HISTORIA
DE GENTIBVS
SEPTENTRIONALIBVS, EARVMQVE DIVERSIS STATIBVS, CONDITIONIBVS, MORIBVS, RITIBVS, SVPERSTITIOnibus, disciplinis, exercitiis, regimine, victu, bellis, structuris, instrumentis, ac mineris metallicis, & rebus mirabilibus, necnon vniuersis penè animalibus in Septentrione degentibus, eorumque natura.

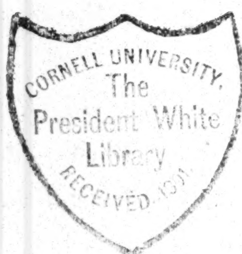
OPVS VT VARIVM, PLVRIMARVMQVE RERVM COGNITIONE REFERTVM, ATQVE CVM exemplis externis, tum expressis rerum internarum picturis illustratum, ita delectatione iucunditatéque plenum, maxima lectoris animum voluptate facilè perfundens.

AVTORE OLAO MAGNO GOTHO
ARCHIEPISCOPO VPSALENSI
Suetiæ & Gothiæ Primate.

CVM INDICE LOCVPLETISSIMO.

CAVTVM EST PRIVILEGIO IVLII III.
Pont. Max. ne quis ad Decennium imprimat.

ROMAE M. D. LV.

CORNELL UNIVERSITY.
The
President White
Library
RECEIVED.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI ET ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC Domino D. Adolpho à Schovvenborg, Archiepiscopo Coloniensi, sacri Ro. Imperii per Italiam Archicancellario, Principi Electori, VVestphaliæ Angariæ'que Duci &c.

Olaus Magnus Gothus Archipræsul Vpsalensis,

FELICITATEM.

VM tu Illustrissime Princeps, ac Præsul amplissime, in concilio Tridentino adesses, pro repub. Christiana Dei optimi maximi auspiciis congregato, vt compositis hæreticorum dissidiis pax orbi restitueretur, perpetuus ille animi in me tui fauor, & omnium ore prædicata tuarum virtutum integritas, cum admirabili prudentia pari'qꝫ humanitate coniuncta enituit: qui (vt cæteris præstas in rebus naturæ variis recensendis) cùm plura in corona multorum Præsulum, atqꝫ virorum illustrium, qui quotidie ad amplitudinem tuam frequentius confluebant, tanquam ad quoddam terrestre sapientiæ oraculum, grauiter dissereres: ego abs te aliquando super regionibus Aquilonaribus interrogatus, quanta videlicet rerum, ac gentium varietas incredibilis, & admiranda apud exteras nationes ignota consisteret: quomodo homines & animalia innumera in Septentrionibus perpetua frigorum immanitate rigentibus, elementorum asperitatem, cœli'qꝫ inclementiam iuxtà paterentur: vnde illa vitam sustentarent, & qua ratione quid tellus algida benignè procrearet: eò animum ab illo die conuerti, atqꝫ defixi, vt vno volumine ea describerem, quæ dignationis tuæ votis satisfacerent, & deuotionem in te meam persuasissimam eò

amplius significarent, indelebili'qʒ propemodum iudicio tuo qualiacunqʒ dedicarem, qui grauissima censura omnes superas, & tam vitæ sanctimonia, quàm doctrina, facundia, & bonis omnibus à Deo tibi collatis antecellis. Nec enim tuas hîc mihi dotes prædicare sumo, qui ex omnium clarissima fortissima'qʒ Schovvenborgorum Saxonum prosapia exortus, Coloniam Agrippinam summus Præsul, Romani Imperii Elector, ac Princeps moderaris, & ornas: sed Deo ipsi gratias agimus, & nobisipsis gratulamur, quòd duras ac feroces gentes, & inimicos Catholicæ fidei edomueris, quotidie'qʒ pro Christiana religione admiranda facias, nomen'que tuum tam ampliter in tota Italia sublime innotescat, quàm apud extremos terrarum fines prædicetur. Notum est enim omnibus, cùm pietas illa tua in synodo Tridentina esset, quibus suasionibus patres illos hortareris, vt omnes in te conuersi nihil magis expeterent, quàm tuæ inniti voluntati, vt quæ tota nimirum instinctu diuino plena esset, soli'que vnitati sacrosanctæ Ecclesiæ, Apostolicæ'que veritati intensius vacaret. Verùm nouis emergentibus in Germania tumultibus, ac periculis, vt rebus afflictis succurreres, maxima totius concilii patrum doloris anxietate recedere coactus es, tui desiderium apud omnes relinquens, qui Romam Apostolorum sedem visere auidius cupiebas. At cùm hæc non sine numine diuûm eueniant, speramus tandem superna optimi Dei gratia futurum, vt rebus lapsis finem quandoqʒ impositum, & Ecclesiam tranquilla pace fruituram videamus. Quare, cùm tu Princeps & Præsul ornatissime, honestissimo cognoscendarum rerum Septentrionalium flagrans desiderio, frigidam (quod aiunt) affluenter suffudisti, atqʒ mirificè studia, conatus'que nostros accendisti, vt cui potissimùm labores hos nostros offerrem, te vno superiorem habeam neminem, accipe tui Olai nomini tuo addictissimi, pollicitam Aquilonarium regionum seriem, vnde tanta hominum bellatorum turba (vt omnes vno consensu historiarum scriptores docent) exiuisse comprobatur, qui ferocissimè regna potentissima subdidêre. Hîc etenim mira admodum con-

spicari

ſpicari licebit, eò quòd & Septentrionales illæ quondam per me exaratæ perplexitates, in hoc volumine latiſſimè diſſoluuntur, & inſueta ac noua quædam, incredulis inexpertis'que auribus de integro in medium adduci videntur. Nihil autem à me relatum putes, tam de rerum naturis, quàm gentium illarum ritibus, quin irrefragabilium autorum teſtimoniis, qui etiam multò maiora, veritatis fidem propemodum excedentia, ſcriptis mandauerunt, firmiſſimè confirmetur. Neque tamen, ſicubi à populari opinione, vel dubia minus'que probata quorundam ſentētia diſcrepare viſus fuero, ideò magis dubio procul aliis credendum eſſe exiſtimari debet, quàm iis, qui vnde quæſtiones locorum naſcantur, natos in illis oris ſe, educatóſue profitentur. Cùm verò Illuſtriſſime Princeps noſtra hæc legeris, ſi minus tuis auribus doctiſſimis, ingenio peracri, iudicióque ſubacto omni ex parte ſatisfecerint, excuſes in primis velim, tot varios caſus per me extra patrium ſolum perpeſſos, cogitésque omnis fortunæ aduerſæ me diu iactatum naufragiis fuiſſe. Boni igitur conſulas rogo munus hoc noſtrum, quod tuæ amplitudini tam fauorabili ſtudio conſecramus: ſub cuius vmbra recumbere nihil gratius deuotioni, ac pietati in te meæ exiſtimes velim. Tuis ſalutaribus progreſſibus faueat opto is, qui rerum omnium rector ſolus eſt, magnus, & omnipotens.

Romæ IIII. Nonas Ianuarias, Anno ſalutaris partus M. D. LV.

INDEX RERVM
ET FACTORVM MEMORABILIVM, QVAE IN PRAESENTI
De gentibus & rebus Septentrionalibus volumine continentur.

A

Animalia

Aucupium

B

C

Canes

Cerei

D

Emendæ

Exercitia

Fulminis

Globi

Insequentes

K

L

M

Milites

N

O

Ordo

P

c

Triplices

Signum

Stenchillus

Tempe-

Turmæ

X

Z

FINIS.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS IN HISTORIAM DE GENTIBVS SEPTENTRIONALIBUS, rerúmque Aquilonarium natura &c.

PRÆFATIO.

AGNAM laudem veteres philosophi tribuêre Democrito, qui vltra octoginta annos continuos amore philosophandi peregrinatus est, multasque regiones & vrbes ad centum & octo annos perueniens vidit. Vbicunque enim gentium terrarúmue aliquid se discere posse arbitrabatur, eò quàm primùm profectus est, ne quid relinqueret, quod vspiam ab homine indagando percipi posset. Perrexit siquidem Babylonem, caput Assyriorum, vt forsitan muros sulphure, ferroque, ac latere cocto, Reginæ Semiramis sumptibus & imperio fabricatos, intueretur. Deinde in Aegyptum concessit, vt à sacerdotibus Geometriam perciperet, & si qua etiam alia eum latebant. Magos in Perside, & Chaldæos subinde audiuit: à quibus Theologiam, & Astronomiam discendo assecutus est. Traiecit etiam in Indiam, vt à Gymnosophistis propriam eorum disciplinam perdisceret. Mox in Aethiopiam vltra rubrum mare transmisit, vt doctis quibusdam viris congrederetur. Sed nec ille solus in hoc commendandus est: nam & alii philosophi, vt sapientiores fierent, vno in angulo non delituerunt. Putabant enim, id quod res erat, ex diuersis locis, variisque hominibus sapientiam, tanquam à compluribus in omni scientiarum genere absolutis, & expertis esse inquirendam. Osiris Rex Aegypti terrarum orbem magna ex parte lustrauit: quia ex parte adeò gloriabatur, vt in columna sepulchri sui inscribi iusserit: OSIRIS Rex sum Saturni antiquior filius, qui nullum orbis locum reliqui, ad quem non penetrauerim, docens ea omnia, quæ pro humani generis vtilitate inueni, vt Diodorus Siculus lib. primo attestatur. Huius etiam laudis cupidus erat Alexander Magnus, qui omnium rerum peritiam tanti fecit, vt Aristoteli perexi-

mio philosopho hanc solertiam demandauerit, quò perquisitis omnium rerum naturis, de eis quàm diligentissimè scriberet: iussitq́, vt quæcunque huic inquisitioni vsui forent, ei ab omnibus sui fisci opulentiis suppeditarentur. Peregit ergo Aristoteles philosophus excellentissimus, opus quinquaginta voluminibus: quorum plurima hac etiam ætate, magna doctissimorum admiratione, immò vniuersorum vtilitate, perenniq́ æuo in cathedris eruditioribus acceptantur, & leguntur. Cosmographiam, Geometriamq́ sua latissima peregrinatione discens, & docens primus omnium (vt Hipparchus scripsit) Homerus, qui magno ingenii acumine, poësin omni doctrinarum genere refersit, cunctis studiosis perutilem aperuit. Hecateus Milesius etiam primus omnium de situ orbis librum edens, breuiter pauca, sed notiora scripsit, occultiora aliis relinquens: cui tamen gratiæ habendæ sunt: egit enim quod potuit, & breui quidem compendio posterorum ingenia excitauit, & ad vberiora expergefecit indaganda.

Quod autem ille breuiter in commentarium redegerat, longiore argumento eius sequaces amplificarunt, & non modò gentes, regiones, vrbes, maria, flumina, lacus, paludes, fontes, montes, animalia, arbores, virgulta, herbas, & cætera eiusmodi complexi sunt: verùm diuersos ritus, ac mores singularum nationum, & varias hominum naturas, illustres quoq́, & præclaros viros virtute, armis, sapientia, ingenio, doctrina, arte, industria, opere, vel sermone adiiciunt, & res præclarè gestas domi, militiæue suis locis ostendunt, adeò vt ad ciuilem sapientiam nihil præstantius hac disciplina accedere possit. Ita Dionysius Græcus geographus (teste Irenico lib. I.) plurima, quæ vidit, attestatur. Ptolemæus etiam Claudius Alexandriæ Rex, etsi multa vidit, tamen longè plura à nuntiis, sumptibus maximis in totum orbem ad vniuersæ terræ inquisitionem missis, fideliter relata, libris suis attulit. Eoq́ casu (teste Strabone lib. I.) fidedignis autoribus ex relatione loca moresq́ scribentibus, fidelis integritas est adhibenda, & iis præcipuè, qui referunt ex scientia vrbanas necessitates, immò & formam, ac magnitudinem simplici, ac breui oratione constringunt. Attamen vt incertarum atque dubiarum rerum Aquilonarium, à paucis hactenus cognitarum, in quibus maximè etiam doctissimi quique hallucinati sunt, verissima, vel sanè verisimilima habeatur notitia: cogitaui ego, faciliori seruato ordine, non scriptis modò, sed & picturis, qui mores & ritus, præliorumq́ insolita spectacula, atq́ diuersorum animalium, tam terrestrium & volatilium, quàm aquatilium ac insectorum, diu desideratas rationes, & maximè his compendio quodam ostendere, qui prędictorum philosophorum exemplo incessanter optant occasionē dari sibi in frigidissimis nationibus versandi, atq́ experimentum proprio periculo omnium eorum mirabilium, de quibus nobis sermo erit, per præsentem oculorum inspectionem subeundi. Quod quàm impossibile, vel difficile sit, causæ sequentes ostendent, longissimum scilicet iter, ignorantia multorum idiomatum, defectus interpretum, Principum & terrarum discordiæ, explorationis suspicio, elementorum insueta asperitas, ciborum sapor insolitus, latronum & viarum insidiæ, syluarum vastitas, ferarum immanitas, alta rupium præcipitia, præiecta aquarum obstacula, tempestuosa nauigatio, ac propriæ libertatis & quietis amissio. Quocirca hæc omnia, atq́ longè acerbiora per me iampridem mille periculis exantlata, studiosi situm orbis Aquilonaris experiri volentes, pro sua securitate suscipiant, atq́ subsequentibus scripturis et picturis, quasi apertioribus interpretibus, qui dubia atq́ obscura quæq́ illustrent, clarioraq́ reddant, fidem animumq́ accommodent.

Pictura enim non modò gratiam habet, & mirificam delectationem exhibet, sed

& præ-

& præteritarum rerum memoriam conseruat, & historiam rerum gestarum ante oculos perpetuò præfert. Quinetiam videndo picturas, in quibus præclara facinora exprimuntur, excitamur ad studia laudis, & ad magna negotia obeunda. Veluti si adolescentes insignis alicuius historię memoriam, fixis in picturā oculis, intento animo complexi fuerint, vehementi ardore accenduntur ad studia imortalis gloriæ consequendæ: immò etiam hinc fundamentum magnarum artium elicitur, quo à pueritia quisque sagacior redditur ad optimas quasque disciplinas capessendas, quemadmodum Plato, ac Cicero leguntur cum plerisque aliis huius artis studiosissimi fuisse, eamque velut tacentem poësin tenuisse, quandoquidem ipsa lineis, coloribus, proportionibus, & imitatione rerum naturalium accuratissima constans, pro loquaci, & quasi vitæ magistra reputetur, ideoque magnifiat. Et certè cùm optimam picturā cernimus, id dicere possumus, quod Vale. Martialis de catella picta cecinit: Ipsam denique pone cum tabella, aut vtraque putabis esse veram, aut vtraque putabis esse pictam. Pictura enim ars est peregregia, & ad disciplinam scientiamque liberalium studiorum proximè accedit, adeò vt ab homine, literas amore prosequente, meritò amplecti debeat. Qui verò scitè in hac arte vnicuique personæ, atque rei depingendæ decorum, modumque (ne nimiū offendat, purumque defraudet, vt Apelles) addere potest, is aptior inter excellentes habetur: veluti improbus, imperitusue arguitur, qui in ornatu, vel lineis apponendis ignorat, quid satis sit, aut desit in arte. Alii tamen tristes vmbras, alii lætas imagines, alii mugitu boues, alii cantu ad retia volucres fictis formis depinxere vocatas, & illusas. Huius autem artis magna vtilitas potissimùm ad Principes & illustres viros spectat, vt illi, cùm tutò à patria (vt dictum est) ob infinita pericula, grauesque sumptus in terras ignotas experientiæ capiendæ gratia emigrare, atque omnia oculis contueri nequeant, saltem beneficio imaginum rem concupitam animo & cogitatione comprehendant. Inest siquidem (vt Franciscus Patricius asserit) in pictoribus mirifica quædam doctrina, iucunditate, ac rerum varietate condita, quæ lectorem neutiquam otiosum esse permittat: quicquid enim admirandum, quicquid nouum, aut inauditum vspiam gentium, terrarum, locorúmue existit, ab illis sic lucidè tractatur, ac si coràm ante oculos poneretur. Ars enim perfectæ naturæ imitatrix, picturam inuènit, vt imaginis specie sine iniuria, ac probro delectaremur, & quæ ante oculos semper habere non possumus, per picturæ similitudinem aspiceremus, atque recordaremur. Ideoque clarissimorum, fortiumque virorum statuas, & imagines grata vetustas in locis illustrioribus posuit, vt iuuenum animos excitaret ad parem laudem, arduis studiis, & strenuis militiæ exercitiis vbilibet assequendam: veluti Alexandri, Darii, Cyri, Iulii, Catonis, & similium heroum infinitorum, atque optimorum Principum præsentis æui, vt infrà lib. XVI. cap. XXXVII. ac XLIX. per aliquot exempla clarius constabit.

Verùm quòd præfatio voluminis huius ab insigni commendatione peregrinantium philosophorum, & excellentia picturarum suscepit exordium, nulli mirum videatur, aut otiosum, cùm totus hic liber Aquilonarium rerum & rituum, longa difficilique solicitudine per multos annos quasi in tenebris compilatus, atque demum in lucem hominum eductus, similitudine aliarum regionum, variarumque historiarum exemplis, ac difformibus naturæ spectaculis illustrari, & ita diffusior multò, ornatiorque alieno potius, quàm proprio splendore, ad omnium notitiam, & forsitan non exiguam vtilitatem in publicum transmitti debuerit. Duorum tamen præcipuè autorum, videlicet Magni Aurelii Cassiodori, genere Gothi, ac Romani patricii, multorum Regum Gothorum in Italia dominantium prudentissimi cancellarii: ac Saxonis Grammatici, Danorum eloquentissimi historici, communibus sententiis li-

ber hic instructus, & auctus egreditur, cùm alter eorum res Gothicas in Latio viriliter gestas egregiè promouet, alter verò Danus, Septentrioni vicinior, celeberrimis sententiis nedum naturæ secretos effectus, sed & Principum gesta quasi viuis imaginibus interpretatur, prout subsequentibus libris, quid quisque professus est, succinctè patebit. Aderunt & alii censores optimi, præsertim vetusti temporis, vt Ablabius Gothus, Iordanes, Priscus, Paulus Diaconus, Agathius, Procopius, atque recentioris seculi Albertus Crantzius, & Franciscus Irenicus, Germanicarum Gothicarumque rerum incomparabiles scriptores, atque omnium aliorum vltimus Io. Magnus, charissimus frater & antecessor meus, Archiepiscopus Vpsalensis, qui prædictorum, aliorumque celeberrima testimonia in historiam suam conferens, huic etiam libro viam præbuit, quò solidior, & acceptior ad humanum solatium vniuersis studiosis exhiberetur.

Sed nec benignum lectorem moueat, plurima aliorum dicta in hoc volumine, vel sub eadem forma, vel syncerius, aut breuius recitata, interpretataque comprehendi: quia in dubiis, obscuris, difficilimis, aut incredibilibus, securius duxi censuram veterum autorum, longis retroactis ætatibus ob multiplicem rerum experientiam approbatorum, adiungendam, quàm temerè aliquid sine teste de subtilibus & abditis naturæ rebus, nulli adhuc, nisi ipsi summo creatori, in consummata virtute compertis iudicandum. Arduum nanque est, vetustis nouitatem dare, nouis autoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus verò naturam, & naturæ suæ omnia. Itaque etiam non assecutis (vt Plinius in præfatione Naturalis historiæ asserit) voluisse, abundè pulchrum atque magnificum est, atque his peculiare, qui difficultatibus victis, vtilitatem iuuandi prætulerunt gratiæ placendi, prout ipse Plin. & se sæpius, & celeberrimum autorem T. Liuium ad publicum honorem, & priuatam exercitationem opus suum perfecisse attestatur. Ita & ego, licet impari & mitiori vena, ex algidissimis extremisque Aquilonaribus terris, elementis, idololatris, superstitionibus, maleficis, & fortibus populis, ac durissimis armis, ritu præliandi, ac animalium, & marinorum monstrorum diuersitate, opinor me præclaris ingeniis (licet ea melioribus studiis digna sint reseruari) nonnihil ostendisse, quo satis existimer bonam interpretationis partem studiosis omnibus in tam vario philosophandi genere reliquisse, atque opportunam occasionem ampliter de felicioribus rebus meditandis præstitisse, ne frustra Prouer. IX. scriptum esse videatur: Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia, & si sapiens fuerit, sibimetipsi erit: si autem illusor, solus portabit malum. Quia igitur vulgaris quædam eorum obiectio est, qui nullis aut paucis communiter scribendo prodesse possunt, aut volunt, vt hæc & similia blaterare non vereantur, Scribendorum librorum nullus est finis: quod & beatus Ambrosius contra suos osores meminit. Deinde illud Terentianum verbum odiosè repetunt, Nihil est dictũ, quod non dictum sit prius. Propterea salua istorum censura, qui ita improuidè loquuntur, ad diluendam huiusmodi obiectionem, attendenda erit alia sententia Plinii, qua dicitur, Nullum esse librum (vt omnibus notum relinquitur) tam malum, quin aliqua parte prodesse videatur. Quod vtique verum esse censetur, si eius causa, ordo, & institutum bono iudicio fuerit confirmatum: quod & meis rapsodiis attribuendum puto: quæ si non summa, vel mediocri, aut fortassis minima eloquentia, grauitate, verborúmue pondere (vt hæc docta ætas requirit, & singula quæque tanquam ad bilancem expendit, examinatque) congestæ sunt, at bona saltem, & integra fide, ac constanti veritate deprehendentur hisce literarum monimentis consignatæ. Quocirca synceriter opto, vt benignus quisque interpres, siue lector, æquius ac modestius

pro

pro sua humanitate de his meis laboriosis lucubratiunculis sentiat, cùm nihil me ad hunc intricatissimum laborem, seu potius vertiginosum labyrinthum impulerit, quàm amor & affectus eorum, qui ab orbis initio anxiè cognoscere cupierant, atque indies addiscere affectant, quid præter vsitatum prophetæ verbum, quòd ab Aquilone pandetur malum, vlterius sit expectandum. Sed intereà qui hac curiosa terrenæ subtilitatis indagine (mira semper auscultantes, & abdita consyderantes) torquentur, excelsius oculos eleuent, vt et alium prophetam, Iob scilicet XXXVII. videant, audiantque asserentem, quòd ab Aquilone aurum venit, videlicet (beato Gregorio interprete) inopinata vitæ celsitudo, & conuersio frigidorum peccatorum, qui ab hæresibus in via difficili fatigati, & mille erroribus illusi, tandem ad fidei, bonique operis feruorem, perpetuò stabiles permansuri, conuertentur. Hocque aurum intelligi velim, non illud quod ferro nocentius est, & auaros affligit, atque Principes ob misera bella ad inopiam, & stirpem in mendicitatem vel aratrum adigit: sub quo inconsolabiliter ingemiscent, dicentque cum Hieremia: Quomodo obscuratum est aurum, & mutatus est color, optimus scilicet status, & dignitas nostra, vbi quondam in sublimi culmine eleuabamur, nunc autem in horrido sterquilinio vix suspirare valemus. Igitur ad aurum, quod ab Aquilone venit, scilicet innocentiæ fulgorem, & claritatem reuertendum erit: idque sufficiat pio lectori parumper indicasse, quàm ingens bonum ab Aquilone dimanabit: donec in altero sanctissimo volumine prædicti fratris & antecessoris mei, Io. Magni Archiepiscopi Vpsalensis, quod iampridem sub titulo Metropolis Vpsalensis, de euersione idololatriæ, & plantatione fidei, ac sanctitate multorum Pontificum, atque aliorum fidelium seruorum Dei, ab Aquilone electorum & vocatorum, composuit, extensius aliquid ostendetur.

Quòd autem Gothi ab Aquilone Dei nutu primi venientes in Italiam, vrbi Romanæ multa magnaque damna referuntur intulisse, hoc sanè maximi autores, quorum primus est beatus Augustinus de Ciui. Dei, & alii complures mitigant, conformiter attestantes, quòd inter omnes barbaras nationes, quæ vnquam molestârunt Italiam, aut Romanum Imperium inuaserunt, nulla vnquam gens clementior reperta sit, quæ humanius ignoscere nouerit, quàm hæc Gothorum: immò quæ & Vrbem multis cladibus deformatam, senioque confectam, situ squaloreque coopertam, restauratis legibus, & libertate, quas Sylla crudelis abstulerat, reparari curauerit, & summa populi Romani maiestate, Rege præsertim Theoderico regnante, gubernari: estque per omnia (vt inquit Historia noua Gothica fratris mei lib. IX. cap. XXIIII.) vetus ciuitatis forma, quam prius Reipub. oppressor Cæsar cum libertate euertit, in integrum à dicto Theoderico Gothorum Rege restituta: qui & Italos, & Romanos omnes perinde ac charissimos filios semper amauit: rursusque ab eis non secus ac communis omnium parens, circiter annos quadraginta, quibus regnabat, obseruatus. Erat enim talis in ornanda, & conseruanda Italia, vt & ipsam ab omni externa iniuria tueretur, & ciues in tanta pace & tranquilitate conseruaret, vt omnes optimos Principes, qui vnquam ante ipsum fuissent, iustitia, clementia, bonitate, æquitate superauerit. Fuit enim (inquit Procopius) nemine inferior, qui à principio in dignitate Imperiali probatiores fuissent. Gothos quidem, ac Italos pari quadam, & summa beneuolentia suapte humanitate prosequebatur, ita vt omnes (quod vtique difficilimum est) eius imperium oblectaret. Præterea vt honorem Vrbis suæ gloriæ præferret, vetuit ex auro, vel argento monetam cudi alia forma, quàm veteri, dum Romana Respub. floruisset. Vt autem ciues Romani vel nouis erigendis, vel instaurandis vetustioribus ædificiis, maiorem haberent commoditatem, parandæ calcis officinas in pluribus Italiæ insulis fieri procurauit, calcemque postmodum ciuibus, quorum principia ædificiorum cernerentur, liberaliter & sine pretio est largitus: mul-

taq; alia pro publica, et priuata Romanæ vrbis instauratione, supra hominum fidem effecit. Hoc & copiosè Cassiodorus in libris suarum Variarum attestatur: qui & insuper dicit, ipsum Regem Theodericum religionis Christianæ, sacrorum locorum, cærimoniarumq;, & Romanorum Pontificum dignitatis curam enixius, quàm multi alii Christiani Imperatores gessisse, nihilq; vnquam prætermisisse, quod ab optimo Principe optari potuisset. Sed nec defuit aliorum Regum Gothorum eximia pietas, qui nedum sacra vasa aurea & argentea, magnitudine & pulchritudine pretiosissima, bellico furore sublata, in sacras ædes (teste Orosio) referri præceperunt, sed etiam ad templa confugientibus (hostili furente gladio) pepercerunt. Immò etiam victoriosus Totilas ad preces Pelagii Romanorum legati, interdixit, ne ferrum in Romanos vi victos distringeretur, nec quisquam muliebri pudicitiæ illuderet, vt sexus ille omnis iniuriæ expers permaneret. Nec silentio prætereundum est, quo pacto longè ante Totilam (teste Procopio, & Aretino) Vitige Romam obsidente, nullum templum, nec vllus sacerdos, nec res diuina turbata est, sed suæ liberæ executioni permissa.

Vt autem res Aquilonares pro magna parte mirabiles, in hoc volumine contentæ, euidentioribus aliquot exprimantur argumentis, subiungendæ sunt nonnullæ eius vtilitates, quæ inter alia in humanis euentibus frequentius vsui esse possunt, ne fortè ex tot, tantisq;, & tam variis rebus quippiam desideretur, quod in primis diuino honori (cui nil præferendum est) aut Regibus, & eorum subditis, siue in bello, siue in pace seruiat, vnde pietas, fides, abundantia, concordia, atq; omne expetendum bonum post tot horrendas strages, quæ modò fiunt, restitui firmariq; possit.

Hæ igitur (inter alia non minus consyderanda) vtilitates veniunt prudenter attendendæ.

Quomodo scilicet Principes, bellatorésue in solitudinem vi hostium acti, iter inueniant ad humanas habitationes, & in mari errantes experientia ventorum reperiant portum.

Quo pacto seruentur viatores, ne suffocentur in glacie, aut niuibus.

Qua ratione equites etiam armati cauere debeant, ne vi ventorum à monte, vel ponte præcipitentur in aquas.

Quemadmodum veteres pro pudicitia, & iustitia subiere duella.

Quàm austera & sobria fuerit vita gigantum, & educatio illustrium puerorum, exercitatioq; in equitando.

Quantum falsa moneta noceat, veraq; prosit.

Quo pacto diuersæ pelles pretiosæ cognoscantur adulteratæ.

Quomodo terribile bellum septennio inter duos Reges Aquilonares præparatum fuerit, & consummatum.

Quemadmodum commutationes rerum sine pecunia fiant, & maximæ nundinæ in aperta glacie.

Quomodo, & cur fiant publica hospitia super glaciem.

Qua ratione distinguantur itinera in amplissima glacie.

Qua seueritate puniantur exploratores, adulatores, & proditores.

Quomodo pauci bellatores contra infinitam multitudinem prælientur.

Quàm multæ, & arduæ sint cautelæ bellatorum.

Quemadmodum fiant mœnia ferrea per sagittas in campo.

Quibus rationibus arces tyrannorum, omnem æquitatem conculcantium, euertantur.

Item quæ, & qualia oppidanis, & inclusis in omni obsidione sint necessaria, & præcogitanda.

Quomodo

PRAEFATIO

Quomodo duces bellatorum se gerant in prælio dubio, & inclinato.
Quàm dispendiosum sit aliena occupare dominia, & perdere propria.
Item quibus modis in nauali, glaciali, vel niuali bello procedendum sit.
Quo pacto recipiantur oratores Principum apud Moschos.
Item quis modus eorum sit in bellando, vel latrocinando.
Quomodo animalia viuant in asperrimo frigore Septentrionis, immò & acerrima bella super glacies committantur.

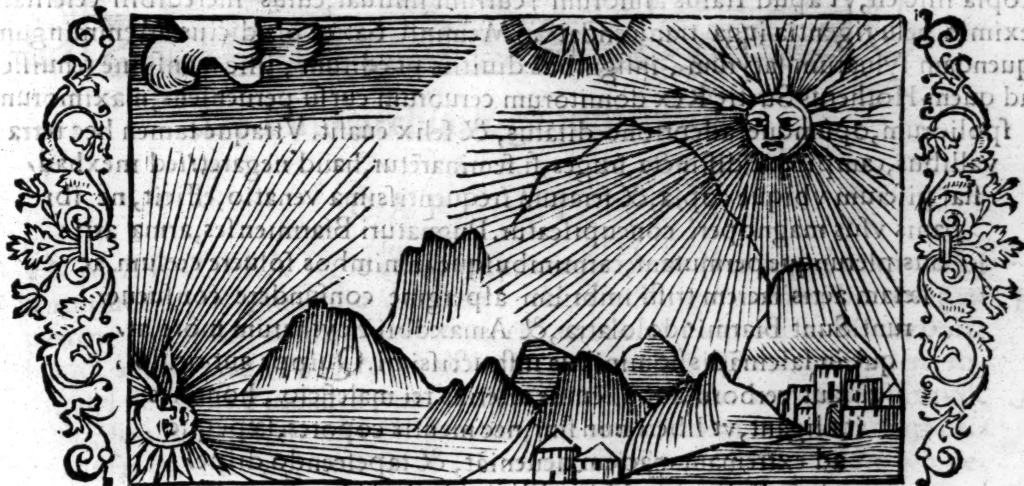
Sunt tamen & alia fortasse prædictis multò vtiliora, quæ scrutatoribus suis nonnihil amœnioris voluptatis excerpta præbere possint, eò quòd nil ambiguum, nilque occultum, quod homines iuuare queat, relinquere deliberârim, ne vel per meipsum longo rerum vsu comperta, vel aliunde conquisita studiosis abscondere, vel supprimere voluisse videar: quæ etsi prima fronte videbuntur fide carere, tamen examinata naturæ secreta dilucidant, atque non fidem modò conciliare, sed & admirationem (vnde studia proficiunt) excitare probantur: idque efficient, vt bonæ voluntatis meæ cunctis innotescat affectus: quo me ad bene de omnibus merendum promptissimum declarare volui, vt saltem promissis meis, quæ pridem anno M. D. XXXIX. super editione Descriptionis, siue Chartæ Aquilonarium regionum feceram, paruisse, & satis vtcunque fecisse inueniar, æternæque id posteritati, quod tum à patria pro fide Catholica exulans, in geographia illa, tabulas Ptolemæi ampliando, obiter delineaueram, posteaquàm Historiam Gothicam fratris & antecessoris mei propria impensa imprimendam curaui, hoc opere Borealium rerum, ac rituum, non minori fide quàm labore concinnato, inque conspectum totius orbis emisso, clarius & apertius, quasi viuis coloribus expressisse: eo reseruato proposito, vt melioribus adiutus auxiliis, prædictam Metropolim Vpsalensem, qua euacuatio idololatriæ, plantatio fidei, confutatio hæresum, & vitæ Pontificum cum remediis restituendæ religionis, insigni diligentia ipsius autoris Io. Magni Gothi quondam Archiepiscopi eiusdē metropolis, literis mandatę exponūtur, pari studio valeam diuulgare. Ea autem promissa mea, si non sublimi eloquētia, cuius riuum ne in minimo quidem attigisse me profiteor, at certè simplici, eodemque plano, ac vulgari penè dicendi modo, rerum abstrusarum veritatem potius, quàm inanium verborum splendorem secutus, exoluere in animo habui. Non enim mihi excidit præclara illa Fauorini philosophi apud A. Gellium sententia: qui cùm adolescentem quendam verbis ei seculo minimè accommodis affectatè ineptèque vtentem audiret, Viuendum est, inquit, moribus præteritis, loquendum verbis præsentibus. Interim magnus Dominus, & laudabilis valde, in lateribus Aquilonis fundans Ecclesiam suam, omnes huius voluminis benignos interpretes foueat & conseruet, malignosque & stupidos illuminet, vt rectè sentiant de omnibus mirabilibus eius, & vnusquisque veritatem loquatur cum proximo suo. Pro maiori verò instituti nostri declaratione, sequentem Scandianæ insulæ descriptionem lectoris oculis subiicere libuit.

Regnorum Aquilonarum descriptio, huius Operis subiectum.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE RITV GENTIVM ET NATVRA RERVM AC VSV BELlandi populorum Septentrionalium.

De Biarmia, & situ, ac moribus eius.

CAP. PRIMVM.

BIARMIA igitur est regio Septentrionalis, cuius zenit est in ipso polo Arctico: eiusq; Orizon est idem cum circulo æquinoctiali; qui Zodiacũ in duas partes æquales intersecãs, efficit, vt vna medietas totius anni sit vnus dies artificialis, & altera medietas vna nox: & ita totus annus esset ibi vnus dies naturalis. Sed cùm ibi sol nunquàm magis 23. gradibus sub Orizõte deprimatur, videtur (inquit autor sphæræ) quòd illis sit dies cõtinuus sine nocte. In omni enim climate dies oritur, antequàm sol supra Orizontem eleuatur per 18. gradus, secundum sententiam Ptolemæi, aut secundum alios ad 30. gradus, scilicet per quantitatem vnius signi. Hactenus conuenienter ad naturam philosophatus est idem autor sphæræ. Quod autem subintulit, iniuriosum est naturæ: quam iudicare debuisset prouidentiorem circa conseruationem vniuersi. Illam enim nunquàm intermissam lucem naturæ beneficio concessam, perpetuis nubibus obfuscans, ait, radium solarem ibi existentem, adeò debilis esse virtutis, vt eleuatos vapores consumere, aut purgare nequeat. Proinde (inquit) neq; aër serenus ibi est, neq; dies. Hoc ille dicere voluit. At ex opposito surgũt duo magni philosophi, Plinius, & Solinus, qui propter continuam solaris luminis præsentiam affirmant, ibi omnia intolerabili solis ardore periclitari. Ita isti, & ille,

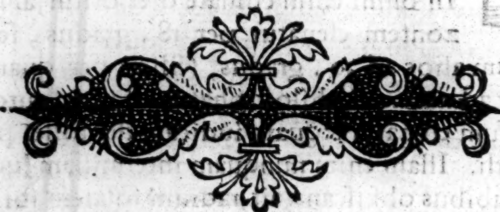
Positio autoris sphæræ.

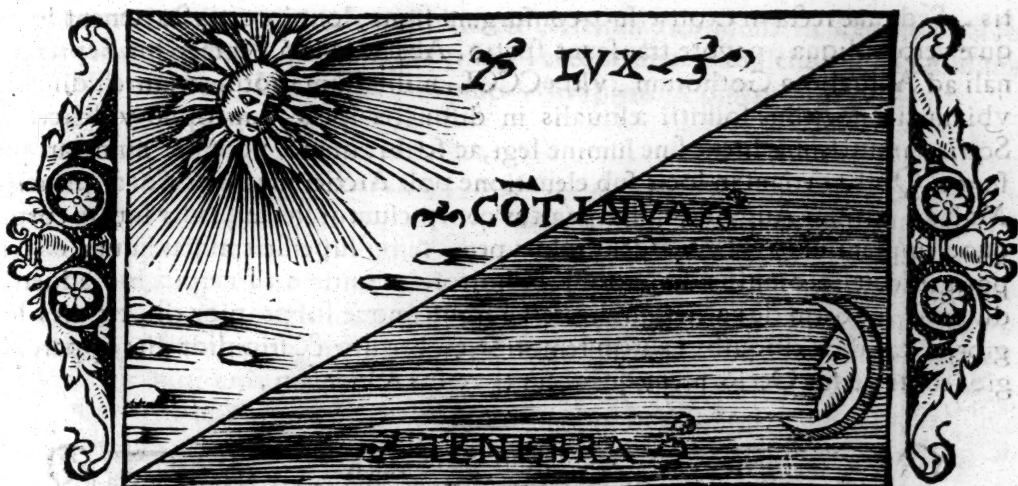
Positio Plinii & Solini.

inter se naturam ipsam temere damnatam, à frigore nimium ad calorem nimium prorudentes, errauerunt, aliisque occasionem errandi præstiterunt: qui si Dei prouidentiam, & naturæ moderationē intimius perpendissent, moderatius loquētes in scyllā, vel charybdim nō impegissent. Diuiditur autē Biarmia, secundū Saxonē Sialandicū, in vlteriorem, & citeriorem. In hac citeriore sunt montes perpetuis, sed innocuis niuibus offusi, æstiuique ardoris expertes: inter quos inuiis nemoribus, & saltibus abundat: pascuorum feracissima, inusitatisque alibi bestiis frequens, vt inferius libro de animalibus ostendetur. Crebri in ea fluuii, ob insitas alueis cautes, stridulo, spumantique volumine perferuntur. In vlteriore verò Biarmia sunt quidam monstrosæ nouitatis populi, ad quos aditus inuius, & insuperabilibus periculis obsusus est: nec facilè mortalibus patere potest. Maior siquidē itineris pars præaltis niuibus perenniter obsidetur: quas si quis superare velit, ceruis iugalibus (quorum maxima copia illic est, vt apud Italos asinorum) currum instruat, cuius incredibili celeritate eximio gelu rigentia iuga transcendat. Meminit Saxo prædictus, Memmingum quendam syluarum satyrum, insignibus diuitiis præditum, illic mansionē tenuisse: ad quem Hotherus Suetię Rex domitorum ceruorum cursu perueniens, maximorum spoliorum, opúmque adeptione ditatus, & felix euasit. Vtraque tamen hęc terra vallibus, campisque distincta, fruges, si seminarētur, haud negaret: sed inexhausta piscium vbique copia, & ferarum frequentissima venatio, efficit, ne ibi panis vsus magnoperè concupiscatur. Pugnaturi Biarmienses, arma artibus plerunque permutant, carminibúsque in nimbos soluere cœlum, ac lætam aëris faciem tristi imbrium aspergine confundere consueuerunt. Sunt Biarmi idololatræ, & Amaxobii Scytharum more, atque in fascinādis hominibus instructissimi. Quippe aut oculorū, aut verborū, aut alicuius alterius rei maleficio, homines ita ligant, vt liberi non sint, nec mentis cōpotes, sæpéque ad extremam maciem deueniāt, & tapescendo dispereāt. Solinus in Africa, Plinius in Tribalis esse eiusdem generis maleficos perhibent: qui si impensius laudauerint pulchras arbores, lætas segetes, infātes amœniores, egregios equos, pecudes pastu, atque cultu optimas, emoriātur repentè. Sed de similibus maleficis, ac eorum præstigiis, & instrumentis, inserius est narrandum.

Biarmia duplex. Pascua feracissima. Monstrosi populi. Cerui iugales, idem rāgiferi. Memmingus satyrus. Piscium copia, & venatio. Idololatrę.

De Finmarchia, & gentibus eius.

CAP. II.

FINMARCHIA regio est Septentrionalis partis Noruegiæ, olim ob sui amplitudinem Regio titulo decorata. Hæc etsi rigidiorem orbis terrarum partem culturam, ac mansionē sortita est, attamen homines robustis corporibus, & animo magno habet, qui ab hostium incursu se strenuè defendere solent, vt infrà de bellis Finmarchorum ostendetur. Aër illius regionis, sicuti & vicinarum, semper frigidus est, & serenus, innocuus tamen humanis corporibus, rarissimas pluuias tempore æstiuo admittens: tantáque est illic aëris temperies, vt pisces nullo sale conditi, sed solo aëre siccati, toto decennio à putrefactione durent, vt infrà lib. de piscibus. cap. de piscatura periculosa ostendetur. Ab octauo Cal. Aprileis vsque ad sextum Idus Septembreis, est illic continuus dies, nullis interuenientibus tenebris, vidéturque sol à IIII. Nonas Maii vsq; ad Cal. Augusti, nulla intercidente nocte. Quo fit, vt sine graui periculo ibi nauigetur: alioquin in tenebris, ob latētia saxa, periculosissima esset illic nauigatio. Est autem Finmarchiæ zenit inter circulum Arcticum, & polum mundi, ipsorumque Orizon intersecat Zodiacum in duobus punctis æquè distantibus à principio Cancri: & in reuolutione firmamēti cōtingit, quòd illa portio Zodiaci intercepta semper relinquatur supra Orizontem: vnde patet, quòd quandiu sol est in illa portione intercepta, erit vnus dies continuus sine nocte: & si illa portio fuerit vnius signi, erit ibi dies continuus vnius mensis sine nocte: ad quantitatem duorum signorum erit duorum mensium. Et ita deinceps ex opposito contingit eisdem, quòd portio Zodiaci intercepta ab illis duobus punctis æquè distantibus à principio Capricorni, semper relinquatur sub Orizonte: vnde cùm sol est in illa portione intercepta, erit vna nox sine die, breuis, vel magna, secundum quantitatem interceptę portionis. Signa autem reliqua, quæ eis oriuntur, & occidunt, præposterè oriuntur, & occidunt. Siquidem Taurus ante Arietem, Aries ante Pisces, Pisces ante Aquarium præposterè oriuntur: & tamen signa his opposita oriuntur recto ordine, & occidunt præposterè, vt Scorpius ante Libram, Libra ante Virginem: & tamen signa his opposita occidunt directè, illa scilicet, quæ oriebantur præposterè, vt Taurus &c. Hæc ex autore sphæræ descripsisse volui, vt promptior sit lectori occasio de illis terris philosophandi. Plinius verò lib. II. cap. XIX. dicit: Inæqualitatis causa obliquitas est signiferi cùm pars ęqua mundi super, subterq; terras omnibus fiat momen-

Homines robusti.

Aër semper frigidus, sed innocuus.

Aëre pisces siccantur.

Dies continuus

Zenit Finmarchiæ.

Nox continua.

Signorū ortus.

Causa inæqualitatis ortus.

tis. Sed quæ recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucem: quæ verò obliqua, ocyore transeunt spatio. Ab hac tamen Finmarchia Septentrionali ad Australiora Gothorum, vltra CCCL. milliarium Gothicorum est distantia: vbi mediis noctibus solstitii æstiualis in distinctis locis, Lincopiæ videlicet, & Scaris, minutissimæ literæ sine lumine legi, ac scribi, immò pecuniæ numerari possunt. Quibus etiam in locis sub eleuatione poli Arctici gradibus 60. à principio Maii ad initium Augusti, nullæ penitus conspiciuntur stellæ, præter lunare corpus, quod in plenilunio veluti ardens rubus penes terrę superficiem paululum eo temporis interuallo (omniū admiratione, & horrore) peruidetur. Prætereà hîc aduertendū puto, autorem de nat. rerum dicere: Quibuscunque sol propior est, eis dies longior, & calidior est: quibus autem remotior, eis breuior, & frigidior dies apparet: lōgior eunti versus Occidentem, quàm eunti versus Orientem.

Distantia locorum.

Nullæ videntur stellę in ęstate.

Autor sphęrę.

De VII. fratribus alienigenis.

CAP. III.

DECLARATIS Finmarchorū moribus, ac asperitate cœli, soliꝗ, sub quorum aspectu, & natura, incredibilis hominum multitudo genita sit, & in vniuersum orbem antiquitus magis, quàm hisce tēporibus, propagata, libet in primis communi omnium relationi insistere (cuius & Paulus Diaconus in principio histo. Longobardorum quasi pro miraculo meminit) fidemque attribuere, in extremis Circiū versus Aquilonaris Germaniæ finibus, in ipso Oceani littore antrum sub eminēti rupe cōspici, vbi septē viri (incertum quo tempore) longo sopore sopiti quiescunt, ita illæsis, nō solùm corporibus, sed etiā vestimētis, vt idē autor asserat, ex hoc ipso, quòd sine vlla per tot annorū curricula corruptiōe perdurāt, dociles easdē, & barbaras natiōes veneratiōi haberi. Hi deniꝗ, quantū ad habitū spectat, Romani esse cernūtur: è quibus dū vnū quidam curiosa cupiditate stimulatus vellet exuere, mox eius (vt dicitur) brachia aruerūt: pœnaꝗ sua cæteros perterruit, ne quis eos vlterius cōtingere auderet. Sicꝗ videtur, ad quē eos ꝓfectū per tot tēpora prouidētia diuina cōseruet: fortassis horū quādoꝗ (quia nō aliter, nisi Christiani esse putant) gētes illæ prædicatiōe saluandæ sunt: quēadmodū Sigebertus anno Domini CCCCXLVII. refert de septē fratribus apud Ephesum à Decio Imp. pro Christo tormentis, ꝙ speluūca se clauserūt, & facta oratiōe ibi obdormierūt, & post annos suæ dormitionis circiter CC. ore speluncæ, quod suo tēpore Decius obstruxerat, patefacto diuinitus, à somno surgunt: & asserta fide nostrę resurrectionis coram Theodosio Imperatore

INCREdibilis multitudo hominū Septentrionalium.

VII. viri sopiti

Pœna curiosorum.

Sigebertus de VII. fratribus CC. annis dormientibus.

Testimoniū resurrectiōis coram Theodosio factum.

Imperatore, de qua multum dubitabatur, iterum dormiunt in Christo. Nomina eorum hæc sunt, quæ in baptismo acceperunt, Malchus, Maximinianus, Martinianus, Dionysius, Ioannes, Serapion, Constantinus. Nomina eorum

De Scricfinnia.

CAP. IIII.

SCRICFINNIA regio est inter Biarmiam, ac Finmarchiam sita, angulum tamen longiorem versus Austrũ, & mare Bothnicum emittens, quasi cauda sit principaliter appellata, quia incolæ eius admirabili quadam celeritate certis planis lignis instar arcuum in anteriori parte curuatis, ac pedibus affixis, directione manualis baculi vtuntur, quibus sese arbitraria voluntate sursum, deorsúmque, vel obliquè super niuium cacumina transferunt expeditè: eo tamen modo seruato, vt vnum lignum altero sit longius mensura vnius pedis, iuxta virorum, vel mulierum proceritatem: vtpote si vir, vel mulier sit octo pedum longitudine, lignum vnius pedis totidem habebit pedes in longitudine iusta, reliquum verò nouem. Prætereà prouiderant, quòd ligna illa subducta sunt tenerrima pelle vituli rangiferorum: cuius forma, & color ceruino colori assimilatur, sed longè procerior, & maior est: de cuius natura infrà libro de animalibus ostendetur. Cur autem pellibus tam tenerrimis hæc ligna subducantur, variæ redduntur causæ, vt videlicet celeriori lubricitate sese trãsferãt per altas niues, vt expeditius rupiũ voragines, & præcipitia transuerso motu euitent, vt sursum dirigentes cursum, retrorsum non excidant: quia pili instar sudium, aut echinorum se erigunt, miráque naturæ potentia, ne relabantur, obsistunt. Talibus igitur instrumentis cum ingenio currendi instructi, montium inaccessa, valliúmque ima, hyberno præsertim tempore assequuntur. Sed non æquè facilè

Modus celerrimus currendi i lignis planis pedibus affixis.

Forma lignorũ

Cur pelles lignis subdantur.

Montium inaccessa penetrãt

in æstate, licet habeant niues: quia impressioni lignorum citissimè cedunt. Neque enim vlla rupes adeò prominet, quin ad eius fastigium callida cursus ambage perueniant. Primò siquidem vallium profunda relinquentes, scopulorum radices tortuosa gyratione perlabuntur: sicq; meatum crebræ declinationis obliquitate perflectunt, donec per sinuosos collium anfractus destinatum loci cacumen exuperent: quandoquidem idipsum venationis ardore facientes, quandoquidem de ingenio, & artis magisterio contendentes, veluti stadiorum cursores constitutum brauium suscepturi. Quibus ingeniis, & cursibus, etsi Papa Paulus III. referente D. Philippo Archinto Episcopo Salutiarum, almæ Vrbis gubernatore, fidem adhibere noluit, tamen reuera sic se habet cursus iste, prout superius, & inferius demõstratur.

Tortuosus cursus.

Papa Paulus III.

Adhuc de situ, & qualitatibus eius.

CAP. V.

QVID veteres Gothicarum rerum scriptores de aspectibus syderum extremi Septentrionis, & gentibus, ac moribus eorum suo æuo senserint, paucis ostendetur. Iordanes in principio historiarum suarum asserit, gentem esse in Arctoa, quæ fertur in æstate media XL. diebus, & noctibus, luces habere continuas: itemque brumali tempore, eodem dierum, noctiumque numero, lucem claram nescire. Ita alternato mœrore cum gaudio, beneficio aliis, damnóque impar est: quia prolixioribus diebus solem ad Oriẽtem per axis marginem vident redeuntem. Breuioribus verò non sic conspicitur apud illos, sed aliter: quia Austrina signa percurrit, & qui nobis videtur sol ab imo surgere, illos per terræ marginem dicitur circuire. Aliæ verò ibi gentes Eresennæ (quas rectius dixisset Scricfinnos) quæ frumentorum non quæritant victum, sed carnibus ferarum, atque auium viuunt: vbi tanta paludibus fœtura ponitur, & vt augmentum præstent generi, & satietatem, ac copiam genti. Piscibus tamen sole, aëreque siccatis frequentius vesci videntur. Paulus Diaconus Longobardorum historicus lib. I. cap. V. dicit in Septentrione Stritobinos (quos verius Scricfinnos appellasset) habitare, qui etiam æstatis tempore niuibus non carent, crudis agrestium animalium carnibus vescentes, de quorum etiam hirtis pellibus sibi indumenta coaptant. Hi à saliendo nomen ducunt. Saltibus enim

Iordanes.

Dies æstate, & noctes hyeme continuæ.

Scricfinni frumento carẽtes

Paulus Diaconus.

Nix æstatis tempore.

enim vtentes, arte quadam ligno antrorsum incuruo ad arcus similitudinē feras asse-quuntur. Apud hos est animal ceruo simile, de cuius ego corio, vt fuerat pilis hispidum, vestem in modum tunicæ genutenus aptatam conspexi. Verùm de illo animali, rangifero scilicet, & vestibus ex pilis eius, inferius forsitan mirabiliora dicentur. Igitur in his locis circa æstiuum solstitium per aliquot dies etiam noctu clarissima lux cernitur, dièsque ibi multò maiores, quàm alibi habentur: sicut e-contrariò circa brumale solstitium, quamuis diei lux adsit, lux tamen ibi non vide-tur, dièsque magis minuuntur, quàm vsquam alibi, noctèsque longiores existūt: quia quantò à sole longius disceditur, tantò sol ipsi terræ vicinior apparet, & vmbræ longiores excrescunt. Præterea Franciscus Irenicus lib. X. cap. IX. Germaniæ dili-gentissimus scriptor ad hanc Pauli Diaconi opinionem addit, calidiores noctes esse apud alias gentes, quàm apud Germanos dies. Aristoteles huius rationem affert in problematibus, particula XXVII. quia sol propinquior est, & aër mouetur ni-hil minus quàm post diem. Higinius libro vlt. Sol, inquit, ab Ariete transiens ad Chelas, extendit sex mensium diem his, qui inter Arctos sunt. Item vsque ad Arie-tem efficit his locis sex mensibus: econtrà illis, qui in Boreali polo sunt, vbi sex mensibus noctem componit. Nec mirandum hoc est, cùm Homerus in Odys. scri-bat, vbi Lestrygonū meminit, pastores audiri posse, quorum vnus mane exeat, alius simul intret: tam paruo spatio illic noctem, & diem distare. Præterea Plinius lib. II. cap. LXXVII. de longissimo, ac breuissimo die mentionem faciens, tradit in Bri-tannia diem esse XVII. horarum, vbi æstate lucidæ noctes haud dubiè repromittant id, quod cogit ratio credi, solstitialibus diebus accedente sole propius verticem mū-di, angusto lucis ambitu subiecto terræ continuos dies haberi senis mensibus, noctèsque ecōtrà ad brumam remoto: quod fit in Tyle sex dierum nauigatione ver-sus Septentrionem à Britannia distante.

Rangifer.

Lux clarissima in noctibus.

Longissimæ noctes.

Irenicus.

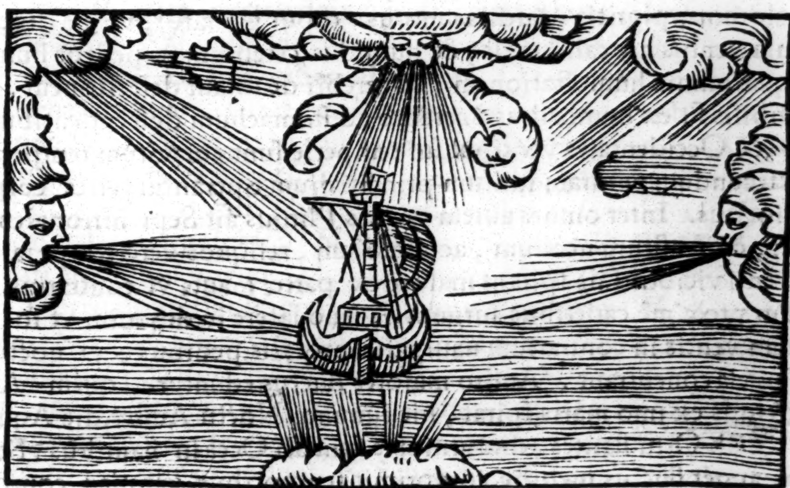
Aristoteles.

Higinius.

Dies sex mēsiū Nox totidem.

Plinii opinio de longitudine diei & noctis.

Britannia.

De ventorum nominibus, & effectibus eorundem.

CAP. VI.

TRADIT Aristoteles lib. I. Meteor. quosdam sapientes, omnes ventos vnū nominasse ventum, sicuti omnia flumina vnum flumen natura: ponentes, ventum esse aëris motum, & quod diuersitas ventorum accidit pro diuersitate

Opiniones de ventis.

locorum. Sed quia hoc dixerunt absque inquisitione, melior, & rectior fiet sermo causis naturalibus consyderatis. Nunc verò notissimum relinquitur, quatuor esse ventos principales, videlicet Meridionalem, siue Australem, Septentrionalem, Orientalem, ac Occidentalem.

Venti 4. & eorum natura. Australis.

Australis ob sui loci principium, sed maximè progressum, calidus est, & humidus, ex adiunctis vaporibus calidis, & siccis flatum suscipiens vehementem: quo etsi hyemis tempore in Septentrionem peruenit, tamen frigoris asperitate illico repercussus euanescit, donec vero solis adiutorio regrediens, glacies, & niues in flumina cogat.

Septentrionalis

Septentrionalis huic oppositus, frigidus est, & siccus: quod ex nimia solis remotione contingit. Cùm enim sol ad eum aduenerit, altissimus est, & à terra remotus: ideóque in aëre fiunt nubes, & frigora fortiora.

Orientalis.

Orientalis in calore, & frigore temperatus est, à collateralibus ventis mutabilem suscipiens qualitatem: in dextra parte à Vulturno vim desiccandi, in sinistra ab Euro nubes generandi. Suntque generaliter Orientales venti Occidentalibus semper meliores.

Occidentalis. Alteratio ventorũ diuersa.

Occidentalis, cuius locus, vnde exit, vt temperatus est, & aliquantulum frigidus, & humidus, ita & ipse ventus inde procedens: qui si in principio noctis flauerit, & in principio diei, quia veniunt ab aëre, in quo sol operatus non est, spissiores erunt, & grossiores venti: quòd si in fine diei, & principio noctis flauerint, eruntficciores, & subtiliores. Sunt & alii octo venti istorum suffraganei, & natura suorum principiorum affines, non tamen adeò feruentes.

Boreas.

Horum vnusquisque dum mouetur, natura aëris, & corporum complexiones mutantur. Boreas enim corpora indurat, & confortat, humores, & spiritus clarificat, cerebrum sanat, sensus subtiliat, motum confortat, malos humores, ne in alia membra discurrant, contrahit: quod ideò fit, quia corporis exteriora refrigerat, & calor naturalis intus adiuuatur. Tusses facit, & dolores pectoris, propter desiccationem spiritualis instrumenti: digestiones, & vrinam stringit, dolores oculorum parit, corporibus frigidis nocet.

Auster.

Auster econtrariò neruos emollit, corpora, humores, sensus, & spiritus turbat: inde grauitas auditus, vertigo oculorum, pigritia, tarditas motus: caput grauatur, virtus digestiua languescit: quia ventus hic calidus est, & humidus, cerebrum impellens humidis humoribus: quæ omnia humectationem, & cerebri denotant defectionem.

Causant dolores.

Defectio enim digestibilis fit ex humoribus à cerebro ad stomachum descendentibus. Orientales autem, & Occidentales venti, ex sui temperie sunt corporum temperatiui: octo verò alii secundum naturam suorum principalium operantur circa corpora, sed tamen mediocrius.

Septentrionalis saluberimus.

Inter omnes autem ventos Plinius ait Septentrionalem esse saluberrimum, & Austrum noxium, ac æstuosum, reliquos verò temperatos.

Aduersa vela vnde.

Omnes tamen venti vicibus suis spirant maiore ex parte: aut, vt contrarius desinenti incipiat, cum proximè cadẽtibus surgunt. A leuo latere in dextrum vt sol ambiunt. Iisdem autem ventis in contrarium nauigatur prolatis pedibus, vt noctu plerunque aduersa vela concurrant.

Fluctus vnde.

Austro maiores fluctus eduntur, quàm Aquilone, cùm ille infernus ex imo maris spirat, hic summo. Noctu Auster, die Aquilo vehementior: & ab Ortu flantes, diuturniores sunt ab Occasu flantibus. Sol oriens, & occidens, auget fluctus meridie, comprimit temporibus æstiuis: comprimuntur etiam vel nimio æstu, vel frigore, vel imbribus.

Venti particulares.

Sunt etiam particulares venti quibusque gentibus, vti Circius à Noruegia cadens in ruinam Hollandorum, seu Batauorum.

Hellespontico vẽto CCCC. naues periere.

Item HellespontICus, quo (Herodoto lib. VII. referente) periit maxima pars Xerxianæ classis, nempe CCCC. naues: erat enim venti vis intoleranda, vt infrà de Circio ostendetur.

Lapides grandissimi rapiũtur ad mare.

Item ventus Corus, & Circius, quasi omni anno in mari Gothico, seu Suetico, adeò insuperabili tempestate sæuiunt, vt maxima nauium multitudo vel submergatur, vel diro naufragio periclitetur: immò nec aggeres, aut lapides littorales ita firmati, cõpositique uidentur, quin aliquando ventis eisdem absorpti, in viscera maris refluentibus vndis extrahantur, vt infrà dicetur.

De

De necessaria cognitione ventorum.

CAP. VII.

HAC imagine declaratur admirabilis obseruatio diuersarum regionum orbis, maximè Septentrionalium, circa solis, & lunæ proprietates, in qualitatibus aëris consyderandis, eo videlicet modo, quòd sol purus oriens, ac non feruens, serenum annũtiat diem: pallidus autem, grandinem. Si verò occidit pridie serenus, & oritur, tantò certior fides serenitatis habetur. Croceus autem oriens, pluuias indicat: idémque ventos, cùm ante ipsum orientem nubes rubescunt. Quòd si rubentibus interuenerit, pluuias designat orituras. Circa occidentem cùm rubescunt nubes, serenitatem futuræ diei spondent. Si autem in eius exortu sparguntur, partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, pura licet circa eum serenitas sit, pluuias tamen cum vento significant. Et si in eius occasu pluat, aut radii nubes in se trahant, asperam in proxima die tempestatem significat. Si autem in oriente radii illustres eminent, quãuis circundati nube non fuerint, pluuiam prætendunt. Si nubes ante solis ortum globentur, asperũ denuntiãt imbrem: si ab ortu repellantur, & ad occasum abeant, serenitatem. Si nubes solem circuncludant, qui nihilominus in se purus, vnius orbis, & serenus relinquatur, tantò tempestas erit turbidior: si verò duplex etiam orbis fuerit, tantò atrocior. Quòd si ex ortu, vel occasu fiat, ita vt rubescant nubes, maxima ostendetur tempestas. Si non ambiunt, sed incumbant, à quocunque vento fuerit, idem portendunt. Si à meridie, imbrem. Si oriens orbe cingatur, ex qua parte is eruperit, expectetur ventus. Si totus ęqualiter effluxerit, serenitas erit. Si ante ortum radii se ostendunt, pluuiam, & ventum portendũt. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis leuem tempestatem. Si nebula, vehementiorem. Si cadente sole, ventum. Lunæ autem quarta æquè attentè obseruatur. Si explendens exorta puro nitore fulserit, serenitatem creditur portendere: rubicunda ventos: nigra verò pluuiam: erecta, & insecta, ventos signat: obtusa pluuiam. Cornu Septentrionale acutum, rigidum, præsagit ventum: inferius, Austrum: vtraque verò recta quarta, noctem ventosam. Si quarta die luna recta fuerit, grauem tempestatem in mari præsagit: nisi habeat circa se coronam,

Sol purus quid significet, & reliqui colores.

Croceus.

Sol rutilans in occasu quid significet.

Radii illustriores in oriente.

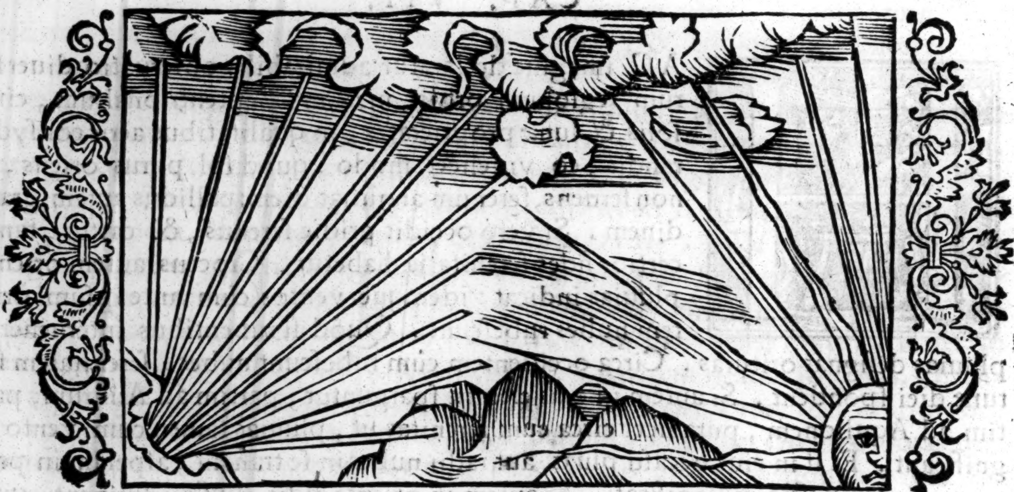
Nubes.

Ventus vnde.

Circulus cãdidus.

Cornu acutum lunæ.

Plenilunium. cùm illo modo non ante lunam plenam hyematuram ostendit. Si plenilunio per dimidium pura fuerit, dies significat serenos: si rutila, ventos: nigrescens, imbres. Et si orbe aliquo nubem incluserit, ventos designat: quam si ruperit, & surrexerint orbes gemini, maiorem tempestatem: & magis si tres, secundum quòd aut albi, aut nigri: quidam interrupti, aut distracti orbes fuerint. Nascens luna. Nascens luna, si cornu superiori ab Arcto surgit, pluuias decrescens dabit. Si plena circa se orbem habuerit, ex ea parte ventum ostendit, ex qua is maximè splendebit. Si in ortu lunæ cornua fuerint grossa, designatur tempestas horrida. Si autē quarta orbē habuerit vento Fauonio flante, hyemalis erit toto mense. Si quintadecima vehementius flãmæ apparuerint, asperas tempestates portendit. 7. articuli lunę. Sunt & ipsius lunæ septem articuli, quoties in angulo solis incidit, plerisque intra illos tantum obseruantibus præsagia, tertius, octauus, vndecimus, 15. 19. 23. 25. De radiis autem, & virgis solaribus, ac lunaribus supradictis, satis se resoluit Seneca lib. VI. nat. quæst. asserens, certū genus earū esse vnius radii, quę si per angusta foramina tenues, & intentę, distãtésque inter se diriguntur, imbrium sunt signa descensurorum. Cometæ. Cometæ verò ferme omnes sub Septentrione, sub lacteo circulo nunquàm, in Occidua parte, si Plinio lib. II. cap. XXV. credendū erit, breuiori VII. & longissimo LXXX. dierum spatio, apparere videntur.

De futura qualitate ventorum.

CAP. VIII.

Victruuius. QVOD si viro insigni Victruuio in fundamēto, cōplemētóque structurarum perpetua commendatio sit attributa, quòd noxios, sanosq́ ventos in terra firma seruandos, vel euitandos prospexerit, & docuerit, quantò amplius cōmendandi sunt autores, qui in vastissimo mari, horridáque solitudine docuerint sequendos, vel fugiendos esse ventos: quorum notitia salus, ignorantia vero mors, & pernicies infallibiliter apparebit. Ventorum necessaria cognitio. Contingit enim ventorum experientia, & notitia, infelices homines non minora vitæ discrimina quãdoque in inuiis nemoribus inter crudeles bestias errabundos euadere,

dos euadere, quàm in marinis tempestatibus, & procellis, horrenda naufragia, immo mortem præsentissimam declinare. Hanc artem Tartari Scythæque callentes, viamque in solitudinibus non habentes, prospere etiam tempore belli sæpius proficiscuntur: hanc forsitan naturæ regulam imitantes, quòd densiores arborum vertices, & rami ad Austrum sole contracti, humanas habitationes frequētius errantibus indicant, sicuti versus Occidentem declinanda sunt crepuscula longiora. Quod quia militares homines, Reges quoque, ac principes infaustis prælijs quandoque pressi, vel fugati, experiri coguntur, longè vtilius esset, vt in otio virtutem ventorū potius, quàm taxillorum amplecterentur, ne ob ignorantiam tam facilis, ac vtilis disciplinę, in vitæ discrimen, aut mille pericula, vel hostilem captiuitatem, vbi mori potius, quàm viuere vellent, perpetuò gemebundi laberentur. In mari autē, etsi aliena directione contra omnem ventorum, tempestatumque iniuriam, & sæuitiam videntur securi, propria tamen experientia, necessitate vrgente, frequentius euadunt feliciores: eoque casu vno principe, Rege, vel duce euadente, infinita hominum multitudo, seu regna, pristinæ felicitati restituuntur. Sed quomodo id fieri soleat, inferius lib. de campestribus bellis, & eorum stratagematibus, specialiter ostendetur.

Via in solitudine cognoscenda.

Militaribus necessaria ventorū cognitio.

Fuga tutior.

Regum liberatio.

De necessaria cognitione ventorum.

CAP. IX.

VIA igitur de necessaria cognitione ventorum hic sermo subiectus est, congruit præfari ad mentem Isidori lib. XIII. qui sic diffinit eundem: Ventus est aër commotus, & exagitatus: sic dictus, eò quòd vehemens sit, & violentus. Vis etenim eius tanta est, vt non solùm saxa, & arbores vellat, sed etiam cœlum, terrámque conturbet, & maria cōmoueat, pró diuersis partibus cœli diuersa nomina adipiscens. Ventorum autem spiritus quatuor sunt principales: quorum primus ab Oriente Subsolanus, à Meridie Auster, ab Occidente Fauonius, à Septentrione eiusdem nominis ventus aspirat. Horum quisque hinc inde geminos collaterales habet. Subsolanus à latere dextro Vulturnum, à leua Eurum. Auster à dextris Euroaustrum, à sinistro Austroafricum. Fauonius, qui & Zephyrus dicitur, à parte dextra Africum, à sinistra Corum. Septentrio à dextris Circium, & à sinistra Aquilonem. Hi XII. venti globum mundi flatibus circumagunt: quorum nomina ex propriis causis assignantur. Nam Subsolanus dicitur, quia sub solis ortu nascitur. Eurus, quia ab Eoo flat, id est, ab Oriente. Vulturnus est Subsolano coniunctus, quia ab alto tonat. Auster ab hauriendo aquas: vnde & crassum aërem facit, & nubila nutrit. Hic Grecè Notus vocatur, quia interdum aërem corrumpit: nam pestilentiam ex aëre corrupto natam, Auster flans in regiones reliquas transmittit. Sed sicut Auster pestilentiam gignit, sic Aquilo repellit. Euroauster dicitur, quia ex vna parte habet Eurum, & altera Austrum. Austroafricus, quia hinc inde iungitur Austro, & Africo. Zephyrus Grecè, eò quòd flores, & germina flatu eius viuificentur. Hic Latinè Fauonius dicitur, eò quòd foueat quæ nascuntur. Austro flores soluuntur, Zephyro fiunt. Africus à propria regione vocatur, quia ibi flandi initium sumit. Corus ab Occidente æstiuo flat: sic dictus, quia vento circulum claudit, quasi choros faciens. Septentrio, eò quòd à circulo septem stellarum consurgat, quæ vergentes è mundo resupinato capite ferri videntur. Circius dicitur, quia est Coro coniunctus.

Ventus quid.

Ventorum 4. spiritus sunt.

Ventorum nomina.

Venti 12. subdiuisi.

Notus.

Aquilo repellit pestem.

Ventorum effectus.

Pli. lib. 2. cap. 49.

Circius.

Boreas à montibus sic dictus.

CIRCIVS
AQVILO
OCCIDES
AVSTER
ORIENS
EFFECTVS · VĒTOR · IN · SEPTEMTRIONE ·

Aquilo, quia aquas stringit, & nubes dissipat. Est enim ventus gelidus, & siccus. Idem Boreas, quia ab Hyperboreis montibus flat: vnde natura frigidus est. Natura enim ventorum Septentrionalium frigida est, & sicca: Australium calida, & humida. Ex omnibus autem ventis duo cardinales sunt, Septentrio, & Auster. Extra hos duo sunt spiritus, vbique magis quàm venti, aura in terra, altanus in mari. Præter hos ventos iam enumeratos, surgit alia ventorum distinctio, quam Vitruuius lib. primo habet: quæ continet XXIIII. ventos. Demum mare Gothicum, & Liuonicum nauigantes, necesse habent propter insulas, ac saxa latentia, ventorum distinctionem ad ventos XXXII. (nisi singulo momento periclitari maluerint) accedendo, ac fugiendo numerare, ac consyderare.

Aquilo.

Venti cardinales.

Venti 24.

Venti 32.

De vehementia venti Circii.

CAP. X.

QVANTA sit ventorum austeritas, & sæuitia in locis Septentrionalibus, abdita naturæ causa vix poterit, nisi per eorum manifestos effectus, explicari, præsertim de vento Circio, qui sicut nulli ventorum violentia inferior est, ita nedum in Aquilone, sed vbicunque vel sui natura, vel loci exhalatione vehementiam susceperit, omnia rapit, ac concutit, vt cœli, terræq; conturbator appellari mereatur. Et quia huiusmodi violentiæ infinita in diuersis mundi regionibus afferuntur exempla, etiam à magnis scriptoribus in libros relata, vnum tamen atque alterum adduxisse cōtentus, ad eius potentiam, quam in Septentrione demonstrat, retorquebo modum. Portus est in Islandia (terra scilicet mari glaciali vicina, sub dominio regni Noruegiæ, vulgari sermone Vestrabord) Occidentalis dictus, penes quem in littoralibus spatiis, & campis obequitantes armati, potenti flatu huius venti Circii quasi stuppa prosternuntur in terram. Similiter penes portucrypticos, id est, in cauernosis rupibus, & antris habitantes, eo præcipuè tempore brumæ, quo sol regreditur ad solstitialia signa, quando in marinis fluctibus venti sunt temperatiores. Sunt prę/terea montes in Hybernia mediocri sublimitate in pluribus locis eminentes: in quibus, si quis iter hoc Circio vento flante perficere tentauerit, nedum periculum, & ruinam expectare cogetur, sed spiritus suffocationem in præcipitiis voraginosis. Præterea quàm formidabiles, & noxii sint venti in Occidentalioribus Noruegiæ ri-

Ventus Circius

Terræ cœlique conturbator.

Islandię portus Vestrabord.

Spiritus hominū suffocator.

pis, ipsi incolæ, immò & alienigenæ eò confluentes, non ignorant. Nullum enim lignum, neque fruticem, ob violentiam huius venti, ibidem germinare intuentur. Quo fit, vt ob eorum defectum in ignibus instruendis, cibisq; coquendis, ossibus magnorum piscium vtantur. Quantum etiam sæuiat ventus iste in Occidentalioribus Bothniæ littoribus, ipsi habitantes magno incōmodo suo sæpius experiūtur. Rapit enim integra tecta domorū, eaq; per immensa terrarū spatia dissoluta dispergit. Quod & fieri apud Narbonenses, & Beneuentanos, Cato, Procopiúsque, variata ratione pro locorum distantia, meminere: quòd scilicet armatum hominem, plaustrumq; oneratum in præcipitium trudit. Hoc & in ponte Viennensi ducatus Austriæ sæpius vetusto tempore factum fuisse testātur annales, donec modernis temporibus prouida Regis Ferdinandi magnificentia, & commissione factum est, vt iuribus telonii præsidentes, in capite pontis periculorum ignaros, turribus præcipuè accedentes, consiliis dirigant, ac viribus adiuuent, quibus securius tam longos, vastósque pontes, amoto periculo, exuperare possint. Neque hæc ciuilitatis officia gratis fecisse queruntur, quoniam à viatoribus de tanto periculo erutis liberaliter remunerantur. Quòd autem Procopius paulò antè allegatus, propriam interpretationem retineat clariorem, lib. I. de Beneuento Italiæ oppido ita ait: Quondam prisci dixere Maleuentum: id nanque oppidum Dalmatiæ ex aduerso oppositum est, in continentique situm: in quod spiritus violentior quidam, & acerbissimus ingruere consueuit: qui vtique vbi flare cœperit, non foris iter agere, sed domi se quisque conseruare laborat. Nam venti huius ea est violentia, vt vel equitem cum equo simul arreptum, sublimem mox deferat, diuq; per aerem circumactum, & quocunque tulerit casus, proiectum interimat: vnde & Maleuentum, & in edito positum, ex eo vento toleratu difficili sortitum est nomen. Eo forsitan vento Cambysis exercitus obrutus est, vt Strabo refert lib. XVII.

Nulla ligna vastantur. Ossibus pisciū cibi coquunt. Circius rapit tecta domorū. Narbonenses. Beneuentani. Ferdinādus rex Roma. modernus. Maleuentū prisci dixere. Eques deiicit. Cambysis exercitus eo vento periit.

De violentia turbinis, ac tempestatis.

CAP. XI.

TVRBINES, ac tempestates Septentrionalium locorum, vim habere terribilem, ac periculosam, nemo, qui secreta naturæ didicit, aut scrutatur, ignorat:

ignorat: præsertim cùm multiplex, ac indeficiens eius originis causa, materiaq; reperiatur. Turbo igitur est (dicente Isidoro) volubilitas ventorum: & dicitur à terra, quoties ventus consurgit, & terram in circuitu mittit: quem turbinem (Seneca naturalium quæsti. teste) efficit plurium ventorum inter se colluctatio. Et hæc circa terras concipitur, & fertur: ideoq; arbusta radicitus euellit, & in quodcunque incubuerit solum nudat, syluas interim, & tecta corripiens, inferior ferè nubibus, altior vtique nunquàm. Huius rotunda facies est: dum columnæ modo circumagentis se voluitur, omni nube velocior rapitur. Eius & motus vagus est, & dissectus, ac verticosus. Diu autem manere non potest: nam cùm vagus, & incertus spiritus colluctatus est, nouissimè tamē minimus omnium cedit. Nulla itaque tempestas perdurat magna. Sed tempestatum procellæ, quantò plus habent virium, tantò minus temporis, ventiq;: cùm ad summam veniunt, omni violentia remittuntur: & ista concitatione necesse est, vt in exitium sui tendant. Nemo itaque turbinem toto die vidit, sed nec hora quidem. Mira eius velocitas est, & mira breuitas. Violentius, ac celerius circa terram voluitur, quò est eo laxior: & ob hoc diffinditur. Fit etiam, cùm spiritus segregatus ab aliqua nube offēditur, & circa eam voluitur, at circa eam circulum faciens, corroboratur, ita vt partem nubis accipiat, quasi ab eo inseparabilis, ea, quæ rapit, in circuitu mouens, exitumq; non inueniendo, in seipsum iterum reflectens. Vnde & ex mari sæpe aufert aquas sub nauibus, nauesq; subuehit in sublime: etiam ex terra lapides, ac alia animalia, & paulùlum erepta dimittit. Nec solùm ea, sed plumbea tecta templorum, ac ædium diuersarum, immò & fortissima tigna, quæ ad aëra rapit, atque alio accedente spiritu vehementiore, transuehit in spatia longiora: sæpissimè etiam integra molendina ventorum cum ingentibus saxis turbine inuoluta, saluis hominibus in loca remota euehuntur: immò adeò ingens turbo descendit, vt vrbes, castella, & villas inuoluens, tecta longius (vt dictū est) ad cāpos dispergat, prout Vincent. lib. XXV. spe. hist. cap. LXXXVII. attestatur, etiam lib. XXVI. cap. XXVI. de turbine faciens mentionem. Nec attestatio Diodori Siculi deest in VI. histo. dicentis, in partibus Aquilonis miram esse vim ventorum. Nam æstate ab Occidente, Septentrioneq;, perflant tanta vi, impetuq; venti, vt lapides, quantos manus possit continere, à terra rapiat, ac veluti arenæ lapillorū aceruos haud paruos cumulet, & vt aliquando ab hominibus arma, & vestes, quandoque ascensorem vi ab equo auferat, veluti proximo capite fuerat commemoratum. Quinimmò in Vichia Noruegiæ aliquando accidit, vt aëre, soleq; maximi pisces torrendi, è perticis instar tabularum vi turbinum in magna congerie à diuitum piscatorum locis, in ædes pauperum eiecti, tanquam donum diuinitus datum recipiantur. Nec actio competit repetenti: quia Deo reseruatur iudicium, quòd egenti subuēnit.

Turbo.

Syluę, tectáque corripiuntur.

Motus vagus turbinis.

Nullum violentum perpetuū

Turbo vnde.

Turbinis effectus mirabilis.

Turbine lapides magni eleuantur à terra.

Turbine siccandi pisces trāsferuntur.

De diuersis effectibus tonitruum, fulminũ, & coruscationum.

CAP. XII.

Tonitruum effectus.

ORMIDABILEM vim, & effectum habent tonitrua, fulmina, atque coruscationes in Septentrionalibus terris, præsertim versus loca opposita meridiei, propter fertilium locorum crassum vaporem: qui cùm humidus ascẽderit ad locum frigidum, videlicet ad medium aëris, inspissantur, ac aggregantur partes eius, diuersósque causant effectus, vt pluuiam, grandinem, niuem, & caliginem, secundum quòd frigore condensatur. Cùm autem comprimitur calor eius, nubiúmque latera propter frigus exire prohibetur, nubem violenter rumpit, tonitrumq́ causat vehementem. Fit etiam tonitrus extinctione ignis in ventre nubis. Coruscatio verò est pars aëris, ex impetu ignis sic excussi resplendens. Fulgur autẽ, & fulmen, est ictus cœlestis iaculi, à feriendo secundũ Isido. sic dicti, etiã ex sententia Virg. in Geor.

Coruscatio. Fulgur.

Ipse pater media nimborum in nocte coruscat,

Fulmen.

Fulmina molitur dextra. Seneca tamen dicit fulmen esse fulgur incensum, quod vbicunque deciderit, ibi sulphuris odorem retineat. Immò cessante fulmine, ac pluuia, quandoque sulphur in cãpis colligitur spissitudine taurinæ cutis, licet nulli sit accommodum. Apparent sæpissimè in partibus Aquilonis sub sereno cœlo totis noctibus in Septembri clara, atq́ continua fulmina, quæ magis minantur, quàm lacerant inspectores, dum arcanis rationibus (vnde extrahũtur) nubes non longè positæ, fulminãdi materiam tenuem administrant. Alia verò vulgi opinio est de fulmine huiusmodi nocturno, quòd infinita pinguium pisciũ agmina (halecũ scilicet) suo continuo reflexu, ac saltu, post autumni initium, tantum splẽdorem nubibus immittant, vt coruscatio è cœlo decidere credatur: nullaq́ sine tali spectaculo nox est, ꝓut inferius lib. de piscibus cap. de halecibus ostendetur. Fulmen verò natura nubium exortum, tonitruq́ elapsum, grauissima damna mortalibus, aliisq́ rebus ibidem infert. Plures etenim homines sublimiora loca inhabitantes, cum iumentis interimit: excelsas etiam turres, & ædes dura pice linitas (quod mirum non est) inextinguibili flamma consumit: altas arbores, vel ex summo vertice directè findit, vel obliqua corrosione contundit. Ne autem ciuitates, aut maturæ messes fulmine colliderentur, religioso ritu post acceptam fidem Catholicam obseruatum fuit, credoq́

Opinio vulgi.

Fulminis effectus.

Ritus gentis auertendi fulminis.

credóque adhuc obseruari, quòd sonatis campanis, cereisq; benedictis cum thure accensis, & precibus intensis, iram Tonantis auertant. Idq; manifestius fieri deprehenditur, quàm si pennis aquilæ, aut pellibus marini vituli, vel frondibus lauri gentilium superstitione fauerent errori. Tradit Plinius lib. XV. cap. vltimo, Tiberium Principem, tonante cœlo, lauro coronari solitum, ob fulminum metum. Sed quàm inane illud remedium fuerit, lib. VI. nat. quæst. ostendit Seneca: qui & ait, Cambysis exercitum Hammonem missum, arenam in modum niuis agitatæ texisse, & inde obruisse: prætereà M. Herennium decurionem sereno die fulmine ictum fuisse. Herodotus lib. VII. asserit complures de exercitu Xerxis fulgure, ac tonitru periisse. Martia etiam princeps Romana icta grauida, exanimato partu, ipsa præter aliud incommodum vixit, teste Plinio: qui & tradit plura genera fulminum, videlicet quæ sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant: quæ humida fiunt, non adurunt, sed infuscant. Quædam verò clara sunt, & subtilia, quæ terebrant, ob puram flammæ tenuitatem. Tertium genus, quod vrit, multum terreni habet, & igneum magis est, quàm flammeum.

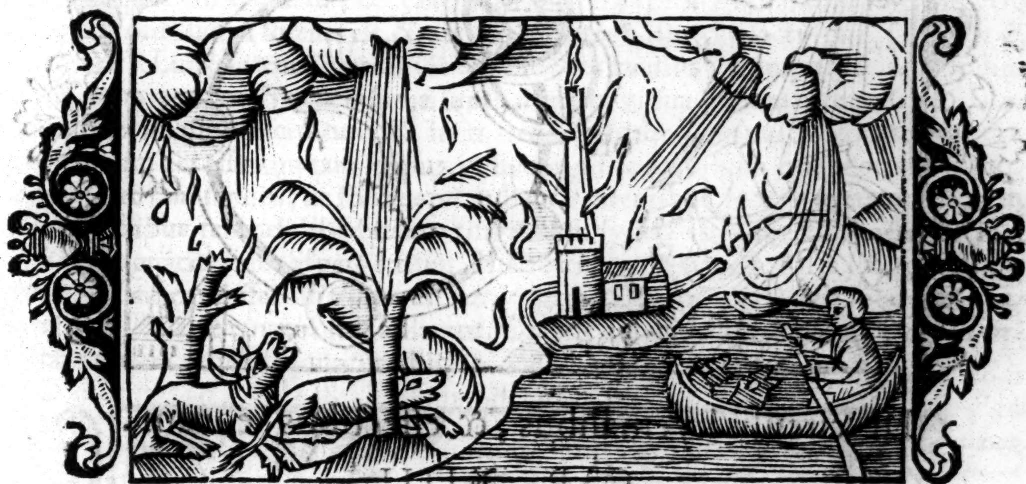
Pennę aquilæ, pelles marini vituli, & frōdes lauri, creduntur auertere fulmen.

Cambysis exercitus arena obrutus.

M. Herennius fulmīe periit.

Fulgure partu exaniato Martia vixit.

Fulgurum plura genera.

De miris effectibus fulgurum &c.

CAP. XIII.

NEC relinquendum hoc loco videtur, quod Seneca VI. lib. nat. quæst. de fulmine tradit, quòd eius subtili potentia loculis integris, & illæsis conflatur argentum, manēte vagina gladius liquescit, & inuiolato ligno circa pila ferrum omne distillat, fracto quoque dolio vinum stat, nec vltra triduum ille perdurat rigor. Illud æquè inter annotanda ponendū, quod & hominū, & animalium, quę icta sunt, caput ad exitum fulminis spectat, quodq; omnes percussę arbores fulmine, tanq̃ hastilia surgunt. Quid quòd serpētū, & animaliū cæterorū, quibus mortiferum virus inest, cùm icta sunt, fulmine venenū omne cōsumitur. In venenatis siquidē corporibus vermis nō nascitur fulmine, verò icta intra paucos dies vermināt. Qui quidē effectus fulminis circa ea, quę tāgit, potius sunt admirandi, quàm causis inquirendi. Quis enim inuēnit causam? quomodo fulmē integris, & illæsis loculis aliquādo cōflat argentū, manēte vagina liquefacit gladium, circa lignum dolatum ferrum distillat, fracto dolio vinum facit stare, atque alia multa. Idem tamen Seneca rationes talium effectuum eodem li-

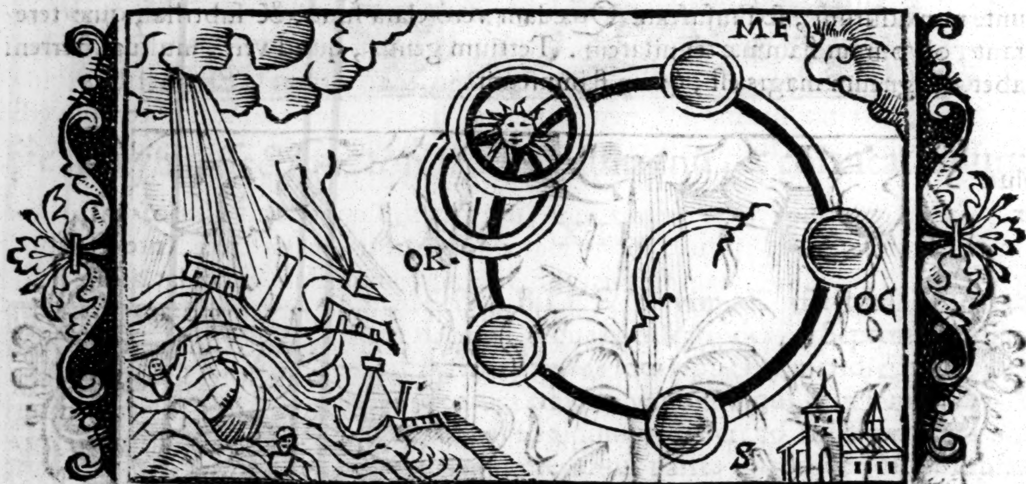
Fulminis effectus.

Vinum stat fracto dolio.

Venenum consumitur.

Admiranda potius, quàm inquirenda.

Resistentia dissipantur. bro ostendit, dum asserit, fulmen diuersimodè materiam penetrare, quia valentiora, atque resistentia vehementius dissipat, cedentia verò nonnunquàm sine iniuria transit: cum lapide, ferròque, & durissimis quibuscunque confligit, quia viam per illa necesse est quęrat: teneris, ac rarioribus parcit, quia minus obsistunt. Terræmotus. Fiunt etiam terræmotus valde vehementes in frigidis illis terris, sed rarò noxii, aut durabiles. Vbi autem (vt in Italia) diutius, & damnabilius fieri videntur, vt nuper in Scarparia Florentinorum horribile restat editum exemplum: Remedium saluberrimũ fulguris auertẽdi. tunc antiquus, & fidelis historicus Sigebertus in verbo Cõstãtinopoli fol. XII. dat tale remedium diuinitus reuelatum, vt populus, vel clerus deuotè, & frequenter cantent: Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus, & immortalis, miserere nobis: nihil aliud apponentes, vt dicit in forma.

De circulis hyemalibus, & effectibus eorum.

CAP. XIIII.

Circuli solares. OLENT quãdoquidem circuli sub huiusmodi imaginibus versus Septentrionem, altis niuibus terram tegentibus, circa vernum ęquinoctium apparere, tali videlicet situ: vt amplissimus circulus per Orizontem sparsus, totaliter albus est, ita & tres orbiculi, in eius superficie diuisim appendentes: qui tamen versus Orientem croceo colore, quasi solem imitantes, distinguuntur. Prætereà ipsum solare corpus corona, siue halone, instar iridis, in colore circundatum est, vtroque latere solis imagines puniceo colore annexas habens: a quibus imaginibus, siue duobus solibus, duo semicirculi ad similitudinem arcuum per transuersum sese incidentes, exurgunt, ac Circuli euanescentes. tandem more halonum extensi, euanescunt. Circa vmbilicum, vel centrum amplissimi circuli, iris est obuersa, quæ in tenui nube splendet. Deinde eidem iridi in colore, situq; contraria, alia apparet iris subnigra. Postmodum versus meridiem per amplissimum circulum transuersa iris eadem, & subfusca protenditur, colore semper variato, quemadmodũ fieri solet in arcu, siue iride cœlesti. Hi tamen circuli, siue halones, vix vltra duas horas cum dimidia durant, semper habentes, vel sui Circulorum effectus. natura, vel alia quauis secreta ratione, pessimos proxime secuturi temporis euentus, videlicet portentosa tonitrua, atque fulmina, quæ ædes, & iumenta prosternũt, captiuitates, & occisiones tam nobilium, quàm plebeiorum, ac incolarum rapinas, prçterea

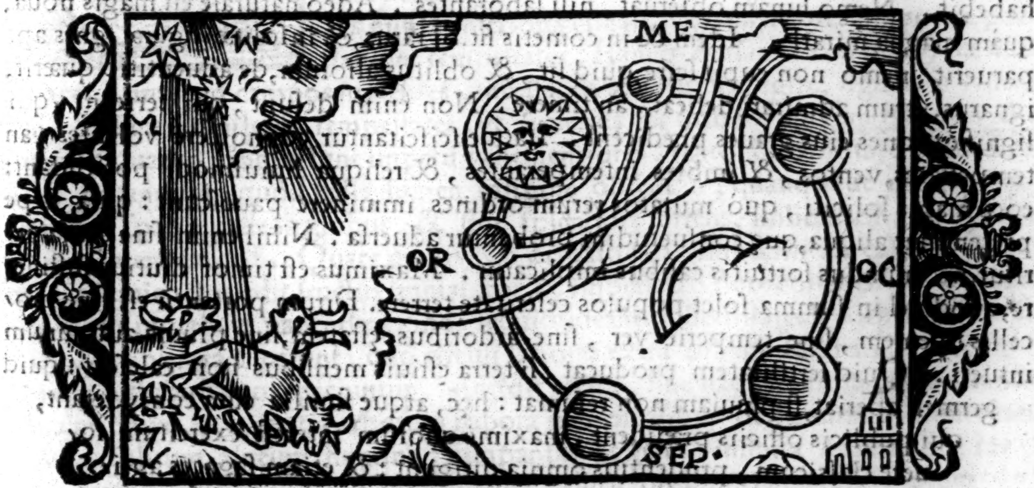
præterea hostiles classes, piratarum grassationes, & incendia: immò ad finem veris circulis euanescentibus, pluere solent sulphurea grana cum vapore fœtido, mox, que sequuntur horrenda tonitrua, vt contremiscere faciant audientes, rapidaque flumina plus solito niuium resolutione excitata, omnia suo cursu obruant, & dispergant, prout alibi latius de natura Septentrionalium fluuiorum ostendetur. Asserit Plinius lib. II. cap. XXX. circulos repentinos rubei coloris plurimum esse prodigiosos: bella etenim præsagiunt, ob longiorem solis defectum, & continuū pallorem. Stellarum errantium aliquam si circuli, aut orbes incluserint, imbrem præsagiunt. Cæterum quomodo, aut quibus rationibus fiant huiusmodi circuli, siue coronæ circa solem, aut reliqua sydera, Seneca lib. VI. nat. quæst. diffusè pertractat, atque inter alia dicit: Hæ verò coronæ cùm æqualiter delapsæ sunt, & in semet euanuerunt, significatur aëris tranquillitas: cùm autem ad vnam partem ruptæ cesserint, illinc ventus est. Vnde & nautæ inde ventum expectant, quando contextus coronæ perit. Si à Septentrione discedit, Aquilo erit. Si ab Occidente, Fauonius. Si verò pluribus locis ruptę sint, tempestates fiunt. Et noctibus quidem præcipuè circa lunam, & cæteras stellas, hæ coronæ notantur: interdiu verò rarò, quia solis lumen fortius est, & aër coagitatus ab illo, calefactusque, subtilior & solutior est. Lunę autem interior vis est: ideoq; facilius circumpositio aëre sustinetur. Cætera quoque sydera infirma sunt, nec aëra vi sua perrumpere possunt. Illorum itaque imago suscipitur, & in materia solidiore, minusq; cedente seruatur. Debet enim aër esse non tam spissus, vt lumen ad se immissum excludat, atque submoueat: nec tam tenuis, ac solutus, vt nullam venientibus radiis moram præbeat. Et hoc noctibus temperatioribus contingit, cùm sydera circumiectum aërem à luce leui non pugnaciter, nec aspere feriunt, spissioremq; , quàm esse solet interdiu, instituunt. Est autem differentia inter arcum, virgam, & coronam. Arcus solares, ac lunares sunt. Virgæ tantum soli adiacent. Coronę autem solem, lunam, & cætera circundant sydera, atque sequuntur vbique.

Pluit sulphur.

Circuli rubei coloris prodigiosi.

Coronę solares.

Arcus, virga, corona differūt.

De circulis repentinis, & effectibus cometarum.

CAP. XV.

CIRCVLI, siue coronæ, figuris similibus certis annis tempore vernali apparere solent, præsertim quando densioribus niuibus tegitur superficies terræ: hoc modo, quòd amplè per Orizontē circulus vnus apparet nubibus totaliter albus, alter verò interior penes eum, densiore amplitudine niger. Qui quidem

Circuli repentini & drarii.

circuli maximi, in superficie quatuor habent lineas, siue hiatus rotundos, croceo colore distinctos: inter quos versus meridiem in nubibus candidis, quæ niuibus sunt repletæ, apparent duo circuli contrario modo dispositi: quorum vnus in exteriori latere est atri coloris, in interiori verò candidi. Alter autem circulus inferior, in cuius centro apparet solare corpus (in quod superior circulus eccentricus incidit) est exterius albus, atque interius fuscus, eò tamen candidior, quò soli proximior. Præterea in opposito solis circa centrum maximi circuli, per Orizontem (vt dictum est) effusi, arcus apparet situ transuerso, colores habens instar iridis in nubibus densis, subrufum exteriorem, medium puniceum, seu croceum, ac viridem inferiorem. Magisq; hi omnes circuli inter auroram, & meridiem nubibus auctis apparent, vix vna cum dimidia, aut duabus horis duraturi: quia sol illico nubibus rarescentibus clarescit, & horrendum frigus adducit, aut nubibus densatis importabilem niuium molem (dum pluribus diebus splendere nequit) naturæ potentia in omnia subiecta loca descendere finit: quia insitata magnitudine, & specie, nubes interdum candidæ, interdum atræ, & maculosæ ascendunt, quemadmodum scaturigines aquarum, & vaporum, vnde exhalant, materiam administrant. Neque otiosum pauco pòst tempore deprehenditur, quod portentosis huiusmodi casibus fuerat demonstratum. Surgit enim in aëre mira contrarietas huiusmodi vaporum, siue nubium sic eleuatarum, mutua violentia sese impugnantium: atque eo modo terribiles cometæ, qui (Isidoro teste) famem, bellũ, & truces ventos significant, versus Septentrionem, tanquam aërem pinguiorem, emergunt: qui non minus homines in stuporem suo horrore trahunt, quàm circuli supradicti. Nec mirum: quoniam ita compositi sumus, dicente Seneca lib. IIII. nat. quæst. vt nos quotidiana, etiam si admiratione digna sunt, transeant: econtrà minimarum quoque rerum, si insolitę prodierint, spectaculum dulce fiat. Is itaque cœtus astrorum, quibus vniuersi corporis pulchritudo distinguitur, populum non conuocat: at cùm aliquid ex more mutatum est, omnium vultus in cœlo est. Sol spectatorem, nisi defecerit, non habebit. Nemo lunam obseruat, nisi laborantes. Adeò naturale est magis noua, quàm magna mirari. Idem & in cometis fit. Si rarus, & insolitæ figuræ ignis apparuerit, nemo non cupit scire, quid sit, & oblitus aliorum, de aduentitio quærit, ignarus, vtrum admirari debeat, an timere. Non enim desunt, qui terreant, qui significationes eius graues prædicent. Itaque sciscitantur cognoscere volentes, an tempestates, ventos, & imbres intemperantes, & reliqua huiusmodi portendant: eoq; magis soliciti, quò mutatos rerum ordines imminere pauescunt: quia sæpe prętendunt aliqua, quę consuetudini probantur aduersa. Nihil enim sine causa geritur, nec mundus fortuitis casibus implicatur. Maximus est timor diutius sustinere, quod vel in summa solet populos celeritate terrere. Dirum portentũ est sine procellis hyemem, sine temperie ver, sine ardoribus ęstatem, sine pluuia autumnum intueri. Quid fertilitatem producat, si terra ęstiuis mensibus non calescat: quid germen aperiat, si pluuiam non resumat: hęc, atque similia cùm consyderant, qui publicis officiis præsident, maximè quorum interest exercitum souere classicum, prudentius omnia dirigunt: & etiam sagaces agricolę, qui annonam transacti anni quęsitam, prouida dispensatione gubernant, & ęquam legem venditoribus seruant, vt pro futuris annis, & seminibus diligenter custodiant. Quo fit, vt de antiquis frugibus pręsentem caristiam subleuent, atque imminentem inopiam maxima sagacitate deuincat, aut vniuersalem penuriam mitigent, & moderentur.

Circulorũ qualitas.

Circuli inter auroram & meridiẽ frequentius apparent.

Circulorum effectus.

Cometæ.

Res minimæ insolitę mirabiliores apparẽt

Portẽta mirãda

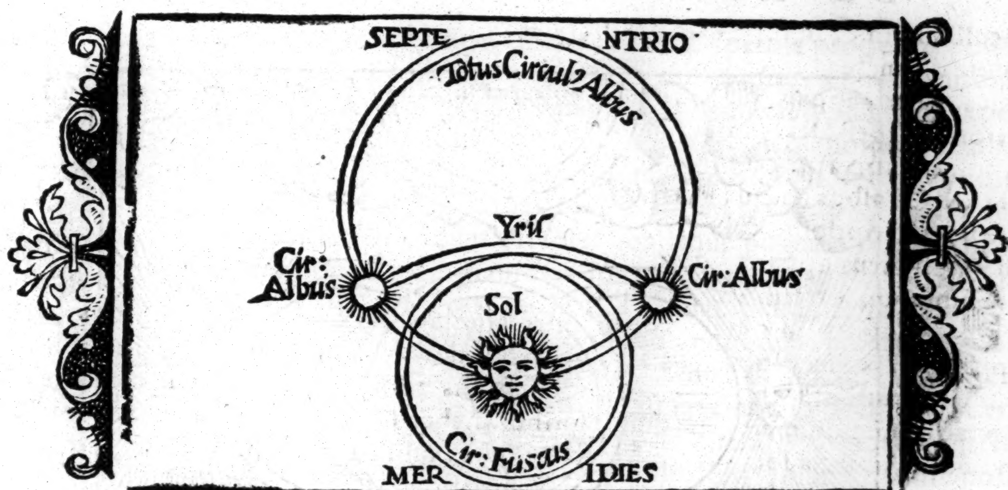
Cassi. lib. 12. Epis. ad si.

Nil sine causa geritur.

Dirũ portentũ.

Cautela classica

Prouida futuri ratio.

De circulis vernalibus.

CAP. XVI.

ENERANTVR & alii circuli albi, ampli, ac densi, iridem includentes cum coloribus suis, supposito circulo fusco, qui omnes reflexu atrarum nubium, & albedine densissimæ niuis, faciem terræ totaliter cooperientis, præsertim mense Februario, ac Martio, ob solis elongationē, & obliquitatem, videntur. Effectus autem eorum paꝛumper à superioribus differētes retinent, nisi quòd atriores nubes inferioris circuli, vehementiores imminere præsagiunt tempestates. Hancq́ causam etiam maritimæ aues rapaces, è mari ad campos fugientes, incessabili garritu præsagire, signareq́ videntur. Sed hæ, similesq́ tempestates (vt superius de turbine dictum est) non diu durant: quantò nanque sunt impetu vehementiores, tantò durabilitate breuiores. Estq́ notandum, quòd solis lumen caligine obsessum, quandoque maiori anni temporis spatio pallens globus, & sine splendore oriens, imbecillem, ac tenuem ex se calorem emittit. Quare grauis, ac dispartientis imbecillitate caloris obscurus aër, semicoctos edit fructus immaturos, & imperfecto flore collabentes. Tantum aëri frigus ingerit, vt pauendæ exinde sequi videantur sterilitates: eoq́ hęc, & similia horribiliora eueniunt, quò circuli latiores extra orbem solarem in atrioribus nimbis, nubibusq́ conspiciuntur. Accidit etiam, siue hac, siue alia causa dirarum exhalationum, vt ingentia arborum robora in nemoribus deiiciantur: intumescant vltra solitum alueum flumina: rumpantur aggeres: infinita hominum, iumentorumq́ multitudo interimatur: casuq́ profundissimarum niuium inuia reddantur itinera: geluq́ intolerabili superueniente, viatores nec antrorsum, nec retrorsum euadere cupientes, nec valentes, repentina miseria intercipiantur. De quibus angustiis infrà de bellis niualibus nonnulla terribiliora videbuntur.

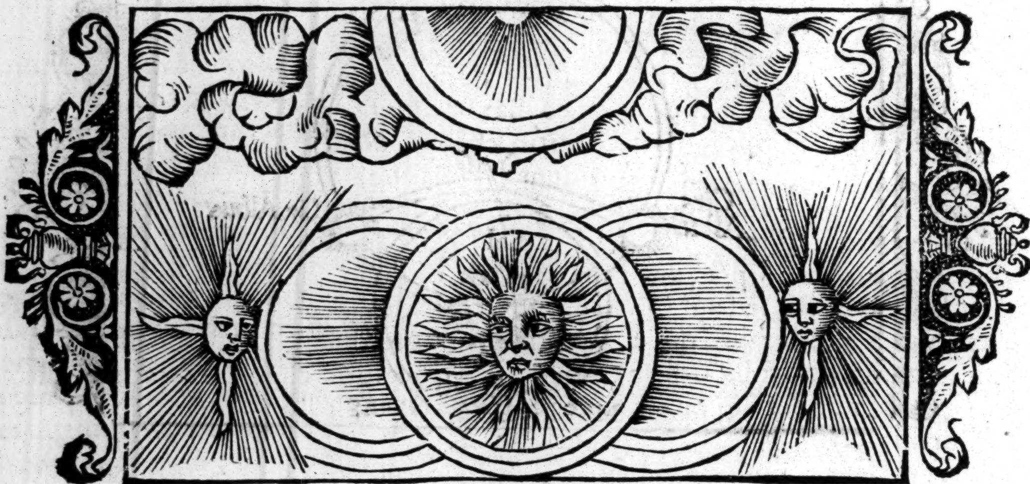
Circulorum varietas.

Circulorum effectus.

Violēta minus durabilia.

Obscurus aër noxius.

Exhalationum effectus.

De imaginibus solis.

CAP. XVII.

VM in omnibus terris Septētrionalibus lucidiores, diuturnioresq; imagines circa solis latera parūper post eius ortum, vel occasum, soleant apparere, operępretium putaui, nonnihil ostendere, quo iudicio, vel prognostico signa eiusmodi interpretari cōsueuerunt agricolæ, vel naucleri: quorum exercitia vti cœlestibus influentiis magna ex parte subiecta sunt, ita & necesse est, vt syderum facie, & effectu diligentius consyderatis, prouida circumspectione regantur. Imagines itaque solis (teste Seneca de nat. quęst.) historici soles vocant: & binos, trinosq; memorię tradunt. Hos Gręci parhelion appellant, quia in propinquo ferè à sole nascuntur, vel quia ad aliquam solis similitudinem accedunt. Ceterùm nihil habent ardoris: hebetes, & langui di sunt. Hos quidam ita diffiniunt: Parhelion est nubes rotunda, & splendida, similisque soli: nam & in eclipsis hora pelues ponimus, quas oleo, vel pice implemus, ad notandum, qualiter luna se opponat: quia pinguis humor, dum minus facilè turbatur, quas imagines recipit, seruat. Sicut ergo vtriusque imaginem in terris aspici contingit, sic fit in äere, cùm sic coactus, & limpidus constiterit, vt faciem solis acceperit: quam & alię quoque nubes suscipiunt, sed transmittunt, si non mobiles sunt, aut raræ, aut sordidę. Mobiles enim illam spargunt: rarę emittunt: sordidę, turpésque non sentiunt, sicut & apud nos imaginem maculosa nō reddunt. Solent autem eadem ratione bina parhelia fieri: nihil enim impedit, quin tot sint, quot nubes ad exhibendam solis effigiem aptę fuerint. Quidam tamen sentiunt, quoties duo talia simulachra existunt, alteram imaginem esse solis, alteram ipsius imaginis, sicuti in speculis sibiinuicem oppositis accidit: quia speculum, quicquid videt, reddit. Nubes autem, quę hęc pręstant, densę, leues, splendidę, planę, materięq; solidę esse dicuntur. Ob hoc omnia huius simulachra candida sunt, & lunaribus circulis similia, quia ex repercusso obliquè accepto sole splendent. Nam si nubes infra solem fuerit, & propior ab eo disipatur: longè posita

Prognostica ruricolarum ac nautarum.

Parhelion.

Experientia in eclipsi.

Imaginem maculosa nō reddunt.

Speculum quicquid videt reddit.

posita radios non remittet, nec imaginem efficiet: nam & specula prope nos posita faciem reddunt, procul verò minimè: quoniam acies nostra vsque ad nos recursum non habet. Agricolę autem his solibus, seu imaginibus venturam pluuiam expectant. Si ad Australem partem diutius durauerit imago, splendoremque paulatim dereliquerit inter nubes, quę ex eo maximè ingrauescere solent, tutius tunc in collibus seminant tempore veris, & initio æstatis. Naucleri autem plus solito velis, & clauo, seu gubernaculo attendunt, si soles hos æquè pugnare, & euanescere ad latera solis intuentur: quia tunc grauiores longa experientia norunt imminere tempestates. Plinius lib. II. cap. XXXI. dicit plures soles simul videri, sed nunquàm suprà, aut infrà, sed ex obliquo: nunquàm iuxta, vel contra terram, nec noctu, sed aut Oriente, aut Occidente. Semel in meridie conspecti in Bosphoro produntur, qui à matutino tempore durauerunt in occasum. Cernuntur etiam circa solis orbem coronæ, & versicoloris circuli, ex quorum effectu Principes, & nobiles sibi quæcunque prospera, exemplo Iulii Cæsaris, euenire posse arbitrantur. Item Vincen. in spe. his. lib. XXV. cap. CXVI. asserit, tempore rebellionis Henrici iunioris in patrem Imperatorem, duos orbes in modum solis forma, & lumine quotidiano soli similes, apparuisse, omnium colorū specie radiantes, ad modum arcus cœlestis. Sæpe etiam in Gothicis regnis (vbi non existentia, sed æstimatione nox est) duo, trésue soles apparere solent. Notatum etiam reperitur in effigiata historia mundi, anno Domini MCCCXIII. tres lunas in cœlo apparuisse. Præterea MCCCCXC. tres soles, & tres lunæ tempore natiuitatis meę, & multorum, in principio Octobris apparuere.

Specula propè posita.

Seminatur in collibus, & cur.

Naucleri.

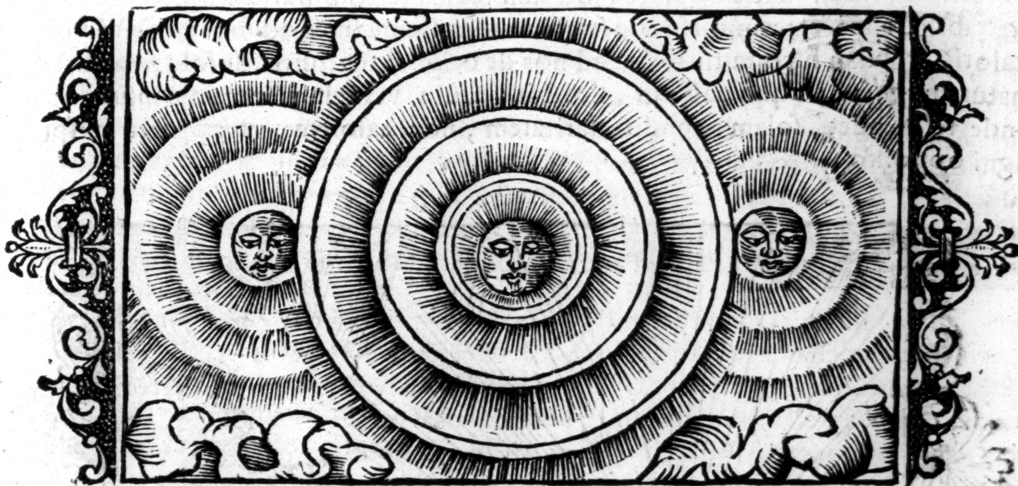
Soles nunquàm sup aut infrà videntur.

Coronæ.

Henrici iunioris rebellio.

Tres lunę.

Tres soles tempore natiuitatis meæ apparuere.

De halonibus lunæ, & iterum de imaginibus solis.

CAP. XVIII.

NEQVE luna sine huiusmodi halonibus circa solis oppositionem quandoque conspicitur: quæ ferè similes effectus in qualitatibus hyemis circa niues, frigora, & tempestates, & pruinas ostendunt, quales ipsa æstate in pluuiis, grandinibus, atque ardoribus portendere consueuerunt: ea potissimum causa, quia luna (teste Aristotele) non habet omnino principium scilicet agēdi in inferiora, nisi propter commutationem, & receptionem luminis à sole: & sic est

Halonum effectus.

Lunę debilitas.

Luna à sole mutuat lucem.

ficitur quasi alius sol: vnde & solis fulgore, vt reliqua sydera iuxta opinionē Plinii lib. II. cap. IX. regitur, & in totū mutuata: ab eo luce fulget, qualem in repercussu aquæ volitare conspicimus. Ideò molliore, & imperfecta vi soluit tantum humorem, atque etiam auget, quem solis radii absumant. Ideò & inæquali lumine aspicitur, quia ex aduerso demum, plena reliquis diebus tantum ex se terris ostendat, quantum ex sole cōcipiat &c. Vnde & ipse Plinius libro iam dicto cap. XXXII. ternas lunas apparuisse refert, quas plerique soles nocturnos appellare consueuerūt. Sol itaque rationes omnium colorum habet in se. Cumq́ luna fuerit cum sole, tota eius medietas nobis exposita erit tenebrosa: quia terra est inter ipsam, et solem. Cumq́ pręcesserit solem versus Orientem, obscurabitur versus Orientem, & augebitur lux eius versus Occidentem. Itaque quantò plus elongatur à sole, tantò plus apparet nobis ex lumine in eius corpore, secundum motum suum, donec sit in solis oppositione: & tunc tota eius medietas lucida, erit nobis opposita: quia terra ponitur inter solem, & lunam. Quòd autem luna proprium lumen non habet, vti reliqua sydera, prout Helmando in Chronicis placet, ratio est, quia sydera supra solem locata omnia in ęthere purisśimo sunt, in quo omne, quicquid est, lux naturalis, & sua est (quod & Plinius lib. II. cap. X. attestatur) quæ lux tota cum igne suo sphærę solis incumbit, vt cœli zonæ, quæ procul à sole sunt, & perpetuo frigore oppressæ. Luna verò, quæ sub sole est, & caducorum regioni luce sua carenti proxima, lucem de suprapośito sole, cui resplendet, habere non potuit. Terra quidem accepto solis lumine clarescit tantummodo, & non relucet: luna verò ad instar speculi lumen, quo illustratur, emittit. Quamuis enim densius corpus sit, quàm cætera cœlestia, multum tamen terreno purius sit, accepta luce penetrabili, adeò vt eam rursus de se emittat, nullum tamen ad nos perferens sensum caloris. Nam lucis radius, cùm ad nos de origine sua, id est, de sole peruēnit, secū naturam ignis, de quo nascitur, deuehit. Cùm verò luna corpori infunditur, & inde resplendet, solam refundit claritatem, non calorem, vt apparet in speculo igni opposito.

Tres lunę soles nocturni.

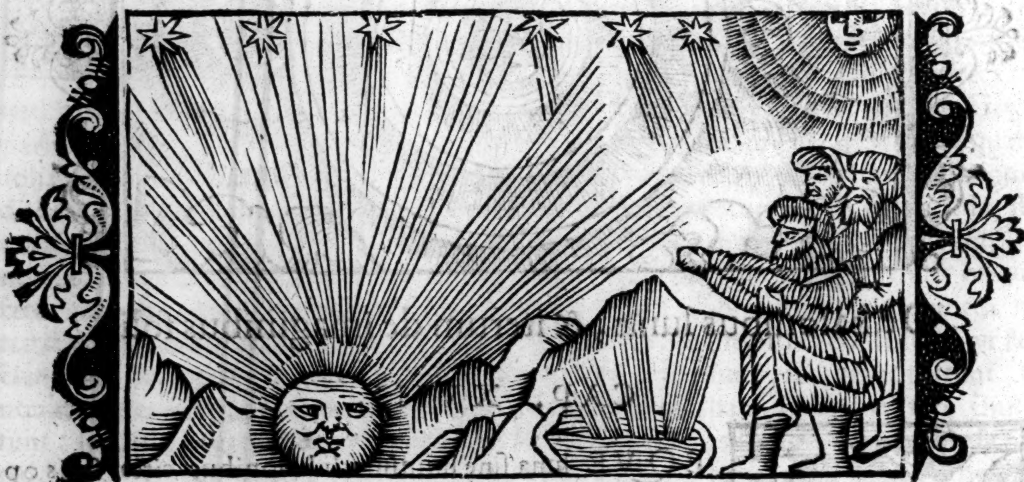
Diuersitas lucis lunæ.

Luna cur proprio lumine caret.

Terra clarescit.

Corpus lunæ densum est.

Lunæ claritas sine calore.

De frigoris asperitate.

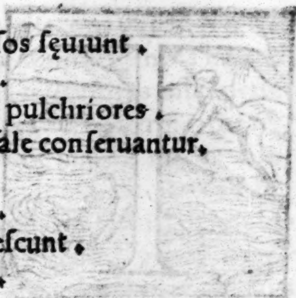
CAP. XIX.

QVANTAM potentiam gelu, seu frigus, in Septentrione tanquam proprio loco pośsideat, multis rationibus potius, quàm autoritatibus per sensum ostendi

ostendi potest. Sentit enim vim, & vredinem eius trepida animantium multitudo, pluribus stadiorum millibus inde distans, corpusq́ue, & reliqua membra modico eius allapsu comprimit, & perhorret: quid non faceret, vbi propriis viribus, & naturæ legibus imperat ipsum frigus? Sub quo quia natus, & versatus sum (etiam circa eleuationem graduum poli Arctici 86.) arbitror me posse hoc, & multis sequentibus capitulis, nonnihil cæteris vaga opinione scribentibus clarius demonstrare, quàm vehemens, & horrendum sit illic frigus: quod inde successiuè, veluti radii ex centro, tandem per totum orbem ampliatur, quemadmodum omnes nationes, quas penetrat, eius asperitate commotę attestantur. In primis itaque physicis rationibus notum relinquitur, Septentrionalia loca cæteris partibus orbis maius habere gelu, seu frigus, & hyemem asperiorem, iuxta rationem hemisphęrii, quàm alia loca: quia ibi tunc sol voluitur circulo breuiori, longiusq́ue distat, dum motum obliquat per hyemalia signa, vt interim terra, & aqua, elementa naturaliter frigida, fortius indurentur, ac congelentur. Etiam quia loca illa sub aspectibus Vrsarum, vel Plaustrorum (signis frigidissimis) situantur, mariq́ue Oceano, quod (versus Corum, & Eurum præsertim) inscrutabilis est profunditatis. Ad quam qua (teste Alberto lib. XIX. cap. VI.) sol penetrare non potest, frigus, seu gelu horribilius generatur. Signa verò vehementissimi frigoris venturi plurima præmittuntur: eaq́ue secundum suas naturales proprietates diligenter consyderantur, maximè quando penes solem (vti suprapósita imago monstrat) ad occasum in profunda hyeme vergentem, circunstant nubes igneam ostendentes sphęram, vel columnam, ac si immensa vrbs aliqua flammis accensa conflagraret: prætereà radii cuneati directè ad sublimem aërem, veluti pyramides, continuo igne ardentes extensi. Hiq́ue rutilantes colores, dum successiuo pallore in nocturnam obscuritatem euanescunt, horrendum frigus post se relinquunt. Sunt & alia signa immensi frigoris successuri quàm plurima, vt serenum cœlum, stellæq́ue discurrentes: nubes in cacuminibus montium dependentes: fuligines focorum scintillis micantes: scaturigines fontium, & venarum fumigantes, ac intumescentes: sues, seu porci stramina portantes: galli, anseresq́ue tempestiuius canentes: pici sylvestres humanas habitationes requirentes: aquatilium auium sonus, & incessabilis garritus: syluestrium auium sonorus motus: glacierum mugitus, veluti magnorum tonitruorum. Igitur

Animantia trepidāt frigore.
Testimoniū experientię autoris.
Asperitate hyemis extremę nationes concutiuntur.
Maius gelu Septētrionis, & cur.
Alia ratio.
Frigidissima signa.
Frigoris vehētissimi signa.
Nubes ardens.
Radii cuneati, vel pyramidales.
Horrēdum frigus est ne dubites.
Frigoris vehementissmi signa.

Frigore vruntur oculi animalium, & pili indurantur.
Frigore syluestres bestiæ famem leuaturę, ędes hominum petunt.
Frigore lupi suppolares oculis aliquando priuantur.

Frigore lupi plus solito in omnia animalia etiam seipsos sęuiunt.
Frigore lupi vasto agmine conglobati prædantur escas.
Frigore pelles omnium animalium sunt densiores, ac pulchriores.
Frigore pisces quinque, vel sex mensibus recentes sine sale conseruantur.
Frigore pisces sub glacie non rupta suffocantur.
Frigore maior edacitas in animalibus semper excitatur.
Frigore gallorum cristæ, anserumq́ue rostra, pedesq́ue albescunt.
Frigore lepores, vulpes, harmelini, colores mutant.
Frigore ærea, vitreaq́ue, & fictilia vasa rumpuntur.
Frigore secures, dolabræ, ac serræ rumpuntur.
Frigore glaciales ludi, ac spectacula lętissima fiunt.
Frigore omnia inuia loca viatoribus, ac venatoribus exhibentur.
Frigore acriora certamina tam equestria, quàm pedestria redduntur.
Frigore ligna arida, ac frondosa, maximum sonum crepando præstant.
Frigore vestes parum humidæ, ferro applicatæ, conglutinantur.
Frigore labia, digiti, ac nares ferro admotæ, cute soluuntur.

Frigore equiso frena, ne ori equorum noceant, exufflare solet.
Frigore omnia semina terris iniecta fertiliora exurgunt.
Frigore certa genera pomorum, pirorumque, circa solstitium hyemale maturescunt.
Frigore hospitia, nundinæ & bella super congelatas aquas locantur.
Frigore, si muli, vel asini aliunde aduehuntur, repentè moriuntur.
Frigore Aethiopes bello capti, vel aliás aduenientes, diu non viuunt.
Frigore claui à parietibus, & portis, ac seraturis exiliunt.
Frigore campestria saxa, vasa fictilia, ac vitrea rumpuntur.
Frigore vncti calcei, vel ocreę, in corneam duritiem constringuntur.
Frigore tussis, pituita, & similia incommoda nascuntur.
Frigore labia ferro admota, quasi indissolubili bitumine adhærent.
Reliqua his similia require infrà de bellis glacialibus.

De pruinis, & casu niuium.

CAP. XX.

Pruina. Nix. Amicus, an inimicus ignorat. Difficultas viarum. Remedium. Vię niuib. opprimuntur. Cautela vię glacialis. Signa securi itineris.

TANTA est plerumque in Aquilonaribus terris vis pruinæ, & casus niuium, tamque dira tempestas, vehementesque caligines aëra obscurantes, vt viatores proximum quemque obuium, etiam si amicus, vel inimicus sit, agnoscere, vel euitare non possint. Quod omnimodam parit difficultatem, eò quòd in vtroque latere, vel alta præcipitia imminent, vel condensatæ niues tam eleuatæ sint, vt ferentes sarcinas dextrorsum, vel sinistrorsum vix sese extricare possint. Attamen quia contra præcipitia rarò conceditur optabile remedium, pro statione iumentorum mutuo labore niues exoluunt, plaustraque super eas euertunt, vt institutum iter absoluant: hocque ea celeritate faciunt, quasi rapido incendio, molestissimoque periculo celerrimè auertendo vrgerentur: ne longiore interueniente mora, ex subito casu niuium, & pruinarum, repletio fiat itinerum, & syluarum: vt quæ sit via, vel campus, difficilius agnosci possit. In glacie verò nulla, vel rara difficultas occurrit, eò quòd omnia placabili æqualitate itinerantibus offeruntur, saluo quòd caueant à ruptura glacierum per apposita signa ad os rupturæ. Quæ signa, vel crustatis glaciei particulis ad os aperturæ

turræ relictis, vel virentibus abietum, seu iuniperorum ramis in glacie congelatis, & eminentibus ostenduntur: idque longo ordine & milliaribus multis, sumptu & diligentia piscatorum, ne viatores aberrare contingat, fideliter obseruatur, quemadmodum inferius de glacialibus hospitiis, & nundinis ostendetur. In syluis autem non leuia quandoque mutuò sibi obuiantibus obstacula è ruptura, seu motione arborum occurrunt. Stant enim præsertim populeæ arbores, ob densitatem niuium, veluti arcus extenti, niuibus oneratæ: quarum leuissimo motu maxima niuium moles in viatores descendens, eos non parum retardat: immò & ipsæ arbores cancellato casu grauitate niuis abruptæ, viam omnino immeabilem faciunt, vt non nisi securibus ad eum vsum comportatis, sibi exitum parare possint, prout mihi, meoque comitatui sæpius accidisse contestor.

Arbores niuib. oneratæ.

Experientia autoris.

De glacierum varietate.

CAP. XXI.

PRAETEREA quantam, ac qualem asperitatem frigus in terra, & aqua, cæterisque corporibus humidis constringendis habeat, imagine præsentis figuræ, & annexis rationibus ostendetur, hoc præmisso, quòd gelu dicitur, quia eo constringitur terra: ge enim terra appellatur. Sed tunc maiori rigore contingit, quando noctes videntur longiores, ac sereniores, aërque respersus cœlestino colore, qualis relinquitur post solis occasum in nubibus condensatis. Quod genus frigoris, seu gelu, griseum Aquilonares appellant: animantibus plurimum formidabile, & damnosum. Vnde & glacies à gelu, & aqua, quasi gelacies, id est, gelata aqua deriuatur. Estque glacies coagulatio frigidi, & humidi, ex superabundantia frigiditatis naturam talem suscipiens, vt vnum pro reliquo sæpius appelletur, gelidum videlicet pro frigido. Cùm itaque stagna, ac lacus in sublimibus locis geniti, immani frigore congelantur, tacitisque specubus, ac venarum incrementis augentur, locum eis natura deputat decliuiorem, vt illico immensitate aquarum exonerentur. Quo fit, vt stridulo casu, celerique lapsu fumum suscitent altissimum, ac pyramides obuersas, instar cœlestium iri-

Gelu.
Ge.
Frigoris signa.

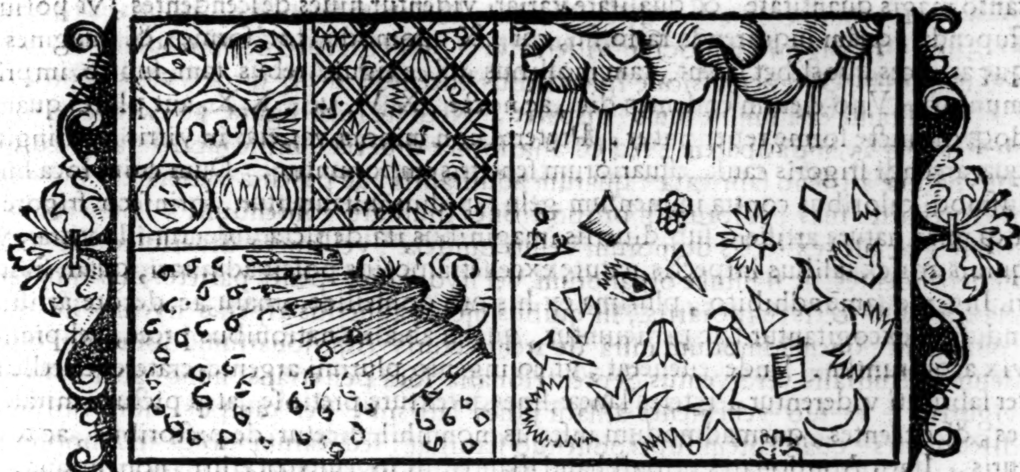
Glacies, gelu, & aqua.
Glacies.

Pyramides exhalationum.

dum, aut arcuum coloratas, descendendo efficiant collaterales, veluti certo ordine, arte, & ingenio collocatæ viderentur. Hocq; spectaculum solaribus radiis incidentibus, & repercussione splendidius lucente, sicuti aureæ, vel argenteæ bases, illustrante eas lumine lunæ, apparet. Necq; hę solæ figuræ ab excelso dependentes tota hyeme apparent, sed & aliæ formæ diuersæ, mille modis, atq; coloribus naturæ artificio fabricatæ: quarum admirabili, ac pulchra varietate, ingeniosi pictores artes suas, colorumq; proportiones illustrare contendunt. Sunt & aliæ formę glaciales ex tectis domorum veluti candelæ, vel lanceæ diuerso colore, & situ dependentes, ac si fistulæ organorum, vel hydraulicę penes parietes dependerent, maximè sub tectis euaporariis, in quibus incolę aduersus asperas hyemes se tutos conseruant, quemadmodum infrà de architecturis Aquilonarium domorum ostendetur. Australis verò ventus Septentrionalia loca penetrans, hunc habet in hyeme vigorem, vt suo vehementi afflatu niues latissimè per campos more turbinum discurrentes, quasi cutem superponendo stabiliat: sed earum moles in arborum ramis dependentes, in aquas resoluit. Dum tamen hoc efficere nititur, aquæ guttatim cadentes, vi aëris Septentrionalis, aut collateralium ventorum rigore superueniente, illico per latissimas syluas constringuntur: videnturq; ex frondibus innumerabiles glacies dependère, sudium, seu contorum effigiem exhibentes. Fiunt etiã ex glacialibus laminis fenestrę cellariorum, stabulorum, immò & mensæ in campis, prout etiam sedilia ex compressa niue, dum ita indigenis placet. Videntes igitur ruricolæ niuium ingentem molem mense Ianuario, ac Februario ex arboribus dependère, maioribus gaudiis, ob spem fertilitatis accedentis, afficiuntur. Agnoscunt enim vberiores venturi anni imminere fructus, quando frigore diuturniore pro seminibus nutriendis fœcundior erit terra. Necq; hęc opinio autoritate, aut ratione caret. Ait enim Gregor. lib. XXV. Moral. Terra quidem quando compluitur, iactata in ea semina feracius ligantur: sed rursus, si illam pluuia immoderatius irrigat, in culmo pinguedinẽ frumenti, virtutemq; inuitat. Si verò iactatum semen post pluuiam gelu premitur, eò intus fœcundius radicatur &c. prout infrà lib. XIII. cap. de cinericiis, & syluestribus agris ostendetur.

Colores naturales.
Pictores instruuntur.
Glacies pẽsiles.
Australis venti effectus.
Boreæ vis.
Fenestrę glaciales.
Mẽsę glaciales,
Sedes niuales.
Prognosticum gaudiosum.
Frigore & niue fœcundant agri.
Testimonium beati Grego.

De variis figuris niuium.

CAP. XXII.

PRO declaratione harum niualium imaginum, ac feneſtrarum, aduertendum erit, in aëre quaſdam eſſe aëreas cauſas, cur venti, & turbines fiunt: quaſdam aqueas, vt nubes, pluuiæ, niues, grandines, arcus, irides &c. quaſdam igneas, vt fulgura, fulmina, ſcintillationes, tonitrua, & diuerſæ ignium formę, ac impreſsiones, & cometæ. Ad quod ulterius intelligendum, aſſerit Auguſt. ſuper Geneſim: Iſte quidem aer inferior caliginoſus, humida exhalatione pingueſcit: qui commotus, ventos: & vehementius concitatus, ignes, & tonitrua: contractus nubila: & conſpiſſatus pluuiam: congelatus niuem: turbulentus grandinem: & diſtentus ſerenum facit, occultis imperiis Dei à ſummis ad infima vniuerſa, quæ creauit, adminiſtrantis. Ipſi itaque aëri circumfuſo iuxta terras, & ob hoc infirmæ parti deputato, tenues halitus vaporaliter inferuntur, & auras intexunt: quæ etiam nocturnis rigoribus aggrauatæ ſereno rore diſtillant. Si autem vehementius frigus eſt, & gelu candidius, inalbeſcunt. Præterea Ariſtoteles primo Meteo. dicit: Cauſa etiam prima mouens terræ, & aquæ vapores, vt ex eis eleuatis fiant impreſsiones aëris, eſt motus orbium, ſcilicet ſolis, & aliorum. Sol enim, dum appropinquauerit his rebus, & elongatur ab eis, cauſa eſt generationis, & corruptionis accidentium in illis, id eſt, rerum huiuſmodi, quæ in eis generantur. Dum enim calor eius ingreditur terram, eleuatur ex ea vapor humidus, & ſiccus, atque in diuerſas ſpecies ſeparatur &c. Quando autem vapori aſcendenti accidit vehementia frigoris aggregantis, fit pruina, quæ eſt vapor congelatus in locis nubiloſis, & frigidis, è quibus nix, pruina, grando deſcendunt. Nix enim eſt ex nubibus frigore, & vapore congelatis: grando autem ex nubibus longinquis à terra: gigniturque imbre congelato potius die, quàm nocte, & multò citius niue reſoluitur in aquam, ita vt cùm maxima ſit, tempeſtas dicatur. Cùm itaque omnes ſupradicti effectus contingant ex cauſis ſpecialibus, & diſtinctis, ratione loci, temporis, & ſyderum influentias huiuſmodi variantium, ſatis apertũ relinquitur, quàm varię, & mirabiles formę, atque imagines niuiũ vbique inueniri, ac inſpici poſsint, maximè in Septentrionalibus, & collateralibus locis: immò quanto magis acceditur verſus polum Arcticum,

Venti & turbines cur fiunt.

Cauſæ impreſſionũ cœleſtiũ Auguſt. ſuper geneſim. Aër.

Cauſæ impreſsiõis motus orbium.

Pruina. Nix. Grando. Tempeſtas. Locus. Tempus. Sydus.

Niues variātur versus Septētrionem.

Potius stupēda quàm inquirēda.

Die vno xx. formæ videntur.

tantò magis quantitate, & qualitate variari videntur niues descendentes, vt potius stupenda, quàm inquirenda ratio sit, cur, & quomodo tot formę, & imagines, quę artifices quoslibet latent, tam mollibus, & exiguis rebus tam subitò imprimuntur. Vno etenim eodemq; die, ac nocte, X V. vel. X X. aut plures quandoq; distinctę formę reperiuntur. Pręterea non minora varietas in vitris contingit, quæ arcendi frigoris causa æstuariorum fenestris imponuntur. Dum enim loca huiusmodi caloribus contra immensum gelu tepidius instaurantur, forinseco frigore, atq; miro naturę artificio sub diuersis imaginibus ita depicta videntur illa vitra, vt quiuis artifex talibus inspectis, naturę excellētiā potius possit admirari, quàm imitari. Ingenio tamē adhibito, plurima ex his pro domestico ornatu, ac decore, artificū industria excogitantur, ac perficiuntur, qualia ab aliis nationibus prece, vel pretio vix acquiruntur. Vnde euenerat, vt eo ingenio plurimi argentei crateres excellenter fabricati viderentur. Pręterea laneæ, lineęq; texturę pretiosę, atq; picturæ mirabiles, & decentes, quemadmodum inferius nonnihil dicetur de pictoribus, ac texturis. Itaq; Aquilonares populi haud illaudabili ingenio prædíti, non minus instruuntur à naturæ rebus pulcherrimis, quàm alibi per orbem artifices ab ingenio magistrali. Quo autem ad grandines, portentosa magnitudine videlicet capitis humani, vel vitulini descendentes, notare solent incolę secuturam mortalitatem. Nec sine experientia sunt, quia frigus & nix nocent oculis, sicuti acetum dentibus, & spina pedibus.

Argentei crateres.

Laneæ & lineæ vestes.

Frigus, & nix nocent oculis. Acetū dētibus. Spina pedib.

De castellis niualibus iuuenum.

CAP. XXIII.

Bellandi exercitia iuuenum.

MOS est Septentrionalium populorum, prouida quadam sagacitate adolescentes diuersis bellandi exercitiis, & artibus castella impugnandi exercere, & excitare, quibus præsertim tyrocinia sine cęde, & sanguine, ac quouis vitæ periculo hæc aggredi putant voluptuosum: & ob id quotannis hyeme durantibus niuibus, loco aliquo eminenti turmatim à maioribus excitati congrediuntur adolescentes, conformi labore immensas niuium moles comportantes: è quibus propugnacula ad formam castrensium mœniorum

feriatis saltem diebus solicitè fabricant, aqua structuram huiusmodi fenestris distinctam, continuò aspergentes, vt nix cum aqua taliter congesta, accedente frigore validius induretur. Qua diligentia adeò fortificantur, vt non solùm leues ictus, sed ęreos globos, atque impulsum testudinum (quatenus opus esset) possent sustinere. Quibus paratis, adolescentes prædicti in diuersas turmas segregati, pars moenia ingreditur contuenda, pars foris remanet eadem impugnanda. Nec desunt in candidis castris atra, seu fusca vexilla, aut virides iuniperorum rubi: sub quibus non pecuniæ, sed solius laudis appetitu, voluptuosum ingrediuntur certamen: quod aliis armis vtrobique non committitur, nisi niueis globis in alterutrum è manibus proiectis. Statuta enim poena est nudi corporis in gelidam aquam immergendi, ne quis globis huiusmodi niualibus saxum, ferrum, lignum, aut glaciem proiecturus inuoluat. Sunt prætereà inter oppugnantes, qui more cuniculorum inferiores niuium bases perforant, ac ingrediuntur, vt propugnaculi defensores coërceant à stationibus suis. Nec segnior intercidit mora, qua pugnis certatur cominus, donec vexillo rapto pars victa succumbat, alio tempore restaurato pręlio contra partem victricem in eisdem castellis (si poterit) triumphatura. Neque segnius, aut debilius ludos huiusmodi committunt, aut perferunt, quàm si pro patria, pro legibus, pro focis (vt dicitur) & aris, publico spectaculo in agone certarent. Profugos verò, & meticulosos pugnam excedentes, niuibus dorsotenus inter cutem, vestemque immissis, vbi deprehensi fuerint, insolentibus verbis, ac vocibus punitos absoluunt, vt aliàs fortius reuersuri persistant, & acrius defendant castra. Quosdam aquis congelatis in caput, & collū tempore horrendi frigoris guttatim dimissis, castigant, prout inferius de poenis glacialibus manifestius exponetur. Et hęc omnia veluti voluptuosa spectacula ad irrogandum rebellibus, & stupidis mitiores poenas. Qui mos prolixius forsitan, quàm decentius hic recitatus est, cùm nonnullis merè ridiculus (quod non nego) nec dignus, quo repleatur charta, ostendi possit. Sed qui alacrius ridere voluerit, ridendique sicuti plangendi tempus habuerit, videat acta, siue stultitiam Galieni Imperatoris, de quo Trebellius modo, quo sequitur, in forma recenset: Ac ne eius pręstereatur miseranda solertia, veris tempore cubicula de rosis fecit: de pomis castella composuit: vuas triennio seruauit: summa hyeme melones exhibuit: mensam secundam scurrarum, & mimorum semper propè habuit: omnibus palatinis officiis inspicientibus plures, quàm dicere fas est, singulo die occidit: quorum viribus, & fortitudine pietati satisfaciendo, patrem proprium Valerianum Cęsarem ab ignominiosa captiuitate Regis Persarum, cuius scabellum pedum factus erat, honestius liberasset. Quòd insolens ille Princeps castella de pomis &c. fieri iussit, merę fatuitati (ne quid turpius dicam) perpetuò attribuendum erit: quia nulla specie fortitudinis, quæ gloria Principum est, id fieri decuit, prout hic superius de niualibus castellis est deductum: in quibus iactu globorum se pueri, & adolescentes futura certamina fortiter toleraturi, exercent, nulla coeli, elementorúmue iniuria fracti, vel fatigati, dum in tam duris lusibus, & aspera hyeme fuerint educati. Quod autem Strabo de legibus Licurgi in simili casu lib. X. meminit, pulchrum est videre. Ait enim: Certis diebus pueri contra pueros &c. Item de raptu amorum, & studio literarum.

Aqua indurant niues.

Fusca vexilla in niuibus.

Globi niuei.

Cuniculos agūt

Poenę insolētiū

Poenę glaciales

Stultitia Galieni Impatoris

Cubicula rosarum.

Castella pomorum.

Scurræ.

Pulcher locus Strabonis.

De cursu glaciali equorum pro palliis.

CAP. XXIIII.

ETSI hæc figura seipsam satis, ob spectatam equorum agilitatem, declarare videatur, occurrit tamen eius interpretatio vtilis, & curiosa, dum illius occasione diuersi ritus populi Septentrionalis, ac vicinarum gentium, ad memoriam reuocantur: qui quidem ritus fideli cultu antiquitus seruabatur, vti nunc fideliter obseruatur. Olim siquidem apud veteres Gothos mos erat, brumali tempore ad finem mensis Decembris (dum niuibus, & frigore lacus, stagna, atq; terræ omnes validissima glacie constringerentur) optimos quosq; equos, forma elegantiores, in singulis prouinciis ad edenda publica spectacula colligere: duabus potissimùm causis inducti. Prima, vt quem, vel quos celeriore cursu reliquis omnibus præcellere discernerent, hunc sacrificio numinum, velut munus pretiosum, ad aram mactandum, comburendúmue fideliter præsentarent: opinantes eo dono cunctis hostibus sese fore superiores, quò sacrificandi integritatem exoluerent puriorem, prout Herodo. lib. primo vltima pagina tradit de Massagethis, immò & Strabo lib. X. de eorum Aboriginibus Massagethis, qui solem Deum putant, & eidem equum mactant. Altera ratio, vt Regi, ac Principi, vel eius nuntiis velocissimos equos offerrent, quibus hostiles motus, vbicunq; in regno, vel limitibus imminerent, opera cursorum exploratos, auerterent armis. Maior tamen respectus tunc habebatur, quàm nunc habetur ad equos fortiores, quàm celeriores: licet vtraq; virtus insit illis, propter graues lanceas, seu contos, ac armorum exuuias densiores (de quibus proprio loco dicetur) deferendas. Nec desunt pro omni momento velocissimi equi, atq; equites, pro portubus regni, quotiescunq; opus fuerit, custodiendis. Quantum verò ad voluptuosa spectacula attinet, die XXVI. Decembris super stagna, ac flumina congelata, instar speculi micantia, infiniti terrarum incolæ in qualibet prouincia (distinctis licet communitatibus) pro brauio, ac gloria in agilioribus equis certaturi congrediuntur. Terminus verò, seu meta cursus huiusmodi, longitudinem quatuor, aut sex milliarium continet Italicorum. Brauium autem aliquot mensuræ, seu modii annonæ seminandæ, & noua vestimenta apponuntur, & deniq;, vt equus metam non attingens, victori cedat. Verùm hæc spectacula nullibi frequentius in toto Septentrione

Ritus ātiquus.

Causæ cursus equestris.

Fortiores nō celeriores.

Lib.8.cap.13.

Flumina congelata sicut specula.

tentrione

tentrione super glaciem, quàm apud Ostrogothos, ac Vestrogothos committuntur. Abundat enim terra eorum vberrimis pascuis pro equitiis ad multa millia in electissimis herbis naturaliter conuenientibus equis enutriẽdis, licet valde spatiosis, & dispersis campis, & non in vno prato: quale Strabo lib. X. fol. penul. in Armenia allegat, atque dicit, in eo pasci quinquaginta millia equorum, quæ armenta Regia sunt. Preterea lib. XVI. asserit Philippum Macedonem, atque eius filium Alexandrum circa Laodiceam in pascuis habuisse equas supra triginta millia: quarum emissarii erant trecenti: in quo etiam loco erant equorum domitores, & bellici ludimagistri conducti, ac quicunque rei militaris erant periti.

Pascua vberrima.

L. millia equorum in armentis regiis.

Philipp. Macedo.

Alexander Magnus.

De cursu glaciali hominum pro brauio.

CAP. XXV.

DVO genera hominum ad stadia, & brauia celerrimè sub præsignatæ artis compendio currentium, hac figura monstrantur. Primum syluestre, seu Lapponicum, quod pandis trabibus, siue longis stipitibus plantis pedum affixis, supra niues in vallibus, ac montibus flexuoso, ac arbitrario motu cursum præcipitem dirigendo se transfert: idque perfectissima arte facit, siue aduersis casibus congrediendum sit, siue venationibus voluptuosis, quarum quæstu viuunt, & fortunas assequuntur vberiores, siue brauii, aut gloriæ causa hoc ipsum sit attentandum. Hocque genus pręcipuum inter Scricfinnos, de quo IIII. cap. huius libri, & V. maiores proprietates sunt enarratæ, & inferius de bellica eius virtute nonnulla euenient repetenda. Hic satis est dixisse, eos homines talem, tamque celerem in percurrendis cacuminibus niuosorum montium, etiam pro brauio, habere agilitatem, qualem vix reliqui planioribus, ac breuioribus instrumentis innixi, in plana, & lubrica glacie pertingere valent. Quinimmò qui niues calcant, & constitutam metam attingunt, feram occurrentem sagittis occidunt. Qui verò seruat glacialem cursum, vix ab hiatibus subtus latentibus est securus, prout infrà de glacialibus bellis dicetur. Aliud verò genus, quod ferro plano, & polito, siue planis ossibus ceruinis, vel bouinis, scilicet tibiis naturalẽ lubricitatẽ ob innatã pinguedinem habẽtibus, pedali longitudine sub plantis affixis, in sola glacie lubrica cursum

Cursus flexuosus, vel arbitrarius.

Cursus in cacuminibus montiũ celerrimus

Glacialis cursus ĩsidiosus.

Glacialis cursus celerrimus.

cursum intendit velocissimum, quemque in glaciali æqualitate semper currendo continuat. In quo etiam genere vbique reperiuntur homines voluptuosè pro brauio cursitantes: quorum meta super congelatos lacus instar speculi glandos, spatio VIII. vel. XII. milliarium Italicorum ab vtrisque partibus est constituta, vel minus. Brauium verò cochlearia argentea, amphoræ æreæ, gladii, & nouæ vestes, ac iuuenes equi: sed hi frequentius. Cæteris brauium lucraturi currendo præueniunt; qui ceruinas tibias latè limatas plantis affigunt, porcina axungia perunctas, quia gelidis aquæ guttis velut per poros glaciei in vehementi frigore surgentibus, tibiæ sic vnctæ impediri, aut constringi non possunt, sicuti ferrum quantumcunque politum, aut vnctum. Nulla nempe vnctio ferro conformior est, quàm ossium tibiarum ceruinarum, aut taurinarum, connaturalem habentium lubricitatem. Eoque modo quotiescunque glacies clara fuerit, ac niuibus discooperta, duobusque, vel tribus digitis spissa, tunc huiusmodi spectacula facilius, securiusque exercentur. Sed aliàs nequaquàm, quia nunquàm periculosior, mortique vicinior casus est, quàm cursum intendere, dum glacies tenuissima niue sit cooperta. Amnes etenim, seu riuuli tacita celeritate è littoribus lacuum intrantes, corrosione, & motu continuo agunt, ne glacies inspissari, solidarique possit, nisi gelu fortissimo constringantur. Sed interim contingit temerarios cursores glacierum, naturam ignorantes, vel contemnentes, audacius, quàm cautius accurrentes, glacie confracta (corpore deorsum, atque capite sursum, acumine glaciei velut securi abciso, miserè derelicto) submergi. Veruntamen eo periculo, vel simili, raró pereunt indigenæ, sed peregrini terrarum exploratores: qui dum celerius proditionibus perficiendis compendioso itinere inseruiunt, subita glacierum dolositate, ac fragilitate absumuntur, documento cæteris relicto, quàm iusto naturæ piaculo sæpissimè pereant, qui contra naturæ ordinem odiis, ac occisionibus procurandis insistunt. Lacus est in finibus Ostrogothorum Sommen dictus, in quo plerique Danorum exploratores hac methodo mortis sæpissimè sunt inclusi. Ita etiam in collimitaneis fluminibus, & stagnis aliarum Sueticæ prouinciarum.

Cursus pro brauio.
Brauii species.
Axungia porcina.
Tibiæ ceruinæ.
Spissitudo glaciei quanta.
Cursus periculosus quãdo.
Riuuli edentes glaciem.
Capita glaciei acumine præscinduntur.
Exploratorum, & proditorũ suffocatio.
Lacus Sõmen.

De glacialibus hoſpitiis itinerantium.

CAP. XXVI.

ETSI hęc figura ĩ charta mea Gothica, ãno M.D.XXXIX Venetiis in Patriarchatu deſcripta, ac impreſſa ſit, longoꝗ maris tractu penes littora Germanici maris extenſa, paucioribusꝗ, quàm par erat, interpretationibus illuſtrata, iuſtum pùtaui diffuſius, clarioribusꝗ argumentis, & rationibus eam reddere notiorem, præſertim cùm appareat veriſimile non eſſe (ne more ignauorum dicam impoſsibile) calida fomenta vſui hominum, aut iumentorum diutius ſuper glaciem firmari poſſe. Quocirca modus iſte à veteribus Gothorum inſtitutis fideli interpretatione, etiam ad vicina regionum littora veniet extendendus. Vſus enim habet, vt publicę vię tempeſtatibus lignorum, ſyluarumꝗ caſu obſtructę, communi ſumptu & labore, dolabris ac ſecuribus reſiciantur: denſitate verò niuium occluſę, iumentorum, vehiculorumꝗ niualium tranſitu viritim aperiantur, vel penes littora marina, aut ſuper ipſum mare congelatum ſignis in glacie conſtitutis vię generales deducantur, è quibus ad humanas habitationes pateat apertum iter. Ne autem ſimili ratione inferiores Germani Vandalicas vrbes, ac regiones inhabitantes, magnitudine niuium ſylueſtres, ſeu campeſtres vias replentium, in maximis commerciis negotiatorum impediantur, hoſpitia ſuper littus maris, & planis ſcopulis, vel ipſa aperta glacie mira quadam induſtria collocant. Trabes enim oblongas duorum, vel trium pedum ſuper glaciem eleuatas ad fundamentorum, & ędium diſtinctionem ordinant, ac deſuper domos neceſſarias, haſꝗ tabulatas lateraliter imponunt, foco carbonario in ęſtuariis abundanter (quemadmodum omnibus aliis ad lęta conuiuia requiſitis) vtentes, nulliusꝗ exploratoris, aut latronis, inſidiatoriſue verſutias formidantes, quoniã plus ſecuritatis in glacie, quàm palatio gaudent ſe adeptos: eòque ſecuriores, alacrioreſque permanent, quò frigora ſurrexerint acriora, & venti fortiores: qui fundamenta hoſpitiorum ſubtus perflantes, firmiora efficiunt, atꝗ ſolidant, & conſeruant, donec calidis Auſtri ſpiraculis tota hæc domorum machina circa vernale ęquinoctium diſſoluta, in continentem terram, nulla penſione localis hoſpitii perſoluta, deportetur. De frigoribus autem illius Germanici, ſeu Gothici maris, plura meminit Albertus Crantzius diligentiſsimus omnium regionum ſcriptor. Ait enim: Anno Do-

Ignauorum iudiciũ debile.
Vię publicę purgandę
Modus purgãdi vias.
Vię generales ĩ glacie.
Hoſpitia littoralia, vel glacialia.
Trabes pro fundamento.
Nulli latrones.
Securius hoſpitium ĩ glacie, quàm palatio.
Ventus auſtralis diſsipat hoſpitia.
Alberti Crantzii teſtimoniũ 1323.

mini M. CCC. XXIII. gelidissimo frigore constringebatur mare, vt pedestri itinere per glaciē de littore Lubicensi in Daniam, & in Prussiam mare transiretur, dispositis per loca opportuna in glacie hospitiis. 1399. Anno M. CCC. XCIX. per brumam gelu terras, ac maria constrinxit, vt sicco vestigio è Lubeca per mare in vrbem Sundensem, & inde in Daniam perueniretur. 1423. Anno M. CD. XXIII. gelu fuit per brumam incomparabile, & inauditum, quòd equites è Gedano Prussiæ in Lubecam per viam nauigantium trāsirent incolumes, & deinde à Magnopoli per mare in Daniā, hospitia habentes in glacie. 1294. Anno M. CC. XCIIII. congelatum est mare Cimbricum, vt à Iuthia in Aslogiam equitaretur. Præterea, etsi multis seculis posteà secuta sunt asperrima frigora, & marinorum fluminum congelationes, tamen quia frequentius acciderant, vix annotata reperiuntur. Quantam verò vim frigus in propria origine habeat, documenta sunt Australium locorum frigora, quę in Rheno, Danubio, & Pado fiunt: super quem Iulius II. Pontifex aduersus Gallos pro Ecclesiastica libertate pugnaturus, vt recens memoria tenet, ęrea tormenta, seu bellicas bombardas securè traduci iussit. Meminit etiam Vincen. in spe. hist. lib. XXV. cap. LXXXVII, quo modo in Anglia circa annos Domini M. CCC. tempore impii regis Guilhelmi, anno eius VI. diluuium ex abundantia imbrium fuit, quantum nullus meminerat. Mox accedente hyeme, fluuii congelabantur, vt peruii essent equis, quadrigis, & plaustris. Gelu resoluto, ex impetu glacialium frustorum pontes effracti sunt. Ideoq; hac ratione, & importabili tributo regi dando, agricultura defecit: qua deficiente, fames secuta est. Qua crescente, mortalitas hominum surrexit adeò crebra, vt deesset morituris cura, & mortuis sepultura.

Iulius II. per cōgelatū Padū validissimū duxit exercitum.

1300. Guilhelmus impius.

Pontes fracti.

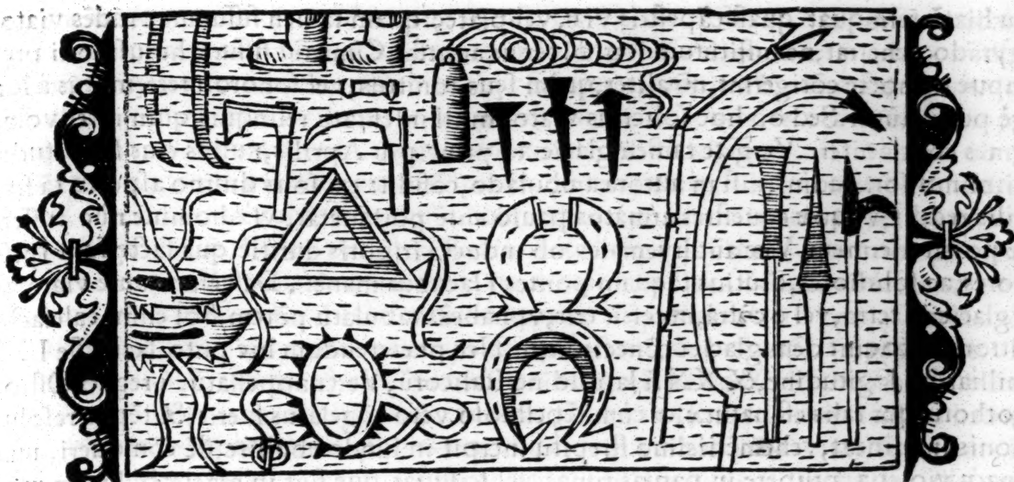
Agricultura deserta.

Pestis secuta.

Morituri cura, & mortui sepultura caret.

De transitu

Hęc figura capiti 28. de glacialibus instrumētis, prȩfigenda erat, & illa è cōuerso prȩsenti cap. applicanda.

De transitu glaciali inter voragines.

CAP. XXVII.

CVM superiore capitulo de glacialibus hospitiis minus expressum sit, quibus signis viatores niuoso, aut pruinoso tempore dirigantur, vt hospitia pertingant destinata: ex quo tam amplus, & planus vndiq; imminet transitus, vt nil præter cœlum, & glacies, ac niues, plerunq; inspiciatur, vtputa dum eodem itinere sub brumæ rigore iumentorum agilitate contendunt incedere, vbi æstiuo tempore maximę classes ventorum impulsu celerrimè nauigârunt. Idcirco aduertendum est, quòd glacie paululum perforata, arbores iuniperorum, seu abietum, singulo stadiorum spatio, vt erectę stantes congelentur, mari secus viam imponi solent, maximè vbi fortior sit glacies à viarum scrutatoribus explorata. Et vbi hæc signa non essent, non minor formido, aut vitæ periculum inter glaciales voragines immineret, quàm in aperto mari inermibus nautis inter crudeles piratas, aut in horrida solitudine inter belluas truculentas. ¶ Lege ergo seuerissima cautum est, ne quis huiusmodi signa, nisi tempore hostili, propter proditores, ac exploratores, alteret, aut exportet. Quàm prætereà periculosus sit hominum transitus inter voragines glaciales superius annotatas, sequentibus causis ostendetur. Ante omnia tamen præmittendum est, quòd generaliter omnes lacus, & stagnales aquæ in mense Octobri incipiunt congelari, glaciesq; aucto frigore in plerisq; locis tantum condensari, vt vbi venæ lacus, & stagna viuentis aquæ non intrant, pisces suffocati tempore resolutionis glaciei inspiciantur. Verùm ne hæc suffocatio tam dispendiosa fiat, diligentia piscatorum continuè glacies ipsa perfringitur, ne congeletur, prout inferius lib. de piscaturis hyemalibus ostendetur. Glacies itaq; primæ, ac mediæ hyemis adeò fortis, & tenax est, vt spissitudine, seu densitate duorum digitorum sufferat hominem ambulantem; trium verò digitorum, equestrem armatum: vnius palmæ & dimidiæ, turmas, vel exercitus militares: trium, vel quatuor palmarum, integrâ legionem, vel myriadem populorū, quẽadmodū inferius de hyemalibus bellis memorandum erit. Hæc glaciei fortitudo, etsi tã valida cernitur, naturalibus tamẽ venis, & exhalationibus subtus, i plerisq; locis ęstuãtibus, ita diuersis riuis, seu apturis findit, vt longissimo trac-

Nil præter glaciem & cœlū vident viatores.
Aestiuæ classes eodē loco nauigant.
Signa recti itineris tenendi.
Lex signorum nō auferēdorū
Cautela contra exploratores.
Initiū frigoris & glacierum.
Pisces suffocãt.
Glaciei firmitas
Turmas equitū portat glacies, & exercitus pedestres.

Hiatus glacialis
Sonus glacialis vt tonitruum.

tu hiatū relinquat quasi cāpestris viæ, vel plateę: quam tamen fissuram prudēs viator gyrādo penetrat, ne institutum iter, & tēpus amittat. Cùm aūt fissuræ huiusmodi pręcipuè de nocte cōtigerint, nō aliter, quàm sęua tonitrua, vel sonorosi terręmotus à longè percipiūtur. Sed ob hoc solicitus viator nihil intentatū relinquit, quin inter voragines cōficiat iter. Vergēte tamen glacie ad principiū Aprilis, nullus eius spissitudini, minus fortitudini, nisi in aurora ambulādo, cōfidit: q̄a solis diurno aspectu tā fragilis reddit̄, vt quæ equestres armatos paulò antè portauerat, vix hominē nūc sufferre possit inermem. Viæ aūt hyemales, ob inductā frigoris duritiē, qua factę sunt spissiores, ac solidiores, diutius tāquam pontes ī lacubus manēt. Descēsuri tamē viatores à glacie in terrā, vel è cōtrà, necessū erit, vt habeāt tabulatū pōtem. Sol enim calefacto littore, decoquit oēm glaciei cōnectionem. Nec prætereūdum hic puto, lacū esse LX. milliariū ī lōgitudine, & XX. ī latitudine Italicorū, Veter appellatū, ī regno Ostrogothorū: qui talis est naturæ, ꝙ cùm tēpestuoso vēto cōgelatus fuerit, & tēpus resolutionis immineat, vehemētissimo strepitu incipit in fundo ebullire, & cōmoueri, magnaq̀ꝫ violētia ꝓrūpere in paruas rimas, vel scissuras, quę fiūt in glacie: & has in modico temporis spatio faciens valde latas, licet protunc glacies in spissitudine habuerit plusquàm vnum, vel duo brachia. Tuncq̀ꝫ cooperante superiore impetu, diuiditur tota glacies in plures particulas: in quibus viatores constituti, vix aliter, quàm Dei præseruatioue ad littora dimittuntur, eò quòd ibi vis naturæ secretius, & mirabilius, quàm alibi in lacubus operetur. Est etiam lacus prope metropolim regni Noruegiæ Nidrosiam, qui nunquàm congelatur.

Infida glacies in Aprili.
Pōtes tabulati.
Lacus Veter, de quo infrà.
Natura mirabilis.
Viatores remanent in particulis ruptarū glacierum.
Lacus quidam Noruegiæ incongelabilis.

De glacialibus instrumentis.

CAP. XXVIII.

VEMADMODVM calidæ, aut temperatæ regionis gentes à gelu, frigore, niue, pruina, glacie, & hyemali stridore videntur liberæ: ita vix deprehendere possunt, quàm diuersis artibus, remediis, & instrumētis aduersus huiusmodi austeritates, sub ipso frigidissimo Septentrione habitantes se muniant, & dirigant. Naturæ etenim vis, atq̀ꝫ maiestas in omnibus momentis fide caret. Si quis modò partes eius, ac non totam complectatur animo, quàm multa fieri non posse, priusquàm sint facta, iudicatur? Si enim ipsa

Differentia gentium.
Naturæ maiestas fide caret.

natura multis, mirisq; artubus, ac membris fera animantia, vt ea perficeret, communiuit, quid hominis imbecillitati pro solatio non concederet? quem nudum gigni voluit, mox infinitis calamitatibus subiiciendum, vt has superaret ingenio, & artibus, quas solis viribus, ac instrumentis penetrare nequiret: vtq; in promptu semper haberet remedia, vbi plura, eaq; ardua obstacula immineren. Et ob id suprapoſita glacialia instrumenta tantummodò tempori gelido, nedum necessitatis, sed & vtilitatis, ac voluptatis causa hominibus, & iumentis ad diuersa exercitia cōmodissimè applicantur: vtpote cùm impossibile sit lubricam percurrere glaciem, aut per eam onera grauissima sub maxima distantia ad loca deducere destinata, nisi id arte fieret, pro viribus subleuandis apparent superius calcei lignei, ferreis subducti cuspidibus, quoniam viatorum, piscatorum, ac bellantium congruunt vsibus opportunis. Prætereà tricuspides, seu trianguli ferreos stylos habentes, tribus angulis pro firmiori gressu fabricati: demum circuli flexibiles vndiq; aculeos habentes, dentato more acuatos: quibus omnibus, vt pedibus adhærcant, fortissimę ligę sunt annexæ, vt ea firmitate quiuis cursus, vel transitus sit securior, & onus quodlibet vnius, vel duorum hominum vi ducibilius: quod alioquin in arena, vel niuibus fortitudine equorum non traheretur. Sunt & dolabræ, siue secures, omni glaciei perforandę prima, atq; aptiora instrumenta: quia talibus instrumentis aperiuntur gelata flumina plurium stadiorum, dum classica fieri debeat expeditio in piratas: vel quòd Reipublicæ ita videtur vrgere negotia, vt nuntii vltra maria emittantur. Quo etiam casu nauigia iumentorum opera in vehiculis ab vrbibus, & castellis super glaciem ad apertum mare repentè educuntur, vt agilitate ventorum, ac velorum, subito cursu iter aquarum absoluant, quod plurimis diebus haud perficerent in iumentis. Videntur prætereà ferrei ligones præsenti tabulæ insculpti: quia his spissa, atq; indurata glacies cæteris instrumentis ferreis non cedens, facilius infringitur, dum aliæ secures chalybe permixtæ, in vehementi frigore ad solum glaciei, vel virentis arboris ictum, instar vitri rumpuntur, vbi ligones prædicti, siue ferreæ hastæ, fortissimi manent. Cæterùm videntur harpagines adunco mucrone formatæ, quibus glacialia frusta prædictis instrumentis confracta, quò opus fuerit, facilius trahantur, vel extrudantur, etiam in aperto mari tempore hyemalis solstitii, quando non tantum contra molem glacialem arcendam, ne naues rumpat, prouidendum erit: sed contra latentia saxa, sed deniq; contra crudeles inimicos sit congrediendum. Cernuntur deinde sotularia, vel socculi, quibus aptius ad arbitrarium motum in glaciali pugna ad fortiter resistendum, vel cautè fugiendum, lubrica glacies securius calcari possit, quemadmodum infrà de bellis glacialibus veniet demonstrandum.

Homo nudus gignitur. Remedia plura Instrumenta.

Tricuspides.

Ligæ.

Onus grauissimum ı̄ glacie sit leuissimū.

Dolabræ.

Nauigia eue-hūtur per glaciem ad apertum mare.

Ligones.

Secures ferreæ, & chalybes gelu frāgūtur.

Arcēdæ glacies à nauibus.

Sotularia.

De bellicis Gothorum obeliscis, & erectis saxis. CAP. XXIX.

VETERVM Gothorum, ac Sueonum antiquissimus mos erat, vt vbi acriores in campis, seu montibus instituissent, & perfecissent pugnas, illic erectos lapides, quasi Aegyptiacas pyramides collocare soliti sint: quibus huiusmodi præclara gesta breuissimo aliquo titulo insculpētes, memoriam nominis, & gestorum suorum perpetuari putabant, prout eorūdem tēporum vsitatę cantiones rhythmaticis cōpēdiis compositę, cōtinuatisq; seculis in præsentē vsq; diem deriuatæ, hanc rem ad posterorū memoriā ꝓpagārunt. Extāt enim in Septētrionalibus locis durissimi montes cinericii coloris, marmoreā duritiē lōgē exuperātes: hi plerūq; terræ motu, fulgure, vel alio naturę impulsu ita concuti solēt, vt excisa, deorsumq; cadētia saxa, partim formā pyramidis, partim quadratarū colūnarum, partim quadrāgulorū, & obeliscorū, quasi insigni naturę opificio forent fabricatę, suscipiūt, vt inutile, vanūq; aliquid his supaddere videatur. Has igit colūnas, primū extractas in cāpis, & excelsioribus locis, partim scripturis notatas, ꝑtim insculptas, posuere gigantes, prout Virgil. in Aeneide similibus attestat, dū inquit:

Vix illum lecti bis sex ceruice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Sed hę pyramides, seu colunę, apud Helsingos plures, q̄ alibi reperiūtur ī Aqlone. Obelisci verò, seu sublimia saxa, viribus gigantū ac pugilū erecta, nullibi frequētius, q̄ apud Ostrogothos, & Vestrogothos, ac superiores Sueones in biuiis, seu triuiis cōspiciūtur, ēt in vastis solitudinibus: quę dudū peste, fame, & bellis habitatoribus euacuatæ, necdū ob inertiā, seu negligentiā incolarū, ad pristinū cultū (terra vltro exultāte hactenus, nisi rarissimè in formā noualiū) sunt reductę. Habēt itaq; hęc saxa in plerisq; locis erecta, lōgitudinē x. vel xv. xx. aut xxx. & amplius, ac latitudinē quatuor, vel sex pedum mirabili situ, sed mirabiliori ordine, ac mirabilissimo charactere, ob plurimas rōnes collocata: literato, rectoq;, & longo ordine videlicet pugilū certamina, quadrato turmas bellātium, & sphęrico familiariū designātia sepulturas, ac cuneato equestriū, ac pedestriū acies ibidē, vel ꝓpe fortunatius triūphasse. Scripturæ verò à dextro latere in pede saxorum inchoatę, vsq; in verticem, & tandem reflectēdo in sinistro pede finitæ, vel iterū eodē ordine īterius eleuatę, depressęq; terminantur. Habentq; singulę literę spissitudinem, atq; longitudinem digiti maioris humani

Mōtes excelsi.

Fragmenta fiūt obelisci.

Gigantes.

Pyramides.

Obelisci.

Peste, fame, bellis desolantur regna.

Longitudo saxorum.

Mirabiles characteres pugilum gesta continentes.

Causa ordinatorum saxorū.

Ordo literarum

humani. Licet verò imbrium, atque luti iniuria, multæ earum in imo saxorum, ob immemorabilem antiquitatem, sint exesę, attamen similes earum effectus clarissimè eo modo leguntur: Ego Vffo pro patria certans, XXXII. pugiles occidi, & tandem à Roluone pugile occisus hic requiesco. Præterea: Domitor violentorum, ac defensor oppressorum, cicatricibus, & senectute plenus, gladioque cinctus, hic situs sum Ingoluus. Cùm alii bellicis rebus gloriam quærerent, ego Halstenus paci operam nauans, laudem merui immortalem. Asserit etiam Strabo Thebis esse literas quasdam in obeliscis scriptas, quæ Regum illorum diuitias, ac potentiam declarent, & imperium vsque in Scythiam, & Indiam &c. tributorum magnitudinem, & exercitus circiter decies centena millia. Pyramides verò plures, & mirabiles esse, Isido. lib. XV. cap. XI. Strabo lib. XVII. Plinius lib. XXXVI. cap. II. attestantur. Sed Solinus cap. XLV. quas dicit vltra omnem celsitudinem fastigiatas, forsan vanæ ostentationis gratia, ne pecunia scilicet successoribus, aut insidiantibus æmulis relinqueretur. Et de his Pomp. Lętus amplissimè prosequitur, asserẽs tricenũm pedũ crassitudine quenque lapidẽ habere.

Scripturę tenor

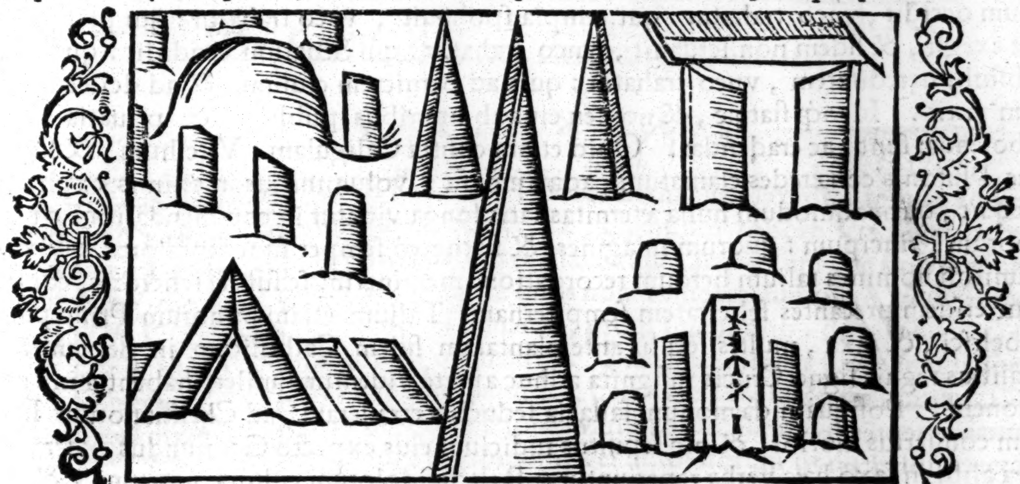
Epitaphia.

Strabo de Thebis.

Exercitus 1000000.

Pyramides.

Ne pecunia linquat ingratis.

De obeliscis sepulchralibus.

CAP. XXX.

ED neque veteribus Gothis, aliisque gentibus in Septentrione defuit memoria maiorum, quin & eis exhiberent, quos humi recondere placuit, honorabiles statuas lapidũ excelsorum, prout hodie cernuntur mira compagine immensa saxa, in modum altissimę, latissimæque ianuę sursum, transuersumque viribus gigantum erecta, præsertim duobus milliaribus magnis à ciuitate Scarensi ad ruralem Ecclesiam Kelby proficiscẽdo. Ibi enim in quodam triuio tria ingentissima saxa (vt præmittitur) characteribus Gothicis pulcherrimè sculpta videntur. Si quis etiã curiosus indagator de similibus saxis, tã solitudines, quàm apertos cãpos scrutandi gratia peragrare voluerit, infinita spectacula cõperiet, quę pręsentibus haud opus ẽ tędiosius insinuare. Vna tamẽ causa promptior esse possit, quod nõ longa distãtia ab ea vetustissima vrbe Scarensi erat arx regia Aaranes dicta (de qua specialiter alibi dicetur) circa quam successiuis seculis, & generationibus, cõmittebantur acerrima bella: de quibus charissimus frater & antecessor meus Ioãnes Archieps Vpsalẽsis mirifica scripsit. Sunt & apud Ostrogothos itidẽ, & superiores Sueones, magnatũ ac nobiliũ arces latè per regiones ĩ locis

Monumẽta veterum.

Saxorũ erectorum maxima multitudo.

Ostrogothorũ saxa.

natura munitis extructæ: penes quarum muros, & agros, veterum ingentia saxa cuneato, rotundo, oblongo, & erecto situ terris infixa cernuntur: quorum sublimiora Gothicis scriptis insignita, quasi viuetis alicuius ducis imperio edocet, quid sequi, vel fugere debeant eorum successores, virtutem scilicet amplecti, & vitia detestari &c. Nec dubitandum est, quin eo quo edictum simile seruatum sit in Aquilonaribus regnis contra malignorum principum, & tyrannorum condienda corpora, ne honesta potirentur sepultura, quemadmodũ Senatus Romanus edidit (Mario Maximo, atque Aelio Lampridio teste) contra Imperatorẽ Cõmodum in hac forma: Hosti patriç honores detrahantur: parricidę honores detrahantur: parricida trahatũ: hostis patrię, parricida, gladiator in spoliario lauetur: hostis deorum, carnifex Senatus: hostis deorum, parricida Senatus vnco trahatur: qui innocentes occidit, vnco trahatur &c. Parricidæ statuæ detrahantur: necator ciuium detrahatur: parricida ciuium trahatur. Sæuior Domitiano, impurior Nerone: sic fecit, sic patiatur. Qui omnes occidit, vnco trahatur: qui viuos spoliauit, vnco trahatur: qui testamenta deleuit, vnco trahatur: qui omnem ætatem occidit, vnco trahatur: qui vtrunque sexum occidit, vnco trahatur: qui templa spoliauit, vnco trahatur: qui pretia vitæ exegit, & fidem non seruauit, vnco trahatur: qui Senatum vendidit: qui filiis abstulit hereditatem, vnco trahatur: quia ad perniciem ciuium, & ad dedecus suum vixit. Ideoque statuæ, & nomen eius ab omnibus publicis, & priuatis locis abolendæ sunt, ac eradendæ. Quid etiam contra Caligulam, Vitellium, & similes Plutonis cohæredes clamatum, ac actum sit, voluminibus maximis explicari nequit, quemadmodum nulla æternitas satis longa videtur in commendatione optimorum Principum: quorum imagines, & statuę eò semper sunt sanctiores, quò calamitosi homines talium heroum recordatione meminerint se fuisse feliciores, continuè eisdem precantes felicitatem sempiternam. Talium etiam bonorum Principum obelisci, & saxa, multis seculis ante plantatam fidem Catholicam in Septentrionalibus regnis signo Crucis insignita adhuc apertè videntur, similem habentia inscriptionem: Postquam dæmonum fallacia seductus erraueram, ad Christianorum Deum conuersus morior, & hîc sepultus iudicium eius expecto Germundus. Præterea alibi in saxo hæc verba reperiuntur: Relicta idolorum cultura mortuus, & in Christi fide viuus, sub hoc lapide requiesco Holmstanus. Profectò gloriosior eius æstimabitur sepultura, & similium, vnico obelisco signata, quàm omnes pyramides tyrannorum Aegyptiacę vanitatis, prout superiori cap. aliqualiter est ostensum, præsertim attestatione Plinii lib. XXXVI. cap. XII. qui has vanitates per causas, expensas, loca, tempora, & meretrices deducit: quarum verecundus quæstus inter effœminatos erexit excelsas pyramides, vbi inter fortes homines Aquilonares auribus, & naribus ob turpitudinem priuatæ fuissent. Sunt quidem in Aquilonaribus terris scorta, sed adeò verecundo incessu, & cõuersatione, vt pauperes fœminę, etiã si ditissimę sint, ob annexam tamẽ infamiam, & turpitudinem, vilissimę rei assimilandę appellentur. Cloaca (teste Augustino) tolerari potius videtur in vna parte domus, quàm quòd tota domus vbique sit sordium nutrix, & sentina.

Terribilis sententia in tyrannum.

Templorũ spoliator.

Statuę & nomẽ tyrãnorũ delenda.

Statuæ bonorũ venerandæ.

Saxa signo S. crucis signata Epitaphiũ vetustũ cuiusdã Germundi.

Holmstani aliud epitaphiũ.

Cloaca.

De fatalibus

De fatalibus saxis duorum fratrum.

CAP. XXXI.

REPERIVNTVR etiam alibi lapideæ tabulæ admodum latæ, & excelsæ, gigantum robore terris impressæ, imagines habentes draconum, serpentum, ac vrsorum insculptas: contra quos non minores sumpsere triumphos, quàm hostes armatos, prout inferius lib. de gigantibus, & pugilibus ostendetur. Præterea insignes petræ sunt littoribus aquarum immissæ, quæ veteri charactere monstrant, ibidem illustres personas vario euentu fluminum, tempestatum, fulgurum, turbinum, vel insidiatorum impulsu fuisse necatos. Indeq; nomen inditum æuo perpetuo perseuerat. Sunt & lapides alti, quorum aspectu & signo, prouinciarum, præfecturarum, arcium, communitatum, nobilium, ac plebeiorum antiquissimę possessiones sine legibus, sine litibus, sine iudiciis vnicuiq; pacificæ permittuntur: documento cæteris nationibus ostenso, quòd inter has simplices gentes plus iuris, & æquitatis ex limitaneis saxis habetur, quàm alibi in multis legum voluminibus, vbi homines se reputant doctiores, & ciuiliores. Sunt & duorum fratrum bini lapides fatales in Gothia Meridionali hac antiquitate vsq; in præsens celebrati, quòd illis adolescentiæ ætatem vix egressis, à diuinatoribus prognosticatum erat, vt mutua cæde morerentur. Quod fatum abhorrentes, ac declinare volentes, ad remotas orbis partes perpetuò peregrinaturi separatim se contulerunt. Surgente verò ætate decrepita, in patriam regrediuntur, quisq; pro se putans, tanto temporis progressu fratrem, fatumq; fuisse finitum. At aliter euénit, vt fata viam inuenirent. Nam cùm aliquot stadiis ab oppido Ionacopensi senes, & ignoti mutua salutatione conuenissent, & paulisper circa viam publicam in nemore pinoso quieuissent, mox rixantibus eorum canibus, pariter & ipsi ad mutuas rixas, & vulnera proruperunt, animamq; trahentes, & fratres se agnoscentes, expirârunt. Sed hæc antiquorum relatione potius, quàm approbatione sint adducta. Extant circa illum locum innumerabilium lapillorum altæ congeries, viatorum manibus sola proiectione congestæ. Mos enim est genti, dum iter conficit, celebribus locis, vbi portenta vel miracula fiunt, lapides immittere frequentissimos: sortè vel hac ratione, vel alia honesta causa permoti, vt petrosa itinera prætextu pie-

Imagines animalium.

Lapides fatales.

Limites.

Lapides duorũ fratrum.

Fata viam inueniunt.

Lapidum cõgeries.

natura munitis extructæ: penes quarum muros, & agros, veterum ingentia saxa cuneato, rotundo, oblongo, & erecto situ terris infixa cernuntur: quorum sublimiora Gothicis scriptis insignita, quasi viuetis alicuius ducis imperio edocet, quid sequi, vel fugere debeant eorum successores, virtutem scilicet amplecti, & vitia detestari &c. Nec dubitandum est, quin eo quo edictum simile seruatum sit in Aquilonaribus regnis contra malignorum principum, & tyrannorum condienda corpora, ne honesta potirentur sepultura, quemadmodũ Senatus Romanus edidit (Mario Maximo, atque Aelio Lampridio teste) contra Imperatorẽ Cõmodum in hac forma: Hosti patriæ honores detrahantur: parricidę honores detrahantur: parricida trahatur: hostis patrię, parricida, gladiator in spoliario lauetur: hostis deorum, carnifex Senatus: hostis deorum, parricida Senatus vnco trahatur: qui innocentes occidit, vnco trahatur &c. Parricidæ statuæ detrahantur: necator ciuium detrahatur: parricida ciuium trahatur. Sæuior Domitiano, impurior Nerone: sic fecit, sic patiatur. Qui omnes occidit, vnco trahatur: qui viuos spoliauit, vnco trahatur: qui testamenta deleuit, vnco trahatur: qui omnem ætatem occidit, vnco trahatur: qui vtrunque sexum occidit, vnco trahatur: qui templa spoliauit, vnco trahatur: qui pretia vitæ exegit, & fidem non seruauit, vnco trahatur: qui Senatum vendidit: qui filiis abstulit hęreditatem, vnco trahatur: quia ad perniciem ciuium, & ad dedecus suum vixit. Ideoque statuæ, & nomen eius ab omnibus publicis, & priuatis locis abolendæ sunt, ac eradendæ. Quid etiam contra Caligulam, Vitellium, & similes Plutonis cohæredes clamatum, ac actum sit, voluminibus maximis explicari nequit, quemadmodum nulla æternitas satis longa videtur in commendatione optimorum Principum: quorum imagines, & statuę eò semper sunt sanctiores, quò calamitosi homines talium heroum recordatione meminerint se fuisse feliciores, continuè eisdem precantes felicitatem sempiternam. Talium etiam bonorum Principum obelisci, & saxa, multis seculis ante plantatam fidem Catholicam in Septentrionalibus regnis signo Crucis insignita adhuc apertè videntur, similem habentia inscriptionem: Postquàm dæmonum fallacia seductus errauerам, ad Christianorum Deum conuersus morior, & hìc sepultus iudicium eius expecto Germundus. Præterea alibi in saxo hæc verba reperiuntur: Relicta idolorum cultura mortuus, & in Christi fide viuus, sub hoc lapide requiesco Holmstanus. Profectò gloriosior eius æstimabitur sepultura, & similium, vnico obelisco signata, quàm omnes pyramides tyrannorum Aegyptiacę vanitatis, prout superiori cap. aliqualiter est ostensum, præsertim attestatione Plinii lib. XXXVI. cap. XII. qui has vanitates per causas, expensas, loca, tempora, & meretrices deducit: quarum verecundus quæstus inter effœminatos erexit excelsas pyramides, vbi inter fortes homines Aquilonares auribus, & naribus ob turpitudinem priuatæ fuissent. Sunt quidem in Aquilonaribus terris scorta, sed adeò verecundo incessu, & cõuersatione, vt pauperes fœminę, etiã si ditissimę sint, ob annexam tamẽ infamiam, & turpitudinem, vilissimę rei assimilandę appellentur. Cloaca (teste Augustino) tolerari potius videtur in vna parte domus, quàm quòd tota domus vbique sit sordium nutrix, & sentina.

Terribilis sententia in tyrannum.

Templorũ spoliator.

Statuę & nomẽ tyrãnorũ delenda.

Statuæ bonorũ venerandæ.

Saxa signo S. crucis signata Epitaphiũ vetustũ cuiusdã Germundi. Holmstani aliud epitaphiũ.

Cloaca.

De fatalibus

De fatalibus saxis duorum fratrum.

CAP. XXXI.

EPERIVNTVR etiam alibi lapideæ tabulæ admodum latæ, & excelsæ, gigantum robore terris impressæ, imagines habentes draconum, serpentum, ac vrsorum insculptas: contra quos non minores sumpsere triumphos, quàm hostes armatos, prout inferius lib. de gigantibus, & pugilibus ostendetur. Præterea insignes petræ sunt littoribus aquarum immissæ, quæ veteri charactere monstrant, ibidem illustres personas vario euentu fluminum, tempestatum, fulgurum, turbinum, vel insidiatorum impulsu fuisse necatos. Indeq; nomen inditum æuo perpetuo perseuerat. Sunt & lapides alti, quorum aspectu & signo, prouinciarum, præfecturarum, arcium, communitatum, nobilium, ac plebeiorum antiquissimę possessiones sine legibus, sine litibus, sine iudiciis vnicuiq; pacificæ permittuntur: documento cæteris nationibus ostenso, quòd inter has simplices gentes plus iuris, & æquitatis ex limitaneis saxis habetur, quàm alibi in multis legum voluminibus, vbi homines se reputant doctiores, & ciuiliores. Sunt & duorum fratrum bini lapides fatales in Gothia Meridionali hac antiquitate vsq; in præsens celebrati, quòd illis adolescentiæ ætatem vix egressis, à diuinatoribus prognosticatum erat, vt mutua cæde morerentur. Quod fatum abhorrentes, ac declinare volentes, ad remotas orbis partes perpetuò peregrinaturi separatim se contulerunt. Surgente verò ætate decrepita, in patriam regrediuntur, quisq; pro se putans, tanto temporis progressu fratrem, fatumq; fuisse finitum. At aliter euênit, vt fata viam inuenirent. Nam cùm aliquot stadiis ab oppido Ionacopensi senes, & ignoti mutua salutatione conuenissent, & paulisper circa viam publicam in nemore pinoso quieuissent, mox rixantibus eorum canibus, pariter & ipsi ad mutuas rixas, & vulnera proruperunt, animamq; trahentes, & fratres se agnoscentes, expirârunt. Sed hæc antiquorum relatione potius, quàm approbatione sint adducta. Extant circa illum locum innumerabilium lapillorum altæ congeries, viatorum manibus sola proiectione congestæ. Mos enim est genti, dum iter conficit, celebribus locis, vbi portenta vel miracula fiunt, lapides immittere frequentissimos: forte vel hac ratione, vel alia honesta causa permoti, vt petrosa itinera prætextu pie-

Imagines animalium.

Lapides fatales.

Limites.

Lapides duorũ fratrum.

Fata viam inueniunt.

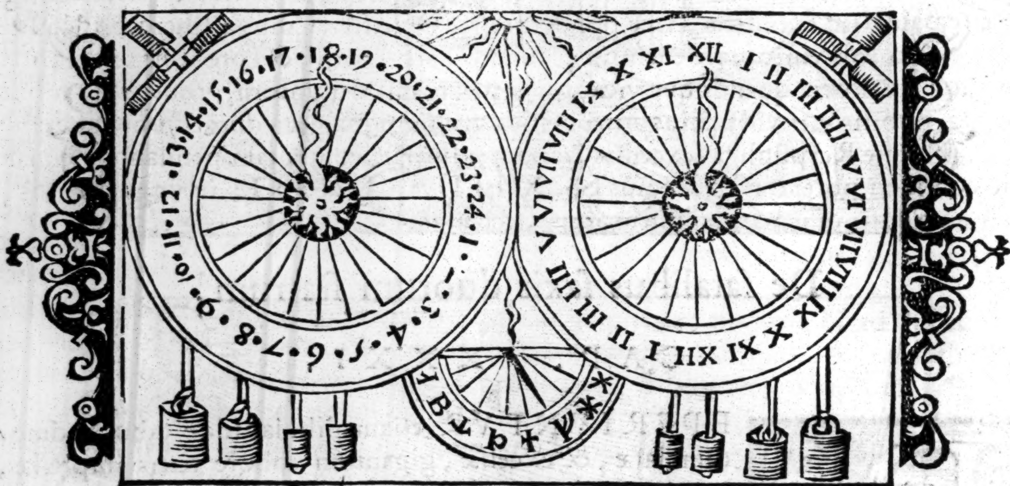
Lapidum cogeries.

Naufragia vitantur.

Morasten.

Rex confirmat.

tatis expurgent. Sunt & lapides littorales satis sublimes, sine scripturis maiorum industria versus infidos portus reflexi, notabili signo nautas informantes, vt naufragia euitent. Est etiã lapis ingens, & rotundus, circũcirca duodecim minores adiacentes habens, cuneatis petris paululum è terra eleuatus, non procul à metropoli Vpsalensi Morasten dictus: super quem nouus Rex eligendus infinita populi multitudine pręsente suscipitur, ac postmodum sacrioribus cęrimoniis à Catholicis Episcopis, iuramento defendendę fidei pręmisso, confirmatur.

De horologiis.

CAP. XXXII.

QVIA de inuentoribus horologiorum, ac distinctione horarum ferè vbiq; terrarum aperta demonstratio cernitur, magis importunum, quàm fructuosum esset, hic repetere manifesta. Veruntamen confitendum erit, ob imperitam antiquitatem, & simplicitatem vetusti seculi, tardissimè ad gentes Aquilonares eam dierum, horarumq; distinctionem, qua nunc alię nationes vtuntur (immò & vsum campanarum) peruenisse. Nunc autem in Aquilonari plaga ferè tota, adeò perfecta, facilia, & iusta horologia, tam domestica, quàm externa arte fabricata sunt, vt nil amplius, quàm sagax directio eisdem competere videatur. In metropoli Ecclesia Vpsalensi (vbi, vel prope eam ante DC. annos in certis collibus idolorum cultura erat) valde pretiosum, mirabileq; horologium habetur, cuius diurno paritérq; nocturno motu planetarum, solisq;, & lunę accessus, & recessus perspicacissima ratione consyderantur. Hocq; recentioribus his annis pręsidente Archiepiscopo Iacobo, qui & gymnasium priuilegiatum huic vrbi suę induxit, non exilibus expensis est confectum, sed nunquàm pœnitendis, eò quòd omnes studiosi illarum regionum ad syderum, astrorumq; cursum, naturam, effectusq; cognoscendos non mediocriter (quemadmodum ad alias virtutes amplectendas) sint inclinati: quod & in aliis Cathedralium Ecclesiarum personis intelligendum esse velim, quibus Deo propitio pręclarissima ingenia vt in plurimum sunt concessa. Vestrogotho prudentissimo viro Berone, vsus est ante omnes Fridericus III. in supremis consiliis suis. Ita & Alexander VI. Ostrogotho Gaddo, postmodum insidiis Danorum interfecto.

Horologiorum vsus tardè traditus ẽ in Aquilone.
Campanę.

Horologiũ Vpsalense excellẽtissimum.

Gymnasiũ Vpsalense.

Præclara ingenia aquilonaria.
Fridericus III.
Gaddus.

interfecto. Quòd autem tardius modernorum horologiorum vsus peruenerit ad Septentrionales regiones, mirum non est, cùm Roma omnium rerum curiosissima, longissimo æuo indiscretam lucem habuisse perhibeatur, donec Scipio Nasica primùm aqua horas, veluti post eum Victruuius architectus diuisit ęquè noctium, & dierum. Idq; horologium sub tecto habuit anno Vrbis DXCV. Inuentum deinde horologium est metallis, arenis, vel testis ouorum confectū, quod rotis dentatis, ponderibus, campanulis, & filis indicat horas, magnatibusq; solatium præstat. Quinimmò & aliud horologii genus vi tantum torto chalybe, neruisq; circundato, qui sese paulatim euoluens, vice ponderum rotas vertit. Cuius artificium adeò sublimi pretio sola curiositate euehitur, vt auro, argentoq;, & pretiosis margaritis fabricatum, valorem quandoque videatur superare mille ducatorū, prout in manibus cuiusdā nobilis viri vidi, cuius arma bellica vix quinquaginta ducatis poterant ęstimari. Nonne Respublica sexcentis lacerata iniuriis, contra tam petulantem ciuem iustè conqueri poterat? Vt Plinius lib. XIII. cap. I. & III. in vnguentarios, quasi noui furti officinarum inuentores, exclamat.

Cā tarditatis horologiorum. Anno Vrbis 595.

Horologiorum varia genera.

Arma vilia, horologia ptiosa.

Furti noui inuentores.

De horologiis vmbrosis.

CAP. XXXIII.

LVCEM continuam sex mensium apud suppolares homines, totidem mensium tenebras ibidem esse, primis capitulis huius libri satis videtur ostensum. Sed àmodo multorum admirationi obuiandum fore arbitror, quibus ingeniis tempus quietis, & laboris distribuant, in distinctione dierum, noctium, & horarum. Quocirca sciendum est, incolas extremi Septētrionis vltra gradū eleua. poli Arctici 86. habitantes, nullum habere solaris horologii vsum, quale Anaximenes Milesius Lacedæmoniensis primùm (teste Plinio) inuenisse dicitur: neq; alterius cuiusuis horologii ponderum, rotarum, aquarum, mensurarum per lineas, & interstitia fabricati: sed tantummodò eos vti præaltis, ac depressis rupium cautibus, partim natura, partim ingenio dispositis, qui radios solares infallibili coniectura obumbrant, partesq; dierum distinguunt, veluti hyeme, noctibus & diebus (luna non splendente) volatilium, & campestrium

Lux sex mensium vbi.

Horologium solare. Anaximenes.

Rupes cautium p horologiis.

Volatilia infinita.
Ferę syluestres monstrant horas.
Hermes Trimegistus.
Vrinis ostendit hora.
Aequinoctium rugitu onagri monstratur.

animalium vocibus, & gestis (quorum copia illic est infinita) clarissimè per experientiam temporum rationem metiuntur. Talibusq; , velut obeliscis, aut syluestribus signis, sunt contenti. Quo autem directorio ripas glacialis, aut Scythici maris habitatores in nauigando sub Arctico polo vtantur, alibi ostendetur: etiam eorum exercitia, qui laborant sub lumine lunæ. Quód vero superius dictum est, suppolares homines vocibus, & gestis animalium distinctas dierum horas agnoscere, mirum non est, cùm & domesticę, & syluestres ferę ordinem temporum naturæ instinctu successiuè seruent, prout expertis est manifestum. Origo tamen distinguendorum dierum ex Hermete Trimegisto sumpta dignoscit: qui bis sex Aegyptii animalis emissis vrinis diem distinxit, & horas. Simile etiam huius naturæ indicium de onagro traditur, qui die XV. Martii duodecies de die, totiesq; de nocte, pro signo præsentis tunc æquinoctii, frequentius rugit.

De baculis.

CAP. XXXIIII.

Disciplina armorum.
Astrorum peritia.
Baculi descriptio, & virtus.
Aureus numerus, litera dominicalis, & lunationes agnoscũtur baculis.
Libri æquiuocatio.

QVEMADMODVM Latini, & Gręci autores asserũt, Gothos in armis, & militaribus disciplinis consummatam habere experientiam, & cautelam: ita & Gothici scriptores aiunt, eos domi forisq; multarum, & vtilium rerum tenere notitiam, & experimentum, & præsertim astrorum scientiam, qua plurimum possint diuinare futura, prout his annexa figura in parte demonstrat. Cernitur hic homo senex, atq; adolescens, baculum Gothicis characteribus insignitum habentes, tali ratione insculptum, vt videatur, quibus instrumentis vetustissimo tempore, dum librorum vsus non esset, lunæ, solisue, & cæterorum sydcrum virtutes, & influentias infallibili euentu cognouerint, prout hoc tempore ferè incolę omnes agnoscunt. Baculus itaq; humana longitudine formatus est, vtroq; latere numero hebdomadarum anni, pro qualibet hebdomada Gothicas literas VII. habens, quibus aurei numeri, & literæ Dominicales (post acceptum Christianismum) patria voce, ac figuris distinguuntur. Nec aliis libris multiplici temporum circulo in astrorum interpretationibus vtebantur, licet priscorum opuscula, antiquitas appellauerit libros. Hodie quoq; librum virentis ligni vocitamus exuuias. Sed erat indecorum, claras

scientias

ſcientias committere tabulis impolitis, & in veternoſis ramalibus imprimere, quod ſenſualis poterat elegantia reperire. Et hoc primoribus conſentaneum fuit, quoniam rude principium tale debuit habere commentum (teſte Caſsiodoro) quod prouocaret ingenia poſterorum, donec cultioris ſeculi ritus fœcundiorem faceret ſcientiam, quam cuſtodiæ committeret leuium chartarum: quibus ſecurius imprimitur, quod æqualiter omni tempore audiatur. Memoria etenim, etſi cauſas retinet, verba tamen ſæpius maxima cum iactura commutat. Erant nihilominus in tam innumerabili gente viri celeberrimi ingenii, qui aliquid excellentius cæteris pro publica vtilitate, atq; gloria, in optimis ſcientiis perpetuandis, librorum ſecretis cuſtodiis commendabant: quorum aliquot exempla charactere Gothico ſcripta, in metropoli Vpſalenſi, atq; Eccleſia Scarenſi, & alibi in celebrioribus locis reperiuntur: etiam viuentes aſtronomi, ac aliarum facultatum doctiſsimi profeſſores. Verùm de vulgo hæc conſyderatio habetur, quòd ſicuti à ſenioribus traditam aſtronomiæ ſcientiam, & practicam in præoſtenſis baculis, & characteribus acceperat: ita immobiliter in eadem accipienda, tradendaq;, etiam poſt ſacræ fidei ſusceptionem, perſeuerat, ita vt ruſtici, ſeu villani, adeò periti reperiantur, & ſint, vt die vna prædicere poſsint, quotus quiſq; aureus numerus ſit, literaq; Dominicalis, annus biſſextilis, interualla, feſta mobilia, & ipſæ lunares mutationes, poſt decem, vel ſexcentos, aut mille annos fient, vel erunt. Idq; ſtudium cum ſacerdotibus de feſtis, & ſimilibus commune habent, vt interrogent, & reſponſum præſtent. Cæterùm parentes filios ſuos laicos, immò mater filias, vel domi feriatis diebus, vel in acceſſu Eccleſiarum, ita inſtruunt, vt non minus eruditione, quàm experientia artis indies efficiantur perfectiores. Vetuſta enim gentis conſuetudine, baculis his rurales Eccleſias viſitando in prolixis itineribus laici ſe ſuſtentant, atq; pariter conuenientes, certis adductis rationibus, veriores venturi anni iudicant qualitates, quàm forſitan alii ſpeculatiuis ſcientiis, aut præſtigioſis prognoſticationibus inhærentes. Præterea polum Arcticum mirè obſeruant, vti gnomonem totius cœleſtis horologii. Item plauſtra, ſeu vrſas, colum ac fuſum Veneris, tanquam familiaria antiqui numinis ſigna: quorum natura inſpecta, mirè prouident caſibus euenturis, ſatis prouidè conſyderantes, quòd natura neminem vult eſſe otioſum, ſed aliquid addiſcere, vel inuenire, & inuentis ſuperaddere robur.

Ritus ſeculi cultior.

Memoria.

Gothico charactere ſcripti libri i metropoli Vpſalenſi clauduntur.

Peritia aquilonariũ ruſticorum.

Certitudo experientiæ.

Parentes docẽt filios.

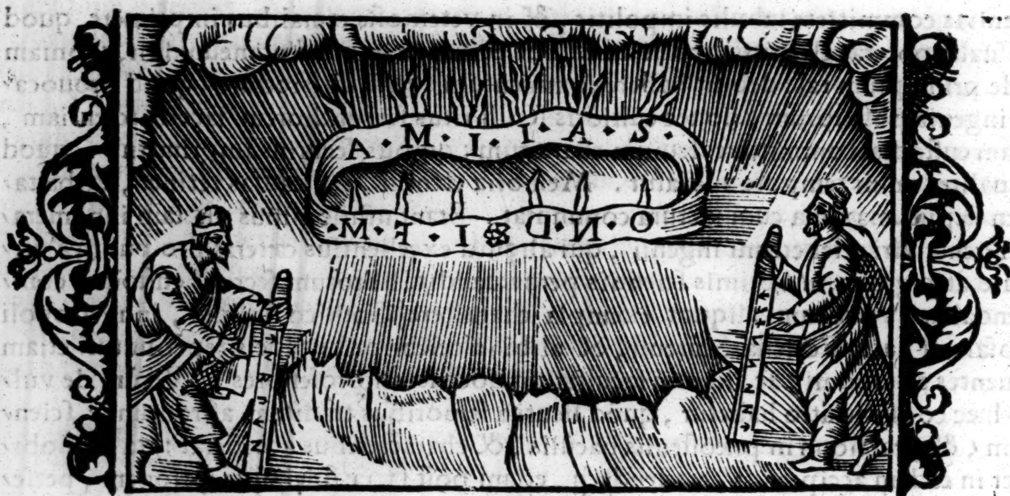
Euentus futuri.

Signa & ſydere obſeruant.

Natura nõ ſinit aliquid otioſum.

De menstruis signis tonitruorum.

CAP. XXXV.

Tonitrua æstiua frequentiora. ETSI omni tempore anni obseruari solent vapores, ac fumi, vnde tonitrua, ac fulmina nubium repercussione generantur, maximè tamen in æstate, quando abundantius caloris virtute extrahuntur, atque altius eleuantur, prout omnibus relinquitur manifestum. In hyeme autem, & in vere, *Vapores expelluntur.* licet fumi, vaporesque spissi è terræ visceribus magis expelluntur, quàm extrahuntur, minus tamen ob caloris defectum ad superiora aëris eriguntur, sed inferius remanent, pluuias, & ventos producturi. *Autumnus frigidus & siccus.* In autumno autem, qui (teste Seneca) frigidus est, & siccus, neque humor est, qui eleuetur, neque calor, qui eleuet, cùm omnia videantur asperrimo gelu consumi. *Tonitrua portentosa in hyeme.* Cumque hæc communi ordine naturæ ferè vbique per orbem euenire soleant, attamen in partibus Septentrionis (vti etiam Herodoto placet) portentosa tonitrua quandoque in hyeme euenire contingit, fortè ob calidas minerarum exhalationes ibidem abundantes, & sulphureas venas, *Venæ sulphureæ.* quæ quosdam lacus (prout infrà dicetur) in algidissima hyeme nequaquàm congelari permittunt. *Tonitruis agricolæ & naucleri turbantur.* Quæ quidem tonitrua, vt importunè veniunt, ita minori admiratione agricolas turbant, & naucleros: qui etsi hæc brumalia tonitrua velut ostenta diiudicant, singulo tamen mense, dum eueniunt, eorum effectus obseruant.

Ian. Ianuarii tronitrua significāt plus solito inualescere ventos, & erectas exurgere fruges.

Febru. Februarii maximam afferre mortalitatem, præsertim eorum, qui deliciosè viuunt.

Mar. Martii validos tumescere ventos, anni quoque fertilitatem, & strepitus iudiciorum.

Apri. Aprilis pluuiam segetibus aptam, & lætam agri faciem toto anno duraturam.

Maius. Maii omnia contraria signāt, penuriā frugum, ac formidabilem caristiā omniū rerū.

Iun. Iunii prætendunt fertilitatem abundantiorem, attamen ægritudines expauescendas.

Iul. Iulii etiam frumentorum abundantiam, sed leguminum, ac fructuum destructionem.

Aug. Augusti tonitrua signant pacificū hominū cōuictū, ægritudinē tamē formidulosam.

Sept. Septembris fertilitatem anni, ac bella, & seditiones, ac cædes imminere.

Oct. Octobris portentosa æstimantur tonitrua, quia tempestates indicant imminere in terra, & mari.

Nouem. Nouembris, etsi rarissimis annis contingunt, pollicentur tamē fertilitatē sequētis anni.

Decem. Decēbris tonitrua significāt omniū rerum abūdantiā, ac iucundū hominū conuictū.

Sunt

Sunt præterea fulgurum, ac tonitruorum aliæ obseruationes ex Pli. lib. XVIII. cap. vltimo, quas etiam obseruare solent Septentrionales gentes. Cùm æstate vehementius tonuerit, quàm fulserit, ventos ea parte denuntiat: contrà, si minus tonuerit, imbrem. Cùm sereno cœlo fulget, pluuiæ erunt, ac tonitrua, & hyemabit: atrocissimè autem, cùm ex omnibus quatuor cœli partibus fulgurabit. Cùm ab Aquilone tantùm, in posterum diem aquam portendit. Cùm à Septentrione, ventum. Cùm ab Austro, vel Coro, aut Fauonio nocte serena fulgurauerit, ventum, & imbrem ex iisdem regionibus demonstrabit. Tonitrua verò matutina ventum significant: meridiana copiosum imbrem. Præterea plurimum refert, vnde venerint fulmina, & quò concesserint. Igitur dirissima sunt, quæ per Septentriones occasum attingunt: optima quando in eorum exortiuas partes reuertuntur: quia cùm à cœli primęua parte venerint, & in eandem concesserint, summa felicitas portenditur. Sed reliquæ orbis partes remanent infelices. Noctu magis, quàm interdiu sine tonitruis fulgurat. Huncque honorem natura homini tribuit, vt rarò fulmine exanimetur. Verùm cùm id contigerit, religiosius est hominem terra condi, quàm comburi. Vulnera fulminis frigidiora sunt cæteris. Bestiæ primo fulminis ictu illico pereunt: nullum autem animal, nisi exanimatum, fulmine accenditur.

Venti.
Imbres.
Pluuię.
Aqua.
Ventus.
Tonitrua matutina.
Tonitrua dirissima ab Aquilone.
Felicitas sūma.
Hō vix fulmine exanimat.
Vulnera fulminis.
Bestiæ illico pereunt.

De Alphabeto Gothorum.

CAP. XXXVI.

AB antiquissimo tempore cùm essent gigantes in Septentrionalibus terris, hoc est, longè ante inuentas literas Latinas, & antequam Carmenta ex Græcia ad hostia Tyberis, & Romanum solum cum Euandro perueniret, expulsisque Aboriginibus, gentem illam rudem, ac planè syluestrem mores, & literas docerent, habuerunt Aquilonaria regna suas literas. Cuius rei indicium præstant eximię magnitudinis saxa veterum bustis, ac specubus affixa. Quod si quis vi gigantea, & vetustissimo seculo patratum ambigat, eò accedat, miraque maiora ad stuporem vsque videat, quàm scriptura aliqua polliceatur, vel præstet. His itaque (vt in historia charissimi fratris mei Io. Magni antecessoris Archiepiscopi Vpsalensis lib. I. cap. VII. habetur) res gestas lapidibus

Gigantes Septentrionales.
Literæ Aquilonarium antiquiores.
Saxis insculptæ literæ.

Literæ Aegyptiacæ. Lupus. Vulpes. Apis. Aculeus iustitiæ, mel clementiæ.

imprimentes, sempiternæ memoriæ tradiderunt. Nonnulli etiam pro priuatis computis, instar Aegyptiorum, variis animalium figuris pro literis vtebantur, & adhuc domestica sagacitate vtuntur, vt inferius mox dicetur: quarum similes adhuc Romæ in veteribus obeliscis conspicari licet, in quibus singulæ literæ singula nomina exprimebant, vtputa lupus auarum, vulpes insidiosum, apis Regem: quia moderatorem populorum oportet cum iustitiæ aculeo clementiæ mel habere commixtum. Prætereà vt epistolæ papyro inscriptæ nunc inter homines mittuntur, ita olim Aquilonares incolæ literas ligno insculptas pro celebri genere chartarum adinuicem destinabant: immò & nunc non suppetente papyro, in militaribus castris, aut obsidione vrbium, cortice, seu codice arboris betulæ in laminas, immò subtiles bracteas discisso, pro scribendis epistolis opportunè vtuntur, eoque securius, quò cortex huiusmodi nulla imbrium, aut niuium iniuria deuastatur. Meminit etiam Petrus Martyr lib. VIII. Chaldæos nunc scribere in foliis arborum, eisque vsos fuisse primos noui mundi inuentores Portugalenses, dum mutua præsidia contra incolarum rebellionem supprimendam instaurare cogerentur. Reperiuntur etiam homines Septentrionalis plagæ adeò sagacis ingenii, vt cùm neque Gothicas, neque Latinas literas vnquam didicerint, sibiipsis ex rerum figuris, & instrumentis alphabeta componant: eisque pro subleuanda memoria in pelle, charta, vel cortice singulariter scribendo vtuntur. Hocque secretum nullis nisi domesticis communicant, atramentum fieri iubentes ex carbone trito, & lacte, vel communi aqua. Igitur ab hominibus vetustissimi seculi plurima, atque præclara monumenta ad eruditionem præsentium seculorum haberentur, si viri illi ad res magnificas geniti, tam prolixa scripta, quàm clarissima gesta successoribus reliquissent, dum adeò tenuem literarum, & amplissimam armorum, & grauium bellorum deprehenduntur habuisse voluptatem. Attamen quod rudi illa ætate perstrenuè gestum est, cantilenis rhythmorum ad posteros alacriter decantandum emiserunt, quemadmodum præsenti die continuatur. Parthi verò, & Medi vestibus intexunt literas potius, quàm chartæ, vel papyro. Meminit etiam Perottus antiquos ante literarum inuentionem vsos fuisse clauis.

Corticibus arborum literæ inscribuntur. Orbis noui inuentores. Ex rerum figuris alphabeta formantur. Atramentum. Gesta maiora, quàm scripta. Cantilenis recitantur gesta. Parthi. Medi.

LIBRI PRIMI FINIS.

OLAI MAGNI

GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE MIRA NATVRA RERVM Septentrionalium.

Liber Secundus.

PRAEFATIO.

QVANTA sint aquarum miracula, pręsertim in vastissimo Oceano versus Septentrionem regni Noruegiæ, & plurium insularum eius, multi, hicꝙ præclari autores, magis forsitan aliorum assertione, quàm propria inspectione, vel experientia ostendere sunt conati. Quibus etsi verax, aut verisimilior opinio ob inscrutabilis naturæ maiestatem per omnia non assenserit, scriptis tamen eorum qualicunꝙ ratione munitis, magna pars fidei non veniet abneganda.

Tanta etenim mirabilia (quorum nonnulla inferius annectentur) in ea Oceani vastitate sita sunt, vt vix præcellenti ratione sufficiant demonstrari, prout inferius de belluis & monstris, Deo propitio erit declarandum. Quæ autem secretioribus argumentis adhuc repetenda erunt, successiuis capitibus ostendetur: & vbi priorum temporum, & autorum rationes haud suffecerint, posteris aditum non secludimus, quin euidentiora, dum voluerint, ac poterint, in medium adducant.

De combustione aquarum.

CAP. PRIMVM.

Venæ sulphureæ.

Vexionẽsis lacus limosus.

SVNT igitur quædam sulphureæ venæ riuis aquarum vicinæ: quæ plerunque accensæ, latius in modum flammarum cuncta in circuitu depopulaturæ vagantur. Quod spectaculum in Islandia, & Scotia, terris frigidissimis, continuo ardoris incremento habitatores intuentur. Prætereà in Meridionali Gothia non procul à ciuitate Vexionensi campestris, & limosus lacus est: qui ignea sua virtute quodcunque coctile in eo dimissum, chordaque extractum, quasi momentaneo, vel exiguo temporis momento coctum, vel adustum remittit. Hancque naturam lacum similẽ prope metropolim Nidrosiensem regni Noruegiæ habere compertum est, eo præcipuè argumento, quod in mediis frigoribus nunquàm congelatur, prout superius parumper est ostensum, & si opus est, inferius cap. de fontibus ostendetur. Insuper quòd in mineris Septentrionalium montium à sulphure venit, quod caleat: vt à sole, quod desiccet. Iuuat videre secretum: latices vapores igneos exhalantes: amicum vndis indesinenter ardorem & calorem venire decursu riui, vnde vsualiter solebat extingui. Quocirca philosophi dicunt, elementa sibi mutuis complexibus illigari, & mirabili coniungi fœderatione, quæ inter se contraria intelliguntur varietate pugnare, vtpote madentem substantiam vapores producere ignitos: quæ canalibus effusa, etsi succendit aera, tamen tepidior facta, thermarum deliciosis vsibus, ac voluptatibus pro arbitrio ductorum commodissimè adaptatur, immò quasi blanda medicina confertur, scilicet vt sine tormento cura, & sine horrore remedium, sanitasque acquiratur impunita. Hinc balnea sulphurea per igneas terræ venas originem simul & fomentum trahentia, canalibus teporem generantibus distinguuntur, donec igneo vapore resoluto conuertãtur in frigidam qualitatem. Stat tamen firma scripturæ sententia, qua Sapientiæ vltimo dicitur: Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliuiscebatur. Flammę è contrario corruptibilium animalium non vexauerunt carnes coambulantium, nec dissoluebant illam, quæ facilè dissoluebatur sicut glacies, bonam escam. Prætereà relatio Augustini est, quòd ignis sacrificii, qui per LXX. annos Babylonicæ captiuitatis sub aquis vixerat, extinctus est, Antiocho vendente Iasoni sacerdotium. Insuper Hieronymus asserit hanc igni inesse naturam, vt apposito combustibili sufficienti nedum ascendat in altum, sed omnia, tam aquas, quàm rupes absumat. Meminit prætereà Cassiodo. lib. III. Epis. Vulcani montis: de quo mirabile videtur, quòd tantarum flammarum congregatione succensus, marinis fluctibus haberetur absconditus, & ardor ibi indesinenter viueret, quem tanta vnda videbatur obruere. Qui insuper Volateranum lib. XXV. intueri velit, reperiet quoddam picis, & serpentis genus esse, quod ignem extinguit: immò & lapidem fore in Aegypto, cuius natura hæc est, vt aqua perfusus ignem euaporet, veluti calx adusta, quæ pice, oleo, resina, adipe, vel alio liquore adhibito non accenditur, sed sola aqua, vt August. lib. XXI. de ciuit. Dei attestatur: vbi quanta naturalium rerum sit secreta operatio, curiosè inquirentibus illico demonstratur. Immò & Pli. refert lib. XIIII. cap. XX. fecem vini siccatam recipere ignem, & sine alimento per se flagrare.

Nidrosia metropolis Noruegiæ.
Sulphur calet.
Sol desiccat.

Elementa confœderata.

Cura sine tormento, remedium sine horrore, sanitasque acquiritur impunita.
Ignis in aqua valet.

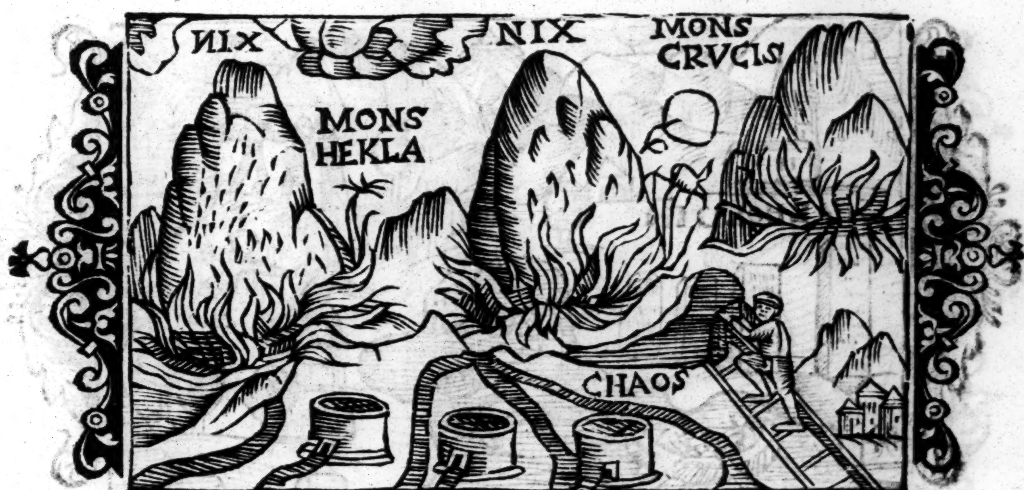
Augustinus de igne sacrificii.
Hieronymus.
Cassiodo.

Ignis abscõditus aquis.
Volateranus.
Aqua ignẽ excitat.
August. lib. 21. de ciui. Dei.

Fex vini.

Reliqua etiam ignium miracula, & aquarum, lib. II. vltimis aliquot capitulis copiosè recenset idem autor.

De secreta

De secreta natura quorundam montium.

CAP. I.

VLTI per orbem montes sunt, qui magnitudine, sublimitate, variisque, & miris rebus, ac speciebus, diuersa tamen relatione ac ratione, à magnis scriptoribus extolluntur, vt Vesuuius, Aetna, Campanus, & reliqui, priuatis eorum notitiis plurimum in nomine familiares. Nulli tamen frequentiores in memoria Aquilonarium hominum sunt, quàm Hispanici montes, quos olim illustres, ac nobiles, & plebeię sortis personę ad Compostellam peregrinando laboriosè peragrârunt, magnifica Regum hospitalia miris laudibus prosequentes, eò quòd humanissimè in eisdem recepti sint, ac optimè consolati. Prætereà in Germania miri, magnique montes non minus alti, vastique, quàm virtute singulari reperiuntur. Vesuuius quidem pro tanto mirabilis esse refertur, quia plerunque mugienti sonitum non dissimilem edit: qui ferme cùm fit, ingentissima vi cinerum eiiciendorum fieri iudicatur. Vesuuio monti valde similis, quem Hieronymus primo anno Titi tantũ de se dicit eiecisse ignem, & excitasse incendium, vt syluas, agros, prataque combureret, & circumpositas regiones. In Islandia autem qualis naturæ montes sint, iam arbitror ferè toti mundo cõpertum, eò quod vltra veterum relationem in charta nostra Gothica descriptionem Ptolemæi supplendo, horum montium situm, & naturã ostendimus esse singularem, scilicet in eorum vertice niuem fore quasi perpetuã, & in base ignem sulphureũ cõtinuè sine sui consumptione exardescentem. Qui propius accedunt, vi pulueris, & fauillæ scaturiẽtis facilè suffocantur, & maximè cùm in multis locis torridæ voragines cum cinere apparent montium combustorum, & vallium: quæ iterum tacitis incrementis sulphureis succrescentibus, quasi circulari temporum spatio disponuntur ad combustionem. Sunt etiam intra Noruegiæ limites vastissimi, altissimique montes quatuor dietarum ascensuros, totidemque è vertice descensuros admittentes. Septentrionalis autem mea regio, quàm excelsos montes habeat, per occasionem inferius ostendetur. Multi etenim, & excelsi sunt, tam arbores, quàm animalia diuersarum specierum perpetuò enutrientes.

Vesuuius.
Aetna.
Campanus.
Hospitalia Hispanorum magnifica.
Mugitus montis.
Islandiæ mõtes Nix in vertice, & ignis ĩ pede.
Voragines torridæ.
Montes Noruegiæ altissimi.
Montes Suetiæ aquilonaris.

De apparentibus vmbris submersorum.

CAP. III.

Islandia cur sic dicta. Vltimũ Tyle. Cãtibus & rhythmis maiorũ gestã recẽsent. Islãdię extẽsio. Circius. Spiritus seu vmbræ offerũt se hominibus. Error deprehẽditũ sepatiõe.

PRO declaratione præsentis capitis aduertendum erit, ꝙ Islandia terra est subiecta polo Arctico, vẽto pręsertim Circio opposita, ac mari Glaciali propinqua: atq; ob id dici meretur terra glacialis, seu vltimum Tyle, nulli veterum non celebrata: cuius incolæ à Saxone Sialandico continentissimi dicuntur, religione satis Christiani propriam scripturam, historiamq; rerum magnificè gestarum habentes. Suiq; temporis adhuc acta conscribunt: quæ & cantibus, ac rhythmis recolunt, atq; promontoriis, seu scopulis insculpunt, vt nulla nisi cum naturæ iniuria intercidant apud posteritatem. Situs insulæ extenditur inter Austrum, & Boream, longitudine centum milliarium Germanicorum. Pro maiori parte montosa, & inculta, præsertim versus plagam Septentrionalem, ob austera spiracula prædicti venti Circii, qui nec frutices eleuare permittit. Insula est insolitis miraculis prædicanda. Rupes etenim, siue promontorium in ea est (vt superiori capitulo tactum est) quod instar Aetnæ perpetuis ignibus æstuat. Ibiq; locus esse creditur poenę, expiationisq; sordidarum animarum. Illic nempe spiritus, seu vmbræ, comperiuntur se exhibentes manifestos humanis ministeriis submersorum, siue alio violento casu enectorum. Spectra sese offerunt congressibus notorum hominum tam manifesta, vt tanquam viuentes accipiantur ab ignaris mortis illorum, data dextra. Nec deprehenditur error priusquàm disparuerint vmbræ. Incolæ plurimum præsagiunt fata principum, quidue remotius in orbe peragitur, reuelationibus apparentium spectrorum non ignorant, prout inferius cap. de magicis præstigiis lucidius aperietur. Neq; hæc mysteria latebant Virgilium sic dicentem:

Continuò auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumq; animæ flentes in limine primo.
Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
Lugentes campi: sic illos nomine dicunt.

De

De sonitu horribili littoralium cauernarum.

CAP. IIII.

EST prætereà in Septentrionalibus plagis insignis quędam prouincia Angermannia appellata, cuius incolę peritissimi sunt venatores: eo etenim quęstu, videlicet pellium pretiosarum venditione, ingentes diuitias consequuntur. Sunt & agricultores optimi, ita vt pręter planos, ac decliues agros sublimia montiū latera beneficio ignis, ac niuis in naturā fertilissimorū agrorum adaptare norint. Ignem nāq; in densum fruticem, atq; herbas autumnali ęquinoctio immittunt, cineremq;, & puluerem exinde productum superuenienti niuium casui studiosè disponunt, vt eius viscositate veluti bouino stercore pinguescant. Quo fit, vt lętiorem segetem, messemq; vberiorem exinde reportent. Sed de his inferius de agricultura dicetur. Habet etiam hęc prouincia plures altissimos montes: quorum vertices continuo candore niuium toto anni tempore excelsum aspectum nauigantibus in Bothnico mari prębent, ita vt eminentissimo signo perspecto, plurima portentosa pericula euadere, atq; securiores portus attingere possint. Pręterea vbi bases eorum in profundissimo gurgite stantes, casu aliquo, vel proposito nautę accesserint, tantum horrorem ex alta fluctuum collisione percipiunt, vt nisi pręcipiti remigio, aut valido vento euaserint, solo pauore ferè exanimes fiant, multoq; dierum curriculo, ob capitis turbationem, pristinę mentis, & sanitatis compotes vix euadant. Habent bases illorum montium in fluctuum ingressu & regressu tortuosas rimas, siue scissuras, satis stupendo naturæ opificio fabricatas: in quibus longa voragine formidabilis ille sonitus quasi subterraneum tonitru generatur. Cuius causam vt improba iuuentus aliquando curiosius, quàm securius scrutabunda aggressa est, ita illico oppletis aqua nauigiis ex superioribus rimis, ac ventorum strepitu, cum admiratione vitam amisère. Vt tamen periculum hoc euitetur, immensa montium altitudo niuoso verticis sui candore signum remotius nauigantibus lucidè ostendit, monetq; anticipare fugam, ne natura inscrutabilis soni parens, nullum remedium contra latens, & insidiosum malum concessisse videatur. Immò etiam ad plura milliaria per aëra ab eisdem montibus exhalatus terribilis ille sonus aures nauigantium allabitur, admonens tristissimæ garrulitatis

Angermannia. Venatores.

Agricolæ.

Modus præparādę terræ seminandæ.

Montes altissimi.

Bothnicū mare.

Horror vehementis soni.

Rimæ montiū tortuosæ.

Natura docet euitare periculum.

Tristissima aquarum garrulitas.

Mõs Tartarorũ

eius ruinam procul effugere, quam cominus positi nequeant sustinere. Quid autem Vincen. in spe. histo. lib. XXXI. cap. XXIIII. de simili materia sentiat, verbis eius, vt iacent, ostendetur: Apud Tartaros mons quidam exiguus est, in quo foramen quoddam esse dicitur: vnde in hyeme tam maximæ tempestates ventorum exeunt, quòd homines inde vix, & cum magno periculo transire possint. In æstate verò semper quidam ibi ventorum sonitus auditur, sed de foramine tenuiter egreditur. Asserit etiam Dion Merula Alexandrinus tam vehementem sonitum in montibus Vesuuinis quandoque in subterraneis cauernis audiri, vt tonitruis persimiles esse perhibeantur, immò & supernè, vti in terra mugire videantur. In Septentrionalibus autem lacubus congelatis sub ipsa glacie, ob ventum inclusum, non minor auditur sonus, quàm sæui tonitrui ex densitate nubium in lateribus coarctati: de quo infrà cap. de piscaturis glacialibus aliquid ostendetur. Refert etiam Plin. lib. II. cap. LXXXII. sonum supra montes, ob eorum concauitatem causatum, audiri. Neq; ignotum relinquitur, Suidam dicere, in Danubio cataractas, id est, petras veluti tumulos sub aquis existentes: super quas fluuius ille incidens, cum magno sonitu repercutitur, scopulos circumuoluens.

Mõs Vesuuius. Sonus sub glacie istar tonitruorum.

Cadentes aquæ excitant magnum sonum.

De rupe Monachi marini.

CAP. V.

Fare insula.

Rupes Monachus appellata

Circii venti.

Montium noĩa ab euentu.

Bucca asini in Hispania.

SVB dominio quondàm ditissimi regni Noruegiæ prope insulam Farensem, mons est eminens in Oceano, quem appellatione conformi nauigantes Monachum vocant. Habet enim naturali suo situ, & incisione partium, præsertim verticis, cappam contextam, immò & proprietatem, vt omnes in dira tempestate ad eum confugientes, tutissimè susceptos consoletur. Quinimmò væ omnibus his, qui vi ventorum agitati non attingunt fimbriam, vel sinũ eius: quoniã ibidem adeò sæuiũt vẽti Circii, & Septetrionales, vt eius asperitatẽ euasuri nautæ, cogantur intensissima arte & viribus, labore & summa experientia omni momento attendere, & vigilare, qualiter effugiant ad Monachum illum, tanquam portum securiorem. Sunt etiam aliorum montium nomina ab euentu, natura, situ, proprietate, similibus appellata, vt Valla in historiis meminit de monte, qui Bucca asini dicitur in Hispania, & alio monte Amoris,

ris,qui forsitan vt gens est plena amoris,ita & ipse mons diffusior factus, & amplificatus. Vtcũq; res se habet de amore,longè plures in hoc nomine, & re,multiplicantur montes mœroris , qui stultos amantes intrudunt in buccam asininam,vt duorum dentium ordine conterantur , sua scilicet pœnitudine , & fallacia vesanæ consortis . Rari valde in hoc certamine montes victoriæ , vel triumphi reperiuntur . Præterea in Septentrionalibus aquis plurimi excelsi montes,quasi signa securi portus,in qualicunq; tempestate , vel tranquillitate petendi videntur . Sed ante eorum introitum plura latent cæca saxa : quæ vt remissiore vento plura nauigia obruunt , ita tempestate prodita , ob eleuatas vndarum spumas,mirabilius saluant. Sunt præterea montes falconum , aquilarum , & coruorum , nautis accessuris securitatem , vel fugientibus cautelam , ne appropinquent , ostendentes . Insuper montes litium , immò arces fortissimæ , præsertim in Orientali Finlandia,occasione præliorum Moscouiticorum super fauces rupium erectæ , talicq; munitione artis , & naturæ firmatæ,vt facilius montes , quàm ipsas arces , vndecunq; emergat insultus , intercipiant obsidentes .

Montes mœroris.
Montes ostendunt portus.
Saxa cęca vndis collisa , naufragia auertunt.
Mõtes falconũ
Mõtes coruorũ
Mõtes aqlarũ .
Mõtes litium .
Kiuaneb.

De rupe Coronata , & multitudine piscium.

CAP . VI .

NE vllum sileatur rerum naturæ opus,monstratur hic in Occidentali Bothnia versus extremas Septentrionis partes in parochia Lula Vpsalensis diœcesis , rupem esse maritimam , Biuraklubben vulgariter appellatam : quæ excelso suo vertice à longè nauigantibus tridentata , seu coronata videtur . Cuius aspectu , vmbra , aut portu si non fruerentur indigenæ maris expertissimi piscatores,necq; tutam haberent vitam, necq; commodum victum inuenirent. Sua etenim mira celsitudine,orta densissima nubium caligine, prospecta in mediis vndis (prout anno Domini M . D . X I X . expertus fui) saluantur errantes . Tanta etenim condensati aëris , ac caliginis solet esse obscuritas , vt vix in exigua naui proram tenens è puppi respiciatur . Applicando tamen ad littus , tanta in base eius piscium multitudo hinc inde inspicitur , vt magnum stuporem visui generet , & omnimodam stomacho afferat satietatem . Pars etenim huiusmodi piscium marini laticis salsugine in plani-

Bothnia Occidentalis.
Lula.
Biuraklub.
A naufragio autor hic saluatus est . 1519 .
Multitudo pisciũ vẽtis siccandorum.

Modus desiccandi pisces vltra mare ad Germaniã nauigio deferendos.

Rerum cõmutatione securus victus habet.

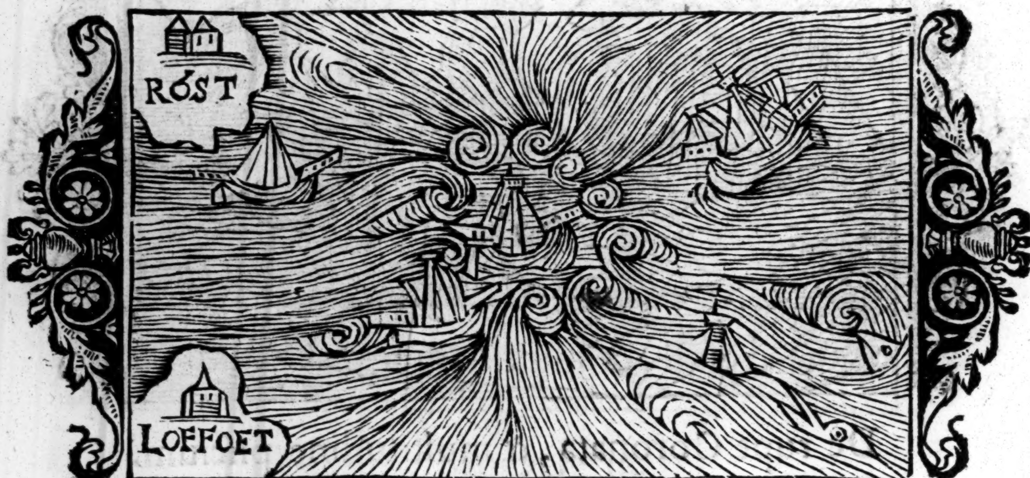
Dona diuersa.

Plin.

Odor piscium grauis.

Odore euitatur naufragium.

tie montani pedis aspersa, ventoq; torrefacienda, spatio duorum, vel trium iugerum dilatari solet super tellurem planam: pars hastis erigi, pergulisq; extendi, pręcipuè pisces maioris speciei, vt sole, & aëre desiccentur. Omnes tamen vel domestico vsui, vel negotiatorum lucroso quæstui, etiam vltramarinis necessitatibus, ac voluptatibus reseruantur, maximè vt horũ commutatione copiam annonæ(quæ tenuiter ibidem ob circũstans frigus maturescit) acquirant, ac his, qui solitudines inhabitant, loco deliciarum, vt rursum syluestres opulentias in pellibus pretiosis recipiant, valeant exhibere. Ita enim Dei prouidentia constitutum est, vt mutua rerum commutatione sese enutriant, quibus inæqualium rerum beneficia sunt concessa. Alii enim vbertatem piscium, alii ferarum, alii agrorum, pro læto conuictu retinent, vt inæqualitate prouentunm alacrem, & fidelem inueniant bonorum commoditatem, atq; optabilem animorum vnitatem. Plinio tamen videtur, quòd pisces dantur habitatoribus naturæ beneficio, & alia ratione subtrahuntur ab illis. In pede igitur huius Coronati montis tantus odor suspensorum piscium exoritur, vt longo maris interuallo eundem adnauigantes sentiant præcurrentem. Eoq; odore percepto, sub tempestuosa caligine laborantes ab imminente naufragio seipsos, & bona præseruare nouerunt.

De æstu, siue fluxu, & refluxu Oceani.

CAP. VII.

Roest.

Loffoth.

Charybdis.

Naucleri peritissimi requiruntur.

Gnomon, compassus.

SVNT in charta mea Gothica, seu descriptione Septentrionalium regionum, certi sinus Oceani littoribus Noruagicis hic insculpti, scilicet Röest, & Loffoeth: inter quos tantus est maris hiatus, vel charybdis, vt incautè appropinquantes nautas sua repentina circumuolutione, vi & industria gubernatoris adempta, absorbeat in momento, maximè naturam loci ignorantes, vel aliâs vi tempestatum appulsos, aut periculum imminens per contemptum paruipendentes. Quocirca volentes ex Germanicis oris eò nauigare, peritissimos quosq; conducunt naucleros, seu gubernatores, qui longa experientia, quomodo obliquando, dirigendoq;, tutius pericula euadere possint, didicerunt. Hiq; longo maris spatio gnomonis directione, ne in charybdim incidant,

dant,

dant, iter variando instituere solent: & maximè circa populosissimas villas Andanes, & Trondanes, & tres alias insulas, vbi pars maris Mostastrom appellatur: quo loco æstus est altior cæteris adiacentibus aquis. Mare etenim ibidem intra cauernas accedente fluxu inflatur, & effluxu reflatur, quanto maximo impetu deferuntur torrentes, vel rapidi fluctus. Nauigatur hoc mare (vt dictum est) periculosissimo euentu, quia iniquo tempore nauigantes subitò rapiuntur in voragines circulares. Naufragiorum reliquiæ perraró redduntur, & si redduntur, ita collisione scopulorum attrita robora videntur, vt quasi lanugine obducta appareant, & comminuta. Et hæc potentia naturæ fabulosas symplegadas, & formidatam maleam, & Siculam charybdim, atque magna miracula superans manifestatur. Cuius causam assignare quàm difficile sit, rerum scrutatores attestantur: qui tamen eam erumpenti numini attribuunt, vt illud quomodo, quantúmue, & vbi vult, liberè operetur.

Andanees. Trondanees. Mostastroem. Voragines circulares. Reliquię naufragiorum nō redduntur. Numen liberè operatur vbi, quādo & quo modo vult.

De charybdi, & mira natura glacierum.

CAP. VIII.

CVM proximè pręcedenti capite dictum sit, quàm periculosa sit nauigatio Noruagici Oceani, maximè vbi inscrutabili ratione vasta charybde, nisi valde pręuiderint, nautæ periclitantur: nunc, cùm aliqui talem euaserint, vix humanæ virtuti, sed diuinæ protectioni arbitror attribuendum, pręcipuè in his, qui sęuis tempestatibus longo, vastoque maris errore, velut hospites locorum ignari eò impelluntur: quales arbitror fore Hispanos, vel Gallos, qui vi hostili, vel ardore rapiendi littus ignotum ingrediuntur. Fatendum quidem est, eos expertissimos esse in nautico gnomone, vel compasso, aut bolide perscrutandę profunditatis: sed alia facies littoris huius regionis est, quàm Afrorum, vel Maurorum. Hic enim longissimę noctes, frigora intensissima, rupes alicubi quasi turres latentes, belluę truculentę, & formidabiles, vt infrà de monstris ostendetur. Pręterea crustatę glacies, quasi parietes ingentium domorum tempestatibus dirutarū, tāquam ineuitabilia naufragia è proximo productę. Sed hęc omnia tolerabiliora sunt in quauis periclitatione subeunda, quàm experiri commiserationem Hybernicę gentis, quę (vt plurimis probari potest exemplis hic omissis) per lachrymas inuitare solet afflictos, vt bonis nudatos semiuiuos di-

Nauigatio periculosa maris Septētrionalis. Hospites locorum ignari. Necessaria nautis. Terribilia nautis. Hybernorum mos.

Mira natura glaciei.

mittant ad laceras naues. Quantum verò admirari glacierum naturam attinet, hoc pro certo seruatur, quòd littori Islandico (teste Saxone) magnis molibus glacies appellitur: cuius si crusta in vase adseruetur, quamuis magna diligentia, tamen dissparet statim, atque reliqua eius generis glacies recedit à promontorio in altum. In vastis autem solitudinibus, maximè sub spinis iuniperorum, itidem & sub paleis ingentium horreorum, & scandulis picearum arborum, adhuc sole in Leone stationem habente, conseruatur: eaque inde extracta voluptuosi potatores, æstu solis durante, in vino, vel ceruisia immersa vtuntur. Nulli tamen niuem epotandis calicibus cuiuscunque liquoris, ob viscositatem eius haud depuratam, immiscent: tineas enim habet secretas, & connatas, veluti lanei panni.

Glacies æstate durabiles.

Tineæ niuales.

Huius cap. figura deperdita est.

De scorteis, seu coriariis nauibus Gruntlandiæ.

CAP. IX.

SVPERIORE cap. III. huius libri pro bona parte videtur explanatum esse, qualis sit naturæ, proprietatisque glacialis terra Islandia, apparitione spirituum eorum, qui nuper in aquis piscandi gratia fuerant suffocati: hinc ostendendum erit iter à portu Vestrabord eiusdem Islandiæ ad marinam, excelsamque rupem Huitsark dictam, quæ mediam nauigationem continet ad Gruntlandiam: in qua genus piratarum reperitur scorteis nauibus vtens, arbitrariaque nauigatione non tam supernè, quàm infernè forinsecus sentinas negotiatorum terebrando insidians. Vidi ego binas huiusmodi nauiculas coriarias anno M. D. V. super Occidentalem portam intus in Ecclesia Cathedrali Asloënsi diuo Haluardo dedicata, quasi pro spectaculis muro appensas: quas eiusdem regni Rex Haquinus bellica classe littora Gruntlandiæ pertransiens, dicebatur acquisiuisse, fortè nauigia sua suffocare meditantes. Incolæ enim illius regionis non exilem spoliorum quæstum sibi comparare solent per has, & similes artes insidiosas, quas furtiuo ingenio tacitè tabulas nauium inferius (vt dictum est) terebrando, aquæ ingressum procurant, & illico præsentissimam suffocationem. Britanni verò (vt Plinio placet lib. VI. cap. XVI) vtuntur vitilibus nauigiis fortissimo corio circumsutis. Moscouitæ autem, & Bothnienses in Septentrione nauibus, vimine, radicibusque colligatis, ac pice sine quouis ferro linitis vtuntur, prout inferius de raptoribus Moscorum ostendetur. Taprobanæ naues papyraceæ sunt, anchoris vtentes in prora, & puppi, propter vadosum mare canalibus profundissimis, quasi alueis, sub aquis diuisum. Immò anchoras canalibus, ob imperceptibilem fundum, nunquam credunt, vel committunt. Plin. lib. VI. cap. XXII.

Vestrabord portus.
Huitsarch.
Scorteæ naues.

Regni Noruegiæ rex Haquinus.
Naues coriariæ binæ.

Naues sine ferro.
Naues papyraceæ.

De naufragiis

De naufragiis Gruntlandiæ.

CAP. X.

SATIS horribili hoc spectaculo, quid interpretandum veniet, sine multorum casuum, & verborum circuitu demonstratur: attamen vnde, & quibus hæc eueniant, parumper aperiẽdum erit, videlicet, quòd littora eius regionis admodum arenosa sunt, voraginibusq; plena, quasi inter profundas valles, sublimesq; montes itinerandum foret: in quorum vertice arbores vi tempestatum euulsæ, atq; eò depulsæ putrescentes, ibidemq; firmatæ, facili attactu consodiunt naues: quæ etsi arte, laboreq; hæc pericula euadere velint, nequaquàm vi sæuorum ventorum permittuntur. Ventus enim Circius (de cuius violentia satis superius lib. primo tactum est) adeò vehemens in Septentrionalibus aquis est, præsertim plenilunio concurrente, vt quasi fatalis, & formidabilis omnibus eò nauigantibus sit timendus. Quibus autem hæc eueniunt, in promptu sunt Portugalenses nouas adhuc terras pro perpetuanda gentis suæ gloria (magis quàm diuitiis) quæsituri. Sunt & Hispaniarum, Galliarumq; naues sæuissimis ventis appulsæ, vt inhospitalia ea littora ingrediantur inuiti, pœnam geminantes, quòd gentis illius linguæ commercium, vel fidem non habent exploratam. Præterea quòd in littore cernuntur habitationes humanæ, quasi euersæ carinæ. Et meritò: quia ex costis cetorum, velut grandibus lignis, incolæ conficiunt ædes, musco, & fruticibus pro niuibus, ac imbribus arcendis solicitè contegentes. Orientaliora autem huius terræ (intermedia rupe Huitsark prædicta) Noruegiam respiciunt: quæ versus insuperabilem arcem Regis Noruegiæ Vardahus continuantur, sed ad Septentrionalem plagam, & partem Occidentalem incognito fine terrarum, & aquarum, ampliantur.

Voragines arenosæ.

Vẽtus Circius. Plenilunio sæuiores venti.

Littora importuosa.

Huitsark refugium piratarũ. Vardahus.

De Pygmæis Gruntlandiæ, & rupe Huitſark.

CAP. XI.

Huitſark.

Piratę Pining, & Pothorſt.

Vitelliani, de q̃bus Albertus Crantzius in Vandalia.

Kniphoff.

Compaſſus.

Pygmæi, ſeu nani.

SVPRADICTO capite proximo parumper de excelſa rupe Huitſark medio maris tractu inter Islandiã, & Gruntlandiam ſita, dictum videtur: nec tædet eam repetere per amplius explanandam. In ea etenim circa annos Domini M.CCCC.XCIIII. duo inſigniores piratæ, Pining, & Pothorſt, ab omni humano conſortio, Aqlonarium Regum ſeueriſsimo edicto ob atrociſsima latrocinia, quaſi in deſpectum, & contemptum omnium regnorum, & armatorum, cum complicibus ſuis piratis proſcripti habitabãt, multaq; crudelia facta in quoſcunq; ſiue propè, ſiue à longè nauigantes, committebant: vti & alio tempore priore Vitelliani plures, & inſigniores piratæ (ſic dicti) magna facinora egerunt, & ad vltimum communibus omnium regnorum Aquilonarium armis è viuis ſunt ſublati. Ita & quidam Kniphoff anno M.D.XXV. per Hamburgenſes cũ LXX. cõplicibus è potẽtiſsima naue Galion dicta, extractis, ſupplicio capitis, & rotæ ſuſpenſione ſunt puniti. In huius altiſsimæ rupis ſupercilio compaſſus circulis, & lineis plumbeis ſatis ampla rotunditate, opera prædictorum Pining, & Pothorſt, formatus eſt: quo meta compendioſior latrocinari volentibus data eſt, vt ſciant, quorſum opulentiores deprædationes extendi poſsint.

Videntur præterea in ſuperiori tabula duo diſparis quantitatis homines bellatores: quorum puſillioris ſtaturæ homunculus intrepidè ſeſe maiori obiiciens, triumphator exultat. Non enim minori animo in omnem caſum maioribus ſe obiicit, quàm ſi gigantea potentia gloriari, & præualere poſſet.

Iterum

Iterum de eisdem.

CAP. XI.

VIX crederem frequenti hominum relationi de miris huius terræ Gruntlandiæ (quæ à batalisso, seu eminente arena nominata, aut ab aliis à virore Gruntlandia dicta est) mihi etiam per graues viros factę, quòd contra multitudinem gruum incolis huius telluris sit belligerandum, nisi Plinius lib. VII. cap. II. de Scythicis gentibus loquens, scriptis, & rationibus similia allegaret. Ait enim prædicto loco: Super Astomorum gentem extrema in parte montium Spithamæi Pygmæi narrantur, ternas spythamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedētes. Salubri cœlo, semperq; vernante, montibus ab Aquilone oppositis: quos gruibus infestari Homerus quoq; ꝓdidit. Fama est insidentes arietum, caprarumq; dorsis armatos sagittis veris tempore vniuerso agmine ad mare descendere, & oua, pullosq; earum alitum consumere: ternis eam expeditionem mensibus confici, aliter futuris gregibus gruum non resisti. Atq; ab hac opinione Solinus dissentire nō videtur. XV. cap. vbi dicit, ab vrbe Gerania gruum multitudine Pygmęos fuisse pulsos: adiiciens, manifestū esse, in Septentrionalem plagam hyeme grues frequentissimas cōuolare. Nec piguerit meminisse, quatenus expeditiones suas dirigant. Sub quodam militiæ eunt signo, & ne pergētibus ad destinata loca vis flatuum renitatur, arenas deuorant, sublatisq; lapillulis ad moderatam grauitatem saburrantur, tunc se tollunt in altissima, vt de excelsiore specula metentur, quas petant terras. Fidens meatu præit cateruas, volatus desidiam castigat, voceq; cogit agmen. Ea vbi obraucata est, succedit alia. Pontum transituræ angustias captant: & quidem eas promptū est oculis deprehēdere tāquam subiecta loca, in quibus scrupulorum sarcina pedes liberent. Ita nautę prodiderunt, compluti sæpe ex illo casu imbre saxatili. Arenas non prius euomunt, quàm securæ sedis suæ fuerint. Concors cura omnium pro fatigatis, adeò vt, si quæ defecerint, congruant vniuersæ, lassasq; sustollant, vsq; dum vires otio recuperentur. Excubias nocte diuidunt, vt exomnis sit decima clangore: produnt lapidis casu negligentiam. Aetate nigrescunt pennis, vt infrà cap. de gruibus, & Pygmæis amplius ostendetur.

Batalissus Grūtlandiæ.

Spithamęi Pygmęi.

Homerus.

Oua deuorātur ne hostes multiplicentur.

Gruū multitudine Pygmæi expulsi.

Saburrantur.

Dux gruum.

Nautarm testimonium.

Gruum natura.

De inſcrutabili profunditate littorum Noruegiæ.

CAP. XII.

TANTA eſt in pleriſq; montoſis littoribus Noruegiæ immenſurabilis profunditas, vt funibus quantis repleri poſsit nauis ingentiſsima, bolide plumbea infernè demiſſa, fundus aliquis nequeat inueniri: eaq; naturæ vis eſt, vt quantò ſublimius montes in excelſum promineant, tantò in eorum radicibus inſcrutabilior profunditas apparebit: licet eorum ſublimitas reſpectu cœli minima ſuper terram reputatur. Pedes etiam horum montium ita cauernoſi, profundiq;, & obliqui ſunt, vt funibus immiſsis, quorſum tendat eorum hiatus, difficillimè cognoſci poſcit. Sunt præterea littora (teſte Pli. cap. II. lib. VII.) regionis Taprobanæ per modum canalium arenoſorum diſtincta, inſcrutabilis profunditatis, quibus incolæ anchoras minimè immittendas confidunt. Prȩtereà in inſula Bornholm Regi Danorum ſubiecta, lacus non admodum ampli reperiuntur, quorum profunditas non inuenitur. Demum apud montanos Dalacarlos, id eſt, viros vallium, lacus Runden, id eſt, rotundus dictus eſt, qui menſurabilem fundum non concedit. Deinde non longè à regia Holmenſi Suetiæ, locus in ſcopulis marinis eſt Rundiſualia vulgariter appellatus, id eſt, rotunda vorago, vt neq; ibi rimari poſsit, quàm altus ſit eius fundus. Putei præterea plures reperiuntur, & exigui lacus, quorum profunditas ſæpiſsimè explorata inueſtigari non poſsit. Apparent etiam longiſsimȩ, ſed valde anguſtæ rupium, ac montium ſpecus, quaſi ferro cauatæ, vel exciſæ, in opacos currentes receſſus: in quibus conſtrepētibus aquis tranquillitate, vel tempeſtate accedentibus, ſonus terribilis excitatur: à quo niſi celeriter aures retraxerint appropinquantes, tam vehementi tinnitu obruuntur, vt pluribus horis ſine auditu, ob excellentiſsimum obiectum, remaneant tabeſcentes.

Fundus imperceptibilis.
Mõtium ſublimitas excelſiſſima, minima cœli comparatione reputat̃.
Naues ſine anchoris firmãt̃.
Bornholm.
Dalacarli.
Rundiſualia rotunda vorago
Sonus terribilis

De portubus

De portubus annullorum ferreorum.

CAP. XIII.

DICTO superiore capite, quàm inscrutabilis in littoribus Noruegiæ inter excelsiores montes sit profunditas: nunc ostendendum erit, quomodo inter sinuosas, scopulosasq; voragines adnauigantes, securius absq; anchoris inuenire, firmareq; poterint suas stationes. Quocirca cernuntur hic annuli ferrei, clypeo militari ampliores, fuso plumbo lateribus multorum montium successiuo maris tractu quondam bonorum Regum magnificentia, & sumptu, præcipuè versus opulentam ciuitatem Bergensem, infixi, vt æstu, vel tempestate vrgente, subitò funibus immissis quasi inter abditas cauernas solidentur nauigia magna. Sed oportebit, vt ignari viarum non sint, qui tam periculoso labyrintho sese committere velint. Littus enim scopulis, & rupibus ita obuium est, vt inde egredi, vel progredi nequaquam valeant inexperti: immò propter eius, & similium locorum (vt infrà de inimicis classibus specialius dicetur) difficultatem, & asperitatem naufragabuntur. Et si bellicę naues, vel piratarum, eò hostili impetu, vel tempestatum impulsu appulerint, consiliis, auxiliisq; destitutę, sæpissimè tum fame, tum frigore, tum aggressu incolarum, miserabili spectaculo veluti contra elementa pugnaturę consumuntur. Huiusq; calamitosi euentus in simili casu, si quis legerit Noruegianorum, Danorumq; annales, pręsertim Regis Christierni II. horribile in omnibus reperiet infelicitatem. Ideoq; sæpissimè terrentur hostes ab ingressu horum scopulorum, ne seuerius, & secretius ab apertis, vel latentibus saxis inter montes, quàm patentibus inimicis in gurgite conterantur.

Annuli ferrei mõtibus infixi.

Naues ligãtur.

Littus scopulosum.

Fame, frigore pereũt hostes.

Christiernus II Rex Danorũ.

De periculoso transitu montium Scars & Sula, inter Suetiam & Noruegiam.

CAP. XIIII.

Iempthia.
Vesterhuss.
Aestiuale iter periculosum.

PROVINCIA est in Septentrionalibus regnis Iempthia dicta, Archiepiscopo Vpsalensi cum manerie, seu curia Vesterhusia appellata, ex immemorabili tempore subiecta. De qua Iempthia per excelsissimos montes prædictos in titulo, non minus terribile, quàm periculosum iter æstiuo tempore conficiunt incolæ terrarum, & peregrini viatores: qui aliàs hyeme per congelatas paludes, stagna, & amnes breuioribus compendiis, & semitis, quocunque placuerit, proficiscuntur. Montes enim illi vastissimi, quales in Europa vix sunt, Orientali parte sub pedis ingressu portas, seu aperturas habent, durissimo silice, partim naturali scissura, partim antiquorum principum sumptu, pro publica vtilitate excisas, aut perforatas. Post quas inter montium latera tantum etiam in media æstate sentitur frigus, vt nisi viatores more hyemis multiplicatò vestitu sese munierint, ferè irremediabile periculum subita aeris mutatione incurrant, donec ea montana viscera, vallesque frigidas exire contingat. Deinde à montibus plurium dierum itinere descensuris, maius quandoque periculum imminet, vbi penduli pontes ligneis montium fulcimentis lateribus affixi, propter casum niuium, ac arborum tempestate euulsarum, aut cadentia saxa confracti, vel semirupti videntur. Nec alia perplexis spes suffragatur, quàm quòd pontium reparationem communi opera incolarum expectent, cùm nullus per altissimos montes, ac profundissimas valles viarum circuitus inueniatur. Hæc, & similia cùm viatores imminere prouiderint, expensas secum afferunt sufficientes, ac si castrensem aliquam obsidionem illico subituri, ac seruaturi essent: iumentorum alioquin paucam curam, ob herbarum copiam, & aquarum commoditatem habentes. Scaturiunt enim toto viarum transitu ex brachiis montium abundantissimi fontes, satis grato sapore ab omnibus commendati. Quòd verò tantam difficultatem illic patiuntur itinerantes, mirum non est: quia propter excelsa rupium præcipitia, quæ difficillimè euitari, vel reparari possunt, omnia sagacissimo ingenio penetran-

Frigus inclusũ quasi lethale.

Pontes pẽduli.

Nullus circuitus.

Pascua vberrima.

da videntur, & maximè cùm in vno situs sit inuius, & in altero ruinis, aut saxis oppletus. Præterea limites adeò angusti, vt viatoribus, ac iumentis, præsertim insuetis, vertiginem capitis, & oculorum caliginem afferant, & plerunque irreparabilem lapsum.

De statuis viarum in montibus niuosis.

CAP. XV.

MONTES etiam sunt alio vocabulo vulgari Doffiafiel, siue malueris, Doffrini appellati, Suetiam à Noruegia diuidentes, tantæ molis, & sublimitatis, vt multorum dierum itinere versus Occidentem, seu Orientem proficiscentibus, ob indigestas niues, perpetuò appareant albicantes, quasi candidæ nubes in altissimo aëre condensatæ. Quo euenire solet, vt eò itinerantes, ob repentinum casum niuium, vias intueantur concludi: è quibus tandem laboriosis viribus non minus sese explicare contendunt, quàm si inter glaciales vndas constricti conarentur exire. Quocirca veterum Regum (qui quondam piissimi in Noruegia erant) prouida magnificentia factum est, vt excelsæ statuæ è viuis lapidibus excisæ, per cacumina montium videantur erectę, ac fortissimè, ne vi ventorum decidant, plumbo, vel ferro firmatæ. Nec desunt, qui putant has petręas statuas olim fuisse gigantes, & propter illusiones in fidei Catholicæ professores factas, imprecatione diui Regis, & martyris Olai tutelaris sancti (vt perpetuò itinerantium in niuosis illis montibus signa conseruationis sint) in huiusmodi statuas conuersos. Immò & fama, & fide receptum videtur, has statuas dęmones fuisse, atque in eam formam, qua corpore suscepto conuertendis ad fidem Christi hominibus illudebant, eiusdē sancti Olai precibus, ne prædicationi suæ obessent, fuisse redactos. Sit quicquid sit: vti fabulosum non est, niues inter iuga altissimorum montium, & asperas rupes, cautesque horrendas, longissimo itinere esse profundas: ita & piè credendum, deficiente humano præsidio, misericordem Deum, qui Ionam è mari, & pueros ab igne eruit, signa permisisse saluandis hominibus: quos ille, ne in tanto discrimine suffocandi deficerent, his & similibus remediis tutiores fieri iussit. Nec mirum est hic de niuibus tam frequentibus, & densis in loco proportionato repertis, cùm & cineres Aetnę, ac Aethiopicæ arenæ tam incolas, quàm negotiatores, & armatos milites obruere, & inuoluere soleant,

Doffrinæ alpes.

Viatores mole niuium quandoque opprimuntur.

Statuæ erectæ.

Gigantes in lapides cōuersi.

Dæmones.

S. Olaus Rex.

Signa saluādorum viatorū.

Aetnæ cineres, & Aethiopicę arenæ.

Procop. de bello Gothorum.

Globuli niuales aucti, ruinant arces.

Hospitium.

immò ædes, ac tecta deprimere, ac syluas onerare casuras, vt illico quassatæ cuncta comminuant importabili grauitate. Testis huius rei est Procopius lib. II. de bello Gothorum: qui & cinerum eructatione caristiam annonæ imminere prædicit formidandam. Compertum etiam est in Sueticis terris, auiculas volatu excitasse globulos niuium, quorum augmento, casuque, flante Australi vento, arces, & villæ sunt prostratæ. Habetur tamen in his Doffrinis montibus hospitium, quo recreentur huius periculosi itineris viatores: non tamen vino prouisi, vt in alpibus Apenninis, vel montibus Hispaniarum, qui feliciores sunt, bona si sua norint.

De transitu tenebroso.

CAP. XVI.

Cõtinuę noctes

Cortices quercini ꝓ lumine

Agaricus noctu lucet.

Alati vermes frigore moriuntur.

Horrea hyemalia.

Homines videntes in tenebris

Taprobana.

QVANDOQVE etiam vtilitate, vel necessitate vrgente, satis ingeniosum modum habent populi Septentrionales in nemoribus nocturno tempore pertranseundis, immò & diurno, quando in remotioribus Aquilonis partibus ante, & post solstitium hyemale continuę noctes habentur. Quique his remediis indigent, cortices quercinos inquirunt putres, eosque collocant certo interstitio itineris instituti, vt eorum splendore, quò voluerint, perficiant iter. Nec solùm hoc præstat cortex, sed & truncus putrefactus, ac fungus ipse Agaricus appellatus, in summitate arboris glandiferæ crescens: cuius virtus, & natura est, vt nocte reluceat, sicuti & vermes alati, volantes ad æquinoctium autumnale: hi tamen, quia frigore correpti mox deficiunt, ad nullum vsum deputantur. Ideoque frequentius quercum putridam, agaricumque (se ipsos propria luce prodentes) colligunt, ad prædictum syluestrem, immò domesticum vsum, scilicet vt eius luce tanquam ardenti lumine, securius accedant loca combustibili materia plena, vt sunt horrea hyemalia, matura messe, fœnoque repleta, quemadmodum infrà cap. de brumali trituratione dicetur. Inueniuntur etiam homines eo acumine oculorum prædıti, vt sine quouis lumine materiali ferè omnia videre, tractareque se posse glorientur. Tales vtique in Taprobana (teste Plinio) multò plures, quàm alibi per orbem reperiuntur.

De luminibus

De luminibus, & tedis piceis.

CAP. XVII.

POPVLVS Septentrionalis (vt in principio huius libri ostensum est) longissimis noctibus subiectus, vario vtitur genere luminum, quo necessaria exerceat officia pro domestica commoditate. Igitur fatendum est, suppolares homines tempore hyemali vsu pinguedinis marinarum belluarum (vt infrà de vtilitate balenarum, & vitulorum dicetur) in omni sua commoditatę perficienda viuere. Quam quidem pinguedinem vulgari eorum Traan, aut Lyse vocant, à lucendo, quia lampadibus immissa clarissimè, ac amplissimè lucet, maximè in ędibus magnarum familiarum, & Ecclesiarum, vbi perpetuum pro reuerentia Corporis Dominici requiritur luminare. Sed ne à coruis nocturnis, seu noctuis, aut vespertilionibus absorbeatur, ferreis craticulis os lampadum occlusum seruant, prout inferius de generibus nocturnarum auium ostendetur. Prætereà tedis pineis connaturalem picem habentibus, vniuersali varietate, quemadmodum vsualibus candelis, in toto Septentrione vtuntur, eo videlicet modo, vt ambabus manibus occupatis, diuisos subtiliter scandilos piceos, baltheis certo numero submissos, ori, vel capitis tegumento altero fine ardentes imponant: sicq́; quò libuerit, nulla ventorum iniuria impediti proficiscuntur, atq; alia, quæcunq; placuerit, operantur. Sed hoc securius in campis apertis, ob piceum odorem non omnibus æquè, vt candelarum, acceptum, præcipuè mulieribus parituris, quæ grauibus his odoribus vsq; ad partus aborsum offendi solent. Attamen vt fumus tam noxius extra ædes euaporet, cuneatis canalibus sursum per tectum in culmine perforatum eleuatis, parsq; candelis communibus brachiali longitudine, iuxta noctium prolixitatem, accensis vtuntur. Tempore autem bellorum, quæ frequentius obscura, longaq; hyeme, quàm æstiua luce, ob rationes supradictas, & inferius dicendas, committuntur, piceis tedis exquisita pice per equestres, seu pedestres turmas, facilius etiam abietina resina confectis incedunt: quarum aspectu (si Soloni credendum est) equi prouocantur ad bellum, veluti elephantes viso sanguine fuso, vel moro confracta.

Luminũ genus varium.

Vsus pinguedinis piscium.

Traan, aut Lyse

Corui nocturni, & noctuæ.

Tedæ pineę.

Modus vtendi tedis.

Odor piceus grauis mulieribus parituris

Remedium.

Candelæ longitudinis brachialis.

Equi ꝓuocant̄ ad bellum viso igne.

De irruptione aquarum ſtagnatarum.

CAP. XXVIII.

NTER mirabilia Septentrionalis plagæ aquarum ſpectacula vnum eſt, non tam frequens, quàm noxium habitantibus in prouincia Middelpadenſi verſus Boreales partes Suetiæ ſuperioris, vbi ferè maior pars virorum Huni nomine appellantur, tanquam populi clarius contra Hunos olim belligerantes, ac triumphantes. In ea prouincia vaſtus amnis eſt, cuius aquæ lapſus tam præcipiti volumine defertur, vt animalia nandi vigore defecta, plerunque peſſundare ſoleat. Ex ſummis enim montium cacuminibus manans, dum per cliuorum prærupta ſaxis exceptus eliditur, in profunda vallium multiplicato aquarum ſtrepitu cadit. Verùm continuo ſaxorum obſtaculo repercuſſus, celeritatem impetus eadem ſemper æqualitate conſeruat. Itaque toto aluei tractu vndis vniformiter turbidatis, ſpumeus vbique candor exuberat. Hæc tamen conſyderanda eſt eius natura terribilis, quòd ſingulis annis paululum ante ſolſtitium æſtiuale tanta glacierum, arborumque connexa congerie tribus locis oppletur, & conſtringitur, vt inferiores aluei eius ripas inhabitantes, imminente eius irruptione, fugere cogantur ad loca eleuatiora. Intereà tamen nuntiis, quo in termino formidabilis ille lapſus maneat, explorant, ne rapidus eius curſus improbas exerceat vires. Quippe hoc elementum cæteris omnibus (referente Pli. lib. XIII) imperat, terras deuorat, ac ignes extinguit. Scandunt aquæ in ſublime, & cœlum ſibi quoque vendicant, ac nubium obtentu vitalem ſpiritum ſtrangulant: quæ cauſa fulmina elidit, ipſoque ſecum diſcordante mundo. Amnis itaque ipſe, etſi (vt prædictum eſt) in omni ſua irruptione cunctis vicinis imminet, tamen vbertate electorum piſcium, ſalmonum ſcilicet, ac aliorum, omnibus affert opulentum quæſtum: qui nedum illius terræ incolis ad vſum domeſticum ſufficiunt, ſed & vltra marinas partes ingentibus nauigiis exportantur. Hancque virtutem perpetuò retinet, vt quantò marinis alueis vicinior extenditur tantò melioribus piſcibus ſuperabundet. Nec deeſt offerentium liberalis, & grata piſcium exhibitio, ac donatio, ſi quis occurrerit hoſpes donaria recepturus.

Middelpadia. Huni.

Amnis rapidus

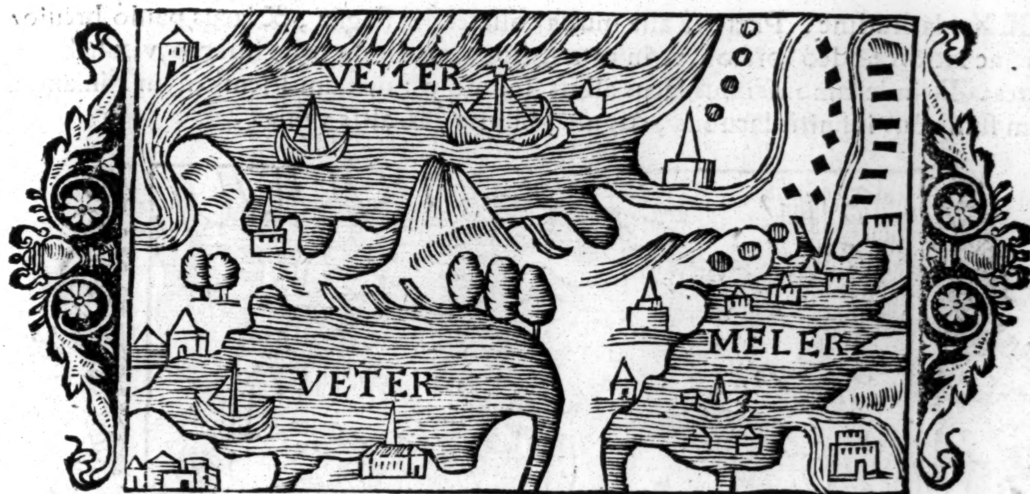
Incolę fugiunt torrentem.

Aqua imperioſa

Salmonum copia.

Amnis piſcoſus.

De tribus

De tribus famosis lacubus Gothorum.

CAP, XIX.

PLVRIMI insignes lacus sunt in Aquilonaribus terris, magnitudinę, & situ mirabiles: quorum præcipuus est in regione Vestrogothorum Vener dictus, CXXX. milliaria Italica in longitudine, & ferè totidem in latitudine habens, in multas, variasque diuisus insulas, & vastis illabentibus fluuiis, iisque maximis oneratus vltra XXIIII. vnũ solũmodò exitũ (de quo mox infra dicetur) cõtinens. In hoc lacu, & circa hunc plures sunt magnificæ ædes nobilium: quarum præcipua est arx Leckio in alta rupe, opera Episcoporum Scarensium fabricata, puteum habens saxo durissimo incisum super altitudinem CC. pedum. Incisio autem hæc non ferro tantum, sed flamma trecentis porcorum pinguissimis lateribus igne successiuis diebus immisso, & extracto enutrita. Nil enim celerius petrarum duritiem gentibus illis penetrare compertum est, quàm laridum, vel axungiam porcellorum. Adiacent præterea huic lacui oppida vetustissima, Lidecopia, & Tinguallia, ex mineris electissimi ferri, & chalybis retinentia quæstum opulentum. Est præterea lacus alius Vether dictus, adeò claras, & perspicuas aquas habens, licet virenti colori conformes, vt obolus in profundo situ videri possit. Super hunc lacum est insigne monasterium diuæ Birgittæ, aliâs Brigidæ, & filiæ eius sanctæ Catherinæ, vtriusque opulẽtia, & deuotione fundatum, & dotatum. Præterea aliud oppidum Ionacopia dictum in Australiori parte, magnificis Regum comitiis memorabile in omni æuo secuturo. Extant & mineræ inexhaustæ huius lacus versus littus oppositum Septentrioni. Demum monasterium Aluastra diui Bernardi temporibus sumptuosè ædificatum, & dotatum. Prope hunc locum in villa Tolstada, Rex Suercherus in nocte natalis Christi à proprio stabulario freno pro armis vtente, occisus fuit. Tertius lacus Meler dictus: in cuius littoribus ciuitates, arces, & nobilium magnificæ ædes sitæ sunt. Præterea non longè inde in terra firma minerę argenti inexhaustæ, cuprique, ac ferri, vltra humanam æstimationem pretiosæ. Et hinc prouenit, Regem Suetiæ, ac Gothiæ, reliquis Europę principibus in omni thesauro, & opulentia nunquàm esse, aut fuisse inferiorem. Sunt etiam lacus recentis aquæ in montibus Lapponię, Lulatresck dicti, longitudine CCC. milliarium Italicorum,

Lacus Vener. 24. flumina lacũ itrãtia vnũ habẽt exitum. Leckioc Episcarẽsis, vbi puteus. 200. pedũ altitudine. Porcorum latera 300. Axungia. Lidecopia. Tingualia. Minerę ferreę electissimæ. Lacus Vether. Monasteriũ diuę Birgittæ viduæ pulcherrimum. Ionacopia. Motala. Aluastra. Rex Suercherus occisus. Lacus Meler. Arces nobiliũ. Regia opulẽtia Lacus Lulatr[illegible]h.

Lacus oēs piscosissimi. Lacus albus. Pienthen.

CXX. latitudine. Præterea alia multa collateralia stagna, & lacus paulò breuiores, ac latiores, adeò piscosi, vt in tota Europa, ne dicam orbe integro, vix habeant pares. Deinde famosissimus lacus albus sub polo: demum Pienthen in Finlandia cum similibus infinitis lacubus, stagnis, fluuiis, & altis venis.

De specubus insidiosis.

CAP. XX.

24. vasta flumina vnũ lacum ingrediuntur.

Sonus amplus. Trolhetta.

Spelunca latronum.

Fumo fures salluntur.

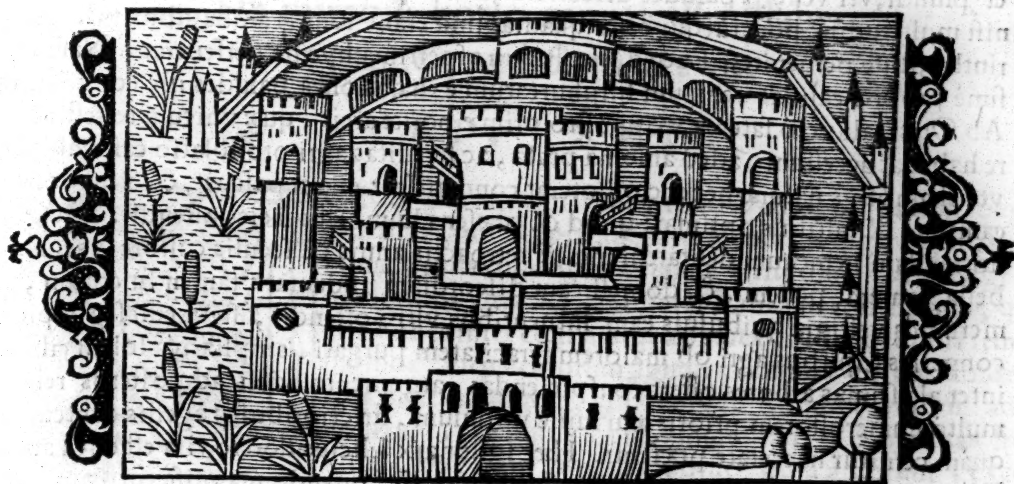
Rara bonorum ablatorum restitutio apparet.

Naufragia restituenda.

DICTVM EST superiori capite, in vnum lacum Vener ex altissimis montibus Noruegiæ, & Suetiæ, XXIIII. maxima flumina ingredi. Et licet eorum introitus valde stridulus, & verticosus sit, in omni descensu tamen montibus tam amplo circuitu resistentibus nusquam nisi vnicum inueniunt exitum: huncq́ tam rapidum, & sonorosum, vt vltra XX. Italica milliaria audiri possit. Nomenq́ vulgare habet Trolhetta, hoc est, caputium dæmonis, forte propter horrorem, quem sono, stridoreq́ generat, in paludinosam planitiem cadens: vel quia sub eius descensu præcipiti, reperitur insignis spelunca latronum: ad quam angusto tramite fit accessus, solùm ab ipsis latronibus, ac furibus frequentatus, eò quòd fluuius ille rapidus, & verticosus sit, suspicionem omnibus adimens, quòd nequaquàm ibidem malefactorum collectio fiat, præsertim tempore æstatis. Sed hyeme, ob exhalationem fumi deprehensi, velocissimè rapiuntur ad pœnam, spoliaq́ pretiosissimę supellectilis, argenti, auri, & pellium pretiosarum ad Principis fiscum. Vnde nullo intra semestre tempus legitimo comparente accusatore, cui bonorum ablatorum lege, & consuetudine restitutio fiat, iussu Principis pro tuenda publica pace, exinde confecta nauigia fluminibus maris influentibus immittuntur, vel aliis munitionibus fossarum, seu murorum, sagacitate præfectorum prouincialium deputantur. Sed (heu dolor) infelici hoc æuo nec hora, vel momentum reseruari videtur ad restitutionem offerendam, quantumcunq́ apparuerit legitimus accusator, præcipuè in naufragiis negotiatorum, quibus dudum clementia Principum (soluto labore colligentium bona proiecta in littore) iussit omnia restituenda fore. Vidiq́ super hoc æquissimas fuisse factas constitutiones à Regibus Aquilonis, Daniæ præsertim, & Noruegiæ, vbi hæc calamitas frequentius, quàm in aliis regionibus (exceptis Hybernis, & Curetibus Liuoniæ) sustinetur.

De excellenti

De excellenti antiquitate Regiæ arcis Vestrogothorum Aaranes.

CAP. XXI.

ETSI Gothicis principibus maior olim inerat bellorum ardor, quàm delectatio quarumcunque aliarum voluptatum, dum summum animi, corporisque existimarent solatium, rigida arma tractare, ac arduissimis prælijs varios comparare triumphos: attamen plerique eorum voluptati huic magnificentius aliquid superaddere meditantes, posteris sumptuosa, simulque vtilia ædificia reliquerunt: quemadmodum Scarinus quidam totius Gothici principatus monarcha potentissimus, singulari exemplo deprehenditur perfecisse, præsertim in Vestrogothorum regione, quam frequentiore sua præsentia illustrabat: idque ob vicinum Noruegiæ Regem Sidagerum: cui vt erat sanguine coniunctus, ita etiam terrarum situ, & amicitia propinquior esse volebat. Hic ex suo nomine Scaram ciuitatem Vestrogothorum in loco stagnis, & paludibus admodum munito, tam prudenter erexit, quàm imprudenter eius successores ipsam desolari, ac collabi permiserunt. Antiqua hæc erat regni Gothorum sedes. Verùm non procul ab ea adhuc extant vestigia alterius Regiæ arcis Aaranes dictæ: cuius situs, muri, & structuræ quoslibet inspectores ita in admirationem alliciunt, vt firmiter iudicent, nullum præstantius ædificium ea tempestate in toto Septentrione, vel Europa repertum fuisse. Sed quid non mutat æui longæua vetustas? vt saltem signa ruinarum posteritatem vrgeant, magnificentiam meminisse heroum antiquorum. Habebat hæc arx in circuitu omnes commoditates, quas vnquam felix mortalium sedes à superis impetrare potuerat, & obtinere. Siquidem vno latere versus Occidentem & Boream, vastum ac piscosum lacum Vener antedictum pro regijs, & mensalibus delicijs habuit: altero versus Meridiem longissimo spatio, pro perpetua securitate cœnulentã, ac limosam paludẽ: cuius superficies tenero vestita gramine, ac frutice, nõ solùm vestigia negat, sed modicè calcãtes absorbet. Nã limo funditus subsidẽte, in luteas voragies, sordidãque colluuiẽ liquescẽs, attrahit accedẽtes. Nec minus riuuli plures,

[Margin notes: Gothorum voluptas arma tractare. — Scarinus rex. — Scara ciuitas. — Aaranes olim nobilissima arx. — Arcis commoditas. — Pisciũ vbertas. — Paludum securitas.]

Pontes 40.

Sulphureæ venæ prohibent congelationẽ.

Amœna prata, & fertiles agri atq; venatiões

Terræ desolatæ rationes.

Congeries lapidum.

et ꝓfundi, vti venę ꝑ paludes discurrẽtes, arcis accessum denegãt, vt ĩpossibile esset, nisi multitudine pontiũ (qui olim quadraginta erant) longis ambagibus veluti labyrintho, illuc peruenire. Eaq; difficultas in asperrima hyeme perseuerat. Nam rarissimè propter calidas venarum sulphurearum exhalationes, paludes illę congelantur. Ab Orientali verò latere ex opposito primæ portæ arcis, quæ vnicum terrestri itinere habebat accessum, adeò amœna prata, ac fertilitas agri pro solatio castrensi erant, vt nil amplius naturæ beneficio poterat concupisci: etiam pascua, & venationes in campis, & saltibus optimæ: quod & præsens humi eius facies ostendit. Quæ, licet horrendam nemorum dẽsitatem multis retroactis annis & seculis cultore vacua, ob bella, famem, pestem, & domesticam discordiam induerat: tamen sulcorum, vomerumq; vestigia quibusuis eam intuentibus vltro ostendit, frequentesq; lapidum congeries (quibus agri ob maiorem feracitatem purgari, ampliariq; solent) ibidem inter altissimas arbores offert conspiciendas, argumento fideli ad posteros relicto, multò numerosiorem prioris æui fuisse populum, strictioribusq; agellis contentum, quàm cernitur hac ætate præsenti. Hæc igitur arx felicius florere visa est circa annum Domini nongentesimum quinquagesimumquintũ, quando magnificentissimus Rex Olaus cognomento Schotkonung baptizatus est à S. Sigfrido Eboracensi Archiepiscopo, ex Anglia ob fidem Christi prædicandam ad eundem Olaum Regem, Eldredi, siue Mildredi Regis Angliæ exhortatione, ac petitione proficiscente: qui & in hac arce paulisper moratus est, donec alia sedes regia Husaby dicta, pro vsu eiusdem S. Sigfridi, & cleri eius parari poterat, & consecrari. Quo facto paganos, ac idololatras in fide Catholica instructos baptizabat: quod & tres nepotes eiusdem Archiepiscopi, Vnamannus, Sunamannus, ac Vinamannus (quorum vnus fungebatur sacerdotis officio, secundus diaconatus, & tertius subdiaconatus) alibi in Verendia post tergum relicti, faciebant. Omnes tamen, vti beatus Io. Baptista, ob adulteræ mulieris indignationem, gladio interempti fuerũt: quorum corpora in Cathedrali ecclesia Vexionẽsi magno honore ab omnibus venerantur. Sed de hac re latius in historijs charissimi fratris, & antecessoris mei Io. Magni Gothi suis locis est ostensum.

Anno 955.

Rex Olaus baptizatus.

S. Sigfridus.

Husaby.

Vnamannus.

Sunamannus.

Vinamannus.

Adulteræ iussu occisi.

De mirabili horto montis Kindaberg prope prædictam arcem.

CAP. XXII.

MONS est eminentissimus apud Vestrogothos non longè à prædicta arce Regia, & lacu Vener, vulgari gentis sermone Kindakulle dictus, tantæ altitudinis, vt a longè nauigantibus vltra XL. milliaria Italica in eodem lacu; quasi atra nubes inter cœli hiatus appareat. Ideoq; multi tempestatibus, viq; ventorum agitati, summis viribus conantur eius pedes attingere, vbi tranquillissimum portum adesse nouerunt. In huius montis summitate ea amœnitas frondium, herbarum, fructuum diuersarum arborum (excepta vite) suapte sponte nascentium non raritate magis, quàm suauitate, velut satarum, aut plantatarum, reperitur, vt vix delectabilior in tota Septentrionali plaga inuestigari possit, aut inueniri. Illic suauitas inenarrabilis, etiam concentu variarum auium (præter papagallos) multiplicata. Sed valde paucis, ijsq; solùm senibus notus est amœnissimus ille locus. Neq; lasciuiori ætati per facilè monstrandus, ne fortè seueriori disciplina soluta, in omnem voluptatem, vel verius spurcitiem sese prosterneret, difficillimè, vel nunquàm ad honestatem, & bonos mores reuersura. Voluptas enim ipsa vsum, & consuetudinem: consuetudo necessitatem: necessitas desperationem inducit, & coartat. Extra hunc montanum locum, immò & alibi latius per Aquilonem satis boni, suauesq; fructus pyrorum, pomorum, cerasorum, prunorum, sed nulli ante medium Iulij, vixq; tunc in debita maturitate reperiuntur: immò quædam horum fructuum genera tam domestica, quàm syluestria, solo frigore accedente maturescunt, durantq; pendentia maiori parte hyemis etiam in ramis, folijs omnibus denudatis. Sed hi fructus quouis aceto pro gratiori sapore sunt eligibiliores, licet exiguę magnitudinis, ob frigus continuè circunstans. Exoticos verò fructus per mare à Germanicis oris, vt sunt poma celerrimè portata, ob suauitatem inhærentis musti, tam auidè manducant incolæ, vt nunquàm, vel rarò sine discrimine variorum morborum (præsertim Gallicorum) vel mortis euadant. Et hinc est exemplum, quòd omnis inordinatus appetitus sibi ipsi sit pœna, atq; tormentum. Reperiuntur etiam nonnulla montana loca, seu plana in Armenia (teste Strabone lib. XII.) quæ tantam agrestium pomorum, & vltro nascentium copiam gignunt, vt quocunq; tempore anni ea voluerint incolæ (qui ob id famè nunquàm sentiunt) semper abundent: cùm interdum adhuc fructus in arboribus pendeant, interdum in folijs iaceant, quæ lapsa multa, & alta, ac humi fusa sunt.

Kindaberg.

Montis amœnitas.

Auium cantus.

Senibus notus.

Voluptas.

Fructus diuersi.

Frigore maturescunt poma et pyra.

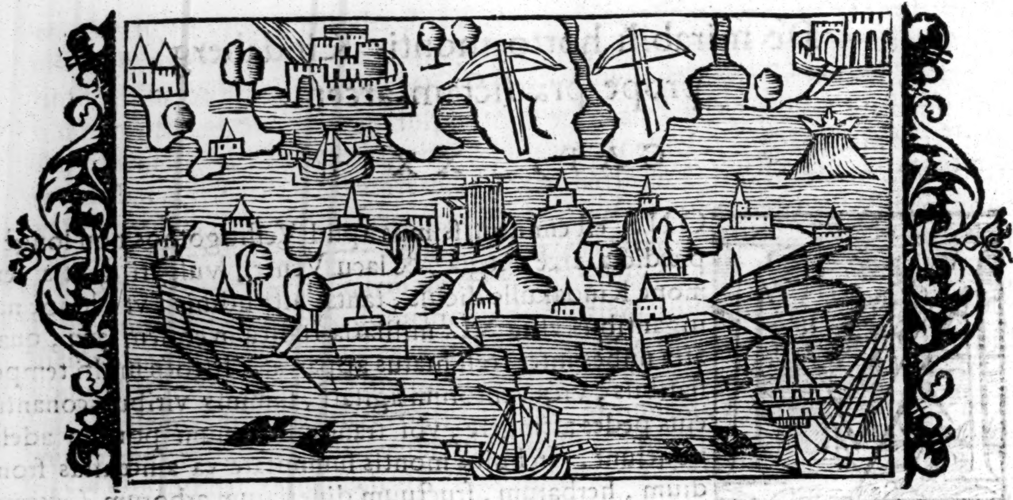
Fructus exotici noxij.

Appetitus inordinatus.

Armenię fructus.

Fames nulla.

De pulchritudine, & vbertate insulæ Gothorum Elandiæ.

CAP. XXIII.

Oelandia.

Vbertas insulæ maxima.

Equi exigui, sed electissimi

Equi in gyrum saltantes.

Eq; circulos trã siliunt.

Equi pascuntur piscibus et lignis, ceruisiaq; vel vino ïebriantur.

Butyrũ electissimum, qa medicinale.

Borcholm.

Nauigãtib. necessaria signa.

ELANDIA, siue Oelandia, vna est ex insulis Gothici maris, breuissimo maris interiectu à Gothia Meridionali diuisa, omnium insularum pulcherrima: multis enim bonis adeò referta est, quòd spatij breuitatem (duorum dierum itinere absoluendam) soli fertilitas recompenset. Prata, & campi odore herbifico, indicibili suauitate mirabundi. Ibi plurimi greges equorum paruorum, sed valid issimorum, vtputa qui fortitudine, & agilitate multis eximij corporis equis præualent: quosq; domestici, & exotici negotiatores pro voluptate emunt, atq; in terras remotas veluti naturæ miracula venales exportant. Ingeniosissimi enim sunt, vt saltibus & choreis, buccinæ vel tympani sono per eos adaptari possint, quorum exercitium est huiusmodi spectaculis acquirere quæstum. Insuper instruuntur, vt circulos ferreos, aut ligneos non admodum amplos more canum transiliant, saltuatimq; viuacissima pernicitate sese gyrando reuoluant. Proprio etiam nomine moniti magis, vel minus id faciunt, iuxta arbitrium imperantis. Pascuntur huiusmodi equi, vbi opus est, piscibus sole tostis, & lignis abietinis: ceruisiaq;, & vino vsq; ebrietatem potantur, prout in simili infrà de alcibus ostendetur. Hæc igitur insula frugibus, pascuis, pecudibus, armentis, & piscibus tantum abundat, vt proprijs commoditatibus sufficiat, & alienis: eamq; gratiam, & æstimationem boues, & pecora, ac butyrum vltra mare exportata habent, quasi medicinalia forent. Habuit olim hæc insula arces plures, tam naturæ, quàm artis præsidio locis opportunissimis fabricatas, & munitas: quarum aliquæ in templa Christiani ritus commutatę sunt, hodie non minus patriæ defensioni, quàm religioni deseruientes: aliquę bellorum turbine penitus desolatæ. Vna tamen vsq; in præsentem ætatem omnium altior, & fortior Borcholm dicta, permansit: cuius celsitudine Gothicum mare eminus nauigantes, veluti specula pro ventorum, ac portuum directione adhuc vtuntur, præsertim Angli, Scoti, Selandi, Hollandi, quibus admodum necessaria est illustrium locorum cognitio in eo mari. Hæc insula ferè tota ambitur marmoreis saxis sursum, deorsumq;

penes

penes littora XX. vel XXX. pedum altitudine, quasi artificum manu ex industria collocatis. Immò & in oris eius Orientalibus aperto mari obiectis, plures amœnissimi portus sunt: ad quos non minus curiositatis, quàm necessitatis causa extranei nauigantes, veluti naturæ spectaculum visuri accedere solent. In hac insula tempore pacis reges Gothorum, & Sueonum, ob insignem eius amœnitatem, & venandi exercitium, æstates transigere consueuerunt. Etiam quia viciniori maris tractu vltramarini principes commodius cum eis in arduis causis expediendis ibidem congredi possunt. Præterea prope Aquilonare littus eius exurgit mons excelsus: quem nauticum vulgus vitandi infelicis ominis, & marinæ tempestatis gratia, Virginem vocat: atq; in eius portu manentes certis munusculis puellis dari solitis, vtpote chirothecis, sericeis zonis, & similibus, eas tanquam amico munere placant. Nec ingratum montis numen sentire videntur, prout aliquando factum meminit antiquitas, voce lapsa iussum fuisse donantem mutare portum, ne periclitaretur: & ita faciendo saluus factus est, vbi alij sunt periclitati. In eo monte certis anni temporibus dicitur esse conuentus Aquilonarium maleficarum, vt examinent præstigia sua. Tardius ministerio dæmonum accedens, dira afficitur correptione. Sed hæc opinioni, non assertioni cedant.

Muri naturale
Portus amœnissimi.
Regũ venatio.
Virgo mons dicit, & quare.
Aqlonariũ maleficarum conuentus, & tardantiũ pœna.
Opinioni cedit.

De famosissima insula Gothorum, Gothlandia dicta.

CAP. XXIIII.

ORIENTALIS Gothiæ pars est, sic dicta, quasi Gothorum terra, vel bona patria. Goth quippe bonum, siue Deum lingua Gothica significat, & Landia terram. Est enim multis rationibus bona: bonus in ea populus: boni, & securi in circuitu eius portus: bonus, & electus in ea ager: bona armentis, equis, bobus, piscatione, venatione, aquis, syluis, pascuis, pulcherrimo marmore, & omnibus rebus humano vsui necessarijs. Est in eius Boreali parte præclarum oppidum Visby, in quo est arx munitissima. Fuit hæc vrbs quondam Gothorum, & multarum regionum emporium, tantis opibus, & negotiatorum mercimonijs frequens, vt vix illi par in Europa simile haberetur. Confluxere illuc Gothi, Suedi, Rusi seu Rutheni, Dani, Prusi,

Goth bonũ dicitur, & Deus
Bona omnia.
Visby emporium.
Nationũ noĩa.

Angli, Scoti, Flandri, Galli, Finni, Vandali, Saxones, Hispani, singulæq; gentes suos proprios vicos, & plateas incolentes: nulli præclusum municipium. Ingredientesq; terra, & mari omnia pacata inuenerunt, donec discordia, quæ omnium regnorum, & hominum perniciosissima desolatrix est, subuerteretur: sicuti infinitæ aliæ nationes, quæ ab initio floruerunt. Extant hodie marmoreæ ruinæ, quæ testantur veterem eius claritatem, amplitudinem, & vetustatem. Sunt adhuc testudinatæ domus, portæ ferreæ, cupreæ aut ęreæ fenestræ, olim argentatæ atq; deauratę, argumentum inęstimabilium diuitiarum exhibentes. Vnde postmodum ortis odijs, & dolis, ex tumido earum rerum vsu disgregati incolæ, abierunt in Vandalicas ciuitates: quæ non parum ex opibus huiusmodi hospitum sunt ditatę, vti olim Roma Carthagine desolata. In hanc insulam prima Gothorum armata castra post exitum à sua terra, in Europa, & Asia nouas terras, ob importabilem gentis suę multitudinem, quæsitura descenderunt. Demum multis seculis euolutis, Longobardi ex Scandiana insula ob similem, vel grauiorem causam exeuntes, per hanc insulam in Rugiam agmine vastissimo in exteras regiones abierunt: & tandem regno constituto in Italia sedes firmauere: quod & Paulus Diaconus eorum historicus lib. I. attestatur. Præterea Magnus Rex Suetiæ anno Domini M. CC.LXXXVIII. sedauit periculosum bellum, quod erat inter ciues Visbycenses, & plebem illius insulæ: permisitq; ciuibus instaurare collapsos muros ciuitatis, mœnibusq;, & propugnaculis communire. Albertus Rex Suetię rogatus à principibus inferioris Germanię, vt à mari eorum eijceret potentissimos piratas Vitalianos, impignorauit hanc insulam Gotlandiæ Magistro Prussiæ, pro viginti millibus duplonum, id est, nobilionum: quorum summam Regina Margareta eidem succedens, ex Suetia collegit, atq; eam insulam regni Suetiæ iuribus, & proprietatibus restituit, iure perpetuo possidendam. Hancq; insulam Saxo Grammaticus Danorum insignis historicus, in pluribus suis scriptis ad Suetiam sine quauis hæsitatione spectare attestatur. Et hoc ex multis argumentis: quia eadem lingua, legibus, consuetudinibus, & morum conformitate, & vicinitate perpetuò vtuntur: etiam quia Gothorum Episcopo Lincopensi, tanquam primo fidei plantatori sunt subiecti: à quo & Episcopalia iura petunt, & consequuntur. Ab hac etiam insula in omni nauigantium controuersia, præsertim à consulatu Visbycensi, petitur, & datur ius, & sententia diffinitiua, quid vnicuiq; permittendum, vel auferendum erit. Certè ius hoc mercatorum, ac nautarum, valde prudenter digestum, citius lites adimit in fluidis aquis, quàm aliorum decisio in terra firma.

Discordia. Marmoreę ruię. Portæ ęreæ, ac ferreę deauratæ. Pria statio exeuntium Gothorum. Longobardi ex Scandia. Paulus Diaco. Magnus Rex Suetiæ. Albertus rex Suetiæ. Vitaliãi piratę. Iure perpetuo spectat ad Suetiam, & Gothiam. Saxo Danorũ historicus hoc confirmat. Epo Lincopen. isula hęc subiecta. Ius maritimũ hic petendũ, & expectãdũ

De clypeis

De clypeis principum montibus Hangœ insculptis.

CAP. XXV.

VANTAM olim Reges, ac Principes Gothorum de perpetuanda nobili fama, ac bellica claritate curam habuere, arma, signaq́, & clypei eorum illustribus locis insculpta, ac posteris relicta euidenter ostendunt, præsertim in Ostrogothia, ac Vestrogothia, & Australi Finlandia, in magnifico portu Hangœ appellato: qui tam lætus, ac securus est, vt in toto Septentrionali mari, & forsitan amplo Oceano parem non habeat, qui eidem valeat comparari. Omnes enim vndecunq́ nauigantes liberè recipit in suum sinum, securéq́ introrsum tam à tempestatibus, quàm hostili classe, sua naturali munitione (modo ipsi sibi deesse non velint) protegit, & conseruat. Portus etenim iste in modum amplissimæ arcis in medijs montibus, ac vallibus amœnè situs est: habetq́ in cautibus vetustissima heroum Gothorum, ac Sueonum insignia, literato ordine, sed antiqua simplicitate insculpta, maximè ad ostendendum posteris, ibi olim classem pro regnorum defensione contra quoscunq́ hostiles insultus continua expeditione stationem tenuisse, atq́ inde ad aperta arma, quoties opus fuerat, prodijsse. Hodieq́ frequentius in eodem portu, ob similem causam, armatas classes tam Princeps, quàm nobiles habent, præsertim quia vicina loca omnia suppeditare possunt, quæ subitò requiri videntur ad confœderatorum armatam classem: omniaq́ in hostes contraria verti, si perniciem structuri in hunc accesserint portum. Olim diuus Ericus Gothorum, Sueonumq́ Rex, oblata pace, & contempta, Tauestos, Carelos, ac Bothnienses bellica classe, & equestri expeditione deuictos, ad fidem, & Christi religionem accelerare coëgit. Indocile enim genus barbarorum, nisi per arma ad iugum Christi cogi, vel pertrahi, vel inuitari non potuit: nimirum (vt Albertus Crantzius lib. IX. cap. XXXVII. Vandaliæ refert) magnus est amor paternarum traditionum. Nam & Itali diu pertinaces erant, hominum genus (vt sibi videntur) omnium maximè ciuile, & honestum: quanta millia martyrum perdiderunt, priusquàm Christo crederent? In hoc portu Suetici Reges graui iniuria lacessiti, vltramarinis principibus classe instructa, vel instruenda hostili-

Arma, et clypei testatur nobilitatem stirpis.

Hangœ securissimus portus.

Portus velut castellum.

Loca vicina vtilia.

S. Ericus.

Indocile vulgus.

Traditionū paternarum magnus amor.

Itali olim ꝑtinaces.

tatē indicere solent, præsertim Ruthenis, seu Moscouitis: rursumq́ in eodem portu sub æquis conditionibus eorundem principum nuntijs pacis fœdera præscribere, & accipere consueuerunt. Quòd autem eo loco frequentius, quàm alio id fieri contingit, vrget antiquata maiorum obseruantia, qui illic in montibus impresserant insignia sua, vt eorum perenni firmitate perspecta, quæ Reipub. vtilia fore crediderint, posteris eodem vnanimi consensu, & iuramento per arma, ac libertatem maiorum stabiliant obseruanda. Quibus autem armis, clypeisq́ veteres Gothi, Sueciq́ sint intus, & extra patriam vsi, signis præsentibus aduerti poterit, immò & rationibus ostendi: leonem scilicet coronatum super tres aquas candidas in campo cœlestini coloris impetuosè salientem, ac retrospicientem, olim habuere Gothi, atq́ nunc habent solum originis inhabitantes: vt vincendo parcant, & retrospiciendo caueant, quàm citò salientes ab impetu cessant. Methodio tamen placet asserere, Gothorum Principes in exteris terris militantes, ac dominantes, vrsam in vexillis habuisse. At ex eisdem Gothis veluti parentibus originem trahentes, varietate signorum secundum diuersitatem gentium distinguebantur: vt Cimbri tauro, Sclaui dracone, Gepidæ nauicula, Alani, Burgundi, ac Sueui catto in militaribus signis, vt Plutarcho videtur. Suecis autem, siue Sueonibus antiquitus erant arma, videlicet duæ virgines coronatæ, aureo vestitu sese mutuò in virenti sylua amplexantes, tanquam dearum nympharum excellentiam in regione ostendentes. Nunc verò Suecorum Principes tribus aureis coronis in campo cœlestini coloris, ob inscrutabilem dominiorum amplitudinem, magnifica bellorum gesta, & inexhaustam minerarum vbertatem, vtuntur. Sunt & priuatorum nobilium insignia mira varietate distincta: similiter & vrbium, ac prouinciarum, quatenus in bellicis expeditionibus pro patria, & legibus susceptis, tot hominum turbæ distinctius ad vnum tandem finem dirigantur, prout infrà de directione armatæ multitudinis diffusius erit ostēdendum.

Pacis cōditiones.

Armis maiorū visis multa fiunt.

Arma Gothorꝫ.

Armorꝫ causæ.

Vrsa ātiquitus in armis Gothorum.

Taurus.

Draco.

Nauicula.

Cattus.

Virgies duæ coronatæ pro armis Suetiæ.

Coronæ tres, & cur.

Arma illustriū, et nobiliū varia.

De Crystallo & Magnete.

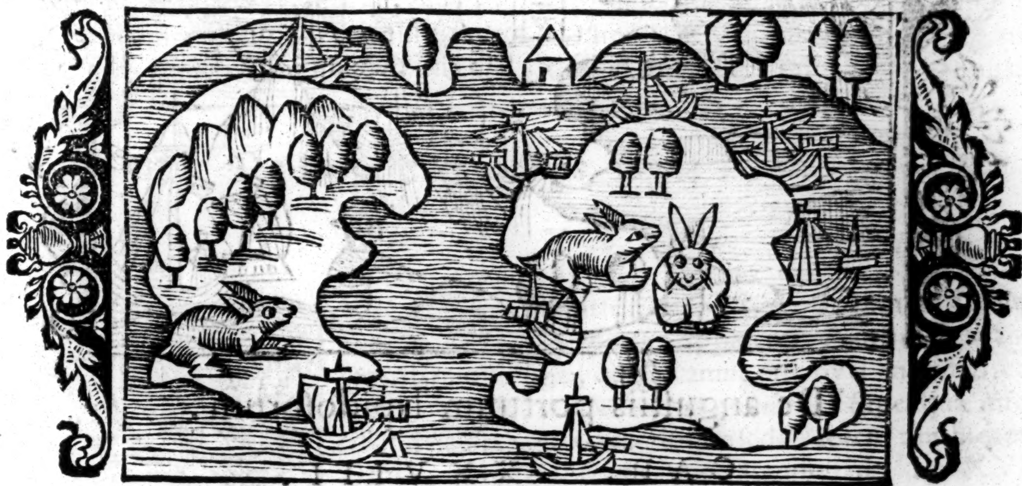
CAP. XXVI.

VENERABILE verbum scripturæ est: Dominus dat niuem sicut lanam, & nebulam sicut cinerem spargit. Mittit crystallum suam sicut bucellas, ante faciem frigoris eius quis sustinebit? etc. Certè si liber iste forsitan obscurissimus, claritate crystallina illustrari posset, neq́ sic sufficeret in expositione verborum præmissorum,

Crystallus sicut buccella.

præmissorum, eò quòd omnia mysteriorum plena sunt, quæ paucitate eorum meritò comprehendi possent. Dicitur: Qui dat niuem sicut lanam. Nix (vt omnibus constare videtur) è nubibus genita, latè, diffuseq; per omnia cadens dilatatur. Lana autem sola Cyprica è frutice, seu sua planta ad hoc seminata, & maturata decidens, vniuersum campum tegit, & dealbat, vt incolis appareat quasi nix de cœlo descendens. Et hinc incolarum opulentissimus quæstus, qui in totum diffunditur orbem, præsertim frigori subiectum, ob calorem fouendum, vti volucrum pennæ Indis ꝓ tegumēto naturæ, ac mitiori flatu reprimēdi caloris deseruire videntur. Quòd vero dicitur: Nebulam sicut cinerem spargit, parumper lib. I. cap. XX. huius voluminis de pruinis, & nebulis est respiciendum. Quòd præterea: Mittit crystallum sicut bucellas, patet in fragmentis eius, quæ vtiq; magnam habent quantitatem. Sed ob frangibilitatem buccellæ dicuntur, vt modica contritione quasi inter molares dentes facillimè comminuantur. Vsus eius magis apud antiquos erat, quàm modernos, præsertim in scrineis, & manubrijs gladiorum, prout cernitur in Cathedrali ecclesia Asloënsi regni Noruegiæ, vbi ensis insignis Haquini Regis pro pulchro spectaculo reseruatur. Magnetes etiam in extremo Septentrionis veluti montes, vnde nautica directio constat, reperiuntur: quorum etiam magnetum tam vehemens est operatio, vt certis lignis fagineis coniuncti, ea vertant in sui duritiem, & naturam attractiuam. Quòd verò superius lapides cernuntur quasi volantes eijci, nemo non credit ob vim sulphureæ exhalationis, more bombardarum id fieri posse. Immò & magni cespites sine manibus præcisi, ad aëra eleuati in longinqua spatia proijciuntur.

Nix. Lanæ Cypriæ natura. Quæstus abundans. Pennæ volucrū Indis. Regis Haquini gladius. Magnetis natura. Lignum cōuertitur in saxū.

De rupibus galeatis.

CAP. XXVII.

NAVIGANDO è Germanico mari versus Septentrionem tribus dietis, antequàm introitus appareat ad Regiam ciuitatem Holmensem regni Suetiæ, occurrit admirabilis portus lingua vulgari gentis Hielmsnabben, vel Elgxnabben appellatus, eò quòd onagri, qui Elga dicuntur, propter attractum suauis venti eò concurrere consueuerunt: vel etiam quia montes, in quorum lateribus portus sunt, ita à natura formati videntur, vt galeæ militares putentur in-

Hielmsnabben vel Elgxnabben. Galeę montanę.

Natura duris populis ostendit armorum effigiem.

ſculptæ: quaſi ars non ſufficeret in armis fabricandis, niſi & natura monſtraret, quid bellicoſis populis Aquilonem inhabitantibus conueniat in armorum tractatione. Sed reuera, vti portus is ob omnes ventos, & tempeſtates arcendas inſignis eſt, vt vix ſimilem in tota Europa habeat: ita & hoſtili ſanguine reſperſus, vt ibidem quaſi omnium Aquilonarium bellorum initium, medium, & finis inueniatur. Sæpe etenim claſsis hoſtilis, quæ violentia tempeſtatum in vaſto mari vario Marte congredi non poterat, huc depulſa, vel inducias ab aduerſario petere, vel ipſa ſua ſponte, vel ſimulatione cogitur offerre, vel ineuitabile mortis, aut captiuitatis diſcrimen inire: quò enim vt saluus euadat armatus non inuenit. Si enim littus, aut portum exierit, cæca ſaxa, rupeſq; minaces apparent: quæ eum leui motu in gurgitem, vt pacem præſtet, immittunt. Si verò in apertum mare exire voluerit, obſtat horrenda tempeſtas, ne viſu quidem ad ictum oculi toleranda: quia Aquilonaris, Orientaliſq; ventus eo in loco totaliter eſt proceſloſus. Præterea tempore hoſtili terrarum incolæ ſubtrahunt littoralia ſigna, ne hoſtis accipiat tantillulum quidem ſpatium, vt effugiat pœnam: alioqui inceſſabili ferocia impetu facto, latronum claſsis, manuſq; impiorum hunc portum occuparet: vbi nihilominus claſsica bellorum prœludia frequentius inchoari ſolent.

Portus optius, ſed cruentus.

Loci iniquitas pacem ſuadet.

Cæca ſaxa.

Tempeſtas horrenda.

Ventus procelloſus.

Signis littoralibus amotis hoſtes ſuffocatur

De anguſtiis portuum lapidoſorum.

CAP. XXVIII.

SVNT præterea non exiguæ formidinis anguſti exitus, & introitus æquoris Aquilonaris, præſertim ab aperto mari nauigando verſus Holmenſem ciuitatem: quæ regia eſt, & inſigniter à natura, ac arte munita, vt meritò trepidare cogantur aggreſſuri, quæ fides, vel fraus ſit nautarum in imminentibus periculis proſperius exuperandis. Præcipuus tamen, & perículoſior eſt locus Steendot, id eſt, porta lapidum appellatus, eò quòd arctis faucibus, & lunatis cornibus quoquouerſum obliquatur: hoc eſt, quandoque per modum Scythici arcus, quandoq; mucronis aſpectu euitatur à nautis: in quibus longè periculoſius, ob exortas denſiſsimas nebulas, & caligines, errare contingit, quàm in ampliſsimo Oceano, ſuborta validiſsima tempeſtate.

Ciuitas Holmenſis.

Steendor.

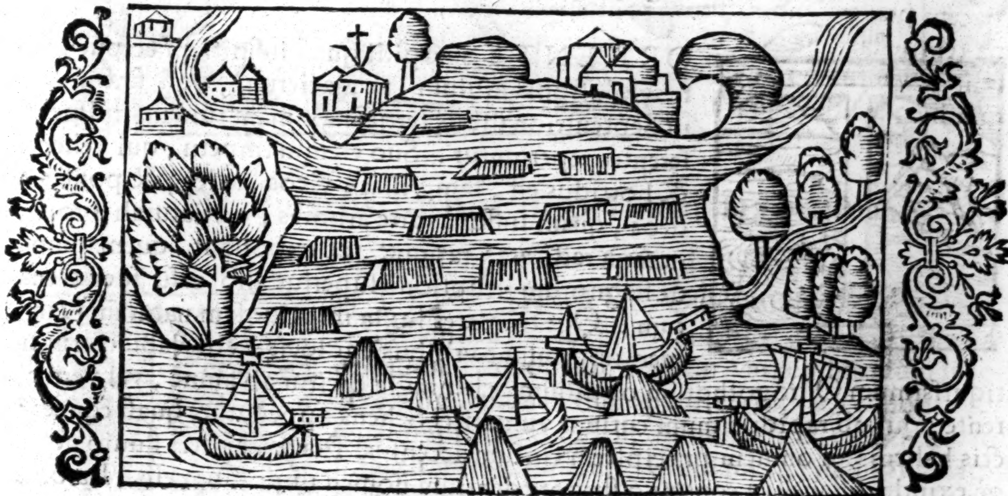
Formæ variæ.

Nec

Nec procul ab eo sinu saxosæ rupes imminent sub aquis latitantes: in quas quicunque inciderint, quasi viui sepulchro teguntur. Nec silent annales Gothici, quondam in eisdem rupibus multa millia Germanorum, ac Danorum repentino descensu fuisse perempta. Magis nanque præsumptuosa, quàm experta nauigatione saxeas has angustias sunt ingressi: veluti etiam in alios sinus Septentrionales, qui non secus in mari nauigantibus apparent, quàm ingentissimæ trabes eminentes in aquis, quæ solo aspectu territant inspectores: nomen ab euentu, causa, gestis, & natura (prout superius de irruptione aquarum eodem libro est ostensum) assumentes. Terribiliores que hostibus piraticis videntur, quàm acies aliquæ militaribus armis instructę.

Rupes sub aq̃s

Multa millia hostium submersa.

De scopulis lapidosis, & via stricta.

CAP. XXIX.

SVNT insuper in littoribus Ostrogothorum, & Sueonum ingentia saxa, partim apparentia, partimque latentia longissimo ordine, quasi scamna arte, vel industria collocata, vulgariter Idebenckia nominata: super quæ infelicissimi naufragantes quandoque sedere solent: mihique, nisi Deus in graui tempestate anno Domini M. D. XVII. opem tulisset, parata fuerunt. Vehementia enim ventorum nauis vrgebatur in ea latentia saxa: quæ velut decliues muri oppidorum, vel castrorum longo tractu apparent. In quos lapides qui negligentia, vel ineuitabili tempestate inciderint, maximè hostiles classes auiditatem prædæ in littoralem populum (satis opulentum) meditantes, profectò omnium infelicissimi reputabuntur, dum terra, marique horribilius, quàm in carcere circundantur inimicis. Terra quidem (quia fugientibus incolis cum armentis, pecudibus, ac supellectili, ob subitum hostilem incursum) fame, quæ omnibus hostilior est, & frigore omni tormento grauiore citissimè consumentur. Mari etiam, quoniam eo in loco (vt dictum est) sæuissima solet esse tempestas: à qua etiam si arte, & labore vellent euadere, naturę tamen seueritati resistere non valebunt. Vbique enim præter aëris impetum (vt dictum est) saxa, seu rupes, in acutum apicem instar turrium eleuata, periculum administrant: quæ arcuata flexilitate, & circuitu

Idebenchia. Periculum autoris.

Muri sub aquis latentes.

Fames in terra.

Tēpestas ĩ mari

Saxa ꝑiculosa.

Stratagema.

cuitu, spuma prodente, sagaciter sunt circumeunda. Solent in his locis stratagematibus vtentes bellicæ classis præfecti aliquot præliares naues, vel simulatas, ex industria tempore hostili signis inimicorum ornatis statuere, vt classis hostilis eisdem visis, securius in periculum ruat. De quibus, quando videlicet sic interceptæ sint inimicæ naues, patriæ annales me tacente attestantur, atq; hostilia ossa in scopulos disiecta, diligentius quid cauendum sit, apertè demonstrant.

Ossa mortuorum terrēt accedentes.

De torrentibus rapidis.

CAP. XXX.

Torrētes rapidi

TORRENTES rapidi quasi infiniti, præcipuè tempore resolutionis niuium, ac glacierum, post finem Aprilis in Septentrionalibus terris maximam ruinam indigenis afferentes reperiuntur. Suo etenim impetu, qui vehemens, & horridus est, tam villas, vicos, ædes, & pontes lapideos, quàm suffossas arte arbores, vel naturali propagine in terra radicatas rapiunt, & exportant, quemadmodum de stagnorum irruptione superius alio casu fuerat enarratum. Qui torrentes iuxta impetuosam naturam suam nomen imprimunt vrbibus, ac locis, vbi elabuntur: vti antiquissimum Ostrogothorum oppidum Scheningia dicitur ab amne, vel verius torrente, qui ob rapidissimum cursum vulgariter Schena appellatur, quasi equus abiectis habenis ad omnem præcipitem cursum accensus. Præterea alteri fluuio non longè exinde distanti, à continuo stridore dentium nomen impositum est. Ita & rapido torrenti in prouincia Middelpadiæ, vt suprà dictum est, nomen nodi impositum est: quia instar nodorum crustata mole glacierum arbores compressas, immò et ingentissimos lapides in sui dissolutione secum impetuosissimè rapit, & portat: eoq; formidabilius hoc accidit, quò celerius prouincias, & populos terrere, atq; obruere solet. Qui transierant Forum Iulij à Germania vsq; Venetias, quid huiusmodi aquarum impetus effecerit, aut facere soleat, sine hac superflua attestatione etiam à Tridentinis saltibus, & aquis apertissimo spectaculo agnoscent. Nec aliud remedium huius horrendæ depopulationis hactenus repertum est, quàm viritim publica manu, collibusq; effossis aliorsum diuertere cursum: quem etsi Septentrionales populi in plerisq; locis auertunt, impetum tamen hunc sinunt, vt temerarium hostem catarrhactis adhibitis præcipiti ruina, laxatisq; nodis inuoluant.

Scheningia. Schena.

Tannasors.

Knoden.

Forum Iulij.

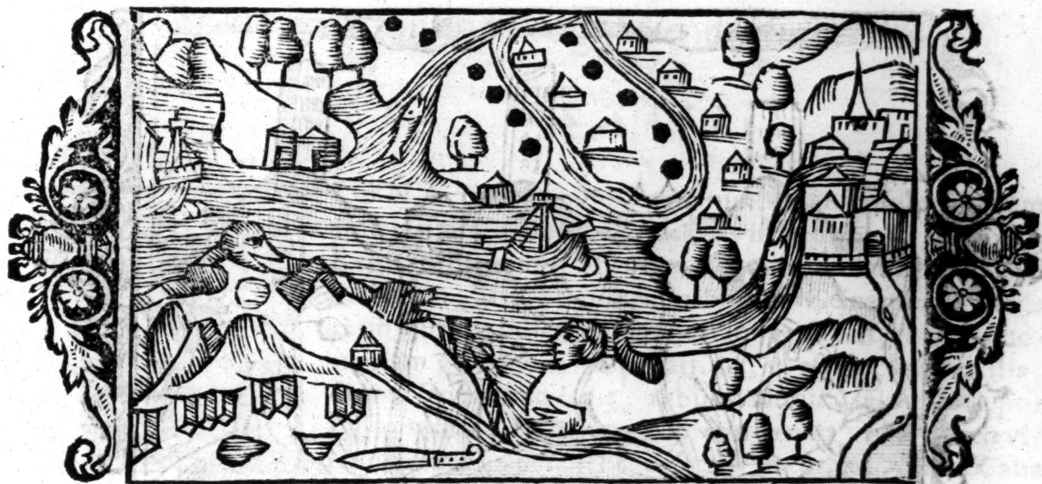
Remediū auertendæ aquæ.

A meliori euentu nomina imponenda.

Licet autem superius nomina torrentibus ab infelici euentu imposita sint, vt alibi etiam dicetur de submersis Episcopis euangelizantibus, & sponsalibus ludis, & raptu virginum: tamen prudentioribus placuit, vt à triumphis, & victorijs, non à calamitatibus rei appellatio fieret.

De diuersis

De diuersis formis littoralium saxorum.

CAP. XXXI.

N LITTORIBVS Ostrogothorum, id est, Orientaliũ freti Brauiken dicti, vbi etiam torrens vehementissimus per oppidum Norcopense illabitur, variæ admodum littoraliũ saxorum figuræ, quasi humana arte sculptæ, vel politæ forent, reperiuntur: quod procul dubio cœli, & elementorum secreto influxu fieri æstimatur. Quidam etenim horum lapidum formam capitis humani, manus, pedes, & digitos habent: non tamen integro corpore cõpaginatam, sed distinctione naturæ taliter expoliti. Gens autem illa talibus assueta spectaculis, nil hæc, & similia curat, nisi inquantũ solidis eorum muris, & structuris poterint inseruire. Reperiuntur etiam in montibus longè à mari distantibus rupes naturali compagine, & rotunda concauitate formatæ, vt maximum aliquod caldare æreũ, vel thermarum concha putetur: prout videre licet apud Ostrogothos in monte Ketilberg vulgariter dicto (id est, Monte cacabi) prope ciuitatem Lincopensem: vnde mihi origo est. Si Italica curiositas inde naturæ antiquitates extrahere posset, certè nõ exiguo quæstu gauderet, quãdò nulli, vel pauci satiãtur in talibus inquirendis. Cernuntur etiam in multis vallibus mõtium infiniti lapides, globali formati figura, quãtitate capitis vitulini, vel oui anserini, vel maioris, aut minoris: qui nulla artificum apposita arte bombardis aptantur. Item cotes plana longitudine repertę illico bono vsui applicantur. Similiter & petrę marmorei generis apud Vestrogothos tam varij coloris, & quantitatis habẽtur, vt sine dolabris quasi sculptę sepulchrorum vsibus adaptentur, quemadmodum lib. XII. dicetur de naturali varietate saxorum ad quasuis structuras applicandorum. Sunt & crystallini lapides nõ lõgè ab Ostrogothorum oppido Sudercopensi hexagona forma, quantitate pugillari, vel digitali dependentes: quorum splẽdore vtique ad maiorem ornatum fabricari possent ædes, si incolæ plus attenderent ad pulchritudinem, quàm firmitatem. Immò perpendentes hostilem rabiem crudelius posse, & velle, ob decorem structuræ, omnia deuastare, magis fortificãt, quàm exornãt quæuis ædificia sua: quãuis introrsum insigni curiositate cõmuniter sunt ornata: sed præcipuè, vt infrà dicet, micantibus armis, thoracibus scilicet, & galeis, ac clypeis: in quibus gens illa omnẽ existimat inesse decorem, quia magna pars tuendæ securitatis ex his dependet: licet aliqua sunt atro colore picata, ob rationes inferius de bellis assignandas.

Brauiken. Norcopia. Quotidiana vilescunt. Ketilberg. Origo autoris. Globi bõbardales è lapidib. viuis. Cotes. Petræ marmoreæ. Crystallini lapides. Sudercopia. Causa suppressi ornatus. Ornatus Aquilonariũ i armis. Picata arma.

De saxis gigantum, & scaturigine fontium.

CAP. XXXII.

VEMADMODVM superius lib. I. dictũ est de obeliscis gentilium, Regum, pugilũ, & gigantũ, quibus gesta eorum magnifica putabant fieri notissima perpetuæ posteritati, prout Saxo Sialãdicus meminit de suo Regnero Danorũ Rege, qui quinquẽnali prælio cõtra Moscos, Russosq́ in Aquilone cõmisso, res gestas reliquerit in rupibus altis, ne obliuione euanesceret, quod tot angustijs, & difficultatibus pro claritudine honoris sui perpetrasset: Ita et de compluribus Gothorum, Sueonumq́ Regibus, ac heroicis viris: quorũ adhuc magnitudo gestorum discernitur in eminentissimis locis Septentrionalium regionũ. Inter quos prçclarioris memoriæ recensentur, & æstimantur, qui curam bellicæ gloriæ sic moderati sunt, vt publicæ omnium cõmoditati profuisse videretur: qualis erat excellentissimus ille Rex Vbbo conditor antiquissimæ ciuitatis Vpsalensis, atq́ Scarinus, et Ericus cum plerisq́ alijs: quorum indelebilis memoria nedum in saxis campestribus, aut montanis cõscripta videtur, sed patrijs carminibus, ac musicis instrumẽtis celebrioribus locis, ac diebus sempiternis tripudijs cõtinuatur. Horum nanq́ fidelior cura fuit prouincialibus prçfectis (pace vbiq́ data) committere, vt præter arma etiam venarum scaturigines prçcipiti casu labentes, incolarum ministerio subderent molendinis, aut necessarijs fontibus ad publicam vtilitatem vbilibet construendis. Manant insuper ex rupibus multis in locis tam abundantes, & copiosi latices, vt naturæ, artisq́ agilitate deducti longo, sed pulcherrimo aspectu XV. aut XXX. aquea molendina reuoluant. Falonia Vesgothorum nobilis prouincia, ac populosa Helsingia, prout inferius de ferrarijs artificibus ostendetur, talia, tamq́ cõmoda spectacula monstrant. Nec opus est à partibus Africanis, vbi aquarum penuria plurimæ creaturæ periclitantur, ad has frigidas regiones aduocare peritos aquçductores, eò quòd & nix perpetua, & amnes, ac fontes innumerabiles vbiq́ reperiantur: immò & homines naturæ indicijs tam sagaces, vt in superficie terrç insallibiliter prædicere valeant, quot vlnis, aut brachijs, seu pedibus suffossa terra effundet aquas, quorsumq́ venæ curuantur, aut currunt.

Saxo. Regnerus Rex Danorum.

Gothorũ reges rebus prçclare gestis claruerunt.

Vbbo, & Scarinus, ac Ericus reges.

Carminibus patrijs memoria manet.

Falonia. Helsingia. Aquæ defectu pereunt aialia in Africa.

De signis fontium cognoscendorum.

CAP. XXXIII.

IGNA tamen cognoscendarum venarum subtus terram scatentium Cassiodorus Magnus in fine lib. III. Episto. Regis Gothorum Theoderici ponit, virentium scilicet herbarum, ac proceritatem arborum vicinarum. Terris enim, quibus dulcis humor non longè subest, vbertas quorundam germinum semper arridet, vt est iuncus aquatilis, canna seu arundo leuis, rubus validus, salix lenta, populus virens, & reliqua arborum genera: quæ tamen vltra naturam suam felici proceritate luxuriant. Sunt & alia huius artis indicia, cùm nocte adueniente lana sicca in terram ponitur iam prouisam, & rudi cacabo tecta relinquitur, tunc si aquæ proximitas arriserit, mane humida reperietur. Sole autem declarato, intuentur etiam magistri loca soliciti, & vbi supra terram minutissimarum volitare spissitudinem conspexerint omnino muscarum, tunc promittunt læti facilè, quod quęritur, inueniri. Addunt etiam in columnæ speciem conspici quendam tenuissimum fumum: qui quanta fuerit altitudine porrectus ad summum, tanto in imum latices latère cognoscunt: vt hoc sit mirabile, quòd per hæc, aliaq; signa diuersa mensura definita prædicitur, quanta profunditate quæsita monstretur. Prædicuntur etiam sapores aquarum, vt nec aspera dispendioso labore debeat quæri, nec dulcis, necessariaq; inhonora contemni. Aquæ verò, quæ ad Orientem, Austrumq; prorumpunt, dulces, atq; perspicuas esse, & pro sua leuitate saluberrimas inueniri. In Septentrionem verò, atq; Occidentem quæcunq; manant, probari quidem nimis frigidas, sed crassitudine suæ grauitatis incommodas. In magno tamen pretio, & æstimatione aquæductores habentur, qui aquæductus inueniunt, vbi latices ponderosos arte leuare nouerint, qui ascendere non præualent per naturam. Igitur

Arte leuatur onus, solatur Musa laborem.

Herbæ virentes
Arbores pcerę
Iuncus.
Arūdo, rubus, salix, populus
Lana.
Muscæ.
Fumus.
Sapor.
Oriens.
Auster.
Septentrio.
Occidens.

LIBRI SECVNDI FINIS.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE SVPERSTITIOSA CVLTVRA DAEMONVM POPVLORVM Aquilonarium

LIBER TERTIVS.

PRAEFATIO.

DECLARATVRVS Septentrionalis populi maximos errores circa inanem idolorum cultum, fallacijs dæmonum (seducta mortalium simplicitate, & antiquitate) introductos, video in primis necessarium fore, nonnihil ex vicinis regionibus, præsertim Lituania, quæ in charta mea Gothica inseritur, de eodem cultu fore præmittendum, quomodo hanc, sicuti omnem aliam gentem, inuidia, & astutia diaboli tot retroactis seculis in horrendis erroribus tenuerit captiuatam, donec recentioribus annis laudabili Polonorum Regum deuotione, ac industria, ad communionem Catholicæ fidei fuerat aduocata: in qua vt iugiter perseueret, incessabiliter ab optimo Deo est petendum. Hanc Lituaniam ducatum magnum dici existimo, quia amplissimus est, & opulentissimus in cera, melle, armentis, & pellibus pretiosis magnus. Itidem est, quia equos, & magnanimos, ac strenuos bellatores habet. Magnus est, quia sæpius Tartaros, ac Moscos, & Valachos acerrimis prælijs superatos eduxerat in triumphum. Magnus etiam, quia à dæmonum cultu liberatus maior adhuc fieri possit, præsertim syncera seruata concordia cum Polonis: & rursus exili discordia suborta, & non sedata, in minimam redigi potestatem, vel seruitutem. Sed nec exiguus est ducatus Finlandiæ Regi Suetiæ subiectę: quæ olim etiam sub cultura dæmonum fascinata, Regio titulo, & potentia decorabatur: trecenta continens milliaria Germanica, seu Gothica in longitudine, ac in latitudine LX. qui ducatus Finlandiæ circa annos quadringentos in Australiori sua parte fuerat armis Regum Suetiæ, & Pontificum prædicatione vicinis Christicolis associatus.

Lituania idolorum cultrix.

Lituania magnus ducatus, & cur.

Finlandiæ ducatus.

De superstitiosa

De superstitiosa cultura Lituanorum paganorum.

CAP. I.

LBERTVS Crantzius fidelis Germanorum historicus, qui claruit M. D. & post eum Mechouita Polonus, asserunt hos Lituanos tempore paganismi, dum gentilitatis errore detinerentur, tria numina principaliter coluisse, ignẽ videlicet, syluas, & serpentes. Ignem, quia omni sacrificio præfertur: vel ritu Persarum seducti, ignem ipsum Deũ arbitrabantur, teste Herodoto: vel Aegyptiorum opinione ducti, qui persuasum habent, ignem animatam belluam esse, & omnia, quæ nascuntur, deuorare, & postquàm deuorando fuerit expleta, vnà cum ipsa re deuorata emori. Syluas putabant sacras: omnesq; bestias more Aegyptiorum eas incolentes, deos existimabant, poeta referente:

Habitârunt dij quoque syluas.

Immò & hac fiducia multę nationes ductæ, Reges, ac principes suos fatis exutos, vt vel dij fierent, vel inter deos eueherentur, combusserunt, aut in syluis, ac lucis aureo torque solenniter suspenderunt, quasi talibus sacrificijs laudem sceleris, ac mentiti numinis diuinitatem mererentur. Prętereà serpentes vt sacros colebant, dum nemini nocere videbantur: ædium seruatores, atq; penates existimantes, quales Thessali excelso sepeliũt tumulo, vt Herodotus lib. II. asserit. Verùm hæc superstitiosa cultura etsi penitus sublata videtur, reliquiæ tamen eius dæmonum instinctu in nonnullis secretis solitudinum ædibus perseuerat, sicuti in Septentrionalibus regnis Noruegiæ, ac Vermelandiæ. Ab eo tamen impio errore anno Domini M.CCC.LXXXVI. prædicti Lituani purgati leguntur. Tunc enim fortissimus eorum princeps Iagello cum octo fratribus suis (teste Mechouita) ad fidem Christi peruenit: in qua adhuc hodierno tempore religiosis incrementis perseuerat. Meminit prætereà historicus antedictus, in confinibus Lituanorum ac Moscouitarum, statuam esse publico itineri impositam, quæ patria lingua Zlotababa dicitur, id est, aurea vetula: quam singuli viatores certis munusculis placant, etiam si pili valorem non excedant: alioquin suscepti itineris nullam habituri securitatem, prout superius lib. II. cap. XXIII. de insula Virgine dictum est. Hoc idem Albertus Crantzius in Vandalia sua cum alijs portentosis miraculis attestatur.

Alber. Crantz. Mechouita. Lituanorum numina. Ignis. Ignis animata bellua. Sylua. Virgi. Reges mortui combusti vel suspensi. Serpentes. Thessali. Noruegia. Vermelandia. Iagello cum 8. fratribus ad fidem cõuersus 1386. Zlotababa. Virgo insula. Vandalia.

De suppolarium hominum superstitiosa cultura.

CAP. II.

NEC extrema Septentrionis portio (quam pleriq; ob intensissima frigora inhabitabilem putant) immunis est à sacrilegis ritibus, culturaq; dæmoniorum statuto eorum tempore impendendis. Habent etenim gentes illæ syluestres (vti reliquæ orbis nationes, quę videntur his ciuiliores) non exiles causas, quibus publicum errorem, & mentitam in rebus etiam friuolis diuinitatem quærant, & tueantur. Solem igitur toto æstatis cursu eis lucentem adorant, gratias ei offerentes, quòd lumen contra tenebras perpessas, & calorem contra immensa frigora adducit. Quæ quantumcunq; intolerabilia videntur, nunquàm tamen improperijs more quorundam Indorum execrantur, sed tantum dicunt: Hæc fatua, ac stulta sunt frigora, atq; tenebræ mensuram excedentes &c. Simili etiam ratione lunam adorant, quia hyeme remoto sole continuè eius vtuntur lumine: quo propter interlunium deficiente, sub lucidissimis stellis niuium candore clarius micantibus, quæcunq; negotia sua etiam diurno tempore disponunt, vt infrà lib. IIII. cap. VI. colligetur. Prætereà gentes illæ suppolares stupidiore quodam errore dæmonum illuduntur. Rubeum etenim pannum pertica, vel hasta sursum appensum attentis precationibus, & cultiore ritu venerantur, diuinam quandam virtutem, propter colorem rubeum animalium sanguini similem, eidem inesse putantes. Similiter quia eius inspectione arbitrantur se fortunatiores fore belluarū interēptores, earū sanguinem ebibentes, prout inferius dicetur de moribus Lappomannorum. Quæ autem rubei coloris ratio in fatis hostilibus antiquitus seruabatur, Herodotus lib. III. attestatur. Ait enim: Veteri instituto naues omnes erant rubrica delibutæ &c. Quod ex oraculo Pythio asseruit, naues videlicet esse ligneum agmen, atq; eas rubeum legatum habituras, tali scilicet à ceteris hostibus distinctum. Vir vafer adsit oportet, qui notet è ligno agmen, legatumq; rubentem. Ait etiam Plinius lib. XXXV. cap. VII. de coloribus classicis, quòd iuuat propugnatores ad mortem, aut certè cædem, speciosè vehi. Quod forsitan in Germania attenditur, dum aliquo notabili delicto reperto consules, ac magnates supposito rubeo panno capite plectuntur. Vult etiam Vopiscus, rubeum colorem

Solem adorant suppolares.
Frigora nō execrantur.
Hyems fatua.
Luna.
Pannus rubeus.
Coloris rubei ratio.
Naues rubicatę.
Legatus rubeus
Vir vafer.
Propugnatores iuuat speciosè mori.

colorem ornamentum esse ducalis dignitatis. Item quòd Romani rubeo colore triumphant, & Aethiopes sacros dies honorant. Est etiam nonnullis gentibus Septentrionis mos, quicquid primo diei diluculo in cœlo, terra, vel aquis viuum apparuerit, hoc ipsum vsque crepusculum eiusdem diei pro numine fideliter adorare, vtpote aues, animalia, pisces, ac ipsos serpentes, & vermes, & præcipuè ceruum volantem: quem ob cornua, quibus capita iuuenum exornantur, inter nobiliora reptilia honorant: veluti apud Aegyptios scarabei, qui pilulas, & stercora voluũt, teste Herotodo, Strabone, ac Plinio: qui & aiunt, insensatos Aegyptios ad eam dementiam peruenisse, vt bouem sacram, crocodilum, canem, ouem, lupum, satyros, pisces, leonem, capram, hircum, murem, araneum, felem, accipitrem, & ibim deos putent, certisque sacrificijs venerentur: causas haudquaquam consentaneas (vt putant) afferentes. Quos verò deos, immò dæmones, Græca, Persica, & Romana superstitio quondam coluerit, nemo, qui eorum autores, & annales legit, ignorat, prout latissimè in pluribus libris de ciuita. Dei meminit Augustinus: quem non pudet veteris historiæ, & cultus veritatem confiteri, vt spurco ritu, & cultu dæmonum detecto, omnes incitet in cognitionem, & amorem vnius veri Dei, ad cuius imaginem omnes homines sunt creati. Ne etiam prædicti Septentrionales homines in conspectu suorum numinum appareant vacui, certas oblationes ex ossibus syluestrium animalium, & grandium cetorum, ac piscium venatione quęsitas faciunt: quæ tamen ossa æstiuo tempore non incendunt (ne solis lumini, vel ardori videantur illudere) sed horrenda surgente hyeme sub publica congressione pro honore dierum comburunt, eo sacrificio debitam reuerentiam numinibus afferre credentes. Tanta gentium in rebus friuolis religio est. Nec vitio ascribitur deos colere quoquomodo quis possit: & fortè mola salsa litare, qui non habent thura, vt Plin. in epis. ad T. Vespasi. De talibus etiã culturis Augusti. lib. VIII. cap. XXIII. plurima ad punctum scribit &c.

Color rubeus ducum est.
Romani.
Aethiopes.
Aues, animalia
Ceruus volans.
Scarabeus stercutius.
Dij Aegyptiaci
Dij Græcorum
Persarum.
Romanorum.
Augustinus.
Imago Dei in omnibus.
Ossa animaliũ.
Mola salsa.

De tribus Diis maioribus Gothorum.

CAP. III.

ERANT apud veteres Gothos paganos, quemadmodum clarè charissimus frater, & antecessor meus Ioannes Magnus Archiepiscopus Vpsalensis in principio suarum historiarum asserit, tres dij prima veneratione obseruati: quorum primus erat potentissimus Thor: qui in medio triclinio strato puluinari colebatur: cuius hinc inde latera duo alia numina, Odhen videlicet, & Frigga cingebant. Thor, inquiunt, præsidet in aëre tonans, & fulgurans, ventos, & nubes, serenitatemque gubernans, fruges administrans cum fructibus vniuersis, pestesque tollens. Alter Odhen, hoc est fortior, bellis præsidet, hominibus in hostes auxilia subministrans: ipsi Thor à dextris collocatus: tanto opinionis fulgore clarus, vt ipsum non secus, quàm datum mundo lumen omnes gentes amplecterentur, nec vllus orbis locus extaret (Saxone testante) qui numinis eius potentiæ non paréret. Tertius Frigga pacem, voluptatemque moderabatur: cuius etiam simulachrum turpitudinem sexus præ se ferebat: & ob id tantum apud Gothos, quantum Venus apud Romanos venerabatur: diemque Veneris vsque ad nostra tempora sibi retinet consecratum. Pingebatur gladio, & arcu cum armis, quòd in illis terris vterque sexus semper ad arma promptissimus esset. Thor autem cum corona, & sceptro, ac XII. stellis designabatur: cuius magnitudini nihil digna æqualitate conferri posse existimatum est. Obtinuitque diem hebdomadatim, immò & mensem primum totius anni, quem Ianuarium dicimus. Odhen verò armatus sculpitur, vti Mars simili gentilium superstitione apud Romanos: diemque obtinuit æterna memoria suo nomini consecratum. Et quia viuus tota Europa diuinitatis titulum, quòd nulli in arte militari cederet, assecutus fuisset: hinc euenisse creditur, vt Gothi (sicut Dio Græcus, Ablabius, & Iordanes testantur) Martem, quem deum belli putauit antiquitas, apud se dicerent progenitum, prout etiã asserit poëta:

Gradiuumque patrem Gethicis qui præsidet armis.

Quem Gothi semper asperrima placauere cultura, morte scilicet captiuorum, opinantes bellorum præsidem aptius humano cruore placari, à quo vicissim omnem belligerandi industriam adeò perfectè didicerunt, vt deuictis Europæ, & Asiç potentissimis imperijs, summum fortitudinis gradum reportárint.

Tres dij. Thor tonans. Odhen bellans. Frigga pacificans. Venus. Frigedag. Vterque sexus armatus. Stellæ 12. Torsdag. Odens dag. Mars deus belli. Cruore humão placatur.

De tribus

De tribus Diis minoribus.

CAP. IIII.

PRAETER hos tres deos supradictos colebãtur & alij cõplures: qui (vt ait Saxo) miranda prestigiarum machinatione callẽtes, obtentis simpliciũ animis, diuinitatis sibi fastigium arrogârunt. Quippe non solùm Gothos, verumetiam omnes Aquilonares prouincias vanissimæ credulitatis laqueis circumuentas, ad cultus sibi pendendi studium concitantes, præcipuo suæ ludificationis contagio resperserunt. Adeò nanque fallaciæ eorum effectus percrebuit, vt in ipsis cæteri quandam numinum potentiam venerantes, eosque deos, vel deorum complices autumantes, veneficiorum autoribus solennia vota dependerent, & sacrilego errori respectum sacris debitum exhiberent. Inter quos quidam Methotin arte magica insignis, excellentem fictæ dignitatis opinionem sibi arripiens, simplicium hominum animos præstigiosæ artis fama seductos, ad præstigiosa libamenta sibi pendenda adduxit. Hic, cùm esset summus deorum pontifex, sacrificia, cærimoniasque ita distinxit, & ordinauit, vt discretus superũm cuique cultus, & libatio obseruaretur: asserens deorum offensas communibus sacrificijs, aut permixtis cærimonijs expiari non posse. Tandem sceleribus eius detectis, concursu populi occidit: occisusque pestifera cadaueris sui cõtagione plurimos pimẽs, tumulo extrahitur, ac palo infigitur, vti vanitatis suæ præstigia meruere. Froe quoque deorum satrapa sedem haud procul ab Vpsala habuit: vbi veterem litationis morem tot gentibus, ac seculis vsurpatum, tristi, infandoque piaculo mutauit. Siquidem humani generis hostias mactare agressus, fœda superis libamenta persoluit. Cui tandem in numerum deorum relato, & quia deus sanguinis haberetur, furuæ hostiæ immolabantur, lectisterniaque, & ludi nocturni annuo feriarum circuitu (vti aliquando Romæ Diti, & Proserpinæ) consecrabantur. Vagnosthus, & Hadingus non impari æstimatione venerabantur, quia præcipuam opem in arduis bellis promptius adhibere credebantur. Rosthicphum Finnonicum, quòd exquisitis præscientiæ studijs viuus excelluisset, post fata in deorum societatem translatum crediderunt. Rostarus additur his: cuius stupenda immanitas humani sanguinis sacrificio ita placari voluit, vt sibi illorum, quos cultores sui oppressuri essent, animas dedicarent.

Tres Dij minores.

Vota solennia

Methotin magus.

Pontifex deorum sacrificia distinxit.

Occisus palo infigitur.

Froe Vpsalensis.

Libamẽta fœda

Deus sanguinis

Vagnosthus.

Hadingus.

Rosticphus Finnonicus.

Rostarus.

Filij et nepotes

Aug. de ciuita. Dei de ſtirpe deorum.

Demum complures alij potentiſsimi Thoronis, aut Othini filij exiſtimati, diuinis honoribus à populo donabantur, ac publico digni libamine cenſebantur. Quomodo autem, aut quibus artibus hi, ſimileſq; tantam diuinitatis opinionem, cultumq; obtinuerint, videatur inferius lib. V. de gigantibus, & pugilibus cap. primo verſus finem. Sed nec deeſt Auguſtini teſtimonium de diuina ſtirpe talium deorum lib. III. de ciuita. Dei cap. IIII.

De correptione minutorum Deorum.

CAP. V.

Gothoꝝ et Byzantinoꝝ deorum cōtētio.

Dij Byzantini crimine nobiliores.

MAGNA erat eo æuo inter Gothorum deos, & Byzantinos contentio, quiſnam in alterutrum corrigendi pœnam dictaret, vel faceret, ſi crimen pœna dignum in alternatiuis exceſsibus committeretur. Siquidem Byzantini dij maiores nobilitate criminis, non dignitate virtutum, Gothicos deos, ſi quando comperti fuiſſent diuinitatis gloriam aliquo neſario facinore maculaſſe, nō ſolùm deorum collegio ſubmouere, verùm etiam primatu eiectos, ac domeſtico honore, cultuq; ſpoliatos proſcribere, & alijs pœnis afficere, autoritatem habebant: qua ſæpius ſeueriter vſi fuiſſe traduntur, exiſtimantes alicuius probroſi dei potentiam ſatius ſubruendam, quàm publicam religionem ſacrilego exemplo profanari, ne ipſi pœnas alieno crimini debitas, in ſe translatas experirentur. Enimuerò compertum habebant, ſuæ diuinitatis cultores vulgatis comparium deorum criminibus obſequium contemptu, religionem ludibrio commutare: ſacra pro ſacrilegio duci: ſtatas, ſolenneſq; cærimonias ſcenicorum ludorum loco æſtimari. Itaq; ſubmotis illis, alios in locum ipſoꝝ ſufficientes, facto ipſo oſtēderunt, ſe deos, ac Reges creādi, deſtituendiq; poteſtatem habere. Nec ſemper erat ea pœna perpetuò duratura, ſed iuxta culpæ modum quædam menſtrua, quædam annua, quædam triennalis, nonnulla verò decennalis, aut prolixior: qua perſoluta, dijs atrocitatem exilij miſerantibus, ad priſtini fulgoris gloriam redierunt, maximè quando ſuperioris infamiæ ſqualorem medij temporis interuallum euacuaſſet. Accidit etiam aliquando (inquit Saxo) quòd illi, qui ſcenicis artibus, aut alijs difformibus operibus impediti eſſent, quominus amiſſum diuinitatis honorem recuperare, aut de nouo aſſequi poſſent: ſummos

Probroſa potētia reip. nocet.

Religio ludibrio habetur.

Pœna perpetua vel mixta.

Decennalis pœna.

Scenicis artibus.

summos deorum nunc adulando, nunc præmijs permulcendo, diuinæ maiestatis fortunam pecunia emercarentur, & ad honores, quibus aliâs inepti essent, ingentis summæ pretio aditum obtinuerunt. Quod si quanti emerint, scire voles, illos interroga, qui quanti veneat diuinitas didicerunt. Hoc tamen verum esse scias, quod Tertullianus de Laribus scripsit: Qui magis tributarij fuerāt, magis sancti habebantur: immò qui magis sancti, magis tributarij erant, ne liceret deos esse gratis. Nec mirum videri debeat, tantum valuisse in hac gente talium deorum opinionem, quandò apud Aegyptios, Græcos, & Romanos omnium prudentissimos, indignæ fabulæ colerentur, templisq; honorarentur, vtpote Iupiter, Saturnus, Mars, Mercurius, vti Augusti. lib. VI. de ciuita. Dei cap. IX. latius asserit: quos fuisse mortales homines, & ipsis Gothicis dijs sceleratiores, atq; quorum sepulchra sciebant, omnemq; vitam præcedentem infamiæ, & turpitudinis fuisse plenissimam. Ait enim Lactan. lib. I. cap. X. Apollinem stupratorem, & occisorem fuisse: Martem adulterum, & homicidam: Castorem, & Pollucem raptores omnium miserrimos: Mercurium nebulonem, furem, & defraudatorem: Iouem parricidam, non expectata morte decrepiti senis: præterea stupratorem, & in naturam verum adulterij commissorem. Et hi sunt dij, quorum statuæ, & solennis memoria adhuc in sublimibus aulis plusquàm religiosa veneratione coluntur. Meminit etiam Plinius lib. XXX. cap. XI. magnam partem Aegypti scarabeum pilulas voluentem inter numina colere ritu curioso. Etiā Strabo lib. XVII. asserit, eosdem Aegyptios canem, cattum, murem, & cætera coluisse: quorum fœda cadauera rectius horruissent.

Adulādo restituuntur.
Inepti ꝑtio surgunt.
Magis tributarij magis sācti
Dij turpissimi infames, & noti sepulchris.
Apollo stuꝑtor
Mars adulter et homicida.
Castor & Pollux raptores.
Mercurius nebulo.
Iupiter parricida, stuprator, adulter.
Scarabeus.
Canis.
Cattus.
Mus.

De magnifico templo Deorum Septentrionalium.

CAP. VI.

VM ferè totus orbis olim innumeris superstitionibus dęmonum instinctu vbiq; illuderetur, non incongruum putaui adhuc euidenter ostendere, quibus locis Gothica, seu Suetica, ac Septentrionalis natio pagana superstitione seducta paruerit idolis insensatis: vt agnoscatur multa loca, sicuti dęmoniorum genera, fuisse, quibus indebitus cultus offerebatur. Templum igitur (de quo & charissimus frater, & antecessor meus D. Ioannes Archiepiscopus Vpsalensis lib. I. histo. meminit) nobilissimum à tempore Nini prope fluuium Sala erat: vbi hodie Vpsala Sueonum, ac Gothorum Primatialis, & Archiepiscopalis sedes est. Quod adeò magnifico apparatu constructum venerabatur, vt nihil in eius parietibus, laquearijs, aut columnis, nisi auro splendidum videretur. Tectum prætereà totum auro fulgebat: à quo aurea catena dependens totum templum ad mœnia, domusq; fastigia cinxisse memoratur. Quo factum erat, vt templum in ampla planitie situm, admirando sui fulgore venerandam religionis maiestatem accessuris ingeneraret. Astabat eius foribus arbor ingens ignoti generis patulis diffusa ramis, æstate & hyeme iuxtà virens: non tamen de earum arborum genere, quæ suapte natura, vt laurus, oliua, palma & myrtus, virere videntur: quin in Aquilone nulla vnquam oliua, vel laurus, nisi in paruo frutice pro spectaculo Vastenis exurgere visa est. Eratq; fons huic templo propinquus, qui scaturijt in locum sacrificiorum: de quo mox infrà dicetur. Et hæc sufficiant exteris nationibus de tali ritu Gothorum nonnihil vanitatis intellexisse. Nunc rursus Aquilonaribus indicare congruit, quòd soli illi irretiti, vel illusi non fuerint hac vanitate. Quantum igitur ad arbores semper virentes facit, Plin. lib. XVI. cap. XX. videtur plures afferre rationes: sed potissimùm lib. XV. cap. XXIX. de Quirini, id est, Romuli delubro diffusius aliquid dicit, videlicet fatidicas fuisse duas arbores myrti ante ædem ipsam Veneris: quarum altera patritia, altera plebeia erat appellata. Patritia multis annis præualuit, flaccescente plebeia, exuberans & læta: quandiu Senatus quoq; floruerit, illa vigens. Plebeia torrida, ac squalida: quæ postquàm eualuit flaccescente patritia Marsico bello, languida autoritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatē emarcuit maiestas. Quin & ara vetus Veneri Myrteę, quam

Templum erat Vpsaliæ tempore Nini.
Sala flu.
Auro splēdidū
Aurea catena.
Maiestas religionis.
Arbor ignoti generis semp. virens.
Fons.
Quirinus et Romulus idem.
Fatidicæ arbores duæ.
Patritia.
Plebeia.
Ara vetus.

quam Murciam vocant, consecrata erat. Immò & multiplici superstitione alijs numinibus magnificentissima templa posuere veteres pagani: quos tamen homines fuisse compertum habebant: vti templum in Aegypto Serapi, & Isidi: quæ ex Gręcia veniens, Aegyptios literas docuit. Prætereà aliud templum in Creta Ioui: quem Optimum dixere, dum fuisset incestor in suis, impudicus in extraneis: qui etiam nunc arietis, nunc tauri, nunc pueri, nunc cygni, nunc aquilæ, nunc serpentis effigie depingebatur, tanquam omnium spurcissimorum scelerum formam, & testimonium repręsentans. Item & in alio loco erat templum Romuli, siue Quirini Romæ: vbi lupæ vetustissimum simulachrum erat vbera lactanda præbens: cuius gustu fratricidium postmodum est secutum. Templum Fauni apud Latinos, quod futura quibusdam signis, non voce prædixit. Prætereà apud Athenas templum Mineruæ: & exinde apud Samum templum Iunonis: & apud Paphum templum Veneris: & alia infinita idolorum templa. Quantæ magnificentiæ fuerit templum Dianæ Ephesinæ, Plin. lib. XXXVI. cap. XIIII. clarius manifestat: qui & lib. II. cap. VII. irridet omnium mortalium miseram superbiam, quæ tot pudendis monstris etiam digito gestatis, totis præcordijs famulatur: ita sese astringentes, vt non matrimonia, non liberos, non denique aliud quicquam, nisi talibus iubentibus dijs diligant. Alij fortunam rebus prosperis blandientem honorant, eamque rursus diris execrationibus aduerso surgente fato condemnant: & ita euenit, vt Isido. lib. VIII. Etymo. dicit, quod omnis fingendi locus vacat, vbi veritas cessat. Sed turpissimum erat talibus dijs parare templa, quales nunquam decet mortales homines inueniri. Nunc autem Deo propitio fatendum est, eo in loco, scilicet Vpsalię, perpetuis temporibus, die præsertim XIX. Maij, diuinæ religionis ad populum quasi innumerabilem, præsente Rege, ac principibus, & nobilibus vtriusque sexus, fieri Catholicas prædicationes: vbi olim tot, ac tam impię factę sunt spurcitiæ, & abominationes, ac hominum, immò charorum parentum, & amicorum mactationes.

Templa magnificentissima. Serapi & Isidi. Ioui Cretēsi, q. fuit incestor, & impudicus ac spurciss. Romuli, siue Quirini. Lupę simulachrum. Fauni templū. Mineruę. Iunonis. Veneris. Dianæ. Misera mortalium superbia. Cultura diuersa. Locus fingendi. Mutatio dexteræ excelsi.

K

De sacris, & sacrificiis Gothorum.

CAP. VII.

RAT olim in sacrificijs Gothorum, vt in historia Sueonum Gothorumque lib. I. cap. XII. comprehenditur, numeri nouenarij obseruatio admodum accepta: fortè quia Pythagorica philosophia (quam à Salmoxe, & Diceneo didicerant) monuerit, numerum imparem in omnibus praeponi oportere. Et quamuis dijs suis summum cultum hebdomadatim, & quotidie exhiberent: tamen omni nono mense solenniorem venerationem ipsis impendentes, nouem dies sacrificijs ritè, ac religiosè absoluendis tribuerunt: singulisque diebus nouem animantium genera immolabant: quibus etiam humanas hostias adiungebant. At post nouendium per summam totius regni celebritatem templum Vpsaliae antedictum frequentissimo incolarum accessu visitabatur: ibique nouendialibus ferijs, & praescripto sacrificiorum numero dijs libamenta ad aram mactabantur. Homo autem, quem sors immolandum obtulerat, in fontem, qui ad locum sacrificiorum scaturiebat, viuus immergebatur: qui si facilè efflaret animam, faustum renuntiauere sacerdotes votum: moxque inde ereptum in vicinum nemus, quod sacrum credebant, suspendentes, inter deos translatum affirmabant. Quo factum erat, vt beatum se crederet, qui ea immolatione è viuis excederet. Accidit nonnunquam Reges ipsos simili sorte delectos victimari. Quod quia faustissimum regno libamen aestimabatur, totius populi multitudo cum summa congratulatione tam insignem victimam prosequebatur. Enimuerò sic defunctos non omnino mori, sed tam illos, quàm seipsos immortales esse persuasum habebant: maxime ex Salmoxe, Zenta, Diceneo, vt Dion, Ablabius, Iordanes, Strabo, & alij referunt: qui & asserunt, Gothos multis rationibus excellentius sapientiae studuisse: ideoque opinionē de īmortalitate aīae induisse, quod (vt ait Herodotus lib. IIII.) se mori nō putantes dicerent, eos qui vita functi essent, in alium quēpiā locum amoeniorē demigrare. In quo deū quendam Bleyxen praesidere affirmabāt: ad quē assiduè preter

Nouenarij numeri obseruatio. Pythagorica philosophia. Nouem aīantiū genera. Nouendiales ferię. Homo. Suspensus. Reges sacrificati. Gothi excellentius sapientiae studuerunt. Gothi imortalitatem tenuere. Bleyxen.

præter superius expressum modum cum naue quinque remigum nuntium quempiam ex seipsis sorte delectum mittebant, præcipientes, vt ea, quibus indigerent, à liberalitate numinis impetrarent. Modus mittendi nuntij is erat. Quidam eorum aliquot lanceas acutas in altum tenebant: super quas alij ipsum, qui destinandus erat, manibus pedibusque correptum inijciebant: qui si statim cadens extinguebatur, propitium sibi deum arbitrabantur, quòd nuntium facilè exceperit. Si autem secus accidisset, ipsum nuntium insimulabant malum esse virum, qui indignus esset ad deos destinari. Itaque eo abiecto, alium mittebant, dantes adhuc viuenti mandata, quæ apud ipsum numen prosequatur. Deinde præmissa iactatione extinctum marinæ voragini opera eorundem quinque remigum tradiderunt. O miseræ deceptionis errorem, tale numen colere, quod hominum morte placabatur, vt Cassiodo. in Epistolis ait. Simile habet Strabo lib. XI. & Herodo. lib. IIII. Asserit etiam Pli. lib. III. cap. XXV. quòd Romani crediderunt animam Cęsaris, viso cometa, inter sydera poni: sicque cometa Romæ colebatur in templo. De cultura etiam deorum in luco Pli. lib. XII. cap. I. nonnullas causas adducit.

Quinqueremis

Modus mittendi nũtium ad numen.

Malus vir.

O miserę errorẽ

Cometa Romę colebatur.

De superstitionibus Gothorum circa tonitrua.

CAP. VIII.

PRAETEREA tam obstinatissimo animo deorum suorum cultum (vt etiam in eadem histo. Gothorum, & Sueon. lib. 1. cap. XII. habetur) obseruabant, vt concitato in nubibus fragore, sagittas ex arcubus in aëra excutientes, ostenderent se opem afferre velle dijs suis: quos tunc ab alijs oppugnari putabant. Nec ea temeraria superstitione cõtenti, inusitati põderis malleos (quos Iouiales vocabãt) ingẽti ęre cõplexos, magnaque religione cultos, ad eũ vsum habebãt, vt per eos tãquã per Claudiana tõitrua, & per vsitatã rerum similitudinẽ, cœli fragores (quos malleis cieri credebãt) exprimerent, tantique sonitus vim fabrilium speciem imitantes, deorum suorum bellis sic adesse admodum reli-

Sagittis opem ferre putabãt dijs.

Mallei Iouiales.

Tonitrua Claudiana.

Malleorum vsus cessauit 1130.
Magnus Gothorum rex.

giosum existimarent. Durabat is Iouialium malleorum vsus vsque ad annum à Christo nato millesimum centesimum trigesimum, cùm Magnus Gothorum Rex Christianæ disciplinę studio paganam superstitionem perosus, & fanum cultu, & Iouem insignibus spoliare sanctitatis loco habuit: qui propterea ad multa tempora à Gothis perinde ac cœlestium spoliorum sacrilegus raptor reputatus est. Solebant etiam Gothi processuri in prælium, equos ad aras immolare: quorum abscissa capita, contisque excepta, subiectis stipitibus distentos faucium rictus ante acies præferebant. Nec tantùm victimas ante bellum, verùm etiam post superatos hostes hostias immolabant, magnificosque ludos in honorem deorum faciebant: in quibus effœminati corporum motus, scenicique mimorum plausus, ac mollia nolarum, siue ærium crepitacula ostendebantur. Hæc, & alia eximia sacrificiorum genera potissimùm faciebant, vt dijs iuuantibus nulla bellorum vi superari possent. Adeò eis arma in desiderio, & continuo vsu erant, vt reliqua omnia humana studia nequicquàm comparanda rei militari putarent. Præerant his sacris disparium graduum sacerdotes, Pontifices, Archiflamines, Flamines, Salij, Augures: quorum primis, vtpote Pontificibus, permissa erat par cum Regibus potestas, tantaque autoritas, vt quicquid illi vel suaderent, vel iuberent, quasi de cœlo sonuisset, mox ipse Rex, & populus alacres exequerentur. Instruxerunt gentem plurima sapientia, selegerunt sacerdotes, religionem fundauerunt. Testatur Dion Græcus, huic genti nulla ætate defuisse Pontifices, qui eos in sapientia erudirent. Erat quoque inter eos genus Pontificum illustrius, quos Pileatos, & Pios vocauerunt: ex quibus Reges, & sacerdotes sibi cooptabant, prout Iordanes latius prosequitur: qui dicit, eos vocari Pios, & exire solitos vrbium portas cum citharis, & vestibus candidis obuiàm suis Gothis triumphantibus, vt deos placarent.

Equi immolabantur ad aram.
Capita equorum.
Ludi effœminatorum.
Sacrificiorum genera.
Sacerdotes paganorum.
Archiflamines.
Flamines.
Salij.
Augures.
Regũ et Põtificũ par ptãs.
Pileati & Pij: è quibus reges eligebantur.

De impugnatione Deorum.

CAP. IX.

RVRSVS in aliam deuenêre stultitiam, & superstitionem, vt se deos bellicis eorum expeditionibus non fauentes, aut non iuuantes, diuersis armorum generibus contra cœlum extensis putârint opprimere posse, vel minis & terroribus, vt imperata facerent, coërcere. Et hoc inaniter facientes, existimabant se non minoris potentię in terra timendos, venerandósue fore, quàm hos apud superos, vel inferos collocatos. Sed non aduertunt vetus prouerbium Gothorum, Ne proijciendus sit contus in cœlum, vnde densior remittitur claua. Quàm verò stultum sit talia præsumere, adducendus est testis Augustinus lib. X. cap. XI. de ciuita. asserens, Herculem, cùm apud Locrenses quiesceret, iussisse deum, vt cicadas strepentes compesceret. Sic & Crœsus missis Lydis iussit vincula, & compedes (teste Herodo. lib. I.) Delphico deo ad limen templi eorum, cum comminatione quòd illi non faueret, imponi: responsumq́ue suscepit, Sortem fato destinatam effugere non posse: quia quintę retroactæ ætatis crimen abaui dolo dominum proprium interficientis, luere oporteret. Quibus intellectis, non dei, sed suam culpam agnouit. Sic & Pheron Rex oculis & cęcitate percussus est, quia admisso facinore spiculum in fluuij Aegyptij medios vortices supra XVIII. cubitos ascendentes contorsit. Sic Xerxes, ob ruptos ingenti tempestate longissimos pontes septem stadiorum, grauiter indignatus iussit trecenta Hellesponto verbera infligi, & in eius pelagus par compedum demitti. Demum missis nuntijs pręcepit, vt illi quoq́ue stigmata inurerent, ac colaphos infligerent, seu incuterent, dicendo barbara verba, ac vesana, ea forsitan forma: O amara aqua, dominus hanc tibi irrogat pœnam, quòd eum lęsisti, qui de te nihil mali meritus erat. Te tamen Rex Xerxes, velis nolisue, transmittit: meritoq́ue nemo hominum tibi sacrificat, vt doloso pariter & amaro flumini. Immò eis, qui pontibus construendis præpositi erant, caput præscindi iussit, ingrata mercede tantos recompensando labores. Alij verò architecti, ne simili pœna plecterentur, biremes triremesq́ue trecentas sexagin-

Dijs frustra minę fiunt.

Pro cõto claua.

Hercules imperat dijs amouere cicadas.

Crœsus.

Quinta generatio ab abauo punitur.

Pheron rex.

Xerxes.

Põtes 7. stadiorum.

Trecẽta verbera & stigmata ac colaphi.

Caput pręfectorũ tolli iussit.

Biremes triremesq́ue 360.

ta versus pontem Euxinum composuere, & ab alio latere trecentis quatuordecim prægrandibus anchoris, & funibus eos affigentes stabilierunt: quod hîc ob miram pontium longitudinem ex industria adductum relinquere volui: ne fortè per freta, fluminaq; transitus in necessitate, vel vtilitate sit excogitandus. Neq; hîc omittendum puto, iuxta testimonium Iosephi in principio suarum antiquitatum, quomodo filij Noę post diluuium conspiratione facta pariter stare vellent, ne in propagatione gentium diuisim abeuntes, à Deo iterum per diluuium corriperentur. Attamen Babyloniæ structura, vt vis superûm humanis viribus auerteretur, hinc pedem assumpsit.

Anchoræ 314.

Filij Noę facto diluuio Babyloniæ turrim construxere.

De fatalibus sororibus, & Nymphis.

CAP. X.

Templa Dianæ & Cereris.

ERANT prætereà in Aquilonaribus terris nonnulla templa Dianæ, & Cereri consecrata, ædesq; fatalium sororum absq; humana ope præstigioso quodam artificio extructę: quas antiqui, super futuris liberorum euentibus Parcarum oracula consulturi, nuncupatis solenniter votis, precabundi accedere consueuerunt: vbi introspecto sacello quandoq; ternas, quandoq; plures sedes totidem nymphis occupari cognouere: quarum aliæ liberalem pueris formam, vberemq; humani fauoris copiam erogabant: aliæ verò liberalitatis, aut aliarum virtutum excellentiam condonabant: demum aliæ proteruioris ingenij reliquarum donis afficere cupientes, futuris puerorum moribus parsimoniæ, aut aliud crimen affixerunt. Nec solùm pueris, verumetiam ætate prouectis, & quandoq; Regibus huiusmodi præstigiosarum artium commentis ludificatum fuisse comperitur. Hotherus siquidem Rex Suetiæ & Daciæ, inter venandum errore nebulæ à retiarijs longius auulsus, in quoddam syluestrium virginum conclaue incidit: à quibus proprio nomine salutatus, quænam essent perquirit. Illæ suis ductibus, auspicijsq; maximè bellorum fortunam gubernari testantur. Sępe enim se nemini conspicuas prælijs interesse, clandestinisq; subsidijs optatos amicis præbere successus: quippe

Nymphæ.

Hotherus rex.

Nymphaę vis.

quippe conciliare prospera, aduersa infligere posse pro libito memorabant: hortatę eum, ne Balderum arcano superûm semine procreatum, armis lacesseret. Quo accepto Hotherus labentis hospitij tegmine defectus, sub dio se relictum, totiusq; expertem vmbraculi medijs repentè campis expositum conspicatur. Pręcipuè tamen puellarum præpetem fugam, lociq; versilem situm, ac fallacem ędis imaginem mirabatur. Ignorabat enim quæ circa se gesta fuerant: ludibrium tantùm, inaneq; præstigiosarum artium extitisse commentum. Deinde aliquot euolutis annis idem Hotherus acerrimis contritus bellis, extrema locorum deuia peruagatus, insuetumq; mortalibus nemus emensus, ignotis fortè virginibus habitatum reperit specum. Easdem esse constabat, quæ eum insecabili veste quondam donauerant. A quibus cur eo locorum venerit interrogatus, infaustos belli declarat euentus. Itaq; fide earum damnata, gestarum infeliciter rerum fortunam, tristesq; casus deflere cœpit, secus sibi cessisse questus, quàm ab ipsis promissum accepit. At nymphæ eum, quanquàm raro victor extiterit, æquam tamen hostibus cladem ingessisse dicebant: nec minoris stragis autorem fuisse, quàm complicem: ceterùm affuturam victoriam, si edulium augendis inimici viribus excogitatum præripere potuisset: quo eueniret, vt omnia votis suis prospiceret successura. Sicq; dimissus vires reparat, militiamq; conscribit in hostē. Cuius castra dum peruigil obseruabat, vidit excessisse tres nymphas arcanæ dapis gerulas: quas cursim insequens (nam earum fugam rosida prodidere vestigia) tandem tecta, quibus assueuerant, subit, citharaeq; (cuius peritissimus erat) dulcissimo ministerio accurati nitoris cingulum, potentemq; victoriæ zonam ab eis obtinuit: atq; itinere, quo venerat, repetito, hostem obuium illico lethifero vulnere fudit, vt postridie Proserpinæ, quæ sibi per quietem astare aspecta est, transmitteretur.

Balderus.
Loci versilis situs.
Ludibrium.
Nemus insuetū
Vestis īsecabilis
Aequa clades īfligitur hosti.
Edulium.
Vestigia rosida.
Zona victorię.
Proserpina.

De Eluarum, id est, spectrorum nocturna chorea.

CAP. XI.

SOLENT quoque nocturni viatores, gregumque & armentorum excubijs intenti, portentis diuersi generis circumfundi. De quibus Saxo Sialandicus sic cecinit:

Trux lemurum chorus.

Trux lemurum chorus aduehitur, præcepsque per auras
  Cursitat, & vastos edit ad astra sonos.
Accedunt fauni satyris, panumque caterua
  Manibus admixta militat ore fero.
Syluanis coëunt aquili, laruæque nocentes,
  Cum lamijs callem participare student.
Saltu librantur furiæ, glomerantur eisdem
  Laruæ, quas simis fantua iuncta premit

Virgilius.

Scripsit de similibus Virgilius his verbis:
  Et vos agrestum præsentia numina Fauni.   Et Ouid.

Ouidius.

  Sunt mihi semidei, sunt rustica numina Nymphę.
  Quos quoniam cœli nondum dignamur honore,
  Quas dedimus certè terras habitare sinamus.   Horatius:

Horatius.

  Faune Nympharum fugientum amator,
  Per meos fines, & aprica rura
  Leuis incedas.

Atlas. Solinus. Aegipanum chori. Satyri. Himantopodes Fauni.

Hunc alij Satyrum vocant. Pompo. Mela vltra Atlantē montem Mauritaniæ scribit noctu persępe visa lumina, & crepitus cymbalorum, ac fistularum cantus auditos, nec die repertum quenquam. Idem Solinus testatur cap. XXXVIII. vbi inquit: Choris Aegipanū, id est, caprinos pedes habentium, vndique mons personatur. Etiam cap. XLIIII. Satyros, & Himantopodes quasi loripedes adducit, cęcam gentilitatem illudentes. Idcirco pro constanti habitum, hos Faunos esse, ac Satyros, similes illis spectris, quæ in multis locis Septentrionalis regionis, præsertim nocturno tempore, suum saltatorium orbem cum omnium Musarum concentu versare solent. Sed post ortum solem quandoque rosidis deprehenduntur vestigijs: velut Hotherus rex (teste Saxone superiore cap. allegato) tres nymphas ad earum antra secutus, victoriæ zonam, & cingulum impetrauit; quandoque verò saltum adeò profundè in terram impresserant, vt locus, cui

Cingulum victoriæ.

assueuerant,

assueuerant, insigni ardore orbiculariter peresus, non parit arenti rediuiuum cespite gramen. Hunc nocturnum monstrorum ludum vocant incolæ Choream Eluarum: de quibus eam habent opinionem, quod animi eorum hominum, qui se corporeis voluptatibus dedunt, earumq́ue quasi ministros præbent, impulsuiq́ue libidinum obediunt, ac diuina, & humana iura violant, corporibus illapsi circum terram ipsam volutantur. E quorum numero credunt eos esse, qui se adhuc nostro seculo in effigie humana accommodare solent ministerijs hominum nocturnis horis laborando, equosq́ue, & iumenta curando, vt infrà cap. XX. de ministerio dæmonum hoc eodem libro ostendetur.

Chorea eluarũ.

Opinio pœnarum.

Spũs familiares

De pugna contra Faunos.

CAP. XII.

CVM varia portenta, innumeraq́ue præstigia penè per totum orbem olim fuisse transacta testetur antiquitas, lemures videlicet, & faunos, satyros, laruas, aquilos, striges, lamias, manes, panumq́ue cateruas, quibus homines aut falso applausu turpiter illudebantur, aut indicibili terrore, & lanjatu ad extrema fata crudeliter rapiebantur: non putaui silendum fore, quibus ingenijs, & armis huiusmodi spectris apud Aquilonares occurrebatur. Traditur enim, nobiles Gothorum athletas cum monstris, & inusitatæ feritatis belluis, vel ob imbecillorum hominum liberationem, vel experiendæ virtutis gratia, sæpe solos pugnauisse: cauebantq́ue, ne comitatiores belluam aliquam aggrederentur, quàm fortium virorum permitteret consuetudo. Regnerus Sueticus pugil & Rex, aduersus obscœnissimas nocturnorum portentorum cateruas à Thorilda nouerca muliere crudelissima immissas, noctem dimicando permensus, luce reddita varias laruarum formulas, & inusitata specierum figmenta passim aruis incidisse cognoscit: inter quas & ipsius Thorildæ crebris obfusa vulneribus effigies visebatur. Quo facto & athleticam sibi claritatem acciuit, & paternum regnum ab inimicis eripuit. Preterea Broderus quidam, & Buchi cum Rege Gormone nouum

Lemures. Fauni. Satyri. Laruę. Aquili. Striges. Lamię. Manes. Panes.

Regnerus rex & pugil.

Thorilda. Broderus. Buchi.

audaciȩ genus complexi, hæreditarium Gothicæ fortitudinis spiritum scrutandæ rerum naturæ vestigijs exculturi, iter omni refertum periculo, ac penè mortalibus inuium aggrediebantur. Ambitorem nanque terrarum Oceanum nauigantes, solem postponentes, ac sydera sub chao peruagantes, ac demum vltra terram Biarmiæ in loca lucis expertia (prout cap. I. lib. primi ostensum est) iugibusque tenebris obnoxia, peruenientes, cum incredibili monstrorum grege pugnam conseruerunt. Siquidem incursantes se Lamias adactis vndique spiculis incessabant, arcuumque, & fundarum tormentis agmen obtriuere monstrosum, prout Saxo Danorum historicus, antiquitatum diligentissimus indagator, lib. VIII. de Rege Gormone præfatur. Extat etiam in veteres historias relatum, quomodo Hotherus Regis Suetiæ filius, pernox attenta curis mente languescens, obumbrantem tabernaculo suo Satyrum Mimmingum hasta petiuit, obrutumque ictu, nec satis fugȩ potentem vinculis intercepit: vltimò deinde per summam verborum atrocitatem minatus ensem, armillasque, quorum notitiam habuit, deposcit. Nec segniter Satyrus salutis redemptionem, quæ ab ipso petebatur, exhibuit. Adeò cunctis rebus prior est vita, cùm nihil apud mortales spiritu charius existere soleat.

Iter inuium.

Oceanus terrarum ambitor.

Mõstrorum grex.

Gormo rex.

Hotherus rex.

Mimmingus.

Armillæ.

Vita cunctis charior.

De diuinatione.

CAP. XIII.

SATISFACIENDO huic imagini, & titulo, præmittere oportebit verbum Catholici doctoris Chrysostomi dicentis in homelia Erunt signa in sole, & luna &c. quòd nulla creatura est, quæ tantum futura scire desiderat, vt homo &c. Quo consyderato, insuper fatendum erit, nullam vnquam gentem tam humanam, tamque doctam, immò nec tam immanem, aut barbaram fuisse, quæ non significare futura, & à quibusdam intelligere, ac prædicere consueuerit: maximè tamen Aquilonares homines, quos studio futura præsciendi occupatos fuisse comperio: quandoquidem volatibus auium, saltu, sonoque piscium, cantibusque, & exhalationibus montium &c. vt certissimis signis declarari res futuras putabant. Nullum bellum, nullum negotium publicum

Homo futura scire desiderat

Homines Aquilonares.

Signis multis futura noscũt.

blicum

blicum, nec domi, nec militiæ sine auspicijs gerebatur. Nec sola aruspicum disciplina, sed sortilegium, aëromantia, geomantia, pyromantia, necromantia, insuper etiam somnia grauiora, si quæ ad Rempub. pertinere visa sunt, à summis præsidibus acceptabantur. Othinus Hadingo Regi contra Iocherum Curetum tyrannum bella moturo captiuitatem prædixit: quæ non aliter quàm eo ordine, quo prædixit, euenit. Gouarus Noruegiæ Rex adeò doctissimus diuinandi erat, industriaq; præsagiendi excultus, vt quicquid in Saxonia contra se tentaretur, præuideret in Noruegia vltra C. milliaria Germanica constitutus. Gormo cognomento Impius profuso in somnum animo, existimauit coniugem suam duos alites genuisse, sed alterum altero grandiorem: corpora supernè librantes præpeti cœlum volatu petere: exiguoq; tempore interiecto, reuersos suis altrinsecus manibus insedisse: secundò quoq;, ac tertiò paruula quiete recreatos propassis alis aëri se credidisse: tandemq; minorem ex his ad se pennis cruore oblitis comite vacuum remeasse. Cuius somnij veritas sic declarata est. Duo eius filij subactis Anglis, Sclauis, & Hybernis, prospera visi sunt fortuna, donec natu maior in bello concederet, minor verò fratre orbatus pennas cruore oblitas referre videretur. Magnus Noruegiæ & Daniæ Rex, cùm nocte, qua bellum Sclauicum insecutum est, se sopori dedisset, imago cuiusdam dormienti obuersata prædixit, eum hoste superiorem futurum, inq; aquilæ nece victoriæ fidem, auspiciaq; sumpturum. Expergefactus Rex visionis ordinem magna cum omnium admiratione vulgauit: progressoq; exercitu aquilam, quæ in quiete monstrata fuerat, cominus conspectam pernici equo aduolans hasta petiuit, fugamq; alitis veloci iaculo præcucurrit. Arripuit igitur omen exercitus, & primam pugnandi occasionem corripiens, eodemq; euentu, quo omine, dimicans, inimicos superauit. Valdemari Regis exercitum ad bella progredientem, tam celeri coruorum greges interuolasse produntur, vt complures se erectis militum hastis feriendos obiecerint. Victus ab eo Sueno Rex, & totus eius exercitus, coruorum laniatui substratus augurij declarauit euentum. Biorno insignis athleta insulam quandam incitatissimi fluminis ambitu munitam, cum electa pugilum manu complexus, vidit per quietem egressam vndis belluam, quæ tristes ore flammas egerens, continenti cuncta incendio daret sequenti luce. Fridleuus Rex superatis impetuosi amnis vorticibus, pugiles omnes (Biornone excepto) ferro consumens, somni modum expleuit. Hæc pauca ex multis idcirco adducta sunt, vt Aquilonaria auspicia, ostenta, & portenta cum antiquis Romanorum libris conferantur: quibus decretum erat, omnem auem tripudium facere posse, vnde diem committendi, aut differendi belli dependere necesse esset. Similia coniectationis genera Plinius habet lib. II. cap. XXXI. Procopius lib. III. de Attila eadem testatur: qui visa ciconia exportare pullos à muro, & ipse recessit. Sunt & augures peritissimi in eisdem Septentrionalibus terris, qui volatu, voceq; auium, ferarum occursu, & similibus multa prædicere nôrunt, vt infrà de auibus dicetur: quorum opinio vetustis nata temporibus fidem facit hominibus secuturis, quòd ij, qui confiteri peccata renuunt, infelix omen asserunt videre monachum, vel sacerdotem.

Aruspiscũ disciplina. | Othinus. | Gouarus Noruegiæ rex. | Gormo. | Duo alites geniti. | Duo filij. | Magnus Noruegiæ rex. | Aquila occidit. | Rex triumphat | Valdemarus rex. | Sueno rex. | Biorno. | Fridleuus rex. | Romanorũ libri | Attila. | Ciconia. | Augures. | Monachus.

De arte magica Erici Ventosi pilei, & aliorum.

CAP. XIIII.

Ericus rex. Ventosus pileus. Regnerus rex.

HIC Ericus Rex Suetiæ in arte magica nulli suo tempore secundus habebatur: tamq; familiaris erat malis dæmonibus, quorum cultui summoperè vacabat, vt quocunq; verteret pileum suum, confestim inde optatus ventus aspiraret. Quo euentu inditum illi nomen fuit, vt Ventosus pileus diceretur. Creditumq; à multis erat, Regnerum Daniæ Regem huius Erici nepotis sui ductu in remotissimas orbis partes piraticam feliciter extendisse, multasq; regiones, & munitissimas vrbes eius ingenio subiugasse: demum cooperatorem fuisse, vt procerum consensu & electione, in Regem Suetiæ assumeretur: quod ei diuturnum, felixq; permansit, donec senio moreretur. Præterea alter quidam Ericus cognomine Emundus, cùm nauigare statuisset, & quidam nautarum per quietem vidisset, per inculta montium iuga lasciuo admodum equo se prouehi, eoq; cursum citante, inter vallium opaca præcipitatum crebris noctuarum vnguibus laniari: idq; mane per iocum sodalibus retulisset: Rex ipse non minus in diuinatione, quàm magica peritus, ea visione veluti periculi præmonitus, ne eum nauigationis comitem haberet, in aliud se nauigium conferre præcepit. Et ita pereuntibus socijs, Regis nauigium est saluatum. Cæterùm Frotho Danorum Rex proprio fratre Haraldo insidiosè interempto, ne & innocentes pueros nepotes suos, Haraldum & Haldanum, truculenter perderet, tutores eorum in specu subterraneo catulorum specie (Saxone teste) eos seruabant, ac nutriebant, varijs figmentis affirmantes, eos à lupis noctu fuisse deuoratos. At Frotho mortis eorum fide repudiata, latebræ locum ex perita augurij fœmina cognoscere instituit: cuius carminum tanta vis erat, vt rem quantalibet nodorum consertione perplexam, è longinquo soli sibi conspicuam ad contactum euocare posse videretur. Hæc Regnonem quendam occultè circa illos educationis officium peregisse, eosq; tegendæ rei gratia caninis censuisse nominibus astruebat. Qui cùm se inusitata carminum violentia latibulis egestos, incantantis obtutibus admoueri conspicerent, ne tam horrendo coactionis imperio proderentur, gremium eius accepti à tutoribus auri incusione perfundunt:

Ericus Emūdus. Noctuæ. Frotho rex. Specus regiorū puerorum. Maga carmine potens. Auro liberātur pueri regij.

fundunt: quæ recepto munere repentina morbi simulatione par exanimi concidit. Perquirentibus Regis ministris causam tam subiti lapsus, inscrutabilem puerorum fugam existere memorabat: quorum eximia vis etiam atrocissimos carminum temperaret effectus. Ita paruulo contenta beneficio, maius à Rege prẹmium præstolari desijt. His itaq;, & similibus argumentis deprehenditur, quantum diuinationis, & magicæ artis potentia apud antiquos venerabatur: quæ nunc certa negligentia remittitur, & annihilatur, efficientibus id prognosticationibus, augurijs, extispicijs, ignispicijs, hydraulicis, sortibus vestigiarijs, & mille alijs ritibus sacrilegis, dæmoniorum illusionibus adinuentis. Vtuntur nihilominus adhuc certis diuinationibus (causis naturalium rerum approbatis) etiam sortibus, ligni particulis duabus, tribus, vel pluribus in vrnam proiectis, vt earum colore candido, fusco, vel rubeo, hęreditates distribuant personarum.

Beneficio paruulo redimit grãde piculũ.

Diuinatio remittitur, & quare.

De magicis mulieribus,

CAP. XV.

ARTEM magicam apud Septentrionales populos quantum calluerint olim mulieres aliquot, paucis exemplis ostendetur. Hagberta Vagnosti gigantis filia insolito suæ granditatis aspectu nunc contractioris, nunc exilis, nunc defluentis substantiæ modò corrugata, modò explicati corporis situm arbitraria mutatione transformare solebat: atq; nũc proceritate cœlis inuecta, nunc in hominem angustioris habitus composita, cœlum deponere, terram suspendere, fontes durare, montes diluere, naues sublimare, deos infimare, sydera extinguere, tartarum illuminare posse credebatur. Hadingo Rege cœnante, alia eiusdem artis fœmina cicutarum gerula, propter foculum humo caput extulisse conspecta, porrectoq; sinu percontari visa, qua mundi parte tam recentia gramina brumali tempore fuissent exorta: cuius cognoscendi cupidum Regem proprio obuolutum amiculo, refuga secum sub terras adduxit: ostensisq; infernalium regio-

Hagberta omniformis.

Mira vis magię

Hadingus rex.

Gramina recentia tẽpore brumali.

Rex sub terram ductus.

num monstris, tandem mundo restituit. Craca Noruegiana mulier futuri filij sui Rolleri fortunæ consultura, pulmentum parat: cui tabificum humorem trium colubrorum supernè tenui reste depensorum instillabat. Sed Ericus Crace priuignus dapem filio Rollero paratam ad se transtulit: faustaqꝫ dape refectus, interna ipsius opera ad summum humanæ sapientiæ pondus euasit. Quippe epuli vigor supra quàm credi poterat, omnium illi scientiarum copiam ingenerauit, ita etiam vt ferinarum, pecudaliumqꝫ vocum interpretationem calleret. Neqꝫ enim solùm humanarum rerum peritissimus erat, verùm etiam sensuales brutorum sonos ad certarum affectionum intelligentiam (Plin. in simili casu lib. XXVI. cap. IIII. de Democrito testante) referebat. Præterea tam comis, atqꝫ ornati eloquij erat, vt quicquid disserere cuperet, continuò prouerbiorum lepôre poliret. Huius consilio Frotho Rex potentissimorum Hunnorum exercitum CLXX. Regum ope succinctum deuicit. Hunc tandem Ericum Gestilblindus Gothorum Rex sibi, & regno Sueciæ successorem effecit: idqꝫ tempore natiuitatis Christi. Frotho verò Rex à malefica in bouem conuersa, dum eius cornibus in quodam maris littore impetitur, exanimatus occubuit. Guthruna Iarmerici Regis propugnatores subitò oculis captos, in seipsos arma conuertere procurauit. Quòd superius imago mulieris aspicitur cum olla effusa, ostendit omnium maleficarum commune esse instrumentum, quo succos, herbas, vermes, & exta decoquant, atqꝫ ea venefica dape ignauos ad vota alliciant, & instar bullientis ollæ nauium, vel equitum, aut cursorum excitent celeritatem. Præterea equinum caput conto exceptum, ac eleuatum, dentium rictibus denudatum, militaribus castris, vt formidinem excitent, opponunt: quibus & carmina addunt, vt videatur integra acies instructa, hostes celerrimè demolitura. Deinde qualem potestatem habeant maleficę in radijs lunæ obtenebrandis, & tempestatibus excitandis, arboribus & plantis extirpandis, armentis & iumentis eneruandis, omnibus, qui hanc insaniã curiosius perscrutãtur, notissima relinquo: idqꝫ tritum Virgilij carmen,

Hanc ego de cœlo vidi deducere lunam,
Atqꝫ satas aliò vidi traducere messes.

Cumqꝫ talium merita nesciamus, iudicia Dei mirari solemus, prout Augustinus ad longum deducit lib. VIII. de ciuita. Dei cap. XIX. & alibi. Nec deest Lactantij testimonium, asserentis de Castore & Polluce, quòd bello Latino apud lacum Iuturnę visi sunt equorum sudorem abluere. Iidem bello Macedonico equis albis insidentes, P. Vicinio Romam nocte venienti se obtulisse dicuntur, nuntiantes ea die Regem Persen victum, & captum esse: quod paucis diebus literis Pauli verum fuisse compertum est. Contra maleficos tamen assumendam omnino vindictam esse hortatur Cassio. lib. IX. dicens: Impiũ est non punire maleficos, quos cœlestis pietas non patitur impunitos. Qualis enim fatuitas est creatorem vitæ relinquere, & sequi potius mortis autorem.

Craca.
Colubrorũ humor esus quid pręstare videt.
Brutaliũ sonus & sensus cognoscitur.
Ericus disertus
Frotho rex.
Gestilbindus.
Maga in vaccã conuersa regẽ cornibus occidit.
Guthruna.
Ollæ effusæ effectus inumerabilis.
Caput equinũ.
Maleficarũ vis.
Virgilius.
Augustinus.
Castor & Pollux.
Cassiodorus.
Malefici puniendi.

De Magis, & maleficis Finnorum.

CAP. XVI.

QVAE etiam vis sit magorum, & maleficorum in cogendis elementis, tam sua quàm aliena manu incantatis, vt mitius, vel rigidius naturalem ordinem temperent, figura superposita parumper ostendit: hoc præmisso, quòd hæc extremi Aquilonis regio Finlandia, ac Lapponia, ita erat docta maleficijs olim in paganismo, ac si Zoroastren Persam in hac damnata disciplina præceptorem habuisset: licet & alij Oceani incolæ, vt Britanni, teste Plinio lib. XXX. cap. I. ea vesania fascinati dicerentur: adeò enim attonitè hanc maleficam artem totus orbis in hoc, & simili malo plurimum concors, celebrat. Solebant aliquando Finni inter cæteros gentilitatis errores negotiatoribus in eorum littoribus contraria ventorum tempestate impeditis, ventum venalem exhibere, mercedeq; oblata tres nodos magicos, non casioticos loro constrictos, eisdem reddere, eo seruato moderamine, vt vbi primum dissoluerint, ventos haberent placidos: vbi alterum, vehementiores: at vbi tertium laxauerint, ita sæuas tempestates se passuros, vt nec oculo extra proram in euitandis scopulis, nec pede in naui ad vela deprimenda, aut in puppi pro clauo dirigendo, integris viribus potirentur. Hicq; infelicius rem experti sunt, qui vim eiuscemodi nodis per contemptum inesse negârunt. Et meritò: quicunq; enim magos consulunt, & vaticinia, aut auspicia rebus gerendis quærunt, semper sunt anxij, & nunquàm inter metum & spem auidi futurorum quiescunt. Si illi prospera nuntiant, inani & vana spe iam tum lætari incipiunt: sin contrà, repentè tristitia affecti torpescunt. Heu miseros mortales imbecillitas ingenij, & mens stupida huc illuc distrahit, atq; suspendit. Insana sanè sunt documenta, quæ nostra credulitas excogitauit, vt

Britannia.
Totus orbis cōcors.
Finni.
Vētus venalis.
Nodi tres.
1. 2. 3.

Figmentũ auertendum.
Inhibitum maleficium.
Fraudibus innititur magica.
Nero.

acrius torqueremur. Vtinam facesseret à mentibus hominum tale figmentum: quod esse falsum, & nullius momenti, etiam à maioribus est ostensum. Sed hæc gens Aquilonaris arte hac post susceptum Christianismum legis coërtione nunquàm in aperto visa est vti: nec alijs eam sub vitæ periculo tradidit in disciplina: si aliquando veris fundamentis potius, quàm figmentis (vt Plinio. lib. XXX. cap. II. videtur) tradi potest: omnis siquidē magica ars fraudulētissimis innititur principijs. Ideoq; mirum in modum altis rationibus inuehitur in Neronem, qui profundis animi vitijs hanc artem summis ingenijs concupiuit, eiq; validius cæteris omnibus fauit, vt dijs imperare posset. Cùm verò præsens capitulum ventorum, ac tempestatum specialem mentionem faciat, opportunè eodem lib. cap. II. dicere congruit,

Tiridates.
Natura violatᷓ.
Ars chara magis
VII. filij regis magicam callentes.
Vis magna magorum.
Herodotus.
400. naues.

quomodo ad Neronem magus ille Tiridates venerat Armeniacum de se triumphum afferens, & ideo prouincijs grauis. Nauigare noluerat, quoniam expuere in maria, alijsq; mortalium necessitatibus violare naturam eam fas non putauit. Magos secum adduxerat. Magicis etiam cœnis eum initiauerat. Nec tamen artem ab eo accipere valuit, etiam si regnum illi consignasset. Præterea Siualdo Suetico Haldani Regis æmulo, septem fuere filij tanto veneficiorum vsu callentes, vt sæpe subiti furoris viribus instincti, solerent ore toruo infremere, scuta morsibus attrectare, torridas fauce prunas absumere, extructa quæuis incendia penetrare: nec posset conceptus dementiæ motus alio remedij genere, quàm aut vinculorum iniurijs, aut humanæ cędis piaculo temperari. Quòd superius asseritur vendi ventos, testatur Herodotus lib. VII. de pręfectis Xerxis, quòd ij triduana tempestate CCCC. naues amisère, donec quarto die magi incisiones faciendo, & veneficijs incantando, ventum Theti, & Nereidibus sacrificando, tempestatem compescuerunt: siue eadem tempestas aliter cessauit.

De magicis

De magicis instrumentis Bothniæ.

CAP. XVII.

INTER Bothnicos homines Septentrionis passim reperiebantur malefici, ac magi, tanquam in proprio loco: qui per summam ludificandorum oculorum peritiam suos, alienosque vultus varijs rerum imaginibus adumbrare callebant, fallacibusque formis veros obscurare conspectus. Nec solùm pugiles, verùm etiam fœminæ, & teneræ virgines pro voto suo laruas liuido squalore terribiles, faciesque adulterino pallore distinctas, ab aëris teneritudine mutuari consueuerunt, & rursus ablegato nubilæ inumbrationis vapore, prętentas ori tenebras sudis perspicuitate discutere. Tantamque vim carminibus eorum affuisse constat, vt rem remotissimè positam, & quantalibet nodorum consertione perplexam, conspicuam & præsentissimam efficerent. Talibusque præstigijs idipsum hoc modo demonstrant. Scire cupientes statum amicorum, aut inimicorum, longinquo terrarum spatio quingentorum, vel mille milliarium inde distantium, Lapponem seu Finnonem huius rei peritum dato munere, lineę scilicet vestis aut arcus, rogant experientiam fieri, vbinam fuerint, & quid agant amici, vel inimici. Quocirca conclaue ingreditur vno comite, vxoreque contentus, ranam æneam, aut serpentem malleo super incudem præscriptis ictibus concutit, carminumque murmure hinc inde reuoluit, continuoque cadens in extasim rapitur: iacetque breui spatio velut mortuus. Intereà diligentissimè à prędicto comite, ne quoduis viuens, culex, aut musca, vel aliud animal eum contingat, custoditur. Carminum nanque potentia spiritus eius malo dæmone ductore à longinquis signa (annulum, vel cultellum) in testimonium expeditæ legationis, seu commissionis reportat. Illicoque resurgens, eadem signa cum cæteris circunstantijs conductori suo declarat. Nec minoris efficaciæ perhibentur in hominibus diuersa ægritudine prosternendis. Faciunt nanque de plumbo iacula magica breuia ad modum digiti: ea emittunt per quæuis dissita loca in eos, de quibus vindictam expetunt. Hi oborto

Magi septētrionales.
Pugiles.
Fœminę.
Vis carminis īgens.
Modus præstigiandi vel demonstrandi.
Conclaue.
Ductor malus dæmon.
Annulus vel cultellus signa expeditę legationis.
Iacula plūbea.

Carcinomate exanianturicti. Vitolfus Helsingus excæcauit hostes. Visinus gladiator. Starchaterus. Pellicula cõtra hebetãtes gladios prodest.

carcinomate à crure, vel brachio intra triduum vehementia doloris exanimantur. Extant etiam præstigia, seu maleficia Helsingorum: quorum princeps Virolfus quos voluit ita videndi officio spoliauit, vt propinquas ædes nec prospectu capere, nec certis possent vestigijs indagare: adeò luminum vsum nubilo quodam errore obtundere callebat. Præterea Visinus eximiæ opinionis gladiator omnem telorum aciem ad hebetudinis habitum solo conspectu redigere solebat. Gladio tamen Suetici gigantis Starchatari (de quo inferius dicetur) interemptus est. Tenuissima enim pelle (quod vnicum contra hebetandi vim remedium perhibetur) gladium suum semper seruauit obtectum. Verùm proiectilia saxa nulla arte, vel carmine, ne fortiter emissi noceant, hebetari possunt.

De Magis marinis.

CAP. XVIII.

Hollerus. Othinus. Osse traiecit maria. Contra mortem nihil prodest. Oddo pirata. Negotiatorib. atrox, ruricolis clemens. Gurgite tãdem submersus.

OLEBATVR etiam inter alia Aquilonis numina magus quidam Hollerus nomine, non minori fraude, quàm singulari superstitione diuinitatis opinionem, & cultum sibi in gente curiosa vendicans. Is siquidem parem cum Othino amplitudinem in medio deorum assecutus, adeò armorum, & præstigiorum vsu clarus euaserat, vt ad traijcienda maria osse, quod diris carminibus obsignauisset, nauigi loco vteretur: nec segnius eo, quàm celerrimo velorum, ventorumque vsu præiecta aquarum obstacula superaret. Tandemque, ut diuinitas eius ostenderetur esse mortalis, ab æmulis suis truculentissima morte est interemptus. Præterea Oddo Danicus pirata maximus, tantum magicæ doctus extitit, vt absque carina altum pererrans, hostilia sæpe nauigia concitatis carmine procellis euerteret. Itaque ne cum piratis in maritimarum virium certamen descenderet, exasperatos maleficio fluctus, & ventos, ad naufragia eisdem infligenda perducere solebat. Hic vt negotiatoribus atrox, ita ruricolis extitit clemens, aliter rusticas munditias, aliter sordidos hominum quæstus æstimans. Is etiam in hebetando carmine ferro miro ingenio pollebat: & tandem peritiore hoste circumuentus, gurgite submergitur, qui marinos vortices præstigiosis carminibus olim calcare consueuit.

De eisdem

De eisdem Magis, & similibus.

CAP. XIX.

DEINDE Othinus maior, atque senior inter magos, Hadingum quendam Daniæ Regem magicis præstigijs turpiter illusum, atque longius à suis familiaribus auulsum, cum equo per vasta maris spatia ad propria reduxit. Cùm tamen Hadingus duceretur, amiculi eius rimas, sub quo trepidus delitebat, per summam rerum admirationem visus perspicuitate traijciens, animaduertit equinis freta patère vestigijs: prohibitusque rei inconcessæ captare conspectum, plenos stuporis oculos à terribili itinerum suorum contemplatione deflexit. Demum Haquinus Noruegiæ Princeps contra Danos pugnaturus, coorti imbris maleficio ita hostium vertices insusitatis grandinis ictibus conuerberauit, vt eorum oculi veluti quibusdam nimborum spiculis lacessiti, prospiciendique penitus facultate defecti, grauiorem ab elementis pugnam, quàm ab hoste sentirent. Præterea Biarmenses polo Arctico viciniores, in Septentrione contra potentissimum Regem Regnerum pugnaturi, carminibus aggressi cœlum, sollicitatas nubes ad summam vsque nimborum violentiam impulerunt. Deinde Danos subitò remissa tempestate tempestuosissimi feruoris flagrantia torruit. Ita anceps geminæ intemperantiæ malum vicissim affecta corpora salute, & victoria spoliauit. Sed de hoc, & simili certamine Biarmiensium, Finmarchorum, ac Scricfinnorum, alibi diffusius lib. I. cap. primo & sequentibus, superius est ostensum &c. Nouissimis tamen his seculis omnes vtriusque sexus homines in hoc errore conuicti, pœna ignis, quoties opus fuerit, acerrimè puniuntur: quia versari non licet in magicis artibus temporibus Christianis, quemadmodum Casiio. IIII. lib. meminit de edictis Theoderici Regis Gothorum: qui voluit, ne leges sinerent euadere criminosos. Præterea lib. IX. Athalarici Regis Gothorum sententia est, Maleficos, vel eos, qui ab eorum nefarijs actibus aliquid crediderint expetendum, legum seueritate fore puniendos: quia impium est circa eos esse remissos, quos cœlestis pietas non patitur impunitos, vt superius eodem lib. cap. XV. est notatum: quia Decretali pœna plectendi sunt, qui se prohibitis excessibus miscuerunt.

Hadingus rex illusus.

Haquinus rex. Grando.

Pugna grauior ab elementis.

Regnerus rex.

Salute & victoria spoliat rex

Pœna.

Theodericus rex Goth.

Athalaricus rex Goth.

De Mago ligato.

CAP. XX.

Veter lacus. Vısingxoe insula. Specus. Gilebertus magus ligatus. Catillus.

PVD Ostrogothos lacus est maximus recentium aquarum Veter dictus (de quo superius satis dictum est) amœnam, sed oblongam insulam in vmbilico suo habens, duas tenentem Ecclesias parochiales: sub quarum altera specus cauernoso, longoq; introitu, & exitu immensæ profunditatis reperitur: quam specum non nisi vanæ ostentationis, & curiositatis homines laternis accensis, filisq; glomeratis repetendi regressus prouisi descendunt: ea potissimùm causa, vt quendam magum Gilebertum nomine, arte magica (vnde calamitas eius orta est) à vetustissimo tempore per proprium prçceptorem Catillum, cui insultare præsumpserat, superatum atq; ligatum, eo scilicet modo, vt exiguo fuste certis characteribus Gothicis, seu Ruthenicis sculpto, atque à præceptore proiecto, & manibus apprehenso ipse Gilbertus immobilis maneret, et obstrictus: nec dentibus ad soluendum adhibitis (quasi tenaciori bitumine astrictis) nec pedibus doloso præceptoris consilio admotis, dissolui posset.

Cõsiliũ dolosũ

Cuius spectaculi causa visendi, etsi plures temerarij spiritus inspectores vehementi admiratione accurrere soleant, tamen non propius, ob fœtorem cauernæ, & noxios vapores, aggredi præsumunt, ne spiritu obstructi, clausoq; stomacho suffocentur. Arceantur etiam appositis aggeribus, & repagulis incolarum, ne proprij periculi contemptores velut insanientes (nunquàm egressuri) ingrediantur. Prætereà lege grauissima tanquam de his, qui sibi mortem consciuerunt, prouisum est, ne hæc pericula agnoscentes, alios inexpertos ad huiusmodi spectaculum perscrutandum alliciant, aut allectos inducant, cùm multis exemplis notissimum sit, in eo antro ad mortem vsq; plurimos fuisse periclitatos, ita vt facilius apud Cretenses portentosissimum Dçdali labyrinthum, itinerum ambages, occursus, & recursus inexplicabiles continentem, crebrasq; fores ad fallendos exitus, reditusq; in errores eosdem habentem, penetrarent, & euaderent, quàm hanc profundissimam specum, & flexuosam viam.

Pœna temerariorum.

Dçdali labyrinthus.

Simile

Simile Strabo meminit lib. XIII. dicens: Plutoniũ est os in paruo quodã imminentis montis supercilio ita commensuratum, vt hominem suscipere possit mira profunditate. Huic propositum est vallum quadratum ambitu ferè semiiugero: quod nebulosa, & crassa caligine plenum est, vt vix solum discerni possit ad septum appropinquantibus. Aër innoxius est, purus ab illa caligine in tranquillitate ventorum: nam caligo intra ambitum manet. Si verò animal introrsum progrediatur, statim moritur. Quapropter tauri introducti cadunt, & mortui educuntur. Passeres etiam subitò moriuntur: galli verò execti illæsi accedunt, vt etiam vsque ad os introspiciant accedentes, & immergantur, quousque possint spiritum continere. Huic speculationi si quis aliquid superaddere tempus habuerit, videat labyrinthum Porsenæ Regis Hetruriæ: quem si quis sine filo glomerato intrat, exire nequit. Possent hic plura in simili de Gilberto adduci, qualia referente Vincen. in spe. histo. lib. VI. cap. LXI. Helimandus de Virgilio refert. Sed paucis ostendere sufficit, vanitati nullum dari finem. Specus etiam propter euitanda tonitrua profundius in terra fiunt: etiam subterranea ædificia: qualia visus est Salmoxis homo, vel dæmon Gothorum (teste Herodoto lib. IIII) multò ante Pythagoram viuens fecisse: vt forsan clausus ibidem, & inde annis aliquot euolutis rediens, mirabilia se fingeret apud inferos contemplatum. Huic etiam loco applicari poterit Tiphonis gigantis locus apud Iustinum, & Solinum satis notus. Hæc igitur supradicta insula Visingxoe dicta, valde insignis reputatur, ob amœnam, & securam stationem Regum: qui & in ea mortui sunt, ac tumulati.

Plutonium. Nebulosa caligo. Animal illico moritur. Galli execti illæsi. Labyrinthus Porsenæ. Specus. Samolxis dæmon Gothorũ. Regum amœna statio.

De castigatione maleficarum.

CAP. XXI.

NE VIDEANTVR Septentrionales maleficæ solùm hic ad tristia spectacula adduci, occurrit Vincen. in spe. histo. lib. XXV. cap. XXVI. asserens, Anglicanam fœminam arte magica illusam, à dæmonibus post dira tormenta ad aëra cum clamoribus horrendis fuisse raptam. Cuius verba hęc sunt: Mulier quædam apud Berheliam Angliæ villam auguratrix & malefica, cùm quadam die conuiuaretur, cornicula, quā habebat in delicijs, vocalius solito nescio quid cornicata est. Quo audito, cultellus dominæ de manu excidit, simul & vultus expalluit. Ingemiscens diutissimè ait: Hodie ad vltimū sulcum peruenit aratrum meum: hodie audiam, & accipiam grande incommodum. Adhuc ea loquente, venit ad eam nuntius dicens: Hodie mortuus est filius tuus, & tota familia subita morte interijt. Quo audito, continuo dolore saucia decubuit: vocatisq; præcepit superstites liberos, monachum, & monacham: quibus singultiendo ait: Ego miserabili quodam fato meo dæmonicis actibus semper inseruiui: ego vitiorum omnium sentina, & illecebrarum magistra fui, & superabam tantum in religione vestra, & à meipsa desperaui. Nunc ergo, quia scio me dæmones habituram exactores in pœna, quos habui suasores in culpa: rogo vos per materna viscera, vt mea tentetis alleuiare tormenta: nam de anima sententiam damnationis non reuocabitis. Corpus ergo meum insuite in corio ceruino, & includite in lapideo sarcophago, & operculum ferro, & plumbo constringite, & lapidem ipsum tribus magnis catenis circundate. Si tribus noctibus ita securè iacuero, quarta die infodietis me in humo: quanquàm verear, ne terra nolit me recipere pro maleficijs meis. Psalmicines quinquaginta sint noctibus, & missæ cantentur pro me tot diebus. Factum igitur est, vt præceperat: & nihil valuit. Primis enim duabus noctibus cùm chori clericorum psalmos canerent circa corpus, singuli dæmones hostium ecclesiæ immani obice clausum, leui negotio confringentes, duas extremas catenas diruperant: media verò, quæ operosius elaborata erat, illibata durauit. Tertia nocte circa galli cantum strepitu aduenientium hostium omne monasterium visum est à fundamentis moueri. Vnus nempe vultu cæteris terribilior, & statura

Vincētij verba. Mulier auguratrix et malefica. Cornicula. Confessio miserabilis. Exactores pœnæ. Dæmones rupetunt ianuam.

& ſtatura celſior, ianuas maiori vi concuſſas in fragmenta deiecit, & arroganti geſtu acceſsit ad ſarcophagum, inclamatoq; nomine, vt ſurgeret, imperauit. Qua reſpondente, Nequeo præ vinculis: Solueris, inquit, & malo tuo. Statimq; catena, quæ cæterorum ferociam eluſerat, nullo conamine vt ſtupam dirupit, operculumq; tumbæ pede depulit: & apprehenſa manu palam omnibus ab eccleſia extraxit ad fores: vbi paratus erat equus niger ſuperbè hinniens, vncis ferreis per totum protuberantibus: ſuper quos miſera illa mulier impoſita, ab oculis intuentium cum toto ſodalitio diſparuit. Audiebantur tamē clamores per quatuor ferè milliaria miſerabiles ſuppetias deprecantis. Quale etiam diaboli ludibrium ob dæmonū cultum acciderit infelicibus Rugianis in vrbe Karentina, refert Saxo lib. XIIII. vbi dæmonū illuſione primùm ſtupra hominū ꝓuocata erāt, & tādem illico ſub ipſo ſpurciſsimo actu deteſtabiliter punita. Siquidem mares in ea vrbe cum fœminis in concubitum accitis, canum exemplo cohærere ſolebant: nec ab ipſis morādo diuelli poterant. Interdum vtriq; perticis è diuerſo appenſi, inuſitato nexu ridiculum populo ſpectaculum præbuere. Ea miraculi fœditate ſolēnis cultus ignobilibus ſtatuis acceſſit. Creditumq; eſt eorū viribus effectum, q; dæmonū erat præſtigijs adumbratū. Talia ergo teſtāte S. Auguſtino lib. VIII. de ciuita. Dei, alto iuſtoq; Dei iudicio ſinūtur ꝓ meritis eorū: quos ab eis vel affligi tantum, vel etiam ſubijci, ac decipi iuſtū eſt. Qui autem nec felicem in futuro vitam, nec modò habere vult piam, talibus ſacris mortem quærat apud inferos. Qui autem cum malignis dæmonibus non vult habere ſocietatem, non ſuperſtitionem, qua coluntur, noxiam pertimeſcat: ſed veram religionem, qua produntur, & vincuntur, agnoſcat.

Dæmon celſior

Catena rūpitur

Equus niger.

Quatuor milliaribus audit ylulatus.

Karentina Rugiæ.

Canū exemplo

Miraculi fœditas.

Præſtigijs dæmonū adumbratum.

Impij iuſtè decipiūtur à dæmonibus.

De miniſterio dæmonum.

CAP. XXII.

PRAEMISSIS multis, & apertis tam ſacræ, quàm profanæ ſcripturæ teſtimonijs, quòd dæmones appareant, ſeruiantq; hominibus, eoſq; mille modis illudentes in varios errores, ac pericula infinitis, & inexplicabilibus modis adducant, in parte repetendum veniet, quod cap. II. lib. II. ac alijs proximis cap. huius tertij libri eſt adductum: ſcilicet quòd in Septētrionalibus, ſiue Aquilonaribus locis (vbi literali ſenſu ſedes eſt Satanæ) indicibili ludificatione, varijſq; formis habitatoribus eorū locorum applaudant, immò

Dęmones damna dant. & damna inferunt, ædium videlicet euersionem, pecudum interitum, agrorum destructionem, ac castellorum aquarumque omnimodam desolationem: quæ omnia, immò longè secretiora, siue apertiora dæmonum ludibria, vt superuacaneum est doctis & prudentibus per exempla ostendere, ita & nullius vtilitatis erit curiosis & vanis, quibus nullæ rationes aut autoritates sufficiunt, hæc ipsa peramplius manifestare. Pro comperto tamen relinquitur, vt citato II. cap. præcedentis libri notatum est, spiritus, seu vmbras amicis apparere, dextramque reddere, & quò ituri sint, gemebundis suspirijs intimare. Quòd autem dæmones sint sub vmbra nuper in aquis Islandicis suffocatorum, vel spiritus defunctorum, inter mirabiliora hactenus creditum fuerat, & obseruatum. Hoc tamen clarè fatendum est, obsessos à dęmonibus varijs loqui linguis, maximè stridoroso superioris Germaniæ sono, sexcentis milliaribus ab Aquilone distante (confusa licet appellatione) quos voluerint, nominare. Hocque in casu simili beatus Hieronymus asserit: sanctum scilicet Hilarium expulisse à dæmoniaco multiplex genus dæmoniorum: quod varia voce respondebat, lingua videlicet Græca: aliud Hebræa: aliud Arabica: aliud ex vno ore: & ita de alijs. Quòd etiam videantur dæmones, mirum non est, aut inusitatum, præsertim à sanctis viris: vt de Martino legitur, qui diabolum vidit visibiliter à tergo Principis insidentem, & eum expulit. Parum enim est sanctis viris cœli virtutibus vti, nisi ipsæ virtutes visibiliter humanis oculis videantur. Immò & à profanis hominibus, ac ethnicis videri compertum est, vt Plutarchus in vita Cæsaris ad finem de Bruto Cæsaris interfectore meminit: cui apparuit horrendum simulachrum hominis, inusitata quidem magnitudine, & specie grauissima, ipsi lectulo assidens: ac interrogatus, quis esset: respondit, Tuus sum malus genius: in Philippis me videbis. Vbi iteratò nil dicens apparuit, & ipse Brutus ex præcipiti colle super pugionem, quo Cæsarem interemit, se moribundus iniecit. Sic & Saxo lib. IIII. accidisse dicit Saxonibus armatis, qui à Sclauis horrenda forma, tanquam bono & optato omine, supernè in vertice montis viso dęmone, sunt interempti: quia eo monstro veluti diuinitus dati ducis aduentu firmati, sumptis victoriæ auspicijs, ex improuiso Saxones eosdem funditus occiderunt.

Obsessi à dęmonibus.
Dæmoniaci linguis varijs loquuntur.
Hieronymus.
Hilarius.
Virtutũ effectus
Plutarchus.
Simulachrũ horrendum.
Genius malus.
Dæmon visus.

LIBRI TERTII FINIS.

OLAI MAGNI
GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS
DE BELLIS ET MORIBVS SYLVESTRIVM PAGANORVM AC VICINORVM
LIBER QVARTVS.

PRAEFATIO.

STENSVRVS bella syluestrium inhabitatorum extremi Aquilonis, mores asperos, exercitia miranda, linguarum varietates, locorum situs, cursum alibi insusitatum, rupium præcipitia, profundas niues, inuias paludes, limosas voragines, amnesq; præcipiti cursu labentes per syluas latissimo spatio inhabitatas, curiosum lectorem, si libuerit, ad res gestas Alexandri, nihil intentatum relinquentis, remitto: atque inter alia de triumphis ab inope gente Indiana quæsitis: quæ proprijs expulsa laribus, rupem abruptam, seu potius acuminatam petram pro sui defensione, & natura munitam elegit, pluresq; temerè iussu Alexandri accedentes interemit: parumq; absuit ne & ipse locorum arduorum, vt rupium inuasor potius, quàm hominum victor, faucius & morituro similimus, interimeretur. Acrius enim, quàm cautius plurimis interfectis ducibus, temeraria præsumptione pugnabat. De quibus eius facinoribus, qui plura videre desiderat, apud Q. Curtium, Iustinum, & Plutarchum inquirat. Alexander Magnus.

CAP. I.

Regnerus rex.

Carminibus cœlum cōcitatur.

R EFERT clarissimus Danicæ historiæ autor Saxo Grammaticus, Regnerum Regem Danorum integro lustro in oris Ruthenicis piratica expleta, animum induxisse, vicinos Biarmenses, homines scilicet Septentrionales, montes & loca campestria inhabitantes, hostilibus armis, & incomparabili potentia sua humiliandos aggredi. Qui cùm aduentum eius compertum haberent, carminibus aggressi cœlum, solicitatas nubes ad summam vsq; nimborum violentiam impleuerunt. Quæ res Regnerum aliquandiu nauigatione prohibitum, alimentorum facultate defecit, eundemq; subitò remissa tempestate

æstuosissimi

ęstuosissimi feruoris flagrantia torruit. Nec ea quidem pestis concitati frigoris magnitudine intolerabilior extitit. Itaq; anceps geminæ intemperantiæ malum vicissim affecta corpora suorum militum immoderata vtriusq; status accessione corrupit. Verùm vt Rex se adulterina magis, quàm vera aëris vi impeditum animaduerteret, Biarmorum insolentiam vlturus, iterum eosdem inopinato repetiuit assultu. Quorum rex peritissima sagittariorum vicini ducis Finmarchiæ opera fretus, Regneri in Biarmia hybernantis impunè lacerauit exercitum. Quippe Finni (vt in principio primi libri tactum est) lubricorum stipitum celeri allapsu cursum intendere soliti, arbitraria velocitatis potentia rapiuntur, promptissimamq; propinquitatis, vel absentiæ facultatem obtinent. Mox enim vt hostem læserint, eadem celeritate, qua subeunt, auolant: necprocursu languidius reditum tentant. Itaq; & vehiculorum,

Vicissitudines elementorum.

Exercitus impunè laceratur.

Stipitum lubricorum vsus.

& corporum agilitate instandi, fugiendiq; expertissimam habent potestatem. Credendum (vt idem Saxo refert) potentissimum Regem fortunæ suæ imbecillitatem admiranter tulisse; cùm se olim Romani culminis triumphatorem ab inermi, inconditoq; agmine ad vltimum vsq; discrimen abripi peruideret. Itaq; qui splendidissimum Romanæ militiæ decus, maximiq; ac serenissimi ducis insignes copias excellenter obtriuerat, agrestis & ignobilis vulgi sordidissimo atq; tenuissimo apparatui cessit: isq;, cuius bellicam anteà claritatem fortissimę gentis vis hebetare nequiuerat, despicabilis populi paruulam manum sustinere non valuit. Quo euènit, vt ea manu, qua clarissimam orbis pompam, ac grauissimum militaris roboris instrumentum fortissimè contudit: qua tot peditum, tot castrorum, tanti equitatus fragorem apertissimè subruit: vilem, obscuramq; plebeculam furtim, & quasi per latrocinium incessere sustineret, illustremq; gloriam suam palàm, atq; interdiu partam, nocturna fallacia maculare non erubesceret, manifestę fortitudinis loco clandestinas amplexatus insidias: quæ res vt opere deformis, ita exitu vilis fuit. Potuitq; vsitatum carmen dicere:

Rex Daniæ ab agrestibus fugatus.

Fallacia nocturna.

Eheu quàm breuibus pereunt ingentia causis.

Prætereà quòd Arngrimus Tengildum Finmarchorum, & Egbertum Biarmorum Reges, Frothoni Danorum Regi tam obstinato animo, & viribus resistentes, deuicerit, ipse Frotho filiam, quam vnicè diligebat, eidem Arngrimo Suetico pugili, qui Egbertum duello prouocatum deuicit, matrimonio copulauit: haud incongruum ducens, eius se socerum exhibere, qui sibi tantis operum titulis sublato hoste acerrimo, potentem latè claritatem struxisset. Quantæ insuper ferocitatis, & audaciæ fuerit ille populus Italiæ fiducia plenus, licet rudis & pastorius, in recuperando ac conseruando imperio, L. Florus primo bello Punico ostendit: de quo populo dicit, Nihil interesse virtutis, equis an nauibus, terra an mari dimicaretur.

Arngrimus pugil Sueticus.

Populus Italiæ ferox.

De immanitate

De immanitate syluestrium incolarum.

CAP. II.

QVEMADMODVM Orietales populi Caspios montes inhabitantes, ob vehementem orituri solis strepitum, ac horrendum sonum secretis exhalationibus è terræ visceribus excitatis, ad cauernas vitam conseruaturi refugiunt, auresq; ambas obturant, vt vrgente tempore tutiores fiant: ita gentes in vltimis Noruagici Oceani littoribus constitutæ, ob validissimum ventum Circium (de quo lib. primo dictum est) & densitatem niuium in excelsis montibus suscitatam, specus subterraneas habent, pisciumq; ac ferarum vsu viuunt. Hicq; aliorum aliunde adnauigantium congressum, tanquam prædonum, ne fortè in captiuitatem redigantur, abhorrent. Attamen profugos tyrannica crudelitate oppressos, pro eorum, suaq; defensione consortes admittunt: instruuntq;, quomodo piratas littora eorum accedentes, positis insidijs suscipere, vel interimere possint. Possunt quidem, dum refugas se simulant, vel obsequium portuum ignaris exhibent, ne periclitentur: quos volunt periculis claudi. Vbi verò exoticis hominibus non occurrentibus hæc, & similia ob congelatum mare inferre nequeunt, in ergastulis, seu cauernis beluarum marinarum ossibus, ac costis constructis, propter ventos, ac niues commorari coguntur. Hæ etenim cauernæ in superficie tectorum ex alga factorum more carinæ euersæ satis ingeniosè videntur extructæ: idq; ob vehementiam ventorum, qui non minus formidabiles sunt ibidem, quàm diræ tempestates è gurgite suscitatæ. Sunt etiam inter eos certi homines, quasi Nomades, littus maris Caspij inhabitantes: qui cespitibus, vel algis, aut musco montano coniunctis fruticibus aditum ad eorum tuguriola claudunt, ne quis è mari proueniens eos, eorumq; secreta scrutaturus accedat. Et forsitan hanc cœli, soliq;, & antrorum duritiem non grauatim sufferunt, vt liberi sint ab importabili, insatiabiliq; tributo crudelium tyrannorum, quibus immensurabilis Oceanus videtur exilis vrna. Meminit præterea Strabo lib. XII. Neptacometas gentes feroces super arboribus, ac turribus habitare, ex carne ferina, & arborum fructibus viuentes: quæ ex lignis dissili-

Refugiũ cauernarum.
Circius ventus.
Specus.
Insidiæ.
Mare cõgelatũ.
Ergastula ossibus cõstructa.
Venti formidabiles.
Nomades.
Oceanus exilis vrna auaris.
Hĩtatio ĩ arbo.

Pompeii 3. cohortes periere

Gēs in tumulis habitans.

Pisces vēto siccantur.

Fortuna multis parcit ob ꝓpriam pœnā.

entes, peregrinos adoriuntur iter agentes. Tamq; potentes fuerunt, vt tres Pompeij cohortes armis, & dolis obtruncarent, dum montana pertransirent. Miscentes enim crateras furentis mellis, quod rami arborum ferunt, potos, & mente alienatos adortæ facilime interemerunt: quod dissimile non est suprascriptis syluestribus viris, qui niuium, sagittarumq; densitate potentissimum abegerunt hostem. De gentibus etiam Septentrionem versus ad Oceani æstum in tumulis habitantibus, satis multa, & mira Plinius lib. XVI. cap. II. recenset: gentem scilicet miseram esse, quæ tumulos obtinet altos, aut tribunalia manibus constructa ad experimenta altissimi æstus, casis ita impositis, nauigantibus similes, cùm integant aquæ circundatę naufragijs. Cùm verò recesserint, fugientes cum mari pisces circa tuguria venantur: quos sic acceptos vento magis, quàm sole desiccant. Quòd autem ab alijs non superentur in seruitutis iugum, facit, quòd fortuna parcit eis, ob propriam pœnam.

Adhuc de syluestrium hominum ferocitate &c.

CAP. III.

Extensio dnij regis Suetiæ.

Thoraces alcini

Anacharsis.

ERSVS lacum albū extremi Septentrionis, vbi Regis, et regni Suetiæ dominiū latissimè extēditur, circūquaq; ferocissimę gentes habitant, alijs nō vtentes thoracibus, quàm pellibus onagrinis, vel alcinis: similiter & arcubus, ac lanceis minutissimo conto antrorsum, retrorsumq; obfirmatis. Agilitate enim admiranda (vti superius lib. I. de Scricfinnis dictum est) in omne latus se voluentes, gyrantesq;, quemcunq; impetum fallere, vel auertere nôrunt: idq; pręcipuè super cacuminibus vallium perpetua densitate niuium vbiq; repletis, quemadmodum superius in multis cap. tam primo, quàm II. & III. libris per occasionem est ostensum. Fereq; de eisdem gentibus expedit hic dicere, quod summus Scytharum philosophus Anacharsis de eorum moribus scripsit: id est, vt neq; quispiam, qui ad eos se contulerit, aufugere queat, neq; ipsi capi possint, aut ne inueniri quidem, si nolint, atq; deprehendi. Siquidem nullæ sunt eis vrbes, nulla

mœnia extructa: domos secum ferunt singuli: pedestres sagittarij: nullo pane victitantes, sed ex piscibus, & venatione ferarum: pro domibus plaustra habentes, ac tentoria, vel ex induratis animalium corijs, vel arborum codicibus cooperta. Hyeme tamen ad ripas aquarum, & æstate inter frutices arborum, & opaca loca variata statione quiescunt. Tegumenta capitum pro frequentiori vsu habent exuuias anserum, seu anatum syluestrium, ac gallorum: qui, vt cætera volatilia, ibidem reperiuntur innumerabili quantitate. Pelles illic pretiosæ nimis multiplicatæ, potius commutatione rerum, quàm vsu, numeroque nummorum reperiuntur.

Scythæ domos secū ferunt singuli.
Hyeme in ripis quiescunt.

De quintuplici lingua Septentrionalium regnorum.

CAP. IIII.

HAC diuersitate habituum & armorum, declaratur quanta sit differentia, & distantia regionum, linguarum, ætatum, & exercitiorum. Regiones itaque multæ, magnæ, ac potentes sunt, vt Lapponum, Moscouitarum, Sueonum, Gothorum, Vermorum, Dalensium, Montanorum, ac Noruegianorum: quarum amplitudo in longum latumque extensa, maior est, quàm simul sumpta Italia, Hispania, ac Gallia: vt Plinius frustra eas non vocauerit, ob incompertam magnitudinem, Alterum orbem. Ideoque mirandum non est, quòd in ea quintuplicis linguæ vsus reperiatur, Septentrionalium scilicet Lapponum, seu Bothniensium, Moscouitarum, Ruthenorum, Finningorum, Sueonum, ac Gothorum, & Germanorum. Aetas verò hominum ibidem in nationibus frigidis eò prouenit, vt centum sexaginta & amplius annos viuant, etiam in Anglia, & Scotia: vbi quidem venerandus Episcopus Dauid vixit vltra CLXX. annos. Exercitia etiam eorum (scilicet solitudines Aquilonis inhabitantium) sunt, vt venationibus, & piscaturis intenti, Moscouitarum commutationibus viuant. Finni siue Finningi, agriculturæ, piscationi, ac lignorum dolaturæ: Gothi, Sueones, prædictis exercitijs etiam operam præstant: aduenæ Germani diuersis rerum mercimonijs intenti, ex quæstu viuunt: leges terrigenarum acceptant: omniaque, quæ ad

Regionū noïa.
Alter orbis.
Aetas.
Exercitia.
Moscouitæ.
Finni.
Aduenæ Germani.

mitioris vitæ genus spectare videntur, vt pannos sericeos, aureas texturas, & vina diuersa, important. Armorum generibus, quibus & qualibus vtantur, partim hic, partim infrà, & fusius quidem, de campestribus prælijs ostendetur. Hic autem manifestum relinquitur, inter omnes Septentrionales populos in arte sagittatoria Gothos esse expertiores, ac agiliores in ballistis: vt Finni in arcubus comprobantur. Suecones securibus, ac bipennibus, ac hastis præliari solent. Habitus more vetusto breuis solet esse, ac strictus: præter caligas, quæ sunt laxiores. Sueones amplioribus, quasi Germanico ritu, vtuntur vestimentis. Moscouitæ longis more Græcorum: quorum omnium sunt valde Boreales. Syluestres verò Lappones variarum ferarum pretiosis pellibus, nulla ornatus, sed necessitatis causa, vestiuntur. Quòd autem magna varietas linguarum sit in tanta prouinciarum distantia, nulli videbitur mirum, dum Strabo lib. XI. (licet opinatiuè) asserit, quòd LXX. vel potius CCC. gentes circa mare Caspium habitantes, in commercijs totidem linguis distinctis vtuntur, quia aspera, atque intractabilia loca inhabitant: quarum plures Sarmatici generis sunt, omnes tamen Caucasi inhabitatores. Præterea paulò pòst asserit, Albanorum gentem olim diuisam fuisse in XXVI. linguas: quarum quælibet suum proprium Regem habebat, & obseruabat: & forsitan vnicuique facies sua singularis erat, vt clarè videri posset tam gentium, quàm linguarum admiranda diuersitas: vnde cantuum, ac modulorum flexiones, & animorum explanationes (quibus homines à feris distinguuntur) apertè cognosci posset. Qui verò ante ætatem natura præscriptam (vt Crœsi filius semestris) loquitur, portentosum est ad gentium, et parentum euersionem &c. Aetatem tamen legitimam virtus facit: vt qui valet hostem cōfodere, tutoribus vix indigere videtur.

Ars sagittandi. Finni. Sueones. Habitus. Moscouitæ. Lappones. 300. gentes distinctę linguis. Aspera loca. Linguæ 26. Loquela portētosa. Virtus tutore carebit.

De commutationibus rerum, & mercium sine nummis.

CAP. V.

CVM omnis fraus grauis, & detestabilis i omni rerum pertractatione esse videatur, tamē eò iniquor, & importabilior, ac amarior est, quò inter simplices populos intētari probatur, maximè falsato, vel adulterato numismate interueniēte, prout inferius de diuersitate monetarum lib. VI. ostendetur. Propterea gēs hæc Lapponū, siue Bothniensiū, & syluestriū locorum, vti quieta domi, ita & reliquo orbi foris ignota cēsetur. Hoc discrimine falsitatis haud cōcutitur, dum potius rerum, quàm nūmorum cōputa respiciens,

Fraus odiosa. Ignota gens orbi.

ciens, amœna tranquillitate quod optat acquirit. Et ita strepitum furoris nesciens, sine seditione viuit, sine inuidia cohabitat, & sine dolo omnia communicat: cui sola contentio est paupertatem fugere, & diuitias non amare. Nesciunt populi illi esse lucripetæ, ne se aliqua negotiationis calliditate discrucient. Ideò sine tumultu viuentes, sic fortunas mediocrium cupiunt, vt sana diuitum conscientia non priuentur: quibus insigne piaculum est aliquid rapere: qui nesciunt aliena fraudare. Attamen cùm non sint ex omni parte beati, quin alterutrius ope rebusq; indigeant, pro sua meliori commoditate; idcirco commercia rerum absq; pecunia, bonæ & fideli permutationi inhærentes, mutuo consensu nullo communicato sermone (prout proximo capite) quia gens multiplex est, fideliter agunt: non propter ingenii inopiam, & barbaros mores, sed quòd linguam habeant peculiarem cæteris vicinis parumper ignotam. Loca quoque constituta vel in campestri planitie, vel stagnata glacie, singulo anno ad hæc peragenda negotia, quasi nundinalia retinent, vt vniuersis exhibeant, quod priuatis ingenijs domi, vel foris agnouerint se conquisiuisse. Nec interea à similibus abstinent commercijs, dum offertur quod cupiunt ab alienis. Ad hanc rem pulchrè quadrat Herodotus lib. IIII. vbi agit de columnis Herculis: à quibus non longè populus habitat, qui fumo, & flamma rerum pretia, ac consensum explorat. Sed ibi interuenit aurum: quod omnino ignoratur in hac gente: quia pelles pretiosæ, panni lanei lineiq;, sal, frumentum, & pisces, qui veluti Romana canna, non libra distrahuntur, in pretio sunt. Præsides communi plebis consensu Bergchara, id est, viros montium appellatos, habent & venerantur, quibus etiam pelles pretiosas, pisciumq; multa genera, tam vice tributorum Regi Suetiæ pendenda, quàm propria liberalitate donata pendunt. Et hi rubeo vestitu præ ceteris agnoscuntur induti. Regi etiam Noruegiæ, ac Principi Moscouitarum similia tributa pendunt, & obtemperant. Bella nunquàm, nisi graui iniuria prouocati, in proprios vicinos, vel longè distantes inferunt. Tuncq; nedum armis, quę furor accommodat, sed & diris incantationibus (vt superiore libro, immò in principio huius dictum est) inimicos quasi impacabiles adoriuntur, membra hostium in stuporem vertendo, vt nec manum leuare, nec ense ferire, & vix effugere, eis sit concessum. De commutationibus rerum Taprobanæ insulæ, qui voluerit, videat Plinium lib. VI. cap. XXII. vbi plura, pulchraq; reperiuntur.

Vita beata.

Piaculum furari vel rapere.

Lingua peculiaris.

Nundinę glaciales.

Res Aquilonaribus vsuales.

Pisces cānis nō libris emūtur.

Bergchara regi Suetiæ tributarij.

Non bellāt nisi prouocati.

Modus terribilis pugnandi.

De nundinis glacialibus.

CAP. VI.

HAC imagine demonstratur antiquissimus ritus glacialium nundinarum, in multis prouincijs, & locis super planam, apertamque glaciem opulentissimo mercatorum congressu obseruatarum: quorum celebrior locus est in Archiepiscopali ciuitate Vpsalensi regni Suetiæ: per cuius medium vastissimus amnis transiens, in tantum spissa glacie frequentius circa initium Februarij congelatur, vt infinitam hominum multitudinem, iumentorum pariter, & omnigenarum mercium sustineat grauitatem. Talesque nundinas vsque in hunc diem antiquitas vocauerat, & adhuc vocat, Dysting, id est, Iudiciarium locum prudentissimæ Reginæ Dysæ: eò quòd excelsi spiritus, & sagacissimi consilij fœmina, videns populi infinitam multitudinem, ob cœli rigidissimum influxum, segetes ac fruges exhaustas, famis acerbitate periclitari, potius sorte declarata natale solum exeundo, sedes in alienis terris vltra mare pacifico conuictu persuasit inquirere, & inquisitas diligenter colere, quàm truculentissima quorundam improuidorum hominum censura è vita deleri. Nec tamen is exitus gentium est à peninsula Scanziana, cuius Paulus Diaco. meminit de Longobardis. Similis quidem causa esse potuit: sed longissimo temporum interuallo huius Dysæ Reginæ imperio, ordine, modo, & numero infinitæ multitudinis, & potentia variata. Cùm verò charissimus frater, & antecessor meus Io. Magnus Archieps Vpsalensis in sua historia huius rei meminit, solicitũ lectorem ad eius dicta remittens, ad nundinas glaciales reuertens dico, quòd inuariabili signo, & tpe cũcti Septẽtrionales populi, ac eorum vicinæ nationes nundinas huiusmodi strictissimè seruare solent: hoc scilicet modo, quòd primæ incensionis, quæ fit post diem, etiam mediam noctem

Vpsaliæ fiũt nũdinæ glaciales

Dysting à Disa regina.

Causæ exitus gentium.

ctem Trium Regum in Ianuario, plenilunium, infallibile signum & tempus præscribat, quo omnes ad prædictas nundinas loco cunctis notissimo valeant peruenire: eo tamen seruato puncto, vt antè & in ea, ac post eius lucem obseruent commercia instituta, vt luna decrescens suo lumine vnicuiq; reditum præbeat ad locum, vnde sit profectus. Res igitur, quæ negotiatorum voto, vsq; ibidem contrectantur, omnigenæ sunt: pelles scilicet pretiosæ diuersorum animalium: demum argentea vasa pro vsu mensarum, atq; insatiabili ornamento mulierum: demum res frumentariæ: metallorum, ferri, cupri, pannorum, ac esualium rerum: quæ frequentius iusta æstimatione, quàm ponderum grauitate pro mutuo, hilariq; consensu distrahuntur: exceptis rebus, quibus sagax præsidum prouidentia præsentibus, vel futuris necessitatibus intuetur indigenas posse rogare: quales sunt fruges, & equi præliares, & liquidæ escę butyri, caseorum, & laridi: quarum species, si bellum immineat, peregrinis negotiatoribus, vel eorum agentibus publico edicto pœnis vallato prohibentur educi. Præterea alio in lacu congelato Meler dicto, circa finem Februarij, ad mœnia vrbis Strengenensis fiunt nundinæ glaciales. Deinde in medio Martij territorij Iemptię in montanis Suetię, & Noruegiæ, loco Ouiken dicto, etiam super glaciem nundinæ celebrantur: immò in plerisq; locis, in medio, vel fine Maij super congelatas aquas, easq; latissimas, equestres turmæ siue ad pacem, siue ad bellum incedunt, dum Romæ delicatis fructibus vesci solent.

Plenilunio celebrantur nundinæ.

Res, siue merces

Aestimatione, non pondere fit emptio.

Belli tēpore cautelæ.

Strengis.

Ouiken.

Glacies in Maio.

De nuptiis Lapponum per ignem.

CAP. VII.

Nuptiæ ferro, silice, & igne firmãtur, et cur.

RAESENTIBVS amicis & ſanguine iunctis, parentes per ignem fœderant coniugia natorum: & hoc ferro, & ſilice per excuſsionem. In igne nanque, & ſilice, quaſi coniugali conſortio auſpicatiora, & aptiora nectuntur connubia, quàm quouis altrinſeco ſigno: tamque conſyderato more recepto, ac ſi è media Græcia, vel Latio proceſsiſſet hæc diſciplina. Quòd autem ignem præferunt, id non faciunt ſoli, cùm eum ritum Romani omnium populorum maximi, olim feſtiuè (vt Ziglero placet) obſeruárint. ſed vt oſtendant ſe ea ratione duci, tanquam ſignificatione ignis è ſilice excuſsi, itidemque recluſi, vinculum, ſeu virtutem ineſſe indiſſolubilis charitatis. Vt enim ſilex latentem in ſe ignem valde affinem retinet, qui concuſsione emicat: ſic in vtroque ſexu eſt recondita vita, quæ tandem profertur mutua copula in prolem viuentem: Sed nec ſine igne ciuiliores Chriſtiani populi nuptiales ritus alibi in Aquilone exornant. Vnuſquiſque enim ſponſus, & ſponſa, iuxta eminentiam ſuæ dignitatis ac generis, altas faculas mira arte, varioque colore è molli cera, varioque colore ſericeis pannis appendentibus confectas, pro ſacerdotali benedictione eccleſiam acceſſuri, ante ſe portari iubent: quas & ibi ſolennibus peractis, vnà cum eximijs oblationibus perſiſtere ſinunt: vbi interim cereorum portitores quaſi prædam opulentam pannos ſericeos, velut furore pleni, partiuntur. Prætereà mulieres enixa prole poſt partum cereis accenſis Deo gratias acturæ accedunt: immò et cuncti Chriſtifideles luminibus accenſis in tumulum reportantur, vti olim baptiſmo, & lampade accenſa mundum ſunt ingreſsi. Quantum verò ad prædictos Lappones, & eorum ritum attinet, ſuperaddendum erit, quòd nuptijs his more præmiſſo per ignem celebratis, ſponſam armelinis pellibus ac zabellinis ornatam, rangifero quaſi domeſticato ceruo amicorum inſigni caterua, iuxta germinis excellentiam, comitatam, agnati imponunt: atque ita in thalamum, vel tentoria, mediantibus tripudijs, fœcunditatem & ſanitatem precantes, inducunt. Maritus verò lynceis ornatus pellibus, aut mardurinis, tanquam patricius vir Venetus aliquis, incedit: pretio pellium æquè æſtimandus, vt alii

Romani.

Silex.

Proles.

Faculæ cereæ.

Purgatio poſt partum.

Spõſa deducit.

Patricius Venetus.

vt alij gemmis onusti, vel torquibus deauratis. Sed pro tanto sponsus miris laudibus prosequendus est cum sponsa sua, immò tota gens illa, quòd non vaga libidine, sed honorabili matrimonio tantis celebritatibus sese permittunt coniungendos. Non ita Garamantici Aethiopes: de quibus Soli. cap. XLIII. qui inter omnes populos degeneres habentur, & vilissimi reputantur. Nec immeritò: quia afflicta castitatis disciplina, successionis notitiam ritu improbo perdiderunt: quibus nostro infelici æuo valde similes æstimari merentur, qui violato sacri coniugij nexu, adulterinam quęrunt sobolem, cui indebitam distribuant hæreditatem, immò infatigabilem seditionem, & occisionem.

Vaga libido fœdissima.

Adulterina soboles.

De choreis gemebundis, seu luctuosis.

CAP. VIII.

NEQVE gens hæc sub rigidissimo Septentrionis climate alternata luce, & tenebris habitans, sine gaudio mœrore commixto, quasi heremi cultrix remanere videtur. Instruit enim alacria conuiuia citharœdis accitis, vt conuiuantes hilariores (licet vsu durissimarum dapium) effecti, excitentur ad saltum: quem vehementius citharœdo sonante ducentes, veterumque heroum, ac gigantum præclara gesta patrio rhythmate & carmine, quid scilicet gloriæ, laudisque virtute sua meruere, canentes, in gemitus, & alta suspiria, hinc luctus & lachrymas, ac vlulatum resoluti, dimisso ordine in terram ruunt. Similiter & multi astantes efficiunt, vt gestibus eorum videantur esse conformes. Tandemque citharœdis excitantibus ad amœniora conuiuia surgunt, nil amplius resonantes, quod prouocet luctum: qui ea potissimùm ratione motus est, quòd clara maiorum gesta in nullis, vel paucis effectibus imitari nequeunt, vel eorum nominibus assimilari, scilicet in virginum pudicitia defendenda, & violentia oppressorum auertenda: vbi dolosa præsidum dissimulatione hæc impia flagitia fiunt, vel fieri permittuntur impunè. Ideoque prædictæ gentes longè securius moriendum esse arbitrantur, quàm viuendum: puerperia luctu, funeraque festiuo cantu vt in plurimum concelebrantes.

Lux alternata.

Chorea mutatur in luctum.

Epulantur excitati.

Maiorum gesta quæ.

Melius mori quàm viuere.

De exercitiis sublunaribus.

CAP. IX.

Nox continua.

Lux continua.

Lappones.
Bothnienses.
Islandenses.
Suetia superior
Gothia.

Lume e pingue dine beluarū.

Venti lumē nō extinguunt.
Labores maiores hyeme.

Plana omnia.

FREQVENS est quæstio, quid faciant populi Septentrionales, quando profundæ, continuæq; sunt noctes ante, & post solstitium hyemale, dum beneficio solaris luminis homines, præsertim suppolares, aliquid debeant operari: rursumq; tempore continuę lucis in æstate, quando nulla omnino nox ferè mēsibus sex apparet. Quocirca præmissis, quæ primo libro in aliquot prioribus capitulis ostensa sunt, hic animaduertendum erit, quod Ptolemęus in II. Almagesti cap. VI. attestatur, quòd in XXXIX. parallelo maxima dies sex mensium est: & huic parallelo subijciūtur gentes, seu regiones extremè polares, Lapponienses scilicet, & Bothnienses, & Isladenses insulares. In XXXVIII. parallelo maximus est dies quinq; mensiū: cui subijciuntur Suetia, Helsingia, Angermāniæ & Noruegiæ Borealiora. In XXXVI. parallelo maximus habetur dies trium mensium: cui subijciuntur Gothia, Moscouia, Russia, & Liuonia. Qui igitur habitant in ea imensa æstatis luce, aut oppositis tenebris eius, optimè nouerunt, vtiliterq; solent suas continuas operationes in tenebris variare, scilicet vt loco diurnæ lucis pinguedine marinarų beluarų incēsa, suo lychno supposito in domibus, vel campis, aut syluis, vtantur: neruos animalium, pręcipuè rangiferorum (de quibus infrà de animalibus dicetur) pro filis, telisq;, ac vestibus (præsertim lanosarų pelliū) consuendis subtiliantes, & adaptantes: eò q; linū in extremis regionibus illis ob excellentissimum frigus non seminatur, neq; crescit. Præterea qui in locis campestribus laborant, vel eadem pinguedine beluarum, vel aruina pisciū (cui venti nocere nequeunt) vel clarissimo lumine lunæ, vel stellarų reflexa luce in niuibus vtūtur: immò maiores sub lumine lunæ labores in syluis, campis, glacie, ac niuibus, itidem & longiora itinera commodius, quàm æstate sub luce solari perficere possunt. Valles nanq; tortuosæ, & obliqui colles, rupesq; præcipites, & excelsi montes æstiuo tempore impermeabiles sunt, pro plaustris euehendis, vel itineribus conficiendis: vbi hyemali tempore omnia quasi plana, & apta sunt, pro quibuscunque itineribus commodè perficiendis. Immò tam opportuna vtilitas, & agilitas est, vt plus

plus oneris duo iumenta (prout superius dictum est, & infrà de glacialibus bellis ostendetur) in lubrica glacie, vel trita niue, quàm decem equi in campestribus plaustris pertrahere solent. Quò autem ad lucem excellentem, ne tempori dormitionis eorum noceat, satis opportuna remedia siue in ædibus, siue tentorijs seruant: immò nec lux clarissimè rutilans, aut caumata eius tantum obsunt indigenis, quantum tristissimi culices: qui forsitan Aegyptiacis sunt tristiores, vt infrà de eisdem erit ostendendum, & remedijs eorundem. Onera duobus iumētis trahūtur immensa. Culices tristissimi.

De nauibus neruo, & radicibus colligatis.

CAP. X.

QVIA in extremis Aquilonaribus terris nullæ mineræ ferreæ, cupreę, aut argenteæ adhuc repertæ sunt, (licet Beatissimus Iob dicat, ab Aquilone venire aurum) multusq́; & necessarius vsus nauigiorum, ob aquarum multitudinem ferro firmandorum, hominibus illis est inquirendus: ideoq́; nauigia fabricaturi, maxime ad piscatorium vsum, fissiles pinos, & abietes in eorum nemoribus ad subtiles tabulas redactas (nullo existente ferreo clauo) tenerrimis arborum radicibus recenter extractis, quasi canopeis funibus insigni ingenio componunt. Alij restibus, & viminibus arborum populearum, aut alterius generis, præterquàm quercinis, ad CC. milliaria Gothica, siue Germanica propè non crescentibus, nauigia ligant. Sed abietes, & pini adeò proceræ altitudinis, ac rectitudinis sunt, vt aptissimæ sint ad quemlibet necessarium vsum, etiam lucricupidis ad opulentum quæstum, quandò vltramarinis mercatoribus vēdi possunt. Alij fabricando naues conuersis, ac contritis animalium neruis, præcipuè rangiferorū, sole ventoq́; siccatis, tabulata coniungunt. Sed hi nerui instar stuparum sunt à subtilioribus neruis pro vsu filorum purgatis, extracti, & excrescētes, prout alibi de vtilitate rangiferorum lib. de animalibus ostendetur. Omnia igitur nauigia vndecunq; fabricata, combinataq́; fuerint, pinea pice (cuius inexhausta abundantia ibidem adest) diligentissimè liniuntur, clauisq́; ligneis intus, forisue, vbi opus fuerit, fortissimè compaginantur. Nauigia autem marinis fluctibus deputanda, admodum curta, non profunda sunt: sed valde lata, pportione debita p vsu velorū i tēpestatibus reseruata, fabricātur: eò q breues vndę sunt, & spumosę, ppter latentia sub aquis saxa, excitatę.

Aurū ab Aquilone venit. Abietes fissiles. Nerui loco clauorum. Fila è neruis. Pix. Nauigia curta.

Ceduntq́ vt in plurimum fluctibus, velut coriarius saccus, vndarumq́ reflexioni: q̃a non duro, nec indomabili ferro, sed mollibus, ac tenacissimis viminibus, & neruis sunt compaginata. Longoq́ tempore ab elemẽtorum iniuria, ob innatam picem, durant. Anchoris ex incuruatis fortium lignorum radicibus saxorum pondere connexis, & restibus populeis, seu betuleis, pro sufficienti longitudine funium, & laneo panno pro velo, vel arborum codicibus vtuntur, maximè in stagnalibus aquis, vti rarissimè in mari salso. Hæcq́ nauigia Scutha appellantur: sicuti & aliud oblongum genus in Bothnico mari, & recentibus aquis, Haapar dicitur, sine quocunq́ ferro diligentissimè combinatum. Sed vti miræ longitudinis est, ita & portentosæ celeritatis, vt volare videatur ad leuem impulsum. Rapidis fluminibus è sublimioribus locis descendentibus solummodò, & æstiuæ piscaturæ reseruatur. Quo genere nauigij periculosissimè inter montana flumina M. D. XVIII. descendendo euectus fui: adeò fragili ligno coactus sum, ob publica negotia peragenda, credere animam & salutem meam: eoq́ formidabilior erat transitus, quò magis in littore signa apparuere, magni nominis personas ibidem vi fluminum fuisse suffocatas.

Nauigia durabilia. Anchoræ arboreæ. Vela lanea. Scutha. Haaper. Periculũ autoris.

De instructione sagittandi.

CAP. XI.

RTEM sagittandi quasi connatam professionem vniuersę gentes Septentrionales prosequuntur, præcipuè ex arcubus omni ætati, tempori, loco, & occasioni concessis, prout exprimitur superiori figura: in qua ætas, & exercitium ostenditur, quo viuendi genere sit occupata: & hoc à primęua ętate, qua soliciti parentes proles suas vtriusq́ sexus, sed pręcipuè masculos instruunt, quomodo manuales arcus (nam alio sagittarum genere non vtuntur) teneant, eleuent, deprimant, vel obliquẽt in telis excutiẽdis: atq́ si telũ, vel sagitta nõ tacta meta ĩter arbores, herbas, vel niues euanuerit, aut è sublimi dimissa fruticibus, & arbusculis abscõsa, quo pacto recuparі possit: hoc est, vt aliã, vel plures sagittas, seruata eadem arcus eleuatione, in longum vel altum dimissas, per cadẽtes inquirant.

Viuendi genus. Arcus manuales. Sagittãdi disciplina. Sagittę ĩgrẽdę.

inquirant. Nec longè ab ea reperibilis est, quam prius emisit. Huncq; modum tela recuperandi seruant ballistarij totius plagę Septentrionalis. Pueris itaq;, vt metam diligentius tangant, candidum aliquod cingulum (quo mirè delectantur) atq; noui arcus apponuntur: similiter & puellis linea vestis. Tamq; periti euadunt, vt magno interstitio mediante obolum, vel acum (quatenus videre poterunt) infallibiliter attingant, prout personaliter anno prędicto M.D.XVIII. in terris eorum constitutus vidi. Gens hæc vtplurimum pusillæ staturæ est, animoq; pusillo, eò quòd absq; vrbibus, aut castellis, vel in pagis, vel tentorijs, vel carris, aut solitudine vasta moratur: immò pars eorum in arboribus quadrato ordine crescentibus domos collocant, ne denso niuium casu in campestribus suffocentur, aut à bestijs famelicis insuperabili agmine congredientibus deuorentur: quo casu magna custodia fit prægnantium mulierum, & paruulorum, quos auidius tanquam delicatiorem escam insequuntur, prout inferius de luporum natura dicetur. Mulieres, ac puellæ earum regionum valde fœcundæ, & pulchræ sunt, ea potissimùm causa, q; candore, & rubedine opificio naturæ præcipuo formosiores habentur: nec fucum sciunt, aut scire volunt, etiam si venustatem eisdem natura negasset. Aestimo multos Italicæ nationis præclarissimos viros, præcipuè Venetos, in domestica amœnitate, ac pudicitia fore securiores, si eorum lasciuientes fœminæ fucatum ornatum maxima enumerata stipe ab Aethiopia, vel Aegypto anxia solicitudine non haberent. Solebat charissimus frater, & antecessor meus D. Ioannes Magnus Gothus Archiepiscopus Vpsalensis, sacramentum Confirmationis nomine dignissimi viri Hieronymi Quirini Patriarchæ Venetiarum conferens, & ego post eum, dicere: Quàm pulcherrimę Dei creaturę sunt hę puellulę, si sic sine fucato colore vsque ad optatam senectam peruenire possent, & vellent. Sed hæc pretiosa vanitas, læsa postmodum conscientia, accedenteq; senio, morbo, scabie, vertigine, facit eas omnibus creaturis turpiores. Igitur tutius viuunt homines supradicti in syluis, & vastis solitudinibus, sub mutua naturæ pulchritudine, & innocentia, quàm incolæ fortium ciuitatum sub legibus, & metu pœnarum. Quòd autem cernitur in superiori imagine homo pilosus, & caudatus, sic intelligendum est, quòd parentes tegunt siccatis animalium pellibus, pręcipuè iuuenum vrsorum, corpora adolescentum, et puerorum. Nec vitio datur genti simplicitate morum, & innocentia taliter institutæ.

Prœmium artis.

Acus pro meta sagittæ.

Domus ĩ arboribus.

Mulierų pgnantium custodia

Fœminæ pulchræ & fœcundæ.

Fœmĩæ lasciuæ

Hiero. Quiri. Patriar. Vene.

Hoĩes pilosi.

De venatione Lapponum.

CAP. XII.

VM alibi, videlicet primo lib. cap. II. dictum sit de Scricfinnis, Biarmiensibus, & Finmarchis, & moribus, ac vita eorundem, hic adiungendum erit, qualiter in pandis, seu latis trabibus, seu lubricis tabulis, pedibus alligatis super valles, niuososque montes, ac cacumina montium celerrimo transitu, lapsuque prçcipites in bestias efferuntur, arcubus et sagittis venatione quaerendas. Cernitur hic fœmina solutis crinibus intendere saggittas. Nec mirum: quia sub polo habitantibus in vasto nemorum circuitu, tanta ferarum reperitur fœcunditas, & multitudo, vt soli viri, nisi & fœminæ accurrant, non sufficiant ad earum venationem instituendam. Igitur eadem agilitate, & forsitan maiori, fœminæ venantur, vt viri. Attamen vir prædam diuidit, veruque designat assandam: quidue domesticis, seu vicinis certa liberalitate donandũ sit, disponit. Nec tantum hæc venandi sagacitas in terrestres feras tam insidiosè, quàm apertè quçrendas, extenditur, quàm etiam in aues diuersi generis, amplissimas solitudines inhabitantes: quarum plumis mollioribus pro lectis, pennisque durioribus pro texturis neruorum vtuntur. Carnibus verò horum animalium frequentius assis, quàm lixis vescuntur. Pellium verò exuuias, vt proximo cap. dictum est, corporibus paruulorum filiorum, vel adolescentum adaptant, vti auium, pro capitum tegumentis. Ideoque temerè apud plerosque creditur, quòd sint corpore hirsuto instar brutorum, aut beluarum: quod forsan prouenit ob ignorantiam, aut voluptatem, quam inde plerique capiunt, vt supra fidem rerum dicant omnia comperta sibi apud remotiores terras, vt Paulo Iouio visum est.

Venãdi modus

Fœminæ venatrices.

Vir prædã diuidit.

Aues infinitæ.

Pellium vsus.

Inanis gloria.

De transitu equorum super montes niuosos.

CAP. XIII.

RANSITVS huius hominis, & equi, quasi super clypeos militares, sic intelligitur. Sunt inter Septentrionalia regna Suetiæ, & Noruegiæ, montes alti limitanei, Doffrini dicti, ac alij similes, hyberno tempore adeò densis, & profundis repleti niuibus, vt per eos solidum iter communi more viatoribus pernegetur. Verùm vt domestici negotiatores eiusmodi difficultatem ingenio superent, arteque pondera leuent, crates, seu arcus leui, ac lato subere, seu cortice tiliano contextos, pedibus proprijs, ac equorum alligant, iugaque niuium sine formidine depressionis (graui licet pondere onusti) conculcant, iterque diurnum, duo scilicet montana milliaria (quę XII. Italica sunt) propter dierum breuitatem conficiunt. Nocte verò sub splendidissima luna duplatum iter consumunt, aut triplatum. Neque id incommodè fit, cùm niuium reuerberatione lunaris splendor sublimes, & decliues campos illustret, vt etiam montium præcipitia, ac noxias feras à longè prospiciant euitandas: inter quas montani lupi sub intenso frigore, mense præsertim Ianuario, agmine magno conglobati, sunt nocentiores, prout infrà de periculo luporum dicetur. Res autem, quæ tam ingenioso labore portantur, sunt sal, crustatum ferrum, lineus ac laneus pannus, & alicubi mineralia saxa argenti, cupri, ac pelles pretiosæ. Vt autem equi ad iter niueum prouidentius instituantur, eos in niuosis vallibus à iuuentute exilibus sportis quasi corbibus ad pedes alligatis, cum leui onere dietim ducunt, vt assuescant pondera portare grauiora. Nec minus ductores corbibus sub plantis alligatis sese baculo inferius lato habilitant, & sustentant, vt his præambulis pro tempore imminentem valeant effugere necessitatem, & mortem. Euenit enim itinerantibus, vt Austro flante tantùm nix mollescat, vt impressis pedibus equi, vel hominis, nisi modo prouideatur antedicto, quasi aperta vorago cedat: nec est qui releuet solum cum iumento, nisi fidis hominibus fuerit comitatus. Si in multis casibus verum est verbum Vę soli, certè horrendum est in hoc passu, nisi homo habuerit in tali casu subleuantem. Neque hic prætereundum puto grauem autorem Strabonem lib. XI. de partibus Armeniæ valde similia ad hunc casum addu-

Doffrini mõtes

Corbes, crates, seu arcus sub pedibus.

Lumine lunæ euitant pĩcula.

Lupi nocentiores.

Res & mercimonia.

Baculo alleuiantur viatores.

Vę soli.

Strabo.

centem, his ſcilicet verbis: Armeniæ pars eſt Faunena, & Comiſena, ac Orchiſtena: quæ equis abundat. Chorſena verò, & Cambiſena, Septentrionales, & valde niuales ſunt, Caucaſijs montibus, & Iberiæ, & Colchidi vicini: vbi iter agentes in ſummis montium cacuminibus niue obrui dicuntur: nam ibi plurima cadit. Vnde baculos habent ad eiuſmodi pericula, quos in ſummam niuem reſpirandi gratia exerant, vt eo ſigno auxilium ab aduenientibus conſequantur: quapropter ſæpe effoſsi ſeruantur. Eo igitur argumento clarum eſt, Gothicas, Sueticas, ac Noruegicas gentes Occidentaliores prouidentius artis ſagacitate ſuæ ſaluti conſulere, quàm apertis periculis ſe committere, & alienam, ac incertam depoſcere commiſerationem.

Baculis eleuatis auxilia petunt. Effoſsi hoīes ſeruantur. Prouidētia adhibenda.

De periculoſo tranſitu intra montes.

CAP. XIIII.

MAIVS adhuc periculum in cauernoſis montibus iter facientibus imminet: quia flatus, ſeu ventorum ſpiracula adeò vehementia ibidem concurſu minutarum niuium excitari videntur, vt, niſi comportatis ſoſſorijs, ſiue ligonibus, quibus viam aperiant, vix adſit ſpes, qua exeant altiſsimos montes, & profundiſsimas valles. Montes igitur hi præcipui ſunt, Doffra, Schars, Sula, Horuilla, cum multis ſimilibus: de quorum radicibus, vel vmbilicis, exeunt vaſtiſsima flumina, partim in Orientem, & partim in Occidentem. Perpetui enim montes, quaſi linea dorſotenus tracta, ab Auſtro in Septentrionem continuo gibbo ducuntur: nominaq; ſortiuntur à prouincijs, amnibus, vel forma locorum, vel beſtijs verſantibus in eiſdem, vt ab vrſis, lupis, & ceruis, aut caſtoribus, & alijs animalibus omnimodè piloſis, quæ pro loci qualitate contra vim frigorum peroptimè ſunt veſtita. Ideoq; leones, cameli, ſimeę, aſini, vel muli, vix eò portati ſuperuiuere poſſunt, prout ſuperius lib. primo de horribili frigore fuerat enarratum. Montes tamen hos incolę hyemis tempore domeſticatis rangiferis quaſi iugalibus ceruis, oneribus non exiguis

Niues minutiſſimæ periculoſiores. Montium noīa. Flumina vaſtiſſima. Noīa montiū à piloſis beſtijs. Leones, cameli, &c. nō ſunt ī Aquilone.

exiguis penetrant, milliaribus Italicis propè ducentis. Vni autem viro quadraginta rangiferi pertinent domesticati: quorum quilibet pondus suffert librarum ducentarum, & amplius.

De lege coruorum necandorum.

CAP. XV.

LEGE cauetur in Islandia, id est, terra glaciali, regno Noruegiæ antiquitus, & nunc subiecta, vt quicunque noxiam bestiam occiderit, à fisco, vel Regio præfecto iuxta crudelitatem occisi cadaueris, & præsentati, constitutum suscipiat emolumentum. Cùm itaque corui, etiam albi ibidem plus, quàm in alijs regionibus, agnellos & porcellos impetuoso volatu, ac vngularum raptu occidendo, sint sæuiores, iuuenes terrarum incolæ eo labore se habilitant, & indurant, vt hanc depopulationem vlciscantur, plurimos coruorum occidendo sagittis: solaque rostra funibus alligata præsidibus pro signo mercedem petituri demonstrant: quam & liberalissima largitione pari sagittarum numero, vt bestiæ fuerint interemptæ, compensant. Ita & de reliquis animalibus damnosis in tota Septentrionali plaga obseruatur, saluo quòd pelles grandium vrsorum, præsertim alborum, scabellis sacrorum altarium, ne frigus sacerdotibus noceat, substernuntur. Nec dissimilis venatio murium apud Hispanicas nationes, Strabone teste, fuit. Incolæ enim harum terrarum, vt immunem haberent annonam ab eorum corrosione, publico stipendio conducebant huius pestis extirpatores: licet ea diligentia nil proficiebant. Prætereà nec dissimile est, quòd duo cuniculi in insulam circa columnas Herculis, & Gades introducti, ferè eam totam subuertissent, nisi Romani opem quatocyus attulissent. Nunc verò continuis venationibus exterminati defecerunt. Quid insuper excelsa Romanorum potestas, stipendio publico ruricolis constituto, vt exterminarent locustas, seu bruchos (quos gryllos vocant) nedum agros, sed & arbores, & quæcunque virentia depopulantes, interpolatis temporibus & annis fecerit, aliquando Romæ cum admiratione vidi: quoniam pro certa mensura, & numero enecatarum locustarum, pretium numerabatur, donec decresceret hoc noxium agmen. Sed nec alienum erit hic meminisse Mysiæ legationis

Islandia.

Corui albi occidũt agnos & porcos.

Sagittæ pro mercede reddũtur

Vrsi albi.

Pelles ad pedes altaris.

Mures Hispanici.

Cuniculi Romano exercitu superantur.

Grylli vel locustæ.

Aper.

ad Cyrum in hac forma: Apparuit, ô Rex, apud nos maxima res: aper, qui agrestia corrumpit opera: quem studiosissimè captantes, interimere non valuimus. Nunc itaque te obsecramus, vt nobiscum filium tuum, ac delectos iuuenes, canesque mittas, quò beluam è regione tollamus. Quibus respondit, Se filium, ob nouam nuptam, non missurum: sed Lydorum delectos, & venatores omnes cum canibus, mandatoque, vt quàm promptissimè beluam de regione submoueant. Attamen filius Cyri, ne ignauus videretur, sua sponte pro confodienda bestia equis, & canibus properans, ictu lanceæ, qua aper occidendus erat, infelicissimo casu interemptus fuit.

Cyri regis responsio.

Filius regis occisus.

De obsequiis erga senes.

CAP. XVI.

CAETERVM quantam curam habeant populi Septentrionales erga senes, tam parentes, quàm alios veneranda senecta depressos, parumper ostenditur præmissa figura: qua senex præcipitem montem, collemque descensurus, pelli vrsinæ imponitur, filiorum, vel seruorum obsequio defendus: hac tamen seruata cautela, vt posterior pars cutis, aut pellis, ob erigendos pilos, & retardandas niues, vel glacialem lubricitatem, antrorsum vertatur: & ita lentè delapsus, incolumis cum oneribus è sublimioribus locis ad ima defertur. Sed & hæc reuerentia senibus, & commoditas fit, vt cùm viam glacialem eo modo descendere nequeant, obliquato gyrantium filiorum transitu paulatim in plana portentur: rursumque si glacialis lubricitas ascendendo penetrari debeat, ne deorsum grauescens plaustrum resiliat, ramoso ligno supposito (vt iumenta trahendo respirent) vel bifurcato ferro veniet sistendum. Hæcque prouisio tam vtilis, quàm necessaria est in longinquis itineribus, vbi duobus, tribusue, vel pluribus diebus ascenditur, & totidem descenditur ad planitiem paludinosam, totaliter congelatam. Sed nec insuetum est genti, vbicunque in via, aut æde occurrerit senex, illi locum cedere, & reuerentiam exhibere, iudiciumque suscipere, & exequi, quod protulerit in sua professione, quemadmodum inferius lib. XIIII. de syluestribus iudicijs ostendetur. Ad hæc igitur obsequia senibus exhibenda, adduci possunt duo filij

Reuerentia erga senes.

Modus descendendi.

Modus ascendendi.

Palus cōgelata.

Senum sentētia valet.

filij (iumentis præstò non occurrentibus) qui matrem XLV. stadijs plaustrali iugo ad templū Iunonis omniū laude, & admiratione traxerunt (teste Herodoto lib. primo) apud Argiuos: quiq; filij precatu matris, vt optimum mortalibus concedendum assequerentur, illico mortui sunt: testimonio ad posteros relicto, quòd satius est homini mori, quàm viuere, vt supra eodem lib. cap. VIII. Quale etiam, & quàm vtile consilium prudens mater Gambarucha filijs, ne infinita populorum multitudo periret, ante exitum Longobardorum à Septentrione præbuerit, Saxo lib. VIII. meminit: scilicet vt seruata erga parentes ac liberos pietate, patria excessuri sorte deligerentur: quæ si senes inualidos obtulisset, robustiores se eorum loco exilio offerrent, eiusq; pondus pro debilibus perferendum sua sponte susciperent. Nec dignos esse vita, qui illam scelere, & sacrilegio comparare, parētesq;, ac prolē tam iniqua sententia ꝓsequi sustinuissent, charitatis loco crudelitatis officia peracturi. Postremò cunctos malè patriam demereri, apud quos parentum, aut liberorum amori proprij spiritus charitas præponderaret. Hæc Saxo. Sed neq; bestijs desunt pietatis obsequia erga parentes, cùm inter alias ciconiæ (redeuntis anni, & lętitiæ nuntiatrices) pennis parentes ob senium destitutos, nec ad proprios quærendos cibos potentes, plumis tegunt, & famem leuant, ac corpora fatigata reficiunt, donec in pristinum vigorē ala grandæua redierit: pia vicissitudine vitam, quam à parentibus acceperant, recompensantes. Quid ergo homines facere debebunt? quando & hanc pietatem brutis, & bestijs inesse cognoscunt. Præterea Septentrionalium populorum mos est, vt minores maioribus natu obuij cedant via, ac deflectant: aduenientibusq; è sedili assurgunt, maioribus natu perpetuam reuerentiam exhibentes.

Duo filij iugales matrē duxerunt ad templum.

Gambarucha.

Sorte diuidūt. patriā exituri.

Ciconiæ miranda natura.

O parricida & sacrilege quid agis?

Senes perpetuò venerantur.

De baptizandis pueris syluestrium incolarum.

CAP. XVII.

ETSI multa de idolatris extremi orbis Septentrionalis, & eorum superstitioso cultu dicta sint, & quomodo spes est, vt aliquando audita diuini verbi vera prędicatione, ad communionem Christifidelium accedere non tardarent: tamen pia præualēte exhortatione Catholicorum sacerdotum, magna pars syluestrium hominum inducta est, maiorq; spes oritur, vt amodo, sedatis alibi erroribus, vnanimiter inducendi accedant. Quòd verò tardare videntur, causa est, & hæc euidentissima, quòd maximè distant, ducentis scilicet, & amplius, millia-

Idolatrarū spes.

Distātia maxīa.

ribus Italicis ab Ecclesijs Christianorum: ad quas, ob eam immensam distantiam, rarius valeant appropinquare. Veruntamen qui Christiano ritui sese subdiderant, obedientissimi reperiuntur: licet ob prædictam distantiam semel, aut bis in anno suas visitant Ecclesias baptismales, liberosque lactentes cophinis, seu corbibus impositos, post tergum ligatos secum baptizandos comportant, aliaque pondera, & munera pellium, præsertim pretiosarum, sacerdoti loco decimarum distribuenda. Sed non modò Bothniensium versus Septentrionem, verumetiam Vermorum versus Occidentem habitantium, hæc distantia, & incommoditas conuertendorum hominum ad fidem, est deploranda. Et ob id rarissimè presbyteri, sed nunquàm Antistites, solitudines illas, ob inuia loca periculorum plenissima, accedere possunt.

Corbibus portantur infantes

Decimas dant.

Loca inuia.

De conuersione Finlandiæ Septentrionalis, & Orientalis, ac maxima hospitalitate.

CAP. XVIII.

VIT olim hæc vltima Aquilonaris regio, quemadmodum plures vicinæ terræ, pagana superstitione seducta: & ideò à via veritatis aberràs, Deo cõtumeliosa, & proximis extitit violenta. At postquàm duo clarissima lumina, & sanctissimi viri, Ericus Suetiæ Rex, & beatus Henricus Vpsalensis Archipræsul, fidei Christianæ & regno Suetiæ circa annos salutis M. C. LV. prædicatione verbi diuini, paceque oblata ac contempta, & victoriosa manu subiecissent, ac templa extruxissent, sacerdotesque eidem genti præfecissent, facta est præcipua omnium virtutum amatrix, præsertim liberalitatis, & hospitalitatis: qua incolæ eius in aduenas, & peregrinos per summam beneuolentiam vtuntur. Sunt inter se benigni, & modesti, atque ad iram tardi: at si diu prouocati fuerint, tarditatem magnitudine vindictæ compensabunt. Habitant vicatim in parochias, & villas distincti. Ecclesias magnificè constructas habent, nouisque erigendis magnoperè student. Sacerdotibus summam venerationem exhibent, decimasque rerum omnium præstant: & rursus ab eis ita in lege diuina, interprete

S. Ericus rex.
S. Hericus psul.
1155.

Finni conuertuntur.

Liberalitas.

Hospitalitas.

Vicatim hitat.

interprete in ambone ex more adhibito, instruuntur, vt pristinis erroribus extirpatis, ad honesta quæq; sequenda quadam mentis ingenuitate promptissimi, ac alacres efficiantur. Nec his dissimiles incolæ Occidentalis Bothniæ reputantur: qui deficientibus scholasticis disciplinis naturali lege ita instructi sunt, vt vitia detestentur, & virtutes amplectantur. Deprehendunt enim omnibus bonis eos affluere, qui rectè viuunt, ac nemini nocent: & econtrà ob detestanda crimina, fornicationes scilicet, & adulteria, furta, homicidia admissa, aues & bestias, nemora, ac pisces aquas eorum frequentius reliquisse, nec anteà, quàm orationibus ac benedictionibus sacrorum ministrorum offensa diuinitas placata fuisset, redijsse: de quo infrà lib. XVI. plura dicentur, immò & de multis remedijs diuersorum excessuum contra violatores Ecclesiæ, & pauperum, fideliter attendendis.

Sermo per interpretem.

Lex naturalis.

Orationibus depellitur caristia.

Remedia attendenda.

De causis tardatæ conuersionis gentium Aquilonarium.

CAP. XIX.

QVOD autem extremi Aquilonis populi ad fidem Catholicam in tot retroactis ætatibus & seculis integraliter haud vocati sunt, in primis causam præstare videtur inscrutabilis Dei prouidentia, quæ horas & momenta (quando hoc opus pijssimum fieri possit) in sua posuerat potestate. Intereà tamen & assiduè petendum erit, vt cùm messis multa sit, idoneos & efficaces operarios emittere dignetur in tempore opportuno. Et si ego viderer necessarius, nunquàm recusarem tam pium subire laborem, vbi diuinæ maiestati in cor Regis Suetiæ immittere dignaretur, vt sineret me iuxta ardētissimum desiderium meum adimplere tam optimum opus, quēadmodum annis XI. suscepto Archiepiscopali titulo illarum regionum incessanter cupieram, pro honore excelsi Dei, & omnium incolarum perpetua securitate. Nec dubitarem eius auxilio ita augere regnicolas in locis olim per me visis aptissimis, vt vbi nemo iam habitat, intra decennium habitationem capacem, & idoneam redderem, pro pluribus hominum millibus commodissimè habitaturis: vnde quæ Dei Deo, & quę Regis, Regi sufficienter, & omnimodè impenderentur. Sed, heu dolor, adesse tempus non cernitur, quo tanta vtilitas ad opus, & effectum felicibus auspicijs adduci credatur. Calumniatur quidam Lutheranæ vesaniæ fautor Ziglerus in Aquilonari geographia sua, præsules Septentrionales in culpa fore, quod gentes illæ Septentrionales haud conuertantur ad Christifidelium sanctissimam communionem: quasi importabilia tributa Pontificibus daturæ, à sacro baptismate, & vera religione perterritæ alienarentur. Sed reuera vti hæc assertio impia & mendax est, ita Deus, qui veritas est, agnoscit & iudicat, Antistites in culpa non esse, quòd differtur hoc opus pijssimum: quia Episcopi vix gregem opere, & doctrina in Meridionalibus prouincijs suarum diœcesum olim acquisitum, ob persecutionem quorundam magnatum hæresibus infectorum, defendere sufficiunt: multominus in extremas Aquilonis prouincias peregrinando, nouum superaddere possunt, donec fortè plenitudo gentium fiat, & vnus pastor, ac vnum ouile. Attamen ius & autoritatem Metropolitanę ecclesiæ Vpsalensis defensurus, anno salutis M. D. XXVI. Ioannes Magnus protunc Electus, licet Apostolicus legatus, visitationem fecit in extrema Iempthia: vbi plus prouentuū pauperibus errogauit ad solatiū, quàm sibi retinuit ad necessariū vsum, vt latius videri poterit ī vita eius sub titulo Metropolis Vpsalēsis.

Causa tardę vocationis popli Septētrionalis

Messis multa, operarij pauci.

Desideriū autoris pijssimum

Bona regis et ecclesiæ facilimè amplianda.

Zigleri impia calumnia.

Antistites inculpabiles.

Plenitudo gentium.

Iempthia.

Io. Magni Archiepi Vpsal. liberalitas.

De modo alliciendi, ac conseruandi gentes in vera religione.

CAP. XX.

ONSTITVTO igitur electo Archiepiscopo, etsi populi in extremis regionibus præ magna alacritate omnem obedientiam, & benignitatem exhibere conati sunt: tamen beneuolentiam hanc beneuolentia studuit omnimodè superare, vt omnes comprobarent eum esse imitatorem illius veri pastoris, qui cognoscit, & pascit oues suas. Siquidem emendas, quæ summo sacerdoti iuxta diuinam legem pro delictis populi offerri consueuerant, in vsus pauperum liberaliter erogauit, etiam incendio amissis fortunis oppressos, atque aliâs tyrannica violentia afflictos adiuuit. Præterea laborantes intolerabili salis defectu, nedum salis coquendi artem (inter studendum extra patriam quęsitam) coquere docuit, sed & officinas, & sartagines in littoribus maritimis sine quocunque lucro erigi fecit, erogans in eum pium & necessarium vsum ferè mille marcas monetæ maioris. Sed his, & similibus ingentissimæ pietatis studijs, quantum gratiæ & fauoris apud veros Catholicæ religionis cultores assecutus est, tantum odij, cùm è longissima visitatione ad aspectũ infamium Lutheranorum rediisset, reportauit. Veruntamen exemplo illius, qui velut ouis coram tondente non aperuit os suum, nunquàm desijt etiã in exilio XIX. annorum constitutus, inenarrabili patientia & fide laborare pro honore Regis Gostaui, & patriæ suæ, quæ à Lutheranis dæmonijs malè vexabatur: vt vinceret in bono malum. Quid verò boni peramplius egerit, aut alij venerabiles Dei præsules, pro salute, seuerissimæ (ne dicam ingratæ) patriæ suæ, in Metropoli Vpsalensi, & Apologia sua (quatenus opus fuerit) clarissimis exemplis ostendetur vniuersis. Et ita sit finis huius IIII. libri, vt aditus pateat ad antiquitates pugilum, & gigantum: qui si nunc viuerent, vtique cum bestijs, id est, impuris hæreticis, si viribus agendum foret, pugnare, & congredi non negarent.

Io. Magni Archiepi Vpsal. beneuolentia.
Emendas largit afflictis.
Salis inuentio.
Sartaginum donatio.
Odium pro dilectione.
Exiliũ 19. annorum.
Patria ingrata.
Metropolis.
Apologia.
Pugnare ad bestias.

LIBRI QVARTI FINIS.

OLAI MAGNI
GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS
DE GIGANTIBVS.

LIBER QVINTVS.

CAP. I.

ETSI sacræ, profanæq; historiæ maxima gigantum, atq; pugilum gesta euidenter commemorant, clareq; quid, quóue tempore, & loco orbis ea egerint, aut quomodo vixerint, attestantur: inutile tamen non erit aliqua his superaddere, quæ à cautibus, & saxis Septentrionalium regionum sunt eruta, palàm vniuersis latius per orbem reddere manifesta, dum ab antiquissimis, iisq; rarissimis scriptoribus, in libros sunt relata. Regiones igitur extremæ aliâs in Charta mea Gothica annotatæ, videlicet Finmarchia, Biarmia, Scricfinnia, Helsingia &c. adeò euidentia munimenta gigãtum curiosis, seu studiosis inspectoribus vbiq; exhibent, vt admiratione præuia credere cogantur, tam sublimem saxorum molem, tamq; immanem collium congeriem, nullo naturæ compendio, sed portentosis hominum viribus fuisse cõgestam, ac absolutam: etiam in campis, syluis, ac montibus regnorum Suetiæ, Gothiæ, ac Noruegiæ, vbi similia saxa conspiciuntur. Quid verò Saxo Grammaticus Danorum diligentissimus historicus, de sua tellure Danica in hac materia asserat, curiosus lector præfationem hi-

Gesta maiorum à cautibus extracta sunt.

Charta Gothica 1539. Venetijs facta.

Cõgeries colliũ

Saxo.

storiarum eius (quatenus libuerit) circa finem inspiciat : comperietque Danicam regionem giganteo cultu quondam exercitam, prout eximiæ magnitudinis saxa veterum bustis, ac speluncis affixa testantur. Quod si quis vi monstrosa patratum ambigat, quorundam montium excelsa suspiciat, dicatque si callet, quis eorum verticibus cautes tantæ granditatis inuexerit. Inopinabile nanque quiuis miraculi huius æstimator aduertet, vt molem super plano minimè, vel difficile mobilem, in tantum montanæ sublimitatis apicem simplex mortalitatis labor, aut vsitatus humani roboris conatus extulerit. Vtrum verò talium rerum autores post diluuium gigantes extiterint, an viri corporis viribus ante alios prædi͏ti, testatur se parum notitiæ ex Daniæ antiquitatibus inuenisse. Fortè si superioris Suetiæ, atque Gothiæ cautes, & saxa examinasset, præclarissima veterum gesta mirabili suo ingenio ad posteros transtulisset: cùm Suetia, & Gothia mille trecentis septuaginta annis Reges, & Principes habuerint, antequàm Dan primus Rex in Dania regnare cœpit: quorum magnifica gesta saxis insculpta, nostri temporis curiositas intuetur. Distinguit tamen ipse Saxo triplices quondam sub specie gigantum, ac pugilum, mathematicos extitisse, atque inauditi generis miracula discretis præstigiis exercuisse. Primi fuere monstrosi generis viri Gigantes dicti, humanam magnitudinem corporum granditate superantes. Secundi Physiculatores, artem habentes phythonicam: qui quantum superioribus habitu cessere corporeo, tantum viuaci mentis ingenio perstiterunt. Inter hos, & Gigantes assiduum bellorum de rerum summa certamen erat, donec Giganteum genus armis subigerent, sibique & regnandi ius, & diuinitatis opinionem consciscerent. Tertij verò ex superiorum copula pullulantes, naturæ eorum nec corporum magnitudine, nec artium exercitio respondebant. His tamen apud delusas præstigijs mentes diuinitatis accessit opinio, prout III. lib. in multis cap. fuerat enarratum. Nec mirandum, si portentis eorum simplex consenserit in adulterino deorum cultu barbaries, cùm Romanorum olim immensa prudentia talium quorundam mentitis honoribus illudebatur, prout diuus August. de ciuita. Dei lib. II. cap. IIII. & lib. VI. cap. IX. de turpissimis deorum officijs modestius, quàm sceleris horror exigit, disputando, quamplurima adducit: quantæ scilicet turpitudinis, absurditatis, indignitatis, ac falsitatis fuerit eorum profana cultura.

Immobilis moles.

Suetia & Gothia 1370. ãnis antequàm Dania reges habuit.

Triplex genus mathematicorum.

1. Gigantes.

2. Physiculatores.

3.

Barbaries simplex.

Romanorũ prudentia illusa.

De diuersitate

De diuersitate Gigantum, & pugilum,

CAP. II.

OLIM in regno Helsingorum, qui nunc parent Regi Suecorum versus Septentrionem, gigas erat Hartbenus nomine, tanta præditus magnitudine, vt nouem cubitis dimensio longitudinis eius protenderetur. Habebatque XII. athletas contubernales: quorum insignis proceritas dimidio inferior videbatur. Alter quidam Starchaterus, toti Europæ olim ob crebras (vt inferius dicetur) victorias nominatissimus. Similiter & Arngrimus, ac Aruerodus: de quorum etiam excellentissimis gestis infrà dicetur. Ne tamen à solis veteribus seculis exempla magnitudinis, aut fortitudinis mutuare videar, viros aliquot moderna memoria tam à mineralibus, quàm alijs Suetiæ, & Gothiæ prouincijs adducere congruit, tanta fortitudine præditos, vt quisque eorum in humeros subleuatum equum, vel bouem maximum, immò vas ferri sexcentarum, octingentarum, aut mille librarum (quale & aliquæ puellæ leuare possunt) ad plura stadia portaret. Visus est etiã quidam equitem armatum subitò obuium, non agilitate tantùm, sed viribus in terram deiecisse, vel detrusisse. Quòd autem de Hartbeno superius dictum est, iuuat simile adducere ex literis sacris, quòd Og Rex Basan de stirpe Gigantum genitus, lectum ferreum habuit longitudine nouem cubitorum, latitudine verò quatuor, ad mensuram cubiti virilis manus, prout Deutero. III. habetur: cuius autoritati impudentissimum est non assentire, vti & S. August. lib. XV. de ciuita. Dei cap. IX. de Gigantibus loquens attestatur, longè maiora corpora hominum extitisse, quàm hac nostra ætate. Dicit etiam Solinus Salaminę Euthymenis filium creuisse in triennio cubita tria sublimitate: sed incessu tardo, sensu hebeti, robusta voce, pubertate festina, morbis citò absumptum. Deinde notatur in bello Cretico, cùm elata flumina impetu plusquàm vi amnica inuecta terras rupissent, post discessum eorundem humanum corpus repertũ esse, sublimitate cubitorum XXXIII. cuius spectandi cupidine L. Flaccum legatum, Metellum etiam impendiò captos miraculo, quod auditu refutauerant, oculo potitos. Ex lib. de naturis rerum. In

Helsingi. Hartbenus. Athletæ 12. Starchaterus. Arngrimus. Aruerodus. Equus portabilis. Puellarum vis. Og rex Basan. Lectus ferreus 9. cubitorum. Euthymenis filius trienio tribus cubitis creuit. Humanum corpus sublime 33. cubitorum.

Puella longitudinis cubi. 50

Occiduis quoque partibus reperta est puella (quam vnde fluuiorum gurgites ab Oceano adduxerant, ignoratur) in capite vulnerata, ac mortua, induta chlamyde purpurea, longitudinis cubitorum quaquaginta, latitudinis inter humeros quatuor.

Colossus.

Colossus etiam homo monstruosus fuit: quem occisum Tyberis fluuius cooperire nequiuit: ipsumque mare per multa spatia sanguine rubro infecit, teste Adelino.

Vna manu duo viri mãducandi tenentur.

Præterea tantæ magnitudinis homo aliquando visus est, vt in antro suo resupinus iacens, vna manu duos viros teneret crudos, eosdem manducaturus. Allegat Pli. lib. VII. cap. II. homines in Scythia inueniri, proceritatem quinquaginta cubitorum excedentes.

Homines 50. cubitorum.

Isidorus dicit, apud Indos Macrobios haberi longitudinis duodecim pedum.

Itẽ.12. pedum

Gabinius Romanorum scriptor per Strabonem lib. XVII. citatus, scribit de sepultura Antæi, asserens eius tibiam sexaginta cubitorum longitudinem habere.

Tibia 60. cubitorum.

Maximinus Gothus.

Huic profectò tibiæ non respondisset caliga Maximini Gothi Imperatoris.

De sobrietate Gigantum, ac pugilum.

CAP. III.

ASSERIT clarissimus Danicarum rerum scriptor Saxo superius allegatus, ac inferius frequenter allegandus, inter alios Septentrionales fortissimos viros, gigantea magnitudine & fortitudine præditos, quendam fuisse Starchaterum Thauestum: cuius admirandas, & heroicas virtutes ita dignè extollit, vt raros sui æui similes vix habuerit in Europa, aut toto orbe: nec forsitan adhuc habet, vel habebit.

Starchaterus Tauestus.

Cumque eidem excelsi spiritus viro permultas virtutes accommodat, inter alias ipsam sobrietatem fortibus viris summè necessariam, huic relationi peculiariter statui apponendam, vtpote speculum prurientis æui nostri nunc attentius intuendum.

Sobrietas.

Erat enim (eodem Saxone teste) eiusdem Starchateri fortitudo frugalitatis amatrix, & ab immoderato dapum vsu auersa. Semper voluptate omissa, virtutis respectum egit,

Fortitudo.

egit, vetustos continentiæ mores imitans: ac rusticioris escæ paratum appetens, cœnæ sumptuosioris impendium fastidiuit. Igitur profusam dapum indulgentiam aspernatus, fumidoq́ue, ac rancido cibo vsus, famem eò sapidius, quò simplicius pepulit, ne veræ virtutis neruos externarum deliciarum contagione, tanquam adulterino quodam dulcore remitteret, aut priscæ frugalitatis normam inusitatis gulæ superstitionibus abrogaret. Cæterùm indignanter ferebat assam dapem, eandemq́ue elixam, vnius cœnæ sumptibus erogari: edulium pro monstro accipiens: quod culinę nidoribus delibutum, fartoris industria multiplicis temperamenti varietate perfricuit. Igitur vt Danicum luxum, Teutonum ritu (vnde effœminati fierent) introductum, auerteret, inter alia patrio carmine, multis dimissis, sic cecinit:

Rusticior esca.

Sapidius quò simplicius.

Assa daps vel elixa.

Fartor.

Teutonicus ritus.

Carmina Starchateri de frugalitate.

Fortium crudus cibus est virorum:
Nec reor lautis opus esse mensis,
Mens quibus belli meditatur vsum,
Pectore forti.
Aptius barbam poteras rigentem
Mordicus presso lacerare dente,
Quàm vorax lactis vacuare sinum
Ore capaci.
Fugimus lautæ vitium popinæ,
Rancidis ventrem dapibus fouentes.
Coctiles paucis placuere succi
Tempore prisco.
Discus herbosi vacuus saporis,
Arietum carnes dabat, & suillas.
Temperans vsus nihil immodesto
Polluit ausu.
Lacteum qui nunc adipem ligurris,
Induas mentem petimus virilem:
Esto Frothonis memor, & paterni
Funeris vltor.
Occidet nequam, pauidumq́ue pectus:
Nec fugax fati stimulum refellet,
Valle condatur licet, aut opacis
Incubet antris.
Vndecim quondam proceres eramus
Regis Hachonis studium secuti.
Hic prior Helgo Begathus resedit
Ordine cœnæ:
Hic famis primæ stimulum licebat
Aridis pernæ natibus leuare:
Ventris ardorem rigidi domabat
Copia crusti.
Offulam nemo vapidam petebat:
Quisq́ue communes celebrabat escas:
Simplici tantum stetit apparatu
Cœna potentum.
Vulgus externum fugiebat esum:
Nec fuit summis epuli libido:
Ipse Rex paruo meminit modestam
Ducere vitam:

Mellei temnens speciem saporis,
Combibit tostum Cereris liquorem:
Nec parum coctis dubitabat vti,
Assa perosus.
Mensa perstabat modico paratu,
Exhibens sumptum tenui salino,
Nequid externo variaret vsu
Docta vetustas.
Amphoras nemo, paterásue quondam
Intulit mensis: dolio profudit
Poculum promus: nec erat catillis
Copia pictis.
Nemo transacti venerator ęui,
Cantharis iunxit teretes diotas:
Nec cibis lancem cumulauit olim
Comptus agaso.
Non breui concha, cyathóue leui
Prandium vanus decorabat hospes:
Nunc recens morum facies pudenter
Omnia pressit.

Temperantia. Ebrij nunquàm Continentia. Mimi, & scurrę. Virtutis nerui.

TAlibus itaq; argumentis plurimos ad temperantiam, & sobrietatem, cæterasq; virtutes induxit, vt pleriq; inuenirentur, qui nunquàm ebriosa potione indulsisse dicantur, ne præcipuum fortitudinis vinculum continentia, luxuriæ viribus eluderetur. Tamq; remotus ab omni lasciuia eorum animus erat, vt penitus dedignarentur spectatores esse mimorum, aut scurrarum: nec delicatam dapem parare, aut lautiori industria aliena culina paratam appetere, aut oblatam degustare: nec cuiquam perniciosę voluptati animum, aut vires effœminandas offerre: ne veræ virtutis neruos, aut bellicam claritatem aliqua vitiorum contagione commacularent.

De virtutibus

De virtutibus fortissimi Starchateri.

CAP. IIII.

ABENDO sobrietatem (vt proximè prædictum est) quàm aptè ad cæteras virtutes vinculum ampliare potuit, omnes, qui gentilium operationes intuentur, agnoscunt: clariorq́ factus fuisset in meritis, si Christi doctrinæ, sicuti natiuitati eius, vicinitatem habuisset. Peregit tamen trium hominum secula, fortis & inuictus pugil, monstruosa & incredibili quadam virtute præditus, supra communem hominum staturam longè euectus, giganteam quandam molem præseferens, ita vt corporis magnitudini virium robur, & animi fortitudo responderet, vt nulli mortalium virtute cedere putaretur: cuius tam latè patens claritas fuit, vt adhuc quoq́ celeberrima gestorum eius, ac nominis opinio perseueret. In omnibus enim Aquilonaribus regnis, & eis vicinis, speciosissima sibi peperit monimenta. Primùm in Vichari Noruegiæ Regis iugulo, deorum fauori facinorum suorum principia dedicauit: deinde piraticam agens, profligatis latè prouincijs, Rusiam inuasit, Regemq́ eius Floccum superauit, & ingenti thesauro spoliauit. Ob hæc tam præclara militiæ principia, ab athletis Biarmiensibus, qui tunc præstantissimi habebantur, accitus, cùm plurima apud eos memoratu digna edidisset facinora, Sueonum fines ingreditur: vnde septenni militia peracta, ad Daniam se contulit: deinde in Hyberniam: ne vltimæ rerum humanarum mansiones ab eo intactæ consisterent: vbi duobus præstantissimis athletis congressus, victor euasit. Mox in Orientalia Rusiæ contra eximiæ opinionis gladiatorem Visinnum properauit. Is enim Visinnus vicinas, longinquasq́ prouincias omni iniuriæ genere vexauit, illustriumq́ virorum coniuges, maritis spectantibus, raptas ad stuprum pertraxit. Cuius sceleris Starchaterus, vt alter Hercules, rumore excitus, tollendi autoris gratia Rusiam petiuit, raptoremq́ ad singulare certamen prouocatum oppresit. Deinde latius ad Orientem progressus, Byzantium peruènit: vbi inuictæ opinionis gigantem, Tannam nomine, corporis viribus fretus, colluctando deuicit, ignotasq́ terrarum partes proscripti titulo petere coëgit. Igitur cùm nulla fortunæ sæuitia vires eius victoria fraudare potuisset, Poloniæ partes aggressus, eximium athletam Vasche, vel Vaszam, duelli certamine superauit. Nec longè pòst Hamæ pugili, apud Saxones gymnicis palmis clarissimo, congreditur: cuius pugno primùm ita obrutus memoratur, vt genibus nixus, hu-

Starcha. tpe natiui. Christi.

Tribus seculis fortissimus vixit.

Corporis magnitudini virtus respōdit.

Floccus rex.

Athletæ Biarmienses.

Septennis militia.

Hybernia vltia orbis mansio.

Visinnus gladiator.

Stuprator occiditur.

Byzantium.

Tanna gigas.

Polonia.

Vasche Polonus athleta.

Hama Saxo.

mum mento contingeret : quam corporis nutationem egregia vltione pensauit: nam vbi resuscitato poplite manum expedire, ferrumq; distringere licuit, medium Hamæ corpus dissecuit : eaq; victoria Saxones Danorum subiecit imperio : quo adeò seuerè abusi sunt, vt pro cubitalium quolibet indicem seruitutis stipem quotannis pendere cogerentur. Sed non diu violentum durauit imperium.

Hamæ corpus medium dissectum.

Tributum cubitale.

De patrocinio oppressorum.

CAP. V.

TRIVMPHIS his deductis omnibus in exteris terris, in patriam suam Suetiam est reuersus: Haldaniq; militiam proxima familiaritate complexus, nunquàm bellorum exercitio abstinuit, ita vt abstractum delicijs animum, continua armorum intentione torqueret, sibiq; nunquàm ebriosa potione indulsisse diceretur. Ad conuiuia nunquàm sustinuit inuitari, asserens, hunc scurrarum, & parasitorum morem esse, lautioris alimoniæ gratia ad alienæ culinæ nidorem decurrere. Quocirca non secus ac graui iniuria affectus, inuitantes grauibus pœnis afficere consueuit. Ab Helgone Noruegiorum Rege (qui nouem eximiæ fortitudinis pugilibus, ipso nuptiarum die sub duelli prouocatione sponsam rapere volentibus, congredi debuerat) suppliciter rogatus tanto discrimini auxilium afferre, tam promptissimò animo precibus assensit, vt Helgone ad locum pugnæ præcedente, interiectis aliquot diebus profectionem orsus, tantum locorum diali itinere pedester emensus prodatur, quantum præcedentes diebus duodecim equestres peragrasse dicuntur. Interrogatus à pugilibus, an ei dimicandi virtus suppeteret, Non vnum tantùm, verùm quotlibet admissos excipiendi certissimas sibi vires extare, respondit. Sequenti die cum contemptu aduersariorum campum ingressus, sub

Haldani militia

Armatus semp. Ebrius nūquàm nec conuiua.

Scurrarũ ritus.

Helgo rex Noruegiæ.

Pugiles, 9.

Diale iter duodenali equiparauit.

sub montis cuiusdam cliuo sessione quæsita, aduersum ventis, ac niuibus corpus præbuit. Tunc, ac si verno tempore apricandum esset, deposita veste, demendis operam pulicibus dabat. Purpureum quoque amiculum, quo nuper ab Helga (id erat nomen Regiæ sponsæ) donatus fuerat, sentibus iniecit, ne contra sæuientia grandinis tela, indumentorum vmbracula mutuatus videretur. Tunc athletæ montem ex opposito subeuntes, auersum ventis sedendi locum petunt: accensoque igne, frigus depellunt. Denique non viso Starchatero, quendam montis fastigio immittunt, qui tanquam è specula eius contemplaretur aduentum. Is in deuexa montis parte senem prospicit, scapulis tenus niuali desuper respersione contectum: quem percontatur, an is sit, qui promissas pugnæ partes agere debeat. Cumque se esse hunc Starchaterus astrueret, superuenientes cæteri, pariterne omnes, an singillatim excipere statuisset, interrogant. At ille: Quoties, inquit, mihi triste canum agmen oblatrat, simul, non vicissim eos abigere soleo. Ita se cum vniuersis, quàm singulis confligere malle significans, prius aduersarios dictis, quàm armis contemnendos putabat. Inito conflictu, sex eorum absque mutuo vulnerum receptu prostrauit: tres verò residuos, quanquàm multis vulneribus ab eis affectus, fratrum exemplo consumpsit: quæ quidem vulnera soli ruricolæ filio, ob officij venerationem, credidit restauranda. Is enim euulsas stomachi partes pristino loco restituit, elapsamque extorum congeriem nexili viminum complexione perstrinxit. Ne autem indonatam iuuenis humanitatem relinqueret, chlamydem vepribus iniectam, oblatæ dignationis præmium effecit.

Vnus contra 9. sim. p vno tpe.

Purpureũ amiculum.

Specula.

Triste canũ agmen.

Dictis prius, quàm armis.

Pugiles 9. consumuntur.

Ruricolæ medicamen.

De exercitiis eiusdem Starchateri.

CAP. VI.

VM autem Starchaterus apud Regem Suetiæ militaret, intellexissetq́ Daniæ Regē Ingellum prorsus petulantissimi luxus illecebris mancipatum, vitiaq́ pro virtute complexum, intermissis Regiæ maiestatis officijs, sordidum luxuriæ mancipium euasisse, dolenter tulit, tantę indolis iuuenem, tam inclyti patris filium exuisse. Eximium igitur carbonum fascem, tanquam opimam sarcinam, humeris suis Daniam petiturus impendit. Rogatus ab obuijs, quid tam insolitum onus deferret, Ingelli Regis hebetudinem ad acuminis habitum carbonibus se perducturum astruxit. Nec minus quàm dixit, effecit. Tantum enim valuit fortissimi, ac eloquentissimi viri monitio, vt Ingellus ex enerui, & molli illecebrarum mancipio, magnanimus virtutum cultor euaderet, patrisq́ sui interfectores, quos ad primum familiaritatis gradū extulerat, trucidaret. Quo peracto, Starchaterus suis monitis satisfactum gaudēs, gratiasq́ agens, multa præclara in laudem veteris militiæ, modo quo sequitur, inter alia complurima cecinisse refertur:

Ingellus Daniæ rex.
Sordidum luxuriæ mancipiū.
Sarcia carbonū
Starchaterus fortissimus et eloquentissimus.
Virtutū cultor.

Imberbis quando ductum, auspiciumq́ sequebar
Militiæ Rex Hacho tuæ, lasciua perosus
Ingenia, & luxum, nil præter bella colebam.
Exercens animum cum corpore, mente profanum
Omne relegaui, stomachoq́ placentia fugi,
Fortia complexus animo, nanq́ arma professus.
Aspera vestis erat, cultusq́ parabilis olim,
Rara quies, somniq́ breues, labor otia longè
Propulit, & parco fluxerunt tempora sumptu.
Non vt nunc quidam, quibus insatiata cupido
Ingluuie cæca visum rationis inumbrat.
Horum aliquis vestis operosæ tegmine cultus,
Molliter alipedem flectit, sparsamq́ renodat
Cæsariem, & laxos patitur fluitare capillos:

Discere

Discere sæpe foro, turpicꝙ inhiare lucello
Gaudet, & hoc studio vitam solatur inertem,
Venali celebrans commissa negotia lingua.
Vi violat leges, & ferro iura lacessit,
Obterit innocuos, alieno pascitur ere,
Stupra, gulamcꝙ colit, risu conuiuia mordax
Insequitur, sic scorta petens vt sarculus herbam.
Occidit ignauus, dum prælia pace quiescunt,
In media si valle cubet: testudine nulla
Tutus erit, qui fata timet: sors vltima viuum
Quæcꝙ rapit, latebra lethum depellere non est.
Ast ego, qui totum concussi cladibus orbem,
Leni morte fruar, placidocꝙ sub astra leuandus
Funere, vi morbi defungar vulneris expers.

Semper prætereà tam remotum à lasciuia animum habuit, vt ne eius spectator esse sustinuerit. Nunquàm otium negotio prætulit: nec minimè quidem luxuriæ assensor esse voluit, mollium, & timidorum contemptor. Histriones, scurras, parasitos vbicuncꝙ inter bellantes comprehendit, cædendos curauit: satius ratus in leuium hominum agmen cuticulæ damno ridiculum dictare supplicium, quàm pœna capitis funestum imperare discrimen. Eocꝙ modo iocularis ministerij, sordidecꝙ conditionis cateruam probroso verborum ludibrio multare contentus extitit, ne clarissimas manus turpissimorum hominum exitio commodaret. Fuit ipse Starchaterus in eo famosissimo bello Suetico, quod Ringo Suetiæ Rex contra Haraldum Daniæ Regem gessit, præcipuum culmen. Eo siquidem bello nullum maius vnquam in Aquilonaribus regnis factum memoratur.

Lasciuiæ nunquàm deditus
Otiosus nunquàm.
Scurras cędendos curauit.
Clarissimę manus in scurris non contaminandę.
Haquinus.
Haraldus.

Victor Suecorum Rex Danis imperauit. Periere ex Suecis XII. millia illustrium & procerum, ex Danis XXX. millia nobilium, at popularium vtriuscꝙ partis nullus erat numerus.

12000. Illustriũ Suecoꝝ et 30. millia Illustr. Danoꝝ, cæteroꝝ nullus numerus.

De summa gestorum Starchateri.

CAP. VII.

DEMVM post egregiam facinorum suorum laudem in senium vergens, hoc succincto carmine totius vitæ, & militiæ suæ studium summatim sic expresſit, autore Saxone:

Carmina Starchateri de vita sua.

At mihi (si recolo) nascenti fata dedêre
Bella sequi, belloq; mori, miscere tumultus,
Inuigilare armis, vitam exercere cruentam.
Castra quietis inps colui, pacemq; perosus,
Sub signis Gradiue tuis discrimine summo
Consenui, victorq; metu pugnare decorum,
Turpe vacare ratus, crebras committere cędes
Egregium duxi, & strages celebrare frequentes.
Sæpe graues bello Reges concurrere vidi,
Et clypeos, galeasq; teri, crudescere campos
Sanguine, loricas affixa cuspide rumpi,
Vndiq; thoraces admisso cedere ferro,
Luxuriare feras inhumato milite pastas.
Hic aliquis fortè egregij conaminis autor,
Marte manuq; potens, mediũ dum pugnat in hostem,
Intentam capiti loricam diffidit: alter
Casside perfossa, ferrumq; in vertice mersit.
Quando ter Olonis summo discrimine nati (Olo.)
Expugnator eram: nanq; agmine prorsus in illo,
Aut gladium fregit manus, aut obstantia fudit.
Hæc grauitas ferientis erat. Quid quando Curetum (Curetes.)

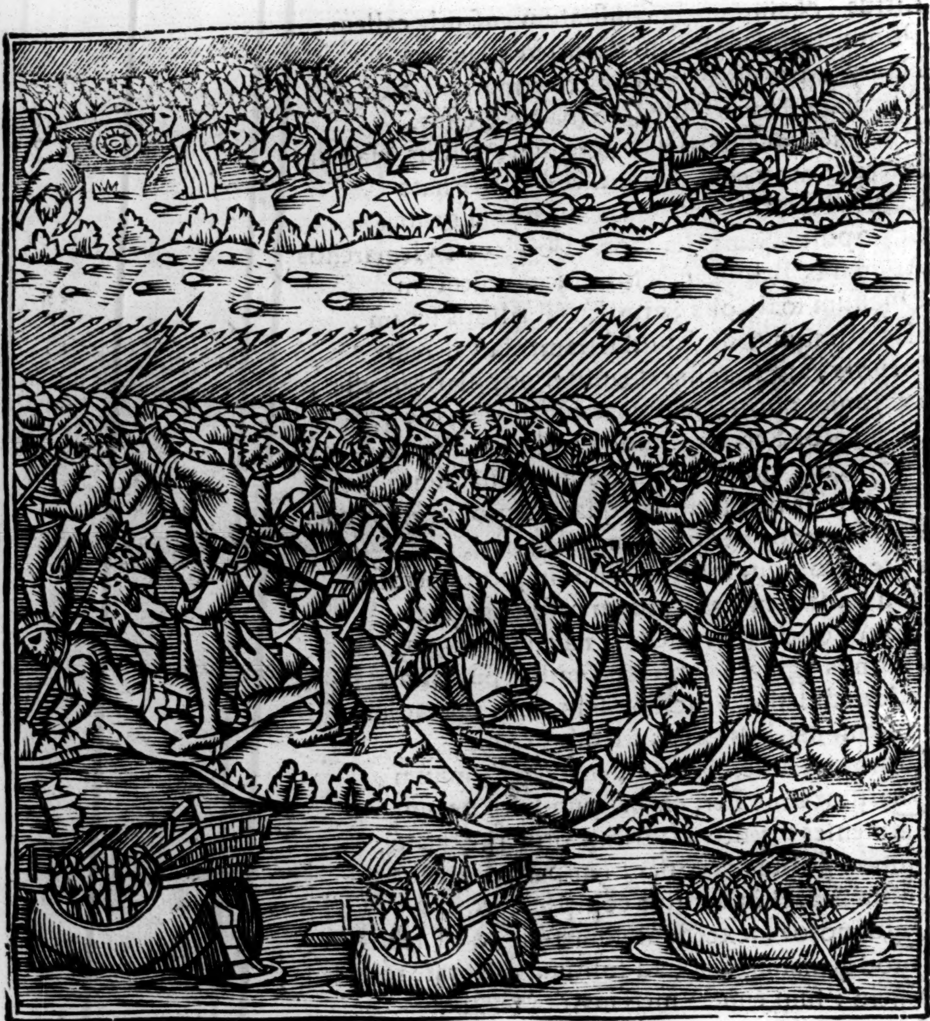
Littus

Littus, & innumera constratum cuspide callem,
Primus ligniferis docui decurrere plantis?
Nanque aditurus agros confertos murice ferreo, — Ligniferæ plantæ.
Armabam laceros subiecto stipite gressus.
Hinc mecum egregijs congressum viribus Hamam — Hama.
Enecui: mox cum Rino duce Flebace nato
Obtriui Kyrios, vel quas alit Esthia gentes, — Kyrij.
Et populos Semgalla tuos. Post hæc Tylemarchos — Noruegienses.
Aggressus, caput inde tuli liuore cruentum,
Quassum malleolis, armisque fabrilibus ictum.
Hic primùm didici quid ferramenta valerent
Incudis, atque animi quantum popularibus esset.
Teutonici quoque me pœnas autore dedere,
Cùm natos Suertinge tuos Frothonis iniqua — Teutones.
Cæde reos, domini vindex ad pocula straui. — Suertingus.
Nec minus hoc facinus, quando pro virgine chara
Vno septenos necui certamine fratres, — Septem fratres.
Teste loco: qui me stomacho linquente perosus,
Non parit arenti rediuiuum cespite gramen.
Moxque ducis Kerri bellum nauale parantis,
Vicimus egregio confertam milite puppim. — Kerrus.
Inde dedi letho Vaszam: fabrumque procacem — Vasza Polonus
Multaui natibus cæsis: ferroque peremi
Rupibus à niueis hebetantem tela Visinnum — Visinnus Ruthenus.
Quattuor hinc Leri natos, pugilesque peremi
Biarmenses: gentis Hybernæ principe capto,
Duflinæ populabar opes: semperque manebit — Biarmenses.
Nostra Brauellinis virtus conspecta trophæis. — Bauella Heed.
Quid moror? excedunt numerum, quæ fortiter egi,
Quodque manu gessi, ad solidum celebrare recensens,
Deficio: sunt cuncta meo maiora relatu.
Vincit opus famam, nec sermo suppetit actis.

Sanè fuit hic vir hauddubiè dignus omni bellica laude, non animi solùm vigore, sed etiam corporis viribus excellens, præcipuaque pedum pernicitate, vt vno die accelerando à superiori Suetia in Daniam pedester vsus sit: qualem alij diebus duodecim continuò gradientes vix habuerunt. Neque id à veritate alienum creditur, cùm Solinus testetur, cursores Alexandri Magni vno die M C C. stadia transiuisse: quæ stricto numero vix XXXII. milliaria Germanica constituere possunt, Procopio referente. Præterea adeò inuicti corporis fuit hic Starchaterus, vt ob continuam exercitationem, & vires augendas, induci non potuerit (etiam in rebus strenuè gestis) vt aliquid laboris sibijpsi laxaret, prout Imperatorem Probum pluries fecisse monstratur.

Starchaterus laude bellica dignus. Celerrimus. Cursores Alex. Magni. Stadia. Probus Imp.

De maximo, ac terribili bello Suecorum, ac Gothorum: cui Starchaterus præfuit contra Danos.

CAP. VIII.

Haquinus rex.
Haraldus rex.

Saxo.

Crantzius.
Io. Archieps Vpsalensis.

VM causam, & exordium, ac progressum, & exitum acerrimi prælij Haquini Ring Suecorum Gothorumque etc. Regis, ac Haraldi Hildetan Danorum Regis, lib. VIII. historiarum excellentissimus Danicarum rerum scriptor Saxo Sialandicus, omni æuo successuro notissimam tradiderit, ac post eum euolutis iam quinquaginta annis Albertus Crantzius idē pręliū incidenter attigerit, nouissimusque omnium charissimus frater, & antecessor meus, Io. Magnus Archiepiscopus Vpsalensis, hoc vastum, & incomparabile bellum in Gothicis, ac Sueticis historijs suis ex ineuitabili proposito veraciter, vt fidelem historicum decet, nuper conscripserit: ad me pertinere arbitror, vt sal-

tem

tem eiusmodi formidabilis conflictus aliquam mentionem hoc in loco inter pugiles, & gigantes interseram, præcipuè quia in nullo prælio Septentrionalium regnoꝝ, & vix vnquam in tota Europa tot fortissimi, vtriusqꝫ potentissimi tam terrestris, quàm naualis exercitus duces, cum tanta vehementia, ac ardore belli septennio præparati, concurrisse leguntur, quemadmodum in historijs satis concordibus supradictarum regionum, ac Regum, & autorum fideliter conscriptum habetur. Enumerantur in primis clarissimi bellatores, vnde, & quo stemmate insigniores pro parte Danorum fuerint: inter quos & fœminæ duæ, quibus virilem animum natura, arsqꝫ, & experientia peritiam erogauerat militarem: Hetha, ac Visna, Sclauonicæ stirpis illustrissimæ mulieres: quarum altera prima dux erat, altera verò apprimè rei bellicæ perita, principale vexillum gerens, eo, dextraqꝫ in conflictu, vrgente in acie Suecorum Gothorumqꝫ Starchatero, vt infrà dicetur, priuata fuit. Similiter ex parte opposita duces insigniores enumerantur, maximè quòd Starchaterus Suetici Regis Ringonis principalis exercitus director fuit, atqꝫ in eius exercitu Vegtbiorga puella acerbissima bellatrix, vt inferius ostendetur. Numerus nauium Ringonis pro Suecis & Gothis, duo millia quingentæ repertæ: sed Danorum non impar erat. Præparatis igitur vtrinqꝫ nunc cuneata, nunc corniculata acie, & reliquis ad prælium requisitis, lituisqꝫ canentibus, asperrimum fortissimarum gentium tanto tem-

Præliũ vix maius in Europa
Septennio ꝑparatũ bellum.
Bellatores clarissimi, et fœmięꝫ
Hetha.
Visna.
Vexillo priuatã & dextra.
Starchaterus belli director.
Vegtbiorga puella.
Naues Sueorũ 2500.
Danoꝝ plures.
Acies.

pore præparatum, tanto ardore de inuadendo, ac defendendo imperio conseritur bellũ, vt crederes repentè (inquit Saxo) terris ingruere cœlum, syluas cãposq; subsidere, misceri omnia, antiquum rediјsse chaos, diuina pariter & humana tumultuosa tẽpestate confundi, cunctaq; simul in perniciem trahi. Nam vbi ad teli iactum peruentum, intolerabilis armorum stridor incredibili cuncta fragore compleuit. Vapor vulnerum repentinã cœlo nebulam intendebat: dies effusa telorum grandine tegebatur. Nec parum in acie funditorum opera valuit. At vbi pila manu, aut tormentis excussa, cominus gladijs, ferratisq; clauis decernitur, tum verò plurimum sanguinis periclitatum est. Igitur fessis manare sudor corporibus cœpit, mucronumq; crepitacula eminus audiebantur. Illic Starchaterus, qui belli huius seriem sermone patrio primus edidit, prior in acie dimicans, Haraldi Regis proceres, Hun & Elli, Hort ac Burgha à se prostratos, abscissamq; Visnæ dexteram commemorat. Puella etiam in Suetica acie dimicans, Vegtbiorg nomine, Soth pugilem strauit: & ipsa quoq;, altero instante hoste, interempta est. Tanta enim vi periti arcuum Guthones neruos intenderant, vt clypeos quoq; iaculis transuerberarent: nec alia efficacior cædis extitit causa. Loricas, galeasq; perinde ac inermia corpora sagittarum acumina penetrabant. Centum quadragintaquatuor sagittis Vbbo quidam fortissimè pugnans, transfossus interijt. Summa etenim sagittariorum vi, instantibus Dalacarlis, recruduit semper bellum contra Danos. Tandem Danorum Rex Haraldus curru excussus, claua aurigæ proprij excerebratus interijt procerumq; triginta millia ex sua acie, atq; duodecim millia similium procerum ex parte Suecorum, & Gothorum: popularium verò numerus erat infinitus. Regnoq; Daniæ iussu Regis Suetiæ Ringonis præficitur Hetha numero regentium XLVI. cui successit Olo, per Starchaterum ab insidiatoribus introductum, pretioq; corruptum, interemptus.

Armorũ stridor

Vulnerũ vapor

Funditorũ opera

Pila.

Ferratæ clauę.

Soth pugil.

Guthones sagittarij.

Loricæ sagittis penetrantur vt aquę.

Vbbo 144. sagittis pfossus interijt.

Haraldus claua aurigę peremptus.

Hetha regia pficitur Danis.

De morte

De morte Starchateri.

CAP. IX.

POSTREMO iam prolixa fatigatus ętate, & labore, ne senij vitio pristinum gloriæ decus amitteret, egregium fore putauit, si voluntarium sibi consisceret exitum, fatumq; proprio maturasset arbitrio, (olim nanq; rei bellicæ deditis morbo oppetere probro datum est) aurum librarum CXX. quod iampridem pro Olonis tyranni interfectione meruerat, collo appensum gerebat, emendi in se percussoris gratia: nihil aptius ratus, quàm si aurum, quod pro aliena clade tulerat, damno propriæ salutis impenderet. Itaq; Hatherum splendido loco natum, cuius olim patrem occiderat, obuium nactus, hortabatur, ne à parentis sui interfectore pœnas exigere vereretur: hæc facientem auro, quod gerebat, potiturum esse promittit. Et vt eius in se animum vehementius efferaret, huiusmodi exhortatione vsus esse traditur:

Morbo mori militibus probrosum.

Pretium petita mortis 120. libræ auri.

Hatherus.

Præterea Hathere priuaui te patre Lenno.
Hanc mihi quæso vicem referas, & obire volentem
Sterne senem, iugulumq; meum pete vindice ferro,
Quippe opem clari mens percussoris adoptat:
Horret ab ignaua fatum deposcere dextra.
Sponte pia legem fati præcurrere fas est.
Quod nequeas fugere, hoc etiam anticipare licebit.
Arbor alenda recens, vetus excidenda: minister
Naturæ est, quisquis fato confinia fundit,

Et sternit quod stare nequit : mors optima tunc est,
Cùm petitur, vitæq; piget, cùm funus amatur,
Ne miseros casus incommoda proroget ætas.

Pecunia.

Hæc dicens exertam crumena pecuniam promit. Hatherus autem tam fruendi æris, quàm paternæ vltionis capessendæ cupidine concitatus, obsecuturum se precibus, nec premia repulsurum, spopondit. Cui Starchaterus cupidè ense prębito, pronam postmodum ceruicem applicuit, ne timidè percussoris opus exequeretur, aut ferro muliebriter vteretur, hortatus: præfatusq;, quòd si peracta cæde ante cadaueris lapsum caput, ac truncum medius intersiliret, armis innocuus redderetur. Igitur Hatherus adacto vegete gladio, senem capite demutilauit: quod corpori auulsum, impactumq; terræ glebam morsu carpsisse fertur, ferocitatem animi moribundi oris atrocitate declarans. Percussor tamen promissis fraudem subesse veritus, saltu abstinuit: quem si temerè egisset, fortè lapsi cadaueris ictu obrutus, occisi senis pœnas proprio funere persoluisset. Verùm ne tantum athletam busti inopem iacere pateretur, corpus eius in campo, qui vulgò Reling dicitur, sepulturæ mandandum curauit. Ita ex vehementia hydropisis Adrianus Imperator audacissimum barbarum minis, & muneribus coëgit, ac solicitauit, pro morte sibi sub mammillis inferenda: sed ad tantum facinus ferox homo induci non potuit: quia, teste Dione Cassio in vita Adriani, aufugit.

Starchateri mors virilis.

Starchateri caput terrã momordit.

Occisor formidat pœnam.

Reling.

Adrianus Imperator.

De Haldano

De Haldano, aliis'que pugilibus ab eo deuictis.

CAP. X.

ACCEDIT præterea alius claræ memoriæ Gothorum pugil, Haldanus nomine, Gotho patre, videlicet Rege Carolo genitus, iisdem temporibus florens: cuius admiranda gesta atque facinora, eò diligentius præsentibus inserta sunt, quò insigniori fortitudine deducta noscuntur. Is primę militię annis piratica transactis, certamini Suetico se immisit: in quo dum pugilem Haquinum hebetandi carminibus ferri peritum, adesse didicit, eximiæ magnitudinis clauam, ferreis consertam nodis, tunsionis vsibus adaptauit, perinde ac præstigij vires ligneo robore debellaturus. Deinde cùm cæteris conspicuæ virtutis habitu præemineret, inter acerrimos hostes obnupto galea capite, scuti inops, clauam in obiecta clypeorum munimina gemina manus ope retorquebat: nec vllum tantæ soliditatis obstaculum erat, quod non frustatim clauę impulsu obtereret. Quo euenit, vt occursantem sibi in acie pugilem, acriore gestaminis impactione subrueret. Victus tamen, & saucius, Suecorum potentiæ cessit, in remotas terras dilapsus: viribusque opera veterani militis, qui medendi artem curatione propriorum vulnerum dudum didicerat, restitutus, quodam insigni pugile Thorone in suam societatem accepto, Suecis denuò stratagemate classico congreditur: victorque excedens, Siualdum quendam cum septem filijs natura, habituque ferocissimis, nouum molientibus insultum, sub prouocatione (satis informi claua vsus) pariter oppressit. Deinde Hartbenum quendam gigantem Helsingum, nouem cubitorum proceritatem (vt superius dictum est) habentem, (quòd raptas Regum filias stupro corrumpere gloriæ loco ducebat, illustres nuptias humilibus præferre, tantoque se clariorem existimare consueuerat, quantò splendidiores concubitus per vim assequi potuisset) malleo mirę granditatis vnà cum sex suis athletis simili violentia, ac scelere debacchantibus, validè contriuit. Præterea Egtherum Finnensem, quòd piratica plurimos hinc inde molestaret, naualique prælio expugnari nequiret, ex prouocatione secum decernentem oppressit. Deinde cùm Hatheri Noruegiani Regis filiam Thorildam à Grimmone eximiarum virium athleta, sub duelli comminatione expeti comperisset, edictumque à patre esset, potiturum ea, qui pugilem amouisset: quan-

Haldāus pugil Carolus rex.

Haqnus pugil. Ferrꝫ hebetatur Claua clauis acuta.

Milites veterāi medici periti.

Thoro pugil.

Siualdus cū 7. filijs.

Hartbenus Helsingus 9. cubitorum.

Hartbenus occiditur.

Egtherus finno.

Thorilda regis filia.

quàm ad senectutē cœlebs peruenerat, nō minus tamē Regis promissione, quàm athletæ petulantia concitatus, pugnæ locum accessit. Grimmonem appetens, extremos loricæ nexus cum occidua clypei parte persecuit. Quod factum Grimmo admiratione prosecutus, Vetulum, inquit, acrius dimicantem non memini. Statimq; ferrum exerens, obiectum clypeum gladio conuulsit: cuius immorantem ictui dexteram Haldanus ferro corripuit, vulnereq; in femur misso, eum perpetuò reddidit mutilatum: vtq; reliquias languentis vitæ retineret, pecuniarum multatione coēgit. Postremò Ebbonem plebeium insignem piratam, virtutis fiducia filiam Regis Gothorum, atq; dimidium regni in dotem postulantem, ea audacia repressit, vt despicabiles generis sui sordes, eximię nobilitatis splēdori miscere nō pręsumeret, multominus regni consortium affectare. Atq; ea prolata comminatione, die non suppetente, sub splendida luna eum interemit, tanquam nocturnum certamen monstro exhibiturus.

Grimmo pugil

Multa pecuniæ

Ebbo pirata.

Nocturnum certamen.

De alio quodam Haldano, & gestis eius.

CAP. XI.

NEC minori claritudine inter fortissimos pugiles memoratur alter quidam Haldanus Borchari Noruegiani, atq; Drothæ Regiæ prolis filius: cuius iuuētę initia stoliditatis opinione referta fuere: sequens verò ætas fulgentissimis operum insignibus illustris euasit, maximisq; vitæ ornamentis inclaruit. Adolescens pugilem ingenuæ famæ, quod ab eo pueriliter obludens colapho percussus esset, gestamine, quod in manu habebat, petitum oppressit: augurio apud omnes relicto, quanta animi, atq; virium magnitudine in hostes triumphaturus esset. Ea tempestate Retho Ruthenorum pirata plures ꝓuincias rapinæ, & crudelitatis iniurijs profligabat: cuius tam insignis atrocitas erat, vt cæteris extremæ captorum nuditati parcentibus, hic etiam secretiores corporum partes tegminibus spoliare deforme non duceret. Vnde graues adhuc, immanesq; rapinæ, Rotheran cognominari solent. Habebat & aliam

Haldanus.

Auguriū veturi triumphi.

Retho pirata.

Vilissimus ꝓdo Rethare.

torquendi

torquendi sæuitiam beluinam, quam verecundiæ causa volens prætermitto: qua indignitate motus Borcharus Haldani pater, Rethoni se obijcit: quorum vt mutuum bellum, ita exitium fuit. Haldanus verò eam pugnam vulneribus affectus exijt: è quibus vnum ori euidentius inflictum habebat, adeò cicatrice conspicuum, vt cęteris sanatis, carnis excremento sarciri nequiret: quæ res contumeliosum os nomen ei peperit: vnde perennem gloriam pro honestate, & patria pugnans, ęquius meruisset. Sed quid virtuti dignum vnquam retribuit calumniosa interpretatio malignorum? Viguit tamen in eo tanta militaris claritas, vt vbiq; ob insignem fortitudinem formidabilis haberetur: vnde & ea fiducia ductus, concupiscere cœpit consortium nobilissimę virginis Giurithæ, regij stemmatis eo seculo in Dania vltimæ hæredis: que cauendæ iniuriæ gratia, conclaue suum electo pugilum agmine tutabatur. Ad quam cùm Haldanus semel fortè venisset, abessentq; pugiles, quorum ipse fratrem impubes extinxerat, Oportere eam, inquit, castimoniæ rigorem honestissimo coniugij decore permutare, vt lapsa regni gubernacula copulæ suæ beneficio reparare posset. Se ergo nobilitatis splendore conspicuum, nuptialibus ab ea votis respici hortatur, quòd ob dictam causam voluptati aditum datura videatur. Cuius responsione intellecta, didicit se nedum generis claritudine imparem existimari, sed oris deformitatem sibi exprobrari: obsecrat, ne cui tori conniuentiam præbeat, antequàm reditus interitúsue sui certitudinem cognouisset. Quem athletę Giurithæ locutum indignè ferentes, discedentem insectari conantur. Quo viso, mox quercu succisa, atq; in clauæ habitum redacta, solus cum duodecim manus conseruit, eosq; spiritu spoliauit. Deinde augendæ claritudinis titulo Russiam ingressus, summa omnium dignatione suscipitur, atq; in breui (feruente inter Suecos, & Ruthenos acerrimo bello) plures Suecorum pugiles duelli prouocatione oblatos interemit: & in postremis proprium fratrem Hildigerum, septuaginta pugilum oppressorem (dum pietatem fortitudini, se fratrem manifestante, non præponeret) gladio panniculis, ne carminibus hebetaretur, obducto, occìdit. Deinde Siuarum Saxonicum, quòd nuptialibus triumphis sponsam eius Giuritham abducere vellet, celeri in Daniam emenso regressu inter conuiuantes oppressit: sponsaq; lęto applausu potitus, ex ea genuit Haraldum Hildetan: de quo cap. VIII. dictum est. At finaliter à Veseto insigni pugile, in Sialandia pro restituenda lacerata patria pugnans, occiditur.

Os contumeliosum.
Interpretatio calumniosa.
Giuritha.
Conclaue.
Rigor castimoniæ.
Haldanus nuptias suadet.
Quercu excisa duodecim prostrauit.
Hildigerus 70. pugilũ oppssor.
Gladius hebetatur.
Siuarus Saxonicus.
Haraldus Hildetan rex.
Vesetus.

De Olone Vegeto.

CAP. XII.

Olo Vegetus tyrociniū virtute auspicatū.
Gunno latro.
Canis crudelis.
Alterū ferro, alterū cane occidit.
Linctu canis sanatur.
Pugiles 12. interempti.
Trondorum regis filia.
Satelles muliebriter cultus.
Cauatis baculis ferrum gessit.
Reges 70. necat

LO Vegetus vix tertio ætatis lustro peracto, tyrocinium virtute auspicatur. Cùm enim percepisset Gunnonem proximas mansioni suæ syluas per atrox latrocinium obsidere, atq; innocentes homines perdere, facinoris indignatione permotus, & ne virtuti debitum tempus inertia dilabi pateretur, arma à patre principe Noruegiano impetrat: caneq; crudeli secum accepto, ac equo, profundam syluam ingreditur: hominum vestigia niuibus impressa cognoscit. Quo signo superatis multis periculis, tandem latronum ædes aggeribus obductas inuenit: quorum stabularium artuatim confractum, primò interemit, tectoq; transuersum iniecit: deinde patrem filiumq;, tantę ignominiæ vindices accurrentes, alterum ferro, alterum cane consumpsit. Sed ne ipse quidem incruentam gessit victoriam: nam aduerso corpore suscepit vulnus: quod sedulo cane perlinctum, citius sanatum inuenit: moxq; stipitibus capita, atq; cadauera latronum, in signum restitutæ securitatis, infigi iussit: qua etiam fortitudine XII. pugiles, pudicitiam filiæ Regis Trondorum violare cupientes, in exigua insula (vt sequenti capite dicetur) oppressit. Erat præterea illi acre ingenium viribus coniunctum, vt facili manu ferocissimos hostes conficeret, aut fugaret: vnico quandoquidem satellite muliebriter culto contentus, modo seruato, vt suum comitisq; ferrum cauatis baculis condendum curaret, donec cominus certaturus, baculo extractum, in quos vellet, repentè immergere posset. Eoq; stratagemate vsus, potentes plerunq; aduersarios superauit. Deinde piraticam longè lateq; militaribus armis exercens, LXX. maritimos Reges nauticarum virium certamine consumpsit. Quo euènit, vt insigniores pugiles eius confœderationem peterent, atq; plures effrenati ingenij iuuenes eius fierent stipatores. His viribus instructus, ita finitimos Reges sola opinione castigauit, vt ijsdem gerendorum bellorum manus, curam, audaciamq; detraheret. Tandem ad Regem Suetiæ Ringonem peruènit: eò charior illi factus, quò cæteris eius aulæ principibus singulari fortitudine similior erat: vnde

& princeps

& princeps maritimę clasſis (quæ numerum duorum millium & quingentarum nauium continebat , vt ſuperius cap . VIII . dictum eſt) conſtitutus, eam in ſeptem Regum manu , conſilioq; promptiſsimorum ſibi adhærentium eo ordine , ac piratico ſtudio gubernabat , vt Danorum potentiſsimam claſſem victorioſo titulo ſuperaret , prout Rex Ringo totius Suecorum terreſtris agminis victorioſus ductor extabat . Tandem vt cap . VIII . dictum eſt , Rex Danię factus , ob meram crudelitatem à Suetico pugile Starchatero interemptus eſt .

Princeps maritimæ claſsis. Piratico ſtudio 7. regum dirigitur claſsis. Ringo rex Suetię victor Danorum .

Adhuc de eodem pro pudicitia victorioſè pugnante .

CAP. XIII.

RANT olim in montanis Noruegiæ penes Occidentalium Gothorum limites , gemini pugiles , ijdemq; fratres , Schatus & Hiallus nomine , tantum præſumentes inſolentię luxum , vt effreni petulantia excellentis formæ virgines parentibus ereptas , concubitu violarent : quo euenit , vt Eſam quoq; Olaui Vermorum Regis filiam , raptui deſtinantes , patri mandarent , ſi illam externæ libidini famulari nollet , per ſe,vel alium pro tuenda prole decerneret. Quod etſi paternæ clementiæ, ſub incommodis decrepitæ ſenectutis ſuſpiranti , maximè probroſum erat: attamen exhauſtos corporis neruos propinquorum ingenio , & viribus in filiæ iuſtiſsima defenſione erigere conabatur . Interim Olo adoleſcens Noruagicus , ſplendido loco & familia genitus, horrore ſceleris permotus , oblataq; pugnæ facultate gauiſus , Olaui penates agreſtium cultum mutuatus accedit : vbi cùm inter extremos diſcubitu frueretur , mœrentem Regis familiam conſpicatus , eius filio de induſtria propius accerſito , cur cæteri luctuoſa facie eſſent , inquirit : quo aſſerente , ſororis ſuę pudicitiam , ni cuiuſpiam defenſio ocyus intercederet , proximè per acerrimos pugiles proſanandam . Rurſum percontatur quid prę mij recepturus foret , qui ſalutem ſuam pro virgine deuoueret. Super quo Rex per filium interrogatus , filiam propugnatori ceſſuram reſpondit : quę vox præcipuam Oloni ſubeundi diſcriminis cupidinem attulit . Conſueuerat autem vir-

Scathus. Hiallus.

Eſa filia Regis Vermorum .

Olo Noruagicus.

Filia Regis ꝓpugnatori ꝓmittitur.

Q

Virgines cõtem- plantur hospitum vultus.

go (referente Saxone) prout hodie Aquilonaribus mos est, hospitum vultus propius accedendo, quàm curiosissimè prælato lumine contemplari, quò certius eorum mores, cultumque perspiceret, vt omnia signa habitudine corporis notata, parentibus ostenderet iudicanda. Quæ more prædicto Olonem scrutata, inusitato oculorum eius horrore perstricta, penè exanimis concidit: (adeò vigorem stupor hebetat) causamque trepidationis suæ illicò parenti reuelat. Quo consyderato adolescens pupillas, ne visentibus formidini forent, palpebris arctius obstringendas curabat, depositoque pileo, quo facies obnupta erat, circumstantes hilarem animum abiecto omni metu assumere iussit. Nec segnius actum, quàm iussum fuerat: mox euenit: ita vnius hospitis benignum promissum, communem omnium formidinem propulsabat. Intereà Hiallus & Scatus, cum decem vernaculis superuenientes, tanquam puellam Regiam illico sublaturi, Regem tumultuoso clamore, ni filiam sisteret, euocantes in pugnam: quorum debacchationem protinus Olo sponsione certaminis excipit, pacti conditione, ne furtim tergum dimicantis incesserent, sed aduersis tantùm pugna congressibus starent. Deinde gladio à maioribus relicto solus XII. prostratis, maius adolescente opus edidit. Cæterùm pugnæ locum insula dabat: vnde non longè vicus abest, nomina occisorum fratrum referens vsque ad præsens. Igitur ex puella sibi in præmium victoriæ data, filium sustulit Odmundum.

Vigor stuporẽ hebetat.

Hospitis benignũ ꝓmissum exhilarat oẽs.

Furtĩ à tergo cędere infame ẽ.

Occisi 12.

Odmundus.

Deinde clarior indies in arduis prælijs euadens, ad vltimum in balneo insidiosè occisus est, prout illi dudum à sene quodam vaticinatum est, dum regulum Thoronem hospitij iura violando interemit.

Sicut fecit ita factum est illi.

De

De Arngrimi, & Aruarodi pugilum gestis.

CAP. XIIII.

HOC quoque loco prætereundum non est, quomodo consilio Regis Suetiæ Erici Diserti, cuius mentio posthac fiet, quidam Arngrimus insignis pugil Sueticus, contra Septentrionales Reges Scricfinniæ, & Biarmiæ præliando, triumphãdoque socer factus sit Regis Daniæ Frothonis, quod eius imperio vltimos humanarum rerum terminos adiecisset, egregijsque operum titulis patentem eius claritatem latè per orbem ampliasset. Sustulit autem, teste Saxone, XII. filios ex Osura. Hi ab adolescentia piratico muneri incumbentes, vno omnes nauigio fortè insulam Sampse aduecti, duas in maritimis naues Hialmeri atque Aruadori, Noruegianorum piratarum, reperiunt: quos pugna adorti, remigibus in absentia gubernatorum mox vacuefecere, mœstiores facti, quod principales eorum rectores non interemissent: vnde & partam victoriam, vti inanem, ita securitate vacuam contempserunt: animaduertentes sequentibus prælijs sese maiora discrimina, & fortè indigniore fortuna subituros. Quippe prædicti piratæ, quorum iampridem abrupto clauo tempestas nauigia lacerauerat, alterius excidendi gratia nemus ingressi, ligni rudem extenuauere materiam, dolabris eousque eam ambientes, donec formam indueret naualis instrumenti. Quod cùm humeris impositum sociæ cladis ignari deferrent, ab Arngrimi filijs recenti oppressorum cruore madentibus lacessiti, duo cum pluribus ferro decernere coacti sunt. Nec par quidem congressus extabat, cùm geminam bissena manus exciperet. Cæterùm victoria numero non respondit: interfectis enim omnibus XII. prædictis, oppressoque ab eisdem Hialmero, victoriæ Aruarodum titulus non fefellit: quem solum ex tanto sociorum numero fortuna seruauit: qui informem adhuc gubernaculi truncum incredibili libratum nisu, tanta vi hostium adegit corporibus, vt duodecim vnico eius impulsu contusos elideret.

Arngrimus pugil.
Frotho rex Daniæ.
Osura 12. filios genuit.
Sampse insula.
Piratę.
Duo cum pluribus certant.
Bissena mãus geminam excipit
Aruarodus victor.
Vnico ligni impulsu 12. occiduntur.

Adhuc de eodem Arngrimo, & præstigiis Finnorum.

CAP. XV.

Egbertus rex. Tengildus rex.

Osura filia Regis Danorum.

Telorum vsus. Incantatio.

Prestigię.

Aquarum moles.

Remediũ fugę nullum.

Sola noia 12. filiorum terrent.

PVGNAVIT etiam hic Sueticus pugil Arngrimus contra potentes extremi orbis Septentrionalis Reges, Egbertum Biarmorum, & Tengildum Scricfinnorum: de quibus in principio lib. IIII. aliqua mentio facta est: vt victoria super his obtenta, pro meritis & triumphis filiam Regis Daniæ Frothonis Osuram acquireret contoralem, prout inde monstrauit euentus. Interim tamen syluestri genti congressurus, exercitu valido se muniuit, eoq; proficiscebatur: primumq; reperit se, nedum contra homines feroces, sed & elementa, duriora moturum bella, quemadmodum inferius lib. XI. de bellis syluestribus ostendetur. His tamen hominibus acer telorum vsus est, vt dimicando latis, & grandibus sagittis vtantur: nec minus incantationibus, & præstigijs aggrediendo, fugiendòue in trabibus pandis inter medias niues excipere, vel obtrudere nôrunt. Hos Arngrimus (referente Saxone) claritatis causa sibi conciliandæ adortus, obtriuit: qui cùm infeliciter dimicando fuga dilaberentur, tribus lapillis post tergum coniectis, totidem montium instar hostibus apparère fecerunt. Igitur Arngrimus ludificati visus errore perstrictus, ab insectando hoste exercitum reuocauit, magnarum se rupium interiectu coërcitum putans. Iidem postera die congresi, victiq; coniectę in terram niui ingentis fluuii speciem indiderunt. Itaq; Suecis per summum visus errorem falsa rerum opinione delusis, inusitata aquarum moles obstrepere videbatur. Ita victore vanam aquarum imaginem formidante, fugam impetrauere Finni. Tertio identidem die reparauere bellum: nec iam amplius vllum fugæ efficax remedium fuit. Videntes enim suas inclinari acies, potestati se permisère victoris. Deinde Egtherum Biarmorum ducem duello prouocatum deuicit. Post hæc spolijs trophæisq; auctus, Suecorum Regis arbitrio mediante, Danorum Regis prædicti filiam suscepit Osuram: ex qua (eodem Saxone teste) XII. filios genuit, nominibus huiusmodi annotantis: Brander, Biarbi, Brodder, Hiarrandi, Tander, Tiruingar, duo Hadingi, Hiorthuar, Hiarthuuar, Rani, Angantir: qui omnes, vt prædictum est, piraticam exercentes, ad vltimum fuerunt interempti.

De occi-

De occisione vrsi, & epotatione sanguinis eius.

CAP. XVI.

NTER Aquilonares pugiles quidam erat Biarcho nomine, gladio semper vtens longitudinis insitatæ, quem voluptatis loco duxit in quoscunque insolentioris vitæ athletas duelli prouocatione distringere, ne moribus abiectissimis deditos, claritudinem athleticam turpibus exemplis sineret infamare: vnde & plurimos ea occasione aut insolentiam totaliter abijcere, aut vitam in periculum ponere coegit. Talibus itaque operum meritis exultanti, nouam de se syluestris fera victoriam præbuit. Vrsum quippe eximiæ magnitudinis obuium sibi inter dumeta factum, gladio confecit, comitemque suum Hialthonem, quò viribus maior euaderet, applicato ore egestum beluæ cruorem haurire iussit. Creditum nanque erat, hoc potionis genere corporei roboris incrementa præstari: quale etiam (Plinio teste lib. XXVIII. in princi.) olim inter medicinas supremas receptum erat, bibere sanguinem gladiatorum, vt bibentibus populis procul essent comitiales morbi: quod spectare facientes eadem arena feras quoque horror est. At illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant calidum, spirantemque, & vnà ipsam animam ex osculo vulnerum, cùm è plagis hûc ne ferarum quidem admoueri ori fas sit humano: quasi sanitas videri possit, feram ex homine fieri &c. Quis ista inuenit ostenta? quam potest medicina ista habuisse originem? &c. Hæc ille. Biarcho autem, dum à pugile quodam omni petulantiæ genere debacchante, & in conuiuijs nodosa ossa in confessores conijciente, vehementem in capite ictum exciperet, indignum ratus gladij vsu iniuriam pensare, osse inuicem in iacientem remisso, frontem eius in occiput reflexit, idemque loco frontis intorsit transuersum hominis animum, vultus obliquitate multando, fortè vt ab ossibus àmodo eijciendis horreret. Meminit etiam Paulus Diaco. in histo. Longo. lib. V. cap. XL. Cunipertum Regem Longobardorum tanta brachiorum fortitudine præditum fuisse, vt, cùm iuuenculus esset, duos verueces miræ magnitudinis, lana dorsotenus in singulas manus apprehensos, à terra leuârit: cuius exem-

Biarcho longitudine gladij plures interemit.

Vrsus occidit.

Hialtho, vt fortior fieret, sanguinem bibit.

Plinius.

Sanguis gladiatorum.

Pugilis insolentia.

Frons reflectit in occiput.

Cunipertus rex Logobardorũ

Regnerus Rex Noruegiæ. Puella pugnãs. Vrsus & canis custodes. Latgertha.

pli inter omnes coętaneos nullum inuenit imitatorem. Præterea Regnerus quidam Noruegianus, dum illustris militiæ tyrocinium exerceret, vidit in sociorum castris puellam ingenti fortitudine hostes vndiq; profligantem: cuius amore captus satiari nequiuit, donec immanem vrsum, canemq; ferocissimum, virginis conclaue tutantes, interemisset: quos (etsi aditum amori prius sollicitata spopondit) ea ratione opposuit, vt ferocissimarum bestiarum oppressorem intueretur, cui neruos diu tutatæ pudicitiæ crederet permittendos. Huicq; puellæ Latgerthę nomen fuit: de cuius fortitudine paulò inferius inter pugnatrices nonnihil ostendetur.

De Regnero Pilosa bracha dicto.

CAP. XVII.

Herotus Rex Suetiæ. Mos vete℞ pudicitiam custodiendi. Angues nutriẽdi custodes. Pabulum priuatũ, publica pnicies. Regnerus.

RAESENTIS imaginis interpretatio ostendit, Regem fuisse Sueonum Herothum nomine, cuius anxia mens, ob custodiam pudicitiæ pulcherrimæ filiæ suæ, non parum vrgebatur, an potius beluino præsidio, (vt tunc quorundam principum mos erat) an humanæ fidei eam permitteret conseruandam. Verùm cùm humanæ fiduciæ præferret bestialem crudelitatem, citius eligebatur, quod periculosius erat nociturum. Quippe syluas venatione complexus, repertos à comitibus angues filiæ detulit nutriendos. Illa paterno ocyus obsecuta præcepto, vipereum genus virgineis manibus educauit. Et ne earum satietati conueniens esca subtraheretur, integrum bouis cadauer curiosus parens afferri iussit, ignorans se priuato pabulo publicam sustentare perniciem. Qui cùm adulti pestilentissimo alitu viciniam vrerent, Rex inertis operæ pœnitens, positurum filia, qui pestem amouisset, edixit. Cuius rei summam Regnerus Noruegianus

gianus, Regia prosapia oriundus, inter plurimos procandæ virginis competitores præcipuus, vbi publica fama didicit, laneum à nutrice sagulum, villosaque femoralia, quibus inflictos anguium morsus eluderet, expetiuit. Cumque nauigio Suetiam appulisset, de industria frigoris rigori aquis superessusis vestem indurari permisit: qua amictus solus ense, teloque munitus, procedit ad regiam. Procedenti duo inusitatæ magnitudinis angues obuij allabuntur, iuuenem strictura caudarum, ac venenato vomitu per[redacted]pturi. At Regnerus gelati cultus duritie fretus, amictu venenum, & clypeo morsum insatigabili beluarum congressione sustinuit, ac repressit. Ad vltimum proiectum manu amentatum telum, strenuè corporibus eorum adegit. Deinde ense bicipiti vtriusque præcordia lacerans, felicem ingeniosæ, ac periculosæ pugnæ exitum habuit. Cuius vestitum Rex curiosius contemplatus, cùm hispidum dorsotenus præcipuè incomptam bracharum speciem animaduertisset, eludens, Lodbroch, id est, Pilosam bracham, eum agnominauit: quem etiam vt ex laboribus recrearet, cum amicis epulaturum accersit. Ille prius reuisendos sibi, quos reliquerat, socios aiebat: quos nitidè vnà secum vestitos, Regiæ mensæ præsentauit. Et demum ea peracta, victoriæ pignus accepit: ex qua plura præclare indolis pignora procreauit: eoque synceriori amore eius solatio potitus est, quò maioribus periculis, & ingenijs eam suo consortio partam agnouisset. Absumpta tandem nobilissima hac coniuge, Thora appellata, in varia fortunæ ludibria incidit, vt toto orbe fulgidus armis, ab inermibus Finnis, & Biarmis (prout anteà dictum est) superatum se doleret: qui etiam postmodum ab Hella Hybernorum principe colubris obiectus, vita functus est.

Laneũ sagulũ.

Duo angues. Amictu venenũ et clypeo morsus excipitur.

Lodbroch, id est, pilosa bracha.

Thora.

Rex colubris obiectus interijt.

De Alfone pudicitiæ defenfore.

CAP. XVIII.

Siuardus rex. Aluida.

REX Gothorum Siuardus filios habuit Vemundum, & Oftenum, filiamq́ Aluidam: quæ tantam verecundiæ fidem ab ipfis incunabulis præferebat, vt os peplo iugiter obnuptum haberet, quominus formam fuam alienæ libidinis irritamentum efficeret.

Mos pudicarũ mulierum. Vipera & Anguis.

Huic pater in arctam cuftodiam relegatæ viperam, anguemq́ educandos commifit, pudicitiam eius adultorum tandem reptilium cuftodia vallaturus: vt viris tantummodò fortitudine & virtute infignibus, magnitudine difcriminum fuperata, virginis aditum annuere videretur:

Pœna adiecta.

hoc adiecto, vt fi quis idipfum fruftra tentaffet, protinus amputandum caput, paloq́ refigendum præberet: ne quiuis petulanti ingenio ftimulatus, tantum facinus in Regium fanguinem præfumeret attentare.

Alffus.

Quo comperto Alf Sigari Regis Danorum filius, non tam viribus, quàm ingenio confidens, periculumq́ eò clarius quò periculofius, tentandum exiftimans, proci titulo beluas virginei thalami feruatrices, debellandas aggreditur, præfertim quòd edicti ratione earum victori virgineus deberetur amplexus. Quarum vt fortius aduerfum fe excitatam rabiem fuftineret, cruda cruentaq́ corpus pelle contexit: qua fuccinctus, mox vt fepti valuas fubijt, candens ferrum forcipe comprehenfum, hiantis viperæ faucibus immerfit, atq́ exanimem proftrauit.

Tegumẽ cruẽtę pellis. Candẽs ferrum.

Anguem deinde finuofa volubilitate accedentem, inter medios rictus telo abfumpfit, vel, vt antiquiores Gothorum hiftoriæ tradunt, ardenti ferrea hafta, velut cultrato mucrone, oppreſsit. Cumq́ edicti ratione connexum victoriæ pignus expeteret, refert Rex Siuardus, Hunc fibi generum placiturum, in quem filia folido arbitrio confentiret.

Cõfenfus filiæ.

Cumq́ fola puellæ mater proci votum difficulter exciperet, mentem filiæ fecreto perluftrat alloquio: quæ cùm deprehenfa effet procum incautius ob virtutem laudare, mater eam conuitijs lacerat, quòd elifis pudicitiæ neruis, fpecierum illecebra caperetur, omiffaq́ virtutis cenfura, adulantibus formæ blanditijs lafciuę mentis intuitum exhiberet.

Specierum illecebra.

Quamobrem iuftam matris fententiã tacitè approbans, ingenium inuenit, quo nedum pudicitiam (beluinis cuftodibus interemptis) illęfam oftenderet, fed infigniori aliquo fortitudinis aufu fpeciofius illuftraret, & confirmaret. Moxq́ ad Danici iuuenis contemptum adducta, fœmineam

neam vestem & animum, in virilem permutauit, atq; ex pudica admodum puella, ferocem piratam agere cœpit. Adeo nanq; virtutem otio prætulit, vt cùm regijs delicijs frui liceret, bellico discrimini fœmineo furore adducta, se subitò immerserit: omnesq; viros tam pertinaci castitatis proposito auersari cœpit, vt firmiter secum statueret, nunquàm alicui viro copulari, sed deinceps in piratico exercitio virorum fortitudinem superare, aut æquare.

Pudica puella prædatrix.

Exercitio piratico viros superat.

De stratagematibus Fridleui.

CAP. XIX.

EXTANT Fridleui cuiusdam insignia gesta: cui præter insitam animo fortitudinem etiam contemptrix ferri tunica, vel lorica, fiduciam ministrabat. Hac in publicis priuatisq; conflictibus, tanquam salutis cultu vsus, plurimos potentes hostes acri prælio fatigatos oppressit, atq; inter alios Gunholmum quendam hostile ferrum carminibus hebetare solitum, crebro capuli ictu exanimauit. Dum autem mucroni manum cupidius inserit, elisa neruorum officia reductos in palmam digitos perpetuo curuitatis vinculo perstrinxerunt. Idem dum Dufflinum Hyberniæ oppidum obsideret, murorumq; firmitate expugnationis facultatem negari conspiceret, Hadingiani acuminis ingenium æmulatus, hirundinum alis inclusum fungis ignem affigi præcepit: quibus propria nidificatione receptis, subitò flammis tecta luxerunt: quas oppidanis restinguere concurrentibus, maioremq; sopiendi ignis, quàm cauendi hostis curam præstantibus, Dufflino potitur. Post hæc apud Britanniam amissis bello militibus, cùm difficilem ad littus reditum habiturus videretur, interfectorum cadaueribus erectis, & in acie collocatis, ita pristinum multitudinis habitum repræsentabat, vt nil ex eius specie tanto vulnere detractum videretur. Quo facto hosti non solùm conserendæ manus fiduciam abstulit, sed etiam carpendæ fugæ cupidinem incussit.

Fridleuus.

Lorica pro cultu salutis.

Gunholmus ferrum hebetare solitus.

Dufflinum.

Hirundinũ alis ignem affixit.

Cadauera erecta

Fugę cupido.

De eiusdem stratagematibus per aues.

CAP. XX.

Hadingus Danorum rex.

Handuanus. Duna vrbs.

Aues domesticę Fungis incēsis.

Stratagema. Sæuitia tēperie frenanda. Aues edicto necantur.

Epistola alligata pedibus hirundinis.

Columbæ.

Nūtius per cœlum iens.

Nuntij sub aqs retibus capiūtur extensis.

VANTVM ad Hadingianum ingenium superius adductum, is est intellectus, quòd Hadingus Danorum Rex primis adolescentiæ suæ annis felicissimè deductis, omisso voluptatis studio, continua armorum meditatione flagrabat, forti animo perpendens, omne vitæ tempus se spectatis militiæ operibus exigere debere. Idem Handuanum Hellesponti Regem apud Dunam vrbem inuictis murorum præsidijs vallatum, mœnibusq; nouatis resistentem, bello pertentat: quorum fastigio oppugnationis aditum prohibente, diuersi generis aues loci illius domicilijs assuetas, per aucupij peritos prendi iussit, earumq; pennis accensos igne fungos suffigi curauit: quæ propria nidorum hospitia repetentes, vrbem incendio compleuerunt: cuius extinguendi gratia concurrentibus oppidanis, vacuas defensoribus portas reliquerunt. Adortus itaq; Handúanum cepit, eiq; redemptionis nomine corpus suum auro rependendi potestatem fecit. Cumq; hostem tollere liceret, spiritu donare maluit: adeò sęuitiam clementia temperabat. Attamen quotiescunq; posteà obsidio aliqua imminebat, Regio edicto omnes domesticæ aues necabantur. Meminit & Pli. lib. X. cap. XXIIII. æquè mirandam hirundinum naturam, dicens: Cecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus, comprehensas in vrbem secum afferens victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illico victoriæ colore. Tradit & Fabius pictor in annalibus suis, cùm obsideretur præsidium Romanum à Ligustinis, hirundinem à pullis ad se cum epistola allatam, vt lino ad pedem eius alligato nodis significaret, quoto die adueniente auxilio eruptio fieri deberet. Prætereà eodem lib. cap. XXXVII. asserit columbas in rebus magnis internuntias fuisse, & epistolas annexas earum pedibus obsidioni Mutinensi in castra consulum pertulisse, D. Bruto mittente. Quid vallum, & vigilum obsidio, atq; etiam retia amne prætenta profuerint, Antonio per cœlum eunte nuntio: quomodo etiam vrinatores inter Coloniam, et Nicensem ciuitatem à Philippo Burgundo olim obsessam, præsidium cautelamq; docendo, sub aquis ierint, qui velit, historiam illam legat apud Crantzium &c. Demum retibus quasi pro castoribus venandis, ingenio huic vrinatorum, vbi & quando opus fuerit, obuiari solet.

De pugna

De pugna Haraldi Regis contra draconem domesticum.

CAP. XXI.

ARALDVS Illustrissimus Noruegianus Rex in adolescentia sua apud Byzantium Regem commoratus, & homicidij crimine damnatus, domestico draconi lacerandus obiectari præcipitur: cui in carcerem eunti, ingenuæ fidei seruus vltro se damnationis comitem obtulit. Vtrunq; is, qui custodiæ præerat, curiosius obseruatum, per os antri inermem, excussumq; dimisit. Itaq; nudato ministro, Haraldum verecundiæ gratia linteo tantùm discinctum excepit: à quo clàm armilla donatus, pisciculis pauimentum instrauit, vt haberet draco, in quo primæ famis procursum effunderet, reorumq; carceralibus tenebris obfusi oculi, vel paruulam prospiciendi copiam ipso squamarum nitore capesserent. Tunc Haraldus lecta cadauerum ossa angustijs telę consertioris implicuit, iisdemq; in vnum globum coactis, veluti clauam effecit. Cumq; allapsus draco in obiectam perquàm auidè prædam irrueret, dorsum eius veloci saltu conscendens, cultellum tonsorium, quem secum fortè tectum attulerat, vmbilico, qui solus ferro patebat, immersit: sectionem enim rigidissimis squamis obsitus serpens, cætera corporis parte spernebat. Sed neq; Haraldus ob sessionis eminentiam, ingenti beluæ ore corripi, dentiúmue acumine noceri, aut caudę voluminibus elidi poterat. Minister verò compacto gestamine ossium vsus, conuerberatum beluæ caput ad sanguinem & necem vsq; crebris ictum ponderibus contundebat. Quo cognito Rex, vltione in administrationem versa, fortitudini supplicium condonauit, nauigioq; & stipendio donatos abire permisit. Neq; minorem Alexander Magnus admirationem habuit, dum intelligeret Lysimachum, quem propter accelerata Callisthenis fata, ferocissimo leoni deuorandum obieccrat, manu amiculo subducta, atq; in os missa, linguam beluæ abstraxisse, atq; interemisse. Admiratus est etiam Mathias Rex Vngariæ cuiusdam nobilis Poloni facinus, qui escam leoni libero, & famelico abstulit, atq; eidem tantum terroris intulit, vt rugire quidem non auderet, vel se loco mouere. Itidem fecisse Regem Angliæ compertum

Haraldus Noruegiæ rex. Draco domesticus. Seruus fidelis. Armilla. Pisciculi. Squamæ lucent in tenebris. Cultellus tonsorius. Gestamē ossiū. Alexander Magnus. Poloni audacia

Comes Holsatiæ. est, Crantzio teste, dum videret quendam Comitem Holsatiæ truculentissimum leonem in suam perniciem ab æmulis excitatum, valida manu per densam iubam arripere, atque in caueam religandum adducere: quo ferrea catena constricto, liber atque illæsus exiuit. Leo dux Brunsuicensis. Quid de Henrico Leone Duce Brunsuicensi meminerit prædictus Crantzius, cui placet, inspiciat in sua Saxonia, vbi admiranda recenset.

De pugna Frothonis, & Fridleui contra serpentem.

CAP. XXII.

Frotho. FROTHO Danicus pugil & Rex, vix pubertatis annos emensus, solitario congressu serpentem miræ magnitudinis, & ferocitatis (qui impactum congredientis ferrum aspero cutis horrore contempsit, & spicula, quæ in eum coniecta fuerant, eluso mittentis conatu læsionis, irrita resultabant) immisso in ventrem ferro consumpsit. Fridleuus. Nec minoris fortitudinis censendus est Fridleuus: qui tum experiendæ fortitudinis gratia, tum voluntate consequendi thesauri absconditi, anguem corporis robore, & venenatis dentium morsibus admodum formidabilem adortus, diu in squameum latus irrita tela coniecit: quippe spiculorum impulsum crustata corporis durities frustrabatur. Durities crustata. Ipse verò coluber crebras admodũ spiras agitans, orbiculato caudę flexu tactas obiter arbores stirpitus euertebat, crebroque corporis tractu cauata ad solidum humo, præruptum hinc inde latus effecerat, vt quibusdam in locis aduersi colles media valle sequestrati conspiciantur. Igitur Fridleuus inuicta suprema beluæ consyderans, ima gladio tentat: perfossaque inguinis parte, saniem palpitantis elicuit: qua extincta, pecuniam hypogæo erutam asportauit. Hithin. Item gigantem quendam Hithin nomine, monstruosum habitum mutuantem, cùm Regis Tellemarchiæ filium pueriliter obludentem abduxisset, eoque remige vteretur, pede manuque curatum, liberato captiuo adolescente, deuicit.

De eodem Fridleuo.

CAP. XXIII.

IS etiam duodecim pugiles Noruegianos, quamuis gigantëis triumphis claros, trophęis gentium celebres, spolijs locupletes, cùm crebra vicinos irruptione vexarent, non tam auaritiæ, quàm virtutis ardore inductus, oppressit. Hic etiam Hiarnonem quendam regni competitorem, quòd vitæ eius pretextu magnæ familiaritatis, & ingentium obsequiorum, acerrimus insidiator esset, multitudine & atrocitate cicatricum in balneo deprehensum, duelli congressu interemit. Præterea quòd hoc capitulo, aliisq́ locis huius libri, cernitur acre certamen contra monstruosas beluas, & formidabiles angues, immensa magnitudine portentosos, mirum non est, cùm tot graues autores certamina huiusmodi, euidenti sumpta ratione, loco & tempore attestentur. Notum est Plinio lib. VIII. referente, in Punicis bellis ad flumen Bagradam occisum fuisse serpentem CXX. pedum longitudinis. Pellis eius, & maxillæ, vsq́ ad bellum Numantinum durauere Romæ in templo. Faciunt his fidem in Italia appellatę Boę, in tantam magnitudinem exeuntes, vt diuo Claudio Principe occisæ in Vaticano solidus in aluo spectatus sit infans. Paulus Orosius lib. IIII. cap. VII. latius, & pulchrius loquitur de bello Reguli contra serpentem, prout infra lib. de monstris Oceani cap. de serpente Noruagico ostendetur.

Fridleuus 12. pugiles oppressit.

Hiarno.

Cicatrices notandæ.

Bagradam flu.

Serpens 120. pedũ lõgitudine

R

De lucta attractiua per circulum.

CAP. XXIIII.

Ericus disertus. — CVM Ericus Disertus tempore natalis Christi apud Septentrionales gentes ob insuperabilem eloquentiam, & facundiam, militaremq́ industriam, celebris haberetur, vt qui grauitate sententiarum superari non posset, (nam illa ætate non

Arma eloquentiæ iuncta. — minus eloquentiam, quàm arma illustres, ac nobiles personæ pro extrema voluptate dilexerunt) excogitatum est aliud certaminis genus in claritudinem eius viribus opprimendam. Quidam enim Vestmarus inter supremos Regis Da-

Vestmarus satrapa. — niæ Frothonis satrapas, quem sapientia, & verbis superare non potuit, viribus incessere non dubitauit, vincentis præmium in victi nece

Præmium. — constituens, vt vtriusq́ salus in pignore posita videretur. Nec Ericus conditione

Lingua & manu promptus. — vti abnuit, ne lingua, quàm manu promptior æstimari posset. Erat autem tale certaminis genus: Circulus vimine vel fune contextus, magno pedum manuumq́ co-

Certaminis genus. — natu decertaturis raptim distrahendus, exhiberi solebat, fortiori tribuens palmam: quem colluctantium si quis alteri detraxisset, victoria donabatur. In quem modum agonizans Ericus, correptam acrius restem manibus concertantis excussit. Quod Frotho videns: Arduum, inquit, reor contra fortem fune contendere. Et

Struma. Gibbus. — Ericus: Arduum vtiq́, cùm corpori struma insidet, aut tergum occupat gibbus. Statimq́ propulso pede senem colli senilis, ac dorsi fractione contriuit. Quòd Vestmarus Erico infestissimus erat, ex eo paulò antè prouenerat, quòd Ericus eius filios se ad certamen prouocantes, strenuè oppressit. Causa verò certaminis extitit, quòd Ericus maiorem eius natu filium, de commisso cum Regina adulterio apud Regem

Pudor & conscientia indicant crimen. — accusauit: quod quia mox Reginæ pudore, & Greppi conscientia, tanquam euidentioribus signis, probatum est, Greppus omni furia plenus, Ericum telo neci tradere nititur: dumq́ id fratre Erici Rollero stricto gladio auertente, efficere nequiret, accusantem cum tota eius comitiua pro purgando crimine ad certamen prouocauit. Prouocatus triduanas inducias petit: & interim ex tergore recens mactatæ pecudis

crepidas parat: quas abietino gummi, intersusis mixtim arenis, obliniens, quò firmius vestigia poneret, suis suorumque pedibus adaptauit. Posteà statuto tẽpore cum suis congelati maris campum aggressus, Grepios omnes, eorumque commilitones lubrico, instabilique gradu titubantes, crepidarum firmitate subnixus prostrauit. Gutmaram deinde Grepiorum matrem, lingua verbisque procacissimam, responsionum calliditate superauit, coëgitque, vt eximium auri pondus victa victori donaret. Petitus deinde cum propria consorte dormiens, per duos sicarios ad mortem, rumore percepto euigilans, seque defendens, vtrunque, etiam vxore arma stringente, interemit.

Gummi abietinum. Maris cõgelati campus. Gutmara. Auri pondus.

De duello pugilum.

CAP. XXV.

XISTIMABANT Gothorum pugiles, nullum certaminis genus efficacius esse ad capessendam fortitudinis palmam, quàm duellum: propria etenim virtute subnixum, alienæ manus opem excludebat. Iamque receptum erat ab omnibus ordinibus, vt pro victo haberetur, quicunque eam pugnæ sortem recusabat: vt Regibus, & principibus sempiterno opprobrio daretur, si illud (quamuis ab infimæ sortis hominibus prouocati) abnuissent. Veterum enim claritudo principum, ex armis potius, quàm ex opibus existimabatur, præsertim vbi paucorum sorte exequi posset, quod vniuersorum discrimine sedari nequiret. Tantusque erat illis ardor duello congrediendi, quanta solet esse voluptas effœminatis proceribus ad lauta conuiuia inuitari. Quippe tunc conuiualibus gaudiis alacrius indulserunt, cùm conuiuium duello absoluendum erat. Donabantur victores singulari fortitudinis gloria, Martis hedera redimiti: prẽmiis victricibus decorati, virtutis laudẽ ꝓmeruerũt: ignauus palma caruit, rediitque inglorius armis: vitẽ deformitas extremum dedecus: summa infelicitas inertes comitabatur. Enimuerò quemadmodum Romani suos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos, Paulos, Marios, summis laudibus ob res gestas extulerunt; ita Aquilonares fortia facta suorum sempiterna

Duellum. Claritudo veterum. Ardor duelli. Præmia victoriæ. Ignaui palma carent. Romani.

Septentrionales minus scribūt, & fortius agunt.

laude prosecuti fuissent, si doctius scribere, quàm fortius facere didicissent.

Præmium periculosi duelli erant prima inter fortes pugiles sedes: nuptiæ nacuius generosæ, aut speciosæ virgiliis. Opum verò summa detestatio in eis fuit, ne virtutem auaritiæ stipendiis obnoxiam fecisse viderentur: sed potius honestati intentos, quàm quæstui deditos, pecuniæ cupiditati fortitudinem prętulisse monstrabant: gloriam non in pretio, sed magnanimitate repositam ostendentes. Nec semper victis denegatus erat debitus honor: siquidem victores victos inferiis sæpe prosequebantur. Quamuis enim eos mentium discrimina separauerant, naturæ tamen iura conciliabant: in quibus suprema humanitatis officia inesse rati, liuorem fato, simultatemq; funere sopiebant: & quanquàm viuis odium intercessisset, alter alterius cineres prosequebatur. Gloriosum victori erat, victi funus magnificè ducere, extinctoq; studium humanitatis impendere. Nec minus succurrendum putabant luctuosæ calamitati, quæ viuos interdum damnata corporum parte contingere posset. Quando enim incolumi spiritu membrorum clades pugnantibus incidit, læsio tot auri talentis, quot inter pugiles conuentum erat, sartiebatur. Enimuerò talis sors omni fato tristior ducebatur, quòd mors omnium memoriam tolleret, viuens verò proprii corporis stragem negligere nequiret. Cauendum tamen est (referente Saxone lib. IIII.) ne, dum vltionis effectum appetant in infirmas, & inopes virium manus, stulta secum audacia conserant, dumq; alienum affectant exitum, proprium experiantur occasum, optimæ indolis habitum præpropera laudis cupidine consumpturi. Quamobrem parcant iuuentę, parcant vitæ, nec temerè votum eis incesserit pereundi &c. quod pugilibus necessum est, etiam vt de priuatis vltoribus prouidè consyderent, qualis exitus fiat.

Opū detestatio

Magnanimitas

Naturæ officia conciliant.

Studium humanitatis.

Mors.

Cautela prudētissima contra duella.

De Cæstibus, & Gymnicis palmis.

CAP. XXVI.

AESTVVM certamen inter Septentrionales pugiles satis validum reputabatur, licet in raro vsu ob graues fortesq; manus hominum sint, vt congredientibus opus non fuerit corio, vel plūbo insuto grauiorem infligere ictum, quandò solo pugno instar mallei caput, vel corpus obiectum contundere possent. Notum enim relinquitur cęstuum tormentum apud antiquissimos pugiles nil aliud fuisse, quàm lorum ex corio bubalino manibus circumuolutum, quo & ictum minus ipsi sentirent, & grauius aduersarium ferirent. Præterea plumbeas massas coriis insuentes, grandi periculo, vel morte mutuos humeros contundebant. De quibus loris fortissimis tantummodò viris adscriptis, poeta refert:

Manu pro malleo fortes vtūtur.

Cęstuū tormentum.

Virg. 5. Aenei.

In medium geminos immani pondere cæstus
Proiecit: quibus acer Eryx in prælia suetus
Ferre manum, duroq; intendere brachia tergo.
Obstupuere animi, tantorum ingentia septem
Terga boum, plumbo insuto, ferroq; rigebant.

Gymnicis verò palmis, id est, nudis vnctisq; corporibus, rarissimè (nisi apud singulares athletas) fiebant certamina. Pro vlciscenda enim ignominia, etsi suscipiuntur pugnæ, luctæ, vel alia gladiatorum munera: non tamen nudis corporibus, nisi solo brachio dextro in hastiludiis, seu torneamentis, pro vana ostentatione inspicientium illustrium puellarum. Sed hi ferè nulli, vel rarissimi reperiuntur, ob innatam verecundiam nudandi corporis in aspectibus singulorum. Meminit tamen Saxo, Frothonem non tantum Regiis ornamentis, quantum gymnicis palmis in athletarum numero excelluisse. Præterea Hotherum quendam stirpis Regiæ, cęstuum peritia inter coęuos suos, aliaq; militarium exercitiorum agilitate claruisse. Neq; horum certaminum nominibus deest S. Augustinus lib. XVIII. de Ciuitā. Dei

Gymnicis palmis.

Verecundia nudare corpus.

Frotho rex.

Hotherus rex.

cap. XVII. ad Marcellinum : vbi Commentator in verbo Ad pugillatum dicit: In Græcis certaminibus erant lucta, cursus, saltus, iactatio &c. quos cęstus vocant. Græci hos luctas dicunt.

Noia certaminũ

De piratica illustrium virginum.

CAP. XXVII.

Aluilda.

CCASIONE præcedentis capituli XVIII. atrocem piraticam exercere cœpit Aluilda illustrissima virgo: compluribusq; eiusdem voti puellis in commilitium accitis, eò fortè loci peruenit, vbi piratarum agmen amissi bello ducis interitum deplorabat: à quibus ob formę pulchritudinem, & animositatem, piraticæ princeps creata, maiores muliebri virtute res edidit. Quam Alff crebris nauigationibus insectari conatus, in Blacmannorum classem hyeme incidit: quo tempore densatæ frigoribus aquæ, atq; glaciei moles, ita nauigia firmare solent, vt eis nulla vis, aut ars concedatur remigandi. Cumq; frigoris diuturnitas tutiorem conclusis sponderet incessum, iubet Alff suos lubrico calceamentorum vsu deposito, nudis caligarum soleis glacialem calcare planitiem, atq; ita hostes vnctis calceis infirma vestigia tenentes, facilimo congressu fatigare. His ita repressis, glacieq; soluta, institutam nauigationem in Finnos, seu Finlandos dirigit: vbi contractiorem sinum Hangœ ingressus, missis exploratoribus portum inuenit aliorum nauigijs occupatum. Aluilda quippe easdem angustias prior classe intrauerat: quæ cùm ignotas eminus puppes adesse conspiceret, celeri remigio in eorum defertur occursum, irrumpere hostem, quàm eo obrui satius iudicans. Vt ergo naualem pugnam committere cœperunt, magnoq; gloriæ & fortitudinis respectu vtrobiq; continuârunt, iuuenis maiori ac recentiore milite cinctus, optato omine Aluilda proram insiliente, in puppim vsq; facta resistentium strage) progreditur. Cuius comes Borcharus, decussa Aluildæ galea, facieiq; gracilitate conspecta, animaduertit osculis, non armis agendum esse, telorumq; rigore deposito, blandioribus hostem officijs attrectandum. Igitur Alff, quam terra mariq; tot obstantibus periculis indefesso labore quesierat, supra spem offerri gauisus,

Alff.

Glacie constringuntur naues.

Frigus.

Modus calcandi glaciem.

Hangœ.

Osculis non armis.

ſus, cupidius apprehenſam ornatiſsimo muliebri veſtitu protinus exornauit, ſuoque toro laudabili maiorum lege ſeruata, coniuxit: ex qua poſtmodum filiam Gyritham procreauit: quæ Haldanum ſortita maritum, Haraldum Hildetan peperit: qui Daniæ regnum domeſticis iniurijs multipliciter laceratum, ad priſtinum decorem, pace L. annorum habita, reſtituit: duaſque bellaces virgines, Sticlam & Ruſilam, in Regem Trondorum ſuper regni dominio claſſe bellica decertantes, inſigni aſtutia victas proſtrauit. Sed neque eius nepoti Odmundo Olone genito, par gloria ceſsit, dum aliam virginem Ruſlam, cum fratre de regno Noruegiæ piratica contendentem, potentibus armis aggreditur. Nam ab ea fugatus, clandeſtina rebellione à popularibus moleſtatam, refugam fecit, atque fraternæ perſecutioni, dum fugeret, impiè obiecit trucidandam. Neque omittendum eſt, quòd potentiſsimus Hollandiæ princeps Huiruillus, Ruſilam virginem Noruegiæ, res bellicas æmulantem, inſigni armatorum virtute oppreſsit.

Virgo ornatiſsimè veſtitur. Lege maiorum. Pax 50. annorum. Sticla. Ruſila. Vir à virgine fugatus. Huiruillus Hollandiæ princeps

De bellicis exercitiis mulierum.

CAP. XXVIII.

NE etiam huic propopoſito deſint aliorum autorum præclara teſtimonia, de educatione, exercitiis, & triumphis Gothicarum mulierum, videatur Iuſtinus lib. II. Amazonum originem adducens: quem ſecutus Paulus Oroſius, cùm de Scytharum fœminis ſermonem texuiſſet, Gothorum ſubinſert mentionem, oſtendere volens, qua de radice procederent Amazones. Teſtatur etiam Iordanes, Dionem Græcum, & Ablabium Senatorem Romanum ſecutus, profeſſa voce, Gothos fuiſſe, è quorum origine prodierint Amazones. Teſtatur etiam Iordanes, ſe duodecim libros Senatorum ſuper eiſdem rebus lectitaſſe, & inde, quæ ſcriberet, memoriter tenuiſſe. Si fortaſſe adeſſent libri illi, multò clariora, ac certiora teſtimonia in hac materia adduci poſſent. Attamen harum fœminarum aſſerit duas Reginas præcipuas ex toto agmine conſtitutas fuiſſe, vt domi foriſque res ſtrenuè adminiſtrarentur. Vna Lampedo dicta, quæ domeſticis rebus ordinandis, ac defendendis præfuit: altera Marpeſia, quæ forenſem militiam dirigebat. Hæc fœminarum agmine ſumpto, armorumque multiplici ge-

Amazonum origo. Libri 12. Senatorum Vrbis. Duæ reginæ. Lampedo. Marpeſia. Armorum gnā.

nere, videlicet arcu, iaculis, securi, peltis, galeisq; coriariis instructo, diuersas Asiæ gentes bello contriuit, castra collocans aliquanto tempore ad Caucasum montem: cui nomen teste Virgilio reliquit:

Virgilius.

Quàm stet dura silex, quàm stet Marpesia cautes. Inde egressæ Armeniam, Ciliciam, Syriam, & Galatiam, ac Pisidiam, multaq; alia Asiæ loca occupárunt: ibiq; diutius demorantes, Ephesum, Smyrnam, Cirmam, Myrmam, Paphe, & alia munimenta condiderunt: templumq; Dianæ toto orbe celeberrimum, ob venandi sagittandiq; studium, quibus artibus se tradiderant, mira pulchritudine apud Ephesum construxerunt. Quæ res etsi multorum subnixa sit testimoniis de virtute Amazonum, non tamen caret exemplis. Nam longè posterioribus seculis in gente Bohœmica inuentæ sunt puellę, quę omne maris genus perosæ, imperium pluribus annis tenuère: armis exercitæ, omnia virorum agmina, quæ obuia fuere, per apertam vim diu prostrauere. Ad extremum dolo superatæ, magis deceptæ, quam victę feruntur, teste Aenea Syluio lib. primo historiarum Bohœmię, & Alberto Crantzio.

Loca superata.
Loca condita.
Templũ Dianæ
Bohœmicę puellę.
Dolo superatæ defecerunt.

De eisdem ab externis exemplis.

CAP. XXIX.

QVID verò meminerit Plutarchus, veterum morum diligentissimus scrutator, in libro De illustribus mulieribus apud Grecos, & Io. Bocatius apud Latinos, curiosus lector inquirat: etiam quomodo Eusebius Orosio, & Floro in libro temporum suffragatur, & Rhegyno Prumiensi, asserenti eandem ferocitatem in Hungarorum viris, & mulieribus extitisse. Præterea Iordanes asserit, Gothicas mulieres primas in acie versatas fuisse. Deinde Fl. Vopiscus, Blondus, ac alii attestantur, decem mulieres bellacissimas summa virtute sub habitu virili contra Aurelianum decertasse: quas & in triumphum traduxit. Paulus Diaco. asserit, Longobardorum mulieres viris deficientibus, sumptis armis in locum eorum processisse, stragemq; non minus virilem, quàm formidabilem perfecisse. Refert etiam Trebellius tractatu De XXX. tyrannis, Victorinam fœminam illustrem, tanto insignitam facinore, & titulo, vt castrorum se diceret matrem, Tetricumq; eius nepotem Cæsarem appellaret, & constitueret Galliarum. Quid etiam idem autor de Zenobia muliere potentissima meminerit, non paucis exemplis, & facinoribus attestatur, eam videlicet bellicosissimo viro suo Odenato,

Plutarchus.
Ferocitas mulierũ Vngaricarũ.
Mulieres Gothicę primę in acie
Mulieres 10. virili habitu.
Tractatus de 30 tyrannis.
Victorina.
Zeobia fortior viro Odenato

Odenato, multorum graui sententia fuisse fortiorem, mulierem omnium Orientalium fœminarum nobilissimam, ac (Cornelio Capitolino teste) speciosissimam: de qua inferius nonnihil illustrius ostendetur. Refert etiam Vincen. in spe. histo. lib. XXX. cap. XCIIII. mulieres Giorgianorum equestris ordinis ad prælium fore doctas. Refert & Herodo. lib. IIII. ad longum, Amazones arcu tela excutere, iaculari, & equitare, & muliebria opera ignorare. Præterea venatum ire equis insidentes, atque adeò in prælium cum stolis proficisci, quemadmodum viri. Sed postquam admisere virorum connubia in extrema Scythia Europæ habitantes, nulla virgo nubit, priusquàm aliquem hostium interemerit. Ideoque nonnullæ earum decedunt iam vetulæ antequàm nubant, quòd legi satisfacere nequeant.

Mulieres Giorgianorum.

Amazonum arma.

Vetulæ fiũt nullũ occidentes.

De bellis illustrium mulierum.

CAP. XXX.

NON est admirationi, aut incredulitati leuiter tribuendum, Gothicas præsertim mulieres olim maxima gessisse bella, dum ab ipsis cunabulis moribus seueris, & militaribus disciplinis educabantur, atque virtutis neruos non luxuria, turpitudine, aut petulantia, sed armorum exercitiis, quasi singulo momento instrui permitterentur: vt delicatum viuendi genus adhorrentes, corpus, animumque patientia, ac labore durare valerent, totamque fœmineæ leuitatis mollitiem abiicere, atque muliebre ingenium in virilem seuitiam commutare: præcipuè, quarum ingenii vigor, aut corporum agilitas maioribus signis spectatior apparebat. Hæ siquidem perinde ac natiuæ conditionis immemo-

Fœminæ à cunabulis in armis educatæ.

Signa ferocitatis et agilitatis

Arma ꝓ amore Tela pro fuso.

res, rigorem blanditiis anteferentes, bella pro basiis, arma pro amore, gladios pro deliciis elegerunt, sanguinem non oscula delibantes: manusq́, quas in telas aptare debuerant, telorum obsequiis exhibebant, vt iam non lecto, sed letho studentes, spiculis appeterent, quos sola specie mitigare potuissent. Nec paruus earum numerus erat, quæ se à voluptatibus abstractas, ad idem militiæ propositum promptissimas offerebant. Neq́ exiguis rationibus parentes earum id fieri permittebant: vt illęsam pudicitiam ab insolentia pugilum armis defenderent, quos sceleris, & stupri horror ab inferenda verecundia non reuocaret: vtq́ patriam, parentes, & innocuos malignorum violentia concuti non sinerent, quos naturæ benignitas gratissima munierat immunitate. Inter quas Sticla ponitur illustrissima virgo Noruegiana, & Aluilda, vt superius cap. XXVII. dicebatur.

Pudicitia illęsa

Sticla. Aluilda.

De eisdem.

CAP. XXXI.

TANTARVM igitur mulierum ingenio & fortitudine, domi forisue regna & imperia augebantur, actaq́ insigni strenuitate tuebantur, quemadmodum temporis progressu primę earum soboles, & imitatrices Amazones euidentibus gestis demonstrarunt. Strabo tamen lib. XI. plurimum à fide distare existimat, quicquid de earum magnificis gestis annosa fabulatur antiquitas, eò quòd nullam Rempub. ab Amazonibus sine virorum adiutorio constitui posse persuadet: quasi impossibile foret naturalem furorem, astutaq́ ingenia fœminarum, prę sertim sub rigido cœlo genitarum, militaribus disciplinis posse indurari, & acerrima conficere bella. Sed in ea assertione, vel persuasione, longè diuersus est à Platone in VII. Dialogo de Legibus, scribente, suo tempore innumera mulierum millia circa Pontum militasse: quibus non equorum modò, verùm etiam arcuum, cæterorumq́ armorum cura, exercitatioq́ erat. Nec longè pòst de militari Amazonum fortitudine memoriam facit. Accedit & Virgilius II. Aeneidos inter alia de Amazonibus loquens:

Strabonis opinio.

Ingenia fœminarum astuta.

Plato.

Virgilius.

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisq́ in millibus ardet,
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetq́ viris concurrere virgo.

Item:

Item: Qui Martem genuisse ferunt, hi spicula torquent.
Penthesilea tamen non inferiore securi.

Videatur etiam Sabellicus lib. primo de Sarmaticis virginibus. Præterea Vegetius lib. II. de Artemisia Rhodianorum. Item Herodotus lib. VII. miratur Artemisiam aduersus Græciam nulla adactam necessitate, sed pręstantia animi, atque virilitate in militiam concedentem. Item Plutarchus in Vita Marii: Cimbrorum mulieres hostium arma sumpserunt: at deinde suorum rebus inclinatis, pueros vltra currus proiecerunt, & fœmineo furore, vi tamen virili, ne in hostium potestatem deuenirent, occiderunt, terribilissimum spectaculum inspicientibus, & posteris seculis relinquentes. Aliæ Orosio, Val. Maximo, & Eutropio asserentibus, dum à Mario impetrare non poterant, vt Vestalibus virginibus perpetua clausura iungerentur, sibi ipsis mortem consciuerunt. Præterea Cæsar lib. I. Comment. latè dicit: Mulieres viros rogabant flentes, vt persisterent, ne se & suos in seruitutem redigerent: & currus ipsis obuiàm, ne effugerent, reposuerunt. Deinde Florus, & Cor. Tacitus produnt quasdam acies iam inclinatas & labantes, à fœminis restitutas, constantia precum, & obiectu pectorum, ac cominus monstrata captiuitate, quam non tantum abhorruerunt, quantum ludibrio per stupri nefas affici formidarunt, prout simili casu refert Fl. Vopiscus de Proculo Cæsare, qui se fortem putabat pugilem, semigigantem, dum C. Sarmatarum virgines in acie repertas, XV. dierum spatio constupraret. Quid verò Claudius fecerit deuictis Gothicis mulieribus, curiosus lector apud Trebellium, Blondum, & Sabellicum facilè inueniet.

Sabellicus. Vegetius. Herodotus. Plutarchus. Orosius. Val. Max. Eutropius. Florus. Cor. Tacitus. Fl. Vopiscus. Proculus Cæs. Claudius. Trebellius. Blondus. Sabellicus.

Iterum de bellacibus fœminis, & excellentissima Regina Amalasuenta.

CAP. XXXII.

ERANT præterea multę aliç bellaces fœminę, nedum Gothici germinis illustres, sed, & alię complures aliarum nationum clarissimæ, fortissimęque mulieres. Et in primis ad Septentrionem reflectendo, præter supradictas occurrunt Orithyia, Antiope, Calestris, siue Minuthyia libro primo historiarum Gothicarum cap. XXXII. per charissimum fratrem meum cum Amazonibus, & earum gestis diligenter annotatæ. Demum quæ domesticis prœliis, vti superius hoc lib. cap. VIII. videtur, iisdeque acerrimis fuerint implicatę, veluti sunt Heta, Vegtbiorga, Lādgertha, Aluilda, Rusila, Sela, Sticla, et similibus bellis, vbi opus fuerit inferius annotandum. Meminit etiam diligentissimus omnium nationum scriptor Albertus Crantzius, Decanus Hamburgensis, multas illustrissimas puellas inter Vandalos, vti Libussam, Valiscam, Visnam, tum ob pudicitiam defendendam, tum cupidinem gloriæ, & ho-

Orithyia. Antiope. Calestris. Minuthyia. Heta. Vegtbiorga. Landgertha. Aluilda. Rusila. Sela. Sticla. Libussa. Valisca. Visna.

noris, strenuè militauisse, quemadmodum rarissimi exempli fœminas contra Græcos in Troia Penthesileam & Artemisiam, & apud Romanos Camillam, apud Bohœmos & Vandalos Libussam viraginem: licet ad vltimum magis insidiis, quàm bello victas pugnauisse, deletasque pro maiori parte fuisse, præcipuè Valiscam apud Bohœmos, postquàm septem annis strenuè præfuerat cum puellis suis. Erat etiam inter Gothicas mulieres illustrissima, ac prudentissima illa Amalasuenta filia Theoderici Regis Gothorum, & Italiæ: cuius fœminæ tot nobilissimi scriptores, Græci scilicet & Latini, meminerunt, quemadmodum Iordanes, Procopius, & alii: multò autem diffusius Suidas dicit: Amalasunta Athalarici mater, iustitię cultrix, ingenio virilem virtutem referens, quoad Vrbi præfuit, neminem à Romanis, neque corpore, neque re nummaria multauit, neque vllo pacto Gothis, cùm in Vrbem sęuire vellent, permisit, aut consensit. Gnatum etiam inter Romanos magistratus communi eorum vitæ vsu voluit teneri, adegitque vt literatos audiret: delectis è Gothorum principibus, qui annis, vsu rerum gubernandarum, & moderatione animi præstabant, eos Athlarico gnato ad communem vsum studiorum iuuenilium socios addidit &c. Verba præterea Theodoati Regis Gothorum de eadem Amalasuenta hæc sunt: In ipsa est decus regnorum omnium: in ipsa flos honorum nostræ originis: quicquid fulgemus, ab eius claritate suscipimus: quoniam non solùm parentibus laudem contulit, sed ipsum quoque genus humanitatis ornauit. Quis possit sufficienter edicere, quanta pietate, quanto morum pondere decoretur? Discerent profectò noua philosophi, si viderent, & minora libris suis faterentur condita, quàm huic cognoscerent attributa. In tractatibus acuta, sed ad loquendum summa moderatione grauissima. Hæc est procul dubio Regalis virtus, celerius necessaria sentire, & tardius in verba prorumpere. Nescit enim pœnitenda loqui, qui proferenda prius suo tradidit examini. Beata Respub. quę tātę dominę gubernatione gloriatur &c. Reliquas huius gloriosissimę Reginæ virtutes Albertus Crantzius amplius prosequens, omnibus eas inspicere cupientibus, pulcherrimo ordine, & ratione exhibet manifestas.

Camilla. Amalasuenta. Laus mira huius mulieris. Athalaricus. Amalasuenta. Virtutes maxię. Virtus regalis.

De commendatione pudicitiæ.

CAP. XXXIII.

VISA itaque tam incomparabilis Reginæ heroica virtute, dignum est, vnde hanc hauserit, & effundere potuerit (vt iis præclaris eximiæ laudis honorificis titulis ferè vniuersis sui æui illustrissimis mulieribus, vel anteferri meruerit, vel æquiparari) per aliquot indicia fœmineæ probitatis ostendere, atque cęteris accessum tribuere, vt huius, & similium illustrissimarum fœminarum fieri valeant imitatrices. Credendum ergo est, hanc à parentibus ita pudicis exemplis, honestis moribus, & castis disciplinis institutam fuisse, vt nullibi vel domi vel foris, signo vel verbo, nutu vel negligentia impuros admiserit inspectores, vel collocatores, omnis pudicitiæ turpissimos insidiatores. Habuere veteres Gothi, præsertim illustriores familiæ, seuerissimam educandorum liberorum disciplinam, vt probis moribus, & honestis exercitiis (vt infrà lib. XIIII. cap. II. & III. ac IIII. demonstratur) ad quæ eorum processura ętas accederet, educarentur: masculos scilicet ad militiæ rudimenta, & fœmellas ad silentium, pudorem, & sobrium ornatum domesticæ, & propriæ curæ: non in vestibus pretiosis auro, vel gemmis extructis, luxuriæ & libidinis alectricibus, sed habitu simplici, tutioris pudicitiæ cooperatore, ne qua saltem suspicio lasciuiens exterius appareat, quod

Virtus reginæ. Educatio honesta liberorum. Insidiatores pudicitię turpissimi. Liberi moribus pbis educādi. Habitus simplex pudicitiæ custos.

intus

intus in mente corrupta exæstuat iniquus assensus: qui sola oculorum auersione, & occasione purgari poterit, ne violatæ, vel violandæ pudicitiæ rumorem accendat: quo sicut nil leuius, vel celerius circumuolat, ita diligenter auertenda est omnis suspicio, & species mali. Quæ enim semel audit siue iure, siue etiam iniuria, magna cum difficultate populi famam recuperare potest: fœmina enim suspectę pudicitiæ infelicem vitam agit. At quando non omnia in optima fœmina esse possunt, pudicitia sola est, quæ supplet, quæcunque desunt. Hæc dotis inopiam auget: deformitatem non modò ornat, verùm ad pulchritudinis speciem redigit: ignobilitatem illustrat: & denique cuncta adimplet, quæ aliqua ex parte deesse possent. Pudicitia gratam parentibus, maioribusque matronam facit: cuis sanguinem nullo adulterio vitiatum suspicatur, hæc eandem liberis commendatissimam reddit: quibus nec de matre vnquam erubescendum est, nec de patre ambigendum. Hæc denique efficit, vt neque iurgia, neque suspicionem formidet, cùm sibi conscia sit, ab omni externi corporis congressu se innoxiam esse: pro qua nedum luctandum est, sed omne certamen (vt supra cap. XXX. dictum est) subeundum, ne pudicitia, aut virginitas amittatur: quemadmodum de multis virginibus constantissimis in sacris, & prosanis historiis sine vlteriori repetitione relinquitur manifestum: idque genus triumphantium eò reputatur laude perpetua commendabilius, quò in omni bellorum genere difficilius est prosternere proprias passiones. Mulier autem carnis illecebris superata, vestem (scelere pessimo admisso) mutat, omnemque verecundiam, & pudicitiam deponit, atque in quęque turpissima flagitia ruit: à cuius malitia, velut exitiali toxico, omnibus est cauendum.

Oculi auertẽdi à spectaculis indignis.

Infamia citò oritur.

Pudicitia cõmẽdabilis, & virtus eius.

Adulteria non suspicanda.

Certamen pro pudicitia.

Testimonia scripturæ.

Mulier ĩpudica sceleratissima.

LIBRI QVINTI FINIS.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE MINERIS & Metallis.

LIBER SEXTVS.

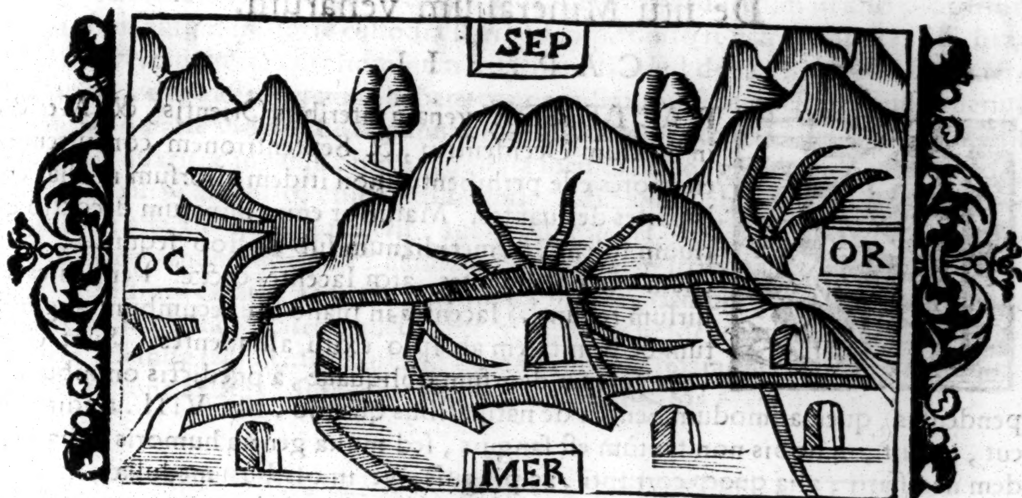
PRAEFATIO.

VIA durum, & indomabile genus bellatorum Septentrionis, Suetiæ & Gothiæ minerales montes inhabitans, ob ingentem animi, & corporis ferocitatem, animositatem, ac etiam propter durissima exercitia, quibus implicatur, gigantibus, & pugilibus debitè poterit assimilari. Ideoq; eisdem gigantibus, & pugilibus in ordine rerũ Aquilonarium annecti meretur, & subsequentibus ob diuersa armorum genera, quibus vtraq; pars vtitur, anteferri. Hacq; ratione aliorum scriptorum ordine, & forma non seruata, nonnihil de Mineralibus rebus inserendum erit, vnde paramenta pro ostensione subsequentium præliorum distinctius quò fieri posset, assumantur. Montes igitur excelsi sunt, sed pro maiori parte steriles, & aridi, in quibus ferè nihil aliud pro incolarum commoditate, & conseruatione gignitur, quàm inexhausta pretiosorum metallorum vbertas: qua satis opulenti, fertilesq; sunt in omnibus vitæ necessariis, forsitan & superfluis aliunde si libet conquirendis, vnanimiq; robore, ac viribus, vbi vis contra hæc naturę dona intentata fuerit, defendendis. Acre enim genus hominum est, nullis bellorum asperitatibus, ob qualemcunq; elementorum asperitatem, aut hostiles minas, cedens, prout infrà de bellis campestribus erit ostendendum. Quàm etiam feroces, & impetuosi, agmine pedestri incedentes, hostibus imminere soleant, Dalacarli dicti, externus testis Albertus Crantzius magna, miraq; in bellis contra Reges Daniæ, præsertim Christiernum I. ac Regem Ioannem confectis, satis integrè manifestat. Immò & ipse Christiernus II. qualiter viribus, & furore, Rege Gostauo anno M. D. XXI. ductore illius gentis, à regnis Suecorum & Gothorum fuerat exturbatus, per infelicem experientiam pessimis consiliis circumuentus agnoscit. Quàm verò horribilis, & immanis crudelitas eius regimine commissa sit in Septentrionalibus terris, inferius suo loco secundum ocularem meam inspectionem verissimè ostendetur. Reseruatus enim videbar ad videndum tam horrenda spectacula gentis meæ.

Christiernus 2. Daniæ rex crudelissimus.

De Mineris,

De Mineris, & earum inuentione.

CAP. I.

INERAE Septentrionalium regionum satis multę, magnæ, diuersæ, & opulentæ sunt. Multæ, quia in vallibus & montibus sitę, frequentius adhęrentes extrahuntur. Item magnæ, quia inexhaustæ, & amplæ, tam in superiori Suetia, quàm Gothia, & Varmorum regione, penes Noruegiæ limites reperiuntur. Item diuersæ, quia argenti, cupri seu æris, & chalybis, & electissimi ferri. Item opulentæ, vt infrà dicetur, cùm in eiusmodi mineris bona pars Regii fisci, seu tributi, veniet extrahēda. Et licet taliũ montium, ac minerarum ingens multitudo sit in antedictis regnis, tamen plurimis signis natura monstrante, semper nouæ, recentesq́ scrutantibus offeruntur, præsertim vbi montes in summitate rotundi sunt, & in vmbilico, ac rotunditate non fissi, vel fracti: sed nix in hyeme, propter sulphuris fumositatem, liquescens. Ictu verò fulguris in vertice, vel latere, aut pede tacti montes, elucentes argenti venas in fissuris ostendunt, suosq́ lucricupidos allectos, magis magisq́ ad ardorem inexplebilis auaritiæ incendunt, vt nullius respectu periculi, saxa cauando perueniant ad interiora: vbi non secus venæ in montibus, quàm membra in hominibus stantes sursum deorsum, leuorsum vel dextrorsum diuisa videntur: eoq́ fulgentiores mineras annexas retinent, quò puriori petræ, vel marmori connatæ videntur. Quæ enim versus Occidentem naturæ lineamentis diriguntur, maioremq́ gibbum ad Meridiem, & Boream flectunt, optimæ sunt, & inęstimabiles: quoniam non aliter apparent venæ illæ, quàm micantes armati ordine suo bene locati. Hæcq́ voluptas vtilitati coniuncta, non paruum solatium laborantibus, ac possessoribus præstat.

Mineræ.

Tributum fisci.

Signa minerarũ inueniendarũ.

Lucricupidi.

Similitudo.

Signa optimæ mineræ.

De situ Mineralium venarum.

CAP. II.

Lineæ orie͞tales

Venæ.
Pendentes.
Iacentes.
Obliqtę venæ.

Seneca.
Similitudo humorum, & minerarum.

Auaritia.

Plutonis æstimata sedes.

Strangulantur.

Famę moriunt.

RAETEREA venæ à lateribus Orientis, & Meridiei in mixtum Occidentem, & Septentrionem concurrentes, electiores esse perhibentur: non itidem aliorsum in alias cœli partes deriuantes. Maturior enim minarum decoctio ortiuum solem, & meridianum sub Arctoo sequitur. Sunt etiam venæ Pendentes, atq; Iacentes dictæ. Pendentes desursum tegunt. Iacentes in plano situ recumbunt, augmentum & bonitatem ab ipso exitu assumentes. Sunt etiam venæ sursum deorsum obliquatæ, à prædictis omnibus dependentes, quemadmodum Seneca de naturalibus quæstio. lib. VIII. tradit. Sicut, inquit, in nobis non tantùm est sanguis, sed multa genera humoris, alia quidem necessarii, alia quoq; corrupti, ac pinguis, vt in ossibus medullæ, in capite cerebrum, in oculis lachrymæ: sic in terra plures sunt humores, qui maturè durantur. Et hinc est omnis metallorum humus: vnde aurum, & argentum petit hominum auaritia. Cæterùm sicut in nostris corporibus, sic & in illa humores sæpe vitia concipiunt, cùm aut ictus, aut quassatio aliqua loci, aut senium, aut frigus, aut æstus corrupère naturam. Interim tamen infinitis periculis, & mortibus ad ipsa montium viscera (vbi Pluto habitat) opera scilicet gigantum, & fortium virorum, vt Plinio placet lib. XXXIII. præparatur accessus: qui cuniculis per magna spatia actis, ad lucernarum lumina, ac nocturnas vigilias, & labores, pro diuitiis solicitantes, partim saxis, partim vapore, & fumo miserabili casu in mediis laboribus obruuntur, vel funibus ruptis in medio cauernarum strangulantur: documentum cæteris præbentes, minus temerarium vrinatoribus fore, inter marinas beluas in profundo pelagi quæsiuisse margaritas, quàm laboratoribus hausisse mineras. Quidam etiam ruptis fornicibus, seu ligneis sustentaculis, collisione montium vel illicò intereunt, vel fame (nullo suppetente auxilio) deficientes moriuntur, vt cap. sequenti ostendetur.

De modo cauandi Metalla.

CAP. III.

Imperterriti.

Diuitiæ in ꝓfundo.

ERVNTAMEN his periculis sequaces eorum effossores territi, non fugati, sustinendis montibus crebros fornices, ligneaq; sustentacula inter ipsa montium latera, ac inferius pro sua securitate reponunt: eaq; dubia, atq; anxia firmitate fidentes, adhuc alio excogitato modo sese in funibus inter inuias rupes metalla cæsuri, vel argenti lineas lecturi, dimittunt: quæ postmodum igne, & aqua, arte adhibita depurant. Cumq; sterilis quæstus, atq; inanis labor is esse videtur, quasi in cortice & superficie, nullus aut rarus pinguissimę mineræ quærendus sit fructus, solidioris ingenii vsu resumpto, prioribus longè fortioribus fornicibus intra montiū latera colu͞nas statuu͞t, firmiter crede͞tes, no͞ nisi in ꝓfundioribus montium cauernis sagacioribus signis diuitias esse quære͞das, et infima abysso: vbi decoque͞te natura vberior, atq; freque͞tior, arge͞tea prę sertim, et cętera metalla fodiu͞tur. Nu͞c tame͞ Strabone refere͞te, in ꝓuerbio est, Multò plures aurum, vel argentum, aut vtru͞q; pręparatum rapere, quàm effodere impune, etiāsi gryphibus, aut

aut Scythicis formicis inter mille repagula clauderetur. Sed iterum in alio prouerbio est, Raptum aurum indigere custodia ferri. Ideoq; Plinio referente, innocens & beata, immò verò delicata esset hominum vita, si nihil aliud de ea, nisi quod supra terras concupisceret, assequeretur, haberetq; non nisi quod secum est, prout superius enarratum in parte videtur de commutationibus rerum necessariarum. Verùm tot prodigiosa auaritiæ ingenia olim excogitata fuerunt, vt longè profundior, & altior, ac amplior auri, argentiq; vbiq; exuberantis videbantur abusus, quàm impotens huius seculi affectus scrutari poterit, aut (prout vellet) in singulis vanitatibus imitari. Nonne vanum iudicatur naturam prouocare in irritamenta vitiorum, & in poculis libidines cælare, ac per obscœnitates bibere, demum crystallina vasa statim lapsu peritura ob fragilitatem, aucto pretio (nauseam reddente auro, & argento) pluris emere, deinde temulentiæ causa ad potandum vasa smaragdis texere, ac tandem homines ratione exutos, stupidos efficere, ac effœminatos.

Aurum ferro custoditur.

Prodigiosa auaritiæ ingenia.

Crystallina vasa.

De distinctione Mineralium venarum.

CAP. IIII.

DISTINCTIO ac diuisio mineralium venarum, siue puteorum, aut possessionum, certis signis montibus impositis ab inuentoribus, aut euentibus, aut naturali situ, & proprietate specialiter fieri solet: quæ etiam mirabili ordine sunt inuentæ, quotidieq; (irato, an propitio numine, ignotum est) inueniuntur: primò violentia fulminum, ac turbinum arbores comburentium, vnde micantes argenteæ glebę produtur: deinde ligonibus rasi vertices subterraneorum montium ostendunt splendentes argenti venas: quas illicò prouidus agricola fimo abscondit potius, agro pacifico contentus, quàm argentea minera sponte se offerente: vnde suam, suæq; sobolis vitam educare posse cognoscit. Formidat enim solicitus agricola nobilem, vel fiscum, cuius ager est, visa argenti minera, maioris lucri causa eum à prædio amouere velle, ne amplius sit agricultura, vbi fertilis sit argenti minera. Ideoq;, vt dictum est, præeligitur fertilitas agri. Olim ob hanc cām tā agri, quàm argētę mineræ sic apparētes, sunt desolatę: hodieq; quàm dilīgēter fieri poterit, absconduntur: tantūq; nocuit regentiū inexplebilis aua-

Diuisiones montium, & causę

Minerarum inuentio.

Vita agricolarū tutior.

Mineræ argētęę abscondūtur.

ritia, vt vbi erant putei, seu mineræ ferrariæ, æreæ, argentariæ sexcentæ, vix trecentæ hodierno die ad publicam vtilitatem relictæ videantur: quorum nomina superuacaneum est hic enumerare, dum incolæ earum memoria insigniter contristantur, eò processisse fata, quòd aduersus numina violenta nil audeant attentare, quemadmodum Strabo meminit lib. IIII. de populis Salassijs, Heluetiis conterminis: qui aurifodinas vberiores, quàm nunc, habuerunt: quas etiam olim cùm potentia, ac concordia valerent, tutè possidebant, & ingrediendi dominium obtinebant, donec domestica discordia fracti, auarissimis Romanorum præfectis aurum, & eò preciosiorem libertatem suam traderent moderandam, seq; deiicerent in despicabilem inopiam, & seruitutem: quod & idem Strabo in fine eiusdem lib. in Lingonibus, id est Lotharingis, accidisse testatur, ea scilicet tempestate vniuersas aurifodinas in Romanorum fore potestate: immò totius orbis aurum, & opulentia, eorum inscrutabili ingenio, & prudentiæ, facili præcepto, cedit.

Salassij populi Concordia. Discordia. Libertas ptior auro. Lingones.

De rotis, instrumentis, & periculis laboratorum.

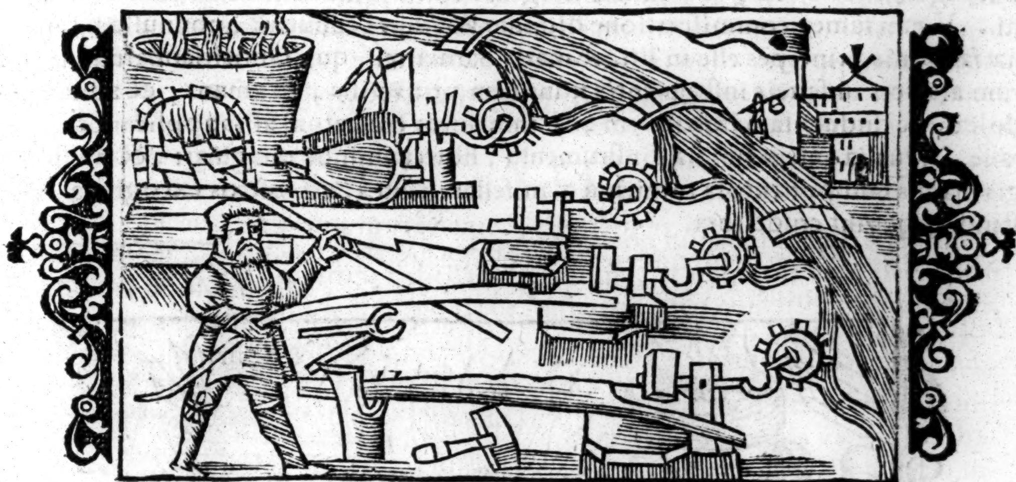
CAP. V.

QVOD deniq; superius altissima rota, seu machina tractoria, humano vel iumentorum gressu circumagi reuoluiq;, præterea homines funibus insidentes, atq; ad ima descendentes, ac rursum vrnæ seu situlæ, mineris vel aqua plenæ, eleuari videntur, id significat (prout omnibus est compertum) quòd hunc modum metallici laboratores necessariò congruentem seruant: immò quòd & ipsa iumenta, equi videlicet, ac grandes vrsi vicissim, & collateraliter in rotis, ob grauiora eleuanda vel deprimenda pondera reuoluendis, deputantur, dum nullis cuniculis, vel scalis egestæ mineræ, ab antris infernis facilius educi possint. Fossores verò tam graues durosq; labores sursum deorsumq; perpetuò subeuntes, hominum genus durissimum est, & plerunq; ob certa maleficia proscriptionis titulo eò collectum, sola Principis securitate ibidem viuens, ne patria in exilium commutata, à postliminio nunquàm ad propria reuertatur. Leges tamen laboratores illi, & iura montana sequuntur: quibus etsi ad tumultus, seditiones, homicidia, ac mille iniurias subitò perpetrandas inclinati sint: tamen seuerissima constitutione, ne cuipiam malum inferant, constringuntur. In reliquis nullum expauescunt subire periculum, vel ruinam: quæ inter saxorum cadentia fragmenta, siue in trabibus inter latera montium obfirmandis, siue in lethifera minerarum exhalatione aut fœtore, siue inclusi aëris grauitate, contingere possunt. Ideoq; sæpissimè subduntur horribilibus fatis. Dum enim celerius, quàm circumspectius impetuosè laborant, sustentaculis ruptis, saxisq; cadentibus, vel mox quassantur, vel diebus aliquot (vt prædictum est) cum horribili clamore fame cruciandi suffocantur: quibus, vt viui extrahantur, nullo concesso remedio, vno sepulturæ signaculo quomodo, quotq;, scilicet XXX. LX. vel C. aut plures perierant in momento, ostenduntur. Manet nihilominus in aliis fossoribus indomitus vigor, vt vel his, vel similibus spectaculis horrendis minimè terreantur. Leui etiam tactu malleorum accedente, immenso pondere maximi montes collabuntur.

Modus eleuandi mineras. Vrsi seruiunt. Fossores. Proscripti. Leges mõtium plurimis articulis distinguuntur. Imperterriti laboratores. Suffocantur. Signaculum oppressorum. Vigor indomitus.

De arte

De arte, & ingenio fabrorum.

CAP. VI.

ETSI in multis Aquilonaribus regnis & prouinciis, mira fabrorum cuiusuis ductilis, vel fusilis, vel tornatilis metalli fieri soleat æstimatio, præcipuè apud Montanos Dalacarlos, inuictum pugnatorum genus: tamen in regione Helsingorum (quæ olim ob magnifica gesta Regio titulo decorata fuit) versus Septentrionem adeò periti, & diligentes fabrilis officii artifices inueniuntur, vt vix pares habeant in toto Aquilone. Metalla etenim cruda, ac difformia aquarum, rotarumque ingeniosa directione, longo tractu ob earundem minerarum opulentiam distendere nôrunt, vt agilitate, & impulsu talium machinarum, breui temporis spatio opus aliquod ingentissimum reddatur consummatum, etiam vsualia vasa extensi æris, aut ferramentorum: vnde non exiguus quæstus gentibus his accrescere solet. Similiter in ferreis portis, ac fenestris laminatis, ac cratibus retiariis indissolubili connexione firmandis, quale opus in iunctutis vix cernitur in tota Europa. Habet quidem sacellum S. Andreæ iussu Pont. Max. Iulii III. in via Flaminia collocatum crates ferreas, & magnifica structura Dominorum de Matthæis Romę versus cōmunem plateam opus craticulatum ferreum, pulchrum, & forte: sed si mirabilius more magistrorum Septentrionalium fabricatum, ac visum foret, plurimos duceret in admirationem. Ferramenta verò pro tormentandis reis, vel suspectis, vti sunt manicæ ferreæ, aculeati compedes &c. ibidem nunquàm, vel rarissimè fiunt, sed à negotiatoribus Germanicis quæstus causa inter cæteras merces parum placituras, regno importantur: quarum vna species est vetusta appellatione Virgo dicta: quæ digitis applicata, tantum eos comprimit, vt inde primo impetu intolerabilis extollatur cruciatus. Pulchrum quidem nomen est, sed res ad experientiam mota, omni amaritudine amarior est, in quacunque sustinenda calamitate. Pro quibus autem, & qualibus noxis, aut suspicionibus hæc Virgo applicetur, videant dicantque, si opus fuerit, diuersarum legum interpretes, & censores, quoniam ad me non spectat de causa, vel modo torquendi facere relationem, cùm tot angustiæ, & gemitus in omnium mortalium conditione intrinsecus Aquilonari-

Helsingi ingeniosi.

Rotarum commoditas.

Crates retiariæ.

Merces execrabiles.

Virgo doloris inductrix.

Interp̄tes legū.

Lutherãorum crudelissimæ tormentorum inuentiones.

Horror tacere iubet.

bus regnis exorti sint, vt minimè congruat extrinsecus aliquid in tormentis apponi. Vnum tamen commiseratione dignum adducere conuenit, nonnullos Lutheranæ factionis principes esse in littore maris Sarmatici, qui crudelissimarum torturarum artifices in ferreis instrumentis nunquàm prius visis, ita amant, & adiuuant, vt doleant se dudum tam horribilem, & immanem cruciatum aliis applicandum ignorasse. Qualia autem sint hæc instrumenta, horret animus imaginari, & multò magis manus tam portentosa tormenta manifestare, cùm apud inferos excogitata, vel ostendi nequeant crudeliora.

De distinctione fusilium Metallorum.

CAP. VII.

Argentum.

Formæ massarum argenti.

Cuprum & æs.

Vis ventorum efficacior.

EST et alius modus in opulentissimis montibus argenti, cupri, seu æris, & ferri fundendi, vel malleandi apud eosdem artifices Aquilonares, tam vtili ac commodo ordine distinctus, vt facili labore vnumquodque metallum iuxta propriam naturam redigatur in massam. Argentum in sua fusione cauas fornaces, & liquidos ignes, tanquam pretiosius metallum exquirit, vt resolutum in fluidam mollitiem, suppositis oblongis aut rotundis canalibus, in varias formas ab operariis deputatas extrahatur. Formæ quidem taliter effluentes argenti plerunque fiunt, vt vsuales mensæ, vel sedilia quadra, aut clypei militares: hocque potissimùm ea ratione fit, vt Regis, & regni magnificentia, ac opulentia, tam quoad incolas, quàm magnorum principum oratores, quibus huiusmodi argenteæ massæ donantur, debeant demonstrari. Cuprea autem, siue ærea metalla, oblongis fornacibus eleuatis ex argilla, paleaque, & ferreis filis, ac funibus confectis, multo follium numero hinc inde pro excitando ardentiore igne appenso, etiam in diuersas formas absque canalibus in maximas massas, effossa tamen terrarum scrobe, funduntur: sed longè faciliori compendio subtus irrumpentium ventorum, quo continuitati immensi caloris in mediis flammis stratum metallum reducitur in

varias

varias formas, centum, CC. vel DC. aut M. libras, & amplius continentes, etiam naualia pondera, vel stateras numero grosiore.

Adhuc de eisdem Metallis.

CAP. VIII.

ERREAE verò mineræ non nisi adminiculo aquatilium rotarum flabella mouentium, vt transeant in dissecabilem massam, ligonibus frustratim, seu crustatim diuiduntur, ea semper seruata proportione, vt instar mediæ manus clauſæ crusta ferrea, vel quadruplo maiora, ad plura centena millia quotanis fabricentur: quę crusta ferrea pondere quingentarum librarum, vel amplius, oblongis vasis instar barilium Romanorum imposita, ad exteras nationes, vel internas prouincias maximo cum lucro exportantur. Chalybis etiam electissimi tanta copia illic est, vt & indigenis, & alienigenis ad omnem ædilium instrumentorum, & quorumcunque armorum, thoracium, galearum, ac gladiorum, & hastarum sufficiat indeficientem vsum. Sed eò purior in grano, fortior in opere, & tractabilior in ferri mixtura redditur, quò ex ardentiori fornace extractus chalybs tractim, non subitò suffocetur in aqua: quia si totus immittitur, ita ruptibilis, seu frangibilis redditur, vt nullam vim in sui flexura sufferre posit. Apud Montanos Septentrionis crustata figura fit instar geminorum digitorum, numerorumque distinctione, videlicet centenario, millenario &c. quasi foro leuissimo venundatur.

Rotæ aquatiles. Ferrum. Vas ferri continet 500. libras. Chalybs. Chalybis vtilitas. Modus idurãdi chalybis. Chalybs numero venditur.

De labore veterum circa Metalla.

CAP. IX.

ATIS notum relinquitur vetusti temporis quæstum, & peste inexplebilem in inquisitione, & vsu, vel abusu metallorum successiuis seculis extitisse, atque ad hæc sitibunda tempora penetrasse, vt nulli, vel rarò sorte sua, etiam felices & fortunati, sint contenti. Consyderandum igitur est, quàm plurimos in antiquum metallum olim destitutum dimissos fuisse, vt explorarent an aliquid futuris vetus auaritia reliquisset. Illos itaque descendisse cum multo lumine, deinde longa via fatigatos, ingentia flumina, & volubiles aquarum conceptus vastos, non quidem compressos terra superuenientе, sed liberæ laxitatis vidisse: argumento inde suscepto, seculum hoc nostrum non nouis vitiis, sed iam antiquitus traditis laborare. Illi maiores nostri, quos celebramus laudibus, quibus dissimiles nos esse querimur, spe ducti montes profundos cęciderunt, & supra lucrum sub ruina steterunt, vt mirandum esset, quæ necessitas hominem ad sydera erectum incuruaret, & in fundum telluris intimæ mergeret, vt erueret aurum non minori periculo quærendum, quàm posidendum. Propter hoc cuniculos elegit, & circa prædam lutulentam, inertemque reptauit, oblitus naturæ melioris, à qua se conuertit. Nulli ergo mortuo terra tam grauis est, quàm istis, supra quos vrgens auaritia terrarum pondus iniecit: quibus abstulit cœlum, dum eos in imo, vbi malum illud latitat, infodit. Vt cunque tamen res hæc se habeat, metallorum

Sorte non contenti. Luminibus descenditur. Aquæ. Vitia antiqua. Aurum periculosè eruitur, et periculosius posidetur. Auaritię periculum.

Aurum inutile quando.

Casſiodorus.

Cineres mortuorũ nõ tãgendi

Aurum quãdo extrahendum.

Auri argentiqꝫ repertores.

lorum ambitus ſolatia ſunt hominum. Nam diuitis auri vena ſimilis eſt reliquæ terræ, ſi iaceat: vſu creſcit ad pretium, quando & apud viuos ſepulta ſunt, quæ tenacium manibus includuntur. Caſsiodorus Theoderici, aliorumqꝫ Regum Gothorum prudentiſsimus Cancellarius, lib. IIII. in epiſtola Dudę Saioni miſſa, inter alia dicit, Vt in inquirendo auro omnino abſtineat ſe à cineribus mortuorum: quia (vt inquit) nolumus lucra quæri, quæ per funeſta poſſunt ſcelera reperiri. Aedificia tegant cineres, columnæ vel marmora ornent ſepulchra, talenta non teneant, qui viuendi commercia reliquerunt. Aurum enim ſepulchris iuſtè detrahitur, vbi dominus in memoria non habetur: immò culpę genus eſt, inutiliter abditis relinquere mortuorum, vnde ſe vita poteſt ſuſtentare viuentium. Non eſt enim cupiditas eripere, quæ nullus ſe dominus ingemiſcat amiſiſſe, primi enim dicuntur aurum Aeacus, argentum Indus Rex Scythiæ repeiſſe, & humano vſui ſumma laude tradidiſſe: quod nos in contrarium negligere non debemus, ne ſicut latentia cum laude ſunt prodita, ita inuenta cum vituperatione videantur eſſe neglecta. Hactenus ille.

De Metallicis Dæmonibus.

CAP. X.

Inſtrumenta minerali a.

Ludicra præſtigia.

HOC in ſumma colligitur, quòd in Septentrionalibus regnis, quemadmodum ſuperius lib. III. cap. XXII. dictum eſt, magna fiunt dæmonum exercitia, ac miniſteria incolis illarum regionum: frequentius tamen in ſtabulis, & mineris: in quibus ſaxa infringunt, cauant, & findunt: quæ & vrnis, ſeu ſitulis ingerunt, rotulaſqꝫ & cochleas, quibus machinæ tractorię ſurſum trahuntur, ſolicitè adaptant, ſeſeqꝫ velut vmbras, dum libuerit, in quacunqꝫ forma operariis oſtendunt, riſuſqꝫ atqꝫ inanes cachinnos, ludicraqꝫ præſtigia, & alia infinita ludibria, quibus infelices decipiunt, vocali ſono confingũt. Sed hæc mentita obſequia non niſi in perniciem, & nouiſsimè in interitum, columnas frangendo, conuertunt, vel caſu petrarum fractione ſcalarum, prouocatione

uocatione fœtorum, suffocatione ventorum, ruptura funiculorum, opprimunt aut conturbant, vt fractis ceruicibus decidant, aut magnitudine periculorum Deum blasphement, profundiorem dęmonum catenam illicò subituri. Idq; potissimùm faciunt in ditionibus argenti mineris, vbi spes eminet vberior infiniti thesauri inueniendi. Hacq; ratione plurimæ mineræ ditissimę, penitus desolatæ videntur, ac penitus inualidatæ, maximè quòd in metallicis locis sex genera dęmonum cæteris maligniora inueniantur: quorum pauore, atq; noxio insultu, multi metallici laboratores periclitantur. Quid verò Germanicus scriptor Munsterus de simili spirituum illusione, immò oppressione senserit, ita aperietur: Compertum, inquit, genus dæmonum in nonnullis fodinis versari: quorum quidam nihil damni metallicis inferunt, sed in puteis vagantur, ac laboribus, cùm nihil agant, videntur se exercere, nunc cauando venam, nunc ingerendo in modulos id quod est effossum, nunc machinam versando tractoriam, nunc irritando operarios: idq; potissimùm faciunt in his specubus, è quibus multum argenti effoditur, vel magna eius inueniendi spes est. Alii verò admodum noxii sunt, vt ille, qui ante aliquot annos Annæbergi fodinam, cui nomen Corona rosacea est, ideò infestam habebat, vt metallicos XII. necârit, ac ea de re fodina, quantumuis argento diues esset, relicta fuit. Hæc omnia habeo ex doctissimo viro, summoq; philosopho Georgio Agricola. Romani olim damnatos ad mortem, in huiusmodi cryptas destinassent, quibus cacodæmones sic illusissent.

Pericula laboratorum.
Minerarum desolatio.
Dęmonum sex genera in metallis.
Dęmones vagantur.
Noxii.
Laboratores 12 necati.
Romani.

De fulgure montium Metallicorum.

CAP. XI.

MONTES minerales inhabitantes sæpissimè tonitruo, fulgure, fulmine, aut coruscatione flagrante, mirabiles effectus in exhalationibus minerarum experiuntur, crassum videlicet ab antris vaporem, qui omnia obumbrat: grauem in superficie montium circa exitum & introitum aëris strepitum, qui arcet accedentes: & super omnia intolerabilem fœtorem, sulphureo fulminis odori admixtum: quem si quis insuetus eò accedens hauserit, ęgritudinem incurret difficilimè restaurandam, oppilationem videlicet meatuum gutturis: quæ calida ceruisia immixto butyro repentè pota, dissoluitur, vt successiuè

Pericula laboratorum.
Fœtor.
Ceruisiæ medicina.

maioribus adhibitis remediis repurgetur. Cooperatione tamen fortis naturæ potius læsi homines, quàm virtute medicinarum, ibidem sanantur. Contingit præterea ibidem ictu fulminum nouas argenti venas in lateribus montium clarissimo nitore denudari: quo inde perpetuum sortitę nomen, & vsum, fortunas multiplicant possessoris. Prætereà ibidem tantum sæuiunt tonitrua, ac fulmina, licet interpolatis annis, vt plura armentorum agmina tempestuosissimo accedente aëre, per latos variosq; campos occidantur: quod mirabile non videtur, cùm abditis naturæ causis id ibi contingat, prout in plerisq; aliis locis. Ait enim Paulus Diaco. lib. V. cap. XV. circa annum Domini DC. XL. tantam fuisse pluuiam, atq; tonitrua, quanta antè nullus hominum meminerat, ita vt innumera hominum & animantium millia, fulminibus essent perempta: eoq; anno legumina, quæ propter pluuias colligi nequiuerunt, iterum renata, & ad maturitatem vsq; perducta, integra colligebantur. Quantum insuper ad effectus fulminum circa metalla, vel ferramenta, cui vlterius scrutari placuerit, videat caput XIII. primi libri huius voluminis, in quo subtiliora enarrari videntur.

Fulminis ictu mineræ monstrantur.

Armenta peũt.

Paul. Diaco.

Fulmine innumera hominũ millia iterẽpta

Legumina renata.

De Monetariis, & Monetis.

CAP. XII.

SEPTENTRIONALES populi vetusto tempore rerum commutationibus maiore ex parte syncerè viuentes, feliciores æstimabantur, pecuniæ vsum ignorantes, nec affectantes, quàm hodie reperiuntur: licet in extremis partibus adhuc sine nummis in rerum commutatione viuunt. Nec vsus eorum procedente tempore inuentus, permissusq; fuisset, nisi malesuasa gentilitas à iusta rerum æstimatione deuiasset. Verùm vt rudi populo, & ætati maiores quietius consulerent, inuenta, permissaq; est coriaria pecunia, certis argenteis punctis, quibus valor in pondere, & numero pensaretur, variata: multisq; seculis apud Gothos, & Suecones inter Regios thesauros

Cõmutatio rerũ.

Nũmorũ nullus vsus vel rarus apud Septentrionales.

Nummi cur pmissi.

Coriaria pecunia.

thesauros excrescens, in maximo pretio, & turrium custodia seruabatur. Succedente verò tempore, more cæterarum regionum argentei numismatis vsus pariter & commixti æris extitit ibidem introductus, non autem monetæ aureæ, ob occultatas mineras eius, quas Iob dicit ab Aquilone venire: ita eas iam inuenisse dicitur Rex Gostauus pretiosissimæ æstimationis. Aliunde nihilominus importatur in ea regna, pręterquàm ad extremas prouincias Septentrionis, vbi principum edicto non recipitur, ob fraudem mercatorum, & populi simplicitatem, qui aurichalcum, vel marchisitam, ob splendorem, putat esse purum aurum, prout Paulus Diaconus lib. III. cap. VI. de Saxonibus meminit: qui certis virgulis sophisticati auri Longobardos in emptionibus rerum maximè defraudarunt, donec cogniti punirentur.

Auri & argenti opulentia.
Iob. 37.
Rex Gostauus.
Aurum cur non pmittitur incolis Aquilonis.
Virgulæ aureæ sophisticatę.

De falsariis Monetarum, & pœna eorum.

CAP. XIII.

NEQVE puri argenti, vel mixti æris pecuniarius vsus est apud extremas Septentrionis gentes, ob falsarios Moschouitarum negotiatores, qui Græca esurie docti, pro gloria, & lucro ducunt, pessima moneta ferro, stanno, plumboque mixto fabricata, quoscunque vicinos, immò longinquè distantes circumuenire. Sed nec impunè dolus iste cedit illis in ea regione. Compertum etenim est, ferream monetam stanneo candore micantem, regni regisque signo insculptam, immensa quantitate Moschouitarum negotiatores aliàs (emptis pro eorum desiderio omnigenis mercibus, & rebus) simplici populo tradidisse, moxque præfectos Regios ea seueritate fraudem puniuisse, vt in caua fornace supposito igne effunderent hanc monetam, vndequaque repetitam, atque in eam bulliente metallo autores perfidissimę fraudis immitterent viuos. Cæteri verò in simili fraude deprehęsi, caldaribus impositi, vel aqua feruenti cõsumuntur, vel in sublimiori trabe circuligata p totũ corpus moneta vndique splẽdente, suspendũtur, quemadmodum anno Domini M. D. extra ciuitatem Lincopensem regionis Ostrogothorum puer existens fieri vidi. Statutum ergo fuit iuxta leges vetusti temporis, & laudabiles vicinarum prouinciarum consuetudines, vt penes Reges, & Principes, ac maiores Ecclesiastici regiminis proceres, & magistratus, potestas cudendi legalem monetam remaneret, ea potissimùm causa & modo, vt vno eodemque grano, seu gradu, vel liga, nedum in Septentrionalibus regnis, sed & vrbibus Germaniæ maritimis, in emendo vel vendendo, ob meliorem concordiã, moneta cuderetur, ac expẽderetur.

Moneta à Moschouitis falsificatur.
Pœna monetæ falsificatæ.
Pœna alia decoctionis vel suspensionis.
Potestas cudendæ monetæ.
Liga conformi.

De damnis vilissimæ Monetæ.

CAP. XIIII.

EVOLVTIS demum pluribus annis, statuta tam necessaria, & vtilia dum contemnerentur, aut negligerentur, aut propter priuatam quorundam præsidum cupiditatem studiosè supprimerentur, moneta adulterata rerum pretia sine omni ęqualitate, aut ęquitate eleuabantur. Præterea commutatio, seu venditio odiosa vbique intendebatur: lites domi forisue etiam vsque ad Romana tribunalia ante L. annos inter Principem regni Suetię Stenonem Sture, et Ottonem falsarium monetę, voluebantur. Nec longè ab eo tempore Magister Prussiæ Albertus (sic enim Ordini Theutonicorum pręsidens appellatus est) promoturus graue bellum aduersus Regem Polonię, monetam multo ære, seu cupro respersam, quadrata figura cudi iussit: quem

Damnũ monetę falsæ.
Steno Sture antiquior.
Albertus magister Prussiæ.

Christiernus 2. rex Daniæ. Klipping. 1521. Gostauus.

Rex Daniæ Christiernus II. contra Sueones Gothosq; pugnaturus, similem monetam, Klipping dictam, fieri præcepit: valoremq; maiorem ex autoritate, quàm æris bonitate imposuit vilissimæ huic monetæ: qua multiplicata, seditiosorumq; opera concurrente, in adeptione regni voti compos factus est. Sed breui momento. Surrexit enim illustris adolescens Gostauus Ericson, qui sęuitiam Christierni fugiens, procerum ac populi consensu, regna Suecorum ac Gothorum gubernanda suscepit, exiguoq; temporum interuallo simili multiplicata moneta, atq; militibus erogata, Christiernum è regnis totaliter exclusit. Sed nec ita facilis erat introducti numismatis, licet abiectissimi, & per tot ampla dominia dispersi, abrogatio, donec allegatis euidentissimis tam pessimæ monetæ incommodis, prouida circumspectione D. Ioannis Magni Gothi Legati Apostolici, ac electi Archiepiscopi Vpsalensis, in publico totius regni conuentu, nunquàm deinceps valitura abrogaretur. Igitur comportatã hanc monetam prouinciales præsides, seu natu maiores, in campanas Ecclesiarum, adhibitis artificibus peritis, ad obsequium Dei transfuderunt. Regnisq; vtcunq; pacatis, rediit vetus moneta: sed rerum pretia odiosè eleuata, non ita faciliter ad æqualitatem reduci poterant, vt alias indiscretissimè per externos homines erant introducta.

Christiernus exclusus. Io. electus archiepus abrogat vilissimã monetam. Campanæ conflantur è moneta.

De vtilitate legalis Monetæ.

CAP. XV.

QVEMADMODVM omnibus compertum relinquitur, illum esse miserum fiscum, qui vilitate monetarum colligitur ex tributo subditorum: ita opulentus, & securus habetur, qui iure, valoreq; collectus est ad publicam vtilitatem. Mira igitur vtilitas ad amputandas regionum, ac hominum seditiones, dolos, fraudes, periuria, & reliqua indicibilia mala, est in legali & iusta moneta, ex forma signi, materia metalli, ac pondere constans: qualem vetusto tempore regio Aquilonaris cum vrbibus Germaniæ conformiter retinens, pacis pulchritudinem habuit, & omnia bona comitantia eam: tantoq; temporum spatio eandem obtinere creditur, quanto ea media fouet, & amplectitur, vnde perenniter coalescere possit, hoc est, quòd pares pondere & pretio denarii sint, quocunq; deducti fuerint in possessionem alienæ crumenæ, præsertim aurei nummi, qui similitudine ponderum, diuersitate imaginum, conformitate granorum, barbaras nationes ducere solent in admirationem, & stuporem, vt cum talibus principibus, quorum hæc signa videntur, pacem cupiant, vel oblatam sine cunctatione susceptent. Pulcherrimũ huius rei testimonium Pli. lib. VI. cap. XXII. de Romanis affert, cũ quibus ob prædicta numismata principes Indiæ & Taprobanæ, inire & seruare amicitiam affectabant, arbitrantes eam gentem magnã tenere iustitiam, quæ tot pretiosis, tãq; miris, variisq; insculptis imaginibus, ostenderet vnitatẽ: in qua reliquæ virtutes pulchro ordine catenatæ videtur. Sed neq; illa harmonia diu carere potuit turbatore: nam monetarii, quos constat in publicam vtilitatem specialiter fuisse susceptos, ad priuatum cõmodum respicientes, seditiosis hinc inde collectis turbis, Aureliano Imperatori intulere periculosum bellũ, quale in sempiternũ vocatur Bellum Monetariorũ. Mira ꝓfectò fuit eo in tꝑe inopia, vel ꝑditio fisci, cùm Reges ipsos plurimum posse dicimus, ait Strabo lib. IX. Ideoq; ipsos Dynastas, id est, potentes nuncupamus: quoniam quò velint populos, aut vi, aut suasione perducant. Per munificentias igitur maximè ꝑsuasos efficiunt: non enim orationem suadere Regale, sed oratorium est munus. Regiam verò suasionem tunc appellamus, cùm donationibus adducant, ferantq; quò cupiant. Itaq; muneribus exhibendis persuadent: Armorum autem copiis violant, & vrgent. Ista verò ambo

Fiscus miser. Monetæ bonæ vtilitas. Moneta conformis. Nummi aurei. Moneta Romana. Moneta conformis vnitatem ostendit. Monetarii. Bellum monetariorum. Dynastę. Munus oratorium. Regia suasio.

ambo pecunia veneunt, comparanturq́. Nam ille magnum habet exercitum, cui & alendi facultas suppetit, & plurimas effundere largitiones is valet, cui amplissima possessio euenit. Sed de his infrà in libris Bellorum aliquid peramplius ostendetur.

Pecunia veneūt

Exercitus vnde

De excellentioribus Monetis Septentrionalium regnorum.

CAP. XVI.

VALVIT plurimum vetusto tempore pecunia coriaria, vt superius eodem lib. cap. XII. dictum est: deinde argentea pura, postmodum mixta: quæ multis seculis vsq́ ad hæc tempora, etiam in solo ære cusa durauit. Quæ cum certis signis mõstrata est Regio fisco, ac Reipublicę inferre irreparabilia damna, repetitus est antiquus cudendi modus, scilicet in puro argento, maximè pro mercibus importandis, vel exportandis. Hæcq́ moneta diuerso æstimata est valore, vtputa sub signo nauicularum, coronarum, vrsorum, auium, canum, spicarum, & ferrearum clauarum: quæ omnia prouinciarum, Regum, Principum, ac communitatum signa sunt. Hoc autem tempore pura moneta argentea valore vnius floreni abundantissimè ad plura centena millia & myriades, annuatim cusa, vsq́ ad Germaniæ, Sarmatiæ, & Tartarorum fines exportatur: rursusq́ veterum Gothorum Regum, Theoderici, Alarici, Theodati, Totilæ, Vitigis, & Teiæ, monetæ aureæ regno inferuntur. Maximè delectantur insigniores personæ, magnatum signa, faciesq́ contemplantes.

Pecūia coriaria
Argentea.
Aerea.

Damna vnde.

Monetæ signa.

Daleri.

Reges antiqui Gothorum.

De Aurificibus.

CAP. XVII.

OSTENSO superioribus figuris quòd maxima, ac inexhausta sit copia argenti in montibus regni Suetiæ, & quomodo reperiatur, & extrahatur ibidem, sequitur vt eius vsus, vel abusus ostendatur, ne nobile metallum hoc non habentibus, & bene vti scientibus, vt habeant, relinquatur ignotum. Repetitis

Metallū nobile

igitur antiqui temporis moribus, satis monstrari poterit, quàm ingens auri, & argenti, alteriúsue pretiosi æris opulentia fuerit, quando (vt primo lib. præmissum est) templa idolorum, triclinia Regum & Principum, vsque ad infantum cunabula, & equorum frenos, & phaleras, in eminentissimum ornamentum extendebantur. Auri quidem minera, vt tunc abundans fuit, ita postmodum ob sæuam mortalitatem, peste, gladio, fame, & tempestatibus excitatam, rarefacta, cura eius euanescebat. Solam memoriam quorundam locorum, vnde extractum fuit, ad posteros satis inexplebiles misit, quemadmodum extremis finibus Aquilonis superius fuerat enarratum: attamen non negandum arbitror, quin auri maxima vis sit in Suetico cupro: quod emptum, & exportatum, ac plerunque à naufragio repetitum, arte ignéque expurgatum, possessoribus suis præstat insigne lucrum. Hancque artem puto Hungaricos artifices diligenter attendere, qui cuprum valde rubicundum, & examinatum, atque in tenues laminas resolutum, externorum negotiatoribus vendunt: qui demum per dominia Regis Poloniæ, vsu longarum nauium in flumine vulgatissimo Vistula vsque ad emporium Gedanense Ducatus Prussiæ deportandum, eoque loco diuidendum faciunt: reliqua domesticis aurificibus (si arte secretiori aliquid auri è cupro, vel ære exprimere possint) salua relinquuntur. Quantum ad argenti vsum, nullibi communius, aut splendidius in omni hominum conditione venundatur, quàm in Suetia, & Gothia: vbi vix domus, vel familia reperitur, quæ non semper aliquid annua industria adiicit ad partam possessionem. Quæstus etiam maximus est in magnis imaginibus Sanctorum, regni Tutelarium patronorum: quibus ciboria, siue loca auro, argentóue constructa, reuerenter deputantur. Similiter & ornatu virginum in amplissimis capitum coronis, monilibus, pectoralibus, brachialibus, catenis, murenulis, annulisque à parentibus, paranymphis, vel amicis erogatis. Nec frustra: prouidè enim eis potius argento, tota earum vita & heredum duraturo, quàm sericeis vestibus esu vermium subitò perituris, elargiuntur. Immò illustrioribus viris adaptari solebant antiquitus argenteæ cincturæ, vulgariter Silff schena dictæ, atque rotundi argentei nodi in vestibus vndique perstringendis: immò etiam campanulæ argenteæ caudis equorum, vt sono percepto obuii caueant calcitrationem, alligantur. Prætereà strepæ, frena, & pectoralia, plurimaque argentea, potius luxu, quàm solido apparatu, fabricantur ornamenta.

Tēpla idolorū. Mortalitas. Posteri inexplebiles. Hungarorū artifices. Vistula flu. Gedanense emporium. Ornatus muliebris. Argenti perpetuitas. Silff schena. Campanulæ. Frena.

De argenteo ornatu virginum.

CAP. XVIII.

EXTAT apud Ostrogothos vetustissimum oppidum Scheningia dictum, eò quòd torrens certo tempore impetuosissimè alluit latera eius, Schena appellatus. Siccitate verò adeò pauculam reseruat aquam, vt vix solis iumentis, & pecudibus sufficiat adaquandis. Sed hunc defectum optimorum fontium abundantia vbique supplet, cùm ex viua scaturigine perpetuas habent venas. Oppidum hoc, etsi vergens ad senium videtur proximum fore desolationi, tamen situ, fertilitateque sua, ac opulentia simile non habuit in tota Septentrionali plaga. Situm, inquam, saluberrimum habet, vtputa inter fertilissimos agros, & prata, ac nemora quercina, valde vtilia & opaca

Scheningia. Schena flu. Fontes. Situs saluberrimus.

opaca. Plateę huius oppidi adeò ingeniosa industria à primis fundatoribus traductæ sunt, vt quasi ex omnibus circumferentiis qualitercunq; flectuntur ad publicum forum, & prætorium veluti centrum concurrunt. In hoc foro stabat gigantea statua, Turonis longi nomine, instar Rolandi Bremensis insignita: ad cuius genua publica quæstione corripiebantur malefactores, præcipuè adulteri, licet rarò reperti: qui inter brachia statuæ connexa, ferreis catenis saxa indicibili confusione, ac aliis ludibriis in collo eleuata tenebant, maximè in terrorem fragilioris sexus haud corrumpendi. Erant olim in hac vrbe maximo numero plebeiæ virgines, amplis argenteis, deauratisq; coronis palmari altitudine solennioribus festis incedentes: quarum etiam alius cultus, & ornatus, sicuti & aliarum mulierum, totus, & opulentus erat in argento: cuius copia ad omnes & singulos, etiam agricolas extendebatur, & adhuc extendi creditur, vt gloria Principi detur, quòd potius splendidis & opulentis imperat, quàm egenis, veluti Rex Schacorum aut Latrunculorum.

Plateę. Turelang. Roland. Adulterorum pœna. Coronæ virginum.

De magnis diuitiis, & viris heroicis huius antiquissimi oppidi Scheningensis, & illusione diabolica in eo facta.

CAP. XIX.

VERVNT & illustres, ac nobiles viri, ac fœminæ in prædicto oppido Scheningensi, tam ratione magni germinis, quàm fortunarum deliciis in omni generatione, ac natione reputati: inter quos beatus Nicolaus quondam Antistes Ecclesiæ Lincopensis, diuina reuelatione purissimus in vita sua S. Birgittę declaratus. Prętereà nobilissima vidua Ingridis: quæ contemptis mundi pompis, Hierusalem, Compostellam, ac Romam tempore Martini IIII. anno Domini M.CC.LXXXII. peregrè profecta, eiq; à terra sancta cum aliquot deuotissimis virginibus comitibus suis reuertenti, diabolus insidias positurus, magna pompa, ac equitum caterua, veluti potens dominus hoc oppidum ingrediens, proconsules ac ciues illicò in forum publicum vocatos instruxit, vt nequaquàm admitterent certas mulieres ante mœnia paululum commorantes: asserens, eas maleficas fore, & à multis annis earum exercitia dudum apprimè cognouisse, tanquam pessimarum incantatricum. Quo audito, multis è consulibus, & aliis consueto modo sese signo sanctæ crucis ob horrendam relationem munientibus, illicò in ictu oculi tota illa diabolica turma euanescere visa est, quasi fumus. Compertoq; per nuntium, mulierem sanctam præ foribus à peregrinatione reuertentem adesse, sanctissimis obsequiis obuiàm procedentes, eam in ciuitatem suam receperunt: & ob id eius benedictione omnibus bonis repleri, stabilirìq; merebantur. Vnde Senatus ille, viso tam euidenti miraculo, quisq; pro sua sorte maxima vasa argentea, quibus abundabant, sanctę huic mulieri in supplementum suæ opulentię, vt mansionem pro se, suaq; virginea comitiua, quodcunq; vellet, fabricaret, alacriter ac liberaliter offerebant: quo factum est, vt deuotissimum monasterium Virginum S. Dominici hinc exurgeret, loco apto, laudabiliq; obseruantia, & regula,

Nicolaus Eps Lincopensis. Ingridis. Diabolus equestris pompæ. Diabolus euanuit. Vasa argentea donantur Ingridi.

ad hæc vſq; tempora Lutheranorum, magna ciuium diligentia, pro earum filiabus caſtè, & ſanctè educandis, cuſtoditum, ſed nunc euerſum. Comes etiam huius ſanctiſsimę viduę fuit quædam Mechthildis, de regno Daniæ illuſtris proſapiæ virago: cuius violentus ſponſus contradicentem opprimere volens, ab altis ſcalis cadens, fracta ceruice ſubitò expirauit. Hæcq; in medio noctis ſilentio aufugiens, ope prędictæ mulieris viduę, in ſancta virginitate vſq; vitæ exitum plena bonis operibus illæſa permanſit.

Mechthildis Roſchildenſis

De pellicibus, & diuerſitate pellium.

CAP. XX.

MIRANTVR plurimi quomodo tutè, & ſanè viuant homines in horrendis frigoribus plagę Septentrionalis, de quibus primo lib. cap. XIX. pro parte extitit declaratum: hancq; leuem quæſtionem vltra XXX. annos audieram in Italia, præſertim ab Aethiopibus, & Indis, quibus oneroſus videtur veſtitus ſub zona torrida, ferre plumaceas veſtes ex pſittacis, et diſcoloribus papagallis artificioſè confectas: quibus reſpondetur, prout omni pręterito ęuo poterat reſponderi, Naturam omnium rerum matrem nihil agere ſuperfluum, neq; diminutum, immò omnibus productis optimè prouidere. Gaudet Indus multiplici plumarum genere, magis forſan pro tegumento, quàm neceſſitate: rurſus Scytha villoſo veſtitu, & tegmine pro commoditate. Nec terminum commutare licebit ſagacitate naturæ præſcriptum: quæ ſicuti ſub polo Antarctico immenſos calores, difficili remedio temperandos, amplectitur: ita ſub Arctico aduerſus aſperrimas hyemes, glacies, frigora, & ſpiritus procellarum opportuna remedia faciliter adminiſtrat, ligna videlicet in maxima copia, & leuiſsimo pretio, & demum pelles diuerſorum animalium, tam ſylueſtrium quàm domeſticorum, vt ſunt,

Quæſtio continua. Natura rerum mater. Indus. Scytha. Remedia frigoris arcendi. Animalium nomina.

Agnorum	Doſſorum	Lutrarum
Alcium	Fibrorum	Mardurorum
Aſperinorum	Gulonum	Onagrorum

Biſontium

Bisontium	Glirium syluestrium	Ouium
Ceruorum	Harmelinorum	Rangiferorum
Castorum	Hędorum	Taxorum
Cattorum syluestrium	Leporum	Vitulorum marino-rū et domesticoꝝ.
Caprarum	Lyncum	Vulpium
Damularum	Luporum	Zebellinorum.

Quarum omnium experti pellifices ita ingeniosè nouerunt mixturas componere, vt pulcherrimum decorem ostendat varietas, & calidissimum fomentum adiuncta mollities. Sed in his emendis subsequens capitulum attendatur.

De cognoscenda pellium sophisticatione.

CAP. XXI.

PELLES zebellinę, mardurinę, harmelinæ, castorinæ, lyncinæ, ac lutrinæ, in sui cognitione valde cauta indigent examinatione, cùm vario modo falsificatæ perueniant ad manus emptorum, vt eos sæpe emptionis pœniteat, ob subitam colorum mutationem. Asperinæ aut pyrolinæ, quę Italico sermone Schirassę, vel Dossinæ dicuntur, in dupli-ci differentia reperiuntur, montanæ scilicet Septentrionales, albicantes cum colore cœlestino: aspersione cretacei pulueris fallaciter colorantur. Aliæ verò, scilicet Meridionales, id est, versus Australem regionis situm captæ, similiter creta, & picea fuligine mixta facilimè sophisticantur. Mardurinæ autem, aut zebellinæ pelles, piceis tedis fumantur, vt appareant in pilis densiores, ac nigriores. Ideoq; sub aperto cœlo, aut aura serena, vel solis reflexu, sed caliginoso obscuroq; aëre ex industria venundari solent. Et ita castorinæ, ac lutrinæ pelles adulterantur. Verùm fallacia hęc fricatione candidissimi lintei panni statim deprehenditur. Harmelinæ pelles creta in modum farinæ respersæ, multò albiores solito discernuntur. Sed rursus hæc sophisticatio nigra tela per leuem fricationem admota ostenditur, tanquam per duos colores directè contrarios experientia caperetur. Igitur in comparatione, seu emptione huiusmodi pellium, puro oculo, claroq; die prouido emptori opus est, ne prędictis, aut aliis maioribus fallaciis decipiatur.

Marginalia: Dossi. — Puluis cretace'. — Mardurinæ. — Zebellinę. — Aura serena. — Castorinæ. — Lutrinæ. — Linteus pannus — Harmelinæ. — Tela nigra. — Puro oculo.

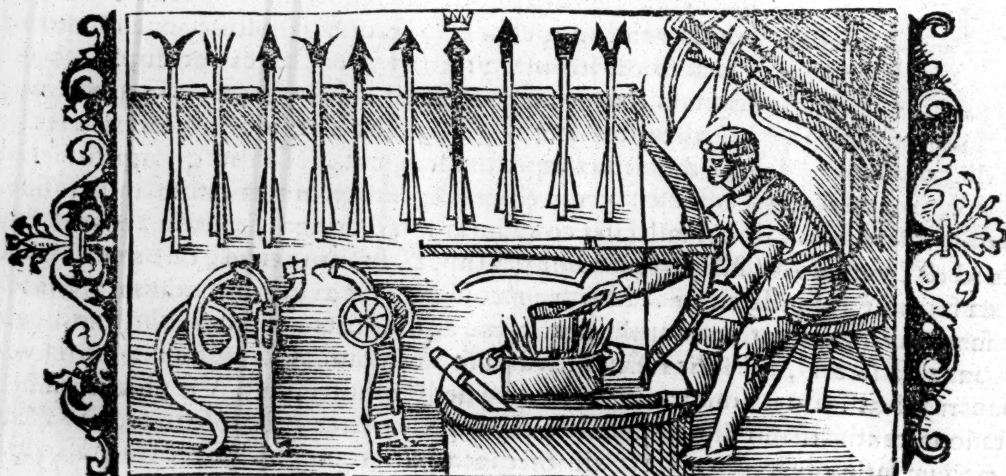

LIBRI SEXTI FINIS.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE BELLICIS INSTRVMENTIS, RITV, CAVSA, ET CAVTELIS PRAELIANDI.

LIBER SEPTIMVS.

De Artificibus balliſtarum, & telorum.

CAP. I.

Scythæ. Afri. Indi.

Armorũ genera

Cauſæ armorũ, & ſagittarũ.

PARVM naturę viſum eſt hominem cęteris omnibus animantibus imbecilliorem, ęrumnis & lachrymis plenum, ad infinitas calamitates, vt Plinio lib. VII. placet, produxiſſiſſe, niſi & ipſe homo crudeliora abbreuiandæ breuis vitæ compendia inueniſſet: idq́ iuxta gentium ritus in toto orbe diſperſarum. Aliis etenim modis Scythæ, aliis Afri Indiq́ pugnant, aliiſq́ armis, vel deprauata natura, vel furore ipſa miniſtrante, vtuntur. Apud Septentrionales gentes talis, vt ſuperius oſtenditur, vſus reperitur in arcubus, balliſtis, & ſagittis: vixq́ datur incola terræ, qui in ſimilibus armis haud eſt prouiſus: idq́ propter hoſtiles inſultus arcendos, ac noxias beſtias vbicunq́ occurrerint, depellendas, vt ſunt immanes vrſi, ac lupi: contra quos latę veluti nouaculæ producuntur ſagittæ, ob pilorum denſitatem. Item ligneæ ſagittæ lato capite, pro marduris, zebellinis, ac pyrolis interimendis. Item bifurcatis, pro auibus ſylueſtribus aucupandis: aliis in aquaticis inciſiuis, ob pennarum duritiem penetrandam: aliis

aliis ad alces, seu onagros, gulones, vulpes, & similes bestias conficiendas. Verùm de his & similibus, non ballistarum, sed reflexarum arborum sagittis, inferius de diuersis animalibus venandis, plura ostendentur. Arbores reflexę pro arcubus.

De sagittis, & telis bellicis.

CAP. II.

VANTVM ad præliorum congressum attinet, certum omnibus relinquitur, Gothos cęteros in fortitudine ballistarum, sagittarum, lancearum, & gladiorum præcellere, eò quòd vix in orbe maioris rigoris fiunt ballistæ, quàm apud eos: necq maiores gladii, qui hæreditario iure, & munere, tanquam supellex argento locupletior, inæstimabili desiderio affectantur, & dantur, ac possidentur. Nec minor in fortibus ballistis affectus est, & rotulis earum attractiuis, quibus mira agilitate dorso incuruato ballistę extenduntur: talemcp vim habet eius vigore emissa ferrea sagitta, vt virum lorica, ac duplici thorace munitum, velut mollem ceram penetrare consueuit. Ideocp earum frequentior, quàm aliorum armorum in pręliaribus populis, etiam ob alias multiplices rationes, vsus est, vt infrà de ferreis mœnibus annectendum erit. Talibuscp sagittis ferreis non parui duces exercitus in campis indigentes, multa earum millia secum diligenter ferunt: quoniam portatiles sunt, & raró frustra proiectæ, etiam tricuspides, & veneno tinctæ, ob hostium rabiem, & immanitatem, sine graui vulnere emittuntur. Nec facilè venenatis vtuntur sagittis, nisi vbi exploratum habuerint hostilem ferociam, & crudelitatem, quòd nemini sit parsura. Meminit Plin. lib. XVI. cap. XXVII. cannarum siue arundinum, vnde sagittæ fiant. Sed earum vsus in Septentrionali plaga nunquàm habitus est, nec vllo tempore haberi poterit, quia canna ibidem crescens, ob frigoris vehementiam, puerilis digiti grossitiem, vel spissitudinem nunquàm excedit. Ideocp vna canna Italica pro fulcimento senum, & debilium, ibi loco deliciarum venundari posset vno boue, vel equo. Ballistæ verò neruosæ ab inferioris Germaniæ artificibus ad regna Aquilonaria importatæ, boum aut equorum commutatione, vbi moneta non affuerit, recipiuntur.

Ballistæ. Gladii. Vis arcuum. Mœnia ferrea. Tricuspides. Sagittæ cur veneno tingũtur. Cannæ vel arundines minimę

De diuersis generibus Armorum.

CAP. III.

NOTVM est naturam bestias, alias dentibus, alias cornibus, alias pedibus, alias secretioribus membris, immò sputis, spiculis, vrinis, & excrementis in sui defensionem, & tutelam armauisse: hominem verò vagitu, gemituq; imbecillem, omnium ærumnarum capacem, à primordio originis suæ angustiatum, mitem, inermem, rationi subiectum, velut in arenam, & certamen omnium tolerandarum passionum, & iniuriarum constituisse. Sed dum rationi, quæ salubria suadet, consentire renuit, ad arma plusquàm beluina ferocitate consurgit. Et hinc tot exquisita ad miseriam, morbum, & mortem compendia, præter secreta abominabilium artificum inuenta, & tormenta, quasi à crudelioribus macellariis laudabiliter excogitata videantur: de quibus scilicet secretioribus armis, ob horrorem multiplici ratione deinceps veniet abstinendum, ac conticendum. Attamen superius depicta, ac alia arma, inter præcipuos thesauros plusquàm honores, & fortè animam, collocata custodiunt, & adaugent Septentrionales, immò inter dotalitia, & hæreditaria bona quasi pretiosam, et primam supellectilem computant, in continua generis successione: & hoc non tantùm, quia his remediis & instrumentis, ingruentibus inimicis, sed & ferocissimis bestiis, hyeme præcipuè, veniet occurrendum: licet & æstate nulla rubigine consumuntur. Intereà satis apparet, plures ferro, quàm auro, vel argento fore ditiores. Splendet enim, Cassiodoro teste, claritas in armis expolita, vt intuentium facies fideli puritate restituantur: quarum margines in acutum tali æqualitate descendunt, vt non limis compositę, sed igneis fornacibus credantur effusæ. Harum media pulchris alueis excauata, quibusdam videntur crispari posse vermiculis: vbi tanta varietatis vmbra concludit, vt intextum magis credatur variis coloribus lucidum metallum: & hæc arma atra cotis emundat, & minutissimus puluis industriosè detergit, vt speculum quoddam virorum faciat ferream lucem: qui patriæ natura largiente concessus est, vt huius rei opinionem aliis faciat singularem. Enses, qui pulchritudine sui putentur esse Vulcani: qui tanta elegantia visus est excolere fabrilia, vt quod eius manibus formabatur, non opus mortalium, sed crederetur esse diuinum. Ideoq; pretiosi

Arma bestiarũ. Arma hominũ. Compẽdia mortis. Arma conticẽda. Plus ferri quàm auri. Cassiodo. Ferrea lux. Vulcani arma.

pretiosi muneris loco nunc, vt olim, amica vicissitudine inter principes locum obtinent, quia singulis temporibus grata videntur & accepta, vsuque delectabili (teste eodem Cassiodo. lib. V. in principio) apud Regem Theodericum, & alios principes seruabantur. Si etiam quis de omnibus, vel pluribus bellicis instrumentis aliquid intueri desiderat, videat Isido. lib. XVIII. qui nihil in hoc oneroso solatio videtur omisisse docendum. Igitur Septentrionales populi gladiis, lanceis, pugionibus, spathis, aliisque telis nedum domi, sed foris contra nocentes bestias, & crudeles inimicos vtuntur. Cimbri tamen tricuspi, sicuti & Gothi, telo vtuntur: quæ & olim toti mundo incognita non fuerunt. De armis verò Persarum, Assyriorum, Thracum, & Aegyptiorum, ac Indorum, Herodotus extensè permaxima dicit: similiter & Plin. lib. VII. ac Vegetius in sua professione. De gladiorum hebetatione, seu amentatione, ac incantatione, Saxo Danorum historicus diuersis in locis mirabilia, sed non incredibilia adducit, dum in rebus multis & minutis, ob stupenda naturæ miracula inesse videntur.

Armorum noïa.

Cimbri.

Hebetatio gladiorum.

De subita conuocatione communitatis ad arma.

CAP. IIII.

ERNITVR hic homo præcipiti equo vectus, fustem, seu baculum vno fine combustum, altero fune ligatum afferens: cuius fidelior, simpliciorque interpretatio hæc est, vt quoties immineant hostes in littore maris, seu limitibus regnorum Septentrionalium, tunc illicò iussu præfectorum prouincialium, accedente consensu & consilio veteranorum in simili negotio valde peritorum; baculus tripalmaris communi eorum aspectu, agiliori iuueni cursu præcipiti ad illum, vel illum pagum, seu villam, huiusmodi edicto deferendus committitur, vt III. IIII. vel VIII. die vnus, duo, vel tres, aut viritim omnes & singuli ab anno trilustri cum armis, & expensis X. vel XX. dierum, sub pœna combustionis domorum (quæ vsto baculo) vel suspensionis patroni, aut omnium (quæ fune alligato signatur) in tali ripa, vel campo, aut valle

Modus celerrimæ conuocationis.

Baculus tripalmaris.

Trilustris ætas.

comparere teneantur subitò, causam vocationis, atq; ordinem executionis prædicti præfecti prouincialis, quid fieri debeat audituri. Itaq; nuntius ille quouis posta, seu veredario celerior, peracta commissione lentè reuertitur, signum afferens, omnia legaliter se fecisse: continuoq; momento vicatim vnus & item alius cursor, qualiter agendum sit, præscripto loco demonstrat. Taliq; modo, qui vel habitudine corporis, vel ætatis vigore idonei ad pugnam videntur, diurnali, vel octiduano spatio innumera multitudo cum armis, & expensis congregatur, immò agricolæ grandæuiores propter consilia, & experientiam priorum conflictuum acceptorum, in campos accedunt, sicuti & fœminæ in mœnibus vrbium, vel arcium, vt eiiciant saxa, vel calcineas pultes: de quibus infrà suo loco dicetur.

Agricolæ senes consiliarii.

De custodia viarum, & exploratorum.

CAP. V.

TQVI ne hostilis exercitus, quid incolę meditantur, agnoscat, loco opportuno deputantur viarum custodes, qui neminem ab ea multitudinis conuocatione descendere sinunt, immò nec nuntios hostium, quando deprehenduntur non pacis gratia, sed explorandi causa aduenisse. Volunt enim incolæ inimicos, quãto numero congregati sunt, quibúsue hastis & armis, seu contis aut sagittis vtuntur, ignorare: quandoque enim hastæ (vulgari Italico Picchæ dictæ) duobus, aut tribus pedibus longitudinem exuperant hastas, seu lanceas inimicorum, vti in eiectione Regis Danorum Christierni II. anno Domini M.D.XXI. ductu nobilissimi Gostaui Ericson, posteà Regis, euênit: qui XX. millibus huiusmodi hastatorum montensium inhabitatorum, Dalacarlorum, ad campestria loca Arosiana, sub finem Maii impetuosè hostibus congressurus descendit, & in momento victor euasit. Horror enim Christiernianæ seueritatis non vnam familiam, aut prouinciam, sed vniuersos incolas agitabat in furorem, vt viritim exeuntes prorumperent in vltionem. Quo ordine, causáue factum est, vt idem Gostauus vbiq; concurrente infinita multitudine, etiam illustrium, & nobilium assensu, primò proclamatus sit Princeps, & inde Rex à tribus Episcopis sanctæ Romanæ Ecclesiæ communionem habentibus, sit coronatus: de cuius gestis alibi diffusius ostendetur. Nuntiis igitur, vel cursoribus, pro enuntiando congressu multitudinis ad prælium, nil vnquam celerius, aut seuerius excogitari possit: quia hos neq; vis niuium, neq; imber, neq; æstus, neq; nox distinet, quin propositum sibi cursum celerrimè conficiant: quorum primus proximo pago denuntiat, & ille propinquiori, & ita deinceps, donec è territorio, seu districtu cuncti cognouerint, vbi, quandóue, & propter quid sit congrediendum. Nec satis securus erit præfectus, si titubat, aut vacillat, quid prouocatæ multitudini debeat imperare. Gratis enim pro patria militaturi, illicò scire volunt, quid expediat peragendum.

Nuntii hostium quo casu tenendi.

Longitudo hastarum.

Gostauus quõ Princeps factus sit.

Impedimenta nõ terrent præliaturos.

Periculũ pręfectorum.

De directione multitudinis conuocatæ.

CAP. VI.

CONGREGATAE multitudini incolarum mox assunt prudentiores præfecti, qui vno tempore & agenda demonstrant, & cohortes, turmas, ac legiones distribuunt, aciesq; seruandas prædicunt, vexilla committunt, causas belligerandi exponunt, præmia prædamq; victoribus promittunt, hostium insolentiam & damna inculcant, & quàm necessarium sit patriam tueri libertatem, vniuersis & singulis manifestant: hacq; celeri expeditione omnes audacissimos iniuriarum vindices reddunt, ea potissimùm ratione, quòd domestico tyrocinio prius didicerant bellicos exercere congressus, idq; pilis, sagittis, fundis, gladiis, quibus aliquoties, vel sæpius hostem interimere, vel fugare consueuerunt: quidue in bello fieri oporteat, non minus commodè sibiipsis præscribere, quàm ab aliis addiscere nôrunt. Quo fit, vt dum in hostem non secus quàm graues, & luctuosæ tempestates vno impetu deferuntur, ferociterq; irruunt, vel facultatem inueniant cædendi, sternendi, capiendi, aut omnia in hostilibus castris confundendi, prout natura loci concedit. Populoq; mos est tumultuaria, atq; cursoria pugna dimicare. Qui verò cæteros antecellunt in hastis, aut statorio bello, suo ordini seorsum deputantur, vt suis sint auxilio, si resistentia hostium in ipso impetu retrusi fuerint, vel fugati. Alii verò turmatim conglobati, aut itinera custodiunt, vt hostem ad insidias, & iniquiora loca contrudant: aut commeatum auferunt, vel impediunt, vt diuturnitate sufferendæ pugnę desessum reddant, aut ad extrema pericula voraginum, ac præcipitiorum cogant, vt rupium faucibus ipsum hostem inclusum facili negotio conficiant, vel captiuent. Summeq; prouident, quòd nouas recentesq; pugnatorum turmas bello inualescente inimicorum viribus incessanter opponant, vt in tuta munimina recipiant debilitatas.

Præfectoꝝ prudentia.

Causæ bellãdi.

Armoꝝ noĩa.

Modus impetuosus.

Pugna tumultuaria.

Modus supãdi hostem.

Nouæ turmæ surrogandæ.

Adhuc de cautelis bellatorum.

CAP. VII.

SOLET etiam plerunque, vti in quouis acerrimo bello, accidere, vt non modò defesso ex pugna excedendi, sed ne saucio quidem eius loci, vbi constiterat, relinquendi, ac sui recipiendi facultas concedatur. Ideoque hyeme propter horrendū frigus, & æstate ob ingentem æstum longè plures pereunt, quàm reliquis temporibus anni: quinimmò cuncto tempore intereunt, qui aut pericula præuidere negligunt, aut hostium paucitate contempta, temerè præliantur. Sæpe etenim minores bestiæ angustiis constrictæ, rabie contracta maiores superāt, vtpote quòd vna vulpes plures canes robustos lacerat, & euadit. Qui verò in hostili exercitu ab equis siue nudis, siue cataphractis pugnāt, maioribus periculis subiiciuntur. Incolę enim patrię defensores, vti peritissimi sunt in sagittatoria arte ex fortibus corneis ballistis, ita & modū pugnandi seruant, vt potius equum, quàm sessorem latioribus sagittis, Schecta appellatis, transfigant: rectè existimantes, lęso iumento, ipsum sessorem mox ruiturum. Nec opinione falluntur. Ferrea enim sagitta corpori immissa, intolerabili excitato cruciatu equitē & iumentum strangulat repentino casu, prout in multis cap. infrà dicetur. Pręterea hoc obseruant, vt semper pedites, qui optimi iaculatores sunt, in locis montanis, ac asperis pro equitibus pugnent: quia loci natura cū fideli ductore victoriā ab hostibus certissimo exitu pollicetur, sicuti ecōtrà, quādo duces belli ad insidiosa loca ducunt, vel potius seducunt exercitū optimè animatū, & armatum: prout Liuius factum fuisse in saltibus Candianis testatur, & Plutarchus per proditores Arabes contra M. Crassum, vti miserrimum & infelicissimum spectaculum ibidem videtur, satis dignum vt à principibus legatur, sæpiusque lectum repetatur.

Pugna exire nō licet.

Pugna temeraria, & contemptu hostiū plures pire solēt.

Vulpes euadit.

Equus potius quàm sessor sagittatur.

Schecta.

Pedites pro equitibus pugnāt.

Duces fallaces.

Exēplū notabile, ne prīcipes illusi turpiter occidantur.

De littoralibus præliis.

CAP. VIII.

IMMINENTE maritimo bello mira diligentia vtuntur Septentrionales populi, præsertim Gothi, Sueci, ac Finningi in hostica classe arcenda, vel excipienda. Aut enim ex rupibus tanquam naturalibus præsidiis eminus hostem sagittis arcent à littore, aut propius accedentem saxis è sublimi proiectis elidunt,

Modus arcendi hostē à littore.

elidunt, aut in faucibus portuum stylos cæcos, densasq; sudes sub aquis infigunt, vt sine defensoribus aditum aduersariis valeant prohibere. Aliquando etiam hostium opinioni timidos se demonstrant, in extremis syluarum brachiis latitantes, vt quo loco prædandi causa hostes aduenerint, cornuum acutiore citato sono conuocent reliquam multitudinem in abdito permanentem. Plerisq; enim in locis littoralibus accessus recessusq; syluarum teneris arboribus incisis, inflexisq; crebris in latitudinem ramis enatis, ac rubis, sentibusq; interiectis effecerant, vt instar muri hæ sepes munimenta præbeant, quæ non modò non intrari, sed ne facilè introrsus perspici possint. Intra eas syluas quasi singulis prouinciarum portubus obiectas, maxima multitudo latitat incolarum: quæ eò celerius inimicis congreditur, quò diligentius speculatorum industria fuerit excitata, præsertim dum hostes per ædium incendia, & agrorum depopulationes sæuire videntur. Eo nanq; scelere nullum truculentius indigenæ reputant, nec atrocius patria seueritate compensant, quemadmodum huius rei Casiodo. meminit de Regibus Gothorum, grauiter eos punire solitis, qui segeti nocerent, aut messibus maturandis.

Styli cęci.
Stratagema.
Irruptio insidiosa.
Seps prona ac densa.
Multitudo latitans.
Incendiarii acrius impetuntur
Segetũ cõbustores pessimi.

De pessimo euentu hostilis classis.

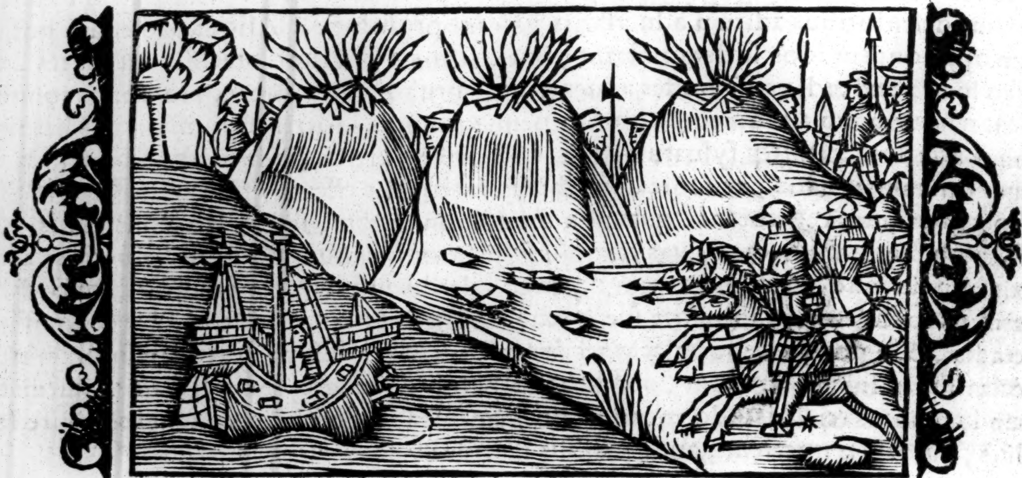
CAP. IX.

EVENIT præterea sæpius, classem bellicam littoribus applicantem, tantis nebularum obscuritatibus subitò obrui, vt nedum vlterius progredi nequeat, sed nec mutuas prohibere nauium collisiones, aut cæca sub aquis saxa, labore vel ingenio euitare, immò nec velorum beneficio ad apertum euadere gurgitem, propter diras tempestates, quæ nebulas huiusmodi concomitantur: quibus sedatis, tanta plerunq; succedit maris tranquillitas, vt classis ipsa sese à loco minimè commouere possit: immò & fulgurum, ac coruscationum eavis interdum sequitur, vt ipsa nauigia incendio, ac submersione vorentur: cuius rei frequens testimonium perhibent annales Ostrogothorum, aliaq; saxa in littore relicta, de simili calamitate ostendentia rationem. Cæterùm vbi hostis minores insulas defensore carentes, lignandi causa audentius ingreditur, sine vita, vel vulnere vix discedet. Dum enim insularum possessores id imminere prospexerint, inter frutices, frondesq; iacula secretis funiculis ad arborum robustiores ramos violenter extendunt: quorum fortissimo repulsu, leui tactu citato, quilibet ignarus facilimè trucidatur. Nec desunt in locis opportunis caueæ ferarum, profundo insidiosoq; ingenio fabricatæ: quas si quis inciderit, membris integris vix extrahetur.

Nebulæ tenebrosæ.
Cæca saxa.
Tẽpestates diræ
Tranquillitas.
Fulgura.
Saxa ruinæ.
Sagittæ insidiosæ ramorum.
Caueæ ferarum.

De ignibus montanis tempore hostili.

CAP. X.

X hac imagine duo veniunt consyderanda: quorum alterum in vertice montium, fumi scilicet congestis lignorum struibus ad classicos insultus accedentium inimicorum arcendos excitati: alterum verò in littoralibus angustiis, & scopulis, ne hostes insiliant, diligens equestrium custodia intuenda: qui montana inhabitant loca tempore hostili, veluti celerrimi speculatores, signa fumo faciunt: quibus visis, alii reliquos montes incolentes, itidem alongè positis ignita pyramide demonstrant, vt quilibet armatus iuxta numerum Principis, & patriæ lege decretum, ex campestribus locis pro littorum custodia sine mora descendat. Inter quos velites equestres celerrimi adsunt, vt hostibus portuum, vel riparum accessum præclusuri, sagittariis plebeiæ multitudinis locum statuant, vbi commodius excipiant, ac conficiant hostem, omnino aggredi contendentem: vt scilicet in vallibus, aut cauernis expectent, vel ad iniqua & ignota hostibus loca, quasi fugitiui declinent, ne fortè eos taliter insequentes educere valeant in agmina robustiora: quę vrgente necessitate, vsq; ad infinitam multitudinem augeri solent. Nec desunt exploratores quoquo versum emissi, qui renuntiant, qua ex parte adhuc immineant hostes, vt his celerius, & copiosius occurrentes, vel consilio, vel virtute, vel insidiis, vel necessitate, vel desperatione, vel loci securitate nutantibus, nedum victoriam adimant, sed et victos, vt imperata perficiant, militari lege constringant.

Fumi.

Custodia equestrium.

Ignita pyramis

Velites equestres.

Modus circum ueniēdi hostē.

Victi.

De

De externis exemplis Finnorum.

CAP. XI.

NEQVE Cæsar in bello Pompeiano sine significatione per castella fumo facta, vt erat superioris temporis consuetudo, cohortibus adductis circa ripas (vt lib. II. & III. Commen. ipse attestatur) processit, vbi noua orta causa nouam belli mutationem fecit. Accedit præterea modus Græcorum maximè Caphareum inhabitantium, qui hyemis tempore nauigare solent, vt hominibus montana iuxta ripas inhabitantibus, præcipiant luminosos ignes in summitatibus montium accendere, quibus visis hostes nauigantes in periculum, & mortem præcipiti casu rapiantur, sociiq; ex strepitu, & clamore morientium terreantur. Aliquibus tamen bellorum ducibus imprudens consilium videtur, quòd præliaturi ab incendio inchoent bella, quia eo signo longinqui conuocantur ad vltionem: quod vtiq; verissimum est in his, qui aliena inuadunt, & non in illis, qui propria tueri annituntur, vt superiori figura monstrabatur. Sed hoc quoq; euentu maiorem calamitatem recipiunt externi hostes, quàm intraneis intulerunt, & plerunq; prius quò fugiant circunspiciunt, quàm tela contorquent. Satellites enim hominum genus infidum, & inquietum est, quod facilius congregari, quàm dirigi potest. Viso periculo in seditionem citius, quàm ad victoriam versi, seipsos præcipitare festinant, & hoc modico, ac inermi oblato resistente, prout Salustius refert cognitum, scilicet esse pauperem gentem, quæ contra opulentissimos Reges & Principes acerrima bella gesserit, prout de seruilibus bellis toties commissis est manifestum. Parcitur tamen villis, & oppidis sublimiori loco positis, ne comburantur, tum quia vigilantium sunt receptacula, tum etiam quia sub dominio sunt, tum itidem quia ligna afferunt pro montanis ignibus accendendis, vt longè lateq; appareant in hostilibus castris.

Cã noua bellũ nouum parit.

Stratagema.

Incendio bellũ inchoare ꝑniciosissimũ est.

Satellitũ natura

Pauꝑ & iermis populus triũphat in opulẽtissimos reges

Locis certis parcitur.

De bellis syluestribus.

CAP. XII.

SVNT etiam quãplurima ꝓpugnacula tum natura, tum arte in syluis, ac montibus, ad arcẽdos hostes satis opportuno situ collocata: in quorũ accessu magis studẽt indigenę properantem inimicorum exercitum opprimere, vel captiuare, quàm eidem bonorum ciuium dispendio, & strage aperto armorum discrimine colluctari: æquius putantes crudeles inimicos naturæ ministerio corripere, qui despecta omni lege humanitatis, more beluino, nulli sexui, ætati, aut conditioni parcentes, furiunt & grassantur. Vnde vt incolæ eosdem hostes acrius inter syluarum proceras ar-

Loca arte & natura munita.

Naturæ ministerio opprimuntur hostes.

Arbores colligatæ.

bores prosternant, eas penes viam, qua processuri sunt, ferè dissectas, atque in vertice funiculis connexas, super hostes longinquè casuras, restibus aut funibus moderantur: quo fit, vt equitum peditumque turmę, velut fulmine factæ, illicò maiori ex parte enecantur, vel aliàs in arcta via, atque aspera, lapidibus supernè iactis, quasi ex altis mœnibus obruuntur, aut in faucibus montium per relictas insidias iaculis, & telis confossi succumbunt, aut ex subterraneis specubus penes colliculos sitis, balistis & sagittis confodiuntur. Quorum enim possessiones hostilibus incendiis consumptæ sunt, ij in talibus locis amaritudine prouocati, exercituum duces interimere solent, aut aliàs domibus inclusos repagulis adhibitis incinerare, prout cap. de incendiariis puniendis exprimetur. Nec aditus in eorum subterraneas specus vlla industria ab alienigenis inquiri possunt, cùm inter abditas rupes, cuniculosque retortos callidè sunt obliquati. Auditur quidem vehemens emissi iaculi stridor, sed vnde exurgit, penitus ignoratur. Quibus autem in locis Gothorum specus huiusmodi reperiuntur, sine mea informatione temerarius, & superbus hostis, quoties alienæ paci nocere præcogitat, experiatur.

Modus opprimendi hostē.

Vindicta in cōbustores.

Stridor iaculorum.

De particularibus exemplis huiusmodi belli.

CAP. XIII.

Verendenses.

Sueno rex Danorum.

Viæ prẹcluduntur arbustulis

Periculum atrocius.

Arborea strues.

Oppressorum calamitas.

Via compēdiaria.

Aurelianus Imperator.

Marcomāni apud Placentiā

Sacrificiis à deo victoria impetratur.

Cæsar in syluis pluria passus est.

Aggeres cūeati

AXO Danorum clarissimus historicus de calliditate Sueonum in cædendis syluis loquens, asserit, Verendenses, id est, Meridionales Gothos, dum Sueno Danorum Rex omnia flammis, ferroque sub algidissima bruma inuaderet, plurimosque in niues moribundos abigeret, sese eidem Regi viriliter opposuisse. Cęsis enim minoribus truncatarum arborum coaugmentis, faucium, quas permeaturus esset, angusta præcluserunt. Tantis siquidem circumiacentium rupium anfractibus claudebantur, vt absque ingenti dispendio à latere præteriri nequirent. Quorum ausum dum Rex omnis moræ impatiens, celerius quàm prudentius equestri militia demoliri contenderet, atrocius periculum incurrebat. Vbi etenim ventum est ad fauces, delapsi equis milites, quanquàm tenui armatura essent, quòd eis festinationis ardor periculorum contemptum ingesserat, arboream struem oppugnare cœperunt: dumque pacem indigenis poscentibus non admitterent, pars ab agrestibus è strue tanquam ex muro pugnantibus, capite hasta traiecto opprimitur: pars saxis, sudibusque fugatur: pars frigore correpta, Regeque ignaro, furtiuo discessu domum dilabebatur. Ipseque Rex compendiaria via cursum in suam Daniam reflexit, iustè punitus in frigore, qui prius afflictæ plebis æstuaria per crudele incendium deuastauit. Ne etiam desint externa exempla, occurrit Fl. Vopiscus, asserens Imperatorem Aurelianum tantam cladem à Marcomannis apud Placentiam accepisse, vt Romanum penè Imperium solutum fuisset. Causa fuit hostilis calliditas: nam cùm congredi aperto Marte non possent, in syluas se densissimas contulerunt, atque ita Romanos vespera incumbente, turbârunt: quos nisi diuinitas post exhibitas sacrificiorum curas (vigore sententię Sibyllinæ) præseruasset, penitus deletum fuisset Imperium Romanorum. Quanta etiam Cæsar in syluis succisis passus est ab hostibus suis, ipse de se apertius, & pluries contestatur. Contingit etiam, vt detruncatis arboribus ipsi defensores quasi circulo clausi, nullo modo erumpere valentes, ab hoste fugando interimantur. Aggeres etiam cuneatos è durissimo ligno erectos, in locis decliuibus opponunt, fruticibusque contegunt, vt equitum

quitum saltus insidioso spiculo impediant, vel aliquot ex vna, aliquot ex altera parte occisis, acre certamen exurgat, donec montibus & syluis inclusi, fundisq; & sagittis obruti, de vita & libertate pacisci cogantur. Necessitate consulitur paci.

De dolosis sagittis, & tribulis.

CAP. XIIII.

ET his quoq; modis materies bellicæ calamitatis incrementum suscipere solet, scilicet vt hostes, quos Septentrionales populi in rupibus, aut syluis interimere, vel turbare nequeunt, eosdem ad apertos campos simulata fuga, vel seditione callidius educant: accedentesq; tam equestres, quàm pedestres turmas ferreis sagittis in sublime emissis, casuum ictu facilè excipiunt, vel occidunt. Gothi etenim in arte sagittatoria, vt prædictum est, peritissimi, certa telorum genera ferrea vnius & dimidiæ palmæ, medio ligno abietino, medioq; ferro acutissimo confecta, secum ad multa millia in bella comportant: quæ tela, vel sagittas, non directè pro hac sorte præliandi in equites occursantes, sed in aëra transmittunt, vt sua naturali grauedine, ac relapsu, instar grandinum quantitate innumerabili cadentia conficiant hostem: idq; fit ictu triplici. Aut enim suo casu ipsos equites galea, vel thorace penetrato, subitò interimunt, vel infirmant: aut capita, vel dorsa equorum incidentia, ipsos in furorem & fremitum, vt sessorem eiciant, conuertunt: aut terris fixa, ligneo confracto manubrio, velut sudes & spicula, equorum vngulis subtus adhærent, vt remaneant claudicantes. Inde maius ingenium, vt non turmas equestres taliter illæsas, & appropinquantes, sed iumenta sagittis impetant: quia equo læso, vel cadente, facilè corruent sessores: & si illicò non cadunt, contos secum incolæ portant, quadruplici vnco ferreo variatos, vulgariter Polyxe dictos, quò detrahant hominem ab equo.

Fuga simulata.

Sagittæ è sublimi cadètes vehementius nocent.

Infrà lib. 10. ca. 14.

Equi non eqtes sagittis impetuntur.

Polyxe.

Kesya.

Hosq; contos lima, veluti falcem ad messem,
ipsi incolę acuunt ad certamen.

De tribulis ferreis, ac quadratis stylis.

CAP. XV.

T ne vi quidem equestris armaturę in fugam coarctari, pro innouando præsidio, prompto carent ingenio. Vrnas enim ad hoc præparatas tribulis, quadratisq; ferreis stylis plenas, ac alia acuminata ferramenta fugiendo post se in arena, aut prato, vel niue proiiciunt, vt sequentes turmæ equestres obstacula sentiant in equorum pedibus, quo minus insequi, interimere, vel captiuare valeant fugientes, immò vt ipsi equites retrorsum abeuntes, penitus inutiles fiant, seditioneq; ob contemptibilem incolarum resistentiam & ingenium, mota, incidant in maiorem metum atq; terrorem, resumptisq; nouis indigenarum aucta multitudine viribus, nedum amplius eos persequi poterunt, sed pacis conditiones, quas sors obtulerit, petere, vel oblatas subire cogantur: & ita eò res concidit, vt qui propter impotentem iram patriæ libertatis defensores opprimere nequeunt, sub eorum armatis manibus oppressi corruant, ac spiritum contumacissimum pēdant, aut conditiones strenuis militibus forsitan indignas attingant. Quod ita sæpissimè factum sit, æternam memoriam vbiq; in Septentrione ostendunt alti, & erecti vetustissimi obelisci, similiter & montes, colles, amnes, paludes, & pontes: quibus perpetuum nomen ex infinita hostium multitudine, maximè externorum, in his prostrata, est impensum. Nec longè à Regia ciuitate Holmensi locus est monticulorum Quatuor dentium appellatus, eò quòd Rex Daniæ Christiernus primus infeliciter pugnans, quatuor dentes ictu bombardæ amiserit anteriores. Prætereà insignis Ecclesia parochialis Danmark dicta, prope Vpsaliam nomen perpetuum sortita est ab hostium regione, quia opimis spoliis magnificè constructa est, remanente occisorum strage memoria sempiterna. Testantur prætereà hoc ipsum limosæ paludes vbiq; in Gothia & Suetia, vulgariter Garpa mose, vel Dhena Keer dictæ: in quibus etiam Bohœmi, Teutones, Dani, Moschi, Liuones, Pruteni, Pomerani, Curetes, pro se vel Danis prælíantes, pariter sunt trucidati, aut suffocati. Item lacus, & amnes haud vndequaq; congelati semper videntur: in quibus hostiles equitum turmæ è Dania progredientes, sæpius (glacie incolarum solicitudine concisa) plura hostium millia sunt suffocata. Deniq; in pontibus ex industria dissectis, quantus perierat in aquis fremibundus exercitus, ipsa saxa penes littora ad sempiternam memoriam posita, parum aliquid de tot, & tantis stragibus vnà cum historiis attestantur.

Acuminata ferramenta.

Seditio.

Necessitas compellit optare pacem.

Ira impotens.

Obelisci pacis.

Quatuor dentium locus.

Dāmark ecclia ꝓpe Vpsaliā.

Garpa mose.

Dana keer.

Sepulchra alienigenarum.

Glacie suffocati

Pontes dissecti

Saxa littoralia.

De fundis

De fundis lapidum, & igniti ferri.

CAP. XVI.

FLEXIBILIBVS catenis, ferreisq́ue iuncturis, fustibus ligneis alligatis, sępius in castrorum obsidione, quàm reliquis armis Aquilonares vtuntur, præsertim vbi campus circumiacens sit lapidosus. Vbi autem saxa non sunt, quod rarò videtur, crustatum ferrum ignitum scintillis micans, forfice in bursam fundæ impositum, vehementi iactu in castra emittunt. Habent enim semper ad manum vasa instar barilium Romanorum, plena crustato ferro: eoq́ue in ignem misso, & fundis applicato, ac contra obsessos proiecto, tam vehemens vulnus, & cruciatum infligunt, vt rara, vel nulla medicorum ope valeant restaurari. Casu etenim ob ponderis grauitatem, & tactus adustionem, irremedicabiliter lædit: sicq́ue abditorum ferreorum crustorum terrore, vel vulnere conficiunt hostem: cuius rei memoria recentior est in Danorum Rege Christierno II. qui talibus armis M. D. XXI. in ciuitate & castro Arosiensi perdidit potentissimum exercitum suum. Similiter & sagittis ignitis: quæ de flamma ereptę, atq́ue forfice ballistis impositæ, repentino iactu eò atrociora vulnera indiderunt, quò minus manibus propter ardorem extrahi quiuerunt. Sed miserabilius erat, quòd ferreæ sagittæ, ac crusta ignita in puluerem bombardalem cadentia, quasi momentaneo excitato flammarum impetu, latius per circuitum plurimos astantes milites interemerunt: maximè etiam, quia Montani, ferox hominum genus, mineralibus exercitiis educatum, sagittis, saxis, ferreisq́ue crustis, quasi imbribus per fundas emissis, vehementer instabant. Vidi ego exinde spatio CCL. milliarium Italicorum nauigio in regiam Suetię Holmiam plurimos sic miserabiliter sauciatos, eodem anno terribili spectaculo, nempe naribus, oculis, brachiis, pedibusq́ue euulsis adduci: qui tandem insanabili vulnere, & cruciatu, præcipuè Germani, Dani, & Scoti miserabili morte vitam efflarunt. Quæ sors & mors, eisdem militibus Germanicis, ac Danicis, præcipuè Iuthis, & Holsatis euenit, quòd Montanos illos (Dalacarlos dico despecto nomine inermes rusticos, ac ad prælia indisciplinatos, homines stupidos, & imbecilles reputabant, & appellabant, etiam imprecantes, quòd è cœlo myriades com-

Cāpi lapidosi.

Ferrū ignitū ꝓiicitur fundis.

Cruciatus multiplex.

Christierni 2. regis Dāię exercitus ignito ferro laceratus effugatur.

Ignitæ sagittę bombardales pulueres incēderunt.

Spectaculū miserabile.

Hostis inermis nō cōtēnēdus.

Myriades.

pluerent rusticorum, quos omnes quasi locustas vno momento excutere vellent, & possent, inanibus verbis insultantes. Sed re ipsa compertum est illicò, verba & minas nil valere, dum appropinquarent qui verbera, & mortem inferre valebant. Viso etenim impetu in meridie diei Pentecostes ipsorum Montanorum, seu Dalacarlorum, mille iniuriis vnà cum reliquis regnicolis ad iracundiam prouocatorum, non solùm non attentatam pugnam validissimo milite equestri & pedestri, contra multitudinem institutam sustinere nequiuerunt, sed turbatissimo metu in propugnacula vitam defensuri, sese velocissima fuga receperunt: in quibus, vt dictum est, sagittis ignitis, & ferro crustato interimebantur.

De veltis centurionum.

CAP. XVII.

VAMVIS tumultuaria manus, & inermis ruricolarum turba, vbique per orbem militaris disciplinę nullam credatur habere peritiam: tamen longè seuerior ratio deprehenditur in Septentrionalibus populis, qui comportatis expensis certi temporis, & armis, alacriter ad res bellicas æquè vt ad tripudia congrediuntur. Validissimi enim sunt, præsertim Sueci & Gothi, in arcibus, fortalitiis, oppidis, ac vrbibus obsidendis, & impugnandis: idque multiplici modo, prout hoc libro variis capitulis inferius ostendetur. Hic tamen modus superiori figura depictus, cæteris fortè periculosior existimatur. Incolæ enim grauissima lacessiti iniuria, & tyrannide, vt ea liberentur, in vnum collecti, crudelibus præfectis celeriter amouendis subitò congredi non formidant: vnde & eos superatos, atque ad arces & oppida confugere coactos, mox agminatim arcibus inclusos obsidione cingunt, coniunctisque viribus & animis, arbusta seu sarmenta colligunt, & hæc virentibus iuniperis vbique crescentibus, cum pice, corticeque arboris betulinæ ingenioso compendio restibus constringunt: idque adeo immani altitudine, & magnitudine instar longarum turrium efficiunt, vt vnamquanque congeriem (quam Veltam vocant) antrorsum mouendo, circiter viri centum voluant, aut plures, prout immensitas huiuscemodi veltarum requirit: quæ etiam velta talem securitatem

Septentrionales fortiter & audacter pugnãt

Tyrãnos incolę fugant.

Præfecti obsidiõe cingunt.

Velta.

curitatem motoribus suis ob vastam spissitudinem præbet, vt nullo sagittarum, scorpionum, aut tormentorum genere in eius admotione lædi possint. Securitas admouentium.

De modo, & tempore adducendi veltas.

CAP. XVIII.

T autem expeditius animo suo vlsciscendi, maturiore efficacioreque naturæ adminiculo satisfacere valeant, ex industria ventos expectant, & eligunt tempestuosos & austeriores, qui admotos & accensos veltarum fumos, & flammas tectis arcium intrudant: alioque latere turmatim imminent sagittarii infestiores, qui vel obsessos in fenestris, vel scuta in manribus opposita, aut capita obsessorum ita sagittarum, ac telorum multitudine replent, vt formam induant ericiorum. Eoque finaliter vis ista progreditur, vt obsessi viribus destituti, vel flammis & fumo deuicti, horrendo spectaculo nullis admissis conditionibus, aut pactis interimantur. Nescit enim effrenis rusticorum simplicitas alia tractare pacta, quàm sola mors amarissima præscribit obsessis, eò quòd toties vafferrimis impiorum præsidum, & hostium induciis illusam, ac afflictam se meminit, & interemptam, vt potius eligat semel fortiter pugnando mori, quàm ad tanta ludibria, ac tormenta tyrannorum diutius reseruari. Et hinc mos crudelissimus inoleuit, vt milites gregarii cum Sueticis, ac Gothicis ruricolis, & indigenis publico certamine congredientes, desperatione vitæ retinendæ neminem captiuant, nec econtrà, sed sese mox interimunt furia quadam beluina, prout vbique per latissimos campos nō epitaphia, sed ipsa ossa rupibus vbique affixa demōstrant. Attamē hæc luctuosa calamitas plures externos milites variarum nationum, eò ob vilem vitæ venditionem confluentium, dira morte consumit, quàm ipsos indigenas, qui viribus aucti quotidie fortiores, seuerioresque aduersus quemcunque hostilem vim exurgunt. Testantur etiam hoc peregrini milites, qui numine propitio miserias has quandoque euasere, documentum cæteris omnibus præstantes, Suetici argenti spolium vita, & sanguine ab extremis gentibus dispari commutatione fore emercandum. Infelicissimus igitur est, qui alieno non credens periculo, supradicta mala intelligere noluerit, sed experiri.

Tēpestate sæuiente vruntur arces.

Obsessi vincūt

Rustica pacta.

Certamen mortiferum.

Calamitas luctuosa.

Milites peregrini.

Experientia infelix.

De sudibus, telis, & foueis insidiosis.

CAP. XIX.

Ars.
Vires.
Tempus.
Loca.
Centum contra mille.
Stratagema.
Tpe æstatis.
Autumni.
Eqtibus angustus locus pniciosus.
Bellum Cãdianum.
Impedimenta.
Instrumẽta belli.
Ferocia.
Ignauia.
Garruli in fuga primi.
Effœminati.
Proditores.

ILITES seu Septentrionales populi munitiones opponendo imminentibus inimicis, multa, quemadmodum & aliæ gentes, vtuntur arte, & viribus, tempus locaq; consyderantes, quibus indubiè exigua manu circumueniant hostem, tempus scilicet hyemis, veris, æstatis, aut autumni. Hyemis itaq; tempore si pugnandum erit, quia adminiculo niuis, & glaciei (vt infrà dicetur) centum sufficiunt resistere mille. Si veris, tunc hostem eò prouocant, vt incidat in saxa: quorum copia infinita ibidem est frigore ad casum laxata, vt eques stabile vestigium non inueniat, quo tutus à lapsu, & præcipitio sit, quacunq; virtute prælietur. Si ęstatis tempore, tunc fossatis, sudibus, & stylis pineorum ramorum adumbratione coopertis, aut paludinoso loco excipiunt temerarios inimicos. Si tempore autumni, ad valles locaq; decliuia prouocantur ab hoste, imbribus eum infatuant, & eneruant, vt ad angustos limites redigatur, donec plures congregati non adiutorio, sed miserando spectaculo, & periculo sibiinuicem fiant. Nihil enim ita equitibus nocet, vt locus angustus, & voraginosus: qui vix euitari poterit, dum strenui equites ira concepta, quocunq; cernunt ducem volitare, cum robore & impressione sequuntur: de quo modo T. Liuius in bello Candiano, & saltibus eius, satis stupenda recenset. Nec fuga saluti erit, propter equitatum à tergo instantem: nec dextrorsum, aut leuorsum, ob præcipitia, limosas paludes, profundas voragines, insidiosas specus, & aquas, ac saltus, pericula euitari possunt. Tuncq; deprehenditur, quòd non solis ensibus, lanceis, sagittis, contis, ac pugionibus dimicare iuuat, sed locis scabrosis, & iniquis, ad quæ nimia præsumptione, & improuidentia sunt illapsi. Quòdsi victores euaserint, durum est eorum ferociam reprimere, sicuti & fugientium ignauiam, & perfidiam reuocare: & fortè quia vndiq; conclamatur ad arma, tela, & diuersa compendia mortis. Hi tamen primùm aufugere solent, qui in tabernis, vel hominum cœtu sunt garrulis loquaciores, quia vt spuma maris citò dissoluuntur. Prætereà effœminati, quorum inane corpus est à virili spiritu, dum tota imaginatio captiua ligatur in sinu meretricis. Demum proditores, quia omnem

omnem arborem, quam sciunt se dudum meruisse, putant esse furcam. Fures etiam fisci ad bella non valent, & si adsunt, illicò aufugiunt, quia cor obcæcatum habent, & in nummo reclusum. Legitimo autem matrimonio coniugati, vel aliàs sine scorto viuentes, plusquàm leones in audacia, & strenuitate victoriam certamini annexam tenent. Igitur modus est gentis occurrere inimicis, vt ducant eos ad syluarum vastitatem, & opacitatem, vt primùm tenebras expauescant saltuum, donec successiuè veniant ad hostile robur, suo loco & ordine collocatum: vbi principiò velitares ad leues pugnas occurrunt, deinde turmalis exercitus equitum: pro quo tamen in locis asperis pugnare solet pedestris turma, donec erumpat in locum ad certandum ampliorem.

Fures.
Cōiugati fortes
Stratagema.
Velites.
Exercitus.

De stratagemate Regis Hachonis per frondes.

CAP. XX.

ATROCES iniurias quàm vehementi spiritu, & studio Gothi vindicare soleant, parumper præsenti capite demonstratur. Erat olim in patria Gothorum potentissimus Rex Hacho nuncupatus, adeò præclaris, & magnificis gestis addictus, vt cæteri proceres potius ea admirari, quàm imitari valerent. Tanta enim circumspectione omnibus Reipublicę partibus satisfecit, vt quemadmodum contra hostes in bellicis rebus incomparabiliter strenuus esset, ita in ciues, & amicos nullum benigni Principis officium prætermitteret. Hic potentiam & militiam suam diuisit in duas classes bellicas: quarum vnam fratres eius, patriæ limites, & populos defensuri, strenuè gubernabant, dum ipse interim altera classe, militumq́ parte succinctus, arma Occidentalibus Oceani insulis inferret. In quibus constitutus, cùm certis nuntiis didicisset, duos fratres suos bello nauali a Danis oppressos, tertium verò ignominioso mortis genere in suę familiæ, & Suetici Regis contumeliam absumptum, nihil vlterius morandum ratus, totius exercitus sui robur ex Hybernia in Danos conuertere

Hacho rex.
Admirari potius quàm imitari cōceditur.
Classis duplex.
Vltor cæsorum fratrum.

properauit: quem licet Starchaterus pugil Sueticus, & nonnulli alii causis adductis deserebant, tamen classe, residuaque militia felicibus velis peruenit in littora Selandię, rectoque ac celerrimo cursu per saltus, & nemora usque ad regiam, in qua tunc Sigarum Regem versari intellexerat, contendit. Nec accelerationi prospera fortuna defuit: nam primam, & secundam vigilum stationem suspenso, tacitoque itinere prętervectus, cùm ad extremas syluarum latebras deuenisset, iussit abscissos arborum ramos singulorum suorum manibus gestari. Quod cùm milites in tertia statione constituti aduerterant, mox Sigaro nuntiant, se insolitam, & stupendam rei nouitatem admirantibus oculis subiecisse. Visum quippe erat nemus suis sedibus euulsum ad regiam usque properare. Tum Sigarus animo ad insidiarum consyderationem conuerso, respondit, eo syluarum accessu sibi extrema fata portendi. Moxque militem, quem inopinatus casus obtulit, contrahens, obuiam aduenienti hosti progreditur: fit atrox, & pertinax pugna, Suecis suo more vindictam vehementissimè sitientibus. Cecidit eo prælio Sigarus Danorum Rex, Hacho verò victoriam in crudelitatem conuertens, nulli sexui, aut ætati pepercit, regnumque Daniæ tam seueriter opprimebat, vt illud nequaquàm ad tributum aut subiectionem, sed ad extremam desolationem expugnasse videretur: nec quieuisset, donec magnam eius partem desolatam reddidisset, nisi morte patris ab eo conatu in Gothiam subitò reuocatus fuisset. Substituit tamen alterum eiusdem nominis ducem Hachonem, cognomento Fastuosum: quem cùm Dani post Sueonum abscessum viribus destitutum viderent, confestim ad arma reuersi, statuerunt se à Suetico iugo ereptos in pristinam libertatem vindicare: filioque Sigari Siualdò in Regem assumpto, prælium vehementius, quàm vnquam prius instaurant. Fuit ea pugna adeò vehemens, & cruenta, vt prostratis anteà multis millibus, tandem ambo exercituum duces Hacho, & Siualdus corruerint: erantque paucissimi, qui sibi post tam miserabilem cladem fuga consulere potuerint. Et hic fuit finis infelicissimę pugnę: in qua omne Regii sanguinis stemma in Dania extinctum, ad vnam fœminam Gyritham Gothico regno oriundam, peruenit.

Sigarus rex. — *Nemus transire visum est.* — *Sueci vindicatiui.* — *Danorum oppressio.* — *Hacho Fastuosus.* — *Siualdus.* — *Pugna cruenta.* — *Gyritha regina*

De hostilibus incendiariis puniendis.

CAP. XXI.

Danorum odium pertinax in Suecos & econtrà

MEMINIT Saxo Danorum egregius scriptor, Suenonem Daniæ Regem tam pertinacibus armis & odiis, Sueonum Gothorumque incolas impugnare

pugnare statuisse, vt nulla pacis conditione admissa, aliquis saluus, & tutus viuere permitteretur in sua vita, ac libertate, etiam si Rex eorum in fœdera quæcunque decerneret consentire. Hyberni itaque temporis beneficium nactus, expeditiora elegit itinera, rapinisque & incendio Finniam olim, nunc Finuidiam, Meridionalem Gothorum prouinciam, prædabundus aggreditur. Occurrunt indigenę supplices, patriam, seque dedentes: nec sic se prostrauisse contenti, etiam commeatibus præbitis hospitalitatis eum obsequiis prosequuntur. Propter quæ officia dum sese tutos non experirentur, fas putabant insidiis impacabilem corripere crudelitatem: vnde & illustres viros, familiaresque eorum, cædis & rapinarum socios, maiorem noctis partem in commessationibus extrahentes, temulentiaque graues, in horreum annona vacuum pariter sobrietate exutos se recipientes, prædicti Finni igne & flamma, quibus anteà penatibus in horrendo frigore priuati erant, vnanimiter congregati interemerunt. His nanque altiore somno spirantibus, Finnenses foris valuas obicibus obserantes, igni sparsere tectum: iamque eius maior conflagrauerat pars, priusque ædes in cinerem propè collapsa fuit, quàm pressos mero sensus vis ardoris expungeret. Postremò propiore flammarum feruore correpti, dum nudi valuas erumpere gestiunt, forinsecus eas obclusas cognoscunt. Vrgebat intus incendium, foris hostis vetabat egressum: sed præsens pœna sequentis metum leuabat, instantisque mali periculum futuro tristius ducebatur. Quo euénit, vt Dani ferro, quàm flammis opprimi præoptantes, validius connisi, præiecta foribus claustra conuellerent, vtque vnum periculorum effugerent, in aliud ruere non dubitarent.

Finuidia.

Insidiis corripitur impacabilis crudelitas.

Incẽdiarii igne combusti.

Intus incẽdium Foris hostis.

Duo ꝑicula euadere difficile.

De eodem periculo amouendo.

CAP. XXII.

EGREGIAE indolis pueri, quos sibi in clientelam prędicti duces, & illustres viri, respectu propinquitatis acciuerant, absque ętatis miseratione sub Nicę amnis glaciem nudatis corporibus Finuidorum ludibrio mersi, in eodem alueo fatum, & tumulum recepere: ita paucorum agrestium fraude, hoc est æqua vindicta, maximæ expeditionis labor exinanitus euanuit. Neque eo solùm vetusto tempore id accidisse compertum est, sed quotiescunque Gothos, ac Suecos hostilibus armis spoliandos Dani impetunt, toties in ædibus constricti, partim ignibus, partim aquis, partim ferro, apertè vel insidiosè vt in plurimum absumuntur: quod eò facilius fieri creditur, quò in ligneis ædificiis vndique combustibili materia circundatis, crapula fatigati profundè dormitant, stultè existimantes, inter eos homines se fore securos, quibus omnem violentiam, & crudelitatem infligunt: eoque celeriores, ac horribiliores pœnas subeunt, quò sæua tyrannide petulantius in ædes, ac fortunas incolarum sunt grassati. Priuati enim domibus, in asperrima hyeme vxores, & paruulos syluarum latebris abscondunt, vnoque impetu, ac furore, & desperatione ducti, ballistisque & telis armati, rapaces incendiarios per viarum insidias quæsitos, occidunt, vt vita amissa, bona ablata reassumantur à possessoribus iustis, ne frustra scriptum videatur, Væ qui prædaris, nonne & tu prædaberis? Quo fit, vt vel atrocissimo periculo dispereant, vel expeditiore, sed fœdiore fuga impetu ruricolarum elabantur: quippe spoliis inter hostes relictis, sese spectaculum & ludibrium non modò externis, sed domesticis, nudi spoliatique, & plerunque saucii domum ęgrè reuertentes, ostendunt. Stultè

Fatũ & tumulũ in eodẽ alueo.

Dani semper in Suetia pericli tantur.

Nil securum in hostilibus terris.

Raptores occiduntur.

Esa. 33.

Spoliis relictis fugãtur hostes

igitur bellum in hyeme contra colonos accipitur, quando iussu dominorum, simili exorto inimicorum casu includendorum, domos repagulatas comburere non formidant, quia abundantia propinquarum syluarum nouas ædes mutuo adiutorio erigere possunt. Domus autem nunquàm in latere, sed in culmine tecti fenestras habent: ideò foribus obseratis facilimè somno sepulti comburuntur.

Fenestrę tectorum.

De defensione riparum Islandiæ.

CAP. XXIII.

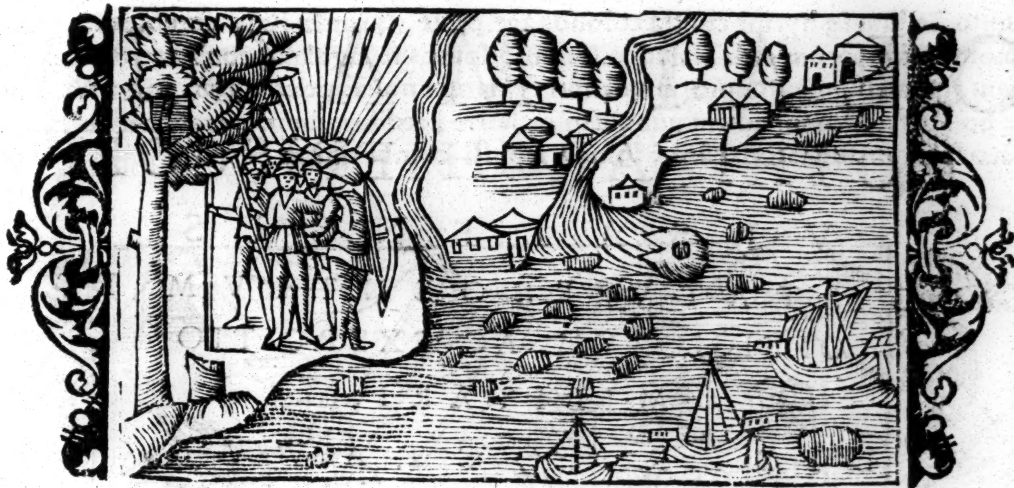
TSI superioribus libris, præsertim II. dictum sit de mirabili natura montium, & portuum Islandiæ, id est, terræ glacialis, vbi maxima diligentia excitantur robusti adolescentes, pro occisione coruorum, ne deuorent porcellos, & agnos: attamen his adduntur equites magno conducti stipendio, vt coërceant insolentiam negotiatorum: qui ob indicibile lucrum quotānis è diuersis Germanię, & præsertim Saxoniæ inferioris partibus, vt sunt Lubicenses, Hamburgenses, Vismarienses, ac Bremenses, eò confluunt. Inter quos cùm plurimi fraudibus, & dolis pleni sunt, vt circumueniant, aut spolient simplices inhabitantes, vel aliàs angustient innocentes, prouisum est fortitudine equestrium armatorum, ne in littoribus, aut portubus, aut rure, vis alicui fiat, vel facta permaneat impunita. Quòd autem cernuntur cryptæ, & subterraneę cauernæ pro vsu habitationum humanarum, ac conseruatione bestiarum, nemo miretur, cùm venti, quemadmodum superius lib. II. dictum est, intantum ibi sæuiant, præsertim Circius ex Occidentali ac Septentrionali commixtus, vt vix equitare, aut ambulare concedatur viatori.

Islandia.

Corui insidiantur porcellis.

Fraudulēti negotiatores.

Circius ventus austerrimus.

De custodia riparum tempore hostili circa lacum Meler in superiori Suetia.

CAP. XXIIII.

EST pręterea in superiori Suetia lacus insignis Meler appellatus: de quo suprà lib. III. dicta fuerant plurima admiranda, præcipuè quòd inter Septentrionales aquas sit pisscosissimus, atq; plures illustrium, ac nobilium hominum habeat arces, & palatia pro more gentis satis ornata: præterea aliquot insignes Ecclesias Cathedrales, Arosiensem, & Strengenensem: vbi vetusto tempore superstitiosus cultus viguit idolorum, maximumq; certamen heroum, pugilum, ac gigantū, prout cernere licebit in immanibus saxis à campis & montibus in parietes Ecclesiarum translatis: in quibus literarum Gothicarum longo, atq; obliquo ordine leguntur gesta dictorum gigantum. In sinu etiam huius lacus scopuli sunt inaccessibiles, ab incolis vocati Gallinarum pulli. Rupes enim media est Gallinæ nomen habens, quemadmodum apud Noruegianos scopuli reperiuntur Ouorum, id est, Eggiafiord appellati. Pręterea è mari in Gothiam, & Suetiam nauigantibus, certi sinus maris, & promontoria obiiciuntur, quæ mensarum, scamnorum coruorum, porcorum, falconum, & præliorum nominibus nuncupantur: in quibus, ingruentibus inimicis, intermedia saxa cum scaphis insultotiis se abscondunt, immò apertè conseruant incolæ, vt hostes intercipiant præsumptuosè adnauigantes: quiq;, si littus solidum hostes ingresi fuerint, armatam multitudinem vbiq; in littoribus pro patrię defensione animosè inueniunt congregatam, quemadmodum specialiter inferius in sequentibus libris ostendetur.

Meler lacus.

Arces nobiliū.

Cultus idoloꝝ.

Gallinaꝝ pulli.
Ouoꝝ scopuli.

Sinus cauendi.

Incolæ vbiq; armati.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

OLAI MAGNI
GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE STATV REGENTIVM ET OFFICIORVM AC EXERCITIO MILITARI, LIBER OCTAVVS.

PRAEFATIO.

DECLARATIS primæui temporis Gothorum Sueonumq; potentissimis Regibus, per charissimum fratrem & antecessorem meum Io. Magnum Gothum Archiepiscopum Vpsalensem, in historiis suis nuper hic Romę impressis, succinctior via relicta videtur, qua declarari congruit, quomodo, qualésue constitui solent Reges in Septentrionalibus regnis, vbi post descensum Noę, ac filiorum eius ab arca, prius, quàm in reliqua parte totius orbis, iidem filii & nomen, & gubernium patris institutione creduntur habuisse, atq; demum inde totum mundum ampliasse, prout posteà multis attestantibus grauissimis autoribus compertum est, ab eadem Septentrionali plaga plusquàm XXXIIII. Reges exiisse, & potentissima regna latè per orbem instituisse, quemadmodum anno M. D. XXXIX. in Charta mea Gothica Venetiis impressa, lucidius declaratur: quorum gesta quàm ardua, ac magnifica sunt, ipse idem frater meus antedictus in historiis suis fidelissimè scriptis attestatur. Quibus sic demonstratis, ostendendus insuper erit modus, quomodo Regia electio, vel stirpium successio à vetustissimo tempore regentium, & officiorum, ac exercitia militaria fuerant obseruata.

Noę et filiorum eius ab arca descensus.

Regna 34. ab aquilonaribus fundata.

Charta Gothica Venetiis impressa.

De electione

De Electione Regis.

CAP. I.

GLORIOSA maiorum constitutio nomine municipalium, succesiuis seculis & generationibus tradita, in sui exordio præcipit, vt incolæ Regem electuri in Suetia, senatores, ac proceres, nuntiiq; omnium prouinciarum, communitatum, ciuitatumq; regni prędicti conuenire teneantur in Archiepiscopali ciuitate Vpsalensi: vnde non procul est lapis campestris amplus, ab incolis perpetuo tempore Morasten appellatus, in circuitu XII. continens lapides pauló minori forma humi firmatos: in quo loco prædicti senatores, seu regni consiliarii, ac nuntii confluere solent. Ibidem ex senatu præcipuus oratione circumspecta proponit, quàm necessarium sit pro regni, omniumq; incolarum libertate, in vnum Regem, ac Principem consentire, prout à maioribus supra talem lapidem, qui firmitatem signat, prouidentius fuerat obseruatum: omnes exhortans, vt libero, quem velint, voto quantocyus ex nomine prosequantur. Nec mora prolixa interuenit. Qui bonum publicum, regniq; gloriam, pacem, & concordiam semper tueri visus est: qui priuato regimine nullum lęserat: qui victor in bellis frequentior fuerat: qui totius populi iusté viuendo fauores sortitus est: qui legis, & religionis amantior est: is omnium nuntiorum prouincialium vnanimi consensu Rex appellandus eleuatur: eo tamen respectu, vt si filius Regis, frater, aut consanguineus, prædictas virtutes habuerit, non hæreditatis, sed electionis iure cæteris omnibus anteferatur. Sed nec negari videtur, quin tales omni diligentia, cura, autoritate, gratia, precibus, pollicitationibus sibi procurent populares fauores. Nonnulli comminatione externorum Principum, pariter & armato auxilio violenter sibi Regium titulum ascribi festinant. Sed nulli infeliciores illis, quia violentum eorum imperium, populi contradicente voto, non erit diuturnum, etiam si inter munitissimas arces, vel sydera posuerit solium suum. Vtcunq; euenerit, ille semper securius intrat, durat & exit, qui voce populi satis prouidi, vocatur ad regnum, quasi animo virtuteq;, siue inter suos, siue inter hostes clarissimus, ac stre-

Municipalia Suetię.

Morastee lapis Lapides 12. collaterales.

Lapis signat firmitatem.

Cōditiones boni principis.

Respectus eligendi regis.

Ambitiosi & violenti semp. insecuri.

Regis boni proprietas.

nuissimus reputatus : quia nil prius, aut antiquius illi videtur agendum, quàm prospicere proceribus, ac populis suis, vt iustum imperium, firmum præsidium, & perpetuam pacem habeant. Et cùm hæc fecerit, populus non tolerat aliquem alium sibi Regios honores vendicare.

De mutuis iuramentis præstandis.

CAP. II.

Iuramentum superstitiosum.

REGES olim in Septentrione diis suis superstitiosum cultum & honorem deferentes, per nomen eorum, quoties ardua subesset causa, iurare solebant, immò per nomina equorum, Dryudum, ac fœminarum, vt Methodio placet, & Luciano in suo Dialogo. Item per ventum & acinacem, vitam & mortem intelligentes, dum scilicet ventum animam quidam dixerint, initium vitæ, quam acinaces, id est, iaculum claudit. Sed hoc aliis commune fuit etiam per libertatem patriæ iurare. Magnus itaq; reputabatur inter gentes bellaces acinaces: cuius interpretatione iaculum, lanceam, venenum, funem, furcam &c. intelligere volebant, vt infrà de diuisione bellicorum spoliorum diffusius ostendetur. Quòd iurârunt per Dryudas, excelsum aliquod testimonium erat, quia præclarioris ingenii viri fuerint, omnium arcanarum quæstionum scientes reddere rationem, & diffinitionem. Habuerunt etiam in patrio suo instituto Gothi, vt sacerdotes eorum in Reges consecrarent, ac mortuis sacerdotibus diuinos honores largirentur, quemadmodum Strabo lib. VII. testatur. Habuerunt & Zeritam, Comesinum, Abyrim: quorum honestissimam memoriam faciunt Dion, Iornandes, Strabo, Suidas, Chrysippus. Diceneus etiam Gothorum Rex omnem subditam plebem ad Pythagoricæ disciplinæ religionem traducens, vir iustus, ac constans, omnem philosophiam Gothos docuit, conscriptam in libro, qui Bellagines inscribitur. Temporibus Valentis doctissimum quendam Gothorum sacerdotem Sozimenus ac Socrates historici allegant, & Theodericus Episcopus: quod puto præcipuum apud eos Gothos fuisse, qui Scythicas partes penes Asiam occupauere. Illi autem Gothorum Reges, qui in originali patria manserunt, per numina, & thronos suorum deorum &c. vt prædictum est, iurârunt. Religione postmodum Christiana instructi, per summum Deum & eius sancta Euangelia, se omnem iustitiam, & religionem etiam seruaturos iurant: rursus & subditi, vt fideles sint, in acceptione cuiuslibet regiminis iurant, præcipuè milites aurati, prout inferius per occasionem erit exponendum.

Acinaces.

Dryudæ.

Sacerdotes reges fiebant.

Nomina heroũ

Diceneus rex.

Bellagines.

Gothi Scythiã inhabitantes.

Gothorum originalium mos iurandi.

De Coronatione, ac executione Regii officii.

CAP. III.

Iuramẽta dãtur

Nũtii ꝓuinciarum relaxãtur

Coronatio regis.

DATIS igitur, & acceptis iuramentis de religione, & legibus, ac consuetudinibus fideliter obseruandis, nomine prouinciarum Regalibus cõuiuiis honorati, cum literis Regiis quid actum fuerat, quidue Rex præcipiat, ad propria relaxantur. Demum coronatione ab Archiepiscopo Vpsalensi, & aliis Catholicis Episcopis sub solitis cærimoniis in præsentia totius senatus, & procerum regni, ac nobilium personarum suscepta, maiorum laudabili consuetudini inhærendo,

hærendo, prouincias regni sui Regia decentia circumire tenetur, literasq́ præmittere, quando, & qua causa venire decreuit, vt eum proceres, & satrapæ dignis honoribus, & obsequiis excipientes, aliis aliisq́ populis, territoriis, & prouinciis exhibeant honorandum. Præcipuus ornatus huius Regiæ pompæ stat in maximis equis, & armis, quasi ad continuum certamen præparatis. Nec intereà vacuus est à iustitiæ administratione, quin vnicuiq́ iustitiam distribuens, pacem, & vtilitatem augendam omnibus, contrarium facientibus pœna constituta, proponat. Ideoq́ indicibili gentis alacritate quocunq́ progreditur, voto addito, vt diu feliciterq́ viuat, acceptatur. Et hinc progreditur illa amicitia, quæ coniuncta ciuium beneuolentiæ tutissima custos, ac comes Regibus, principibusq́ esse solet: qua quidem dum muniti fuerint, neq́ externa, neq́ intestina arma formidabunt, & insuper felicissimi erunt, si voluntates suas cum amicis communicabunt, & ciuibus, ac incolis nullam iniuriam facient, aut fieri permittent. Si quis verò Rex huiusmodi consuetudinem seruare contempserit, regnumq́ peregrino, ac superbo fastu circumire præsumpserit, maxima incolarum indignatione veluti præuaricator, & patriæ legis transgressor æstimatur: nec securus erit, quocunq́ diuerterit, à furentis populi vltione. Habent enim pro compertissimo, vt qui exordium regiminis sui à contemptu legum suscipit, multis vt iniuriam faciat comminatur. Ideoq́ propè illi euenit, vt Regi Taprobano Indianorum (teste Plin. lib. VI. cap. XXII.) delinquenti, vt morte mulctetur nemine interimente, sed auersantibus cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus festa venatione absumatur, gratissima ea bestiis futura &c. Nec puto hic crudeliores bestias esse, quàm incolas discordantes, quos necesse est Regi nouo, & bono accepta regni possessione concordare, ne nocentiores intra regnum hostes relinqui videantur, quàm ab exteris nationibus expectantur.

Pompa regis armata.

Iustitia distribuitur.

Contemptor cõsuetudinũ periclitatur.

Initium infelix

Discordãtes bestiis asimilãtur.

De qualitate boni Regis.

CAP. IIII.

RESPICIENS fidelem relationem doctissimi historici Laurentii Vallę super iusta cõmendatione Serenissimi Regis Ferdinandi, non possum non optare à Domino Deo, vt talis semper sit in Aquilone, qualis hic fuit in Occidente, scilicet vt sicut ille natura sublimi fuit, ab omni tamen remotus fastu, animo fidenti, atq́ intrepido, sed aduersus insaniam, veritatemq́ demisso: in contumaces, nocentesq́ vehemens, sed erga eos, qui allegarent necessitudines, paupertatem, morbum, ætatem, aliasq́ misericordiæ causas, clementissimus. Item quòd esset amator bellicæ gloriæ, sed ita vt pacem præoptaret. Item liberalis inter primos, sed non nisi religionis & meriti causa. Item in conuersatione procerum rarus, attamen vt nulli indigenti ianuam clauderet, immò aperiri iuberet, vt quisq́ necessitatem suam loquendo comiter audiretur, & iuuaretur. Item vt ab obscœnitate factorum, & dictorum abhorreret. Item vt cibos, vinaq́ non ad gulam, sed pro dignitate apparari iuberet. Item vt à venere etiam in matrimonii sanctitate temperans esset. Item vt nemini domesticorum scortum in domum ducere, aut foris alere fineret, ne effœminatum militem haberet in bello. Item vt omnes studiosos excitaret, & iuuaret ad agnitionem scientiarum. Item vt nulli stipendium numeraret, nisi qui doceret se legitimo testimonio eo in anno corpus Domini, & calicem communicasse. Item quòd blasphemorum acerrimus vltor esset. Item vt aleatores quasi pestes haberet exosos: nihil enim boni viri adesse existimant

Ferdinandus Hisp. opt. rex

Clementiss.

Religionis cãcellabat.

Osor scurrarum.

Effœmiati spernuntur.

Communicãtes laudantur.

Aleatores inutiles. Liberalis. Seueritas. Cōditiones optimæ regum.

aleatoribus, & blasphemis. Item vt attenderet in beneficiis an alteri indultum esset, & an alter dignior esset. Item vt nihil intercedente pecunia, ne auarus æstimaretur, conferre vellet. Item vt omnibus gratum vultum, Regia seueritate seruata, exhiberet. Item vt iuxta Pauli Diaco. sententiam lib. III. cap. IIII. prout Constantinus, esset in eleemosynis promptus, in iudiciis iustus, in iudicando cautissimus, nullum despiciens, sed omnes in bona voluntate complectens, omnes diligens, ipseq́ dilectus à cunctis. Præterea idem autor lib. V. cap. XXIII. de alio Rege loquens, asserit eum fuisse corpore prævalidum, audacia primum & fortunatum, non minus consilio quàm viribus decoratum. Item alibi adhuc de Rege quodam dicit: Vir pius, fide Catholicus, iustitiæ tenax, pauperumq́ largissimus nutritor. Præterea alibi addit: Princeps prudentia, sagacitate, & clementia nulli secundus, munificus in benemeritos, bilingues graui odio persequens, lasciuorum contubernia vitans, patiens erga inimicos, non præceps in vindictam, sed iniurias facilè obliuiscens. Præterea idem Pau. Diaco. lib. III. cap. XV. hoc mirabile refert, quòd in regno Longobardorum nulla erat violentia, nullę struebantur insidiæ, nemo aliquem iniustè angariabat, nemo spoliabatur: non erant furta, non latrocinia: vnusquisq́ quò libebat, securus sine timore pergebat. Huicq́ simile, dilectissime Lector, nō graueris in ligno paruulo sub dextro brachio Regis cap. primo cordula ligato, notare: quo significatur dudum fuisse Reges apud Gothos, præcipuè Magnum quendam Ladalaas dictum, qui tantam omnibus incolis per duo mille milliaria Italica indixit securitatem, vt nullus tantum horrea, ac bona sua confideret ferreæ seraturæ, sicuti apposito huic exiguo ligno. Et ita more aurei seculi dutius fuerat obseruatum. Præterea cernuntur penes brachium Regis libri: qui significant municipalia, leges, & consuetudines ab antiquo præscriptas, inuiolabiliter à Rege primùm, & demum ab omnibus incolis fore obseruandas. Nec immeritò: tantum etenim omnis iustitię seruandæ in hoc compendio reperitur, vt omnibus quorūcunq́ voluminum institutis satisfieri existimetur: & inter alia vni tit. De noxali. actio. & alteri. Si quadrupes paupe. fe. di. quòd omnino in his municipalibus, vti in illis titulis, quid resartiendū sit, prudenter ęstimatur, & diffinitur: ita et de plerisq́ aliis in mera ęquitate fundatis.

Rex optimus. Princeps optimus. Regnum Longobardorū iustum. Magnus Ladalaas rex. Securitas aurea. Ius compendiosum in municipalibus.

De adoptione Illustrium per arma.

CAP. V.

QVIA morem vetustissimorum Principū Gothiæ adhuc sua ætate in filii adoptiōe seruare nō desiit potentissimus Rex Gothorū Theodericus, idcirco epistolam eius lib. IIII. Regi Herulorum transmissam, volui hic inferre. Per arma, inquit, fieri posse filium, grande inter gentes constat esse præconium: quia non est dignus adoptari, nisi qui fortissimus meretur agnosci. In sobole frequenter fallimur. Ignaui autem esse nesciunt, quos iudicia peperunt. Hi enim gratiam non de natura, sed de solis meritis consequuntur, quando vinculo animi obligantur

Theodericus rex Gotho. Fortes. Ignaui.

mi obligantur extranei. Et tanta in hoc actu vis est, vt prius se velint mori, quàm aliquid asperum patribus videatur infligi. Et ideò more gentium, & conditione virili, filium te præsenti munere procreamus, vt competenter per arma nascaris, qui bellicosus esse dignosceris. Damus quidem tibi equos, enses, clypeos, & reliqua instrumenta bellorum: sed quæ sunt omnimodis fortiora, largimur tibi nostra iudicia. Summus enim inter gentes esse crederis, qui Theoderici sententia comprobaris. Sume itaq; arma mihi, tibiq; profutura. Ille à te deuotionem petit, qui te magis defensare disponit. Probat tuum animum, & opus non habebit obsequium. Adoptat te talis, de cuius gente tu potius formideris. Nota sunt enim Herulis Gothorum, Deo iuuante, solatia. Nos arma tibi dedimus, gentes autem olim virtutum pignora præstiterunt. Salutantes proinde gratia competenti, reliqua per illum, atq; illum legatos nostros patrio sermone mandamus, qui vobis literas nostras euidenter exponant, & ad confirmandam gratiam, quæ sunt dicenda, subiungant.

Instrumēta bellorum.

Adoptionis forma.

Mādata patrio sermone fiunt.

De eadem adoptionis forma.

CAP. VI.

RAT prætereà tam rigida apud veteres Gothorum Reges obseruatio in armorum experientia, vt eorum legitimi filii cum patre in publica, aut priuata mensa cibum non sumerent, antequàm armis idonei ab externis Principibus declararētur: quod & Pau. Diaco. lib. primo cap. XXIII. attestatur. Dum enim Longobardi peracta victoria ad sedes proprias remeassent, Regi suo Oduin suggesserunt, vt eius filio Albuin conuiuia fierent, cuius virtute in prælio, Regis Gepidarum occiso filio, victoriam cepissent, vt qui patri in periculo, ita & in conuiuio comes esset. Quibus Oduin respondit: se hoc facere minimè posse, ne ritum gentis infringeret. Scitis, inquit, non esse apud nos consuetudinem, vt Regis cum patre filius prandeat, nisi prius à Rege gentis exteræ arma suscipiat. His Albuin à patre auditis, XL. iuuenibus sumptis, Turismundum Gepidarum Regem, cuius filium aliàs in bello occiderat, insignia armorum petiturus accessit: quem Rex benignè suscipiens, instituto conuiuio ad dexteram collocauit, vbi sedere consueuerat filius eius aliàs interemptus: quod tamen pater reuoluens, alta suspiria traxit, grauem existimans filii mutationem. Ob quam cùm Regis alter filius, & aulici telis eductis vindicare contenderent, Rex eosdem sub dira interminatione compescuit, asserens eam victoriam esse impiam, cùm quis hospitem in domo propria occiderit: vnde & singulos in læta conuiuia redire decreuit: sumensq; arma filii sui interempti, ea Albuin tradidit, atq; cum pace, & incolumitate ad patris regnum remisit. Dehinc patris conuiua factus, omnia ordine narrauit, insignemq; laudem pro tanta audacia meruit: sed multò maiorem Turismundus, pro constantissima fide in hospitem efferissimum obseruata. Est etiam recepta hominum opinio, velut sanctio militarium virorum, vt Rex militem equestris ordinis, id est, Equiriatus dignitatis, creare possit, qui ante suam coronationem in eo ordine assumptus non fuisset: quia sub autoritate Regii culminis hoc includitur, velut sertum ex rosis super aureum diadema.

Filii legitimi.

Pau. Diaco.

Oduin.

Albuin.

In periculo & poculo comes

Turismundus Gepidarū rex.

Fiducia vix imitabilis.

Victoria impia hospitem occidere.

Laus pro audacia surgit.

Equiriatus dignitas.

Sertum roseū.

De militari educatione Illustrium, ac nobilium puerorum.

CAP. VII.

RAT apud veteres Gothos non postrema cura de rigida educatione puerorum; quos militaribus exercitiis, & bellis communi lege ascribere satagebant, vt tales omni casu patria haberet defensores, quales olim in vetusto seculo maiorum instituissent imitatores. Isq; modus in primis seruabatur, qui & præsenti tempore durat. Olim pueri recenter cunas egressi, virgas & mammas experiebantur: primùm in balneis calidissimis grauiter ad sanguinis effusionem cædebantur, deinde in algidissimam. aquam ferè ad periculum mortis detrudebantur, vnde compactiora membra referrent, quàm ab aliquo Lacedæmonio cæromate, quo ipsi pueros suos ad tolerandos æstus, atq; algores obdurabant: etiam quemadmodum Spartani pueri ad aram sic verberibus afficiebantur, vt multus è visceribus sanguis exiret, nonnunquàm etiam ad suspicionem necis: quorum nō modò nemo exclamauit vnquam, sed ne ingemuit quidem, vt am vitæ seueritatem, quam Lycurgus suos Lacedæmonios longo prudentiæ vsu docuit, ab infantiæ cunabulis, & cum lacte materno imbiberent. Siquidem nouiter natos pueros ad flammam primùm deferebant, sæuoq; gelu durabant, & vndis: deinde adolescentiores facti, grauissimas plagas in corpus, & vultum excipientes, eo silentio ferunt, vt ne oculorum motu, aut metu impatientiam testari audeant. Plumarum & mollitiem vitant. Durum tegmen illis amictui est. Cibus, potusq; fortis. Tabulatis plusquàm plumatis lectis incumbunt, & similibus asperrimis rebus, vt membra induant solidiora, & ad omnes aduersos casus aptiora.

Instituta militaria.

Virgas & mammas īfantibus matres p̄bent.

Lacedæmonii. Spartani.

Lycurgus.

Pueri flāma & frigore duranť Nec motu, nec metu mouenť

Quia verò Rex Hungariæ Ludouicus delicatissimè nutritus erat, plurimum arguere solebat promos suos, ne fortè è bello fugiens, dape rustica qualicunq; sorte quæsita, vitam redimere posset, prout postea probauit euentum.

De ratione, & modo equitandi.

CAP. VIII.

EINDE (velut Strabo meminit lib.XI.de schola Persica) equitandi, iaculandi, sagittandiq; studio diligenti veneratione apud principes habenda, iuuenes attentè instruuntur: atq; inter alia capiti eorum imponitur grauis galea, atq; longus in manu contus, vt non tam robustè, quàm decenter erecta semper ceruice morem equitandi discant, & conseruent. Præterea clypeus dorso appenditur, vt sciant retrospiciendo occurrentes insidias attentius præcauere: etiam quia vetustissimus Gothicæ nobilitatis mos est, talibus insignijs, videlicet galea, lancea, & clypeo, publicos principum conuentus accedere, atq; armis huiusmodi patriæ libertatem, & iustitiam defensare. Præterea ne militaris experientia aliarum gentium ignoretur, mittuntur huiusmodi adolescentes in longinquas principum curias, vt addiscant mores, linguam, discrimina personarum, ingenia regionum, pugnarum, acierumq; ordinem, ne rudes ad gubernacula surgant. Aliquibus tamen non prius contingit in patriam redire, quàm regnare. Erat etiam mos veterum Principum, mutuò filiorum capillos suscipere, vt cæsariem incidentes, patres efficerentur, talesq; remittere Regiis muneribus decoratos. Gothi tamen non tondunt capillos, sed strictas galeas, seu cassides, ac loricas alligant, equos fortiores ascendere præcipientes, hyeme verò horrenda venatiotiones insequi, alternoq; tempore sub algidissimo frigore armatos simulare stationem, quasi vitę piculũ in aliqua hostili obsidione auersuros: quod hyeme frequẽtius, quàm æstate fieri solet. Habet etiã Vopiscus in vita Probi, adolescẽtes oẽs octauodecimo anno solere ad militiã, nõ latrociniũ euocari: quo casu impuberẽ, aut inualidũ vita priuare probrosum non erat, aliàs minimè licuit, propter obseruantiã militarem.

Galea grauis. Contus longus

Clypeus.

Ritus adeundi conuentũ principum.

Causæ emittendoꝝ tyronũ.

Redire et regnare contingit.

Mos tondendi capillos.

Exercitia.

Anno 18. ad militiam conscribuntur adolescentes.

De electione tyronum ad arma.

CAP. IX.

HIS imaginibus in parte ostenditur, quo ritu Reges Gothorum, Suecorum, ac Noruegianorum, aliiq; Principes Septentrionis, Regia, atq; prouincialia

Tyrones clariores.

officia antiquitus instituebant, modernoq; tempore partiuntur. Illos itaq; tyrones militaribus armis cæteris omnibus clariores existimabant, qui in ipso pueritiæ flore maturis moribus lubricam frenarunt ætatem; qua nihil est sceleratius malis habitibus relaxata. Nec enim Principi fidelis, nec patriæ vtilis, nec sociis portabilis, nec cuiquam gracilis esse putatur, nisi militari seueritate ad strenuos mores reducta fuerit, vt eo casu fortissimi patriæ propugnatores institui possint, quibus dirigendæ prouinciæ securius committantur. Verùm ne continuo rigore huiusmodi iuuenes militaribus disciplinis constringantur, Regia liberalitas eosdem semper erigit, & exaltat, ac specialibus donis, quibus firmioribus obsequiis Regiæ fidei sese constringant, adaptat, quasi intrepidos in quouis certamine, & vitæ periculo subituros. Dona igitur gladii, ballistæ, pharetræ, galeæ, thoraces, loricæ, vmbones, frameæ, & equi militares, ac grandiores, atq; annexa feuda: quibus omnibus veteri ritu speciales verborum formæ, ac rationes sigillatim cur dantur, accipiuntúrue, sunt annexæ. Talibus nanq; donis, & signis, extunc virilem togam, & libertatem induunt, qua sine tutoribus integrum bonorum suorum liceat habere moderamen, atq; bellici conflictibus audentius interesse, ac stipem, & prædam promereri maiorem, & denicq; in omnibus iudiciis militaribus testimonium, & sententiam afferre firmiorem, quemadmodum Cassiodorus lib. I. inter epistolas Regis Gothorum Theoderici asserit in hac forma:

Mores pessimi malorum adolescentum.

Dona tyrõibus dantur.

Feuda.

Toga virilis.

Gammal suen.

De eodem per ritum externum.

CAP. X.

Virtus.

OTHIS ętatem legitimam virtus facit, vt qui valent hostem confodere, ab omni iam vitio astringitur se vendicare. Quod & Paulus Diaco. lib. I. testatur de Longobardis: qui vt bellatorum possent ampliare numerum, plures à seruili iugo ereptos, ad libertatis statum perducunt: vtq; rata possit haberi eorum ingenuitas, sanciunt more solito per sagittam, immurmurantes nihilominus ob rei firmitatem quædam patria verba: quæ tantum sonant, Dii te hac sagitta nobilitent, conficiantq;, vbi patriæ, ac Principi fueris infidelis. Nec prætereundum est Saxonis testimonium lib. II. quòd olim ingressuri curiam proceres, famulatus sui principia alicuius magnæ rei voto Principibus obligare solebant, virtute tyrocinium auspicantes. Attamen fidei integritatem in externis Regiis aulis Gothiæ, & Suetiæ, nunquàm meriti sunt, nisi strictum gladium, vel pugionem, per cuspidem Principis manu, & munere, fidelitatis iuramento præstito, suscepissent, ne capulo sumpto ipsum gladium retorqueant in viscera porrigentis: prout dudum accidisse compertum est, dum vindicem sustinere passus est, qui capulum pro cuspide variata veterum consuetudine ingrato concessit. Vexilliferos autem, seu primipilos, viros virtute ac nobilitate claros, & singulari fortitudine præditos, solius signi exhibitione constituunt, quòd militari lege sese agnoscunt æquè ac honorem, & vitam defensuros: quibus & applicant audacissimos custodes, bipennes acutas habentes, ac ferreos globos ad cingulum pendentes: quibus dum opus fuerit, cominus hostem imminentem iactu prosternant, vbi gladiis bis acutis nequeat superari.

Bellatores plures fiunt.

Patria verba.

Tyrociniũ à virtute auspicandum.

Cautela.

Vexilliferi.

Custodes.

Globi ferrei.

De diuersis

De diuersis ætatibus pugnatorum.

CAP. XI.

SVCCESSIVIS temporibus inter veteres Gothorum Principes contrarię seruabantur cõsuetudines in equestribus bellis conficiendis. Nonnulli enim solebant viris iuuenibus equos iuuenes, ac feroces applicare: sed hi raram victoriam reportarunt, quia nimia celeritate vsi, in præcipitia ruebant, & ruinam. Alii verò veteranis militibus præcipites, ac iuuenes equos certamen ingressuris tribuerunt: iiq; triumphantes victorias reportarunt: virtute enim sessores moderabāt furiositas equi, vt nõ tam præcipitāter, quàm prudēter hostem attentaret. Itaq; ꝑ vsu apud plerosq; Principes diu hæc ratio seruabatur, vt iuniores ac ferociores viri equis senibus, senesq; & graues milites iumentis iuuenibus in pręliis vterentur, tanquam eo temperantiæ genere tutius quęcunq; certamina decidi possint. Verùm quid in vita Imperatoris Probi, quem milites ingenti prosequebantur amore, Vopiscus de equo velocissimo meminit, hic inserere non pigebit. Cùm, inquit, Probus adeò iustè inter milites suos spolia diuideret, vt nil præter tela, & arma sibi retineret, quinetiam cùm de spolio (an ex Alanis, siue ex aliqua alia gente, incertum est) repertus esset equus non decorus, neq; ingens, qui, quantum captiui loquebantur, centum ad diem milliaria currere diceretur, ita vt per dies octo, vel decem continuaret, & omnes crederent Probum tale animal sibimet seruaturum: iam primùm dixit, Fugitiuo militi potius, quàm forti hic equus conuenit. Deinde in vrnam militares iussit nomen suum mittere, vt aliquis eum sorte ductus acciperet: et cùm essent in exercitu quidam, nomine Probi, alii quatuor milites, casu euenit, vt primùm emergeret, cui Probo nomen existeret, cùm ipsius Probi ducis nomen missum non esset. Sed cùm quatuor illi milites inter se contenderent, ac sortem sibi quisq; defenderet, iussit iterum agitari vrnam: sed & iterum Probi nomen emersit. Cumq; tertiò, & quartò fecisset, quartò Probi nomen effusum est. Tunc omnis exercitus equum illum Probo duci dicauit, ipsis etiam militibus, quorum nomina exierant, id volentibus.

Consuetudines diuersæ.

Modus vincendi.

Hostis prudenter superādus

Probus Imp.

Spolia iustè diuisa.

Equus celerrimus.

Fugitiui milites.

Quatuor Probi nomine.

Vrna sortialis.

Adhuc de alia conditione equi.

CAP. XII.

Equus mirabil. Satelles solers.

Propositio militaris.

EFERT præterea Herodotus lib. V. de Artybii Persarum ducis mirabili equo, in armatum erigere se docto: quod audiens Onesilus eius aduersarius dux Cyprorum, ad satellitem suum (erat enim rei bellicæ, & alioqui solertiæ plenus) Audio, inquit, Artybii equum edoctum se erigere, & pedibus simul, atque ore eum, in quem agitur, perficere: proinde tu properè inita ratione dicito, vtrum malis obseruare, equum ne tibi feriendum, an ipsum Artybium. Ad quem seruus: Ego verò, inquit, Rex paratus sum & vtrunque, & alterum, et omnino quicquid imperaueris, facere. Promam tamen quod rebus tuis conducibilius esse sentiam, Regem ac ducem oportere cum Rege ac duce certare. Siue enim talem occidas, decori tibi fore: siue à tali, quod absit, occidaris, quod secundum est, dimidium mali esse. Hos verò famulos cum famulis hostium debere confligere. Nam quod ad equum attinet, non est causa, cur eius artificium extimescas. Recipio enim tibi eum posthac aduersus neminem se erecturum. Hæc illo locuto, mox exercitus conflixere: dumque acies dimicant, circa Imperatores hoc actum est: Vbi Artybius equo, cui insidebat, in Onesilum inuectus est, Onesilus vti conuenerat cum satellite, ipse inuadentem Artybium ferit, eius satelles equi sublatos pedes in Onesili scutum iactantis falce percutiens abscidit: quo ictu Artybius Persarum Imperator illic vna cum equo corruit. Cæteris pugnando occupatis, Onesilus tamen eo prælio occiditur, caputque eius abscissum hasta ciuitati, quam obsederat, importatur, atque supra portas suspensum, & exinanitum, ingressum examen apum fauo repleuit: & ob id honorificè mox sepultum, quotannis ab incolis veneratur.

Regẽ cũ Rege certare decet. Famuli cum famulis.

Scutũ abscindit. Caput regis abscissum. Apũ examẽ caput fauo & melle replet.

De ritu veteris militiæ Gothorum.

CAP. XIII.

Casides graues Thoraces coriacei.

HABEBANT olim cassides graues, non satis polita manu iuxta rudem illam ætatem fabricatas, præterea thoraces spissos, partim ferreos, partim

coriaceos

coriaceos, partim filtrinos, lino lanaque consutos, simili modo brachialia ferrea, & manuum chirothecas. Ferebant & densas hastas, ac longas, prout Procopius his verbis lib. II. meminit: Primos nanque omnium Gothos cum densis, ac longis hastis venientes, Persæ non sustinentes, in fugam se verterunt. Vtuntur & cataphracti contis longis. Asserit etiam idem autor, Gothos equites telis, ac gladiis vti consueuisse: quam sententiam Iordanes confirmat. Ait enim: Admirandum reor fuisse spectaculum, vbi (videlicet post mortem Attilæ) cernere erat cunctis, pugnantem Gothum, ense furentem Gepidam, in vulnere suorum cuncta bella frangentem, Sueuum pede, Hunnum sagitta præsumere, Alanum graui, Herulum leui armatura aciem instruere. Præterea Herodotus lib. I. versus finem asserit, Massagethas, occiso per Thomyrim eorum Reginam Cyro Persarum Rege, amictum, & victum Scythico modo similem habuisse, atque ex equis, & pedibus fortiter pugnauisse. Vtroque enim genere valent sagittarii item, atque hastati sangares, hoc est pugiones, eorum more gestantes, in omnibus auro, & ære vtentes: ære in omnibus, quæ ad hastas, ad pharetras, & ad sangares pertinent: auro autem in cunctis, quæ ad capitis, & baltheorum ornamentum spectant. Equorum itidem pectoribus æreos thoraces circundant, circa frena, & pharetras aurum adhibent, ferro, atque argento nil prorsus vtentes: quorum in regione cùm immensa sit auri, atque æris copia, ferri tamen, atque argenti nihil est. In patria autem eorum originali, videlicet Gothia, auro tanquam digniori metallo, pro reuerentia suorum numinum in ornatu supremi templi (vti lib. primo dictum est) indicibili magnificentia olim vtebantur. Hodie etiam constituta lege cautum est, vt campanulæ æreis, vel argenteis alligentur detruncatis calcitrosorum equorum caudis, vt imbelle genus hominum sono percepto periculum euitet. Quibus verò argenti cultura maior, baltheos latos (Silff schena dictos) tam pro ornatu, quàm munimine in medio dorsi erectos habent, necnon & alia insignia, quibus colitur aulicum decus.

Hastæ densę. Persæ fugantur. Tela ac gladii. Gothi. Gepidæ. Sueui. Hunni. Alani. Heruli. Massagethę. Sangares. Aeris vsus. Auri vsus. Ferri caristia. Campanulæ argenteæ. Silff schena.

De reliquis antiquitatibus equestrium.

CAP. XIIII.

VTEBATVR & illa vetusta ætas inusitata magnitudine in calcaribus oblongis, atque radiorum amplitudine latis. Præterea ocreis satis inepta reflexura in recuruanda anteriori parte, nullo prorsus subsistente commodo fabricatis, prout in pueritia mea ante LX. annos vidi: iamque pro spectaculo in arcibus quorundam nobilium reseruantur. Præterea vestes, seu tunicellæ militares, adeò breues, & complicatæ erant, quòd vix clunes tegerent inferius, ac ita cancellatæ, & diuisę superius, vt nec scapulas cooperirent, neque frigoris iniuriam defluentes pili excluderent, præsertim in stipendiariis militibus, quibus prolixior coma non concedebatur, sed solis principibus, maximè filiis Regum: qui à pueritia intonsi manebant, vt à tergo iis defluerent crines, qui vtrinque à fronte discriminati pendebant: non tamen more Turcarum impexi, squalidi, atque sordidi, vel aliàs calamistrati, sed pretiosis vnguentis superinfusi, prout Agathius lib. I. latius asserit de bello Gothorum. Erat et mos veterum philosophorum incedere capillatos: ita etiam æstimationi mos receptus, vt turpissimę vitę hoies coma defluēte se Stoicos simulabāt. Cùm igitur superius mentio fit de densis hastis, ac contis, nō omittēdus est Paulus Diaco. lib. V. cap. X. vbi asserit, quòd quidam Amalongus, qui Regium

Calcaria oblonga & ampla. Ocreę reflexę et ineptę. Vestes breues & cōplicatæ. Milites tonsi. Capilli Turcarum impexi. Philosophi capillati. Stoici simulati. Amalongus.

Græculus cōto leuatus.

Posthumius Libertus.

Triūphātes planè equitant.

Folia lauri.

Caudæ vulpinę vel lupinæ.

contum ferre erat solitus, quendam Gręculum eodem conto vtrisq; manibus fortiter percutiens, de sella, super quam equitabat, sustulit, eumq; in aëra super caput suum leuauit: quo spectaculo Græcorum exercitus immenso pauore perterritus, in fugam conuertitur, vltimaq; pernicie cæsus. Hinc lætior triumphus exortus cunctos exhilarauit, quòd sine sanguinis effusione sit comparatus. Sic & Posthumius Libertus in consulatu, qui primus omnium ouans ingressus est Vrbem, cùm rem leuiter sine cruore gesserat, vt Plin. lib. XV. cap. XXIX. attestatur. Exhinc etiam apparet mos introductus, & seruatus, vt triumphantes planè equitent, dum vrbes intrant, immò etiam, vt quemadmodum idem Plin. cap. vlti. eodem lib. asserit, lanceis triumphantium lauri folia in contis pro signo victoriæ affiguntur: ita apud Septentrionales, qui lauro carent, caudę vulpinæ, vel lupinę, tam in bellis, quàm triumphis miliaribus hastis alligantur, licet in despectum hostium potius fiat.

De militaribus exercitiis, & disciplinis.

CAP. XV.

Equites armati.

Campi niuales & glaciales.

Equestria prelia Equi remanent

MOS erat antiquitus constanter obseruatus, qui & in hodiernum diem apud Aquilonares obseruatur, vt equites integris armis induti, de plana terra, atq; quocunq; loco natura iniquo, equos ascenderent altos, & ephippiatos, præsertim in lubrica glacie, atq; niualibus campis, vbi frequentiora, atq; acriora bella fieri solent, prout inferius de hyemali certamine ostendetur, maximè propter grauem armaturam, hastasq; densas, quibus communiter in hostes vtuntur: quod absurdum apud eos minimè æstimatur, quemadmodum de Sueuorum moribus Cæsar meminit. Dicit enim: Equestribus præliis sæpe ex equis desiliunt, ac pedibus præliantur, equosq; eodem remanere vestigio assuefecerunt, ad quos se celeriter, cùm vsus est, recipiunt. Nec eorum moribus turpius, aut inertius habetur, quàm ephippiis vti. Itaq; ad quemuis numerum

ephippiatorum,

ephippiatorum, quamuis pauci, adire audent: talesq́ equi Desultorii nuncupantur, quòd ex eis facilè equites desiliant: quos & Celetes Græci, atq; Latini vocant. Præterea alia Gothorum disciplina militaris est, quòd in præcipiti equorum cursu sese totaliter armatos ab vno in alterum, & deinceps in tertium equum vrgentibus prælijs, terram non tangendo, transferre solent, etiam quòd ex equo se supinent, eleuent, vel inclinent, sursum deorsumq́ se moueant, pilam, vel hastam variando, prout Procop. lib. III. de agilitate Totilæ Gothorum Regis latè testatur, dicens: Armis indutus processerat auro abundè cælatis, & ex equo vt ornatissimis phaleris, ita & pilo, ac lancea noscitabatur, purpureaq́, & Regia veste, & ex prædicto equo præcipuè, quo ille miræ magnitudinis vehebatur. In medio autem campo vt bellicæ artis peritus, ac ludibundus processerat, equum diuersim calcaribus concitando, in orbem frenis agiliter agere, obequitandoq́ telum in auras sursum versus aptè diuerberare, & ipsum id rursum ad terram delatum impigrè per manus translatum, gloriæ id artis plurimum ducere, supinandoq́ se desuper equum, inclinandoq́ vtrinq; ad terram, & vicissim in latera, vt qui à puero fuisset desultandi, ac tripudiandi artem edoctus, & ludicra hæc peragendi.

Equi desultorii Celetes. Disciplia equestrium. Totilæ regis agilitas. Equus mirę magnitudinis. Telum resumere doctus.

Adhuc de exercitiis militaribus.

CAP. XVI.

OLENT etiam Septentrionales equites prȩstantiores equos nominibus propriis, signis, & coloribus certis ad se vocare, vt canum more in inuijs, deuijs, rupibus, ac paludibus liberè gradientes, habeant adiutores, vt iubis eorum manibus innixi, subita lassitudine non succumbant. De quibus Saxo lib. XIIII. ac alibi plurima attestatur: sed intimius adhuc Solinus de miro affectu, & ingenio equorum aliqua enarrat, & inter alia ex Plinio allegat: Regem Scytharum cùm singulari certamine interemptum aduersarius victor spoliare vellet, ab equo eius calcibus, morsuq́ laniatus est. Præterea cum prælio Antiochus Galatas subegisset, Centaretrii nomine ducis, qui in acie ceciderat, equum ouaturus insiluit: isq́ adeò spreuit lupatos, & tyrannicos sessores, vt de industria curuatus ruina & se, & equitem afflixit, & peremit, vt sequenti cap. dicetur. Profectò talium equorum pretium præsenti æuo mereretur magnum gradum, si eorum arte, vel natura tot impii, ac crudeles tyranni prȩcipitari, ac confici possent, quot parturiunt nimium fœcundi parentes ad irreparabilem multorum calamitatem.

Equis nomina dantur. Equus occidit interfectorem domini sui. Equi pauci nūc tyrannos occidunt. Parētes tyrānorum nimis fœcundi.

De quorundam equorum dolositate.

CAP. XVII.

Equi animosi Vestrogothorum.

VM apud Vestrogothos equi reperiantur non minus pulchri, quàm animosi, atque ad omnia subeunda certamina, & onera præstantissimi, quia à ferocissimo equorum genere hyemalibus pascuis vt plurimum enutrito producuntur, ideoque importunius ab omnibus, præsertim nobilibus, & militaribus viris, satis caro pretio comparantur. Cùm verò casu aliquo tales equi raptu, vel furto, aut alia quauis negligentia à iustis possessoribus auferuntur, nunquàm, aut rarò nouis sessoribus adeò viuacem spiritum, aut firmam securitatem in periculis exhibent, quemadmodum pristinis alitoribus suis mira agilitate præstare solebant. Signis enim secretis in voce, sono, tactu eos instruunt, quibus admoniti hilarius ad imperata, quàm si calcaribus vrgerentur, procedunt: immò signis huiusmodi à sessoribus non perceptis, duo præcipuè mortis pericula, vel mortem ipsam, inferunt eisdem. Aut enim freno mordicus ore apprehenso, capiteque inter tibias submisso, & clunibus in altum leuatis à dorso antrorsum equitem excutiunt, aut sese in posteriores pedes erigunt, & in tergum supinè casuros exponunt, vt impossibile sit sessoris ceruicem non disrumpi, aut caput non excerebrari. Volens hic sileo casus quorundam Principum, & illustrium virorum Aquilonarium, qui sic periere. Qui enim equos tales à primis educatoribus violentia, vel licentia extrahunt, contemnentes petere qualibus signis venient dirigendi, illicò quàm impetuosi sint, experientur. Verùm pro recentioribus annis opportunius, quàm aliàs vllo priori æuo remedium domandi tam feroces equos repertum est, vt nunquàm, vel rarò, nisi negligentia turpiter interueniente, aliquis præcipitetur ab equis, præcipuè etiam quia omnia equitandi instrumenta modis omnibus proportionata, afferunt securitatem.

Equi secretis signis applaudunt suis.

Pericula duo mortis.

Signa in equo cauenda.

Instrumenta fortia præstant securitatem.

De externis

De externis exemplis malignorum iumentorum.

CAP. XVIII.

VIA gentibus Septentrionis vix notitia est, qualis fuerit equus ille Seianus, de cuius forsan vsitato nomine magis, quàm maligno euentu, plurimi plura referre nouerunt. Igitur talis erat, vt quotquot ob eius eximiam præstantiam eum equitare volebant, tot in præcipitia, mortemq; ruebant. Asseritur enim fuisse magnitudinis inusitatæ, ceruice ardua, colore phœniceo, flaua & comanti iuba, cæterisq; equorum laudibus insignis: hunc tamen quisquis possideret, cum omni domo, & familia, ac fortunis in perniciem deduceretur. Itaq; Cn. Seium primum eius dominum, à M. Antonio capitis damnatum, miserabili supplicio vitam constat finiuisse. Eodem tempore Dolabellam consulem in Syriam proficiscentem, famà eius equi permotum, Argos diuertisse, emisseq; sestertiis centum millibus, sed ipsum mox in Syria bello ciuili obsessum, atq; interfectum fuisse. Deinde eundem equum C. Cassium, qui Dolabellam obsederat, adduxisse: quem Cassium posteà victis Parthis, fusoq; exercitu suo, miseram mortem oppetisse manifestum est. Deinde Antonium post interitum Cassii parta victoria, nobilem illum equum quæsiuisse, & mox eo potitum, victum, atq; desertum miserabili exitio interiisse. Vtcunq; sit, annectendum hic puto, & valde cauendum, quòd equi in præliis, aut alibi sagittis in latere, vel vmbilico, vel coxis icti, se sæpius in posteriores pedes eleuant, dorsotenus cum sessore casuri, prout Herodotus plurimis in locis de Parthorum equis attestatur. Est etiam in pari prouerbio communis relatio de auro Tolosano, quòd quicunq; illud attigit, à templis exportando, ille misero, ac cruciabili exitu perierit, prout Strabo lib. IIII. reliquit manifestum. Aurum igitur Tolosanum, teste Iustino lib. XXXII. fuere argenti pondo quinquies decem centum millia, auri pondo centum decem millia: quod sacrilegium causa excidii Cępioni, exercituiq; eius fuit. Pondo, interprete Budæo de Asse, continet libras decem.

Equus Seianus.

Primus possessor eq. periit.

Cautela eq. vulnerati.

Aur. Tolosanũ

Auri Tolosani quantitas.

Pondo.

De militaribus exercitiis.

CAP. XIX.

NTER alia Septentrionalium bellatorum, seu equestrium exercitia, vnum erat præcipuum, vt quicunque tentaret ea ingredi, & prosequi, haudquaquam ambigeret sub ardua se patientia ferream disciplinam subiturum: primùm quòd contra sæuissima elementa cunctorum certaminum initia esset ingressurus, videlicet hyemales vigilias in glacialibus castris facessere, nec à loco quocunque frigore, vel tempestate sæuiente auelli: deinde famem, æstumque die ac nocte necessitate vrgente pati: prætereà equos ad omnem pugnandi insultum, & motum agitare, contos circum humeros gyrare, equosque in saltum per fossata, sepes, ac trabes cogere, vt in bellicis simulachris sub florida pace, quæ rarissima apud Martiales cernitur, continuè addisceret, quæ postmodum in acerrimis certaminibus pro patria libertate pugnando, velut regulam obseruaret. Qua industria militantium animos assidua exercitatione lex militaris corroborabat: nam & decurrere eos cogebat, & in equum agiliter desilire, armatosque tripudiis agitari, & tuba classicum personante obtundi, ne fortè ex quiete, & otio bellorum obliti, vel ignari in veris prælijs remollescerent, aut in turpem fugam laberentur. Vt enim otium in omni re perniciosum est, ita in militaribus disciplinis noxium, & abhorrendum. Quippe sub eo militare genus hominum suapte natura ad res optimè constitutas commouendas, & conturbandas promptum, in mille seditiones, & proditiones illicò ruit: primumque proprios Principes, quorum negligentia otiari, vel lasciuire permittuntur, vel hostibus domestica fraude instructa produnt, vel in aperto prælio crudeliter perimendos ostendunt. Sed longè detestabilius otium est, quando ab ipsis Principibus supremis ad subditorum eneruationem assumi videtur, prout infame posteris argumentum magni autores tradunt Heliogabalum reliquisse: qui peractis infinitis ineptijs, tandem per scurras occisus est, ac per plateas, & cloacas sordidissimè tractus, & in Tyberim submissus.
Idem de Galieno homine socordissimo, aliisque similibus naturæ portentis, infinita patent exempla.

Marginalia: Patientia durissima. — Exercitia terribilia. — Pax rarissima apud Aquilonares. — Lex militaris. — Otia militibus auferenda. — Milites seditiosi dominos prodere solent. — Heliogabalus. — Galienus.

Adhuc

Adhuc de eisdem militaribus exercitiis externis.

CAP. XX.

EMINIT prætereà Fran. Irenicus lib. II. cap. XXIIII. Germanis fuisse familiare, in gyrum equos vertere, ac in altum leuare: verùm ago assero primùm apud Gothos Septentrionales equos in gyrum vertere plurimum in vsu fuisse, perpetuaq; disciplina durare. Sed abolita est, & in contemptum redacta consuetudo, equos in altum ob rationes supradictas leuare, dum æquè aptum attenderet, ex equo in duos posteriores pedes erecto pugnare, velut bipedem armatum manibus ac pedibus humi serpentem, hostem impetere conto. Sicut enim natura vnicuiq; animanti vires in singulis membris pulchrè præscripsit, ita & eis ornatius est vtendum. Quam periculosum autem, & inutile sit, ex equo sursum eleuato pugnare, videatur superius cap. XVIII. & cap. XVII. Cæterùm Vegetius lib. I. De re militari hæc asserit: Equorum salitio non solùm à tyronibus, sed etiam à stipendiariis militibus districtè semper exacta est: tantaq; cura huius rei solet esse, vt non solùm à dextris, sed etiam à sinistris partibus & insilire condicerent de silice. Hoc enim assidua meditatione faciebant, vt scilicet sine mora in tumultu prælii ascenderent, qui tam studiosè in pace se exercebant. Idem lib. III: Equi cataphracti propter munimenta, & arma, quę gerunt, à vulneribus quidem sunt tuti, sed propter impedimentum, & pondus armorum, facile est ipsos capi, quia frequentius contra dispersos pedites, quàm contra equites in certamine sunt obnoxii. Melius tamen ante legiones positi, vel cum legionariis mixti sunt, quando cominus (hoc est, manu ad manum) pugnatur, quia aciem hostium sæpe rumpunt.

Equi vertuntur in gyrum.

Membrorũ præscriptæ vires.

Equorũ salitio.

Mora nulla in saliẽdo equos

Impedimenta ponderum.

Cominus pugnare.

De multiplici genere bellatorum.

CAP. XXI.

VERTITVR inter militares homines sæpius admiratio, quomodo nonnulli bellis acerrimis implicati, vel viui, vel saucii campum, seu pugnam exeunt, qui primi videntur, & permanent in prælio, ac vltimi sunt in exitu,

Bellatorum quatuor genera. vel fuga, frequentiusque ad interitum impetuntur: & ob id aduertendum est quatuor esse genera bellatorum. Primum eorum, qui fortitudinem modestia temperantes, rebelles acrius cædunt, fugientibus instare erubescunt. Primi. Hi siquidem diuturna armorum experientia certiora virtutis testimonia prosequentes, gloriam suam non in Cunei cōdēsati. victorum fuga, sed vincendorum expugnatione constituunt, cuneos in acie condensantes: Secundi. Alii, qui corporis, animique viribus freti, sed nulla miserationis parte præditi, in hostium tam terga, quàm pectora communi cædis atrocitate desæuiunt. Hique Tyrocinii rudimenta. iuuenilis animi calore prouecti, tyrocinii rudimenta bellorum auspiciis ornare contendunt, tamque ætatis, quàm laudis ardore inflammati, in fas nefasque ruunt, nulla periculorum discretione pensata. Tertii. Tertii, quibus inter metum & pudorem anxiis, Proceritas inanis. progressum terror adimit, recursum ruboris obstaculum tollit: qui sanguine clari, inanique tantùm proceritate conspicui, aciem numero, non viribus densant, hostemque vmbra potius, quàm armis feriunt, & in bellatorum grege solo corporum spectaculo censentur: qui licet sunt magnarum opum domini, genere quàm animo præstantiores, plus tamen ignauiæ, quàm nobilitatis viribus indulgere videntur, nihil præclari Nobiles ignauię indulgētes audentes attentare. Quarti, qui speciem, non rem in bellum perferunt, seque extremis sociorum agminibus inserentes, primi fugam, postremi prælium gerunt: in quibus imbecillitatis habitum certi pauoris indicium detegit, cùm semper quęsitis de industria subterfugiis, pugnantium terga timidioris progressus pigritia subsequuntur. Hæcque bellatorum quatuor genera Saxo clarè commemorat lib. IIII.

De differentia Ducum.

CAP. XXII.

ATTENDITVR præterea ducum differentia, vbi vnus tardus, & timidus est: alter ferox, & perspicax: vnus ingenio, atque militari disciplina instructus: alter vagus, temerarius, & pertinax: vnus prospicit commeatum, præcauet insidias, vires hostium ponderat, tempus pugnæ eligit, arma perlustrat, aciem instruit, & subsidiis firmat: alter ordinem militum non attendit, locum non explorat, signa non distribuit, impedimenta non remouet: vnus graues, & cunctabundos pugnatores hostibus obiicit: alter tyrones, aut mala disciplina institutos exercitus accipit, quorum fœda fiducia ductus, paucissimis hostibus circumseptus occumbit. Plurimum nanque in bellis pollere videntur militum copiæ viribus, exercitiisque instructæ, præterea ducum ingenia, & experimenta humanæ fortunę coiuncta: quę potentior vis est in bellicis rebus. Verùm vel tanta nobilitas militum, vel fortunæ varietas incidere solet, vt vicissim nunc exules, nunc Reges videntur: & ita de vniuscuiusque incerto euentu cogitandum erit. Præterea quòd exercitus propter inconsueti aëris incommoditatem plerunque dissenterię morbo grauiter exagitari possit, atque illicò interire. Deinde quòd bellatores, præcipuè sacrilegos, aduersus sublime numen præliantes (vt Iustinus attestatur) elementorum vis, tempestas scilicet, & grando, & frigus, multos absumere solent, quasi vulnere sauciatos. Insuper & assidui imbres, gelu, nix concreta, fames, lassitudo, pecuniarum defectus, murmuratio afferentium necessaria, & absentia ducum, discordia militum, & pessima susurratio seditiosorum, ac portentosa deceptio adulatorum, qui apertis auribus ficta pro veris suggerunt, variant, atque victoriam adesse promittunt, & in exitu plus lingua, quàm ensis hostilis sublatis opibus, & Principis vitæ nocuisse videbuntur. Væ igitur illis, qui talibus delectantur malis.

Cōditiones bellantiū & bellorum notanda.

Instructi viribus pollent.

Fortuna humana potens.

Euētus incertus belli.

Victoriæ impedimenta.

Adulatores pessimi.

De armis

De armis, & cautelis equestrium.

CAP. XXIII.

NGRESSVRI Septentrionales equestre certamen grauibus lanceis, & densis, earum cuspides non serico (vt dictum est) aut aureis filis exornant, sed caudis vulpium, aut luporum, in despectum quorumcunque inimicorum. Nunquam etiam vexillatis hastis more Persarum, aut Græcorum vtuntur, qui eo apparatu præstigioso, veluti primo stratagemate, satis acriter putant fugare, vel saltem territare quemcunque venturum hostem. Ballistis tamen, seu arcubus chalybeis, atque corneis, ob maximum ictum, & vehementiam eius robore concitandam, vtuntur: sunt etenim fidelissimè fabricati, prout omnimodę sagittę eis coniunctæ. Demum gladiis tam longis, quàm strictis, & incuruatis: quibus, perfractis lanceis, punctim, vel cesim vtuntur. Similiter & latis ensibus, vtraque manu versatilibus. Item malleis ferreis vnco incuruatis: quibus districtius galeas penetrant, & infringunt, quàm quouis alio præliari instrumento: immò huiusmodi malleis aut equitem à iumento extrahunt, aut ipsum equum excerebrant, vt sessorem exturbent. Item cominus pugnando, multo ac vario genere vtuntur pugionum, & telorum, stricto videlicet & lato, bicipiti, curuato ac hamato, prout in parte superius est expressum. Tegmina equorum chalybea sunt, aut ferrei thoraces, vel coriarii, calce viua macerati, & ferreis filis ob gladiorum sectiones præmuniti. Eoque modo instructi, acies plures à seinuicem paululum, si opus sit, distantes, prouidentius instaurant, vt vna alteri hoste ingruente mox aduolatura succurrat: summeque nituntur, vt hostem instar turbinis circulo includant, ne eius astutia, aut longis stratagematibus ipsimet inuoluantur: vtque id opportunius faciant, certis signis speculatorum, tibicinumque diriguntur.

Caudæ vulpinę cōtis alligant.

Græcorum & Persarum mos.

Arcus chalybei ac cornei.

Enses versatiles Mallei icuruati

Tegmina equorum ferrea.

Hostis cur circulo claudit.

De aliis cautelis.

CAP. XXIIII.

AVENT etiam diligenter, ne hostem cauillosè fugientem celerius, quàm cautius (rapina quauis relicta) insectentur. Fuga nanque simulata, & tectis insidiis plures quandoque perimi solent, quàm Marte truculento. Neque etiam si hostis necessitudine, vel voto campum exient seipsos continuò dispergere solent. Nouere etenim eò inimicorum studium ferri, vt quos fortiter vnitos, & mutua defensione securos disturbare nequierint, modis omnibus disgregatos insiliant, & confringant. Nec etiam armis, thoracibus præsertim, durante certamine se denudant, vt lectis more mollium incumbant: sed primam, præcipuamque de iumentis suscipiunt curam, vt saltem arborum ramis, quibus etiam assueti sunt alio non occurrente pabulo, reficiantur. Interim ipsi equites dulcius in saxis, vel humo nuda quiescunt. Nec desinunt continuis speculatoribus explorare, an hostiles insidiæ per syluarum latebras præmissæ

Fuga simulata.

Dispersi superantur.

Milites lectis nō vtuntur durante bello.

Insidiæ cauēdę.

Pontes. Vada. Paludes. Montes. Ignes scitillãtes Dolus cauetur difficilimè. Vexilli veritas. Solares radii obiecti cauẽtur

sint, aut post tergum propè, vel à longè relictæ: etiam an pontes viciniores abrupti, aut sustentacula eorum mediotenus per limam scissa, cùm id insidiandi genus non ignorant præsentissimam afferre mortem. Notant etiam signis diligentibus, quæ saxis, vel arboribus imprimunt, vbi facilius vel aggrediendo, vel declinando hostem, vada fluminum celeri transitu sunt tutiora: item iniqua loca, voraginosum solum, paludem limosam, & montium asperitatem, prætereà strictos saltus, & nemora obscura, ac ignem scintillantem: quas quidem cautelas, aliasq; eisdem similes, etsi diligenter obseruant, transfugarum tamen dolis, quibus Saxo Sialandicus in tota sua historia Danos abundare meminit, pluries circumueniuntur: quia & ii adulterino signo prælantes, quasi sociorum vti solent, maximè vt aduersarios turbent ab equestri ordine, & disciplina, dum contentio oriatur de veritate vexilli. Summeq; cauent Aquilonares, ne solaribus radiis pariter, & hostibus ab Austro inminentibus (ne oculi eorum hebetentur) sese opponant, sed procurato ex industria loco obliquo, & duro, eisdem inimicis occurrant.

De certis breuibus cautelis à Iordane in conflictibus Gothorum annotatis.

CAP. XXV.

Sentẽtię Iordanis de vsu bellãdi Gothorũ

NOVERVNT Gothi confligere cum superbis, quia etsi loca inhabitãt diuersa, vniti tamẽ cõsiliis ad bella ꝓcedunt.
Sicut famosum prælium, ita multiplex, & perplexum.
Loci opportunitas non paruam victoriæ partẽ pollicetur.
Facile assumit pugnãdi necessitatẽ, q̃ fugiẽdi nõ iuenit locũ.
Audaciores sunt, & insolentiores, q̃ inferũt bellum.
Dissonæ gentes pauorem immittunt, vel pariunt.
Abscissis membris, membra relabuntur.
Nec corpora perstant, quibus ossa sunt subtracta.
Morituros in otio fata præcipitant.
In formidine belli præsentia Regis sortitur spem meliorem.
Fragile munimentum quandoq; vitæ subsidium præstat.
Hostis fractus quandoq; tubis territat inimicos, veluti leo venabulis pressus.
Fatigandus est obsidione, qui annonæ copia caret.
Sellis equinis construitur agger.
Fortibus viris digna debentur funera.
Modestum regimen non parit in competitore certamen.
Indignum facinus priuatum malum publico resarcire.
Astuti Principes alibi minantur, alibi arma inferunt.
Par fraus, & astutia, spem victoriæ alit.
Incomposita regnandi initia, surreptionis opportunitatem promitunt.
Generosi animi est, post victoriam non sæuire.
Degener animus nec libertati studet, nec fidem pręstitam seruat.
Sentiet iratum, qui proprium dominum crediderit contemnendum.
Suadetur bellum in vicinos, vt in propriis pax habeatur.
In eis sæpe regna deficiunt, à quorum nominibus inchoant.
Vitam truculentam sæuissima mors imitatur.
Attila vino, somnoq; grauatus, fluxu sanguinis è naribus obiit.
Fatales exitus nullus vindicare præsumit.
Diuersis insignibus ornatur aulicum decus.

Dum

Dum multi imperare cupiunt, omnes simul imperium perdunt.
Regnum plus grauat copia, quàm inopia successorum.
Facilè omnes appetunt, quæ pro cunctorum vtilitate tentantur.
Per discordiam ex vno corpore exurgunt diuersa.
Non æquè filiis, ac parentibus fortuna fauere solet.
Dissidium perniciosa res est, præcipuè fratrum.
Diuisi corruunt, qui vniti alios territare solent.
Armenta rapiens, nisi corripiatur, regna inuadere præsumit.
Inaccessibilia humana diligentia peruia fieri possunt.
Melius est hostem preuenire muneribus, quàm sustinere obsidentem.
Melius est sponte, & liberaliter elargiri partem, quàm amittere totum.
Madentibus armis in cruore, sæuitia remanet infracta.
Victoria non hominum potestate, sed Dei virtute donatur.
Pro gloria libertatis acrius certatur.
Necessitas consilium quærit, & inuenit.
Sibiipsi non hosti nocet, qui insidias struit in loco ignoto.
Solatium est calamitosis præcognoscere fatum.

Quòd autem tam attentissimæ cautelæ in prælijs, præcipuè penes Principem, & ductorem exercitus, habendæ sint, mirum non est, quia dux omnium vices in se gerit, vbi exercitus quasi animal quoddam homini persimile reputatur: cuius caput est Princeps, acies verò instructa vt pectus ac thorax, pedites manus, equites autem pedes. Consequens ergo erit, vt commoto capite membra reliqua nullum officium præstare possunt, sic perturbato ductore, omnis exercitus fluctuat, periclitatur, & perit: expositus enim est fortunæ, veluti nauis reflantibus contrariis ventis, si gubernator ab officio suo torpescit, nec clauum pro fluctuum motu forti animo huc atque illuc versat, impellitque. Nullum igitur constantis ducis, aut fortissimi militis munus omittat oportet ille, qui rei bellicæ præest: sed occurset timentibus, retineat cedentes, adsit fortibus, spe, consilio, manu, nutu, voce: hostibus semper insignis sit, suis autem conspicuus appareat, & ardore, præsentiaque animi in omne opus feratur: flagrantes oculos circumuoluat, truci voce increpet, & nunc minacibus, nunc blandis verbis milites appellet, vt magis è re arbitrabitur. At cùm à pugna otium erit, arma paret ductor oportet, alloquatur exercitum, militem ferat, in ore vulgi agit, rumores hauriat, præterita, instantia, futura pari diligentia meditetur, secreta vmbracula fugiat, in propatulo, atque aperto vescatur, literas diligenter legat, nuntios audiat, neque illos perterreat. Ignaui quidem Principis est, nolle aduersa audire, & nuntiis adeò perturbari, vt à ratione discedat. Magnæ quidem constantiæ est, aduersis nuntiis non commoueri, & animi affectum, subitumque motum ex vultu non prodere, iuxta illud Virgilii,

Cautelæ principum. Exercitus quasi animal est. Exercitus fluctuans naui assimilatur. Officium ducũ. Vmbracula secreta fugiẽda. Ignauus princeps. Virgi.

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Expedit enim vt aliquando principes simulent, vel dissimulent, sic tamen vt omnia contrahant ad obsequium approbabilis veritatis. Qui verò nuntium vnum atque alterum percutit, aut malè tractat, consequens est, vt armatos sustinere debeat legatos: qui etsi pauci videntur accedere, tamen ob peritiam militarem facilè opprimunt effœminatam multitudinem, & inordinatam colluuionem. Vera etenim victoria speranda, ac cõsequenda erit in exercitatione militari, ab ineũte adolescẽtia principis, ducis, aut Regis introducta, et quasi connata, vt aliter sciat se gerere in priuata, aliter in publica pugna, aliter in pedestri, equestri, in nauali, & aliter in glaciali, seu niuali, prout inferius lib. XI. diffusius ostendetur. Immò ad veram militiam capessendam alia quædam ratio habenda est, vbi in aciem descenditur, & cum hoste concurritur, illic puluis, æstus, sudor, sitis, clamor militaris, ho-

Legati armati. Pauci periti multitudinem fugant.

stium incursus, timor, spes, & alia multa adeò animum perturbant, ac distrahunt, vt vix illi ipsi, qui à teneris annis talia perpessi sunt, eadem perferre valeant. Magnis itaque laudibus extollendus est princeps, qui milites quotidie bellicis laboribus exercet, ne per ignauiam, & desidiam tabescant, vt cùm opus fuerit, pro iustitia, & patria libertate certando eneruare poterint violentiam tyrannorum: quod solum inter præclariores triumphos perpetuam meretur laudem, & memoriam sempiternam. Nec efferatur aliquis inanibus titulis, quòd artem calleat militarem, nisi (vt dictum est) aliquid pro tuenda æquitate, & innocentia defendenda, demonstret se strenuè exercere. Commendatur miris modis Alexander ætate XXXIII. annorum moriens, quòd inter cæteras heroicas virtutes clementissimus extiterit in oppressos, ita vt à barbaris nationibus lugerètur extinctus. Vita tamen spirans, XXX. millia puerorum è diuersis nationibus victis, sub præceptoribus diuersarum artium instrui fecit: quorum prouecta ætate, & prudentia, si superuixisset, totum orbem iustè regnando gubernasset.

Princeps laudabilis.

Alexander Magnus.

De præfectis prouincialibus.

CAP. XXVI.

IN Septentrionalibus regnis vti multæ, & potentes sunt prouinciæ, ita & in illis dirigendis diuersæ sortis, & linguarum præfecti à principibus constituuntur, tanquam radii à sole emissi, vt in toto terrarum circuitu æquitas et iustitia custodiatur, securitasque permaneat omnibus populis inuiolata. Falsus enim dolor esse non creditur, vbi tanti laboris incommoda subeuntur, quando scilicet defectu bonorum, aut grauamine malorum præfectorum apud regni iudicium ex vltimis finibus afflicti subditi coguntur afferre querelas, veluti ab Islandia, ac

Præfecti diuersi Iustitia vnita.

Finmarchia

Finmarchia apud Regem Noruegiæ, & de Scricfinnia, Bothnia, Finlandia, ac Dalacarlia, ad Regem Suetiæ: qui tamen nullam deteriorem querelam ex omnibus potentatibus suis, quàm à Moschouitarum limitibus sufferre solet, idq; ob insatiabilem collimitaneorum rapacitatem, & Græculum dolum. Attamen Regius præfectus autoritati satisfaciens, homicidia resecat, furta condemnat, abactores animalium legitima securitate coërcet, quietosq; incolas à sceleratis Moschorum ausibus reddit, vindictamq; malignis eorum moribus semper opponit, & proditores, exploratoresq; (crimine confesso) corripiendos constringit. Talibus enim excessibus, publica violata pace, sæpius notantur Moschouitæ. Iiq; præfecti, qui ita innocentes defendunt, & insolentes corripiunt, à bonis iustisq; Principibus constituuntur: quos & conseruant in longęua pace beatos.

Querelę ob rapinas.
Virtus boni præfecti.
Moschouitę rapaces.

De tyrannica seueritate, & exactione præfectorum.

CAP. XXVII.

VERVM ne diuturna permaneat hęc felicitas regiminis ęquitate parta, malignorum hominum consiliis alibi per regnum tales constituuntur præfecti, qui auaritia, & malitia obcęcati, innocentes torquent, sceleratos exaltant, iura omnia peruertunt, totum regnum in ruinam, seipsos in calamitatem, & Regem in ludibrium, infamiam, miseriam, & exilium breui momento transmittunt. Verùm ne res hæc careat documento, inter cæteros sanguinarios, & auaros præfectos, quos Ericus Rex Suetiæ ex ducibus Pomeraniæ ortus &c. euiscerandæ Suetiæ præfecerat, erat quidam Danus Iusse Ericson: is super Dalacarlorum regionem constitutus, tam crudelem se omnibus exhibuit, vt putarentur omnes omnium malignorum tyrannorum spiritus, qui vnquam anteà fuerant, in hunc perditissimum nebulonem confluxisse. Narrat Cicero crudelem Verrem fumo ex putridis lignis educto, vnum hominem innoxium perdidisse: at hic Iusse eiusdem malignitatis spiritu obsessus, non vnum innocentem, sed ex Dalacarliæ incolis sine numero innocentissimos fumo suspensos (licet viribus sese

Præfecti pessimi.
Iusse Ericson Danus.
Verres crudelissimus.

rebellando liberare poterant) occidit. Quo pacto ne non satis ingeniosus carnifex in exquirendis nouis tormentorum generibus videretur, vxores maritorum tam crudeliter occisorum, in locum iumentorum trahendis aratris applicari non erubuit, immò inter primas delicias duxit, videre, & audire eas inter tantas angustias fœtus ex se mortuos abiicere, & rursus aratro apponi, donec mortuæ, aut semianimes collaberentur. Possent hic horribiliora eiusdem Danicæ tyrannidis facinora adduci, quæ tunc non solùm per illum, sed per omnes Regios præfectos committebantur: at satis est dixisse eos his artibus vltima fata in se, & exilium in Regem suum impiissimum procurasse. Rusticorum nanque furore crudeliter occisi sunt, quando audaciores erant ad prędandum, quàm præliandum. Rex verò Ericus Pomeranus à Danis, quorum consiliis in suam, multorumque ruinam vsus fuerat, derelictus, vrgente viro potenti Engilberto, centum millibus incolarum ad arma prouocatis stipato, ad paruam Gotlandiæ insulam velut profugus in miserabili senecta se recepit. Sed quia de his, & similibus dilectissimus frater, & antecessor meus D. Ioannes Magnus Gothus, in vita eiusdem Erici diffusius tractat, pium lectorem ad hunc remitto, intereà cunctis principibus fideliter suadens attendere responsum Alexandri Magni: qui interrogatus, vbinam thesauros haberet, respondit, apud amicos cautè sibi seruari. Et rectè: beneuolentia enim & sui, & alieni æris domina est. Nec dissonat huic consilio verbum Tyberii Cæsaris: qui suadentibus subditos grauandos esse tributis, respondit, boni pastoris esse tondere pecus, non deglubere.

Crudelitas inaudita. Exulat rex. Beneuolentia.

Adhuc de eisdem pessimis præfectis.

CAP. XXVIII.

TSI superiore cap. visa est tota regio purgata tyrannide crudelium præfectorum, tamen damnabiles reliquiæ simili astutia, & arte in eorum complicibus, & alumnis velut toxico perseuerârunt: qui quantò mentitis obsequiis magis fidem principibus ostentare poterant, tantò putabant se Regiis secretis, & officiis præ ceteris omnibus fieri superiores. Nec opinione fallebantur. Dum enim primùm supplices, ac humiles Danica disciplina, ac in municipalibus scientiis expertos sese Regibus exhiberent, maximè in exactione tributorum, & multarum, mox ad præfecturas sine vlterioribus meritis super simplicem populum erigebantur: taliumque præfectorum tyrannide cooperante, potentissimus Gothorum, Suecorum, ac Noruegianorum Rex Carolus, prædicti Regis Erici successor, coactus est fidelissimæ gentis suæ sustinere rebellionem, ac tandem exilium sufferre, prout mox dicetur. Ii etenim præfecti auarè, & atrociter subiectum populum opprimebant, quia ad omnem nequitiam erant audacissimi, & ad omnem virtutem, resque præclaras imbellissimi. Erant etiam in legibus patriæ taliter eruditi, vt magis iuris, quàm iustitiæ consulti haberentur. Nullus erat patriæ legis titulus, quem non cogerent suæ inexplebili auaritiæ inseruire. Omnia verba legis ita interpretabantur, vt nihil prorsus ad legislatoris intentionem accedere viderentur: summum enim ius summam æquitatem esse dicebant. Seueritas voluit iustitia videri: immò vt consuetissimus mos tyrannorum est, omnibus nefandis sceleribus nomina summarum virtutum imponebant, dicentes se omnia ob publicam totius patriæ salutem facere, cùm tamen totam patriam desolare, & funditus euertere contenderent. Cumque Rex ipse ob tam immania suorum præfectorum scelera, atque

Reliquiæ pessimorum præfectorum. Exactores astutissimi. Carolus rex. Rex exulat ob pessimos prę fectos. Summum ius. Mos tyrannorum.

sacrilegia, obsidione grauissima in sua regia incolarum potentia clauderetur, frustraque à suis præfectis, qui liberius per regnum vagabantur, expectaret auxilium, hærebat quid in tanta perplexitate pro remedio conduceret tutiore, misitque denuò secretos nuntios antedictis præfectis, mandans ob eorum honorem, & fidem, ac præstitum iuramentum, vt eius calamitati subuenirent. Sed frustra: nihil enim aliud didicerant, quàm superbè dominari supplicibus, pecuniam extorquere ab incolis, iniurias irrogare miseris, supplicio afficere innoxios: at arma pro suo Rege assumere, aut vires viribus opponere, nunquàm didicerunt, immò seipsos Regiis aduersariis sponte captiuandos exhibuerunt (prout in simili Procopius in suos Græculos conqueritur, contra Gothos pro Iustiniano Imperatore nil facientes) digni profectò ita captiuari, vt similibus traditoribus sempiterno terrori essent, & exemplo. Tum Rex in arcta necessitate positus, tutissimum præsidium in fuga prouidens, naues aliquot in horrendissimo frigore mensis Ianuarii celerrimè diuitiis ingentibus impositis, adaptari iussit. Cumque iam anchoræ leuandæ restarent, quidam ex præfectis Regem interrogat, an aliquid in terra neglexisset: quo audito Rex suspirans, respondit: Neglexi sanè ante plures annos te, & tui similes in furcam suspendere: quod tunc si fecissem, nunc quietius in tranquilla Republica remanerem. Moxque erectis velis in Gedanum Prussiæ celeberrimum emporium, magis grata, quàm iucunda nauigatione peruenit, à Casimiro Rege Poloniæ humanissimè exceptus, donec VII. annis euolutis, in pristinam dignitatem, & potentiam reciperetur, factus omnibus charissimus, qui anteà publico odio laborabat. Præfectos nanque instituit, qui virtutes vitiis, iustitiam iniuriis, honestatem vtilitati præferebant. Quid verò Rex Daniæ Christiernus eius nominis secundus, in regnis Aquilonaribus ob sæuitiam crudelium præfectorum passus sit, nemo qui acta eius legit, ignorat. Inter cæteros autem quendam impium sanguinarium præfectum habuit, Nicolaum Holste appellatum: cuius vnica voluptas erat, Regem seuerum præcedendo, eleuare excelsas furcas, quibus infelices regnicolas immani morte afficeret, nisi certo auri, argentique pondere quantocyus redimerent vitam: asserens longos fures altas decere cruces. Nec defuit præconi iustum fatum. Regia nanque sententia, quòd à multis innocentibus pecuniam extorsisset, condemnatus, & in eadem furca, quam aliis parari iusserat, ipse suspensus fuit: licet nihil magis securitatis à furibundo populo Regi partum est, quin fugeret omni momento. De hoc autem Christierno Rege, & gestis eius, nonnihil oculata fide inferius scribam, quia præsens horrenda vidi.

Rex desertus à præfectis.
Vitia malorum præfectorum.
Perfidia notanda.
Græculi.
Præsidiũ ĩ fuga
Regis responsũ
Gedanũ Prussiæ celeberrimũ emporiũ.
Casimirus Rex Poloniæ.
Carolus rex Suetiæ 7. annis exul.
Christiernus 2. Rex Daniæ.
Clauos Holste.
Fures longi altius suspedũt.
Laqueo periit.

De pessimis Consiliariis Principum minorennium.

CAP. XXIX.

Frotho rex.

Vestmarus & Colo.

Fœmina procax

Mulier bona.

Filii 12. Vestmari.

Indoles vitiis inquinatur.

Neqtiosissima facta.

Otium vitiis amicum.

SAXO Danicarum rerum celeberrimus scriptor, asserit Regi Frothoni eius nominis III. adhuc minorenni, cunctorum procerum vnanimi consensu plures ex illustribus viris nedum in tutelam, sed eius nomine regni regendi, amplam fuisse tributam potestatem: qui expectato Regis robore, vicaria officia tutabantur. Duo igitur horum, Vestmarus, & Colo fratres, eiusmodi regiminis, & tutelæ præcipui erant. Colo vxorem habuit tantæ procacitatis, vt quantumlibet disertos eneruare solebat. Altercando quippe, ac disceptando, & querendo peruicacissima extitit, & imbellis: nam à lingua spicula mutuabat, quibus velut fallaciarum laqueis, incautos strangulabat. Cæterùm condere pacta, aut rescindere, præpotens erat, vtriusq; horum efficaciam oris aculeo gestans. Attamen ad vltimum tam nefariis artibus, & atroci crimine deprehensa, quòd Regio honori turpiter illusisset, lapidibus obruta fuit: documentum cæteris relinquens, mulierem omnem oportere esse sensatam, tacitam, & pudoratam. Vestmaro erant XII. filii, Coloq; terna filiorum sorte gaudebat. Hi pariter cùm & ætate puberes, & animis acres essent, fiducia in temeritatem versa, ad obscœnos ritus inquinatam flagitiis indolem contulerunt. Adeò enim insolenter egerunt, vt constupratis aliorum nuptis, ac filiabus (quemadmodum Iustinus de Dionysio tyranno meminit) proscripsisse pudicitiam, atq; in prostibulum relegasse viderentur. Corruptis quoq; matronarum fulcris, ne toris quidem virginalibus abstinebant. Suus nullum thalamus securitate donabat, nec quisquam ferè patriæ locus luxuriæ eorum vestigiis vacuus erat. Mariti metu, coniuges corporum suorum ludibrio vexabantur: iniuriis obtemperatum est: cessit copularum respectus, violentusq; amplexuum vsus extabat: publicata est Venus, coniugiorum reuerentia pereunte: raptim luxuria petebatur. In causa otium erat, quòd expertia agitationis corpora, amica vitiis, quiete diffluerent.

Adhuc

Adhuc de eisdem.

CAP. XXX.

ORVM itaque filiorum libidine & insolētia, præcipuè vnius Grep appellati, perterrita soror Regis, quò tutior ab iniuria foret, septū vallo conclaue, adhibitis XXX. sui corporis custodibus, petiuit. Verùm quod in Regia sorore turpiter efficere nequiit, paulùlum posteà in Regis legitima consorte, Hunnorum Regis filia, concubitu nefandissimo adimpleuit. Dum enim humili Venere haud cōtentari potuit, eò se temeritatis effudit, vt cum Regina commercio libidinis habito, tam Regi perfidus, quàm cæteris violentus existeret. Adoleuit deinde paulatim infamia, tacitoque gradu criminis suspicio serpsit antè vulgo comperta, quàm Regi. Grep enim in omnes, qui vel modicam huius sceleris mentionem egissent, animaduertere solitus, accusationem sui formidabilem fecerat: opinio tamen criminis primùm susurris alita est, dehinc excepta rumoribus. Difficilis siquidem apud conscios alieni criminis occultatio est. Intereà tamen dum tantis flagitiis fœtidus is adulter æstuaret, Regis sorori coniugii vinculo associari instabat. Sed vilitate infamis vitæ repulsus, cunctos virginis procos, ac petitores conuiuii simulatione contractos, capitibus truncauit: quibus & conclaue sororis Regiæ cæteris in terrorem, & crudele spectaculum cinxit. Nihil tamen eius apud Regem gratiæ detractum est, quominus consueta familiaritate fungeretur. Constituit enim, ne quis Regem allocuturus, sine muneribus aggrederetur, Regiæ charitatis simulatione crudelitatis suæ infamiam leuaturus. Taliter lacessitum vulgus afflictationis suæ querelam tantis gemitibus agitabat: nulli miseriæ tempora culpandi palàm animus erat: nemo ingruentem calumniam apertis querimoniis prosequi audebat: internus omnium præcordia dolor hòc acrius, quò occultius lacerabat. Et hæc omnia impunè sub Rege puero quauis annexa temeritate perpetrata sunt.

Grep.
Pudicitiæ mulieris 30. custodes deputātur
Adulter pfidus
Crimen detegit susurris.
Adulter fœtid'.
Vilitas infamis vitæ.
Charitatis simulatione iniqssima fiunt.
Dolores occulti grauiores.
Rex puer.

De portentosis sceleribus contubernalium eiusdem Regis Daniæ.

CAP. XXXI.

QVINETIAM, vt idem Saxo refert, contubernales eiusdem Regis otio petulantiam nacti, partam quiete lasciuiam improbissimis extulere sceleribus. Quosdam enim testibus in sublime pertractos, more agitabilis pilæ pendula corporum impulsione vexabant: aliis hædinum incedentibus corium substernētes, lubrici tergoris offendiculo per occultum funis raptum incautos subegere gressus: alios veste nudatos, variis verberum suppliciis lacerabant: alios clauo affixos, laquei more suspensionis multauere ludibrio: quorundam barbæ, & verticis pilos faculis torruerunt: aliis pubem, atque inguina subiecto torre cremabant: virginibus nubere non licebat, nisi quarum castitas eis antè delibata fuisset: aduenas ossibus conuerberabant: alios ad intemperantiam compulsos, immoderata potione rumpebant: nemini filiam nuptum dare licebat, nisi gratia

Vitia contubernalium Regis horrenda.
Portentosa oīa in Dania sub puero rege.

ipsorum, fauoreq́ mercato: nulli matrimonium contrahendi fas erat, si eorum non pretio præmisset assensum. Præterea non in virgines modò, verùm etiam in matronarum turbam passim dissolutissimę libidinis suæ flagitia porrexerunt. Mixtam petulantiæ rabiem duplex furoris species agitabat. Conuenis, hospitibusq́ receptuum loco conuitia præbebantur. Tot ludibriorum irritamenta à petulantibus, & lasciuis reperta sunt. Adeò sub Rege puero temeritas libertate nutrita est. Nihil enim tantum peccandi licentiam protrahit, quantum vltionis, pœnæq́ dilatio. Tam effrenata militum procacitas, non exteris tantùm, sed etiam Danicæ patriæ inuisum fecerat Regem. Dani tamen dolenter ferebant, superbè sibi, ac crudeliter imperari. Sed quomodo omnium horum autor Greep dictus (id est, cloacaria furca) fuerit punitus, autor vix ostendit.

Pœnæ dilatio dispēdiosa.

Greep.

De vafris consiliis, & iniquis Consiliariis &c.

CAP. XXXII.

RINCIPIBVS cùm (vt in plurimum sint suspiciosissimi) diuersimodè consilia tribuuntur, alius miris technis de moneta intendenda, vel eleuanda, dum fuerit eroganda, & rursus deiicienda, dum fuerit corroganda, vt & multum æris paruo dissoluat, & pro paruo multum recipiat. Alius suadet vt bellum simulet, vt pecuniam conflet. Alius facit pacem sanctis cærimoniis, vt plebeculæ præstigium fiat, ac si pius Princeps ab effusione sanguinis horreret. Alius antiquas leges tinea rasas, quas nemo latas meminit, contra transgressores ad multas extrahendas adducit, quasi nullum haberet vberiorem prouentum, nullum magis honorificum, vtpote qui iustitiæ personam præ se ferat. Alius, vt grauia primùm tributa fiant, & posteà interpositione bonorum virorum ad mitiorem summam relaxentur: quo casu quæstores suas capsas ditare possunt. Alius suadet vendere priuilegia tantò pluris, quantò melior fuerit Princeps, populum offendere timens. Alius suadet examinare iudices, vt adulatione, vel ignauia cedant votis Principum, & trepidam in tribunali ferant sententiam. Neq́ enim deest prætextus pronuntianti pro Principe, nempe satis est aut æquitatem à sua parte esse, aut verba legis, aut contortum scripti sensum, aut grandem prudentiam, et autoritatem iudicis. Alius allegat Crassi diuitis dictum, Nullam auri vim satis esse Principi, cui sit alendus exercitus. Præterea nihil iniustè Regem facere, vt maximè etiam velit, posse: quippe omnia omnium eius esse, ac homines etiam ipsos. Tantum verò cuiq́ esse proprium, quantum Regis benignitas ei non ademerit: quod ipsum quàm minimum sit, Principis vultum referre, vt cuius tutamentum in eo situm sit, ne populus diuitiis, ac libertate lasciuiat, quòd hę res minus patienter ferant dura, atq́ iniusta imperia: quin contrà egestas, atq́ inopia rotundat animos, ac patientes reddit, adunatq́ pressis generosos rebellandi spiritus. Vtcunq́ sit, multi Principes his, & similibus consiliis, & consiliariis, facti sunt exules, miseri, infames, & inhabiles in se, & posteritate sua, amplius gubernandi.

Monetæ mutatio.
Bellorum simulatio.
Pacis fictio.
Legum corruptio.
Tributorum variatio.
Priuilegiorū vēditio.
Iudicum examinatio.
Iudiciorum ꝑuersio.
Exercitus conscriptio.
Subditorum cōfiscatio.
Diuitū depssio
Resistentię timiditas.
Principes exules & infames cur?

De bonis

De bonis consiliis, ac Consiliariis.

CAP. XXXIII.

QVANTVM profuere in omni ætate salubria consilia Principibus, ac populis, nemo est qui non exultat, hæc memorans, ac sciens maximè, quòd honor, & securitas illis, scilicet Regibus & Principibus, frequentius euenit ex populi opibus, & grata obedientia, quàm infelicibus fortunis, in quibus rixæ sunt connatæ. Principis itaque officium est, vt secus non curet subditos, quàm fidelis pastor oues, vt dirigat, foueat, & conseruet. Nam populi egestas non pacem, sed rixas nutrit. Qui secus agunt, mutationi student, quasi fastidium habentes bonæ securitatis, vt promptiores sint ad violandum, rapiendumque alienas fortunas, vbi domi nil habent, quod perdere possunt. Itaque infelicissimus est Rex, qui aliter suos in officio continere non potest, quàm contumeliis, compilatione, & sectione vexare: cui magis vtile est regno se abdicare, quàm his artibus possidere. Neque enim Regia dignitas est mendicis imperare, sed opulentis, vt Fabricii verbum est, Malle se diuitibus imperare, quàm diuitem esse. Absurdissimum est enim, aliquem voluptate, ac deliciis fluere, dum alii vndique conteruntur lamentis, & egestate: & hoc quoque non est regni, sed carceris esse custodem. Præterea imperitissimus æstimandus est medicus, qui morbum nescit, nisi morbo curare: ita vitam ciuium per bonorum ablationem tutari, impiissimum est, aut improborum admissis iniquis consiliis permittere, quòd pauci ad se omnia trahant, & rapiant, atque in priuatum vsum conuertant: quod à publicis prędonibus, & sicariis parum differt: quos ciues etsi dudum sustinuit rebellantes, àmodo æstimet fideles, & obedientes. Non enim est Regium munus, meminisse iniuriarum, quas priuatus accepit: nam quos prius hostes habuit, posteà clientes, vt patronum, tutorem, & patrem decet, tueri debet, nec præterita, sed sequentia delicta cognoscere, & si opus est, punire. Tyrannorum verò hæc est conditio, aut tyrannis similium vt suis ciuibus, nec absentibus, nec præsentibus confidant: & si confidere necesse habent, plerunque cùm res in periculum vocatur, ab alterutris cladem accipiunt, & defectionem: & forsan iusta ratione, cùm Valla dicat, quosdam non officium Regum, aut gubernatorum suscepisse, sed carnificum munus: ideoque & ipsi plerunque in macello mactantur.

Opes popli & grata obedientia principes efficiũt feliciores.

Principis officium.

Domi nil hẽtur qđ ꝑdi posſit Rex ĩfelicisſim'

Rex mendicoꝶ

Carceris nõ regni custos est rex auarus.

Medicus imperitissimus.

Prędo public'.

Regiũ munus nõ ẽ meminisse iniuriarum.

Tyrannoꝶ conditio.

Carnificum munus.

De proditoribus cognoſcendis, & cauendis.

CAP. XXXIIII.

ARIAE prouinciæ varios huius tituli habent artifices, & profeſſores : quorum non exigua pars etiam in Septentrionalibus terris (heu dolor) inuenitur. Sed vix eos ea aſtutia præditos, veluti Plutarchus continuè citat Arabes, & Afros : quos excellentiores omnium reputat, qui ſunt in toto orbe. In vna tamen re, videlicet tradendi, prodendiue conueniunt, vt dominos, vel eorum ſecreta turpiſsimè prodant. Ideoq́ deprehenſis illis vix venia conceditur : quia arguente proprio iudicio de ſua cauſa diffidunt, quoniam dominos inſidiis occidere ſatagunt, aut arces eorum nocturnis temporibus occupare conantur, vel finitimos ad arma ſolicitant, vel externos principes inducere nitũtur, vel ſe Reges facere intendunt, vel ſtructis contumeliis contra proprium dominum cuncto crimine inſimulandum, ab hoſtibus eius auxilium poſcunt. Ideoq́ raro, aut nunquam clementiam petituri Principem, niſi veneno ſibi, vel alteri inferendo, accedunt. Sed & tunc infeliciſsima meditatione agitati, etiam ſi acceſſerint pacis inquietes, perſeuerant, niſi materiam graſſandi inuenerint, qua denuò perniciem oſtendant, neceſsitati magis, quàm voluntati conſulentes. Si tamen hi principes ſunt, qui à rebellione ceſsárunt, & in gratiam recipiendi, tunc gladiis pendentibus ad humeros more veterum heroum, & extra iactum lapidis equo deſcendunt, primò adorant genu poſito, iterumq́ progredientes paululum, & tertiò non procul à Rege, vel Principe, qui vix eis aſſurgit clementiæ ſignum oſtenſurus, licet nuper competitores fuerint regni, vel alterius eminentiæ ſuſcipiendæ. Scriptum etenim nôrunt, Si inimicus tuus incuruauerit ſe ſuper poplitem, non credas illi, quia liuore, vltione, & ſcelerata machinatione, nouarumq́ proditionum plenus, inceſſanter cupit eum interimere, à quo redemptus fuerat, & libertate donatus, vt plerunq́ accidere ſolet. Quo fit, vt aliquando morte ſubita, vel longo exilio, vt prolixiorem mortem ſubeant, puniuntur. Sed frequentius iuſto, & inſcrutabili Dei iudicio euenit, vt eo loco, quo atrocius deliquerunt, illo quoq́ modo, & aſperitate plectuntur, prout multi fideles hiſtorici diuerſarum regionum conformiter atteſtantur, & inter alios Saxo Grammaticus, qui miranda de proditorum ingeniis, ac crudelitatibus

Arabes & Afri proditorũ magiſtri.

Cã cur ꝓditoribus haud ꝑcĩt

Proditores ſeipſos veneno plerũq́ necãt.

Modus recipiẽdi rebellantes in gratiam.

Ingratitudo.

Exilium ꝓlixæ morti comparatur.

tibus suæ gentis explorata, ferè per totum volumen suum exponit, præcipuè de quodam Biccho & Blaccho, Cheto & Viggo, cum similibus, quibus barbarica fraude, & ferina rabie proprios dominos ab hostibus diuersitate tormentorum illusos, ad vltimum perdiderunt, & ipsi quoque, licet longè iustius, periere. Biccho. Blaccho. Cheto. Viggo.

De externis exemplis.

CAP. XXXV.

VI astutiam insignium proditorum, vt caueat, intueri velit, videat inter alios huiusmodi crudele negotium annotantes, ipsum Plutarchum in vita M. Crassi: qui duorum Arabum fugitiuorum subdolosissimis ingeniis ad inenarrabilem afflictionem, & calamitatem perductus, turpissimè cum suo potentissimo exercitu periit. Hi etenim stultè credulum Principem in inuia, & deserta loca, speluncas ferarum, & horridam solitudinem sæpius deducentes, atque ad vltimum in conspectum Regis eorum statuentes, interemerunt. Quocirca hinc cordati principes, quemadmodum & ex aliis præclaris autoribus, inanibus ludis, & turpibus exercitiis penitus omissis, videre, vel audire non omittant simile infelicitatis suæ spectaculum præcauendum, & hanc diabolicam fallendi artem, ne capti, tormentisque constricti, pœnas neglecti consilii luant, quo talium proditorum dolos, & insidias prospicere non studuere. Meæ quidem humilitatis syncera exhortatio est, vt principes prudenter hunc autorem Plutarchum videant in hoc puncto, nec vnquam vidisse, & aduertisse pœnitebit. Similiter & Albertum Crantzium Germanum historicum generalem lib. XI. cap. VII. qui breuiter consilium præstat, vt principes Ecclesiastici, vel seculares sibi caueant, ne nimium iis, quos vel in propria, vel alterius eis sanguine seu affinitate iuncta personis læserunt, fidant, vt eis rerum summam præsertim in bello, imprudenter credant. Sunt enim viri ad fallendum aptissimi, qui ob facilem offensam, liuorem vlciscendi retinent sempiternum: de quibus etiam generaliter, & specialiter hoc tempore meminit clarissimus vir D. Conradus Brunus lib. I. cap. XIII. de seditiosis. Quidam etiam more obiurgantium mutuis armis sese tumultu inter conscios excitato, quasi furibundi impetunt dominos, & innoxios lites diremptnros, occidunt. Et hoc desperatorum vltimum ingenium esse creditur, vt mutua nece quamlibet absoluant proditionem. Nec decet extensius, aut secretius ad exempla descendere; cùm omne genus proditorum adeò multiplex, versutum, & varium sit, vt neque diuini timoris, neque naturalis vinculi, aut ætatis, vel commiserationis respectu, aut propriæ mortis horrore, vel propriorum membrorum mutilatione à scelerato proposito auerti soleat. Quod cùm Mithridates (referente Iustino volumine XXXVII.) timeret, ne inimici, quod equo feroci, præcipitiis, aut veneno in necem eius efficere nequierant, ferro peragerent, venandi studium finxit: quo per VII. annos neque vrbis, neque ruris tecto vsus est, sed per syluas vagatus, diuersis montium regionibus pernoctabat. Ignaris omnibus, quibus esset in locis assuetus, feras cursu aut fatigare, aut persequi, cum quibusdam etiam congredi solebat. Quibus rebus & insidias vitauit, & corpus suum ad omnem virtutis patientiam indurauit: etiam exercitum hyeme media fortiter hæc, & similia tolerare docuit.

Arabum proditiones. Marcus imperator stultè credulus. Principes videant infelix spectaculum. Consilium autoris fidele. Proditorum genus multiplex. Mithridates rex. Rex 7. annis in venatione ob proditores occupatur. Exercitus induratus.

De causis perpetuæ discordiæ, quam Sueci siue Sueones, & Gothi contra Danos gerunt.

CAP. XXXVI.

VECI, ac Gothi cur tam ferocibus animis, et armis contra Danos ferantur, ipse Danorum diligentissimus historicus in XVI. libris suis hincinde vsq; ad summum horrorem apertissimam reddit rationem. Vbiq; enim meminit gentis suæ tam violentum, & truculentum regimen in subditos, ac dolosam amicitiam in vicinos, & vtrunq; in omnes confœderatos, vt quilibet prudens, & sensatus homo meritò cauere debeat, quàm tutus in eorum societate, aut naturali vinculo, vel alia iurata confœderatione fieri possit. Asserit nanq; primo libro, Lotherum Regem illustrissimum quenq; vita, aut opibus spoliare, patriamq; bonis ciuibus vacuefacere, probitatis loco duxisse. In II. lib. quòd Helgo Rex adeò proiectus in Venerem extitit, vt ambiguæ existimationis esset, tyrannide magis, an libidine arserit: vnde & Thoram virginem stuprum pati coëgit, quæ posteà tam detestabile nefas excogitauit, vt contra eam mirè exclamat Saxo. Tertio lib. Fengonem testatur insidiis positis fratrem trucidasse, eiusq; vxore abusum, incestuosam libidinem parricidio adiecisse. Quam atrocitatem quanta beneuolentiæ simulatione texerit, parricidiumq; pietatis nomine colorarit, satis exponit ipse Saxo. Fœminam enim à se oppressam, omni mansuetudine plenam, nullum lædentem, & sine felle fœminam, ad hoc induxit, vt confiteretur suum maritum Regi insidiantem, à se interfectum fuisse. Nec irrita persuasio fuit, dum apud Principes fides mendacio non deest, vbi scurris interdum gratia redditur, & obtrectatoribus honos. Libro IIII. fol. vlt. Saxo testatur, Danos suos mentiri & fallere, inter vitia & sordes non ducere, quemadmodum mos est apud Parthos. Libro V. fol. II. quàm fœdi mores, ac turpissimę petulantiæ simul & violentiæ aulicis inesse monstrantur, sanè totus orbis, & vniuersa barbaries horret. Lib. VI. in Saxones post eorum pugilis cædem adeò Danorum insoleuit imperium, vt pro cubitalium mẽbrorum quolibet indicem seruitutis stipem quotãnis pẽdere cogerentur, donec quidam Suertingus ciuiũ afflictione motus, se, & Regẽ cõuiuii simulatione susceptũ, incẽdio consumpsit. Libro VII. in prin. Frotho ꝓpriũ fratrem à quodã familiariũ occultè interfici iubet.

Saxo clarissim' Danorum historicus.

Lotherus rex Danorum.

Helgo.

Thora virgo.

Fengo.

Fœmina mãsuetissima.

Fides mẽdacio nõ deest apud principes.

Mentiri & fallere.

Petulantia aulica.

Suertingus.

Ciuiũ afflictio.

Frotho fratrem occidit.

fici iubet, Et ne scelus à conscio proderetur, eundem insidiarum ministrum tacitè trucidandum curat. Sed à filiis occisi fratris canum specie nutritis, tandem incendio consumptus, pœnas parricidii luit.

Ad idem.

CAP. XXXVII.

INTER alia satis diffusè Saxo prosequitur portentosam Iarmerici Regis crudelitatem, à pueritia vsq; in prouectam ætatem truculenter continuatam: quæ sicut omnem beluinam rabiem excedit, ita & à quouis sensato homine sine graui horrore legi nequit, vel audiri. Inaudita etenim tyrannide exquisitissimis tormentis sæpe afflictos trucidauit. Regem nanq;, & Reginam eorum, à quibus iure belli captus, & summæ libertati restitutus, atq; in numerum amicorum, & primum familiaritatis locum translatus, & sublimatus extitit, admoto furtim incendio, per summam ingratitudinem occidit: deinde XL. Teutones captos, applicatis totidem lupis laqueo adegit. Nec sic poterat eius sanguinaria mens satiari. Quippe optimates eorum primò tibias loris traiectos, moxq; immanium taurorum vngulis alligatos, molossisq; incessentibus raptim in cœnum, voraginesq; pertractos, lachrymabili spectaculo consumpsit. Demum Comites, Duces, Principes Teutonicæ gentis captos, traiectis fune tibiis, equis in diuersa raptantibus præbuit lacerandos. Sed nec in ea summa feritate sibi sistendum putauit. Nam propriam Reginam Hunnorum Regis filiam, quamuis innocentissimam, & pudicissimam, humo alligatam equinis obterendam calcibus præbuit: cuius corpus adactus iumentorum grex crebris vestigiis confodit, & lacerauit. Immò etiã suis ex sorore nepotibus insidiosè cõprehensis, laqueo spiritum eripuit. Optimates quoq;, qui eorum tutores erãt, cõuiuii simulatione contractos, eodem exẽplo cõsumendos curauit. Deinde eodem libro Haquonis cuiusdã Dani crudelitas adeò infanda cõspicitur, vt meritò cũctos mortales terreat, ne pactis, aut victoriis eius gẽtis se tutos agnoscãt. Nono lib. in prin. idem autor notat publicam pietatem priuato furore Regis fuisse laceratam, & post multa Regem Haraldum ex splendido sanctitatis autore infamem factum apostatam, & desertorem. Lib. X. quòd Dani Sembia potiti, necatis maribus, fœminas sibi nubere coegerunt, rescissaq; domesticorum matrimoniorum fide, externis auidius inhærentes, suam cum hoste fortunam communi nuptiarum vinculo partiti sunt. Demum quòd Rex Haraldus pecudalibus iugis humanas alligasset ceruices. Deinde quòd diuũ Olaum Noruegiç Regem sicariis pecunia corruptis, et postremò Blacchonis proditoris opera S. Canutum occidissent. X. quòd Sueno Rex potius sacrç religionis, quàm incestç nuptç desertor sit inuentus. XII. quòd violentiore morte captiuos Teutones Iulinẽses Dani cõsumerent: reuinctis post terga manibus, palis primùm affigendos curabãt: deinde ventrium caua cultro rimati, nudatis extis, primaq; viscerum parte protracta, cætera stipitibus explicabãt: nec antè suppliciũ remiserunt, quàm tortos extis funditus aluo egestis, horridæ rapacitatis spiritum profundere coegissent: quod spectaculum vt specie triste, ita re nostris per quàm vtile extitit: nõ solùm enim reis pœnam inflixit, sed etiam cæteros consimilem cruciatus causam vitare ꝓmonuit. Itaq; nõ minori visentibus documento, quàm afflictis supplicio fuit. In reliquis verò libris, quia satis multa, & horrenda inter pauca bona cõmemorantur, potius iusto lectoris arbitrio, quàm huic onerosæ ostensioni meæ, quatenus opus fuerit, perscrutanda relinquo, satis legitimã existimans cãm, cur Sueonũ, ac Gothorum, immò aliarum nationũ insecura societas sit cum illo populo, cui ob præmissas causas (vt verbis Saxonis lib. X. vtar) quisquis humanitatẽ, atq; obsequium erogat, ingratis beneficium præstat.

Iarmericus Danus.

Tyrannis inaudita.

Optimates loris ligati à bestiis conculcãtur.

Fœmina innocentissima.

Conuiuii simulatio à Saxone semꝑ allegat.

Haquonis crudelitas.

Haraldus.

Fœdera matrimonii rupta.

Iugis vt bestiç subduntur homines.

S. Canutus & S. Olaus corruptis sicariis occiduntur.

Vtile qualiter Saxo dixerit, esto iudicium aliorum.

Verba Saxonis iustè retorquẽda.

De causis cur Danorum Reges ambiunt vicina regna, & parta celerius perdunt.

CAP. XXXVIII.

IVVS Canutus propagaturus regnum suum Daniæ (vt Saxo refert) recolebat bellicam maiorum gloriam cum opibus imperii, atque latis finibus, nullo magis, quàm Anglicis creuisse titulis, maioremque eis ex vnius insulæ, quàm totius Orientalis Rusiæ spoliis incessisse splendorem: a quorum imitatione deficere stolidi, ac degeneris animi esse, satiusque regno carere, quàm inter paruulæ telluris Daniæ angustias inclusum maiestatis vsum habere. Et ita reuera est, prout aliàs in geographicis descriptionibus à multis reperitur ostensum. Et hinc euenit præter enumeratas rationes, cur Aquilonaria regna, præsertim Noruegia, Gothia, & Suetia (quæ aliàs in opulentia argentifodinarum præcipuè excellit) incessabiles vexationes sustinent ea vicinitate Danorum, magnam maiestatem non potentium souere in pluribus insulis Balthico mari disgregatis. Fuerant plerique tractatus superioribus seculis, super vnione prędictorum regnorum cum Dania, in pluribus principum comitiis habiti, vt successiuo tempore vno ex his regnis electo Rege, ac coronato, moderarentur: sed inexplebilis auaritia, ac ambitio locum, tempusque pati non potuit, vt bona concordia susciperet, & pareret diuturnum incrementum. Præterea sæpius naturę vincula, ac affinitatis fœdera per connubia fuerant attentata, vt parta concordia in vtrisque gentibus pro publica salute stabilior permaneret: sed neque sic insatiabilis Danorum sublimitas contenta quieuerat, quin incessanter aspiraret ad potentatus, & principatus viciniorum regionum. Hoc tamen & eis, & aliis attendendum erit, quòd qui duo regna bello, vel affinitate quæsita gubernare student, maius habebunt ingenium in conseruando, quàm acquirendo. Assidua nanque pullulant discordiarum semina, vel internæ rebellionis, vel externæ incursionis in deditos. Ita semper pro illis, vel contrà pugnandum, semper souere exercitum, compilari interim se, efferre foras pecuniam, alienæ gloriolæ suum impendere sanguinem, pacem nihilò tutiorem, domi corruptos bello mores, latrocinandi indubitatam libidinem, confirmatam cædibus audaciam, leges esse contemptui, quod Rex duobus, vel pluribus regnis distractus, minus ad vtrumuis intendere potest. Cumque regni consiliarii tantis malis nullum finem vident, inito consilio Regi vtrius regni regendi imperium habere velit, optionem præstare solent: nam vtriusque non fore potestatem, cùm dimidiari nequit. Si regno amicum, & fidum præfecerit Viceregem, citius eiicitur, oportetque ad vnum verum regnum commigrare. Consyderandum etiam est, quot nationes tumultuantur, quot thesauri exhauriuntur, quot populi perimuntur, quot denique in summa mala fiunt, pro vno regno seruando: nemo ignorat quantò plura, peioraque fierent pro pluribus acquirendis, & conseruandis. Item auitum regnum colendum, ornandum, & fortificandum est. Rex ergo, aut princeps, amet suos, & ametur à suis: cum his vnà viuat, imperetque suauiter, atque alia regna, veluti continuos cruciatus, valere sinat.

Angliæ splēdor & opulentia.

Dania paruulæ telluris angustia dicitur.

Suetiæ argentifodinæ ditissimæ.

Comitia sup. regnis vniendis

Odia cōnubiis vix sedantur.

Duo īperia vix ab vno feliciter gubernāt.
Exercitus semper souendus.
Bellorum incōmoda.

Pluriū regnorū incōmoda.

Auitū regnū colendum.
Rex amet suos vt ametur.

De seueritate

De seueritate Regis Christierni.

CAP. XXXIX.

HORVM & similium, immò maiorum consiliorum, ac cautelarum immemor Rex Daniæ Christiernus eius nominis secundus, qui diuersis temporibus & ingeniis, procurato per quosdam Danicæ factionis in regnis Suetiæ, & Gothiæ proceres, Danorum consanguineos, & affines, (inter quos erat infelicissimus Gostauus Trolle Archiepiscopus Vpsalensis) aditu in regna prædicta, adeò ferox, & seuerus euasit, vt nullo præstiti iuramenti, aut sigillatarum literarum, aut acceptionis tremendi Dominici corporis habito respectu, aut cuiusuis commiserandæ rationis compassione, vna die, scilicet VIII. Nouembris M. D. XX. diuersorum ordinum principes, magnates, consules, ac ciues numero XCIIII. me vidente, ac trepidante, impio ferro, impiissimo malignorum consilio stimulatus, detruncari iuberet, atque triduo ante prætorium vrbis Holmensis inhumata eorum corpora, donec extra ciuitatem comburenda deportarentur, remanere. Profectò horrendum spectaculum, quod ipsi Christierno procul dubio mille miseriis postmodum vexato occurreret, sic instigante crudeli consilio ad gratiam receptos, quos perendie amicabiliter inuitatos hospites ad Regale conuiuium habuisset, atrocissimè puniuisse: idque non vsitato sæuiendi modo, sed cruci affixum quendam Magnum Ioannis præfectum, patriæ suæ validissimum defensorem, humi in terra tabulaque ligatum: vt primùm pudendis, demum corde excisis, & in vultum patientis contumeliosorum verborum insultu proiectis, ad maiorem rabiem, & perpetuum horrorem actum fuisse ostenderetur. Posteà eiusdem diei insequenti nocte infelicissimę viduæ, quarum mariti ferro consumpti ante ora bestiarum in publico foro iacebant, pecunia, & omni suppellectili per insatiabiles Daniæ præfectos spoliatæ, inconsolabiliter ingemiscebant. Certè turpissimi, & immanissimi erant officiales illi, solo terrore Regii nominis, vel pendentis crudelitatis, cunctos maximè innoxios, vsque pudicitiæ & omnis verecundiæ honestatem deprædantes. Nec melior erat pupillorum, & orphanorum conditio, qui in parentibus torquebantur, & omnibus fortunæ bonis spoliabantur. Longa, & terribilis per me, tanquam singula lachrymosè videntem, texenda foret historia, si singulas huius calamitatis partes enarrare vellem, quomodo videlicet diuina, & humana confundebantur, nulla promissę fidei ratio, nullus religioni respectus, omnia temeritate sacrilega agitabantur, vbique gemitus, vbique cædes, vbique mors, nullibi concessum effugere, viuere inter districtos gladios, & efferos homines impossibile. Seruabatur vigilantissimo custode ciuitas, ne quis ex eo communi omnium ciuium carcere erumpat, vt regni incolis patratæ crudelitatis seriem denuntiet: quam si libera populi multitudo subitò persensisset, nihil commissi facinoris inultum remansisset.

Christiernus 2.

Gostauus Trolle.

Dies & annus occisionis procerum 94.

Magnus Ioānis præfectus.

Viduæ spoliantur.

Pupillorum orphanorumque oppressio.

Clades horrēda

Adhuc de seueritate eiusdem Regis.

CAP. XL.

QVOD cùm Rex aduerteret, in sola fuga salutem suam reponens, paucis postmodũ diebus inde versus suã Daniam se recipere est coactus: in quo itinere plures rotis, furcis, alioq; horrendæ mortis genere quartando mortificari iussit, præsertim apud Ostrogothos in Vasteno, terra S. Birgittæ: demum in Nydalensi monasterio, Nouęuallis dicto: vbi licet humanissimo hospitio susceptus esset, tamen die Purificationis diuæ Virgini dedicato, Abbatem cum VII. monachis peracto altaris sacrificio, manibus à tergo ligatis in rapidum flumen submergi iussit: vnde cùm Abbas naturali fortitudine funibus ruptis ad littus enataret, à Regiis satellitibus ferro excerebratus interiit. Ita & paruuli illustris familiæ Ribbingorum Vestrogothiæ, quibus hostilis barbaries ignoscere solet, ante eius conspectum gladio subiati sunt. Quo factum est, vt sub eo congregatis XXX. millibus incolarum armatorum, ipse sibi conscius per deuia, ac inuia potius nocturno, quàm diurno tempore præcipiti cursu se reciperet intra limites suæ Danicæ ditionis: vbi neq; diu sine simili formidine securior est relictus. Adeò velox fama factum eius ante aduentum vbiq; monstrauit, maximè apud subditos Cęs. Maiestatis in terra Batauorum, Brabantorum, ac aliarum nationum: vbi dudum cùm in honore esset, & sublimi gloria, ante tam immanem stragem in plerosq; innocentes commissam, habitus erat gloriosus. Dicat hic Saxo Danorum historicus lib. XII. in omni circumspectione sua, vti superius cap. XXXVII. allegatum est, an hoc spectaculum vt specie triste, ita re ipsa Danis vtile extitit, an crudelium pœnarum, ac torturarum inflictione, an clementia, modestia, æquitate, & reliquis virtutibus Regiis quærantur regna, & maneant parta: certè per experientiam agnoscet, Danicam seueritatem superioribus libris, et hoc Christierniano facto ad memoriam reuocatam, plus infamiæ, & horroris, crudelitatis, & despectionis regno, & Regibus eius parere, quàm si humani, & iusti essent: nisi forsan gloriari velint in malitia, quando adhibitis fraudibus potentes se putent in iniquitate, vt nouacularum more faciant dolum: quod absit. Quis etenim securè commercium cum his intentare, & firmum manere cogitat, qui (vt Saxo vltimo cap. lib. IIII. asserit) mentiri & fallere, inter sordes & vitia non ducunt. Sit ergo sermo eorum, Est est, Non non, & omnes credent eis. Nec credant me boni homines hæc supradicta propter odium, aut simultatem in Danicam nationem illam, & vetusta eius gesta, aut Regis Christierni

Fuga Christierni Regis.

Vastenũ S. Birgittæ vrbs, & monasterium.

Monachi submerguntur.

Paruuli decollantur.

Christiernus fugit.

Rex gloriosus erat ãte stragẽ.

Regna crudelitate perdũtur & clementia seruantur.

Gloriandum in malitia nõ est.

Sermo sit est est, non non.

feueritatem, in omnibus oftendiffe, fed longè terribiliora ex induftria, quæ fine fuſpiriis, & horrore legi nequeunt, & multò minus in libros referri, reliquiffe. Danica tamen nobilitas poft exactum Regem Chriftiernum antedictum, XLIIII. articulos in Vrbem, & totum orbem, pro fua excufatione, cur ab eodem Rege defecerat, publicè legendos emifit. Ita & Senatores regnorum Suetiæ, & Gothiæ, ac Noruegiæ, tam anteà, quàm pofteà repetitis viribus libris, & literis fefe excusárunt. Quòd autem ego amarius cæteris, verius tamen, & parcius fcribo, audax teftimonium facit, quia cum graui meo periculo, & mœrore omnibus iis tragœdiis infpiciendis interfui, vt dolenter viderem mala gentis meæ, quæ nunc millies aucta videntur, & infuperabiliter, ob impias legum conftitutiones, & fubditorum oppreſsiones, deteriora.

Articulos 44. Danica nobilitas pofuit cõtra proprium regem.

Mala pofteriora peiora.

LIBRI OCTAVI FINIS.

OLAI MAGNI
GOTHI ARCHIEPISCOPI
VPSALENSIS
DE BELLIS CAMPESTRIBVS
LIBER NONVS.
PRAEFATIO.

AVTVMANT plurimi bonę fpei homines, expeditis regionum, ac Regum truculentiſsimis præliis, quibus ferè totus orbis occupatur, propter ingentes prouinciarum ruinas, ac alia infinita ftragium incommoda, ftabilem quandoque poffe fieri pacem. Sed rurfus quàm incerta, ac anxia fit hęc fpes, quæ fui mora infinitos affligit, non eft quòd multis probetur argumentis, cùm ab initio bella, & feditiones femper coaluerant, atq; (nifi Deus auerterit) mundum nunquàm fint relictura, fed aucta maioribus malis, ꝑpetuò quoad hęc humana natura perftiterit, permanfura: quam rem tam facræ, quam profanæ hiftoriæ, atq; poefes, quæ bellorum plenæ funt, femper fuiffe teftantur: immò quibus armis, machinis, locis, temporibus, ducibus, periculis, & cautelis facta perhibentur, tam generaliter, quàm particulariter paſsim à multis, tum veteribus, tum recentioribus fuerat demonftratum. Cùm itaq; in regnis Septentrionalibus horrenda femper, tanquam in domo Martiali, ab initio feculi non folùm communi more contra armatos homines fuerant cõmiffa certamina, fed & aduerfus elementorum afperrimas qualitates, & tempeftates oppofitę vires, prout annexa tabella, quomodo in vallibus, montibus, fyluis, campis, aquis, & glaciebus arduiſsima exercentur pręlia demonftratur, fucceſsiuifq; libris & capitibus, prout feptimo & octauo factum eft, àmodo oftendetur. Nec optimus infpector inania hęc iudicet, donec caufas intelligat, an talibus calamitate, & cruciatu plenis inftrumentis, quærenda fit intima fecuritas: an paci, quæ nihil infidiarum habet, per amœniora compendia Dei virtute, & victrice patientia fit confulendum. Verè tamen fatendum eft, quòd ipfis armis prima facie terretur inimicus, & incipit animo cedere, fi fe cognofcit fimilia non habere: quæ veluti in bello funt neceffaria, ita & in pace decora videntur: attamen imbelles, fragilefq; mortales cunctis beluis efficiunt ferociores.

Spes dilata affligit animam.

Bella continua videntur.

Bella Aquilonarium cõtinua.

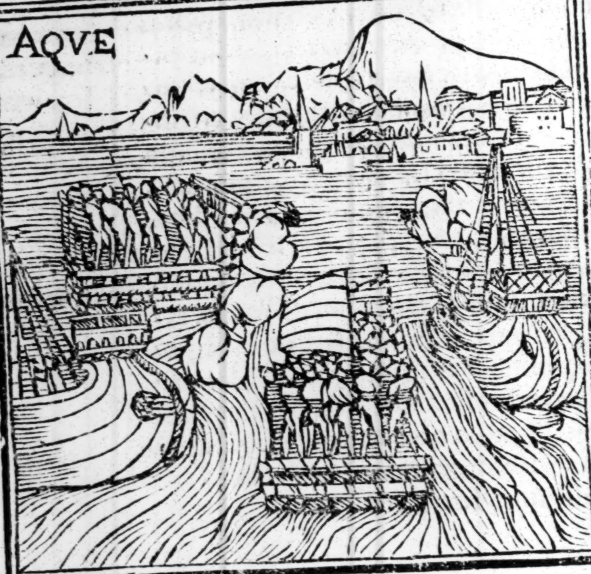
Loca bellorum.

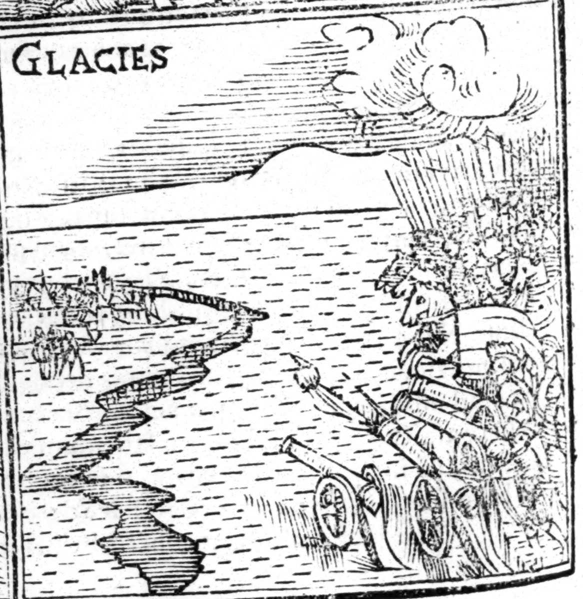

VALLES

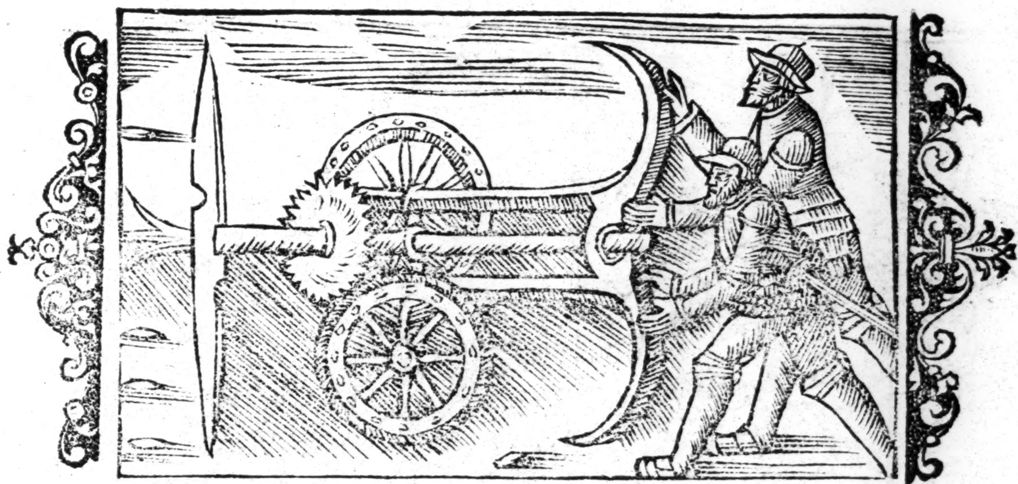

MONTES

SILVE

CAMPI

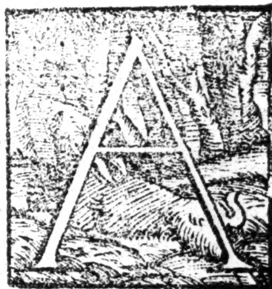

AQVE

GLACIES

De gladiis verſatilibus in rotis.

CAP. I.

NTIQVI Gothi ſimiles rotarum machinas, & gladios verſatiles aciebus equeſtrium, & pedeſtrium ſæpius infringendis, præcipitem ſtructuri acceſſum vel receſſum, obiecisſe reperiuntur, modernoq́ꝫ tempore, licet rarius ſolito, vbi locus expoſtulat, diligenter opponunt: cuius tamen machinæ ratio ſic capiatur. Videntur in primis tres rotæ, duæ altiores in axe volubiles, & tertia inter has media, quę vni earum mutuis coniuncta dentibus, motum neceſſarium ſua agilitate in bicipiti gladio anteriori ſtipiti affixo cauſat: quo quidem gladio ſic verſatili lateraliter à peritis motoribus eleuato, & admoto, non parum obiectæ acies lacerantur, ac infringuntur. Attamen id caueri ſolet, vt rotarum radii ſint aſſerculis, ſeu planis tabulis in latum cooperti, ne haſtis inter eos inimicorum induſtria proiectis, rotæ deſtituantur à curſu. Quantò etiam rotæ ſunt altiores, ac agiliores, tantò extenſior ipſius gladii ampliatur ſciſſura. Suntq́ꝫ ſtipites, ſeu ligna, quibus dirigitur enſis, trium, aut quatuor pedum longiora, quàm quæuis lãcea militaris, vt ab inſultu equeſtrium tutiores eius ſint directores, qui à tergo balliſtariis, ſeu bombardariis turmatim muniuntur. Axes verò rotarum pro facilíori curſu citando, inungi ſolent pinguedine phocarum, ſeu vitulorum marinorum, igne purgata, ac bene defęcata, qualis ſuperabundat apud mercatores Septentrionales: vnde diligentia negotiatorum comparata, per vaſtum mare in vaſis magnis incomparabili quantitate tam ad inferiores, quàm ſuperiores Germanos, quęſtus & lucri cauſa deportatur, prout infrà lib. de piſcibus, præſertim piſcatura marinorum vitulorum oſtendetur. Hac igitur machina hoſtile robur plerunq́ꝫ veluti vaſtiſsimum lignum acuto, & robuſto cuneo, vel infringi ſolet, vel in ipſa ſtatione turbari.

Ratio rotarum.

Gladius biceps

Cautela.

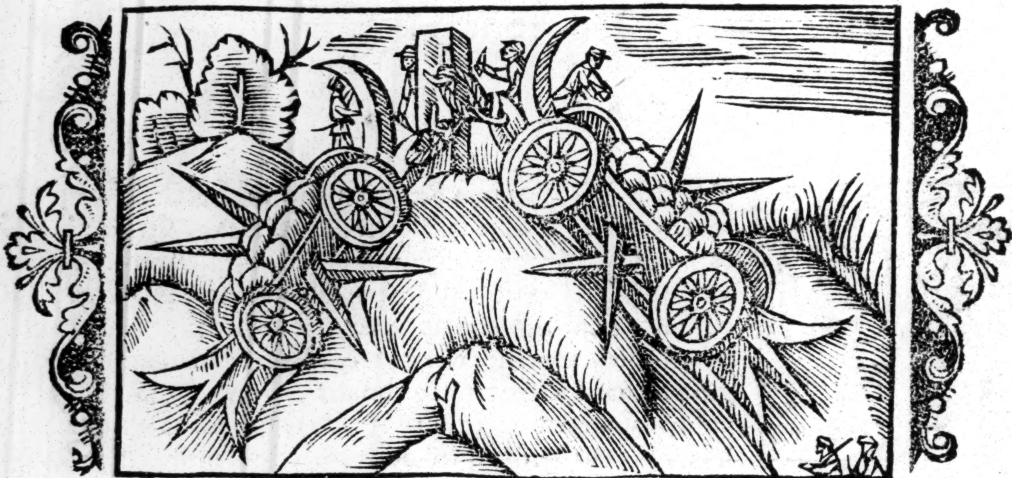
Rotæ altiores ſunt agiliores.

Axes vncti.

Pinguedo vitulorum marinorum.

Exercitus hoſtilis infringitur.

De curribus falcatis.

CAP. II.

AC similitudine curribus falcatis, & hamatis inter præcipuos bellorum apparatus olim vsi sunt Sueonum, & Gothorum pugnatores, præsertim in acrioribus prælijs contra validissimos exercitus Teutonum, Danorum, & Ruthenorum, eo videlicet modo, vt exploratis hostium accessibus, quibus videbantur venturi, vacuos currus axibus bene vnctis in decliuibus montium lateribus firmis trabibus alligarent, saxisque repletos velut pendulos pontes in funibus statuerent, foliis virentibus, aut ramis vndique cooperientes, donec hostes præcipiti accessu, trepida simulata fuga, ad obducta discrimina incitarent, atque curruum dissolutorum celeri cursui vel lacerandos subiicerent, aut aciales cuneos infringerent dispergendos. Quo facto & qui prius visi sunt fugere, & aliæ sociales turmæ, siue equestres, siue pedestres, agminatim irruere solebant in dispersos, aut resistentes. Curribus demum eisdem veluti propugnaculis mobilibus, vbi opus fuerat, in reliquis certaminibus semper vtentes, eo moderamine inuiolabiliter obseruato, quòd curruum directoribus, seu aurigis, duplo maius quàm equitibus stipendium, & spolium redderetur. Itidem & his, qui bigas, siue curricula stipitibus lateraliter antrorsum ferratis cuspidibus, hisque mucronatis inter hostes discurrendo in inuia, ac præcipitia coarctabant, veluti de gestis Curtii historiæ hoc modo testantur: Aliorum turbati equi non in voragines modò, lacunasque, sed etiam in amnem præcipitauere curricula. Quòd autem antiqui in bigis, aut quadrigis hostes vicerunt, meminit Suetonius in vita Augusti. Quadrigas, inquit, bigasque, & equos desultorios agitauerunt iuuenes nobilissimi, carros etiam pro vallo obiecerunt.

Hostes Aquilonariũ regnorum.

Insidiæ curruũ saxosorum.

Currus ẽt ad ꝓpugnacula seruabantur.

Curtii gesta.

Curricula. Quadrigæ. Carri.

De eodem

De eodem.

CAP. III.

QVOMODO autem Rex Antiochus Soter dictus, talia Galatarum instrumenta vicerit, apud Fran. Ireni. lib. VI. cap. XLV. diffusius inuenitur. Ait enim, Antiochum cognouisse Galatarum fortitudinem, & ingentem multitudinem, eorumque phalangas strenuè prouisas, ac congruentes: quarum frontes aerei thoraces protegebant, cum quatuor & viginti armatis à tergo praeordinatis, cornua verò equitatus, infinitus in medio, ac corpore exercitus eorum currus vidit LXXX. falciferos, aptos ad insiliendum hostes, & in quolibet curru bis totidem equos coniugales. Haec itaque animaduertens Antiochus, omni spe destitutus, dum hostes inexpugnabiles existerent, ipse verò neque magnificè, nec secundum belli debitum apparatum proficisceretur, ac valde modicum duceret exercitum, peltis consuetum, ac leuis armaturae praeditum, in caeteris nudum, vt penè vix dimidium eius exercitus fuerat, doloribus captus, conditionem pacis cum Galatis eisdem gratis mirè disposuit. Interim à viro militarium rerum expertissimo illi suadetur, vt XVI. suos elephantes seorsum absconderet, donec tibicinibus vtriusque canentibus concurrerent exercitus pugnaturi, & praesertim equites, tunc in eorum medium quatuor elephantos immitteret, ac octo contra falcatos currus: quo consilio euènit, vt Galatarum equi horrido aspectu, & barritu elephantorum perterriti, priusquàm iacula attingerent, quàm celerrimè sunt repulsi, & mutuò percussi, peditum spiculis ac hastis confossi, alii equorum vngulis conculcati. Currus verò stragem in proprios dominos, & seipsos diuerterunt. Hinc verificatur carmen Homeri:

Fortitudo Galatarum.

Currus 80. falciferi.

Exercitus peltis consuetus.

Consilium viri fortis necessarium.

Equi terrentur barritu elephantorum.

Homerus.

Currus cum sonitu verso sunt tramite ducti.

Sed neque sacra litera de curribus falcatis tacere videtur, vbi Iudi. IIII. dicitur, Sisaram habuisse nongentos falcatos currus, & per XX. annos oppressisse Israël. Praetereà in exercitu Alexandri Magni quadrigae equorum omnes falcatae, bigae MCC. equitum turmae XXX. peditum CCC. millia L. mulorum castrensium ad sarcinas portandas duo millia, camelorum dromedariorum, & boum duo M. ad ferendum frumenta, & carnes. In exercitu autem hostis sui Pori Regis Indiae, XIIII. millia octingentae quadrigae falcatae, elephanti turrigeri CCCC. in equis, mulis, & elephantis frena aurea, ita etiam signa militaria, & vexilla ex puro auro. In domo eius solidae columnae aureae: quae omnia victor Alexander rapuit, & militibus dedit.

Sisara habuit 900. currus falcatos.

Quadrigae falcatae.

Porus rex Indiae.

Frena aurea.

Columnae aureae

De æreis equis igniuomis.

CAP. IIII.

Dian rex.

Equi ænei.

Responsum regis notabile.

Galatæ diuina virtute nō bestiarum terrore superati.

NEQVE hoc loco omittendum est, quod Saxo de Regis Regneri astutia, & stratagematibus eius lib. IX. meminit. Inquit enim, Hellesponti Rege Dian post varia bellorum discrimina occiso, Regnerum à duobus filiis interemptum Dian videlicet & Daxon, seuera certamina sustinuisse. Ii etenim filii olim Rutheni Regis filias maritali sorte complexi, impetratis à socero copiis, ardentissimo spiritu paternæ vindictæ negotium rapuerunt. Quorum Regnerus immensum animaduertens exercitum, diffidentia copiarum habita, equos æneos ductilibus rotulis superpositos, ac versatilibus curriculis circūductos, in confertissimos hostes maxima vi exagitari præcepit: quæ res tantum ad relaxandam aduersariorum aciem valuit, vt vincendi spes magis in machinamento, quàm milite reposita videretur: cuius intolerabilis moles, quicquid impulit, obruit. Potuit fortè Rex iste Regnerus dicere de suis æneis equis, quod supradictus Antiochus Soter (Luciano teste) de suis elephantibus contra Galatas pugnando, testatus est. Dum enim eiusdem Antiochi principes conuenissent, & victoriosum Regem nuncupassent, Rex respondit: Verecundiam habemus milites, quòd nostra salus tantum in XIIII. animalium terrore sita fuerit. Si autem rem copiosius tractare volumus, diuina virtute Galatæ conciderunt, quia somnio bono confortatus, audacter ingressus sum prælium, atq; victor euasi.

De eodem

De eodem.

CAP. V.

ASSEERIT etiam Vin. in spe. histo. lib. XXXI. cap. X. Indorum Regem, qui vulgò Presbyter Ioannes dicitur, grauissimo Saracenorum Aethiopum, videlicet Christianæ fidei persecutorum, exercitu hostili impetitum, stratagemate prædicto non dissimili sese liberasse. Fecit enim imagines cupreas hominum, & vnamquanque posuit super equum: retro quam imaginem in eodem equo hominem directorem collocauit, follem habentem, quo ignem per ordinata foramina excitaret in fumosa materia, intus in prædicta imagine prius immissa. Itaque multis equis, & imaginibus eo modo dispositis contra hostes antedictos (quos & Mongalos, siue Tartaros vocat) strenuè processit. Cumque ad locum prælii peruenisset, equos cum imaginibus, ac eorum directoribus (vt præmittitur) ordinatos, vnum lateraliter iuxta alium in hostilem exercitum præmisit, præcepto dato, vt mox ante eorum aciem follibus sufflarent ignem intus fumantem, aëremque tenebris continuo flatu densarent, quatenus caligine quasi palpabili hostes circumfunderentur: quo euenit, vt sagittis frequentibus impetiti plures perimerentur, aut in fugam repentinam laberentur. Immò refert multos homines, ac equos, igne Græco ibidem fuisse inter tenebras incineratos, aut combustos: qui ignis componitur ex his rebus, modo suis artificibus noto:

Presbyter Ioannes Indię.

Imagines cupreę.

Mongali, siue Tartari.

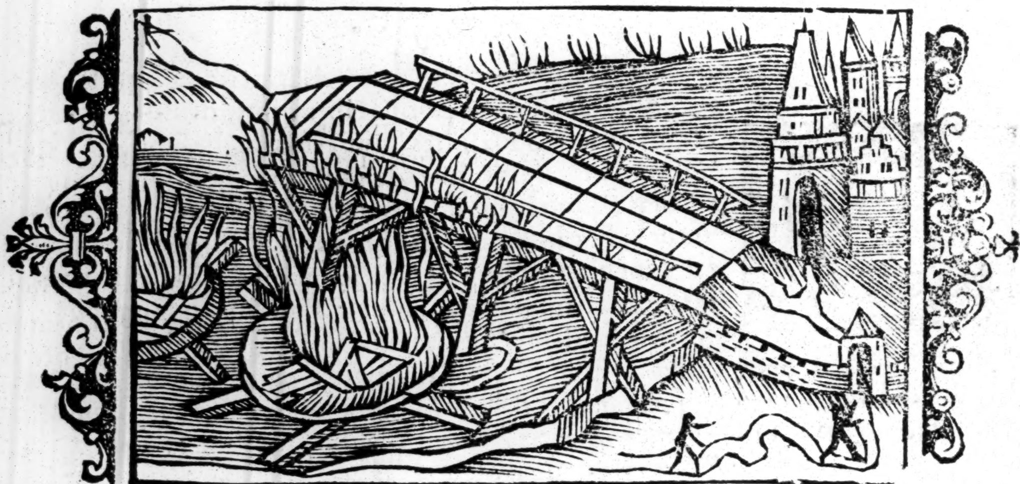
Tenebrę palpabiles excitātur

Ignis Gręcus sic cōponitur.

Aspaltum, nepta, dragantum, pix quoque Gręca,
Sulphur, vernicis, de petrolio quoque vitro,
Mercurii, sal gemmę, Græci dicitur ignis.
Itē: Sulphur, petrolium, colopho, resi, terebinthi,
Aspaltum, camphora, nepta, armo, benedictum.

Versibus his etsi quis adhibuerit operam interpretandis, tamen rarò puto verum eorum sensum comprehendi posse, nec opus arbitror in eorum interpretatione immorandum esse, cùm atrocissimum exitum habere videntur in sui executione.

De pontibus comburendis.

CAP. VI.

NGRVENTIBVS bellis acrioribus penes pontes, & flumina terrarum Septentrionalium Gothorum & Suecorum, hæc prouisio per diligentiores bellorum præfectos celerius opponi solet. Dum etenim impossibile sit hostem æquis armis à pontibus eiicere, vel arcere posse, parantur superiori fluminis situ maximę trabes, lateraliter viminibus colligatæ: super quas ingentes aridorum lignorum strues, cæteraq́ combustibilia insigni magnitudine, & honore reponuntur: quibus succensis, rapido casu fluminis vsq́ pontes dimittuntur continuè comburendos. Nec facilè ardentes illæ moles hostium conatu extingui possunt: qui enim struxere flammam, mox sagittas in sublime directas, violentius in eos descendere cogunt. Occurrit & aliud ingenium, quo pontes post tergum, vel in insidiis latitantes, vel fugam simulantes disrumpere solent, subtus interscindendo serra, more Cæsaris lib. II. qui & asserit lib. VI. tantam fieri ducum contentionem propter pontes, vt nedum quotidiana prælia propter eos subeant, sed & fluminis ripis appropinquantes, coangustati pręcipitentur, vt alteri alteris non solùm morti mortem exaggerent, sed tumulos tumulis submersorum exæquent. Quo casu magno honore iȷ satellites remunerandi sunt, qui dominos, vel principes suos capillis trahentes, littori restituunt, & libertati.

Trabes igniferæ

Sagittæ ꝑ aëra è sublimi ꝓiectã, violentius lædunt.

Potes serra subtus scindũtur.

Mors morti, et tumulus tumulo exaggerat.

Principes capillis trahuntur.

De ma-

De materia pontium, & natura vadorum.

CAP. VII.

MNES ferè pontes in publicis itineribus Aquilonarium regnorum è trabibus potius fabricati videntur, quàm ex saxis: non quòd lapides, aut cementa desunt, sed quòd hostium ingressus subita demolitione pontium citius per incolas ad præliandum imparatos arceantur, aut impediantur. Statis tamen territoriis apud Ostrogothos marmorei, aut alterius generis lapidei pontes, mirabilem antiquitatem attestantes inueniuntur. Vada autem fluminum, vti ibidem rarissima sunt, ita & singulari incolarum industria accessuris hostibus immeabilia disponuntur. Inuoluunt enim ramosis iuniperorum ramis portatilia saxa, quæ instar corbium ad plura millia sub aquas immittunt. Sed ne fluctuum, aut fluminum violentia è loco pellantur, sudibus acutis, vt fundo fortius adhæreant, & hostibus asperius noceant, eadem saxa, ramosque connectunt. In aquis verò tranquillis longas submergunt abietes, aut pinos semisectos, & acutos habentes ramos, saxorum pondere deprimunt, vt eorum attactu hostes periculosius offendantur. Quidam etiam in angustioribus vadis, ad quę ex insidiis prouocant inimicos, falces ferreas pice linitas, triangularibus saxis alligatos, immergunt.

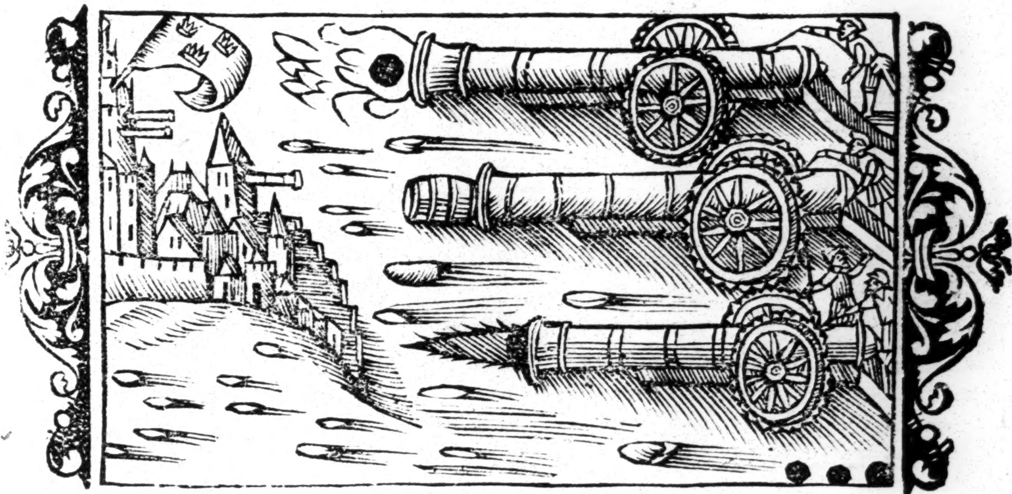
Pontes lignei.

Pontes lapidei.

Vada immeabilia.

Modus impediendi vada.

Falces ferreę.

De bombardis Septentrionalium populorum.

CAP. VIII.

REQVENTI satisfacturus quæstioni, an in Aquilonaribus regionibus vsus sit bõbardarum, atque an magnę sint &c. dico singulis hac inutili quęstione curiosius, quàm discretius vexatis, apud eos homines dura propagine genitos, atque continui certaminis vsu versatos, nullum deesse tormentum, quo frequentius, ac fortius extero, vel infelicius, ac miserabilius domestico hosti inferant nocumenta: quę perniciosius in hunc, & iustius in illum (concordia refutata) vertuntur. Sunt autem bombardæ in plerisque ciuitatibus,

Bõbardarum vsus frequẽs in Septentrionalibus regnis.

Vasa ferrea 600 libraꝝ plena bõbardaꝝ vi eiiciuntur.

Bombardæ mediocres.

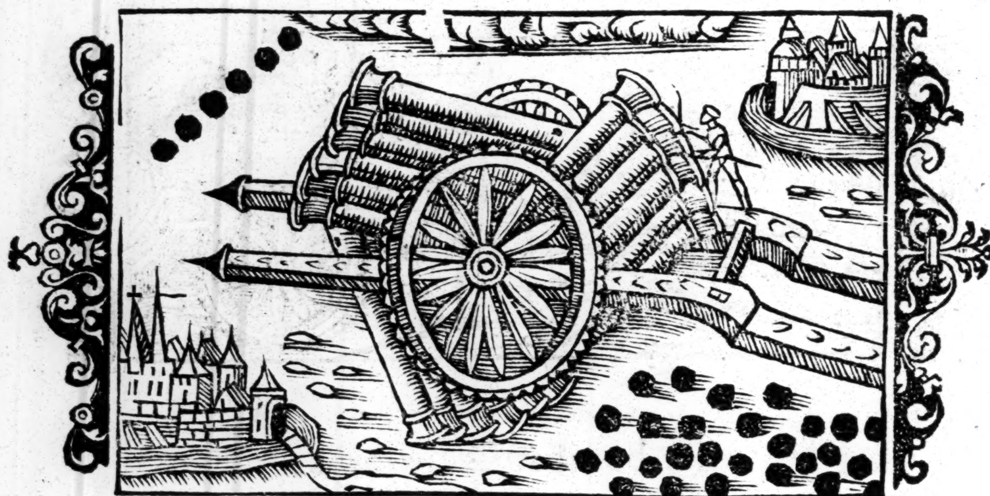
Petrariæ.

Nobiliũ mulierũ expostulatio.

Responsio militaris.

Constantia mulierum coniugatarum.

ac arcibus Suetiæ, & Gothiæ, tantæ magnitudinis, vt vas ligneum barile Romanum latitudine, ac longitudine superans, ferreo globo, ac ferreis crustis instar pugilli manus, librarum DC. & amplius repletum puluere, & igne excitatum, vehementissimo impetu veluti tempestuosus turbo, vel imber emittitur, vt quodcunq; obstaculum vim eius sufferre non possit: idq; nedum in terrestri, sed nauali, ac glaciali (prout infrà dicetur) certamine, quoties opus fuerit, intentatur. Sunt & mediocres, ac longissimæ bombardæ, ferreos globos euomentes. Præterea petrariæ, quæ lapides sublimiori ictu casuros emittunt: eoq; formidabilius fit certamen, quò talibus bombardis (quæ vastitate, & violentia cæteras præcellunt) non vno impetu, atq; horribiliori crepitu, sed successiuis ictibus in loca quassanda soluuntur: atq; ad earum impulsum pulueres ex disiectis parietibus, vel aliis obstaculis, turbineos vidētur excitare fumos. Quo horrore euenire solet, vt illustres, nobilesq; matronæ, vt hostem ab ictu, & sonitu bombardarum auertere valeant, dicunt se prægnantes, vel in proximo parituras. Sed respondetur, vt partem arcis eligant, ad quam ictus nullus fiat, lege seruata, quòd cum marito hoste nullam habeant communionem. Verùm hoc negant fœminæ, tanquam conditionem impiam, & turpem, omni periculo acerbiorem. Non enim in periculis modò, sed nec in morte maritum deserere solent, nec quicquam sibi iucundum, nisi cum illo commune, cuius incolumitatem cupiunt, etiam sua calamitate depacisci.

De bombardis triangularibus.

CAP. IX.

Bõbardæ triangulares.

Impetus equestris dispergit obiectis rotis.

OMBARDARVM triangularium apud Sueones, & Gothos, maior aliàs in earum inuentione vsus erat, quàm modò reperitur. Poterat enim hac tripartita machina immanis hostilitas acie reparata, sæpiusq; admota dispergi, vbi rotarum obiecta volubilitate quiuis equestrium impetus cõdensato agmine accelerãs, exigua manu impediret. Sed fraude doloq; bõbardalium magistroꝝ quandoq; euenit, vt pro ferreis globis stupam, vel chartam bombardis imponant,

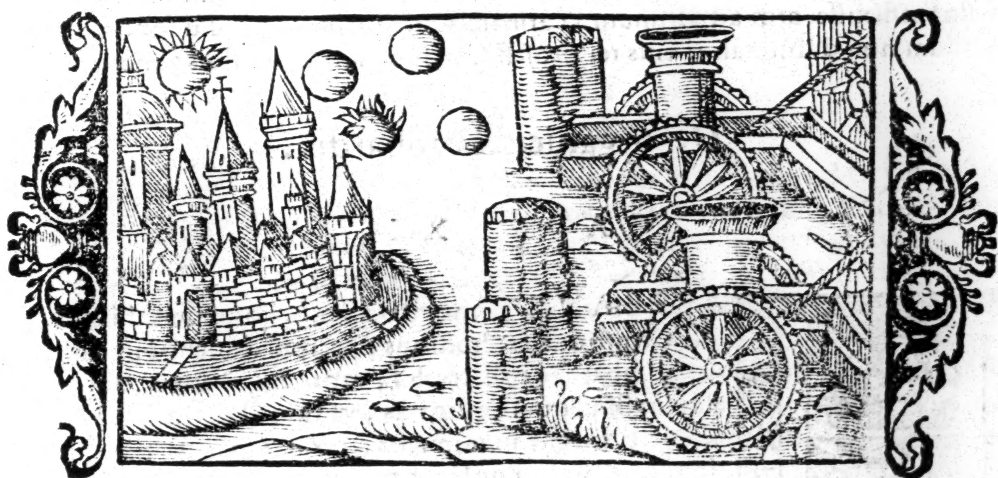
imponant, vel hostes audaci aggressu radios rotarum solius hastæ immissione impediant, ne è loco moueantur. Cessatum est ideò ab eo compendio, quo rarior victoria parta, & frequentior ruina fuit accelerata. Sicut enim nullo instrumento bellico celerior, vehementiorque more fulgurum, ac tonitruorum in bombardis fieri solet impetus, ita etiam mille dolosis artibus, periculis, & impedimentis, ne effectum habeat, momentaneo casu intercipi solet. Quæ autem, & qualia sint hæc impedimenta, custodes bombardarum expertiores haud ignorant: quomodo scilicet fraudes fieri soleant, siue per hostes, siue per proditores, qui igniuomum spiraculum clauo mox ante congressum occludere tentant, satis est manifestum: immò inter bombardarios altrinsecus se persequentes similes doli frequentius fiunt, vt nimis onerent, vel plurimum subtrahant, vel eleuent, aut deprimant machinas exonerandas, præsertim nouas, nullius examine probatas, aut reprobatas. Igitur triangularibus, aut cuiusuis formæ bombardis, parum spei tribuendum arbitror, cùm inscrutabile bellatorum ingenium opportuna remedia opponere nouit, vt sumptuosus ille terror facilius deficiat, quàm feriat in momento. Attamen directoris sagacitas, locus, & tempus sunt attendenda.

Hasta rotis immissa ïpedit gressum.

Impedimenta bombardarū.

Lites et fraudes bōbardariorum.

Teror sumptuosus celeriter deficiens.

De bombardis petrariis.

CAP. X.

SIMILIBVS tormentis saxa iactantibus, obsessi premuntur, & plerunque oppugnantur: quia nec noctibus, nec diebus aliquid quieti relinquitur, quo tantillulum quid respirationis consequantur obsessi, immò quod ad immanitatem tendit, fimum, ac peiora fimo, quæ teterrimum odorem remittunt, sępius quàm saxa in arces, vel ciuitates iaciuntur. Ne autem videatur antiquitas similibus caruisse tormentis, Paulus Diaco. Longobar. histo. lib. V. cap. VIII. machinam petrariam adducit qua viri cuiusdam insignis, & intrepidi (ob indicibilem constantiam domino proprio inter minantes mortem exhibitam) excisum caput ab obsidentibus proiectum est in vrbem.

Quies nulla pmittitur obsessis.

Machina petraria.

Præterea apud Gothos aliud proiectionis genus est, ligneum videlicet, & sublime, quo instar libræ depressæ, vel eleuatæ, pondere saxorum repleto, violentissimoque impetu, & iactu dimisso, intra arces & mœnia grossos lapides, vel putrida animalium cadauera immittunt. Et hoc vulgari Suecorum, ac Gothorum Blida vocatur, quasi neminem lętificans Blyd enim gentis vsu lætus dicitur. Eius itaque machinę ictu circa annos Domini M. D. Meridionales Gothi in oppido Calmarnensi vehementer premebant præsidia Regis Daniæ Ioannis relicta ibidem, & tandem superarunt, prout sæpius anteà factum fuisse annales attestantur. Ibi enim ob collimitaneum regnorum situm, cuiuslibet belli initium, medium, & finis sæpius, quàm in aliqua Aquilonis parte intentatur, veluti in Italia apud Ianuenses, vel Mediolanenses: rarò tamen armis, aut violento obsidentium impetu, vel insultu, sed induciis pactis, literis, promissis, tam diuino, quàm humano iure firmatis, sed rarissimè obseruatis, decipiuntur obsessi. Armis tamen fortiter resistendo vincunt: sed ad pacta, seditione magis, quàm necessitate respicientes, illicò defraudati superantur. Quòd terreantur emissis globis, exiguus horror, aut metus est. Plures enim vrbis, aut arcis vacua receptacula sunt, quàm immissi globi. Veruntamen referente quodam bombardario Gotho stipendiario, didici, Imperatorem Carolum in Africano bello missis in summa XIIII. millibus globorum distincto tempore, multum terra marique obsessos afflixisse, atque ad vltimum vi armata potentissimo aggressu superasse, quemadmodum non dubito alios eius rei professores dudum in annalibus annotasse.

Blida. Blidh. Ioannes Daniæ rex. Loca bellorum. Pacta rara sine suspicione. Loca pluia quàm globi. Carol' V. Imp. 14. millia globorum in Africana obsidione emitti iussit.

De organicis bombardis.

CAP. XI.

HABEBANT etiam inter alias bellorum machinas populi Septentrionales, hostibus præcipuè equestribus congressuri, bombardas collaterales, more organorum, aut coniunctarum fistularum colligatas, vt eas vel pariter, vel successiuè excitato igne in inimicos relaxatas, citius iterum puluceribus globisque immissis, opponerent ad omnem motum eisdem inimicis: quibus etsi visi sunt, sereno pręsertim tempore, grauia intulisse bella, propriaque perstrenuè defendisse castra: tamen quia frequentiora, acerbioraque prælia (prout infra dicetur) euenire soleant in Aquilonaribus regnis tempore horribilis brumæ, dum niues excidunt densiores, quibus bombardarum vsus in excitando igne prohibetur: idcirco rarior factus est earum vsus in campis, & nihilominus frequentior in castellis, ad arcendos obsidentes. Militaribus etiam viris ignotum non est, quot ingentissimi bellorum apparatus, & terribiles acies ordinatæ, repentino superueniente imbre, seu nimbo, coruscatione, tonitru, niue, pruina, grandine, tum in faciem, tum in dorsum, dextrorsum leuorsumue vtrinque cadentes, impediri solent, etiam montanis aquis, & amnibus ex industria resolutis. Præterea quòd iis malis euentibus etiam pestis, dissenteria (vt supradictum est) pecuniæ, & annonæ defectus accedit: quinimmò, quod omnium pessimum est, seditio, proditio, simultas, inuidia, liuor in ducem exercitus, atque fuga ad inimica castra, & loca insidiosa: quod ij præcipuè student facere, immò pessimis sceleribus inclarescere, qui non possunt, aut cupiunt gloriosis eminere facinoribus, vti plurimorum extant perpetrata monimenta.

Bombardæ collaterales. Bella hyemalia duriora. Impedimenta prælioꝝ cassandorum. Torrētes soluti. Pestis pecunię, et annonę defectus. Seditio &c.

De curri-

De currilibus bombardis.

CAP. XII.

N planis, ac campestribus locis, vbi vel ex condicto, vel electione hostium, vel euentu temporum, ac occasionum exoritur præliandi facultas, incolæ terrarum vt fortius inimicum aggrediantur, vel cautius ad tempus declinent, currilibus vtuntur bombardis, quæ & currilia castra vocantur: quorum aurigæ non minus, quàm vexilliferi, vel alii exercitus ductores sunt armati, immò & ipsi equi indurato boum corio in collo, & tergore. Quatuor itaque hac arte periti bellatores, vel plures, exonerandis ex vtroque latere bombardis deputati, impetum, quem sors dederit, aurigę concurrente ingenio & audacia, exercent in hostem, vt à fronte, vel latere discissus, equestribus armatis perfacilè non resistat. Si verò curriles directores fugere, vel obliquare cogentur, eo situ solis curribus se collocant, ac interpositis clypeis muniunt, vt non aliter, quàm robustissima propugnacula armatis viribus penetrari valebunt. Intereà tamen iumentis retrorsum alligatis prouident, vt inimicorum sagittis, ac ictibus non lędantur, immò potius eorum agilitate, & vsu, vt pecora ab hostibus rapta resumant, incessanter attendunt. Sępeque euenit, vt hostiles turmæ armenta abacturę, insidiis structis rapiantur, raptęque miserabilem captiuitatem incidentes, suam libertatem (si & hæc indulta fuerit) graui ære redimere constringantur, vel damna damnis aliorum captiuorum relaxatione recompensare. Hæc nanque videntur vnica bellorum solatia, vt magnitudine prædarum, aut restitutione captiuorum inimicus exultet, vel nimia auiditate pereat, vel stupida custodiendi negligentia confusus abscedat. Carri igitur ante exercitum vt muri, turresque ante ciuitates, & castella statuuntur, hac sola opportunitate mirabiliores, quòd sua mobilitate vel in grauiora præcipitia (quod frequentius accidit) vel in triumphum (quod raro contingit) efferantur in campum.

Iumenta etenim sagittis impetita, diu non permanent illęsa, nec currus sine prædatore.

Currilia castra.

Equi boū corio tecti.

Iumenta seorsū seruantur.

Turmę hostiles capiuntur.

Solatia bellorum.

Carri pro muris habentur.

De portatilibus bombardis, ac militibus clypeatis.

CAP. XIII.

MOS erat frequentior vetusto tempore, quàm nunc est militibus in acie, seu aggressu castrorum & exercituum, quasi muris aut propugnaculis, vti clypeis oblongis & cuneatis, vt pro opportunitate, ac necessitate celerrimè currendo, eos contra sagittas fundasque, dextrorsum vel sinistrorsum, in forti aggressu, vel prudenti fuga obiectarent. Dum autem bombardarum portatilium repertus est vsus, clypeis his dupla quantitate diminutis, superadditæ sunt ligneę tripodes oblongę: super quarum eleuatiore capite positis bombardis, omnem hostilem motum, & locum auertere poterant, vel impedire. Isque modus adhuc seruatur in campestri planitie saxis carente, & littoralibus arenis arbusculas, aut frutices non habente. Hicque clypeati, & loricati milites, cæteris statura proceriores, Viui aggeres denominantur: quorum opera etiam super aperta glacie triangularibus stylis pedibus alligatis, aut nudis sotularibus indutis, præliorum duces præ omnibus vti solent, quemadmodum in annalibus Principum Sueciæ, & Gothię plerunque, sed præcipuè contra Russos, ac Moschouitas in lacubus Finlandiæ (belligerantibus antiquo Stenone Sture, & Suantone) factum fuisse reperitur. De quibus, & similibus, extensiora nonnulla in historiis charissimi fratris, & antecessoris mei, omnibus exhibentur.

Clypei oblōgi.

Tripodes.

Milites clypeati.

Styli triangulares & ferrei.

Steno & Suanto principes Sueciæ.

De externis exemplis.

CAP. XIIII.

HAEC scuta, seu clypeos, antiquitas Catheias appellauit, vt Virg. lib. VII. in his carminibus apertius attestatur:

Teutonico ritu soliti torquere catheias.

Sidonius etiam Apollinaris lib. XX. de eisdem catheis loquitur:

Quondam fracte subis Cimber, gladiisque grauatus,
Ante manus solas iusse portare catheias.

Quę scuta prælonga sunt, penè totam corporis inferioris partem tegentia, ligno tiliæ, aut betulę contusis, bitumi- natisque neruis diligenter compacta. Præterea obtinuit mos antiquus conficiendorum scutorum, vt alii extremi orbis populi ex iuba, seu humerali duritie piscium rotunda conficerent scuta, alii ex vrorum, aut taurorum coriis, alii certarum arborum crispatis radicibus, alii ferreis laminis in vmbilico cuneatis: variisque coloribus hæc distinguerent, rubeo, glauco, nigro, & candido. Sed huius, scilicet candidi coloris, rarissimus vsus est, ne hostes præuiso signo albo, celerius properent, & cautius agant, vel fugam simulent, vt crudeliores reuertantur, veluti sunt viciniores inimici Russi, Liuoni, Moschi. Sed nec omittendum hic est, familiare fuisse Cimbrorum mulieribus, ex capitis earum crinibus scuta, ac tela imbuere: quem vsum validissimum Vegetius Frontinus, aliique tenuerunt: hocque casu Maximinus Cæsar vtroque parente Gothus, fertur fœminarum crines telis adhibuisse, vt Iulio Capitolino,

Catheię.

Lignum tiliæ.

Materia scutorum.

Cautela coloris albi.

Mulieres Cimbricæ.

tolino, & cæteris placet. Quamobrem Romani deæ Veneri Caluæ templum constituerunt, vt mulierum comis ipsis vti liceret. Estque compertum, Mauros, Afrosque passim vti coriariis scutis.

Templum deæ Caluæ.
Mauri, Afri.

De montanis arcibus demoliendis.

CAP. XV.

ARCES etiam quædam sunt in Aquilonaribus terris, quæ naturali munitione sua insuperabiles æstimantur: idque propter arduum accessum, vt iusto Marte nedum adiri nequeant, sed nec incendio, aut dolosis artibus, quę bellorum sunt compendia, superari: quod potissimùm ex eo prouenit, quia superadditum opus artis, naturæ munimen inexpugnabile præsidium reddit, & præsertim sub duce strenuo, cuius acerrima calliditas in arduissimis bellis æstimari solet. Attamen his omnibus, & similibus nimia fiducia non est adhibenda. Ea etenim securitatis præsumptione extrema incautis pernicies sæpius accidere solet: quinimmò nihil ita situ, aut astu munitum esse creditur, quod non itidem callidis ingeniis, & iunctis viribus euerti poterit, & funditus desolari: & esto quòd in rupibus vsque ad nubium vertices pręsidia extollantur, omniaque montium cacumina transcendant, aditusque formentur angusti, fortique milite, tormentis, & armis corroborentur, vt omnino videantur inexpugnabilia, quæ tot, ac tantis difficultatibus superandis credantur esse munita: sed nunquid impugnatoribus plures non suppetunt vires, & consilia in præsidiis huiusmodi demoliendis, quàm ipsis inclusis in defendendo? Immò non vno, sed variis modis eorum altam securitatem perfringere solent. Aut enim ex industria ab eorum congressu, ob prædictam munitionem, diutius cunctando abstinent, vt inualescente fame, grassante inter humidas petras morbo, sæuiente insolentium seditione, accedente tristi tædio, vel spontaneo motu (pactorum interpositione) se dedant, vel aliàs seipsos mutua crudelitate conficiant, prout infelici rabie frequentius actum fuisse ferè omnes historici attestantur.

Arces montanæ
Artes dolosæ bellorum cōpendia reputātur.
Dux strenuus.
Nihil sufficienter munitum.
Vires foris plures.
Obsessi superantur his modis
Mutua laceratio.

De eodem, & causa sæuiendi in obsessos.

CAP. XVI.

EC desunt præsentis seculi ad hoc explendum dura instrumenta, duriores milites, & durissima vlciscendi vindicta, qua celerioribus compendiis, bombardis scilicet, & æreis tormentis, arces huiusmodi demoliendas aggrediuntur, eo videlicet modo, vt obliquo montium latere contra fortalicia ad id congruente, tractorias machinas statuant: è quibus fortiores bombardas funibus alligatas, ad directam præsidii concussionem sublimius, vel depressius attrahunt, eoque situ eas dependêre sinunt: summeque frondium, aut atrorum vestium adumbratione cauent, ne quę geruntur ab arcium vigilibus conspiciantur, ne opem (si poterint) afferant rebus illicò perituris: quo facto, igne in eisdem tormentis idoneè præparatis immisso, ferreos globos ea violentia eiiciunt, vt eorum contactu muri, compaginesque arcis repentè dissoluantur: quam iacturam ne resartiant inclusi, incessanter obsidentes reiterant bombardarum ictum, simulque è latere turmas immittunt armatas, vt quos saxea moles non obruit, ipsę continua oppugnatione perturbent, donec inclusos intercipiant, & captiuatos abducant. Est prætereà alius modus præsidia demoliendi, hostico furori modernis seculis augendæ hominum calamitati solicitè præparatus, tantò truculentior, quantò celerior antedicto existimandus: quo videlicet bombardali puluere fundamentis arcium suffosso, ac clauso, igneque subtilibus filis per rimas paulatim adhibito, velut fulmine repentè arces ipsæ quasi in cinerem comminui solent. Quòd plerunque acrius arces expugnantur, & forsan atrocissimo cruciatu indifferenter occiduntur obsessi, inter alias causas non exilis hæc est, quòd obsessi inhonesta, opprobriosa, ac contumeliosa verba, scommata, ac irrisiones, honorem principum obsidentium tangentes, sine respectu turpissimè fundunt: quo fit, vt nullus, vel rarus fit veniæ locus, vel paciscendi tempus, quia maior est plerunque culpa, quàm quod veniam mereatur, aut faciliorem poenam.

Modus supandi rupinas arces.

Bõbardæ tegũt nigro panno.

Cõtinuatio pugnæ.

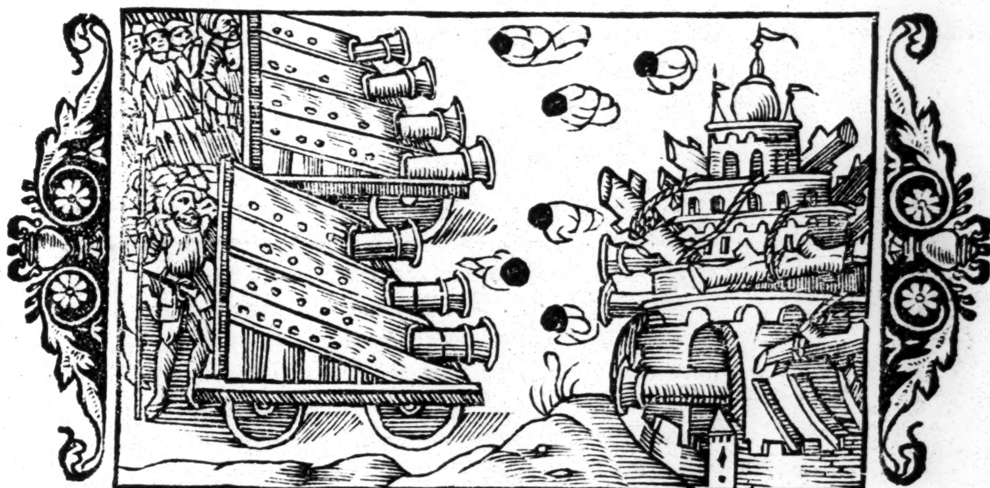
Modus vsitatus.

Verba contumeliosa aggrauãt obsessorũ poenas.

Culpa magna poenã auget.

De machinis,

De machinis, & bombardis castrensibus.

CAP. XVII.

QVANTA compendia mutuæ destructionis parant obsidentes, ac obsessi, satis prouidè præter hanc imaginem considerat, qui bellorum incommodis fuerat humiliatus, ne frustra per beatum Iob scriptum videatur: Fiat illi sicut Regi meditanti bellum &c. Cernuntur hic primò ex altioribus muris obsessorum immensæ trabes funibus ligatę, ad leuem funiculorum incisionem super capita aggredi præsumentium ad casum relaxandæ. Præterea in suburbiis arcium maiores bombardæ sitæ videntur, præsertim ad infringendum, vel impediendum quarumcunque machinarum intrusionem, vel admotionem. Sed quæ secretius ex arcibus, aut propugnaculis in obsidentes eiicienda per calcem viuam & bullientem, picemque ardentem, resinam inflammatam, cuspides ferreas & hamatas, circulos igniferos, & harpagines ferreas, ac indissolubiles tripennes cum asperrimis tribulis, & quadratis stylis ferreis, atque ignitis sagittis excogitata, & callidè eiicienda sunt, nil amplius eorundem malorum expertis opus erit inferere declarationem, cùm alibi de fundis, & telis ignitis, pro parte videatur ostensum. Quid verò obsidentes pro sua securitate, speque victoriæ consequendæ ex opposito meditantur, et agunt, satis deprehenditur ex rotatis machinis in obsessos pertinacius admouendis. Tegminibus enim tabularum quercinarum cuneato ordine in machinis eleuatarum, locum demoliendum inuasuri accedere solent, eo præsertim animo, vt vel viribus obsessos inuadant, vel minacibus armis exterreant, & fatigent, aut eorum inanem fiduciam adimant, aut seditionibus eos angustiatos inuoluant, aut ab impetu cedendo remissius agant, aut aliquem euentum expectent, quo tepido aggressu videantur nil agere velle, aut posse amplius in obsidione manere, vt sic tergiuersando, & cunctando (donec occasio emergat) vnanimi insultu insuperabiles fiant: quo casu non trabibus, calcino pulmento, tribulis, aut ferreis stylis, sed ensibus, scutis, & contis cominus adhibitis, obsidio tantoperè firmata, & tantis angustiis seruata, necessariò est dirimenda: taleque spectaculum illicò eueniet, vt alii intereant, alii ferro stringantur captiui, alii vitam mercaturi fide militari obligentur, alii irrumpentes retrudantur, alii clamoribus dissonis in præcipitia ruant, vel extrudantur. Nec

Humiliati bello cautius agunt.

Iob.

Trabes pēdētes

Instrumenta castrensium obsessorum.

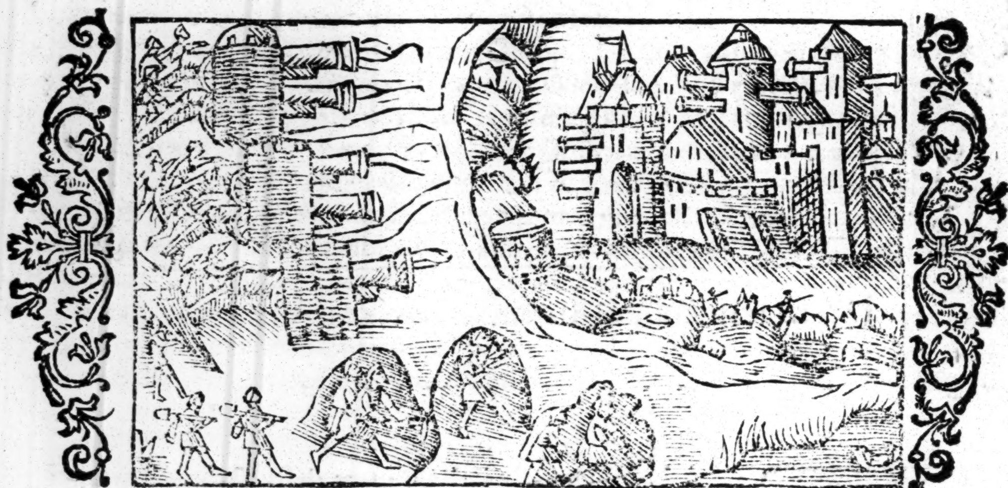
Mala oīa exptis nota.

Modus obsidētiū aggrediēdi

Horrenda ptiū cædes.

Nutrices & par uuli. Senes et infirmi Paci melius in tpe cõsulẽdũ.

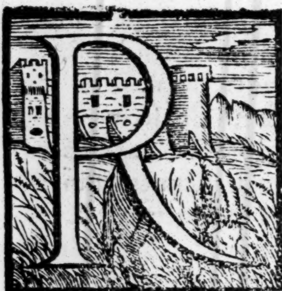
parum miseriæ adaugent circumstantiæ omnium calamitatum, nutrices & paruuli, senes & infirmi, aut ardor intensus, vel frigus horrendum, caligo densata, glacies rupta, hostis immitis & crudelis, aut incidere inter bestias, aut cauernas, aut præcipitio, vel suffocatione, & his, ac similibus perire malis, vel longo liuore præter famem, sitim, languorem, & vulnera excogitatis.

De cuniculis cognoscendis, & restringendis.

CAP. XVIII.

Incautus et dormiẽs facilè defraudatur. Vnus introitus sed cuniculi multi. Saxa latentia. Fossores minerarũ pitiores. Effœminati nihil valent. Milites fortissimi præferẽdi. Instrumẽta obsidionum. Cautela obsessorum. Signa subterraneę effossiõis. Remedia.

RATIO agendorum cuniculorum breuis, & tuta videtur, ne hostis aliquid præparet ex aduerso, sed incautus, & dormiens facilè defraudetur. Attamen diligentissimè caueri solet, ne insidiæ propter terræ egestionem, & sonum suffodientium, ac strepitum fabrorum deprehendantur. Vnus quidem introitus esse consueuit, sed cuniculi variantur hincinde in terra per vias diuersas: quia subterraneum opus, ob latentia saxa, vix fieri potest directo ordine, quemadmodum fossores mineralium antrorum in Septentrione peroptimè cauere nôrunt. Ideoq; ad arduum facinus perpetrandum ipsi præcipuè, quia audaciores, & peritiores sunt, ad hoc opus deputantur, vbi molles, vel tædio laboris, vel affectu mulierum domi relictarum instabiles, & perfidi reperiuntur. Sed talium exigua vis est, tanquam fraudulenter agentium: quibus & ipsa fortuna aduersatur, vbi fortissimi milites attenti fuerint, & concordes: tales tamen fossas vix faciunt, si machinis, bombardis, veltis, arietibus, testudinibus, harpaginibus, & scalis irruptiones efficere possunt: sin minus, tunc subterraneos dolos, fallacesq; recessus pro diuersitate ingeniorum effodiunt, & incuruant, vt mœnia, muros, turresq; deiiciant præcipiti casu. Veruntamen ne soli videantur hoc impunè facere, solent obsessi super aggeres militaria tympana, ac pisa, seu globulos rotundos desuper eminentius apponere, vt minimo, leuissimoq; subterraneo motu cunctis pateat, quòd subtus, vel non longè abinde dolosi sint effossores: contra quos illicò obliquè fodientes, è periculo se liberant, vel hostem inuentum interimunt, vel interimuntur. Quandoque etiam retrofugiunt, vt insidiis structis in lateralibus cauernis facilius

facilius capiantur, quàm occidantur: & hoc ex causa cognoscendorum secretorum super necessitatibus inclusorum. Quandoq; etiam pugionibus sese mutuò sub terra interimunt, dum casu magis, quàm proposito concidunt in cuniculos solis hostibus præparatos. Retrofugiunt & alii quandoq; bellatores ad angustias vallium, vt ex insidiis, quando campestre certamen committitur, interimant hostem, quem ferro, fame, flumine vrgere, vel occidere nequierunt. Veruntamen apud collimitaneas arces regnorum Aquilonarium sic pugnatur, vt inter acerrima prælia, quæ cum Danis, vel Moschouitis, seu Ruthenis, aut Germanis frequentius fiunt, statis diebus bellorum duces conuiuia, tripudiaq; instruant, & alternent, præcipuè vt appareat non odii, sed dignitatis, ac militię gloria accensos donis, muneribusq; inter ipsa bella contendere. Magnanimi etenim principis est, non propter prædam, sed nominis excellentiam quærere bellum, & rursus turpissimum est scelere, non gloria, & ratione impetere regna: sed omnium detestabilissimum est, veneno potius, quàm humanitate reconciliandum hostem opprimere, vbi forsitan fidelissimus euasurus esset amicus, & auxiliator. Sæpe etiam euenit, vt filius veneno, & pater morbo pariter è medio auferantur. Estq; notatum in historiis, Philippum Macedonum Regem insidiis, & filium eius Alexandrum Magnum aperto semper Marte, & militari gloria triumphasse. Et hoc est prælium humanum, reliquum bestiale.

Obsessi captiuitas cur desideratur.
Certamen campestre.
Arces collimitaneæ.
Prælia durissia Bellorum duces vtriusq; ptis cōuiuant, & cur
Magnanimus princeps.
Veneō pugnare turpissimum.
Filius veneno, & pr̄ morbo pariter necant
Præliū humanū aut bestiale.

De rebus necessariis ad obsidionem tolerandam.

CAP. XIX.

QVOD arces Septentrionalium regionum contra quoscunq; hostes potenter arcendos optimè prouisæ videntur, hoc efficit, quòd turribus partim altis, partim imis, densisq; muris, præterea fossatis perennes, aut factitias aquas habentibus, in locis tam natura, quàm arte dispositis, sunt munitæ. Omnium tamen turrium robustissima est, qua sceleris suspicione, aut maleficiorum truculentia deprehensi, ad iustitię rigorem saluandi, vel puniendi cautissimè reseruantur, ne carcerem callidius euadentes, flagrantissimo vindictæ appetitu priuatam iniuriam publico dispendio pensent, prout in simili casu Appianus

Arces turritæ atq; natura munitæ.
Aquæ factitiæ.
Turris reorum.
Iniuria priuata pub malo male pensatur.

Alexandrinus de quodam Spartaco meminit, & complicibus eius. Præterea portarum claues frequentius renouant, vel immutant, pariterq; custodes. Similiter & canalia aquarum aliunde per venas deductarum, ne hostili ingenio, vel viribus intercipiantur, attendunt, vt eo casu quantocyus (vt infrà de defectu aquarum dicetur) vtile, ac necessarium remedium afferatur. Item de lignis combustibilibus, & præsertim carbonibus, superabundantem prouisionem ante imminentem obsidionem præparatam conseruant, ne tigna, trabesq; domorum, aut necessariarum ædium, intra arcem vrgentibus fabris, pistoribus, & frigoribus exigentibus (prout aliquando expertus sum) tectis destructis comburantur. Item de leguminibus diuersorum generum, annona, & carnibus salsis, ac fumigatis, præcipuè porcinis, latrantem stomachum sine decoctione refecturis. Carnibus etiam bouinis, veruecinis, ac caprinis, sale, sole, & aere vernali, vel fumo hyemali dudum siccatis, etiam sine pane per milites fortissimos comedendis, prout superius lib. V. de sobrietate gigantum ostendebatur. Insuper attendunt, ne linteamina, vel alterius lucidi coloris panni, vel lucernæ ardentes è tectis, vel turribus, aut fenestris pendeant versus hostes: quia vel signa sunt inimicis placentia, vel fidelibus incolis nonnihil amaræ suspicionis ingenerant, ne fortè cum hostibus habeant collusionem: & ob id multa attentione de die, sed maiore de nocte occupantur custodes in arcibus, vel oppidis conseruandis. De pulueribus, globis, pecunia, potu, aceto, scalis, funibus, & ferro, ac aliis, notum relinquitur quid sit habendum. Insuper omittendum non erit, quomodo arcium muros frequentioribus sagittis obiectos, obsessi tegere solent ciliciis, storiis, centonibus, stragulis, culcitris, præterea propugnacula contabulatis prædisponere, ac omnibus tormentis humana ope requisitis anteà communire.

(Margin: Claues. Custodes. Canalia. Ligna. Carbones. Legumina. Annona. Carnes. Linteamina. Lucernę. Nox attendēda Pulueres. Globi. Pecunia. Acetum. Scalæ. Funes. Ferrum. Muri tegūtur, vt ferreæ sagittæ colligātur.)

De obsessis omnimodè superandis.

CAP. XX.

RVRSVS obsidentes, ne sine ingenio, vel stratagematibus, tanquam rei bellice ignari, permaneant, ad astuta ingenia se conuertunt, vt quos armis, & viribus superare nequeunt, ad seditionem ductos facilimè vincant: sicq; inter alia procedunt, vt fumos artificiosos certa distantia ab vrbibus, aut castellis excitent: deinde alicuius manum, qui obsessis fauet, & compatitur, adulterant, celeriq; sagittæ applicando alligant, ac in vrbem traiiciunt, vt quicunq; ex sorte talem scripturam inuenit, præsidi ciuitatis illicò consignet, adesse videlicet circa fumum præsidia noua, quæ tali loco, & tempore ciuibus irruptionem, & direptionem comminantur, vt ibi per extremam potentiam

(Margin: Astutia militaris. Materia seditionū excitandarum.)

potentiam intenti ciues alia loca mœniorum, aut arcium, à serioso obsidentium impetu non tueantur, vt eisdem obsidentibus pateat introitus per alia loca minus custodita. Solent etiam obsidentes summè præcauere, ne nocturni vigiles castrenses stationes obseruantes, verbis insolentibus, aut opprobriosis principibus detrahant, aut honestis coniugibus eorundem. Vno etenim verbo calumniosè, mordaciterq́ prolato, vt superius dictum est, excessus alioqui venia dignus, ita amarè suscipitur, vt inextinguibili liuore excitato, irremissibilem causare videbitur vltionem. Quid enim pariunt, nisi cædem, rabiem, iram, & truculentiorem compressionem? vbi prçclarius discordia militaris silentio, quàm impari comminatione tollēda putaretur. Solent demum obsidentes vario colore vestium, & frequenti transitu hincinde apparère, vt numerus obsidentium plus solito videatur adauctus. Præterea speculantur è vicinis collibus, ne equitatus, aut peditatus suppetias obsessis inferendi certas inueniat itinerum, aut semitarum opportunitates: hocq́ negotium non quibuslibet, sed certis hominibus assignatur.

Cautela honest:

Color vestiū sæpius mutatur, & cur.

Custodię viaꝝ,

De frequenti impugnatione Gothicæ vrbis Calmarnensis.

CAP. XXI.

OPPIDVM est in littoribus Meridionalis Gothię, à nauigātibus è Germania in Septentrionem Calmer dictum, eò quòd longo tractu maris frigidius mare, cœlumq́ reperiunt, quàm in eorum Germanica terra, vnde nauigárunt: immò ab Hispania, Gallia, Anglia, & Hollandia eò diriguntur frequentes, & lucrosæ nauigationes. Hæc igitur ciuitas, quia situ (nempe super littus maris posita) & antiquitate reliquis in Meridionali Gothia vetustior est, ac multorum principum conuentibus, immò maximis bellis in ea gestis illustrata, ab vltramarinis principibus, præsertim Teutoniæ, & Daniæ acrioribus prælijs, & frequētioribus astutiis impeti solet, maximè vt ea tanquam firmiori Gothoꝝ portu primùm obtēto, in reliquas Septētrionales regiones facilius cędes, & rapinas extendant.

Calmarnia.

Conuētus principum bellaq́ gesta illustrant vrbes.

Aliena cupiētes propria pdūt
Ioannes rex Daniæ. 1500.

Sed reuera quantum annisi sunt alienas diripere, laniareq́ fortunas, & libertates, tantum more aranearum, præsertim Dani, melioribus bonis sua, vel maiorum industria partis, sese euiscerárunt: cuius rei apertius documentum posteris Regibus inter alios Rex Ioannes circa annos Domini. M.D. reliquit. Hanc nanq; vrbem, & arcem magnis, difficilimisq́ bellis, & grauibus expensis potitam, maxima totius Danici regni sui iactura aliquot annis, commeatu, & pecunia pro milite alendo nauigiis à Dania importatis, seruauit. Non enim à Gothica gente, quæ prædictę arci parere solet, aliud tributum vlla vi, aut pactis obtinere potuit, quàm omni momento porrigere consueuerunt inexorabilibus inimicis: quo factum est, vt non tam annua proprii fisci iactura, & exinanitione grauatus, quàm incolarum tumultu, & vexatione attædiatus, eam vrbem, & arcem, impositis aliquot militum prēsidiariis turmis, reliquerit expectationi melioris euentus, ne fortè seditione inter nobiles variis ingeniis suorum fautorum procurata, vel aliter exorta, hanc arcem tanquam asylum haberent præconcepti liuoris sui in æmulos Danorum cooperatione peramplius extendendi, ac vlciscendi.

Iactura fisci in aliena regione seruare castra.

De stratagemate Henningi Gad Electi Lincopensis.

CAP. XXII.

Hēningus Gad electus Eps Lincopensis.

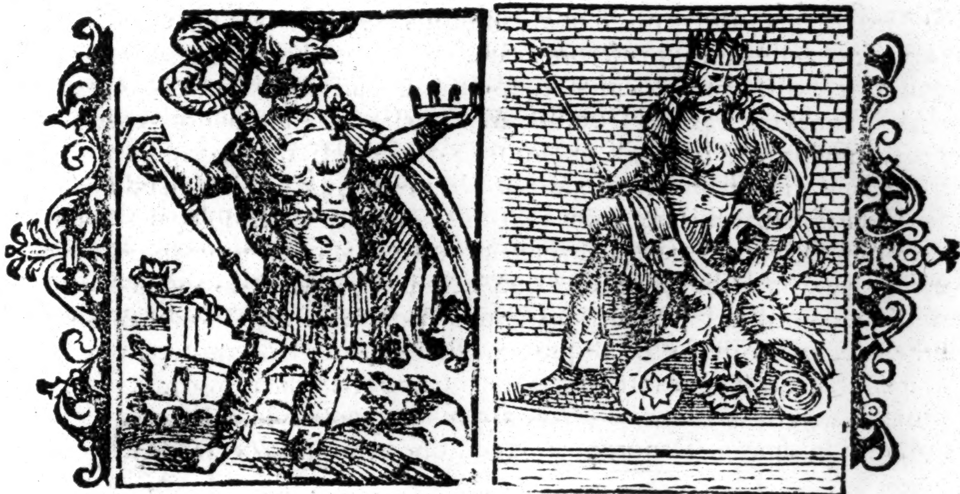
Stratagema.

ONDITIONIBVS igitur Danorum præsidibus rationabiliter vt abirent exhibitis, & contemptis, non impigrè aderat astutissimus vir in hoc titulo prænominatus, quin & ipse (Romæ sub Alexan. VI. educatus) aliquem arriperet modū, eam ciuitatem ad Gothicā reducendi coronā: vnde & iussit tibicines mediæ noctis tenebris sub ambitum murorum ad Meridionalem partem tacitè penetrare, ibiq́ astantes clangorem tubarum, quàm terribilius possent, emittere: ipse verò singulis bellorum instrumentis Occidentaliori parte admotis, validorum armatorum agminibus aggressus, facilè scalis adhibitis muros plurimis in locis transcendit, dum obsessi ad tubarum sonitum subito terrore perculsi, vrbem defensuri coirent, veluti eo loco de summa salute certamen adesset. Sed cùm hostes in mediis plateis turmatim aduolare viderent, prout poterant, eos exturbare nitebantur. Verùm quia resistendo nil poterant, fugiendo ad arcem Regiam sese tuendos accelerárunt. Nec ibi diu siue vexatione fuere: nam præter cædem, & infelicem famem, graui ægritudine ducti, arcem honestis conditionibus anteà spretis, iamq́ petitis & acceptis, ipsi Electo nomine Gothorum, ac Suecorum Principum sese dediderunt. In hac vrbe defendenda sæpe mulieres pari fortitudine cum viris è mœnibus proiiciendo saxa lethaliter excipiunt hostes, vti Spartanæ mulieres (teste Iustino) vexárunt potentissimum Pyrrhum. Ideò Plutarcho visum est, ne principes, aut illustres viri, vel nobiles arces, vel ciuitates oppugnaturi, muros accedāt: quia à vilissimis personis, vt seruis & mulierculis, æquè occidi possunt, vt à fortibus viris: sed memoria propè infami, quia à talibus temerè se ingerentes occidebantur. In hac Calmarnia quondam Magnus Rex Suetiæ grauissimas discordias inter Regem Daniæ Ericum, & Regem Noruegiæ subortas, per summam prudentiam terminauit. Deinde abnepos eius Rex Magnus, ob temerarium, ac insolens regimen, à proprio filio Haquino Rege Noruegiæ ibidem extitit captiuatus. Præterea in hunc locum venit Guido Cardinalis, atq; post eum Nicolaus Cardinalis Anglicus, posteà Papa factus, ac Adrianus IIII. nominatus, deinde Guilielmus Cardinalis Sabinensis, & deinde multi Legati Apostolici: quorum vltimus erat Ioannes Angelus, nunc Archiepiscopus Mediolanensis.

Obsidio soluta
Mulieres mœnia defendūt.
Spartanę mulieres vexárunt Pyrrhum.
Illustres viri mœnia nō accedāt, et quare
Discordiæ componuntur.
Cardinales tres & plures alii Apostolici legati in hac vrbe Calmarnēsi fuere.

De exigua

De exigua vtilitate, & triumpho externorum, Suetiam & Gothiam impugnare contendentium.

CAP. XXIII.

ARCES prætereà plures sunt, & fortalitia nobilium, tam apud Occidentales, quàm Meridionales, & Orientales Gothos, vbiq; contra externorum insultus miro naturæ, & artis opificio fabricata, eaq; diligentia armis, militibus, pecuniis, & abundantia expensarum communita, vt nihil ad eorum conseruationem vspiam deesse putetur. Quibus Gothi, Sueciq; confisi, audentius inimicis vndecunq; confluentibus se opponunt, eaq; animi magnitudine, & viribus defendunt, vt nullum commodum, sed irreparabilem ruinam assequatur, quicunq; præsumpserit eorum violare libertatem. Verùm ne domestica hac securitate, & quiete glorientur se semper immunes, insolescentesq; in vicinos, vel amicos euadant, satis opportunè concurrere solent, qui tentent, acuantq; eorum animos præsumptuosos: inter quos præcipui Germani, Dani, Cimbri, ac Moschouitę sunt, impigrè, vt seditiones forsan motas augeant, vel auctas cumulent, accurrentes: aut opulentam prædam ab incolis rapiant, & exportent: aut castra, ciuitatesq; obsidione pressas, suæ possessioni coniungant. Immò plures tanta temeritate ducuntur, vt credant solo tumultuario insultu muros (defensoribus despectis) transcendere posse, ac deuincere inclusos. Alii verò acriori disciplina militari incedentes, iaculis, sagittis, fundis, & omnigenis bellorum instrumentis adhibitis, vt voti compotes fiant, extrema quæq; tam equestribus, quàm pedestribus turmis attentant: quibus etsi multa conati sunt rapere, prout in oppidis, & castellis ad prælium imparatis, aut defensore

Arces bene munitæ.

Quies domestica insolẽtiam parit.

Causæ rapiendi multiplices.

Pręsumptio temeraria.

Spoliant castella & oppida.

carentibus: fieri solet tamen, & sæpius acciderat, vt gloriantes in hac violentia sua, rapinis pariter & vita (vltoribus incolis) fuerint spoliati. Tutius ergo erit, vt quisque terrarum suarum pacifica sorte sit contentus, diuesque reputetur, & felix, quam quod more tabescentium aranearum sese euiscerare cogetur, vt rapiat muscas. Si dux est, & nomen bonum habet, amicis & creditoribus satisfacit. Si Rex vnius regni erit, suspicione plenus paucos amabit, & mutuum capiet, sed vix concredita soluet. Si Rex duorum, trium, quatuor, aut plurium regnorum dominus euadet, præ magnitudine debitorum, aulicam pompam, adulatoresque, & susurrones fouendo, contractorum, vix vlli satisfaciens rapere, vel mendicare cogetur, & præsertim quando mendicitatem eiicit à monasteriis, tunc eam (teste Theoderico Rege Gothorum) inueniet in aula, vt etiam infra XVI. lib. ostendetur.

Raptores vita spoliantur & bonis.

Plura regna plures angustias generant.

Mendicitas eiecta à monasteriis celeriter ascedet i aulam

De Gothorum, Sueonúmque resistentia.

CAP. XXIIII.

E CONTRA Gothi è turribus, ac arcibus, & muris coeuntes, haud segnius iaculando, sagittasque emittendo præliantur è mœnibus: etiam magnę molis saxa manibus prouoluunt, sudes securesque demittunt in subeuntes, armorumque genus omne, quod ab ea necessitate videtur non alienum, hostesque oppugnando, seque tuendo, tormentis & machinis vtuntur, ita vt nihil omnino intermittatur, quod valeat ad se tuendos afferri, donec obsidentes defectu commeatuum, vel incolarum armato congressu pellantur, aut vltro recedant: immò sartagines è sublimioribus locis, antequàm campestre, vel equestre prælium experiantur, subiecto igne pultibus calcis repletas, super hostes scalis ascendentes infundunt obsessi. Omne genus tormentorum ea vis superat, quia eo ardore in armis suffocantur: tormenti genus importabile. Sed celeritas, & temeritas ferina hoc tormentum incautius quasi primum honorem excipit, dum inimicorum sociæ manus veluti subsannando rei euentum expectant. Si res equestri prælio veniet dirimenda, necessaria existente causa, tam viribus quàm insidiis omnimodè conantur indigenæ, vt à temerario hoste se liberent, signoque non vulgari id vel resistendo, vel fugiendo, vel hostes captiuando, vel detruncando, exercitus duci quàm strenuè sese fecisse demonstrent, quemadmodum sæpius factum fuisse annales meminere. Ideoque mirari non congruit, cur exterę gentes in Gothia, & Suetia capita maiorum euulsa repetant, donec integra, vel saucia sua corpora ibidem quasi in vniuersali sepulchro relinquant.

Defensio arciũ.

Armorũ genera.

Cã soluẽdę obsidionis.

Armorũ genera terribiliora.

Equestre præliũ

Sepultura vniuersalis.

De fun-

De fundamentis arcium comburendis.

CAP. XXV.

VETERIS ruinæ vestigia in Aquilonaribus regnis satis clarè demonstrant, quomodo quàm plurima fortissima loca rupibus, ac inuiis accessibus imposita, artificialibus flammis è subterraneis specubus excitatis, velut tonitruis concussa, dissolutaque reperiuntur. Cùm enim fortalitia huiusmodi ob continua latrocinia ex his, limitaneis præcipuè, prouinciarum locis suscitata deprehenderentur, communibus armis vnanimi gentis consensu, iudicisque decreto incolę conuocati, ea adorti miris ingeniis demoliebantur, eo scilicet modo, vt loca montium magis ruinosa introeuntes, eadem malleis, dolabris, cuneis, cæterisque instrumentis ad lapides excidendos, murosque demoliendos accommodis, validissima manu perfregerint, aut si spelunca fuit naturalem habens concauitatem, vsu similium instrumentorum sensim eius fastigia ex ea parte præciderint, qua præsidiorum fundamenta denudarentur, erectas trabes ex ordine subiicientes, quibus murorum innixa moles sustineretur, ne statim compages ipsa corrueret, aut dissolueretur. Vt autem decisorum atque cadentium lapidum fragor haud exaudiretur, ex altera arcium parte armatis turmis cum clamore, & strepitu horridiorem, vel simulatione, vel seriò inferebant insultum. Verùm vbi iam murus eo spatio, quo supra specum porrigebatur, pendulus totus est factus, ita vt lignis duntaxat incumberet, aridiore vndequaque collecta materia, igneque iniecto confestim ipsa sustentacula correpta perfringebantur, & imposito ponderi concessere. Præsidii autem pars omnis, quæ tignis subleuata detinebatur, in vacuum collabendo subsedit, turresque ea è regione, & propugnacula celerrimè à cætera compagine diuulsa, in decliue deferebantur, foribus atque portis arctissimè cohærentibus, simili ruina concussis: quibus artibus etsi Agathius de bellis Gothorum Narseti talia conanti, nihil præter damna aduersus Gothos expugnandos cessisse commemorat, eò quòd Gothi in vnum coeuntes validè se tuebantur: in Gothicis tamen regnis maxima pars hostium, siue domestica, siue foranea hæc fuerit, hoc igneo commento deletur, prout olim potentissima præsidia sub variis temporibus, & tyrannis funditus sunt euersa, fortè quia

Loca iacessa arte superantur.

Gẽs vnita opus arduũ aggredi tur et superat.

Instrumenta ruinæ faciendæ.

Trabes submissæ muris.

Stratagema.

Murus pẽdulus

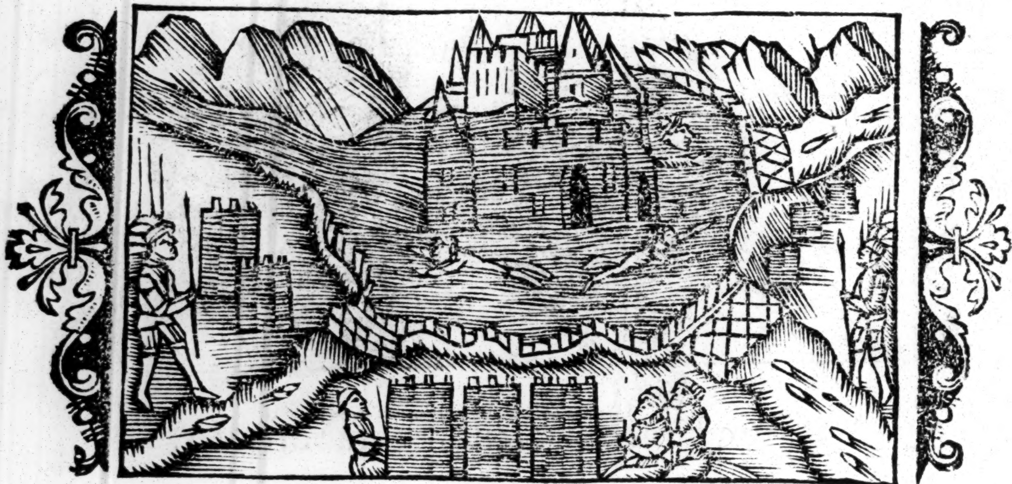
Sustentacula arcium arte supposita comburuntur.

Agathius.

Narses.

Gentes fortissime colluctando periclitant.

acrioribus præliandi viribus fortissimæ gentes mutuò se collidebant, faciliorique compendio vastas lignorum congeries sine pretio ad eum effectum comportarevalebant.

De suffocatione arcium tyrannorum.

CAP. XXVI.

Bestiæ mitius à tyrãnis tractãtur q̃ hoies.

Arces tyrãnorũ ob has cãs suffocantur.

Tituli tyrãnorum.

IGNE superius, hic aqua contenditur, quid fieri solet contra impios, aut inhumanos, qui legibus se reputant ita exemptos, vt mitius bestias, quàm homines tractent. Quocirca vnicum, extremumque remedium aliquando etiam apud populos Septentrionales, vt concurrente natura loci instar diluuii, inuincibiles tyranni cum omnibus impiissimis ministris suffocandi corriperentur, quando præsertim nullo commouebantur sceleris horrore, ætatis commiseratione, priuata amicitia, publica calamitate, generis propinquitate, locorum aut personarum respectu, numinis reuerentia, diei vel temporis obseruantia, iusta confœderatione, concordia, vel societate, pacto, precibus, vel pretio, lachrymis, vel cruciatibus, oppressionibus, aut miseriis, honestate, aut pudore, innocentia, aut imbecillitate, incendiorum conflagratione, aquarum depopulatione, agrorum & annonę sterilitate, terrarum desolatione, hominum mortalitate, prudentum consilio, propria euitanda morte, infamia stirpis, aut generis, & reliquis causis non obstantibus: sed perseuerabant duri, pertinaces, obstinati, incorrigibiles, stupidi, insensati, intractabiles, feroces, austeri, rigidi, contumeliosi, opprobriosi, elati, inflati, mordaces, vindicatiui, iniuriosi, minaces, crudeles, atroces, impii, impuri, periuri, blasphemi, irrisores, insolentes, omnes despicientes, & denique in omni diabolica rabie desperati, nullam admittere, vel audire volentes concordiam, quietem, aut tranquillitatem: sed ita cunctis superbè resistebant, donec vel exirent ad patrandum horribilius malum, vel morbo, fameque more bestiarum se mutuò lacerarent.

De eodem

De eodem, sed specialius.

CAP. XXVII.

VOCIRCA ne populus tot malis afflictus, longiore obsidione cum publico, & priuato grauamine premeretur, maioraq; incommoda tædiosius pateretur, & ipse quoq; in furiam, furoremq;, atq; irreuocabilem ferociam versus, valles circumquaq; cespitibus, arenis, terris, saxis, aggeribus vno impetu congestis claudebat, lacusq;, & amnes, ac scaturigines, & indeficientes venas (quæ vbiq; ob resolutas niues sunt reperibiles) aperiebat, & ita finem suis calamitatibus, ærumnis, & laboribus quisq; in sua reuersurus imponebat. Ne autem nobilis, diuesq; supellex, & opulenta præda (quam populus vix attendit) arcibus inclusa periret, Principis edicto confiscabatur, canalibusq; adaptatis aqua in commodiore exitu, partim pro molendinis relaxanda, partimq; ad prata irriganda, vel steriles campos, effluere sinebatur. Qualem verò modum Cimbri, gens Dytmersia præsertim, in aperiendis claudendisq; riuis, canalibus, & fossatis, singulari ingenio natura concurrente, ad integros equestres, pedestresq; suffocandos exercitus in prompta mutatione retinent, qui videre velit historias Danorum, præcipuè Regis Ioannis circa annos Domini M. D. intueatur. Sed neq; fortissimi Gandauienses admirabili aquarum munitione contra quemcunq; bellicum insultum videntur à natura, vel arte seclusi. Ex his ergo infertur, nullam violentiam tyrannorum perpetuò manere impunitam.

Furor popli sæuientis irreuocabilis.

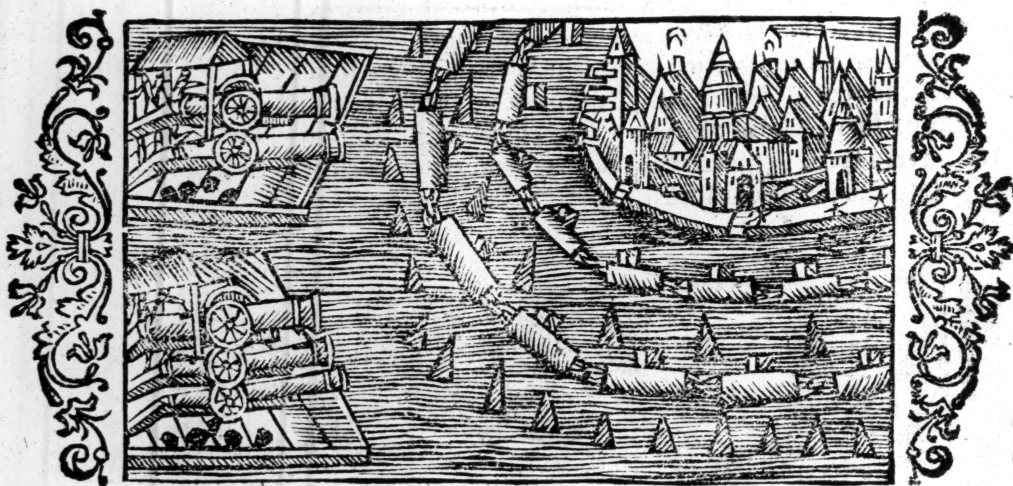
Obstructio aquarum.

Distributio supellectilium.

Dytmersenses suffocāt hostes in aquis.

Gandauienses pugnant aqs.

De impugnatione arcium, ac vrbium per rates.

CAP. XXVIII.

Attendenda in obsidione.

Bella in ratibus atrociora.

Bombardæ longiores.

Bõbardarũ vsus fidelissimis est committẽdus.

Proditorũ fallacia formidãda

Eleuatio vel depressio bõbardarũ attẽdẽda.

Os igniuomum

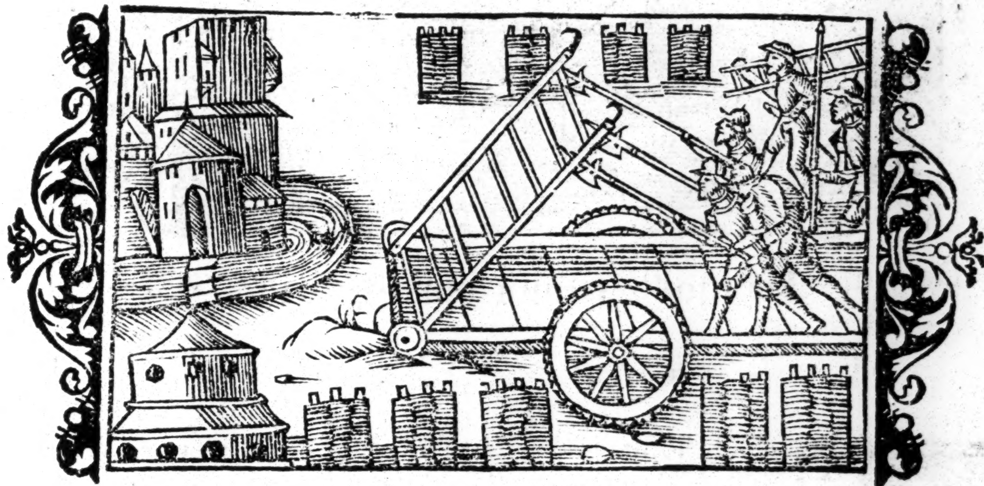
Mutatio periculosissima.

Bellũ maximũ vno ĩpetu plerunque laxatur.

VT bellorum multiplices sunt causæ, & origines, ita & ducum ingenia, loca, & opportunitates prouidentius sunt attendendæ. Cùm igitur arces, aut ciuitates in fluminibus, aut aquis stagnalibus collocatæ sint, sudibus, palisque, & trabibus, ac ferreis catenis circumquaque in vertice palorum pendentibus premunitæ, similiter & inaccessi aggeres, ac portæ, tunc fideles, ac ingeniosi præfecti, seu duces, ratibus latissimis, ac robustissimis petrarias bombardas imponere solent, vt & ignem in obsessos eiiciant, & occupatos in eius extinctione globis lapideis occidant. Prætereà longioribus, densioribusque machinis, seu bombardis ferreos globos iniiciunt plerunque geminos, aut quaternos, prout situs admittit: diligentissimè cauentes, vt hic bombardarum vsus expertissimis, simul & fidelissimis dirigendus committatur: quia sicut in campestribus prælijs spes maxima victoriæ est, vt fideles, & periti habeantur duces, ita in aquis nulla victoria, immò damnum, & confusio à proditoribus exercituum, & bombardarum sunt formidanda. Quomodo autem perfidi possint, aut soleant proditoriè agere, præsenti, aut altera pagina (licet aliquid horum non penitus ignorem) haud exponam, ne fortè ignotum, aut abditum aliquorum tradimentum noxia publicatione commune subiungam. Satis est enarratum, si duces attendunt, qualiter artis huius magistri eleuent, vel deprimant ipsas bombardas, insuper et quantitatem, qualitatem, ac proportionem puluerum, & globorum, prout superius cap. IX. dictum est: & quo liquore, aut quàm citò, vel tardè leuentur, aut purgentur, & præcipuè quomodo os igniuomum in ipso aggressu bellico sit apertum, vel occlusum: alioquin euenire poterit, vt qui victoriam multo labore, expensis, ac periculis nancisci desiderant, turpi paucorum perfidia hostium seruituti, ludibrio, aut morti, aut quod deterius est, longissimæ captiuitati (quę immortalis videtur) subita mutatione subdantur. Sæpe tamen accidit, vt omnibus bellorum apparatibus instar vrbis, obsidio multorum millium armatorum, tam aquis quàm terris composita,

ſita, & ampliata, vno ictu bombardæ confuſiſsimè labatur diſſoluta, quemadmodum ſuperioribus annis extra nobiliſsimam Friſonum vrbem Groningam accidiſſe memoratur: vbi puerulus bombardarii filius, artem parentis imitari volens, igne immiſſo in maximam bombardam, caput Illuſtriſsimi ducis in obſidione foris milites exhortantis, ferreo globo euulſit, totum exercitum confuſum, ac vagum illicò reddens, & obſeſſos vtcunque quietos. Imperia etenim tam citò, vel citius forſan amittuntur, quàm facilè acquiruntur. Spes tamen victoriæ eſt, ſi exercitus caret proditoribus, & aliàs vincere conſueuit.

Groninga. Caput ducis auffertur. Imperia citius perduntur, quàm acquiruntur. Proditores.

De campeſtribus ſcalis duplicatis.

CAP. XXIX.

IMAGO hæc magna non indiget declaratione, cùm ſeipſam manifeſta operatione declaret: ſolùm ſatis eſt hic videre milites Septentrionales, Gothicæ præſertim regionis, ingenio & viribus non carere, ad arces quomodolibet debellandas. Vnum tamen hic videtur de longitudine ſcalarum conſyderandum, quod tale eſt: Si muros, & mœnia ſui eleuatione triginta, vel quadraginta pedes, aut magis vel minus habere intuentur obſidentes, ſecundum hoc rotatas adaptant ſcalas menſuratæ longitudini, & amplius correſpondentes: quas diuerſis in locis collocant, maiorem obſeſsis curam, & formidinem, quòd eo, vel his locis fortiorem inſultum aſſumere non retardent, incutientes. Sed neque ſine ſuſpicione ſunt obſeſsi, quin hæc manifeſta indicia maiores inſidias alibi tectas afferant, quàm hic terrores emittant: licet paucisſimis ex obſidentibus ante ipſam aggrediendi horam, animus ductoris quid, & vbi aliquid efficere velit, apertus fiat, vt obſeſſos inuadat. In negotiis enim arduis, domeſticis parcè fidendum eſt, donec bene digeſtæ rei effectum felicior euentus oſtendit, propter nefandiſſimos proditores, qui tempore belli in machinis, & ſcalis impediendis, quando commodè vtendæ ſunt, & admouendæ, ſecretius adeſſe ſolent, vt Principis, ſeu ducis occultum propoſitum in nihilum ruat. Quodſi in bellicis inſtrumentis propter diligentem eorum cuſtodiam manibus aliquid efficere nequeunt, dicunt incommo-

Longitudo ſcalarum. Scalæ rotatæ. Inſidiæ alibi intentāt, & alibi perficiuntur. Animus ductoris ſecretiſsimus eſſe ſolet. Domeſticis vix fidendum. Ars proditorum.

Inuentiones ꝓditorum. dum fore tempus, locum, trepidos milites, annonæ defectum, aquæ, pecuniæ, & instrumentorum, quibus sperandus est triumphus: quæ omnia hæc fermenta sunt seditionum, vt principes, ac duces, nisi caueant, in optimo proposito, & occasione eludantur: quia eò sceleratorum audacia tendit, prout sępius in expeditione contra inimicos Crucis Christi deprehenditur attentatum. Duces caueant.

De modo arcium obsidendarum.

CAP. XXX.

TAMETSI funibus ferreos hamos alligatos habentibus, turri, muro, vel fenestris ingeniosa eleuatione hastarum affigendis, in obsidionibus vtuntur armati, quasi flexibilioribus, ac commodioribus ad portandum instrumentis, more scalarum interpositis nodis, vt pedetentim fiat ascensus: tamen communior modus obseruatur in scalis, siue simplicibus, siue duplicibus, aut triplicibus, iuxta mœniorum altitudinem eleuandis: idq; nedum æstiuo tempore in terra, sed & hyberno in glacie fieri solet. Duplices tamen, seu triplices scalæ adhibentur, dum magna militum multitudine celerius, ac fortius muri sint ascendendi. Agitur nanq; seriosius, & audentius eo casu, quàm alibi in quocunq; militari congressu, vbi milites ascendentes, veluti signa ante sagittas, donec cominus deueniatur, ad pugnam positi conspiciuntur. Sicq; ascensuri galeis vtuntur rotundis, & latis, similitudine pluuialium pileorum: & hoc propter effusionem ardentis calcis, quasi pulmenti in sartaginibus ad eum effectum decocti: quod omnium tormentorum (vt superius lib. eodem XXIIII. cap. dictum est) terribilius est, propter naturalem vrendi vim, quæ vnquam excogitari possit. Habent enim Septentrionales calcifodinas ferè vbiq; copiosas: de qua calce viua quilibet præfectus castrensis ex consuetudine militari tenetur esse prouisus, sicuti de carbonibus: licet de iis minutis rebus postrema memoria videtur haberi, vti superius lib. eodem cap. XIX. est ostensum, titulo De rebus necessariis in obsidione. Galeis etiam latis sublimiori loco positi bellatores è capite amotis, tanquam clypeis contra infernas sagittas vtuntur, dum super eorum capita nullum immineat periculum, vel discrimen. In campestribus rotunda habetur galea, sicuti in equestri congressu flexibilis, ac cuneata. Sed hac exigua est securitas, ob emittendum sputum, quia anteriori eleuata parte ori aperto infiguntur ferreæ sagittæ, dum instar imbrium emittuntur: quo casu scio nobilissimos viros in exercitu Danorũ Regis Christierni II. i Suetia M.D.XX. periisse.

Scalę flexiles ac portatiles. Siplices. Scalę Duplices Triplices. Congressus militum ꝑiculosior. Galeæ rotundæ. Calcifodinę. Galeæ latæ. Galeæ cuneatæ. Sputum emittere i prȩlio periculosum.

periisse. Sunt etiam squamatę galeæ, quali vsus est olim strenuissimus vir montanus Engilbertus: qui ob tyrannidem crudelium præfectorum Regis Daniæ Erici Pomerani, centum millium armatorum ductor descendit in Schoningiam, vt domesticam iniuriam (nullo iuris inuento remedio, longa patientia quæsito, & expectato) in alienam vltionem propulsaret. Nec erat in tanto exercitu querela ab incolis rapti oui, vel gallinæ, vbi iter agebat, quemadmodum charissimus frater, & antecessor meus Ioannes Archiepiscopus Vpsalensis in historiis Sueticis, ac Gothicis de eiusdem Engilberti gestis attestatur. Congruit etiam hic adducere magnificum opus Serenissimi Ferdinandi Hispaniarum Regis, iuxta relationem doctissimi historici Laurentii Vallæ, quòd ipse Rex vnam scalam procerem habuit, quam super machinam in sublimi erigi fecit, latitudine decem pedum ab imo ad superius: in qua centum armati stare potuerunt, & post hos in machina latebant alii centum, & deinde totidem cum rebus medicinalibus per vices sagittantes, ne quem in muris sinerent prospicere. Et hæc merebatur dici, & esse militaris scala.

Galeæ squamatæ.
Engilbertus ductor 100000. pugnatorum contra Danos
Querela nulla violentiæ.
Scala incōparabilis regis Hispa. Ferdinādi

Adhuc de alio modo arcium, & ciuitatum per rates impugnandarum.

CAP. XXXI.

RATES hoc casu appellantur densissimę trabes longitudine XXXV. vel XL. pedum ferreis, vel ligneis ligaminibus lateraliter perforatæ, atque certo ordine, & numero coniunctæ: quæ vt à terra, vbi fabricatę sunt, ad vsum prędictum dimittuntur, rotundis lignis quasi altioribus rotulis priori, posteriorique, & media parte suppositis, facilimè in aquas fossales, vel fluuiales submouentur: idque sub nocte longiore, vt necessariis instrumentis pro perforandis aggeribus, vel rumpendis muris adhibitis, facilius, celeriusque bellatorum viribus ad hoc opus debito ordine, loco, & numero conuocatorum, vbique obsessos circumuenire, & ad deditionem constringere possint. Attamen hæc aliquo loco aptiore pertinacius, quàm alio fortissima deputata cohorte intentare solent, licet plerunque frustra, maximè quando prouidi defensores æquè fortes, vel fortiores custodiunt arces suas, prout superius fuerat enarratum, & adhuc infrà loco opportuno ostendetur. Ex his igitur ratibus diligenter gubernatis, fortitudine, & impulsu tormentorum fieri solent insignia damna in obsessos, donec elucescente die remedia opponant conuenientiora.

Rates maximę.
Nox lōgior bellatoribus apta
Obsessi cōstringuntur.
Damna īgētia è ratibus fiunt.

De cautelis cominus congredientium.

CAP. XXXII.

SI præterea eò deuentum fuerit, vt obsessi & obsidentes, quando cominus sint bellaturi, prius (si furor admittit) qualis hostis occurrit, quàm gladius stringatur, explorent, ne fortè tam nobilis, grandis, opulentus, splendidus, magnificus, & illustris sit, vt loco, tempore, signo, ac nomine, militari virtute, & lege constrictus, facilimo compendio vel integros bellorum sumptus reficiat, aut optimis conditionibus absoluat, ac dirimat bellum, vel diuini æquitate iudicii in eo loco superatus intereat, quò furibundus accedens, omnia

Cautela est ꝓpui de bellare.
Cōditiones notandæ.
Pax vel mors ī vno plerunque sita est.

vastare cupiebat, quatenus in malis conatibus videatur oppressus, quòd simul aduentum suum iunxisset, & exitum, quasi salutaris ferri excæcatione purgatus, vt iniquè præsumentis vindicaretur accessus, & excessus, & obsessorum periculum leuaretur, & incommodum. Quo casu vel reperitur hostilis refrenata, vel castigata temeritas, vel via reducta, qua obsessis in angustia succurratur: immò tunc ab hoste securiores exultant, quando de famis periculo conspexerint se liberatos. Arduam tamen fideles obsessi patientur famem, vel mortem, antequàm dominum suum inimicis præbeant illudendum, & se bonis, & vita spoliandos, ac in despicabilem seruitutem redigendos: & si qui milites tam delicatuli sint, vt ob defectum vsitati potus, vini, vel ceruisæ, aut escarum, vel fructuum recentium, obsidionem continuare noluerint, liberari quidem poterint ab instantibus incommodis, sed nunquàm in cœtu militari, vel aspectu Principum sine nota infamiæ, multominus nouo honore acquirendo prçponendi, audebunt comparère. Igitur in obsidione equorum, cattorum, glirium, follium, calceorumq́, etiam sine condimentis delicatus cibus iis est, qui fidem, & honorem collocant in summa æstimatione: vbi prouidentia attenta omnia prius ad necessariam opem importassent, ne hostili ludibrio subderentur, & periculo propriæ vitæ.

Temeritas hostilis repressa.

Milites fortes nunquàm præbent dominũ illudendum.

Milites delicatuli vbiq́ contemnuntur.

Cibus castrẽsiũ delicatior.

De commendatione virorum fortium bellatorum.

CAP. XXXIII.

QVANTA sint laude digni fortes viri, ac constantes bellatores in re militari, non paucis prçconiis, ac titulis exponi posit: qui in extremis angustiis proprios Principes constitutos non deserunt, aut debita fide non defraudant: quemadmodum illi degeneres, & sceleratissimi sunt, qui vilissima transfugæ conditione ad alienos dominos fugiunt, proprii domini fingentes odium, vel morbum, immò propriorum membrorum mutilationem, vt alterius sibi procurent affectum, & vtilitatem, prout superius de natura immanium proditorum in parte videtur expressum. Igitur ipsi fortes viri digniori laude reputandi sunt, qui diuina iudicia aduersitatis proprii domini expectant, antequàm euolent ad alienos: iiq́ vt merentur, largius à nouo domino præmium expectant, & consequuntur, qui fidelius eius hostibus seruierunt, nec aliqua

Viri fortes dominos nõ deserunt.

Transfugæ infames.

Hostibus fidelius seruiẽtes firmiores æstimãtur.

aliqua nouitate, vel terrore moti, alium Principem adierunt, donec ad animam proprio domino in mortem vsque assistere non formidârunt. Non deessent hic præclarissima scriptorum exempla, nisi apertum esset, quàm excelsi nominis, ac meriti, & reputationis sint viri fortes, fideles, & militares, quos & iustos Ambrosius vocat. Prudenter enim sequi solent communes casus, ac diuinæ operationis effectum, vt humana fide commendatiores habeantur. Et hinc euenit, vt credita sibi negotia tanta integritate disponant, quòd in admirationem cadat eorum perfecta fidelitas, quæ aliàs tam pertinax fuerat in varia contrarietate. Insuper quòd infatigabili cura malè dispersa per adulatores (qui pluribus dominis potius illudunt, quàm seruiunt) sagaci industria resarcire, augere, & conseruare conantur, maximè vt ita domini coalescat vtilitas, quòd priuatæ subditorum commoditati non inferant damnum: immò in summa viri fideles, & fortes (licet valde rari sint) ad hoc laborant, quòd inter subditos sit concors affectus, vt termini siue in censu, siue in possessionibus constituti, & præscripti, pro publica omnium quiete maneant inuiolati. Tales etiam viri fortes plurimum audaciæ habent in periculis capessendis, plurimumque consilii in difficultatibus euadendis, quia animus eorum nulla afflictione vinci, nec corpus infringi laboribus poterit, aut ærumnis: dura humo, vel silice potius ad quietem quæsita contenti, quàm molli lecto, qui delicatulo seruit, non armato.

Bellatores fortes iusti vocãt

Fidelitas perfecta.

Adulatores dominis illudũt potius, quàm seruiunt.

Præfecti boni.

Lectus durus.

De adulatoribus aulicis.

CAP. XXXIIII.

LOCO superiori huius libri rectius iste titulus inter proditores promeruisset speciale capitulum, quàm hac retardata positione. Ea etenim horum artificum connexio est, vt vterque veluti nouacula acuta, antequàm sentiatur, anticipet dolum: qui illicò detectus ingeminat cruciatum. Tres igitur regiones in Septentrione sunt, continua terra coniunctæ, Gothia, Suetia, Noruegia: quæ licet austeritate suæ originis, & proprietatis nil minus, quàm adulari nôrunt, aut nosse volunt, tamen ex Aquilonari Moschouia, Græca calliditate instructa, & ab Australi Cimbria, proprio & naturali ingenio prædita, frequentius prouenit, vt in prædicta regna plures perueniant adulatores, & detestabiles adulationes: quæ pro tanto pessimæ reputantur, & virulentissimæ, quòd (teste Isidoro) ab amicitia relegantur, ab ipsaque veritate longè abesse dignoscuntur, & coguntur: eiusque rei inopia laborant magna fastigia, ac omnia possidentibus deest qui verum dicat. Vna enim horum est contentio, qui blandissimè fallant, & quodcunque dixeris, feceris ue, sine discrimine laudant, & assentando extollunt, vultum fingendo, & nutum, non autem mentem, & voluntatem loquentes. Astat enim, teste Terentio, turba Gnatonum, Ait quis, aiunt: negat is, quoque negant. Et vt ex Plutarchi Moralibus colligitur, ii chameleonis naturæ assimilantur: is enim omnem imitatur naturam, præter album. Sic adulator in turpibus nihil non imitatur, solum quod honestum est, imitari non potest. Vt etiam pictores illustrant lucida appositis vmbris, & obscuris: sic adulator laudans diuersa vitia, nutrit, ac fouet, quæ adsunt. Et vt aspides, quem percusserunt, torpore somnoque necant, cùm harum virus sit omnium maximè insanabile: ita certissimam perniciem afferunt adulatores, qui sic inficiunt hominis animum, vt illi sensum sui adimant. Vt igitur pestiferum hunc morbum quis effugiat, ab his adulatoribus animum ad rationem

Nouacula anticipat dolum.

Moschi et Cimbri adulatores

Contẽtio fallentium vna.

Adulatorũ vera proprietas.

Cameleonis natura.

Virus aspidum insanabile.

Thaletis sententia.

traducens, ex Thaletis Milesii sententia seipsum noscat. Hac enim ratione perfacilè intelliget, verum ne sit, quòd illi prędicant: quo cognito adulatores huiusmodi ignominia notatos, quisquis sanæ mentis extiterit, longè abigendos censebit. Sunt & alia multorum militum aulica scelera, teste Pompo. Læto, videlicet rapere, stuprare, necare, incendere: in quibus & ipsi Principes pleriq; vsqueuò delectantur, vt talium insolentia non punita tandem perimantur, tanquam à furiosis alumnis, quibus ansam præbuere peccandi. Accidit etiam sæpe, vt multitudo imperita bene de se meritos viros iniuriis quàm maximis afficiat, & ex secundis rerum gestis cęco quodam impetu feratur, vt æquè domino ac hosti nocere videatur.

Principes insolentia militum interimuntur.

De crudelitate prædictorum adulatorum, proditorum, & aduenarum, sæpius in Regia ciuitate Stocholmensi sæuissimè perpetrata.

CAP. XXXV.

Stocholmia.

TOCHOLMIA celeberrimum emporium totius regni Suetiæ, immò Septentrionis est: in quod ex omni gente & natione, maximè autem ex Germania inferiore (vt verbis charissimi fratris, & antecessoris mei Io. Magni Archiepiscopi Vpsalensis in vita Regis Alberti vtar) ciues conscribi consueuerunt: & inter eos non raró miscentur illi, qui vel ob æs alienum, vel turpe aliquod facinus in sua patria nequeant commorari: hi crescentibus diuitiis solent sæpe naturam, quam paupertas occulerat, aperire, & patriæ, à qua benigna hospitalitate excepti fuerant, extremam moliri perniciem, maximè quando Principem talem assequuntur, sub quo omne libitum licitum esse putauerint. Tales igitur Teutones in ciuitate Stocholmensi tempore Regis Alberti CLXX. inuenti fuerunt: qui occulta conspiratione colligati, se Cucullatos

Holmẽses ciues quales.

Principis cõniuẽtia emergũt pessimi ciues.

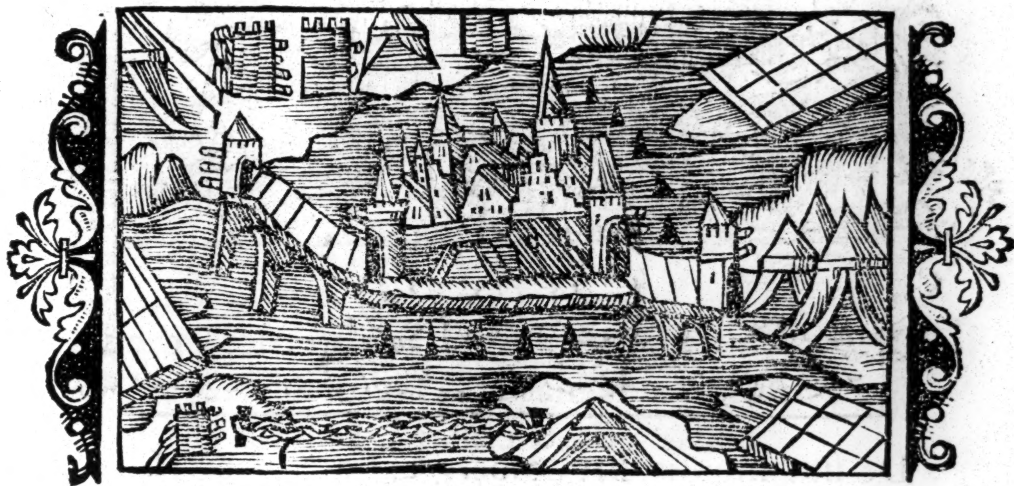
tos fratres appellitabant: creuitq; posteà eorum numerus vltra mille quingentos. Horum studium præcipuum erat, coniectis in Suecones, & indigenas conuitiis, ad rixas, & lites prouocare, vt demum apud Regem delatos vita, aut fortunis, vel pariter vtrisq; spoliarent, prout posteà actum est. Nam vt eos exquisitis tormentorum generibus crudelissimè dilaniarent, aptabant ex ligno serras, quibus eorum præstantiores ita vsq; mortem tormentabant, vt magis ad horrorem tam crudelis facti ingemiscere, quàm scribere oporteret. Tandem reliqui ciues Sueci sub mediæ noctis silentio ex arce Regia, vbi captiui detinebantur, per naues ad proximam insulam iactu ballistæ distantem, Cheplinge dictam, exportati viui, in domo quadam inclusi digitis in perforato pariete cuneorum impressione affixis, superiecto igne combusti fuerunt, maiore quidem numero, quàm affirmari possit: nam vt oues colligati plures intrudebantur comburendi. De hac vrbe Albertus Crantzius in hunc modum meminit: Stocholm insigne Suetiæ emporium, insigni clade afficiebatur, nam de cœlo fulmine tactum, penè totum conflagrauit. Perierunt mille sexcenti homines. Sed miserabilius, quod sequitur: Fœminę, proles, & sine numero puellæ nauibus res suas inuexere cum paruulis, at ob nimiam confluentium pressuram, incendium fugientium, in ictu oculi pariter soffocati periere.

Fratres cucullati 1500.

Serrę ligneæ.

Keplingen.

Ciues combusti Stocholm.

De origine, & situ huius regiæ.

CAP. XXXVI.

RAECIPVAM hanc Sueonum ciuitatem, Regiam Stocholmiam, à fundamento illustris, & fortissimus vir Regius tutor Birgerus Ierl à fundamentis erexit, murisq;, & mœnibus fortissimis communiuit, in loco adeò opportuno, & necessario, atq; inuincibili, vt nihil vnquam commodius per eum excogitari potuisse credatur. Est enim locus torrentibus vndiq; munitus (quondam solis piscatorum vsibus vsurpatus) atq; inter aquam salsam, & dulcem ita positus, vt porta totius Suetiæ appellari possit. Prius enim Estones, Moschouitæ, Rußi, Tauesthi, per eas fauces continuè ingrediebantur, & clandestinis incursionibus Suecones, nullam hostilitatem suspicantes adorti

Birgerus Ierl Holmensis regiæ fundator.

Aquæ salsæ ac dulces hâc alluunt vrbem.

Io. Archieps Vpsalensis occiditur.

prædabantur: factaq; ingenti hominum strage, liberè, & impunè, atq; maximis spoliis onusti, in suas terras euaserunt: quo incursu Ioannem secundum Archiepiscopum Vpsalensem in sua propria mansione Almersteck occiderunt, & nonnullos alios clarissimę stirpis, & memoriæ proceres. Sed hac Stocholmia extructa, omnes & singuli diuturnam pacem assecuti fuerunt, hostes verò sempiternam formidinem: qui viso tam insuperabili præsidio contra quoslibet inimicos in reliquum tẽpus erecto à diripienda Suetia abstinuerũt. Quam tamen Holmiam si quis obsidione cingere, viribusq; superare presumpserit, nunquàm proficiet, etiam si pertinax perseuerare posset in omnimoda eius obsidione. Sita enim est in profundissimis aquis, & rapidissimis fluminibus, duas solùm portas longis interpositis pontibus ex Austro, & Aquilone tenens: quæ portę, pontesq; plus Regibus Daniæ constant in frustrata impugnatione, quàm decem maiores sui regni ciuitates. Nec obsideri poterit, nisi tribus fortissimis exercitibus in insulis solida terra, & aqua distinctis: qui tamen exercitus nullo tempore à sagittariis terrarum subitò congregandis securi videbuntur. Probet qui velit, & inueniet terribiliora.

Præsidium insuperabile.

Holmiam.

Portę duę totius ciuitatis.

Obsidio eius fiet tribus locis & turmis.

De situ montis Bruncaberg extra regiam Holmensem, & præliis in eo factis.

CAP. XXXVII.

EXTRA hanc Regiam vrbem versus Aquilonarem plagam mons est, seu collis eminens, & arenosus: super cuius verticem, & obliqua latera, multorum principum, nobilium, ciuium, & plebeiorum acerrima certamina tam vetustis, quàm recentioribus seculis, tamq; per internos, quàm externos hostes sunt commissa. De quibus, quia charissimus frater meus D. Ioannes Archiepiscopus Vpsalensis complurima verissimè, nominatimq; in Sueticis, ac Gothicis tangit historiis, non est quòd iis repetendis fastidio afficiam lectorem: vno tamen saluo, quòd Christiernus Rex Daniæ eius nominis primus, fugiendo ex hoc monte vrgentibus Dalacarlis in acerrimo prælio ad præsidia suæ bellicæ classis, quatuor supremos dentes ictu manualis bombardæ amisit, prout inde

Bruncaberg.

Certamina grauissima i monte.

Christiernus I. rex Danię ictu bõbardę amisit anteriores dentes 4.

inde progrediens ætas in cantionibus, & compotationibus meminisse gloriatur. Prę/tereà Christiernus II. fame, & morbo laborantem exercitum suum ægerrimè ex hoc monte transferre potuit per aquas, ad classem retro montes ante hanc Holmiam Meridionali situ conseruatam. Sed nec ibi eundem famelicum exercitum reficere potuit, nisi subdolis pactis ipsius vrbis, & regni Principi, & incolis sub fide violanda oblatis, sumptus, et escas necessarias à stulte credulis ciuibus pro eodem exercitu, immò sua Regia mensa liberalissima donatione recepisset. Quomodo autem honori suo Regio pro ęterno æuo consulens satisfecit, dudum ante hanc relationem per alios relinquo pro parte enarratum, quòd scilicet rupta fide sex nobiliores regni obsides secum in Daniam pertraxit inuitos. Hic etiam mons à quodam Brunchone regni proditore, & turpi adultero, nomen ab euentu sortitus est, licet plurimis prouinciis (teste Lau. Valla) mos est, à lætissimis, clarissimisque rebus locis ipsis imponere nomen, prout superius de fluminibus, & portubus est ostensum. Erat etiam in hoc monte olim subterranea specus, vbi aliquo tempore victitabant heremitæ: qui monita salutis præbebant exeuntibus ab ea vrbe, donec superueniente hostilitate (qua frequentissimè ea ciuitas vexatur) aliorsum emigrarent, & locus ille in speluncam latronum verteretur: quibus iterum purgata, repleta iacet humo, ne cuiquam deseruiat homicidæ, vel scelerata negotia meditanti.

Cantiones. Christierni II. exercitus laborat fame. Brūcho ꝓditor Heremitorium.

De pascendis pecoribus in tectis obsessorum.

CAP. XXXVIII.

ACCIDIT prætereà vrbes obsessas adeò duris, & pertinacibus armis, terra marique comprimi, vt nihil solatii, aut alimentorum pro restauratione obsessorum inuehi concedatur, præter quod extremo discrimine, ac armata potentia ab hostibus ipsis violenter eripitur, ac importatur: fitque multoties ea occasione tam atrox prælium, vt pro raptu aliquot paucorum pecorum, plura millia pereant armatorum: dumque funestius certatur pro bestiis, campi replentur funeribus militum occisorum. Sed nec eo cruore, furoreque reprimuntur obsessi. Viribus etenim primis annis, demum (milite stragibus continuis diminuto)

Discrimen raptorum ouium vel iumentorum Pecudū raptores pereunt.

Pecudes i tectis aluntur.

Schorbuk.

Cachexia.

Tecta herbifera

Herbæ tectorum.

Necesſitas adinuenit artes.

artibus, dolis, & inſidiis obſidentium ſurripiunt commeatum, præſertim pecudes, quas ſecum abductas, in herboſis domorum tectis paſcendas imponunt, ne defectu carnium recentiorum morbum incurrant, quibuſuis ægritudinibus triſtiorem, patria lingua Schorbuk appellatum, hoc eſt ſaucium ſtomachum, diris cruciatibus, & diuturno dolore tabefactum. Frigidi enim, ac indigeſti cibi auidius ſumpti, morbum huiuſmodi cauſare videntur, qualem medici cachexiam vniuerſalem appellant. Sed alibi latius: de quo, & ſimilibus lib. XVI. nonnihil erit oſtendendum. Quod autem in tectis commodè paſcuntur pecora, ritus Gothicarum gentium in primis eſt attendendus. Aedificant enim domus lapideas, ſublimes, ac amplas, ligneaſque: quas tignis abietinis, & corticibus arboris betulæ exquiſita induſtria tegunt, terram herbiferam quadrata figura à campis exciſam ſuperimponentes: quam ſubmiſſo auenæ, vel hordei ſemine, firmioribus radicibus nectunt: quo fit, vt tecta huiuſmodi pratorum virentium ſpeciem, & virtutem æmulentur. Sed ne herbæ tectorum, priuſquàm euellantur, areſcant, viciſſim cum pluuiis domeſtica diligentia aquas aſpergunt. Ita neceſſitas homines fortes inſtruit, vt ſupra humanas vires obſidentibus reſiſtant, & illudant, ac penuriam omni contempta aduerſitate ſuperent.

De eodem.

CAP. XXXIX.

Rapina armentorum.

Frumētum ſole toſtum durabilius.

Potus ſpecies.

Incōmoda obſeſſorum.

Crudelitas hoſtilis.

Stratagema.

Cadauera boū aqua teguntur

Aſtutia furti palliandi.

HANCQVE artem, quotieſcunque arduiſſima hoſtilitas, & obſidio diuturna occurrerit, reiterare non omittunt. Nulla quippe rapina taliter incluſis opportunior eſſe creditur, quàm armentorum, dum omnibus aliis neceſſariis ſumptibus ſunt prouiſi, vt ſuperius de obſidione caſtrenſi dictum eſt. Frumentum habent, quod ſole in ſigno Cancri currente toſtum, purgatúmue, per ſeculum durat. Patrio etiam potu, ceruiſia videlicet recenti, ac vetuſta, immò & exoticis vinis, medone, melicrato, mulſa, ac pomorum, pyrorumque muſto, pyreto dicto, & reliquis ſolatiis non omnino carent: & ſi carerent, felicem eam reputant calamitatem, qua domini ſui honorem, & vitam, ſeque tuentur ab hoſtica crudelitate: cuius comparatione anguſta fames, ægritudo, & ipſa mors ſuauior eſt obſeſſis. Agnoſcunt enim quàm inſolens, ferox, impius, inuerecundus, inſatiabilis, truculentus, perfidus, atrox, & furioſus eſt hoſtis, qui ita ſæuit, vt victis ignoſcere neſciat, & ſi ignoſcit, verbis: vtique factis crudelius ſæuire conſueuit. Quantum igitur ad ſimile ſtratagema pecudum, tradit Saxo lib. V. quoſdam nautas leniendæ famis cauſa diſcurrentes, per littora pecus conſtrauiſſe: aut enim leuanda eſuries, aut fame periclitandum erat. Armento cæſo, nudata in nauium cadauera, detractis coniecere tergoribus. Quo comperto poſſeſſores pecoris claſſe prædones inſequuntur: cumque nautæ ſe impeti cognouiſſent, cæſarum boum corpora ſignatis funibus alligata, fluctibus occultanda proſpiciunt, deinde ſi quid apud ſe quæſiti cadaueris eſſet, ſuperuenientibus poſſeſſoribus perluſtrandi licentiam tribuunt, affirmantes occultandis rebus anguſtos nauium angulos eſſe. Illi cadauere nuſquàm reperto, ſuſpicione in alios relata, reos prædæ innocuos arbitrati ſunt: dum nulla rapinæ veſtigia patuiſſent, alios ſibi nocuiſſe putantes, fontibus ignouerunt. Hæc Saxo. Fortè ſi ſpiritum, & clauam Herculis poſſeſſores illi habuiſſent, ex funibus depreſſis, vt Hercules à boum mugitibus de Caco abigeo, ſaltem cadauera reſumpſiſſent, vt Liuius I. Deca. lib. I. aſſerit. Sed longè perculoſius ſtratagema

gema eadem Deca. lib. IX. in prin. à Samnitibus contra Romanos assumptum commemorat: dicitq; decem milites pastorum habitu ad diuersa loca prope Romana castra transmissos: quorum conformi relatione iidem Romani in loca insidiosa, & tandem sub iugum, & ludibrium, ac mortem missi sunt. Quo terribili exemplo rebus suis diligenter prouideat omnis superbus, & insolens hostis. Igitur locum herbidum Aquilonares obsessi superessusa aqua reddunt tecta domorum, interim cùm alii abigant ab hostilibus pascuis iumenta: quæ cùm pinguia, atq; valida sint, plurimumq; necessaria obsessis releuandi sumptus causa, confestim mactantur. Prędatoria tamen manus, vt pecudes abigat, semper erumpit in obsidione: alioquin incessis omnibus viis, per quas commeatus è terra & mari subuehi solet, fame domantur obsessi.

Milites decē in habitu pastorum.

Cautela.

Manus prædatoria.

Obsessi domantur subtracto commeatu.

De aquarum defectu subleuando.

CAP. XL.

OCCASIONE insuper hic orta super defectu recentium carnium, & forsitan grauiore aquarum, hic ostenditur modus Septentrionalium obsessorum, quomodo inter cętera necessitatis remedia etiam curam ineant de aquis inueniendis. Euenit nanq; obsessis tanta scaturientium, aut putealium aquarum (ob hostile impedimentum) penuria, vt vel se dedere cogantur obsidentibus, vel incurabili morbo, vel ineuitabili nece perire. Quocirca prudentes arcium, aut ciuitatum præfecti, velis, vel telis concaua flexura, longaq; extensione è superioribus tectis suspensis, ac dilatatis, & funibus cuneato situ versus ima depressis, desuper casuras pluuias, aut rores præstolari disponunt. Nec frustra: quia imbres frequenti niuium resolutione adeò copiosios torrente sole è montibus descendentes excipiunt, vt cunctis tam hominibus, quàm bestiis sufficiant ad optatum vsum, & necessitatem. Nec ea prouidentia Cæsar ipse in classica expeditione lib. III. Commentariorum dignoscitur caruisse, dum obsessos ita coarctaret, vt neq; lignandi, neq; aquandi, neq; naues ad terram colligandi potestas fiebat. Erat enim res in magna difficultate, summisq; angustiis rerum necessa-

Aquarum defectus.

Modus aquarū colligendarū.

Abundantia aqrū è niuibus.

Cęsaris ingeniū

riarum premebantur, adeò vt cogerentur ſicuti reliquum commeatum, ita ligna, atq; aquam nauibus onerariis ſupportare. Atq; etiam vno tempore accidit, vt difficilioribus vexati tempeſtatibus, ex pellibus, quibus erant tectæ naues, nocturnum excipere rorem cogerentur inuiti: quas tamen difficultates patienter & æquo animo ſufferebant, neq; ſibi nudanda littora, & relinquendos portus exiſtimabant. Demum qui venas ſalſi maris arcium fundamenta, vel fontes intrantes habent, per vaſa arenis plena pluries diſtillando purificant, & inueniunt aquam dulcem, & tractabilem ad omnem vſum, & ęquè bonam per hanc ſimplicem artem, prout ante paucos annos quidam patricii Veneti (qui in ſalſis aquis, & alga habitant) talem diſtillandi modum à quodam alchimiſta ſunt mercati: quod fortè vti paucis dubioſè prodeſſe viſum eſt, ita parum releuare poterit publicum defectum, & querelam: quam augere videntur in ſumma æſtatis ſiccitate, qui aquas venales è terra firma in nauibus reportant, in quibus calcem non coctam recenter conduxerant in vrbem. Sæpe & vidi, & condolui ſuper hoc iniquo, & pernicioſo quæſtu, quòd nulli, vel pauci eum conſyderârunt.

Ros nocturnis pellibus exceptus.

Aquæ ſalſæ diſtillatione dulceſcunt.

Peritia alchimiſtarum.

Aqua vendit in medio aquaꝝ.

Quæſtus pernicioſus.

De panum defectu ſubleuando.

CAP. XLI.

INGRESSVRI Gothi, Sueciq; hoſtiles terras Moſchouitarum, ſæpe reperiunt eos ob aduentum formidabilis exercitus, nedum ad latebras ſyluarum, ac rupium repentè fugere, ſed & quæcunq; ad vſum humani victus neceſſaria ſunt, domibus incenſis ſecum in vaſtam ſolitudinem aſportare, nil penitus, quod mandi poterit, venturo hoſti relinquentes. Quo caſu prouidi exercitus pręſides more veterum Gothorum, ne prius fame, quàm ferro numeroſus exercitus corruat, bonam ſiligineæ farinæ quantitatem in ſaccis ad hoc diſpoſitis, retro ſellas equitum vnà cum lamina ferrea alligare ſolent, confeſtimq; vbi res poſtulat, igne ſtructo, laminæ ferreæ ſuperpoſitæ paſtas imponunt panum tanquam in clibano conficiendorum: qua nihilominus lamina more clypei (in cuius modum formata eſt) corpora ſua protegentes, geminam ac ſummè neceſſariam

Moſchouitæ fugiẽtes ꝓprias ędes cõburũt.

Farinæ comportatio.

Lamina ferri ignita loco clibani.

fariam militaris industriç opem ex vna re prudentissimè mutuare videntur. Faciunt etiam panes subcineritios ex farinæ massa subtilibus arborum popularum corticibus, & foliis inuoluta, ignitisque cineribus cooperta: qui etsi viles esse videntur, primum tamen voracitatis ardorem eligibilius tollunt, plusque durioribus stomachis conueniunt, quàm quiuis alter primarius, vel secundarius panis. Est prætereà tertius modus facilior supradictis, quo in planis montibus, qui sæpius occurrunt, panificia fiunt. Struunt enim copiosum ignem in vna, atque altera, & tertia montis parte (quia vndique gratis habent ligna) donec sufficienter calefacta, purgataque eadem parte, pastam rotunda, lataque forma superimpositam citius decoquere possunt. Interim tamen propinquam, & continuam montis partem eodem igne auctis combustibilibus succensam, pro noui panis decoctione disponunt, eamque priori modo purgatam, simili vsui commodissimam reddunt, eoque compendio plura millia panum breui conficiunt: quorum satietate integer exercitus à mortifera fame diebus multis liberatus, terras inimicas ingreditur, & vbilibet easdem (nisi pactis obuiatum fuerit) cædibus, ac flammis euertit: tantisque onustus rapinis egreditur, vt nulla, vel exigua reputetur perpessa calamitas, quam tantis solatiis, & diuitiis viderint compensatam. Quòd autem milites bellatores sine mulierum ministerio (quibus hoc officium apud omnes Septentrionales conuenit) panes conficiunt, nemini videatur absurdum, cùm hoc casu, & similibus publica constringit necessitas, & fortium virorum arbitraria voluntas; prout Plin. lib. XVIII. cap. XI. latius exequitur, asserens, pistores Romæ non fuisse ad Persicum vsque bellum. Annis ab Vrbe condita DLXXX. ipsi panes faciebant Quirites. Cæsariani milites contra Pompeium pugnaturi, herbaceo pane vsi sunt, vt Pompeius diceret se contra bestias pugnaturum, & fugandum, prout accidit, erant enim multi à paucis superati. Quales autem Aegyptii decoquunt panes ex aquaticis liliis, vel potius earum radicibus lotis nuncupatis, pomi quantitatem habentibus, breuitatis causa videat, qui velit, Herodotum lib. II. historiarum: cuius exemplo non dubito etiam in Septentrione tales inueniri radices, & frutices, vnde panis necessarius pro extrema fame arcenda formari possit, etiam radix iuniperi, quam Iob XXX. cap. pro cibo tradit.

Panis primarius, & secundarius.

Panificia fiunt i mõtibus plãis

Exercitus integer cõpendiosè fouetur.

Præda solantur afflicti.

Mulieres decoquunt panes.

Panes faciebãt Quirites Romæ.

Radix liliorum pro pane.

Radix iuniperi

De Græco ingenio conficiendi panes.

CAP. XLII.

Auaritia & perfidia præfectorum noxia.

Belisarius.

VANTVM stupida ignauia, ac detestabilis auaritia perfidorum præfectorum obesse solet Principibus, arma præcipuè tractantibus in campestri, siue classica expeditione, inter alia celebris autor Procopius lib. III. Vandalici belli demonstrat. Refert enim Belisarium Iustiniani potentem præfectum, dum venti non flarent, bellicam iussisse classem in anchoris persistere saluam, vt milites intereà plures conscriberet, nouoque ordine collocaret, ac reliquos duces ornaret. Quibus administratis, cùm aliquandiu expectando ventos moraretur, plures morbis correpti, ex causa interiere. Ioannes quidem præfectus prætorii erat cum in aliis detestabilis, tum vehemens in ea commentando, quæ publicè sint ad hominum perniciem per auaritiam accessura. Panem, qui in exercitu fertur, bis est consuetudo in clibanum ponere, vt diligenter coctus diu duret, ne breuiter corrumpi possit. Verùm eundem pondere à primo deficere, è quarta saltem parte necesse est. Ioannes itaque cogitans, quonam modo artoptis, ac pistoribus minus lignorum, ac mercedis daret, nec tamen pondere deficeret, crudum adhuc panem in publicum balneum ferre, ac in locum, vbi ignis vigebat, collocare iussit, donec vehementer coctus videretur: deinde in culeis positos nauibus immisit. Postquàm verò classis apud Methonem fuit, panes soluti omnes rursus in farinam reuersi, marcidam quidem & tabidam, ac viritim minutatimque, illis verò qui in dignatione aliqua essent, per medimnos & modios, distributi fuere. His itaque milites æstatis tempore in loco etiam æstuoso pasti, in morbos facilè inciderunt, perieréque non minus quadringenti: plures etiam interiissent, ni Belisarii prouidentia his prohibitis in regione conquisitos alios panes dare iussisset. Imperatori deinde de hoc conquerendo scripsit. Ille quanquàm rem detestari visus est, attamen artificem tam truculentum, & auarum, nulla tunc poena plecti iussit.

Io. præfectus Iustiniani auarissimus.

Panis biscoctus durabilior.

Modus auarorum.

Panes resoluuntur in farinã.

Milites 400. pane putrido periere.

Artifex truculentus.

De pœna

De pœna defraudantium annonam.

CAP. XLIII.

TALEM tamen Reipublicæ defraudatorem, teste Casiodo. lib. VI. Theodericus Gothorum Rex præfecto annonæ sacratissimæ vrbis Romæ scribens, vt publicum hostem, defraudatorem, & furem punire iubet, dum non licet aliquid furari de populo. Nam quod in ciuitatis damno committitur, silentio non celatur. Nescit plebs tacere, quando interdum & hoc loquitur, quod à nemine perpetratur. Iubet ergo, vt pœnam distringat in fraudulentos, & panis pondera velut æquus examinator intendat: solicitius auro pensetur, vnde à Quiritibus viuitur: quia gratior est lætitia fauentis populi, quàm copia pretiosissimi metalli. Vbiq; redundet panis copia, vt tam magnus populus tanquam vna mensa satietur. Officina pistorum, cibiq;, & munditia panis exigatur. Nam si querela panis, vt assolet, concitetur, prouisio vbertatis seditiones ciuicas momentanea industria soluet. Ideoq; prospiciatur, ne quid à populis conquerentibus excedatur. Non immeritò Pompeius vocatus est Magnus, quia sagacitate populum à penuria liberauit. Nec minor laus est dispensationem probabilem facere, quàm frumenta colligere, quando in quauis abundantia querela non tollitur, si panis elegantia nulla seruetur. Quid interim leges decernunt contra crudeles dardanarios, publicæ vitæ oppressores, videant Reipublicę conseruatores.

Fur publicus.

Plebs tacere nescit.

Letitia fauentis popli gratior ẽ pretiosa moneta.

Industria momentanea soluit ciuicas seditiones.

Pompeius Magnus cur sic dictus.

Dardanarii crudeles.

De pabulorum defectu subleuando.

CAP. XLIIII.

FIT quandoque ob intolerabilem solis ardorem, aut niuium repentinum casum, & densitatem, tanta inopia communis pabuli iumentorum, vt neque fœnum, neq; palea, aut alia legumina nascantur, quibus hominum, & iumentorum consulatur necessitati. Quo euenit, vt incolæ huiusmodi penuriæ occurrere volentes,

Ardor nimius & nix copiosa sterilitatem causant.

omnimodam diligentiam faciant, quò talibus angustiis omne genus tormentorum superantibus, vitamque auferentibus, opportuna remedia opponantur, præsertim cùm hæc omnia propè mortifera sint, & nimium onerosa: obsidione tamen clausis intolerabilissima: intus nanque omnium rerum penuria, forisque impacabilis hostilitas obiecta videtur. Quo casu plurimum proderit inhabitantes anteacto tempore æstatis more formicarum fuisse solicitos, vt arborum folia, ramos, frutices, thyrsos, fungos, muscos, suberes, & cortices arborum cauta prouidentia in priuatis horreis, pro simili venturæ hyemis penuria, habeant recollectos. Experientia enim elapsi temporis agricolas docuerat, vt de talibus haud negligant assumere prouisionem. Nec frustra: quãdo enim hyemes sine procellis, vel sine tẽperie ver, aut æstas sine ardoribus semini congruentibus, aut autumnus sine pluuia notatur ab incolis, & præsertim duobus elementis frigoris perpetui, & contrariæ siccitatis, non dubitant, quin ardua terræ nascentium penuria sit ventura. Qui verò foris equestres sunt, & in obsidione continua præliaturi, multò faciliori remedio gaudent, quàm obsessi, quòd ruricolæ de supradictis frondibus, fruticibus, ac foliis sunt prouisi, immò & de futuro semine pro agricultura continuanda: in quo tamen vim quandoque ab impiis præsidibus, & Regibus, equos potius saginari, quàm agros seri cupientibus, præter omnem æquitatem patiuntur. Hocque impietatis facinus Regi Christophoro Bauaro attribuitur, vt toto æuo Rex caristiæ (ne quid deterius de corticibus arborum dicam) appellaretur. Plus enim visus est equos, & canes suos æstimare, ac magnificare, quàm omnes fideles incolas suorum dominorum: potiusque in Suetia, ac Gothia Christianis hominibus alimoniam tempore publicæ famis eripi passus est, quàm equis, & canibus Regiæ aulæ. Igitur ad præsentem iumentorum famem, bonum lectorem remitto ad historiam charissimi fratris, & antecessoris mei Io. Magni Archiepiscopi Vpsalensis lib. XIIII. cap. XXI. de fortissimo Rege Gothorum Teia in Italia præliante, quòd positis castris iniquo loco, & tempore inter Ariminum, & Cæsenam tanta nix cecidit, quantam nulli homines anteà meminerunt, diuque durans terram contexit, vt necessarium fuerit equos, & iumenta alere culmis tectorum: quare tum pabuli inopia, tum frigorum magnitudine, magna equorum vis hyeme illa consumpta est. Nec dissimile incommodum Cæsar ipse meminit lib. III. contra Pompeium eo modo: Erat summa inopia pabuli, adeò vt foliis ex arboribus strictis, & teneris arundinum radicibus contusis, equos alerent: frumenta enim, quæ erant intra munitiones sata, consumpserunt &c. Et quod infelicius aliquando visum est, nec pabulandi, nec frumentandi tempus, aut occasio permittebatur.

Fames obsessis onerosa.

Fames leuatur his rebus.

Cõtrarietates tẽporum formidabiles.

Prognostica famis.

Prouidentia ruricolarum.

Rex caristiæ.

Barkakoning.

Canes impinguebãtur, et hoĩes fame macerabantur.

Teias rex Gothorum in Italia

Ariminum.

Cæsena.

Equi alunt̃ culmis lectorum.

Cæsar contra Pompeium.

De crude-

De crudelitate Domaldri Regis, & maxima fame, & exitu Longobardorum.

CAP. XLV.

QVANTVM igitur ad gesta Regis Christophori superiori capitulo allegata attinet, notandam esse velim similem crudelitatem cuiusdam Domaldri LXIII. Regis Suetiæ interni, lib. VII. historiarum D. Archiepiscopi Vpsalensis annotati: sub quo extrema felicitas regni erat, quando eius satellites in speciem defensionis patriæ, atque innocentiæ comparati, ore quidem iustitię & æquitatis ministros se affirmabant, re aũt vera hostes erant ciuiũ, omnisque honestatis, et virtutis. Quicquid enim vsquam in frumentis erat, id suis equis deuorandũ apponebant, cùm interim infelices parentes viderent liberos suos, nõ suppetente ad panem frumento, fame atque inedia perire, ipsique pariter cum eis in fata concedere cogerentur. Non enim in loculis, vnde emerent, habebãt, nec qui venderent, inueniebantur. Tantum quippe ab huius Regis patre Visburo spoliati fuerant, vt nec agris seminandis, nec liberis in vita conseruandis sufficerent. Quocirca cùm fames non modò Gothiæ regnum, sed & Suetiam (quæ omnibus rebus ad humanum victum necessariis abundare consueuit) tam acriter inuaderet, vnicum remedium à templorum Pontificibus, qui Othino idolo Vpsaliæ ministrabant, contra præsentissimam omnium terrarum Septentrionalium ruinam persuadebatur, videlicet quòd Regem Domaldrum, tanquam atrocem humani generis hostem, vinculis constrictum apud Vpsaliam deæ Cereri (cuius cultus illuc ex Græcia peruenerat) immolarent. Quod quasi ex deorum oraculo prodiisset, æquè celeriter factum, vt dictum erat. Siquidem à consternato populo Domalder compeditus alligatur, deinde ex Gothia in Vpsaliam ductus, grata victima Cereri, siue genero eius Plutoni immolatur. Post cuius fata frumentum, rerumque omnium abundantia longè latèque successit. Refert præterea idem Archiepiscopus lib. VIII. historiarum suarum cap. XVII. famem fuisse validissimam in Suetia, & Gothia: non tamen ob terræ sterilitatem, quę superabundantem panem, & potum cultori rependere consueuit, sed quia agricolæ vomeres in gladios continuis annis pugnantes, conuerterant. Et hinc est, quòd sortibus in vrnam transmisis, maxima pars populi sedes nouas quesitura emigraret à propriis terris, atque deinceps in Italia constitueret regnum Longobardorum.

Domaldrus rex

Rex impius oẽs ministros hẽt impios.

Frumentũ eqs datum.

Pecunia corrasa

Suetia fertilis.

Remediũ leuandæ famis sacrificare regem.

Rex alligaĩ & comburitur.

Abundãtia frugum rediit.

Vomeres in gladios conuersi.

Regnum Lõgobardorum.

De maxima fame Longobardiæ, & aliarum nationum Italiæ, & Hispaniæ.

CAP. XLVI.

Datius antistes Mediolanēsis.

Fames miseranda mulieris.

Roma duplici malo pressa.

Fames generat pestem.

Romani fastidiunt Græcos.

Gothi nullū tēplum vel sacerdotem in obsidiōe violārūt.

Hispani premebantur fame.

Liuius.

Fames vltimū supplicium.

Fames horrēda

Mors miserrima.

PERACTIS demum aliquot annis(referente prędicto autore ex Datio antistite Mediolanensi) tam arcta caritate annonę in sua dioecesi laboratum est, vt preterquàm quod foeda, & obscoena multa ederentur, reperta sit mulier, quę fame adacta, à filii carnibus non abstinuerit. Laborabatq; per hæc tempora duplici malo Italia, Vrbis obsidione, & fame teterrima, publicaq; terrarum & populorum discordia. Prępualescente autem fame, pręclusis itineribus diu tolerari non potuisset, nisi milites noctu iam maturis segetibus furto aliquid frumenti ex agris corripuissent, magnoq; pretio vendidissent. Hinc secuta pestis Romam afflixit: nata etenim erat ex cibis abominandis, ad quos coëgerat obsessos famis magnitudo: quam, sicuti & aliam afflictionem, passa est Roma, quòd toties à fide Gothorum ad Græcas glorias defecisset. Ideoq; res Romana in tantis difficultatibus, & angustiis versabatur, vt ciues potius mortem optarent, quàm vitam inter ipsos Græcos tot miseriarum generibus cumulatam, diutius prorogare, bellumq;, famem, pestem, & omnem miseriam cum summo dedecore, & horrore sustinere: vbi non ignorarent Gothos in tota illa obsidione nec templum, nec sacerdotem violasse, sed liberè eos rem diuinam agere permisisse. Quanta etiam fames in Hispania sub tribus Gothorum Regibus, Fridigerno, Alatheo, & Safra fuerit, ipse Archiepiscopus Gothus Vpsalensis clarè meminit in prin. lib. XV. Deinde XVI. lib. cap. XXIII. eadem natio Hispanica intolerabili alimentorum, & frumenti penuria, tantaq; fame premebantur incolę, vt plurimi eorum relicto patrio solo, nouas per orbem sedes quęrere cogerentur. Meminit etiam Liuius lib. I. belli Punici, licuisse ad Erycem populo Romano, si voluisset, vltimo supplicio humanorum, fame interficere. Demum III. lib. Romanos Casilino suis conclusis militibus fame pressis, per dorsa fluminis frumentaria vasa misisse, immò illusa custodia Hannibalis, nuces cratibus exceptas pro fame leuanda destinasse: iisq; non sufficientibus, ad hoc ventum est, vt lora, detractasq; scutis pelles, vbi feruida mollissent aqua, mandere conarentur, nec muribus, alioue animali abstinerent. Omnium tamen miserrimum genus mortis est, frigore, & fame perire. Tanta etiam (teste Mechouita) quondam in Polonia erat fames, vt raptis è patibulis furum cadaueribus incolæ vescebantur.

LIBRI NONI FINIS.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE BELLIS NAVALIBVS LIBER DECIMVS.

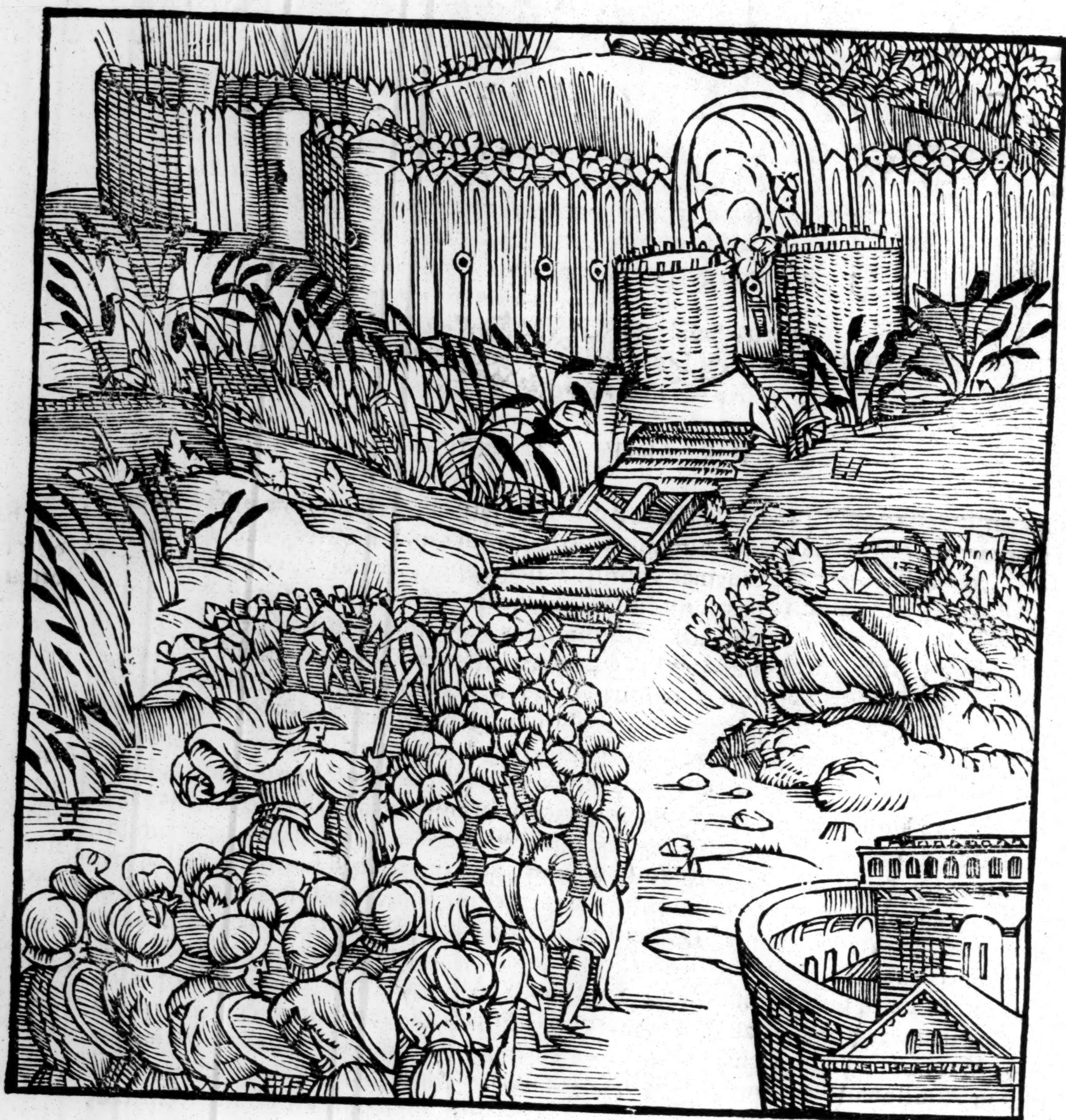
PRAEFATIO.

TOLERABILIA satis viderentur præmissa campestria certamina, latè per rura inter montes, valles, rupes, cauernas, abrupta præcipitia, paludes, voragines, syluas, insidiosas speluncas, & feroces bestias (quandoque ob leues offensiunculas) in mille tormentis perpessa, quòd infelices bellatores periclitentur, & sanguinem fundant, nisi & reliqua viscera in classicis congressibus vastissimi gurgitis impacabili stimulante furia, & ferocia, inter monstra marina recolligerent dilanianda: quod eò formidabilius plerunque euenit, quò periculosius igniuomis armis, elementorumque potenti bello pugnatores huiusmodi mediis in aquis obiiciuntur interimendi. Nec locus, aut natio reperitur in orbe, quo non grassetur hoc infelicissimum malum, quemadmodum infinitis exemplis ostenditur vbique fuisse factum, atque impacabili furore timetur agendum. Meminit horum naualium præliorum egregius Danorum historicus Saxo Sialandicus, in vita Frothonis, & præcipuè Regis Haraldi, quòd hæc contra Ringonem Suecorum Gothorumque Regem, nedum cruentissimo, sed infelicissimo congressu, & exitu fuissent assumpta. Similiter & Albertus Crantzius in historiis Aquilonarium regionum, ac post omnes alios charissimus antecessor, & frater meus Io. Magnus Gothus Archiepiscopus Vpsalensis, qui atrocissima bella facta meminit in Aquilonaribus regnis, prout ipse testatur, & infrà pro parte referuntur exempla, quomodo scilicet robore nauium, virtute militum, agilitate & arte rectorum, & scientia remigum, maximo terrori bellici conflictus inimicis esse solent, prę̨sertim naues igniferę: quæ magis ad incendendum obliquo rostro deputantur, quàm ad præliandum. Quo fit, vt ignibus haud absumpta, clade tristiore suffocentur in aquis.

Loca bellorum
Causæ leues bellorum.
Arma igniuoma.
Bella semp. imminent.
Saxo.
Crantzius.
Archieps Vpsalensis.
Virtutes victoriæ obtinedæ.

De præliis

De præliis paluſtribus, & ruptis pontibus.

CAP. I.

TOTA Septentrionalis regio ferè montoſa, ac nemoroſa eſt (vt ſuperioribus duobus primis libris extitit declaratum) habetq́ loca plurima naturaliter tam aquis, quàm rupibus ab hoſtium incurſibus præmunita, ita vt contra equeſtrem, vel pedeſtrem exercitum paucorum manu ſecuritatem inueniat ferè vbiq́ optatam: immò & plurimę paludes ita inuiæ, ac cœnoſæ ſunt, ac profundæ, quòd vix etiam in algidiſsima hyeme congelari videantur, vt peditem ſufferant leuiter gradientem. Taliſq́ inter cæteras, alioquin valde voraginoſas, locus Rotabro, id eſt Pons ruptus, appellatus, itinere horarum duarum à Regia ciuitate Stocholmenſi prædicta diſtat: de qua ciuitate cùm remotius prædandi cauſa hoſtilis exercitus ab exernis inimicis, Germanis, vel Dacis aduectus in terras opulentas exire præſumpſerit, illicò mediis ſyluis incolarum congregatorum munitionibus, & ſagittis retruſus, vnde exierat, reuertitur, vel viribus auctis incolas ipſos cedere cogit in alium, quem poterunt, locum: ſicq́ (quod rarò accidit) ad hunc paluſtrem pontem profugientes, immobiles in quocunq́ acerrimo certamine perſeuerant. Rupto nanq́ longiſsimo ponte ligneo, ac ſtricto, vtroq́ latere voraginoſo, non eſt quòd hoſtis vllam inueniat occaſionem naturæ vim inferendi, fortiſsimis viribus premunitæ. Habita ſunt hoc in loco ſæpius atrociſsima bella diuerſorum Principum tempore, prout cantiones patrio rhythmate paſsim vſq́ in hunc diem conuiuali more exhilaratis vocibus, & iubilo fieri ſolitę atteſtantur, videlicet quòd arte, natura, viribus,& experientia veteranorum militum, præfectorumq́ induſtria, & fide, parta ſit victoria, & ampliter augmentata.

Loca munita in Aquilone.

Paludes cœnoſę.

Pons putridus vel ruptus.

Rotabro.

Certamen propter pontem.

Bella atrociſsima.

De forma, & vſu antiquarum nauium Septentrionalium.

CAP. II.

PALVSTRIVM bellorum progreſſus & exitus in Septentrionalibus regnis, hanc ſortem & viciſsitudinem circa externum hoſtem retinent, vt rebus infeliciter (quemadmodum frequentius ob locorum ignorantiam accidit) geſtis, per inuia, ac deuia, ſyluarumq́ compendia ad nauigia certo loco repoſita, refugium habeant duces: dumq́ ab initio, quoties vnus alterum, aut pariter ambo alterutrum ſe mutuò leui forſan ratione ad prælia prouocabant, continuum iter habuerunt, vtputa propter raptas virgines, aut arripiendas (prout Saxo Danorum hiſtoricus in Aquilonaribus regnis inter potentiſsimos Principes frequenter meminit, etiam interueniente cruentiſsimo bello, fuiſſe factum) inglorii, & non ſine clade redierunt. Forma igitur vetuſtarum nauium iuxta fluctuum breuem, vel ſpatioſum curſum, lata, vel oblonga fabricatur: veluti in mari Oceano verſus Noruagianos, vbi ſpatioſæ, ſicuti Hiſpanici maris, vndæ longas, lataſq́ recipiunt naues: quemadmodum in mari Gothorum, Sueonumq́ littora

Exteri hoſtes infeliciter pugnant.

Raptus virginũ

Naues iuxta vim fluminũ fabricantur.

littora alluente, breuia, lataqꝫ nauigia, oneraria præsertim, obstrictas, sæpiusqꝫ reflexas vndas, adesse oportebit. Antiquitus vnaquæqꝫ prouincia, etiam à mari distans, penes littora in aliquo tuto portu, & pleruncꝫ in littore, sub tecto seruabat naues suas, & earum singula armamenta: quales in littoribus Noruegiæ, & demum Suetiæ vidi. Quæ quidem naues ingruente necessitate, subito motu ad vsum impositis instrumentis, commeatu, & hominibus armatis, quantum ea ætas tulit, in aquam, & expeditionem in magno, vel paruo numero, iuxta Principis edictum emittebantur: quæ tamen ita signis, coloribus, & nominibus distinctæ erant, vt quocunqꝫ classico surgente cum hostibus congressu, semper sine confusione nutu suorum præfectorum dirigerentur: nisi rapida vertigine ventorum, præsertim Circii, plusquàm aduersa classe disgregentur in mari: is enim ventus quasi exitialis hic est, vt Hellespônticis Subsolanus.

Nauigia breuia in Aquilone. Naues i littore seruantur sub tecto.

Naues noîbus & coloribus distinctæ.

Circius ventus.

De alia specie nauium Septentrionalium.

CAP. III.

MISSIS pluribus nauium generibus, forma quidem cum aliis quarumlibet aquarum nationibus ferè congruentibus, sed nomine patrio discrepantibus, de his solis hic mentio fiet, quæ communiori vocabulo generali notitia demonstrantur, vt sunt naues actuariæ, onerariæ, lembi, lintres &c. Hippagogæ, quæ ob multitudinem equorum ab Aquilone vltra mare ad Germanos euehendorum, maximæ, ac multę sunt. Prætereà bellicæ naues, quarum vna Gostaui Regis Suetiæ tantæ magnitudinis erat, vt mille armatos, naucleroscꝫ trecentos, qui optimi bellatores sunt, vnà cum aliis ingentissimis nauibus classico certamini deputatis, emittere posset. Prætereà idem Rex primus vsum biremium, triremium, ac quadriremium circa annos Domini M.D.XL. in mari Gothico, ac Suetico, manu artificum Venetorum liberali stipendio conductorum, introduxit, maximè vt prædones Moschorum, ac Esthonum pluries violatis induciis terras suas inuadentium, celerius corripiat, vel captiuet. Iamqꝫ gens sua Finnonica lignariæ artis pertissima, ea compagine & robore, vel forsitan me-

Nauium noîa.

Nauis 1300. habês naucleros.

Triremiū vsus &c.

Artifices Venetiaꝝ i aqlone.

Finnonica gês.

liore, triremes conficere nouit, vti insigni industria apud Venetos fieri vidi: sed vix ea celeritate, vt omnibus necessariis ad nauigandum, velificandumq; cum armis, & bombardis, ac commeatu LX. vel amplius ex rudi ligno spatio vnius mensis more Venetorum, & fortè Ianuensium, vsque ad bellicum congressum educere possunt, prout primo Punico bello classem Duilli Imperatoris ab arbore excisa LX. die nauigasse memoriæ proditũ est. Cõtra verò Hieronem Regem, teste Pli. lib. XVI. cap. XL. CCXX. naues effectas diebus XLV. tradidit L. Piso. Secundo quoq; Punico bello Scipionis classis XL. die à securi nauigauit. Tantum tẽpestiuitas etiam in rapida celeritate pollet. Verùm his dimissis exoticis, licet pulcherrimis exemplis, vnum certum est compendium, propter omnigena fabricandarum nauium reperabilia instrumenta, celerrimè conficiendi nauigia in Aquilone, vt vix melior, aut opportunior sit in alia parte Europæ, si ita artifices in promptu essent, ad cætera festinanter dirigenda. Habebant præterea lembos, cymbas, parones, celoces, myoparones, scaphas, & similes. Lintres præterea plurimum in vsu apud Septentrionales sunt, eò quòd facilè è grandibus lignis abietinis, & quercinis cauantur, XX. vel XXX. hominum capaces: sed qui minoris quantitatis sunt, piscatorio vsui deputantur. Meminit etiam Perottus in Commentariis suis, quendam Triphonem cognominatum ad quinquaginta longitudine (vt etiam Plutarchus refert) ducentorum octogenũm cubitũm, latitudine quadragenũm & octonũm ratem, seu nauigium habuisse: in qua remiges fuerunt vsq; ad quatuordecim millia, nautæ quadringenti, armatorum tria millia. Sed hæc nauis vt magnæ molis, ostentationi potius, quàm vsui fuit.

Naues 60. bellicæ vno mense Venetiis fabricantur.

Ianuenses.

Naues bellicæ 220. diebus 45. fabricatæ.

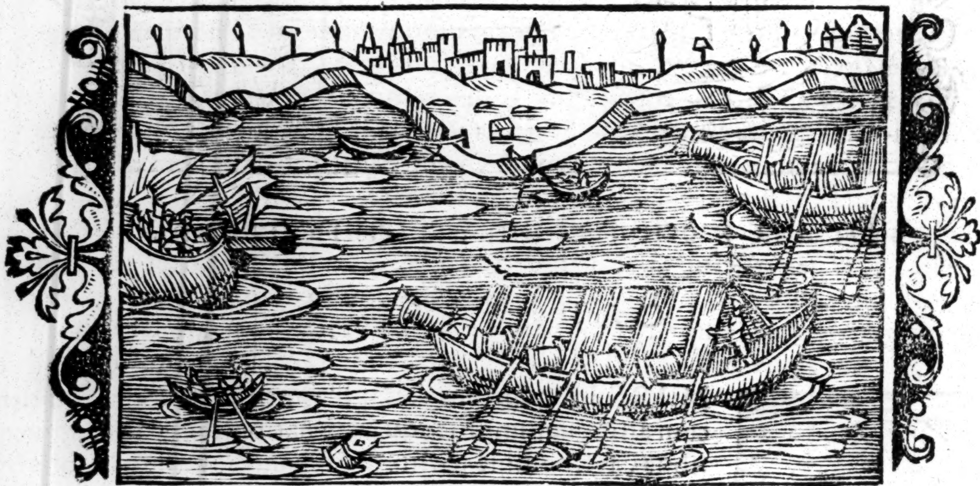
Bellum Punicũ

Compendium Aquilonariũ in nauibus fabricandis.

Noĩa itẽ alia nauigiorum.

Nauis ingentissima.

Nautarum 14. millia.

De impugnatione nauium, vel arcium per promones.

CAP. IIII.

GENERA horum nauigiorum Gothica, ac Suetica lingua vocantur Promer, vel Promones, cùm ficta declinatione flectantur, Græcoq; vocabulo Dromones, vel Dromades. Sunt autem Promones subductiores naues, tabulatis vndiq; ad propugnaculi, castriue speciem communitæ, cęteris grandibus nauigiis fortitudine remigum in tranquillis aquis velociores. Vel secundum Procopium lib. III. de bello Gothorum, Dromadas Gręci appellant naues, mœnia vndequaq; lignea habentes, opportunis locis perforata,

Promer.
Promones.
Dromones.

Dromades.

perforata, ad sagittas, ac cætera tela in hostes emittenda. Vel vt alibi asserit, quòd ex foraminibus ipsis hostem possent è tuto ferire. Ducentas igitur dromadas Belisarius in Tyberim misit, quibus frumentorum solatium diutina obsidione inclusis Grçcis, licet non incruenta victoria, subuenit. Habebat etiam Iustinianus subsidiarias naues ex Aegypto XCII. longas, supernè tegminibus contectas, ne remiges ab hostibus lædi possent, teste eodem Proco. eodem libro. Quantum verò studium Theodericus Rex Gothorum circa huiusmodi dromones habuit fabricandos, Cassiodo. lib. V. Epistolarum testatur his verbis: Cùm nostrum animum frequens cura pulsaret, naues Italiam non habere, vbi tanta lignorum copia suffragatur, vt aliis quoque prouinciis expetita transmittat, Deo nobis inspirante, decreuimus mille interim dromones fabricandos assumere, qui & frumenta publica possunt conuehere, & aduersis nauibus, si necesse fuerit, obuiare. Nec segnius executum est, quàm Regio edicto commissum. Affuit enim classis tanta præfectorum, & artificum industria celeriter consummata, quæ vix æstimari poterat inchoata, Rege affirmante: Qui peregrinos classes optabamus aspicere, nunc mittamus aliis & terrorem pariter, & decorem. Non habet quod Græcus nobis imputet, aut Afer insultet. Illud apud nos inuidi vigere respiciunt, quod illi arduissimo pretio vix obtinuere. Vnde vt tam validam classem apud Rauennam congregatam, & numero, & viribus ampliemus, publico edicto decernimus, omnia ligna pro dromonibus fabricandis necessaria, per vtranque Padi ripam, nullo obsistente, iubemus abscindi. Vtilitas nempe publica, sicut ad cõseruationem respicit omnium, ita perfici debet studio, ac labore cunctorum. Volumus etiam hoc exemplum à nostris prædiis inchoare, vt nulli grauis sit iussio, quæ iustis legibus Principis autoritatem non absoluit. Volumus etiam, vt nihil ad lædendum possessorem studiosè videatur inquiri, nisi quod ad nostram, & publicam vtilitatem necessariò præsumatur acceptum. Nec exquiratur aliquis à domino, quod posteà publico nõ dicatur acquisitum. Ligna syluestria iubemus cędi, non aliquid de alienis facultatibus violenter abscidi. Talia nobis prosunt, qualia nostros grauare non possunt. Quantum igitur ad dromones Gothicos attinet, hoc considerandum est, eos vix aquis ad duos, vel quatuor pedes immergi, etiam si multis, grauibusque æreis bombardis totaliter onerantur: quia longi, latique sunt, & ex fortissimis lignis constructi, & ferreis clauis compaginati, spissisque tabulis cuneato tecto dependentibus muniti: & ob id quibuscunque densissimis inimicorum nauibus, necessitate vrgente, obiiciuntur, vt emissione ferreorum globorum tabulas viciniores aquis in hostili classe perforent, & submergant. Horum etiam dromonum lateralia foramina appenso atro panno aperiuntur, & more catarrhactarum ianuæ clauduntur, contra inimicorum proiecta, vel proiicienda saxa.

Belisarius.

Naues subsidiariæ.

Theodericus rex Gothorum.

Dromones mille fabricantur.

Celeritas efficax

Terror et decor

Vtilitas publica.

Possessor ĩ nullo lędendus.

Alienũ nõ lędi.

Tecta cuneata dromonum.

Foramina lateralia.

De nocturnis insidiis inferendis, & præcauendis.

CAP. V.

Munitiones.

TSI pro securiori munitione arcium & ciuitatum, turres, muri, valles, aggeres, paliqꝫ tam erecto, quàm obliquo situ in aquis hostium machinationibus, ac viribus diligenti prouisione opponi soleant, immò sufficienti spatio præter alias munitiones extra loca inimicis obiecta, vastissimas trabes ferreis contis, seu sudibus acutis firmatas, atqꝫ ad palos fundo impressos, ac natantes opponere, & ob hoc ab omni hostium incursu ignauius dormientes sese reputare securos, otiisqꝫ & abominandis artibus immergere, vsqꝫ ad contemptum inimicorum: Tamen euenit, vt subitò præparatis insidiis super eos insiliant hostes obsidentes, ea scilicet arte, vel simili, aut fortiori, vt plures oblongas scaphas bombardis munitas, variato pondere tam prora, quàm puppi numero XX. vel XXX. armatorum eleuantium, vel deprimentium, alterutram partem librent, magnoqꝫ silentio seruato, aptiorem locum anteà præuisum, vel ab aliquo inclusorum ostensum, impetuosius quò possunt inuadant, locumqꝫ raptum illicò sequentibus armatis, ac multiplicatis obfirment, furtiuo aditu intempesta nocte hæc omnia perficientes: ad quorum aditum vt insolito tempore strepitus tumultuantium excitatur, ita clamor aliorum alios inclamantium auditur, & inter miseros obsessos infelicior trepidatio surgit. Plus etenim timoris nocturna vociferatio, & lachrymosa fuga hostium (etiam paucorum) excitat, quàm si diurno insultu à pluribus contingeret impugnari. Quo fit, vt multi exanimati, ac perterriti præ timore reddantur, præsertim belli autores, non vrbem, non fortunas, sed vitam amissuri, maximè vbi præsidium seruat muliebris metus, vt pudori consulatur honesto: & quò dignitate maiores, eò in fuga quandoque celeriores, quasi in stadio pro corona currentes: sicqꝫ effusa fuga maiorem imaginationem incutit, tanquam hostis semper hæreret à tergo: quia inter deliberandum, ac festinandum velut incendio, celeberrimo discursu opus est. Nox etiam, atqꝫ sceleris conscientia timorem inducit, ac animos debilitat, ita vt gemina vexentur calamitate, noctis scilicet, & timoris. Sed neqꝫ Biantis sententia de tali hostium nocturno insultu frustrata redditur, vbi dicit, Sic nauigantes ad nocturnum prælium neqꝫ inter viuos, neqꝫ mortuos computari posse.

Securitas rara i castris.

Hostis nõ ẽ contemnendus.

Aditus insidiosus et furtiuus.

Trepidatio nocturna infelicior.

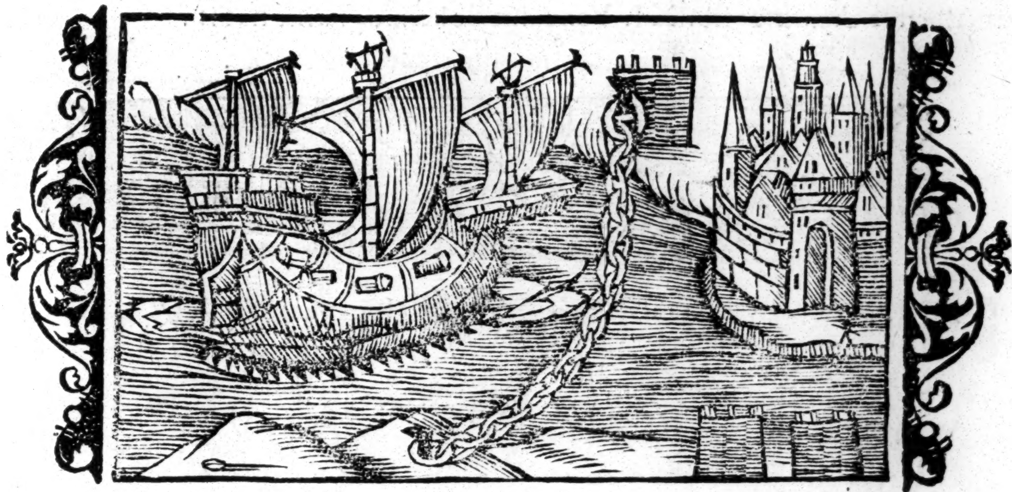
Maiores dignitate, priores in fuga.

Fugiens putat hostem à tergo sedere.

Calamitas gemina.

posse. Etiam euenit, quòd plerunq; dolus inprosperè cedit, vnde intentatur: quemadmodum causa iustior, ita & fortuna superior vt plurimum adesse solet. Sed iterum accidit, vt dum fortunam aliquis inconsultius sequitur, in insidias deductus, vel lapsus occumbat. Qui enim militares, vt fortes, & expertos viros condecet, in castris, vel struendis insidiis occupati sunt, adeò taciti, immotiq; permanent, vt nec transeant, nec spiritum, nec sputum, nisi magno silentio pressum, emittere soleant.

Dolus iprosperè cedit.
Causa iusta superior.
Silentium castrense.

De nauibus serratis.

CAP. VI.

VISO superiori cap. qualiter nauiculis vastissimæ trabes pro arcium, ciuitatumq; munitione in aquis firmatæ, penetrantur, iam alius Aquilonarium militum ostenditur ordo, qualiter maximę, densissimęq; catenæ ferreæ simili ratione ad arces, vel ciuitates muniendas, vti prędictæ trabes, littoribus ac portubus alligatæ rumpuntur, vt amicis obsidione reclusis commodius, & violentius contra conspectum obsidentium succurratur. Præparari solet fortissima nauis cum longis ligonibus instar gladiorum, ex vtraq; parte nauigii sub firmis tabularum ordinibus (ad arcendum hostiles sagittas) collocatis, atq; subtus ferrea serra inusitatæ magnitudinis valde firmari, vt concurrente validissimo flatu, velis erectis accurrendo violenta incisione rumpantur catenę, ea tamen seruata industria, vt nautæ se recipiant in partem puppis, vt prora eleuata facilius penetretur supposita serra: quæ si illicò vim sufficientem efficere nequeat, a puppi conglomerati nautæ, apportatis ponderibus grauitate catenam disrumpunt, aut relaxant: idq; celeritate ventorum (qui in Aquilone continuè perflant) commodissimè perfici possunt, prout aliquando Gothorum, Sueonumq; annales pro liberatione inclytæ ciuitatis Lubicensis commemorant fuisse factum. Licet pro hac infelici ætate strictioribus vilissimorum apostatarum catenis ligata, aliquando lima, serraq; prudentioris consilii ad veterem gloriam, & integritatem reducta sentiet, quàm im-

Catenæ ferreæ rumpuntur.
Nauis serrata.
Sagittæ hostiles arcentur.
Modus rūpēdi catenas.
Venti continui in Aquilone.
Lubicensis ciuitas.

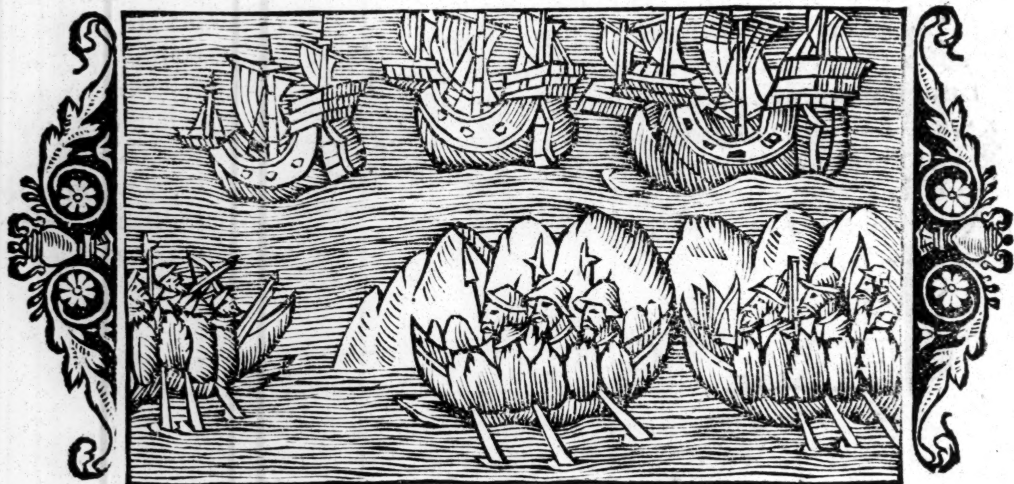
Iugũ Dei suaue & hęreticorũ importabile.

Falces acutæ.

Nauis rostrata.

Catenę ferreę ãte aciẽ eleuãt.

pium fuerat iugum inimicorum Dei, & quàm suaue sit Domini, vt redeant, maneantq; in antiqua sanctitate, in qua Deo per bonam conscientiam, & toti mundo per iustum commercium mirificè placuerunt, & àmodo complacebunt. Quòd autem superius videntur in lateribus nauis præacutæ falces affixæ, causa est, ne hostes turmatim insiliant, vel interrumpant ipsam nauim: quæ etiam ob eam rationem antrorsum rostrata est, & retrorsum in puppi munita. Neq; in campestri exercitu inuisum est, vt acies ferreis catenis firmetur, quatenus caput aciei disiici, vel infringi non possit, sed longo ordine ad saltum deprimi, vel obiici aduersus hostilem insultum, prout Albertus Crantzius lib. XI. Vandaliæ Bohœmos fecisse tradit.

De nauibus insidiosis.

CAP. VII.

Ericus disertus.

Irruptio hostilis orta.

Stratagema.

Arbores tonsæ.

Naues frondosæ non agnoscuntur.

VM Ericus Disertus (de quo infrà plura dicentur) variis, mirisq; ingeniis Regi Danorum Frothoni Aluildam Gethari Regis Noruegiani speciosissimam filiam, sub nuptialibus pactis in coniugem procurasset, eamq; in Daniam cunctorum applausu eduxisset, oritur in ipsis sponsalitiis festis & tripudiis, hostilis irruptio Sclauorum in Regem, & regnum eius: quod ob effœminatissimos, & insolentes aulicorum mores (contra quos eorum historicus Saxo ad sydera clamat, vt superius lib. IX. cap. XXXI. dictum est) ac Regis rudem ætatem in re bellica, defensore vacuum putabatur. Verùm ne sic morerentur inulti, Ericus cum octo nauigiis ad eam irruptionem coërcendam Regia petitione inclinatus, subitò se, suosq; perarmat: ne virilem vnquam operam detractaret, susceptum gratulanter officium fortiter exequendum curauit: qui cùm piratas septenis nauibus esse cognosceret, vna tantum è suis aduectus, reliquas ligneis propugnaculis cingi, tonsisq; arborum ramalibus obduci iubet. Deinde cùm hosticæ classis numerum plenius speculaturus procederet, insequentibus se Sclauis, ocyus ad suos fugere cœpit. At hostes, vt insidiarum ignari, ita fugientem comprehendere auidi, crebro, incunctatiq; fluctus remigio concussere. Naues enim Erici liquidò cognosci non poterant, frondentis

ſyluæ ſpeciem præferentes. Qui cùm anguſtioris ſe maris flexui tradidiſſent, ſubitò Erici claſſe concluſos ſe vident. Sed primùm inuſitata facie ſtupidi, nauigio nemus agi putabant: deinde fraudem foliis ſubeſſe cognoſcunt. Seram ergo incuriæ pœnitentiam agentes, habitam incautius nauigationem remetiri tentabant. Sed dum puppes obuertere parant, ab hoſte eas inſiliri conſpiciunt. Ericus verò ſubducto in littus nauigio, funda procul in hoſtes ſaxa torquebat. Igitur Sclauorum pleriq; cæſi: XL. capti fuere: qui poſteà vinculis, ac fame coërciti, inter varios cruciatus ſpiritum depoſuerunt. Poſt hæc Ericus ſociis patientius præſtolari iuſsis, actæ iam cladis famam Frothoni nuntiare perrexit. Cumq; nauigando puppim piraticam vadoſis, ac nimis altis gurgitibus inflictam hærere conſpiceret, quòd res fortuitas dictorum grauitate proſequi ſolitus erat, Obſcura eſt, inquit, ſors ignobilium, fortunaq; vilium ſordida. Deinde naue propius applicata, piratas proprium contis nauigium expedire, atq; in altum educere connisos, & circa eius ſeruationem impenſius occupatos oppreſsit. Quo peracto rem geſtam Regi nuntiat, eumq; florentiſsimæ pacis autorem eo omine vaticinatur: teſtatus eò veriora à ſe dici, quò paruula victoria felicioris ominis progreſſum, & triumphum ſæpiſsimè ſit paritura: & ſicut primam militiam quiſq; feliciter geſſerit, conſimilem de cætero fortunam candidè ſperare poſsit. Difficile enim res magna geritur, quæ ſignorum præcurſione minimè declaratur.

Fraus foliis tegitur.

Saxa fundis torquentur.

Sors ignobiliũ obſcura.

Victoria paruula omen ē maioris.

Signa pręcurrentia.

De effoſsione aquarum, ne naues exeant.

CAP. VIII.

FLVMEN Helga nomine non procul ab vrbe Calmarnenſi Meridionalis Gothiæ diſtans, cuidam Vlſoni eiuſdem vrbis nobiliſsimo præfecto, viro Suetico, ſubiectum erat: qui Vlſo homo erat aſtuti, ac vafri ingenii: ſine cunctatione aquas in Danicarum nauium aduentum ita armauit, vt earum viribus Danorum vires non ſolùm obrueret, ſed penitus eneruaret. Aggerem nanq; præualidum aquarum curſui obiiciens, eas prorſus à ſolito impetu cohibebat, donec ſubeunte in oſtium fluminis Danica claſſe, eaſ-

Helga flu.

Vlſo aſtuti ingenii.

Agger oppoſitus aquis.

Rates. Naues 400. aq̃ et flãmis ꝑeũt Dracones naues

dem rursus (rupto aggere) relaxaret, simulq; rates vario ignium fomento accensas dimitteret: quo euenit, vt magna pars Danicæ clasſis quadringentarum nauium aqua, ac flamma periret: inter quas duæ præcipuæ erant Dracones appellatæ. Præterea dum aliam eorundem hostium machinationem noui pontis erectione in se, suosq; præparari conspiceret, proprium exercitum, ne hostem cœpto turbaret, admonuit, futurum ratus, vt primum eminus, deinde propinquius ex aduersa ripa fluminis fundis, ac sagittis pugnans, efficacius conficeret inimicos, qui se auderent magno agmine infirmo ponti committere, omniaq; maiori furia, quàm militari ordine attentare. Nec secus euenit. Dum enim Vlfo acrioribus sagittis hostes in fugam repelleret, dissidente ponte inter vndas, auidum pugnæ spiritum deposuerunt: eoq; miseriores effecti, quò nullis ingeniis, nec auxiliis à morte poterant liberari. Dum enim fluctu aliquis emergeret, mox alterius amplexibus in profundum periturus abstrahebatur: nec quisquam armatus enare poterat, qui tantis angustiis reprimebatur. Ita Vlfo felicius hostem cunctatione, & astu, quàm impetu contritum vidit. Deinde sentiens Danorum vltionem summis viribus sibi pro tanto facinore præparari, simulato metu classem propriam reliquit, totumq; exercitum minoribus nauigiis proximo littori imponendum abduci iussit, vt insidiis per latebras structis, hostem susciperet temerè aduentantem. Nec mora, præteriit: aduenere Dani sociæ cladis vltionem audaciore spiritu, & viribus resumpturi: Vlfonis classem insiliunt: dumq; eam propugnatore vacuam intuentur, simili se furore in ripam hostem quæsituri recipiunt. Nec longè aberat, quem quesierunt: insidiis nanq; Vlfonis illicò excipiuntur, ac trucidantur. Tandem Canuto Danorum Regi, ob prolem masculam, Suenonem videlicet, ex Regia sorore Estrita suscitatam, & fortè ne amplius Danos molestaret, reconciliatus est, atq; ad extremum odio renouato, inter ipsa mensę sacra occisus est.

Victoria ꝑdit ordine neglecto.

Casus miserabiles.

Hostis cũctatione superatus interiit.

Statagema.

Hostis insidiis interimitur.

Vlso occisus in mensa.

Intereà Canutus Olaum optimum Regem Noruegiæ, quem viribus, & armis bello superare nequierat, teste Saxone, sicariis procuratis, pecuniaq; corruptis facilè interemit.

S. Olaus rex Noruegiæ per sicarios occiditur.

De externis

De externis exemplis insidiarum cauendarum.

CAP. IX.

EST apud Strabonem lib. XIIII. notabile experimentum tam mercatorum, quàm pugnatorum in mari, vel terra versantium, diligenter præcauendum, videlicet de quibusdam Corycæis, qui nouum (fortè pro ea ætate, sed nunc valde tritum, & commune) insidiandi genus adinuenerunt. Dispersi enim per portus accedunt ad mercatores (vt nunc proditores faciunt, accedentes ad viros militares) qui applicuerunt, auscultantes quid rerum ferant, & quò nauigent, vel ad quam militiam tendant. Posteà cùm illi soluerint, & in altum se receperint, congregati eos adoriuntur, ac diripiunt. Et hinc prouenit, quòd omnes curiosi, & occulta ac secreta auscultare conantes, Corycæi appellantur, & in prouerbio dicitur, Hunc Corycæus auscultauit, cùm quis aliquid dicere, vel facere secretò videatur, quod minimè est secretum, propter eos qui speculantur, & scire student, quæ non conuenit. Cui valde similis est quiuis ardelio omni momento inquietus, huc atque illuc semper volitans, saliens, manus iactans, omnibus negotiis se immiscens: quod vitium eò turpius est, quò constat in sene notari, prout Martialis in Afrum inuehens ait:

Corycæi.

Mos proditorum.

Corycæus auscultator.

Ardelio inquietus.

Vitium in senibus turpissimum.

Condita cùm tibi sit iam sexagesima messis,
Et facies multo splendeat alba pilo,
Discurris tota vagus vrbe, nec vlla cathedra est,
Cui non mane feras irrequietus, aue.
Et sine te nulli fas est prodire tribuno,
Nec caret officio consul vterque tuo.
Et sacro decies repetis palatia cliuo,
Saturiosque modos, Partheniosque sonas.
Hęc faciant sanè iuuenes: deformius Afer
Omnino nihil est ardelione sene.

De classe hostili à littoribus reprimenda.

CAP. X.

RO arcendis hostilibus nauigijs à littore, vbi portus, vel profundior introitus à natura relictus est, petrarius murus sine calce communi omnium manu fortissimus in primis instauratur, vel lignea propugnacula terris affixa sufficienti ordine pro vsu sagittariorum, vel bombardariorum statuuntur. Deinde vrgente necessitate, si ingens immineat bellorum motus, & metus, quasi viritim exiens populus, iussu Regii præfecti cum multis, & electis millibus sagittariorum descendit in littus: vbi inuenta inimicorum classe, velut imbres per sublimiorem aerem super eam casuras sagittas emittit, pro certa experientia habens, acutissimas sagittas arte excellentissima per eundem aëra libratas, variatasque, rarissimè emitti incassum: fitque desuper tanta strages hostium ex frequentia sagittarum, vt nullibi nisi in infimis nauigiorum sentinis securus inueniatur locus: quo casu qui littora defendunt, scaphas paratas è vicinis fluminibus humeris, vel iumentis adductas, aquis cum armatis immittunt, eoque contendunt, vt funes nauium in anchoris affixarum abscindant, & ventis, atque præsentissimo naufragio inuoluant: quod frequentissimè in scopulis marinis, ob angustos scopulos, aut in lacubus, & stagnis aquæ recentis, fieri contingit. Vel hostilis exercitus classis plenus pauoris, & fugæ, funibus abscissis horridæ tempestati potius se recessurus committit, quàm importunis sagittis vulnera spectet, vel mortem. Sed nec solùm sagittis huiusmodi quasi grandinibus impetuntur hostiles classes, sed & igniuomis fundis, & ballistis globos, sagittasque eiicientibus valde ardentes, vti superius lib. VII. cap. XIIII. de sagittis ignitis copiosius extitit declaratum, videlicet quòd tales sagittę è sublimi cadentes, triplicem faciunt læsionem, vt ibidem notatur.

Murus petrarius sine calce.
Propugnacula lignea.
Motus & metus bellorum.
Strages hostiũ.
Scaphę humeris apportant.
Fuga hostilis classis.
Fundæ igniuomæ.

De reme-

De remediis liberandæ classis.

CAP. XI.

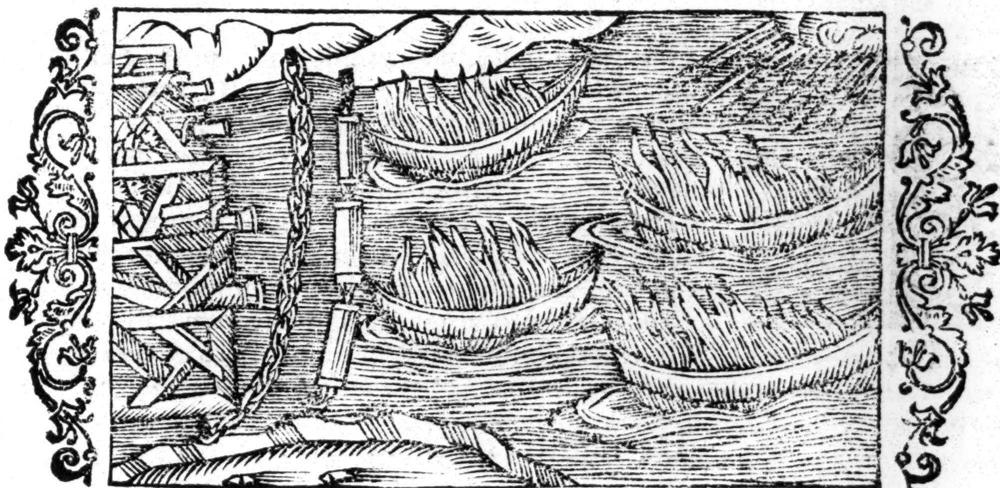

VISO tali periculo sagittarum descendentium è sublimi in capita classicorum militum, velis, pannisq́ nauigia quasi cuneatis tectis cooperiunt nautæ, maximè dissolutè ligatis velis: quia si strictè, contortecq́ ligata sunt, nulla flaccitas prodesse poterit, quin rigidum obiectum naucleris maximè noceat, vt graue damnum suscipiant sagittarum penetratione; non autem à latere de terra in telis emissis: quia longa distantia etiam propter oppositas in classe tabulas, suis viribus priuatę, redduntur otiosæ. Verùm neq́ solis sagittis vexantur hostiles classes, sed plerunq́ in anchoris firmatæ, globis ignitis è fundis, vel æreis tormentis emissis: quibus,quia directè,& à latere proueniunt, facilis fiet resistentia oppositione similium tabularum. Si verò vi tempestatum ruptis anchoris, & iniquo loco dimissis, effugere cogatur inimica classis, nisi mare apertum per liberum sinum tetigerit, nunquàm, vel raró, vt superius lib.II.dictum fuerat,ob mille pericula superstes aut incolumis euadet. Tot enim cęca, atq́ latentia saxa in gurgite subsunt, vt vix, nisi vehemens vndarum collisio agitante procella monstrauerit ea, infelix liberabitur classis.

Vela contra imbres sagittarū extendūtur.

Globi ignitinocentiores.

Naues sæpius periclitantur.

De nauibus incendiariis.

CAP. XII.

EST præterea Septentrionalium pugnatorum contra littoralia castra, seu propugnacula, præliandi modus, vt multis attentatis congressibus, sed frustratis, incendiarias naues quouis combustibili imposito, expectatoq́ tempestuoso vento (directione alicuius audaculi è puppi tandem fugientis) versus propugnacula maximis trabibus constructa, separatim vel coniunctim dirigere soleant, alioq́ loco, vel littore machinis, seu tormentis aduectis castrorum custodes lacessant, vt vi flammæ, fumiq́, & ardoris, ita oppressos se sentiant, vt nullo, vel difficilimo remedio sibiipsis prospicere possint. Plura

Modus prçliandi littoralis.

Naues incēdiariæ.

Fumus & flamma fugat nautas.

etenim vnico tempore, locóue forsitan angusto pertolerant mala, hac potissimùm ratione, quia tales incendiariæ naues à peritissimis militibus exquisito semper ingenio, & vncis ferreis præparari solent. Sed nec minus conductitiæ naues, quæ frequenter maximę sunt, ad comportandum combustibilia, seu ignium alimenta, prædictis si opus fuerit connectentur. In quibusdam etiam nauibus, vt dolus dolo compensetur, solis remigantibus visis præparatorum militum multitudo ad arma seruatur inferiori loco, vt furtim in speculatores curiosè accedentes irruant, vel eo situ in littore diuisi permaneant, vbi non amplius dissimulatione, sed seriò sit aggrediendum: quo casu impigri, & fortes viri sese, suaq; ingenia, ac vires demonstrant, quibus artibus inimicorum castra sint attentanda, ac demolienda. Quædam etiam naues eo ingenio integras hippagines, plenas equorum, armorumq; ornamentis, & insigni spoliorum genere repletas arripiunt. Aduolant prætereà ex improuiso nonnullæ naues quæstuarię, multa, magnaq; liquidæ, vel duræ picis vasa ferentes: quæ etiam eò deducuntur, vt igne immisso admoueantur in propugnacula supradicta. Maximus etenim incolis (qui ex pice huiusmodi, & corticibus betulinis viuunt) quæstus est: quia pix pro nauibus, cortexq; pro tectis aptatur, vti infrà de structuris lib. XII. cap. III. ostendetur.

Naues cōducti/tiæ.

Alimenta igniū

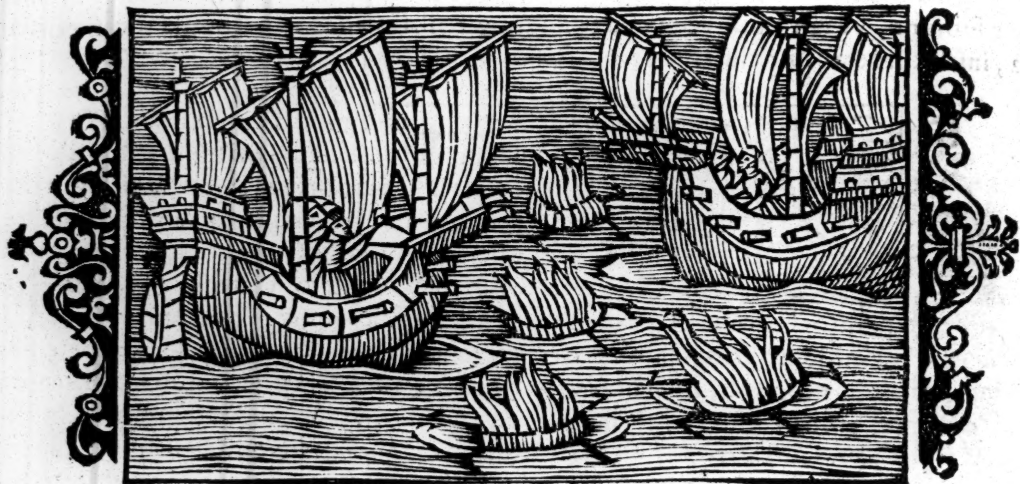
Dolus dolo cō/pensatur.

Viri impigri.

Hippagines.

Naues quęstua/riæ.

Quæstus picis.

De nauibus igniuomis.

CAP. XIII.

NOTVM satis est, sæpissimè eodem loco aperti maris fore nauium igniuomarum acerrima prælia, vbi bruma præcedenti eodem loco super glaciem in plurimis equorum turmis, & bombardis fuerant atrocissima bella. Hoc tamen nauali congressu eò terribilius enascitur periculum, quò saucius aliquis factus, atq; è naui deiectus, locum recuperandi vires non habeat, aut inueniat exigua ope releuantem: & ita geminata miseria, igne scilicet ambustus, & aqua præfocatus, extinguitur in instanti. In glacie verò cadens, facilimè ad littus amicum extrahitur, medicina sanandus. Si igne in nauali bello quis tactus fuerit, vix vnquam se integrę sanitati restituendum agnoscet. Ignis

Naues igniuo/mæ.

Periculū mari/nū terribilius.

Ignis enim ille non vulgaris, sed incendiarius est, & eò penetrabilior, quò acrioribus fomentis sentitur eiectus: cui aqua etiam resistere nequeat, nec madidum corium, aut humore quodcunque velatum, immò strepitu horrisono, quo celeres sagittę mitti nequeant, assiduis flammis, & globis ignitis humano capite maioribus, quasi pilis accensis eleuatur in altum: vnde celerius descendens, vel alta nauigia vrente flamma mox corripit, vel eadem aquis iniecta sua voracitate consumit. Quo fit, vt ardoribus his oppressi, vel victos se doleant, vel pertinacissima resistentia se statuant triumphatores. Intereà mens misera dum hac sęuitia illuditur, orta cœli tempestate, strepentique horribili sonitu taliter oppressa, inter fragores, & crebrò micantes ignes, auribus oculisque capti, quasi semimortui proiiciuntur in aquas, maximè accedente sæuissima tempestate, tonitruis plena, vernali, æstiualique magis, quàm reliquo anni tempore (prout lib. I. dictum est) formidanda.

Ignis prælii naualis periculosus.

Aqua igni non resistit.

Globi igniti nocentiores.

Mēs misera torquetur.

Tempestas tonitruis plena.

De cautelis congrediendi.

CAP. XIIII.

VIA maior vis residet in arte, peritia, audacia, & aggressu nauarchi, qui circumstantiis consyderatis in hoste nouit, an loco spatioso, an angusto eligibilius velifico, an angusto nauigiorum cursu sit pugnandum. Prætereà an à latere, aut à tergo mutuum damnum sociæ naues inferant, prouidere solent, vt obuersis proris aduersas proras imbre sagittarum excipiant, & non tam sagittis, ac iaculis, quàm pilis: & hoc pro gloria, pro libertate, vita, & religione alacriter attentant, & sæpius robore, & numero victores euadunt, vbi hostes trucidantur, cæduntur, capiuntur, merguntur aquis, lato cruore infectis. Qui verò ob iniquum congressum cedere coguntur, naues effusa fuga terram petentes, arenis proras impingunt, malentes vitæ, quàm classi, famæque consulere, & demum naues comburere, ne vsui sint inimicis, aut cum omni armatura capiantur. Contingit etiam vt naues iusta magnitudine, militumque magno numero in nauibus existentium, ob loci angustiam classes inimicarum nauium simul constipatæ; ac collisę, maximo sint periculo ducibus bellorum: tuncque solent gubernatores, cæterique nauarchi, & bellatores, contra iniquum locum, & irruentes tempestates, ac hostes simul vno tempore pugnaturi, insignem virtutem ostendere. Nam & alta voce vtuntur, vbi aliàs semper tacendo pugnare solent, & contis, ac armis pariter vti, vt harpaginibus in alterutram nauim immissis, vel retineant constrictas, vel ordinem inueniant, quò diuisæ rarefiant: alioquin vehementiore surgente flatu, & tempestate, ac hostili versutia, & forsitan proditoribus in eadem classe latentibus, vix salui, minus victores euadent. In mari tamen aperto, vbi ventus est mollis, tardus, vel remissus, ferè simile periculum imminet, vbi velorum, ventorumque beneficio locus aggrediendi, vel declinandi non offertur: tuncque solent horrendum subire discrimen, tedis, pice, stupa, sulphure, cæterisque igniuomis rebus laxare flammam: sicque maior pars transsanctæ crudelitatis, & sceleris in gurgite pœnas pendit.

Quandoque etiam tota nocte sibi illudunt bellicæ classes, donec albente cœlo diutius fallere nequeunt, tunc illicò, quò virtus emerget, serioso congressu monstratur.

Circūstantiæ naualis belli.

Causæ præliorum.

Cruor latus i aquis.

Naues cōburūt.

Tempestas & hostis.

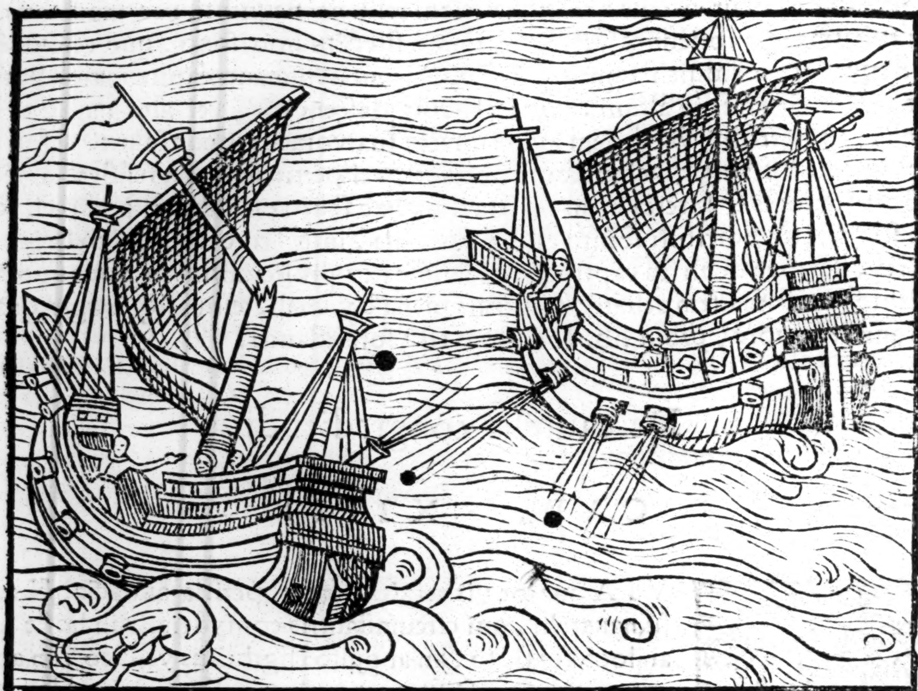
Vox alta in tēpestate.

Proditores cauendi in tēpestate.

Ventus mollis & tardus nocet.

Fomenta igniū.

Classes bellicæ nocte sibi illudunt.

De mutua ſtrage mercatorum pro portubus Iſlandiæ.

CAP. XV.

Strages & periculum mercatorum.

ISERABILE ſpectaculum negotiatorum mutua ſtrage ſeſe ob quæſtum vſq; ad vitæ periculum, & diſcrimen bonorum omnium, etiam vlciſcendæ ſtirpis ſiue domi, ſiue foris impetentium, vt oculis apertis, & clara luce intueri non valeant, quantis deprædationibus vbiq; ſint ſubiecti, niſi & ipſi arma acuere ſcirent, & in propriam extendere calamitatem. Inter quos Vandalicarum vrbium Bremenſes, Roſtochienſes, Viſmarienſes, ac Lubicenſes principales exiſtimantur: demum Anglorum, Scotorumq; mercatores, qui de primatu, & priuilegio Islandenſium portuum occupandorum adeò pertinaciter inſtar naualium bellorum litigant, & mutua ſtrage ob quæſtum lacerant, vt ſiue is, ſiue alter ſe ſtrenuum victorem exiſtimet, ſemper fiſci ſpeculator aſsiſtit, qui vtranq; partem tam ordinaria quàm extraordinaria exactione, tam in ære quàm corpore grauiſsimè corripere nouit. Longè tutius eis foret, vt iudicio maritimæ legis Visbycenſis altercationes marinorum portuum quoad antiqua priuilegia ex ęquitate dirimerent, quàm ſeſe ita inſatiabili pręfectorum rapacitate deiicerent laniandos. Eſt & alia longè imprudentior mercatorum inſania, vt bellum indicere, militemq; conſcribere, arma, naueſq; componere audeant aduerſus potentiſsimos Reges, qui prouincias, territoria, vrbes, caſtella, & deniq; infinitam multitudinem plebium, continua tributa ad neruum belli afferentium habent: vbi etiam ſi prudentiſsimi mercatorum ſenatores ſint, nil penitus præter ambiguum quæſtum vndequaq; ex dominiis principum cum indicibili formidine, ac trepidatione prædonum in terra, & piratarum in mari, conquirere habent. Et eſto conniuentibus aduer-

Portus Iſlãdenſium.

Leges maritimę à Visby.

Tutũ nunq̃ erit mercatoribus, præliari cum principibus.

Queſtus mercatorũ trepidus.

aduerſariis Principibus hæc vno, duobúſue annis quaſi terriculamentis inanibus ſic conficere poſsint, nonne his ſpectroſis minis præmeditari nórint? quòd Principum potentia tandem excitata magnitudine, & certitudine Regiorum prouentuum, & tributorum, atrociſsimum bellum mari terraq́; rapinis & cædibus plenum inferat: vbi alii ob inopiam deſinunt, ipſi per opulentiam ſurgunt. Quocirca conſultius erit Euangelicum ſequi conſilium, legatos mittere, & petere, quæ pacis ſunt, ac ea obtenta fideliter adimplere: quæ rurſus ſi ex altera parte, vti promiſſa ſunt, non obſeruantur, Deo (qui non irridetur) exitum cauſæ vlterius perficiendum committant: qui debitoris, & creditoris æquitate conceſſa, miſertus erit. Si verò vtraq; pars non vero, ſed ſuperſtitioſo iureiurando (à fidei vnitate vacillando) aliter & aliter ſuo ſenſu cauſam iniuriarum iudicare præſumit, non mirandum erit, ſi mille incommodis reſeruati peramplius, & perplexius in omnem irreparabilem ruinam lapſi ꝑpetuò ingemiſcent, quòd aliam, quàm Deus prǫſtat, ſtabilem opinantur fore pacem.

Opulentia principum inuicta

Paci tutius consulendum.

Iuſiurandum ſuperſtitioſè cauendum.

De punitione rebellium nautarum.

CAP. XVI.

QVEMADMODVM in cunctis hominum ſtatibus, & generibus, conſtitutæ ſunt leges, & regulæ, quibus honeſtius, iuſtius, ac cautius viuatur: ita in nauticis officiis rationabiles vſus, & conſuetudines conditæ, ac rigidè obſeruatæ reperiuntur. De quarum ſpeciebus (licet innumerǫ ſint) nonnullas ſaltem generaliores oſtendere exiſtimabitur opportunum. Qui igitur ſeditione mota gladio patronum, aut rectorem nauis inuaſerit, aut inuadere præſumpſerit, ſeu malitioſè nauticum gnomonem, aut compaſſum, & præcipuè portionem magnetis, vnde omnium directio dependet, falſauerit, & ſimilia horroris ſcelera in naui commiſerit, vt in plurimum (ſi vitæ parſum fuerit) gladiolo, vel cultello firmatam manum (cuius officio frequentius vtitur) ad malum, ſeu principale lignum nauis, mediam ſcindendo retrahere oportebit. Qui verò tumultuarius, aut iniurioſus fuerit, funiculo ligatus vno latere nauigii ſubtus immerſus, ex altero ſub dorſo nauigii retrahitur, atq; ſi propter abſorptam in gurgite aquam opus

Leges nauticæ.

Compaſſus nauticus.

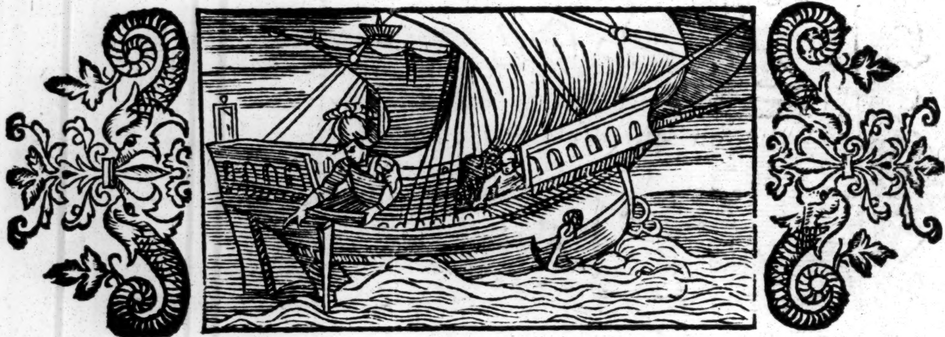
Magnetis virtus.

Manus abſcīdit aut perforatur

Pœna rebelliū & ſeditioſoꝝ

Iteratio pœnæ.
Pœna ꝓditoꝝ.
Immunitas delīquētiū ī ꝓra
Nates torquentur ad malum.
Leges Visbycensium.
Extensio legū latissima.

fuerit, supinus reponitur, aut pronus, ne intereat suffocatus. Quidam verò enormitate sceleris, aut rebellionis, proditionisue, pręsertim in bello nauali manifestè notati, totaliter viui mittuntur in mare, ne totam classem versuta machinatione disperdant. Reliqui pro minutis facinoribus immunitatem in prora celerrimè petita, repositam habent, vel antequàm eam intrauerint, sociorum manu apprehensi, ter natibus ad antennam, vel malum torti, eum impetum sentiunt, vt quasi meridie suspiciant stellas. Hæ & similes pœnæ, immò grauiores, ex constitutionibus vetustissimæ vrbis Visbycensis in insula Gotlandię, dominio Regis Suetię & Gothię perpetuo iure subiecta, quatenus opus fuerit, extensiori modo repetentur. Et licet vrbs illa (vt superius lib. III. dictum est) potentissima, ac opulentissima quondam fuerit, & pro minima occasione, nempe fractione vnius fenestralis vitri, vix valoris obularis, humiliata sit: tamen leges maritimę, & decisiones omnium controuersiarum singulariter longè latecꝫ vsqꝫ ad columnas Herculis, & vltimum mare Scythicum ex ea petuntur, & datę obseruantur, vt cuncta sub debita tranquillitate peragantur, quę pacificis commerciis valeant, & debeant conuenire.

De cautelis obseruandi maritimas leges.

CAP. XVII.

Prę̨fectus sagax
Feroces.
Mansueti.
Dolosi.
Simplices.
Prudētia necessaria.
Coactus iustitiā seruat.
Leges terrore d̄fenduntur.
Medicina diuersa.
Viri fortes modesti sunt.

FFICIALIBVS marinis, vt nautis, vel aliis populis præfectus non vno consilio pręditus inuenitur, sed pluribus ac circumspectis, iuxta delinquentium exorbitantem. Feroces districtione premendi sunt, mansueti ciuiliter admonendi, dolosi cautè, simplices sub leuitate tractandi sunt. Et ideò vbicꝫ probatur esse necessaria prudentia, quoniam rebus omnibus adhibere videtur accommoda. Ideocꝫ contra nullum erigi, stringicꝫ leges congruit, nisi qui eisdem parère contemnit: nec ad forum trahendus, nisi qui iustitiam despexerit, aut inobediendo contradixerit veritati, vt tandem coactus faciat, qui iusta sponte complere recusat. Is culpa caret, qui imperata complere conatur. Tanta etenim est in peruersissimo hominum congressu diuersitas, vt nemo poterit leges defendere, nisi terrorem, & fortè cruorem admisceat in temperamento. Aegris non vna causa salutis est: alter nancꝫ cibis reficitur, alter per abstinentiæ beneficia tenuatur: hic lauachra mollia, hic ferrum quærit ad vulnera, & varium poscit remedium diuersa qualitas passionum. Viri fortes semper in mari, terra, pacecꝫ modesti sunt, & iustitiam valde diligunt, qui plurima pericula, ac prælia tractauerunt:

ctauerunt: quia hi inter cauos maris sinus, charybdes, scyllas, syrtes, rupes, tempestates, & naufragia, ac mille pericula, vt iusta perficiant, & pœnas euadant, admonentur: vbi aduocati, causidici, iudices, per solitudines legum euntes, perrarò conformem legem inueniunt, quò breuiter, aut compendiosè subueniant angustiatis. Igitur præfecti classiarii, ac subpræfecti in aquis iustitiam exerceant, quia eam difficulter obnoxia instrumenta in terra videbunt. Insuper notandum est, his plerunque plura, maioraque gubernandi nauigia amplius dirigenda committi, qui plures difficultates, & infortunia quandoque euaserunt: prudentia hos longè magis præstare, qui nondum infelices fuere. Et hæc solet præcipua Batauorum, siue Hollandorum, esse circumspectio in nauibus ad fortunam (vt aiunt) committendis.

Experti.
Aduocati.
Præfecti classiarii.
Naufragiũ passis plura creduntur.

De pessimis artibus factiosorum præcauendis.

CAP. XVIII.

IDENTES viri nefarii, scelerati, ac temerarii, fortunam alicuius strenui ducis, ac præfecti, ob sinistrum & insuperabilem rei militaris euentum, labefactari posse, mox eius honori potestatique insidiantes, infinita mendacia conflant, quibus eos pertinaci militum tumultu, & temerario applausu, & iudicio ab honore, immò verius onere destituant, & sese surrogent in locum eorundem. Inprimis igitur sicarios, proditores, dominorum propriorum desertores, Reipublicæ fures, & contemptores, quasi commilitones alacriter salutatos conuocant, simulantes se eorum misereri, quòd magnis bellis, maioribus periculis, & maximis denique laboribus sint implicati, quasi nullus modus, nulla vsquam requies fatigatis, eorum animis concedi possit, sed vbique bellando, pererrando, bellis bella addendo, miseram vitam terant: nullam tam onerosa militia dignam suscepturi mercedem, vt non milites armorum, sed iniqui & auari domini thesaurorũ custodes reputētur: prætereà in niuibus, pluuiis, pruina, gelu obruti, per vasta deserta sequi oportere infortunati principis castra, quasi alicuius profugi hominis incommoda semper accepturi. Quocirca suadent, hortantur, & fictis additis lachrymis tumultuarios milites praua consuetudine ductos blandiendo, magna pollicendo (quod difficile non est) inducunt, vt infortunatos dominos deserant, ac se, vt splendidiores, fortunatiores, victoriosiores omnibus ditissima spolia, & immensas libertates completa militia reddituros. Quo fit, vt hac peste corrupti milites, sæpe verso clypeo (de perfidissimis, & effœminatis dicitur, non fortibus viris) optimos dominos deserant, ac eorũ aduersariis adhærentes, quæcunque pessima excogitare poterunt, vetustis suis patronis infligant. Tales autem desertores, & proditores, quocunque demum disgregati effugerint, digna vltione non carebunt.

Viri nefarii.

De communibus cautelis diuersorum hostium.

CAP. XIX.

CONTRA classem saluandam, vel perdendam.
Nautæ vtuntur ligneis clauis, terebratis nauigiis, extractis, vel clanculùm immissis.

Contra fossas vrbium
Deriuare aquas per plures partes.

Contra inexpugnabilem vrbem.
Simulare ducem mortuum sub signis exequiarum, & in specubus seruare milites.

Contra diligentes custodes.
Fingitur transfuga puella, vel vir, vt exploratam portam stato tempore aperiat.

Contra sagittariorum magnum numerum.
Solent expectare telorum euacuationem per clypeos, & demum telis vtendum in hostem.

Cõtra hostem à tergo, & fronte iminentẽ.
Præda diues spargenda est, vt mutuo dissidio hostis intentus pœnas incurrat.

Contra longã obsidionem dirimendam.
Fingatur dux belli mortuus, petatur nouus ab hoste: in cuius electione tumultus orientur.

Cõtra domesticos insidiatores.
Donis liberalibus vtendum, pecuniam & iocalia dando cum bonis promissis.

Cõtra perfidiam infidelium vxorum.
Vtenda est fides, & gratia ancillarum, & fidelium seruitorum.

Contra regni insidiatores.
Promittenda feuda, castra, & gubernacula ciuitatum.

Cõtra insatiabiles præfectos.
Danda vis auri, dissimulando tributi defectum.

Contra tumultuarios, & seditiosos.
Est vtenda affabilitas, & quæstio, quomodo hostibus resistatur.

Contra hostes incendiarios.
Vbi vltioni locus non est, redimendæ sunt domus communi pecuniarum contributione.

Contra suspectos, & exploratores.
Deputantur opulenta cõuiuia, vt exhilarati secreta reuelent.

Adhuc contra eosdem castra explorantes.
Retinẽdi quotquot successiuè veniunt, ne reuertãtur ad suos.

Cõtra pessimos milites, & vitiosos.
Maximis pollicitationibus ad prælia mitti solent, quorum minima pars promissa petitura reuertitur: sed reuersis liberè datur, vt aliàs credant.

Contra gra-

Contra grauantes Rempublicam. More Catilinæ fæces sceleratorum educi solent ad castra, vt terræ purgentur.

Contra timidos, & ignauos. Ponēdi mixto ordine inter fortes in classe, vel mœnibus, vbi fugere nequeāt: sæpe enī extrema necessitas virtutē opatur.

Cōtra seruos maleuolos, & duros. Tortura, compedes, & flagella.

De subita perplexitate ducum fugiendi, vel resistendi.

CAP. XX.

ACCIDIT pleruncp exploratores ab hostilibus castris pauciores, quàm emissi fuerant (aliis scilicet interemptis, vel interceptis) citatissimo cursu ducibus nuntiare, non solùm se vix hostium manus effugisse, sed & eosdem hostes magno impetu ad pugnandum paratos subitò irruere, & numero, & robore formidandos: quo casu eò maiori stupore, ac perplexitate duces recenter lacerati, vixcp reparati exercitus, maximè propriorum militum exorto tumultu, solent concuti, quò uix mente quicquam prospicere, aut rectè quasi furibundi consulere possint. Nam & de tumultu sedando, ac progressu totius exercitus metuunt euentum. Attamen vti subitus casus est, ita remediū apud exercitatos, & fortes viros reassumit in instāti. Igitur primùm milites virtute fidei præstitæ in ordinem redactos, quàm citissimè in aciem extensos collocant, ne circumueniantur.

Perplexitas ducū attendeda.

Remediū gubernatoris bellorum.

II. equites in cornibus vtrincp collocant loricatos.

III. Visa opportunitate, exercitum contrahunt, spatia militibus vacua tanquam portas pluribus in locis relinquentes.

IIII. vniuersam aciem in plures ordines distribuunt.

V. vnicuicp ordini turmam equitum, ne sine auxilio sint, tribuunt.

VI. acierum cornibus cum vexilliferis fortissimos quoscp præficiunt.

VII. vt in acie stantes cibum capiant, ob necessitatem perurgent.

VIII. ne horrisono hostium clamore terreantur, aut habitu. Solent enim irruentes hostes aliquot incomposito ordine ante aciem præmittere, pellibuscp superiniectis armorum fulgorem occultare: quod & passim faciunt latrunculi inferioris Germaniæ, atris & picatis vtendo thoracibus in mercatoribus spoliandis: de quibus alibi alius erit sermo.

Latrūculi armis tectis pugnāt. Snaphaner.

IX. vt milites ad soluendum militares ordines, & reintegrandos, ad omnem hostilem circumuentionem sint paratissimi.

X. ne sic constricti in acie, aut ordine maneant, quòd non habeant liberam sagittandi facultatem, immò nisi se dilatauerint, hostium sagittis corruent plures.

XI. vt spectent hostilium sagittarum euacuationem.

XII. ne statim fugientem hostem spolii causa insequantur: quod alacritatis causa

generosi adolescentes contra ducum voluntatem sæpius indiscretè facientes, mortem incurrunt, aut captiuitatem: prout miserabile spectaculum de filio M. Crassi Plutarchus (vnde hæc supradicta pro Gothorum similitudine pugnatorum extracta sunt) calamitosissimo ordine meminit: quomodo scilicet Parthica fraude, & crudelitate Romani victi sunt, quòd vix similis inueniatur: ad quam historiam respiciant omnes strenui bellatores, vt circũspectius cum hoste pugnantes, ludibriũ euadãt inimicorum.

Filius M. Crassi captus.
Principes super omnia hæc notent.

De dolosa hostium fuga cauenda.

CAP. XXI.

Plutarchus.

PROSEQVITVR demum idem autor Romanorum miserabile infortunium, et stragem, in persequendis hostibus Parthis, simulantibus trepidam fugam, his verbis: Magno igitur impetu equitibus Romanis hostes insequentibus, ne pedites quidem otiosè sequebantur, sed alacritatis, & spei magnitudine incensi, illorum penè celeritatem adęquabant, & ad omnes casus paratissimi aderant, ac se iam fudisse hostes, ac vicisse arbitrantes, eousque persecuti sunt, quoad non vltrà fugientibus Parthis tandem illorum dolos, ac fraudes agnouere. Conuersi enim in eos Parthi, qui eatenus fugam simulauerant, atque vndique superuenientes alii sese ad pugnam parauerunt, atque equites cataphractos Romanis equitibus opponentes, reliquum equitatum nullo ordine passim Romanis circumfudêre, & ita vndique per planitiem discurrentes, ingentem vim pulueris excitabant, vt neque se mutuò videndi, nec adinuicem colloquendi Romanis facultas esset, sed mutuis etiam vulneribus seipsos interimerent. Multi etiam attrahendi spiritus angustia penè suffocati, & sagittis insuper confossi, miserabiliter in puluere volutabantur. Nec vulneratis eximendi teli potestas aderat: siquidem curuatis vncis instructæ sagittarum cuspides non sine maxima neruorum, & carnium laceratione diuelli poterant. Cumque multi admodum eo pacto interficerentur, cæteri metu, atque horrore torpebant, nec impetum pedites in cataphractos facere poterant, implicitas manus clypeis ostentantes: pedes verò arenæ cumulis altius inhærentes, neque ad pugnandum, neque ad insequendũ satis idoneos se esse monstrabant. Erat enim pugnãdi forma omnino dispar: quia Romani milites vtebantur paruis, & debilibus hastis, quibus ferreos thoraces, aut ex corio fabrefactos, incassum peterent: ab hostibus verò grandioribus contis petiti, nuda penè corpora aditus præberent. Qui verò grauiter armati pugnabant, cunctorum ictibus ex equis deiecti, immobiles humi iacère cogebantur. Multi etiam sponte sua ex equis dissilientes, media illorum viscera perfodiebant: qui vulneris dolore perciti, huc illuc

Notabile pro principibus.
Parthorum dolos experti Romani trucidabãt.
Pulueres excitati.
Cuspides sagittarum curuatæ
Manus clypeis & pedes arenis impediti.
Forma pugnandi dispar.
Hastæ Romanorum paruæ.

illuc furibundi currentes, se pariter & hostes conculcando perimebant: nec minori asperitate ardoris, & sitis premebātur. Tandem multis fraudibus Parthorum pater post filiū illusus interiit: quod notent q (pace cōtempta) similibus ludibriis se immittunt.

Cōti Parthorum grandes.
Ardor & sitis.

De causis sumendi belli, & hostis in fuga dimittendi.

CAP. XXII.

TSI periculosa hominum voluptas sit, pro gloria sæpius tanquam inter delicias (præcipuè vt dici solet, homini inexperto) versari in atrocissimis bellis, tamen necessitatis causa, quò se, suosque, ac amicos ab incursu hostium, & populum à tyrannide tueatur, atque ne innocentes iustitiæ colore grauamen, & calumniam patiantur, cruentum quantocyus assumitur bellum: quod sæpe ita nouis nouisque suborțis causis coalescit, vt pro paucorum vltione repellenda, impræmeditatè sumptum, multorum, immò innumerabilium hominum irreparabili ruina ampliatum, deditione & seruitute finiatur. Grauiori tamen periculo Principes in hac causa premuntur, quia cunctos habent suspectos, vt vitæ eorum maximè proditores insidientur, dum vili quandoque pretio (operante liuore) vitam Principis, ac totius populi salutem mercari solent, quemadmodum & alii stipendiarii milites, qui obliti generis, & amicorum, pro exigua pecuniola se mutuò confodiunt, & rursus, si viui campum exierant, misero luxu eam consumunt. Quantum verò ad fugientes, obtenta victoria plures captiuari congruit, quàm vita priuari, ne fortè (vti superius dictum est) eorum respectu priusquàm dimittantur, diu optata pax vtrisque aduersariis restituatur. Reseruato etiam exercitu in acie sub vexillis potius plerunque permittendus est hostis aufugere, quàm ambiguo belli euentu peramplius amicum exercitum in perditos, & sceleratissimos homines relaxare. Sæpe nanque præsumptuosa securitate victores superantur à victis: quibus proprium est insidias struere, vix cauendas. Nec insolitum est hostibus iniquo loco pressis, clàm nocte fugere, aut interdiu seruato ordine se transferre, vt ab insequentibus sint securi: qui etiam si vrgeantur natare per aquas, ea arte plerunque præditi sunt in disciplina militari, vt hac fuga & se, & dominos suos, ne trucidentur, aut captiuentur, eximere possint. Ideoque nandi scientia neutiquàm prætermittenda est, etiam à Principibus: quibus & vsui, & saluti plerunque esse potest, prout aliquando in laudabili vsu fuit in Italica natione, vt filios suos applicaret huic disciplinæ.

Durum à stirpe genus natos ad flumina primùm
Deferimus, sæuoque gelu duramus, & vndis.

Cāæ bellorum assumendorum.
Bellū atrox seruitute plerūque finitur.
Principes primū à proditoribus petūtur.
Sors militū miserrima.
Vtilitas captiuorum.
Exercitus auxiliaris non perdendus.
Victores stulta securitate perduntur.
Victi insidias struunt.

De equestrium natatione.

CAP. XXIII.

Equites et pedites armati natant.

VAMVIS non minus infaustum, quàm temerarium sit, armatum equitem, vel peditem gurgiti natando se committere: attamen quia Gothi omnia temporum momenta ad excolendam militiam collaturi erant, nullas partes militari exercitio idoneas experiri omiserunt. Quocirca artem, & vsum aquis innatandi, adeò perfectè calluerunt, vt plerunque armis onusti, atque equis inuecti, magna fluminum spatia inter hostiles exercitus ad resistendum, vel fugiendum tranatarent. Nec minori equos industria, quàm seipsos, ad natandi consuetudinem instruebant, prout Cornelius Tacitus asserit de Germanis: quorum nobilissimum institutum erat, equos ad natandi studium informare, audacterque (vt Herodianus lib. VIII. testatur) sese fluminibus cum equis natare peritis, immergere. Nec testimonium Saxonis in hoc casu omittendum est. Is enim dicit, Biornonem quendam Noruegianum insignem pugilem, equum habuisse præstantem corpore, præpetem velocitate, adeò animosum, vt indefessus obstrepentem vorticem superaret: cuius aquæ lapsus tam incito, ac præcipiti volumine defertur, vt animalia nandi vigore defecta, plerunque pessundare soleat. Eo tamen equo tum Fridleuo pugile fortissimo (de quo superius in V. lib. dictum est) vrgente, tum scrupeo, atque iniquo loco, priuatus est, & ad vltimum hostili stratagemate equi errore captiuatus. Ita nullibi terrarum species, aut natura videtur deficere equi Seiani. Quòd autem Gothorum equi eiusmodi natandi artibus perhibentur instructi, necessariam causam magnitudo, latitudoque immensorum fluminum vbilibet administrat. Vix enim vlla certamina apud Orientales, Occidentalesque Gothos, aut Finnos, Ruthenos, & Moschos instaurari, vel perfici possunt, nisi aquarum vastitas, & vorax impetus superetur.

Equi ad natādū instructi.

Equus Biornonis pugilis.

Spes eq̄ Seiani non deficit.

Gothi præliantur in aquis.

De in=

De industria natantium.

CAP. XXIIII.

ASTRA etenim hostilium exercituum ita naturæ præsidio sępius, quàm in scopulis, et campis statuuntur, vt operępretium sit exquisita calliditate, et astu non minus contra naturæ munitionem, quàm hostis potentiam decertare. Nec dissimili, aut minori sagacitate opus est, vbi longiores amnium pontes æstu, vel hoste subitò destructos intuentur: quia tunc vti nequeunt noctis beneficio ad euitandum lignea fragmenta, aut palos ripis infixos: sed prima aurora radios lucis immittente, quando equi iumentaq; vegetiores nocturna quiete resumpserant vires. Interiora verò regni vada tempore hostili acutissimis sudibus sub aquis muniunt, ne equites natando suscipiant ripam. Verùm ne subnatantibus equis vllam vim sessores huiusmodi inferant, regulas adhibent singulares, videlicet vt genua, & pedes dorsotenus eleuent in equis, vt aërem in respirando quàm breuissimum capiant, veluti suffocandi, vtq; immobiles se contineant, frenaq; liberrima, & longa iumentis relaxent, lanceasq;, & tela aquis innatantia ducant, & popismate, quo inter pabulandum vti solent, stimulent ad celeritatem. Reliquam equorum non inutilem disciplinam require inferius inter animalia cap. de equorum pullis edomandis. Etiam quæ Virgilius meminit de bonitate equi:

Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponti.

Equos verò non assuetos, aut doctos ad natandum, saucios poplite abscisso, ne hostibus sint vsui, eneruant, domumq; natando corporeis viribus sese recipiunt ad aliud littus, vbi noui, recentesq; caballi ad prælium aptissimi, semper occurrunt: nec minus liberale stipendium illicò paratum est pro recreatione tot difficultatum perstrenuè superatarum.

Castra naturaliter munita.

Pontes rupti impediunt bella.

Vires vegetiores veniunt ex nocturna qete

Regulæ natātiū

Equites breui momento spirant natando.

Lāceæ ducūtur sup r aquas.

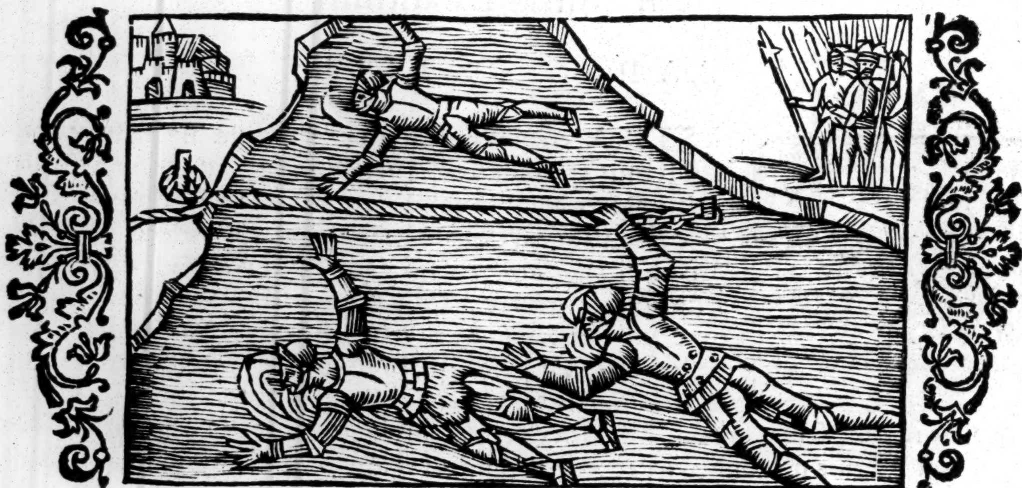
Popisma.

Equi boni sic notantur.

Equi eneruātur

Equi recentes aptantur.

De natatione pedestrium armatorum, & præsertim pinguium.

CAP. XXV.

Ars natatoria.

TALIS etiam apud Septentrionales milites seruari solet vsus, vt qui minus arte natatoria sunt instructi, aut nimia crassitudine distenti, quòd propriis viribus vrgente necessitate nec seipsos, nec socios ad meliorem certaminis euentum reseruare possint, illis ipsis ita consulatur, vt funibus vtraque ripa fluminum agiliori quopiam milite firmatis innitentes, vna manu sese transferendo teneant, altera verò contorta aqua statim locum artis compendio enixius quò valuerint præripiant. Quidam verò tanta natandi industria callent, vt inter æstuantis freti procellas, longo maris tractu nando salutem redimant, complurimosque præsentis periculi socios littori restituant, durioribus forsan fatis reseruandos. Libet hic ex Saxone huius rei singulare exemplum afferre de quodam Siuardo Noruegiano: qui post multa, præclaraque facinora in bellis edita, ab hostibus interceptus, cùm naui in alto mergendus veheretur, quasi funus suum inferiis præcessurus, empta de industria potione remiges onerauit: quibus exhilaratis, gubernandi potestatem supremi beneficii loco impetrauit: nautasque impensius edere remigium hortatus, cùm vehementissimum nauigii cursum animaduerteret, proiecto gubernaculo præceps vndas insiliit, priusque littori, quàm concitata ratis impetum correxisset, restitutus, Regem Haraldum improuidum occidit. Deinde nauali prælio dimicans incredibili, & præstantiori humani viribus fortitudine, solus aliquandiu consumptis sociis, nauigium ab hostibus vindicauit: quorum multitudini tandem cedere coactus, singulari nandi peritia fretus, quanquàm hybernum tempus instabat, armis militaribus onustus profundo se credidit, atque sub vndis enatans, dubium effecit, maioris audaciæ specimen in puppi præbuerit, an inter vndas agilitatis ediderit. Siquidem loricam, qua corpus munierat, quò liberius enaret, cum reliquis armaturis sub vndis sibi detraxit, ac demum cùm capessendi spiraculi gratia fluctibus emersisset, à quodam familiari suo per habitum hostibus indicatus, tunicam, qua se prodi suspicabatur, rursum corpus aquis occultando deposuit.

Peritia natandi

Siuardus Noruegianus.

Remiges inebriantur.

Haraldus rex occiditur.

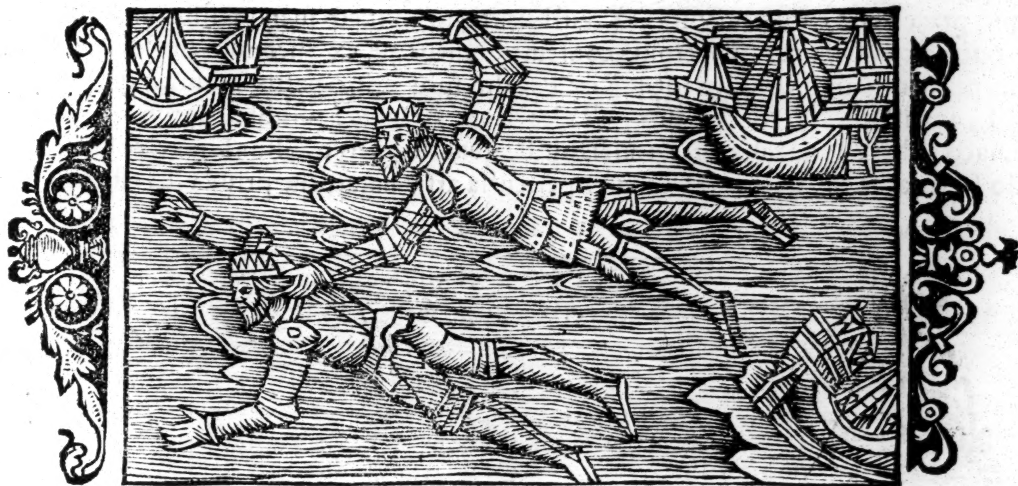
Onustus armis hyeme natat.

Lorica detrahitur inter natandū

Tunica sub aquis deponit.

fuit. Sed cùm ne sic quidem proditoris notitiam fefellisset, ad extremum se veste nudauit. Nec tamen adhuc indice ludificato, cùm solus ex sociis superesset, seq; hęc omnia, quæ & callidè, & animosè tentauerat, frustra expertum animaduerteret, tandem fati simulatione profundo diutius immorans, insidiatoribus, an viueret, dubium reliquit. Ad vltimum cùm humanæ respirationis consuetudine supernè aërem capessere debuisset, cuiusdam fortè nauigii gubernaculum ptinacissimis brachiorum amplexibus apprehendit, eiq; aliquandiu tacitus inhæsit, donec cuiusdam curiosius cultum contemplantis indicio deprehensus intercipitur, & morti adiudicatur. Plura tamen elapsionis genera animi firmitate tentasset, si hyberni frigoris immensa sęuitia corporis eius robur haud deseruisset. Nec prætereundus est nobilis Romanus Fronditius, qui præclara facinora, teste Plin. lib. XVII. cap. I. Vulturnum transnatans, fronde capiti imposita aduersus Hannibalem edidit.

Natās deprehēsus intercipiť, & occiditur.
Sæuitia frigoris

De extrahendis hostibus ab aquis.

CAP. XXVI.

EST & aliud cuiusdam Erici Diserti nobilissimi Noruegiani memorabile exemplum, singulari vincendi genere admirandum. Is enim Ericus videns se impacabili inuidentia domesticorum heroum Regis Daniæ Frothonis, propter insuperabilem facundiæ facultatem, ad quoduis crudele fatum circumdari, etiam ab ipso Rege gladium aduersus eum proiiciente, sed obiecto obstaculo non lædente. Quocirca circumspectis hincinde remediis, nullum efficacius oblatum est, quàm quod securitatem celeri compararet fuga: cui dum solicitus sub tenebris nocturnis intenderet, classem Regiam anchoris firmatam, diffissa laterum parte nauigationi inhabilem reddidit, insertisq; rursum asserculis sarsit, quominus ab intuentibus læsio agnosceretur. Deinde nauigium, quo se, comitesq; receperat, haud procul à littore depelli curat. Quem Rex laceratis insequi nauibus parans, mox fluctu foros æquante, quanquàm armis admodum onustus existeret, enare inter alios cœpit, propriæ salutis seruandæ, quàm alienæ lacessendæ cupidior effectus. Præcipitatis in altum proris, sedibus suis remiges stagnans introrsum æstus

Ericus disertus.

Classis regia redditur inhabilis.

Propria salus ī picul charior.

excussit, nullum in horrenda calamitate solatium inueniens, nisi remigia brachiorum, prout Cassiodo. lib. VIII. de Tholo Principe Gothorum in simili casu meminit: quo infortunio Ericus, fraterq; eius Rollerus conspecto, cum contemptu periculi incunctanter se profundo dedêre, natabundiq; fluctuantem excepere Regem. Iamq; eum ter superfusa vnda subruerat, cùm Ericus cęsarie comprehensum pelago leuat. Cætera naufragorum turba aut aquis obruta, aut ægrè littori restituta est. Rex humido nudatus cultu, sicca circumamictus veste contegitur. Multus illi ab ore liquor crebra pectoris ructuatione manabat: vox quoq; eum continuis lassata singultibus deficere videbatur. Tandem calore spiritum vehementiorem ad obsequium turbatæ rationis restituente, Rex pensatis insignibus fratrum meritis Erico sub sponsalium fide in publica concione sororem, atq; centuriatum dedit Rollero: etiam Reginam ob arduas causas repudiatam, cùm nouam sponsam è Noruegia expectaret, simili sponsione coniunxit. Ita ergo fratres coniunctas egere nuptias, altero sororem Regis, altero repudiatam Reginam ducente. Regi deinceps eò chariores habiti, quò præ cęteris eorum virtute, & viribus regno, vitæq; fuerat restitutus. Sed præcipuè Ericus Disertus (Ciceronis contemporaneus) Rex Sueonum posteà factus: cuius prudentissimo consilio idem Rex Frotho suos principatus admirabili pace auxit, ac direxit, & conseruauit. Tales Rex Aripert Longobardorum (teste Pau. Diaco. lib. VI) auxiliatores non habuit, quando auro onustus fugere voluit: natando suffocatus est, quia fortè nulla experientia artis natatoriæ prius vsus est &c.

Rex extrahitur suffocādus ab aquis.

Turba naufragorū periit.

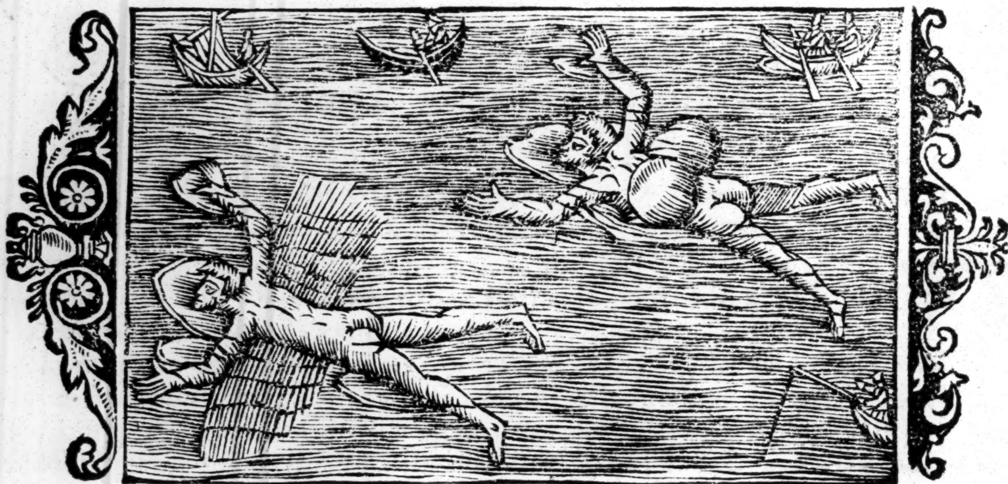
Naufragi q̄les habēt passiōes

Gratitudo boni regis.

Frēs cōiunctas egerunt nuptias.

Ericus cōtēpaneus Ciceronis.

Aripert rex Lōgobardorum.

De primis instrumentis natatoriæ artis.

CAP. XXVII.

NATATORIAE artis instrumenta, & disciplina in vtribus, seu vesicis inflatis, vel manipulis leuium arundinum fungosarum hic apposita sunt, vt pueri, adolescentesq; maiorem prę cęteris ętatibus aquis se immergendo, & exercendo habeant voluptatem, ne fortè tacitis procedentibus annis, harum rerum ignari nec se, nec alios à præsentissimo mortis periculo valeant liberare. Modus is apud veteres Septentrionales homines diligentissimè obseruabatur, vt non minori industria suos admouerent stridulis fluminibus,

Arundines fungosæ.

Modus natādi.

minibus, aut altis gurgitibus se immergere, atq; respiracula capere, quàm furiosis equis sursum deorsumq; directis incessere, & horrenda præcipitia declinare. Putabant enim se, suosq; milites parum fortes, aut gloriosos existimari, nisi etiam tali casu sese, patriæq; salutem ab hostibus redimere possent. Sæpius etenim pedestris, seu campestris pugna in naualem, seu stagnalem, aut paludineam commutari solet, vti Herodianus lib. VII. meminit de Maximino Imperatore Gotho: qui cùm ad ingentem, vastamq; paludem deuenisset, intra quam Germani peritissimi natandi (vt qui tantummodò in fluminibus lauentur) fuga se receperant, verentibus Romanis eosdem insequi, primùm Maximinus equo paludem ingressus, cùm q; idem etiam supra aluum equus voragine hauriretur, magna vi hostes contrucidauit. Quare exercitus reliquus pudore instinctus, ne prodere pro se pugnantem Imperatorem videretur, ausus & ipse est paludem ingredi, atq; fortiter pugnare. Cæsar etiam multitudine hostium iniquo loco obrutus, sese (vt lib. IIII. testatur) ex nauigio eiecit, atq; ad eas, quæ longius constiterant naues, adnatauit. Hinc suis laborantibus subsidio scaphas mittens, nonnullos conseruauit. Nauigium quidem eius militum multitudine depressum, vnà cum hominibus interiit. Prçtereà paulò antè eodem libro dicitur, quòd Cæsaris multi milites fuga, cædeq; suorum perterriti, XXX. pedum altitudine in ædificiis consistere ausi non sunt, sed per molem se in mare præcipitauerunt, & octingentorum passuum interuallo ad oppidum destinatum enatauerunt. Meminit etiam Diones Cassius, Imperatorem Hadrianum adeò peritos, & laborum patientes habuisse exercitus, vt olim equites, qui vocantur Bastai, Danubium armati tranatarent.

Milites parum fortes sine arte natandi.

Pugna pedestris in naualē mutatur.

Maximinus Imp. Gothus equo ingreditur flumen.

Cæsar adnatauit.

Nauigium Cæsaris periit.

Interuallū 800. passuum nādo superatur.

De eodem per externa exempla.

CAP. XXVIII.

RAETEREA Imperatori Seuero (teste Herodiano) Britanni non minus sese opposuere in paludibus, per quas ipsi natant, excursantq;, ad ilia demersi nudo corpore cœnum contemnentes (neq; enim vestis vsum cognouerunt) quàm apertis campis, vbi ventrem atq; ceruicem ferro incingunt, ornamentum id esse, ac diuitiarum argumentum existimantes, perinde vt aurum. Corpora pingunt omnifariàm formis animalium. Ideoq; non induuntur, ne picturam adoperiant. Insuper Suetonius Iulium Cęsarem testatur nando transnatasse flumina, vel innixum inflatis vtribus ea velocitate vsum fuisse, vt sępe nuntios de se præuenerit. Præterea Alexandriæ circa oppugnationem pontis eruptione hostium subita compulsus, in scapham pluribus eodem pręcipitantibus, cùm desiliisset in mare, nando per CC. passus euasit ad proximam nauem, elata leua, ne libelli, quos tenebat, madefierent, paludamentum mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis. Herodotus insuper dicit, in exercitu Xerxis plures Græcos natandi peritos euasisse saluos, quàm barbaros. Demū Liuius dicit Chlœliam virginem vnam ex obsidibus, cum agmine virginum per Tyberim inter sagittas Romam venisse saluam. Meminit pręterea Saxo prædictus, nobilem quendam Herbortum exercitus ducem, armorum onere retento se credidisse profundo: quosq; gradu non poterat, incredibili nandi virtute præcessit in Sclauorum irruptionem.

Seuerus Imp.

Iulius Cæsar.

Libelli madefacti non sunt.

Græci nādo salui facti.

Chlœlia.

Herbortimus.

De natatione armati militis per coriarium saccum fistula inflatum.

CAP. XXIX.

Milites prouidi.

SOLENT pleriq; milites prouidi in locis marinis, seu stagnalibus belligerantes, dum artem natandi non habeant, secum comportare coriarium saccum cum fistula affixa, qua culeum ipsum sub brachiis ad collum ligatum insufflare poterint, ita vt grauior pars corporis sit infra saccum: qui è corio ceruino (vnde pila conficitur) debet consui amplitudine palmari, in forma rotunda, quasi pectoralia trahentium equorum in curru. Fistula autem subtilis sit in parte anteriori, dum sufficienter saccus ille fuerit aëre impletus, et colligatus: eoq; modo securissimè homo nudus, vel armatus modica manus, & pedum motione sese, quò velit, transferre possit. Sed cauendum est, ne caput inclinet deorsum, ne fortè ventus culeo inclusus grauiori mole succumbat. Qui obsidione strictiori marino situ inclusi sunt, vel latis fossis, ne exeant, impeditos se vident, eo remedio suæ libertati consulunt, vbi omnis spes adempta est euadendi per scaphas.

Saccus coriarius insufflatus extollit natantem.

Modus securus nandi.

Cautela conseruandæ vitæ in extrema necessitate.

De pueris instruendis in arte natandi.

CAP. XXX.

NANDI tamen vsum & peritiam, si quis anteacta ætate per habitum susceperat, plurimam sibi, & Reipublicę reseruatus afferre poterit vtilitatem, prout Iulium Cæsarem plures historiæ feliciter fecisse confirmant, præsertim cùm Alexandriam impugnaret, vbi hostium irruente multitudine nando fugere sit coactus, vt superiori cap. demonstratur. Meminere prætereà diligentes historici mirabile robur Sertorii, qui in bello Cimbrico grauiter vulneratus, equum amisit, & indutus thoraca, & scutum, atq; arma tenens, Rhodanum fluuium rapacissimum per aduersos fluctus plurimum nando traiecit, & non sine magna hostium admiratione ad suos peruenit: cuius laudes Italicus poëta Silius his versibus egregiè laudat:

Iulius Cæsar.

Sertorius.

Silius poëta Italicus.

Ipse inter medios venturę ingentia laudis
Signa dabat, vibrare sudem, transmittere saltu,

Muraleis

Muraleis fossas, vndosum frangere nando
Indutus thoraca vadum, spectacula tanta
Ante aciem virtutis erant, sæpe alite planta
Ilia perfossum, & campi per aperta volantem,
Ipse pedes præuertit equum, sæpe arduus idem
Castrorum spatium, & saxo transmisit, & hasta.

His pauculis versibus omnes ferè militares exercitationes complectuntur, vt quiuis intelligere possit, inter castrenses industrias nandi peritiam primum, licet periculosiorem, obtinere locum. Exercitationes militares.

De peritia natandi, & eius vtilitate.

CAP. XXXI.

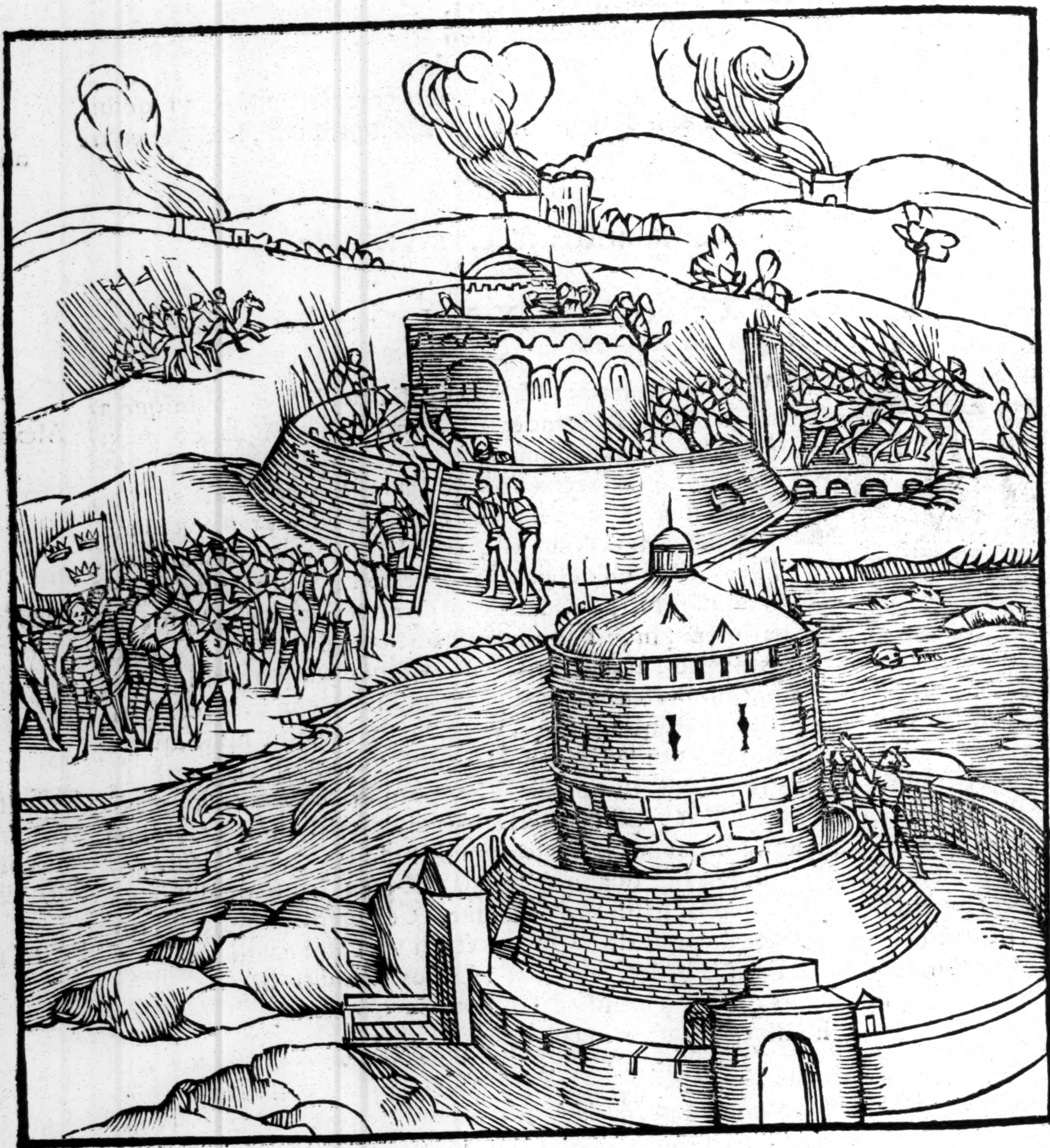

VA quidem arte, & experientia nandi se carere, iniquo animo ferebat Alexander. Is etenim, cùm aliquando maximum flumen cum omni exercitu transmittere opus esset, paucos equitum ad tentandum vadum præmisit: cuius altitudo primò summa equorum pectora adæquabat: mox vt in medium alueum ventum est, ceruicetenus equi abluebantur. Tum milites omnes pauore torpebant, & nemo audebat in fluuium se mergere. Hoc cùm cerneret Alexander, O me deterrimum, inquit, qui nunquàm nare didicerim. Deinde confestim rapto incumbens clypeo, audacter traiecit. Cuius exemplum alii secuti, partim nando, partim equitibus hærendo, partim autem sublatis in verticem sarcinis, hastisque nitentes, pedibus transmisère adeò, vt ex tanto exercitu nihil, præter pauculas sarcinulas, desideratum sit: sed sic omnes madidi vndique ripis, aggeribusque fluminis expositi sunt, vt facilè exercitus omnis deleri potuisset, si pares hostium copiæ illum aduenientem excepissent. Est & aliud admirandæ fortitudinis exemplum cuiusdam Scæuolę, qui apud Britannos præualente multitudine, atque adueniente nocte, in profundum pelagi se deiecit, duabusque loricis, & graui scuto onustus, ad Cæsarem nando peruasit: à quo laudatus pro concione, & ex gregario milite centurio factus, vitis honore donatus est. Quanto etiam vsui fuit nandi peritia in primo Punico bello, testatur T. Liuius in multis historiis suis. Ideoque nandi disciplinam acquirant homines per artem, quam omnibus aliis animantibus exhibuit ipsa natura.

Alexander. Alexãdri q̃rela. Exercitus Alexandri facilè delebilis. Scæuola. Peritia nandi.

LIBRI DECIMI FINIS.

OLAI MAGNI
GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE BELLIS GLACIALIBVS
LIBER VNDECIMVS
CAP. I.

REPERIVNTVR in annalibus Septentrionalium regionum tam vetusto, quàm recenti tempore, inter Ruthenos, seu Russos, aut Moschouitas, & Suecones, siue Finnos, ob diuersas, sed arduas causas, tam in mari quàm in terra, atque plana glacie, & densis altisque niuibus, sæpius atrocissima fuisse commissa certamina, forteque militari, & fortuna variata, nunc vni, nunc alteri parti (vt fieri solet) strenuam victoriam adiecisse: quæ rursus deuicta, in horribilem prolapsa sit calamitatem. Huiusque discriminis causa est loci, temporisque, ac gubernatorum circumstantiæ, quæ in talibus celerrimam accelerant occasionem. Cernuntur hic duæ fortissimæ arces: quarum altera interiecto profundo, & verticoso gurgite, dominio magni Magistri Liuoniæ (sic enim maximę prouinciæ Princeps appellatur) subdita est: altera verò magno Principi Moschouitarum pertinet. Vna tamen Naruen regimini Christianorum Liuoniensium, & altera schismaticorum Moschouitarum subiecta est: quæ arx Moschouitis subiecta, tanto naturæ munimine, ob circumcurrentes aquas, & armatas vires, se tuta perenniter dudum credidit, vt nullius etiam potentissimi hostis insultum expauescere vellet. Sed hæc insania vti fallax extitit, ita & repentinam, & ineuitabilem experta est calamitatem. Nam Suecorum, Gothorumque illustrissimi Principes, Steno Stur antiquior, & Suanto, multis & grauibus Moschorum iniuriis, ac perfidiis prouocati, post arduissima bella, ac damna eorundem Moschorum potentibus prouinciis, ac populis illata, exercitum quinquaginta millium armatorum, prædictamque arcem Moschouitarum aggredientes, ferro, flammaque (speculantibus amicis Liuoniensium castris) insuperabili furore expugnarunt, vt Moschi cruciabiliter vulnerati, multis interemptis, ac combustis, vix fuga sibi peperere salutem. Hacque arce superata, inęstimabile spolium argenti, & pretiosarum pellium zebellinarum Principibus Suecis, & Gothis antedictis, & exercitui eorum cessit in prædam, vt inde perpetuò gloriarentur pro grauibus arduorum pręliorum molestiis, tam ęstu, quàm frigore perpessis, maximis spoliis onustos triumphasse. Sed hæc opima spolia, vti superatis hostibus irrecuperabili damno, dolorique fuerunt, ita & Principibus prædictis, & amicis, ac terris eorum, ob discordiam pretiosissimæ prædæ hincinde vsurpatæ, perniciosum, ac inextinguibile odium (vnde postmodum regnorum ruina orta est) excitârunt. Hanc itaque arcem ab hostibus militari fortitudine erutam, cùm magnus Magister à Suecis victoribus gratis, & dono oblatam, suo dominio formidaret adiungere, flamma imposita, exportatisque ingentibus spoliis per Finlandiam in Suetiam, & Gothiam, victor exercitus est reuersus. Tanta tamen copia ceræ (quæ Orientalium negotiatorum immensus quæstus est, & dominorum diues

Gentes diuersę.

Bella glacialia.

Circumstantię bellorum.

Arx magni magistri Liuoniæ

Securitas castrensis infirma.

Steno Stur & Suanto principes.

Spolia ingētia.

Spolia nocent.

Ruina regnorū & incolarū ex spoliis ortum habet.

Copia cerę inęstimabilis.

Cera nauigabilis. tributum) in eadem arce, ob importabilem grauitatem, relicta est, vt flammis resoluta, nauigabile iter per magna locorum spatia exundatione sua reddere posset.

De conflictu glaciali.

CAP. II.

EQVE minori bellandi impetu Sueci, ac Gothi contra Moschouitas, seu Ruthenos, pacta constitutę pacis ob ardorem rapinarum in finibus Finnonici maris violantes, super aperta glacie, quàm in ipsa solidissima terra confligunt: immò, vt prius dictum est, vbi anteà æstiuo tempore acerrima commissa sunt bella naualia, eisdem in locis glacie concreta aciebus militari modo instructis, bombardisq; ordinatis, habentur horrendi conflictus. Adeò solida glacies est in equestribus, ac pedestribus turmis sufferendis, ampliter vel strictè collocatis. Neq; mirum, aut incredibile cuipiam, Latiali præsertim homini videatur, quomodo equorum vngulæ in lubrica glacie firmari poterunt, vt nedum impetuosissimè cursitent, sed & in gyrum versi, atq; ad cursum agitati, armatum sustineant pugnatorem. Equi etenim adeò firmati sunt in pedibus adunco ferro, & clauis acutis, vt nusquam, quantuncunq; plana sit glacies, sessori de lapsu sit formidandum: immò talibus equorum ferramentis glacialia frusta impetu fugientis excisa, in faciem immittuntur insequentis, vt illicò moribundus corruat, vel vulnus recipiat, non facilè curandum.

Conflictus glacialis.

Glaciei soliditas.

Vngulæ equorũ ferratæ.

Equi vertuntur in gyrum.

Eqtis sine periculo casus.

Insequẽtes fragmẽtis glacialibus occidũtur

De irruptio-

De irruptionibus Moschouitarum, seu Ruthenorum.

CAP. III.

MAGNO gentis suæ numero non tantum ad præliandum, quantum prædandum pro maiori parte exiguo, vel nullo seruato ordine militari, ad bella proficiscuntur Moschouitæ, præcipuè qui limites regni Suetiæ, ac magni ducatus Finlandiæ præliaturi, aut prædaturi accedunt, prout in annalibus eorundem regnorum, pręcipuè circa annos Domini M.CD.XCV. viribus sexaginta millium hominum factum fuisse commemoratur. Causam motæ irruptionis posuere trium parochiarum collimitanearum, scilicet Egrebpe, Iasche, & Saualax, atque de fluminibus earum repetitionem: quasi æquius ad eorum pertinerent ditionem, quàm regni Suetiæ iurisdictionem. Sed reuera stimulatione Ioãnis Danorum Regis tanta colluuies eò ingressa est, vt maxima regni Suetiæ prouincia subiugata, partem iuri & dominio Moschorum subiiceret, & partem dominio eiusdem Regis Danorum subiugaret: quemadmodum paucis inde euolutis annis, anno M. D. posteà in Regia ciuitate Holmensi legati Moschouitarum eidem Regi Ioanni in quadragesima proposuerunt, asserentes pactum hoc osculo S. Crucis inter vtrosque principes pro humilianda, ac vsurpanda corona Suetię, solenniter fuisse stabilitum. Sed vtraque pars in meditationibus suis subitò fuit exinanita, vt Rex Ioannes in suam Daniam (relicta Regina Christina, de Ducibus Misniæ, muliere optima) fugere sit coactus, & ipsa Moschorum turma hostiliter humiliata, atque more prædonum repulsa ad patrias redire habitationes, ea memoria cladis accepta, vt Danorum persuasione nunquàm dominia Regis Suetiæ aliena stimulatione, vel proprio ausu præsumpserit impugnare. Vtcunque se res habet, cùm Daniæ regnum paruulæ telluris angustiis (teste Saxone) clauditur, importunè, & astutè prouidere solet, vt amplissima vicinorum regnorum Suetiæ, Gothiæ, & Finlandiæ dominia multorum principum confœderationibus, & auxiliis vsurpare possit, præcipuè Moschouitarum, seu Ruthenorum ex Oriente, Scotorum & Gallorum ex Occidente, & Germanorum ex Meridionali plaga: quæ nationes simul coniunctę, in Suetiam subiugandam venientes, citius tumulum inueniunt, quàm triumphum.

Moschouitę potius ad prædãdum quàm præliandum exeunt.

Parochiæ tres.

Ioãnes Dannorum rex.

Legati Moschouitarum.

Christina regia.

Ioannes rex fugit à Suetia.

Dani appetunt dominia alie[na]

De ſpecu horriſono, Smellen vulgariter dicto.

CAP. IIII.

ISVM eſt ſuperiore capite, glaciei tantam ineſſe fortitudinem, vt equeſtres, pedeſtreſq; bellatrices turmas facilimè ſufferre poſsit. Iamq; intuendum erit, ſpecum ſubterraneam fore prope littoralem vrbem, Viburgum appellatam, eiſdem Moſchouiticis terris plurimum vicinam: quæ eius ſecretæ virtutis eſt, vt animali viuo in ipſam proiecto, tam horribilis ſonus excitatur, q; ſua excellentia aures propè poſitorum ſuffocat, ne audire, aut loqui, vel ſtare poſsint: qua virtute multò plures, quàm vehementiſsima bombarda interimit, vel debilitat in momento. Sed neq; hoc naturæ opificium videtur eſſe otioſum. Ingruente enim hoſtilitate præfectus terræ iubet omnium aures concludi cera, cellariiſq;, ac antris abſcondi victuros: & demum ſe muniens, animal aliquod vel haſta, vel fune præcipitat in os ſpeluncæ: vnde tam horridus excitatur ſonus, vt hoſtes obſidentes in circuitu, quaſi mactanda pecora collabantur, lapſiq; (ſi incolis viſum eſt) longo interuallo remaneant ſpoliandi. Sed nulla voluptas vltionis ſumendæ victoribus ineſt, quando naturæ potentia tam fortiter opprimi videntur inimici: qui mox vt ſenſum ceperint, non præliandi, ſed fugiendi tempus aſſumunt, ne ſono iterum excitato, tandem moriantur, vel mortifera ægritudine contracta, paululum etiam fugientes ſuperuiuant. Quo caſu euenit, vt qui armis, & viribus à bellico furore reprimi non poterunt ſolo terrore mugientis naturæ tabeſcunt, priſtinum vitæ robur tardè, vel nunquàm recuperantes.

Sonus vehementiſsimus.

Opificiũ naturę mirabile.

Hoſtes debilitantur horribili ſono.

Inimici fugãtur

De eodem

De eodem.

CAP. V.

ISERANDVM, & infelix huius calamitatis exemplum, plus cæteris hostibus Rutheni, seu Moschouitæ, multis millibus suorum amissis, quandoque ad posteros reliquerunt, ne vicinas gentes, maximè Finnos, superba multitudine gratis opprimere pergant. Hi etenim Finni & mutuis præsidiis, & Gothicis, ac Sueticis armis, magicisq́ artibus, & elementorum secretis viribus sese, suasq́ terras inconcussè seruare solet. Huius autem specus ratio vndecunq́ constat, à prouido semper viro dirigi, ac custodiri debet, etiam intra plures, vt hic cernitur, circumpositos muros: quia eius, vt aliarum rerum secreta natura in maxima potentia sita est, ita leuiter haud veniet percipienda, prout Plin. lib. II. cap. XCV. miracula terræ potius appellat, quàm scelera naturæ: quibus cœlestia vix sunt narratu difficiliora, ignium scilicet tot locis emicantium, perpetua tot seculis incendia: spiritus lethales alibi aut scrobibus emissi, aut ipso loci situ mortiferi, alibi mortiferum spiritum exhalantes: alibi locum esse, quem qui intrauere, moriuntur: alibi fatidici specus, quorum exhalatione temulenti futura præcinunt, vt Delphis nobilissimo oraculo: quibus in rebus quid possit aliud causæ afferre mortalium quispiam, quàm diffusè per omnem naturæ ordinem subinde aliter atq́ aliter disponere erumpens numen? Surgunt etiam naturales venti in profundis hiatibus terræ geniti: qui licet ad propositum parum faciunt, tamen ob similitudinem adducuntur. Asserit enim Plinius alibi, in Dalmatia specum esse, vasto hiatu præcipitem: in quem deiecto leui pondere, quamuis tranquillo die, turbini similis emicat procella. In domibus etiam multis manufacta, inclusa opacitate, conceptacula auras suas habent: quæ & generali appellatione venti sunt.

Rutheni. Moschouitæ. Finni.

Specus à prouido viro seruat.

Miracula naturę

Locus exitialis

Numē erūpens.

Specus Dalmatiæ.

De præliis Finnorum contra Moschos.

CAP. VI.

QVEMADMODVM amplissimus, ac potentissimus sit principatus maximi Ducis Moschouitarum, ac Ruthenorum, ita & titulum suæ ditionis amplificat, & extendit, prout literæ eius nouissimè per quendam Demetrium Clementi VII. transmissæ, attestantur in hunc modum: Magnus dominus

Titulus hic in chartis maiorē locū occupat, quàm in veris dominiis obtinet possessionem.

Basilius Dei gratia Imperator, ac dominator totius Rusſiæ, necnon magnus Dux Volodemariæ, Moſchouiæ, Nouogrodiæ, Pleſcouiæ, Smoleniæ, Iſferiæ, Iugoriæ, Permniæ, Vetchæ, Bolgariæ &c. dominator & magnus Princeps Nouogrodiæ inferioris terræ, Cernigoniæ, Razaniæ, Volotchiæ, Rozeuiæ, Belchiæ, Roſcouiæ, Iaroslauiæ, Belozeriæ, Vdoriæ, Obdoriæ, Condiniæq; &c. Datum in ciuitate noſtra Moſchouia anno ab initio mundi ſeptimo milleſimo triceſimo, tertio Aprilis. Verùm hunc titulum tam magnum, & amplum, vicinæ nationes plus mirantur, quàm eius vires formidant, maximè Finni, qui ſæpius prouocati, non deſinunt tam potentibus eius titulis, & populis inſidiari. Sed non tam frequenter in campis (niſi aſperrima hyems fuerit) quàm aquis in plurimos amnes, lacuſq; diuiſis: verùm vt plurimum latrunculi ſunt pro vtraq; parte ardore (vt ſupradictum eſt) rapiendi prælliantes. Sed neq; ob hanc minutam rationem principes Aquilonis in apertam hoſtilitatem ruunt. Præſcriptæ enim ſunt cauſæ, quibus irretiti pro vtraq; parte ſatis aſpero cruciatu plectuntur, prout ſuperius lib. VII. de tranſgreſſoribus, ſeu falſariis monetarum, fuerat declaratum.

Finni inſidiant Moſchouitis.

Latrunculi.

Cauſæ punitiuę

De modo latrocinandi Moſchorum.

CAP. VII.

Peritia latrocinandi.

Careli.

Lembi.

Pix.

Arcus.

RVTHENI, ſeu Moſchouitæ, quàm pernicioſam in piratica, ſeu latrocinandi ſtudio peritiam ac aſtutiam habent, paululum ſupraposita figura declarat. Dum enim Carelos, ſiue alias vicinas gētes latronū more inuadere prædiſponūt, ſocietate cōgregata, atq; certis legibus & pactis inſtructa, lembos abietinos lōgos, ac leues, XX. aut XXV. hominū capaces, in ſolitudinibus diligētius aſſeribus planis & ſubtilibus fabricāt, eo videlicet ordine, vt pars dolabris eos cauat: pars picem in ſubterraneis ſpecubus (ne fumo prodantur) ex pineis ſtipitibus, aut ſcandulis concoquit: pars cuſpides iaculorum, vt indureſcant, adurit: pars arcus, & neruos, ſagittaſq; adaptat. Pro omnibus enim ſimilibus inſtrumentis materiam aptiſsimam habent ſolitudines illæ. Quibus videlicet lembis paratis, pariter eos in aquas velut claſſem latrunculi immittunt, & armis inſtaurant.

Deinde

Deinde vicos, villas, castella, nauesq; onerarias in Albo lacu, vel Venedico sinu, vel Liuonico mari sub anchoris stantes, spolia rapturi aggrediuntur. Nec bona spoliasse, aut diripuisse contenti, sed etiam innata crudelitate sine quocunq; discrimine, & discretione, homines talibus ingeniis superatos, in gurgitem mittere suffocandos satagunt.

Crudelitas Moschorum et Ruthenorum.

De eodem.

CAP. VIII.

ALIQVE prosperitate freti adeò insolentes euadunt, vt naues maiores marina tranquillitate retardatas, circa tabulas aquis viciniores, obterebraturi aggredi, & molestare non formidant: sagittis enim, ne supernè à propriis defendantur, nauigia satis acriter auertere contendunt. Attamen rarissimam pro tantæ præsumptionis audacia victoriam consequuntur, quia tormentis, ballistis, & iactilibus saxis frequentius repelluntur. Deinde dum consyderant se non satis diu post illatam violentiam, & rapinam, inter homines afflictos permanere securos, aut vlteriori omnium dispendio publicam exercere piraticam, lembos humeris impositos, in abdita syluarum referunt, quorum secretiora loca intimius cognoscunt: vt rursus eisdem pro similibus latrociniis exercendis, opportuniore tempore vti possint, interim præsidia in nemoribus firmantes, vt in his tanquam secretioribus heremi locis, spoliorum abundantia se nutriant, ac armis tueantur. Verùm vti facinus eorum horridum est, & perniciosum, ita promptissimos vindices illicò inuenit in sui vltionem. Venatorum nanq; diligentia, & sagacitate primùm latronum syluestria præsidia explorantur: deinde turmatim exeunt populi furuis armis induti, hostium vires vsq; ad extremam internecionem deleturi. Neq; tamen id sine cruenta victoria venit, dum latrones sceleris conscii, pro vita tuenda quasi agonizantes decertant. Ad extremum tamen viribus fracti, partim ad montium antra, partim ad terrarum cauernas, partim ad densos arbosum ramos scandendo se recipiunt, eò securiores se putantes, quò secretiora hæc loca anteà ad tantum facinus perpetrandum prælegerant in ea solitudine vasta. Sed Dei vindicta exigente, neq; eo modo aut loco vitam, aut emunitatem merentur, qui tam diris cruciatibus innocentes opprimere consueuerunt. Omnes enim sine vlla clementia lembis, & præsidiariis ædibus impositi, comburuntur. In cauernis verò, & antris latitantes, grandibus admotis saxis, & palis viui, miseriæ prolixiori, fame videlicet relinquuntur interimendi. Qui densis arborum frondibus se tutos opinantur, latratu canum proditi, nisi de vita redimenda paciscantur, mox sagittis opplentur, vt decidant in terram morituri. Nec alia apud eos efficacior vis est inuestigandi syluestres grassatores, & fures, quàm odoratu, & latratu canum venaticorum.

Insolentia piratarum.

Modus iuadendi naues.

Modus defendendi.

Lēbi portātur i humeris.

Abūdantia spoliorum.

Modus inuestigandi latrones

Arma furua.

Fuga latronum

Latrones comburuntur.

Latrones canū latratu ꝓduntur.

De externis exemplis.

CAP. IX.

TERVM exurgit mirabile facinus in simili casu nauium trahendarum, prout in Reginonis historia refertur, videlicet Normannos duorum millium passibus naues per terram traxisse, vt Burgundiam spoliarent, & Parisios: & demum in Sequanam immersisse. Præterea Iustinus volumine XXXII. asserit, Regis Colchorum ministros, Argonautas raptores filiæ, insequentes, naues suas humeris propriis per iuga montium vsque ad littus Hadriatici maris transtulisse. Si verò iidem equestres Colchi bellare contendunt, tunc indisciplinata multitudine, ac clamore concurrunt, quemadmodum Damianus à Goës Lusitanus, Indianarum rerum fidelis scriptor, in Aethiopum prælijs fieri attestatur: qui etiam, vbi ceciderint equo, sicut Parthi, & Moschouitę prędicti, fuga non euadunt, impediente cursum fluxa, longaque veste ad pedes vsque deducta. Prætereà non pauca loca reperiuntur in Septentrionalibus regnis, in quibus incolæ, vt arceant hostilem classem, modico collium spatio naues attrahere, & inimicis opponere solent, præcipuè circumquaque per regiam Holmensem, vbi salsi maris, atque aquæ recentis plures sinus sunt: per quos, si prouidi ciues sunt, facilimè hostes opprimere, vel abigere possunt. Loca autem ea volens hîc taceo, ne innotescant inimicis: qui cùm ea inciderint, insidiasque posuerint, plus sibi, quàm aduersariis nocuisse deprehendent, prout superius de militaribus cautelis discretius est notatum. Natura tamen Moschorum, veluti & Parthorum est, leuibus armis, & equorum celeritate prædam abripere, & fugam intendere, dum forti animo cataphractos habentes equos, potius pugnã decernere, quàm accipitrum instar hostem euolando ferire contendant. Vbi verò classe, lembis, scaphis, vel myoparonibus agendum est, mira celeritate regnicolę vti solent, vt opportunis locis Moschos, Russosque spoliis omnibus exutos interimant, vel in fugam conuertant, vel captos arcibus vicinis dura seruitute premendos includant, aut persequi non desinant, donec consumantur in fuga, vel sese loco munitos defendentes, ad turpem deditionem (tametsi efferatè resistant) compellere possint. Eoque modo expectata securitas reducitur ad incolarum diuturnam tranquillitatem.

Normanni traxere naues.
Sequana.
Damianus à Goes eques Lusitanus.
Aethiopes.
Indi.
Parthi.
Moschi.
Aquę salsæ atque dulces cõmixtæ.
Insidiatores proprijs pereunt dolis.
Mos Parthorũ & Moschorum.

De modo

De modo recipiendorum oratorum apud Moschouitas.

CAP. X.

PERHIBENT nonnullæ Septentrionalium regnorum veteres historiæ, quosdam Principes Moschouitarum miris præstigiis Regum & principum legatos excepisse, atq; adhuc excipere solere. Siquidem elegerunt, nuncq; pro tempore ex plebeia multitudine quàmplurimos procerioris staturæ viros, insigni canitie, & prolixioris barbæ forma spectabiles, elegãtissimo cultu, vestitu scilicet Principis, eos exornantes, eligunt, vt in amplissimo nobilium cœtu hincinde cum silentio sedentes, sui ornatus splendore, & multitudine oculos perstringant ingredientium oratorum: qui tanto apparatu fascinati, aut territi, nihil austerum proponant, vel propositum communibus eorum sententiis annuant concludendum. Sed is apparatus, vti mentitam magnificentiam continet, ita & frequentius in suo exitu vilescere iudicatur. Longè etenim ab ea æstimatione aberrant, quam se putauerant consecuturos. Nam expertioribus legatis, qui latius arduis deductis negotiis penetrauerant orbem, totus ille splendor, prçstigiosusq; cultus, contemptibilis apparet, & pudendus. Prçtereà mos est apud Tartaros, vt legati, antequàm eorum Imperatori commissa proponant, inter duos ignes ire cogantur, ea potissimùm causa, vt si venenum portauerint pro intoxicando Principe, ardore ignis in portitorum necem prius dissoluatur. Noluntq; aliter eosdem legatos audire, nisi munera ferant, flexisq; genibus commissa loquantur, cæteraq; cœlicolis debita homini mortali impendant: & hæc facere recusantes, vix sine vitæ periculo absoluuntur, prout latissimè Vincen. in spe. histo. lib. XXXI. cap. XXI. & sequenti attestatur. Vt autem hic ritus recipiendorum legatorum apud Moschouitas, clarioribus ostendatur exemplis, inserendam esse volui Serenissimi Regis Poloniæ legationem, anno Domini M.D.LI. ad Ducem Moschorum, ordine quo seqtur, institutã. Orator Regis Poloniæ Matthæus Barthlomieuicza Kneze Gedroitzki, vir nobilitate insignis, p̃ milliaria Germanica CC. à Vilna ciuitate ce-

Nobiles ficticii

Ornatus alienus

Magnificentia mentita.

Legati experti non terrentur.

Tartarorũ mos.

Venenum igne dissoluitur.

Munera offerenda principi.

Legatio Regis Poloniæ. 1551

Orator.

Distãtia magna

Mosqua. lebriori Lithuaniç, ad Mosquam Moschouiç metropolim peruenies, Mosquam igressurus consummato prędicto itinere, aliquot eqtibus ad hoc à magno Duce destinatis

Receptio oratoris. susceptus est: ac posteà paucis diebus elapsis, ad tradendũ Regias lras soleni põpa (vti Moschouitis visum est) in arcem p duo atria quę homines pcerę staturę, ac prelongã barbã nutriẽtes, et plerũq; seruilis cõditionis, in subsellijs orbiculatim sedentes, splen

Satrapæ ficti. didisq; satis amictos vestibus, ad magnũ Ducem ptinẽtibus, vt possit solummodò ex

Ostentatio stulta. longinquis oris venientibus ostentare suæ aulæ magnificentiam, continebant: ad palatium tandem, in quo magnus Dux vnà cum suis principibus, etiam eiusdem for

Magnus dux. mæ indutis vestimentis, morabatur, introductus est. Magnus autem Dux in sella

Vestitus ducis Moschorum. aliqua, ab alijs principibus multum separata, longa talari tunica ex serico villoso, cuius extremæ oræ margaritis vnionibusq; prætextæ, indutus sedebat, ac scipionem,

Baculus pciosus siue baculum, superiori ex parte inauratum, inferiori verò argento inductum, cui

Mitra Kalpack innitebatur, manu tenebat: deniq; capiti suo mitra (quod illi sua lingua Kalpack

Pelles vulpinæ nigrę pretiosę appellant) de pręstantissimis subnigris vulpinis pellibus (quæ istis in terris maximo in pretio, longeq; superant zebellinas pelles, quoad æstimationem) imposita erat. Quando autem legatus palatium ingressus est, illicò qui eum adduxerunt, ac Magno Duci præsentabant, in pauimentum coram eo se prosternebant, ac capite

Moschi adorãt principem. terram terq; quaterq; (quemadmodum Moschouitis moris est, hoc modo reuerentiam supremam suo domino exhibere opinantibus) quatiebant. Verùm oratori ad

Orator distat 50 pedum spatio à principe. fores distantia L. pedum à magno Duce, vnà cum famulis suis, quorum XII. cum illo aduenerant, consistere, per procuratorem sibi (quem illi Przistavv vocant)

Procurator. constitutum, iussu magni Ducis iniunctum est, nec propius ad eum progredi permissum: ibiq;, donec ad magnum Ducem orationem haberet, ac Regias literas

Cæsar Rusię appellari vult Moschorum dux. secretario ad hoc destinato traderet, perstitit: cuius quidem Regis literas, orator magni Ducis, aliàs dum in Polonia esset, quòd suum dominum Czar Ruski (hoc sonat Cæsarem Rusiæ) à Metropolitano istius terræ sic creatum, minimè compellarent, atq; hanc ob causam idem Dux proprium oratorem postmodum misit, recipere recusa

Orator reducitur in hospitium. rat. Posteà dictus Regis Poloniæ orator à procuratore iterum in hospitium satis magna pompa, ostentandi gratia deductus est. Hęcq; de modo recipiendi oratores apud Moschouitas sufficiant.

De Italico oratore crudeliter occiso.

CAP. XI.

Orator Italus. INSVPER Albertus Crantzius historicus Germanorum insignis, in sua Vandalia asserit, oratorem Italum, eòq; caput suum totaliter coram Principe Moschouitarum verba facturus non nudaret, crudeliter fuisse interemptum Cùm enim orator patrię suę consuetudinem (qua nullius dignitas, vel

Facinus crudele ac horribile maiestas tecto capite orantis offendi putaretur) allegaret, efferus Princeps ferreo clauo tegumentum cerebro coniungi iussit, irrisoriè asserens, se ritum huiusmodi tali memoria nõ violaturum, sed confirmaturũ. Quo crudelissimo facto tan

Nomen infame tam infamiam, & vilem opinionem sui nominis omnibus in orbe Principibus, ac eorum oratoribus intulit, quòd etsi pro tempore quiuis potentissimus Moschorum Princeps nunquàm ad similem insaniam, & barbariem, ob euitandam detestabilem

Suspicio indelebilis. horrendi sceleris memoriam, sit peruẽturus: tamen suspicio inauditę crudelitatis perpetratę, plena terroris perenniter inualescet, ne fortè sopitę absurditati successor regiminis adhuc superadderet deteriorem, quemadmodum de quodam Cardinali, propa

gandi

gandi Christiani nominis, vnitatisq; in ecclesia Dei reparandæ studiosissimo, memoriæ proditum est: qui cùm Ruthenis, seu Moschouitis concordiæ ineundæ, vnionisq; fidei suscipiendæ, fidissimus autor esset, ab illis indignè excoriatus est. Propterea prudentis viri, præcipuè Principis, officium erit, vt peregrinas, et nondum cognitas nationes beneuolentia, & humanitate conciliet: quia ex hoc necessariò crescet suauis concordia, vt opus non sit de vicinitate collidere, aut truculenti regiminis horrendum nomen incurrere, vel tam ferocem barbarum, & inhumanum cæteris omnibus obiici, vt potius, et tutius feris, ac bestiis cõmunicandũ sit, quàm talibus spectris, omne malum agentibus sub humana forma. Sed admirabile est, quòd magna pars Principũ Aquilonis, antequàm venerint ad principatum, coronã, aut maiestatem, tam humani, benigni, & modesti videntur, quasi ad delicias, & aurea secula geniti, exaltatiq; videantur. At habita autoritate, & potestate, omnibus importabiles, paucis exceptis, stupidi, auari, feroces, et inhumani fiunt, vt qui prius reputati sunt intimi, posteà omnium suspectissimi redduntur, & in omni momento sub formidine seuerissimæ mortis expauescendi. Vnum tamen omnibus commune remedium est, quòd eorum regimen, & gaudium est instar puncti ad æuum transiens, nullo fine claudendum.

Officiũ principis.

Bestiæ videntur tyrãni sub humana forma.

Principes Aquilonis sæpe importabiles reperiuntur.

De ingenio negotiatorum Moschouiæ.

CAP. XII.

HAC imagine ppè cum titulo concordante, qualiter Moschouitæ negotiantur, satis apertè mõstratur, etiam ex prioribus lembis latronum humeris, vt cernitur, deportatis. Negotiatorum tamen huius gentis alius mos est, nouas scilicet diuersis occurrẽtibus stagnis, & fluminibus fabricare naues, & merces eisdem immittere comportandas. Iter enim quæstus causa in Septentrionalibus terris institutum, ad CCC. vel CCCC. leucas se extendit: in cuius spatio cùm syluæ, atq; longi amnes, vel lacus frequenter occurrunt, comportatis rebus, nauibus iam fabricatis, aut fabricandis vtuntur. Nec est qui de iniuria, aut incisione syluarum, vel piscatione talium mercatorum querulatur, modò vltra hæc naturæ dona alia non vsurpauerint, patronis ignorantibus, aut inuitis, veluti iumẽtis pro eorum nauibus ptrahẽdis, aut edẽdis pecoribus: loco quorum carnibus ferinis iter itinerãdum sagitta quæsitis, abundè vtuntur. Merces aũt eorum sunt pelles ptiosæ, et omnigenæ sortis apud eos in pretio, vcz zebellinæ, mardurinæ, & varolinæ, aliàs vulgari Italico Dossi dictæ: de quibus supius, ac inferius nõnihil est annotatũ, & annotandum.

Mos ẽ negotiatoribus nouas in itinere fabricare naues.

Iter ãplissimũ.

Lacus plures.

Pelles pretiosæ.

De diuersis modis præliandi Finnorum.

CAP. XIII.

Populus ferox.
Arma bellica.
Instrumenta ꝑmissa.
Fundæ hastatę.
Iactus certus.
Vsus restium in prælio.
Globi ꝓiectiles
Canes insidiosi
Equi Persici timent camelos
Eq̄ eleuati pręcipitāt sessores.

VM apud Finnos, seu Finlandos populos Septentrionales, ob eorum nimiam ferociam, grauibus pœnis censura Regia edictum sit, ne domi in mutuam perniciem bellicis armis vtantur, videlicet lanceis, telis, iaculis, gladiis, aut pugionibus oblongis: attamen securium, dolabrorumq́ue vsum pro domestica necessitate leuanda omnimodè permissum habent: quibus etiam conficiunt structuras admirandas. Verùm ne defensoriis armis, quibus sese à Moschouitis latrocinantibus nimium vicinis, opportuno tempore defendant, carere videantur, hastatis fundis primos insultus sufferunt, aut repellunt. Deinde cominus certaturi, iactilibus saxis cingulis eorum alligatis se tuentur. Fortissimi enim sunt brachiorum, atq́ue plurimum iaciendo experti, ita vt nullus frustra pereat iactus. Habent etiam longissimas hastas abietinas, sole arefactas: quarum cuspides clauis, vel sudibus acuunt. Hic velitum, seu leuium equorum impetum primi repellunt. Quidam restibus instar retium ferinorum ductilibus sublimi iactatione vtuntur. Vbi enim cum hoste congressi sunt, iniiciunt eos restes quasi laqueos in caput resistentis, vt equum, aut hominem ad se trahant. Quidam etiam lapide pugillaris quantitatis funiculo quatuor palmorum longitudinis (quibus ferrei, vel plumbei globi, vel catenulæ ferreæ non sunt) baculo alligato equitum brachia, vel equorum pedes inuoluunt, trahendoq́ue in casum repentinum retorquent. Nec minus eisdem Finnis adiutorio sunt maximi, ac mordacissimi canes: quos non minus equi Moschouitarum horrent, & fugiunt, quàm Persici equi camelos. Hi etenim canes saltu, & morsu (prout disciplinati sunt) naribus equorum insidiantur: quo euenit, vt ea formidine subitò se in posteriores pedes erigant, equitem abiicientes, illicò interimendum, vel captiuandum.

Adhuc

Adhuc de eorundem armis, & munimentis.

CAP. XIIII.

TVNTVR & iidem Finni pro corporum munitione, partim thoracibus è corio phocarum calce macerato, partim corio alcium iubato: quod superfusa aqua (si hyeme bellandum sit) congelari permittunt, nec glacies pilis forinsecus adhærens, sudoribus portantis à concepta duritia relaxatur. Galeis quidam eorum instar squamarum piscium ex vngulis alcium, siue rangiferorum (de quibus inferius lib. de animalibus plura dicentur) aut boum ingeniosè connexis vtuntur: quidam verò certarum volucrum exuuiis intrinsecus filis ferreis diligenter contextis: quidam coriariis galeis ex spissa, humidaque cute calce decocta, super ligno ad formam capitis contracta, eaque aëre sensim siccata, tutissimè muniunt caput. Verùm galeas huiusmodi, ne capite incalescente flaccescant, subtili cortice arboris populeæ intus piscium visco (qui liquoribus resistit) confirmant. In simili etiam casu refert Herodotus lib. VII. vni ex supremis præfectis, seu ducibus Xerxis Persarum Regis accidisse. Ait enim: Tertius horum collega Pharnuches, Sardibus erat relictus ægrotus: nam cùm Sardibus proficisceretur, in calamitatem incidit insciens: equitante enim eo, canis sub pedes equi intercurrit: quo equus improuiso deterritus, atque erectum sese attollens, Pharnuchem excussit. Hic collapsus sanguinem euomuit, nactusque morbum, qui in phthisim euasit. Equo autem à casu statim domini, fecerunt famuli, vt ille iusserat. Abducto namque in eum locum, vbi dominum strauerat, crura cum genibus absciderunt. Nec omittendum est hoc passu, quòd Regem Armeniæ Tiridatem (de quo Iosephus lib. VII. belli Iudaici cap. XLII) supradicto artificio propè captum, quidam misso laqueo circundatum tracturus fuerat, nisi celeriter gladio rupisset laqueum, atque ita fugisset.

Thoraces coriacei.

Galeę diuersarum formarum.

Modus cõficiẽdi galeas.

Viscus piscium liqribus resistit.

Equus eleuatus domini occidit.

Phthisis.

Rex reti capit.

De præfectis Septentrionalibus Regis Suetiæ.

CAP. XV.

VEMADMODVM superius dictum est de præfectis Islandiæ, id est, terræ glacialis, qualiter edicto Regis Norvegiæ iura reddendo, lites pro portubus illius terræ moras auerterent, aut inter mercatores Germaniæ flagrantes, iusta pœna corriperent eò nauigantes, ne vel ipsi negotiatores legitimo quæstu, vel ipsi incolæ suo commodo, vel ipse fiscus debito tributo, & omnes amœna commutationis pacifica societate priuarentur: Ita & in his Finnonicis terris populosissimis, & opulentis, Regis Suetiæ præfecti, viri sagaces, & prudentes, strenui, & mansueti, vt iurgia tam indigenarum, quàm alienigenarum recto iustitiæ tramite auferant, & pacem vnicuique adiudicent, constituuntur. Quantò enim ferociores, austerioresque eo sub climate reperiuntur populi, (prout reuera sunt) tantò prudentioribus viris opus est, qui magis suadeant (salua iustitia) quàm rigidè cogant, spolient, vel torment: eoque casu nedum præscripta tributa alacriter exhibent, sed ad quæuis imperata, etiam si periculis mortiferis annexa sint, vt eis obediant, sese promptissimos reddunt. Talibus præfectis prudentibus, iustis, & moderatis, semper floruerant Aquilonaria regna cum Regibus, & principibus suis, vt suauiter recordari congruit antiqui Stenonis Sture, XXIIII. annis durissimum populum spatio bis mille Italicorum milliarium strenuè, & pacificè moderantis, & rursus Regis Caroli ob auaros, contumeliosos, ac violentos omnium suarum prouinciarum præfectos, VII. annis exulantis. Quid etiam cæteri ante eum Reges in extrema calamitate ob insatiabiles officiales passi sunt, ex annalibus eorundem (quatenus opus fuerit) curiosus inquisitor testimonium sumat, & insuper ab externis, videlicet Caroli Magni inuictissimi Imperatoris, sicuti et Alexandri Magni, ac Pompeii Magni, et Constantini Magni gestis, quòd eorum semper maximum augebatur imperium, & gloriosum nomen, opera prudentissimorum officialium, ac præfectorum: quorum, vti etiam mansuetorum Pontificum, consilio & præsidētia idem Carolus Magnus visus, austerissimam gentem Saxonicam, infinitis discordiis & ruinis attritam, constitutis optimis legibus ad optatissimam pacem, concordiam, & omnem felicem conditionem reduxit: à qua moderno tempore non parum turbata videtur, cooperantibus impiis hominibus, per seditiosam doctrinam Lutheranorum.

Islandia.

Præfecti Finlandiæ.

Populus ferox mansuetè regendus.

Regna floruerūt sub bonis præfectis.

Carolus magn'.

Lutherani seditiosi.

De ar=

De arcibus violentorum præſidum comburendis.

CAP. XVI.

RVRICOLAE, ſeu communitates, ſentientes ſe quandoque inceſſabili violentia ab iniquis præſidibus præter omnem æquitatem vexari, ad amaritudinem prouocati, fortiſſimas arces ampla glacie circundatas, cohortibus ac turmis, quaſi vir vnus, modo quo ſequitur, aggrediuntur debellandas. Quoties enim in Septentrionalibus regnis intolerabilia vulgi onera (nulla exigente neceſsitate) vel aliæ crudeliſsimæ oppreſsiones inducuntur, toties vi publica armorum grauaminibus tam atrocibus perpetuè infringendis obuiatur, ita videlicet quòd incolæ, ſeu ruſtici (qui ſemper potentes, & vniti ibidem ſunt) huiuſmodi fortalitia demoliturі, condicto tempore plura millia eiuſdem territorii in ſylua, ac glacie arcibus viciniore conueniunt, communi ferocia repentè quid faciendum ſit conſulentes, & concludentes. Inter quos viri acrioris ingenii, breui exhortatione ad multitudinem furentem ſuper paſsis, ac patiendis grauaminibus expoſita, vnicuiq; agmini ſub ductoribus ſeuerioribus officia diſtribuunt opportuniora: aliis, vt machinas fortiſsimas, ac altas ſubitò è lignis ſuper glaciem conſtruant: aliis, vt multa millia faſciculorum penes eos è ſylua exciſa comportent: aliis, vt magiſtros operis balliſtis, & armis per excubias à tyrannicis incurſibus tueantur, donec omnibus paratis vnanimiter inſtitutum negotium aggrediantur: quo fit, vt primùm machinas, ſiue propugnacula, contra hoſtium tormenta, vel ſagittas ſecuriſsimè antrorſum in lubrica glacie trudant, manipulatimq; faſciculos infinita multitudine & humeris, & vehiculis congeſtos, ſuper muros, & mœnia iactent, donec eorum altitudine vel ſuperata, vel æquata, ignibus immiſsis flamma, & fumo abſumantur incluſi: qui neq; periculum hoc auertere, neq; ſeſe ob immenſam combuſtibilis materiæ molem defendere poſſunt, aut æquis conditionibus apud inexorabiles, & furioſiſsimos hoſtes inuenire: neq; fugere conceditur, ob multitudinem ad omnem cædem, & truculentiam excitatam. Nec aliter quàm ſtupa exardeſcens, comburuntur hæc fortalitia: quæ incendiis obnoxia ſunt. Maiori enim parte non latere cocto, aut campeſtribus ſaxis, ſed ex denſis ſyluis (ob arcendum frigus) coagmen-

Modus debellandi arces.

Ruſtici aquilonares potentes & feroces.

Officia diſtribuuntur.

Tormenta bellica.

Obſeſsi flāma & fumo ſuperantur.

Aedificia vt plurimum lignea.

tatis lignis concamerata ædificia constituuntur, ꝓut infrà dicetur de domibus Aquilonarium regionum.

De eodem.

CAP. XVII.

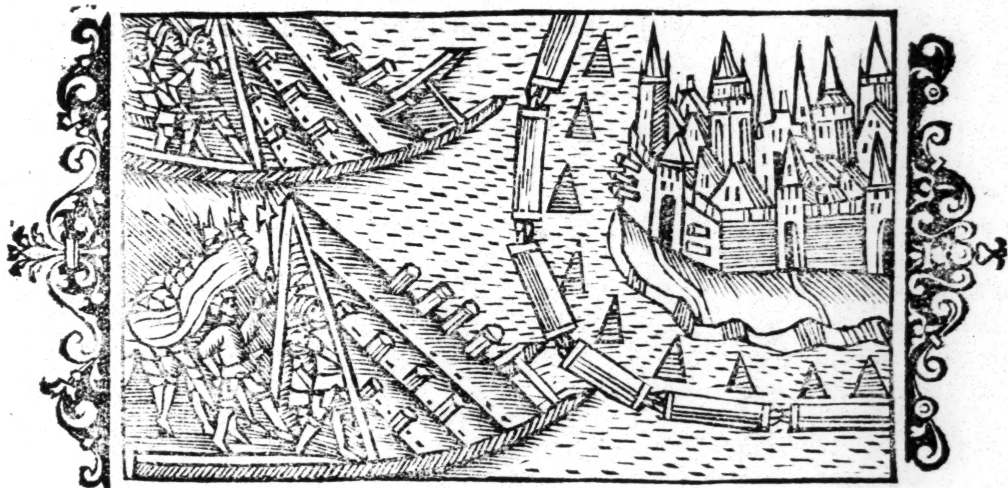

VOT autem, & quando, ac vbi sæuiens communitas Gothorum & Suecorum combusserat arces, & qua ratione, aut necessitate id faceret, in historiis Sueonum Gothorumq́ clarè describit charissimus frater meus Io. Magnus Archiepiscopus Vpsalensis in vita Regis Alberti, & Erici: quorum præfecti ferina rabie vbiq́ sæuiebant in incolas earum regionum, & rursum tot iniuriis & violentiis prouocati incolę, nullo humanitatis respectu vlti sunt in impios, & crudeles ipsos præfectos, exemplo ad posteros relicto, ne prouocent crabrones aculeata cauda concertantes. Non enim Aquilonares gentes aliter hostibus congrediuntur, quàm furiæ quædam ex inferis prouocatæ. Nec eo modo in campos, aut glaciem exeunt, vt spectrorum imagine territent inimicos, vt Liuius Deca. I. lib. IIII. de Fidenatibus refert: quorum portis erupit noua acies inaudita eo tempore, & inusitata. Ignibus nanq́ armata ingens multitudo, facibusq́ ardentibus tota collucens, velut fanatico instincta cursu in hostem ruit, formaq́ insolitæ pugnæ Romanos parumper exterruit. Tum Dictator, magistro equitum, equitibusq́, tum ex montibus Quintio accito, prælium ciens, ipse in sinistrum cornu, quod incendio similius, quàm prælio territum cesserat flammis, occurrit, claraq́ voce, Fumóne victi, inquit, velut examen apum loco vestro exacti, inermi cedetis hosti? non ferro extinguitis ignes? non faces has ipsas pro se quisq́, si igni non telis pugnandum est, ereptas vltro inferetis? Agite nominis Romani, & virtutis patrum, vestræq́ memores, vertite incendium hoc in hostium vrbem, & suis flammis delete Fidenas, quas vestris beneficiis placare non potuistis. Legatorum hoc vos, vestrorumq́ colonorum sanguis, vastatiq́ fines monent. Igitur ad imperium Dictatoris mota cuncta acies, faces partim emissæ excipiuntur, partim vi eripiuntur, vtraq́ acies armatur igni. Magister equitum & ipse nouat pugnam equestrem. Frenos vt detrahant equis imperat, & ipse princeps calcaribus subditis euectus effreno equo, in medios ignes infertur, & alii concitati equi libero cursu ferunt equitem in hostem. Puluis elatus, mistusq́ fumo, lucem ex oculis virorum, equorumq́ aufert. Ea quæ militem terruerat species, nil terruit equos. Ruinæ igitur similem stragem eques, quacunq́ peruaserat, dedit. Tandem Fidenates victi, fugaq́ pauidi cæduntur, ac obtruncantur, partimq́ gurgitibus nando lassati suffocantur.

Furor Aquilonariū incolarū.
Liuius.
Acies inusitata.
Dictator.
Examen apum.
Exhortatio.
Imperiū dictatoris.
Fumus elatus.
Fidenates victi

De ma-

De machinis glacialibus.

CAP. XVIII.

VTVNTVR etiam Gothi, ac Sueci in aggrediendis, diripiendisue fortissimis arcibus, castellis, & vrbibus, machinis, seu propugnaculis obliquis, è trabibus abietinis validissimè fabricatis: quas quidem machinas facilimo compendio super ipsam glaciem impetuosa manu admotas, mœnibus opponunt, earumq́ præsidio muniti, omnem saxorum, trabiumq́ iactum directè, vel supernè emissum, ne noceat, auertunt. Nihil enim vel altitudinis impetu, vel grauitatis impulsu, quantuncunq́ violenter demissum fuerit, machinas ipsas propter earum obliquitatem infringere, vel dissoluere potest, immò nec ignibus immissis ab obsidione clausis comburi: quia continuè aquam in vehementi frigore desuper effusam, spissius congelari procurant, paulatimq́ propinquius ad portas, & mœnia vi armata protrudunt, ac turmis militaribus firmant, eadem ferè sub machinis, & castrensibus præsidiis vtentes commoditate, qua perfrui solent viatores in glacialibus casis (prout primo lib. dictum est) vbi pro frigoribus arcendis copiosa suppetunt ligna, itidem & commeatus sufficientes, ac stipendia liberaliter distribuenda: & ob id atrociorem obsessis inferunt difficultatem. Quo viso trepidum militare agmen obsidione clausum, intra muros, & mœnia acrius se tueri compellitur, dum nullus insidiarum locus pro conficiendo, vel abigendo hoste vndiq́ attentatus occurrit. Non enim combustibilibus fomentis hostiles machinas propter circundantem glaciem comburere possunt, nec dolosis cuniculis ob terram saxea duritie congelatam erumpere, nec bombardis, aut tormentis minimo saltem loco hostes conficere, vel sagittis, aut fundis deturbare, nec aperto congressu eisdem tutè resistere, nec arcibus relictis syluarum latebras ob asperrimum gelu fugiendo recipere. Constantibus tamen armis, & animis iidem inclusi sese defendunt, donec obsidentes formidine glaciei resoluendæ machinas ipsas aut sponte comburant, aut longè remotius in littora fugientes secum abducant. Neq́ sic ab eorum atroci impugnatione securi redduntur obsessi. Machinas enim easdem subitò in latissimas rates conuersas, eodem loco super apertas aquas, quo aliàs in solida glacie steterunt, facilimè reponunt, aut sinunt eas maiori super inducta amplitudine in

Machīæ ligneæ altissimę.

Machinæ glaciantur.

Casæ glaciales.

Agmē militare conclusum superatur.

Modi erūpēdi.

Glacies resoluta soluit obsidionem.

Lebi et lyntres. ipso gurgite liquefacta glacie firmiter permanere, additis lembis, seu lyntribus, aliocꝫ nauigiorum genere, quo peritissimi sagittarii rates huiusmodi valeant defensare, & nocturnas vigilias, ne quisquam obsessorum euadat, diligenter obseruare. Vigiliæ nocturnæ. Idemcꝫ faciunt campestribus propugnaculis vbicꝫ præsidentes. Pari enim atrocitate persequuntur obsessos, quorum impia crudelitate ad tãtum vindictæ ardorem diutius fuerant prouocati. Varia obsessorum miseria. Quo fit, vt pro maiori parte tam duris custodiis constricti, sæpe imaginantur an gladio, an laqueo, an aqua, an igne, an præcipitio, an veneno, an mutuo iugulo seipsos occidant, exemplo Romanorum, quos L. Florus secundo bello Punico vrgente Hannibale his verbis commemorat periisse: Interim iam nouem mensibus fessi fame, machinis, ferro, & igne, versa denicꝫ in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum, tum desuper se, suoscꝫ cum omnibus opibus suis ferro, & igne corrumpunt. Mors ardua victis.

De vehiculis igniferis.

CAP. XIX.

CVM Gothis, ac Sueonibus glacialis pugna per equestres, vel pedestres turmas à Moschouitis, Danis, Germanis, vel internis hostibus intentatur, iidemcꝫ hostes diutius ad vim inferendam suas munitiones in faucibus montium, vel vallium collocare disponunt, vnde irruptiones faciant in regnicolas, qui pro sui defensione simili proposito in armis congregati, ne eisdem hostibus tantillulum digrassandi spatium temporis, vel locum concedant, ingeniis & viribus vtuntur opportunis: Hostes Aquilonariũ incolarũ. tunc vehicula oblonga aridis sarmentis, & cæteris combustibilibus materiis replent, vt aterrimum fumum, intolerabilemcꝫ fœtorem igne (directorum audacia) accenso, attractucꝫ equorum syluestrium, & furiosorum inimicis opponant: idcꝫ celerius committitur, quò collateraliter equi ligati ardore ignis retropositi stimulantur ad cursum, nec currere desinunt, donec hostilem aciem turbauerint, vt vel eo loco, vel alibi à latere armatis incolis impetuosissimè insultantibus cedant, vel eosdem fugam simulantes, quasi certi victores insequantur, vt sic educti, dispersicꝫ potius secretis glacierum voraginibus, Vehicula ignifera. Equi syluestres & indomiti. Fuga simulata.

quam

quàm armatorum insidiis interimantur. Hisq́ ex aliis syluarum angustiis (si opus fuerit) agminatim populus erumpens, ballistis, & telis armato hostium certamini sese immittit, & opponit, nec persequi cessat, donec hostem abegerit seuerissima vltione. Glaciales verò hę pugnæ, vbi fieri soleant, aut in quibus lacubus, aut locis, sequentibus capitulis diffusius ostendetur.

Populus è latebris erumpit ī bellum.

De eodem ab externis exemplis.

CAP. XX.

IVIVS lib. II. deca. III. prędicto stratagemati non admodum dissimile per Hannibalem contra Romanos excogitatum, ac commissum facinus meminit, idq́ eo modo: Dum vrgeretur armis Romanorum intra saxa, arenas, & stagna perhorrida situ hybernare: nec eum fefellit suis se artibus peti, vt nec montes transcendere, nec hosti rupibus incluso congredi potuit. Ludibrium igitur oculorum specie terribili, ad frustrandum hostem commentus, principio noctis furtim succedere ad montes statuit. Fallacis consilii talis apparatus fuit: Faces vndiq́ ex agris collectæ, fascesq́ virgarum, atq́ arida sarmenta præligantur cornibus boum, quos domitos indomitosq́ multos inter cæteram agrestem prædam agebat. Ad duo millia ferme boum effecta, Hasdrubaliq́ negotium datum, vt primis tenebris noctis id armentum accensis cornibus ad montes ageret, maximè, si posset, super saltus ab hoste insessos. Primis tenebris silentio mota castra, boues aliquantò ante signa acti: vbi ad radices montium, viasq́ angustas ventum est, signum extemplò datur, vt accensis cornibus armenta in aduersos concitentur montes, & metus ipse relucentis flammæ ex capite, calorq́ iam ad viuum, ad imaq́ cornuum adueniens, velut stimulatos furore, agebat boues. Quo repentè discursu, haud secus quàm syluis, montibusq́ accensis, omnia circùm virgulta ardere, capitumq́ inquietatio excitans flammam, hominum passim discurrentium speciem præbebat. Qui ad saltus insidendos locati erant, vbi in summis montibus ignes conspexerunt, circumuentos se esse rati, præsidio excessere, qua ingens emicabat flamma, velut tutissimum iter, petentes summa montium iuga: vbi attoniti nouo miraculo, constitere. Deinde vt humana apparuit fraus, tum verò insidias rati esse, cum multo maximoq́ strepitu concitant se in fugam. Hisq́ ludibriis Hannibal meliorem locum sortitus, opportunius pugnauit.

Hannibal cōtra Romanos.

Ludibrium oculorum.

Apparatus fictus.

Boum 2000.

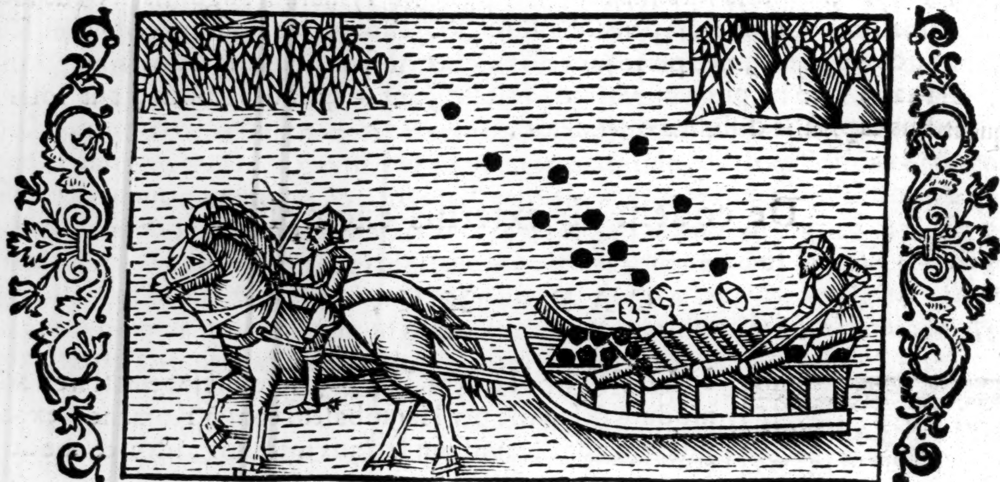
Castra mota.

Boues igne stimulantur ad cursum.

Fraus humana.

Hānibal meliorē pugnādi locū fraude obtinuit.

De bombardis, ac globis euehendis, & modo sagittandi.

CAP. XXI.

AC imagine satis apertè ostenditur, quibus ingeniis & artibus Septentrionales populi in promouendis præliis, siue super campos, siue glaciem, intrepidè aduersus inimicos iniuria vexati vti consueuerunt. Cernuntur hic vehicula (sic enim hyemalia, seu glacialia plaustra vocantur) oblonga antrorsum ob maiorem flexibilitatem, & agilitatem cuneata, seu incuruata: quorum tanta commoditas, & firmitas est, vt obiectos viarum gibbos, siue tumentes glacierum, aut niuium colliculos, vno vel pluribus equis trahentibus, plus quàm oneris ponderisue sustineant, quàm quinque, vel sex rotati currus in itineribus complanatis, & communitis. Tamen vno potius vtuntur equo in lubrica glacie, tritaque niue, quàm duobus, vt occurrentibus plaustris in viis strictis, parumper declinando cedere possint, immò propter altitudinem niuium totum vehiculum (lege pœnali constituta) & grauiora plaustra, euertere teneantur. In glaciali autem itinere ob infinitam latitudinem nulla difficultas occurrit, nisi in certis rupturis glacierum, vehementia inferioris exhalationis, quasi vi tonitruorum, ob pinguedinem fundi causatis. Dico quasi vi tonitruorum, quia tantus sonus, tamque horrendus mugitus subtus glaciem longo tractu veluti in lateribus densarum nubium hincinde auditur, vt necessarium sit quasi fulgurum vehementia generari scissuram vnius pedis, duorum, trium, vel sex in amplitudine exhalationis impellentis, & spiritus à fundo excitati.

Vehicula hyemalia.

Pondera maiora portantur in glacie.

Vnus equus currus plaustralis.

Lex viarum.

Sonus vehemens in fundo aquarum genitus.

Adhuc

Adhuc de eodem, & modo penetrandi rupturas glacierum.

CAP. XXII.

VAS quidem rupturas vt pertranseant viatores, subitò ex obliquo latere integras partes glacierum repertas, dolabris, & securibus adaptant, & reponunt, quasi petras redactas in pontes. Si verò iumentum non præuisa ruptura in vastis tenebris immersum fuerit, tunc illicò chordis, & lignis subtilibus, semper comportatis, assueta agilitate extrahitur viatoris. Si verò homines inter glacies (vt sæpius accidit) inciderint, mox eruti iucunda memoria prosequuntur adiutores. Nec terrorem exinde concipiunt, quòd illicò circunstante frigore glaciantur in veste: motu enim, cursuq́ continuo causante, celerius restituitur calor. Igitur in his vehiculis tempore glacialis prælii commeatus, globi, pulueres, ac alia ad vsum præliorum necessaria, constituto laboris pretio ab incolis facilimè comportantur, quemadmodum æstate vsu nauigiorum in eodem maris, vel aquarum sinu, vel curribus rotatis, industria aurigarum, vel nautarum fieri solet: immò vehicula hæc in maximo numero multiplicata, veluti propugnacula, aut aggeres ipsis hostibus opponuntur (velut carri in Cimbricis bellis) sagittæq́ arcuales, vel bombardales, ex iis in hostem facilimè excutiuntur, donec vel interposita pace, mutua concordia abeant, vel timore glaciei resoluendæ prępropere cedant, aut in pertinacia perseuerantes, velut plumbum in aquis vehementibus dimergantur.

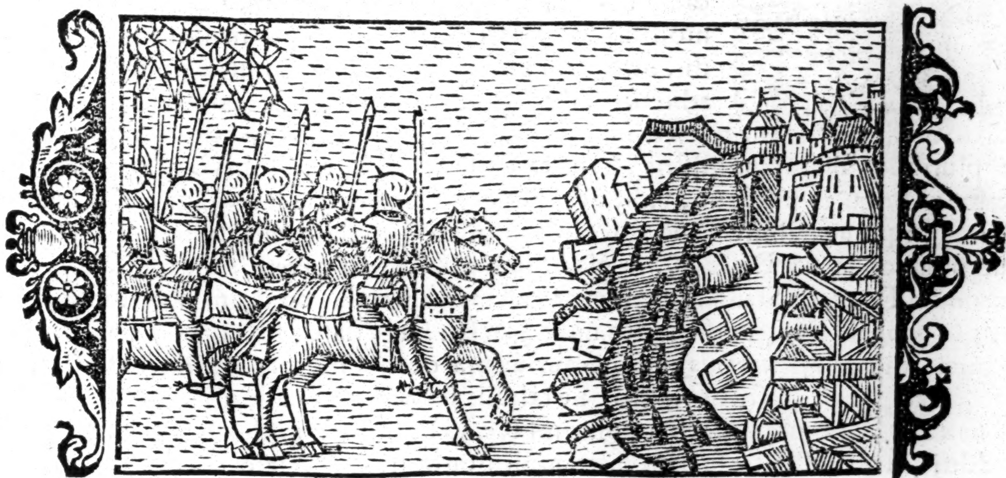
Pōtes glaciales.

Modus extrahendi lapsos sub glaciem.

Instrumenta bellorū portantur in glacie.

Plaustra loco ꝓpugnaculorū habentur.

Vis naturę compellit ad pacē

De impedienda aquarum congelatione.

CAP. XXIII.

VNITISSIMAE ciuitates, & arces hyberno tempore dum omnia loca inuia, ac peruia glacie constricta sunt, arcta obsidione premuntur: quę aliàs æstiuo tempore quasi insuperabiles, & inaccessæ videntur. Quocirca monstratur hac tabula, quomodo se muniunt, qui talibus angustiis, & periculis sunt subiecti. Imminente igitur publica, vel priuata hostilitate, si loca sita sunt in mediis aquis fluuialibus, vel stagnatis, valde soliciti sunt inclusi, vt dolabris, ac ligonibus in modum circundantium fossa-

Ciuitates ī hyeme durius obsidentur.

Modus muniēdi loca in frigore.

Pinguedo vitulorum marinorum prohibet aquarum constrictionem.
Piguedo prohibet congelationem.
Obsidentes suffocantur.
Glacies debilitat hoc modo

rum aperiant glaciem, ad minus spatio XXIIII. vel XXX. pedum, glacialia fragmenta introrsum trahentes, vt super glaciem relicta, aucto gelu, & frigore in modum aggeris congelentur: eacp apertura confecta, mox pinguedinem balenarum, phocarum, vel vitulorum marinorum infundunt, hastiscp sufficienti, & magna quantitate infusum commouent, & dilatant. Quo fit, vt aquæ sic congelatæ, hostibus spem adimant, ne propius accedentes diu cupita victoria potiantur: immò sæpius euenire consueuit, vt prius glacierum voragine temerario ausu, & accessu suffocati intereant, quàm conspiciant, vel accedant obsessos, vel obsidione claudendos: non quòd glacies ipsa in profundo lacu, vel flumine debilis sit, sed eo forsan loco audax, & minax inimicus aggreditur, vbi labentibus è littore paludinoso riuulis, glacies ipsa subtus exesa sit, & debilitata.

De eodem ab externis exemplis.

CAP. XXIIII.

Locus belli vnicè cauendus.

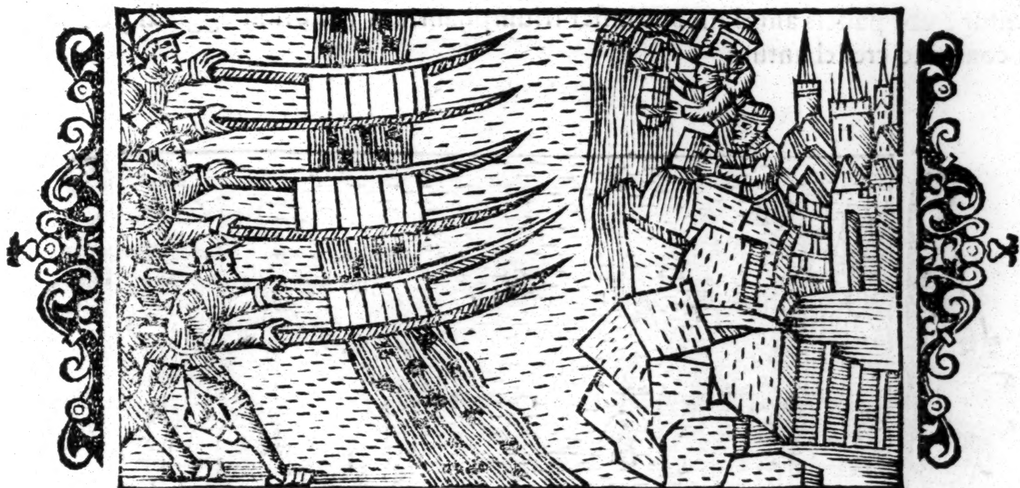
Vestitus suspectus.

Steno Sture periit in pallido equo 1519.
Principes proditiõe nõ glacio plerunc pereũt
Volumen proditorum.
Officium boni ductoris.
Multi labuntur vno fugiente.

TA etiam L. Floro astipulante, Minutius Romanus in bello Thracico dicitur plurimos bellaces, & strenuos milites amisisse. Hoc tamen casu, seu euentu, de quo hic agitur, clarè monstratur, quanta diligentia, modo, & ingenio custodiendus sit locus, cui omnis afflictio, dissipatio, calamitas, cædes, rapina, & omnigena bellorum incommoditas præparari videtur. Ideocp inclusi, vel includendi, nunquàm intermisso labore se mutuò iuuant. At ex aduersa parre, quem contemplantur inter aduersarios singulariter esse vestitum, præsertim candido, rubeo, vel glauco corporis tegumento, vel pluribus vallatum ministris, hunc exquisitis ingeniis, globis telíscp super vniuersos ac singulos infestant, validocp clamore socios excitant, vt illi, vel huic sic vestito, equóue pallido, aut discolorato insidenti inferant manum, vel sagittam: quo signo aliàs M. D. XIX. in glacie ictu bombardæ Serenissimus Gothorum & Suconum Princeps Steno Sture iunior, aliàs Suanteson, omnium mœrore fortissimè pugnans dicitur periisse: idcp nulla glaciali fragilitate, sed proditione satellitis Danici, quem indiscretius, quàm cautius præ cæteris indigenis diligebat, & ornabat, exemplo ad posteros relicto, ne talibus se confidant custodibus, à quibus (teste Saxone Danorum historico) plurimi Reges clarissimi millenis fraudibus illusi, proditi, atcp crudeliter fuerant interempti: de quibus speciale & ingens volumen veraciter conscribi posset, si alicui fideli scriptori otium cum experientia foret, & vellet contra tam nequitiosos, & domesticos insidiatores, ac proditores extendere veritatem, prout superiori libro nonnihil est demonstratum. Boni tamen ductoris est strenuè semper agere, scilicet inter bellatores volitare, ac fortiter exhortari, vt acriter pugnent, & dimicent, aliósue segniter procedentes increpare, & forsitan castigare, vt properent, ne vno socorde, ac leuiter moto, fugamcp capiente, cæteri pecudum more in fugam lapsi victoriam, & vitam sibi ipsis, ac domino adimant in momento.

De mœ=

De mœniis glacialibus.

CAP. XXV.

EST prætereà alius in obsidione glaciali seruatus, vel seruandus muniendi modus, is videlicet, vt cùm pertinax hostis equis dimissis, vel voragine aquarum perditis, apertur am aqueæ fossæ pinguedine prædicta (ne congeletur) impletam, transilire velit, trabes longissimas suprapositis tabulis, seu asseribus in modum ampliatæ scalæ connexas, nocturno præsertim tempore, impetuosius quò poterit per aquas versus obsessos, vel obsidendos, vt marginem glacialem penetret, præcipiti seruato cursu intrudit, quasi solido ponte vsurus. Contra quem impetum vbi sagittarum, bombardarumque resistentia præ nimia hostium festinatione ac ferocia non attenditur, tunc inclusi aquas super mœnia, atque ad latus infundunt, quæ subitò magis magisque adaucta, asperrimo gelu cooperante, longissimo vrbium tractu veluti specula conspiciuntur: quæ mœnia vti ab imbellibus fœminis, pueris, iuuenibusque, multiplicatis & apportatis aquarum vrnis, hyeme & glacie constricta sunt: ita & frigore durante quemcunque globorum iactum infracta fortitudine sustinere non horrent. Mulieres etiam subductis supra genua vestibus, inter glaciatas aquas porrigunt vrnas aquarum plenas. Ita in angustia inuentionis necessitas cogit omnia audere, & attentare. Sed dum homines huiusmodi stratagematibus inter se dimicant, finem tandem, quem Deus voluerit, vel vna, vel altera pars, etiam noua suborta difficultate, consequetur, licet non incruenta victoria, quæ tot trophæis, quot funeribus inuicta cohorte bellicis cincta legionibus conquiri solet. Itaque suspensis super glaciem machinis, tam foris quàm intus constituti, ad complusculos dies, septimanas, vel menses mutuo conflictu sese molestant, donec resoluenda glacies indomitos obsidentes (si propriam vitam seruare voluerint) celerius abire, quàm alias aduolauere, compellat. Dignum risu spectaculum, si cui in tali casu ridere vacaret, & alienum periculum, & turpitudinem spectare voluptati foret, præsertim vbi maius certamen contra aquas, quàm arma subeundum erit: quod etiam eò terribilius adesse, & vrgere dignoscitur,

Munitio glacialis.

Trabes longissimæ sunt pro ponte.

Mœnia glacialia.

Personæ ibelles laborant.

Mulieres porrigunt vrnas.

Necessitas omnia audet.

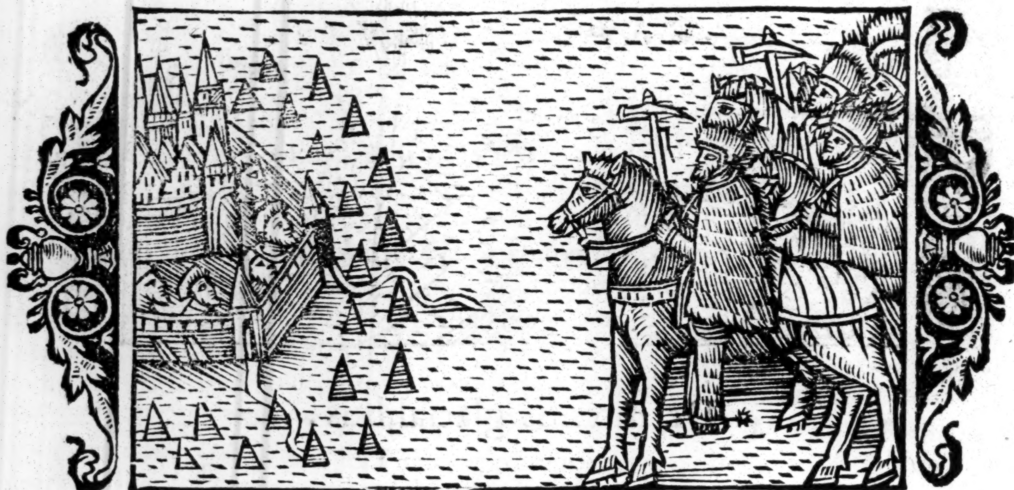
Victoria cruenta.

Machinæ glaciales.

Glacies resoluēda accelerat pacem.

Certamen cōtra aquas.

quò repentina ſuborta tempeſtate, & rupta glacie, quaſi in abyſſum dimergi videntur, vbi paucis anteà diebus inſtar triumphantium victorum aggredi, & ingredi continuò credebantur.

De glacialibus excubiis, & nocturnis.

CAP. XXVI.

ARCIVM, & ciuitatum, caſtrorumq; obſidionem Aquilonares armati milites, tam equeſtres, quàm pedeſtres, in campis, vel aquis ſolidiſsima glacie rigentibus, ſeruaturi, vigilias longiſsimę noctis XX. ferè horarum in medium diuiſę, diligenter attendunt, atq; cuſtodes mutant, non cornibus, aut campanulis, quaſi dormitare videantur perſonantes, ſed ſignis ſecretis retentis, vt nocte aliunde accedentes ex verbo reſponſionis vnde, & qui ſint, intelligere queant: quo verborum ſigno forſitan per obliuionem amiſſo, non ſecus ac proditor à Principe (ſi ius militare extendi debeat) in vita, vel bonis omnibus condemnari meretur: quod adeò rariſsimè euenit, vt pro portento repu- tandum veniet, ſi quiſpiam ea negligentia inculpetur. Vigilantiſsimos etenim ſemper oportet eſſe caſtrenſes cuſtodes, ob proditores, qui caligine perículoſius nocent, quàm quoduis aſperrimum frigus, quo ſunt aſſueti, non autem proditoribus, quos abominantur. Sed maior vis eſt in equorum impatientia, propter frigus, quo ſtridor pedum in colliſione glacierum, vnde ſonus excitatur altior, continuè cauſatur: vbi ſeſſores armatos, etiam pellibus indutos, in frigore portant, licet hi per vigiles, exomneſq; cuſtodiunt commiſſam ſtationem: eoq; diligentius, & cautius, quò nox progreditur ad auroram, circa quam violentiores committi ſolent inſidiæ, dum humanæ vires ſtupore, ſomnoq; grauiore ligantur: tuncq; inſidiatores omnium temporum quaſi ex conſtitutis articulis ſunt attentiores. Quomodo verò fortiſsimus Gedeon ſæpius antelucano tempore tales ſuperauerit, ex ſacris hiſtoriis relinquitur manifeſtum.

Noctes 20. horarum.
Cuſtodes caſtrẽſes mutant̃ in media nocte.
Teſſera militaris.
Loeſn.
Proditores ĩ caligine nocentiores.
Impatientia equorum.
Exônes vigiles.
Inſidię maiores ĩ aurora cauendę.
Gedeon in aurora vicit.

De for-

De fortunatioribus prælijs matutinis.

CAP. XXVII.

OS igitur fortissimorum militum est in diluculo obequitare, aut in classe nauali ter pugnare, nec grandinum, nebularum, pruinarum, niuium, frigorum, nec hostium expauescere iniuriam: & hoc non tantùm Principis charitate, sed æmulatione fortium virorum dura quæque pati, & iureiurando statuere, ac firmare sese nullo terrore locum deserturos, pœna addita. Si eques discesserit, nedum armis, & equo exuitur, sed & legali fama, honore, ac fideli existimatione priuatur, immò & circunstantijs ponderatis, grauissima pœna multatur. Si pedes, certo plagarum numero cunctis aspicientibus castigatur, pœna nihilominus perpetuę infamiæ penes vtrosque, quasi cicatrice indelebili, remanente. Ad hunc passum militaris pœnæ non incongruè Iustinus volumi. XXXII. inuitandus asserere possit in hunc modum: Daci quoque soboles Getharum sunt: qui vbi cum Orode Rege aduersus Basternas malè pugnassent, ob vltionem segnitiei capturi somnum, capita loco pedum ponere iussu Regis cogebantur, ministeriaque vxoribus, quæ ipsis fieri solebant, facere. Neque hæc antè mutata sunt, quàm hanc ignominiam bello acceptam virtute delerent. Hęc ille. Si verò fortissimè pugnando, vel constantissimè stationem seruando, adustione frigoris perpetuò debilitatus fuerit, tunc vnicuique iuxta qualitatem honoris, & generis, liberale subsidium, quo in reliquum tempus commodissimè viuat, more veteris militiæ deputatur a fisco: quod & Principis munificentia fauorabiliter ampliatur. Pro remedio tamen adusti corporis in frigore, vtuntur medicina speciali, cinere scilicet combustæ pellis leporinæ, quo optimè linitur infirmitas pedum applicato: de quo etiam aliquid de medicinis simplicioribus Aquilonarium gentium infrà dicetur.

Pugnatorum ipedimenta superanda.

Pœna excedentium prælijs.

Pedestres.

Daci soboles Getharum.

Pœna contumeliosa.

Præmia victorum.

Munificentia principis.

Medicina notanda.

De exernis exemplis mollium virorum in frigore.

CAP. XXVIII.

L. Lucullus.

LVTARCHVS in vita L. Luculli, asserit eum adeò magna victoria deuictis Parthis barbaris elatum fuisse, vt animum eleuaret ad subuertendum penitus reliquos barbaros, suo imperio rebellare, aut contradicere presumentes. Sed autumnale tempus tunc erat, & æquinoctium, omniumq; illusa spe celerius frigidissima è cœlo frigora cecidere, omnia niue obruta, & si quando serenus aderat aër, tum gelu, tum pruina humana corpora perrigebant. Difficilimus erat equis ob extremam frigiditatem fluminum potus, difficilimus erat eorum transitus: quia concretis in glaciem aquis, glacies ipsa transeuntium grauitate confracta, asperitate sua equorum tibias, neruosq; cruentabat. Syluestria deinde, ac angusta itinera tellus humiditate abundans, cadentes è cœlo niues, & ipsa in madidissimis locis acerba pernoctatio, difficilimam, ac propè intolerabilem militiam faciebant. Quo factum est, vt milites ob asperitatem itineris licentiam abeundi petentes, & non obtinentes, murmurare, ducem crudelem insimulare, omniaq; infestissimis verbis, fœdoq; tumultu replere cœperunt, nec à Principe suppliciter petiti, à seditione cessare, etiam quòd coram eis collachrymabat. Verecundia tamen magis, quàm virtute, & fide eius ruinam spectaturi, pactis interpositis sequebantur. Similem etiam difficultatem Cæsar ipse sæpius sese expertum fuisse in hybernalibus bellis affirmat, vt cùm vltro clarissima victoria eius viribus, & ingenio arrisisset, nequaquàm milites ob frigora forsitan leuia, vt secum confoderent hostem, inducere præualebat. Neq; in aquis semper ea strenuitate, vt frequenter voluit, inimicis congredi fas erat: quod & Procopius, ac Herodotus cum plerisq; aliis attestantur, milites scilicet delicatulos dixisse, Nequaquàm oportere simul confligere cum hoste, & elementis, scilicet aquis, frigore, tempestate, & similibus. Quàm friuola, & effœminata querela hæc esset? si in Aquilonaribus regnis ex multis præmissis exemplis non illicò ob intensissima frigora corriperetur. Immò quantò acriora sunt frigora, tantò austeriora certamina geruntur, & continuantur.

Impedimenta bellorum perficiendorum.

Rebellio militaris.

Princeps collachrymabat.

Verecūdia non virtute seruiūt multi.

Cæsar.

Milites ob frigora molles.

Milites delicatuli.

Aqlōaria bella frigoribus immensis alūtur.

De oppugnatione arcium in glacie munitarum.

CAP. XXIX.

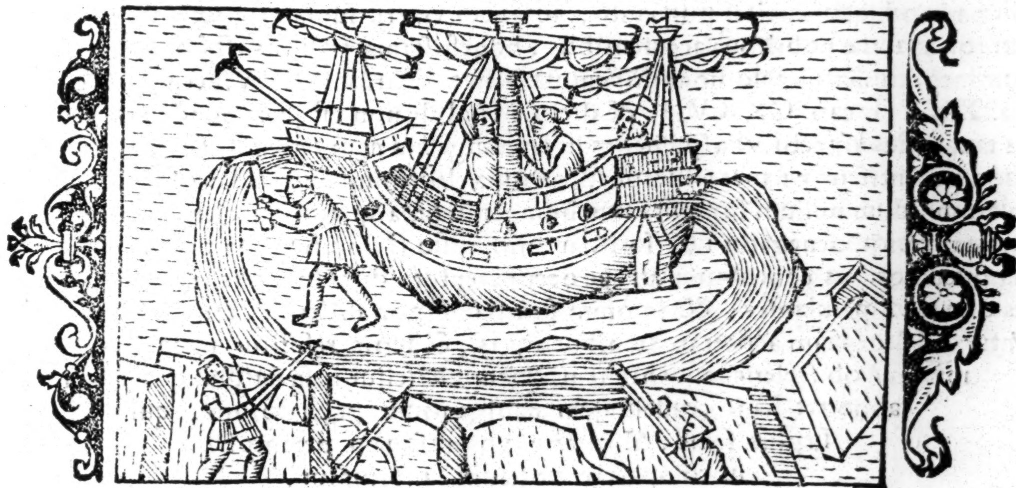
ST & alius pugnandi modus super glaciem valde tritus, & vsitatus in Septentrione. Vbi estatis tempore ob aquarum voragines, accessus hostilis intentari non posit, orto demum immenso frigore, glacieq; concreta, vltionem contra arces immanium prefectorum assumere volentibus, in glacie lubricissima, castra seu munitiones imponere, facilimus offertur accessus: in quo non segnius in arcem, & hostem emittuntur sagittæ, quàm si in campo fortissimo firmata presidia forent. Vbi verò arx est insularis, admotis machinis quadrato agmine sine intermissione oppugnari videtur: eoq; acrius proficiunt obsidentes,

Hyems aditum concedit obsidioni.

Sagittæ tāquam imbres emittuntur.

obſidentes, quò magis vniti fuerint, & concordes, vnius ſcilicet gentis ritus, & mutuæ confortationis: quod exercitus ex diuerſis hominum generibus collectus, ſibiinuicem nondum vel lingua, vel vſu viuendi notus, alter alteri diffidens, efficere ſit ineptus: quoniam exinde diſcordia naſcens, fictum aggreſſum, vel fugam apertam, aut proditionem oſtendit, maximè quia tales extranei milites (vt proximo cap. dictum eſt) frigoris impatientes, ita aſſueti non ſunt, vt incedere, vel accurrere valeant, eminus aut cominus pugnaturi. Longè etenim alia ratio eſt in glacie, vel niuibus (vt alibi etiam oſtendetur) quàm montibus, campis, ſyluis, vallibus, vel arena præliandi. Glacialis congreſſus fit in laneis calceis, non pellibus, aut coriis vnctis. Vis etenim frigoris, quodcunque ſit vnctuoſum, eueſtigiò conuertit in lubricitatem glacialem. Vſus tamen armatorum eſt, vt tribulis, ſiue triangularibus ferreis, ſeu triplicato ſtylo pro firmiori curſu, vel ſtatione muniantur. Quidam verò præmeditato congreſſu, vel inſultu, in medio noctis ſilentio cineres ſuper glaciem latè diſpergente, ſecuriſsimam efficiunt præliandi ſtationem, aut curſum.

Vnitas linguę et morum prę ualet.
Exercitus variæ linguę pleꝝ ingloriꝰ abit
Ductor pliorꝫ hæc notet.
Ratio pugnandi var a.
Congreſſus glacialis.
Tribulorꝫ vſus
Cinis glaciē firmat.

De oppugnandis nauibus inimicorum congelatis.

CAP. XXX.

ACCIDIT plerunque in littoribus Gothici maris, vt inimicæ naues, tam roſtratas falces, quàm harpagines, aliaſque terribiles munitiones, & noxia inſtrumenta habentes, contrario flatu diutius vexatę, repentino gelu ſuperueniente, quaſi in muris intra anguſtias glaciales fortiſsimè concretę perſtringantur, nec ſe eruere, neque tranſmarina auxilia petere, aut expectare, aut aſſequi, neque ſociales naues eadem cauſa tempeſtatibus intercluſas, commeatum ferentes accipere poſſint. Quare difficultatibus his, vel ſimilibus, præcipuè caristia lignorum in aſperrima hyeme conſtricti, neceſsitate mortifera vrgente, ſe dedūt, vel præſentiſsimam mortem incurrent. Veruntamen ſceleris immanitate (quia inter

Naues firmātur i glacie vt muro.
Perplexitas mortifera.

circumpositas gentes in cædibus, spoliis, & crudelitatibus vltra morem humanum sæuierant) obstante, multoties ad extrema vitæ remedia concurrentes, infatigabili labore in mediis tenebris glaciem confringere student, ne fortè succisa glacie intersti-tio quatuor, vel decem milliarium, vel plurium Germanicorum, ad apertum mare euadere possint. Intereà tamen incolarum (ad debellandum, spoliandumque eos) accedentium sagittis, quasi imbribus per aëra sublimius ad eorum nauigia directis, & cadentibus, in periculo occisionis velut desolati consistunt, immò frigoris horrore plerunque mortui sociorum manu, dum terra sepeliri nequeunt, vina inclusi perforata glacie dimerguntur in aquas: vel si nobiles, aut alterius reputationis insignes viri sunt, sine horrore fœtoris, quasi ligna virentia saxea duritie congelati, sociis à periculo euadentibus, ad honestiorem tumulum, ne in hostili terra permaneant, reseruantur. Attamen petitis, & obtentis induciis, si cadauera sua humo sacra recondere poscunt, nunquàm eis denegatur, immò nobiles, & præstantiores terrarum incolæ adsunt in eorum honorabili sepultura: quod & in campestribus præliis hostilis terræ satis cærimoniosè seruatur: veluti recentius exemplum est de quodam potentissimo equite aurato D. Achone Hanson Vestrogotho anno M. D. X. in Schoningia haud satis feliciter pugnante, ac lancea veteris sui familiaris Dani transfosso: qui totius terræ nobilibus accurentibus, honestissimæ traditus est sepulturæ. Quòd homines moriantur gelu, nonnihil naturæ vim attestari videtur Vincen. in spe. histo. lib. XXVII. cap. CXXVII. & dicit: Mirabile non est, nec quòd foueæ glaciales tam tristes aspectu, vt aspicientes in circumgelata naui terreant: sed mirabilius est, quòd potentissimæ naues triumphante natura deueniunt in prædam inermium ruricolarum, dum nullum supersit remedium, nisi fuga, quæ ob glaciem durissimè constrictam vbique denegatur: & forsitan, nisi iusto Dei iudicio ita permitteretur, omnia prædatoribus conculcarentur, ac occuparentur, dum in malis successibus victores dicaces, petulantes, & in omni sæuitia importabiles, & crudelissimi redderentur. Ideoque tam acriter in omnibus aquis, & terris resistitur prædonibus illis, maximè ob sceleris immanitatem, quam vlciscitur ipsa natura: quæ etiam abhorret hanc crudelitatem nauigantium prædatorum, qui sæpius fame, & frigore, vbi nusquam perampli-us comparere poterunt, moriuntur.

Glacies succisa dat exitum inimicis.
Sagittæ per aëra emissæ nocentiores.
Sepultura glacialis.
Cadauera sine fœtore.
Hostes mortui honorantur.
Acho Hãson eques auratus.
Natura triumphat.
Fuga denegatur in mari glaciato.
Victores dicaces & petulantes.
Natura abhorret & punit sceleratos.

De pœna

De pœna infidelium feruitorum per aquam gelatam inflicta.

CAP. XXXI.

PVTABAT Paulus Iouius Epifcopus Nucerinus exterarum regionum curiofus fcrutator, & fcriptor, furum latronumque, & fimilium malefactorum grauifsimam fore pœnam, quòd frigidis aquis guttatim fuper colla eorum dimifsis, tanquam durioribus tormentis commiffa flagitia confiterentur. Ita enim in Sarmatia fua teftatur: Fures, ficarios, latrones per quæftionem examinant Mofchouitæ eo modo, quòd aquam gelidam fuper caput ex alto paulatim dimittant: hocque habent pro intolerabili tormento. Hæc ille. Sed reuera vel ludibriosè bonus præful à verfuto Mofchouitici principis nuntio, Demetrio dicto, tempore Clementis VII. informatus eft Romæ, vel aliis rebus curiofioribus intentus, non integrè referentem patrios mores intellexit, hoc fcilicet pro terribili tormento in ea durifsima gente reputari, quæ flammis & eculeis adhibitis, vix vt acta reuelet, tantillulum commouetur. Hos tamen Mofchos in robore exuperant Sueones, & Gothi, qui Calendis Ianuarii folùm in rebelles, difcolos, & infolentes has pœnas infligunt, ea præfertim caufa, quòd qui principes, & dominos fuos in facris Chrifti natalitiis primùm nocte, demum die accedentes, fecuti non fuerint, ac permanferint, immò etiam quicunque in aliqua priuata æde, vel familia idem non fecerint, aut turpia verba, fcandalofaque facta commiferint, hos focii, teftes, accufatores, & iudices fonorofo æris, tympanorumque ftrepitu, longo ordine ad congelatas aquas eductos, genibufque innixos, nudato collo, & prono vultu in genua preffos, guttatim gelida aqua omnium applaufu perfundunt. Quibus tamen compendiariam pœnam (promiffa erratorum emenda) celeriter infligere decreuerint, ea gratia conceditur, vt fimul & femel toto nudato capite, iuftæ quantitatis, & menfuræ vrna totaliter perfundantur. Soli Aethiopes ob verticis nimiam nuditatem, hanc pœnam horrefcunt. Licet rarò perueniunt ad Aquilonares regiones, veniunt tamen inter fubfidiarios milites à Rege Galliarum, Regi Danorum ad impugnan-

Paulus Iouius.

Verba Iouii.

Demetri' Mofchoų nuntius

Sueones & Gothi durifsimi.

Aqua guttatim dimiffa.

Vrna integra grō sè effunditur.

Aethiopes.

Sepultura Aethiopũ & Danorum.

dum Suetiam & Gothiam missos: quibus plerunque Aethiopibus, pariter & Danis infeliciter pugnantibus, non frigida aqua infligitur, sed dura captiuitas, & ineuitabilis sepultura.

De eisdem pœnis.

CAP. XXXII.

Pœna sub glacie.

Grã datᷓ ꝓ pœna festinata.

Periculum suffocationis.

Remedia cõtra lubricitatem glacialem.

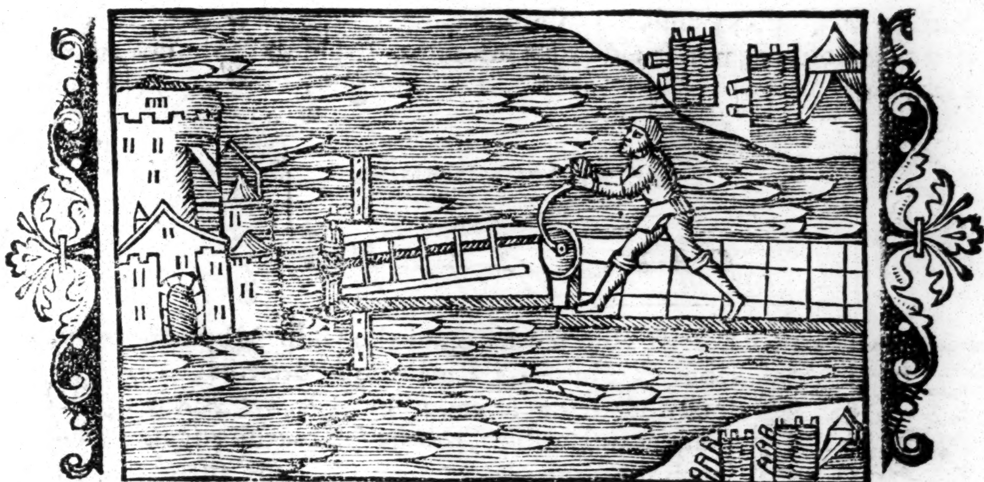
Ritus baptizãdi apud Moschos.

ST & alius modus omni alio tempore hyberno contumacibus & obstinatis à maioribus decretus, scilicet vt perforatis glacierum foraminibus XX. vel XXX. pedum ab inuicem distantibus, chorda sub brachiis ligati, quòd vno foramine subtus glaciem immissi, fune altero prætenso ad aliam pertrahuntur glacialem aperturam. Si celeriter id factum fuerit, gratiam referunt amicis, quòd festinanter, & fideliter expedierint eorum causam: sin autem protractius (sic fortè exigentibus demeritis animi pertinacioris) tunc extractus experitur se habuisse censores, & fautores rigorosos, quia in graui periculo fuit suffocationis. Quòd super glaciem instar speculi lubricam agiliter hæc fieri videntur, mirandum non est, quia triangularibus vncis ferreis sotularibus, aut calceis affixis, non tantùm ad hunc, sed quemlibet actum in glacie perficiendum, securè (prout superius de bellis, & infrà de piscaturis glacialibus dicendum erit) vtuntur. Moschouitis tamen schismaticis hec aquarum submersio pro religionis cultu deputatur, quia sub glaciem perforatam infantulos suos immergentes, ritu suo baptizant: qui si rapido fluminis impetu sub glacie deferuntur in longum, arbitrantur eos ad superos illicò euolaturos.

De scalis

De scalis super aquas in obsidione leuandis.

CAP. XXXIII.

LICET titulus cum sua imagine videatur magnam in se præmittere declarationem, tamen vt appareat explanatior, nonnihil adhuc videbitur superaddendum. Solent Septentrionales pugnatores, præcipuè Sueones & Gothi, in stagnalibus fossis, aquis, aut amnibus, quietiori silentio circa arces, & mœnia labentibus, rates, seu tabulas super longas abietinas trabes componere, scalasque certis adhibitis funibus, et ferreis rotulis instar chalybeorum arcuum, furtiuo quasi tractu in densis tenebris, & pluribus locis decliuioribus erigere, atque bona opportunitate silenter, & celerrimè defensore vllo non attendente, vel dormitante, ascendere, ac in tanto numero citissimè se coniungere, vt sociis hincinde simili industria scalatim mœnia ascēdentibus, & concurrentibus, in obuios quosque faciant irruptionem, quatenus portas violenter aperiant, & teneant, donec omnis exercitus, vel robustior eius pars, impetu stringente valeat introire. Et licet præsumptuoso magis quàm prouido ausu idipsum impunè quandoque fecerant, faciuntque eadem seruata temeritate: tamen plerunque falluntur in accessione portarum, dum super easdem è sublimiori loco simplex, vel gemina dependet ferrata, vel ferrea crates, vt hæc, vel illa facilimè ad casum soluta, præsumptuosos portarum perfractores pro parte, vel toto comminuat, aut interimendos manifesto ludibrio vulneribus laceratos excludat. Similiter & fieri solet in ascendentibus mœnia tabulata, vt cùm credant se (somnum simulante custodia) positos in tuta statione, ruptis infernis tenaculis, vigilum diligentia vno impetu decidunt interituri. Eoque casu cùm sese reprimant à præmeditato insultu, sagittis post tergum emissis vel occiduntur, vel laceri, vulneratique in castra difficilimè relabuntur.

Scalæ ratibus inhærentes.

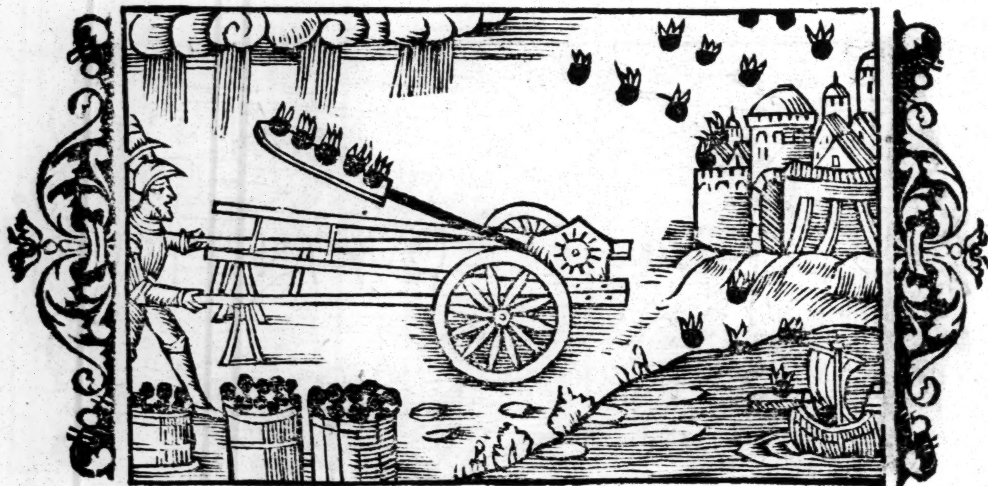
Ascensores scalarum.

Modus iuadendi arces.

Crates ferrea super portas dependens.

Mœnia tabulata.

De scalis, vel fundis igniuomis.

CAP. XXXIIII.

ATIS terribile, atque inusitatum videtur hoc bellicum instrumentum, horribiliusque fieret, si quoduis eius secretum pro loco, tempore, quomodo, ac quando, & vbi applicandum foret, declararetur. Verùm cùm multa sint, quæ nequeant, aut congruant, vel expediant, etiam si liceant, manifestari, volens hic prætereo malum interpretari, ne cuiquam perniciosum, aut noxium fiat: satis esse reputans, apud Gothos, & Sueones talia tormenta inueniri, quibus hostis crudelis accedens arceri poterit, aut ita humiliari, vt discat quietius domi viuere, quàm alienam infringere libertatem. Est & aliud tormenti genus bellicum, longè vetustius, inter duas sublimes, & eleuatas trabes per modum libræ in medio suspensum: cuius altera pars humi, vel deorsum ligata, bursam habet duabus, vel tribus bouinis cutibus, & chordis, instar proiectilis fundæ coriariæ adaptatam: quam putridis cadaueribus, equorum scilicet, vel canum, aut lapidibus, vel ferreis globis repletam, solutis tenaculis altera pars immensi ponderis alligati, vehementissimo impetu ad destinatum arcis, vel vrbis locum in obsidione per aëra fundit. Hocque instrumentum vulgari Gothico Blida dicitur, quasi alacritatis nomen per contrarium, omnibus incutiens terrorem, & ruinam. Blid iucundus dicitur, sed minimè in hoc casu. Vetus relatio est, ante vrbem Calmarnẽsem Meridionalis Gothiæ anum quandam pausandi gratia sese in huiusmodi bursam immisisse, atque incautè baculo tenaculum resoluisse, etiam ob id per aëra iniectam fuisse, vt cadens in pyramidem recenter collecti fœni, in hostili vrbe reciperetur illæsa: demumque pro miraculo cæteris eam intueri volentibus, per plures annos reseruata. Sed de his igniuomis fundis superiori libro nonnihil diffusius est monstratum.

Multa libẽt sed non licent.

Tormẽti genus

Cadauera putrida proiiciũtur in arces.

Blida.

Anus per aëra proiecta salua reperta est.

De cust

De cursu equorum pro pallio, vel brauio.

CAP. XXXV.

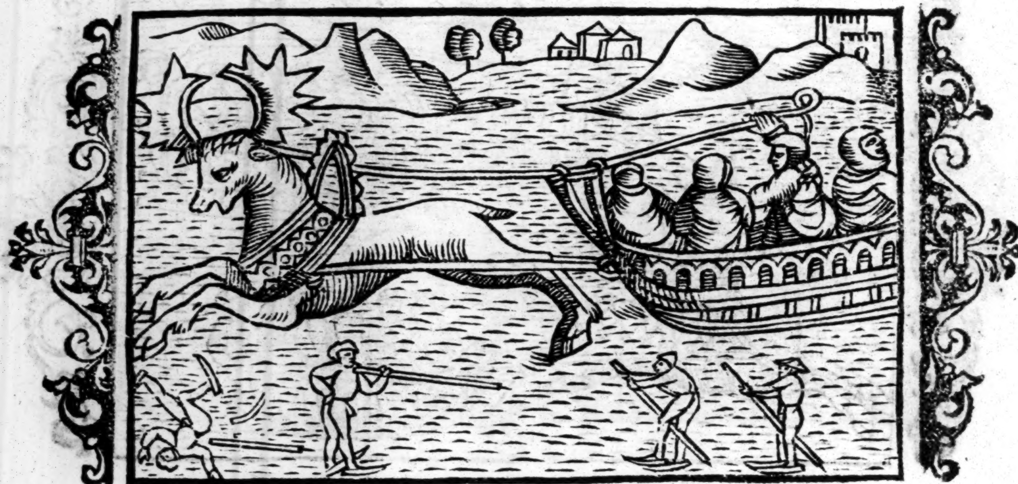
VID sibi titulus, & annexa figura velit, satis ostenditur sine vlteriori declaratione. Repletis enim vehiculis (sic enim gens hyemales rhedas, aut currus appellat) pluribus hominibus, vno tantum præmisso equo, cursum impetuosissimum ad V. vel VI. milliaria Italica intendunt homines, vt non currere, sed velocissimè volare videantur, maximè quia vncis acutissimis, & ferreis clauis in vngulis firmati sunt equi. Brauium verò (vt primo libro in simili cursu hominum monstratum est) vestis, siue equus victus, aut certa mensura salis, aut annona seminanda, illicò soluenda taxatur ad certum tempus: quo nunquàm (nisi soluerit obligatus) habebitur liber.

Vehicula.

Cursus glacialis celerrimus.

Vngulæ equorum ferratæ.

De onagris, seu alcibus, in niuosa glacie currentibus.

CAP. XXXVI.

Onagrorum cursus.

Edictū regiū ne cursu onagrorū vtant viatores, & curs

NAGRORVM, siue alcium, vehementissimus etiam cursus in niuosa glacie est apud Suecones Septentrionales, maximè vltra regiam Holmensem versus superiores partes Aquilonis. Inferius verò ad plagam Meridionalem, etsi in magna multitudine vastoꝝ nemoꝝ sunt, ob Regum tamen edictum in vsu non habentur, ne scilicet eorum currendi celeritate (quę longè superat omnium equorum velocitatem) proditores vtantur in secretis regni, inimicis quàm ocyssimè reuelandis. Famis etenim, ac sitis, laboris'que patientissima est hæc bestia, vt diem noctem'que immensa spatia ducentorum milliarium Italicorum currendo valeat perficere, priuata cibo. Cęteras eius animalis virtutes, infrà de animalibus liber hic monstrabit.

De rangis

De rangiferis in niue currentibus.

CAP. XXXVII.

MAGNA etiam multitudo alterius generis rangiferorum est in Septentrionalibus locis: quorum vsus est nedum pro curribus trahendis (vt infra de animalibus ostendetur) sed etiam in onerariis vehiculis super cacumina niuium pertrahendis. Et hi quoque rangiferi (à tractoriis instrumentis ita appellati) edicto regni prohibentur à ministerio, Meridionales partes inhabitantibus quouis modo exhibendo. Miræ etenim velocitatis, vt onagri, sunt in absoluendo breui tempore longum, ac difficile iter. Vehicula autem eorum ab aliorum formis differunt, quia antrorsum instar calceorum sunt cuneata, ad penetrandum niues, veluti marina nauigia ad diuidendum fluctus, & vndas.

Rangiferi domesticati.

Edictum simile superiori.

Forma vehiculorum.

De suffocatione hostium in vallibus niuosis.

CAP. XXXVIII.

VM superioribus primis libris abundè ostensum sit, quàm immensæ moles niuium tota hyeme, magnaq; parte veris & autumni, campos Septentrionalium regnorum occupant, vt & montes, & colles partim æquare videantur, & ob id pręsentis figuræ series facilius demonstratur. Dum itaq; Sueci & Gothi hyemale certamen aduersus Teutones, Danos, aut Moschouitas, grauibus prouocati iniuriis, instaurare coguntur, modis omnibus hostilem exercitum, quanta equestri, vel pedestri potentia præditus sit, explorant: compertoq; quòd egregiis, ac grandibus equis, maiori parte cataphractis, numero & apparatu quasi inuincibili accedunt, quæcunq; resistentia suis viribus prostraturi, in eorum occursum non tam armati, quàm animati viritim incolæ exeunt, maximè vt hostes tam atroces, virium atq; locorum congressibus attritos, iugulent, ac prædentur. Certa enim experientia nórunt, talem hostem haud difficulter, aut trepidè superādum fore, qui pluribus grauis armaturæ impedimentis inter altas niues, opacas syluas, abdita præcipitia, & niuales glacialesq; voragines irretitus, & illusus, etiam si aduersarius aliquis patriæ defensor non obstaret, necessariò corruet vrgente natura: eoq; celerius idipsum eisdem inimicis euenit, quò delicatius enutriti sunt, & locorum ac periculorum ignari, dum ipsi Aquilonares populi, cœli terręq; iniurię assueti, per montes, & deuia in ipsa sæua hyeme niuibus densatis, vel occurrentibus inimicis congredi non formidant: vnde & bello imminente superbos hostes simulata fuga, vel in loca niuosa, vbi grauitate armorum velut in limosa voragine immersi, more ferarum retibus constrictarum, ab inermibus ruricolis interimuntur, vel in paludes, stagna, lacus, & amnes, propter latentem sub niuibus aquam, educunt, vt casu continuo ruant submergendi. Apparet quidem vix solida in superficie, sed subtus secreto fluminum esu adeò infirma, vt vix lupum, minus hominem, & maximè armatum, sufferre possit. Prospiciat ergo hostis, quàm infeliciter cum elementis pugnare præsumit.

Moles niuiū in star montium.

Certamen hyemale.

Armati & aīati icolę hostibus resistunt.

Impedimenta equestrium.

Ignari locoꝝ celerius cadunt.

Fuga simulata.

Vorago niuosa

Nix apparens solida periculum affert.

De globis

De globis niualibus equorum vngulis impressis.

CAP. XXXIX.

EST preterea equestribus inimicis aliud spectaculum, seu periculum, ineuitabiliter formidandum, quod vngulæ equorum ferratæ, ob frigiditatem niui connexam, accedente inferius aqua, vel desuper pruina, citò generantur niuei globi in forma pilarum, vsque ad magnitudinem capitis puerilis, & ita rotundati, ac congelati adhærent, vt impossibile sit quin eques à iumento, vel cum eo concidat occidendus, vel captiuandus. Non enim quartum, aut sextum saltum, ob globos niueos pedibus adhærentes, in rectum vel obliquum efficere potest, quin illicò cadet: quantoque magis calcaribus equum stimulauerit, vt currat, aut saltet, tantò velocius fatum accelerat, vt subitò lapsus, corporeque fractus expiret, vel in aliam emigret miseriam, nece forsitan deteriorem. Talis autem globorum congelatio omnibus indifferenter vbique in campis, & viis hyberno tempore accidere solet, quando ventus Australis tepidiores reddit niues, vt citius iumentorum pedibus congelentur, & corruat eques. Qui verò pro defensione patriæ militant, in ipso certaminis aggressu equos ferramentis sub pedibus totaliter denudant, vt niueis globis non adhærentibus expeditius irruant in hostem: qui hac commoditate, ac securitate non audet vti, quia refugium non habet, quemadmodum incolæ regni locum habent, & amicos. Neque minus periculum hostibus eisdem imminet, quando vallium montiumque latera lubricis glaciebus, veluti speculum micantibus, circumfusa ascendere, aut descendere constringuntur, quin adhuc maiorem collisionem incurrent, quando præcipuè glacies huiusmodi cooperitur tenuissima niue, vel ipsa vi ventorum coacta, fauces, & præcipitia claudit, voraginesque, & specus profundas veluti campestrem planitiem coæquat: in quam Teutones, & Dani, vel Moschouitæ locorum ignari, præcipiti cursu illapsi, pari calamitate ac nobilitate confœderantur: immò & quàm plurimi milites bellicosissimi, qui cædibus, & flammis alibi concusserunt orbem, ibidem in niuibus facilimè conficiuntur. Adeò cœli rigore, & elementorum asperitate, sine indigenarum formidoloso pauore ab armis vlterius inferendis arcentur. Est & alia inimicorum ruina in densissimis syluis imminens, vbi casu niuium à ramis arborum magna mole elabentium, in se, & iumentis infestantur, prout superius dictum est, de exigua niuium mole passerculo ab alto monte mota: quæ opprimit augmento suo suppositam ciuitatem, aut villam.

Globi niuales sub pedibus equorum labentium

Eques cadit occidendus.

Equus stimulatus celerius cadit.

Congelatio globorum.

Equi non sufferrati tutiores.

Periculum sub glacie.

Milites fortissimi naturæ imperio superant.

Ruina inimicorum.

De diuisione spoliorum.

CAP. XL.

Genera belloꝝ.

Spolia rerum.

Qualitas iuramentorum.

Interpretatio iuramentorum.

Distributio prędarum.

Saucii prępub.

Ductores.

Fugitiui exclusi.

Paritas pic̃loꝝ.

Tormẽta bellica

Nullus violet captiuas illustres fœminas.

Lex contra stupratores.

Connubiũ legale conceditur.

Placida Imperatoris filia.

TANDEM tot generibus bellorum in terra, mari, paludibus, glacie, niuibus (vt proximis capitulis visum est) quacunque sorte deductis, maxima, hæcque pretiosa quæsita spolia in omnium conspectu militari more ac lege distribuuntur. Sed vt iustius id faciant, super extenso arcu ballistæ, atque iaculo apposito, & ante cor eorum tento, vt nulla re suppressa argui debeant, vitam, & mortem (vti superius dictum est) per acinacem, & ventum (quæ iis tormentis interpretantur) quòd nullum mendacium dicant, aut rem aliquam fallaciter seruent, iurant. Itaque obseruari solet, vt stipendia militaria ante omnem prædarum distributionem iis reddantur, qui fortius, & expeditius victoriam peperere. Ita & sauciis, pro Republica incurabiliter vulneratis, pręterea ductoribus, capitaneis, primipilis, vexilliferis, & tibicinibus (fugitiuis & crapulosis exclusis) multò plus quàm cæteris ex æquitate præstari solet. In reliquis, vbi par periculum, labor, vigilantia, & audacia, & similia reperiuntur, par erit distributio spoliorum. Bellica verò tormenta, Regumque, ac ducum ornamenta, ipsi Principi bellorumque domino cedent, cum eorum coniugibus, & filiabus: de quarum pudicitia tuenda diligentior & honestior habetur cura, ne quis eis sub pœna capitis, & bonorum omnium confiscatione, vim inferat, aut conamen affectibus iniquis. In quo etiam casu Saxo Danicus asserit, Frothonem Regem constituisse legem in tali forma: Si quis virginis stuprum vi petere ausus esset, supplicia abscisis corporis partibus lueret, alioqui mille talentis concubitus iniuriam pensaturus. Si tamen Principi visum est captiuatæ virginis, ob vtiles & honestas rationes, inire legale connubium, antiquo ritu mitius quàm raptu quæsitum, vtique licebit ei, quemadmodum Athaulpho Gothorum Regi, qui Gallam Placidam Theodosii Imperatoris ex alia vxore filiam, Vrbe captiuam abduxit: quam tamen ob generis nobilitatem,

litatem, formæq; pulchritudinem, & castitatis integritatem, apud Forum Cornelii suo matrimonio copulauit, eiusq; prudenti consilio omnia modestissimè gubernabat. Nec prætereundus est Totilas, eius Regis antecessor: qui deuicta post biennalem obsidionem Neapoli, præcepto vetuit, ne quis suorum, sub pœna capitis, violaret pudicitiam virginum, aut matronarum, aut molestaret fugientes ad loca Deo dicata. De huiusmodi præcepto Totilę Regis Gothorum, ne pudicitia violaretur, videatur historia Io. Magni Archiepiscopi Vpsalensis fol. 425.

Cōsiliū prudentissimę mulieres.

De induciis, & pace constituenda.

CAP. XLI.

ETSI belli administratio, & pacis constitutio, præ omnibus aliis ad Principem spectat, vt maturius, citiusq; de rebus arduis consultatio, ac executio fiat: tamen opera fidelium præfectorum, vt nunc cernitur, arduissima tam belli quàm pacis negotia, vtcunq; constituuntur: qui eò prudentiores, vtilioresq; tam dominis suis, quàm Reipublicæ iudicantur, quò promptiores fuerint ad inducias constituendas, vbi solida, ac longæua pax nequeat stabiliri, ne fortè seditiosis exclusis, talia præter spem reperiantur media, vnde vtriq; discordantium parti, & eorum posteris, ac subditis, amor & concordia dulcis generetur, ac roboretur. Nil enim vtilius, ac decentius, vel antiquius inter claros Principes est, quàm bella potius arcere, quàm promouere, odia claudere cum sepultis, irarum obliuisci, seditiosos abigere, tumultuosos ac insolentes corripere, vt concordiæ constituendæ aliquando (pessimis amotis consiliariis) placidissima sternatur via: in qua gloriosius, securiusq; semper regnabitur, vbi omnia fundantur in charitate. Cuius rei etsi innumera hic adduci possent exempla, vnum tamen cæteris recentius, & iucundius sufficiat hic afferre, quod supra LX. annos accidit in Suetia, inter Principem regni antiquum Stenonem Stur, & Iacobum Archiepiscopum Vpsalensem: qui seditiosis, & truculentis persuasionibus vtrobiq; decepti, minus prouidè ad acerrima bella, ob exiguas quasdam offensiunculas, proce-

Constitutio pacis ad principes spectat.

Præfecti boni.

Seditiosi nolūt pacem.

Acta principū clarissima.

Regna firmissima vbi & quando.

Exēplū velocissimę pacis.

cedentes, à Principe fortissimo milite cincto, Archieps arctissimè obsidetur. Quo viso, etsi potentissima defensione non careret, nempe in arce insuperabili Almersteck dicta, viribus, & expensis, ac naturali munitione prouisa: tamen ipse Archiepiscopus, sciens Principem virum prudentissimum, ad omne salubre consilium valde propensum, eleuata galea ab alto muro, solitarium Principis colloquium obtinuit: quo obtento, mutuis rationibus, & totius regni periculis imminentibus examinatis, nedum in vna hora pacem mutuis amplexibus, vtriusque castris intuentibus, soli confecere, sed ne verbum in contrarium ab vtraque parte fieret, seuerissimis poenis prohibuere. Quo factum est, vt malis contristantibus, bonisque exultantibus, amoenissima pax est constituta: quae & vtriusque durante vita, indissolubili amicitia seruabatur. Si hac prudenti modestia erga iuniorem Stenonem Sture in ortis controuersiis, ob publicam patriae suae quietem vsus fuisset Gostauus Trolle, eiusdem Iacobi immediatus successor, infinita strages, & caedes auersa, tranquilliorem regni & Ecclesiae causam reliquisset.

Pax fit in momento.

Amicitia indissolubilis.

Gostauus Trolle.

De obsessorum petenda pace.

CAP. XLII.

Causę petendae pacis.

OSTQVAM pertinacibus armis, strenua defensione, morborum patientia, aëris & frigoris duritia, vulnerum cruciatu & tolerantia, incessabili vigilia, inutili expectatione venturi praesidii, illusione continua, importabili stipendiorum caristia, omnique pressurarum angustia, fame, & inedia, omniumque pressurarum, ac strategematum varietate, ac cunctarum necessariarum rerum penuria, arcibus inclusi nil amplius efficere, aut inimicis obsidentibus resistere queunt, galea è sublimiori loco propinquioris propugnaculi hostibus indicant pacis conditiones petere, ac suscipere velle, ne fortè de rebus suis iam prorsus desperatis, pactis interuenientibus, armis, & vestibus, vel ipsa vita retentis, in tuta recedant: quod forsitan ipsi obsidentes similibus angustiis, aut maioribus sub inclementia coeli solique vexati, non ęgrè concedunt. Saepissimè etenim huiusmodi conditiones quaeruntur, ac reperiuntur, vt nisi ab hostilibus incommodis vtriusque partis abstineant, nedum ipsi fortè ob vilissimam alicuius despecti sermonis, vel turpis rei originem altercantes, sed & eorum amici, confoederati, ac soboles successurae perpetuo odio contabescant. Itaque ne patiantur, & haec fiant, interuenientibus sanis consiliis, literis, sigillis, iuramentis poenarum grauitate firmatis, saepe in gratiam & concordiam redeunt, vt obsessi cum omnibus, quae quisque ferre possit, in tuta, quieta pace fruiturus abscedat. Quo casu ibi pax fida, tuta, stabilis, & perpetua erit, vbi voluntarii fuerant concordati: fallax autem non permanet diuturna.

Galea pro pace petenda eleuatur in hasta.

Conditiones.

Incōmoda obsidentium.

Causae altercantium.

Firmamenta pacis.

Pax vera vel fallax.

De scele-

De sceleratis mediatoribus, & quæstoribus pecuniarum.

CAP. XLIII.

SCELERATISSIMA ac pessima mediatorum consuetudo est, despicere vel intercipere velle veritatem. Qui enim sine lege ratione que agere disposuerint, constat eos regna, populosque, & vrbes citius destruere velle, quàm seruare: vbi melius esset, maximè inter bellorum initia, discordiarum radices reprimere, quàm priuata vltione publicam inducere calamitatem, & discrimen: & quid tandem discordantibus ad vltimum eueniet? nisi quòd auitos in manus vilissimorum hominum expendent thesauros: quos vel à negotiatoribus sub iniquo fœnore, vel ab amicis ficta dolositate mutuatos, vel forsitan ab Ecclesiis, & piis locis impia rapacitate extortos, vel à ruricolis contemplatione pacis procurandæ emunctos, vel theloneorum, seu gabellarum augmento quæsitos, vel victualium humano victui necessariorum intolerabili exactione corrasos, vel miserabili mancipiorum mercede congestos, vel à numero pecudum, eorundemque membrorum taxatione contributos, in vaferrima crudelium consiliariorum astutia, quasi iusta conscientia gloriantur se congregasse. Sed reuera detestabilem memoriam, immò sempiternam infamiam in se, & stirpe, ac posteris suis, in eorum annalibus deprehendent se longè incautius, quàm prudentius thesaurisasse, omnemque maledictionem accumulasse: quam patientissimus Iob dicit Regi euenire, qui meditatur bellum. Quod quanta incommoda habet, lib. III. cap. III. de seditiosis D. Brunus Germanus vir clarissimus, his verbis attestatur: Religio neglecta iacet, spretus Dei cultus, templorum direptiones fiunt, & sacrilegia, horrendæ audiuntur blasphemiæ, variæ eduntur cædes, rapinæ, populationes agrorum, deprædationes domorum, carceres, vincula, auulsi à sinu matrum filii, raptæ ad stuprum virgines, incendia pagorum, vrbium, &c. Arma etenim non seruant modum: non temperari facilè, nec reprimi potest stricti ensis ira: bella delectat cruor. Belluarum enim est iste furor, vnde bellum nomen accepit, inquit Festus. Veruntamen ob reprimendam violentiam, defensionem oppressorum &c. iustè suscipitur bellum, vt ibidem pulchrè diffusius narrat idem autor Brunus.

Cõsuetudo pessima est despicere veritatem

Destructores vrbium.

Modus iniquissimus fingẽdi exactiones.

Consiliarii crudeles.

Rex bellum meditãs infelicissimus.

Brunus in lib. de seditiosis.

Mala terribilia

Arma non seruant modum.

Bellum à belluis ortum.

De comitiis insularibus, & consiliariis.

CAP. XLIIII.

Pestis antiqua. Stirps regia cō/sumpta. Malū intestinū. Seniores popli. Cōuentus insu/laris. Paucorū iudicia expeditoria. Amnestię lex.

ACCIDERAT præterea temporibus antiquis intantum præualuisse mortalium luem in Septentrionalibus regnis, vt sublatis principibus, immò Regia stirpe, & potiore nobilium prosapia, longo temporum interuallo quasi acephalus populus coalescens, discordi regimine, atq; tumultuario gubernio disponeretur, vt penes nullum solida potestas lege vel autoritate roborata maneret: quinimmò eò sors infelix deuenerat, vt nemo alteri in concilio fideret, nemo obtemperaret, nemo attenderet, quid ex hac detestabili discordia exurgere posset, dum domi ruinam, & rapinam, forisq; contemptum, & infamiam incolę ampliarent. Quocirca seniores populi emeriti vestitu, & barba horridiore, ob experientiam, & naturæ bonitatem, citra vllam scientiam, & citra literas conuenientes, ne amplius totam regionem periclitari sinerent, consilia quæsituri in insulam aliquam sese transtulerunt, vt potius sub aperto cœlo quàm tectis, de concordi atq; vtili regimine prouiderent. Et ita fuisse commemorat antiquitas. Nam paucorum, & bonorum sagaci iudicio eò res perplexa deducta est, vt vni omnium consensu gubernandi traderetur autoritas, qua tanquam electus supremus Princeps subiecta dominia moderaretur, optimeq; diebus eorum, atq; subsequentium ętatum successiuis temporibus prouideretur: hac tamen lege amnestię, seu obliuionis relicta, vt nullus retroacti temporis iniurias, vel offensas vllo vnquam æuo reuocaret in vltionem. Eaq; lex pro tanto semper fuit habita vtilior, quò eius imitatio tenacior fuerit in executione.

De eisdem euentibus, & procerum consiliis similibus.

CAP. XLV.

VM vero proceres successiuè de simili calamitosa regionum ac incolarum reparanda vnitate, ac auertenda desolatione, coguntur inire consilia, simili prouidentia strictiori compendio in arcibus, vel angustis insulis omnibus à se nauigiis abductis inclusi, breuissimo temporum curriculo quæ salubriora videntur concludunt. Nec cuiquam instante quacunque necessitate, excepta ægritudine mortifera, inde exire permittitur, donec quid prudentius agendum sit, vnanimi sententia constituatur. Quo facto tempus affigitur, vt quisque procerum in sua reuersus, constitutionem subiectis populis aperiat illicò exequendam. Nec segnius factum quàm dictum, vita & bonis oblatis deducitur ad effectum, scilicet quòd libertatis violatores, & hostes, vel capiantur, aut exturbentur à regno. Tandemque potestas, & autoritas vt deinceps penes vnum caput, ad omnia iustè prudenterque moderanda, remaneat, simili consensu stabilitur. Neque hic modus in insulis consultandi contrarius illi est, qui Regiæ electioni deseruit in campis, duodecim circumpositis saxis, vt IX. lib. fuerat declaratum. In horum etenim medio super latum, & ingentem lapidem Rex electus stans, populi consensu fausta acclamantis, approbatur. Idque fieri solet triplici via. Prima, ne dolo, blanditiis, aut insidiis: secunda, ne promissis, aut terroribus: tertia, ne minis, ac vi eligendus extorqueat suæ præsidentiæ, ac eminentiæ dignitatem.

Consilia & conuetus i insulis

Plebiscita dicuntur.

Pœna oppressorum patriæ.

Potestas penes vnum.

Cõditiones regiæ electionis triplices.

De fidelibus secretariis, & eorum vtilitate.

CAP. XLVI.

ECRETARIORVM, siue scribarum officium, securitas esse solet vniuersorum: quia ius omnium, eorum solicitudine & fide seruatur. Alios forsan depopulantur incendia, alios denudat furtiua surreptio, nonnullis negligentia perit, quod integra diligentia sit quesitum: sed de fide secretariorum fidelium facilimè reparatur, quicquid à priuatis perditum fuerat, aut malè probatum. Solent vigilantiores esse in alienis quàm propriis. Armarium enim eorum fortuna cunctorum est, & meritò refugium omnium esse censetur, vbi omnium securitas frequentius inquiritur, & habetur, ac quasi veritas incorrupta custoditur: quia nullum permittit in sua vtilitate fraudari. Præcipitur ergo, vt tanti officii sint fidi custodes, nec variari se sinant in silentio, qui prouida censura abundare teneantur in lingua. Eis enim committitur antiqua fides, & quotidiana diligentia, vt dirimant iurgantium detestabiles lites, vincula rumpant, & adductis

Officium secretariorum.

Vigilãtes secretarii.

Custodes veritatis.

Fides antiqua.

euidentioribus causis innocentes absoluant. Et hoc honorabile decus est, quando indisputabili testimonio vocem afferunt antiquarum chartarum, quibus improbi litigantes ratione conuicti, obedire cogentur. Ament ergo iustitiam (de qua nemo conqueri poterit) vt indissolubilem in omni obiecto & euentu, ac necessariam valeant firmare veritatem, qua publica tranquillitas inducitur: quæ omnibus exhibebit accommodam vtilitatem. Tales itaque secretarios domini terrarum habeant, & diligant, non assentatores & adulatores, qui regna citius euertunt, & principes eneruant, quàm quiuis truculentissimus hostis.

Veritas firmāda
Assentatores euertunt regna.

De prudenti commissione Principum.

CAP. XLVII.

RECEPTVM est à maioribus, atque rectè obseruatur ab omnibus, quòd illa dominia, seu regna, optimè gubernantur, quando Reges bene imperare didicissent, immò & tranquilliter, quando subditi fideliter obediant Regi iusta imperanti. Verùm vt prudentius, & securius vtrobique agatur, vtrunque semper seruare necessarium est. Quis enim parère ei potest, qui imperia nescit, aut vnquam addiscere curat? Subiectorum quidem obedientia à Principis prudentia, atque doctrina proficiscatur oportet. Itineris duces, qui rectè antecedunt, ex suis vestigiis hoc præstant, vt qui eadem terunt, nunquam oberrant. Qui verò errabundi ducunt, & seipsos perditum eunt, & alios in præcipitium rapiunt. Atqui vt equestris munus militię habetur, mansuetum equum reddere, nec respuentem frena, nec duriore ceruice obluctantem, vt infrà de conditione bonorum equorum lib. XVII. cap. X. & XI. dicetur: sic Regium officium est, populum vltro obsequentem reddere, & gratia, beneuolentia, æqualitate, benignitateque sic homines sibi deuincire, vt sponte sua parère studeant, nec imperata detrectent, aut iniquo animo obsequantur. Contrà autem videndum erit, ne facilitate Principis ciues inpetulantiam, & sæuitiam (vt superius lib. VIII. cap XXXI. dictum est) conuertantur. Sic qui mites ingenio principiò erant, cùm se contemni vident, acerbiores fiunt, & durius regnant. Principes enim, dum sibi ab insidiis subditorum cauere cogentur, clementiæ, misericordiæ, & beneuolentię obliuiscuntur, vt de

Reges bene īperātes tutius regunt.
Obediētia subditorum.
Duces imperiti fallunt.
Virtus bonorū equorum.
Officiū regium
Principis facilitate sæuiunt subditi.
Obliuio clemētiæ quando.

vt de Alexandro Magno, & similibus plurima redduntur exempla. Cogitandum ergo erit, Regem quasi theatrum esse, in quo omnes virtutes præbeantur, vitia autem explodantur. Magna, præclaraq; res est, coram eo agere, penes quem præmii, pœnæq; arbitrium sit. Et ita videntur ante oculos Principum acriora fieri spectacula in quouis exercitio militari, vbicunq; fuerint intentanda. Iucundius quoq; est, Regem habere iudicem, quàm communitatem, quia non auro, argentóue, aut similibus corrumpitur, aut frangitur minis.

Rex vt theatrũ est.

Rex melior iudex quàm cõmunitas.

LIBRI VNDECIMI FINIS.

DE STRVCTVRIS AQVILONARIBVS LIBER XII.

PRAEFATIO.

RANSCRIPTIS superioribus XI. libris de secretioribus naturæ effectibus, deorum inani cultura, minerarum opulentiis, Regum electionibus, armorum præparamentis, atque campestribus, syluestribus, naualibus, & glacialibus bellis, sereno tandem fœdere compositis, atque firma pace corroboratis, ordo necessarius exigit, vt ad ædes hostili furore consumptas, artificis industria properet, & restauret: quod eò facilius efficiat, quò materialia gratis inueniet bonitate naturæ, præsertim in saxifodinis, accommodata. Quales autem sint hæ partes ædificiorum componendorum, illicò primo capite sequenti dicetur. Nec desunt vires quin arduas ædificent ædes, licet ordine variato ab Italicis structuris, insigni magnificentia ac altis operibus elaboratis.

VErùm vt moderni temporis Aquilonares architecti, insigniores structuras prisci seculi latè per orbem diuisas, magis admirari, quàm imitari valeant, præstat intelligere, septem tantùm terris loco miraculi fabricas fuisse relictas,

1 Ephesi videlicet Dianæ templum,
2 Regis Mausoli pulcherrimum monumentum,
3 Rhodi Solis æneum signum,
4 Olympici Iouis simulachrum,
5 Cyri Medorum Regis domum,
6 Babiloniæ muros, quos Regina Semiramis latere cocto, sulphure, ferroque constuxit, &
7 Pyramides Aegypti.

Sed quis illa vlterius putabit esse præcipua? cùm in vna vrbe Roma IVLII III. PONT. MAX. pretiosum, & admirabile theatrum, atque decorum fontem, pro publica cunctarum gentium salute, incomparabili naturæ & artis pulchritudine excogitatum, diuersicolorumque lapidum concordi varietate conspexerit fabricatum: vt meritò totius orbis octauum spectaculum æternis laudibus afferat prosequendum, ac extollendum. Habuerunt honorem veteres fabricæ, quia tempore in rudi seculo præcesserunt, dum quicquid emergeret insolitum, ore omnium, & iure quidem, ferebatur eximium. Nunc autem eò clarior, ac excellentior æstimatur antiquitas, quò nouo vestita decore ornatum adauget, & vtilitatem: quæ vti longis ætatibus retroactis ignaræ vetustati non patuit, ita nunc stupenda pulchritudine aquarum necessariam abundantiam, cunctis seculis clausam, gratis, & perenniter infinitis ætatibus, & creaturis administrat.

IN VI-

IN VINEAM IVLII III. PONT. MAX.

QVI maris & terræ grandi sub pondere pressam
Nauiculam, summi patris regit inclytus orbi,
Vt consurgentes valeat superare procellas
Iulius: hic rerum moderator maximus, omne
Extento vt possit pelagus decurrere linteo,
Sustineat curas, & tanta negotia, quorum
Maius onus non est humeris torquere carinam
Curarum: vt præstò valeat prudentibus vti
Consiliis, extruxit opus: cui mira salubri
Temperie, cœli loca præstant apta quieti,
Ad Flumentanam portam: cui copia rerum
Cunctarum, cedunt cui magna palatia Romæ.
Collibus hinc inde est pulcherrima vinea tanti
Pontificis, passim quocunque in tempore cultu
Percelebris: sunt læta die, sunt omnia nocte
Grata, & amœnus ager secessibus vndique septus.
Perpetui fontes labuntur, celsa theatri
Atria marmoreis exurgunt plura columnis.
Vt valeant superare orbis miracula septem,
Quæ tot magnisonis buccis iactare Pelasgi
Non cessant, statuis circundata machina surgit
Antiquis, subeunt memoranda insignia viuis
Vultibus: inde latex latebris emanat abundè,
Exilit, & properat terras cùm Sirius vrit,
Vt defessa leui requiescant membra labore.
Parua cano, nam mira nimis spectacula cultu
Multiplici, atque auium concentus ęthera pulsant.
Vt diuisa homines possint sua tempora vitæ
Pertrahere, assiduo populus stupet anxius ore.
Propter iter summa de mole hinc visitur ædes,
Marmore tum Pario erecta in fornice celso,
Andreę apostolica cum Petro puppe vocato.
Hoc testudineum templum radiantia templa
Insignita auro exuperat, pietate flagranti
Pontificis summi: loca, quę celebrare per ęuum
Sic merear, nunquàm excipiat mea lingua quietem.

Angelici vt proceres foueant sua vota salutis,
Atque decus cumulent, seruentque in honore perenni,
Culminis excelsi cœlorum exercitus omnis
Pontificem associent, fruiturum monte superno.

Et quoniam heroum sanctè sunt gesta canenda,
Hoc placuit nobis scribere mente pia.
Viuunt artifices sub tanto Principe egeni,
Quos facit assiduos res variata bene.

De muratoribus, ac varietate, & forma saxorum.

CAP. I.

Muri grossissimi.

MVRATORES quidem sunt fideles, & ingeniosi pro conditione fortissimę gentis, hoc est, quòd densos ob infinitam materialium abundantiam, quasi in omni opere construunt muros: maiori tamen fortitudine, vt infrà dicetur, quàm pulchritudine, cōtra quemuis impetum corroborantes. Sed nec excellentissimi artifices desunt, tam indigenæ quàm alienigenæ: qui ob ingentem mercedem eò aliunde proficiscuntur, quiq; vtriq; & firmitati, & decori satisfacere norunt, & possunt. Nam præter eorum manualem artem, reperiuntur in plerisq; montibus Septentrionalium prouinciarum lapideæ moles, ita à natura in diuersitate figurarum, præcipuè quadratarum, & oblongarum formatę, vt vix aliquid præter politum splendorem ad ornatum pulchriorem eisdem superaddi possit, prout apparet in vasto quodam monte Amaberg dicto, non procul ab insigni monasterio Vastenensi, per Illustrissimam mulierem S. Birgittam (cuius corpus in celeberrima memoria, & filię eius beatę Catharinæ primę Abbatissę, ibidem requiescentis, habetur) ędificato, immò & alio quodam cœnobio diui Benedicti, Aluastra appellato: vbi lapides varii coloriis, pręsertim atri, ad quęuis ędificia incolarum gratis extrahuntur, ac ratibus, seu promonibus deportati, in pulcherrimum & commodissimum vsum à fundamentis fenestrarum interpositione ad culmina tectorum redigu ntur, hoc opinabili relicto iudicio, quòd vel natura artem, vel ars ipsa naturam superare videatur. Dixi gratis, quia nec pretio, nec precibus emitur à possessoribus loci, ob inexhaustam huiusmodi saxorum abundantiam, vt deputentur ad publicam, & priuatam vtilitatem. Nec mons ille, omni amœnitate plenissimus, latus & sublimis, à longè nauigantibus aliter, quàm ciuitas aliqua turrita, mœnibusq; cincta, apparet. Extant hodie plura ędificia prędicti cœnobii Aluastra, atq; ciuitatis Lincopensis, eius generis saxorum vetusto tempore, quadrato opere satis polita, sicut & alibi fabricata. Sunt pretereà alii montes Ostrogothorum versus Orientaliora littora maris Gothici, lucidos lapides adamantinę speciei, forma hexagoni, instar crystallorum, longo ordine hinc inde producentes: è quibus si superuaca-

Artifices periti.

Lapides naturaliter apti.

Mōs Amaberg

Monasteriū Vastenense.

Aluastra monasterium.

Saxa gratis extrahuntur.

Certamen artis & naturę.

Mons vt vasta ciuitas appet.

Lapides hexagoni.

superuacaneus luxus æstimatorem haberet) splendidi parietes, admiratione pleni formari possent. Præterea apud Vestrogothos mons est eminentissimus Kindaberg dictus (de quo supra lib. II. cap. XXII. mentio facta est) in circuitu marmorea saxa adeo pulchro colore naturaliter variata habens, vt cuiuis structuræ applicata, plurimum decoris afferant, & vtilitatis. Demum in suppolaribus insulis magnetum montes reperiuntur, quorum fragmentis ligna fagina certo tempore applicata, in saxeam duritiem, & vim attractiuam conuertuntur. Deinde tam viui campestres lapides diuersarum formarum, quam cocti, in maxima quantitate, nedum pro tectis, sed & muris, vbique applicabiles reperiuntur.

Kindaberg.

Montes magnetum.

Ligna fagina fiunt lapides.

De domibus fabricandis, & earum varia forma.

CAP. II.

DIVERSITATES ædificiorum miræ, multæque sunt in Septentrionalibus regnis, videlicet pyramidales, cuneatæ, arcuales, rotundæ, & quadratæ. Pyramidales scilicet ex solis hastis sursum connexis, deorsumque ampliatis, idque pro tempore æstiuo, ne fumo & flamma pariter cum solis ardore molestentur operarii manuales. Cuneatæ ædes ferè omnes in altum porrectæ sunt, vt densæ, onerosæque niues citius vento arceantur, ne deprimant tecta: quæ corticibus betulæ, vel tegulis, vel fissilibus scandulis è pino, ob innatam picem, vel abiete, vel quercu, vel fago confectis, diuitum verò tecta vel cupreis, vel æreis, aut plumbeis laminis, quemadmodum templorum, sunt cooperta. Arcuales structuræ satis artificiosè contra vim ventorum, casumque niuium, tam muro quàm lignis, ad varium & valde necessarium vsum fabricantur. Talesque reperiuntur in ædibus magnatum pro supellectilibus domesticis, aut rusticanis conseruandis. Rotundæ, & hæ plurimum raræ, vt diuersi artifices pari luce è culmine reflexa, in exercitiis suis potiantur. Quadratæ autem domus frequentiores sunt, sed lignis grossissimis mira combinatione in angularibus iuncturis (quibus magistrale artificium ostenditur) coaptatæ: & hæ quoque fenestras habent plurimum in tectis eleuatas, vnde lux introrsum super quemlibet descendere possit. Muratæ au-

Formæ ædificiorum variæ.

Oparii manuales.

Aedes cuneatæ, & quare.

Tecta vnde fiãt

Tecta cuprea vel plumbea.

Structuræ arcuales.

Sructuræ rotundæ, & cur.

Sruc. quadratæ.

Magisterium artificiale.

Fenestræ in tectis, & cur.

Aedes muratę. tem ædes portas habent proportionatas, sed strictas fenestras, ob intensissimum fri/gus, & pruinosas niues. Nam si maiores, amplioresq; more Italico essent, confe/stim minutissimis niuibus vento valido (veluti pulueribus turbine) agitatis, ædes ipsæ importabili mole illicò casuræ replerentur.

Nix obruit ædes.

De fenestris in tectis.

CAP. III.

Fenestrę i tectis

FENESTRAE communiores Aquilonarium ædificio/rum, præsertim in vaporariis, sunt in obliquis firmatæ te/ctis, per quæ purior lux è cœlo descendit. E vitro autem, vel tela picata, pro pluuia arcenda ponuntur. A latere verò in vrbibus, propter vicos angustiores, ferreas haben/tes craticulas, & clausuras, portæ incolarum extremos li/mites regnorum inhabitantium, ex industria strictæ, de/pressæq; sunt, ne prædonibus pateant, & inimicis. Im/mò vt eisdem & apertis hostibus sagittando resistant, pa/rietibus vtuntur perforatis. Similiter & egestæ terræ secretis fossis, culmo, vel sti/pitibus frondosis, seu aridis contectis, ne fortè eo modo conficiant hostem. Sed hæc superioribus lib. VII. cap. XXI. de pœnis incendiariorum particularius enarrata videntur. Tecta verò trabibus, & tabulis abietinis, corticibus populeis, & ger/minantibus terreis glebis, gemino ordine, interiecto pauco auenæ, vel hordei se/mine, combinantur; & hoc ne fulgure comburantur, immò verius vt supereffusa a/qua tempore hostili pascua præbeant ouibus, & agnellis, prout superius reperitur ostensum. Quidam etiam in vrbibus eò constringunt loca ædium struendarum, vt mutuo sumptu, & consensu, coniunctis quinq; vel sex lateralibus ædificiis, con/stituunt vnum castellum, vnicuiq; portam ferream fortissimam præfigentes, vt etiam si hostis muros, & mœnia superârit (quemadmodum in regia Suetiæ Holmensi à culmine domorum vbiq; arcetur) resiliat ab incepto. Materiem autem ædificiis aptam & fidelem, ad vetustatem inducendam & conseruandam, periti architecti nouerunt inuenire, immò ab arboribus abstinere, quæ ædificiis impositæ, difficultatem parientibus ingerunt, & miseras mortes, vt Plini/us etiam testatur lib. XIII. cap. XIX.

Portæ strictæ a/pud limitane/os incolas.

Parietes ꝑ mœ/nibus habētur

Insidiæ tectæ.

Tecta terrea.

Pascua in tectis lib.9. cap.38.

Domus incastel latę.

Holmia.

Aedificia noci/ua.

De maxis

De maxima multitudine, & magnitudine arborum in Septentrionalibus terris.

CAP. IIII.

BIETVM, & pinorum, ac iuniperi, laricisq; maxima abundantia est in Aquilonaribus syluis, tantæq; proceritatis, vt altis turribus æquari possint: & ob id quę mari sunt propinquiores, ad antennas, malosq; magnarum nauium adaptantur, & præcipuè pineæ arbores: quę ob cognatam resinam, & picem, sui natura imbribus, ne cito putrescant, sed diutius durent, resistere solent. Abietum tamen fructus, vel pinorum, in nullo vsu sunt, quemadmodum in Italicis oris, vnde voluptuosa medicina conflatur. Arbores pineę nauigiorum tabulatis operimentis serrarum sectione, dolabrisq; aptantur. Harum etiam dulcibus medullis in cacumine (quæ cerebrum vocantur) regnicolæ, præsertim Lappones, in principio ęstatis recollectis, loco panis, vt Parthi palmis, vtuntur. Rami abietum pro vasorum circulis, immò & sepibus agrorum, ac arcubus ballistarum, sicuti & larices, quasi flexibiliores, coaptantur. Trabibus verò abietinis perpetuus honos attribuitur, quia tecta templorum durabili earum firmitate & leuitate teguntur, eoq; prioceriores sunt, quò locus natiuus sabulosior inueniatur: macro tamen corpore, quia arenosis fomentis haud nutriuntur, vnde pinguissimus succus resinam, seu picem emittens, connasci videtur. Præterea betulæ arboris copia maxima est in toto Septentrione: cuius hæc est virtus, vt incisa infra corticem & librum, lachrymas potabiles emittit, vti fructus eius tempore famis habentur pro pane, cortexq; tegumento. Similiter & iuniperi legumina, immò & radices eius, beatissimo Iob teste, loco panis habentur, licet anxium accessum ob aculeos præbent: in quibus aculeis, seu spinis, prunæ viuaces, ignisq; per annum durat: quem nisi restinguunt incolæ, suborto cœli turbine, ac tempestate, syluestre incendium excitatum, quasi vagabundum, circumiacentes agros depopulatur.

Abundantia arborum.
Antennæ.
Resina.
Pix.
Medicina voluptuosa.
Pãis corticeus.
Honos arborũ pinearum.
Betula.
Lachrymę arborũ potabiles.
Radices iunipi
Ignis conseruabilis per annũ

Adhuc de arboribus Septentrionis.

CAP. V.

Quercus.

VERCVS incorrupta sub aquis durat, & ob id vtilissima nauium costis. Corticibus verò eius coria præparantur, & perficiuntur, vti infrà de glacialibus structuris ostendetur. Sunt & aliæ arbores durioris naturæ, è quibus detornantur annuli pro vsu antennarum, ac vtres, & amphoræ, resina, ne intus putrescant, liniendæ. Præterea aliæ ignoto nomine sponte nascentes: quæ tamen ob effectum in pondere, colore, duritia, rotunditate, proceritate, & fructibus vtiles æstimantur. Cotoneæ autem, & sambuci cum iuiubis dulcissimis, ibidem reperiuntur. Itidem & salices duplici genere annotatæ: quibus ad premendam famem lepores vtuntur. Et hæ licet steriles sint, densissima tamen sobole excisis ramis, & plantatis renascuntur, vt reliquæ lignorum cæduæ syluæ germinantes, rursus à radice succisæ. Multæ etiam arbores inueniuntur, quæ quia altas, multasque radices habent inextricabiles, nisi turbine, vel fulmine tangantur, continuè perseuerant: quarum facilis ratio non datur, dum aliæ, alibique nascantur. Hedera præterea veluti adulatrix adeò communis est, & onerosa, vt niuium fomento paulatim muros & mœnia, nisi extirpetur, absumat.

Resina prohibet putrefactionem. Qualitates arborum. Salices duplices. Arbores renascuntur. Hedera adulatrix.

De diuersitate arborum.

CAP. VI.

Arborum diuersitas.

VNT præterea multiplicis generis abores in eisdem frigidis locis, & hæ præcipuè, præter superius dictas, vt populeæ, fraxineæ, & altarum iuniperorum, quæ ob proceritatem commodè, propter annexum odorem quasi cypressinum, aptantur ad electas mansiones, & ignea fomenta, tam tempore pestis, quàm alio quotidiano vsu. Sponte enim huiusmodi arbores genitæ, perpetuitate stirpis indesinenter accrescunt, & inextirpabiles coalescunt, ita vt productæ ad robustam ætatem (vt iam dictum erat) sublimibus, & imis stru-

Aedes odoriferæ. Perpetuitas stirpis. Sepes arboreæ.

cturis, tanquam fortiores trabes, coaptantur. Quercus verò, & fagi, vltra septuagesimum eleuationis poli Arctici gradum, versus zonam frigidam non reperiuntur: immò paucæ reliqui generis, nisi betuleæ, veluti incuruati frutices in extremis Oceani Scythici littoribus, ob frequentes tempestates. Verùm in terris versus Meridionalem plagam, maximus est prouentus arborum fructiferarum: quarum fructu, glandium scilicet, & corylium nucum, ac fagorum, tempore sterilitatis incolæ loco panis pariter cum cęteris animantibus vtuntur: quę tamen animantia, vt mures, glires & aues, futuræ famis arcendæ vltra humanam sagacitatem hoc habent, vt hos fructus ad antra, cauernasque comportant: vnde & prouidi terrarum incolæ imminere famem futuram cognoscentes, diligentius solito prospiciunt euentibus suis. Fagorum nuces triangulæ sunt, rubeo cortice munitę, subintrà barbatum calicem habentes: quarum esu, sicuti glandium, mirè impinguantur porci, sola inspecta differentia, quòd laridum his durius, illis verò mollius, seu fluidius reperiatur.

Fagi. Zona frigida. Arbores fructiferę. Panis. Bestiæ sagaces. Fames futura notatur. Nuces triāgulę. Laridum.

De fructuum qualitate.

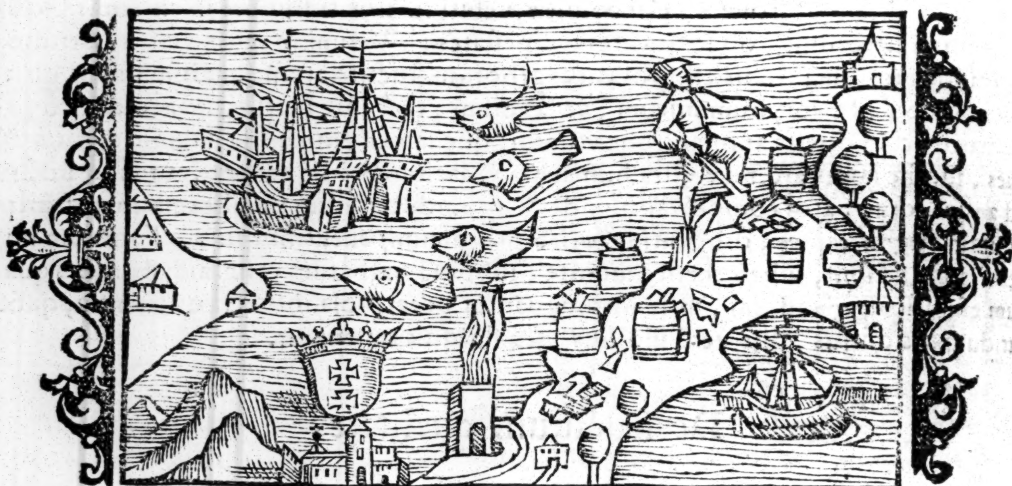
CAP. VII.

NVCES corylinę adeò abundanter ibidem crescunt, vt indigenis, & aduenis sufficiant ad omnem optabilem vsum: quo fit, vt quæstus causa, ac mercatorum lucro aliquot millia vasorum è Septentrione in Germaniam exportantur: etiam stipites corylini, quorum tortuosa flexibilitate ferè omnia vasa commodissimè colligantur. Poma verò, ac pyra diuersorum generum ibidem, vel seminata, vel transplantata, satis abundè crescunt: quorum etiam aliquod genus generosissimum est, vt (instar oliuæ, quæ nusquam in Aquilone crescit) in summo frigore maturescat: etiam syluestria poma, quę sibi ætatem à natura retinent propagatam, vt in Decembri primùm maturescant: & hæc vinosum saporem habent, ideoque in potum musti nomine, torcularium pressura disponuntur. Aliqua etiam tantæ acerbitatis reperiuntur, vt aciem gladii succo suo perstringant: iisque loco aceti vtuntur. Quædam rotunditatem habent mali, quædam turbinationem pyri, quædam figuram ouatam: quibus natura honorem tribuit peculiarem. Sed quæ exotica sunt, & vltramarina, quia carnosiora, dulcioraque iudicantur, pretio maiori æstimantur. Similiter & pyra, ac pruna siccata: non enim, nisi duo genera, in Aquilone nascuntur, alba scilicet, & nigra. Cerasa etiam in duplici genere, syluestria scilicet, & hortensia: quæ tamen nimia acerbitate edentibus generant stuporem, aceti loco deputata: & hoc, quia in opacis, vmbrosisque locis sine solis attactu enascuntur. Quæ verò sole tanguntur, satis grato sapore placere solent. Sunt præterea quædam arbores ignotæ virtutis, quæ sine floribus producunt niuales fructus, vt Plinius lib. XIII. cap. V. opinatur. Fructiferæ tamen arbores gaudent mutatione, & dulcescunt. Syluestres verò ferinum habent saporem, fortè propter canos arborum villos, solis ardorem excludentes: alioquin aliqua possent blandiri suauitate vescentibus.

Nuces. Flexibilitas tortuosa. Poma & pyra frigore maturescunt. Oliuę nullę in Aquilone crescunt. Poma mēse decembri maturescunt. Acies gladii perstringitur. Figuræ variæ pomorum. Vltramarina poma. Poma hortēsia. Arbores ignotę virtutis. Sapor blandus.

De Gummi abietino, siue Resina, & origine Ambræ, seu Succini.

CAP. VIII.

Succinũ & ambra.

Origo verior succini.

Maturitas succini quando.

Ranæ.
Mures.
Culices.

Succinũ ĩ mare defertur.

Durities saxosa

Prutenicum littus.

Edictum de succino.

VIA maxima varietas in scriptoribus de origine, & natura, ac qualitate succini, seu ambrę reperitur, pręcipuè Perotto referente, qui insigni diligentia concordare nisus est multorum opinionem singularem, vnde, & quomodo nascatur hic liquor gracilis, & mirandus: idcirco quid verisimilius est ex Aquilonarium sententia, hic veniet attendendum. Abietes, seu pineę arbores, natura sua resinosę, excelsa proceritate siue super littora maris, siue super riuos, vel alias syluarum decliuitates crescentes, succinum sudant, maximè dum maturis frugibus solis feruor (vt infrà præsenti lib. cap. XX. latius dicetur) torrentibus ipsis Iunio, Iulioq́ mensibus incendiosior, Cancri atq́ Leonis tetigerit metas, tum istę arbores ęstu valido fissis corticibus, succinum sui liquoris in subiectos latices, seu fluuios, indurandum emittunt: sicq́ stillando, quodcunq́ obiectum corpus sui tenacitate tanquam glutinum inuoluit: quo fit, vt ranę, mures, culices, araneę, muscę, aristæ, legumina, & his similia, in resinoso hoc visco (vt infrà lib. XVIII. cap. XII. patebit) rapta inuoluantur, ac indurentur, etiam si in arenam ceciderint continuatę guttę, quia imbre supereffuso ad riuos, inde flumina, & tandem in mare deferuntur: vbi instar aliarum arborum tantùm certo tempore indurantur, vt saxosa duritie coctum, dira tempestate per mare Gothicum, seu Finnonicum, ac Liuonicum euomatur in Prutenicum littus, scilicet Meridionale, directè oppositum Septentrioni: & hoc omni tempore, quo flatibus vndę voluantur ad Prutenicam terram: in qua ob Principis edictum, nulli nisi deputati, & iurati laboratores, succinum huiusmodi colligere possunt.

De quæstu

De quæstu, & vsu Succini.

CAP. IX.

VIVS autem succini non exiguus questus est primùm Principi, in cuius littore ad plura millia vasorum quotannis colligitur, & mercatoribus in ipsa grossitie venundatur: qui politiori superinducta purgatione, in variis formis tum terrestri, tum marino itinere, sic splendidè purgatum, in longinquas deportant regiones, vt indurati liquoris splendorem admirantes, pulcherrimam raritatem appretientur. Vbi enim nascitur, ob assiduitatem parum voluptatis allicit, vel vilescit: vbi alienigenis in maxima auiditate seruatur. Adeò nulla voluptas est, quæ non assiduitate sui fastidium mortalibus pariat, vbi raritate, & temperamento affectuum, ac vsuum, in maximo desiderio postulatur. Ex hoc succino gentilium superstitiosa vanitate ob mirum splendorem, simulachra, immò & latę mensę fusorum singulari artificio fabricantur. Ideò pretium eius per occasionem euentuum, ac vtentium variatur, & eò auidius, quò in se contineat omnium colorum diuersitatem, atque formam, seu corpuscula animalium prędictorum minutorum, origine distillationis incorporata, veluti nonnullę arbores, quæ asperitate aquarum lapidescunt, prout alibi relinquitur enarratum. Sunt igitur artificum huius succini maximę societates, quę eo quęstu partim sub dominio Regis Polonię in opulentissimo oppido Gedanensi, partim sub Duce Prussię liberaliter viuunt, largumque tributum principibus, ac magistratibus eorundem pendunt: & fortè opulentior sors eisdem artificibus proueniret, si fragmentorum succineorum fusoria conglutinatione minutias igneo feruore conflare scirent. Et licet hæc ars auidè satis desideratur, ibidem tamen adhuc, vt apparet, nondum adepta, & forsan vix vt fusilis, aut malleabilis fiat, adipiscetur. Pompeia Neronis vxor succinei coloris capillos incessanter nutriens, omnes fœminas habuit in ea voluptate sequaces.

Quęstus succini

Succinū exportatur.

Voluptas nauseam habet.

Mensę succini.

Diuersitas colorum.

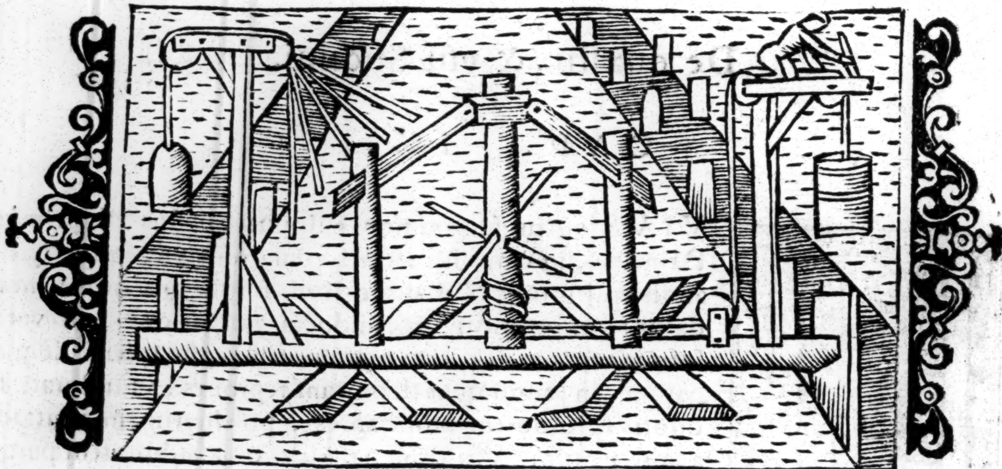
Arbores lapidescunt.

Rex Polonię

Dux Prussię.

Quęstus maior quomodo fit.

De palis intra glaciem firmandis.

CAP. X.

Glacialis fortitudo.
Pali firmantur.
Modus calcādi glaciem.
Nauis vastissima mouetur à puero.
Holmiæ fundamentum.
Portus apertissimus sine anchoris.

AXIMA præterea commoditas fundamentorum sub arcibus, turribus, aut muris firmandorum, præbet ipsa planities, & fortitudo glacialis, vbi rotulis, & funibus inter altas trabes dispositis, pali prædictorum lignorum ferreis cuspidibus muniti, violento casu grauissimi ponderis suspensi, ac artificum manu laxati, ad ima truduntur, longoq; situ & ordine, quomodo & quantum sufficere videtur, diligentissimè collocantur. Nec lubricitas glaciei laborantibus obstat, ne trabes, seu palos plurimum magnos, & ponderosos extollant in altum: quia plantis ferreis, triangulis sub pedibus alligatis, gressum vel regressum, iuxta exigentiam intensi laboris, moderantur: immò talibus suffulti ferreis stylis, tantum trahunt bini homines in glacie, quantum iumenta decem in plana tellure vix amouerent. Nec indiget probatione vis ista, dum homunculi quouis impulsu facilimè mouetur in aquis vastissima nauis. His igitur, & similibus palis innititur regia ciuitas Stocholmensis regni Suetiæ, in profundissimis aquis magnificentia, & sumptibus antiquorum in Meridionali latere ac littore fundata, & ita portubus, ac pontibus distincta, vt nullę naues, quantuncunq; in toto Oceano vastæ sint, velis laxatis illicò ad pontem sine anchoris solo fune ad omnem vsum mercium exponendarum, vel imponendarum firmari possint, prout superius de eius magnifico portu, & emporio est ostensum.

De conges-

De congelatione aquarum impedienda.

CAP. XI.

E autem longissimæ noctis gelu glacies contra palos intrudendos constringatur, aqua perfunditur viscosa pinguedine marinarum belluarum, qua supernatante omnis congelatio aquarum prohibetur, quemadmodum superius in libro de glacialibus bellis cap. XXIII. satis est ostesum. Super hos etiam palos taliter aquis fundoqꝫ immersos, ædificantur domus ligneæ magnarum trabium, tabulisqꝫ abietinis, vel pineis superpositis, populeis, siue betuleis corticibus, & subtilibus truncis rotundis conteguntur, maximè ad effectum mures, vermesqꝫ arcendi, ne grana, vel alia esui necessaria corrodantur, vel igne domestico indiligenter custodito consumantur. Attamen domus illæ quandoqꝫ, etsi super aquas firmatæ sint, tamen fulgure, vel hostilibus insidiis aliquandò incenduntur, quemadmodum in mediis aquis Venetiis multoties fieri vidi, scilicet domestico foco malè sopito optimas, ac ornatissimas ædes concremari. Quòd si ignis non fecerit depopulationem, tunc vis ventorum adeò sæuire solet in plerisqꝫ portubus marinis, præcipuè regiæ Holmensis in Suetia, vt maxima nauigia multigenis referta diuitiis, ad vela parata in vno momento submergantur. Nec plus ex eo naufragio, ob inscrutabilem profunditatem, conspici permittitur, quàm summitas mali maioris, seu antennæ, vel candidi veli. Crediturqꝫ propterea diuersis temporibus eo in gurgite maiorem auri, argenti, æris, ferri, cusæqꝫ monetæ thesaurum fore, quàm habeant pronunc ditissimę arces, & ciuitates: cuius euidens testimonium, & exemplum si quis admirari velit, videat historias charissimi fratris & antecessoris mei Io. Archiepiscopi Vpsalensis.

Noctes longissimę.

Domus sup aquas ędificantur, & quare.

Domus in mediis aquis cõburuntur.

Naues submerguntur.

Diuitiæ infinitę aquis inclusæ.

De fundamentis super glaciem constructis, vel construendis.

CAP. XII.

Tp̄s obseruatur in structuris.

Fundamenta fiunt super glaciē dimergēda

Ligna apta pro fundamētis.

Quercus indurescunt aquis immersæ.

Ligna quercina

VOLENTES insuper architecti sagaces in aquis supponere fundamenta, & erigere sublimes ædes, tempus obseruant, quo stagna, vel flumina glacierum fortitudine vnius saltem palmi (cùm aliquando ad X. palmos, & vltrà) sunt constricta: tuncq; ligna vi aquarum imputrescibilia, saxis annexis gurgiti conuenienti ordine immergunt, omniaq; mensuratim adaptant, vt glacies solis ardore resoluta, super littora, vel remotiores aquas habeant fundamenta firmissimè collocata, ea præsertim causa, quòd tutius ab incendiis, fulgure plerunq; suscitatis, meliores res suas valeant obseruare. Ligna autem eisdem imposita fundamentis, alnus, fagus, pinus palustris, & quercus sunt: quæ tantum aquis immersa indurescunt, vt ferè in ferream duritiem conuertantur. Ideoq; huiusmodi ligna, præsertim quercus supradictas, magno numero & quantitate aquis annuatim immersas, donec ædificandum sit, diligenter obseruant: immò etiam, vt apud Heluctios (Suecorum Gothorumq; soboles, & aborigines) passim cernitur, ipsa quercina ligna vasta magnitudine & multitudine in aquis, tanquam hereditarius & dotalitius thesaurus, perpetuò custodiuntur: nec posteà ab aquis ad vsum extracta, absq; infusione aquarum terebrari, vel dolari valebunt.

De co-

De eodem.

CAP. XIII.

AEDIFICIA verò lignea super aquas in altum eleuanda, ex trabibus fissilitatem rimarum non habentibus, commodius (ne obliquo imbrium, vel niuium casu, & impressione putrescant) construuntur. Quo autem tempore ex nemoribus artificum industria secari, & extrahi debeant, breuitatis causa curiosum lectorem ad Plinium lib. XVI. cap. XXXIX. remittendum puto: qui & alibi lib. XXXVI. cap. XV. ædificia sine clauo & ferro fieri probat: quod in Septentrionalibus locis (minimè indigens probatione) fieri solet: vbi spatiosæ ædes sine ferrea compagine solidissimè fabricantur, præsertim in extremis terris Bothniæ, vel Septentrionis, vbi rarus est vsus ferramentorum, ob defectum eius metalli, & propter excellens artificum ingenium, qui non secus ædes, quàm arcas bituminatas (vt ne aquarum guttula instillet) perfectè construere nôrunt. Ab his autem lignis cauere coguntur, quæ intus lapides nutrierant tacitis incrementis, ne ferris, & dolabris sint nocitura. Attamen vt pontibus in paludinosis voraginibus, vel calcibus coquendis inseruiant, diligenter aptantur. Sunt & certa lignorum genera, quæ forinsecus ad structuram ob scabrosos cortices omnino videntur incommoda: sed duobus, vel tribus digitis à cortice depositis, optima redduntur ad quemlibet artificis vsum: immò tota arbor ex incisione, vel fissione, quàm apta sit, architectorum experientia manifestatur, prout etiam toti fontes ex venula cognoscuntur, quemadmodum superius de scaturigine fontium est ostensum.

Ligna nō rimosa.

Plinii positio notanda.

Aedificia sine iunctura ferri.

Vsus ferri rarus sub polo arctico.

Lapides arboribus connati obstant ferris.

Ligna intus aptiora.

Experientia architectorum.

De portubus expurgandis.

CAP. XIIII.

Violentia vetorum obstruun tur portus.

Modus purgandi portus.

Portus sarculo ferreo purgantur.

QVIA littora, ac portus marini, vbi nauigia vel ingredi, vel egredi, aut in anchoris stationes habere solent, ventorum violentia, & arenarum egestione in graue damnum Reipub. sæpius obstruuntur, vel limo è fluminibus egesto eleuatiores, & angustiores constringuntur, prouisum est veterum sagaci industria, vt modis hic depictis, vel aliis similibus remediis contra tam insignia damna publico stipendio occurratur, eo videlicet modo, quòd aliquot peritioribus, vel pluribus in populo operis magistris, ducenti, trecenti, vel plures, aut pauciores stato tempore deputantur laboratores, qui non segniter ordine & pretio constituto, exequantur imperata. Hi igitur per decades distincti, vt pars in littore, pars super aquas, ordinatè laborant: idq; per sarculum ferreum dentatum, siue vngulatum, qui inter duas nauiculas suspensus à littore educitur, ac inter disiunctas hastas in fundo fixas, recto descensu grauitate vrgente dimittitur in momento, sicq; dimissum arena, vel limo repletum, fune fortissimo eius caudæ alligato, per littorales laboratores magna violentia extrahitur, eò quòd plus molis in littus reducitur, quàm in curru trahentibus octo equis educi posset.

De fossis

De fossis, & canalibus repurgandis.

CAP. XV.

AETERVM stipendio publico, ac denario diurno plures homines, vt aqueas fossas, siue canalia distincto ordine, & loco purgent, cum nauiculis à præsidentibus conducuntur, hoc scilicet modo, vt vnusquisque longum, siue protensum fossorium cauum, & curuatum habeat, idque in fundum purgandum demissum, arenaque, vel limo repletum extrahat, ac nauiculæ propriæ, qua more piscatorum vehitur, donec repleatur, immittat, sicque repletum, ad locum præsidentium iussu ad iustam distantiam extra mœnia designatum, comportet: qui locus si palustris, & mollis est, longo & lato tractu ordinatis firmatur palis, diurnoque aquarum fimo, & platearum luto repletur, & eleuatur, vt sole ventisque desiccetur: tandem primùm oleribus, inde plantis, & fructiferis arboribus, postea solatiosis ædibus pro hominum conuictu distinctis plateis, siue regionibus adaptantur. Talesque ædes regimine præsidum multiplici modo & iure, secundum prouidam obligationem eorum, qui ædes, & hortos huiusmodi inhabitandos suscipiunt, disponuntur. Plateæ verò, vel vici publici, eo ordine distinguuntur, vt decorum, vtilemque aditum habeant ad principalem ciuitatem, vel castellum, cuius leges, & mensuras, ac onera comportare teneantur. Si verò arida, ac plana extra mœnia videntur loca, congestum nihilominus limum super ea componunt, donec foraminibus distinctis, apta sit pro defensoriis tormentis sustinendis. Mira itaque industria soliciti sunt laboratores prędicti, vt aucto numero nauicularum, quibus fimum exportant, auctam recipiant mercedem, continuo labore cumulandam. Sed mirabilior, ac discretior præsidentium est industria, qui ciues indigentes eo compendio releuant, ciuitatem incolis habitandam amplificant, ac fiscum sine quorumcunque iactura prouidè adaugent. Reliqua qui videre velit, in simili Reipublicæ bono multiplicando, Strabonem legat lib. primo in verbo Sarbonicus lacus: vbi plurima recenset de inundatione, & decursione maris, lectu non indigna. Etiam Cassiodorum lib. I I. in epistola directa Senatui Vrbis, hoc modo: Theodericus Rex. Grata nobis est &c. Et sequenti: Iustitię ratio &c.

Modus purgandi fossas.

Locus palustris fimo firmatur.

Ordo faciendi hortos, ędes, & muros in palude, vel molli loco.

Distinctio platearum.

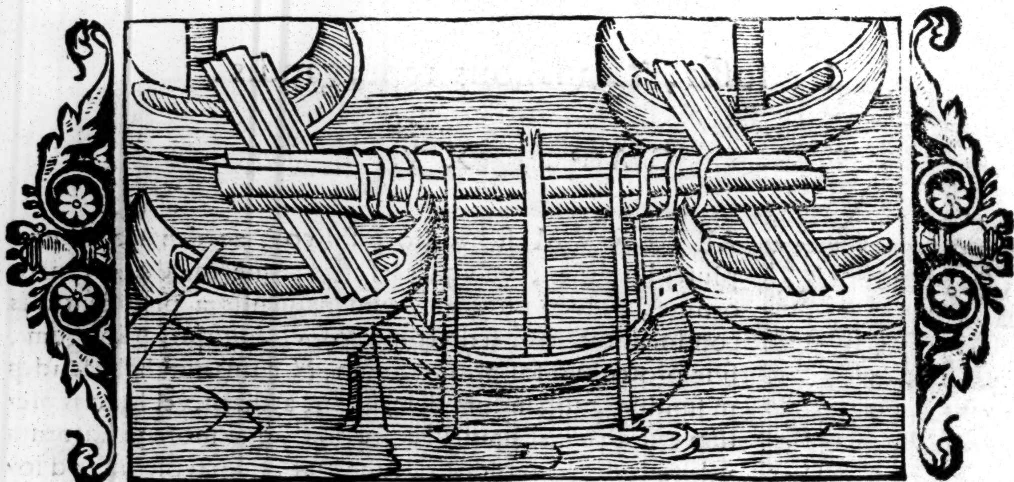
Industria fidelium prȩsidentium valde laudanda.

Fiscus sine iniuria augetur.

Sarbōicus lacus

Cassiodo. lib. 2

De nauibus extrahendis.

CAP. XVI.

Res desolata iuuatur.

ICET sola inspectione figura hæc videatur se, suamque causam sine quouis vlteriori interprete manifestare: attamen nonnihil addendum erit, quo deprehendatur, humano ingenio desolatis admodum rebus succurri posse. Euenit enim aliquando, quòd tempestatum vi, vel alia quauis negligentia, etiam in sereno vento, & tuto portu, excelsa nauigia submergantur: quo casu duo, vel quatuor eximię naues aquis repletæ, trabibusque desuper connexæ, in vtroque latere adhiberi solent, vrinatorumque ingenio fortissimis funibus subtus erigenda nauis colligari, ac desuper dextrorsum & sinistrorsum in trabibus firmari, & demum omnibus ritè dispositis, atque aquis è nauibus exhaustis, paulatim suo ascensu exoneratis, submersum nauigium eleuatur. Si autem vicino littori submersa videtur nauis, funibus ac rotulis inter palos, siue machinas ligneas affixis, virtute robustorum hominum (quorum numerus illic infinitus est) facilimè eleuatur, & educitur extra aquas. Nauium verò bellicarum, æneis ferreisque bombardis, & tormentis, lapideisque globis repletarum, inter multas quomodolibet submersas, vix vna saluatur: non quòd vires, sumptus, & ingenia pro eisdem extrahendis in Principe, & populo deesse videantur: sed quia inter cæcas (vt vocant) rupes, veluti turres, aut antra cauernosa, demersæ tenentur: eiusque rei periculosus casus ferè continuis annis in Septentrionalibus aquis incidens, memoriam ad posteros mittit, ne putent se vel à tempestatibus, vel naufragiis, vel aliis horrendis incommodis, vel seuera Dei vltione securos, & immunes, quando tales res in nauibus portant, vnde offensus Deus vltionem emittit, sicuti sunt campanæ diuino obsequio dedicatæ, quæ sub colore defendendæ religionis, & patriæ, contemptibiliter vertuntur in bombardas. Nec negandum erit defensionem fieri debere: sed non cum iniuria diuini honoris, propter quem in Ecclesia Catholica ad excitandum populi deuotionem, campanæ sunt institutæ. Quid etiam lucri Lubicenses, & eorum complices anno M.D.XXVI. ex talibus profanatis Ecclesiæ rebus habuerunt, eorum annales, sicuti & vicinarum regionum, vnde fuerunt violenter extractæ, quasi de auro Tholosano occupato, nil profuturo, perpetuè attestantur.

Nauigia in portu submersa extrahuntur.

Nauis submersa leuatur.

Naues bellicę rarissimè leuantur, & quare?

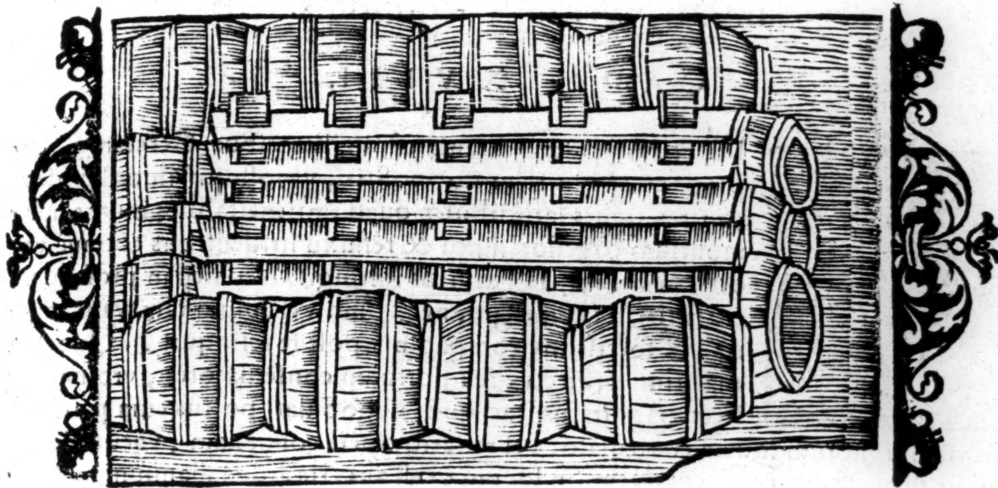
Antra cauernosa sub aquis.

Vltio diuina.

Cāpanæ in bōbardas transfusæ bellatorib' infortunatę.

Auro Tholosano oēs depauperantur.

De trabis

De trabibus, marinis fluctibus in littore opponendis.

CAP. XVII.

VAM vehemens, & tempestuosus ab Aquilonaribus spiraculis exurgit ventus, superioribus primis libris cap. de natura Tiphonis, ventiq; Circii, extitit demonstratum. Nunc autem quale commodum, vel damnum in portubus saluandarum nauium efficere soleat, paucissimis exemplis ostendetur. Extant in Occiduis littoribus Cęs. Maiest. Zelandiæ, Hollandiæ, ac vtriusq; Frisiæ, altissimi arenarum montes & colles, solummodò è visceribus profundi maris Germanici, dudum vi ventorum integro anno aut plus, à Septentrione perflantium, recollecti: qui nec herbam, nec fruticem, nec virens aliquod, ob solis adustionem, & continuam ventorum asperitatem, gignunt: attamen eminentissimo aspectu suo multis instanti naufragio perituris, indubiam spem afferunt, vt sinum vmbramq; eorum arripientes, salui fiant: hocq; solum commodum est, vt à longè hos montes prospicientes, & accedentes, directius inueniant portuum securitatem: & forsitan vno, aut altero monte infelices, ac trepidos nautas non excipiente, tunc ordine naturę sese alii montes offerunt, eosdem continuò in portu tuto recepturi. Necq; tamen turres in portubus melioribus ostendendis desunt, in montibus his fabricatæ, aut alia signa gibbosa montium, ne periclitentur nauigantes.

Tipho.
Circius.
Montes arenosi vulgariter Sanddunen dicti
Montes ostendũt portus.
Montes quasi à natura ordiati
Turres portuũ.

De vehementia ventorum, & fluctuum in multis portubus Aquilonis.

CAP. XVIII.

Vis ventorũ vehemẽtissima.

IS etiam ventorum tanta est in littoribus Germaniæ, Septentrionalibus regnis oppositis, vt robustissimos lapideos aggeres, lignis lapidibusq; quasi impenetrabiles muros instar montium cõgestos, fluxu & refluxu stridentibus cõtinuè vndis (veluti stupas) diuisos infringit, secumq; in profundum extrahit, ac demergit, nec vllum vestigium tam vasti aggeris, & fortissimæ compaginis post se relinquit. Quocirca maritimi præfecti, seu portuum conseruatores, vrbium scilicet magistratus (ad quos depopulati portus cura pertinet) immensam lignorum struem craticulato, vel retiario opere connexam, vacuis doliis, seu vasis suppositis, quasi natantem, in locum exesi aggeris ardua manuum multitudine, & magnis sumptibus apportari procurant, infinitisq; lapidibus diuerso nauigiorum, præsertim promonum, vel dromonum genere, apportatis & impositis, ad ima disposito ordine dimergunt, ferreisq; iuncturis multarum millium librarum ita connectere conantur, vt nulla vis humana vnquam credatur opus illud resolutura: attamen ne rapax elementorum vis redeat, in continua formidine pendent. Vasa autem moli illi subiecta, vel alligata, funibus excisis, violentoq; pondere liberata, adeò repentè ab aquis in altum exiliunt, vt fulminis impetu videantur eiecta.

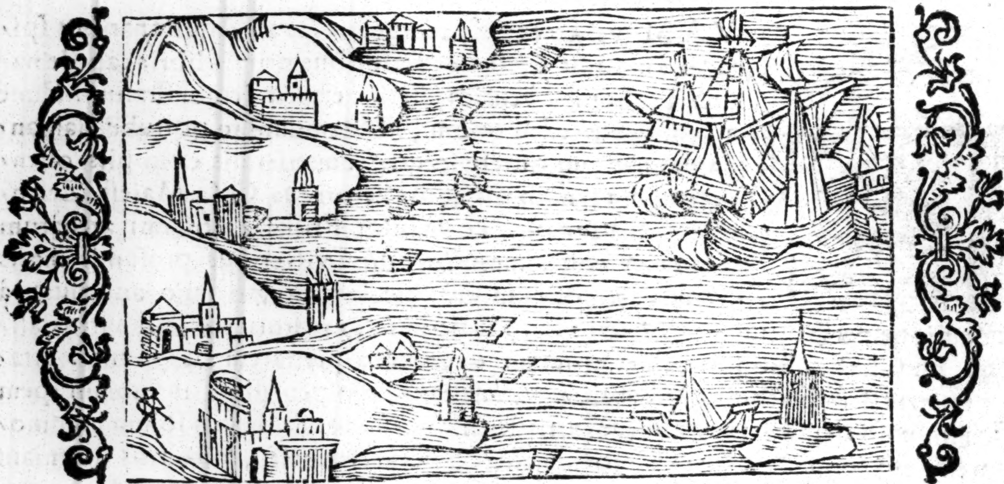
Nil relinquit sæua tempestas.

Strues lignorũ immensa.

Vsus promonũ.

Rapax elementorum vis.

Vasa exiliẽtia.

De portubus per signa littoralia petendis.

CAP. XIX.

TVRRIBVS altis in littore, & portu vrbium, ignis copiosus, maximè in latissimis lucernis multitudine candelarum, in loco eminentiori repositis, in autumno, hyemeq; in mari Germanico, Sarmatico, ac Gothico, sub continuis noctibus refouetur, vt nauigantes securius, commodiusq; optatos portus valeant inueniri: quia in nonnullis eiusdem maris littoribus importuosa loca, vel rupes sub aquis latitantes, vel arenosi colles vi tempestatum (vt prædictum est) coacti reperiuntur, vt naues

Ignis refouetur in noctibus eminentiori loco.

Colles arenosi.

vt naues his obstantibus, nunquàm dirigi poterunt in tutas stationes, præsertim tempore densarum tenebrarum decrescentis autumni, & hyemis, quando negotiatores ob classes hostiles frequentius quàm commodius, causa ingentissimi quæstus & lucri nauigare consueuerunt: & ob hanc rationem communibus mercatorum expensis continuò hæc luminaria nautis intrare volentibus, super portuum turres incenduntur. Sed rursus cauere solent, ne nauis aliqua hostilis è sublimiori culmine mali, vel antennæ, pro insidiis instruendis ardentes habens lucernas, latitet obliquo latere dextrorsum, vel leuorsum extra communem viam. Verùm his, & similibus occurrentibus malis, periti fidelesque nautæ ex industria, & experientia, virtute adhærentis arenæ, bolide in profundum dimissa, cognoscere possunt, an propè, vel procul petendus sit portus, vt aliorsum insidias fugiendo declinent. Præterea cernuntur ingentia dolia, intus & foris picata, ferreis catenis, & anchoris in profundo ligata, quæ diurno tempore, vel hyemali plenilunio trepidantibus nautis securum ingressum ostendere solent, quemadmodum in portubus Venetorum cuneatis lignorum, vel saxorum turriculis demonstratur. Veruntamen post sæuas tempestates nouos semper introitus anxiè scrutari coguntur, quemadmodum Romani in hostiis Tyberinis, vel potius aliunde adnauigantes, ne fortè affluxus & refluxus maris, ac Tyberis ore obstructo, aliquando limo saxoque congestis, vel innauigabilem, vel periculosum aut flexuosum efficiat portum. Quomodo autem id fieri credatur, supraallegatus Strabo capite huius libri XV. in verbo Sarbonicus lacus, ostendit.

Nauigatio hyemalis lucrosa sed periculosa

Lucernæ continuę i turribus portuum.

Insidiæ piratarum cauendæ

Profunditas maris bolide inuestigatur.

Dolia picata natantia introitū monstrant.

Portus Venetorum.

Hostia Tyberia Romani notent periculū, et caueant in tpe.

Adhuc de origine Succini, vel Ambræ, superius non notatum.

CAP. XX.

DE Succino, seu ambra, & eius origine, ac quæstuosa collectione, licet multi graues autores minimè conueniant, tamen eius naturam verius quàm alii, Cassiodorus lib. V. Epistolarum cap. II. Hestis scribens, attigisse videtur. Ait enim: Hæc quodam Cornelio scribente, legitur in interioribus insulis Oceani ex arboris succo defluens, vnde & Succinum dicitur, paulatim solis ardore coalescere: fit enim sudatile metallum teneritudo perspicua, modò croceo colore rubens, modò flammea claritate pinguescens, vt cùm in maris fuerit delapsa confinio, æstu alternante purgata, littoribus tradatur exposita. Hæc ille dicit, videlicet ex arboris succo, nimirum abietis, vel pini, vel vtriusque succinum nasci, vt defluens viscosa tenacitate sibi quodcunque obuium, vt sunt ranunculæ, araneæ, vespæ, formicæ, vel vermes, sibi incorporet, atque diuerso colore decoret. Immò eiusdem autoris opinioni superaddendum erit, apud pictores vix coloribus res ita depingi posse, sicuti natura colorem variauit in ambra, seu succino, arte peritorum artificum elaborato. Ex Sueticis, Finlandicis, ac Estonicis littoribus succinum indeficiens perpetuò venit in Prussiam, & inde in remotiores regiones effertur, sed præcipuè ex Prussiæ emporio Gedanensi. Talisque ambra, seu succinum, omnium colorum capax est, & vermiculorum. Nec solùm in littore hoc marino post diras tempestates colligitur, sed & duobus, tribúsue milliaribus à mari in agris vomeribus exaratis. Sed hoc quod quasi atra flamma resplendet, semper ad ornatum plebeiarum fœminarum venundatur.

Natura & origo uccini, seu ambræ.

Metallum sudatile.

Vermes diuersi succino incorporantur.

Color variatur in ambra.

Succinum vnde venit.

Prussia.

Gedanum.

Succinū à Prussia portatur in remotas regiones.

De incendiis extinguendis.

CAP. XXI.

Ignis quasi ꝑpetuus in Septentrioalibus regnis.

Causæ variç vnde incẽdia fiũt

VM maiori parte totius anni ob intensum frigus homines Septentrionales perpetuum enutriant ignem, mirum non est, si illic grassentur incendia vsq; ad extremam omnium rerum depopulationem. Aliquando enim populis magnis laboribus & vigiliis fatigatis, aliquando potu somnoq; sepultis, aliquando hostilibus insidiis, aliquando coruscantibus tonitruis, aliquando secretis naturæ fomentis tempore nimii æstus, & continuarum balnearum, & clibanorum, quandoq; bombardalium puluerum incautè custoditorum, quandoq; etiam pistorum, cocorum, coctorumq; ceruisię, & fusorum metallicorum pigritia, vel alio quouis fortuito casu excitantur ignes, vel extincti tenuissima relicta scintilla, maioribus flammis erumpunt. Quo euentu quicquid occurrit (citius tamen res vilissimæ, quàm pretiosæ) turbata ratione saluatur: nec alio periculo magis, citiusq; ostenduntur affectus, aut passiones, quàm in simili miseria, & repentina calamitate, vbi interuallum non admittitur consulendi peritos, vel expectare amicos. Prima tamen cura debilium parentum, imbecilliumq; infantum, tanquam melioris substantiæ, periculo eruendorum adesse consueuit. Deinde supellectilium pretiosarum, atq; literarum, & iurium quarumlibet possessionum. Insuper thesauri: cuius amori perplexo, vel difficili extractioni plurimi intenti, cadentibus incendio tectis, parietibus, portisq;, & fenestris flamma præclusis, ibidem intereunt, vel parte infelicis pecuniæ, auri, & argenti humeris suspensa, præcipitio & grauitate sese saluare cupientes, vel illicò obeunt, vel membris confractis sempiterno dolore tabescunt.

Res vilissimç citius quàm bonæ saluantur.

Affectus ostendentur i calamitate.

Cura prima liberandi parentes & infantes

Supellectilia.

Iura.

Thesauri.

Onusti pecunia erueda cremantur.

De fidelis

De fidelibus amicis tempore incendii probandis.

CAP. XXII.

VLTIS tamen prosunt fideles amici, qui subita præsentia tam homines, quàm thesauros, ac quicquid pretiosum fuerit, congregantes, ad omnimodam restitutionem seruant, eaq; omnia præter spem patronis saluata consignant. Sed neq; negandum erit, quin rapaces, & furtiuæ manus adsunt, quæ occasione quęsita, & inuenta, magnam partem diripiunt, & exportant: quos ideò recenter apprehensos, velut incendiarios non fortuitos, ignibus cremandos immittunt. Veruntamen subertis flammis, mox signo sonoq; prætorianæ campanæ, & si fortius vrget, maioris Ecclesiæ, cuncti excitati, ad incendia restinguenda harpaginibus, atq; coriariis vrnis arreptis, celerrimè accurrunt. Statuto enim vrbico quisq; ciuis X. vel XX. XXX. aut amplius ad eum vsum reseruat vrnas: quia ab alto effusa aqua, illęsæ iactantur, & subitò repletæ redduntur. Mos erat fratribus religiosis, viris satis valentibus, primùm præ omnibus cęteris (quia vigiles sunt) ad reprimendum ignium incrementum concurrere, & sese extremis periculis alacriter pro ciuibus, quorum eleemosynis viuerent, exponere, vbi reliqui inspectores quasi otiosi astabant. Sed nunc vnius perditissimi fratris apostatæ Lutheri, tantum vbiq; incendium excitatum est, vt nec monachi, nec fratres vniuersi, vel ciues, vel magistratus, Duces, Reges, aut Imperatores, aut Summi pontifices totaliter illud ipsum extinguere possunt. Adeò voluptuosum est miseris apostatę sequacibus, ardenti rebellione ruere in ignes & flammas, quibus comburentur peccatores: quorum etiam conscientiæ vermis non extinguetur in sempiternum.

Amici fideles. *Manus furtiuæ adsunt.* *Cãpanę pulsatę oēs excitãt ad extinctionē ignis.* *Vrnæ coriariæ.* *Harpagines.* *Fr̄es diuersorũ ordinũ extinguũt incēdia.* *Incēdiũ Lutheri apostatę.* *Vermis conscię*

De naufragantibus, & naufragiis restituendis.

CAP. XXIII.

ED nec minor cura adhibenda est in naufragantibus consolandis, aut eorum bonis restituendis, omni iure, æquitate, & pietate id suadente, ac legum veneranda potestate sanciente. Dicit enim Iureconsultus l. qui leuandæ .ff. ad l. Rho. de iact. Qui leuandæ nauis gratia res aliquas proiiciunt, non hanc mentem habent, vt eas pro derelicto habeant: quippe si inuenerint eas ablaturos, & si suspicati fuerint, in quem locum iactę sunt, requisituros: vt perinde sit, ac si quis onere pressus in viam rem abiecerit, mox cum aliis reuersurus, vt eandem auferat. Præterea paragr. si Insti. de re. di. Alia sanè causa est earum rerum, quæ in tempestate maris, leuandæ nauis causa eiiciuntur. Hęc enim dominorum permanent: quia palàm est, eas non eo animo eiici, quòd quis eas habere nollet: sed quò magis cum ipsa naui maris periculum effugiat. Constat ergo eos Principes in Aquilonaribus regnis, ne dicam latius per orbem, nimis impiè miseros naufragos, non solùm ademptione bonorum affligere, verùm aliquando etiam, vt eorum bonis potiantur, vita priuare. Quò autem illud celerius & opportunius admittant, speculas, seu limites, signáue littoralia, ad omne naufragium euitandum posita, abscindi, destrui, & auferri procurant. Nec tantum ingemiscēdum est, multis retroactis temporibus hęc nequissima lucra talibus in-

Naufragis bona sua restituēda. *Res in via abiectę domini ꝑmanent.* *Nauis leuandæ cã abiecta restitui debent.* *Signa littoralia iniqssimè auferuntur.*

Bona naufragantium pleruncp iniquè detinentur.

geniis quæsita fuisse: sed quod & abominabile, hoc infelicissimo seculo, etiam ab illis, qui istis in locis Christianos meliores se esse profitentur, omni iustitia, immò Dei timore posthabito, tales rapinas, quasi bono titulo quæsitas, summoperè sine formidine amplectuntur.

De pœnis bona naufragorum diripientium.

CAP. XXIIII.

Constitutio Friderici 2. de naufragiis.

ANC autem maleuolam præsumptionem, & execrabile factum, qualiter iura tam diuina quàm humana, sacratissimis constitutionibus detestentur & puniant, aut puniri præcipiant, his verbis ostenditur: Nauigia enim (inquit Fridericus secundus in ti. De statu. & consue. & immuni. loc. relig.) quocuncp locorum peruenerint, si quo casu contingenti rupta fuerint, vel aliter ad terram peruenerint, tam nauigia ipsa, quàm nauigantium bona illis integrè reseruentur, ad quos spectabant, antequàm nauigium illud periculum incurrisset, sublata omnium locorum penitus consuetudine, quæ huic aduersatur sanctioni: nisi talia sint nauigia, quæ piraticam exerceant prauitatem, aut sint nobis, vel Christiano nomini inimica. Transgressores verò huius nostræ constitutionis, bonorum suorum publicatione multentur, & si res exegent, eorum audacia iuxta mandatum nostrum modis aliis compescatur.

Pœna raptorū, bōa naufragorū detinentiū.

Furti astringuntur qui naufragia rapiunt.

Insuper per textum in vers. si. Insti. de re. di. hoc modo puniuntur: Qua de causa, si quis res fluctibus expulsas, vel etiam in ipso mari nactus, lucrandi animo abstulerit, furtum committit. Deinde l. si quis. ff. de incen. rui. nauf. ra. na. expug. taliter corripiuntur: Si quis ex naufragio, vel ex incendio, ruinâue seruatam rem, & alio loco positam subtraxerit, aut rapuerit, furti scilicet, aut aliàs bonorum raptorum iudicio tenetur, maximè si non intelligebat ex naufragio, vel incendio, ruinâue eam esse. Iacentem quocp rem ex naufragio, quæ fluctibus expulsa sit, si quis abstulerit, plerricp idem putant: quod ita verum est, si aliquod tempus post naufragium intercesserit. Alioquin si in ipso naufragii tempore id acciderit, nihil interest, vtrum ex ipso mari quiscp rapiat, an ex naufragio, an ex littore.

LIBRI DVODECIMI FINIS.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE AGRICVLTVRA ET HVMANO VICTV LIBER XIII.

PRAEFATIO.

BONAE, & tranquillæ, ac securæ vitæ quantum præstat agriculturæ conditio, nemo ignorat, qui variis agitatus lucripetis quæstibus, nil præter inane fastidium reperiens, ad vltimum se contulerat securissimo exercitio agrorum colendorum: quale etiam nôrunt in Septentrionalibus terris, tempus alternantes secundum syderum, & hyemis qualitatem, prout inferius ostendetur. Quæritur, & inuenitur in Aquilone maxima opulentia ex metallis, in visceribus montium, & pretiosæ pelles ex verticibus arborum, ac pisces diuersorum generum in vasto gurgite: idq; coniunctim, vel diuisim summo discrimine exercetur. Sed ex facie terræ nil nisi tranquillum, & suaue rogatur, ac offertur. Producit enim incredibilem annonæ vtilitatem, cuius amore necessitas omnem pretiosam supellectilem, vires, vitamq; reparando profanat. Testatur hoc ipsum Cicero de Senec. Veniam, inquit, ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector: quæ nec vlla impediuntur senectute, & mihi ad sapientis vitam proximè videntur accedere. Habent enim rationem cum terra, quæ nusquam recusat imperium, nec vnquam sine vsura reddit, quod accepit: agroq; ornato, & bene culto, nihil potest esse vberius, nec specie ornatius. Prætereà lib. I. Offici. Omnium autem rerum, ex quibus acquiritur aliquid, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Catonisq; sententia vir bonus ab optima agricultura dignè laudabatur, velut locuples à locis, id est, agris plenis: & econtrà probrosus ab agro malè culto, & deserto (quo nihil est damnosius) iudicabatur, etiam scriptura testante, quæ pigrum damnat, cuius agrum spinę, & vrticæ in superficie repleuerunt: quem doctus & impiger agricola, vt à dumosis sentibus purgare deberet. Laus enim excolentis est, si agreste solum dulcissimis fructibus amœnetur, eò quòd talibus (teste Saxone) vitæ subsidia iusto laboris commercio repetuntur: qualem nimirum quæstum non nossent, nisi quem fusi sudoris impendio peperissent. Nec immeritò ruralis vitæ habitus, etiam excellentissimis opibus præferendus putatur, cuius integerrimi fructus inter splendidam, abiectamq; fortunam mediocritatis gremio orti, educatiq; viderentur. Hoc tamen consyderandum est, longè robustioris valetudinis iuuenes in agris fieri, quàm in vrbana vmbra: in

Conditio & cõmendatio agriculturę.

Aquilonares agricolę periti.

Quæstus varius

Vtilitas annonę

Cicero.

Terra reddit vsuram.

Cato.

Piger.

Saxo.

Milites robustiores ab agris

Vmbra vrbana

qua somno, & libidinibus indulgentes, imbecilles fiunt: quales in militia strenui duces rarissimè conscribere solent. In eorum enim numero computantur, qui superius lib. VII. cap. XIX. enumerantur.

De impinguatione agrorum.

CAP. I.

Agricolæ periti

Tempus & instrumenta.

Terra ipinguanda.

Vitis nulla fructifera i Aquilõaribus terris

Panis & potus ex granis.

Modus citò impinguandi agros.

Nix densa impinguat agros

IX est gens in Europa, vel toto orbe, quæ diligentius & exactius agrariis officiis intendere solet, quàm Septentrionalis: quæ temporibus, & instrumentis adeò nouit proprietate quadam singula disponere, ac distinguere, vt nedum pro sulcanda arandaq; terra, sed & ea impinguanda, aptissimum modum obseruet: idq; eò magis, & attentius peragit, quò vitem nullam in toto amplissimo orbe Aquilonari, ob asperrimum frigus, habet fructiferam. Quocirca necessarium erit incolis earum terrarum in plerisq; locis ab codem semine potum quærere, quo panem acquirunt: qua difficultate si Italicæ nationes premerentur, certè magna felicitatis ope carerent. Volentes igitur compendiosè impinguare latissimos agros, statuto die circa geminum æquinoctium plurimos vicinos cum bobus, & equis, ac hyemalibus vehiculis, modo hic depicto conuocant, aceruumq; fimosæ pinguedinis exportandum demonstrant: quem illicò plaustris onustis per niuosos campos, aut lubricas argillas conformi labore dispergendum educunt super agros: in quibus quantò densior nix iacuerit, tantò fertilior, lętiorq; multiplicanda seges ęstate resurgit. Experto etenim agricolarum vsu euenit, vt qui diligenti solicitudine, & sudore agros impinguando, præparando, seminandoq;, expectationem imbrium præueniunt, spe certa creduntur fructum suscipere vberiorem: ne parcè colligant, aut metant, vbi parcè seminarunt.

De modo

De modo impinguandi.

CAP. II.

NEC ignorant quo fimo aptius in arenoso, lapidoso, atque eminentiori loco vtendum sit: quia alio pro tritico & siligine, alio pro hordeo & auena, alio pro pisis & fabis, alio pro lino, & canapo, & excellentissimis rapis, iusta distributione vti norunt: satisque proceris culmis, & aristis omne genus seminum, prӕter linum & canapum, eleuatur. Nec alia semina sunt in vsu Septentrionalium regionum, quàm hic enumerata: quia nec spelta crescit, nec surgũ, nec milium, nec panicum, nec ciceres, nec faseoli, nec cucumeres, aut melones, aut cardi, vel carcioffi: qui forsitan debilioribus stomachis pro nutrimento reseruantur. Agros tamen prouidentius tempore autumnalis ęquinoctii, quam vernalis impinguant, vt hostili imminente depopulatione inter niues proiectas fruges ex industria seminantis, resurgente calore vernali in segete & fructu, resurgat & semen. Impinguatis igitur agris, pro mercede diurni laboris aliud non exigitur, aut datur, nisi hilaris liberalisque cœna, qua membra fatigata restaurentur. Vsus etenim ita ex antiquo suaui concordia seruatus est, vt mutuis laboribus alterutrius portando onera, sese inuicem consolentur. Idemque fit in aliis subsidiariis laboribus, pro fœno, grano, alia pro messe ab agris colligenda, & sub tecta diligentius inferenda.

Varietas fimorum

Semina Aquilonaria.

Semina hæc in Aquilone non sunt.

Prouidentia agricolarum tempore hostili.

Pastus liberalis pro mercede datur

Labores subsidiarii dulciores.

De præparatione agrorum.

CAP. III.

QVALIBVS autem instrumentis vtuntur Septentrionales agricolæ, pro parte præsens figura demonstrat, licet in tam amplissimis regionibus facilè non sit omnium applicare imagines: quia aliter agri saxosi, aliter argillares, aliter palustres & molles, aliter montani vomeribus & ligonibus, alternatis etiam temporibus, sicuti & instrumentis, pręparantur ad semen. Habent veteres agricolę certa cœli signa in obseruatione seminum emittendorum, vtpote crispatas, & raras nubes, tanquam aratro diuisas. Præterea ex vepribus, & foliis crescentibus, siue

Cultura variatur instrumentis.

Signa cœlestia attenduntur.

casuris, vti astronomi fertilius ex stellarum inspectione seminari confidunt, quòd alibi tardius, alibi tempestiuius emissum semen emergat: & hoc quoque clementis naturæ (quæ nihil occultum esse voluit) verissimum signum, quod secum affert, vt se, terramque peti suadet, promittitque quandam stercoris & pinguedinis vicem, præcipuè ex densitate niuium relictæ, & contra rigores terram, sataque operiri à se nuntiat, & monet festinari. Siliginem tamen hyemalem seminant circa occasum Caniculæ, quam euoluto ferè anno colligunt fertilissima messe maturam. Vernali etiam tempore eandem in fine Tauri seminant, maturamque colligunt in corde Leonis. Hoc idem de tritico, hordeoque, & auena seruatur: similiter & de fructibus antedictis, in campestribus agris. Alia etiam vis est in noualibus, vbi excisis dumetis, & syluis, pariterque combustis, fructus copiosus ascendit: sepibusque oblongis contra feras depopulantes munitur: atque ob hanc causam rusticorum turba quandoque pigra, auiditate mira excitatur ad quæstum raptarum pellium ferinarum.

Natura clemens. Terra inuitat agricolas. Siligo. Sex septimanis quoddã genus hordei maturescit. Noualia. Pigri prędа excitantur.

Adhuc de vtilitate agriculturæ.

CAP. IIII.

EXTANT in vulgari Gothico pauci rhythmi cuiusdam sancti Henrici Episcopi Lincopensis in commendationem agriculturę, satis compendiosè posteris pro memoria sempiterna relicti, his verbis:

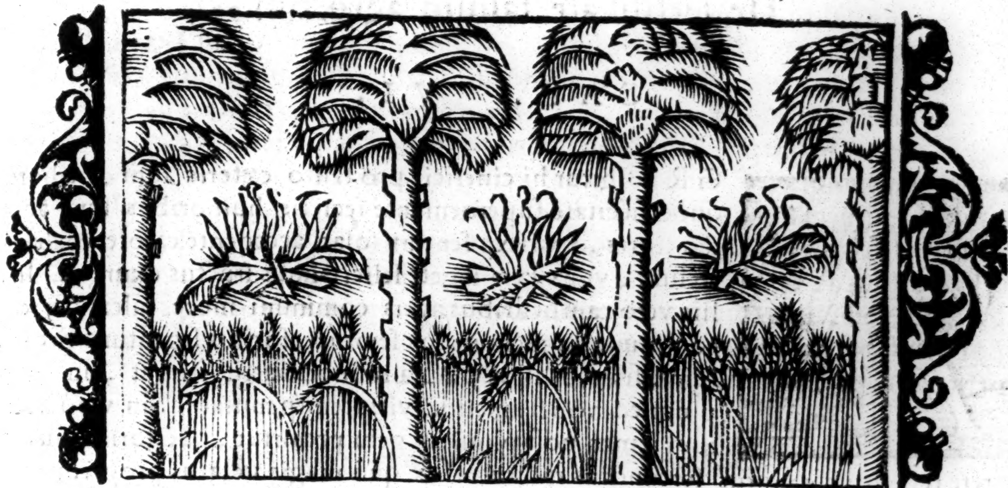
Haued draeper maangen man,
Haa iorden brukar sael aer han.

Id est, mare multos occidit, vbi felix est, qui terram colit. Et ita reuera compertum est, vt non tantum mare negotiatoribus fœneratur, quantum agrorum indefessa fertilitas cultoribus suis: qui eò securiores sunt in colligenda messe, quò diligentius arte & labore præparauerant agros. Adeò potentis naturæ beneficio excellentissimis opibus præferenda sunt lucra aruorum: quæ nemo nouit, nisi qui labore sudoreque solatium hoc peperisset. Sed his, & similibus felicis agriculturæ laudibus, præceptis, & instrumentis, suis autoribus, Catoni Romano aliisque, relictis, vnum annectendum hic erit, morem scilicet in populis Septentrionalibus fore, vt quotiescunque ager, pratum, lacus, aut domus humani sanguinis effusione per homicidium polluitur, tunc illicò fusa communi oratione gentis, & sacerdotali reconciliatione vbertati pristinæ restituunt fertilitatem. Et insuper mos est populis illis, vt in vigilia diui Ioannis Baptistæ, tempore mediæ æstatis, circumeant agros florentes, eisdem certis precationibus adhibitis, frondes in modum crucis imponentes, vt diuini numinis virtute segetes sine fulgure, coruscatione, & tempestate perueniant ad maturitatem. De quibus inferius lib. XVI. in pluribus capitulis, præcipuè IX. (si lectori placet) extensius aliquid intueatur.

Henricus eps Lincopensis. Rhythmi Gothici. Interpretatio. Fertilitas indefessa. Lucra aruorũ. Scriptores agriculturę. Mos Christiãorũ agricolarũ. Benedictio agrorũ & aliarũ rerum.

De cines

De cinericiis, & syluestribus agris.

CAP. V.

VETVSTO tempore vnicuique in funiculo distributionis ager proprius diuisus, & deputatus erat, censuque descriptus, vt possessio sua nulli haberetur incerta, quam pro tributorum susceperat quantitate soluendam. Attamen oborto per occasionem latiore terrarum spatio, & fertiliori, nulli violentiam faciens, quisque contendit pro ingenio & viribus aliquid superaddere solo quæsito. Et hinc est, quòd virgulta noxia importunitate in vicinioribus syluis nascentia, euulsis cespitibus pro fertiliore agro formando, igne supposito conatur auferre, ne radicum quidem capilli, & syluestres asperitates paulatim surgentes, agrorum visceribus inserantur, & more viperino prolem sibi fœcunditate contraria nutriat, vnde se propago ventura corrumpat. Cineribus itaque ex cespitum, virgarumque, & sarmentorum combustione super faciem terræ relictis, mira fœcunditas exurgit, vt siligine præsertim, rapisque, & papauere, lino, & canapo seminatis, multiplicatus enascitur fructus. Cauent tamen, ne sic solutus ignis, obuias populetur incendio syluas: & hoc circa rupes, & aquas: quarum obiectu, ne amplius coalescat, metas impermeabiles ponunt. Alioquin euenit, vt viritim singuli domos exeant à toto territorio, pro restinguendis flammis, veluti contra hostes, omnia incendiis & rapinis crudeliter deuastantes.

Agri distributi.

Augmẽta agrorum.

Virgulta cõburuntur.

Fœcũditas mira.

Fructus varii.

Bellum contra ignem.

De fertilitate talium agrorum.

CAP. VI.

Agri cinericii. Seges læta. Ratio seminandi, & vtilitas.

GRI igitur hi cinericii pro tanto cæteris sunt fertiliores, quòd siccitate superueniente secretis humoribus sunt abundantiores, sparsaque semina solari accedente calore coalescere faciunt, vt ex læta segete felicissimus fructus exurgat. In aliis verò campestribus agris communi more sulcatis, cùm compluuntur iacta in eos semina, fortius ligantur. Sed rursum, si agros illos pluuia immoderatius irrigat, in culmo pinguedinem frumenti, virtutemque mutat. Sin verò iactatum semen post pluuiam gelu premitur, quò foris citius apparere repellitur, eo intus fœcundius radicatur: & quò magis vetatur progredi, cogitur multiplicari: quia cùm ab immaturo ortu restringitur, ex conceptionis suę tarditate laxatum, ad fructum vberius repletur, & ampliatur. Et hæc sint dicta pro seminibus hyemis, quando etiam ingruente hostilitate (vt superius dictum est) ruricolæ super faciem niuium seminant, supposito agro præparato, vt sine læsione auium sensim vento Australi cooperante, descendat in terram. Habent præterea Aquilonares populi agros suos saxosis aggeribus, similiter & obeliscis, rupibus, aquis, amnibus, & perennibus venis scaturientibus, immò & carbonibus tilieninis imputrescibilibus, vbique distinctos: & qui talibus signis diffiniri nequeunt, iudicio agrimensorum in hastis, aut pergulis, vel passibus, aut funiculis, vel iugeribus cedunt: immò in colligendis messibus sese alacriter, & mutuò iuuant, lætoque conuiuio litem (si qua orta videtur) pariterque laborem absoluunt. Hacque via concordię plures agri redduntur pacifici, & fertiliores: similiter & noualia virgultorum extirpatione ampliata redduntur: & inde tanquam ex optima terra, odor optimus exit, vt Plinio placet lib. XVII. cap. V.

Ruricolæ seminãt super niuē. Agri distinguũtur. Agrimensores. Lis dirimitũ conuiuiis.

De tritus

De trituratione per hyemem.

CAP. VII.

OLLECTA messe diuersarum frugum in amplissimis horreis, ad hoc specialiter fabricatis, aptiorem trituram omnem vsque in profundam hyemem, quando longiores sunt noctes, reseruant. Tunc etenim pacto pretii, vel frumenti loco mercedis interueniente, duo, tres, quatuor, vel plures, grana super amplo asserum pauimento contabulato, manipulorum positione ac concussione, picea in medio horrei lucente flamma, excutiunt, triturant, & expurgant, tempus diligenter obseruantes, quo paleam à frugibus separaturi ventos habeant, qui pulueres seorsum deferant, ne vitalibus membris triturantium nocere possint. Puluis enim ille quasi imperceptibiliter sui subtilitate os ingrediens, adeò conglomeratur in faucibus, vt nisi celeri remedio hauriendæ, seu bibendæ recentis ceruisiæ occursum fuerit, nil amplius, aut exiguum de frugibus trituratis edet: ne Platonis sententia frustra videatur assumpta, qua dicitur, Omnem agricolam suas habere contrarietates: quia etsi tutus videtur (vt supradictum est primo capite) habet tamen vlcera fortunæ, scilicet siccitatis, ardoris, pluuiæ, ac tempestatis: quibus interdum hostilis furor, ac depopulatio superadditur, vt inde pro horreorum defensione quandoque oriatur impacabile bellum. Quando enim rustici intuentur huiusmodi horrea sua ab hostibus in vsum equorum, & stationum armatorum violenter assumi, obseratis forinsecus ianuis, immisso igne, propria granaria, seu horrea, quasi hyemalia latibula inimicorum, repentina conflagratione absumi procurant. Si verò domestico furto è granorum aceruo sic triturato, quocunque modo vel ingenio aliquid ablatum fuerit, vix vlla emenda oblata fur ille, licet rarissimus (patria appellatione Drosagump dictus) sine graui supplicio absolui solet: quia furari nec licet, nec opus erit, quando tempore famis, vel agri seminandi, mediante pretio, pacto, vel pia subuentione, nunquàm subtrahitur indigentibus annona. Igitur in profundissima hyeme, sicut beneficio ignis tempore longæ noctis triturantibus geminatur quæstus, ita colonis vberiores accrescunt fructus, vt in omni rerum euentu multis succurrerere possint. Iumentorum verò vsu & cal atione, quemadmodum in Italia modus est triturandi, nunquàm in toto Septentrione dissoluuntur à spicis grana, sed priuatis horreis (vt dictum est) in longissima nocte.

Trituratio hyemalis.

Modus triturandi.

Flamma picea.

Ventus trituran tibus necessarius.

Puluis frumētarius noxius.

Agricola habet suas contrarietates.

Vlcera fortunæ.

Bellū īpacabile pro horreis.

Horrea propria cōburūt icolæ cum hostibus inclusis.

Fur granorum.

Drosagump.

Annona cōceditur indigenti.

Granaria ampla & longa.
Horrea regis Theoderici.

Granaria etiam magna sunt, & multa in Septentrione, vicatim diuisa in maximis pagis, & villis, vbilibet in prouinciis separatis. Sed longitudinem, aut latitudinem horreorum Regis Theoderici, qualem in agro Rauennati habuit, nequaquam attingunt. Refert enim Procopius, ea fuisse trium milliarium Italicorum in longitudine, & amplitudine vnius milliaris continuata mensura.

De diuersitate messium colligendarum.

CAP. VIII.

Diuersitas agriculturæ.
Fruges sex hebdomadis maturescunt.
Causa repetinæ maturitatis.
Aristę hexagōæ
Pretium laborū læto conuiuio soluitur.
Cōiugia fiūt ad domesticā honestatē dirigēdam &c.
Experientia matrimonialiter coniūgēdorū.

DMIRANDA naturæ dispensatio est, vt aliter, alioq; tempore, modo, & industria colatur terra Septentrionalis, vt dictum est: aliter Aethiopica, vel Afrorum: aliter etiam nouarum insularum. Quoad Aquilonares, hoc certum est, in plerisq; agris Vestrogothorum parte obiecta Meridionali plagæ, hordeum spatio XXXVI. dierum à semine proiecto maturum colligi, hoc est, à fine Iunii vsq; medium Augusti, & aliquando celerius. Ea nanq; maturitas ex soli natura, aërisq; clementia, ac humore lapillorum fouente radices, soleq; torrente, necessariò prouenit, vt ita nascatur, ac maturetur: talesq; spicæ sex ordines in numero aristæ habent, aliis tamen communibus minores: quæ ceruisiæ coquendæ satis commodè adaptantur. Reliqua verò semina in principio Maii proiecta, circa medium Augusti mutua ope ruricolarum, non tam labore, quàm alacritate, & voluntario impetu colliguntur, ne superueniens frigidus flatus messem exurat. Nec aliam diurni laboris mercedem desiderant, quàm iucundam conuiuationem vespertinam: in qua iuuenes vtriusq; sexus, ob fideles agrorum labores, prouidorum parentum iudicio, & assensu, ac promissione eliguntur futuro coniugio copulandi: non tamen ad delitiosa connubia, etiam si illustres sint, sed ad solicitudinem domesticæ honestatis, & vtilitatis, pro familia sagaciter, & suauiter dirigenda, quemadmodum inferius de coniugio nobilium, & plebeiorum sequenti lib. cap. VIII. ostendetur. Hoc autem capitulo ostendisse sufficit, quomodò ruriculæ nôrunt ex strenuo labore experientiam capere felicioris connubii suorum iuuenum, matrimonialiter coniungendorum: & demum quòd fortiter laborando, domesticam curam ad quemlibet honestissimum vsum valeant applicare.

De infans

De infantulis tempore messis à serpentibus custodiendis.

CAP. IX.

MEDIO Iulii fœnum, tandemq; in Augusti medio messem collecturi Septentrionales agricolæ, secum lactentes infantulos ad vbera pendentes comportant: quos interim matres, dum laboribus intendunt, cunis impositos, fasciisq; ligatos, ad arboris fraxineę (dum haberi poterit) inclinatæ, seu reflexæ verticem, VII. vel X. palmis à terra leuatum, annectunt: hac potissimùm ratione, ne fortè terra suauiter dormientium ora venenosi serpentes, aut noxii vermes (quorum magnus in Septentrione numerus reperitur) ingrediantur. Compertum enim est multorum indelebili memoria, ac dolore, quomodo serpentes, præsertim paruuli longitudine palmares, ac bipalmares, rubei, ceruleiq; coloris tantùm, se faucibus imbecillium infantium, humi dormientium, immerserant, vt caudæ difficulter extrahendæ tantummodò apparuerant extra ora. Quo casu mœstissimæ genitrices calido, molliq; panno leuiter admoto, caudam sic prominentem fricant, donec anguis se retrahat ab orificio, & gutture infantuli dormientis: deinde tyriacæ portiunculam (cuius copiam ad manus incessanter ab exoticis negotiatoribus emptam habent) ori immittunt, vt gutturi, præcordiisq; quantocyus pro toxici (si quod relictum est) expulsione iungatur. Quod verò noxii, ac venenosi serpentes in Aquilonaribus terris reperiuntur, infrà de eis ostendetur.

Infantes custodiuntur à serpentibus.

Vermes noxii.

Serpētes palmares.

Modus extrahendi serpētes ab ore infantium.

Tyriaca.

Serpentes Aquilonares noxii.

De frumentariis ratibus, & lembis.

CAP. X.

Nauigia diuersi generis.

Gedanum Prussiæ.

Grana portãtur in remotas regiones.

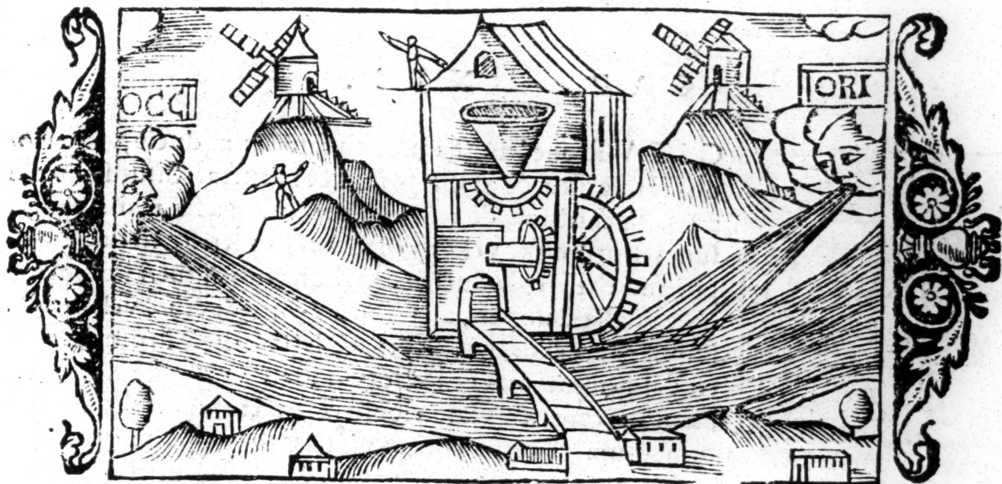
Ciuitas priuilegiata.

Nobile emporium.

NERARIAE rates, lembi, lyntres, scaphæ, dromones, & multiplex nauigiorum genus, veris ac æstatis tempore in fluminibus Aquilonarium terrarum ad portandum frumenta, frugesq́ in emporia marina, conflatum, & hic depictum, maximo vsui ac lucro negotiatorum deputatur, præcipuè in opulentissima ciuitate Gedanensi, super littus Germanici maris Ducatus Prussiæ, dominio Regis Poloniæ subiecta: vbi inæstimabilis diuersarum frugum & annonæ copia, per nobiles ac mercatores sic apportata, aliquot centenis grossissimis nauibus vendita ac distracta, in regiones remotas, Portugalliam, Hispaniam, Galliam, Angliam, Scotiam, ac Hollandiam, & Brabantiam, vnà cum cæteris rebus opulentissimis maximis sumptibus, sed longè maioribus lucris deferuntur, eò quód hæc Regia ciuitas inter potentes maritimas vrbes pro omnigenis mercibus distrahendis, conuenarum habeat accessum, & recessum, etiam maximorum Principum priuilegiis, & immunitatibus præmunitum. Quo euentu (licet aliis emporiis recentius fit) in omni rerum affluentia, & multitudine ciuium, ac Senatorum (quorum supremus eminentiori gradu Burggrauius appellatur) adaucta, firmataq́ videtur: auctiorq́ continuò fiet, si concordiam seruauerit, & scripturæ præcepto mercatores eius non alta sapiant in abditis Ecclesiæ, & religionis sacramentis, prout anno M. D. XXV. reperti sunt errasse.

De varietate

De varietate molendinorum.

CAP. XI.

VLTIPLICI prætereà genere molendinorum vtuntur incolæ Aquilonares, videlicet variabili vi ventorum, decurrentium aquarum, equestrium rotarum ductu, manuum pedumq́ quasi trusatilium attractu & impulsu, rotarumq́ pondere & mensura, more grandium horologiorum, quę eleuatione depressioneq́ variata, motum continuant, & laborem. Quæ autem ventis agitantur, solito more situ sublimiore in collibus camporum, aut littoribus maris collocata, aut in planitie inter vastos montes, frequentissimis spiraculis è montium cauernis ob vehementes exhalationes suscitatis, reuoluuntur. Quædam super fossas infra maris aggeres, vt vi ventorum aquas tempestatibus infusas, super adaptata canalia eleuent, & in mare refundant, in maximo numero & ordine collocantur. Taliumq́ molendinorum vsus nullibi frequentior, quàm in Hollandia prope insigne emporium Amstelredamense reperitur, eò quòd ventus Circius longissimo Oceani tractu vehementi impetu perflans, aquas & naues super altos aggeres in fossas immergit. Aquas quidem vi molarum (vt dictum est) exhaustas, in mare remittunt: sed naues minutim fractas, ad alios vsus exportant. Hæc vrbs Amstelredamensis, nisi tam horribili maris inundatione in tremulo fundo quateretur, tam magnifica templa, & palatia, ac ędes, ob innatam populi magnanimitatem, sumptuosè construeret, vt vix pares Europa teneret. Solida tamen vis legum exercetur in hoc loco, vt etiam Reges potentissimi impunè non præsumant eas in aliquo casu violare. Et hæc sufficiant incidenter è multis laudibus eius parcè aliquid tetigisse.

Genera diuersa molendinorũ.

Molendina vẽtorum.

Molẽdina Hollandica.

Naues super aggeres efferũtur

Magnificentia structurarum Hollandicarũ.

De eodem.

CAP. XII.

Molendina cõtrario flumine versantur.

Holmia.

GITVR molendina impetu fluminum ducta, vario modo, forma, situ, & agilitate sunt constructa. Situ, scilicet in aquis fluentibus, & refluentibus, vt in æstu maris antrorsum retrorsumq́ꝫ, vel vi ventorum in plerisq́ꝫ fretis, præcipuè in vrbe Regia Suetiæ Stocholmensi, intueri licebit. Mõdo, vt alia desuper, alia subtus aquęductu, vel naturali flumine impelluntur. Forma, latis scilicet stipitibus, vnico vel gemino ordine radiorum, latè vel strictè, longis vel breuibus canalibus ad velocissimum cursum. Equestrium rotarum ductu in arcibus principum, & certis ędibus magnarum ciuitatum, pro necessitate obsidionis tolerandę, sumptuosa mole fabricantur: & hoc eò artificiosius, ac durabilius fieri videtur, quò hostilibus ingeniis naturales aquæ in scaturigine auferuntur. Manuales etiam molæ, ac pedales, siue trusatiles, vbiq́ꝫ frequentissimę in Septentrione, tanquam celeriora leuandæ necessitatis remedia, maximè in obsidione reperiuntur. Sunt & rotæ impulsu pedum vsu mirabili cum ponderibus, celeriorem habentes motum, in arcibus constructæ: sed huiusmodi molæ oculis subiectę, apertiorem fidem exhibent, quàm scripturæ. Pro molis autem, seu molendinis defendendis, prima solet esse cura in obsidionibus obfirmandis, & aquæductibus, atq́ꝫ secretis venis, ne auferantur. Nec exemplo caret, quale remedium Belisarius in Tyberi molis multiplicatis statuit, in obsessa Vrbe per Gothos, licet Cassiodorus XII. lib. dicat, Romanam magnitudinem cognoscendam fore ex vniuersitatę molarum, quam specialiter contributam constat ad victum. Hoc enim instrumentum (vt idem inquit) nisi fuerit vsuale, necessarium non habetur, quoniam nec ornatui potest proficere, nec parti alii conuenire. Refert Munsterus, diebus VII. in Papia centum millia hominum caruisse pane, ob molarum destructionem, donec manuales restaurarentur.

Molendina equestria.

Molę manuales, pedales, & trusatiles.

Molæ rotatæ.

Certamẽ primũ hostile de molis auferendis.

Magnitudo romana cognoscitur multitudine molendinorum.

De pi-

De pistrinis, & decoctione panum.
CAP. XIII.

VIA receptum est apud veteres, quomodo Ceres frumenta inuenerit, & Pan conspersas fruges coxisse perhibetur: vnde & nomine eius panis est appellatus. Ita & illa prædicata est quòd reperit, & iste laudatus, qui decenter humanis vsibus applicauit. Ideoq; videndum hic erit, quæ frugum genera ad hunc necessarium vsum afferuntur, & quibus hoc officium competit apud homines Septentrionales: qui vt in regiones multiplices tam situ, quàm moribus distincti differunt, & separati sunt: ita etiam terræ nascentia pro qualitate regionum, & climatum, variata videntur. Quantò igitur magis ad Aquilonem acceditur, tantò minor tritici vbertas, & maior ad Austrum vbilibet inuenitur. Sueonibus tamen, siue Suecis, immensa vis tritici, sed maior siliginis est concessa. Gothis verò tam Orientalibus, quàm Occidentalibus, vtentibus hordeo & auena, indeficiens abundantia pro cibo & potu propitio numine est largita. Omnium tamen harum frugum vtrobiq; vsus est. Sed diligentior siliginis præparatio apud Sueones: quorum fœminæ ita nouerunt purgare siliginem, vt colore, sapore, ac sanitate exuperet frumenti bonitatem.

Ceres frumēti inuentrix.

Panis à Pan.

Regiones separatæ

Triticū vbi abūdat vel deficit

Abundātia hordei ꝓ pane & potu.

Siligo redditur albissima.

De torrendis frugibus, duraturis.
CAP. XIIII.

DIEBVS calidissimis feruente sole, pannos instar velorum naualium, siue ipsa vela, latè super faciem terrę, vel planos, ac nudos montes extendunt, ac desuper torrendam frugem diebus sex, vel pluribus, aut paucioribus, iuxta solis ardorem imponunt: deinde eam purgatam, in quercinis repositoriis collocant, vel in farinam redactam simili custodia seruant: multosq; in annos sic torrefacta, integritate salua perdurat. Attamen si molita farina non sit, sed fruges, expedit vt interim soli obiiciatur semel in anno retorrēda: eoq; modo noua fruges tosta, poterit illi, ne deficiat, quoties opus fuerit, sagaciter cōmisceri. Farina autem in quercinis vasis, aut cupis forti ligneorum malleorum impulsu intrusa, locoq; sicco reposita, sine quacūq; vermium corrosione pluribus annis durare

Frumēta torrentur.

Frumenta ꝑ secula durant.

Farina.

solet: quod negotiatores ob quęstum, & domestici patroni ad escam, ac pręfecti ad arces fame (in obsidione hostili) non premendas, diligenter obseruant: ne fame ob hanc causam, aut annua sterilitate inualescente, panes, aut fruges deficiant pro publico nutrimento, præsertim in arcibus obsessis, vbi deficiente pane potius se mutuò inclusi deuorant, quàm fidem dominis præstitam violant, aut hostium crudelitati sese tormentandos, & turpiter iugulandos permittunt, prout superius de obsidione fortissimè ferenda, dictum reperitur.

Arces cõseruandæ.

Constantia obsessorum.

De Vestrogothorum frugibus, & fortitudine.

CAP. XV.

OTHORVM verò, præcipuè Occidentalium, vsus est ꝑ maiori parte in hordeaceo pane, artificiosa mulierum (quæ solummodò in toto Septentrione panes conficiunt) industria decocto: ex cuius esu tantum roboris, ac virium obtinent, vt vix fortior gens reperiatur in omnibus Aquilonaribus terris, exceptis Finningis, siue Finnonibus, qui simili pane, & siligineo vescuntur. Auenę etiam farinæ vsus est in plerisq; locis illarum regionum: forsitan & spelta ibidem cum milio, & surgo cresceret, si aliquando seminaretur. Cernuntur prętereà in superiori imagine saltantes grylli, ea ratione insculpti, quòd in hyeme caminis inhærent, cantum importunissimum hospitibus pręsertim, dum indigenæ his assueti non turbantur, inferentes. Vermes augurii sunt, vt quantò frequentius saltu luminaria mensis imposita impetunt, tantò maiores indubiè sequuntur niues, & tempestates.

Mulieres generaliter panes coquunt.

Gens robustissima pane hordeaceo vtens.

Grylli saltantes

Vermes augurales.

De variis modis formandi panes.

CAP. XVI.

HAC figura monstratur varius modus formandi panes: qui tempore genitę prolis formati, vsq; in diem sponsalitium suũ sine putrefactione reperiũtur sat integrè conseruati, dum tali modo decoquũtur, & conseruantur: Mulieres, pręsertim regni Noruegiæ, littus Oceani, aut alios Sueticos, ac Gothicos montes regnorum Varmelandiæ, Daliæq; inhabitantes, clara luce diurna tempore veris, stato loco, ac numero, vt mutuò se releuent, congregatæ, rotundas, sed subtiles

Modus varius formãdi panes

Panis à natiuitate pueri ad nuptias eius seruatur.

Mulieres ꝑiter panes coquũt

ferri laminas, magnitudine ac latitudine clypei militaris, in modum tripodum fabricatas, comportant: ignecp lento sub vnaquacp lamina instructo, continuecp nutrito, pastam è farina hordei, fabarum, vel pisorum rotundis fustibus, seu baculis, instar subtilissimæ papyri, ad capacitatem ferreæ laminæ seorsum in tabulis extensam, celerrima alternatione in gyro sedentes superimponunt, citissimecp (instar chartarum in prelo) ob tenuitatem, excoctum panem, & ereptum, in ordine reponunt, certum cumulum in altum eleuatum grauitate saxorum deprimentes, vt vix ferro, minus dente corrosiui animalis cumulus ille infringi, vel conteri possit: sicqp, si visum fuerit parentibus, modò sub tecto (ob imbrem, & niuem) permaneat, durare poterit ad XVI. XX. vel plures annos: idcp efficit frigida natura regionis, & aqua Martialis, seu vernalis: qua, arte fœminarum conficitur pasta, prout in simili inferius de confectione ceruisiæ peramplius ostendetur.

Modus formandi panes durabiliores.

Cumulus panū

Panis durat 20 vel pluribus annis.

Adhuc de aliis modis.

CAP. XVII.

PRAETEREA in domibus magnatum Vestrogothorum mos est, è siliginea farina, quasi niue purgata, panem conficere orbiculari forma, sed latum, & minutum. Demum maiores instar clypei militaris, densos, & rotundos: quos laterali foramine relicto, in hasta, vt aëre indurescant, appendunt, palato fortium hominum plurimum gratos. In mollitiem tamen aqua respersi, atcp camino parumper immissi, repentè mutantur. Similiscp ferè mos est omnibus Ostrogothis, qui tritici copia abundantius prouisi, panes latissimos croco linitos, in ampla, sed rotunda forma conficiunt, ac honoratis hospitibus apponunt, liberalitercp eisdem itinerantibus, vt in vehiculis hyemalibus eos secum pro solatio deferant, velut munus pergratum elargiuntur. Ordinaria tamen triticei panis forma, est vtrocp fine cuneata: nunquàm tamen panis pondere, sed æstimatione vendendus habetur. Est & alia forma rotunditate, densitate, & longitudine pueri quinquennalis: qui natalitiis Christi diebus dono omnibus, etiam ignotissimis hominibus, cum aliis delitiis gratis, & amore tantæ festiuitatis vbicp communicatur. Est & alia mediocris forma, instar capitis pueruli, siligineæ frugis, oboli vnius pretii: qui alibi vix asse quadruplici venundari possit. Est prætereà panis melle & farina, adiuncto pipere confectus: quo viatores hyberno tempore frequentius vescuntur. Deinde alius panis lacte, butyro, ouis, atcp zinzibere confectus, languentibus (vix cognita morbi causa) præstari solet. Est & alius pro vsu nautarum, & longa obsidione clausorum, biscoctus panis: in quo vetustate imminente, albissimi vermes (non tamen noxii) passim generantur, maximè reposito in humido loco: de quo superius satis dictum est, de castrensi obsidione fortissimè obseruanda.

Farina siliginea

Panis vento induratur vt saxum.

Panis citò mollescit.

Panis sine pondere venditur.

Panis natalitius gratis datur.

Panis conditus

Biscoctus.

Vermes albissimi.

De pane delicatissimo Illustrium fœminarum languentium in Septentrione, & forsan aliarum.

CAP. XVIII.

Pondera nulla vel rara.

VM nullus, vel rarus sit vsus librarum in Aquilonaribus terris, aut vnciarum in farina ponderanda, nec illarum terrarum mensura possit alibi comprehendi, nisi interpretatione facta in hoc casu communi librarum, aut vnciarum: quæ ferè inter se conueniunt in omni regione, exceptis minutiis aliquot addendis, vel subtrahendis. Recipiunt igitur mulieres (quibus solummodò, licet paucissimis, hæc ars est) XXV. libras triticeæ farinę ex prima cribratura, Flore dicta: demum sex oua recentia, duos cyathos Maluasię, (licet raró ibidem reperiatur) vel loco eius tantundem de vino Hispanico, Bastart dicto: item vnam libram sacchari candidissimi, & vnum cyathum aquæ rosę: de quibus simul coniunctis, fit pasta, in qualicunque forma placuerit ipsi pistrici: sed non densior grosso digito. Pasta ergo sic formata, ac in partes distincta, deponitur in patella ferrea, suppositis carbonibus viuis, interposita craticula, & super patellam cooperta ferrea, vel ærea: in qua etiam viui carbones positi, vt æqualiter torreant panes interius coquendos, sicuti infrà lento modo sunt positi carbones: & hoc faciendo, erit delicatissimus panis: qui solet languentibus secundum vsum (vt dictum est) illustrium fœminarum permitti: quæ etiam lacte, ouis, saccharo, cinnamomo, & pauco zinzibere solent obsonia facere, ad lentum & temperatum ignem, pro viribus restaurandis, non animaduertendo causam languoris, & dięte, cum cęteris regulis prudentum medicorum: qui rarissimè in toto Aquilone reperiuntur, prout infrà dicetur cap. de medicis, & medicinis.

Modus formandi panes delicatissimos.

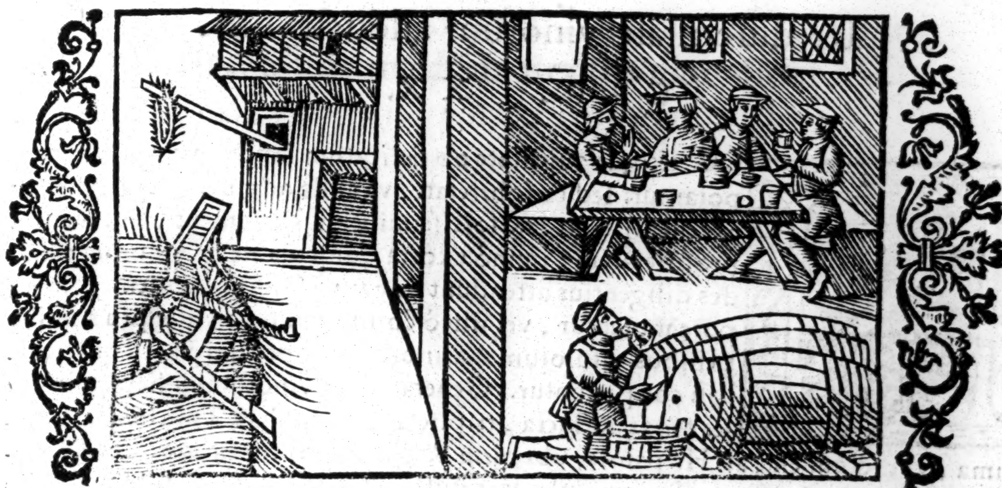
Farina floris.

Obsonia delicatissima pro infirmis.

Medici nulli vel rarissimi in Aquilone.

De exotis

De exoticis vinis, cùm nulla vnquam crescant in Septentrione.

CAP. XIX.

TSI regiones Septentrionales vino natiuo, ob extrema frigora, gaudere nequeant: tamen vinis exoticis, & domesticis ceruisiæ potibus diuersorum generum, admodum exhilarantur, prout aliæ nationes de suis delitiis, & rerum affluentiis in excellentissimis vinis, vt sunt Hispania, Italia, Gallia, & Germania, meritò gloriantur, immò insigniter ab omnibus cæteris prouinciis ob hoc commendantur. Siquidem vina sua cœli solique vberrima fertilitate producta, nedum pro vsu domestico abundanter accipiunt, verùm etiam opulentissimo omnigenarum rerum commercio ad exoticas regiones emittunt. Inter quas cùm omnium remotissimæ sint Septentrionales, locus hic exigit, vt antequàm de ceruisiæ natura aliquid ostendatur, de vino, tanquam nobiliore hospite illarum frigidarum nationum, mentio fiat, cùm minimè à natura concessum sit, vt producantur in frigida terra. Vina igitur Hispanica, etsi Bastarda nomine, à negotiatoribus in Aquilonem delata, appellantur: tamen sapore, colore, & odore, ob excellentiam dulcedinis, ab omnibus legitima reputantur. Est enim suaue, pingue, molliter crassum, viuacitate firmissimum, nare violentum, colore quàm perspicuum: quod ita redolet ore ructatum, vt meritò illi excellentior aliqua æstimatio debeatur: viscera nanque defecta constringit, vulnera madida desiccat, lapsum reficit pectus, & quod vix valet implere potus arte compositus, hic naturaliter præstat inuectus: immò alterius generis vina restaurat, quæ fulguris, tonitruumue tempestatibus sunt corrupta. Alterius autem generis hic appelluntur è Gallia, Romenia dicta, duri austerique saporis, allata. Ita & Rhenensia vina, è diuersis Germaniæ prouinciis longissimo maris tractu in Septentrionem lucroso mercatorum quæstu producta. Sed hæc vinariis tabernis soluta exigua gabella, omnibus honesto pretio vendenda inferuntur.

Vina natiua nō sunt in Aqlōe

Regiones Septentrionales, remotiores.

Bastarda vina.

Vina legitima reputantur.

Qualitas vini, & eius medicina.

Vtilitas vini Hispanici.

Romenia.

Rhenensia.

Gabella leuis.

De diuersitate vinorum adductorum.

CAP. XX.

Aqua vino non miscetur.
Canicula vinis nocet.
Ictus tonitruũ auertitur.
Genera vinorũ triplicia.
Vina Hispãica
Vina Italica.
Vina Gallica austera, Romenia dicta.
Vina Peithana
Vina Rhenẽsia.
Fœminę raro bibunt vina.

NEC exigua auiditate ob delicatum saporem emuntur, ac epotantur: sed ea sobrietate, vt nulla admixta aqua, alicuius excellentissimi, ac fortissimi vini deprauent, aut violent proprietatem: immò exorta Canicula stella, vinorum custodes diligentius attendunt, ne vina fulmine sæuiente, in sapore mutentur, vel illicò corrumpantur: vnde pro remedio pellibus vitulorum marinorum cooperiunt vasa, quibus & ipsi cooperiuntur. Genera igitur vinorum in Septentrionales terras adducta, triplicia sunt, dulcia, austera, & tenuia. Prima, vt dictum est, ab Hispaniis, vbi olim Reges Gothorum, fortè XXXVIII. successiuè dominabantur, & vineas plantare iusserunt, afferuntur, solum suauem saporem soLoli, vbi vitis penes matrem natiuam remanet, exhibentes. Italica autem vina, cùm ob sui excellentiam ad alias nationes non exportantur, certum est plurimos in Vrbem passim concurrere, vt ibidem voluptuosius ea bibant: nec amplius, ob vini bonitatem, exinde recedunt. Austera autem vina è loco Galliæ, Romenia forsan dicta, (quia durabiliora sunt, sic appellantur) frequentioribus vsibus sacrorum Ecclesię ministeriorum deputantur. Tenuia etiam appellatione Gallię Peitha dicuntur, rubeum colorem habentia. Sed paululum, quia parua sunt, nisi tempore caloris æstimantur. Attamen nullum vinum maioris pretii est, quàm Bastardum, ob dulcedinis nobilitatem, & inde Rhenensia: quæ generalius epotantur. Omnia tamen fisco plurimum tributum pendunt, eò quòd auidè sine aqua epotantur Fœminis tamen nullus, aut rarissimus vinorum vsus est, nisi dulcissima, tenuissima licet quantitate.

De durabilitate vinorum.

CAP. XXI.

Vina Rhenẽsia durabiliora.
Senatus Lubicensis.
Vina vetustate redduntur idomita.
Vina falsificanẽ Hydromeli.
Vina factitia vnde.
Vinorum sapor varius.

SVNT & certa genera vinorum Rhenensium, quæ pro æuo hominis æstimantur pretiosa, prout vnicuique sapor placet: immò ducẽtorũ annorũ, prout magnificus Senatus Imperialis ciuitatis Lubicensis gloriatur se ostendere Principibus, in eorum ditissimis cellariis: quę tamen longęuitate sua procedendo, conuertuntur in speciem asperi mellis, si Plinio credendum sit lib. XIIII. cap. IIII. Etenim natura hæc vinis in vetustate est, ne potari per se queant sine prouinciæ aqua, vsque in amaritudinem carie indomita. Quomodo autem falsificantur, eodem lib. Plinius cap. VI. & aliis declarat, multaque de natura vinorum sequentibus subinfert, scitu non indigna, etiam de hydromeli: cuius frequentissimus vsus est in frigidis terris, prout mox ostendetur capite sequenti. Fiunt tamen factitia vina è pyris, pomis, mespilis, sorbis, per succi torcularem expressionem: quibus piper, zinziber, & gariophylli adduntur, pro temperamento agrestis saporis. Prętereà vinis imponuntur, aliis saluia, aliis absynthium, aliis ruta, aliis lauendula: & inde nomina sortiuntur, vt cæteris omnibus in esu, tanquam potus salubris & medicinalis, præferantur.

De consi-

De conficiendo hydromeli, mulsa, vel medone, secundum modum Septentrionalium.

CAP. XXII.

RECIPI solet vna pars boni mellis, & quatuor partes aquæ bullientis in caldari vltra teporem: deinde medietas aquæ sic calefactæ, infunditur in aliquod vas ligneum, superius amplum, & latum, in quo mel crudum immiscetur: posteà eadem aqua cum melle resoluto pariter imponatur ad caldare, supposito bono igne, vt competenter bulliat, vsquequò appareat spuma: quæ lineo panno baculo longo alligato, vel cochleari perforato, paulatim deponetur. Hoc quoque continuè fiet, donec coctura mellis & aquæ appareat depurata. Cumque ista fiunt, coquantur seorsum eodem igne flores lupuli in sacco lineo, proportionata quantitate, in olla cooperta, vsque ad decoctionem dimidiæ aquę, & amplius, vt appareat eius amaritudo: qua temperabitur maior, vel minor dulcedo decocti mellis, & aquę: ita tamen, quòd aqua cum melle taliter cocta, & despumata, prius infundatur ad prædictum vas ligneum, ac statim simul saccus lupuli imponatur, vt mutua virtute mellis, & aquę, ac coniuncti lupuli, temperamentum fiat. Quo facto, pannis densis cooperiatur vas, & stare permittatur, vsquequò calor in teporem penè resoluatur. Deinde capiatur fex ceruisię (de qua infrà dicetur) iuxta quantitatem decoctionis: quasi coagulum superponatur, & iterum vas cooperiatur, donec tota mixtura velut albissima spuma cooperiri videatur: vel fermentum panis, fece deficiente. Quo facto, sequenti die coletur hæc mixtura per pannum lineum, & in aliquod vas nudum, in quo reseruari debeat, infundatur, & seruetur clausum: dieque octauo, vel prius necessitate vrgente, tutissimè bibi poterit: quantò tamen vetustior fuerit potus ille, tantò purior, melior, & sanior erit.

Hydromelis confectio. Spuma. Flores lupuli. Lupuli saccus. Fex ceruisię vel fermentum. Potus quò vetustior eò sanior.

De cautelis materialium.

CAP. XXIII.

AT si flores lupuli deficiunt, tunc recipiuntur legumina myrti, instar iuniperorum: quæ maxima diligentia coquenda sunt, vsquequò purus sapor cum temperata amaritudine relinquatur. Adeò omnia indigent temperamentis: opus enim est semina hæc myrti fortissimè coqui. Si etiam fex ceruisiæ defuerit, capiatur fermentum pistorum, illudque resoluatur in aqua calida, ac superinfundatur, & ferè similem operationem faciet, vti fex supradicta. Ad hoc hydromel, siue medonem, vel mulsam, vt delectabilior in sapore, & virtute fiat, pòterit sacculus (adhærente lapillo) contriti zinziberis per filum (vt natando cum liquore semper descendat) interius in vase suspendi: mireque proderit, præcipuè tempore hyemis, contra vim frigoris coërcendi. Sed pro æstate seruentur quinque partes aquæ, & vna pars mellis: vel vt magis tenuis fiat, sex partes aquæ, & vna mellis: quia vtraque bona, & potabilis, & mirabilis erit in reprimenda siti, ac sanitate conseruanda. Sed hæc mixtura fidem vix meretur apud fortunatas gentes, quæ abundantiam vitium, & vinorum habent, nisi tempestatibus grandinum vineis eorum desolatis, ad supradictam mixturam, vel ceruisiæ de-

Legumina myrti. Tēꝑamētis oīa indigent. Fermentum. Hydromel. Medo. Mulsa. Zinziber. Aquæ ꝑtes qnque et vna mel ꝑ ęstiuo potu. Vineis tēpestate dstructis, vina factitia, vel hydromel fiet.

Austria, Stiria, Carinthia. Potio sanissia. Aqua martialis electa.

coctionem (si siti periclitari non velint) sese totaliter conuertere compellantur, prout sępius contingit in Austria, Stiria, Carinthia, & Germania, vbi prædictę tempestates incolas vrgent ad hydromel, & ceruisiam conficiendam: quia vtraque potio est sanissima, coque melior (aqua tamen Martiali cocta) quò maiorem habuerit vetustatem, vt inferius de eius virtute, & vtilitate ostendetur.

De modo coquendi medonem Polonico, vel Lithuanico more.

CAP. XXIIII.

Modus cōficiēdi hydromelis, seu medōis

CAPIATVR certa quantitas boni mellis puri & integri, iuxta præmeditatam quantitatem conficientis, hoc scilicet exemplo: Decem libræ mellis, & XL. libræ aquæ, aut plus aut minus, iuxta fortitudinem desideratam. Calefiat aqua in caldari, seu cacabo cupreo, vel æreo magno, melque imponatur, vt bene coquatur, & despumetur. Coquatur etiam lupulus seorsum in vno sacculo (modo superius dicto) ad quantitatem vnius libræ, vel minus, iuxta quantitatem mellis, & aquę: quo decocto, & aqua bullita, ac expumata, deponatur, vsquequò parum tepescat, & imponatur saccus lupuli cum aqua suę decoctionis, ac fex ceruisię (vel fermentum, vt suprà) beneque cooperiatur, vt stet per vnum diem, ac noctem: & demum hæc decoctio, siue mixtura, valde planè reponatur ad vas mundum, & erit delicatissimus, ac sanissimus potus, qui vel vino æquiparari poterit, vel in necessitate vineis destructis, commodissimè deseruire, immò dignitatem suam inter pretiosissimos quosque liquores meritò obtinere. Omnem enim habet in suo genere colorem, saporem, odorem, & secretam sanandi vim, & fortificandi naturam in robustissima gente, qualem vix habet vinum in sua perfectissima æstimatione. Si verò quis remissiorem medonem, vel fortiorem habere voluerit, secundum hoc addat, vel subtrahat mel in appositione decoctionis. Et hæc veraciter relata sunt mihi Romę M.D.XLIII. per venerabilem virum D. Martinum Polonum Pœnitentiarium Gnesnensem, qui & sua manu talem medonem gratissimo sapore, & bonitate confecit: atque ita caristia vini surgente, in Roma commodissimè fieri poterit.

Lupulus seorsū coquatur.

Fex ceruisiæ.

Potus sanissimus.

Color, odor, et sapor.

Modus tēpādi confectionem hydromelis.

Adhuc de cautelis hydromelis, vel medonis, siue mulsæ conficiendæ more Gothorum.

CAP. XXV.

Modus alius conficiendi medonis.

FACTVRI grandem quantitatem medonis, maximè ad quęstum & lucrum, Septentrionales populi, quandoque capiunt mille libras, aut duo, vel tria millia librarum mellis purissimi cum aqua proportionata, & myrto: quæ instar granorum iuniperi in humili frutice, vlnæ vnius longitudinis in loco paludinoso crescit, & maturescit in Augusto: & sufficit apud prædictos populos loco lupuli, dummodò per integram horam & amplius, forti igne coquatur, prout aliàs lupulus: sed mixtura grandis mellis & aquæ, bullire solet ad diem, & noctem, & demum apposita fece ceruisiæ, vel fermento pistorum, quatuor, vel pluribus diebus dimitti in sua operatione, & coniunctione. Fit

Myrtus.

Lupulus.

Quantitas magna.

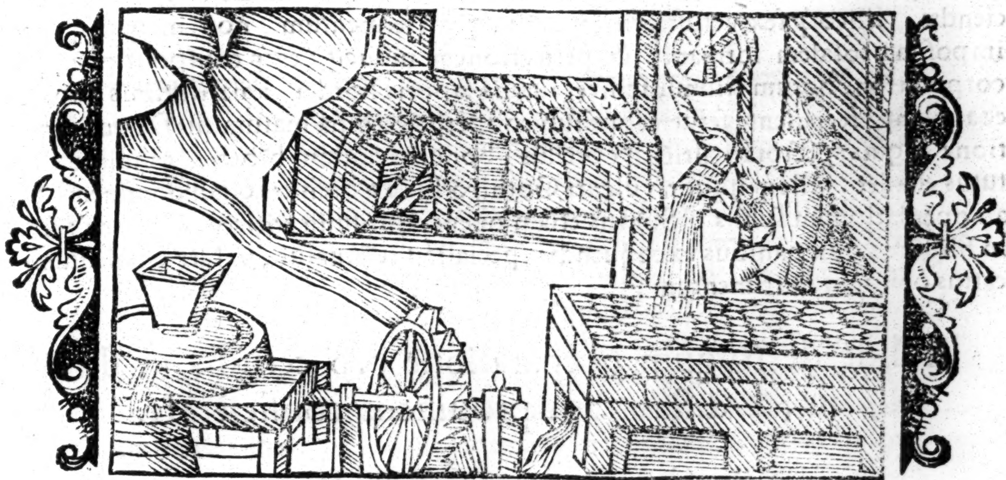
&apud Gothos, præsertim Meridionales, quidam potus Mulsum appellatum, ex ceruisia, & melle, ac myrto: qui quarta parte in sua appositione assumitur, id est, quatuor partes ceruisię, & quarta pars myrti: & decoquitur hæc compositio igne forti, per vnam horam, vel duas, donec mel fuerit despumatum: & tandem superposita fece cooperitur, & cooperta manet vno integro & dimidio die, & exit potus fortissimus: qui sicuti antiquum hydromel, aut medo, crateri, aut cyatho impletus, præ fortitudine radios mittit scintillantes, velut candens ferrum. Eo liquore gens illa frequentius vtitur in nuptialibus festis, & honorabilium amicorum, ac hospitum receptione. Necq; in hoc solo potu, sed fortissima ceruisia semper abundant: licet mulsum hoc mellis adulteratione artificiosa sit excogitatum, prout & aliorum cura semper ascendit, vel serpit in diuersorum fructuum musto conficiendo: quod opus ingenii est, & non naturæ. Vinum tamen omnibus his præfero in sua natiua terra, vbi genti suæ redditur proportionatum &c.

Mulsum.

Potus fortissimus.

Radii guttatim præ nimia fortitudine ascendunt.

Vinum bonum eligibilius.

De præparatione hordei, & aliarum frugum, pro ceruisia decoquenda.

CAP. XXVI.

VIA inter pręcipuos rerum naturalium scrutatores, & scriptores, maximè in his, quæ ad salubriorem hominis victum pertinent, Hippocrates videtur habere de hordaceo potu rationem, & censuram meliorem, prout in libris eius desuper confectis, clarissimè demonstratur: propterea magnam vim facit de natura hordei, & eius potione (cui multa, variaq; imponit nomina) quòd omnibus annonis, seu frugibus sanior, & vtilior sit, vbi eius vsus habetur pro optimo potu decoquendo. Nec tamen modum ob inexperientiam regionum exprimere potuit, qualis saltem generaliter in conficienda ceruisia reseruatur. Quocirca quibus placet, offeratur is modus Septentrionalium incolarum: qui decocturi ceruisiam, quantò electius hordeum inuenerint, & diligentius præparauerint, tantò saniorem exinde potum non dubitant euenturum. Sicq; præparant, iuxta exigentiam familiæ maioris vel minoris, publicæ vel priuatæ domus: Eligunt pa-

Hippocratis cēsura de bonitate hordeacei potus.

Modus Hippocrati ignotus.

Modus cōficiēdi ceruisiam.

uimentum tabulatum, longum, & amplum: super quo impositum hordeum X. rugiorum, vel XXX. aut plurium modiorum, aqua sparsum continuè voluunt: vnde fit, vt vna nocte & die mollescat, & intumescat: hocq; secundò & tertiò simili reuolutione versum, quasi radicibus emissis germinare videtur, vt conglobatis manipulatim granis, illicò concrescere velit: triduoq; iam per pauimentum ampliatum, relinquitur exiccandum: quo viso, clibanus adaptatur satis amplus: in cuius ampliore latitudine interpositis rarioribus pannis, suppositoq; lento igne, hordeum apportatur dispergendum, ac detorrendum. Induit enim eo torrore miram suauitatem, vt mellis videatur habere saporem. Demum aquatili, seu trusatili, vel ventorum mola parumper attritum (vnde Brasium dicitur) aquæ calefactæ, atq; in amplum vas ligneum continua motione paulatim immissum, multò maiorem dulcedinem spargit, & tumorem: hacq; commixtione remissius deferuente, vasculo pertuso, quasi cribro, vel craticulatis foraminibus, totus ille liquor fortiter coctus, exhaustus, & depuratus alteri imponitur vasi: in quo decoctio amari lupuli pro tertia, vel quarta parte admiscetur, iuxta maiorem suauitatem, vel amaritatem ceruisiæ conficiendæ. Illicoq; fex vetustioris ceruisiæ, quasi fermentum, non magna quantitate imposita, totalem formam, & perfectionem inducit: eaq; compositione, seu incorporatione horum trium, scilicet suauis saporis hordei, amaritudinis lupuli, & coagulantis fecis, lentè feruentibus sub coopertis ceruisia maturatur. De qua commixtione si quis pectorali strictura pressus, bonum haustum biberit, omnimodè restitutus euadet. Illeq; liquor vulgari Gothico Buska dicitur, quasi hominem liberans ab oppilationum syluis. Similis etiam præparatio fit in tritico, & auena: sed raro in siligine, quæ panibus excoquendis specialiter reseruatur, veluti frumentum delicatius omnium nutrimentum.

Hordeũ germinare videtur. Clibanus aptatĩ. Brasiũ quid sit. Lupuli decoctio. Fex vetustæ ceruisiæ. Hordei suauitas. Lupuli amaritudo. Fecis cõmixtio Buska. Frumentum.

Adhuc de frugum præparatione pro ceruisia in diuersis, & distantibus prouinciis conficienda.

CAP. XXVII.

NEQVE tamen modus omnibus prouinciis in frugibus præparandis idem est: quia aliter apud Noruegianos in Occidente, aliter in Meridie apud Gothos, aliterq; in Oriente versus Moschos, & Finningos versus Septentrionem: qui etiam optimè præparant hordeum, & ex eo conficiunt fortissimum potum: vnde gens redditur robustissima, ad quodcunq; exercitiũ, vel arduum opus subeundũ, & perficiendũ. Quidam enim fruges pręparãt, vt ex iis decoquãt potionem amariorem, absynthium addentes contra vermes, seu lumbricos: quidam, vt dulciorem faciant, scilicet ex industria non integrè coquentes, vt qui ex lactis esu frequentius constipentur, ventris habeant liberiorem laxationem: quidam fruges parant, vt inde data opera conficiant maximam aceti quantitatem, pro arcibus conseruandis, ac curiis insignium dominorum: quidam præparata annona in Martio, & Aprili, ceruisiam decoquunt decem, vel XX. annis pro medicina duraturam. Aqua etenim illius temporis (hyemalis dicta) ad panem, vel potum conficiendum admixta, nunquàm acescere potum, vel putrescere panem finit: hacq; prouidentia vsi Gedanẽsis ceruisiæ plusquàm sexcenti coctores, seu braxatores, multa millia vasoꝝ nobilissimæ ac sanissimę ceruisiæ lucri causa, vel in suo portu honesto pretio exoticis negotiatoribus vendunt, vel marino euentu ad exteras, & lõginquas terras Portugalliæ, & Indorum emittunt. Tantaq; virtutis est hic liquor, vt eo

Modus alius in diuersis regionibus. Finni gens robustissima. Absynthiũ cõtra vermes. Semicocta ceruisia laxat. Acetum fit. Ceruisia ĩ Martio cocta, durat 10. vel 20. annis. Ceruisia Prutenica oĩum excellentissima.

poto sanentur quicunque corporis pessimi humores. Ideoque quocunque hæc ceruisia venerit, nunquàm ingrata, sed veluti efficacissima medicina illicò comparatur: meritoque palmam obtinet, vt in Septentrionalibus plagis omnibus cæteris præferatur. Non ita de quolibet genere vinorum, sicuti Plinius lib. XIIII. cap. primo attestatur: quorum aliqua hominem in rabiem vertunt, & fœminas partu infœcundas, & quædam fœcundas faciunt: quæ diuersitas formidanda non est in genere ceruisiarum: nam in Finlandia adeò fœcundas facit mulieres, vt plerunque gemellos pariant: è quibus, tanquam fortissima sobole, Rex Suetiæ nouas prouincias dato felici principio instituere posset, vnde tributum fisco, & robur regno non modicum accrescere posset. Sed nescio qua stupida cæcitate prouenit, vt fortissimæ puellæ in maximo numero quotannis ad oras Germaniæ alienis miseriis seruiturę exeant, vbi domi reseruari possent ad vtilitatem regni. Vtque improuidentia notetur maior, certum genus equorum in regno Regis edicto remanet: at fœcundæ virgines laxantur, vt in terris non satis amicis procreent inimicos. Domi desolantur agri, & ædes, vbi regni soboles foris ædificant ciuitates, & augent tributa.

Gedanensis ceruisia.

Ceruisia affert mulieribus miram fœcunditatem.

Præsides aperiant oculos.

De ceruisiæ decoctione vario modo.

CAP. XXVIII.

PRAEPARATIS, vt pręmissum est, frugibus, diuersę nationes proprium & peculiarem modum retinent, aliter et aliter ceruisiam conficiendi: quidam celerius, quidam tardius, quidam maiori, quidam minori quantitate, vti etiam in vindemiantibus est vsitatum. In Aquilone caldaribus, & vasis vtuntur amplissimis: vna tamen miranda conditione inspecta, quòd solis mulieribus ceruisiam panesque coquendi, tanquam principalius officium, in toto Septentrione, exceptis curiis Principum, ac procerum, & magnorum conuentuum, est attributum. Fœminę enim adeò mundè fideliterque singula negotia sibi incumbentia tractant, vt nulla suspicio oboriatur, quòd non omnia sint bene facta, etiam in præparatione ciborum, vt nedum patronis offerantur in esum, sed medicinalem præseruationem. Magnam nanque experientiam habent cum

Modus diuersus conficiẽdi ceruisiam.

Officiũ mulierũ.

Mulieres mundissimè sua officia tractant.

Cibi medicinales.

Lupulus nõ coctus perniciosus.

Probatio lupuli satis cocti.

arte coniunctam, quomodo hordeum sit præparandum, aut aliæ fruges, quemcp effectum & vim i habiturum. Similiter & lupulus: qui nisi naturali calore suo per decoctionem sufficientem purgatus fuerit, non sanitatem generat, sed tormina ventris, & ægritudines neruis nocituras. Quando autem lupulus (hortensis dictus) sufficienter coctus creditur, tunc probatio capitur per exiguum manipulum culmorum: qui immissus in decoctionem, & extractus, secum viscositatem retinet cum amaritudine amarissima: & hinc emerget salubrius temperamentum in omnibus rebus dulcibus, humano potui profuturis.

De diuersitate ceruisiarum, & earum virtute medicinali.

CAP. XXIX.

Calculi remediũ delectabile.

ORDEACEA ceruisia quantò antiquior, tantò purior, & sanior: & hæc pota in castrensi obsidione, morbum intercutaneum tumore turgentem, atcp calculum mirè leuat, & sanat. Clausus ego in obsidione Regiæ ciuitatis Holmensis Suetiæ M.D.XX. bibens talem ceruisiam antiquissimam, lapillos sine læsione, aut passione, singulo mane in vrinali expulsos vidi, & instar granorum milii, ciceris, & piperis, quantitati nucis similes eieci, nunquàm calculi speciem posteà sentiens, aut morbum. Prætereà butyro in bullitione coniuncta, & bibita, tussim tollit: immò in læsione costarum cum ouis, & zinzibere, ac saccharo per modum obsonii bullita, & ægro data, mirè prodest: etiam ad restaurandum vngulas morsu, vel ferro cum carne abscisas, pota iuuat, quemadmodum experientia comperitur apud Finlandenses in Aquilone, & VVratislauienses in ceruisia Suinicensi: quæ mirum effectum habet in sanatione læsorum intestinorum, prout ipse sum testis. Sunt & aliæ præclaræ vrbes Germaniæ, suas peculiares dotes habentes in eo cereali liquore, veluti Turgenses, Friburgenses, & Suabaccensis apud Nurembergos laxans, & Mumma apud Brunsuicenses: quæ cùm recens sit, stranguriam vscp ad cruciatum excitat: quam vetus abstergit. Prætereà Embicensis: cui claritudinem simul & amaritudinem lupuli prædominans abundantia præbet: plurimum æstati conueniens in restinguenda siti. Demum Hamburgensis triticea, admodum nutritiua, & oppilationum dissolutrix. Multa etiam genera ceruisiæ diuersarum ciuitatum alia nomina sortiuntur ex loco, euentu, operatione, terra, aquis, & syluis: veluti vina vetusta ratione loci, & ætatis, per Plinium lib. XIIII. enumerata: è quibus omnibus pauca nunc in vsu habentur. Ceruisiarum tamen genera nullibi diminuta sunt, sed indies arte & ingenio fiunt, hac relicta regula, quòd vti versus Meridiem sunt potiora vina, ita vergendo in plagas Septentrionales, fiunt ceruisiæ meliores. Et in summa dici potest, plures esse orbicolas latissimè per mundum dispersos, qui ceruisia communius vtuntur, quàm vino.

Tussis leuatur.

Fractio costarũ sanatur.

Vngulæ perditæ restaurãtur.

Vrbes Germaniæ clarissimæ.

Ceruisia noua & vetus cõtrarias habent naturas.

Nomina diuersa ceruisiarum vti vinorum.

Vina euanescũt non ceruisia.

Regula generalis vini & ceruisiæ.

De Aethio-

De Aethiopum, seu Indorum more ceruisiam conficiendi, ex instructione D. Ioannis Baptistæ Habasciani Indorum presbyteri.

CAP. XXX.

CAPIATVR farina cribro non excussa tritici communis, vel hordei: inde enim melior fit ceruisia. Fiat pasta, & ingeratur fermentum, veluti conficitur panis cibarius: maneat dicta pasta per decem dies, antequàm coquatur: sed quotidie bene misceatur, & inspergatur singulis diebus exigua farina vsque ad decimum diem, ita vt dicta pasta acescat. Post decimum diem fiat inde panis: coquatur in furno, & fiat biscoctus: cùm acuerit, frangatur in frusta, & ponatur in vrna, superponendo pauxillum hordei germinati: impleatur dicta vrna aqua: bene obturetur vsque in triduum. Post aperiatur, & manus protendatur vsque ad fundum vrnæ, miscendo optimè, infringendo, & liquefaciendo biscoctum panem, qui non fuerit ab aqua liquefactus. Deinde statim ingeratur panis ex hordeo factus eodem die, incidendo in offas: & iterum immittatur hordeũ germinatum, plusquàm prius: sed tamen oportet diligenti vti mensura, & ordine, pro quantitate ceruisiæ: quod nisi factum fuerit, ceruisia fiet asperi, & amari saporis: si verò parcius immittatur, fit insipida, et insulsa. Necesse est igitur vti prudentia, in qua est omnis vis. Et cùm omnia commixta fuerint, iterum obturanda est vrna, vsque ad quartum diem: inde aperienda, & paulatim solidanda per pannum lineum: cumque bene fuerit expressa, & cum fece purgata, infunditur in aliud vas bene purum: & qui voluerit bibere eodem, hoc est quarto die, poterit, licet insipida sit vsque in vigesimum diem.

Modus Aethiopum ceruisiã conficiendi.

Hordeũ germinatum.

Panis hordeaceus.

Ceruisia quãdo insipida.

Transfusio ceruisiæ.

De eadem ceruisia alio modo conficienda.

CAP. XXXI.

RECIPIATVR panis biscoctus, & hordeum germinatum, & mittatur in vrnam grandem (vt suprà dictum est) vsque ad tertium diem: deinde capiatur olla magna, melle plena, vnà cum fauis, & cera: posteà sumatur magnum vas, quod capiat quintuplicis liquoris plus, quàm ceperat olla mellis, & bene lauetur: dumque adhuc humidum est, inuertitur ore inferius demisso, vt fumigetur aridis frondibus oliuarum: deinde infunditur totum mel prędictæ ollæ: eademque olla bis impletur hordeo germinato, & pane biscocto mollito, tantundem aquæ in illud vas, vbi mel positum fuit, immittendo, etiam hordei germinati tantum, quantum oportebit. Cumque hæc omnia simul commixta fuerint in vase fumigato, cum melle, aqua scilicet, & ceruisia prædicta obturetur vehementer creta in triduum: deinde aperiatur, & despumata omni fece, quæ inuenitur in ore vasis, exprimatur, vt defluat, vt dictum est de superiore potione: panno nitido diuidatur in diuersa vascula pura, & speciosa: quæ bene obturentur. Et quoties volunt bibere, aperiunt vnum ex illis vasculis: quo exhausto, alia seriatim aperiuntur. Et hæc ceruisia longè melior est superiore: nam illa durat octo, vel decem dies: hæc verò viginti, vel triginta: hæcque fit in locis calidioribus: & vasa pannis calidis teguntur: immò arceri debent procul homines scelerati, fœminæ menstruosæ, virique, & fœminæ polluti proximo concubitu: quod obseruatur per totam

Pãis biscoctus.

Mel & fauus coquitur.

Mixtio.

Purgatio ceruisiæ.

Ceruisia melior

Fœminæ menstruosæ, & homicidę & polluti arcentur.

Aethiopiam. Illud autem, quod in superficie vasorum detrahitur, cùm voluerint vt defluat, ponunt ad solem, siccant, immittunt in ollam, siue ahenum, vt bulliat cum pauca aqua: deinde refrigerant, & remanet super aquam pulcherrima cera. Hordeum verò molliatur in aqua ad vnum diem, & noctem: hinc detrahatur, & mittatur in scyphum ligneum madefactum, superius & inferius compositis frondibus ficuum vel arundinum recentibus: & semper humectetur vsquequò germinet: & postquam germinauerit, bene siccetur in sole, & molatur mola trusatili: sed non ita teuiter, veluti farina, sed tanquam far confractum in duo, vel tria frusta: sine quo bona ceruisia fieri nequit.

Hordei mollitio.

Mola trusatilis

De diuerso vsu ceruisiæ prouinciarum.

CAP. XXXII.

HAEC supradicta instructio prædicti D. Ioannis presbyteri de Aethiopia, seu India, præsentibus inserta est, vt videatur, quanta sit horum hominum, ac nostrorum in ceruisia decoquenda diuersitas: ibi scilicet in summo calore, & apud Septentrionales in extremo frigore, atque apud Germanos in optima temperie: vt meritò laudandus sit Deus vbique in benignissimis donis suis. De modo Anglorum, Britannorum, Scotorum, aut Hybernorum, puto ferè iudicandum fore sicuti Germanorum: qui ceruisiam optimo & compendiosissimo modo conficere nôrunt, multiplici sorte, tam principibus, quàm nobilibus, & plebeiis congruentem. Apud Noruegianos satis est prolixus modus ceruisiam conficiendi, vti vidi, & gustaui ante quinquaginta annos. Islandenses verò (de quorum moribus superius lib. II. fuerat enarratum) non tantum domestica, quantum peregrina, hacque pingui, & subfusca vtuntur ceruisia: quam & piscium, butyri, rerumque aliarum commutationibus cæteris insularibus liberalius emercantur: idemque fit apud Bergensem Noruegiæ ciuitatem, nobilissimum Germanorum emporium: quibus tam ad quæstum, quàm domesticum vsum, multa millia vasorum ceruisiæ è Germanicis oris, Lubeco videlicet, Rostochio, Vismaria, & Brema, quotannis emittuntur. Quòd verò exotica ceruisia deportatur per mare à Germania ad Aquilonares terras, causa est, quia fortissimo lupulo (qui humulus dicitur) ibidem cocta, & marinis fluctibus mota, sapidior, potentiorque redditur, ad maius robur, & conseruationem. Lupulus nanque, siue humulus, in Aquilone crescens, propter multitudinem ferrearum minerarum, & rubiginem ex earum exhalatione causatam, in fine Iulii floribus expositus, ad imbecillitatem exhalat.

Diuersitas ceruisiæ coquendæ.

Deus laudãdus vbique.

Modus prolixus Noruegianorum

Islandensiũ ceruisia.

Bergis Noruegiæ.

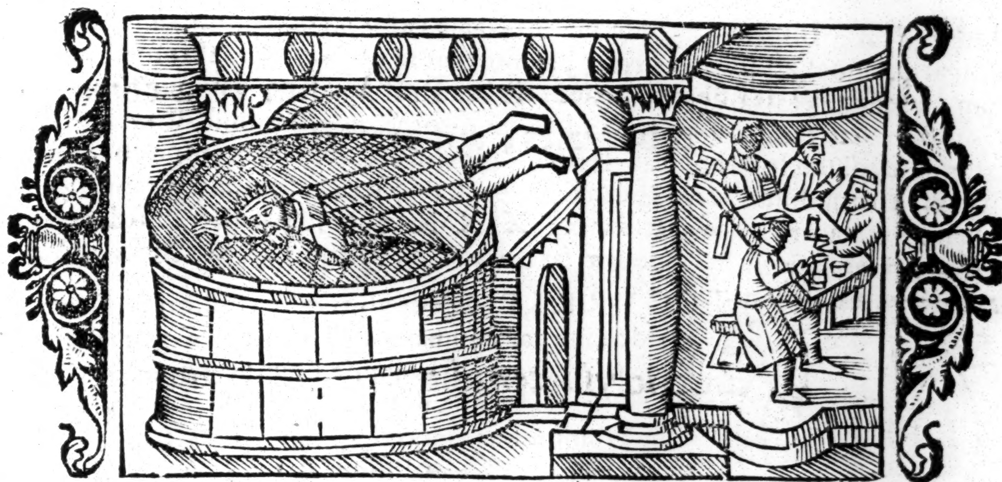
Lubecum.

Lupulus Prutenicus fortior.

Causa notetur.

De volun-

De voluntaria suffocatione Regis Hundingi in medone, vel hydromele. CAP. XXXIII.

PRAEMISSIS omnibus de vino, medone, hydromele, mulso, & ceruisia, in virtute ac commendatione adductis, nonnihil addendum occurrit, quod ostendere posit, quàm infelicissimi sunt numerandi, qui talibus Dei & naturæ concessis donis, legitimè non vtuntur. Quocirca adducendus est hic casus duorum Regum Aquilonarium, Suetię scilicet, & Daniæ: quorum pactis adeò inuiolabilis quondam pax firmata erat, vt in vltimum vsque finem mutua amicitia pactum confirmarent: nec aures, aut animum illis accommodaturi essent, qui inter ipsos foedera rumpere, odia serere, concordiam labefactare molirentur: sed alter alterius commoda, honorem, quietem, dignitatem, autoritatem defendere, & ampliare curaret, prout in historiis suis charissimus frater & antecessor meus, Io. Archiepiscopus Vpsalensis ostendit. Accidit tandem falsam famam circumferri, quòd Hadingus Daniæ Rex insidiis generi sui Gutthormi (cui pridem sororem suam Vluildam matrimonio coniunxerat) impetitus corruisset. Qua fama allata, Hundingus statuit suam fidem Regiam ita declarare, vt omnis posteritas intellectura esset, plus ipsam valuisse, quàm vitam. Proinde conuocata totius regni nobilitate, conuiuium magnificum, tanquam mortuo amico parentaturus, instruxit: & ne quicquam Regiæ magnificentiæ deesse videretur, iussus à Rege promus condus dolium ingentis magnitudinis cereali, siue melleo potu repletum, aulæ in medio collocauit. Ipse Rex pincernæ officio pocula circumferens, pietatis ministerium implere putabatur: satagebat enim omnibus modis ostendere, quòd non tam propter amici casum, quàm ob seruandam præstitam fidem, lætus & gaudens in fata concederet. Igitur postquàm omnes ebrietate suffusos aduertisset, seipsum in doliū dulcissimi liquoris pręcipitans, ostendere videbatur, illud mortis genus dulcius existimari debere, quod pro amicitia & fide susceptum, gloriam laudemque mereretur immortalem. Quo cognito, Hadingus cogitabat quo genere mortis maiorem, vel parem fidelissimo amico gratiam referre posset, (quanquàm difficile crederet tam eximiam virtutem pari virtute, aut amicitia superari posse) non coram satrapis, & proceribus suis, sed toto populo inspectante, sese (ne perfidia notaretur) laqueo suspendi permisit: vt omnibus compertissimum fieret, ipsum plus promissam fidem, quàm caducam vitam, & tandem necessariò perituram existimasse. Affirmat Albertus Crantzius hanc duorum Regum mortem perquàm ridiculam fuisse: at ego eam parem puto pręcipuę virtuti magnorum Gręcię, & Latii principum, qui voluntariam in mortem, ne fidem promissam violarent, se tradiderunt.

Reges duo insensati.

Lib. 2. cap 14.

Hadingus Rex Daniæ.

Hundingus rex Suetiæ.

Promus cōdus.

Ministeriū pietatis.

Rex dulciter mortuus.

Rex alter voluntariè suspēsus.

Mors ridicula.

De indiscreta familiaritate Principum erga contubernales, aut seruos.

CAP. XXXIIII.

OCCVRRIT deinde alius casus, iustiori forsitan censura ridendus, ac damnandus. Gothi in primaeua patria Regem habebant, Fliolmum nomine: cuius virtutes paucae, vitia verò multa numerabantur: inter quae primum locum habuit nimia familiaritas apud suos seruos: propter quam Augustus Caesar Iulium auunculum, teste Eutropio, acriter arguebat, quòd milites, commilitones nouo blandoque more appellasset: quando enim affectabat charior fieri, autoritatem Principis emolliuit. Fliolmus verò milites suos indulgentius, quàm prudentius tractans, non solùm commilitones, sed combibulones suos effecit, quotidianoque conuictu ad exemplum Saturnalium festorum (quae seruos dominis in mensa coęquant) vnà cum eis comedere, & in longam noctem potare, vtile honestumque putauit: quod nimirum sub termino vitę suę expertus est, vt honestate vacuum, ita neque vllam vtilitatem afferre potuisse. Cùm enim solito, & turpi more noctem cum eis potando deduceret, ab ipsis ebrietate suffusis, in ingens dolium cereali liquore repletum, quod pro explenda bibacium gula, aulae in medio collocatum erat, per ludibrium praecipitatus interiit, relicto ad posteros Principes exemplo, ac documento, quòd quamuis fideles serui diligendi, iuuandi, promouendique sint: attamen à nimia familiaritate (quę contemptum parit) prudentius coërcendi: ne vetus prouerbium, Ne quid nimis, frustra scriptum videatur. Quocirca Reges & Principes attendant, ne vlli se tam familiares vnquam praebeant, quin possint, si opus fuerit, eis sine periculo adhibita ratione succensere, aut sine rerum mutatione, sua securitate gaudere: immò cum amicis, & familiaribus ita versandum fore, vt cogitemus eosdem aliquando inimicos nobis fieri posse. Praetereà attendenda sententia est,

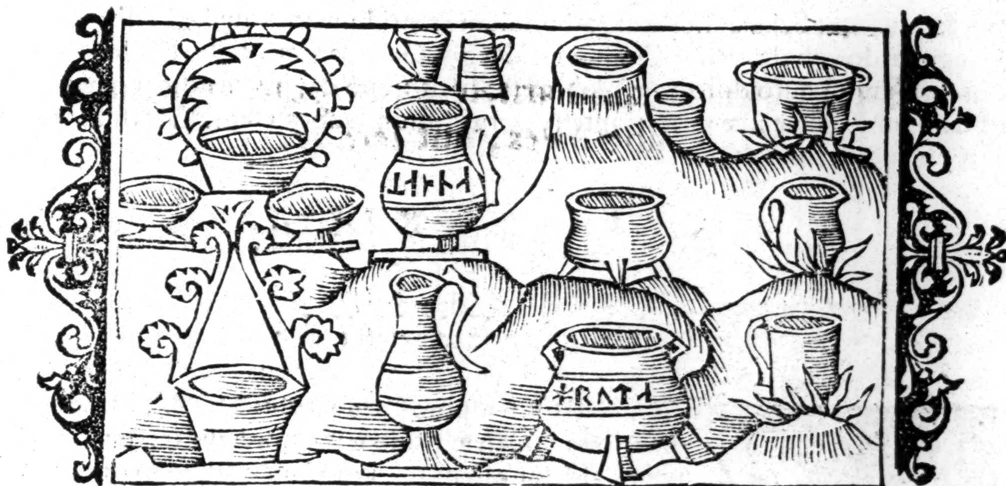
Nulli te facias nimis sodalem,
Gaudebis minus, & minus dolebis.

Fliolmus rex. Virtutes paucę, vitia multa. Familiaritas nimia.

Combibulones Saturnalia festa.

Rex suffocatus interiit.

De diuer-

De diuersitate, & forma vasorum.

CAP. XXXV.

VARIA vasorum genera, vt sunt æneæ, seu cupreæ amphoræ, satis iusta magnitudine & multitudine reperiuntur apud Aquilonares: quæ quidem vasa vt fortia sint oportet: tanta etenim ingentissimi frigoris, & durissimi tactus hominum vis est, vt nusquam mollia vasa, aut fragilia vitra infracta seruentur, vt infrà de ritu epulandi dicetur. Prçtereà pelues, æneæ ollæ, mortariola, ac lauachra diuersarum figurarum: demum stannea vasa, & hæc plerunque exotica, vt Anglicana: quæ negotiatores propter naturalem duritiem, & splendorem, nisi crimine falsi arcerentur, pro argento diuendere possent. Quòd autem ænea, cuprea, aut ferrea sunt omnia, etiam aliæ rationes præter hyemis rigorem adsunt, nempe vt penes ignem pro liquoribus conficiendis, ne congelentur, pro tempore maneant, aut reponantur. Præterea quia cæteris durabiliora sunt, vt numero dotis computentur. Et demum, vt per sobolem ad hçredes, ac tempore belli in terra custodiri, & pro arcenda fame, ac comparandis frugibus agrorum seminandorum, distrahi valeant, tanquam argentea supellex, diligentius custodiuntur: immò nisi potentissimus hostis aliter repressus fuerit, argenti oblatione placatur. Vasa verò fictilia, quia liquore plena, glacieque constricta, citissimè rumpuntur, in arte, aut vsu non sunt, nisi quæ per mare quæstus causa à Germania afferuntur: similiter & viridia vitra, cæteris fragilibus fortiora. Sed adhuc fatendum est, ollas reperiri lapideas apud Occidentales Gothos, & Meridionales Noruegos, quemadmodum Romæ videntur in Agone venales: quæ tantam vim ebullitionis ab igne super petram, vel frigidos cineres retinent, vt superuenienti inspectori appareant sine foco bullire: talique spe nonnulli Iuthones, seu Cimbri, decepti sunt: qui vt cibos sine lignis & igne decoquant, huiusmodi ollas hilariter comparare festinant, gens alioqui in fictionibus ingeniosa. Sunt & vasa instar Regii diadematis, seu coronç, ex crispatis arborum radicibus subtiliter elaborata: quæ voluptatis causa solennioribus conuiuiis ad bibendum applicantur, vulgarique verbo Kosa dicuntur. Prætereà aliud genus vasorum deauratis labris, & pedibus, è gryphonum vngulis bonam liquoris quantitatem tenentibus, fabricatum. Item scyphi, seu crateres argentei,

Figuræ vasorũ variç.

Vasa solidissima Aquilonaria.

Genera vasorum.

Stannum Anglicanum.

Causæ soliditatis vasorum.

Argẽto redimit incendium.

Vasa vitrea insitata.

Ollæ lapideæ.

Kosa Finnonica.

Schala.

lata forma (qui Schala dicuntur) ad modum cranii humani: qualem Albouinus Rex Longobardorum de cranio Cunimundi Regis Gepidarum, teste Paulo Diacono, craterem multo auro distentum, fabrefieri iussit: quo & in splendidis festis vsus est: & demum Reginæ suæ insidiis interremptus, suum quoque cranium forsitan tradidit pro poculo deaurandum.

De ritu veterum epulandi.

CAP. XXXVI.

ETVSTO tempore (vt superius lib. V. de pugilibus & gigantibus) qualem ritum epulandi habuere maiores, satis integrè videtur ostensum, ac insuper hoc loco nonnihil exactius ostendendum. Sed vltra autores ibi allegatos, etiam accedit clarissimus autor Græcus Athenæus: qui Aquilonaribus populis eo tempore, & loco vicinus, ac Posidonius, Cornelius Tacitus, & similes, qui de antiquorum epulandi ritu plurima meminere in hac forma: Apponebant, & graminibus prius sternebant ligneas mensas, paululum à terra eleuatas. Nutriebant autem modico pane, ac plurima carne in aqua elixata, ac carbonibus & verubus assata: quam quidem non fastidiosè apponebant, sed ambabus manibus eleuantes, membratim manducabant. Dum verò caro separatu difficilis fuerat, exili cultro eam disciderunt: qui culter & cum vagina in propria lance circumferebatur. Pisces quoque apponebant consuetos fluminibus marinis: quos sale, aceto, ac cymino assatos condiebant: quibus & ad potum vtebantur. Oleo verò non fruebantur, ob rarum eius vsum: nam ob desuetudinem, oleum eis iniucundum videbatur. Quando autem multi simul cœnabant, circuli instar consedebant: in medio verò coryphęus præstantissimus, quemadmodum coryphęo conuenit: qui ab aliis differt, vel virtute belli, aut genere, aut diuitiis. Inde ex vtraque parte, iuxta dignitatis ordinem & præstantiam, quam consecutus erat quilibet, sibi inuicem succedebant. Hi simul & clypeos armatos à tergo sustinebant. Satellites autem illorum è regione in modum circuli, quemadmodum & domini, conuiuabantur. Hęc Athenæus. Procedente verò tempore, vti cultus hominum redditus est ornatior, & ciuilior: ita & luxus in rebus, & abominatio in moribus cernitur introducta: & hac appellatione ciuilitatis incessanter ostenditur, vt nihil antiquæ, sed probatæ simplicitatis ad vitæ compendium videatur esse relictum. Nec opus est longa nomenclatura eos tortores, vel eorum instrumenta adducere, quibus angustissimus venter extenditur ad cruciatum. Olim Septentrionalibus populis, vti prædictum est, erat vna suauis, & amœna, ac secura in edendo, bibendoque simplicitas: quę sanos, robustos, fortes, prudentes, & strenuos, in militaribus præsertim exercitiis, efficiebat: nunc autem peregrinis farcinatoribus, & coquis accitis, ea morum qualitas in ventrem introducta est, quæ adeò effrenem lasciuiam generat, vt sobrietate (quæ virtutum custos est) lacessita, nihil vtile, aut rectum corde cogitare poterit, aut inchoatum augere, vel manibus operari.

Athenæus Gręcus. Posidonius. Corn. Tacitus. Forma epulādi

Culter cū vagina ī ꝓpria lāce circūferebāt. Pisces. Oleum. Antiqui circuli instar consedebant. Coryphæus. Clypei à tergo. Satellites.

Luxus appellatione ciuilitatis ītroductus. Tortores vētris. Simplicitas edēdi sanissima. Farcinatores peregrini. Sobrietas virtutum mater est.

De ritu

De ritu bibendi Septentrionalium populorum.

CAP. XXXVII.

NEC displicet curiosis inspectoribus interpretationem admittere, qualis sit modus Septentrionalium gentium in bibendo. Inprimis, quòd religiosum sit stando pro reuerentia numinum, ac principum bibere, & quasi in agone per sudorem contendere, quis vno, vel altero, vel multiplicato haustu amphoram euacuet capitolinam, hoc est ingentem mensuram: qualem Imperator ille Gothus Maximinus, inter deuorandum LX. libras carnium, alacriter hausisse videtur, velut alter Vitellius, qui integram auium venationem, alterꝙ peponum latissimum campum vnico pastu absumpsit, & forsitan Milo aliquis, vnius bouis comestione satietatem non relinquens. Sed transeant illa tanquam sparsa in gurgite spatioso. Videntur itaꝙ in mensa (suprapositæ imaginis) quasi coronati sedere, ac tali forma vasis potare: quod forsan inexpertis generare posset admirationem. Sed mirabilius esset longo ordine intueri ministros, quasi cornutorum ceruorum pastores gregatim incedere, vt ea vasa cereali liquore repleta, propinent conuiuis. Sed neꝙ his contenti cęrimoniis, etiam contendunt monstrare sobrietatem, vt vase tam alto, repletoꝙ, nudo capiti superposito, choream gyrando reducant: similiter & alia vasa manibus vtrisꝙ allata, vino, ceruisia, medone, aut mulso, vel musto repleta, conuiuantibus ad æquales haustus exhibeant epotanda. Nec excusatio opponi solet, quòd in tali certamine prouocatus non exeat victor: vt sententia Platonis lib. de legibus, bonus socius, & illustris appellari mereatur. Bonum socium Plato appellat, qui bibendo, & iudicando nouit euitare ebrietatem.

Modus absꝙ modo bibēdi.

Maximinus Imp. Gothus Vitellius.

Milo.

Ordo portantium vasa.

Sobrietas mētita Chorizātes vasa in capite gestant.

Plato bibulos vocat bonos socios.

Adhuc de vasis diuersarum prouinciarum.

CAP. XXXVIII.

Vasa cornuta. Kosa. Radices crispatæ. Facies aïaliū naturaliter vasis insculptę. Vernisa. Kindia. Marchia. Artifices. Vitrifices Venetiis super arte contendunt. Vsus vitroꝝ nl' lus vel rarissimus i Aquilone, & quare? Poculoꝝ duę decades vna manu frangūt

CORNVTA vasa supraposita, Finlandensium Aquilonarium artificiosa opificia sunt, Kosaq; (vt prius dictum est) appellantur. Nec eis naturæ, vel artis honor, & decus abest, cùm ex pulcherrimis abietis radicibus, iisq; crispatis, intus cauatis, ac foris figurarum varietate ornatis, formantur, immò & arte aurearum laminarum, siue aliis pretiosis coloribus depicta, sui decorem & affectum excitant, vt carius redimantur. Fiunt etiam ampla, sed rotunda vasa, ac oblonga pocula, è radicibus betulæ maculas discolores habentis, immò facies animalium, auium, atq; aliarum imaginum, in vna massa distinctas, miro naturæ artificio fabricatas: quibus vernisa linitis, valde delectabilis color, ob discurrentes venas, crispasq; lineas superadditur, vt aureo decori comparari videantur. Isq; mos est præcipuus apud certas prouincias Vestrogothorum, Kindia, ac Marchia dictas: vbi peritiores in opere tornatili artifices, quàm alibi in cunctis regionibus Aquilonis, reperiuntur. Eo nanq; quæstu pro maxima parte viuunt, sicq; alterna æmulatione ligneorum vasorum, pulchritudinis inuentione contendunt, quemadmodum vitrifices in Murano Venetiarum. Miraculo etiam deputatur, quando tabulę radicum cupressini ligni, caudam pauonum distinctione colorum imitantes, voluptatis causa à Pręlatis ex Italia redeuntibus, in Aquilonem comportantur. Vitrorum autem vel nullus, vel rarissimus vsus est in mensis illarum gentium, ob excessum ebriosorum: qui voluptatis loco ducerent, perfringere vitra: quorum fragmenta neruos incidentia, nedum brachio incurabilem defectum ingerunt, sed præsentissimam mortem. Non ita in poculis abietinis: quorum duas decadas vno ictu perfringere solent.

De pœna potatorum.

CAP. XXXIX.

Temulētia sibi ipsi pœna.

QVIA facilis huius tituli, figuręq; appositæ interpretatio aspicientibus ostenditur, exigua interpretatione indigere videtur, cùm temulentus, teste Platone, bis puer sit: ipsaq; temulentia cæde non consequente, pœna est digna,

quantò

quantò magis si ea consequatur? Et quia aliqua ratio non admittit, vt quis se inebriet, multominus in exercitu militari, vbi capite, & cerebro, immò ratione turbata, temulentus ignorat, quem armis inuadat, dominum proprium, vel imperterritum hostem: ideoq; hoc loco inusitata impalationis pœna, duobus Massagethis infligitur: quia hominem de ebrietate eos irridentem, interemerunt. Nam omnium maximè vino dediti Massagethæ sunt, manu ob id feroces, vt Parthi: nimio vino frequenter epoto, sunt ore fœtentes, Galli petulantes, Germani rixantes, Gothi rebellantes, ac Finni plorantes: & forsitan ebrius quisq; omnibus his vitiis deprehensus, vti turpissimus, & sordidissimus est, ita digna pœna meretur affligi. Sed hac in parte cùm seriò non agatur, quomodo puniri debeant ebrii, arces & mœnia seruaturi, ac Principem & totam Reipublicæ summam perdituri: verùm qualiter stupidi, ignaui, garruli, nugaces, qui noctem crapulando vertunt in diem, & econtrà, vt celerius compotationes expediant, sint corripiendi: ne cùm dormire, vel potare, vel silere, vel abire noluerint, ad rixas, & cædes, ac homicidia se conuerterint: tunc lege sociorum constitutum est, quòd illum, vel illos successiuè collocent super sedem cuneatam, vt finibus in altum leuent, cornu bene magno in manibus ceruisia repleto, sedenti dato, vt celerius ebibat, vel anxiè resideat in ea acuata sede, atq; experiatur artem hanc constare legibus ordinatis, & quæ sequuntur in prodigio ventris, & gulæ. Aurea fuisset lex ista, si dudum in Latio tempore portentosorum voratorum, & potatorum ordinata, seruataq; fuisset.

Massagethæ duo ipalãtur. Ebrii. Galli. Germani. Gothi. Finni. Vitia ebriorum. Sedes cuneata potantis. Ars bibendi legibus constat.

De externis exemplis.

CAP. XL.

ACCEDIT adhuc alius (teste Sabellico in vita Aureliani) insatiabilis, et portẽtosus vorator Phagon: item Clodius, & Albinus autore Suetonio. Præterea Firmus, & Bonosus bibax: de quo (Paulo Vopisco teste) Aurelianus dixit, Bonosum natum, non vt viueret, sed vt biberet. Tandem suspensus, dicebatur non homo, sed amphora pendere: quod & Sabel. lib. VII. Enne. VII. pariter attestatur. Immò Volater. lib. XXXII. cum sequentibus complurima dicit, & ante eum Plin. lib. XIIII. cap. XXII. qui testes sunt, Gothos, Germanosq; reputari excellentiores potatores, & ideò frequentius cæteris gentibus inebriari. Sed nec Ouidius hæc ignorasse videtur, dum ait:

Ille mero somnoq; grauis, titubare videtur.

Et fortè eò vehementius, quò potus ipse calidioribus excitatur incrementis, vt zinzibere, cinnamomo, ac gariophyllis, cum admixtione butyri: quorum omnium infelicissimus venter expectat seditionem, & cruciatum, solo somno, vel abstinentia reparandum. Quid autem Beroaldus Commen. V. Tuscu. Quæst. de ebrietate Gallorum commemorat, inter alia sat est vnum adduxisse, quòd videlicet, farti, ac sepulti Baccho, vinum nocturnum edormire non possint, nec orientem solem aliquando, nec occidentem contemplari. Et ita qui corpori seruiunt, nunquàm liberi erunt, donec è medio subtrahantur, quemadmodum iussu cuiusdam Regis Septentrionalis quidam vorator illicò suspensus est, cùm diceret se Regibus, & Principibus pro spectaculo gratum fore, quòd singulo die escam decem hominum deuorare posset, nec laborem honestum pro vno complere.

Phagon. Clodius. Albinus voratores. Firmus & Bonosus bibax. Amphora pendet. Gothi & Germani excellentiores potatores. Res contrariæ ĩ vno ventre. Remedium. Ebrietas Gallorum. Serui corporis. Vorator suspensus, quia solus multorũ escas absumpsit.

De turpissimis speciebus ebriosorum.

CAP. XLI.

Mala infinita ebriorum.

ER temulentiam quanta orbi mala illata sunt, neque hac exigua pagina, immò nec voluminibus grauium autorum vsquam sufficienter exponi potest. Nec mirum: quia tanta solertia præter liberalem vini naturam reperta est, vt & arte mutato latice, calidisque speciebus adiunctis, excitetur in homine voluptas insatiabilis in bibendo: quæ consuetudinem adauget, & auiditatem, & illa necessitatem, vt quantò plus biberit, tantò plus sitire cogatur, prout Scytharum legatis imputatur: licet (Plinio attestante lib. XIIII cap. vltimo de Hispanis, Gallis, & Aethiopibus loquente) nulla mundi parte cesset ebrietas: quæ & has vbique ineptias, & operationes habet, quòd hominis mentem mutet, ac furorem gignat, vt nec sui, nec alterius respectum habere poterit in inferendo grauissimo damno: quod sobrietate gubernante, nunquàm attentasset. Præterea mille scelerum species, admissa ebrietate, immò detestanda malorum irritamenta, & turpior effectus, quàm impura imaginatio præmittit, excogitantur, & committuntur: inimica scilicet exercitatio, scurrilis improbitas, volutatio in cœno cum porcis, fœtidus anhelitus vt cadauerum: insuper & vomitus cum canibus, visusque vertiginosus vt hircis. Demum vt verbis Plinii vtendum sit, alius quantum alea quæsierit, tantum bibit. Tunc auidi matronam oculi licentur, tunc graui produntur marito, tunc animi secreta proferuntur: alii testamenta sua nuncupant, alii mortifera loquuntur, redituraque per iugulum voces non continent, quàm multis ita interemptis: vulgoque veritas iam vino attributa est. Hinc pallor, & pendulæ genæ, oculorum vlcera, tremulæ manus, effundentes plena vasa, furiales somni & inquies nocturna, portentosa libido, rerum omnium obliuio, morsque memoriæ, & abbreuiatio vitæ. Attamen rapere se ita vitam prædicant, cùm priorem diem quotidie perdant, alii præsentem, & venturum, lege seruata non labasse sermone, nec leuatum vomitione, aut alia corporis parte, optima fide bibisse, in hauriendo non respirasse, neque expuisse, nihilque ad elidendum in pauimentis summum ex vino reliquisse, ne fiat fallacia legi. De talibus etiam Plato lib. XXXIIII. pro leuanda turpitudine ebriosorum, & stupidis ineptiis, plurima scribit. Præterea post eum plurimi clarissimi viri, indignum putantes, hominem tam perniciosa voluptate, vel sordida arte in brutum verti. De arte bibendi extat cuiusdam Germani Vincentii Obsopoei, opus elegantissimo carmine conscriptum.

[Marginalia: Voluptas insatiabilis. — Ebrietas nullibi in orbe cessat. — Ebrietatis vitia — Volutatio ĩ luto cum porcis — Ebrietas perdit qd' alea quęrit — Somni furiales. — Dies perduntur — Plato vehementer ebrios carpit. — Liber de arte bibendi.]

De Perso-

De Personatis, seu Mascharis.

CAP. XLII.

NON breuis, aut exigua huius figuræ interpretatio fieret, si stultorum hominum laruas (Italicè Mascharas appellatas) tempus, aut pudor, tanquam vanissimam curiositatem admitteret extendendas: immò nec carri, nec nauigia ea volumina euehere possent, quę orbe condito in hac materia ad refrenandam hominum stultitiam iudicio sapientum sunt conscripta, adeò quod ferè quęuis natio, Latina, Gręca, & Barbara, sicuti peculiaribus est obnoxia vitijs, & (vt dictum est) inebriari solet, ita & malorum vsuum fideles consequitur increpatores. Cùm autem frequentius quàm vtilius, etiam à magnis hominibus ex me quæsitum fuerat, an mascharis vtantur durissimi incolæ Septentrionis. Sed responsione habita, facilè nórunt, stultorum esse infinitum numerum: ideoque ibidem in suo genere & numero stultitiam fore ampliatam: & forsitan eò simplicior, ac purior, quò signis cœlestibus Cynosuræ, Caudæ bouis, & similibus, in omni grosso edendo spectaculo sunt subiectiores, quemadmodum aliis maiori versutia, & fatuitate præditis euenit, qui calidis regionibus sunt viciniores. Igitur cùm depictæ, subtilesque mascharарum facies, ob artificum inexperientiam, in Aquilone fieri nequeunt, nobiliores fatui atro serico faciem obnuptam variato corporis vestitu, superadditis aureis zonis, & argenteis cingulis, voce mutata, amicis scrutandam ostendunt: eorumque exemplo reliqua fatuorum turba diuersitate formarum (Ouidiana Metamorphosi descriptarum) furit & insanit, præcipuè tempore Bacchanalium societatum, quo vnicuique iuxta suam conditionem pulchrius fore videtur in suo genere insaniendum: vt laniones in cornutis boum, caprarumque capitibus, voce eorum simulata, vel suillo grunnitu: ita & piscatores retibus extensis, vt monstrent pisces: & sic de reliquis cunctorum ciuium exercitiis, alacriter fieri solet. Soloque sex dierum spatio ante initium quadragesimæ de permissione magistratus hac vtuntur licentia, & libertate. Neque genus hominum inter laruatos mascharos est, quod petulantius turpitudine fœminearum imaginum se vestit, quàm exotici pictores: qui etiam extra hoc tempus lasciuas mulierum formas turpitudine aperta depingentes, odio, & ostentui habentur incolis: qui nunquàm hac inspectione

Carri aut nauigia stultis non sufficiunt euehendis.

Quęstio frequēs

Signa cœlestia.

Imagines subtiles raræ.

Zonæ aureæ & argenteæ.

Laniones.

Maschari sex diebus insanire solent.

Pictores exotici.

Cynica Diogenis secta odiosa.

Caro ꝑpria satis potes est in hois ꝑditióe.

letantur. Sunt enim pudore bono, & verecundia casta firmati, vt nunquàm hanc Diogenis Cynicam sectam sequantur. Miserrimi ergo arbitrandi sunt in aliis terris, qui supremam quasi voluptatem habent in inspectione nudarum imaginum fœminei sexus: quasi interior caro non sufficeret in deiiciendo homine in mille tentationes, fragilitate sua tandem collapsuro, nisi & externæ augerentur prouocationes.

De diuersis modis coquendi salis.

CAP. XLIII.

Modus coquendis salis.

Noruegiani.

Aqua salsior in fundo maris.

Sal hyemale firmius, æstiuale mollius.

Carnes semiputres in Noruegia frequẽtius habentur.

Sal exoticum.

Montes salis.

Vielisca, & Bochna.

Loca ꝑfūdissīa

Minera salis opulenta.

VAM varius, & insufitatus modus coquendi salis seruetur apud Septentrionales populos, sequentibus indiciis exponetur. Noruegiani littus Oceani inhabitantes, sal decocturi, findunt cauantq; longissimas pinus, vel abietes, restibus fortissimis, quasi circulis eas iterum numero sufficienti resartientes: atq; saxis alligatis, illas in profundum, foraminibus in arborum extremitatibus, vt salsior aqua ingrediatur, relictis, immergunt, canale propius quò poterint, iuxta littus pluribus officinis extructis obfirmantes, vnde aqua e profundo ingressa, extrahi possit, atq; in caldare supposito igne lento transfundi, decoqui, & in sal conuerti. Quod hyeme coquitur, firmius est æstiuo sale: quia hoc molle, & fluidum: aliud verò asperum reperitur. Et licet in hoc regno Noruegię tam ad domesticum vsum, quàm quæstuosum extraneorum lucrum conficitur, & emittitur: tamen ita insulsę sunt carnes, & pisces, vt vel opera data id fieri credatur, vel tanta inclementia cœli syderumq; videatur, vt nusquam non semiputres habeantur. Apud Sueones verò, siue Suecos, & Gothos, nulla fit decoctio salis: non quia è fundo maris extrahi non possit aqua salsa, sed quia gens aliis rebus abundans, facilius exoticum sal comparat, quàm superfluis expensis id decoquat in littore suo. Aduentu enim grandium nauigiorum Hollandię, ac Germaniæ ab Hispanicis, & Gallicis, ac Britannicis portubus, Vlysbonico præsertim & Brouaso portu, sal acceptum iusto pretio venundatur. In Polonia verò montes profundissimi salis sunt, præsertim in Vielisca, & Bochna: vbi videndi causa M.D. XXVIII. quinta Ianuarii, transcensis L. scalis fui, & vidi in profundioribus locis laboratores nudos, ob calorem, ferreis instrumentis eruere opulentissimum thesaurum salis,

salis, veluti aurum, & argentum ex mineris inexhaustis. Vidi etiam, & allocutus sum pulcherrimam ac prudentissimam virginem Heduigem, optimi Regis Sigismundi primi filiam, omnibus prædictis diuitiis meliorem, & sublimiori imperio digniorem. Aurum itaque, argentum, & reliquas res pretiosas cuncti immensurabiliter arripere cupiunt: sed nemo est, qui non desiderat salem inuenire: & meritò, quandò isti debet omnis cibus, quòd poterit gratissimus æstimari.

Heduiges pulcherrima virgo.

Salis sapor necessarius cibis

De difficultate aduehendi salis in Aquilonaria regna.

CAP. XLIIII.

T vbi inciderint maritima bella in Balthico mari, vt defectu salis videantur ab hostibus premi posse Septentrionalia regna, tunc arte quæsita domesticum sal conficiunt, ne ea penuria suam libertatem subiiciant inimicis. Vt tamen id expeditius, etiam ad perpetuum lucrum, continuè efficerent incolæ Norlandiæ, id est, Septentrionales, R. D. Io. Magnus Gothus Archiepiscopus Vpsalensis, charissimus frater & antecessor meus, alias M. D. XXIII. Hadriani VI. Pontificis legatus, & demum Electus, euolutis duobus inde annis, Vpsalensem diœcesim visitans, propriis suis sumptibus, emptis scilicet & datis instrumentis vbique sufficientibus, modum & artem ab expertis acceptam, præcipuis in locis aptioribus incolis communicauit: quibus extunc, & in perpetuum necessario salis beneficio, quacunque imminente hostilitate, liberè & facili labore vti possent, prout etiam in aliis eius voluminibus, & vita, ac actis, in Vpsalensi Metropoli ostendetur. Sed inexplebili auaritia quorundam mercatorum Regiæ ciuitatis Holmensis, eo compendio quæstum habentium, susurriis interpositis præualente, subitò in publicam ruinam corruit, quod tam prudenti consilio, & paterna benignitate, ac insigni liberalitate, ad publicam vtilitatem synceriter fuerat institutum. Nec minor seditiosorum hæreticorum Lutheranorum liuor, & furor affuit: qui vt scelera propria, rapinasque, & horrenda sacrilegia impunita committerent, & defenderent, omnibus modis suadebant, & præualebant, vt pater patriæ pro bono opere vel lapidaretur, vel in exilium (prout factum est illicò) extruderetur: in quo XX. annis exactis, in æterna patria perpetuò consolandus, Romæ M. D XLIIII. moriens, ad superos est vocatus. Quocirca aliquando adhuc prouidendum erit, ne similes, vel fortè peiores ciues, in Deum contumeliosi, in Principem tacitè rebelles, & in publicam salutem & vtilitatem crudeles, sic propriis inhæreant commodis, vt successiuis annorum curriculis regnicolas tantis naturæ donis & bonis, in propriis prouinciis & domibus priuent, & diuitias astuto commercio partas, ad regni hostes (prout sæpe compertum est) emittant.

Sal domesticū fit tēpore belli

Io. Magnus archiepiscopus Vpsalensis, modum et auxiliū præstitit salis conficiendi.

Auaritia destruit quod liberalitas præstat.

Io. Magnus Archiepiscopus mortuus Romæ.

Ciues perniciosi euertunt rēpub.

De maxima copia butyri.

CAP. XLV.

Abundãtia butyri.

Prouinciæ distantes.

Modus idẽ condiendi butyri

Butyrũ venũdatur infinita quantitate.

Oelãdia de qua supra 2. lib. cap. 23. plura dicuntur.

Butyrũ Oelãdẽse salubrius.

TRANSCVRRENDO singulas prouincias Septentrionalis plagæ à 52. vsque ad 84. gradum eleuationis poli Arctici, vbique propter fertilissima terrarum pascua, & armentorum abundantissimos greges, maximam butyri copiam reperire licebit: non tamen æquali virtute, tum propter salis varietatem, tum etiam propter floridiores, ac tenuiores herbas, longè à seinuicem distantium prouinciarum nutritiuas. Vbi enim pascua sunt grossiora, saleque butyrum conditum grossiore, eius efficaciæ non est, vt alterius conditi in pascuis herbarum minutarum. Modus tamen conformis est omnium regionum, vel sale grosso, vel tenerrimo & candido, multa magnorum vasorum millia negotiatoribus vltramarinis vel pretio, vel rerum commutationibus, nisi Regio edicto (instante, vel flagrante bello) prohibitum fuerit, distrahendi vel venundandi, quemadmodum in annona, lardo, atque aliis necessariis nutrimentis, ne hostibus afferantur, caueri solet. Insula præterea est Meridionalis Gothiæ, Oelandia appellata, vbi aëris salubritas cum pinguis arui fœcunditate consentiens, herbas producit dulcissima qualitate conditas: quarum pastu vaccarum turba saginata, lac tanta salubritate conficit, vt quibus multa medicorum auxilia vel consilia prodesse nesciunt, solus videatur potus ille è butyro expressus, optabilem afferre sanitatem: hocque butyrum tanquam aromaticum, & cæteris omnibus salubrius, appretiatur.

De magnitudine, & bonitate caseorum.

CAP. XLVI.

Longobardi è Scandiana peninsula profecti.

SI Parmensis, aut Placentina, vel aliæ terræ, ac villæ Longobardorum de magnitudine, multitudine, ac vtilitate caseorum vbique commendari poterint, profectò origini suæ natiuæ, scilicet Scandianæ peninsulæ, & præcipuè regioni

Vestrogothorum

Vestrogothorum in regnis Septentrionalibus, gratias sunt acturæ. Hi enim Vestrogothi super omnes incolas Aquilonares maximam commendationem obtinent, quod nulla gens illis similis est in confectione caseorum: quod prouenire videtur ex vberrimis pascuis: in quibus & militares equi, fortes, alti, & robusti, bouesque proceri innumerabili multitudine procreantur. Caseos itaque tam magnos plerunque conficiunt, vt duo valentes viri vix vnum ad breue spatium deferre possint. Virorum tamen manu & arte nunquàm fiunt, sed mulierum: quæ vicatim ex pagis viciniori bus, adducti lactis multitudine, æstatis tempore in domo volentis caseos coagulare, confluentes, magnis caldaribus lac calefactum adhibito coagulo ligneæ formæ, quadrangulari præcipuè, imprimunt, caseolosque alias sole aereque siccatos, in particulas comminutos, eidem lacti quasi feruenti imponunt, veluti fit in grandibus muris, qui lapillorum & cementi infusione compactiores exurgunt. Nec vir quispiam huic operi fœminarum interesse meretur, etiam si precibus hoc impetrare conaretur. Habent enim fortissimæ mulieres illæ diuisa exercitia domestica seorsum à maritis, in quibus illi sese nunquam intromittunt, vt nere, texere, panes & ceruisiam coquere, cibos parare, & prolem ornare, ac vestire, lectosque & tegmina aptare, & agnellis, vitulis, aliisque minutulis animalibus prouidere: vbi viris grauiores incumbunt labores, vt agros colere, messes triturare, equos domare (quod & fœminæ plerunque faciunt) arma acuere, atque sepes agrorum, aratraque & agros disponere. Ostrogothorum verò casei lacte pecorino in maxima multitudine formati, mira commendantur bonitate: ita & superioris Sueciæ, præterquàm apud Helsingos, & Noruegianos: qui caseos quasi putres habentes, vermium scaturigine, & repletione visa, lætantur in eorum bonitate: immò exesa interiori substantia, eorum corticibus loco clypei, instar indurati corii, vtuntur in bellis. Estque caseorum laudatissimus sapor apud Finningos, qui conspicuos eos multorum millium pondo faciunt è lacte caprino: quibus laudem augent, & saporem, submisso paululum myrtino fumo, vt sine vermibus seruari valeant ad plures annos, præsertim in obsidionibus (vt prius dictum est) castrensibus tolerandis. Meminit Plin. lib. XI. cap. XLIII. Sorostrem in desertis caseo vixisse viginti annis, ita temperato, vt vetustatem non sentiret. Apud Septentrionales scilicet Vestrogothos, naturæ beneficio ita temperati sunt, vt aromaticis speciebus ad senium vergentes, redoleant cum gratissimo sapore. Talibus etiam vtuntur nautæ, dum tempestatibus, ne alia coquant, arcentur ab igne.

Vestrogothi.
Magnitudo caseorum.
Casei conficiuntur manu et arte mulierum.
Modus formandi.
Exercitia mulierum & virorū distincta.
Casei Ostrogothorum.
Casei putres.
Clypei ex caseorum corticibus
Casei Finnorū optimi.
Remediū ne casei putrescant.
Sorostres 20. annis temperato caseo in deserto vixit.
Cibus nautarū in tempestate.

RR ij

De ponderibus, & mensuris.

CAP. XLVII.

Gens plurima mesuras ignorat.

Mercatura discretior i ponderibus & mēsuris.

Numerus.
Pondus.
Mensura.
Pelles.
Sto fisck.
Muli marini.
Mensura ciuica minor in vendendo.
Pondus.
Argentum &c.

Pecuniæ examinandæ.
Solidus.

Vncia.

DICTVM est superius de ritu Bothniensium, siue gentis Lapponum, quomodo syncera fide & æstimatione numeros, pondera, & mensuras ignorantes, in rerum commutationibus viuunt: hic verò Sueonum, Gothorumq; modus ostendetur, quo tutius viuere & iustius mercari videntur: & hoc quia viciniores sunt hominibus alienigenis, vt sunt Dani & Germani: qui ab Australioribus Hispanis, Gallis, Flandris, & Hollandis, siue Batauis, nimis acutam literaturam, & negotiandi astutiam (vtinam seclusa fraude) didicerunt. Rebus ergo communioribus distrahendis, numerus, mensura, & pondus deputantur: numero scilicet pelles pretiosę per modum decadum diuendendæ, sicut & species quorundam piscium, Stocfisck appellatorum: de quibus infra de piscibus multa dicentur. Immò & numero vaal, last, & cast halecum comprehenduntur, vt etiam vorda mulorum marinorum, et lapidum coctorum, ac lignearum tabularum, & trabium pro ędificiis erigendis. Mensura plurimum vtuntur frumentaria, sed lege distincta, vt alia, eaq; minor sit ciuibus & oppidanis, ob lucrum quærendum pro solutione tributorum, & muris fortificandis: sed maior ruricolis ad diuendendum: & hęc superesfluens fit in omnium frugum venditione. Pondere autem in omnium metallorum emptione, vel venditione, vt est argentum, cuprum, ęs, ferrum internum, stannumq;, & plumbum aliunde allatum, vtuntur: & vtinam hoc infelici Lutheranorum hæreticorum tempore, versum non sit in stateram dolosam, & præcipuè in pondere florenorum, vt superius lib. VI. de falsis monetis est ostensum. Pecuniæ ipsæ quamuis vsu celeberrimo viles esse videantur, scrutandum tamen est (vt placet Cassiodoro lib. I. de sententia Theoderici Regis Gothorum quanta à veteribus ratione collectę sunt. Sex enim millia denariorum solidum esse voluerunt, scilicet vt radiantis metalli formata rotunditas ętatem mundi, quasi sol aureus, conuenienter includeret. Senarium verò, quem nō immeritò perfectū docta diffiniuit antiqtas, Vncię, qui mesurę primus gradus est, appellatione signauit,

quoniam

quoniam duodecies similitudine mensium computatam, in libræ plenitudinem ad anni curricula collegerunt. Meritò ergo libra dicitur, quę tanta rerum est consyderatione trutinata. Ideò eam violans vt crudelis hostis, & veritatis oppressor, meritò est puniendus: quia cuncta turbantur, dum ponderis, & mensuræ integritas cum fraudibus admisceatur. Hęc ille. Quod verò congelatum est, vt in carnibus, pisciLusq; deprehenditur, recta æstimatione vendentis & ementis, consensu bono acceptatur, ne pondere ematur glacies inclusa. Graue etenim scelus iudicatur, aut mensuras modum excedere, aut libram æquissimi ponderis iustitiam non habere, aut pondus euanescens inter grauia computare: quia omni tempore & loco congruit, ne alter alterius lætetur incommodo. Libra. Violator pōderū vti crudelis hostis punitur Res cōgelata æstimatione pēsatur.

De Textoribus, & Pictoribus.

CAP. XLVIII.

TEXTVRIS lineis laneisq;, Aquilonares fœminæ miro ingenio callentes, incumbunt, exceptis Lapponum mulieribus: quæ ex neruis animalium (vt alibi dictum est) conficiunt telas, & de pellibus diuersarum bestiarum accommodas vestes: quia in ea regione extrema, linum non crescit, neq; oues gignuntur. Vbi verò in calidioribus locis Septentrionis linum habetur, talia fila ex eo confecta colorant, & texunt, vt opus in medio Latio ingeniosè contextum iudicaretur. Vidi olim apud eas gentes textile opus lineum, varietate linearum cœlestini coloris pulcherrimè elaboratum: quale demum Italiam, & Romam ingrediens, quasi vna manu reperi ad similitudinem illius omnimodè per texturam factum, & ordinatum, hoc solo discrimine viso, quòd vti Romanæ fœminę, vel potius viri, textores sunt ingenio viuaciores: ita & in opere manuum reperiuntur subtiliores: & fortè quia exemplaribus insignium pictorum vtuntur, vbi mulieres Aquilonares ex floribus, iride, aut frondium vmbris super aquas sole splendente reflexis, excipiunt formas. Retiaria tamen intexta filorum opera, qualia videntur in domibus Principum Romæ, facilimè reliquos orbis artifices videntur excellere mulieres Aquilonares, dum huic exercitio, etiam illustres personæ ad euitandum otium, quasi hæreditario domorum ornatui præcipua subtilitate intendunt. Aedes enim diurno vsui deputatas, Officiū fœminarum. Vestes è neruis confectæ. Similitudo texturarum. Ingenia Italica cæteris viuaciora. Retiariū opus lini.

Spraangning. candidissimo illo opere retiario, quod Spraangning vocant, totaliter, etiam sub tectis, perpetua communique consuetudine exornant, exceptis proceribus, sericeis pannis ornantibus palatia sua: & hoc quoad thalamos, & ornatum illustrium fœminarum, ac nuptialium festiuitatum.

De ædibus magnatum diuersitate armorum exornatis.

CAP. XLIX.

NTER alios ædium ac palatiorum ornatus, nobiles ac illustres viri, distinctas à legitimis coniugibus suis mansiones habentes, parietes ferreis thoracibus, galeis, brachiaris, ac manicis micantibus longo ordine fulciunt, & exornant: etiam loricis, frameis, scutis, & arcubus chalybeis, haud remotè pendentibus à prædictis, præter vetera armorum genera, quæ ex Gellio clarissimus doctor Brunus VI. lib. De seditiosis cap. VII. adducit, seorsum ad omnem defensionem, quoties opus fuerit, custodita: vt sunt hasta, pilum, phalarica, semiphalarica, soliferrea, gesa, lancea, spari, rumigestri, faces, tragulæ, frameæ, mesanculæ, cateiæ, rumpheæ, scorpius, scibones, silices, veruta, enses, sicæ, machæræ, spatæ, lingulę, pugiones, climaculæ. Veruntamen fatendum est, quòd ad omnem vel ædium, vel corporum ornatum, ac vestitum pertinentes pretiosos pannos, tam laneos quàm sericeos, quæstu negotiatorum Germaniæ, interueniente pecunia, vel rerum commutatione, sortiuntur. Ast vbi grassantibus in mari vel terra acrioribus piratis, vel prælíis, pannos huiusmodi pretiosos non obtinent: tunc deaurato, argentato, & margaritarum ornatu splendidius, quàm sericeo incedunt. E patria enim lana, etsi pannus non ita subtiliter, vt exoticus à Flandria, vel Anglia importatus, conficitur: tamen illum non despiciunt fortissimi milites, ac nobiles viri, dum duro ferro frequentius, quàm molli & delicata lana corporale munimen attendunt. Nullum enim proditoribus ad illudendum principibus in certamine positis, aptius indicium est, quàm hostibus significare, quo vestitu, armis, vel equo colorato sint euecti, quemadmodum maximus Gothorum princeps Acho Hanson rubeò holoserico (morbo Gallico laborans, & pugnans) indutus, atque à veteri suo familiari Dano, Lassefrost dicto, proditus, & lancea transfossus interiit, ac plerique spectabiles duces eius familiares. Ita & Antoninus Imperator, dum sericeis, Phœniceisque vestibus (despecto Romano panno) indutus, præliando incederet, infelicissimè commemoratur periisse.

Ornamenta armata.

Genera armorum.

Genera vestium

Lana Anglica. Flandrica.

Vestes singulares in prælio periculosæ.

1510.

Antoninus Imp. periit indutus sericea veste.

Adhuc de

Adhuc de Pictoribus Aquilonarium regionum.

CAP. L.

VANTVM ad pictoriam artem attinet, rari sunt in toto Septentrione exquisiti, vel excellentes pictores: non quia ingenio carere credantur, sed quoniam ad artem non aptantur. Naturali tamen ingenio ita quidam pollent, vt pura simplicitate picturarum, quasi monstrando elucident apertissimam historiæ, vel rerum proprietatem: vti celebris, ac clara memoria adhuc habetur de quodam Augustino Vastenensi: qui tam deuota, quàm admiranda spectacula de passione CHRISTI, & sacris mysteriis circa annos Domini M. D. vbiq; arte, & pietate florens, & moriens reliquit. Habeo tamen pro verisimili, quòd hac corrupta ætate sensati principes illarum regionum, vt in structuris sunt magnifici, ita & in hac arte, & honestis imaginibus inspiciendis, potius quàm in turpibus admittendis, sunt animati, exemplum à gloriosis Regibus veteris æui trahentes: qui virtutibus heroicis, ac clarissimis rebus intenti, nusquam deprehenduntur nudas hominum imagines, præsertim mulierum, quacunq; excellentia depictas, & suis aspectibus præsentatas admisisse, vel vt eorum subditis ostenderentur, sub pœna permisisse. Admirabili etenim verecundia populus earum frigidarum regionum, & castitatis obseruatione tenetur, vt ne signum quidem appareat, vnde excitari poterint ad brutalem lasciuiam, & commixtionem: qualem vt Lutherani hæretici omnium impurissimi statuerent, nudas, turpesq; figuras conniuente superiori potestate, sub excellentia picturarum, & admiratione artis introduxerunt: quæ licet plures honestas personas turbârunt, nunquàm tamen naturalem pudorem in gente castis moribus instituta, extinguere valuerunt, immò nec impio ferro, flamma, vel exquisitis torturis pudicitiam violare mulierum, aut oblatione munerum euertere castitatem, quemadmodum superius lib. V. in aliquot capitulis versus finem reperitur ostensum, & sequenti lib. cap. IIII.

Pictores rari in Aquilone.

Augustinus pictor Vastenẽsis 1500.

Nudæ mulierũ imagines quasi infames picturę habētur in Aquilone.

Impudicæ imagines constantes nõ turbant.

De admirabili effectu excellentium picturarum.

CAP. LI.

VM autem multa sint in disciplinis & artibus, quę nullis pręceptis edoceri possunt, immò etiam vix ea propriis verbis exprimi, quæ magno ingenio sublimes viri, alta cogitatione, diurnoq; vsu adepti sunt: ideoq; recurrendum est ad intimum eximiorum pictorum opificium, qui animi affectus penicillo, vmbra, lumine, ac colorum varietate rectius exprimere, & tutius patefacere possunt. Non enim satis est, pictorem corporum tenus laborare, sed animi quoq; sensus, vt exprimat omni cura, omniq; diligentia innitatur oportet, quemadmodum plurimi (teste Plinio) aliiq; artium inuentores, excellentes

Pictoꝝ ars.

Pictorũ diuersitas.

fuisse commemorantur, ita vt alii, quales foris apparerent homines: alii, quales intus viderentur, in affectu declararent: alii lineamenta membrorum: alii gratiam, venustatemq́ eisdem adhibuisse probantur. Immò alii tanta arte penicillorum agilitate imagines statuunt, vt nihil illis præter spiritum desit, prout bouem viuum ad aspectum pictæ bouis asseritur mugiisse, & pictis vuis nonnullos fuisse deceptos, auesq́ ad pictam speciem sui generis excitatas.

Picturæ vtilitas

Pictura quoq; gratiam, & delectationem habens, pręteritarum rerum memoriam seruat, resq́ gestas ante oculos pręfert. Quinetiam recordando picturas obliuiosi, bona deperdita recolligere solent.

Imagines B. virginis i Septentrione pulchrę

Verùm vt sacris rebus suus honos attribuatur, aliquot diuę Virginis imagines adeò perfecta arte, partim depictas, partim sculptas in Gothicis oris adesse perhibeo, vt ad eas intuendas multi deuotissimi homines non grauentur XL. dietas, vel amplius, hilariter à Nidrosia Noruegiæ metropoli, ad Vastenum Ostrogothorum nobile oppidum, diuæ Birgittæ veterem mansionem, peregrinari: vnde ad propria reuertentes, magnalia Dei enarrant, atq; ex visis imaginibus, quasi viuentibus, plurimos confortant bonos, & reuocant à via pessima malignantes.

LIBRI XIII. FINIS.

OLAI MAGNI
GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS
DE VARIIS CONDITIONIBVS AQVILONARIVM POPVLORVM.
LIBER XIIII.

PRAEFATIO.

IRARI quispiam non debet, in amplissimis Septentrionalium terris, præsertim peninsulæ Scandianæ (quam Plinius, ob incompertam magnitudinem, alterum orbem, & Iordanes, ac Paulus Diaconus vaginam, siue officinam gentium appellant) diuersitatem fore habituum, ac vestimentorum, pariter & morum, ac conditionum, circa incolarum conuictum, & cohabitationem aduentantium alienigenarum, ac iudicia vtriusque, & quàm syncera tranquillitate veteribus institutis olim adhærentes, singuli concorditer viuere dicebantur, vbi nunc crescente discordia, paucissimi sua sorte contenti videntur: in quo rursus mirandum non est, dum eò processit astuta hominum pernicies, vt quisque suæ destructionis factus sit artifex ingeniosus, foris scilicet habitu discissus, & intus in mente corruptus: foris legibus parère simulans, & vbique disseminans dolos: quorum tandem effectu, & exitu, ad vltimum infamia plenus, & omnibus odiosus è vita discedet.

Scandiana peninsula alter orbis æstimatur.

Cōcordia vetus

Pernicies astuta cuncta subuertit.

De diuersitate habituum.

CAP. I.

Diuersitas habituum.

Fimbriæ monstrosę.

Ornatus capitū

Aureæ coronę.
Zona aurea.

Manicæ cuneatæ.
Tegumentū capitis.
Togæ breuissimæ.

Togæ latissimę

LONGE aliter olim vestitus in Septentrionalibus regnis, & populis, quàm nunc est, formatus erat, presertim in exteriori, interioriq; ornatu mulierum. Exteriori inquam, quia vetusto tempore illustres fœminæ tunicis vtebantur, ad pectus, & brachia strictissimis: sed in extensione fimbriarum monstrosa videbatur longitudo, adeò vt vix vna sufficeret ancilla in fimbriis huiusmodi comportandis: quæ etiam in hoc abusu aliqualiter dominæ suæ conformabatur. In capitibus verò subtilissimis pannis lineis, negotiatorum quæstu ab exteris regionibus longo maris circuitu importatis, sub his tamen tegumentis, aureas coronas lapidibus pretiosis intextas, secundum qualitates stirpis, & opulentię, portabant: ad vmbilicum verò pro cingulo, vel zona, aureis filis contexta, vel fusa, extensaq; in longum aurea, aut argentea lamina, latitudine duorum digitorum, vtebantur. Reliquæ mulieres latissimas habebant manicas, sed has in medio cuneatas, ac argenteis, vel deauratis nodis quasi tenaculis clausas. Præterea capitis ornamentum erat de panno rubeo superius strictum, ac cuneatum, similiter argenteis nodis claudendum, vel aperiendum: & hæ quoq; coronis deauratis sublineis pannis, valde subtilibus, ornabantur: & vti earum togæ, præsertim nobilium, pariter & plebeiarum (excepto valore panni) erant strictissimæ, ac breuissimæ: ita vrbanarum longissimę, deauratas & quadratas in anteriori parte laminas, à collo vsq; pedes super fimbriis ex vtroq; latere dependentibus, habentes. Vestis autem scapularis, qua hic virgo induta conspicitur, ipsam pudicitiæ, castitatisq; obseruantiam designat.

De pudico

De pudico virginum ornatu.

CAP. II.

IRGINVM autem ornatus in pretiosis, & amplissimis aureis, vel deauratis coronis, in capitibus erat: & pro pudicitiæ custodia, à collo antrorsum retrorsumq; dependebat sericeum, vel lineum candidi coloris pallium: quale nunc religiosi Scapulare, vel Patientiam nuncupant: quo habitu, vel pallio, omnia corporis membra, tanquam freni moderamine incedendo, vel conuersando, cum admirabili modestia & verecundia (visu, vel colloquio virorum nusquam, nisi parentum licentia permisso, vtentes) dirigebant. Tantaq; inerat eis pudicitia, vt vix rogatæ virum publico in cœtu, donec coniugali vinculo stringerentur, raroq; tunc, inspicere vellent. Adeò casta celebritate oculos vbiq;, etiam à licitis, refrenabant. Surgente demum tempore spurcissimæ hæresis Lutheranæ, monstroso vitulo vaccæ partu in agro Vittembergensi, Ducatus Saxoniæ, edito, anno M. D. XVII. præsignatæ, qua vbiq;, & ferè in omni regione frena pudicitiæ laxabantur, mores corruptissimi exinde secuti, præsertim fœminei sexus in visu, lingua, habitu, gressu, tactu, & deniq; omnibus impudicitiæ signis: quibus ostendunt se lasciuas, garrulas, procaces, & nugaces, ita vt exigua differentia à lupanari reperiatur, & præsertim vbi materfamiliâs est corrupta: quam tota familia in omni scelere imitari consueuit. Olim glauci coloris vestitus, quasi portentosus in Aquilone videbatur: nunc verò & ille tanquam splendidior, & aliæ petulantes vestium scissuræ, exotica vanitate admissæ, signum infallibile scissæ castitatis & pudicitiæ ostendunt: quales superuacuę vestimentorum rimę, nunquàm, nisi ab infamibus mulierculis, originem & abusum susceperunt, & continuârunt. Quid obsecro Reginæ, Ducissæ, & ita de reliquis, vanissimus iste vestitus ad ostentationem, & impuritatem, ac perpetuam infamiam, à scurris, nebulonibus, ac meretricibus solicitè quæsitus, repertus, & continuatus, pręter venturę senectutis lachrymas lasciui habitus, vt eternę gratiæ pulchritudo reparetur, deferre possit?

Habitus virginum pudicissimus.

Frenum virginale.

Oculorum casta celebritas.

Vitulus monstrosus.

Mores corruptissimi fœminarum.

Materfamiliâs

Color glaucus.

Inuentio vestiũ incisarum.

Lachrymæ senectutis.

De nuptiis Illustrium, ac Nobilium personarum.

CAP. III.

Cõsyderatio parentũ erga coniũgẽdos filios

Cõditiones notabiles.

Eruditio lrãꝝ perficit nobilitatem.

Lrãꝝ gloriosa notitia.

Qualitates optimæ.

Spõsæ virtutes.

Ornamenta matronarum.

Margaritæ ĩ auribus nũquàm

Reges Indorũ.

NVPTIAE illustrium, ac nobilium personarum, magnis, & claris, ac arduis conditionibus vetustissimo more gentis, & generis celebrari solent. Inprimis vt prouidi parentes vtrobiq; mores, & vitam ingeniosa charitate, & sagacitate consyderent coniungendorum, scilicet an sponsus tali claritudine & conspicuitate genitus sit, vel auitæ virtuti & strenuitati comparandus, aut optima opinione illustrior aliquando euasurus. Item an vir patiens sit in aduersis, moderatus in prosperis, & quod difficilimum potestatis genus est, olim rector sui. Pręthereà an in eo sit eruditio literarum: quæ naturam laudabiliorem in eximia virtute reddit, quia per eam prudens inuenit, vnde sapientior fiat. Item bellator reperit, vnde animi virtute roboretur: & inde Princeps accipit, quomodo populos sub æqualitate componat. Nec enim aliqua in mundo potest esse fortuna, quam non augeat literarum gloriosa notitia. Hinc rectè iudicare poterit, bonum sapere, diuina venerari, futura cogitare iudicia: hinc admonitio proprii, & alieni honoris eminet, vt iustè, & piè viuat, atq; hospitalitate promptus, & commiseratione benignus euadat: & ita de reliquis boni viri virtutibus ostensio fiet. Quæ etiam bona suo gradu in ipsa sponsa, tanquam eximiori ornatu, & coniugali consortio copulanda, requiruntur, vt quasi ex duobus luminibus vnus generetur, & seruetur aspectus, atq; honorabilius paritate morum valeant viuere, qui similitudine bonæ institutionis fuerint eruditi. Vera autem ornamenta matronarum, non vestes, sed pudicitia (Pythagora teste) æstimantur. Nec visum est vnquam in Septentrionalibus regnis, vt mulieres pendentibus margaritis in auribus ornarentur: quia ibi turpe in fœmina, turpius in milite, & turpissimum in Principe reputaretur. Insuper & fatuus diceretur, & esset, qui labiis gemmas, aut margaritas pro ornatu alligaret, prout Petrus Martyr in descriptione noui orbis meminit, videlicet quòd Reges, & magnates Indorum in populo talem ornatum certatim gestant in labiis suis.

De rigore

De rigore pudicitiæ, & armorum interpretatione.

CAP. IIII.

MIRA etiam est, & pertinax Aquilonarium fœminarum suę pudicitiæ custodia, vt etiam admisso honesto coniugio certis temporibus refrenent amplexus, ea scilicet constantia, vt in toro interpositione districti gladii mutuum sibi coarctent congressum, veluti Saxo de quadam Thira Regis Angliæ filia meminit, & insuper de singulari castitate multarum virginum illius æui, prout & superius in finalibus capitulis lib. V. declarabatur. Nuptę tamen à maritis obtinent dotem, veluti hæc Thira regnum Daniæ, teste eodem Saxone in vita Gormonis Impii. Sed quomodo hæc possessio exigui temporis fieri potuerit, ipse autor declarat. Dos quidem à marito offertur, sed non ad muliebres delicias, aut nouæ nuptæ comptum, vel fastum: vt significatione interuenientium armorum in nuptiis declararetur, ꝙ (sicuti in hasta, quę signat prima veterꝫ connubia olim fuisse violenta ex raptu) etiam vxores fortibus & bellicosis coniunctæ, seuerum & minimè effœminatum, sed virilem cultum magna operando probarent. Nam & hastam Iunoni consecratam esse veteres Romani existimabant, & eius statuæ vt plurimum hastæ innixæ cernuntur. Hasta etiam significat nuptias olim ferro diremptas: framea verò, & scutum, vt fœminę meminisse debeant ex illustri, seu nobili stirpe (vt eam communiter cum marito defendant) prodiisse. Hisqꝫ consummatis cum pactione dotis, hasta solẽni ritu eiicitur extra fenestram palatii nuptialis, in signum mutui fœderis, & perpetuæ cohabitationis. Forma deinde honesta, & morꝫ probitate mulier, à viro diligitur, & virtute progrediens, amabilior retinetur: quo plerunqꝫ euenire solet, vt talium coniugali amore & consortio, inextricabiles bellorum lites, & liuores, rapinæ, cædes, & deniqꝫ infinita mala citius excidantur, atqꝫ ad pacem redigantur, quàm si multorum millium strage dubio Marte, & certo incommodo decernerentur: & hinc emergit pax stabilis, pretiosior cunctis opibus, quemadmodum in noua historia Gothorum Sueonumqꝫ, charissimus frater & antecessor Io. Magnus Archiepiscopus Vpsalensis, de S. Olao Rege Noruegię, & filia Olai Scotkonung Regis Gothorum & Sueonum, prouidè factum fuisse testatur.

Custodia pudicitiæ. *Thira.* *Dos datur à maritis.* *Dos ad q̃d datr.* *Hasta.* *Cõnubia prima ex raptu.* *Hasta Iunõi cõsecrata.* *Framea.* *Scutum.* *Hasta ꝓiicitur extra fenestrã.* *Euétus optimus coniugiorum.* *Vna fœmia nubens infinitam stragẽ auertit.*

De ritu Regalium nuptiarum.

CAP. V.

QVIBVS autem pompis, & ritibus Regales nuptię in Septentrionalibus regnis fieri soleant, cùm distincta sint regna, Daniæ scilicet, & Noruegiæ à Sueonibus, & Gothis, ne magnificentiæ cuiquam earum regionum honoris amplitudinem denegasse videar, satis solidè asseri potest, eas nuptias insigni celebritate per multos laudabilesqꝫ ritus, ac inæstimabiles sumptus, inuitatis cunctis vtriusqꝫ sexus suarum, vel vicinarum regionum principibus, solere fieri. Insuper ꝙ Rex, Reginaqꝫ, si adsit, ab Archiepiscopo, & Episcopis sanctæ Sedis Apostolicæ communione habentibus, Dei inuocata benedictione, in singulis regnis prædictis præsenti communitate coronetur, atqꝫ sceptro, pomo, & gladio insigniatur, quemadmodũ in Catholicis regnis, & Regibus, ab introducto Christianismo laudabiliter fuerat obseruatum, donec ab infamibus hæreticis, & Lutheranis aliter in Dania persuadebatur faciendum, maximè à Bugenhagio Pomerano, scilicet ꝙ æquè sanctum, & honestũ esset, more raparum Regem inungi abdomine coquinario, veluti oleo benedictionis: quo Dei pręcepto vnctus est mansuetissimus Dauid, & alii fortissimi ac excellentissimi viri, gloriosa

Regna Aq̃lonaria distincta *Principes inuitantur ad nuptias.* *Insignia regum* *Præsumptio detestabilis hęreticorum.* *Dauid vnctus ẽ*

Viri heroici.

memoria, perenniq; laude dignissimi, quemadmodum scriptura sacra in Ecclesiastico meminit de heroicis viris: quorum virtutes, & honores ardentius Reges imitari condecet, quàm crudelium hæreticorum, & apostatarum: qui vti degeneres, pusillanimes, ac spurci sunt: ita & in terra scripti perpetuã merẽtur cum sequacibus suis ignominiam, & confusionem: hoꝝ etenim memoria sine honore manebit æuo sempiterno.

De benedictione Catholicorum Regum.

CAP. VI.

Benedictio Regis catholici.

CATHOLICO ritu in populo fideli regnaturus, multis & magnis benedictionibus, vt Deo acceptior, & populo vtilior, ac sibiipsi securior fiat, repleri solet. Sed in primis sponte per sancta Dei Euangelia iurat, & coram Deo, & angelis eius promittit, vt legem, iustitiam, & pacem Ecclesiæ Dei, populoq; sibi subiecto cum obseruatione iurium, & priuilegiorum, ac omnium bonorum custodiat: & hinc benedictionem Ecclesiæ postulat, & illi tribuitur, vt in donis gratiarum multiplicetur, dextera potentiæ Dei vbiq; circundetur, & protegatur: vt Abrahæ fidelitate, Mosis mansuetudine, Dauid humilitate, Salomonis sapientia decoratus, Deo in omnibus complaceat, iustè incedat, in hostes Crucis Christi fideliter triumphet, & optabilem pacem in omnibus seruet. Deinde visibili oleo, sanctissimis verbis benedicto, inungitur, vt dona inuisibilia percipere, & temporali regno iustis moderationibus executo, æternaliter cum Deo, Regum omnium Rege, glorietur. Insuper orat Ecclesia, vt efficacia illius sacræ vnctionis principatus sit super humerum eius atq; vt sit iustus, fortis, fidelis: pro viduis, & indefessus regni, & populi gubernator, infidelium expugnator, iustitiæ cultor, Ecclesiæ sanctæ, & fidei Christianæ defensor, ad decus & laudem gloriosi nominis Dei. Demum virtute Dei dato gladio ad vindictam malorum, & laudem bonorum, vt in hoc æquitatem exerceat, iniquitatem destruat, & sanctam Dei Ecclesiam, eiusq; fideles propugnet, ac protegat, atq; falsos Christianos disperdat, viduas & pupillos clementer adiuuet, & defendat, desolata restauret, & ea conseruet, quatenus in hoc virtutum triumpho cum mundi saluatore, cuius typum gerit, sine fine regnare mereatur. Insuper corona capiti eius imposita: qua gloria, & honor, ac opus fortitudinis intelligitur, vt participatione ministrorum Ecclesiæ Christi in omni aduersitate defensor adsistat, regniq; à Deo dati, & Pontificalis benedictionis vice Apostolorum, qui per fidem vicerunt regna, omniumq; Sanctoꝝ eius regimini commissi, vtilis executor, perspicuusq; regnator semper appareat: vt inter gloriosos athletas virtutum gemmis ornatus, & præmio æternæ felicitatis coronatus, cum Christo sine fine glorietur. Deinde accepta virga, seu sceptro, intelliget se obnoxium mulcere pios, terrere probos, errantes reducere, lapsis manum porrigere, superbos disperdere, & releuare humiles. Posteà intronizato Regi in solio sedenti, dicet Archiepiscopus, qui eum assistentia Coëpiscoporum introduxit: Sta, & retine à modo locum tibi à Deo delegatũ, per autoritatem omnipotentis Dei, & traditionem nostram, omnium scilicet Episcoporum, cæterorumq; Dei seruorum: & quantò cleꝝ sacris altaribus ꝓpinquiorem prospicis, tantò ei potentiorem in locis congruis honorem impendere memineris: quatenus mediator Dei & hominum, te mediatorem cleri & plebis in hoc regni solio confirmet, & secum regnare faciat Iesus Christus. Vltimò Metropolitanus inter alia orationem super Regem ad Deum facit: Sis ei contra acies inimicorum lorica, in aduersis galea, in prosperis sapientia, in ꝓtectione clypeus sempiternus, et præsta, vt gentes teneant illi fidem, proceres habeant pacem, diligant charitatem, fugiant cupiditatem, loquantur iustitiam, custodiant veritatem, vt semper maneant tripudiantes, & in pace victores. Reginæ etiã mutatis mutandis, quæ sexui fœmineo congruunt, plurima ex supradictis à Deo reuerenter optantur &c.

Virtutes sanctissimæ.

Oleum.
Dona inuisibilia

Qualitates boni Regis.
Gladius.

Triumphus virtutum.
Corona.

Athletæ gl'iosi.

Virga seu sceptrum.
Forma intronizationis regiæ

Rex mediator cleri & popłi
Orõ Archiepi super Regem.

Reginæ benedicuntur.

De Equitibus

De Equitibus auratis, & eorum iuramento.

CAP. VII.

ACTA igitur iuxta præmissas cærimonias (apud Deum & homines, omni æuo commendabiles) coronatione, ipse Rex secundum formam antiquarum legum regnorum suorum, noua priuilegia diuerso hominum statui, quatenus, & quibus opus sit, liberaliter concedit, vel pridem ab antecessoribus suis concessa restaurat, & auget. Demum milites auratos, feudis abundanter distributis, cingulo, & ense, ac clypeo præstitis, tali tamen interueniente iuramento, in manibus alicuius Prælati assistentis facto, creat: Ego. N. opto mihi ita Deum propitium, & beatam Virginem, ac sanctum Ericum, quòd volo iuxta extremum meum posse per vitam, & bona mea defendere fidem Catholicam, & sanctum Euangelium, & tenere, ac protegere Ecclesiam, & eius ministros in sua libertate, & immunitate, & stare contra omne quod iniquum est, & confortare pacem, & iustitiam, & defendere pupillos & orphanos, virgines, viduas & pauperes, & fore fidelis & securus meo Regi, & regno, seu patriæ meæ, & iustè exhibere & exercere meum militarem statum ad honorem Dei, secundum vltimum posse meum. Sic me Deus adiuuet, & omnes Sancti eius. Amen. Hocque iuramentum adeò fideliter, & strictè obseruare solebant, vt audita proclamatione belli contra hostes fidei, maximè schismaticos Moschouitas in Orientali limite regni Suetiæ, & Finlandię, immò & à Summis pontificibus prædicata Cruciata contra Turcas, illicò propriis expensis, armata & valida manu alacriter prælia Domini bellaturi sese in expeditionem contulerunt, vel ad terram sanctam peregrinantes, accepto ad sepulchrum Christi militię cingulo, se in numerum fidelium armatorum contra eosdem Turcas pro religione pręliaturi, voluntariè immiscuere: quo plerunque euenit, vt gloriosi victores redirent in terrenam patriam, & tandem coronam suscepturi, in patriam cœlestem ac sempiternam. Estque notatum in annalibus Germaniæ per Albertum Crantzium lib. VII. cap. IX. & sequentibus, contra Saracenos terram sanctam occupantes, geminum exiisse validissimum exercitum, equestrem pedestrémue, & naualem, voluntaria militia pro maiori parte pugnaturum: & ij erant è Dania, Frisia, Hollandia, Zellandia, Flandria, Francia, Hispania, & Anglia: magnaque victoria feliciter peracta, pro maiori parte in sua quisque commemorantur rediisse.

Priuilegia dant.

Insignia militũ auratorum.

Iuramẽtum militis aurati.

Iuramentũ strictissimè obseruandum.

Moschouitę schismatici.

Cingulum militiæ.

De nobilium nuptiis.

CAP. VIII.

Nuptię nobiliū

Ius municipale

Cōiungēdi matrimonialiter ānulo & osculo firmantur.

Exercitia coniugatorum.

Mulieres illustrissimę, sed laboriosissimę

Polonicarum reginarum manibus vestes sacrę cōfectæ.

Materfamiliâs.

Princeps ipius.

NOBILIVM nuptię gradu & ordine suo, pręmissis ritibus in forma Christiani coniugii sub sacerdotali benedictione, & annuli impositione, ac dotalitio munere (ex municipali iure, quod volens hic sileo) tam pro Regibus, quàm priuatis nobilibus, ac plebeiis constituto, celebrantur: scilicet vt matrimonialiter coniuncti, idem in pace, idem in bello, idemque in prosperis, & aduersis pariter viuant, prout vterque in facie Ecclesiæ annulo, ac osculo susceptis, inquirenti ac benedicenti præsbytero, sponte pollicetur: tantaque virtute, & mutua fide conseruant, vt nedum claritudine bonorum morum, sed & vtilium exercitiorum sagacitate, aucta prole & familia, conuiuere videantur. Viris tamen præcipua delectatio est in venationibus, ac magnificis structurarum ædificiis erigendis, & colonis, vt agros, & prata amplificent, instruendis, ac subditis pacificandis &c. Mulieres verò etiam illustrissimę, nunquàm adeò vacant delitiis & otiis, quin manum ad aliquod honorificum opus, æterna memoria dignum, emittant (vt in vita CXX. interni Regis Ingonis Suetię, nouę Gothorum historię, de B. Ragnilda, Christina, & Margareta, ac prius de Giutha declaratur) præcipuè pro ornatu Ecclesiarum, & ministrorum eius, quemadmodum in Septentrionalibus terris nedum magnifico exemplo ostenditur, sed & latè in Germania, ac Polonia: vbi in templo Regiæ arcis Cracouiensis tanto splendore, & pretioso sumptu M. D. XXVIII. vidi vestes sacras Reginarumi, llustrium Dei ancillarum, manibus elaboratas, vt nullius excellentissimi artificis ingenio, etiam in medio Latio, vel Damasco, illustrius fieri potuissent. Prætereà in dirigenda domestica familia, muliebri præsertim, tanta sagacitas est, vt nusquam nisi ordinata, ac honesta iudicanda videatur. Bona etenim materfamiliâs, quæ castitatem diligit, ancillas habet bonas, & pudicas: sicuti princeps, qui libenter audit mendacia, omnes ministros habet impios, & crudeles.

De nup-

De nuptiis plebeiorum.

CAP. IX.

MOS est plebeiæ multitudinis apud Gothos, & Suecones, sponsalia contrahere cupientis, pluribus vti cærimoniis, diuerso tempore, modo, ordine, ac testimonio repetitis, præserti in hac ratione, vt stabiliores permaneant in mutua cohabitatione, vt nullo sit opus diuortio, etiam à lege permisso. Parentes nanq; puellæ ad coniugium petendæ, cuius stirpis, honoris, famæ vel infamiæ, probitatis aut improbitatis, morum & industrię sit procus, immò an legitimo toro procreatus, diligenter inquirunt: compertaq; virtute viri, pręsentibus duobus ex paterna maternaq; linea testibus, pater præsentat filiam sub his verbis astanti proco: Do tibi meam filiam ad honorem, & vxorem ad medium lectum, ad ianuas, & claues, & ad omnem tertiam pecuniam possidendam in mobilibus bonis ac immobilibus, & ad omne ius, quod superior Suetia à S. Erico habet, & ipse S. Ericus dedit. In nomine patris, & filii, & spiritussancti. Amen. Quam si quis alius posteà violauerit, pace nunquàm recuperanda cum amissione bonorum omnium, nisi sponsus illi indulserit, aut moriens vindictam reliquerit, perpetuò est cariturus. Eoq; casu sponsalitia pacta vigorem suscipiunt, & accelerata maturitate, melioribus superadditis solennitatibus absoluunt, talibus præsertim, vt affines, agnati, & consanguinei sub prudenti virorum ductore, ac honesta mulierum ductrice, statuta die in equestri pompa vndequaq; ornatius ad Ecclesiam confluant parochialem: vbi ardentibus faculis mirificè factis, & incensis, sacerdotali benedictione coronata sponsa producitur, atq; ante summum altare lateraliter cum sponso collocata, vtriusq; solenniter requisito cohabitationis in prosperis & aduersis consensu, per annuli impositionem, & nuptialem benedictionem, omnes præmissæ cærimonię ratificantur. Nec silendum est, quòd sub ipsa annuli impositione dorsotenus pugno sese astantes impetunt, vt eadem ratione actum corroborent, vti alapæ impressione in sacramento Confirmationis, & Aurati militis creatione, vt memor sit, seruari solet. Moschouitæ autem, Rutheni, Lithuani, Liuonienses, præsertim Curetes, gentes his Septentrionalibus hominibus ferè contermině, quos ritus, maximè plebeiæ conditionis, in nuptiis celebrandis obseruent, quoniam matrimo-

Cerimoniæ multiplices.

Diuortium.

Qualitates boni sponsi.

Forma tradēdi filiam coniungendam.

Pœna violātis sponsalia.

Directores nuptiarum.

Faculę ardētes.

Feste dūch vulgare Goticum Alapę.

Curetes per raptũ virginũ matrimonia contrahunt.

nia absq; sponsalibus per raptum virginum saltem contrahunt, paucis hic ostendetur. Veluti enim Romanæ leges, Principumq; placita, has solas legitimas nuptias esse sanciunt, quæ per sponsalia, dotisq; interuentionem ritè celebrantur: sic hæ nationes legitima connubia fore, pro gentis consuetudine planè sibi persuasum habent, dum virgines insciis parentibus infelici auspicio, aut aliis parentum loco constitutis (haud aliter, quàm quondam apud Romanam gentem, cùm inter eos penuria mulierum hominis ętatem duratura magnitudo erat, connubiaq; à vicinis populis denegata essent, quemadmodum Liuio placet) rapiuntur. Quicunq; enim paganorum, siue rusticorum, filius suus vxorem vt ducat in animo habet, agnatos, cognatos, cæterosq; vicinos in vnum conuocat, illisq; talem isto in pago puellam nubilem versari, quam rapi, & suo filio in coniugem adduci proponit: hi commodùm ad hoc tempus expectantes, ac tunc armati, equites suo more vnius ad ædes conueniunt, posteaq; ad eam rapiendam proficiscuntur. Puella autem quoad matrimonii contractionem libera, ex insidiis opera exploratorum vbi moretur per eos direpta, plurimum eiulando opem consanguineorum, amicorumq; ad se liberandam implorat: quòd si consanguinei, viciniq; clamorem istum exaudierint, ipso momento armati adcurrunt, atq; pro ea liberanda prælium committunt, vt qui victores ista in pugna extiterint, his puella cedat.

Penuria mulierum apud Romanos.

Modus rapiẽdi virgines.

Puellæ apud Curetes quoad connubia liberæ.

De honestate copulæ coniugalis.

CAP. X.

NEC ante completam hanc celebritatem mutua carnali copula, pacto parentum interueniente, se commiscere solent coniungendi: quia immane cunctis gentibus crimen apparere dignoscitur, si ante sponsalia sacra stupri illecebris virgo temeratur: immò summoperè cauent puellæ, ne copulam anticipent, quia perpetuam cum prole sic suscepta infamiam luent, prout infrà de illegitimis ostendetur. Est & alia ratio continentiæ, quòd die desponsationis suæ coronata diademate imaginis diuæ Virginis (quod dono parochianorum pro tali effectu remanet) incedere valeat inuiolato pudore. Præterea spe bona ducuntur, vt quæcunq; sponsa tali diademate amicta fuerit, nunquàm à fide mariti fœcunditate prolis, & morum honestate confirmata discedet: immò vt hæc à Deo noui coniuges consequantur, doctrina parentum admoniti, per aliquot noctes & dies à carnalibus lasciuiis sese refrenant: hæcq; nuptialia festa vt plurimum circa æstiuale solstitium in ædibus frondosis, floribusq; dispersis, insigni alacritate, & tripudiis frequentius fieri consueuerunt. Nuptias enim exornant circunstantiæ celebriores, tempus scilicet anni iucundius, natiua soli cœliq; temperies, penè ad contrahendas nuptias nata. Hacq; ratione plures in amœnis insulis accessu nauicularum fiunt nuptiales festiuitates: quia tanta est elementorum clementia, vt sub aperto cœlo sine ægritudinis incursione dormire valeant ęstiuo die, nulla existente nocte. Qui verò talibus adsunt nuptiis, vt agnati, cognati, affines, & amici, dona plurima, videlicet equos, boues, pecora, lectos, pannos, & fruges liberaliter offerunt: vt iis felicibus auspiciis incipiant, & perficiant lætiorem cohabitationem. Specialibus tamen cærimoniis equus, ac bos, & securis traditur: vt sciant se venire ad eum laborem, periculorumq; societatem, qua idem nolle, & velle permanere debeat, donec vel diuortio, si lex vrserit, vel morte soluatur. Sunt & multæ cærimoniæ circa tori introitum, vt parochialis sacerdos, si adsit, vel clericus, canat hymnum Veni creator spiritus, cum inuocatione diuini auxilii, vt nouis coniugibus prospera cuncta desuper

Crimen imane.

Infamia perpetua.

Rō cōtinentiæ.

Pudor inuiolatus.

Nupti se refrenant à lasciuia

Tps et loca spōsaliorũ iucundiora.

Clementia elementorum.

Dona porriguntur nuptæ.

Societas indissolubilis.

Hymnus Veni creator spūs.

cta desuper elargiantur. Præterea mos est, vt aliquot delicatiora fercula in lecto sedentibus nuptis exhibeantur, vt iis cum astantibus breui mora vescantur: tandemque valedicentibus amicis sua pace fruuntur. Sequenti tamen die noua nupta crinibus absconsis, affabili incessu cōuiuis argenteos scyphos electiore liquore repletos, in signum quòd materfamiliâs effecta sit, liberaliter propinat, quemadmodum superius de proiectione hastæ nobilium, & exhibitione dotis dictum est: quam & plebeii in moneta, vel rebus obseruant. Noua nupta crines abscondit

De casibus incidenter euenientibus.

CAP. XI.

EVENIT aliquando, vt mulier, noua scilicet nupta, à domo paterna per sponsum (vt præmittitur) exportata, antequàm habitationem viri attingat, in via moriatur: tunc eo casu illius corpus reduci solet ad domum paternam, vt ibi funeralia fiant, vbi nuptiæ, vel sponsalitia festa sunt celebrata. Hoc idem de viro in itinere moriente. Si verò cohabitatione stante maritus emoritur, mulieri incumbit cum consilio proximiorum propinquorum gubernatio infantum, donec fuerit in viduitate. Exinde altero suscepto viro, retinebit vestes meliores, ac lectisternia cum tertia parte mobilium rerum: è quibus duę partes cum patrimonio filiis relinquuntur. Similiter de rebus mobilibus, & immobilibus communiter emptis, diuisio fieri solet: at ea inuita nunquàm diuendere, vel alienare mulieris bona, sed meliorare licebit. Mortuo marito mulieri dantur decem menses, vt producto partu adeat hæreditatem cum filio, si ritu Christianorum fuerit baptizatus. Allegans abortum, probabit testimonio duarum mulierum, & iuramento XII. virorum, & liberabitur à solutione spe partus distractorum. Verùm post decimum mensem natus, hęres secundum gentis rigorem minimè fiet: quod singulare videtur contra iura, quæ XI. XII. ac XIII. mense allegantur pro fauore parturientium mulierum. Si præterea per cognatos defuncti partus, mulieri obiectum fuerit, quòd peperit abortiuum: tunc ei alleganti fœtum fuisse viuum, & baptizatum, tanquam duorum virorum testimonio statur, & hæres prolis fiet. Mulier à viro per vim rapta, quadragesima hebdomada posteà pariens, proles illa suscipiet hęreditatem. Si vir, mulier, & filius in glaciali voragine pariter suffocati fuerint, proximi consanguinei eorum hæredes fient. Proscriptorum filii in proscriptione manentes, non hęreditabunt: proscriptione tamen concepti filii parentibus restitutis hęreditabunt. Ante proscriptionem conceptus filius, vbicunque nascitur, hęreditabit. Fugitiuus maritus rediens domum, furtimque generans prolem, hęc non hęreditabit patrem: qui si restitutus in patriam non fuerit, eius, & filiorum hęreditatem capient propinquiores in patria propria. Si occiditur fœmina à defuncti mariti consanguineis, propter vsurpandam hæreditatem, sepultaque ea, rumor exit eam esse impręgnatam, aperto sepulchro & vtero, fœtuque vel lineamentis humani corporis inuentis, fœtus hęreditabit patrem, & mater defuncta fœtum, vbi viui puniendi retruduntur: quia nulli licitum est alium occidere pro acquirenda hęreditate. Filii adulterini, incestuosi &c. in nullo hęreditabunt, etiam si Principis beneficio fuerint habilitati.

Euentus inopinati.
Cautelæ.
Diuisio bonorum.
Menses 10. ad probandū partū.
Iura fauorabilia.
Mulier habet testimoniū.
Casus singulares.
Sepulchrum aperit pro testimonio.
Illicitum est.
Illegitimi.

De differentia legitimorum, & illegitimorum filiorum.

CAP. XII.

VM magna sit honestas, & securitas propagabilis sacramenti coniugalis, quod tam diuino quàm humano iure ab omnibus, qui eo confœderati sunt, honoratur: ideoq; tot cærimoniis, testibus, & solennitatibus fit, præcipuè inter Septentrionales gentes, vt salua omnium aliarum nationum laudabili consuetudine, vix crediderim sacramentum hoc fortiori vinculo, quam in illis regionibus posse firmari. Non enim ignorant, quomodo inter cætera humani generis onera, coniugalis affectus curam præcipuam sibi vendicauit. Nec immerito: quia in honore esse meretur, vnde reparatio posteritatis acquiritur, omne facinus autores solos insequitur, error matris transit ad filios, & nouæ infelicitatis euentus, fit dedecus proprium, scelus alienum. Ideoq; (vt dictum est) iura nexum coniugii tanta cautela præcipiunt custodiri, vt crimen sit magnum conscientiæ, alienos affectus in reuerentia non habere. Nec parentes truculentiorem inimicum reputant, quàm omnem hominem illum, qui domesticę eorum pudicitię, & irreparabili honestati insidiatur. Ideoq; talem lege, & vltione persequi non desinunt, donec læso honori quomodolibet satisfieri possit. Cuncta quidem iura detestantur scelera, sed ea maximè execrantur, quę domesticam maculant gloriam, & excitant infamiam, nullo æuo, ordine, aut modo delendam. Horror est genti sentire fornicatores, horribilius illis conuersari: sed detestabilissimum omen sic genitę proli eueniet, vt nunquàm, vel rarissimè, etiam si filius Principis sit, aut cuiuscunq; nobilis, nisi illegitimus, & per hoc quasi infamis, ab omnibus meretur reputari. Nec illi ad ętatem maturam peruenienti militare fastigium creditur, nec iudicis officium exhibetur, aut testimonium deferendum permittitur, etiam si Principis autoritate ob heroica militaria gesta legitimitate donetur. Ideoq; de patre impio conqueruntur filii (vt Ecclesiastici cap. XLI. dicitur) quoniam propter illum sunt in opprobrio.

Coniugium honorabile.

Cõiugia Aqlonariũ firmissima.

Reparatio posteritatis.

Error mr̃is transit ad filios.

Adulteri pestilentissimi.

Scelera detestãt

Horrorẽ cũctis ingerunt fornicatores.

Conditio grauissima.

De eodem.

De eodem.

CAP. XIII.

EMPER natiuus pudor, & verecundia in facie, & corde remanent, vt extra legitimum matrimonium natus nunquàm putet se gloriosum futurum, licet non suum, sed maternũ crimen sibi fuisse, & esse opprobrio agnoscat. Nec plus dictamine patrię legis in petenda hęreditate, quàm dimidium Hungaricalem florenum obtinere licebit, vbi reliqui legitimi fratres XX. millium florenorum, si adsint, acceperint hæreditatem. Et hoc præscientes puellæ, vel viduę, tam irreparabilem videlicet euenturam infamiam, & detestabile damnum, nunquàm, vel rarissimè ante solenne tempus (parentum reuerentiali iudicio moderandum) sese à quoquam, nisi vis fiat, tangi, vel contaminari permittunt: quæ vis si probata fuerit, vita priuabitur lædens, vel corruptam vinculo matrimoniali honestabit, vel ob disparem conditionem, dote sufficientissima data, eam alteri desideranti coniunget. Rarò tamen beata stirps oritur, quia patri pudori sunt, non honori, vt Ambrosio placet, alleganti illud Sapientiæ III. Adulterorum filii in consummatione erunt, & ab iniquo toro semen exterminabitur. Asserit prætereà idem Ambro. Sermo. LXV. de concubinariis, Vxorem non habeo, ideò mihi ancillam sociaui: ad quod respondet scriptura, Eiice ancillam &c. Prætereà neque adulteri, neque fornicatores &c. possidebunt regnum Dei. Igitur tales filii testes sunt paternæ, maternæque turpitudinis, & demum iudex conscientia pudorosa. Ad hanc quoque materiam, referendam duxi historiam charissimi fratris & antecessoris mei, D. Io. Magni Archiepiscopi Vpsalensis, de Gothorum ac Sueonum Regibus, & gestis eorum nuper impressam, sequenti capitulo vniuersis hominibus insinuandam.

Pudor natiuus manet.

Constantia mulierum.

Vis vita punit.

Ambrosii allegatio.

Illegitimi filii testes sunt paternæ turpitudinis.

De internis exemplis.

CAP. XIIII.

AMVNDVS à vilitate cognomen adeptus, post fata Amundi Annosi, aliàs Carbonarii, ad Regium sceptrum peruenit: cuius origo, quia contra leges erat, silentio supprimi consueuit: erat enim præmortui Amundi ex concubina filius: quod tunc adeò vile existimatum fuit, vt qui ea illegitima commixtione nati erant, perpetuo rubore suffusi, vix audebant inter honestos comparere, etiamsi Regum filii fuissent: quod etiam vsque ad nostra tempora apud Gothos, & Suecos obseruatum fuisse didicimus. Nondum enim elapsi sunt LXX. anni à morte Caroli Sueonum, & Gothorum, ac Noruegianorum Regis: qui optimę spei adolescentem ex concubina procreauerat, eamque in lecto extremę ęgritudinis agens, vt filium legitimum efficeret, desponsauerat: attamen idem filius non solùm paternis regnis, sed & omni alia hæreditate seclusus, infami conditione vixit, & consenuit. At presbyterorum filii in Gothia & Suetia, semper fuerant vilissimi æstimati, parentesque eorum ob læsę honestatis infamiam, non minus contemptibiles effecti, quàm si è genere furciferorum procreati fuissent. Nec dissimili infamię subiecta contemnitur infelix mulier, si visco, cerussa, fuco, aliisque pig-

Amundus Vilis Rex.

Filius ex concubina.

Rubor perpetuus in illegitimis.

Conditio infamis illegitimorum.

Filii presbyterorum vilissimi.

Materialia faciei vngendæ.

Colores adulterini deficiunt. mentis naturam violare videbitur, dum paululum posteà ablutis coloribus adulterinis, ad formam pristinam redit, non sine irrisione omnium familiarum, & damno natiuæ venustatis. Mala prouenientia ex vsu vnguētorum. Ex illis nanq; venenis rugæ ante tempus faciem arant, oculi caligant, dentes obscuriores fiunt, anhelitusq; pessimè olet. His commentitiis coloribus fœditatem aspectus, & contemptum sibi comparant, odiumq; viri, & præsertim cùm miseri viscantur labra mariti. Labra miseri mariti viscāt. Hæc tamen rarissimè accidunt in Aquilonaribus regnis.

De adulteris, & pœna eorum.

CAP. XV.

QVEMADMODVM præclaræ vrbes Italiæ, ob excellentissima hominum ingenia, vel facinora, pro eorum perpetuanda memoria, ingentes statuas posuere, vt Verona suis Plinii, Mantua Virgilii, Roma Herculi: ita & Germanicæ, ac Gothicæ ciuitates, ob heroica gesta, statuas virorum excellentium in locis publicis apponere non dubitarunt, vt Brema sui Rolandi, & Scheningia vetustissima vrbs Ostrogothorum sui Thuronis longi: qui duobus concatenatis saxis rationabili causa ad clauam in humeris dependentibus, pingitur: quia honestum, & iustum illi (vti altero Starchatero giganti, de quo superius lib. V. dicebatur) visum est, lege multare, vel cæde corripere, qui matrimonialem pudicitiam spurca oppressione defœdare præsumebant. Sed tractu temporis Lutheranorum impunita libidine hæc statua deleta est, ne vel signo, vel terrore, vel pœnæ metu à scelerato opere, vel proposito eius aspectu reuocarentur impuri. Nullibi tamen in toto Septentrione seuerius puniri solent diuersorum generum malefactores, maximè adulteri, (rarissimè licet reperti) quàm in hac vrbe: quia, vt Cassiodorus lib. IX. in edicto Alarici Regis Gothorum asserit, impium est iudices illis esse remissos, quos cœlestis pietas non patitur impunitos. Qualis enim fatuitas est, creatorem vitæ relinquere, & sequi potius mortis autorem? Si quis igitur in alienos thalamos dolosa machinatione sceleris aliquid attentare præsumpserit, facultatum suarum media portione priuetur, statim fisci iuribus applicanda. Si verò prohibente pauperie in aliquorum substantia nequierit vindicari, pœna relegentur exilii: ne, quod dictu nefas est, ideò videantur iuris publici comminationem

Statuæ virorum illustrium.

Thuro lang.

Lutherani ppagatores oium scelerum & impuritatum.

Adulteri puniti

Fatuitas.

Pœna mali affectus.

Exilium.

minationem euadere, quia vilissimę cognoscuntur subiacere fortunę. Sed hæc de solicitatoribus affectus alieni, pietas Regis prædicti decreuit. Cæterùm in adulteris omnium rerum amissionis censura procedit. Si superflua libidine etiam ingenua superinducta fuerit, iugo seruitutis cum filiis suis modis omnibus addicatur vxori, vt illi iustè subdatur, cui pollicitam libidinem credidit posse præponi. Si verò ancilla ad tale flagitium peruenerit, (excepta pœna sanguinis) matronali subiaceat vltioni, vt illam patiatur iudicem, quam formidare debuisset absentem.

Fortuna vilissima.
Amissio omnium bonorum.
Ingenua.
Ancilla.

Adhuc de eodem.

CAP. XVI.

VLIER adulterans testimonio sex virorum deprehensa, perdit dotem, & quicquid secum tulit in cohabitationem viri: qui ea suscipiet: immò vitæ vtriusque potestatem habet, & hæreditatis eorundem vigore municipalium legum patriæ Gothorum, & Sueonum. Si verò multa contentari velit, etiam eam ex eisdem municipalibus præscriptam habet: quam & volens hic pertranseo, licet Regi, Episcopo, & fisco ciuitatis pars eius debeatur, cuilibet separatim. Si pœnam pecuniariam dare nequierit adulter, tunc duo saxa superius dicta, mulieri humerotenus imponi debent, & ipsa virilibus adulteri funiculo ligatis, ipsum per plateas ciuitatis aspicientibus cunctis, pertrahere, ac demum abiurare ciuitatem, deinceps non ingrediendam, cogetur. Si vnus coniugum simile scelus commiserit, eadem pœna partialiter fiat, altero innocuo declarato. Verùm ministro ciuitatis in talibus seruienti, speciale pecuniarium munus, siue præmium deputatur. Ne autem hoc solùm in gentibus his practicari videatur, simile apud Plutarchum Problemate centesimo quintodecimo de Cumæis, quomodo Onobotim, mulierem sic appellatam, in adulterio repertam, in forum deductam, & saxo impositam, omnibus spectandam proponebant: inde super asinum collocatam, & circa vrbem peruectam, in eundem locum restitui oportebat: vnde infamis reddita est: & ab eo tempore lapis tanquam impurus, & detestabilis vitabatur. Præterea legislatore Tuiscone, prioribus seculis inter alias scelestorum pœnas vna fuit leuior, vt adulteræ vxori maritus abscisis crinibus nudæ verbera iniiceret, vt refert Cornel. Tacitus. Crescente tandem portentosæ libidinis lasciuia, ne & status matrimonialis sub vaga libidine, & incerto hærede procederet, inuentæ seruatæque sunt contra quoscunque honesti tori transgressores, seuerissimæ constitutiones: quæ etiam iubent custodire iuuenes viduas, post recentem maritorum obitum, ne fortè ob adeundam hæreditatem, collusionem inueniant cum sceleratis. Quàm seueræ etiam, & horrendæ pœnæ contra oppressores virginum positæ sint, non est quòd congruat ad præsens diffusius manifestare. Leges enim apertæ sunt, si executioni demandarentur: quod sanctius & tutius esset, scilicet legibus, & iudiciis potius punire flagitium, quàm ferro, & cæde polluere manum. Lynceis tamen oculis circa coniugem, & filias custodiendas vtatur maritus, ne sic vxoris dissimulando turpitudinem, fit negligens, vt domi flagitia foueat, & foris incurrat vilissimam opinionem. Abutuntur enim fœminæ mariti patientia, donec visa impunitate peccandi, portentosæ libidinis suę multitudinem excipiant testem, & infame nomen. A Deo ergo suppliciter petere oportebit, ne cuiquam oppressio, & perpetua infamia fiat.

Adultera perdit dotem.
Multa Regi, Epo, & fisco debetur.
Adultera duo saxa collo portabit.
Munus pecuniarium.
Adultera asino imposita.
Lapis infamis.
Lex Tuisconis.
Maritus verberat adulteram.
Vaga libido.
Viduæ iuuenes custodiendę.

De Iudicibus, & Iudiciis campestribus.

CAP. XVII.

Simplicitas antiqua.

ERTVM est primæua hominum ætate Septentrionalis terræ inhabitatores, sicuti cæteras gentes legum expertes, vsu, & commutatione rerum securius vixisse, quàm hisce temporibus anxiis, auaritia plenis, viuere dignoscuntur. Tractu nanque annorum etsi ciuilioribus institutis, & legibus mutua commercia, ac consortia inciperent colere: tamen ætate ad malum procliua, passim præualente, in contrarium sic itum est, vt tantum securitatis in persona, bonisque suis cernerent, quantum vis ipsa, vel potentia etiam noua quęrendo defendere posset. Melioris tamen sensus, & rationis homines, etsi vltra mille annos sine scriptis legibus viuerent, tamen ea, quæ legis sunt, naturaliter impleuerunt, iudices inter se constituentes, qui iusta præmiarent, & iniqua punirent. Vnde, vt hoc securius, ordinatiusque fieret, constituta sunt inter altas syluarum planities, apta tribunalia, (quæ & hodie rigorosè seruantur) vbi per longa terrarum territoria, infinitæ populorum turmæ certis anni temporibus, Regio præfecto, ac XII. viris electis præsidentibus, audiri & iudicari possint: qui etiam viri in suo legiferatu (id est, præscripta communitate, vbi iura dari solent) inquirunt principaliter, quæ causę ortę, vel prolatę sint in diminuenda Regia lege, vel publica pace: & ita assumendi iurabunt: Nos petimus Deum ita nos iuuare, & has Sanctorum reliquias, quas tenemus, quòd nullum est debemus reum dicere, qui reus non, nec reum excusare, qui reus est, secundum conscientiam, & rationem, quam Deus nobis fauit, & concessit: & hunc non dimittere propter consanguinitatem, affinitatem, vel timorem, amicitiam, vel fauorem &c. Quem autem hi XII. vel VII. ex his, saluant, vel condemnant, firmum erit secundum Regium iudicium in pœna amissionis manus, capitis, vitæ, bonorum, pecuniarum, Regio fisco, vel lęsę parti, aut legiferatui, seu communitati applicandarum.

Aetas hominũ ad malũ ꝓna.

Iudices constituti communitatis voto.

Tribunalia campestria.

Præfectus regius & 12. viri.

Iuramentum iudicum.

Pœna frangentium iura.

De iura-

De iuramentis diuersorum Iudicum.

CAP. XVIII.

EST & aliud iuramentum Legiferi, siue Iudicis prouincialis, à XII. viris electi, & à Rege, seu principe confirmati, tale in forma: Sic peto ego Deum mihi in adiutorem, & has Sanctorum reliquias, quas teneo, quòd debeam erga pauperes, & diuites in toto meo legiferatu, in omni iudicio iustitiam sequi, & non iniustitiam, secundum mensuram conscientię meæ, & cognitionem legum, & nunquàm fouere iniustitiam propter timorem, amicitiam, vel cupiditatem pecuniarum, nec propter inuidiam, vel odium, nec propter consanguinitatem, aut affinitatem, vel amicorum confœderationem. Sic mihi Deus propitius sit, sicut dico veritatem. Si verò hic, & illi deprehensi fuerint secus, quàm iurauerant (accipiendo scilicet munera) agere, graui pœna, vel multa puniuntur. Habent enim liberalem, & sufficientem mercedem pro laboribus iudiciorum suorum à communitate, ne iustitiam quocunque colore vendant: vt ostendatur apud eos plus valere bonos mores, quàm apud alios multimodas, & intricatas leges. Et reuera sic est: eliguntur enim ad hoc opus pium, & iustum, ruricolę bonas possessiones in domibus, agris, & pascuis habentes, solius naturæ instinctu, bonitate, & ingenio, ac dotibus præditi: qui citra vllam scientiam, ac literas, sagaciter iudicant, vt appareat ex homine natiuis bonis excellente, formari potius iudicia, & præcepta sapientiæ, quàm ex præceptis sapientiæ formari hominem excellentem. Ideoque mirę libertatis, ac nemini, nisi iustitiæ, obnoxii existimantur. Ius dictant in casu perplexo, cum lege scripta, & eis lecta, vt quæuis eorum dicta per omnia innitantur æquitati: meritasque constituunt pœnas, & eas, si opus fuerit, vita & sanguine (nisi læsę parti satisfiat) vt executionem habeant, nulla attenta comminatione, prosequuntur.

Iuramentū iudicis ꝓuincialis

Pœna iniquè iudicantium.

Cōmunitas soluit iudicibus pro labore.

Naturali ęq̄tate rectissimū iudicium fit.

Executio censurarum.

De qualitate pœnarum virorum nobilium, vel plebeiorum.

CAP. XIX.

GRAVES tamen casus aliquando incidunt, vt non nisi Regio tribunali absolui debeant, aut possint: videlicet crimen lęsę maiestatis, violatio Regiæ securitatis, proditio in Rempub. & reliqua similia proditorum, ac transfugarum facinora: quos quadripartitos integros, vel diuisos rotis imponunt, aut gratiosa Principis permissione gladio truncant: quæ indulgentia solis nobilibus, ob magnificam originem & stirpem, plerunque concedi solet: nisi tanta sit atrocitas sceleris, vt omnium acclamatione, & iuris rigore, sit suspensione plectendus: quo casu torque argenteo, vel fune sericeo, & frondoso ligno (ne etiam in mortifero cruciatu cęrimoniæ desint) suspenditur: vbi in arbore putrida, ac vermibus esa, ignominiosum eleuari, & consumi reputa-

Crimina læsę maiestatis.

Pœna ꝓditoꝝ.

Atrocitas sceleris.

Cęrimōię mortiferæ.

Genus regale puniendum. Patricii. Poloni. Moschouitæ. Finni. Casus quasi omniū legū ī municipalibus cō prehensus. Mulieres nunq̃ suspendi solēt

retur. Genus tamen Regale, ob vim stupri, coniurationis in patriam, ac Principem, quando morti condemnatur, submissa purpura, id est, excellentissimo panno rubeo, qui vnquam reperiri poterit, gladio in eminenti loco tabulato detruncatur. Ita & Coloniensium mos videtur, quando sæuiunt in magistratum, prout recentiori eorum historia fertur. Polonorum nobiles in furto deprehensi, candidissima camisia, instar rochetti longa, in furca eleuantur. Moschouitarum etiam nobiles asuro, seu ceruleo, aut cœlestino colore suspenduntur, & Finlandenses eorum vicini in rubro panno. Genera tamen mortis extraordinaria, qualia sunt stellionatus, non inquirunt, nec à crudelibus edocti admittunt, satis credentes puniendis mortalibus ea sufficere omnia, quæ in suis municipalibus maiorum prudenti censura conscripta leguntur, & seruantur. Nec casus in toto corpore Iuris ciuilis insertus est, cuius compendiosam in eisdem suis municipalibus non habeant resolutionem. Mulieres morti adiudicatas, nunquàm suspendunt, sed viuas terra obruunt mortificandas, exceptis maleficis (quarum magnus in Aquilone numerus est, vt suprà monstratum fuerat) flamma comburendis, aut ob aliud crimen lapidandis.

De temerariis Iudicibus, & eorum pœnis.

CAP. XX.

Iuramenta regū & subditorū.

QVIA Regum, & Principum corda in manu Dei sunt, nescit humana imbecillitas, diuina ope semper indiga, aliud sustinendi regiminis remedium inquirere, & inquisitum agnoscere, nisi quod à regentibus bene gubernaturis, verax iuramentum de seruanda iustitia exposcat: quale & ipsi subditi per obedientiam syncerissimo animo præstiterunt, & præstitum seruant: vt cùm subditorum ob iniustum & crudele regimen, tumultum & rebellionem imminere non timeant, saltem Dei vlciscentis potentiam (quam

(quam euadere nequeunt) expauescant: quod quidem attendentes, optimè regunt, & iudicant. Quidam verò impotenti superbia in tantam crudelitatem, & iniustitiam erumpunt, vt mitius feras, quàm subditos homines, alioqui obedientes, pertractent, nulla, vel leuissima causa audita, aut recto dictamine legis accepto: sed sui capitis furore subditis his quando, & quomodo volunt, sine quauis æquitate mortem infligunt. De quorum numero, etsi plures in Septentrione reperti sunt, & forsitan adhuc reperiuntur: tamen vnum, aut alterum adiunxisse sat est, qui recentioribus annis horrendum spectaculum ad posteros, ne iniquè iudicent, aut opprimant innocentes, suo fato transmisère. Erat apud Vestrogothos vir eximius & illustris, D. Ioannes Turson nomine, pater D. Turonis Ienson equitis aurati, supremi legiferi, seu iudicis: qui seuerius, quàm æquius iussit quendam regnicolam capite plecti: qui genibus innixus, gladioque truncandus, eidem domino dixit, En morior iniustè iudicatus, te voco hac hora ante tribunal Dei, vt respondeas cur me innocentem morti condemnes. Moxque sublimis ille vir homine sub gladio, vel securi (vtroque enim ferro plectuntur Aquilonares) cadente, etiam ipse corruit ab equo, socius factus ante tribunal cœli, qui temerè & iniquè iudicauit in terra: tam subita morte percussus, qui virum innocentissimum trucidare præcepit. Plura huius rei exempla si quis scire desiderat, & cauere, scrutetur scripturas, & cautior, ac æquior euadet: & interim quisque bonus iudex cogitet, potius moriendum esse, quàm alicui præter iustitiam ob odium, vel vtilitatem, inferre mortem, aut violentiam irrogare, vel calumniatores legum admittere: qui non minus quàm pessimi medici, homines mortificantes, euertunt causas innocentum. Quàm verò temerarium atque peruersum iudicium, Moschouitarum gens inculta, hisce Aquilonaribus hominibus multum vicina, etiam hodie obseruet, paucis adiiciatur. Quando enim duo, controuersia inter eos orta, coram Magno Duce, aliisue istius terræ iudicibus actione aliqua experiuntur, ac eorum more semper inter Christianos execrabili, in iudicio processum fuerit, vni tandem parti causa adiudicatur: non tantam autoritatem iudices sibi attribuunt, neque ipse Magnus Dux, sententia quamuis iuxta gentis consuetudinem prolata, vt rata habeatur: nisi etiam partes ipsam fortunam, summum illorum rebus finem imponentem, atque omnem iustitiæ executionem in ea potissimùm consistere sibi persuadentes, duello committendo experti essent. Quemadmodum enim Latini Rutulique, & ex aduerso Hetrusci ac Troiani, controuersiam eorum, si Aeneas, & Turnus, quorum causa bellum mouebatur, singulare certamen haud inirent, summamque fortunam præliando experirentur, componi vllis rationibus posse, sibi persuasum habebant: ita etiam Moschouitæ aliquam sententiam, donec quorum interest, aut eorum pretio conductis militibus, supremam fortunam singulare certamen ineundo exploratam habeant, executioni minimè demandandam esse constanter affirmant. Quamobrem huic tandem res, de qua lis orta est, cedit, qui post dirum commissum prælium, aut eius nomine stipendiarius miles palmam pugnando obtinuerit, aduersariumque aliquando vita priuârit, etiamsi per sententiam à iudicibus latam, alteri causa prius adiudicata fuerat. Atque sic apud eos iudicia peraguntur, vt innocens plerunque ab aliquo crudelissimo sicario interimatur: quæ nostris Christianis auribus horrenda auditu videntur, illi summis laudibus prosequuntur, maximisque præconiis celebrant, ac suæ denique Reipublicæ (quanquàm minimè Respub. appellari possit) incolumitatem ita commodè saluam permanere firmiter asserunt.

Supbia ĩpotẽs.

Iudiciũ temerariũ pniciosũ.

Eques auratus potentissimus Citatio morituri ad tribunal Dei.

Iudex ab equo cadẽs comparuit in iudicio

Officium boni iudicis.

Iudicia apud Moschouitas quo pagãtur.

Iustitiæ executio in duello ponitur.

Res illi cedit, q victoriam obtinuit.

Respub. Moschouitarũ quo salua existat.

De ciuilibus Iudicibus, & bonis Aduocatis.

CAP. XXI.

Multitudo ad malũ iclinata.
Clamor in iudicio.
Aduocati fideles valde commendandi.
Cautela seruanda.
Iudicia exacta.
Iudex occurrat iniquitati per ęquitatem.

N Aquilonaribus regnis, quemadmodum & in aliis prouinciis, ob infinitam multitudinem, quæ ad malum prona est, diligenter obseruatur, vt quandoque prudentissima, seuerissima ac blandissima iudicia fiant. Dico prudentissima, quando in tumultuosis processibus ordine querelę, affectuum diuersitate cum incessabili clamore permixtæ, iudici fastidium, & horror generatur, vt quid & qualiter in tanta perplexitate dicere debeat aduocatus, & iudex moderatius iudicare, nesciat. Ideoque in hoc agone nunquam satis laudari poterunt fideles aduocati, vel mediatores, qui sic prudentię inseruire solent, vt dolores alienos subitis remediis valeant salua æquitate alleuiare. Arduum enim est trepidantium, sed grauius calumniantium dicta componere, eaque coram peritissimo iudice posthabita formidine, vel obliuione referre. Si enim minus dixerint, illicò reputantur inimici; si magis, vel aliter, veritatis oppressores habentur: quo tamen casu, domino causæ (si præsens fuerit) patrocinio timoris licere videtur verba subiicere meliori veritati. Sed hæc exacta iudicia rarissimè fiunt in Aquilonaribus locis, quia vt plana fiant iudicia, & compendiosiora, (prout etiam Abbas de iudiciis suadet) recurritur ad arbitramentum, & demum quod iudex occurrat iniquitati per æquitatem: quia multa consistunt in intellectu agentis, cùm sit de sua conscientia, quæ per testes probari non possunt, sed per iuramentum: scilicet in causa dotis, hæreditatis, homicidiorum, & suspecta calculatione tributi prouincialium præfectorum.

De seuerissimis iudiciis.

CAP. XXII.

Iudicium seuerissimum.
Edzoere.
Municipalia Gothorum & Sueonum.
Tituli distincti quid Deo & Regi &c.
Ciuiles leges.

IVNT etiam seuerissima iudicia quando agitur de crimine læsę maiestatis, proditione Principum & prouinciarum, publicis incendiariis, & falsificatione monetæ, atque limitibus agrorum, & possessionum, ac virginum oppressione, & similibus causis, in municipalibus earum regionum (sub titulo vulgari gentis Edzoere dicto apertè contentis, ne inopia iustitiæ, & executionis eius, flagitia tam atrocia maneant impunita. Habent municipalia huiusmodi Gothica, aut Suetica, suas leges, vsus, & consuetudines, satis compendioso volumine per libros XV. ac singulos eorum titulos, & capita, ac paragraphos æquissima ratione, & prudentia diligenter distinctas. In primis videlicet, quid Deo, religioni, & clero debeatur: quid denique Regi, principibus, & patronis: demum nuptiis, hæreditatibus, agris, & possessionibus, ac iudicibus, et reis &c. fieri debeat. Sed hoc partito ordine, et moderamine: communi tamen æquitate pro iis, qui rurales prouincias incolunt, ac ciuicas constituunt inhabitationes. Omnibus tamen gratũ, & vtile, immò necessariũ videtur, interpretationẽ

difficiliorum

difficiliorum suarum legum sumere à Romanorum Principum prudentissimis rescriptis, & legibus: licet Imperatores, Septentrionales Reges obedientiā eis exhibendo nō agnoscunt, nisi perniciosa discordia moti, stupido consilio auxilia petituri, sese incautius quàm vtilius alieno moderamini subdant. Summo tamen Pontifici Romano post acceptam ante sexcentos annos Anglorum prędicatione Catholicam fidem, obedientissimæ fuerant illæ nationes. Scriptum enim audierunt, In omnem terram exiuit sonus eorum &c. Sed non ita edictum Imperiale, quemadmodum Gregorius VII. VVladislaum Bohœmorum Ducem specialibus literis informauit, ne vllo modo diuina officia populis idiotis in vulgari lingua, propter arcana, ac inscrutabilia mysteria in eis contenta, traderentur.

Reges Aquilonares sui iuris videntur.

Christfideles obedientiā sūmo pontifici præstant.

Scriptura vulgari sermone nō imprimenda.

De blandissimo iudicio occasionaliter præferendo.

CAP. XXIII.

OB austeritatem gentis, quæ procliuius alieno seducta errore exorbitat, quàm propria malitia, ratione addita delinquit, prudenter admodum, & blandè sapientes iudices legum seueritatem infringere solent. Melius enim modestia est, quàm vi agendum, maximè in re dubia, ardua, ac perplexa, vt potius suffragiis, quàm legibus terminetur: vel ad tam mites leges cuncta remittere, vt & actor, aut conquerens mereatur effectum, & reus nullam, vel tolerabilem se correptionem queratur sustinuisse, & præcipuè in causis subditorum à Dominis in ius euocatorum, dum humana imbecillitas semper metuit potentiorem: quia plerunque potentes armis, & pauperes rationibus sese defendere nituntur: immò quia in iudicio semper est suspecta potentia, dum velle creditur, quod posse iudicatur. Quocirca semper est verecunda pauperum querela, vel actio, ne videantur ex iniuria prouocare. Deputantur ergo illis mediatores, seu aduocati, viri prudentes, ac synceri: qui iustas eorum causas gratis defendentes, neque ex patrociniis potentiorum fauores, neque ex humiliorum, gloriam, aut pretium captant. Et hi quoque non parua anxietate vexantur, quando nulli, aut pauci in populo iuri, sed amicitiæ fauent, & auaritiæ (quæ vitiorum parens, & magistra est) indulgent. Abolenda igitur erit talium suspecta in iudicio potentia, vt exemplo beatissimi Iob cum seruo suo, & ancilla iudicium subire non recusent: erat nanque is potentior principibus, sed humilitate certaminis conseruis æqualis.

Simplex populus seducitur.

Leges mitigatæ populum conseruant.

Potētes armis, paupes rationibus se tueri solent.

Potentia suspecta in iudicio

Arbitri prudentes & pii.

Auaritia vitiorum parens.

Iob potentior principib. sed humilitate cōseruus.

De conditione iusti Iudicis, & Iudicii.

CAP. XXIIII.

DEBET præterea Septentrionalis populi, sicuti & aliarum gentium, æquus iudex ad minus tres habere bonas conditiones: quarum vna est, quòd discretionem habeat inter iustum et iniquum, & velit quod iustum est, & nihil aliud ob quascunque causas iudicare. Altera, quòd sciat, & velit hoc exequi toto animo, & opere adimplere. Tertia, quod sententiam rectè, & clarè proferat, eiusque iubeat fieri executionem. Demum daturus rectum iudicium, audiet ęquanimiter actorem, reum, & testes: sed primò actorem, quid, & quomodo, an scilicet

Tres bonę conditiões iudicis.

Discretio.

Executio.

Pronuntiatio.

Actor.

Reus. Testis. ex petulantia, vel necessitate alium accuset, & an reus friuolè prouocauerat actorem, & testes subornauerat munere, pretio, sanguine, metu, fauore, vel odio corruptos: nulli tamen testi (vt præmittitur) corrupto, fidem adhibebit. Neq; & ipse iudex idoneus est, qui aliquo præmissorum defectuum notatur, maximè odio, etiam si reus patrem iudicis occidisset, aut munere, aut opulentia totius mundi oblata, aut metu, illicò priuandus vita. Solet insuper prędici volentibus coram Iudice deferre iuramentum, vt valde caueant, ne periuri fiant. Circunstantiæ enim in eo actu concurrentes, plurimum ponderosæ sunt: quia iurans per librum tria facit. Primò, quasi diceret, Quæ scripta sunt in libro, mihi nunquàm proficiant, neq; lex noua, neq; vetus, si mentior in hoc iuramento. Secundò ponit manum super librum, quasi diceret, Nec bona opera, quæ feceram, proficiant mihi ante faciem Christi, nisi veritatem dico, quæ in Christo fundata est. Tertiò osculatur librum, quasi diceret, Nunquàm orationes, neq; preces, quas per os meum dixi, mihi ad animæ salutem valeant, si falsitatem dico in hoc iuramento mihi apposito.

Reus iustè iudicādus et si patrē iudicis occidisset.

Iurans per librū tria facit.

Osculum libri.

De defensione iuratoria.

CAP. XXV.

VALDE tritum, & vsitatum est apud Septentrionales gentes, vt orta suspicione alicuius commissi grauioris criminis, ipse suspectus, vel accusatus, debeat se defendere suo, & alieno iuramento: vtputa si alicui obiiciatur, quòd societatem spoliando, occidendo, comburendo, ac captiuando habuerat cum hostibus regni, aut maleficium, sortilegium, & sacrilegium, aut domino fraudem intulerat, & ita de aliis: tunc solet illi deferri defensio iuramenti duodena, vel duplata manu, pro sui purgatione, modo quo superius (per librum iurando) dictum est, faciendi: isq; modus adhuc, quoties opus fuerit, fideliter obseruatur, immò & vetusto tempore per Gothos in Italia manentes, diligentissimè obseruabatur, quemadmodum euidenter ostensum fuit in quadam pecorina, seu pergamenica charta, quam clarissimus vir trium linguarum peritus, Ioannes Albertus VVeidmestadius, aliàs Lucretius, anno Domini M. D. XXXVIII. ex antiquissimo libro in ciuitate Perusina reperto, vt notitia ignotorum characterum & scripturarum fieret, R. D. Ioanni Magno Gotho Archiepiscopo Vpsalensi, manualiter tradidit interpretandam: quæ quidem charta quadrata, hoc in summa habuit: Si patronus villicum, tanquam suspectum accusauerit, q; tempore messis fruges diuidendo, aliquid alicui mutuauerat in patroni damnum, tunc villicus ipse in iudicio duodecim legalium virorum iuramento se purgare tenetur, vel geminata manu duodecim similium hominum, id est, XXIIII, aut plurium pro qualitate criminum obiectorum. Et ita hodierna die in Gothicis regnis strictissimè obseruatur. Nec dubium est quin liber ille Perusiæ latens, eò deductus sit à regno Gothorum, dum ipsi dominium in Italia, ac Hispania, & aliis terris possiderent: argumento ad posteros relicto, Gothos ex ea terra originaliter exiisse, vbi tales leges, & charactéres habentur, & in Perusia vrbe clarissima adhuc reperiuntur: & insuper in Italia, ac Hispania aliquot centena vocabula (de quibus inferius nonnulla dicentur) in vsu fore, quæ hodierno die in prædicto regno Gothorum perpetua hominum collocutione proferuntur.

Desēsio p̄ duodenas manus.

Iuramentū per librum.

Io. Lucretius.

Gothicæ leges Perusiæ rep̄tæ in charta pecorina.

Tenor Gothicæ legis.

Gothi dominabantur ī Italia

Leges Gothorū Perusię rep̄tę, & p̄ Arep̄m Gothū interp̄tatę, verificant originē esse ab Aquilone.

De castis

De castigatione insolentium puerorum.

CAP. XXVI.

TSI videtur quibusdam autoribus puerorum audaciam, nec laudandam fore, nec vituperandam: tamen infallibilis sententia manet, quòd prona sit hæc hominum ætas ad malum, licentiaq; accedente fiat deterior, & vnum ex quatuor difficilimis sit, explorare vestigia iuuentutis. Quapropter extremis ingeniis & modis intendendum erit, instar agri, qui dumosis sentibus, & tribulis, ac zizaniis extirpatis, abundantius fructificare debet, vt ætas puerilis ab illicitis aspectibus, & officiis arceri, & abesse cogatur. Immò more peritorum medicorum sæuioribus morbis accelerata remedia tribuuntur, vt inde curationis fiat initium, vbi maius noscitur imminere periculum. Pereant soli nocentes, in correptione multorum, quando & hoc pietatis genus est, coërcere infantiam criminis, ne iuuenescat augmentis: etiam receptatores sceleris, quales plagiarii dicuntur, seuerissima lege puniendi: similiter & otiosi, ac torpentes, quales in vrbibus Italię tanquam omnium malorum artifices, sine numero & castigatione videntur. Nec dici poterit, quanta mala proueniunt ex otio, & alieno cibo. Ideoq; in ciuitatibus, oppidis, ac castellis, & maioribus pagis, ac villis, præsertim in sacris cœmiteriis, legali vsu cautum est, atq; diligenter obseruatum, vt quotiescunq; pueri, & iuuenes in chartis, taxillis, aut alia quauis arte pro pecunia ludunt, hos illicò ministri præsidis per vim raptos, ac catenatos alligent statuis publicis, ad eorum insolentiam citius corripiendam fabricatis: quo fit, vt terra, nequitiosa stirpe liberata, pacem sibi, & peregrinis hominibus, ac vicinis amicis accommodet, ac adaugeat securitatem.

Quatuor difficilima.

Zizanię extirpandę.

Remedia accelerata.

Genus pietatis.

Plagiarii.

Otiosi.

Mala multa ex otio & alieno cibo.

Pueri lusores ligantur ad statuas.

Conseruatio pacis.

De mœstitia parentum leuanda.

CAP. XXVII.

Societas corrupta vitanda.

AXIMA interim mœstities bonis parentibus accedit, dum filios suos in deploratam conditionem corrupta societate, vel noxia seditione intelligunt incurrisse, vbi pridem eosdem ad quæuis virtutum exercitia educarunt contineri, tamen ob sceleratam societatem à crimine non potuerunt eorundem insolentiam aliqua vel molli, vel seuera castigatione coërcere. Attamen dum infantis vteri sui pii parentes obliuisci nequeunt, iudicis autoritate vel illicò virgis (semota infamiæ nota) eosdem pueros, & iuuenes corripi postulant, vel si contumaces remanserint, in carcere strictissimo cibo fouendos includi precantur, donec rationis & discretionis accessu rectius intelligant, nequaquàm honestum esse molestare parentes: qui demum eos tanquam de nouo semine paleis purgato productos, offerunt mansuetissimis præceptoribus educandos. Nec frustra id effecisse cognoscunt: hos enim, vt ferrum igne mollitum, aqua densari solidariq́ consuetum, quouis genere voluptatum exutos, bonisq́ moribus & disciplinis instructos, piis mœstisq́ parentibus restituere solent.

Pueri castigādi

Similitudines seminis & ferri in pueris instruendis.

De bono modo educandi pueros.

CAP. XXVIII.

Puerorum educatio.

RODEST plurimum in edocendis pueris (vt Episcopus Caietanus Patricius Senensis refert) laudata industria, obiurgata desidia, spes, metus, allusio, & dolus omnis bonus, qui in curanda eorum valetudine in medicis fieri solet, vt dulcedine decipiantur. Hoc quidem pręclarè versibus exprimit T. Lucretius Carus in lib. suis de natura rer:

Sed veluti pueris absynthia tetra medentes
Cùm dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flauoq́ liquore,
Vt puerorum ætas improuida ludificetur,
Laborum tenus intereà perpotet amarum
Absynthi laticem, deceptaq́ non capiatur,
Sed potius tali tacturæ creata palescat.

Pueri laude excitandi.

Hoc optimo præcepto non modò corporibus, verùm & animis puerorum melioribus reddendis, prodesse videtur, scilicet præferantur æqualibus, & ab eis laudentur, à quibus instituuntur: vbi si bene gesserint, plurimum acuit pueros in omnibus studiis, vt etiam in addiscendo fiant ambitiosi: sed disputatione victi, victori laudes reddant, contendantq́, vt melioribus instructi disciplinis, victi resurgant.

LIBRI XIIII. FINIS.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE DIVERSIS HOMINVM EXERCITIIS.

LIBER XV.

PRAEFATIO.

ARENTES puerorum ingenia experiri volentes, quorsum naturali instinctu ferantur, ad hanc, vel illam artem sæpissimè prognosticando inuigilant, quibus exercitiis, & vtilibus officiis, innocentia dirigente, ad bonum Reipublicæ pueros illos applicent educandos. Vis etenim (teste Cicerone lib. V. de felicitate & miseria) humani ingenii à natura sic generata est, vt ad omnem virtutem percipiendam facta esse videatur: ob eamque causam in tenera etiam ætate pueri virtutum simulachris, quarum semina in se habent, sine doctrina mouentur: quocirca de eo, quod illis superest, aliis gratificari volunt: idcirco æqualibus elargiuntur: animaduertunt etiam quæ domi fiunt: curiosius conantur addiscere, & prouidè multa interrogant, etiam nomina eorum, cum quibus versantur, vt cum paribus decertantes, vel victores lætanter exultent, vel victi erubescant, vt apposita diligentia perfectius studendo resurgant. In quo certamine cùm pudor ingenuus potius, quàm pallor exanimis appareat, bonæ indolis est optimum signum. Quocirca prouidorum parentum cura est, vt natos interrogent, quibus artibus, aut studiis maluerint applicari, vt artis & naturæ foueatur ingenium, quò ciuis, vel alumnus aliquis emergat, qui diis, parentibus, & magistris sit optimè profuturus. Verùm in Aquilone, cum à maioribus pueri nil præter arma, aruaque tractari prospiciunt, communius spectaculum imitantur armorum, quàm literarum.

Inclinatio puerorum inspicienda

Vis naturæ potens.

Simulachra virtutum.

Exultatio victorum.

Pudor bonus.

Ingeniũ artis et naturę cõmendandum.

Proles sequitur patrem.

De puerorum exercitiis.

CAP. I.

Exercitia pueroꝝ et iuuenũ

Ne autem Gothorum pueri, & adolescentes ignauia, & otio torpescere permittantur, aut damnatis artibus primos annos transigant iuuentutis, pro consuetudine semper seruatum est, vt diuersis exercitiis instruatur exilis ætas, præcipuè militaribus exercitiis reseruanda, in sagittatoria arte, iuxta vniuscuiusq; ætatis capacitatem, vt se diligenter exerceant: eo videlicet modo, vt non panis quidem pueris exhibeatur, nisi sagitta prius tetigerint metam, instructorum industria collocatam, prout in simili casu Strabo meminit lib. III. de funditoribus Hispanorum. Hominibus verò grandioris ætatis nulla pœna infligitur, quia mutua ęmulatione seipsos inuicem artis perfectione omnimodè superare contendunt, maximè vt rapaces bestias continuè apud eos sæuientes, interimere possint, & patrię, suamq; libertatem hac arte tueri. Reperiuntur itaq; pueri vix XII. annos egressi, tanta peritia sagittandi instructi, vt iussi telo traiicere caput, pectus, pedesq; minimarum auium, à longe positarum, infallibiliter tangant: nec minus senes oculorum aciem adhuc retinentes. Huius rei monstruosum exemplum Saxo Danorum historicus de quodam sene adducit: cuius ballista tam portentoso cornu protendebatur, vt denos neruo calamos adaptaret: hi vegetiore iactu pariter in hostem detorti, totidem numero vulnera confecerunt: quo facto in memoriam reuocatur Periclymenes Neleus, cui (vt inquit Ouidius) posse sagittas,

Panis nõ datur nisi tangenti metam.

Bestiæ rapaces.

Peritia pueroꝝ

Ballista.

Calami deni simul eiiciũtur ab arcu.

> Sumere quas vellet, rursumq; reponere sumptas,
> Neptunus dederat, Nelei sanguinis autor.

Ad

Ad idem.

CAP. II.

DDVCIT etiam diligentissimus Germanicarum rerum scriptor Franciscus Irenicus, populos Septentrionales sagittariorum nomen æquius ab antiquissimo tempore meruisse, eosq; solere spicula veneno tingere: quod & Iordanes asserit, atq; Silius: Spicula veneno tincta.

Dacus in armiferis Gethicæ telluris in oris,
Spicula qui patrio gaudet acuisse veneno.

Ouidius etiam in Tristibus idem habet:

Pars cadit hamatis miserè confixa sagittis.
Nam volucri ferro tinctile virus inest.

Quod Ouidius de hamatis sagittis dicit, testatur hoc ipsum modernus vsus, etiam quod Plutarchus in Mario exprimit, Cimbros videlicet tricuspide telo vsos fuisse, prout superius ostensum est latius cap. de diuersis telorum generibus lib. VII. Prętereà Procopius lib. II. Gothos, ac Massagethas sagittarios peritissimos asserit, eosq; eminus validiorem semper seruare vim iaculandi, præsertim cùm sagittas sublimius ad aëra tendunt, vt citato cursu, & ferrei teli grauitate descendendo nocentius lædant. Sed hoc specialius proprio cap. superius est ostensum: solum præsens capitulum de tyrocinio puerorum in hac arte institutorum, nonnullis exemplis & exercitiis declaratur. Prætereà aduertendu s est Nazarius Mamortinus ad Diocletianum asserens, Optimos sagittarios Bohœmos esse: etiam quod historia Scotorum meminit de Rege Iacobo eius nominis primo, qui seueris legibus, & pœnis artem sagittandi subditis suis M.CCCC.XXV. regnans, seruare pręcepit. Refert etiam Suetonius Domitianum Imperatorem peritissimum fuisse sagittatorem. Similiter (vt charissimus frater meus Io. Archiepiscopus Vpsalensis, in sua historia refert) Rex Suetiæ Stenchillus peritissimus sagittator erat.

Cimbri tricuspide telo vsi.
Gothi & Massagethę.
Tyrociniũ puerorum.
Bohœmi optimi sagittarii.
Iacobus I. rex Scotorum.
Stenchillus.

De singularibus exemplis eius artis.

CAP. III.

EXPERIENTIA autem in prædicto Domitiano (eodem autore Suetonio) erat, vt nonnunquàm in pueri procul stantis, præbentisq; pro scopo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxerit, quòd omnes per interualla

Domitianus.

Aster. innocuæ euaderent. Nec minore artis excellentia commendatur Aster ille oppidanus apud Solinum, qui Philippo patri Alexandri Magni, sagitta oppido emissa oculum ademit dexterum. Erat etiam quidam Auo sagittarius cognomento, promptissima sagittandi opera vtens: dum videret in se arcum sinuosum per aduersarium tendi, triplici sagitta fretus, eius impetum prçuenit: prima nanque cordis summa traxfixit, altera mediis digitis impacta successit, tertiam in applicatam neruo sagittam immisit, in nullo cedens prædicto Domitiano. Ita tenso arcu sagittarum vsum nouerat ad libitum moderari. Fuit & quidam Biarmiensis senex in vltima regione Arctico polo subiecta, adeò in hac arte peritus, vt tensa fortissima ballista, denos neruo calamos adaptaret, atque in hostem, aut quem vellet, rectissimè dirigere posset. Nec parua laus Darii ad posteros relicta est, vt in epitaphio eius ostenditur, quòd excellentissimus sagittator fuerit, & venator.

Auo triplici sagitta fretus.

Senex Biarmiensis.

Darius.

Adhuc de aliis exemplis eiusdem artis.

CAP. IIII.

FVERAT quoque Gothis telorum vsus semper acerrimus: nec alia gens potiore iaculandi peritia vnquam instructa est grandibus, & latis sagittis: quarum duro acumine ita dimicant, vt clypeos iaculis transuerberent, galeasque, & loricas perinde ac inermia corpora penetrent: nec alia res hostibus Gothorum vnquam perniciosior fuerat: quorum plurimi adhuc præsenti æuo tam copioso sagittandi vsu callent, vt pomum quantumcunque exiguum, baculo certa distantia superpositum, prima spiculi directione feriant. Quod cùm quidam Tocho de se liberius, quàm securius olim polliceretur, Haraldi Regis improbitas filium eius loco baculi, imposito capiti eius pomo, statui imperauit: cui, nisi promissionis autor primo sagittæ conatu pomum impositum excussisset, proprio capite inanis promissionis pœnas lueret. Itaque Tocho in arcto positus, consilium demendæ à filio formidinis circumspiciens, vultum eius, ne viso telo terreretur, auertit: monuitque, vt æquis auribus, capiteque indeflexo quàm patientissimè strepitum iaculi venientis exciperet: ne leui corporis motu, efficacissimę artis experientiam frustraretur. Tribus deinde sagittis pharetra expositis, prima, quam neruo inseruit, propositum obstaculum incidit: cui si fortuna caput adolescentis obiecisset, hauddubiè in patris periculum nati pœna recidisset, spiculique error percussorem percussi exitio sociasset. Interrogatus autem à Rege Tocho, cur plura pharetræ spicula detraxisset, cùm fortunam arcus semel duntaxat experiri debuisset, Vt in te, inquit, primi errorem reliquorum acumine vindicarem, ne mea fortè innocentia pœnam, & tua violentia impunitatem experiretur.

Vsus telorum acerrimus.

Vis sagittarum

Pomum.

Tocho.

Vultus auersus.

Sagittæ tres.

Responsio libera.

De eodem

De eodem.

CAP. V.

TRADIT prętereà Saxo, Enarum quendam Noruegianum magno corporis, artisq; sagittariæ robore pręditum, tanto rigore cuiusdam mirifici arcus tormentum intendere solitum, vt excussum ab eo iaculum nulla rerum duritia sisteret, quominus citato motu vniuersum penetraret obstaculum. In malum nauigii incidens, lignum violentia sua puium habuit. Eodem interiecto Regis clypeo, tabulę ratis illapsum, vix inter vndas impetus sui finem reperit. Itaq; grauius hostem solus, quàm tota sociorum manus affecit: & adeò certo ictu destinata feriebat, vt quicquid impetebat, offenderet: quo euènit vt Sueno Rex tormenti monstro territus, plus metus in vno stipite, quàm tota hostium classe reponeret: cumq; solum in eius corruptione remedium animaduerteret, non tam sagittarium, quàm artis sagittariæ instrumentum, ab eius rei peritis impeti iubet, violata arcus fortuna tutius bellum gerere cupiens, in quo delectis certatim tela congerentibus, vnum fortè arcui impactum artificem ingenio, hostem victoria spoliauit: cumq; latè ruptionis eius fragor obstreperet, stupens Olaus, quidnam esset comminutum, interrogat. Cui Enarus, Conuulsam, inquit, abs te Noruegiam puta. Plus nanq; opis in arcu, quàm exercitu repositum iudicabat, futurum pugnæ exitum abscisa responsi sagacitate complexus. Nec secus, quàm prædixerat, euènit. Fractio nanq; arcus insecutam Noruegianensium cladem ominata est: & illicò Olaus armis onustus, præcipiti saltu profundum petiit.

Enarus Noruagicus.

Vnus cęteris grauius impetit hostem.

Sueno Rex Daniæ.

Fragor arcus intensi.

Enarus.

De sublimioribus metis, sagitta tangendis.

CAP. VI.

COMMVNIS apud Septentrionales, aliasq; innumeras gentes, eis etiam vltramarino loco vicinas, viuendi ratio est, vt in principio æstatis omnes sagittarii, tam vrbani, quàm campestres diebus feriatis, vel festis in planitie specialiter ad id ordinata, conuenientes, sagittatoriæ artis omnimodam peritiam publico aspectui æstimandam ostendant: idq; vel in æreis bombardis, vel ballistis, vel ar-

Ludus sagittariorum.

Bombardæ & ferrei arcus.

cubus est permissum: ea tamen lege, vt talibus tormentis, & globis in plano contingant signa. Fortissimis verò ballistis metam instar auis Papagalli, valde sublimi loco in hasta ferrea impositam, atque versatilem, obtusis sagittis, vt excidat, dissoluunt. Quo facto, eius artis peritiorem magistratus insigni munere gratanter respicit, atque inter optimos quosque ciues singulari aliquo priuilegio concesso viuere sinit. Reliquos etiam secundum vniuscuiusque artis excellentiam, decenti liberalitate collectos, conseruant: ea potissimùm ratione, vt eorum singulari ingenio, paucarum sagittarum emissione, obsidione ingruente, hostilem Principem interimant, atque eo compendio patriæ rapinas, & seruitutem auertant, prout superiore capitulo Aster ille oppidanus Philippo oculum eruit dextrum. Eoque exemplo plures apud Gothos, immò omnes alias orbis partes, sagittæ ictu olim in obsidionibus sublati sunt, recentique quidam solo capite, quidam dentibus euulsis, quidam oculis erutis, quidam gutture exciso, mox interiere, ita etiam, vt pueri artis peritia æreo tormento maximis principibus vitam ademerint, prout superioribus annis extra Holmiam in Suetia, atque Groningam in Frisia, recens memoria attestatur.

Remediũ obsidionis lĩbãdę. Aster oculũ patris Alexãdri eruit. Stocholmia. Groninga.

De externis exemplis.

CAP. VII.

VANTVM verò Commodus Imperator sagittis in bello, vel spectaculis valuit, satis claret ex Herodiano lib. I. Asserit enim eum adeò certum fuisse manu, vt quodcunque destinaret, iaculo sagittàue contingeret. Erantque cum illo assiduè Parthorum sagittarii lectissimi, ac Numidæ iaculatores: quos ille tamen omnes longè artificio superabat. Publico igitur spectaculo ceruos, damas, & cornigera animalia, pręter tauros, ĩ paradromide currẽs, atque insequẽs impetebat, ac præuenta fuga certissimis ictibus prosternebat. Leones verò, & pantheras, aliaque id genus nobilissima animalia, iaculis confodiebat, sic vt nec telum quisquam secundum, nec vulnus viderit, nisi lethiferum, quo bestiæ conficerentur: adeò telum certa manu eius missum, nunquàm aberrauit. Idem aliquando sagittas limatæ cuspidis in Maurusias struthios intorquebat: quę & pedum celeritate, & alarum quasi velis ocyssimè ferebantur, sic vt summum contingerent collum: atque ita capita amputaret, vt exectis ceruicibus (qui teli impetus fuerat) aliquandiu tamen viuentibus similem cursum continuarent. Quin & pantheram, quendam scilicet in arenam deductum laniaturam, ita opportuno vulnere consecutus est, vt interfecta belua hominem seruauerit, ac dentium quoque aciem cuspide ipsa iaculi pręueniret. Leones item cauea centũm eductos, totidem missilibus vniuersos occidit: ita suo ordine iacentibus corporibus, vt numerari facilimè singula possent, nullo scilicet superuacuo incidente telo. Sed hic Commodus, nulli commodus, ad vltimum veneno extinctus est.

Cõmod'. Imp. Sagittarii Parthorum. Paradromis. Telum nõ errãs. Cursus cõtinuatus euulsis capitibus. Leones 100. occidit. Cõmodus veneno extinctus.

De ri-

De ritu fugandæ hyemis, & receptione æstatis.

CAP. VIII.

POSTQVAM Septentrionales populi communiter à principio Octobris ad finem Aprilis asperrimas hyemes, & longissimas noctes, sæuosque flatus, pruinas, niues, caligines, tempestates, immensaque frigora, & reliquas sæuientium elementorum mutationes, quasi concessa solatia alacriter transferant, mos est diuersus in gentibus illis remotissimè distantibus, nempe quòd redeuntem solis splendorem singulari tripudio, præcipuè versus polum Arcticum habitantes, excipere soleant. Qui enim montosa sublimioraque loca incolunt, mutuis conuiuiis gaudia multiplicantes exultant, eò quòd vberior redit venatio, atque copiosior piscatura. Suecis autem Meridionalibus, & Gothis, longissimo prouinciarum spatio à polo remotis, alius ritus est, vt primo die Maii sole per Taurum agente cursum, duplices à magistratibus vrbium constituantur robustorum iuuenum, & virorum equestres turmæ, seu cohortes, tanquam ad durum aliquem conflictum progressuræ: quarum altera, sorte deputato duce dirigitur: qui hyemis titulo, & habitu, variis indutus pellibus, hastisque focalibus armatus, globatas niues, & crustatas glacies spargens, vt frigora prolonget, obequitat victoriosus: eoque duriorem se simulat, & efficit, quò ab vaporariis stiriæ glaciales dependere videntur. Rursumque alterius equestris cohortis præfectus æstatis, Comes Florialis appellatus, virentibus arborum frondibus, foliisque & floribus (difficulter repertis) vestitus, æstiualibus indumentis parum securis, ex campo cum duce hyemali, licet separato loco, & ordine, ciuitates ingrediuntur, hastisque edito spectaculo publico, quòd æstas hyemem exuperet, experiuntur.

Qualitas tēporū in Aquilōe.

Sol rediens tripudiis excipitur.

Ritus Aquilonariū hyemis fugandæ.

Dux hyemalis.

Dux æstiualis.
Comes Florialis.

Aestas victrix.

Ad idem.

CAP. IX.

NDE & acriter vtraque parte triumphare cupiente, illa vehementius alteram vrget, quæ eo die ex aëris clementia, vel austeritate videtur mutuare vigorem. Si hyemis asperitas adhuc suum gelu spirat, depositis hastis cineres viuis ignium scintillis commixtos, vrnis vel saccis extractos, obequitando hyemis persona, super aspicientes effundit. Similiter & hi, qui eodem cultu & habitu, quasi auxiliares turmæ adiuncti sunt, in equis igniuomos globos eiiciunt in aspicientes. Ne autem æstatis persona ob defectum ramorum virentium, florúmue, cum sua equestri cohorte priuetur honore cupito, longè antea betuleas frondes, seu tiliæ virgas vaporarii calore, & irrigatione artificiosè virentes, quasi è sylua productas, clanculò elatas, sed apertè reductas ostendit: quo casu ob defraudatam naturam hyemis propugnatores infestius instant, ne dolo quæsita victoria emergat, aut sistat in placida pompa: quæ tamen fauorabili astantis populi, asperrimum hyemis dominium peramplius sufferre negantis, iudicio, digna iustaque sententia conuincitur, vt æstati pro publica lętitia victoria cedat, victoriamque partam splendido instructo conuiuio ęqualibus perficiat, & corroboret haustibus: quam assequi vix potuit hastis. Ne autem ritus is externo exemplo carere videatur,

Asperitas hyemis. Factitii flores. Natura defraudatur. Hyems æstati cedit.

Herodotus lib. II. asserit Rhampsinitum quendam Aegypti Regem, ob sui memoriam perpetuandam, è regione vestibulorum templum Vulcani ab Occasu spectantium, duo simulachra quinúm & vicenúm cubitorum longitudinis reliquisse: quorum quod Aquilonem spectat, id Aestatem: quod Austrum, id Hyemem Aegyptii vocant, præpostere facientes.

Simlachra duo

De Maialibus

De Maialibus festis.

CAP. X.

DEMVM omnibus tam syluis, quàm pratis, & campis vi rescentibus, & florescentibus, sole per Cancrum transeunte, hoc est in Vigilia Natalitii ortus diui Ioannis Baptistæ, (quem diem miris festiuitatibus seruabat antiquitas, celebriq́ue cultu posteris seruandum docuit, & præcepit) populus omnis vtriusq́ue sexus & ætatis, turmatim in publicis plateis vrbium, aut planitie camporum, vbiq́ue copiosis accensis ignibus, pro choreis tripudiisq́ue exercendis, concurrere solitus, vetustorum heroum domi, forisq́ue magnifica gesta vbilibet in orbe peracta, saltando decantat: etiam quid illustriores fœminæ pro ęternis assequendis laudibus, amore seruandæ pudicitię perfecerunt. Præterea quid degeneres, ignauiq́ue nobiles, crudeles tyranni, & turpes fœminę exclusa honestate fecerunt, patriis cantionibus, & rhythmis sonantibus citharis, ac tibiis alternatim adductis, exoluunt. Insuper puellæ matrum doctrina pręmonitę, quot quantaq́ue mariti vitia, in lusibus alearum, rixa tabernarum, luxu vestium, societate scurrarum, & continua ebrietate, & crapula exerceant, psallendo resoluunt. Sed rursus ingeniosiores adolescentuli concinere nōrunt, quàm pigerrimæ, fallaces, indomitæ, rixosæ, garrulæ, nugaces, & infidæ sunt mulieres, ne sola querela maritos sugillent. Deinde quid perfidi ciues, versuti artifices, vagi negotiatores, stertentes nautę, rusticiq́ue infideles, & astutissimi proditores, ac blandiloqui adulatores, & auari, crudelesq́ue terrarum præfecti efficiunt, varietate cantionum, & musicis instrumentis exponunt: ea potissimùm ratione permoti, vt tenera iuuentus agnoscat, quàm excelsa, ac splendida virtus sit, æternisq́ue laudibus digna, bonorum inhęrere vestigiis, & à pessimis resilire, ac præcauere exemplis.

> Aestas media die S. Io. Baptistæ.
>
> Cantilenę heroum canuntur.
>
> Tyranni crudeles.
>
> Vitia maritorum.
>
> Vitia mulierū.
>
> Vitia cōmunia.
>
> Virtus splendida.

De turpibus cantilenis aueitendis.

CAP. XI.

Turpes cantilenę ꝓhibētur, & gestus.

OLENT tamen pii parentes pręcipuè cauere, ne proles eorum turpes addiscant cantilenas, aut turpes exhibere corporis gestus, neue innocentes mille scandalis lædant. Nec verò negandum erit, quin aliquis in tanta multitudine exiliens Hymenæus, velut Veneris Bacchiq; filius, ex officio ad nuptias & thalamos psallere solitus, libidinosas & lasciuas excitet imaginationes, ac operationes. Sed nunquàm visum, nec auditum est, quòd ad turpitudinem populi applausu, vel abdito loco, aliqua mulier seipsam (contempta naturali verecundia) monstrauerit inspiciendam: quia ea Diogenis Cynica secta, nusquam in Septētrionalibus populis repugnante pudore obtinuerat locum: quam B. Augustinus, aliiq; graues autores, gentilitate Romanorum, velut impurissimam & detestabilissimam, introductam fuisse attestantur: de qua etiam Perottus in Commentariis suis, nescio quàm cautè, legentibus plurima exempla producit. Non fuisset contemnenda Platonis censura lib. II. de legibus: vbi sub constituta pœna prohibet, ne turpes cantilenæ canantur, neq; infames picturæ monstrentur, prout superius cap. de Mascharis & personatis est enarratum. Vnum tamen in ęternam commendationem Regiæ ciuitatis Gedanensis, terræ Prussiæ versus Aquilonem, hic afferre licebit, quòd circa annos Domini M. D. XXX. quidam impurissimi mercatores, Lutherana licentia pręsumptuosi facti, numero septem, cum tot meretricibus nudato sexu choream (quam Adæ Euæq; vocabant) præmissa turpissima saltatione instituere conantes, in ipso exordio iussu magistratus capti, & ad publicam statuam ignominiis plenam, vehementissimis chordis, ac asperrimis virgis cæsi, bonisq; omnibus priuati, extra dominia eorum, & portam ciuitatis ministerio tortorum educti, perpetuò sunt proscripti, domusq; solo æquata, sub lege annexa, ne quis eam vllo vnquam tempore inhabitaret. Fundus, & domus hęc cuidam famosissimo mercatori, Iacobo Campen nomine, attinebat: huncq; locum cum eo, sententiam prædicti magistratus approbante, aliquoties vidi.

Mulieres nunq̃ nudo specta / c'lo se ostēdūt

Secta Diogenis

Plato prohibet turpes cantus.

Picturæ īfames prohibētur.

Gedanensiū cō mendabile iudicium.

Sexus nudus vtriusq; generis saltans, cæditur & ꝓscribitur.

Iacobus Cāpa mercator Gedanensis.

De lusu

De lusu aleæ, & Schacorum.

CAP. XII.

VM nihil difficilius sit in humanis rebus, quàm mentes & affectus hominum, quo iudicio ferantur, intelligere, aut omnigenis voluptatibus, vel tristitiis immersos, quomodo passiones moderari valeant, perspicaciter intueri: mos est ergo apud illustriores Gothos, & Suecones, filias suas honesto coniugio collocaturos, procorum animos miris ingeniis & passionibus examinare, præsertim in ludo Latrunculorum, seu Schacorum. Eo enim ludo ira, amor, petulantia, auaritia, socordia, ignauia, aliæque plures dementiæ passiones, & animi motus, fortunæque vires, & proprietates demonstrari solent: scilicet an procus agrestis animi sit, quod subitò triumphando indiscretè exultet, aut iniurias illatas cautius pati, vel modestius auertere nôrit. Sed in potu pro secretioribus cordis arcanis, & corporum vitiis detegendis, nullam existimant hac experientia voluptatem commodiorem. Nam cùm biberit quis (quod & Plato de legibus attestatur) primò alacrior fit, quàm prius erat: deinde quò plus biberit, eò meliore, maiori, ac fortiori spe, atque insuper potentia pro sua opinione repletur: tandem quasi sapiens ea homo confidentia, libertate, audaciaque tumescit, vt intrepidè & dicat, & faciat quicquid placet: & denique ea committit, quæ facilè futuræ vitæ progressum certioribus signis ostendant.

Scrutiniū cordis humani difficilimum.

Mentes hominū ludo schacorum explorantur.

Procorum probatio.

Potatorum gradus.

De eodem.

CAP. XIIII.

Auſpicia iūgen doꝝ cōnubia.

ISQVE viſis auſpiciis, prouidi parentes charorum liberorum connubia diſcretius amplectenda, vel refutanda moderantur. Non enim fallitur ſuſpicio, quin ex improbo ludo cuiuſcunq; ſit generis, ſiue Schacorum, ſiue aleæ, chartarum, & teſſerarum, ad exhauriendam longi temporis quæſitam ſubſtantiam, & victum, etiam vſq; ad venditionem propriç libertatis, intendatur via: prout Cornelius Tacitus, & Beroaldus de aleç luſu meminerunt, quòd peruerſiſsima pertinacia cum adiuncta blaſphemia, & ſexcentis maledictionibus exercetur. Nec ſibi blandiantur Eccleſiaſticæ perſonæ, quòd eiſdem videatur Schacorum ludus eſſe permiſſus: quia ludendo deperditur nobiliſsimum tempus, melioribus incrementis pro ſcelerum expiatione, & pauperum conſolatione, ac communi bono diſtribuendum. Contrarium facientes, etiam ſi Antiſtites ſunt, ſequantur conſilium Vincentii in ſpeculo hiſt lib. XXV. cap. LII. de quodam Archiepiſcopo Florentino loquentis: cui propter ludum Schacorum perſuaſum fuit, vt eleemoſynarum largitione, manibuſq; abolere curaret, quod turpiter, & temerè (vt eodem cap. dicitur) polluerat manibus ſuis. Aſſerit prætereà Valla, Regem Arragoniç Ferdinandum, aleatores vt peſtes habuiſſe exoſos: nihil enim boni viri adeſſe exiſtimatur in aleatoribus, & blaſphemis.

Mala ex ludis importunis.

Perditio t̃pis.

Archieps Florẽtinus pœnituit.

Ferdinãdus rex Arragõię aleatores expulit.

De variis exercitiis iuuenum.

CAP. XIIII.

Otium militare peſsimum.

VM ex otio & torpore, præſertim in re militari, deteſtabilis incommoditas enaſcatur, prouiſum fuerat à vetuſto tempore, duratq; in hunc diem, vt iuuenes freno militaris diſciplinæ ad bella domandi, alii haſtis, alii ſaxis, alii ſaltu, alii curſu, continuata agilitate exerceant vires ſuas. Haſtis itaq; in primis, vt graues, denſaſq;, & fortes militares lanceas, intus non excauatas, in prælio ferant, & hoſtem duplici thorace armatum, ſi poterunt, transfigant. Siue enim grauis, ſiue leuis armaturæ ſuo tempore campum ingreſſuri ſunt,

Luſus haſtarum cur ſit?

sunt, semper vtendum est grandibus, ac densis hastis, vt hostem gemino thorace, & lorica munitum penetrent aggressuri, prout superius de bellis fuerat enarratum. Lapides, seu saxa iactant, vt discant fortiori iactu obiecta admota repellere, vel tenere, quemadmodum vulneratis in conflictu accidere solet: qui fortium sociorum manu, ne corruant, tenti, vt celerius curentur, è prælio sint deferendi. Saltu quoque se vehementer exercent, vt crescentis aruinæ, vel abdominis incommoda restringant: ne fortè obeso ventre laxato, sibi, aut aliis iumenta ascensuri, vel descensuri, fugiendo, vel aggrediendo non succurrere possint. Vnum tamen atque alterum exemplum licet hic referre, Nobilem quendam ciuem fuisse Regiæ ciuitatis Holmensis in Suetia, natione Germanum, vel Cimbrum de Ditmersia, nomine Clauos Boya M.D.XX. qui cùm præcepto seuerissimi Regis Daniæ Christierni II. in carcerem, vt vitam amitteret, intrudendus esset, & ob nimiam pinguedinem, in carceris sublime ostiolum angustum nequaquàm intrudi posset, indignatione impiorum satellitum, ad aliorum torturam festinantium, seorsum ad angulum est eiectus, & denuò durante vita saluatus. Is ciuis nihilominus, vt aruinam olim peritorum medicorum consilio reprimeret, cymino, & aniso cum tosto pane vsus est: sed nihil in hoc naturæ conflictu poterat præualere, quia in adolescentia absque exercitiis fuerat educatus.

Iactatio lapidū

Saltus.

Clauos Boya.

Morte afficiēd' ob pinguedinem dimissus.

Otium oī ætati nocet, pſertim adolescentiæ.

De externis exemplis.

CAP. XV.

RAETEREA alius quidam malitiosus histrio, ob nimiam pinguedinem, teste Alberto Crantzio, eò quòd singulo die decem hominum cibos deuorare soleret, ne vtilium laboratorum escas quasi publicus depopulator consumeret, iussu alterius Danorum Regis est suspensus. De saltu, & commodis eius dictum est, scilicet quòd dominis suis mira agilitate fossas transiliendo, fideles ministri perticas, seu hastas, quibus hostem à tergo persequentem euadant, administrare possint. Cursu etiam satis diligenter sese exercent Aquilonares, maximè vrgente asperrimo gelu, quo ludus conuertitur in necessitatem. Præterea multis aliis seriosis exercitiis successiuo tempore, vti olim Cæsaris milites, applicantur: scilicet aggeres componere, machinas trahere, naues reficere, agros demetere, frumenta succidere, remos ducere, dominum humeris portare, equos adaquare, syluas incidere, vixque nocturnis temporibus à laboribus quiescere, quemadmodum militaris disciplina requirit: ne detestabili otio, luxu, torpore, ignauia, stupiditate, & reliquis portentosis erroribus, & vitiis, optima adolescentia, vel militia turpissimè corrumpatur, prout Iustinus attestatur, immò & Suetonius de Octauio Augusto: quòd scilicet filias suas noluerit vnquam inani otio lasciuire, vel perire.

Histrio pinguis

Ludus cursorius.

Iulius Cæsar.

Exercitia diuersa.

Disciplinę militaris ꝓprium.

Filiæ Octauii Cæsaris fila texerunt.

De exercitiis gladiatoriis.

CAP. XVI.

Gladiatorum exercitia.
Dimicatores.
Visus imobilis
Pugiles Olympici.
Ennii carmen.
Salmacida spolia.
Fortitudo athletica.

EMVM vt omnia alia, quæ ad seruandas, acuendasque vires attinebant, assidua ingenii exercitatione tractabant antiqui Septentrionales: ita à gladiatoribus vitandi inferendique ictus consuetudinem, studioso exercitii genere contrahebant: quorum quidam insigni dimicationis arte callentes, aduersę frontis superciliũ infallibili ictu ferire solebant: quo si quis recepto versilitate palpebræ timidius conniueret, mox aula eiectus stipendiis defungebatur. Tantum enim virium animis eorum à natura, & visu insitum erat, vt etiam receptis in vultum ictibus, ne leues quidem superciliorum nutus ederent, atque aduersus omne percussoris irritamentum in eodem habitu animum continerent, in nullo mollius se gerentes, quàm pugiles Olympici: de quibus grauissimi autores testantur, quòd durissimas plagas excipientes, & cęstibus contusi, nihil omnino ingemuerint. Enimuerò Aquilonaribus viris nullo vnquam tempore iure dici potuit Ennianum illud: Vos etenim iuuenes animos geritis muliebres. Aut illud: Salmacida spolia sine sanguine & sudore. Sed tales erant, vt eis nullus labor insolitus, nullus locus asper, aut arduus erat: non armatus hostis formidolosus, non mors ipsa terrorem eis incutere valuit, adeò vt quandoque in duello morientes, soluto in risum ore, per summam doloris dissimulationem spiritum reddiderint.

De eo-

De eodem, ne precariò viuerent.

CAP. XVII.

TAMQVE generoso animo fuerunt, vt bello intercepti, sæpe in libertatem restitui potuissent, si saltem preces quantulascunque pro ipsa vita porrigere voluissent. Sed precariæ vitę vsum animi magnitudine flocci pendentes, vitam perinde atque paruulum aliquod beneficium respuerũt, mortis sententiam sua sponte complectentes. Adeò salutem dedecore, vel dedecoris specie mercari virtus ignorat. Enimuerò nullus vult laudis titulos, aut præmia captans, ignauo torpere metu: sed fortibus ire obuius, nec gelidum expauescere ferrum. Quòd autem contemptores mortis perhibentur, multiplici ratione consyderatur, cùm in Septentrione sana sit cœli influentia, & syderum bonitas: quæ robur his addunt, & mortis contemptionem pariunt, sicuti Ioannes Eschendensis in prima triplicitate sub Septentrione, & Occidentis angulo, vbi Iupiter & Mars imperia tenent, bellicosos, magnanimos, & fortes gigni, etiam cap. 5. distin. 8. ait: cui opinioni Lucanus lib. II. innititur, dicens:

Vsus precariæ vitæ vitatur.

Cõtemptores mortis.

Bellicosi & fortes in Aquilone gignũtur

Certè populos, quos despicit Arctos
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus, inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis, & ignauum est rediture parcere vitæ.

Prętereà Aristoteles in problematibus asserit in locis calidis timidos esse, & in frigidis viriles.

Aristoteles.

De hastiludiis, & torneamentis.

CAP. XVIII.

Ritus Septētrionalium.

Hastiludia quādo fiūt et quō Galea sola.

Lex militaris.

Arma integra victori cedūt.

ETVS apud Septentrionales Principes ritus semper obseruatus fuerat, qui & moderno tempore ardentissimis exercitiis, & continuis studiis obseruatur, vt in publicis conuentibus Regum, & Principum, aut nobilium, nuptialibus festis, aut equitibus auratis procreandis, aut bellicis triumphis confectis vel conficiendis, aut natalibus Principum diebus celebrandis, aut certa alia suadente ratione, vel voluptate, frequentius fieri soleāt diuersi generis hastiludia, ac torneamenta: quandoque integris armis præliaribus, & contis acutis, vel causa læsi honoris reintegrandi, aut amplificandi: quandoque sola galea in capite, & thorace in pectore tectis, ob placidum clarissimarum, ac illustrium virginum, & matronarum fauorem habitum, aut habendum: quandoque nudo brachio dextræ, vel sinistrę manus, sericeis fimbriis circumquaque pendentibus, & expansis: idque ob contentionem nobilium procorum dirimendam. His & similibus causis multipliciter digladiantur, prout voluptate trahūtur, lege militari seuerissima strenuè conseruata, ne quis præter decorem & honestatem, alteri posteà siue inermi, siue armato congrediatur, aut cadens membris ruptis insultet, aut fracta ceruice necis actionem transferat ad hæredes. Solent etiam equos & arma, auri & argenti non contemnendam summam mediocris nobilitatis aulici in præmium victoris reponere, præsertim quando ex prouocatione singulare certamen subeundum erit.

Adhuc de

Adhuc de eodem.

CAP. XIX.

CCIDIT tempore Regum, Magni Gothorum ac Suecorum, & Erici Danorum, in publico Principum conuentu, apud Vestrogothos Scaris celebrato, quendam magnę nobilitatis virum, Magnum Dysauald nomine, in medium exilire, verbis potius quàm viribus abundantem: qui Sueonum nobiles totus iactabundus ad singulare certamen expostulare contendit. Leoninam fortitudinem præ se ferre visus, equum, & centum libras argenti puri in præmium certaminis reponebat, si victus pugna excessisset. Quem ex Sueonibus Erengislus Plata vir taciturnus, primo impetu, & facili negotio procul ab equo deijciens, superauit: equumqꝫ, & argentum in victoriæ præmium reportans, documento Danis fuit, Suecones magis viribus quàm verbis instructos, ad prælia deuenire. Itaqꝫ Dani viso occasu sui Achillis, à torneamentis, & verborum iactantia in longa tempora quieuerunt. Verùm vt intereà sub publico Principum cõuentu in Regia vrbe Holmensi tempore Regis Christophori, insignius aliquod torneamentum ederetur, quidam Holsatus de genere Ransorum, excellentius quàm Dani Sueonum nobiles superare existimans, singulos magno fastu & contemptu ad singulare certamen prouocare non differens, exinde verecundius quàm credidit, insolentis sui clamoris inuenit pœnas. Sueci nanqꝫ iactantiæ eius potius, quàm viribus satisfacere cogitantes, monachum quẽdam ordinis S. Dominici, aliâs veteranum equitem militia defunctum, Prioris sui conniuentia, equo valido armis ornatum, galeaqꝫ tectum, ac hasta munitum, tubis concrepantibus loco vbi insignis iactator aderat, celerius sistunt. Nec moræ patiens Holsato congreditur, atqꝫ eum ab equo deiecit: similiter & reliquos suæ insolentiæ sectatores, quotquot occurrere vidit, ab equis eiecit. Pluribus deinde restare non visis, priusquàm loco abiret, iussus pro honore suo ab astantibus sublimiori culmine illustribus fœminis vultum exhibere, quis esset, galea deposita, equoqꝫ calcaribus citato, ad monasterium fugiens, cuius miles esset, monachali habitu & vita monstrauit.

Magnus Dysauald: de quo ĩ Histo. Gotho. fol. 636.

Præmium victoriæ.

Erengislus Plata.

Milites strenui viribus nõ verbis pugnant.

Iactantia.

Holsat' Rãson iactabundus.

Iactator à monacho superatũ

Monachus reuertitur in monasterium suũ

De torneamentis strabonum, & luscorum.

CAP. XX.

Spectaculū pulchrius luscorū

VLCHRIVS tamen, & iucundius inter duos equites strabones, seu luscos, hastis concurrere volentes, exoritur spectaculum. Illi enim vt obliquum (equis licet directè concurrentibus) visum in se mutuò dirigunt: ita & vtrinq; lanceæ in obliquum directæ, impossibilem creduntur habiturę contactum. Sed ipso equorum congressu cominus citato, facilimè monstratur, haud difficile fore etiam strabonibus concurrere contis, maximè in patenti certaminis loco, vbi nullus contemnendus est hostis, etiamsi fuerit simpliciter cæcus, vti Cicero clarissimè recenset de Appio Cæco, & similibus aliis in Quæstionibus Tusculanis &c. In Aquilonaribus verò regnis, etsi rarissimi strabones, & lusci occurrunt: tamen vbi apparuerint, exercitatiq; fuerint, insigniter suis hostibus congrediuntur: adeò corporis defectus tollere, & subleuare nititur ipsa virtus. Vbi verò in curiis principum satellites huiusmodi, ob partam victoriam cæteris euaserint insolentiores, non nisi hastiludiis, aut torneamentis, more militari diiudicant dissensionem: quæ quandoq; vnius, quandoq; amborum horribili morte determinatur, vel vnius fortunę, arma, equi, & quicquid militaris ornamenti in auro, argentoq; tempore congressus ostenditur, mutuo consensu ipsi victori non interimenti redduntur.

Hostis nō contemnendus.

Lusci rari i Aqlone.

Virtus.

Dissensio tollit hastiludiis.

De con-

De confusione ignauorum militum.

CAP. XXI.

EC dissimile luscorum spectaculis abesse solet, quod garrulis equestribus, importuna dicacitate à lingua mutuantibus spicula, & vires, tanquam improbis, rixosis, & contentiosis, publica confusione corripiendis, aliquid opponi solet, ea præcipuè vilipensionis nota, quòd aliqua mulier cordata armis, galeaque, ac hasta munita, vni alicui è prædictis garrulis hastam frangendo concurrat. Neque inuitè eiusmodi gloriolam quærit hic sexus, cùm ab ineunte ætate solitus sit equos domare feroces. Stato igitur loco & tempore, congressione facta, garrulus mulieris hasta ab equo deiicitur, qui epotandis calicibus inuentus est non agnouisse fortiorem. Quo fit, vt alii satellites, seu equestres, nunquàm proni sint ad inutiles proferendos garritus, more scurrarum, ac protomimorum. Nihil enim adeò necessarium est fortissimo militi, quàm abditum seruare silentium, & modestissimum pro tempore miscere sermonem, iuxta carmen vsitatum:

Equestres garruli.

Mulier animosa.

Sexus muliebris gloriabundus.

Milites veri à garrulitate abstinent.

Scire loqui decus est, decus est & scire tacere.
Hæc duo si poteris, sæpe peritus eris.

Summæ nanque leuitatis, & ignaui animi est, militarem virum, garrulum, nugacem, de exigua gloriola suscipere inanem iactationem, & se extollere, quasi fortunam sub imperio suo haberet, certusque sit, eam nunquàm in posterum aduersari sibi posse: qua ex re omnibus irrisioni, & ludibriis erit. Nimis etiam, & ineptè seipsum amat, qui gesta propria laudat, vmbram pro corpore venaturus, vbi gloriosior expectanda sit laus, & commendatio aliena.

Iactatio inanis.

Gloria aliunde expectanda.

De hastiludiis nauticis, seu scapharijs.

CAP. XXII.

Hastiludiũ nautarum.

Cadentes retrahuntur.

Causæ certaminis.

Ars vrinatoria hoc casu vtilis

EST & aliud nauticum genus torneamentorum, generali spectaculo sępissimè intuendum: in quo scilicet clypeis, & hastis muniti naucleri, in puppi nauicularum stantes, sociorum remigantium impetuosissimo tractu se mutuò impingunt: ambo tamen ventrotenus laxato fune ligati seruantur, vt cadentes è gurgite, ne illicò suffocentur, educi possint: vbi pariter ceciderint ab vtraq; puppi, denuò repositi, pro instituta priori victoria pertinacius certent. Nec cessant, donec alteri eorum victoria cedat, vel pari casu certamen (composita causa) dissoluant. Causę verò huiusmodi aquatici torneamenti hæc, aut similis esse solet, vt vel exercitii gratia id faciant: vel pœnis naualibus adacti aquis puniantur, qui verbis, aut factis insolentius in aquis excedunt: vel etiam in portubus moroso sub anchoris vento nauigia retardante, vel Principis astantis aspectu videantur, quàm fortes, experti, ac animosi sint nautæ in eorum torneamentis, atq; si opus fuerit, arte vrinatoria, vt aliquid marino fundo illapsum recipiant, exercitati. Hi tamen in eo congressu semper audaciores sunt, quibus ars natandi quasi à pueris connata est, vt necesse non sit vti præsidio funiculi alligati.

De chorea

De chorea gladiatoria, vel armifera saltatione.

CAP. XXIII.

HABENT prætereà Septentrionales Gothi, & Sueci, pro exercenda iuuentute alium ludum, quòd inter nudos enses, & infestos gladios, seu frameas, sese exerceant saltu: idq; quodam gymnastico ritu, & disciplina, ætate successiua à peritis, & præsultore sub cantu addiscunt: & ostendunt hunc ludum, præcipuè tempore carnispriuii, Maschararum Italico verbo dicto. Ante etenim tempus eiusdem carnispriuii, octo diebus continua saltatione sese adolescentes numerosè exercent, eleuatis scilicet gladiis, sed vagina reclusis, ad triplicem gyrum. Deinde euaginatis, itidemq; eleuatis ensibus, postmodum manuatim extensis, modestius gyrando alterutrius cuspidem capulumq; receptantes, sese mutato ordine in modum figuræ hexagoni fingendi subiiciunt: quam rosam dicunt: & illicò eam gladios retrahendo, eleuandoq; resoluunt, vt super vniuscuiusq; caput quadrata rosa resultet: et tãdem vehemẽtissima gladiorum laterali collisione, celerrimè retrograda saltatione determinant ludum: quem tibiis, vel cantilenis, aut vtrisq; simul, primùm per grauiorem, demum vehementiorem saltum, et vltimò impetuosissimum moderantur. Sed hæc speculatio sine oculari inspectione vix apprehenditur, quàm pulchra, honestaq; sit, dum vnius parcissimo præcepto, etiam armata multitudo quadam alacritate dirigitur ad certamen: eoq; ludo clericis sese exercere, & immiscere licet, quia totus deducitur honestissima ratione. Quòd autem armati chorisent, Strabo de Curetibus Aetoliam habitantibus lib. X. affirmat, quòd ab eis armifera saltatio (licet Persis contemptui habita) sit primùm introducta. Sed econtrà in ipsa pugna inuicti habiti, & admirationi, dum fortiores cæteris viderentur, qui versatam in armis vitam haberent.

Chorea nudorũ ensium.

Tempus carnispriuii.

Rosa gladiatoria.

Saltus cantu moderatus.

Armata multitudo parcissimo præcepto dirigitur.

Armati chorisantes.

De arcuali chorea.

CAP. XXIIII.

Lex choreę arcualis.

Rex choreæ.

Tintinabula tibiis alligãtur.

Genera ludorũ varia.

Petauristicus ludus.

Iuuenes nudi.

Ludi variarum specierum.

Saltationes bellicrepæ.

Genera ludorũ 40.

Ambrosius.

LIA etiam iuuenum exercitatio est, vt certa lege arcualem choream ducant, atq; reducant, aliis quidem instrumentis, sed eadem vt gladiatorum saltantium disciplina reducta. Arcubus enim, seu circulis inclusis, primùm modesto cantu, heroum gesta referente, vel tibiis, aut tympanis excitati, gyrando incedunt, seq; dirigentis (qui Rex dicitur) sola voce reducunt: tandem solutis arcubus aliquantulum celerius properantes, mutua inclinatione conficiunt (veluti aliàs per gladios) rosam, vt formam sexãgularem efficere videantur. Vtq; id festiuius, sonorosiusq; fiat, tintinabula, seu æreas campanulas genutenus ligant. Est & alia quædam choreæ, seu ludi species, qua machina quadam lignea homines per aëra rotarum more, & impulsu iactantur: vel alio modo agilitate corporum insignes ludunt: vt hastis, circa quas se voluunt: funibus etiam, supra quos reciproci ambulant: item circulis, per quos se more piscium transmittunt: item tabulis, è quibus in aëra pendunt, vno brachio se sustinentes: hicq; ludus Petauristicus appellatur, quòd iuuenes leuioribus saltibus mouentur. Sed neq; Cornelii Taciti sententia hic deerit: qui nudos iuuenes inter gladios se iactare veterum more testatur, minimè quæstus, aut mercedis causa, sed sola gloriola audacis lasciuiæ, pretium ponentis in speculo voluptatis. Pilarum etiam proiectilium, atq; fustium impulsu, aliarumq; infinitarum specierum ludi, secundum varietatem temporum ibidem currendo, luctando, saltando, pedibusq; sursum erectis super manus ambulando, fiunt. Sunt etiam bellicrepæ armorum saltationes, quæ clypeis, ac ensibus, tibicinis moderatione tardius, vel celerius variantur ad saltum. Qui verò plura ludorum genera videre delectatur, intueri poterit Commentaria Perotti, Plinium, & Liuium: qui vltra XL. genera eorum ponunt, quę minimè respondent, nec quadrant cum Aquilonaribus ludis &c. Habet & Herodotus lib. II: habet etiam beatus Ambrosius plurima de varietate ludorum, si cui otium fuerit in his, & similibus spectaculis perscrutandis.

De cho-

De chorea hormica.

CAP. XXV.

ALTATIONEM, seu choream similem à vetustissimo instituto seruârunt, seruandamq; docuerunt antiqui: in qua adolescens ductor erat armatus, militarem exercens peritiam, qua postea in inuadendis hostibus vti posset. Sequebatur virgo modestia quadam insignis, quæ fœmineum saltum decenter agebat: quæ quidem chorea tunc, & nunc permissa, non dissimilis est illi, quam inuenit Lycurgus, & Lucianus Hormũ vocauit: voluitq; ipsum ex duabus virtutibus, temperantia videlicet, & fortitudine constitui. Creditur mos ille olim ex Græcis in Septentrionales regiones translatus. Prisco enim seculo Gothi ethnici Gręcis viciniores, sacerdotium & viuendi disciplinam ab eis, nõ secus ac nostra secula à Latio Christianam doctrinam, acceptam didicerunt. Ita virtus temperantiæ, moderationis gratia, honesti cura, decoris consyderatio quæritur, & spectatur: cuius fundamentum est verecundia, & mentis placiditas proteruiam fugitans, sobrietatem diligens, honestatem fouens, & omne decorum inducens, vt probatissimorum senum præeligantur tutiora consilia, licet adolescentium videantur esse dulciora. Vti etenim solertium, expertorumq; iudicio ignota loca penetrantur securius: ita ignauorum ductu arripiuntur infestius. Quærendum nanq; est in omni actu, quid personis, temporibus, & ætatibus conueniat, & singulorum ingeniis accommodum sit. Sæpe enim quod alterum decet, alterum non decet: aliud iuueni aptum, aliud in prosperis, & aliud in aduersis.

Ductor choreæ armatus.

Chorea Lycurgi tẽperãtia & fortitudine exercetur.

Doctrina catholica à Latio petitur.

Verecundia.

Cõsilia senũ tutiora, iuuenũ verò dulciora

Circũstantiæ tẽpoꝝ, locoꝝ, et hominum.

De eodem.

CAP. XXVI.

Fortitudo i aduersis.

Fortitudo bellica.

Consyderatio futuri euētus.

IN aduersis enim virtus fortitudinis excitatur in gloriosam mortem, et resistendo celerius eā aggreditur, quàm alteri cuicunq; assentiatur turpissimæ conditioni: quia à tergo mors sequitur, velut à fronte prudentius ipsa vita tuetur. In fortitudine bellica non mediocris honesti, ac decori forma est, q mortem seruituti præferat, ac turpitudini. Prouida tamen futuri consyderatio habenda est, quid possit accidere, & quid agi debeat, ac in ardua perplexitate, si sic acciderit, discretius diffiniri. Fortitudinis ergo est, non dissimulare cùm aliquid immineat, sed in promptis habere, quod eligat, & perficiat: ne posteà dicat, Non putabam hoc posse euenire. Deniq; nisi exploretur aduersa, citò occupātur, & subuertuntur prospera: vnde in bello improuisus hostis vix sustinetur, & si imparatos inueniat, facilè opprimit. Quod præterea superius dictum est de verecundia, maximè vt in adolescentulis, & iuuenibus seruetur, instandum erit: vt illa ętas, præcipuè quod deerat, attendat, & rectè conueniat, & quadret in ordine sequentis vitæ: de quo qui Ciceronem lib. I. Offic. de decoro legerit, facilè docebitur, si sequi velit: immò quod Pomp. Lęt. lib. II. ait, Felix qui victoriam consecutus, temperatum se gerere nouit. Hic præterea attendendum erit, quàm multos etiam fortissimos ab honore, gloria, & fortitudine, laxata verecundia disiecerit in illecebras, & ex his (dato errori loco) in derisum, & contemptum.

Turpe ē dicere nō putabam. Hostis improuisus.

Verecundia felicem facit.

De Pyrrhica saltatione.

CAP. XXVII.

Stridor ignis abietini.

MOS est ante aulas Septentrionalium Regum & principum, tempore frigoris copiosos ignes, ex arboribus abietinis præcipuè, quarum ibidem copia est, instruere: quia ex earum combustione tantus enascitur sonus, & stridor, vt à longè non videntes, sed audientes existiment corruere trabes, & tecta. Ne autem fragor ille naturæ videatur otiosus, quasi tympanis excitati circumsedentes ignibus fortissimi quiq; viri, in gyrum, saltumq; se conuertunt, tantoq; impetu saltando constrin-

do constringunt, vt necessum sit postremum quenque, quasi rupta fortissima catena, in ignem illabi: moxque exiliens saltantium applausu in sublimiori sede reponitur, vt illicò pro Regii ignis violatione, amphoram vnam atque alteram, bene magnam, fortioris ceruisiæ epotet. Eo enim potu sanissimo, sobriè tamen exhausto, animam viresque resumens, celerrimè reuertitur ad suos congyrantes, & saltatores: qui similiter motu, igne, sitique agitati, non inuiti retrahuntur ad pœnas affixas, exceptis his, qui aliàs flammarum saltibus fuerant exercitati: quibus ars, & robur inest, vt amplius haud possint in ignem intrudi. Fortius nanque tenendo, per experientiam didicere in tali spectaculo subsistere cautiores. Ideoque maiori mensura bibendi honorantur, licet minimè deliquerint in Regium ignem. Reliqui verò successiua alacritate etiam in profundam noctem saltum continuantes, quasi omnes alternatim præcipitantur in flammam: talique modo roboris firmitatem, varioque agitationis genere tyrones militiæ plurimum consequuntur, vt constantissimos mores in igne, saltu, & duro tactu firment, quatenus seriosis instantibus bellorum congressibus, æquanimiter sufferre valeant turbationes vehementiores. Sortiuntur etiam taxillis adhibitis, quis ignem vestitus transiliat. Si verò quis ianuam Principis malitiosa præsumptione iocum excedens offenderit, vix ignem, quòd in eo non comburatur, euadet: prout Cæsar in fine primi libri de suo hospite Gallo lætatur, quòd ignibus haud necaretur. Qualis autem Tartarorum mos sit, oratores principum ad eorum dominos ducere per medios ignes, superius de Moschouiticis consiliariis fuerat enarratum. De supraposita tamen Pyrrhica saltatione, plurima, & hæc pulchra in vita Hadriani habentur. Similiter apud Herodianum de motu Pyrrhico, & numero currentium in orbem, multa narrantur.

Postremus in ignẽ proiicitur.

Pœna delectabilis in potu.

Ignis regius.

Tyrones indurantur.

Ianua principis nõ pulsanda.

Tartarorũ mos.

Hadriani vita.

De miris citharœdis.

CAP. XXVIII.

QVANTA vis Musicæ apud Septentrionales olim in admirabili arte, & vsu fuerit, paucis ostendetur argumentis. Plurimi erant qui sistro, barbito, lyraque, & chely, omniumque fidium modulatione ita callebant, vt ad quoscunque volebant motus, variis modorum generibus humanos impellerent affectus: gaudio, mœstitia, commiseratione, vel odio mortales afficere nouerunt, auriumque voluptate, aut horrore animos implicare sciebant: quinetiam tantas fidibus vires in-

Instrumẽta musicæ artis.

Impulsus musicæ.

esse monstrabant, vt perceptis earum modulationibus, astantes mente constare non possent. Quod cùm quidam Musicæ rationis peritus, de se apud Regem Ericum cognomento Bonum, pollicitus esset, tum precibus Regis, tum minis, vt operam fidibus daret, compulsus, inusitatæ seueritatis Musam edidit: cuius prima specie præsentes veluti mœstitia, ac stupore compleuit: qui postmodum ad petulantiorem mentis statum vegetioribus liræ sonis adducti, iocabundis corporum motibus gestiendo, dolorem plausu permutare cœperunt: postremò ad rabiem vsque, & temeritatem modis acrioribus incitati, captum amentiæ spiritum clamoribus prodiderunt. Ita animorum habitus modorum varietas inflectebat. Igitur nisi præstò affuissent, qui furentium vesaniæ valenter occurrissent, lymphantes dementia in rixam versa, mutuis seipsos viribus interemissent. Rex tamen, cuius eximias naturę vires etiam rabies cumulauerat, arrepto ense quatuor militum, continendi eius gratia propius accedentium, necem peregit, donec puluinarium mole, quæ vndique à satellitibus congerebantur, obrutus, magno cum omnium periculo comprehensus, & vix tandem menti restitutus est. Hierusalem expiandorum homicidiorum causa adiens, in Cypro defunctus est, atque ibidem cum coniuge sepultus, vti Saxo Danorum historicus lib. XII. attestatur.

Ericus rex cognomine Bonus.
Musica seuera.
Mollis.
Clamorosa.
Musica furentis alumna.
Rex pœnitens obiit.

De externis exemplis similibus.

CAP. XXIX.

HAVD dissimilia scribuntur de Musica Liberi patris: quem cùm puerum Tyrrheni nauicularii transuecturi essent, & nymphis nutricibus reddituri, spe prædæ perdere voluissent, ipse hoc intelligens, iussit comitibus, vt symphonia canerent: quo cantu adeò oblectatos Tyrrhenos ferunt, vt saltare etiam cœperint, & nimis lasciuiendo sese in mare proiecerint. Neque mirum est Musicam tantam vim habere in homines, si Arionem citharœdum tergo delphini per maria, ob dulcedinem symphoniæ, vectum memoratur. Natura, quæ videtur Musicam hominibus ad tolerandos facilius labores pro singulari munere dedisse, vt labores, ita de laborum solatio illis, qui sub laborioso Aquilone morantur, benignè prouidit. Inde prouenit, vt fidibus assueti, optimè ludant, etiam qui à pręceptoribus artem nunquàm suscepere: pro gloria, & artis perfectione, paulominus cum Nerone Imperatore certantes: cui ob huius artis peritiam à citharœdis, forsan mimis, scurris, & histrionibus, plures coronæ offerebantur. Sed nec omittendum est Procopii testimonium lib. IIII. Gothici belli asserentis, Gilmerum potentissimum Vandalorum Regem, obsidione arctissima clausum, solùm sibi pro solatio mitti petiuisse citharam, panem, & spongiam.

Symphonia.
Vin. in spe. hist. lib. 9. cap. 6.
Assueti fidibus optimè ludũt
Nero.
Gilmerus.

De tibicis-

De tibicinibus.

CAP. XXX.

SVNT quoque tibicines, cornicines, liticines, lyricines passim in illis terris: etiam organa hydraulica, quibus amœnior sonus excitatur: quo et Neronem delectatum fuisse Suetonius affirmat. Peritiores tamen talium modulationum artifices, alienigenæ sunt: eoque stipendia merituri, Septentrionales terras ingrediuntur: quę & larga suscipiunt, atque hospitum more fauoribus incolarum recipiuntur, maximè à Principibus, vt in equestri expeditione acutiore tubarum sono homines, & equos ad hostiles insultus excitent: homines tanquam horribili præconis monitu: & equos veluti naturæ instinctu ferociter prouocatos, quemadmodum Propertio placet: — *Synonima.* — *Tibicines exotici.*

Buccina cogebat priscos ad arma Quirites. Et Virgilio:

Tyrrhenusque tubę mugire per æthera clangor.

Hæc enim à Tyrrhenis prædonibus inuenta dicitur, cùm difficile per oras maritimas dispersi vento obstrepente ad prædam poterant conuocari. Hinc posteà bellicis certaminibus adhibita est, ad denuntianda signa bellorum, vt vbi præco præ tumultu exaudiri non poterat, sonitus tubæ clangentis attingeret, teste Virgilio superius allegato: At tuba terribili sonitu. Cuius varius sonus editur, vt bella committantur, interdum vt insequantur fugientes, interdum vt canatur receptui. Cæterùm fistularum, aut chordarum lenocinium in hebetandis ferocibus animis virorum fortium, etiam in conuiuiis, parum efficax adhibetur. Adeò ponderosissimę seueritatis sunt, qui militiam amplectuntur, vt Marte non Musa, lorica non ludo pulchrius se delectari testentur, in omnibus æquè pertinacem animi rigorem obseruantes. Immò plerunque accidit, vt tibicines, qui huiusmodi militares viros dulcioribus sonis recreare gestiunt, ni moniti præcauerint, celeri eorum seueritate lædantur. Adeò obseratas aures muniunt, vt nulli penitus dulcisonę pateant voluptati. Facilè tamen in gratiam redeunt, dum dulces tibias horribiliore tubarum sono commutant, Tragica canentes. Quid autem bellicosissimus Gothorum Rex Vitiges de tubis omnibus Gothis scripserit, Cassiodorus his verbis fideliter lib. X. attestatur: Non enim in cubilis angustiis, sed in campis latè patentibus electum me esse noueritis: nec inter blandientiū delicata colloquia, sed tubis concrepantibus sum quęsitus: vt tali fremitu concitatus, desiderio virtutis ingenitę Regem sibi Martium Gothicus populus inueniret. — *Buccina conuocātur armati.* — *Directiones tubarum.* — *Seueri milites.* — *Tibicines ĭportuni cædūtur.* — *Vitiges rex Gothorum.* — *Rex Martius bellator.*

De Histrionibus, & Protomimis.

CAP. XXXI.

EMO miretur quòd hac etiam pessima occupatione repleta sit hæc charta pusilla, nempe talibus hominum generibus, quorum numerus est infinitus, & tantæ reputationis in curiis, & mensis sublimium dominorum, vt ferè vel nullum, vel exiguum credatur adesse solatium, præter vnicum hoc, quod emanat ab infamibus his protomimis: qui & suos omnibus retroactis seculis meruere scriptores, vt puta Laberiũ mimorum scriptorem, qui decimo mense post Cæsarem obiit. Item Publium mimorum graphicum, natione Syrum. Item Suetonium, Isidorum lib. VIII. cap. VII. & lib. XVIII. cap. XLI. & XLIX. Item Volateranum. lib. XXVIII. de parasitis, ac aliis stultis. Item Laurentium Vallam in vita Ferdinandi, de quodam mimo, Borra cognomento, qui mimica arte, adhuc ętatem LXXXIIII. annorum agens, lucratus fuit centum millia aureorum: quem adhuc meretrix illa Rhodopis, Plinio teste, Regias opes accumulans, superasse videtur. Speciale tamen testimonium histrionum, eorumcp luxum, idem Plinius lib. IX. cap. XXXV. & LI. prosequitur. Refert etiam Trebellius, Galerum in tantum dilexisse scurras, & parasitos, & id genus infame hominum, vt poneret eos in secunda sua mensa. Si consilium Suetonii locum habuisset, tales mimi publico spectaculo virgis, & flagris cæsi, remotiuscp effugati fuissent: quod & Vincen. in spe. hist. lib. XXIX. cap. XLI. de Rege Galliæ Philippo attestatur: quem asserit dixisse, Histrionibus dare, est dæmonibus immolari: & reliqua ibidem notatu digna.

Stultorum infinitus est numerus.
Solatium ab infamibus quæsitum.
Laberius mimorum scriptor.
Publius.
Sueto.
Isidorus.
Volateranus.
Valla.
Borra lucratus ē cētũ millia ducatorũ pro officio suo.
Rhodopis.
Galerus Imp.
Philippus Rex Gallorum.

De exotis

De exoticis parasitis, mimis, & scurris.

CAP. XXXII.

VIA nulli, vel admodum pauci naturali rationis vsu priuati, apud Septentrionales populos generantur fatui, qui simplicitatem originis superinducta malitia more mimorum ostendere possint: propterea aliunde per mare è Germania quæstus causa, vel ob proditionis affectum faciendæ, eò conueniunt, aut cum aliis principibus simul accedunt, aut aliena mercede conducti. Vtcunque sit, Martialis ille populus Aquilonis (vt superius de tibicinibus dictum est) nunquam insidiosis huiusmodi artificibus recreari solet: quia castra replent, non aciem belli, nec vtiles erunt: & præsertim quia illuc venientes vt plurimum scelerati, proscripti, ære grauati, infames, dominorum & terrarum proditores, viarum grassatores, parricidæ, fures, sacrilegi, hæretici, & id detestabile genus horrendum: qui simulata stultitia, vel mimicis præstigiis, furto, vel proditione commissa, opulentiis pleni exinde recedunt. Habuit ante XXXIII. annos Rex Daniæ Christiernus eius nominis secundus, quendam protomimum nomine Suikart, id est, deceptorem, versutissima arte insidiosum, à Brema oriundum, candida veste more clericorum semper indutum: cuius portentosis mendaciis in euertendis omnium honoribus, ac inferendis nocumentis, tanta fides adhibita fuit, vt eius nutu, metu, & relatione, vel spoliarentur innocui homines, præcipuè Danorum nobiles, aut necarentur: quo factum est, vt trepidi innocentes, præsertim Daniæ magnates, maximis muneribus datis, præsidio huius abiectissimi scurræ bona redimerent, ac vitam haberent precibus & pretio comparatam. Tandem eo Rege (bimestri spatio vix in factioso regimine completo) è Suetia, & Gothia in Daniam fugiente, callidus iste scurra Bremensis, satis prolixæ ætatis, muneribus opulentissimis repletus, etiam extra Regis castra per syluarum latebras fugere volens, à rusticis rebus omnibus spoliatus, & verberatus, vix viuus euasit.

Exotici mimi.
Populus durus non æstimat histriones.
Qualitas histrionum.
Stultitia simulata.
Christiernus 2. rex Daniæ.
Suikart.
Nobiles Daniæ data pecunia p fat uū redemerūt vitam.
Scurra spoliatus.

De naturalibus fatuis, & Musica muta.

CAP. XXXIII.

ONO lectori fastidiosum non sit adhuc intueri diuersitatem fatuorum: quorum aliqui ita astuti sunt in thesauris aliorum iactura (vt suprà dictum est) colligendis, vt vix fiscus tantum in prompto ęre habeat, quantum hi detestabili quæstu repositum seruant. Quidam verò, licet rarissimi, adeò applausibiles, ac frugi, vt dominis & principibus suis in mortifera perplexitate constitutis, Laconico more quædam verbula proferant, vnde vitam, patriam, ac totam secuturam stirpem secretius seruent. Ita duo illustrissimi viri, Steno, ac Suanto, in Sueticis regnis dudum à potenti Principe, mortem eis machinante, fatuo credentes immunes abierunt. Quidam signis, dum muti sunt, adulteria detegunt, quatuor ponentes calceamenta in scabello grabati vtriusque sexus, vt rediens maritus eo mysterio videat infamem fore in sua absentia numerum quatuor calceorum ante lectum. Quidam proditores mutatione vestium ostendunt: quidam furta absconsione, vel extractione rerum demonstrant: & ita

Fatui quidā astutissimi.
Naturales fatui tolerandi.
Steno & Suanto principes Suetiæ.
Pedes 4. ī lecto absēte marito.
Proditores furum.

de similibus multis. Quidam per signa composita quasi quibusdam literis edocent intuentis aspectum, inq; manu leguntur apices rerum: & non scribendo facit, quod scriptura declarauit: & hæc pantomimis, ac mimis annexa sunt, qui Principes curis edacibus æstuantes, lætissimis signis, & gesticulationibus alacriores efficere solent. Hancq; partem Musicæ disciplinæ, Mutam nominauere maiores, scilicet quę ore clauso manibus loquitur, & quibusdam gestibus facit intelligi, quod vix narrante lingua (teste Cassiodoro lib. I. Epistolarum) aut scripturæ textu, possit agnosci. Pro talibus tamen simplicibus fatuis, nulli fiunt sumptus, sed astutissimis, & scandalosis: quibus & pretiosæ vestes, aurei torques, ac splendidę gemmę à Principibus donantur, vt aliquot adulatoriis scriptis, vel potius infamibus rhythmis amplificent eorum acta: quæ multò præclarius à grauibus historicis paucioribus expensis, honestioribus exemplis, & verioribus censuris, cum fide & laude perpetuari possent in toto terrarum orbe.

Præstigia.

Musica muta.

Principes effusis muneribus à mimis mercantur laudē.

Graues historici vix aspiciuntur.

De abiecta cōmendatione mimorum, & vtili laude prudentū.

CAP. XXXIIII.

SED nec ignotum vniuersis relinquitur, quanta ignominia Principibus sit, aut laudis cupidis, à talibus commendari, quorum præcipua professio est infamibus colludere, turpibusq; colloquiis bonos mores corrumpere, eosq; effæminatos efficere, ac libidinosos reddere, & luxuriosos: prętereà comœdiarum more adulteria, & stupra repręsentare, vel concinere, vnde spectandi enascatur voluptas, & consuetudo, ac turpissima quæq; faciendi licentia perniciosa: et deniq; ad omnium virorum grauium obmutescere rationem, & censuram. Cuius rei testis est illa Messaliensis meretrix, quæ in actu publico prostans, vestemq; deducens, graui Catone viso descendere in spectaculum, à gestu se statim continuit, & aliis mirantibus ait, Seuerum virum adesse: qua quidem voce ostendit, longè pluris esse vnius grauissimi viri aspectum, quàm totius populi applausum. Quocirca etsi cuncti, maximè Principes, laudari appetant: tamen intimè caueant, ne id procurent, vel admittant fieri ab histrionibus, & protomimis: nisi similes illis ęstimari, & forsan esse velint. Vera etenim laus haberi debet, quæ à laudato viro proficiscitur: quia à tali viro emanat, qui virtute pręditus cum laude viuit. Sed hæc peramplius verior esse iudicatur, quę ex rectè factis, & iustis meritis multitudinis etiam laude concurrente procedit: alioquin nihil aliud, nisi popularem auram, aut scurrarum fucum captant: quo nihil instabilius, aut detestabilius inueniri potest. Igitur attendendum erit vnicuiq;, maximè Principi in sublimiori dignitate constituto, ne sic scurrarum, mimorum, histrionum, parasitorum, protomimorum breui tempore delectetur spectaculis, vt immemor salutis, perdito tempore, honore, laude, & bono nomine, in vno momento rapiatur ad ęterna tormēta: quę ab immundis spiritibus forsitan in vmbra, & forma histrionum apparentibus, & flagellantibus importunius sustinebit: sentietq; perpetuò flendum esse cum Diabolis, sicuti in momentanea vita inconsyderatè risit cum stultis. Exclamandum hîc meritò foret contra quosdam alti nominis viros, in sublimitate constitutos, qui pro summa voluptate ducunt, scurras videre, & audire, nudas mulierum picturas intueri, & iis delectari, atq; aliis præbere videndas: quasi propria caro, mundus, & dęmonia non sufficerent ad infatuandum hominem, creatum ad imaginem Dei, ni & studiosè in suam irreparabilem damnationem excitarent tot importunissimos hostes, ignorantes verbum beati Gregorii dicentis, Talem te ostendis in corde diligere, qualem imaginem ante te geris in oculis.

Studiū histrionum.

Comœdię proprium.

Meretrix.

Cato vir grauis

Sīlitudo morū.

Laus vera.

Viri magni q̄d caueant.

De bal-

De balneis, & ventosis, ac phlebotomia.

CAP. XXXV.

VSVS balnearum etsi in plerisque locis mundi voluptatis causa, maximè in Italia, vt ruinæ sumptuosissimarum thermarum Romæ, & in Puteolanis terris testantur, maiori ex parte repertus sit: tamen nullibi in orbe adeò necessarius earum vsus est, velut in Septentrionalibus regnis: vbi tam priuatæ, quàm communes optimo ordine cum omnibus requisitis instrumentis dispositæ reperiuntur. Priuatæ quidem illustrium personarum prope fluenta, & hortos amœniores fabricatę: communes verò in vrbibus, ac pagis, quotquot opus fuerit, pro numero & qualitate personarum. Nulla tamen balnea naturæ ministerio, sulphureis scilicet venis scaturientibus, ibidem sunt: neque ad eorum vsum in quacunque necessitatis causa regnicolæ proficiscuntur, eò quòd ab expertis compertum habent, tales aquas tibiarum medullas dulciter penetrando consumere, & parum prodesse eorum domesticis morbis. Ideoque vtuntur balneis domesticis, & amplis, tabularum distinctione (licet sub eodem tecto) ob vtriusque sexus celandum pudorem, separatis: non vt Poggius in epistola ad Leonardum Aretinum attestatur, quòd scilicet nudus sibi mutuò sexus obuiet sine suspicione inhonesti: nisi de superioribus Germanis, Badensibus videlicet, ad audacem lasciuiam pronis, intelligi velit: inter quos quidam honestatis prodigi, & effœminati reperiuntur, qui & potare, dormire, atque reliquas ineptias in thermis ostendere, vel efficere solent. Si tamen huiusmodi petulantes homines in Aquilonaribus balneis delinquere viderentur, mox extracti hyemis tempore, quasi suffocandi, inter profundas niues proiicerentur, aut æstiuo tempore in frigidissimas aquas, aliquantisper cibo cerituri, truderentur. Fatendum tamen est, balneas nuptiales ibidem in vsu percelebres fore, vt quotiescunque noua nupta tradenda sit viro, longo transitu, distinctioneque ætatum ante eam mansueto incessu transeunt virgines, ac honestæ matronæ.

Vsus balneorum in Aquilone necessarius.

Balnea priuata.

Balnea naturalia nulla.

Aquæ calidæ sulphureę nocent medullis.

Poggius nimis lasciuè scripsit.

Prodigi honestatis.

Inuerecundi puniuntur.

Balneę nuptiales.

Adhuc de ritu virginum ad balnea transeuntium.

CAP. XXXVI.

Portitores amphorarum præcedunt.

Mos nuptarum

Vnguenta inusitata.

Ventosæ vsitatæ

Phlebotomia.

Remedia arcendæ pinguedinis.

Asini.

Grimoaldus Rex Longob.

Thorismūdus à seruo occisus.

ED ante omnes magnarum amphorarum melioris ceruisię, vel vini portitores incedunt, vt ęstu & ardore nimium prę/ualente, cinnamomo, saccharo, atque tosto pane prælibato, repetant, & confortent lassatas vires: indeque exeuntes ser/ta, seu coronas è ruta confectas, in capitibus gestant: cœ/nantque omnes, vel maior pars virginum, & dormiunt cum eadem sponsa, quasi superis iam virginitatem suam dedi/catura. Vnguentis nullis omnino, vel in balneis, vel ali/as, aut alio loco vtuntur indigenę mulieres, nisi paucę ad/uenis coniunctæ maritis: quæ tamen quantò ornatius, festiuiusque se putant inunge/re, tantò turpiores apparent, & ab omnibus velut monstra irridentur. Ventosis, seu phlebotomia, vterque sexus pro scabie (ex frigore genita) & intercutaneo pru/ritu depellendo vtitur: sed frequentius phlebotomia: licet hac potius, & securius in ædibus barbitonsorum. Multis etiam pingues fœminę pro arcenda aruina vtun/tur remediis, vtputa comestione anisi, cymini, & potu absynthiaco. Sed nun/quàm, vt Pompeia Neronis coniunx: quę pro macerando corpore, & cute extenu/anda, in balneo (teste Plinio lib. XI. cap. XL) vsa est lacte asinino, è quingentis asinabus diligenter collecto. Asini enim rarissimi, sed nunquàm asinę, vel mulæ in Septentrionalibus terris (ob longam distantiam, & frigoris asperitatem, qualem hę bestiæ tolerare nequeunt) conspiciuntur. Præterea hic annectendum puto pro bona cautela Paulum Diaconum Historiæ Longobar. lib. V. cap. XXX. as/serentem, Grimoaldum phlebotomia periisse in balneo: vbi & speciosæ puellæ (eodem autore teste cap. XXXVII.) spectantur. Item Thorismundus Vestro/gothorum Rex à seruo, dum ve/nam sibi aperiri fecit, occiditur.

LIBRI XV. FINIS.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE ECCLESIASTICIS DISCIPLINIS.

LIBER XVI.

PRAEFATIO.

RAEMISSIS Septentrionalium populorum diuersis exercitiis, tum ad acriora bellorum certamina, structuras, & mutuos conuictus, tum ad alacriores eorum triumphos spectantibus, quibus ea gens rigidioribus subiecta planetis, recreatur, fastosque dies suos more cæterarum gentium annuo cursu transigere solet: nonnihil præclarius subiungendum erit de Ecclesiasticis disciplinis, quomodo Aquilonares illi, suscepto ante annos DC. baptismate, maximè à pueritia instituti sunt in moribus beatis, & optimis literis: in quibus à tenera iuuenta laudabiliter vixerunt, ad vltimam vitæ periodum, donec relicta boni nominis famã, & sanctis operibus, Catholica clauderentur sepultura. Contendebant enim docti præceptores, pro eo rudi seculo diuinitus dati, vt gentilium errorum sublatis superstitionibus, virtutum semina paulatim inducerent, & austeritatem in mansuetudinem contra quoscunque deprauatos affectus commutarent, vel saltem in malis habitibus mitigarent: tantumque hac sedulitate profecisse notati sunt, vt populus ille Aquilonaris vnitatem, & obedientiam Ecclesiæ seruans, nihil ageret in terra, mari, aut aliquo actu, sine benedictione suorum sacerdotum, prout inferius ostendetur etiam de gloria immortali bonorum principum, & sempiterna ignominia, & infamia sacrilegorum: qui se, suosque hæredes Deo, & hominibus odibiles, ac contemptibiles, ob hanc crudelitatem (nisi pœnitentia purgati fuerant) reddiderunt.

Aquilonares baptizati.

Sepultura catholica.

Præceptores diuinitus dati.

Vnitas & obedientia grata.

Benedictionem oẽs amplectebantur.

Sacrilegi infames.

De scholis, & educatione iuuentutis.

CAP. I.

Cura antiquorũ de iuuenta bene instituenda

VANTVM antiquis præceptoribus, præsertim Platoni, diligens & fidelis puerorum, ac iuuentutis educatio curæ fuerit, plurimis libris suarum legum euidentissimis rationibus attestatur: quos qui peruiderit, aut audierit, non satis admirari, sed nec imitari queat, quòd tam insigni prudentia præditus, sit solicitus ille homo pro ea ętate dirigenda, cuius vestigia difficilima (Sapiente teste) sint cognitu. Asserit etiam tales fieri magistratus in Republica, quales fuerint adolescentes in moribus educati. Quod dudum attendentes incolæ Septentrionales, Græcorum ingeniis, & gymnasiis iuuentutem suam, grata interueniente amicitia, mutuaq; opera, offerebant instituendam. Habebant nihilominus Gothi suos præceptores pro pueris partim educandis, partim pro Republica dirigenda doctissimos, Græcis non impares in quauis eruditione, priuatim vel publicè demonstranda: vt erant Zenta, Diceneus, Salmoxes Pythagoricus. Prætereà habebant Zarobos, Tereos, Pileatos: è quibus Reges, & sacerdotes eligebantur: vt Ethespanta, Hauale, Fridigerni &c. de quibus in superioribus libris nonnihil est ostensum. Ex his igitur primi Gothi optimas hauserunt disciplinas, atq; continuo æuo, successiuisq; generationibus auidè obseruandas tradiderunt: arbitrantes ignauiam ab hominibus, & malignitatem arceri posse, vbi legitimi philosophi dominarentur, aut diuina quadam sorte philosopharentur. Philosophorum enim officium est, diuina nosse, & humana gubernare, primò per philosophiam contemplatiuam, deinde per actiuam. Et hæc quoq; duo requirit, vt quid humana natura sit, & quo pacto ad bonum dirigatur, & à malo remoueatur, agnoscat: hoc fit per prudentiam, secundum quod affectus se cohibeat, vt ad bonum, quod sapientia inuenerat, & prudentia direxerat, facilè tendat. Aliqui tamen in agendo plus, quàm disputando, experti sunt.

Via inscrutabilis iuuenum.

Magistratus talis &c.

Pręceptores gothicæ iuuentutis.

Noia pręceptorũ Gothorum

Legitimi philosophi arcẽt stultitiam.

Officium philosophorum.

Expertiores agendo fiũt homines.

De co-

De eodem.

CAP. II.

IDETVR Platoni lib. de legibus, puerum omnium animalium bestiam fore intractabiliorem, eò quòd multis causis bruto sit inferior, nisi diuina prouidentia, atque cognatione diuinum cultum, religionemque susceperit. Ideoque eodem autore teste, nulli rei fidelior cura adhibenda erit, quàm vt pueri, & iuuenes bene instruantur. Longè etiam magis, quàm medicinales plantæ irrigentur, pueri conseruentur: ne generosa virtus verbo, vel facto corrumpatur. Immò asserit, nil diuinius fore, quàm quærere de educatione filiorum: quibus etiam vult imponi pulchra nomina, atque sępius eosdē interrogari, an tales esse velint, scilicet sapientes: & ita naturali instinctu respondent fore velle: et denique de aliis artibus, & exercitiis vario modo, vt agricultura, nautica, medica, militari, donec ad statutum aliquod perueniatur: & ibi per exempla, & inductiones confirmandi sunt. Attamen qui scholis applicantur, ea intentione fit, vt omnino Dei auxilio concurrente, in cleri militiam ascribantur: constituunturque in Aquilone ab Episcopo, vel præsidente locorum magistri, seu pędotribę, id est, exercitationum directores: qui tam per se, quàm suos substitutos, ducentos, trecentosque diuersarum ętatum pueros et adolescentes, etiāsi filii principum sint, in variis bonarum disciplinarum rudimentis instituant, et adhibita virga & ferula, ni probi esse velint, corripiant, tanquam bestias flagris, & equos calcaribus ad cursum incitatos: vt ad virtutum auiditatem accedere, & permanere constringantur. Qui enim licentiosè pueros educat in vitiis, fures eosdem plectendos lugebit in patibulis. Hi tamen disciplinę scholasticę securiori spe deputantur, quibus à pueritia egregia indoles, eximium ingenium, atque animus ad bonas artes, & scientias propensior esse probatur: etiam ad addiscendum peregrinas linguas, propter fideliorem interpretationem scripturarum, ne fortè bonorum librorum inæstimabilem sensum & fructum, ob inopiam & imperitiam irreparabilem, iacturam amissorum exemplorum, & consiliorum incurrant. Musicæ, ac Astronomicæ, & Arithmeticæ facultati, ac Geometricæ arti vehementer incumbunt. Audiunt enim à maioribus in vestibulo Platonicæ academiæ scriptum esse, Nemo huc Geometricæ expers ingrediatur: quod non solùm de literarum, sed etiam affectuum debita mensura idem Plato intelligi voluit.

Hō diuina ꝓuidentia dirigitur.

Iuuenes attētissimè educādi.

Noīa pulchra.

Pueri sępius interrogandi.

Pędotribę.

Filii principū sub ferula.

Adolescētes ꝓbiores hi sunt

Vitiosi suspenduntur.

Iactura librorum amissorum.

Adolescētes his artibus incumbunt.

Mensura affectuum.

De paterna benedictione puerorum.

CAP. III.

ERNITVR in superiori figura veteranus homo, instruens paruulos ante se genuflexos: cuius sensum pius lector accipiat, in Aquilonaribus terris ab antiquissimis seculis inter laicos, & eorum sobolem fuisse vsitatum, videlicet quòd pueri puellæque somnum, seu lectum petituri, ordine ætatum recitata Dominica oratione, & Angelica salutatione, paternam benedictionem accipiebant: atque adhuc sanctissimum eum morem, vetusta deuotione susceptę fidei sic introductum, seruant. Maxima etenim cura parentum est, à maligna societate restringere filios, ne irreparabiliter corrumpantur.

Benedictio paterna.

Modus benedicendi & cōseruandi pueros à pessima societate.

Amici fideles. Fideles etiam amici non minus id pręstant, quàm veri parentes, vt domi forisue in bonis moribus, ac scientiis instituantur. Qualis autem benedictio hæc sit in forma, vel modo simili, laici discunt à prædicantibus Parochis, siue Plebanis, & Curatis suis, ex cap. Numeri VI. vbi dicitur: Sic benedicetis filiis Israël, & dicetis eis, Benedicat tibi Dominus, & custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Inuocabuntque nomen meum super filios Israël, & ego benedicam eis. Nec certè falluntur in hoc sanctissimo ritu, cùm ita obedientes maneant parentibus suis, vt nec verbo, nec opere, aut signis contraire videantur paternis præceptis. Noui ego homines adhuc mea ętate, per patrem proprium ob insignem contumeliam, & rebellionem illatam, à paterna benedictione exclusos fuisse: & continuò omnem infelicitatem, inopiam, calamitatem, & infamiam sunt experti.

Forma benedictionis.

Benedictio Dei

Obedientes filii

Benedictio pris subtracta terribilis.

De præmio, seu mercede præceptorum.

CAP. IIII.

Præmia præceptorum vnde.

Testamentũ plebanorum.

De publico ærario, vt in præclarissimis aliarum regionum, Italiæ, Hispaniæ, Galliæ, & Germaniæ studiis, pręceptorum præmia non erogantur in Aquilonaribus scholis, sed à decimis Ecclesiarum, & Episcopali mensa, ac testamentali portione decedentium Plebanorum, seu Curatorum: qui tres, quatuórue marcas argenti, vel magis, aut minus, siue earum æquiualens pretium cistę studentium, sanctione Pontificum & Capitulorum, relinquit moriturus. Hæcque portio velut debitum succedentibus agnatis, & hæredibus antefertur. Iuuat hic inserere generosam epistolam, vel aliquas partes eius, ab Alarico Rege Gothorum Senatui vrbis Romę per Cassiod. lib. IX. scriptam: Filiorum causas iure ad patrum cognoscimus remisisse personas, vt ipsi de eorum profectu debeant cogitare, quorum interest studia Romana proficere. Neque enim credendum est, vos inde posse minus esse solicitos, vnde & generi vestro crescit ornatus, & cœtui prouenit assidua lectione consilium. Nuper siquidem, vt est de vobis cura nostra solicita, quorundam susurratione cognouimus, doctores eloquentiæ Romanæ laboris sui constituta præmia non habere, & aliquorum nundinatione fieri, vt scholarum magistris deputata summa videatur imminui. Quapropter cùm manifestum sit, præmium artes nutrire, nefas iudicauimus, doctoribus adolescentum aliquid subtrahi: qui sunt potius ad gloriosa studia per commodorum augmenta prouocandi. Prima enim Grammaticorum schola est fundamentum pulcherrimum literarum, mater gloriosa facundiæ: quæ cogitare nouit ad laudem, loqui sine vitio. Hæc in cursu orationis sic errorem cognoscit absonum, quemadmodum boni mores crimen detestantur externum. Si docilem parens filium cognouerit, & ingenii viribus præstantem, nulla eum auaritia cogere debet, vt tanta laude filium fraudare velit: adhibeat quamprimùm puero optimos pręceptores, vt liberalibus artibus, ac disciplinis erudiatur, ad quas natura ipsa aptiorem genuit. Nihil enim optabilius parentibus esse debet, quàm filios habere eruditos: à quibus quidem vinci, & omni laudum genere superari, non modò ęquo animo perpeti debent, verùm filiorum gloriam victoriæ palmam sibiipsis existimare. Cicero ad filium sępenumerò ita loquitur, vt nihil magis cupere videatur, quàm ab eo literis, si fieri posset, superari. Pessima nanque est quorundam nostri temporis sententia, qui nullo pacto sapientia à filiis superari velle aiunt: rursus quàm detestabilis sit nimia parentum indulgentia erga

Epistola Alarici regis Gothorum de educa. puerorum.

Præmiũ nutrit artes.

Grammatica.

Mores boni.

Auaritia desit i educatione filiorum.

Filius sapiens lętificat prem

Verbũ optimũ Ciceronis.

Sententia pessima.

erga filios, qua eos efficiunt torpentes, ignauos, & effœminatos, Plato ipse in Gorgia amplissimè execratur. Immò & horribile flagellum subditi sufferunt, quoties eis Princeps lasciuis, effœminatisque moribus educatus, offertur habendus. Qualem enim iustitiam oppressis, qualem compassionem afflictis, quale denique virtutis exemplum aliis vnquam præbebit? qui prius imperium cum vitio sumpsit, quàm scire potuit, aut voluit, quàm ardua virtutis via principatus sit acquirendus, ac omni modestia manutenendus.

Indulgentia nimia pniciosa.
Flagellum horribile.

De similitudine artium.

CAP. V.

NAM sicut Musicus consonantibus choris efficit dulcissimum melos, ita dispositis congruentibus accentibus, metrum nouit decantare Grammaticus. Est Grammatica magistra verborum, ornatrix humani generis, quæ per exercitationem pulcherrimæ lectionis, antiquorum nos cognoscitur iuuare cōsiliis. Hac nō vtuntur barbari Reges: apud legales dominos manere cognoscitur singularis, arma enim & reliquę gentes habent: sola reperitur eloquentia, quæ Romanorum dominis obsecundat. Hinc oratorum pugna Ciuilis iuris classicum canit: hinc cunctos proceres nobilissima disertitudo commendat. Qua de re P. C. curam habeatis, vt scholę præceptores, tam Grammaticus quàm Orator, necnon Iuris ciuilis expositor, commoda sui officii percipiat sine diminutione. Et ne aliquid relinquatur incertum, mox vt sex menses exempti fuerint, statutę summę consequantur prędicti magistri mediam portionem: residua verò anni tempora cum annonarum debita redhibitione claudantur, ne cogantur de alieno pendere fastidio, cui piaculum est, vel horarum aliquo vacasse momento &c. Nam si opes nostras scenicis pro populi collectione largimur, qui necessarii non sunt: quantò magis illis sine dilatione prębenda sunt? per quos & honesti mores proueniunt, & palatio nostro facunda nutriuntur ingenia. Hæc autem præsentibus literarum magistris venerando coetui vestro præcipimus intimari, vt sicut nos agnoscant de suis commodis esse solicitos, ita à se profectus adolescētium enixius nouerint nos exigendos: vt quandoque (referente Theoderico Rege II. lib.) prudentia præditi, publicis iudiciis, & legationibus, sapientiæ ministerio valeant inseruire. Magna etenim ars est, contra artifices loqui, & apud illos aliquid dicere, vel agere, qui se putant omnia prævidere. Reliqua moderniora, ac meliora circa vtilitatem scholarum, dignè videri, & æstimari possunt apud clarissimum virum D. Brunum de Hęreticis lib. VI. cap. V.

Grammatica.
Reges barbari grāmatica nō vtuntur.
Eloquentia Romanorum.
Tēpus semestre soluēdi magistris.
Afflictio pręceptorum.
Comœdię hic taxantur.
Ingenia facūda.
Ars magna contra artifices loqui.

De ritu diei Purificationis diuæ Virginis.

CAP. VI.

Remediũ iuuentutis educãdæ

Ignis seruatus.

Cerei benedicti

Lutherani.

Christus seruat bona instituta

Fœminę post partum.

Antiqui soliciti de bõa possessione.

Exempla bona prosunt.

RAETEREA interalia bene instituendæ adolescentiæ remedia, hoc quoque à maioribus religiosa pietate inuentum est, & continuatum in Septentrionalibus regnis, videlicet vt quemadmodum pagana superstitione ignis in eorum delubris semper seruabatur ad honorem suorum numinum, ac dæmoniorum: ita populus Christianus à paganismo ante DC. annos conuersus, tam detestabili euacuato errore, pro pio ritu suscepit, ac tenuit, vt die Purificationis diuę Virginis cereos accensos, orationibus sacerdotum benedictos, venerabili instituta processione per Ecclesias, & cœmiteria reuerenti deuotione, & humilitate gestarent. Is quoque laudabilis mos adhuc extat hoc die, stabitque post hac inuiolabili more in sempiternum æuum: licet audax, & temeraria quorundam nouatorum præsumptio, ob tenebrosam eorum viam, vitam, & visum, huius luminis splendorem irrutilantem habuerint odiosum, ne lumen fidei, & signa bonorum operum maneant in ardentibus lucernis, & eleemosynariis manibus Christianorum. Sed nec præualuerant vbique in impiis meditationibus suis, Christo (qui lumen ad reuelationem gentium est) bona instituta conseruante, quin hęc introducta deuotio (quam etiam omnes fœminæ enixa prole, spatio XL. dierum purificandæ, in ostio Ecclesiæ lumen portantes exhibent sacerdoti) maneat immota in Ecclesia Catholicorum: quia tanto tempore ad conseruandum pacificum victum, nulli penitus iniuriosum, fuerat obseruata, vt crudelis meritò censeri debeat, qui tam honestę, & sanctę consuetudini obtemperare contemnit. Omnem enim bonum vsum quasi bonam possessionem, & mentem, scrutati sunt antiqui, ne euanescentes vmbras pro rebus solidis amplecterentur, aut fumos ostenderent Christianam vitam accepturis. Exemplis tamen, & similitudinibus rerum, homines rudes pro obsequio fidei, ad virtutem capessendam, & proprium periculum cauendum, non autem inducendum alienum, informare satagebant.

De distri-

De distributione candelarum, seu cereorum benedictorum.

CAP. VII.

ACTA igitur solenni processione per templa, vel coemiteria, cereus benedictus ad altare reponitur, vnicuique familiae finito officio in particulas distribuendus: quibus susceptis domum quisque regreditur, & sequenti die conuocatis omnibus liberis ieiunis, ac genuflexis, parens iuxta formam praedictam Nume. VI. cereis accensis impendit benedictionem: crematque in modum Crucis extremitates capillorum capitis, ac ipsum cereum pro vnoquoque benedicto filio extinguit: cuius fumus si ascenderit, veluti iusti Abel, signum bonae obedientiae parens adesse asserit: huicque adolescenti, vel foemellae blanditur, exhortans, vt virtuosè viuat, quia ascensus fumi longam, & bonam vitam significat affuturam: quo viso alacriores effecti iuuenes, in optimis moribus, & obedientia perseuerant, & progrediuntur. Cuius verò fumus versus terram obliquatur, eidem timor incutitur, vt mores corrigat, & semper abstineat à pessima societate: hacque via infiniti refrenantur à vitiis, & plurimi corroborantur in bono. Laudibus enim ducuntur ad religionem, mitibusque minis deposita pertinaci audacia, auertunt rebellionem. Si quis tamen contra bonam consuetudinem hanc loquacius quàm prudentius dixerit, non tantùm ob violatę religionis culpã, sed excitandi tumultus metum, vt ethnicus in sociorum consortio euitatur, maximè in mensali conuictu, vbi verecundius talem effugere oportebit.

Templa & coemiteria sunt loca refugii.

Parens benedicit filiis.

Fumus ascẽdẽs quid significat

Fumus obliquatus.

Via reuocandi liberos à pessima vita.

Cõtradicens religioni exturbatur.

De vsu benedictorum cereorum.

CAP. VIII.

ETSI cereorum vsus multus, & magnus est in Aquilonaribus terris, maximè in veneratione templorum, ac visitatione Sanctorum, & susceptione sacramentorum: tamen cerei manu, & ore Pontificis (cuius speciale insigne est) benedicti, in alta reuerentia habentur apud eas gentes. Creduntur enim potenti virtute verbi diuini super eos effusi, vim habere fulgurum, ac coruscationum arcendarum, ad eum effectum tunc incensi. Praetereà vbi aërem corruptum sentiunt, ne tempore pestis, aut tempestatis saeuiat, bonarum precum adiunctione incensos habent, vel processionibus ab Ecclesia institutis in manibus gestant, vt virtuti supereffusae benedictionis cedant elementa, alioquin asperrimè nocitura. Nec ista videantur absurda, cùm in ethnicis historiis daemonum placatione per certa sacrificia, haud modo dissimili, vel altero reperiantur excogitata, ac vsitata, quemadmodũ Liuius IIII. deca. lib. X. asserit, ex Senatusconsulto Ro. ferias, & triduanas processiones per totam Italiam contra pestem, quae vrbes euacuauerat, fuisse institutas. Immò refert de simili remedio aduersus eandem, vel aliam elementorum duritiam, dum ictos fulmine in praeliis equites armatos, & agros tempestatibus demolitos, ac pecudes, & armenta quassata cernerent, mox ad libros Sibyllinos, tanquã Aesculapii remedium quaesituri, diuerterunt. Ita & ante susceptam Catholicam fidem in gentibus Aquilonis factum memoratur, donec veri luminis splendore illustrati, benedictis cereis redimerent vrentes clades, & tandem animam efflaturi cereis vterentur eisdem.

Cereus insigne pontificum est

Virtus cereorũ benedictorum

Vsus gentilium T. Liuius de triduanis pcess. gentilium.

Libri Sibyllini

Splendor veri luminis.

De benedictionibus cunctarum rerum Birgeri Archiepiscopi Vpsalensis.

CAP. IX.

Benedictio omnium rerum.

Seruantes mãdata benedicunt

Forma benedictionis potus.

Oratio in annonam.

VLCHRVM, & sanctum, immò necessarium arbitrantur eædem gentes, benedictionem siue sacerdotis, siue sua inuocatione fundere super res omnes mortalium vsui applicandas, eò quòd Dei inuocato nomine vbiq; sentiunt adesse, vel mox affuturam omnium rerum vbertatem. Audiunt enim à prædicatoribus suis ex cap. XXVIII. Deutero. allegato, quantis benedictionibus replentur seruantes mandata Dei, & rursus quàm infelices, & maledicti sunt, qui declinant ab eis. Habentur tamen communes cerimoniæ in benedicendis seminibus, & segetibus, & esculentis tempore Paschæ, & in medio Augusti, die beatissimæ Virgini dedicato, vt benedicantur omnigeni fructus: quorum si qui ad vsum domesticum deputati, maximè potus & ceruisia, incidentibus venenatis & immundis animalibus corrupti videantur, mox adhibita sacerdotali benedictione sub hac verborum forma restituuntur: Deus, cuius immensæ pietatis est sordes abstergere, corrupta in priorem munditiam reuocare, & benedicendo sanctificare, te supplices exoramus, vt de hoc liquore quicquid in eo sordidum, aut immundum, siue noxium est, euacues, & adminicula, quę seruis tuis vtenda conferre dignatus es, solita miseratione tua, & sanctificando purifices, & purificando sanctifices: vt liquor iste ab omnibus inquinamentis emundatus, tua diuina benedictione sit sanctificatus, & omnibus ex eo gustantibus existat immaculatus. Est & alia forma benedictionis annonæ die S. Stephani: Omnipotens sempiterne Deus, creator omnium elementorum, & sanctificator, qui es trinitas & vnitas, precamur te Domine clementissime pater, vt annona ista per tuam misericordiam sit benedicta, & præsta per inuocationem tui sanctissimi nominis, vt animalia quæ ex ea gustauerint, accipiant recreationem, & sanitatem, ac fortitudinem: vt quæ ad vtilitatem nostram creasti, per tuam gratiam viuant ad nostrum adiutorium. Per D. N.

Adhuc de benedictionibus peregrinantium eiusdem Birgeri Archiepiscopi.

CAP. X.

Vita hominis militia est super terram.

Reges & reginæ peregrinati sunt.

Forma benedictionis super peregrinantes.

BSECRO memor esse velit omnis lector pius, qui hęc dignabitur semoto fastidio legere, vitam hominis militiam, & peregrinationem esse super terram: vt cogitet qualiter ab Aquilone (vnde omne malum pandetur) etiam vita emendata iter est ad cœlos. Vnde ex deuotione, vel voto volentibus peregrè proficisci ad Hierusalem, aut Compostellam, vel almam Vrbem, seu alia loca, prout multi Illustrissimi Reges, & fœminæ olim profecti sunt, Præsul, vel sacerdos super eos, & sacculum, ac baculum modo sequenti stans benedicit: Domine IESV Christe conditor mundi, & redemptor, qui beatis Apostolis tuis præcepisti, vt euntes in peregrinationem virgas tantùm sumerent, te supplici deuotione petimus, vt digneris hos sacculos, & fustes, seu baculos benedicere,

dicere, quatenus hi, qui illos in signum peregrinationis, & sui corporis sustentationem recepturi sunt, tuæ celestis gratiæ recipiant plenitudinem, vt in eis munimen tuæ benedictionis percipere possint: vt quemadmodum virga Aaron in templo Domini florens, à rebellium Iudæorum numero ipsius stirpem distinxit: ita & hos signaculo S. Petri ornatos, ab omnibus peccatis absoluas, quod in die iudicii ab impiis separati, in dextera parte sint collocandi. Per D. N. Vers. Aduenerunt nobis dies pœnitentiæ, ad redimenda peccata, ad saluandas animas. Commendemus nosmetipsos in multa patientia, per arma iustitiæ virtutis Dei. Vnde consignans peram dicit: In nomine Domini nostri Iesu Christi accipe sacculum, seu peram, in habitum peregrinationis tuæ, vt sanus peruenire merearis ad limina Sanctorum, quò pergere cupis, & ad nos cum gaudio & exultatione reuerti incolumis. Deinde dans baculū, dicit: In nomine Iesu Christi accipe & hunc baculum in sustentationem itineris, & laboris tui, vt deuincere valeas omnes inimici cateruas, & peruenire ad limina Sanctorum, quò peregrinari desideras: vt peracto obedientiæ cursu, ad nos quoque sanus cum gaudio reuertaris, & incolumis. Vers. Saluos fac seruos tuos &c. Mitte eis auxilium de sancto, & de Sion &c. Omnipotens sempiterne Deus, humani generis reformator, & autor, qui Abrahæ puero tuo, vt exiret terram natiuitatis suæ, & veniret in terram repromissionis, quam ei te daturum esse promiseras, præcepisti: necnon & populum Israëliticum in deserto te adorandum multis prodigiis venire fecisti, hunc quæsumus ad Sanctorum limina pergentem, à periculis omnibus eruas, & à peccatorum nexibus absoluas, & tu qui es vera via, in te confidentibus iter bene dispone, vt inter omnes huius seculi perturbationes tuo protegatur auxilio. Mitte ei sanctum Angelum tuum, quem Tobiæ famulo tuo comitem dedisti, vt vbicunque manserit, sit illi defensor contra insidias omnium inimicorum visibilium, & inuisibilium, quatenus lætus & incolumis ad nos iterum redire valeat. Per D. N.

Benedictio sacculorum & fustium.

Virga Aaron signum obediē.

Forma cōsignā di sacculum.

Forma cōsignā di baculum.

Oratio.

Raphaël Angelus.

De benedictionibus eleemosynarū eiusdē Archiepiscopi, pro viuis & defunctis. CAP. XI.

ABSCONDITE eleemosynā in sinu pauperis, & ipsa oret pro vobis ad Dominum: quia sicut aqua extinguit ignē, ita eleemosyna extinguit peccatū. Vers. Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis frugum tuarum da pauperibus: quia beatus qui intelligit super egenū et pauperem. De profundis vsque ad finem. Kyrieeley. Xpeel. Kyrieel. Pater n. Et ne nos. Saluos fac seruos tuos et ancil. t. deus m. spe. in te. Mitte eis auxil. & de Sion t. eos. Esto eis d. tur. fo. ti. a fa. ini. A porta inferi erue d. a. e. Credo vi. bo. do. in terra vi. Requies. in pace. Domine exaudi. Dominus vobiscū, & cū s. t. Creator & conseruator generis humani, dator gratiæ spiritualis, largitor æternæ salutis, mitte spiritum tuū super hanc eleemosynam pro aīabus famulorum famularūque tuarū, vt armata virtute cœlestis defensionis, omnibus ex ea gustantiū corporibus, atque aīabus eorū proficiat ad æternā salutē, et prosperitatē. Deinde dicit: Eleemosynā hāc sanctā facietibus retribue Domine in regno tuo, qui es remunerator oīum bonorum, & benedictus Deus per infinita secula seculorum. Huius etiā sanctissimi Birgeri Archiepi Vpsalensis ordinatione, & consensu suorum suffraganeorum, factū est, vt penes singulas Parochiales ecclīas, latè per regnū extēsas, essent domus refugii pro alendis egenis, per cōportatas eleemosynas parochianorum. Præterea quod decimæ Epales darent hospitalibus leprosorum, & infirmorum, atque cū his liberales eleemosynæ diligētia questorum, tam remoto quam propinquo situ distātibus, (determinato tamen modo) ab indigenis recollectæ. Est etiā talibus locis de magnis indulgentiis, & Principū priuilegiis, vt melius cōseruentur, prouisum: attamen propter miseriā inopum, & gemitum pauperum, aliquando exurget Dominus, vt vindicet in hæreticos omnem pietatem sua inexplebili auaritia destruentes.

Eleemosyna extinguit peccatum.

Forma benedictionis eleemosynarum

Oratio.

Ordinatio Archiepi Vpsal. sup. domibus egenorem.

Decimæ epales

Pauperes indulgētiis ecclīę et priuilegiis principum conseruentur.

Vltio hęreticorum.

De hospitalitate Gothorum, ac aliorum Septentrionalium incolarum.

CAP. XII.

Homines mutuis subsidiis viuunt.

Hospitibus blandiri turpissimum est.

Officium humanitatis verum.

Deus rependit vices.

Hospitalitas Gothorũ.

VM natura mortales inuitet ad hilarioris vitæ mutuũ subsidium (quod certè meritò facit, quia supra generis humani sortem est, vt solus quis sibi sufficiat, licet natura vniuersos ex æquo fouet, quos eiusdem formæ cõmunione complecti tur) eadem nimirum hominem etiã atq; etiam obseruare nititur, ne sic suis cõmodis obsecũdet, vt proximum (quem facilè iuuare poterit) angustiis obrui patiatur: immò detestabile est, susceptione hospitibus blandiri, & posteà pretii enormitate terrere: quoniam prędoni similis est, qui sub iniqua voluntate, & execrabili lucro demonstrat se iustitiam non habere. Id enim verum humanitatis, ac benignitatis officium est, quo quis sibi demit, & alteri porrigit: quod ipsum nunquàm tantum infert commodi, quantum refert: nam & beneficiorum vicissitudine pensatur, & ipsa benefacti conscientia, ac recordatio charitatis eorum, & beneuolentiæ, quibus benefeceris, plus voluptatis affert animi, quàm fuisset illa corporis, qua abstinuisti, pręsertim quòd Deum ingẽti pręmio opus pium rependere non dubitatur. Quocirca ad eum effectum declarandum, suprapofita figura adducta est, ostendens quàm immensa benignitas admirabili Dei munere Gothicis, ac Sueticis gentibus in hospitum collectione, vltra omnes Septentrionis populos indita est, vt omnem illum diem infeliciter periisse existiment, quo non contingat peregrinis hominibus beneficium aliquod exhibuisse.

De externo testimonio eiusdem hospitalitatis.

CAP. XIII.

Verba Crantzii de hospitalitate Gothorum.

REFERT Albertus Crantzius insignis nationum & historiarũ scriptor, huiusmodi verba: Quãuis omnes Hyperboreæ gentes hospitalitate sunt insignes, præcipui tamen sunt Sueones, & Gothi iis coniuncti: quibus est omni probro

probro grauius hospitium negare transeuntibus, ita vt sit certamē, quis aduenam hospitio suscipiat: cui gratuita liberalitate omnia exhibēt hospitalitatis iura, quotquot diebus permanserit: egredientemq́ commendant amicis in itinere, quod instituit, commorantibus. Hæc ille. Quinimmò & iumentorum vsum solicito viatori, quousq; voluerit, liberrimè præbent, ipsumq́ per compita viarum alacriter ducūt: vtq; tali eorum beneficio vtatur, obsequiis & precibus vrgent: scientes plenum pietate opus esse, peregrinam gentem tali gratuito more consolari. Nec ignorant quantæ sint æstimationis reputandi fideles, & boni hospites, qui probos mores, vsus, consuetudines, & reliquas virtutes aliarum gentium (quas libenter audiunt) syncerius referre credūtur. Item & amicitias dolosa simulatione susurronū violatas, in pristinum robur piis consiliis reducere, atq; piissimis exemplis, & experimentis solidare. Præterea qui de architecturis, & aliarum rerum naturis quęsiti, plurima per experientiam dicere norunt, quæ perpetuā vtilitatē actiuis ipsis hospitibus sint allatura. Quocirca non contemnenda donaria recessuris in pellibus pretiosis, aut argenteis vasis liberaliter elargiuntur: quo fit, vt beneficii memores, simili gratitudine quandocunq; opus fuerit, omne bonum polliceantur, & præstent.

Hospes egrediens cōmendatur amicis.

Opus plenū pietate.

Vtilitas bonorum hospitū.

Hospites boni reparant amicitias.

Dona dātur hospitibus.

Memores beneficiorum.

De periculis hospitum ingratorum.

CAP. XIIII.

ABET tamen natura populi huius hanc iustam seueritatem, vt si hospites tanta benignitate suscepti, inhonesta cupidine ducti (quod raro tamen accidit) consortem patroni domus, aut filiam, vel ancillam lasciuo ludibrio violare præsumpserint, aut vim intulerint, tunc illicò talem omni sæuitia adhibita, vsque ad mortem insatigabili conatu, & impacabili iracundia persequuntur. Vident enim eorum gratuita beneficia nefanda nequitia compensari. Neq; diu gratam stationem retinent hospites, qui graues odores secum in vestibus, aut sarcinis, veluti moschum deferunt: quia fœminæ abortiunt eo odore hausto: immò ob tales odores peregrinos, incolis suspecti fiunt, ne sint proditores regni: vnde plerunq; accidit odoriferos satellites, præcipuè collimitaneos Russos, seu Moschos, aut Danos, rusticorum ferocitate fustigari, quibus displicet ille odor. Præterea qui rixas, & odia, atque contumeliosam ebrietatem nimis prodigo ausu, & haustu, lege discretionis oblita, exaggerant, aliosq; feroci spiritu nimio potus calore inflammati prouocant, subitò ad intensissima frigora expelluntur: quo demum euenit, vt propriam agnoscentes insaniam, prudentius conuersentur in ædibus alienis, ne abutantur benignissima hospitalitate. Aestatis tamen tempore effugati, vt minus ab elementis vbiq; suauiter spirantibus, periculi sustinent: ita infamis eorum memoria meretur, & efficit, vt nullibi vel hospitio, vel societate bonorum hominum recipiantur, & foueantur.

Hospites ingrati plectuntur.

Hospites odoriferi insecuri.

Hospites rixosi expelluntur.

Hospites ĩgrati omni tempore inuisi.

De bono & vtili moderamine erga hospites iniuriosos.

CAP. XV.

NON parum ad hoc propositum facit doctrina beati Ambrosij de Offi. lib. II. cap. XXI. vbi de insigni hospitalitatis gratia & merito, plurima annotanda adducit: & inter cætera, q decet hominem hospitalem esse, benignum, iustum, non alieni cupidum, immò de suo iure cedentem potius aliqua, si fuerit lacessitus, quàm aliena iura pulsantem: fugitantem litium, abhorrentem à iurgiis, redimentem concordiam, & tranquillitatis gratiam. Siquidem de suo iure virum bonum aliquid relaxare, non solùm liberalitatis, sed plerũq; etiã cõmoditatis est. Primùm dispẽdio litis carere nõ mediocre est lucrum, demũ augere amicitiã: ex qua oriuntur plurimæ cõmoditates, quę suo tẽpore posteà ꝓsunt. In hospitalibus autẽ omnibus officiis humanitas impartiẽda est: iustis tamen vberior honorificentia est deferenda, vt recipiẽs iustũ in nomine iusti mercedẽ iusti accipiat, & præmium calicis aquæ frigidæ &c. Suaue igitur est, non pecuniæ sed gratiæ studere. Verùm exurgens auaritia homines in eam ariditatem inducit, vt damnum putent, quicquid præter morem impenditur: licet scriptura afferat, Melior est hospitalitas cum oleribus, aut panis in suauitate cum pace. Non enim prodigos nos docet esse scriptura, sed liberales. Liberale est hospitio suscipere, nudum vestire, redimere captiuos, non habentes sumptum iuuare: prodigum est sumptuosis effluere conuiuiis, & vino plurimo: prodigum est popularis fauoris gratia exinanire proprias opes: quod faciunt inanibus spectaculis intenti. Pulchra liberalitas est mensuram tenere, vt pluribus iuxta necessitatem distribuatur. Quicquid tamen ex affectu syncero promitur, hoc est decorum: non superfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere necessarias. Et maximè hoc sacerdoti conuenit, ornare Dei templum decore congruo, vt etiam hoc cultu aula Dei resplendeat: misericordiã frequentare, quantum oporteat largiri peregrinis: non superflua, ne sumptu pauperum alienam sibi quærat gratiam, & restrictior fiat apud clerum. Alterum enim inhumanum, alterum prodigum, si aut sumptus desit necessitati eorum, quos à sordidis negotiationis aucupiis retrahere debeas, aut voluptati superfluat. Et hæc allegata sint pro maiori parte propter Aquilonares studiosos: ad quos vix vnquam perlatus est beatissimus iste autor Ambrosius: qui & III. lib. cap. VII. ait, tempore famis peregrinos ab vrbibus nequaquàm pellendos, exemplo ferarum, quæ nunquam expellunt catulos: quæ conformem sui generis adiuuant, vbi homo impugnat. Canes ante mensam impastos non patimur, & homines extrudimus? Quid illũ eiicis, qui te pascit? Quid tam vtile, quàm cultores agrorum reseruari, non interire plebem rusticorum? Quod igitur indecorum est, etiam inutile est &c.

Virtus bonorũ hospitum.

Vir bonus iuri suo aliquantulum cedit.

Humanitas impartienda.

Hospitalitas melior.

Liberale est.

Prodigum est.

Liberalitas pulchra.

Ornamentũ templorum.

Modus notabilis pro platis.

Peregrini nequaq̃ tẽpore famis exturbandi.

Agricolas seruari vtile.

De ritu

De ritu Christianorum conuiuiorum.

CAP. XVI.

QVEMADMODVM lib. V. cap. III. de sobrietate gigantum, & lib. XIII. cap. XXXVI. de ritu epulandi gentilium nonnihil ostensum est, qualē vsum, victumq; seruabāt antiqui, nunc insuper accepta Catholica fide enarrare cōgruit, quomō per Aquilonaria regna, Suetiā præsertim & Gothiam, relicto maiori ex parte paganismo, & idolorum cultu, vnanimes cœperint ambulare in domo Domini cum consensu, moresq; tam concordes beneuola suarum rerum cōmunicatione ducere, vt præter talem bonorum participationem etiam ad ritum conuiuandi religiosum rationabili seruato statuto, sese certis anni temporibus conuertebant: sicq; multo tēpore quasi sub aurea ætate, vbiq; concupita, & adepta pace, alacriter conuiuebant. Attamen vt ordinatius id facerent, dictantibus Episcopis bonis, redactus est is conuictus ad tres dies Pentecostales, atq; totidem ante caput Ieiunii quadragesimalis Ecclesiæ præcepto instituti: in primis vt vndiq; ad singularem parochiam vniuscuiusq; territorii, siue districtus, cibos iuxta facultatem suam quisq; comportatos, in maxima æde penes Ecclesiam ad eum vsum fabricata, distincto mensarum ordine iuxta seriem ætatum, dignitatum, ac familiarum ordinarent, ac conuiuarentur, potu ceruisiæ totius congregationis expensis longè anteà ad hunc vsum reseruato.

Consensus gentis in fide.

Modus conuiuandi.

Tempus conuiuādi & locus.

Potus cōmunis

De causis huiusmodi congregationis.

CAP. XVII.

DVRANTE itaq; hoc triduo ante ciborum sumptionem sacra à Plebano, seu Curato audituri, Ecclesiamq; ingressi, (prout & nunc ingrediuntur) pro se, suisq; charis parentibus, & amicis tam viuentibus, quàm defunctis, fideliter (copiosis oblationibus factis) Dominum orant, vt pacem, & sanitatem, ac omnia vitæ necessaria, & eorum mortuis antecessoribus misericordiam, & vitam

Vota & orationes populi.

præstet, & ne vnquam sinat eos incidere in corruptam societatem, & iracundiam dominorum, atque hostium calamitates. Demum inde ad conuiuales mensas reuertentibus, mos talis institutus est, vt Senatoribus tantæ multitudinis per deputatos ministros stolis candidis indutos, ampla cornua electo potu repleta, pro summa memoria sanctæ Trinitatis more antiquorum ebibenda, successiuo ordine præsententur. Deinde eisdem cærimoniis in memoriam Deiparæ Virginis, & tertiò patroni, cuius inuocationi Parochialis ecclesia dedicata sit, cornua simili liquore plena, & præsentata ebibantur. Quibus ritè peractis, ex alto legi solent ad latus Senatoris statuta conuiuantium, quid sanctius & honestius, tam ibi quàm domi, pro omni statu, & tempore, ac ætate diligenter sit seruandum, quasi in vna compendiaria vita præsentis, & futuræ lætitiæ acquirendæ statuta hæc proponerentur. Sed neque pœna trãsgressorum est exclusa, quin & illi obnoxii sint vt soluant, scilicet tot ceræ libras sacris altaribus deputandas: & ita memoria Sanctorum continua reuerentia præsentibus suo tempore conuiuis instauratur, & frequentatur.

Mos bibendi.

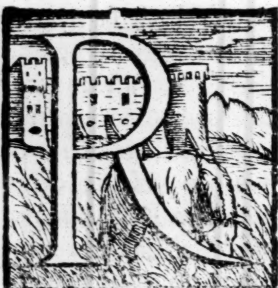
Cornua pro cyathis.

Statuta cõuiuiorum.

Pœna trãsgressorum.

De vtilitate conuiuantium.

CAP. XVIII.

ERACTIS igitur iis mensalibus solatiis, pariter Ecclesias omnes vtriusque sexus & ætatis homines, Deum & Sanctos eius pro sua incolumitate, ac parentum salute inuocaturi ingrediuntur: diebusque aliquot in tam piissimo ministerio deducendis, valde soliciti sunt, vt si qui in medio eorum discordes sint, ad gratiam & amicitiam eosdem reducant. Si præterea immineant alicubi in limitibus regnorum hostiles insultus, vt stent paratissimi ad omnimodam defensionem. Si denique visis iuuenibus personis pro vinculo connubii coniungendis, eò quòd in cœtu hominum ob morum probitatem videntur idonei, tunc illicò diem persuadent, & præfigunt parentibus vtriusque, quo procus accedat pro votis sponsalibus inchoandis. Et hinc euenit, vt vnus fiat è pluribus: quoniam etsi plures amici sint, vnum tamen fiunt, in quibus vnus spiritus, & vna sententia est, vel coniugali copula iuncti vna caro. Præterea in tali conuictu, vel cœtu Ecclesiæ, teste Ambrosio lib. I. Offi. cap. XXXIII. fidei consortio, initiandi societate, percipiendæ gratiæ necessitudine, mysteriorum communione, amicitia, & beneuolentia augetur, & crescit. Hæc enim etiam appellationes necessitudinum, reuerentiam filiorum, autoritatem & pietatem patrum, germanitatem fratrum sibi vendicant. Multum igitur ad cumulandum spectat amicabilem conuictum necessitudo gratiæ. Adiuuant etiam parium studia virtutum: siquidem conuictus morum facit similitudinem. Sed nihil tam consociabile, quàm cum æquitate iustitia: quæ velut compar, & socia beneuolentiæ, facit vt eos quos pares nobis credimus, diligamus. Tantum igitur valet beneuolus is conuictus, vt plerunque pignora naturæ vincat.

Discordes rediguntur ad concordiam.

Vnus fit è pluribus.

Amicitia & beneuolẽtia quomodo crescũt

Cõuictus morũ facit sĩtudinẽ

De turbatione bonorum conuentuum Regnicolarum.

CAP. XIX.

SED heu dolor hic conuiuandi, aut congrediendi pacificus modus, sæpe inualescente peste, sæpius annonæ caristia, ac bello, & sæpissimè inuidia, & liuore falsorum Christianorum, et detestabili hæreticorum machinatione fuerat perturbatus: sed nunquàm in toto sublatus. Quia etsi tyrannorum suspicione (qua nihil frequentius est) à mutuis congressibus & commerciis multitudo, ne in vnum congrediatur, vbiq; restringitur: tamen vt violentum crudeleq; imperium, atq; intolerabile seruitutis iugum efficacioribus armis & consiliis quandoque excutiant, tempus aptum inueniunt, quo vel in campestri iudicio conueniant, vel nuptialibus festis, funeralibusq; pompis, vel nundinis intersint, aut publicis venationibus arcendarum noxalium bestiarum, præsidis præcepto, vel communi vrgente necessitate congregentur, vel hostes à littoribus amoueant: quo casu, & modo suscepto, dum nulla meliora supersint remedia, implacabili furore succensi, in apertam proruunt rebellionem, ac quicquid atrocitatis ex ea dependet, impigerrimo labore deducunt: nec à furiosa ferocia desinunt, donec turmatim adaucti, arces & fortalitia tyrannicæ potestatis æquauerint solo, prout superioribus libris in parte videtur expressum. Nolunt enim Gothi ac Sueci, seruili conditione nunquàm geniti, tanquam noxales bestiæ præter legem & æquitatem, iusto reddito, tributo ad insolita vel impossibilia coërceri, prout ex veterum immunitatibus illorum populorum licet intueri, quàm felices semper (æquitate defensa) fuerant, & præsides eorum miserrimi, qui magis feroci præsidentia timeri, quàm amari conabantur.

Conuictus impeditur.

Suspicio tyrannorum freques.

Modus conueniendi.

Gens prouocata idomabilis.

Seruitus generis i Suetia et Gothia nulla.

Pricipes potius amari curēt q̄ timeri.

De ritu orandi in Ecclesiis.

CAP. XX.

GENTES Septentrionales ex pagis remotissimis ad Parochias baptismales profecturæ, aliud genus armorum, præter ballistam, gladium, & securim, non ferunt. Ballistas inquam, propter feroces bestias, vrsos præ-

Genera armorum.

Lupi quãdo sæuiores.

Pelles vrsinę scabellis altarium offeruntur.

Cerei emũtur ꝓ pellibus ad vsum ecclesiarũ

Gladii.

Secures.

Lanceæ.

Baculi annales Rimstaf dicti.

Expẽtia tꝑoꝝ.

cipuè immanes, & insatiabiles lupos: qui tribus mensibus, Ianuario, Februario, & Martio plus solito ferociunt, quam reliquo anni tempore: ꝙ interimantur eo apud Deum præmisso voto, atque seruata fide, vt pelles feræ percussæ quasi pro sacrificio scabellis sacrorum altarium sub pedibus celebrantis offerantur. Et hinc est ortum, ꝙ maximo, ac horrendo vrgente frigore, super vrsinam pellem stant sacerdotes celebraturi. Si verò lupina pellis, aut lyncea, vel vulpina, aut alterius generis retibus excepta fuerit, pretium eius pro cereis Ecclesiæ fideliter adaptatur. Dixi præterea gladios, vt vim vi, si in insidiis occurrerit, repellant. Deinde secures, propter arbores diris tempestatibus per transuersam viam eiectas, vt liberè transeant, excidendas, & amouendas, vel pontes subita inundatione perfractos celerius restaurent. Ferunt etiam lanceas loco baculi, ob aqueas fossas transiliendas. Habent nihilominus baculos annales, seu Calendarios (de quibus lib. primo cap. XXXIIII. dictum est) pro gestamine manuum: quibus docent, disputant, interrogant, & concludunt lunares coniunctiones, & oppositiones, ac cursus, festa mobilia, ac fixa: pariter & signa dierum, infallibili experientia, quasi è libro declarata legerent, exponuntur & interpretantur.

De secura positione armorum in atrio Ecclesiæ.

CAP. XXI.

Arma in atrio ecclẽię ponũt.

Sacrilegorũ grauis pœna.

Cano. sacri et leges imperiales cõtra sacrileg.

Verba Plutarchi.

Libertas maxĩa

Sacerdotes ĩpiè iam tractãtur.

Locus scripturę verax.

EMPLA, seu Ecclesias parochiales ingressuri ruricolæ Septentrionis, ante valuas, siue in atrio absque vlla furti suspicione prædicta arma, donec diuina absoluuntur, pręcipuè tempore pacis deponunt, rursusꝙ ad propria reuersuri resumunt. Lege enim maiorum grauissima pœna sacrilegi reperti puniri solent: nec eius horrendi sceleris reus inuetus, vlla immunitate gaudebit: immò grauioribus affligi tormentis debet, dum contra Ecclesiæ libertatem, securitatem, & priuilegia delinquit. Similiter & in via Ecclesiarum itinerantibus, insidias, aut vulnera inferentibus, singulari Principis lege infligitur pœna: quæ veluti grauioribus delictis annumerata, Regio tribunali castiganda seruatur, quemadmodum etiam sacri Canones sanciũt, & Imperiales leges. Satisꝙ huic immunitati congruit CXI. problema Plutarchi, quo dicit: Ita sacerdotes olim venerabantur, vt ante templa, vel aras positi, sacram effigiem, & diuinum simulachrum repræsentarent: ad quod omnibus egenis, ac supplicibus tanquã ad aram confugere licebat: vnde nec terreri, nec arceri omnino poterant. Quocirca in ipso ianuæ vestibulo, ac limine eiusdem ponebantur lecticæ. Qui verò pedibus huiusmodi sacerdotum se prouoluissent, eo die ab omnibus plagis, ac pœnis tuti erant: qui si prius vincti fuissent, ac ad eum accessissent, euestigiò soluebantur. Vincula verò non per ianuam, sed per tectum sublata foras abiiciebantur. Nunc autem dolendum est impiis persecutoribus vincula, catenasꝙ non sufficere, quibus atrocius Dei sacerdotes mille contumeliis afflictos alligent, spolient, & occidant: per quorum deuotissimas preces misericordia diuinitus acquiri consueuit. Sed rursus attendant scriptum fore, Beneplacitum est Domino in populo suo, & exaltauit mansuetos in salutem: in quorum manibus gladii ancipites sunt, ad faciendam vindictam, & ad alligandum Reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis, vt faciant in eis iudicium conscriptum. Et hæc est gloria omnibus Sanctis eius.

De mise-

De miseria, & infamia sacrilegorum.

CAP. XXII.

VIA nimium familiare sacrilegis mentibus est, audaci impietate quæque mala imaginari, & ea contra diuinam reuerentiam, & eius ministros atrocius exequi: fit vt in primis vel cultum diuinum totaliter auferant, vel in tantum bona diripiendo impediant, vt tandem omnem substantiam Ecclesiæ, & clericorum occupent, ac vertant in commodum, & hæreditatem laicorum: ignorantes, vel scire non volentes, crudelius mortis genus fore, victu necessario sublato, hominem miserabili ac longo interitu fame occidere, quàm leui, licet duro compendio, fune, vel gladio, quocunque solatio destitutum, & nudum mortificare: immò in tantum blandiendo sibi mentitur eorum iniquitas, vt astutè dicant, Non expellimus clericos ab Ecclesijs, vel monachos, aut moniales à claustris: sed bona eorum sub fiscum, & coronam mittimus, vt nihil amplius ab aliis exportandum relinquatur, sed his peraugendis noua eleemosyna distribuatur. Quod quàm execrabile, ac detestabile sit, ipsi viderint, qui hac scelerata malitia infamiam sibi comparant, & perpetuum cruciatum, ac stirpi, generationique suæ æternam egestatem: quæ in domo impii, vt lepra in leproso, hæreditaria lege manet. Constat etiam referente Theoderico Rege Gothorum de libertate cleri, quod qui mendicitatem tollit à monasteriis, & claustris, eam inueniet in Principum aulis. Quod quàm verũ sit, secreta miseria plus edocet, quàm minuta hac pagina congruit enarrare. Verè possent hic præter mille alia testimonia ex nomine ostendi potentissimę Principum, ac nobilium familiæ: quæ vt olim sorte sua contentæ sine sacrilegio, & vestium, & epularum inani luxu liberaliter in splendida opulentia (abundè propria egenis tribuentes) vixerunt: ita postmodum manus rapaces, ad sacra præsertim æraria, prætextu fictæ necessitatis mittentes, inopia pressi, ad aratra, vt sudore victum quærerent, descenderunt: sub quo indies iam gemere, & inconsolabiliter plures viuere non ignoro. Aurum, & argentum pia manu collectum dum Ecclesia habuit, ne corruerent in abiectam conditionem, multis & magnis hominibus vel dando, vel mutuando succurrit. At postquàm inde sublatum est, nec reparari permittitur, quisque in maxima infelicitate experietur, quàm miserabile sit viuere absque mutua subuentione fidelium Christianorum.

Intentio sacrilegorum crudelissima.

Occidẽtes hominem fame.

Verbum hæreticorum.

Opus execrabile.

Mẽdicitas à monasterio eiecta reperit in aula

Sacrilegi semp. egentes.

Nobiles ad aratra pressi.

Ecclesia semper subuenit angustiatis.

De nimia præsumptione sacrilegorum.

CAP. XXIII.

Diuinitas ocul mortalibus nō fallitur.

Edictum Theo. Regis Goth.

Paupes habeāt dona regnātiū

Esurientes occi dit, qui quod pōt nō affert.

Crudelitas ma ior est.

Pauper fit.

XTANT apud Cassiodorum lib. XII. notabiles epistolæ: quarum vna sub titulo Edicti sic habet: Quid adhuc minimè audacia humana tentabis, si et ibi furta, ac sacrilegia por rigis, vbi te minimè latere cognoscis? vt illudas oculis fortasse mortalibus: quamuis iniqua, tamen aliqua videtur præsumptio. Quanta verò cæcitate damnatur, qui se æstimat perpetrare, quod diuinitas non possit aduertere? Sed ne similis vlterius grassetur præsumptio, aut diuinam patientiam frequens prouocare possit excessus, edictali programmate definimus, vt qui in hac fuerit vlterius fraude versatus, & militia careat, & compendium propriæ facultatis amittat. Grauiore siquidem pœna plectendus, qui vsque ad iniuriam diuinam, suam nihilominus tetendit audaciam. Habeant pauperes dona regnantum: possideant aliquid, quibus nulla facultas est. Cur aliena substantia in Regali largitate posita peruaditur? Possessio eius, stabile munus principis est. Quemadmodū præsumat subiectus contingere, quod Deo respicit humilitatē dominantis offerre? Additur, quòd talibus non dare tulisse est: & meritò, quando qui potest esurientibus subuenire, si non pascit, extinguit. Pudeat illis tollere, quibus iubentur offerre. Vltra omnes crudelitates est, diuitem velle fieri de exiguitate mendici. Amentur honesta lucra, horreantur damnosa compendia, nullus audeat inde tollere, quod possit collecta dispergere: addendo perdit, qui retinendo collegerit, & paupertatem potius ad se trahit, si exigentium pecunias non repellit.

De restitutione sacrorum vasorum S. Petri.

CAP. XXIIII.

Alaric' rex vasa sacra sacris locis restituit.

Vasa Sanctorū.

Roma gentium domina.

Mitiores olim Arriani q̄ moderni Christiani.

EFERT idem Cassiodorus eodem libro aliquot sequentibus capitibus, quod postquam Rex Gothorum Alaricus vrbis Romæ deprædatione satiatus, Apostoli Petri vasa suis deferentibus excepisset, mox vt rei causam habita interrogatione cognouit, sacris luminibus deportari manibus diripientium imperauit: vt cupiditas, quæ deprædationis ambitu admiserat scelus, deuotione largissima deleret excessum. Sed quid mirum? si reuerendorum Sanctorum vasa diripere noluit, qui tanta se Vrbis (à Stilicone lacessitus) vastatione ditauit. Roma etenim, vt antecessor meus D. Ioannes Archiepiscopus Vpsalensis lib. XV. historiarum suarum fo. 489. asserit, gentium domina, Christianæ fidei domicilium, omni ope destituta capitur à Vestrogotho Rege: qui etsi esset Arrianus, tamen longè mitius victoriam in deuictos hostes exercuit, quàm complures nostri temporis Principes in subditos, & fideles ciues suam potentiam extendunt. Quamuis enim direpta fuerat Roma, tamen sacris ædibus, & omnibus in eas confugientibus, quadam incredibili pietate parcebatur: immò ipsi Gothi

plerosque

plerosq; Romanorum suis humeris in templa portauerunt, ne in cæteros milites minus clementes inciderent, prout S. Augustinus, & Orosius, hanc historiam iam sibi magis compertam tradiderunt. Ille enim in III. lib. de Ciuit. Dei cap. XXVIII. Gothis admirandam clementiam tribuens, inquit: Gothi tam multis Senatoribus pepercerunt, vt magis mirum sit, quòd aliquos peremerunt. Hic verò Orosius lib. VII. cap. XXVIII. miris exclamationibus in laudem Gothicæ gentis vtitur. Ibi enim videre licet, Gothos vehementer horruisse sacrilegia, & non solùm sacra vasa aurea, & argentea, magnitudine, & pondere, ac pulchritudine pretiosissima, in sacras ædes retulisse: verùm etiam omnes tam ethnicos, quàm Christianos ad Sanctorum Basilicas confugere volentes, è medio interiectu Vrbis, exertis vndique ad defensionem gladiis, saluos & liberos deduxisse. Hæcq; contigerunt circa annos Domini CCCC. XIIII. teste Sigisberto.

Gothi portabãt debiles ad templa.
Augustinus & Orosius.
Gothi mltis pepercerunt.
Sacrilegia Gothi horruere.
Anno Domini 414.

De sacrilegiis, & differentiis, ac pœnis eorundem.

CAP. XXV.

E autem quempiam lateat horrendi criminis huius sacrilegii, hæresis, ac schismatis execrabilis impietas, censendum est id fieri, quoties vel personis, vel locis sacris (vt D. Brunus lib. V. cap. vltimo de hæreticis integrè asserit) iniuria irrogatur, aut Ecclesiastica bona profanantur. Ac primùm quidem, vt varii sunt gradus, & dignitates sacrarum personarum: ita variæ quoq; pœnæ sunt sacrilegii, quod in personas Ecclesiasticas perpetratur. Siquidem alia pœna in eos statuta est, qui hostilem & sacrilegam manum in S. Ro. Ecclesiæ Cardinales iniecerint: alia in violatores Episcoporum: alia in eos, qui sacerdotes, & clericos violenter inuadunt: alia in raptores sacrarum virginum, & rerum Deo ac Ecclesijs dedicatarum. De quorum pœnis infligendis satis iusta, & seuera prouisio in municipalibus regnorum Aquilonarium legibus facta est, si aliàs iura vigorem, & executorem haberent, iuxta criminum excessum, & atrocitatem. De D. Cardinalium rarissimè illuc venientium, offensoribus, non minor pœna sumeretur, quàm si Regia maiestas læsa foret: hoc est, condemnatio ad truculentissimam mortem. Sed is casus nunquàm accidit in his terris, quin potius tam sublimibus personis omnis reuerentia, & obedientia exhiberetur, quæ summo principi ostendi posset, & deberet, prout charissimus frater & antecessor meus D. Io. Magnus Gothus declarat in sua Metropoli Vpsalensi. Pariter & aliis S. Rom. Ecclesiæ, & Sedis Apostolicæ legatis, ingenti honore & liberalitate semper susceptis, Deoq; propitio suscipiendis. Violatores verò Episcoporum vti plures, & grauiores sunt, ita & legibus humanis difficulter arceri, vel iudicari possunt: nisi Deus, qui pro ipsis corripit Reges (quibus & præcepit, ne tangerent christos eius) suo iudicio per legitima tribunalia iudicium fieri præcipiat, vt proscribantur, deponantur, ac degradentur: quemadmodum & multi Imperatores, Reges, Duces, Comites, & Equites aurati pro enormibus delictis deponi, & puniri solent: ne alicuius effrenis impietas inulta linquatur, donec Deus arguet in æquitate pro mansuetis terræ. Ideoq; nullus in sublimi potestate constitutus præsumat alienum iudicare seruum, qui domino suo stabit.

Sacrilegium fit.
Pœnæ variæ sacrilegorum.
Municipalia iura Aquilonarium regionũ.
Legati Aplici semper humanissimè excepti in Aquilo.
Impietas nõ manet inulta.

De portentosis sacrilegis, & eorum infami vita, & horrendo fine.

CAP. XXVI.

Pœnæ violãtiũ sepulchra.

Sacrilegi morte infami pereũt.

Cambyses.

Xerxes.

Philomenes.

Brennus.

Antiochus.

Aurum Tholosanum.

COGITENT ergo audaces sacrilegi non frustra summos Pontifices tam Canones, quàm ipsos Imperatores leges aduersus violatores communium sepulchrorum seueriter statuisse: quantò magis in eos, qui tumbas sanctorum Martyrum desolare præsumunt? Propterea perpendant, ac reuoluant veteres, ac nouas historias, & nullibi inuenient sacrilegos aliter, quàm infami morte defecisse. Probat hoc sufficienter Trogus Pompeius, & eius abbreuiator Iustinus: ex quibus nonnullos adducere placuit, vt formident Christiani sacrilegia committere, quando tam infeliciter ea temeritas successerat, etiam illis, qui idola coluerunt. Cambyses (inquit Iustinus) Persarum Rex ad Ammonis templum expugnandum exercitum misit: qui tempestatibus, & arenarum molibus oppressus, interiit. Xerxes quoque Persa quatuor millia armatorum Delphos ad templum Appollinis diripiendum misit: quæ manus tota imbribus, & fulminibus deleta est. Philomenes Græcorum Phocensium dux, postquàm Apollinis templum spoliauerat, sequenti prælio primus inter confertissimos hostes dimicans cecidit, & sacrilegii pœnas impiissimo sanguine luit. Brennus Gallorum dux, quasi terrena spolia sorderent, animum ad deorum templa conuertit, scurriliter iocatus, Locupletes deos largiri hominibus oportere. Sed idem postmodum cùm dolorem vulnerum ferre non posset, pugione sibi & infamem, & crudelem mortem consciuit. Antiochus Syriæ Rex, sperans se sub specie tributariæ necessitatis excusatius sacrilegia cõmissurum, adhibito exercitu nocte tẽplum Dindymæi Iouis aggreditur: qua re prodita, concursu incolarum cum omni militia interficitur. Totus etiam ille Brenni exercitus (qui Tholosam reuersus est) comprehensus pestifera lue, non prius sanitatem recuperauit, quàm aurum argentumq; sacrilegiis quæsitum, in Tholosensem lacum mergeret: quod longo pòst tempore Cepio Romanus Consul abstulit: quodq; sacrilegium causa excidii Cæpioni, exercituiq; eius postea fuit. Romanos quoq; Cimbrici belli tumultus, velut vltor sacræ pecuniæ, insecutus est.

Adhuc de similibus sacrilegis.

CAP. XXVII.

Alexander.

Gryphus.

Dionysius.

ALEXANDER Syriæ Rex, cùm militibus stipendia deessent, in templo Iouis solidum ex auro Victoriæ signum tolli iubet, facetis iocis sacrilegium circunscribens: nam victoriam commodatam sibi à Ioue esse dicebat. Interiectis deinde diebus in sacrilegio deprehensus est, & à suis desertus, à latronibus capitur, perductusq; ad hostem suum Gryphum, interficitur. Hi pauci ex tota multitudine sacrilegorum adducti, documento esse possunt, non semper verum esse, quod sacrilegus Dionysius Siculus iocando dixit,

Ecce quàm securi nauigant sacrilegi. Profectò non omnes hactenus secura nauigauerant aura, præsertim in Suetia, & Gothia: de quibus mihi specialis sermo est: qui vel Ecclesiam oppresserant, vel auxiliares manus ab ea retraxerant. Noui enim aliquemex Principibus regni Gothorum, quingentos equites in quotidiana familia satis magnificè aluisse: cuius soror circa annum Domini M. D. XXXV. in ordinem plebeiæ multitudinis redacta, pœnam patitur, quòd maiores sui non satis pii fuissent in Ecclesiam, & Dei ministros: in quos ne prædium aliquod conferrent, voto pertinaci sese dudum astrinxerunt: quo casu multi à summo culmine nobilitatis ad vilissimam conditionem sunt detrusi. Iustum quippe est, vt ignobiles fiant, qui Deum, à quo est omnis nobilitas, in Ecclesiæ ministris contemnere non verentur. Neque opus est ad confirmandum hoc argumentum, exempla à diuinis literis petere: nam sacra historia vix aliquid frequentius, aut horribilius inculcat, quàm horrenda illorum tyrannorum, & sacrilegorum supplicia, qui ab initio institutæ Ecclesiæ, diuino sacerdotio iniurias, irreuerenti, & feroci ingenio irrogârunt.

Depositio potẽtum. Ignobiles quare multi fiunt? Scriptura sacra exhorret sacrilegos.

De plagis sacrilegorum &c.

CAP. XXVIII.

VNVM tamen hic ex Iosue VII. referre congruit de Acham: qui inter sexcenta millia pugnatorum, iussu Domini per tribus, familias, domos, & nomina quæsitus, repertus, & confessus est hoc modo: Vidi inter spolia pallium coccineum valde bonum, & ducentos siclos argenti, regulamque auream quinquaginta siclorum, & concupiscens abstuli, & fossa humo absondi &c. Quæ omnia extracta, & proiecta ante Dominum, tulit Iosue, filios, filias, boues, oues, asinos, tabernaculum, & cunctam supellectilem ipsius Acham: quem & duxit ad vallem Achor, & ait illi: Quia turbasti nos, exturbet te Deus in die hac. Lapidauitque eum omnis Israël, & cuncta quæ illius erant, igne consumpta sunt, lapidum aceruo id testante in hunc diem: locusque vocatur Vallis Achor in sempiternum. Quo facto auersus est furor Domini ab Israël, vt denuò ad gratiam recepti, de inimicis triumpharent: paucique eorum percusserunt vno die XII. millia oppressæ ciuitatis, & Regem suspenderunt. Solque & Luna, vt victores in cæteros hostes, quinque scilicet Reges potentissimos, fierent, stationem sui cursus annuerunt. Præterea cunctas gentes inimicas eis resistentes, in omnibus terris circumiacentibus, speciali numero Reges XXXI. gladio, furca, incendio, vel lapidibus deleuerunt. Domini enim sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israël, & caderent, & non mererentur vllam clementiam, ac perirent. Domino enim, & Mosi seruo eius (prout nunc inconuertibiles sacrilegi, & hæretici) semper durissima ceruice restiterunt, & indies adhuc resistunt, donec similiter, aut grauius puniantur. Vnum tamen hic addendum veniet, quomodo durus ille persecutor populi Domini Adonibezech, fugiens è prælio, Israël comprehensus est, & cæsis summitatibus manuum eius, ac pedum, in squallore sedens dixerit: Septuaginta Reges amputatis manuum, ac pedum summitatibus, colligebant sub mensa mea ciborum reliquias: sicut feci, ita reddidit mihi Deus: ne fortè sacrilegi pungentis conscientiæ flagitium (fame Ecclesiasticas personas occidendo) cum Lamech

Acham fur. Siclus 20. obolos habet. Vallis Achor. Lapidatus ẽ fur. Victoria redit. Reges 31. perire. Sentẽtia Domini fuit. Iudi. 1. Reges 70. Lamech.

dicere cogantur, Occidi virum in vulnus meum, septuplum vltio dabitur de Cain, & de Lamech septuagies septies, quia millies audierant, & audiunt cauendum esse ab hoc nequissimo & crudelissimo facto: quia opprimũt alium, vt ipsi oppressores semper grauius torqueatur: prout video D. Ambrosium Politum Archiepiscopũ Compsanum super quartum caput Gene. diligenter annotasse, videlicet inferentem alteri iniuriã, sibi primùm & maximè inferre. Possent quidem viri Ecclesiastici vim vi quandoq; repellendo, graues vlcisci violentias, aut duras auertere persecutiones: sed cùm in bono vincendum sit malum, scuto patientiæ aduersa grauissima venient tolleranda: vt fortè eo genere pugnandi sese à mortifera vexatione, & proximum à malo proposito, & pessimo opere liberare possint, exemplo & consilio beati Gregorii: qui de seipso (vt prædictus D. Archiepiscopus Ambrosius cap. præallegato refert) testatus est, se potuisse Longobardorum tyrannidem debellare, ita vt ne vnus quidem in Italia remansisset: maluisse tamen cum cæteris iniquum sufferre iugum, quàm se Dei, & Christi Regis pacifici vicarium, sanguini admiscere. Veruntamen ea mensura & modo ferenda est iniuria, vt non conturbetur Reipublicæ tranquillitas, & commune bonum.

Ambrosius Politus. Iniuriã inferens sibi primũ nocet. Scutum patientiæ. Gregorius potuit, sed noluit se liberare de ꝑsecutione Lõgobardorum. Modus ferendi iniuriam.

De remediis sacrilegiorum auertendorum.

CAP. XXIX.

ONSYDERATA prædicta Prælatorum indicibili patientia, vitæq; sanctitate, & horrore tam immensi sceleris, & infamia sobolis procreatæ, ac procreandæ, grauiq; Ecclesiastica censura, & multis ac infinitis malis, ex odio & discordia secuturis, sæpissimè Reges & Principes Aquilonares, offensos Episcopos & prælatos, ob vitæ sanctitatem & admirandam fidei constantiam, ne illatæ iniuriæ Deo vltore vindicentur, recipere solent ad gratiam & fauorem: quemadmodum potentissimus Rex Suetiæ Magnus cognomẽto Ladalaas, cum sanctissimo Antistite Brynolpho Scarensi, seditiosis procurantibus pro hoste reputato, atq; pluries ad mortem quæsito, celerrimè cunctis admirantibus, & congratulantibus in gratiã venit. Die etenim Assumptionis beatissimæ Virgini dedicato, circa annũ Domini M. CC. LXXXV. solẽni missa Pontificis audita, depositisq; à se, & satellitibus suis omnibus armis, ante pedes altaris & Præsulis se prosternens, humilimè scelerati ꝓpositi veniã sub Ecclesię disciplina petiuit, & accepit, Pontificem in arcem suam Regiam, honorificè, vt secum pranderet, adducens: indeq; secutum est, vt serenior conscientia Regis fieret, & Episcopo ac clero eius vbiq; daretur tranquillitas maior: quod exemplum necessitate per occasionem exorta, quantò magis & Reges, & Præsules (seclusis susurronibus) in mutuam gratiam redeuntes, secuti fuerint: tantò quietius, & amœnius vtriusq; gubernia solidantur, & crescunt. Dixi, Susurronibus seclusis: quia hi vt detractores clàm & secretè, immò & publicè ita innocentes plerunq; in moribus, vita, fama, & omni actione maculant, vt grauius ea malignitate feriant, quàm si eisdem in fronte & oculis infligerent vulnus. Magnam sortitus est laudem Serenissimus Princeps regni Suetiæ Suanto, qui tales artifices venenatæ linguæ nunquàm passus est altero absente aliquid enarrare: sed iussit hunc eo loco, quo loqui, vel detrahere cœpit, donec pars altera responsura accederet, firmo pede manere. Idq; sine dubio fundatum

Horror sceleris reuocatã malo. Cõcordia restauratur. Magnus Rex Brynolphus Episcopus. 1285. Cõcordia beata. Natura pessima susurronum. Suãto princeps.

fundatum sciuit in veteri lege Deute. XIX: Si steterit testis mendax contra hominem accusans eum præuaricationis, stabunt ambo, quorum causa est, ante Dominum in conspectu sacerdotum, & iudicum, qui fuerint in diebus illis. Itaque nec susurrones, nec detractores quis bonus Princeps audiat, si à sacrilega suspicione æstimari velit immunis. Verba enim susurronum penetrant ad intima cordis. Prouer. XXVI. Primùm omnium tales aduersus Ecclesiarum pastores, vt bona eorum auferantur, instanter insistunt.

Testis mendax Deut. 19.

De periculosa vexatione parentum, & exemplo resipiscendi.

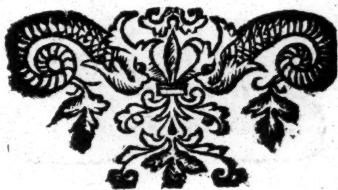
CAP. XXX.

ORSITAN opportunè superioribus capitulis declarantibus, quàm impium sit violare patres spirituales, nonnihil eisdem superaddetur, quàm inhumanum etiam sit, dissolutis moribus bonos molestare parentes, eosque vexare, quibus ipsa natura semper admonet obedire, quemadmodum in bestiis tigridum aspicitur, & ciconiarum: quæ eiusdem naturæ instinctu genitores suos nedum cibis senecta instante refouent, sed excidentibus plumis à frigore tegunt. Affertur ideoque exemplum non incongruum hoc loco, quomodo ab huiusmodi naturali lege erratur, & rursus conditore naturæ iuuante, reditur ad eam. Atque inter alia magis pium adest de Rege Franciæ Dagoberto documentum: qui iram patris sui Lotharii Regis meritus, eò quòd consiliarium eius cæsum, & detonsum dehonestauerat, Parisios ad Ecclesiam S. Dionysii confugit: & quia inde nullo modo extrahi potuit, locum illum semper cordi habuit. Tandem patre mortuo, regimineque suscepto, ad vltimum correxit vitam, prout sequens eius publica confessio attestatur: qualem pœnitentiam si oppressores Ecclesiarum tempore opportuno imitando prospicerent, forsitan & ipsi, & stirps, ac plebs eorum in amœniori quiete viuerent, & securiori conscientia vltimo surgente fato hinc emigrarent, prout in sequenti capitulo declaratur.

Natura tigridũ & ciconiarũ.

Dagoberti Regis Franc. facinus.

De piissimo exemplo recompensationis domibus, & personis Ecclesiasticis iustissimè faciendæ.

CAP. XXXI.

Attestatio Dagoberti Regis Francorum.

AGOBERTVS Magnus diuina clementia Rex Francorum. Omnibus regni sui primatibus, immò cūctis Christifidelibus præsentibus & futuris. Notum facimus, quòd patre meo Lothario defuncto, paterni regni curam suscepi: sed iuuenili ductus leuitate deceptus, Regalis officii debitum neglexi: & maximè inter alios excessus meos, Ecclesiarum Dei destructor, & dissipator esse cœperam, nec diuinæ maiestatis oculos, nec hominum veritus acclamationem. Tandem Dei benignitas obstinatæ mentis superbiam conterens, virga correctionis iniquitates meas correxit, & mihi castigato veniam non negauit &c. Quasi autem modum pœnitentiæ imponens, in hoc mihi spem plenæ posuit indulgentiæ, si ad honorem Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum sanctorum, quos magis offenderam, domum diuinis aptam seruitiis construerem &c. Igitur sub certa spe remissionis peccatorum nostrorum, reddentes alacri studio votum, quod fecimus, Ecclesiam in honorem sanctæ Trinitatis, & sanctæ Mariæ construximus: quam sublimare, & Regali munificentia ditare decreuimus &c. Datum in monasterio Vissenburgensi mense Maio, anno regni eius XXIIII. & anno Domini DC.XXIII. Quod monasterium ordinis est diui Benedicti, VIII. milliaribus ab Argentina secundum Rheni cursum distans. Refert præterea Sigebertus in morte huius Dagoberti, de quo per visionem cuidam reuelatum est, quòd anima eius ad iudicium rapta sit, & multis Sanctis contra eam pro expoliatione suarum Ecclesiarum reclamantibus, cùm eam iam mali angeli vellent ad pœnas inferni rapere, interuentu sancti Martyris Parisiensis Dionysij, cui ipse maximè deuotus fuerat, à pœnis liberata est. Huius etiam filius Sigebertus à sancto Amando baptizatus, cunctis tunc tacentibus, infans XL. dierum, respondit Amen.

Deus pœnitentibus veniam præbet.

Monasteriū Vissenburg.

S. Dionysius liberauit aīam Dagoberti.

Infans 40 dierū baptizatus respōdit Amen.

De necessa-

De necessaria extirpatione errorum, & falsarum doctrinarum.

CAP. XXXII.

EC minus pœnitendum erit, præsertim Principibus Aquilonarium regionum, quòd contempta maiorum pacifica doctrina, ac piissimus moribus, admiserint errorum magistros, auribus seruientes: qui propriæ prudentiæ ita ardenter inhærent, & assentiunt, vt nulla scripturæ veritas, aut ratio, æstimari, recipi, aut pro dogmate legenda tradi possit, vel debeat, nisi eam approbauerint sacrilegi nouatores: quorum tamen ita discors opinio est, vt ne in vna quidem ciuitate, domo, vel camerula idem sentire possint. Cuius erroris causa est ignorantia, vel deprauatio scripturarum, ac odium, quo feruntur in sapientes, veram religionem cum doctrina conformiter, & vbique profitentes: eò quòd nulla religio (teste Lactantio) sine sapientia suscipienda est, nec vlla sine religione probanda sapientia. Et ita summi viri veritatem attigerunt, & bene tenuerunt, vbi aliqui per infucatam eius interpretationem falsa opinione illusi, retrorsum abierunt, & demum in profundum errorum descendentes, & agnitam veritatem impugnantes, omnem Christi fidelium vnitatem ad summam discordiam (in qua quotidie suspirant oppressi) attraxerunt: quasi verum prouerbium non esset, Vnus ædificans, alius destruens, minimè prosperabitur. Respiciant ergo cordati Principes, magnanimique Duces, quàm confusissimum fit, & ludibriosum, si ductores exercitus, alteri quàm proprio victoriam fauendo Principi, sunt discordes: & vt apertius prospiciant casum, diligenter consyderent, si in vno exercitu tot fuerint duces, quot legiones, quot cohortes, quot cunei, quot alæ: primùm nec iussu poterit acies (vnoquoque periculum recusante) faciliter dirigi, neque quòd suis propriis consiliis vtantur omnes, discretius temperari. Diuersitas enim affectuum parit ineuitabilem perditionem. Auferantur ergo impiorum dogmata, & cessabunt iurgia: extirpentur mores, & violentiæ hæreticorum nequissimæ, & vbique instar aureæ ætatis pax erit, & concordia dulcis.

Magistri errorũ

Hæretici semp. discordes.

Causa discordię.

Religio & sapientia coniũcta

Vnus ædificans & alter destruens, periclitãt.

Duces discordes.

Dogmata ĩpiorum auferenda

De optimo remedio discordias, hæreses, schismata, ac reliquos detestabiles abusus abrogandi.

CAP. XXXIII.

VEMADMODVM annis superioribus nonnullis Lutheranæ impietatis professoribus, more seditiosorum studentium, è Viteberga oppido Germaniæ ad Aquilonaria regna reuertentibus, posthabita ratione legum, & Canonum, de rebus fidei coram laicis, pulchrum videbatur disputando veritatem opprimere, & errores inducere, atque vi & metu trepidantes Catholicos, expresse tamen nunquam consentientes, obruere, & ad suas ineptias compellere, & coram simplici populo omnia sua vera esse, & seruanda præscri-

Studentes Vitebergenses seditiosi.

bere: Ita & optimum, ac necessarium reducendæ securitatis erit remedium, vt autoritate Regum & principum, quæuis errata iuxta laudabilem veteris Ecclesiæ ritum, arbitrio & integritate bonorum hominum, quoad fieri poterit, obliterentur, & diligenter præcaueantur, ne amplius tam perniciosæ & illicitæ disputationes, toti populo incessanter nocituræ, Principum constitutione permittantur, scilicet vt nemo siue clericus, siue laicus, publicè vel priuatim (vt sanè D. Brunus vltimo cap. VI. lib. de hæreticis pro publico bono suadet) de fide Catholica propria autoritate disputet, & ea, quæ à sacris Conciliis semel diffinita sunt, denuò in dubium reuocet: ne nouæ nascantur hæreses, aut semel extinctæ, in grauius Ecclesiæ damnum reuocentur. Decet enim salubriter decreta, stabili firmitate perpetuò fore permansura. Non enim omnium est (teste Gregorio Nazianzeno) publicè, & semper de Deo contendere, disputare, vel exquirere naturam: nec ita vilis est sacræ scripturæ sermo, vt vulgo indocili, & homunculis reptantibus adhuc pateat: immò nec semper, nec omnia, nec omnibus, nec ab omnibus sunt proferenda. Sed est & quando, & quibus, & inquantum, & eorum, qui ingenium, atque industriam sumpserant in disciplinis speculatiuis, atque eorum, qui nôrunt, amotis corporalibus, incorporalia & spiritualia conspicari. Sed ante omnia illorum est, qui & anima, & corpore iam purgati sunt, vt minimum qui certè purgantur. Qui verò minus purus est, quomodo audet purum contingere? &c. Hæc autem post illa quoque proferenda sunt, in quibus delectati sunt, cantica, post ventris, & eorum, quæ sub ventre sunt, curam: à quibus etiam hoc delectationis loco ducitur, si de rebus diuinis contentio moueatur, vt in controuersiarum certamine delectentur. Virtus prætereà, & capacitas est in auditore attendenda, quia diuina mysteria non nisi à puris, & per puros sunt tractanda, qui sceleribus & sacrilegiis non fuerint inquinati.

Remedium efficacius.

Constitutio catholica.

Grego. Nazianzenus.

Circūstantiæ necessariæ.

Impurus nil rectum iudicat.

Capacitas auditoris attēdēda

De temerariis disputatoribus prohibendis.

CAP. XXXIIII.

LEGES igitur, quæ disputationes & tractatus, tam publicos quàm priuatos, de Deo & fide Catholica prohibent, non examinationem, & doctrinam scripturarum interdicunt, sed eorum tantùm temeritatem coërcent, qui non verentur propria autoritate de dogmatibus fidei disputare: immò noua, & falsa dogmata pro veris asserere, & aliorum animis instillare, & quæ semel rectè diffinita sunt, in dubium reuocare, condemnare, & retractare, quasi ipsi soli sint Apostoli, soli prophetæ, soli magistri: non solùm errantes ipsi, sed multos etiam alios in barathrum errorum suorum præcipitantes. Ac talem quidem disputatorem ita alloquitur prædictus Nazianzenus, referente eodem Bruno: Esto tu excelsus, & excelsorum superior, & supra nubes ascende, si libet, & inuisibilia conspicare, & ineffabilia sermone complectere: supra Heliam assumere, & supra Mosen facie ad faciem vide, si potueris, Deum: supra Paulum quoque ad tertii cœli eleuare fastigia: cur & alios sub die vis plasmare? cur Theologos sub momento temporis facis? qui de diuina natura disserant, cùm suæ sint vitæ adhuc penitus ignari, vt putes eos velut inspiratam à te magis, quàm elucubratam suscepisse doctrinam, & imperitorum verbis quàmplurimos agis conuentus? vt quid araneis colligas infirmos, & contrahis, velut sapientiæ eis aliquid largiturus? vt quid examen

Temeritas disputantiū cohibenda.

Errantes secum multos in errores ducunt.

Temerarii & ptinaces hic taxantur.

Theologi facti in momento.

Examē vespaꝝ

men vesparum aduersus fidem concitas? vt quid dialectica religionem decorare se credit, vbi magis per dialecticam religio fœdatur? quasi gigantomachia aduersus Deum pugnatur in terra &c. Optima ergo lex Platonis est, ne quis iuuenum quærere audeat, rectè ne an contrà, se leges habeant: sed vno omnium ore, vnaque voce rectè, tanquam à diis compositas, concedi præcipiat, nec vllo modo aliter pati quicquam à iuuenibus cogitari. Senem autem, si quid excogitârit, principibus, nemine iuuenum audiente, referre. Hanc legem Platonis Eusebius lib. XII. Præparationis Euangelicæ, & Marsilius Ficinus in lib. De religione Christiana probat, adolescentes non temerè de religione iudicare debere. Nam & secundum Augus. de legibus temporalibus, cùm fuerint institutæ & firmatæ, iudici iudicare non licebit, sed secundum eas.

Gigãtomachia. Lex Platonis. Senes principibus referãt excogitata. Adolescentes.

De forti constantia tempore hæresum, ac schismatum obseruanda.

CAP. XXXV.

PERSECVTIONEM, & exilium XXXIII. annis propter fidem sustinens, semper notaueram admirabilem Dei clementiam sperantibus in se misericorditer affuisse, & ita cum tentatione dedisse prouentum, vt nullius hominis læsa fuerit constantia, qui firmo proposito, & opere perstiterat in sua suscepta, & iurata sanctissima religione. In quo tamen tentamine maiorem constantiam in sexu fragili, monialium scilicet, viderã, partimque à fidedignis seruari perceperam, quàm in professis religiosis, aut sacerdotibus ordinatis: qui ad omnem venti motum nulla facta resistentia, post seculum & carnis desideria abeuntes, turpiter defecerant: & hi resperi luxurie luto, secum quoscunque malè persuasos detraxerant in perditionem, maximè quia Satanam præuenerunt in tentatione, periculis sese vltro exponentes, dum fragiles ipsæ personæ constantissimè seruando regulam, steterunt aduersus omnes impugnatores. Cuius rei vnum aut alterum è multis sufficiat adduxisse exemplũ, præsertim in Imperiali ciuitate Lubicensi Germaniæ inferioris ostensum: vbi circa annũ Domini M.D.XXV. moniales S. Annæ magno numero effossa humo noctis tempore, lignis & lateribus ianuas, & muros reparârunt: quos impurissimi Lutherani (nescio qua potestate conniuente) impunè de die perfregerunt. Item in Rostochio, ne per similes homines extrahi possent castissimæ virgines à monasterio, brachiorum manuumque complexu more formicarum, immobiles sese reddiderunt. Item moniales S. Birgittæ in Suetia ad nobilium nuptias incessanter stimulatæ, mortem potius eligentes, quàm castitatem Deo consecratam contaminare, vllo modo consentirent. Ita & aliæ personę similes pluribus in locis constantissimè perseuerant, vbi plures viri turpissimè sunt collapsi: quia vt tempori se conforment, furem videntes, currunt cum eo, atque cum adulteris ponunt portionem suam, donec Deus iam tacens arguat eos, & statuat pœnas contra faciem eorum: vt & hi, & alii hæc intelligant, qui obliuiscuntur Deum.

Exiliũ 33. annorum. Sexus fragil. cõstantior repertus in persecutione Lutherana. Moniales Lubicenses constantissimæ. Rostochienses. Vastenenses.

De eodem, quòd in opinionem hæreticorum non est descendendum.

CAP. XXXVI.

LANDA admodum, & nimium perniciosa licentia multos hoc infelici æuo decipit, vt tempori se conformantes, remissiusq; agentes, non ita austerè viuant, nec regulas obseruent, vti olim à patribus fuerat institutum: quia iam subtilior, inquiunt, est mundus, & grauiora tentamina fragilibus offeruntur: & ita de similibus argumentis serpentinæ scholæ in paradiso institutæ: quasi securiores forent in omni optata prosperitate, quàm in tentatione, & flagellatione iustorum, in qua perficitur virtus: vel quasi pacem ampliorem consequantur in Republica, quando remissiori deuotione seruiunt in Ecclesia: prout præfectus Valentis blandè monere conatus est Magnum Basilium, vt tempori parêret, & non tot Ecclesias propter prauam dogmatum subtilitatem vexari pateretur &c. Cui respondit: Adolescentibus, inquit, hæc verba congruunt: illi, & illorum similes, talia promissa respiciunt. Qui autem diuinis innutriti sunt eloquiis, corrumpere de diuinis dogmatibus, nec vnam quidem syllabam patiuntur, sed pro his (si contingat) etiam omnes mortis species amplectuntur. Amicitiam autem Imperatoris magnam quidem cum pietate iudico: sine qua perniciem potius hanc appello. Cumq; præfectus sæuiret in eum, stultumq; vocaret, S. Basilius ait: Hanc quidem stultitiam semper habere exopto. Prætereà Gelasij Papæ doctrina est, quòd in his, quæ ad fidem pertinent, requisiti, aut rogati, vt impiorum voluntati condescendamus, non ad inferiora descendendo deficiamus: ac propterea non condescendendum his, qui ex superiori loco à Catholica & Apostolica communione, ad inferiora quæq;, & ad hæreticam, damnatamq; confusionem prolapsi sunt. Fateor condescendendum esse infirmioribus: sed ita, vt ab errore reuocentur ipsi, non vt nos eorum errori communicemus. Descendit Dominus de cœlo, vt hominem ab errore liberaret, non vt eius misceretur errori. Sed & ipse præmonuit, vt qui in tecto consisterent, non descenderent, nec ad ea, quæ in domo videntur esse tollenda. Rursus Apostolus, qui abundantius omnibus laborauit, cùm de veritatis custodia ageretur, clamat: Quibus nec ad horam cessimus subiectionis gratia, vt veritas Euangelii permaneret apud vos. Qui ergo hæreticis ita condescendunt, vt eorum erroribus consentiant, hi non condescendunt ad subueniendum, sed vt cum ipsis ad inferna demergantur. Quo pacto nullus Catholicus hæreticis condescendere debet, sed mortem etiam prius pati, nedum corporis, bonorumq; periculum subire: quàm paternæ traditionis fidem ab omni præuaricatorum contagione discretam abroget, atq; relinquat.

Temporisantes periculosi.

Virtus pficitur tentatione.

Basilius Mag.

Species omnes mortis p eloquiis diuinis sustinendæ.

Gelasius papa.

Hæretici descendant corrigendi ad Christianos.

Cōdescēdentes hæreticis descendunt.

De Prin-

De Principum funeribus, sepulturis, & testamentis.

CAP. XXXVII.

TANDEM omnibus huius vitæ cursibus diuerso viuendi genere consummatis, restat videre nouissimum spectaculum, quod in Septentrionalibus terris erga Principum, ac nobilium funera, tam vetusto quàm recenti tempore, solitum est obseruari. Mos antiquorum erat, cadauera Principum in frondosis arboribus, præsertim quercinis, tanquam sacris locis numinibus consecratis, suspendere, aut flammis iuniperini ligni comburere, vel certis monticulis grandibus saxis, vel quadrato, vel rotundo ordine circũseptis, humi cum gladio & claua recludere, quemadmodum in primo huius operis libro de superstitioso paganorum sepulturæ ritu, deprehẽditur vsitatum: prout etiam Saxo lib. VIII. de victo, & mortuo Danorũ Rege Haraldo meminit: cui victor Rex Suetiæ Ringo fastuosissimũ adhibuit funeris cultum. Hęc etenim pietatis cõditio est, vt victum victor inferiis prosequatur: & qui defuncto hosti (teste eodem Saxone lib. III.) iusta persoluerit, superstitis sibi fauorẽ adsciscit: viuumq́ beneficio vincit, quisquis extincto studiũ humanitatis impendit. Longe tamen (Christiana religione suscepta) meliori modo vitę, ac morti, & famę, ac soboli nunc ꝓspiciunt, q̃ vllo transacto æuo, hac potissimùm ratione, vt quæ ad animæ salutẽ, domus incolumitatem, subditorum pacem, & debitorũ solutionem pertinent, maturè disponant. Sed prius Ecclesijs stabilia bona contribuunt, vnde eorum, hæredumq́ memoria ad honorem Dei habeatur in æterna commemoratione. Sed heu dolor hac infelici tempestate prædia diuinis obsequiis multimoda votorum, literarum, iuramentorum, ac sigillorum firmitate exhibita, ac immemorabili æuo pacificè possessa, infami violentia rapiuntur ad humanos abusus, & Deo, cui tradita sunt, subtrahuntur, vt illis inseruiant. Ideoq́ sacrilegi sunt, qui opes suas, quasvel ipsi, vel maiores eorum semel Ecclesijs donauerunt, reuocant. Nam omne, quod Domino consecratur, siue fuerit homo, siue animal, siue ager, vel quicquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino, & ad ius pertinet sacredotum. Ergo qui à Domino, & Ecclesia auferunt,

Mors vltima linea rerum.

Mors sepeliẽdi antiquitus.

Saxo.

Conditio pietatis.

Dispositio in monturis.

Bona Deo dicata profanãtur.

Sacrilegi.

vastant, inuadunt, vel eripiunt, vt sacrilegi iudicantur: de quibus etiam Ambrosius c. sunt qui XVII. q. IIII. Tales Varense Concilium necatores egentium, & infideles appellat, ac ab Ecclesiis abiiciendos suadet. Ita & Concilium Agathense omnes condemnat, qui oblationes parentum aut donatas, aut testamento relictas, retinere perstiterint, aut id, quod ipsi donauerint Ecclesiis, vel monasteriis, crediderint auferendum, velut necatores pauperum, quousque reddant, ab Ecclesiis excludantur. Sed omnium pessimi sacrilegi sunt, qui res immobiles Catholicorum principum liberalitate sacrosanctis Ecclesiis collatas, ab iisdem auferunt: grauiusque censebitur, si in hæreticos, & schismaticos transferantur: idque sacrilegii genus iure Canonum excommunicatione, infamia, carcere, exilio, & multa pecuniaria coërcetur.

Necatores egentium. Sacrilegi omniũ pessimi. Pœna sacrilegorum.

De eodem.

CAP. XXXVIII.

MNES Ecclesiæ raptores, eiusdemque facultatum alienatores, à limine sanctæ matris Ecclesiæ anathematizãtur, & Apostolica autoritate pelluntur, damnantur, atque sacrilegi esse iudicantur. Item si quis oblata Deo, dederit alteri, vel acceperit (vt c. In canonibus XVI. q. I.) prẹter Episcopi, vel eius Vicarii consensum, ad dispensandam misericordiam pauperibus, & qui dat, & qui accipit, anathema sit. Item qui res Ecclesiæ, iussu & largitione Principũ, vel quorũdam potentum, aut quadam inuasione, vel tyrannica potestate tenuerint, & filiis, vel hæredibus suis (vti iam factum videtur) quasi hæreditarias reliquerint, nisi citò res Dei admoniti ab Episcopo, agnita veritate reddiderint, perpetuo anathemate feriantur. Item valde iniquum est, vt quæcunque pro remedio peccatorum, vel salute, ac requie animarum suarum vnusquisque venerabili Ecclesiæ reliquerit, à Christianis, & Deum timentibus hominibus in aliud transferri, vel conuerti permittatur &c. Vrbanus Papa sacrilegos perpetua infamia, aut carcere, aut exilio perpetuæ deportationis damnat. Pecunia Ecclesiastica furto, & rapina subtracta, reddatur in quadruplum iure Canonum. Item si qui monasteria, & loca Deo dedicata infringunt, & deposita, vel alia exinde abstrahunt, damnum nouies componãt, & immunitatem tripliciter, & veluti sacrilegi canonicè subiugentur. De iure ciuili, qui publica sacra compilauerint, capite puniuntur. l. sacrilegi ff. ad l. Iul. pecul. Prætereà qui veteres, aut autoritate sanctæ Ecclesiæ, aut Catholicorum Principum, pro temporum, locorum, & personarum ratione abrogatas leges rursus propria temeritate reuocant, & pro legibus citant, tanquam qui nullo autore habito, falsis constitutionibus vtuntur, veluti falsarii puniuntur: quorum pœna olim erat, aquæ & ignis interdictio: hodie verò deportatio. Et si seruus sit, qui admisit, vltimum supplicium.

Pœna eorũdem. Dãs & accipiẽs anathema sit. Pœna perpetua. Infamia perpetua. Pœna capitis. Falsarii deportatione puniũtur.

De fals-

De falsis interpretationibus legum, & scripturarum.

CAP. XXXIX.

EADEM etiam pœna tenentur, qui falsis interpretationibus leges dolo malo corrumpunt: cuiusmodi sunt, qui sacram scripturam Veteris & Noui testamenti, sacros Canones, & sanctorum Patrum scripta, de vna lingua in aliam falsò transtulerunt, vel his ipsis aliquid addunt, aut detrahunt. Si enim falsi pœna tenentur, qui edicta publicè proposita dolo malo corrumpunt, quantò grauius puniendi sunt? qui diuina mandata Spiritu sancto autore scripta, atque omnibus fidelibus proposita, sacrilega mente deprauant, atque corrumpunt. Sic & qui verba sacrarum scripturarum, & legum captant, & secundum propriam ingenii virtutem, vel intelligentiam ea legentes, vel docentes, in alium sensum, quàm spiritus veritatis exoptat, detorquent (si quidem id dolo faciunt) vt hæretici, & rei criminis falsi plectuntur. Ita Gregorius VII. VVladislao Bohœmorum Duci scripsit, ac prohibuit, ne (vt optauit) scriptura sacra verteretur in linguam vulgarem: quoniam tam secreta maiestas est in ea, vt difficulter translatæ, sensus secretorum Dei poterit in ea postmodum deprehendi: immò nunquàm deuotior fieret populus, quando sciens facilitatem in contemptum verteret, quod in reuerentia consueuerat admirari, & iam in ceruisiaria taberna irrisoriè decantatur. Qui autem legumlatores, & earum iustos interpretes, aut alios quoscunque Catholicos calumniantur, pro diuersitate criminum puniuntur: & qui innocentes accusat, eadem pœna plectatur, qua intendebat calumniosam actionem, ne mentiendi licentia permaneat impunita: quam pœnam dum principes, Aquilonares præcipuè (quos vellem hæc omnia sanè intelligere, & celerius auertere) secundū municipalia sua iura prouidentius attenderēt, pauciores essent Reipublicæ, & eorūdem principū hostes, qui incessanter indigenas turbarent, Ecclesias destruerēt, clerum spoliarent, & Regi mouerent contumeliosissimam rebellionem. Res enim secularium Principum semper in deterius lapsura cernitur, quando quod Deo dedicatum est, vel ipsi spoliant, vel qui cōniuendo vbi possunt, & tenentur, raptores non puniunt, donec & ipsis Principibus iusto Dei iudicio truculentior iniuria inferatur, & præsertim fingentibus se nescire, quod crudeliter exequendum dederant in mandatis.

Falsi interpretes.

Similitudo pœnalis.

Interpretes falsi vt hæretici puniendi.

Greg. VII. VVladislao duci scripsit.

Taberna ceruisiaria.

Calumniatores.

Licentia mentiendi auferēda.

Res secularium principū deteriorantur.

Nescire turpissima excusatio est.

Adhuc de incomparabili astutia, & malitia sacrilegorum.

CAP. XL.

ED nec tales Herodianæ vulpeculæ, aut Pharaonis macri boues, omnia pinguia & virentia deuorantes, & nullum saturitatis vestigium relinquentes, sine pœna euadent. Dicit enim scriptura, quòd Spiritus sanctus effugiet fictum. Immò terribilius adiicit: Væ duplici corde, & labiis sceleratis, manibus malefacientibus, & peccatori ingredienti terram duabus viis, quæ obliquè euntibus videntur rectę, sed celerius & periculosius gradictem, perducunt in laqueum, & perditionem. Vouent, & reddunt Ecclesiæ bona, sed simulato corde: vt ficta aliqua ratione ea repetant ad profanos vsus, & hæreditate possideant, ac distribuant in generationes. Quàm autem grande malum hoc sit, semel Deo, quod vouerit, aut retinere, aut repetere, vel mortifera præuaricatione vsurpare, exemplo sunt Ananias, & Sapphira: quos de pretio agri quandam partem infideliter subtrahentes, non solùm vox Apostolica, tanquam diuini iuris peruasores increpuit: sed etiam seueritas iustitiæ cœlestis occidit. Beatus denique Petrus non solùm fraudis vitio memoratum Ananiam dixit obnoxium, quin etiam cor eius à Satana pronuntiauit impletum, dicens: Anania cur impleuit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto, vt fraudares de pretio agri? nonne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? Qui vtique fecisti hoc, non hominibus mentitus es, sed Deo. Si quis igitur rem Domino iam deuotam, carnali victus illecebra, crediderit denuò reposcendam, non est legitimus rei suæ possessor, sed diuini iuris inuasor: & ideò qui furabatur, amplius non furetur: ne pro tantillula substantia (arguente, & prædicente conscientia) irreuocabilem infamiam, & detestabile nomen (quod Gothico vulgari Kirkietiuf dicitur) incurrant, & demum apud inferos horrorem, & cruciatum: quem vtique etsi tam sceleratorum Principum filii, sacrilegam impietatem detestantes, & omnia probissimè agentes, euadere potuerint: tamen offensæ diuinitati, & læsæ Ecclesiæ necessariò erit satisfaciendum: vt rebus, & personis iuxta veterem religionis integritatem, legitimè restitutis, in se, & sobole secutura sint securiores: alioquin paterna rapacitas redundat in filios filiorum. Habet & Plato in prima epistola contra tyrannum hoc carmen:

Heu miser hìc perii, nullis suffultus amicis.

Gene. 41. Spiritus effugiet fictum.

Væ duplici corde.

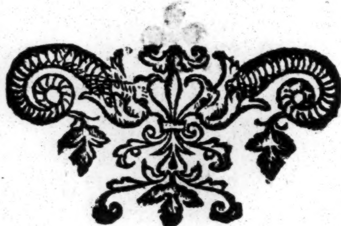
Malum grande Ananias Sapphira occidũtur.

Verbũ beati Petri terribile.

Inuasor diuini iuris.

Filii emendent errata parentũ

Rapacitas paterna.

De dignis personis Ecclesiæ restituẽdis, & indignis repellẽdis.

CAP. XLI.

VOD autem de personis dignis, & honestis Ecclesiæ restituendis, vel præficiendis, vnà cum ablatorum bonorum restitutione, dictum est, maximam habet annexam necessitatem: quia ex earum præsentia, veluti hominum assiduè Deum pro publica salute deprecantium, pax, & amicitia pariter, & omnium rerum abundantia reuertetur. Nec formidanda erit discordia fratrum Regiorum, aut filiorum nobilium, quando tales adsunt mediatores, qui eos in dulci concordia fouere velint, & poterint, ne mutuò se lacerent, velut bestiæ in solitudine congredientes: queadmodum in Aquilonaribus regnis iam iam imminet: & nisi Deus placatus auerterit, discordia hæc (ablatis regni thesauris) paritura videbitur irreparabilem perniciem, & confusionem. Tuncq; in tormentis aperient oculos, & dicent, Meritò hæc patimur, dum nullam commiserationem cum conseruis nostris (bonis omnibus spoliatis, atq; eiectis) haberemus. Tunc etiam intelligent, quomodo irreligio, & violentia numinibus, ac sæuitia, & irrisio hominibus sit inuisa, ac odiosa. Nec deerit huic rei exemplum in gente Longobardorum, Gothorum sobole: quæ vt Paul. Diaco. lib. V. cap. VI. refert, oraculo diuino contemptui habito, periit, dum diui Ioannis Baptistę Basilicam in Modicia constitutam, per viles personas ordinari permisit, ita vt indignis, & adulteris, non pro vitæ merito, sed pręmiorum datione, iisdem locus venerabilis largiretur. Quid autem nunc fieret superbis contemptoribus, & Ecclesiarum impiis sacrilegis, si Deus vltionum eos, eorũq; apostatas, Ecclesiarum occupatores, disperderet, & puniret? & vtiq; (nisi pœnituerint) puniet eos. Refert etiam antiquus, & fidelis autor Sigebertus, quòd Clodoueus Rex Franciæ, corpus sancti Dionysij Parisiensis discooperiens minus religiosè, licet auidè, os brachij eius fregit, & rapuit: moxq; in amentiam perpetuam incidit. Quid verò tam audacibus, & atrocibus religionis (nostri infelicissimi temporis) persecutoribus, & sacrilegis iusta Dei retributione eueniet, ab eo infallibiliter expectant, qui dixit: Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Caueantq; scriptum fore: Potentes potenter tormenta patientur &c. Et quòd horrendum sit incidere in manus viuentis Dei. Interim tamen dum aliena iniustè surripiunt, propriis spoliantur.

Restitutio bonorũ ministroꝶ.

Mediatores idonei.

Prophetia.

Irreligio et violentia.

Metropo. Vpsalen. lib. 5. in vita Olai archiepi hęc habet.

Clodoueus rex Franciæ amẽs factus ꝑpetuò

Admonitiones præuidendæ.

De pacifica gubernatione bonorum Principum, & periculo malignorum.

CAP. XLII.

TSI nonnunquàm boni Principes ob demerita subditorum (quorum maximè intererit, vt diutius viuant) Deo permittente, è medio subtrahuntur, immò & filii eorum præmatura morte, vt parentes in alio seculo excipiant, rapiuntur: tamen ea felicitas Aquilonaribus indigenis obuenerat, vt gubernantibus piissimis Principibus (quod rarius profectò acciderat) omnium securitas, atq; pacis, & rerum opulentia abundaret: idq; obuenerat ob causas superius lib. VIII. cap. IIII. de qualitate boni Regis allegatas. Insuper hic additur, quod

Principes boni salus populi sunt.

Pręsidẽtia bonoꝶ principũ valde vtilis.

Cōditiones bonorū regum.

diutius,tranquillius,& securius multò pręesse, ac prodesse solent, quando se (salua Regia honestate) amabiles, humanos, clementes, affabiles, largos, atq; munificos apud omnes,maximè desolatos, & quauis humana ope destitutos,exhibent: (vnde populi fauor,& Principis honor accrescet) quàm è contrario,quando omnibus sese minaces, & horrendo præbent. Seueritas nanq;,& austeritas,molestia, & subditorum multatio, & innocentum oppresio facit, vt Principes nimia elatione illusi, ad eam obstinatiam deueniāt,vt pace contempta,sanisq; consiliis spretis, fiant pertinaces in proposito,stupidi in iudicio,mente incorrigibiles,auaritia insatiabiles,tributis imponēdis intolerabiles,alienæ quietis turbatores, duri,torui,immites,inflexibiles, inexorabiles, & omnigena vitiorum caterua repleti, neminem etiam animo ferentes. Tunc euenire solet,vt subditi ad libertatem respiciētes,ea remedia,vel secreta, vel publica conspiratione cogitent,quæ nunquàm permittunt tam impium,& insolentem diutius gubernare. Cuius rei exempla,quia in recenti historia Gothorum & Sueonum, immò in aliis multis autoribus plurima, ac horrenda notata sunt, ex eis, si libet,requirantur: inueniturq;,quòd corripi merentur vt humani generis hostes.

Vitia principū

Principes pertinaces periculosissimi.

Reductio libertatis.

De eodem ex literis sacris.

CAP. XLIII.

NEQVE incongruè huic loco testimonium afferunt sacræ literæ, præsertim Deute. XXVIII. super benedictionibus bonorum, & maledictionibus reproborum applicandæ. Ibi etenim Dominus legitimè certantibus, præter alia infinita bona pollicetur, & præstat victoriam contra hostes: vt cùm per vnam viam venerint, per septem fugient à facie persequentis. Demumq; bonis promititur in eadem scriptura, quòd eos constituet in caput, & non in caudam: & erunt semper suprà, & non subter. Contra malos verò ingredientes & egredientes, mittet Dominus famem, & esuriem, & increpationem, donec conterat, & perdat eos velociter, propter adinuentiones suas pessimas, in quibus relinquunt Dominum: qui etiam adiunget eis pestilentiam, donec consumat eos. Præterea percutiet eos febri, frigore, ardore, & æstu, & aëre corrupto, ac rubigine, & persequetur, donec pereant &c. Tradet eos Dominus corruentes ante hostes suos: per vnam viam egredientur contra eos, & per septem fugient,& dispergētur,per oīa regna trrræ: eritq; cadauer eorū in escam cunctis volatilibus cœli,& bestiis terræ,& non erit,qui abigat. Percutiet eos Dominus vlcere Aegypti,& partem corporis, per quam stercora digeruntur: scabie quoq;,& prurigine,ita vt curari nequeant. Percutiet eos Dominus amentia,& cæcitate,ac furore mentis,& palpabunt in meridie,sicut palpare solet cęcus in tenebris: omni tēpore calūniam sufferent,& opprimentur violentia,& non erit,qui liberet eos &c. Præterea percutiet eos Dominus vlcere pessimo in genubus,& in suris,sanariq; non poterunt à planta pedis vsq; verticem capitis &c. Filios, & filias generabunt, & non fruentur eis,quoniam ducentur in captiuitatem &c. Aduena,qui cum eis versatur in terra,ascendet super eos, eritq; sublimior &c. Seruient inimico, quem mittet Dominus in fame,& siti,& nuditate, & omni penuria: & ponet iugum ferreum super ceruices eorum, donec eos conterat. Pręterea post multa adiicitur: Insuper & vniuersos lāguores,& plagas,quæ nō sunt scriptæ in volumine legis huius,inducet Dominus super eos,donec conterat eos: & remanebunt pauci numero, qui prius erant sicut astra cœli prę multitudine, quoniam nō audierunt vocem Domini Dei sui &c.

Deut. 28.

Caput nō cauda

Suprà et nō subter.

Pœnę pessimarum adinuentionum.

Pœnę malorum principum.

Cadauer.

Pœnę terribiles

Filii et filię captiuæ ducent.

Pœnæ non scriptæ.

Dispergen-

Dispergentur in terras alienas: habebunt cor pauidum, & deficientes oculos, & animam consumptam moerore: timebunt nocte & die, & non credent vitæ suæ: vendentur inimicis suis in seruos, & ancillas, & non erit qui emat. Hæc, & similia terribilis, & gloriosi Dei verba, quisque aut Princeps, aut subditus, incessanter consyderet, euitet, paueat, & caueat, ne plagis his corripiatur, & hora qua non putat, ad iudicium perpetuò, nisi pœnitentia purgatus fuerit, condemnandus eripiatur.

Cor pauidum

Plagæ præcauendæ.

De turpi fuga, & ludibrio eorundem sacrilegorum.

CAP. XLIIII.

QVO CIRCA comminationibus huiusmodi diuino iure in sacrilegos, & alios Ecclesiæ persecutores obiectis, si a maligno proposito, & nefario opere (quia illicò non puniantur) cedere, aut ablata restituere noluerint, procul dubio experiri cogentur, ex talibus violentiis eorum principatum non posse subsistere, nec fastidita subditorum patientia fieri diuturniorem. Nam etsi oppressi coram aliquo terreno iudice (eodem forsan, vel fœdiori crimine consperso) rectam sententiam, & executionem consequi nequierant: tamen clamore in cœlum porrecto multiplicatur supplicium, vt grauius puniatur oppressor. Interim eò miserior Rex, aut Princeps esse dinoscitur, quò ab omnibus habetur odiosior, & à nemine de præcauendo periculo informatur: immò quia crudeles armigeri, vel peregrini milites, bona ciuium & incolarum, iussu vel conniuentia Principis absque pretio deuorant, fugientibus ipsis regnicolis in exilium, impius ipse Rex, aut Princeps auarus, murorum & vacuarum ædium, non hominum sentiat se Regem, & rectorem: tamque horrendum, & ludibriosum experietur spectaculum, vt siue remaneat, siue post alios in exilium properet, semper quod aliis versuto ingenio, & feroci tormento præstiterat, longè amplius suæ personæ inferri videbit, maximè à militibus peregrinis, & falsis domesticis: qui non Principi tantùm, thesauroque eius, mille hominum iniuriis quæsito, insidiantur: verùm etiam Regi inferunt mortem: cui maior succedet infamia, quàm nequitiosa præcesserat vita. Gaudium enim sacrilegi vti hypocritæ, instar puncti breuissimum erit: immò & stirps ipsa, ac soboles secutura (teste Plutarcho in libro De institutione puerorum) quando ad altum fulcrum, id est sublimem torum deuenerit, tunc humana varietate filii solent descendere ad infelicem sortem &c. Sed multò magis, quando scelus parentum punitur in filijs filiorum, & generatione: atque interim de formidine, pudore, verecundia, atque periculo infligendę sibi necis, ab aliquo parentum suorum crudelitate oppresso, & spoliato, securi haud erunt. Quo casu quàm acriter multi sint vbique perempti, nil opus est peramplius ostendere.

Pricipatus violentus breuis.

Oppssores Dei iudicio relicti grauius puniuntur.

Rex murorum dicitur quãdo ciues fugantur

Rex quod aliis intulit, expectabit.

Extranei milites nedum Regi, sed thesauro eius insid ant.

Fulcrum nobilitatis tẽpore immutatur.

Scelus patris punitur in filiis filiorum.

De violatione cadauerum, & sepulchrorum.

CAP. XLV.

Violatio sepulchrorum infame nomen reddit.

Steno Stur iunior Princeps effossus comburitur.

Mēbra mortui excisa hinc inde mittebātur

Sylla tyrannus.

Alexander Magnus nunq̃ sęuit in viros minus mortuos.

Funus mortui inimici ꝓpria chlamyd' texit

Hannibal.

Antonius.

Agesilaus Rex.

QVIDAM etiam mortuorum sepulchra, vel ob odium defunctorum, vel spem reperiendi thesauri, vel salnitri coquendi, truculenta sæuitia violantes, impium & infame nomen, etiam ad posteros propagandum, hæreditare solent. De primo, scilicet ob odium & inimicitiam, nimis recens, & abominabilis memoria est de Rege Christierno eius nominis secundo: qui anno Domini M. D. XX. non contentus proditorum opera hostem suum Illustriss. Sueonum ac Gothorum Principem Stenonem iuniorem, vicisse in prælio, nisi etiam cadauer eius cum posthumo (vt superius lib. VIII. cap. XXXIX. de crudelitate eiusdem Christierni dictum est) nimia insolentia exhumasset. Satis enim erat inimicum vincere: victo autem insultare, aut illudere, ab omni humanitate alienum erat: immò adhuc omni barbarie indignius, excisa membra, crura videlicet, et brachia ignibus semiusta hincinde in terrorem prouincialium, ob talem pœnam rebellantium, transmittere. Militari quidem laude, quia hostem vicisset, gloriari poterat: sed cùm illius cadauer more lanionum ita demembratum circumferri permitteret, nimis insolenter, ac turpiter æuo sempiterno sæuiisse perhibetur. Ita & Sylla crudelitate sua fœdissima (cui non satis fuit viuis hostibus illudere, nisi mortuorum ossa è sepulchris canino more eruta, in flumen mergi iussisset) de Marii cadauere effecit, testamento cauens, vt ipse cremaretur, ne ab hostibus crudelius ludibrium pateretur. Ita Alexander Magnus non fecit: quia sicuti bello fuit terribilis, ita parta victoria clementissimus semper extitit. Nam cùm vidisset Darium à propriis famulis interemptum, grauiter ingemuit, & Bessum illius percussorem crudeli supplicio affecit. Darii verò corpus dempta sibiipsi Regia chlamyde, qua tunc indutus erat, ornauit, & ad illius matrem perferri iussit. Hannibal quoque Marcelli fortissimi hostis, cadauer splendidè ornatum cremari iussit, & reliquiis in argentea vrna positis, auream coronam imposuit, curauitq; vt ad filium mitteretur. Antonius cadauer Bruti, quem vicerat, purpureo paludamento suo inuolui iussit, & illius cineres ad Seruiliam eius matrem, & ad vxorem Portiam perferri curauit. Ita & Agesilaus Rex: qui sicut in bello fuit pugnator acerrimus, sic post mortem mitissimus est repertus: quod vtique huic, & omnibus similibus, laudem fortitudinis, & clementiæ gloriam peperit, & perpetuam famam longè amplius accumulauit.

De eodem

De eodem, quòd propter thesaurum aperiuntur sepulchra.

CAP. XLVI.

EFERT Franciscus Patricius Senensis, Solonem inter præclaras leges suas statuisse, ne quis in defunctos maledicere auderet. Pium nanque esse dicebat, sanctos eos putare, qui è vita discesserunt: & eorum vrnas violare, inexpiabilis religionis arbitratus est. Vnde Alexander Magnus Darii victoria potitus, cùm in Persas venisset, Polymachum virum nobilem, quòd Cyri sepulchrum demolitus esset, necari iussit, motus præsertim Epigrãmate Græcis literis sic inscripto: Quisque mortalium, & vnde veneris, te enim ademptu rum, scio hac lege. Cyrus sum, qui Persis imperium armis quæsiui: hoc quodcunque est, humi est, in quo corpus meum tegitur: noli me irridere. Hæc verba Alexandri mentem cõmouerunt, vt instabilitatem fortunæ cognosceret, & manibus defuncti Regis vltione violati sepulchri impio sanguine parentaret. Quanti etiam facienda sunt monumenta sepulchrorum, placido Epigrammate Semiramis Regina animi excellentissimi docuit: quæ cùm sibi sepulchrum non admirandi sumptus constituisset, inscribi iussit hæc verba: Quicunque Rex pecuniis indiget, aperto monumento, quod voluerit, accipiat. Has literas cùm legisset Darius, opinatus thesaurum absconditum esse, sepulchri lapidem deleri iussit: quo reuoluto, literas alias vidit, ad hanc sententiam scriptas: Nisi Rex auarus esses, & pecuniæ insatiabilis, mortuorum monumenta non violasses. Vrbana quidem irrisione auaritiæ crimen carpsit fœmina excellentissima, & Epigrammatum sepulchrorumque nimiam diligentiam contempsit. Quid nunc dicerent patres, & aui in Septentrionalibus Ecclesiis ante secula sepulti? quorum cineres effossa humò, simili auaritiæ titulo sub specie salnitri coquendi, à nepotibus, & filiis commixti stercore pecorino, vel fœtida vrina rapiuntur ad ollas: quibus cineribus ethnica barbaries, vt in terra permaneant, ignoscere solet. O caninam crudelitatem, ò rabidam amentiam & temeritatem, ò rem non visu modò, sed dictu quoque abhorrendam, è sacris locis sacros eruere cineres, vt ictibus, & globis adaptentur bombardarum. Meritò statueretur hic, qui Pompeiopoli Syriæ est, tumulus Strati poëtæ: in cuius monumentum iacti lapides, euestigiò in iacientem resiliunt, diuino potius miraculo, quàm naturali aliqua ratione. Anthei etiam LXX. cubitorum longitudine sepulchrum, Plutarcho referente, sacrum reputatur: cuius aliqua pars læsa nisi illicò reparetur, continua pluuia durat.

Lib. 5. de insti. reipub. ti. 10.

Violator sepulchri necatur.

Epigrãma Cyri

Noli irridere.

Epigrãma Semiramis Reginę.

Princeps insatiabilis hæc notet.

Sepulchra mortuorũ violant.

Tumulus Strati poëtæ & natura eius.

Sepulchrũ Anthei 70. cubitorum longitudine.

De modo Illustrium, ac Nobilium virorum sepulturæ tradendorum.

CAP. XLVII.

VTCVNQVE autem erga Deum, & sanctam religionem se habeat hæc præsumptuosa impietas, & erga defunctos, immò super viuentes violenta crudelitas: cuncti tamen id facientes, grande obsequium autumant se præstare Deo, quando talem conscientiam sibimet (sacra lege contempta) assumunt, vt nullum se opinentur sacrilegium committere, dum omnia suis adinuentionibus instituũt, & armata manu defendunt. Pro more tamen antiquo (hoc præsertim infelici tempore simulatè magis, quàm syncera religione, & cærimoniis Ecclesiasticis) hæredes, & agnati, volentes funera illustrium, & nobilium virorum tradere sepulturæ, virum totaliter armatum equo cataphracto impositum, longoq; Ecclesiasticarum personarum præmisso ordine, funus honestissima lectica collocatum, præcedere iubent: cui & nudum ensem capulo versus cœlum leuato, in dextera manu, & clypeum, quo in præliis cum insigniis vsus est, dorso tenus ferendum assignant. Hæcq; omnia sacro loco, quo tumulatur, libera donatione cum aliquot prædiis permittunt hæredes: licet equus, ensis, & arma, iusto interueniente pretio, illicò redimantur ab eisdem, solo remanente clypeo in ornatiori loco Ecclesiarum: vt ostendatur talem, tamq; insignem virum clarissima stirpe fuisse productum, & pro honore Dei, ac iustitia fideliter pugnauisse, ac bona Ecclesiæ contributa, sua propria sponte, & liberalitate, diuinis seruitiis perpetuo iure possidenda fuisse, & esse oblata: ea etiam conditione, & causa, vt stirps inde nascitura clarum testimonium sortiatur à diuino loco, quàm illustris, & nobilis hæc familia fuerit, quæ post clarissima gesta sua funus, & insignia, ac memoriam commiserit Ecclesiasticæ custodiæ, & eius suffragiis sempiterno tempore duraturis.

Violenta inhumanitas.

Modus nobilium sepeliendorum.

Ensis et clypeus signa fidei & nobilitatis.

Clypei cur in locis sacris remanent?

Suffragia perpetua.

De quali-

De qualitate ſepulchrorum, & teſtimonio tranſactæ vitæ.

CAP. XLVIII.

ROVIDENDVM tamen erit Principibus, ac nobilibus funebri pompa ad tumulum efferendis, vt potius pro iuſtitia, clementia, & liberalitate vniuerſali planctu, & aſsiduis precibus perpetuè victuri commendentur Deo: quàm pro ſæuitia, rapina, & crudelitate, æternis ſuppliciis corripiendi, omnium execratione offerantur diuinæ vltioni. Nec vana oſtentatione glorientur in excellentibus præparatis aut præparadis ſepulturis: quia vitæ præcedentis acta, ſpoliorum & tyrannidis teſtimonia ſunt, non autem virtutis, aut probitatis in quolibet heroico viro requiſitæ. Dicent quidem prætereuntes, qui doloſis artibus ſepultorum lucrati ſunt opulentias pretioſas, quòd magnifica, ſumptuoſaq; ſit hæc ſtructura: ſed rurſus alios atteſtari audient, hanc cum iniuria pauperum, & mille innocentum oppreſsionibus fuiſſe, & eſſe elaboratam: ac non multo inde tempore vel hoſtili furore, vel temporum edacitate videbitur defectura: vbi euidentibus doctorum hominum ſcripturis, quàm commoda, vel pernicioſa vita ibidem ſepultorum fuerat, perpetuo exemplo oſtendetur. Fruſtra quidem putat ſe quiſpiam ſui nominis memoriam beneficio pretioſi lapidis, aut ſtructuræ marmoreæ propagaturum, ſi nihil in vita, gloria, honore & memoratu dignum geſsit, aut ſcripſit. Sunt etiam pleriq; non improuidi iudicii Reges & Principes: qui cùm glorioſè regnauerint, ſolent poſteris ſuis hanc curam relinquere ſepulchrorum condendorum, qui iure naturæ eiuſmodi pietatis officia præſtare teneantur. Satis enim eis, dum vixerint, ſuffeciſſe videtur, ea egiſſe, quæ ſecundum virtutem ſunt, & perpetuam poſteritatis laudem meruerunt. Nec incongruè huic loco annecti poſsit, quomodo anno Domini M. C. XCIII. referente Vincentio in ſpec. hiſt lib. XXIX. cap. LIIII. Salahadinus moriturus, vocato vexillifero dixit: Tu, qui ſoles ferre vexilla mea per bella, fer vexillum mortis meæ, ſcilicet panniculum vilem per totam Damaſcum ſuper lancea, clamitando: Ecce Rex Orientis moriens non fert ſecum niſi hoc pallium vile. Et ſic mortuus eſt.

Planctus pius.

Sepulchra tyrannorum abomi nabilia.

Teſtimoniũ ſcriptorum durabile.

Sepulturæ inanes quæ ſunt.

Opus pietatis.

Laus perpetua poſteritatis.

Salahadin Rex Orientis.

Vexillũ mortis Damaſcus.

Pallium vile de toto imperio.

De quibuſdam optimis Principibus, ſubditorum humeris ad ſepulchra Regum deportatis.

CAP. XLIX.

CCIDIT præterea nonnunquàm, vt Principes non culpa ſua, ſed populorum (quorum magis, vt diutius viuerent, intererat) ab æterno iudice immatura morte rapiantur. Illocq; caſu eò luctuoſior eorum æſtimatur interitus, quò floridiori ætate, & acriori imminente prælio corripi videantur. Taliq; modo, vt vita eorum viſa eſt benignior, ac æquior: ita & maioribus obſequiis, & longioribus terrarum ſpatiis eorum funera ad Regias ſepulturas, ſeu monumenta, in humeris clarorum hominum, certatim ex diuer-

Culpa populi principes boni auferuntur.

Mors luctuoſior quando.

Principes boni portantur ad ſepulchra.

sis prouinciis confluentium, deportantur: prout in historia sua meminit charissimus frater meus Io. Archiepiscopus Vpsalensis lib. XX. cap. IX. de Rege Magno cognomento Ladalaas, quia omnia horrea sine clausura, sua iustitia, & pace tutatus est: quem subditi ab insula Visingiana itinere XII. dierum ad Stocholmiam ciuitatem Regiam publico patriæ luctu, præsertim eorum, qui innocenter viuere volebant, quorum ipse inexpugnabile scutum erat, portabant. Nec deerant magno numero proceres: qui tam memorabile funus prosecuti fatebantur, se patrem, non Regem sepulturæ commendare. Eadem etiam fidelitas cuidam strenuo nobili, Bryntoni Bertelson dicto, M. D. X. ab animosa vxore exhibita fuit: quæ eum à prælio Schoningiano itinere VII. dierum in terram Vestrogothorum mortuum ab hostibus impetratum, tam opera filiorum, quàm subditorum reportari curauit. Ab hac quoque pietate non discrepat insignis historicus Laurentius Valla: qui in fine historiarum optimi Regis Aragoniæ Ferdinandi refert, (de cuius indicibili bonitate lib. VIII. cap. IIII. plura bona narrata sunt) quòd XXX. millibus passuum & amplius, ad locum sepulturæ portatus sit, atque in templo sanctæ Mariæ, quam intimè dilexit, sepultus: & hoc, quia catholicus, & religionis, ac omnium bonorum amator in vita fuit: alioquin proceres forsan minus pro eius funere soliciti fuissent tam insigniter honorando. Nouerunt enim Paulum Diaconum lib. VI. cap. XXXIIII. audacter, & rectè asserere, statuto Romanorum semper obseruatum fuisse, quòd nec funus, nec arma, nec effigies, nec memoria alicuius hæretici in Ecclesia Dei haberi, aut tolerari debeat, vt superius eodem lib. cap. XXXVIII. reperitur inductum. Et esto quòd inuidia malignorum, statuæ, arma, & clypei bonorum Principum, non permittantur in Ecclesiis, vel publicis locis honorari, parum referre videtur: quia eorum virtutes, & præclara gesta, in historias forsan redacta, nunquàm aboleri poterunt, aut coram Deo amittere retributionem. Nihil tamen turpius est, quàm insolentia victoriæ, euertere statuas heroum clarissimorum: quorum etiam subditi propter constantiã nequaquàm arguendi sunt, sed commendandi. Sic & ego assidua meditatione animo repeto gloriosam memoriam Reuerendissimi ac Illustrissimi D. Antonii Fabiani de Monte, S. R. E. Episcopi Card. Portuensis: qui vltimo ætatis suæ anno, mira benignitate fratrem meum Io. Magnum Gothum Archiepiscopum Vpsalensem, & me, pro fide Catholica ab hæreticis è patria expulsos, Romam venientes collegit, fouit, iuuit, atque omni humanitatis officio consolatus est: vnde & intellecta causa nostri ad Vrbem accessus, nempe pro sola Orthodoxa fide, & vnitate S. Se. Ap. in partibus Aquilonis restauranda, dixit nobis: Vos estis boni viri, sed pauperes exules: ideò vos iuuabo in omni consolatione assequenda, vt nunquàm pœniteat hanc almam Vrbem in tam pia causa accessisse. Verùm dum hæc, & similia, nedum in nos, sed & in omnes afflictos misericordem gerens animum, meditaretur afferre: ecce cœlestis magister adest, & vocat eum de terrena legatione Vmbriæ, ad lucem claritatis æternæ: quam meruit splendore transactæ ætatis suæ: in qua multos erudiuit in verbo, sicut & præfuit in exemplo. Nec mirum: quia Romanarum rerum fuit gnarus, & miris virtutum meritis insignitus, vir certè clarissimus genere, piissimus fide, tenacissimus iustitiæ, & largissimus pauperum alumnus, immò prudentia, sagacitate, & clementia nulli secundus: munificus in benemeritos, grauis in bilingues, seuerus in lasciuos, patiens aduersus inimicos, non sua, sed aliena suspicione excitatos: ideò nunquàm præceps in vindictam, sed ad iniurias generoso animo facilimè obliuioni tradendas affectus. Denique omnia opera sua in charitate inchoabat, & in summa mansuetudine consummabat. In eleemosynis (vt Paulus Diaco. Longob. histo. de Constantino Magno asserit) promptus, in iudiciis iustus, & in iudicando cautissimus: nullum despiciens, sed omnes diligens, ipse quoque dilectus à cunctis.

Ideoq;

Magnus Ladalaas Rex. Visingxœ.

Pater erat amore.

Brynto bertilsõ Mulier aĩosa.

Ferdinãdus rex Aragoniæ.

Amator religionis.

Statutũ Romanorũ contra sacrilegos.

Gesta Principũ perpetuant in historiis potiꝰ q̃ sepulchris.

Insolentia.

Anto. de Monte Cardi.

Io. Gothus Archieps Vpsalen. exul.

Adiutoriũ D. Cardi. de Mõte.

Obitus D. Car.

Laus vera huius Cardinalis.

Constantinus Magnus.

Ideoq; cum ab Vrbe in Montem aureum tumulandus efferretur, ab infinita turba (planctu, gemituq; plena) auditum est: Hic est vir misericordiæ, cuius iustitia obliuionem non accipiet. Hic fuit oculus cæco, & pes claudo, pater pauperum, & omnium mœrentium infatigabilis consolator: quia ab infantia miseratio creuit cum illo: cuius etiam ostium viatori patuit, & peregrino, prout & ego in veritate comperi. Quotiescunque enim in causis piis (præter quas nil vnquam petere habui) domum eius accessi, toties mirifica consolatione repletus abscessi, multiplices gratias Domino referens, quòd adiutorem bonæ mentis & operum, eius instinctu obtinere meruerim, præcipuè tantum virum, & magnum amicum Dei: in quo felicissimo æuo, & gloria sempiterna posteritas lætetur.

Vir misericordiæ.

Testimoniũ autoris.

De Medicis, & Medicinis.

CAP. L.

LAVDANTVR fideles causidici, & aduocati periti, cùm magna atque ardua negotia defenderint singulorum: sed multò gloriosiores habentur, qui artis excellentia nouerunt expellere, quod mortem videbatur inferre, & salutem reddere sub morbo periclitanti, de qua coactus fuerat vehementi cruciatu desperare. Ars hæc celebris est, quæ in homine plus inuenit, quàm in seipso cognoscit: periclitantia confirmat, quassata corroborat, & futurorum præscia dolorem extinguit, vel mitigat, ne causa succrescens incurabilius inueniat nutrimentum. Propterea inter vtilissimas artes, quas ad sustentandum humanæ fragilitatis domicilium, & indigentiam diuina tribuerunt, nulla præstare videtur aliquid simile, quàm quod potest auxiliaris medicina conferre. Ipsa enim morbo periclitantibus materna gratia semper assistit, ipsa contra dolores pro humana imbecillitate confligit, & ibi eam subleuare nititur, vbi nullæ diuitiæ, nulla dignitas poterit subuenire. Obscura nimis est hominum salus, temperies ex contrariis humoribus constans: vbi quicquid horum excreuerit, ad infirmitatem celeri

Aduocati boni laudantur.

Ars medicíæ celebris cõmendatur.

Medicina auxiliaris.

Temperies.

Cibi apti bona medicina. mutatio ne corpus adducit. Hinc est, quòd sicut aptis cibis valetudo fessa reficitur, sic venenum est, quod incompetenter accipitur. Non enim casu, vel vaga hominum voluptate ægris succurritur, sed certissimis regulis prudenti veterum examine approbatis: & his securius se credunt, qui cunctas ægritudinum rationes agnoscunt: *Consiliũ tutius in perplexitate morborum.* quibus potius, certiusque cura salutis, etiam suspectis credenda est, quàm trepidare in accessu præsentissimæ mortis. Immò medendi peritus inuitum frequenter sanat *Trepidatio ægrotantis.* ægrotum, dum voluntas recta in grauibus passionibus non est, sed potius illud appetitur, quod salutis iudice grauare posse sentitur. Vnum tamen sine exceptione formidare videtur infelix æger, vt cùm semel à malo, & inexperto medico, vel potius circulatore deceptus sit, omnes putat etiam prudentissimos fore fallaces. *Circulatores arguendi.* Quo euenit, vt in Septentrionalibus regnis rarissimi medici, qui fidelem curam languidis adhibeant, reperiantur: non quòd de arte, vel experientia bene curandi *Medici rarissimi i septẽtrio.* addubitent, sed indisciplinato regimine curandorum: nec quòd herbæ Aquilonares (teste Plinio lib. XXVII. in fine) cæteris omnibus efficaciores ibi non crescat, *Herbæ aqlonares efficaciores* sed si plures adhiberentur medici varietate consiliorũ, ac contrarietate medicinarum, periclitaretur infirmus. Etiam alia causa cæteris validior est, quòd aromata, seu medicæ res longo terrarum, mariumque circuitu, antequàm in remotas illas regiones perferantur, naturalem efficaciam, & vigorem, vel perdunt, vel lucri causa à portitoribus falsificatæ corrumpuntur. *Aromata corrupta.*

De varietate ægrotantium, morborum, & medicinarum.

CAP. LI.

CVM in illis regionibus duræ sint qualitates elementorum, duræque complexiones hominum, maximè nobilium & magnatum, qui facili offensa violant naturam, vt medici diligentia frustretur laude, & languidus ipsa sanitate: propterea rarissimi applicant se huic arti periculosæ: ne forte ob prædictos defectus, & dissolutum regimen, dum cupiant in alieno corpore curare languorem, in propria vita periclitari contingat. *Causę cur pauci student in medicinis.* Et hæc phreneticorum gratitudo est, vt proprium curatorem interimant, sicuti viperini partus in dissolutione materni ventris. *Gratitudo phreneticorum.* *Partus viperinus.* Morbi autem Aquilonarium peculiares hi sunt, Tussis, calculus, dentium oculorumque dolor, tormina intestinorum, febris, pituita, scabies, & Gallicus morbus, ac puerorum morbilli: pestis etiam quò rarius venit, eò seuerius interimit homines, in crapula præsertim infatuatos. *Morbi Aquilonares.* *Pestis rara.* Est & alius morbus castrensis, qui vexat obsessos, & inclusos: talis scilicet, vt membra carnosa stupiditate quadam densata, & subcutaneo tabo, quasi cera liquescens digitorum impressioni cedant: dentesque veluti casuros obstupefacit: colores cutium candidos, ac cæruleos reddit: torporemque inducit cum nausea capiendarũ medicinarum: vocaturque vulgari lingua gentis Schoerbuch, Græcè Cachexia, forsitan à subcutanea mollitie putrescente: quæ videtur esu salsorum ciborum, nec digestorum nasci, & frigida murorum exhalatione foueri. *Morbus castrensis, qui videtur dici cachexia: de quo sup̃ li. 9. c. 38. dicitur* Sed vim tantam non habebit, vbi muri interius tabulis quorumcunque lignorum sunt cooperti. *Remedium.* Insuper si diutius grassatur iste morbus, absynthiaco potu continuato illum arcere, sicuti & calculi radices, per decoctionem veteris ceruisiæ cum butyro epotę, tollere solent: quæ passiones *Pot' absynthii leuat calculũ.*

huiusmodi

huiusmodi calculi, & renum, totaliter auferre, vel in magna parte alleuiare solent. Illi autem medici laudem maiorem assequuntur, qui simplicioribus medicinis vtentes, frequentius languores curant. Nec ingrati sunt genti, quando physicis adductis rationibus persuadere nôrunt, ex coniugio senum virorum & puellarum, gigni masculos potius, quàm fœmellas. Item qui inducunt ægrotos verbis solatiosis, vt amœnitatem locorum virentium, & garritum auium, immò & ranarum eligant, pro restauratione sanitatis. Sunt prætereà frequentissimi chirurgici in terris illis, eò quòd gens illa vix diem, vel horam sine conflictu præterire sinit.

Medicię simplices gratiores.
Masculi generãtur ex sene & puella.
Verba solatiosa prosunt.
Chirurgici pľes

De podagræ incommodis.

CAP. LII.

QVIA hoc quoq; malum solos magnates in Aquilone cruciandos detinet, nec ante subeundum sepulchrum fatigatos relinquit, volui testimonium Cassiodori lib. X. Epistolarum ex verbis Theodahadi Gothorum Regis, adducere in hac forma: Hæc passio insanabilis, & sanitas passibilis, ligat solutos, contrahit neruos, & decrescere facit corpora, quæ nulla sunt mutilatione truncata. Constantibus membris proceritatis mensura perit, & minor cernitur, cui nihil subductum esse sentitur. Subtrahuntur superstiti ministeria membrorum: corpus viuum est, nec mouetur, & inter insensibilia redactum, iam non proprio voto, sed motu fertur alieno. Hæc viua mors supra omnia tormenta sana dicitur: & melius habere fertur, qui euasisse causas tanti periculi non probatur. Deserit quidem dolor, sed dimittit reliquias fortiores, & nouo infelicitatis exemplo, passio videtur abscedere, & æger non desinit ægrotare. Appendia ipsa cruciatis debitoribus aliquando soluuntur. Ista autem vincula sunt, quæ cùm semel potuerint illigare captum, nesciunt in tota vita dissoluere. Infelicia signa relinquit abscedens, & more gentium barbararum hospitium corporis occupatum, suis iudiciis violenta defendit: ne vbi ferox ista cœpit succedere, aduersa illuc sanitas audeat fortassis intrare. Hoc licet omnibus videatur esse contrarium, illis maximè, qui armorum exercitatione floruerũt: ne membra illa durissima languoris decoctione mollescant: & qui ab hoste foris superari minimè potuerunt, ab interna potius contrarietate vincantur. Graue est ergo viro forti sic viuere, vt nec mortem possit implere. Vtantur ergo aquis primùm potu delinitoriis, deinde thermarum exhibitionibus siccatiuis: vbi meritò indomabilis ceruix illa passionis flectitur, quando interna plurima effusione mundantur, exteriora attractiua virtute libera fuerint, & velut duobus auxiliis congregatis in medium missa superantur. Amentur aquæ munera concessa diuinitus. Contra illam humani generis debellatricem, data sunt opportuna munimina lauachrorum: & quam non edomat iuge decennium, non mille potionum molliter introitus, voluptuosis aquarum remediis effugatur.

Descriptio podagræ.
Corpus viuum sine motu.
Mors viua.
Reliquiæ fortiores.
Mores barbararum gentium.
Podagra amarior exercitatis in armis.
Remedia ex aquis.
Virtus interna & externa.
Munera aquæ concessa diuinitus.

Aquas verò Bormias siccatiuas appellat hic autor, circa vrbem Ticinum scaturientes.

Aquę Bormiæ.

De singulari remedio podagræ mitigandæ.

CAP. LIII.

Suanto priceps Suetię & Gothiæ.

Remediũ podagræ salubrius.

EQVE omittendum est hic inserere, quomodo potentissimus Princeps Suetiæ & Gothiæ, Suanto nomine, nimio cruciatu podagræ laborans, vndequaque remedia quæsita adhibuit. Sed nullum inter alia simplicia salubrius inuentum est, quàm quod à solatioso colloquio optimorum hominum accepit: qui eò fidelius, synceriusque ei adhærebant, atque omnia humanitatis officia exhibebant, quòd & ipse Princeps erat magnanimus, & liberalis, placidum vultum omnibus vocatis, vel casu occurrentibus ostendens. Is ad prælіandùm profecturus, vbi equo vectus, licet podagra pressus, procederet, signa alacritatis ore, & manu cunctis exercitibus præbuit: tantumque eis impresit animum, vt ne vnus quidem repertus esset, qui non illius heroicas, & Regias virtutes admiraretur, facilimè mortem, vel quodcunque grauissimum discrimen morte amarius, subire paratas. Erat enim de tota patria optimè meritus, natusque ad res præclaras, ac magnificas, vtpote qui animum excelsum, & Regium semper, & vbique præ se ferebat. Tota quoque eius familia splendida, & bonis moribus ornata: quippe quemadmodum ipse morum grauitate pollebat, ita nullos effœminatæ leuitatis homines in suam familiaritatem admittebat: sed audaces, fortes, validos, & ex aliorum procerum curijs electos. Erat enim publico prouerbio receptum, quòd nullus in familiam Suantonis ascriberetur, qui securi in faciem cæsus conniueret. Erat præterea in suos familiares adeò liberalis, vt sæpe vestes sibiipsi detraheret, & illis donaret. Plus enim in homines militares indulgens erat, quàm in seipsum: sæpeque in largiendis stipendijs fiscum exinaniuit. Neque enim vllam diuitiarum curam habebat, sed virtutem, & gloriam sordidis diuitijs longè præferendo, potius fame perijsset, quàm ex incolarum iniurijs, aut Ecclesiarum, siue clericorum spolijs victitasset: rectè existimans, Suetiam adeò opulentum regnum esse, vt eius Princeps satis magnificè viuere posit, absque eo quod cogatur rapinis, & sacrilegijs vitam infelicem, atque infamem sustentare. Acerrimo etiam odio insectatus est detractores, & mendaces: quos ne quidem è loco abscedere permisit, donec altera pars vocata se defenderet, & causa subornata puniretur. Præterea rigidissimus in verbis fuit, sed clementissimus in actione. Cultor diuini honoris maximus inter Principes sui æui semper est inuentus.

Signa lętitiæ.

Priceps magnanimus.

Familiares effœminati nulli.

Vestes è corpore dedit.

Suãto Princeps sacrilegus nunquã repertus.

LIBRI XVI. FINIS.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE ANIMALIBVS DOMESTICIS.

LIBER XVII.

PRAEFATIO.

NIMALIVM genera vti multa, variaq́ꝫ ſunt in toto terrarum orbe, ſuis prouinciis, & naturis appropriata, ac diſtributa, vt elephantes, cameli, leopardi, leones, ſtruthiones, tigrides, ſimeæ, & id genus reliqua, ſine pilorum denſitate in calidis terris numero incomparabili multiplicata: Ita & in frigidis regionibus complures reperiuntur beſtiæ, ſed valde piloſæ, propter aſperrinas hyemes exuperandas: vt ſunt vrſi albi, vrſi nigri, alces alti, rangiferi proceri, lupi feroces, gulones voraces, lynces perſpicaces, lutræ fallaces, caſtores medicinales, damulæ pauidæ, vulpeculæ aſtutæ, nigræ, & albæ, atque aliæ alibi inuſitatæ naturæ, & nominis beſtiæ, ſucceſsiuis capitibus inferius per ordinem diligentius inſinuandæ: ea potiſsimùm cauſa, vt pius inſpector agnoſcat, quàm admirabilis excelſi creatoris affectus, & amor eſt in omnibus creaturis ſuis, vbiq́ꝫ terrarum ſuæ diſpoſitioni ſubiectis, maximè in frigidiſſimo climate Septentrionalis plagæ (conceſſa naturali ſagacitate) conſeruandis: ſcilicet vt vndique concluſa niuibus, & gelu tellure, paſtum prohibente, nedum viuere, ſed & genus producere, atque alere poſſint, & inter aſperrima elementa illæſæ manere. Sobriè tamen de vniuſcuiuſq́ꝫ animantis genere, vbicunq́ꝫ viuat, eſt ſentiendum: quia inuariabilis naturæ lex ita ſtatuit, vt nullibi melius, quàm vbi productum ſit, perſiſtere poſſit. Et ob id feruntur elephantes ad alienas terras producendi, non antè naues conſcendere, quàm inuitati rectoris iureiurando de reditu fuerint certificati. Quod nec mirum eſt (teſte Plinio cap. I. octaui libri) quia dociles ſunt, vt Regem adorent, genua ſubmittant, coronas porrigant, atque horum mirabiliora naturæ præcepto mirantibus cunctis, ſiue ſua natura, ſiue alieno motu cõmittant: viuuntq́ꝫ, teſte beato Ambroſio, communiter CCC. annis: & hoc, vt ſeruiant imperiis humanis, & homo ipſi benigniſſimo Deo.

Aĩalia calidarũ regionum.

Aĩalia frigidarum terrarum.

Cõſeruatio animalium.

Lex naturæ inuariabilis.

Elephantum natura.

De Arietibus, & Agnis.

CAP. I.

Gotlandia, de qua suprà lib. 2. cap. 24.

INSVLA est in Gothico mari, regno Gothorum, seu Suetiæ subiecta, Gotlandia, id est bona terra, ab omnibus eam frequentantibus sic nominata, eò quòd inter Aquilonares insulas meritò felix & abundans, ob plurimas naturæ dotes, computari debeat, & magnificari. Hæc arietes, siue veruecés, cæteris robustiores, & proceriores producit: quibus quaterna, vel octona cornua crescunt: tantumque ferociæ à cornibus mutuant, vt tempore coitus, nisi ferra, vel lima demantur, cæteris animantibus sint nocumento, ipsique pastori rebelles. Lanam habent longam, & mollem: quam aliquando Romæ exigui veste resolutam, artifices birreta facientes, mirè commendarunt. Habet etiam tota Septentrionalis regio magnorum arietum, & ouium multitudines: in quibus & fœminæ cornua gerunt arcuata: quod Homero, & Aristoteli videtur mirum: vbi Albertus in lib. De animalibus, de monstroso partu loquens, dicit se vidisse arietem quatuor magna cornua in capite gestantem, & duo longa in cruribus, instar cornuum caprinorum. Sunt & multa loca versus polum Arcticum, vbi nec arietes, nec oues cornua habent, neque tauri, aut vaccæ. Ferocitas arietis cohibetur, si cornua iuxta aures terebrantur: aliàs in anfractum conuoluta, maiorem furiam excitant: famemque, ne humili herba pascatur, citius administrant: quia arida loca saniorem herbam habent, quàm palustria: quæ morbos iuducunt. Aries albus fœtum generat alterius coloris. Fuscus verò, teste Columella, nunquàm generat album. Dicit etiam Albertus, arietis lanam, totam sequi generationem. Arceantur etiam arietes à coitu per biennium, vt facilè libidinem augeat dilatio voluptatis. Arietis vermem capiti inesse, Albertus negat physica ratione. Dicit etiam, arietes naturaliter agnellos diligere. Aries dimidio anno super vnum latus, dimidioque super alterum dormire dicitur. Cornua etiam arietum (teste Plinio lib. XI. cap. XXXVII.) cera feruenti torquentur in plures ramos.

Arietes feroces.

Lana longa.

Albertus lib. 18 cap. 6.

Aialia sine cornibus.

Cornua deponenda.

Loca arida herbas habent saniores.

Aries diligit agnellos.

De Oui-

De Ouibus.

CAP. II.

VES bestiæ notæ sunt, & mansuetæ, lac & lanam, tandemq́ cutem, & carnem dominis suis pro modico pastu & cura exhibentes, immò fimum ipsum ad multorum morborum medicinam. Ouis etiam compatitur suæ speciei, vt cùm sana infirmam viderit æstu laborare, se soli obiicit, vt laboranti faciat vmbram. Igitur erubescat immitis homo, dum bestiæ benignam naturam desierit imitari. Solitariis ouibus tonitrua abortum faciunt, non autem existentibus in cœtu. Flante frigido vento masculos concipiunt, calido verò fœmellas: vnde & in hyeme parti agni fiunt meliores. Lac nigrarum ouium melius est, & caprarum albarum: qui color magis abūdat in frigidis terris. Ouis inter omnia animalia diutius dat lac, respectu suæ quantitatis, videlicet per octo menses. Musicis sonis delectatæ, melius pascuntur: & hinc est, quòd pastores depingantur tibicines. Oues viuunt X. vel XIIII. annis. Vernali tempore pastæ melleo rore moriuntur: autumnali verò, nimia voracitate aristarum, maximè si illicò biberint: quia granorum tumore rumpuntur viscera. Contra alios tamen morbos Albertus dat remedium, vt sumatur venter arietis, & coquatur cum vino, & commisceatur cum aqua, deturq́ ouibus in potum: & remouebitur morbus. Ouis è domo vix eiicitur, & eiecta recurrit, etiam si ardeat vehementer. Carnibus arietinis, & ouinis, veluti omnium ferè animalium sale maceratis, fumo ventoq́ siccatis, crudis vescuntur homines Septentrionales toto anno, dummodò fuerint antiquæ. Decet enim fortes crudum manducare cibum: idq́ siue in militia versantur, siue in agricultura, vel aliis locis.

Vtilitates ouiū multiplices.

Homo immitis erubescat.

Oues diutius dant lac.

Oues delectantur musica.

Remediū ouiū infirmantium.

Carnes crudę cōmeduntur.

De Agnis.

CAP. III.

VAMVIS & hęc, sicuti prędicta de arietibus ouibusq́, videantur vniuersis notissima, vt superfluum sit, iuxta Suetonii sententiam, de rebus minimis facere mentionem: attamen Plinii suauior disciplina est, qui lib. XI. cap. II. dicit: In contemplatione naturæ nil potest esse superfluum, aut in natura rerum nihil incredibile existimari conceditur: æstimatio enim vnicuiq́ salua sit. Solini etiam verbum est cap. XXXVII: Operæpretium est nihil omittere, in quo naturæ sit spectanda prouidentia, licet natura plerūq́ fide carere videatur, vel plurimū vilescere assiduitate spectaculorum. Agnorum itaq́ maxima cura ob frigoris immensitatem habetur in Aquilone, etiam diligens custodia ob coruos immanes, vt superius lib. IIII. cap. XV. dictum est, & continuas insidias vulpecularum: quæ nedum assiduitate, sed importuna multitudine non exigua damna inferunt inquilinis: & rursus venationibus retiariis, aut foueis, vel sagittis apprehensæ, pellium lucro restaurant damnum. Agnus in tota gregis multitudine matrem noscit balantem. Ideoq́ ab agnoscendo dicitur agnus. Mater verò

Nil superfluum in natura.

Consueta vilescunt.

Dānum restauratur pellibus raptorum.

Agnus dicit ab agnoscendo.

agnum odore posteriorum recognoscit. Citò crescunt eis cornua, propter abundantiam lactis, & nutrimentorum: & hinc est tritum carmen,

Et sunt in Libya longis cum cornibus agni.

Suppositítii agni. Euenit etiam, vt deficiente lacte ouino, agnos capris supponant enutriendos. Sed lanæ duritiem inde excipiunt, pauco vsui adaptandam. Rursus hoc ipsum euenit, si hœdos ouibus supponunt lactandos. Agni etiam, qui casu aliquo non à matre, sed ab aliqua alia oue aluntur, similitudinem aliquam à nutrice trahunt. Hos alio quoque nomine vocari Varro ait in lib. II. De agricultura ad Nigrum Turanium, his verbis: Subrumi appellantur agni, cùm mater parum habet lactis, & subijciuntur sub alterius mammam. Mamma enim rumus antiquo vocabulo dicebatur: inde rumare suggerere significat. Si ex felle ouis inungatur locus corporis, vbi incidit cancer, confert manifestè. Cerebro ouis vncti oculi aquam patientes, iuuantur. Stercus ouis cum aceto emplastratum, tollit verrucas: permixtum ceræ liquefactæ cum oleo rosaceo, curat ignis combustionem. Congelatum sanguinem ex magna percussione, apposita cutis ouina statim corpore extracta, dissoluit. Ideoq; lictores flagellatis quandoque compatientes, cutem calidam cicatricibus imponunt: quæ curat per vnum diem, & noctem. Et hæc dici potest flagellatorum medicina.

Subrumi.

Mãma rumus dicitur.

Medicinæ.

Remedium flagellatorum.

De Bobus, & Armentis.

CAP. IIII.

REGNA Aquilonaria, præsertim Vermelandia ac Dalia, propter pascua vberrima, boues habent electissimos, etiam prouinciæ Vestrogothorum: hiq; boues singulis annis non tam proceritate corporis, quàm numero magno multiplicantur. Habet & Noruegia, Suetia, & Finlandia similes, ad æstiualia, seu hyemalia plaustra, seu etiam agrorum vsum aptissimè dispositos: quibus, sicuti & equis, ad vomeres voluendos vtuntur. Sed nunquàm vaccæ plaustris trahendis, aut agris præparandis aptantur: immò nec vlli oneri, ob spem vitulorum gignendorum, subduntur. Sed hi adhuc tenerrimi à matribus segregati, sæuiente frigoris horrore, in æstuariis ad hoc specialiter ordinatis, nutriri solent: hyemeq; productiore, asperioriq; inualescente, putaminibus

Multitudo boum.

Vaccæ nũq̃ plaustris subdunt̃.

bus quercinis loco fœni, vel culmi, iumenta vescuntur. Aestate verò, in lucidissimis noctibus pascua sumunt sub cura pastorum, propter improbos vermes, & bruchos: quos ipsi custodes piceis fumis, vbiq; pinorum combustione flammantibus, exurunt, aut arcent. Sed non ex integro: quia ingruente autumnali tempore, bruchi ingrediuntur cutes macrorum boum, ibiq; hybernant, vt tempore vernali cutem exeant, ac hospitem vexent: veluti erucæ folia arborum depascẽtes, in quibus seminario folliculo hyemem inhærentes, transegerãt quietiorem. Boues tamen, quibus vermes huiusmodi sunt infesti, è cœtu aliorum, quantum industria permittit, seorsum impinguandi, mactandiq; segregantur: tuncq; dorsotenus velut cribrum cutis persorata apparet, pretium sui diminuens aliena labe. In iis autem locis sanius conseruantur, celeriusq; impinguantur, vbi nec muscarum aculeis, nec bruchorum stimulis agitantur, & fatigantur, & herbarum virentium satietate non priuantur. Nec est inconueniens, vt tempore famis veteribus contusis piscibus, vento maceratis, dum campi niuibus repleti sunt, vescantur, vt superius lib. IX. cap. XLIIII. pro parte reperitur ostensum. Præterea ad hunc casum Plinius lib. XI. allegat Theophrastum dicentem, boues viuo pisce vesci. Immò & lupulo è ceruisia depurata proiecto, intantum vorando delectantur, vt saltum faciant more ebriosorum. Boum verò attritis vngulis in asperitate glacierum, saxorum, ac arenarum, auuina vngendo medentur agricolæ: etiam pice liquida vngendo pedes. Boum etiam, teste Isidoro, in socios eximia pietas est: nam alter alterum inquirit, cum quo aratra collo ducere solet, frequentiq; mugitu pium testatur affectum, si forte defecerit. Idemq; Ambrosius attestatur: Si mutetur bos compar, alius iugum trahere nescit.

Bruchi fugãtur fumo piceo.

Bruchi intrãt cutes boum hyematuri.

Pretium minuit aliena labe.

Boues piscibus vescuntur tempore famis.

Boues inebriati saltant.

Pietas boum.

De Canibus, & eorum diuersa natura.

CAP. V.

ETSI canum diuersitas, & mira proprietas in multis mundi partibus, quasi omnibus, vel plurimis nota sit: attamen Aquilonarium terrarum canes vti rigidiori cœlo, scilicet signo Cynosuræ subiecti sunt, ita & audaciorem ferocitatem præ cæteris habere videntur. Huiusq; rei exempla cùm superiori lib. V. cap. XII. nonnulla adducta sint, onerosum non æstimabitur, vt similia iungantur eisdem, videlicet homini data fuisse à diuino numine duo animalia pro solatio fidissima, canem videlicet, & equum: canem, vt cu-

Cynosura.

Aialia duo hominibus pro solatio data.

Canis & equus — stodem, aduersus latronem latrando, & resistendo: equum pro defensore, vt habito sessore gaudeat exilire in hostem. Canis vilissimis cibis pascitur, vbi & equus facilimis escis enutritur, immò (vt infrà dicetur) piscibus tostis, carnibus vento siccatis, pane biscocto, atque arborum fungis: & ita videtur homini benigniter à Deo consultum esse, vt equum laborum comitem dederit, canemque socium, & custodem. Canis communiter pro domino aduersus latrones, sicarios, grassatores, homicidas, insidiatores, fures, & contra alias quascunque feras sæuientes, pugnare dignoscitur, atque plures Reges eius beneficio fuisse saluatos, vbi custos homo repertus est pessimus occisor fuisse patroni. Masinissa Rex eo casu à multis citatur in euidens exemplum, quòd cùm hominibus custodiendum se non crederet, canum custodiæ se permisit: quorum latratu sæpe latentium inimicorum euasit insidias, & venientes in se aduersarios longè antè perdidicit, ac cauit, atque eorum beneficio pluries euasit victor. Quinimmò homines inter herbas dormientes, non raro canes, ne serpentes os ingrediantur, obseruant. Sed vnum infelicitatis genus eisdem canibus annexum est, vt quandoque patronum hostiles manus euadentem, seque in densa sylua, profunda niue, vel glacie abscondentem, sua præsentia prodant, quod signo canis penes patronum immotè manentis, rapiantur in necem, vel captiuitatem. Cuius rei exempla, cùm plurima sint in Aquilonaribus regnis, ea volens hîc transeo, dum horum similia cõplurima superius ostensa sint lib. XI. de glacialibus bellis.

Margin notes: Esca equorum. — Canes fideles. — Masinissa rex. — Canes custodiũt homines. — Patroni ꝑdunt̃ à canibus inuitis.

Adhuc de eisdem.

CAP. VI.

VERSVS Septentrionales prouincias polo Arctico propinquiores, canes reperiuntur horribiles, ac feroces: idque Dei clementia factum agnoscitur, quòd bestiæ nocentiores reperiantur ibidem, vt inferius de luporũ sęuitia ostendetur. In Islandia tamen, terra scilicet glaciali, circundata Oceano, etsi canes diuersæ sortis cuiusuis generis reperiantur optabiles, tamen in delitiis illustriũ dominarum, & prælatorum sunt candidissimi canes, pilo densissimo, quasi massa inuolutæ lanæ formati: quales ipse beatus Chrysostomus, catulos scilicet, Episcopis & prælatis pro solatio concedit, & non veltres, vel molossos, aut cerberianos: qui nunquàm recreant, sed turpissimo spectaculo infatuant suos inspectores: quibus pulchrum videtur canibus huiusmodi nec ad gesticulationes, nec ad lasciuos ludos, sed ad inanes hominum perditorum aspectus vti, more Epirotarum, qui tales Molossos appellant. Quod autem ad nomina, atque virtutes canum attinet, cæteris scriptoribus naturalium rerum mira diligentius notat Plinius lib. VIII. cap. XL. vbi de Colophoniis non iniucunda recenset, quòd videlicet in magno studio canes rei bellicæ gratia instituebant, adeò, vt ex illis quasi cohortes quasdam instruerent, quæ in prima acie certarent mira quadam ferocitate, nec vnquam prælium detrectarent. Hi in nocturnis congressibus sæpe victoriam eis præbebant. Scribunt etiam veteres, Regem Garamantum per seditionem regno expulsum, à ducentis canibus, quos venationis gratia aluerat, fuisse restitutum, cùm mira ferocitate contra repugnantes sæuirent, iterque per hostium cuneos patefacerent, donec eum tutum in Regiam aulam sisterent: & sic pulsis, cæsisque hostibus, diutius regnauit: deinde regnum moriens posteritati suæ reliquit. Et forsitan hac disciplina motus Rex Angliæ Henricus VIII. (iuxta epistolam ab eius nuntio, Regi Polo-

Margin notes: Canes feroces. — Canes Islandenses candidi & villosi. — Molossi. — Cohortes canũ bellicorum. — Garamãtus rex expulsus ꝑ canes restitutus ẽ. — Henricus 8. rex Angliæ.

niæ ex Spira M. D. XLIIII. missam) in suo exercitu, quem maximum ipsi Cæsari Carolo V. contra Regem Galliarum in auxilium misit, quadringentos homines, ac totidem canes more gentis torquibus ferreis armatos constituit, dubia relicta hominum opinione, an ad vigiliam exercitus id fieret, an ad aliquod insigne stratagema acquirendæ victoriæ simularetur. Quod factum qualecunque fuit, certum est posteà inter illos sublimissimos Principes nunquàm defuisse rixas, non à canibus his excitatas, sed truculentis consiliariis, & seditiosis susurronibus introductas, & confirmatas: vbi ipsi supremi Reges delitiæ hominum essent, si totius orbis applausu ad concordiam redirent, canes Turcicos debellaturi. Canes 400. Rixę regũ Francię & Anglię

De Canum memoria, fide, docilitate, odoratu, & ferocitate.

CAP. VII.

VLLI certè animali pręter hominem maior est memoria. Itinera enim quantumuis longa, atque inuia, canes diutius meminere, & hominibus ipsis memorant: veteres quoque iniurias, post longum etiam tempus vlciscuntur: dominis antiquis post absentiam XX. annorum restituti applaudunt. In Cimbrico bello contra C. Marium pro dominis suis atrociter pugnauere canes, Cimbrorumque cadauera custodientes, nunquàm abigi potuerunt, sed eadem mira sedulitate custodiebant: & vt tutius illa à feris, alitibusque defenderent, plaustris illic passim relictis, inferebant: custodiasque inter se partitas vicissim magna cum diligentia obseruabant. Canis latratu interfectorem domini sui in sylua occisi, in vrbem prosecutus, dentibus laniauit: isque crimen confessus sub torturis, se, sociosque sceleris prodidit, lege interimendos. Canis adhuc alius scribitur dominum suum longè distantibus famulis insidiosè petitum, vsquequò accurrerent, defendisse. Fides canum in hoc etiam notatur Lysimacho exhibita, quòd vnus eorum mortuo cadaueri comburendo, facto eiulatu & gemitu, cunctis spectantibus igni se immisit. Et idem fecisse Hieronis Syracusanorum Regis canem, Plinius attestatur. Item canis mortuo domino se fame tandiu macerat, vt pariter cum eo moriatur. Canis etiam in Romanis historijs repertus est cibum portare ad os defuncti heri, eiusque corpus in Tyberim proiectum adnatando sustinere voluisse. Et hæc Plinius. Docilitas canum hæc est, vt dominum cognoscant, atque ei præ cæteris applaudant, & odiẽtes eum infestent. Magna rursus eorum alacritas est in venãdo, vt narium sagacitate ventum, & auram captantes, odore longè venientem feram pręsagiant, ostendant, lustrent vestigia, persequantur, latibula indicent &c. Caspij canes ferocissimi sunt, quorum sæuitia in homines potius, quàm feras exercitatur: & hoc, quia hominum cadaueribus à iuuentute aluntur. Generosi canes, teste Plutarcho, non prius arreptam mordicus prædam interimunt, quàm fatigatam viribus deficere videant.

Memoria canũ

Iniurias veteres vlciscuntur canes.

Canes custodiebant cadauera dominorum suorum.

Fides canũ igne se cõburẽtium

Canis portãs cibum ad os patroni defuncti

Virtutes canum

Canes generosi.

De Equorum bonitate cognoscenda, & defectibus euitandis.

CAP. VIII.

LICET equorum maximam multitudinem Septentrionales terræ ad suum, externarumq; gentium optabilem vsum producant: non tamen æquè præstantes in singulis prouinciis gigni, foueriq; videntur. Noruagici equi statura mediocres, admirandæ fortitudinis, & pernicitatis sunt in montibus, ac viis saxosis penetrandis. Suetici verò ac Gothici, paludes & colles altos, profundosq; saltus indifferenter longiore dieta, magnaq; celeritate absoluunt. Oelandici, quia paruuli sunt, ludicro magis spectaculo, quàm labori deputantur: licet & in illis egregii, laboriosiq; distincto genere reperiantur. Equi etiam Finnonici bonæ qualitatis sunt: sed sequentibus signis hi, & omnes boni diuersorum autorum iudicio cognoscuntur.

Eq. Noruagici. Equi Suetici. Equi Oelãdici. Equi Finonici.

Signa boni eq.

Iuba densa, capite breui.
Forti lumbo, & æqualibus testiculis.
Ceruice prona, non more aprino erecta.
Auribus proportione parui corporis ad cuneum protensis.
Pectus latum, venter modicus.
Lumbi pressi, spina duplex, vel minus non extans.
Cauda ampla, subcrispa.
Crura electa, æqualia genua.
Vngulæ firmæ, mediocres.
Visibiles venæ inter pilos.
Corpus validum, & robustum.
Altitudo robori correspondens.
Latera longa, clunes rotundi.
Corpus totum musculorum densitate, & plenitudine quasi nodosum.
Crura fortia ęquaľr à genu ad pedẽ porrecta, sine nodositate, tumore, et mollitie.
Pedes æquales & plani in superficie, non asperi, rotundi, vt cornu concauitate terram vndiq; tangant.
Vngulæ crassæ sint, neq; humiles, neq; valde erectæ more caprarum.
Tibiæ pingues ossibus, non carne.

Adhuc

Adhuc de aliis signis valentis Equi.

CAP. IX.

APVT paruum, & siccum, quasi ossibus imminens. Signa boni eq.
Oculi grandes, velut ante caput iacentes.
Aures breues, & acutæ, antrorsum porrectæ.
Nares apertæ, profundius in aquas submergendæ.
Cauda longa, spissa, & rotunda.
Audax, & naribus sufflans.
Pedibus terram terens, ac circunspiciens.
Hinnitu membris tremens, quia fortis.
Facilè in quiete concitatus ad motum.
Facilè rursus à motu quiescens.
Se purgans, & volutans in puluere, vel niuibus.
Colore niger, rufus, balius, siue badius, spadicus, palmæ colore, vel castaneæ: quem Virg. in Georgi. commendat. Virg. in georg.
Aureus, roseus, myrteus, glaucus, vel oculis variis, quasi pictus.
Scutulatus, canus, guttatus, varius, ex nigro badioque distinctus.
Cinerius, qui equis syluestribus conuenit, deterrimus est, vt Isidorus dicit: sed optimus, quando lata linea nigra in dorso notatur.
Candidus equus rarò est bonus viatoribus, ob insultum latronum ex castris eminentioribus itinera contemplantium: quos periculosum est (tanquam lucerna in tenebris accensa) candidis equis ad spoliandum itinerantes prouocare. Equi cãdidi periculosi.

Adhuc de aliis signis emendi Equi.

CAP. X.

RAETEREA cautelæ in equo emendo hæ, & similes videntur diligentius attendendæ.
Si frenum recipiat. Signa boni eq.
Si sessorem excipiat.
Si exceptum excutiat.
Si dimissus aufugit, aut celeriter recipitur.
Si verbere torpens, vel excitatior fit.
Item de qua terra est, montana, vel palustri.
Cuius ætatis: quod difficile cognitu non est, quia annorum notæ cum corpore mutantur.
Dum bimus & sex mensium est, medii dentes superiores, & inferiores cadunt. Cùm quartum annum agit, his, qui canini appellantur, deiectis, alios affert. Intra sextum deinde annum molares superiores decidunt. Sexto anno, quos primos mutauerit, exæquat. Septimo omnes explentur æqualiter: & ex eo cauatos gerit, nec posteà quot annorum sit, facilè comprehendi potest. Item decimo anno tempora cauari, & supercilia nonnunquàm canescere, dentesque prominere, & albescere Plinius dicit, contra morem omnium ani-

Equorum ætas.

mantium. Item ætas longæua deprehenditur in equis Persicis, Epiroticis, ac Siculis in annos quinquaginta: breuior autem Hispanicis, Numidicis, & Gallicis extendi. Sed nec deest Solinus, qui mentionem facit de equo LXX. annorum. Varro vtilem equum ad XVI. annum existimat. Nec optandi sunt equi longæui, quia nec in re bellica, nec in rhedis trahendis, nec admissuris valent: quia vltra XX. annum generare nequeunt, vt à doctissimis notatum est, qui de agricolatione scripsere: neq; equam vtiliter vltra decimum annum concipere posse iidem affirmant. Senectus equorum notari solet ex canis superciliis, immò etiam ex caudarum certis nodis, & immersis oculis, putredine plenis &c.

De Virgilii sententia in bonis Equis eligendis.

CAP. XI.

Signa boni eq.

ONTINVO pecoris generosi pullus, in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponto.
Nec vanos horret strepitus: illi ardua ceruix,
Argutumq; caput, breuis aluus, obesaq; terga.
Luxuriatq; toris animosum pectus: honesti
Spadices, glaucíq; color deterrimus albis,
Et giluo. Tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus:
Collectumq; fremens voluit sub naribus ignem.
Densa iuba, & dextro iactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina, cauatq;
Tellurem, & solido sonat ampliter vngula cornu.

Sed Columella lib. VII. de agricultura summa elegantia per singula quæq; membra eximiam equorum formam ostendit, cui nihil adiici potest.

Adhuc alio modo capiuntur signa boni Equi.

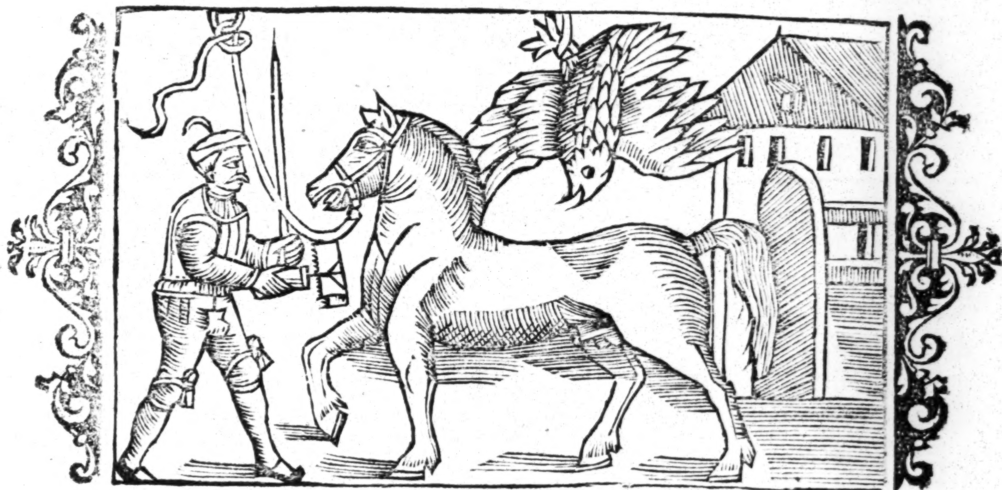
Signa boni eq.

Auris acuta, breuis, caput exiguum, caro dura,
Et grandes oculi, ceruix cum robore forti,
Et nares mundæ, comedens bene, pes sine verme,
Et curtæ coxæ, iusti vngues, atq; rotundi,
Audax hinnitu, sufflans, terram pede rumpens.
Istis quadrupedum signis cognosce valorem.

Ad idem breuius.

Signa alia boni equi.

Lucius	videlicet latitudine capitis.
Anguilla	decora longitudine.
Serpens	erecta ceruice.
Leo	pectore lato.
Fœmina	rotundis clunibus.
Cattus	celeri cursu.

De domandis, & conseruandis Equorum pullis.

CAP. XII.

VLLI generosis equabus alternatis annis geniti, & copioso lacte nutriti, puriores sunt, & maioris spei: nam parentum bonitatem plerunque imitantur. Sed manu tangendi non sunt: quia vt dicit Palladius lib. IIII. eos tactus lędit assiduus, etiam frigus: à quo summopere sunt cauendi. Dabit & hilaritas, & agilitas non frustrandæ spei bonum documentum. Post bimatum domandi sunt vsque trimatum: nam posteà semper difficilius instruuntur. Si pullus altis cruribus videtur, futuræ magnitudinis signum pollicetur: nam quadrupedum omnium magnitudo tibialis, tempore non valde crescit. Ad huius igitur proportionem & reliquum corpus augescit. Pullus mansuetior, tractabiliorque primùm reddetur, mediocri esurie maceratus: deinde conuenienti cibo portionibus iustis refocillatus, directori fit obtemperatior: vt potius blandimentis, & certis verbis quasi virgis, & verberibus mansuescat. Estque diligenter curandus, vbi propria natura per seipsam defectum nequeat restaurare. Ducendus etiam est per turbam, omnibusque aspectibus, & sonitibus appropinquandus, vt si quid expauescere videatur, sine terrore placidum, planumque, paulatim procedendo agnoscat. Bellicis tumultibus educandus, instruatur fossas transilire, primùm exiguas, inde ampliores: quod fit lorotenus antè præsiliendo. Itidem muros, & saxa, ac trabes transilire, prout mos est syluarum cultoribus in latrocinando, ac fugiendo: idque à fronte, à tergo, à latere, agili cursu fieri oportebit. Pauidi ac suspicantes, fugaces ac retrocedentes, omnino (nisi remediis iuuari poterint) sunt reiiciendi.

Pulli equorum.

Tactus et frigus nocent pullis equorum.

Ducēdus eqnus pullus per turbam.

Mos latrocināntium in syluis

De Equorum defectibus sanandis.

CAP. XIII.

FVGACIBVS succurritur extractione longiorum pilorum in palpebris, ac pilorum à fronte dependentium. Retrocedentibus tollitur abusus, si fune aspero è pilis equinis confecto, sub cauda immisso, sessor ambabus manibus huc illucq; more freni trahēdo fricuerit equum: idq; caudale frenum dicitur, solummodò pro hoc defectu auertendo. Expedit etiam, vt ad natandum cum armato (vbi fortitudinis signa fugiendo, vel aggrediendo exercenda sint) diligentissimè instruatur, vt mos est Scythicas terras inhabitantibus, præsertim circa Tanaim, vbi vastissima sunt flumina, nulliq; pontes, ob instabilem aquarum cursum, seu inundationem ex niuibus resolutarum: de quibus Strabo lib. VIII. ad finem, & XI. plurima dicit, etiam lib. XVII. de magna celeritate, & agilitate equorum, quomodo instructi dominos sequuntur, vt canes. Sed ne ab externis oris multa citentur exempla, tritum est in Septentrionalibus terris, iuuenes equos etiam robustos, & bellicosos, ita instrui, duciq; ad campum, vt sessorem cognoscant, & liberi sequantur, cum stante stantes, ac currente currentes. Securitas tamen hæc loris moderatur, ne lupis subitò ex insidiis ruentibus, equo fugiente, domini surripiantur in escam, vel in glacie aperta occurrentibus simile quid contingat.

Frenū caudale.

Tanais.

Equi dominos vt canes sequuntur.

Securitas loris moderanda.

De conseruatione Equorum.

CAP. XIIII.

STABVLI etiam pullorum pauimentum paruis, ac rotundis campestribus saxis stratum sit oportet, ne mollitie (quæ noxia equis generosis perhibetur) pedes, & vngulæ destruātur: immò vt multa ægritudine, podagra præsertim, liberentur, capita lauanda sunt, non strigili tangenda: quia ossea materia constituūtur. Lauanda est iuba, quia loco scalę sessoribus eam natura concessit, vti procomium capiti pro visus defensione, et cauda pro noxiis vermibus abigendis. Crura lauanda non sunt, neq; inspersio vngulis quotidiana facienda. Loca sub ventre non strigili, sed manibus diligenter purganda. Lotio tamen plurimum ad pullorum, equorumq; sanitatem conducit, & bonum habitum retinendum. Non à capite, vel cauda equitandus pullus, vel equus (ne noceat) accedatur: sinistroq; latere frena ori proportionata vna manu aperto venient imponenda, altera lorum teneatur à dextris. Loro ducatur, non freno: ne fiat diuersitas maxillarum. Frenum strictum, stupidum reddit equum, & inobedientem, etiam rigidè tentum. Præceptum optimum, ad equum tractandum nunquàm cum ira accedere debere rectorem, sed blandum, & mollem ne generosus equi animus, terrore ad rebellionem concitetur. In vtranq; maxillam assuescat verti, & in conuersionibus tutè recipiatur: non subitò, sed paulatim è medio cursu frenum contrahendum.

Equi podagra laborant.
Iuba.

Procomium.
Cauda.
Lotio valet pro eqs educādis.

Equus loro nō freno ducēdus
Frenum strictū.

Vtile

Vtile quandoque fuerit, quiescentem statim impellere, & ex equis equos petere, & ex celeritate rursus in proximo quiescere, & ex quiete iterum irruere. Cum equo magnanimo nil per vim agendum: nimiam enim ferocitatem, non violentia, sed mansuetudine placida mitigare oportet. Pasta hordeaceæ farinæ equorum vlceribus imposita, eundē colorem, quem equus ante vulnus habebat, optimè redire facit. Generosos equos habuere Longobardi, vt dicit Pau. Diac. lib. II. cap. IX.

Equus magnanimus vi regi nō vult.

Reparatio pilorum.

De peritia, aut ignauia inexperti Equitis.

CAP. XV.

DESCRIPTIS igitur generosis, ac magnanimis equis, iuxta præscriptam formam, aut meliorem: necesse est etiam, præcipuè in re bellica, talem inuenire, ac adhibere sessorem, qui ita sua prudentia fortitudinem equi temperet, vt ab vtrisque exercitium aliquod emanare videatur virtuosum. In pace quidem iucundum est, pro solatiis, & commodis, immò laboribus, vti fortissimis equis, & peritiam habere equitandi: sed in hostili conflictu, in quo tot circunstantiæ seruandæ occurrunt, vt vix in aliquo officio formidabilius negotium aggrediendum sit, & debitè terminandum, valde necessarium est suscepisse peritiam singularem. Qui enim ineptè, & indecorè equo insidet, in primis ab aliis irridetur, deinde inutilis in pugna ad omnes bellicas actiones habetur: non aduersarii ictum sustinere, aut cauere potest: non hastam suam dirigere: non eam vlna, aut cubito compresso stringere: non equum flectere: non ex eo iaculari: non arcum tendere, aut quippiam vtiliter, aut decorè agere: sed paruo ictu, minimaque succussione excutitur, adeò, vt ab omni equestri militia extrudendus sit, & præsertim nostris temporibus, quibus maxima ex parte equestri pugna certatur. Instruuntur enim cohortes cataphractorum equitum, qui cooperti sunt per omnes membrorum artus ferreis laminis: nulla ex parte vulneribus patent, tectisque equis vehuntur, operimentis scorteis, siue ferreis: quorum quidem splendor adeò fulget, vt aciem oculorum occursantium perstringat. Equitandi itaque (vt superius lib. VIII. in multis capitulis dictum erat) ratio, à teneris annis percipienda est, antequam corpus obdurescat, obstipúmue fiat, dum nerui sine rigore sunt, & membra facilè quoscunque vsus accipiunt. Laudatur admodum Iulius Cæsar, quòd adeò agili corpore extitit, vt reflexis post terga manibus, equum saltibus, cursibusque immotus ipse concitaret, & euestigiò habenis regeret, statimque in exiguum orbem circunflecteret, & à præcipiti cursu retineret: licet is equus tantæ celeritatis, ac ferocitatis esset, vt præter eum nullum pateretur sessorem. Ita & refertur de Alexandri Regis equo, qui à toruo aspectu, siue ab insigni taurini capitis, quod in armo inustum habebat, Bucephalus appellatus est. Magnæ admirationi omnibus fuit, sed maiori stupori equus Nicomedis Bithyniæ Regis, cunctis inspectantibus extitit: qui eo Rege interempto, ipse nullo admisso cibo, fame defecit. Flent & plurimi equi bellum ingressuri, tanquam præsagium cognoscentes, rem non bene successuram sibi, vel patronis. Immò & quidam iter longum ingressuri, solito auidius comedunt, vt aliquando sum expertus. Equæ tamen fame macerantur, vnius diei inedia, vt sequenti die XXX. milliaria Germanica currant: etiam quia currendo vesicas leuant, quod equis haud est concessum.

Sessor equi prudens sit.

Circūstātiæ multæ in bello seruandæ.

Equester īperitus inutilis.

Cohortes instruuntur.

Ratio equitādi

Iulius Cæsar agilis eqtator.

Equus Iulii Cæsaris.

Equus Alexan. Magni.

Equus Nicomedis Regis.

Equi flent.

Equæ.

De Equis Sueticis, & Gothicis, cur cæteris præferuntur, & exportantur.

CAP. XVI.

A SVETIA & Gothia quotannis plena nauigia equorum in Germanicis oris vendendorum, exportantur: quod eò lucrosius fieri cernitur, quò facili pretio, aut rerum commutatione (mediocris scilicet staturæ equi) emuntur, & deportantur: vbi Regio edicto nulli præliares equi ad exteras nationes euehi permittantur. Quòd autem cæteris equi prædicti æstimantur meliores, ac in quouis exercitio durabiliores, multiplex ratio assignari solet: quia ad trimatum ferè hyeme, & æstate, etiam in asperrimo gelu, in syluestribus pabulis cum matribus sunt educati, vt indurati, & quasi infatigabiles ad operam moti, persistere videantur: quia ramos, folia, frutices, & omne genus vilium escarum pro cibo non aspernantur.

Equi præliares. Equi in syluis enutriti. Esca equorum. Conditiones equorum aquilonariũ bonę.

Quòd sibi, ferramenta (vt in plurimum) absq; calcitratione, & in quouis loco sub pedibus infigi sinunt.
Quòd non permittunt reliquos equos sua annona vesci.
Quòd pulchra varietate, & duro pilo sunt colorati.
Quòd biga, curru, rheda, vehiculisq; applicari solent.
Quòd acutius in tenebris viam intuentur, & sequuntur.
Quòd alacriter sessorem in aquis natando portant.
Quòd nulla glaciali asperitate, vel niuali inundatione tardantur.
Quòd sessorem calcitrando, mordendoq; adiuuant aduersus hostem.
Quòd caput cum freno bibituri vsq; oculos in aquis mergunt.
Quòd semper natura vrgente in quouis loco mingunt.
Quòd fossas celeri saltu cum sessore penetrant.
Quòd itinera lutosa, profunda, & paludinosa non abhorrent.
Quòd montes ascendendo, descendendoq; præcipitia cauent.
Quòd rarissimè ob naturalem duritiem, vel nunquàm infirmantur.
Quòd si infirmantur, facilimo remedio restituuntur.
Quòd sic empti in terra aliena, talem sobolem propagant.

Quòd

Quòd oneribus depositis, in arena, vel niue se inuoluunt, omnem quasi diurnam fatigationem eo motu alleuiantes, vt auidius comedant omnē escam. Est & aliud equorum genus, exile, sed valde viuax: quod mercatores ab insula Oelandiæ pro gesticulationibus addiscendis emptum, educunt. Mirè enim dociles sunt, vt per circulos more canum saltantes, sese mira agilitate in gyrum vertant. Dicit prætereà B. Ambro. in Apolo. Dauid, equorum Græcorum hanc esse naturam, vt cùm vel in curuli certamine elisi fuerint, vel fortuitò ceciderint, nequaquàm se mouere consueuerunt, & quandam tenent quietis, & patientiæ disciplinam. His, si casus non nocuit, quies prodest, certè non acerbatur offensio. Immò & sono citharæ audito, more chorisantium saltationes sub leui sessore constituunt, primùm lentas, dein de celeres, & tandem celerrimas humano more: quales Volate, lib. XXV. Totularios mannos vocat, & à Britannia venire arbitratur.

Equi Oelandici dociles.

Saltationes equorum.

De Equis præliaribus.

CAP. XVII.

MAXIMI verò equi (vt parumper superius dictum est) quos Septentrio producit, præsertim in regno Vestrogothorum, nō solùm publico edicto hippagogis educi prohibentur, sed vt militaribus exercitiis, & disciplinis ad omnem armorum vsum pro patria defensione enutriri, custodiri, & adaptari debeant, satis strictè iubetur. Tales etenim equi hyemalibus bellis, quæ in Aquilonaribus regnis fiunt, ob connatum frigus assueti, hyemis patientes, animositate ac fortitudine armatum sessorem, quocunque direxerit, inoffenso accessu, ac valido cursu intrepidè comportant: & ob id omnibus generosis equis, quos Hispania, Neapolis, Gallia, vel Germania gignit, assimilari possunt, si præferri non merentur. Licet Africis, Numidicis, aut Turcicis equis in celeritate cursus non comparantur: hanc tamen velocitatem mira audacia, & fortitudine recompensantes, pro natura populi, loci, & temporis qualitate, maximis bellis satisfacere deprehenduntur. Neq; fortunata prælia in Aquilone, ob præcipitia, voragines paludum, ac densitatem niuium, & perforatas glacies, etiam si quis volare vellet, conficere posset, vt superius lib. XI. in pluribus capitulis fuerat enarratum. Igitur ad veram sententiam generosi equi reuertendo, id certius teneri potest, quod Dominus ad Iob XXXIX. loquitur de forti equo. Ait enim: Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum? Gloria narium eius terror, terram vngula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis, contemnit pauorem, nec cedit gladio, feruens & fremens sorbet terram, nec reputat tubæ sonatæ clangorem, vbi audierit buccinam. Dicit etiam Solinus cap. LVII. quòd equi in bellis suæ partis inimicos nōrunt, adeò vt inter prælia hostes morsu petant. Præterea equorum infirmitates ab Alberto sic nominantur, Attractus, barbulæ, cancer, cornu, caro mortua, curua, focellæ, frenes, farcina, infundatura, lampiscus, prurigo, radunculus, sanguis corruptus, stiua, stranguria, scabies, super os, venarum incisio, vermis.

Hippagoge, naues portādo equorū appellantur.

Bella hyemalia.

Eq. Suetici animosi.

Celeritas nimia plerūq; nocet.

Equi descriptio in lib. Iob.

Equi nōrūt hostes.

Infirmitates equorum.

De docilitate Equorum.

CAP. XVIII.

Docilitas equorum.

QVAM capaces disciplinarum Aquilonares equi sint, primo aspectu præsens imago demonstrat. Qui enim curiosè student illustrium puellarum venari fauores, aut senum laguentia membra arte iuuare contendunt, vt in aperto campo scamnis deficientibus equos ascendere, vel descendere possint, modo quo sequitur, mediocres equos, & exiles, ad genuflexiones informant. Eligunt prodeunte natura aptioris virtutis iuuenes equos, post bimatum, & trimatum, vnius diei ciborum subtractione macerantes eosdem: deinde extrahuntur in locum mollem, vt ibidem ex fouea genu flectendo comedant fœnum, vel auenã, & pueros sustineãt in dorsum saltantes, ac descendentes: sæpiusq; id fieri solet, vt signo per virgã dato ad tibias, genua flectant patrono in sellam ascẽsuro. Quidam etiam in mollissima niue hanc disciplinam docẽt equos, donec edocti dorsa sua ex consuetudine virginibus, & matronis genuflexionem faciendo, præbuerint insidenda. Aliquæ etiam plebeiæ sortis puellæ, equos ad hoc officium dispositos habent: vel aliter, maximè in nuptialibus festis (quæ equestrium pompa ruricolarum in pagis, tota generatione concurrente & tripudiante, fieri solent) nouis nuptis per pulchros equos concomitantes prouidetur. Immò & equi certo naturali instinctu symphonia audita, mouẽtur ad gesticulamenta: quod & Plinius lib. VIII. attestatur. Certum etiam est, equos naturali lege propagationem horrere in propinquiori sexu: contra quam qui errore decepti secus fecerant, seipsos præcipitando interemerunt. Sed illis dimissis, dum senibus in campo scabellum non est equos descendendi, vel ascendendi, tunc fideles serui dorsotenus se inclinant, vt domini ascendant pro aptiori commoditate: talesq; famuli ab omnibus pro tanta fide recipiunt laudem, immò & patroni filiam matrimoniali fœdere in consortem.

Informatio equorum vt genua flectant.

Modus alius.

Festa nuptialia plebeiorum equestria.

Equi sympho-nia audita mouẽtur ad saltũ

Equi horrent in cestũ congressum.

De Felibus

De Felibus, seu Cattis.

CAP. XIX.

ELES, seu catti, Græco vocabulo Aeluri nuncupati, satis magni, frequentesq́, candidi præsertim coloris, in Septentrionalibus terris reperiuntur: qui nedum domos, humanasq́ habitationes, horrea, atque granaria, sed & agros ædibus viciniores, mira sagacitate murium glirumq́ præda compurgant. Qui verò syluestres sunt, auibus, & minutulis animalibus insidiantes, vescuntur. Harumq́ felium pelles vestibus subductæ, mirè prosunt aduersus hyemales asperitates. Sed periti incolæ cauent, ne ori dormientium hominum applicentur, cùm ferè eiusdem naturæ sint, vt lupinæ pelles: quæ agninis, ouinisq́, etiam mortuis, nocent. Domesticæ feles summè arcentur à cunabulis puerorum, immò hominum adultorum, ne ori dormientium anhelitum ingerant: quia eo attractu humidum radicale inficitur, vel consumitur, ne vita superstit. Necq́ à periculo se credat immunem, qui audet contra solam felem, etiam nudo ense, in eadem domo congredi, interimendam: eò quòd naturæ instinctu, guttur occisoris (nullo concesso effugio) inuadere solet. Fele tamen & anati ad ripas aquarum colligatis, mortale spectaculum imminere videtur. Vt enim anate terræ locus haud conuenit, ita feli nequaquàm accessus in aquas congruere potest. Quocirca de dispari natura acerrimus generatur insultus. Quantæ autem venerationis hæc bestia, felis, apud Aegyptios sit, nemo negat, qui mores eius gentis agnoscit. Aestimant enim hanc insigniter honorandam, quia pellibus illius clypei muniuntur militares, aut ignibus semper assistunt: eisq́ propter hoc honorificas exhibent sepulturas: immò & sibi cum luctu numinis amissi radunt supercilia, vt corpore proprio, & sensu testentur ipsius habuisse culturam.

Feles candidæ plures in aquilone.

Feles syluestres

Feles domesticę arcentur à cunis infantum.

Feles sola & inclusa ad mortē non petenda.

Spectaculū naturæ.

Clypei militares muniuntur pelle felina.

Supstitiosa stultitia.

De Muribus, & Gliribus interimendis.

CAP. XX.

Mures domesti ci, vt hospites onerosi.

VAM onerosi incolæ, aut hospites improbi in humanis ædibus sint mures, sorices, & glires, nemo qui eos audit, aut sustinere cogitur, ignorat: prout eadem querela fuerat ab antiquo æuo, & permanet in hoc die: magis tamen vetusto seculo, quàm præsenti: eò quòd ab his, & similibus despectis animalibus, & minutulis creaturis, veluti cuniculis, talpis, ranis, locustis, serpentibus, scorpionibus, vel euersa sunt oppida, vel fugati incolæ, vel laceratæ prouinciæ, vel infeliciter annihilatæ. Nec defuere portenta publica, quomodo arrosis clypeis, esis fasciis, atque corrosis ferramentis in officinis metallorum, portendebant acerrima bella. Immò & in Aquilonaribus regnis huiusmodi ostenta fieri notata sunt. Quòd autem superius imago senis mures, seu glires in foramen glaciale compellentis aspicitur, id præscriptis verbis, & signis quorundam hominum, licet paucorum, solet fieri: qui veluti hæreditaria virtute hoc retinent, vt inuocati patientibus bestiarum damna, lustrando domum succurrant: totumque noxium agmen secum adducunt, atque in apertam aquam suffocandum insilire coarctant. Vnde autem, & quomodo virtus hæc prodeat, vix aliter (seclusis præstigiis, & incantationibus) interpretari conceditur, quàm ex paterna benedictione in filios filiorum transfusa, vt fieri videtur per habentes, ac exercentes virtutem gratiæ S. Pauli in serpentibus tractandis, aut aconitis (nulla subsequente læsione) comedendis. Meminit Strabo lib. XVII. Psyllos apud Cyrenaicam regionem, naturalem quandam vim habere contra serpentes, sicut & Tentyricæ contra crocodilos, vt nihil ab eis patiantur, sed intrepidè natent, vbi reliqui homines occiduntur à crocodilis: quibus imperant prædicti Tentyricæ, aliisque emolumenti, seu quæstus causa, quoties opus erit, eosdem pro spectaculo innocuè monstrant.

Aīalia minuta nocentissima.

Vrbes & insulę euersæ.

Ratti seu glires verborū virtute suffocantur.

Gratia S. Pauli

Psylli.

Tetyricæ crocodilos ligant.

De por=

De portentosa vltione Murium aduersus impios.

CAP. XXI.

EFERT Herodotus lib. II. quòd Aegyptio simulachrorum sacerdoti pro salute populi trepidanti, ac anxiè dormienti, numen per quietē auxiliarios contra impium Sanacharibum Assyriorum & Arabum Regē, eidem sacerdoti mortem, & Aegypto destructionem machinantem, mittere ꝓmisisset. Vnde sacerdos alacriter animatus, sumptis secum institoribus, operariis, & forensibus, dum nulli bellatores eum sequi vellent, castra in Pelusio (quà primùm inuaditur Aegyptus) posuit, vt hostem tam ferocem reprimere posset: eumꝗ nocte accedentem excepit. Et ecce affuere auxiliarii promissi, vis scilicet innumerabilis agrestiū murium: qui inimicoꝝ tum pharetras, tum arcus, tum scutoꝝ habenas abederunt, vt postera die hostes armis exuti, fugam fecerint, amissis multis. Eoꝗ nunc iste Rex (inquit Herodotus) in tēplo Vulcani lapideus stat, manu murem tenens, atꝗ hæc per literas dicens: IN ME QVIS INTVENS PIVS ESTO. Huic etiam lapidi simile, vel forsan crudelius spectaculum, ostendit murium turris in Rheno flumine fundata, eò quòd in illa à muribus cōsumptus est Hatto Antistes Maguntinus, ob multorum pauperum oppressionem, tempore caristiæ truculentissimè perpetratam. Non attendebat infelix Pontifex ad dictum Sapientis Prouer. XI: Captans annonam, maledictus in plebe est: benedictio autem in capite eius, qui participat: prout optimè Ambrosius asserit lib. III. Officiorum cap. VI. & VII. vbi dicit, peregrinos, & pauperes tempore famis vrbe non arcendos.

Auxiliarii mures.

Aegyptus ī Pelusio primùm inuaditur.

Mures īnumeri

Pius esto.

Turris murium in Rheno.

Benedictus qui participat.

Adhuc de sæua vltione Murium.

CAP. XXII.

RAETEREA Munsterus in orbis descriptione effigiata, aliam murium turrim ponit, prædicta longè horribiliorē: in qua allegat quendam Poloniæ Regem, Popilium nomine, miserabiliter, modo quo sequitur, periisse. Conuiuia celebrantem, mero madentem, sertis coronatum, vnguentis delibutum, crapula & luxu resolutum, inuadunt mures, de cadaueribus patruorum, quos ipse, & vxor eius Regina veneno interfecerant, ingenti magnitudine egressi, & in conuiuantem tyrānum, consortem eius, & filios rabidis morsibus insiliunt, militum caterua nequaquàm abigente, quoniam humano suffragio fatigato, mures infatigati perseuerabant, die noctuꝗ. Extruuntur ardētes foci, & in medio eorum locatur Popilius, coniunx, & filij: illuc autem & mures per flammas transeuntes, parricidam rodere non cessabant. Ad aliud tandem elementum ventum est. In nauibus abducitur occisor patruorum Popilius, cum suis in stagni altitudinem: mures tamen incessanter secuti abductos, & naues rodebant, intantum vt aqua perforatis rimis ingressa, submersionem minaretur. Ideò nautæ timentes præsocationem ab aquis, deduxerunt nauem in littus: vnde alia caterua murium occurrens,

Popilius Rex Poloniæ.

Mures è cadaueribus patruoꝝ

Mures īsatigati

Præsidiū in aq inualidum.

Caterua muriū.

iuncta prioribus acrius infestabat. His visis, defensores diuinam vltionem cognoscentes, omnes fugerunt. Popilius autem protectoribus nudatus, recepit se in turrim altiorem in Crusuicza: vbi mures rapido cursu ascendentes, consumpserunt & vorauerunt duos filios, vxorem, & facinorosum Popilium. Ecce non est potestas contra Dominum, aut consilium, vbi minuta animalia, & imbelles mures Popilium miserabiliter consumpserunt: quemadmodum pediculi, vermes minutiores muribus, Arnolphum Imperatorem pulpa, carnibus, ac visceribus exesis, medicis nequicquàm proficientibus, ad internicionem vsque perduxerunt, solis cartilaginibus, & ossibus relictis.

Turris alta.

Rex & Regina ac filii à muribus deuorati.

Arnolph' Imp. à pediculis cõsumptus.

De Hircis, & Capris.

CAP. XXIII.

HIRCORVM, & caprarum in Aquilonaribus terris longè maior est abundantia, quàm in reliquis Europæ locis, ob montana pascua, & pastorum caprariorum diligentissimam curam. Hirci itaque ibidem sunt magno corpore, crassis cruribus, breui & plena ceruice, auribus flexis & depressis, paruo capite, longo, spisso ac nitido collo, cornibus altis & latis, animosi, bellicosi, & robusti, ita vt lupis mediocribus, canum tamen auxilio, congredi non formident. Ferè omnes colore albi sunt: ita & capræ, ac hœdi. Hyeme pascuntur pinearum arborum corticibus, atque musco, & populeis virgis. Pelles eorum maximis nauigiis quæstus & lucri causa, decadumque numero exportantur ad Germanicas oras: vbi rursus amplius disperguntur in orbem. Similiter & casei, propter efficaciam nutrimenti, ac medicinæ, scilicet stupidæ ac ingrossatæ carnis, vel turgentis. Carnibus caprinis crudis, sole, sale, ventoque siccatis, incolæ auidius vescuntur, quàm illicò mactatis: idque tempore æstatis, & agriculturæ. Nautis in anchoris ventum conuenientem expectantibus, magnam securitatem locorum mutatione, in littoribus præstant pascentes capræ, eò quòd naturali instinctu, immò ad exonerandam vermium molestiam, vadunt contra ventos: qui etsi

Hircorũ maxĩa abundantia in terris aqlonis.

Hirci ferè omnes albi.

Quæstus pelliũ

Carnes crudę caprarũ eduntur

Prognostica ex hircis.

austeri

austeri sunt, non tamen bestias has ad aborsum foetus constringunt. Vis enim frigoris tolerandi maior est in animalibus Septentrionis, quàm reliquis mundi oris. Quòd autem superius cernitur anguis ante pedes hirci, signum est, hircos, caprasq; ibidem persequi serpentes: qui aliâs incolis damna facturi, nimium multiplicarētur.

Frigora tolerāt animalia aquilonaria.

De Suibus, & Porcellis.

CAP. XXIIII.

VES, etsi cunctis hominibus in corpore, & natura non ignoti sunt, tamen quia à propitio numine ad solam hominum vtilitatem, & leuandum domesticum cibum concessi sunt, omnimoda gratitudine ab omnibus (exceptis Aegyptiis, & Iudæis eos execrantibus) acceptantur: licet nullum alium vsum hominibus prȩstare possunt, sicuti cæteræ animantes, quæ vel in cultibus agrorum adiuuant, vel plaustra collo trahunt, vel onera tergo gestant, vel indumenta exuuiis suis exhibent, vel copia lactis exuberant, vel custodiendis domibus inuigilant. Populis tamen Aquilonaribus mos est, nouę nuptæ plebeiæ conditionis, pro initiandis augendisq; armentis, & domestica supellectile, liberaliter donare porcam, ouem, & vaccam, atq; marito equinos pullos, canem, felem, & anserem. Varro grauis autor lib. II. cap. IIII. asserit à natura hominibus ad epulandum solummodò datum esse suem. A suillo quoque pecore immolandi initium sumptum esse veteres affirmant: & proinde in fœderibus faciundis porcus occidebatur: qui nostris temporibus longè securius, & honestius pro pace firmanda (saluo Christianorum bono ritu) mactaretur, quàm tot myriades hominum pro minima telluris angustia, tam impacabili odio trucidarentur. Atque ob id vel facetè, vel seriosè dictum Cæsaris Augusti attendendum erit, quo tempore Herodes Iudæorum Rex CHRISTO omnipotentis Dei filio nuper nato, mortem meditaretur. Nam cùm audiuisset inter pueros, quos in Syria Herodes intra bimatum iussisset interimi, filium quoq; eius occisum, ait: Melius arbitror, Herodis porcum esse, quàm filium. Et hoc ex Latinis scribit Macrobius II. lib. Saturna. cap. X. Sed nec Plinii doctrina lib. VIII, cap. LI. neglıgenda est: qua dicit,

Sues diuinitus concessi.

Donationes p nouis nuptis, & maritis.

Porcus pro fœdere mactatus

Myriades hominū nunc occiduntur.

Porcus ratione melius habet, quàm filius regis Iudææ.

Suggrundia ꝓpria amantur.

furto abactos sues, audita suaui voce pastoris, submerso nauigio, quo vehebantur, inclinatione vnius lateris, ad propria suggrundia remeasse. Qua comparatione si Principes benignitate suos subditos ad pacem vocarent, aut cogerent, vtiq; porcum pro fœdere firmando minimè opus esset occidere, vel dilaniare: quod si subditi exhibitæ benignitati (spreta pace) contradicerent, vtique expauescere oporteret, ne in eos, tanquam rebelles porcos, spiritus discordiarum irruerent, non flumine sed sanguine suffocandos.

De vtilitate eorundem, & Porco Troiano.

CAP. XXV.

Varro cõmẽdat carnem suillã.

Iuuenalis.

Vtilitas carnis suillæ.

Caro iurulenta magis nutrit.

Notabile.

Sapores 50. ex solo porco.

Porcus Troianus.

Equus Troian⁹.

Boues infarti assantur.

ASSERIT præterea prællegatus autor Varro, illum esse ignauum, atq; improuidum patremfamiliâs, qui succidiam iu carnario suspenderit, à lanio potius emptam, quàm à domestico fundo. Suillam pleræq; nationes affectârunt, iuxta illud Iuuenalis satyra VI:

Obseruant vbi festa mero pede sabbata Reges,
Et vetus indulget senibus clementia porcis.

Est profectò suilla caro ad familiam bene alendam admodum necessaria: præbet enim firmissimum nutrimentum, & salubre corpus efficit, vbi modestè sumitur, maximè cùm iusculo sit præparata: idq; Cornelius Celsus attestatur, carnem magis alere iurulentam, quàm assam: & assam magis, quàm frixam. Bonæ igitur valetudini potius, quàm paruæ voluptati consulendum erit. Elixam frequentius apponere præstabit, cùm propter salubritatem, tum quia familiæ commodior erit. Sed iterum clamat Iuuenalis,

Quanta est gula, quæ sibi totos
Ponit apros, animal propter conuiuia natum.

Neque alio ex animali, Plinio teste lib. VIII. cap. LI, numerosior materia ganeæ: quinquaginta propè sapores cum cæteris singuli. Hinc censoriarum legum paginæ, atq; sumptuaria edicta creuere, maximè quòd L. Titus abiecit tẽporibus suis, quòd porcum Troianum Romani ciues mensis inferrent: qui sic vocatus est, quòd inclusis aliis animalibus esset grauidus, velut Troianus ille equus armatis militibus plenus fuit. Sed hic porcus facilè cedit Aquilonaribus aulis: pro quibus maximi boues, tam volatilibus, quàm terrestribus animalibus cocorum peritia grauidi, & repleti ad copiosissimos ignes assantur, atq; centurionibus ordinatim sedentibus distribuuntur. Ita & apud Indos in vsu fore compertum est: nam in curia Pretiosi Principis eorum, bos ingens, vel aliud quoduis animal vastum, omnigenis animantium generibus fartum, compendiosè assatur, atq; esurientibus distributum offertur: porcusq; dicitur Indianus.

De Rangi-

De Rangiferis.

CAP. XXVI.

IN partibus Septentrionis vtriusq; Bothniæ (sic enim extremi Aquilonis terræ, quasi à fundo vasis, vocantur) & magnæ Lapponiæ, bestia tricornis est, de genere ceruorum, sed longè procerior, robustior, ac velocior, Rangifer duplici ratione dicta: vna, quòd in capite ferat alta cornua, velut quercinarum arborum ramos: alia, quòd instrumenta cornibus, pectoriq;, quibus hyemalia plaustra trahit, imposita, Rancha & Locha patrio sermone vocantur: quorum cornuum duo cæteris maiora, eo loco, quo ceruus, habet: sed ramosiora, ac extensiora, ad ramos quindecim aucta. Aliud verò in medio capitis, ramusculis circunstantibus cęteris breuioribus, situm est, caput vndiq; contra inimicas bestias, præcipuè lupos, armatum reddens, immò admirationis decus inter cætera monstra præsentans. Cibus huius bestiæ est, muscus montanus, candidus, præsertim in hyeme, niuibus in superficie soli coopertus: quas niues, licet densas, naturæ instinctu (quasi syluester equus) perforat, cibum quæsiturus. In æstate verò foliis, ac frondibus arborum, stando eundoq; melius, q̃ se inclinãdo floribus ac herbis, propter cornua nimis antrorsum incuruata, vescitur: idq; laterali, & obliqua capitis inclinatione. Iubatum habet collum, veluti equus: vngulas bisulcas, & ferè rotundas, à natura tributas, eò quòd eius transitus, aut cursus etiam admisso sessore, fit super altas niues, in vallibus, campis, aut montibus condensatas. Quòd obliquis ceruicibus ob ramosa cornua pabulantur, absq; similitudine non contingit. Solinus enim cap. XLII. dicit, apud Garamantas Aethiopiæ gentes, armenta obliquis ceruicibus petere escas, ne prona in humum cornua figant. Verùm fragor, ac strepitus pedum, vngularumq; tantus est, vt æquè citò sonus audiatur, ac bestia concernatur: neq; cùm cursum intenderit, vlla bestia eius euadet celeritatem, præsertim in hyeme, quando robustior, atq; agilior est, vt vniuersæ syluestres feræ.

Bothnia duplex.
Rangifer.
Rancha. Locha.
Cornua 15. ramorum.
Cibus rangiferorum.
Collum habet iubatum.
Solinus.
Fragor pedum
Bestię omnes in hyeme fortiores.

De vtilitate huius animalis.

CAP. XXVII.

ANSVEFACTA hæc animalia, veluti armentarii greges, maximam præstant dominis suis vtilitatem, videlicet in lacte, pelle, neruis, ossibus, vngulis, cornibus, pilis, ac carnibus ad victum delicatiorem. Quidam terrarum incolæ possident X. XV. XXX. LXX. C. CCC. vel D. qui pastorum cura ad pascua ducuntur, & reducuntur, stabulisq; , ob agmina montanorum luporum (cæteris ferociorum) grassantia, clauduntur. Educti in terras alienas, præsertim vltramarinas, ob cœli soliq; mutationem, aut insolitam escam (nisi pastore consueto cibentur) non diu supersunt: quemadmodum olim Illustrissimum Principem Suetiæ Stenonem Sture iuniorem, Duci Holsatiæ Friderico sex huiusmodi animalia misisse notatum est, duosq; , masculum & fœminam, Lapponicæ gentis coniuges, eisdem animalibus adiunxisse custodes: quibus è sua natiua terra translatis, atq; alienæ directioni subiectis, quia optata quies, viuendiq; ratio subtracta erat, nec ipsi, nec bestiæ singulari cura destitutę, diutius in vita mansere. Similiter & à Rege Suetiæ Gostauo circa annos Domini M. D. XXXIII. postq̃ aliquot illustribus viris terrę Prussię, cùm ad spectaculum, tum ad generis propagationem, decem similes vtriusq; sexus rangiferi emissi essent, syluestri libertate donati sunt: at nihil inde compertum erat, an ipsa mutatio loci profuerit stirpis propagationi.

Vtilitas rangiferorum.

Possessio rangiferorum domesticorum.

Rangiferi 6. duci Holsatię dudum emissi.

Rãgiferi 10 postea emissi.

De curu-

De curulibus plaustris Rangiferorum.

CAP. XXVIII.

TAMETSI hæc figura seipsam declarare videtur, addenda tamen est eius interpretatio, nulli fastidiosa: scilicet vt agnoscatur, quibus adiutoriis, & solatiis dies suos expendant populi Aquilonares. Et ideò videndum est, duo esse genera rangiferorum, syluestrium videlicet, & domesticorum: qui vsibus humanis subdita mansuetudine fideliter inseruiunt, vbi feræ naturæ reliqui in solitudine relicti, augmento generis se sociant, vt interim venatione premantur. Qui domestici sunt, curulibus plaustris aptantur, optimeq́ grauissima plaustra per rura, camposq́ deducunt, res scilicet pretiosarum pellium, pannorum, piscesq́ diuersæ speciei cōtinentia: eò quòd pro maiori parte Lappones ichthyophagi sunt, inexhausta fertilium aquarum piscatura viuentes, vt & infrà de eorum diuersis exercitiis erit aperiendum. Iter itaq́ eorum est in vallibus planis, Noruegiam (ad quam frequentius proficiscuntur) respiciens, tanquam in rerum commutatione locum viciniorem, ac populi fidelioris amicitiæ seruandæ commodiorem. Qui verò his currubus præfecti sunt, vulgari gentis nomine Quenar appellantur, singulis diebus, si ita beneplacitum est, aut exigit necessitas, centum & quinquaginta millia passuum, id est triginta milliaria Gothica, siue Germanica, conficientes: currusq́ eorum animalium non minoris grauitatis, quàm equorum reputantur. Neq́ in hoc loco omittendus est Fl. Vopiscus, qui asserit, Aurelianum Imperatorem quatuor iugalibus ceruis, currui deuicti Regis Gothorum Cannabæ applicatis, insedisse, atque Capitolium more triumphantium intrauisse: quos verius crediderim fuisse rangiferos, omnes ceruorum vires in fortitudine, & celeritate exuperantes.

Genera rangiferorum duo.

Rangiferi syluestres, & domestici.

Plaustra diuersarum rerum.

Ichthyophagi.

Iter vallium.

Quenar.

30 milliaria Gothica vno die conficiūtur.

Aurelian' Imp.

De vehiculis hyemalibus Rangiferorum.

CAP. XXIX.

Velocitas mira

Edictum Principis.

Pelles sub vehiculis.

Itinerantes venantur bestias

HYEMALIVM vehiculorum vſu miram commoditatem aſſequuntur prædicti Lappones, maximè quod lubricitate huiuſmodi vehiculorum cum niue conformi, longa peragunt itinera, ad loca rerum commutationibus deputata, prout ſuperius lib. XI. cap. XXXVII. de forma eorum extitit declaratum, & edicto, ne externis hominibus ob maximam celeritatem accommodentur. Hic verò oſtenditur, quòd ea velocitas cauſatur ex pellibus teneriimorum rangiferorum, vehiculis his hyemalibus ſubductis, hac præcipua arte, vt anterior pars pellis, antrorſum conſuatur ſub rheda: quo fit, vt pili foras euerſi, nedum lubricitatem generent progrediendi, ſed & reſiſtendi firmitatem, ne retrò labatur auriga: alioquin in collibus altis nunquàm haberetur, aut perficeretur optatum iter. Immò eo compendio viatores arcubus ſagittiſq; extenſis, ſylueſtres rangiferos venatu acquirere ſolent.

De commoditate partium huius animalis.

CAP. XXX.

Vtilitates omnium partium rangiferi.

LAC deputatur ad vſum domeſtici nutrimenti, ac ſerum illius, ad potum conuenientem. Pellis pro tegumento humano, tam corporis, quàm lectorum: immò equeſtrium ſellis, culleis, & follibus artificum diuerſorum aptatur: valde enim tenax, & fortis eſt, ac durans. Nerui loco lini (ibidem ob frigora non creſcentis) ad indumentorum vſum, inſtar fili præparati, deputantur, prout ſuperius lib. IIII. cap. X. de colligatione nauium ferro deficiente fuerat interpretatum. Oſſa atq; cornua, arcuum & balliſtarum artificibus, auidè ea pro rerum cōmutatione quærentibus, applicantur. Similiter & vngulæ ſpaſmaticis proſunt. Pili pro farciendis, mollificandiſq; ſellis equeſtribus, atq; puluinaribus pro hoſpitibus honorandis, & hyeme reprimeda. Carnes eius animalis optimæ, & ſalubres ſunt, ſale ventoq; ſiccatæ, durabiles ad plures annos: licet interim mos genti ſit, ex venatione veteribus adiungere recentiores.

LIBRI XVII. FINIS.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE ANIMALIBVS SYLVESTRIBVS.

LIBER XVIII.

De Alcibus, seu Onagris, & siti eorum.

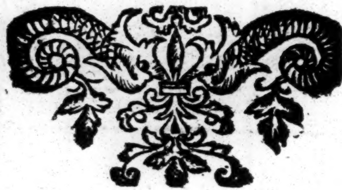
CAP. I.

PRAEMISSIS animalibus domesticis, humano vsui familiarius inseruientibus, ac etiam syluestribus, in simili effectu idem facientibus: cum eisdem solitudinum deinceps alias feras oportebit adducere, atque in primis alcem, vsitatiori modo syluestrem onagrum apud omnes Aquilonares interpretes appellatum: de cuius natura, magnitudine, vsu, ac proprietate, cùm non exigua altercatio sit inter scriptores naturales, prout Irenicus Germanicarum rerum diligens historicus & scriptor, lib. IVI. Alces.

cap. XIIII. monstrat: honestum æstimabitur, vt opinionibus auditis, vagabundo alioquin animali certa tribuatur origo propaginis, vt sit in Aquilone, vnde tot millia eius generis pellium magnis nauigiis exportantur vltra mare. Cæsar lib. VI. vt capras esse putat. Plinius lib. VIII. cap. XV. iumento, aut alii animali comparauit: ceruicis tamen, & aurium proceritate distingui à iumento. Has tamen in Hercinia Cæsar ponit, Solinus in Germania, Hermolaus Barbarus in Gallia Transalpina: & medium tenere inter cerui, & cameli magnitudinem, ait. Multa Iulius Capitolinus, & Pausanias. Hermolaus alces inuentu raras esse scribit, quòd & Plinius nunquàm in hoc orbe visas putat. Ad vltimum tamen eas in Scandinauia (id est extremis regionibus Aquilonis) ponit, atque somno arbore decisa capi. Solinus propenso labro ipsas scribit, vt nisi in posteriora recederent, ali non possent. Hermolaus olfactu è longinquo venatorem eas sentire, æstimat. Zacharias Lilius variis pellibus eas formauit, & magnitudine capras antecellere, crura earum sine nodis rigere, vt cùm ceciderint, eleuari non possint. Recentiores autem conformius sentiunt, vt alces sint ab Aquilone, tanquam loco originis, multiplici ratione prodeuntes, vbi vulgariter Elg, aut Elgar appellantur. Pulli autem venatorum industria capti, ita successiuè mansuescunt, vt naturali vrgente siti, epotent maxima ceruisiæ vasa, à discumbentibus eisdem propinata. Qua autem lege id fieri soleat, respondeant ipsi insatiabiles potatores.

Pelles alcium, seu onagrorũ.
Opiniones.
Alces pascũtur retrocedendo.
Alces bestię sũt Aquilonares.
Pulli alciũ domesticantur.

De Alcium

De Alcium medicinis dexteri pedis, & captura earum.

CAP. II.

VNGVLA exterior dexteri lateris, pedis posterioris, onagri masculi, qui non genuit, abscisa à viuo pede securi, vel alio instrumento auulsa post medium Augusti, spasmum, aut morbum caducum patienti adhibita, continuò sanat. Simile scribitur de pelle hippopotami, quòd è sinistra parte frontis inguini alligata, venerem inhibet. Alces igitur instar ceruorum gregatim in vasta solitudine vagantur, insidiisque extensorum telorum, industria venatorum sæpissimè capiuntur, vel maximorum canum insultu retruduntur in antra rupium, vt inde rarò viuæ euadant; immò quiescentes humi, vel erecti stantes onagri maximi, à minima quandoque mustela guttur insiliente mordentur, vt sanguine decurrente, illicò deficiant morituri. Adeò insatiabilis est hæc bestiola in cruore sugendo, vt vix similem suæ quantitatis habeat in omnibus creaturis. Hacque bestia cannis imposita, chordaque directa, quidam prædantur nidos hirundinum, columbarum, & gallinarum, vt earum extrahant pullos: quibus mirè insidiatur, hoc solo instinctu, vt sanguinem sugat, quasi ventrem haberet elephante maiorem. Sic & Plinio autore lib. VIII. cap. XXV. ichneumon per fauces, vt telum aliquod, illabitur in os crocodili, eiusque erodit aluum. Sic & erinacius vrsum, & minimus serpens interemptorem, immò & ipsi delphini cultellato dorso Nilum ingredientes, suum hostem interimunt crocodilũ: vbi alioquin impares viribus essent extra amnem. Callent enim in hoc cuncta animalia, sciuntque non modò sua commoda, verùm & hostium aduersa: nôrunt sua tela, nôrunt occasiones, partesque diffidentium imbelleis. In ventre mollis, tenuisque cutis est crocodilo: ideò se vt territi immergunt delphini, subeuntesque aluum, illam secant spina. Nec solæ bestiæ aduersantur crocodilo, sed & gens Tentyricarum ferox, & pusilla: quæ (vt suprà cap. XX. lib. præcedenti dictum est) minaci vultu, & manu audet inire conflictum cum crocodilis: qui timidos fugant, & audacibus minimè resistunt.

Medicĩa ex vngula alcis.

Modus venãdi alces.

Alces maximæ à bestiola occiduntur.

Mustela.

Crocodilus.

Erinacius.

Delphinus.

Animalia sciũt arma hostium suorum.

Gens Tentyricarum.

De pugna Alcium, seu Onagrorum contra lupos.

CAP. III.

ED nec sufficit commodo, atque vtili animali homines sustinere venatores telis asperis, sagittisq; latis, millenis insidiis sese in vasta solitudine impetentes: immò & bestiolas contemptibiles, mustelas scilicet præmissas, respectu tam proceræ altitudinis suæ: nisi & ferocissimos lupos, montanos præsertim, sufferat insidiatores: eo videlicet modo, vt cùm asperrimæ hyemes sint, densæq; niues, ipsi lupi fame pressi, heremi latebras vasto agmine circũeuntes, expostulent prædam: lacubusq; congelatis onagros inesse speculantur: in quos irruentes, & vngulis, & cornibus vel interimuntur, vel effugantur. Tanta enim vis est in ictu vngulæ, vt illicò tactum lupum interimat, aut fodiat: quod sæpius in canibus robustissimis venatores experiuntur: immò elabente cane, opposita arbor illiditur, quasi fungus adesset. Onagri naturæ instinctu, vt proximo superiore cap. monstratum est, nôrunt apta certamini loca, scilicet in lubrica glacie, in qua mucronatis vngulis sunt solidiores, vbi lupi quasi in vaginis vngulas retinent viribus vacuatas: atq; ita in conflictu manentes, non procul absunt venatores, qui fatigatam partem prælio excedentem, ad interitum vsq; subsequi solent, alieno periculo prædas opulentiores conquisituri. Fit enim atrox certamen, vt pauci onagrorum, at multi luporum lacerati linquantur: quos ob pellium valorem venatores acceptant, atque interim onagri, seu alces, in tuta recedunt. Lupi procul dubio super congelatum niuium cacumen, tanquam leuius insultantes, exciperent victoriam, vbi alces graui põdere niuibus immersę, lupis fierent esca. Ita prouidens natura (vt supradictum est) vnicuique animanti idoneum campum pro sui defensione distribuisse videtur.

Bestiolæ contẽptibiles.

Lupi montani cõtra alces pugnantes.

Canis vno ictu excerebratur.

Arbor ictu pedis penetratur

Venatores insequuntur partẽ victam.

Natura puidẽ succurrit.

De Ceruis,

De Ceruis, & Damulis.

CAP. IIII.

LICET in Septentrionalibus terris plus, quàm in alia orbis vlla regione, videntur asperrima frigora prædominari: tamen innumerabilis ibidem etiam ignoti generis animalium multitudo reperitur, vt partim dictum est, atque peramplius ostendetur. Inter quæ ad esum humanum prædicti onagri, & hic dicendi cerui, damulæ, atque capreoli, nobiliorem sortiti sunt æstimationem: & ob id eorum venatio solis nobilibus, atque eorum officialibus, & priuilegiatis regnicolis, vt sunt hospitum receptores, & Ecclesiarum præsides, antiqua lege reperitur admissa: atque etiam ne auiditate venatorum (quorum maximus ibi numerus est) solitudines euacuentur in sobolis propagatione. Cornibus tamen in nemoribus, tanquam pignore futuræ prædæ relictis, vtuntur occupatores: licet non facilius sit ea inuenire, quàm ceruas prospicere parturientes, aut onagrum liberum in terra salsuginis rugientem. Singulis annis ceruos cornua veris tempore amittere Pli. lib. VIII. cap. XXXII. opinatur, & noua reparare. Sed interim quasi mutili & inermes, locis abditis soliuagi latent. Ceruorum venatio facilis est, quia inermes, & timidi, nullum habentes præsidium, nisi in celeritate fugæ. Proinde filios saltu, & cursu edocent, vt fugere possint. Mares cerui cornibus inter arborum ramos manentibus, venatoribus cedunt. Sunt etiam cerui simplices admodum, vt nonnunquàm viso venatore stupeant, & omnia admirentur, viatoresque eminus sequantur. Sæpe etiam vi canum vrgente, ad hominem confugiunt. Mulcentur etiam cantu puerorum, sed magis pastorali fistula delectantur: & præcipuè virginum, quibus iacentes se attrectari permittunt, & hinnuli, ac damulæ illas sequuntur blandioribus sonis allecti. Cerui fugiunt audito canum latratu, quem fallunt sequentes ventum. Erigunt aures, & acutè audiunt, deprimentes obtusi fiunt. Dictami Cretensis herbæ vsu venenatas sagittas eiicientes, vulnera propria sanant, centum annis viuentes. Præda venatione capta, nobilior est: insidiis, fastidiosa putatur. Ceruinæ carnes esæ, febres arcent, vt in aliquot illustribus fœminis actum esse Plinius lib. VIII. cap. XXXII. testatur.

Frigora aquilonis asperrima.

Venationes nobilium et exemptorum.

Cornua cedunt occupanti.

Cerua paritura non videtur.

Venatio ceruorum facilis.

Cerui simplices stupent.

Cerui mulcentur fistula.

Dictami virtus

Præda nobilior quæ est?

De Castoribus.

CAP. V.

Habitatio castorum.

Abūdātia castorū maxima in Septentrione.

Domus castorū super aquas.

Ignaui castores laborare cogūtur.

Castor supinè tractus pōdus portat.

Domus tricameralis.

Esca delicatissima.

Dentes acutissimi.

TSI Solinus Ponticas aquas tantummodò inhabitare, & genus propagare æstimat castores: tamen in Rheno, Danubio, atq; paludibus Morauiæ reperitur id genus in copia magna. Sed salua hac opinione, diuinæ prouidentiæ attribuendum est, quòd maxima horum animalium abundantia est in Septentrionalibus aquis, eò quòd quietiores sunt, quàm Rheni, vel Danubii: vbi strepitus est, & incessabilis nauigantium labor. In Aquilone infiniti fluuii sunt, & arbores aptissimæ, pro domibus ædificandis: quas & mira fabricant arte, docente magistra natura. Gregatim etenim ad cædenda ligna incedunt, dentibusq; ligna præscindunt, & præscissa ad sua latibula miro modo comportant. Nam vnum ex suo grege laboribus inutilem, desidem, aut ignauum, vel senio confectum, sed maximè alienæ societatis, & gregis profugum, pro vehiculo pedibus eleuatis supinum, in terram dorsotenus sternunt: inter coxas, & crura ligna ordinant, & componunt: & eum trahentes ad suas mansiunculas, à lignis exonerant: iterumq; exeunt, & redeunt, donec institutæ domunculæ fuerint elaboratæ, situ scilicet bicamerali, vel tricamerali, vt corpus ab aquis emineat, atq; cauda in eis quiescat: quæ, vt pedes posteriores, pro piscibus in escis habetur. Est enim cauda instar pisciū squamosa, coriaria, tum densitate suffulta, atque nodis latentibus mirè distincta, delicatissimam præbens escam, atq; medicinam iis, qui sauciis intestinis elanguent. Nec periti coci eius præparationem ignorant, siue pro cibo, siue pro medica refocillatione sit præparanda. Dentes habet acutissimos, vt arbores iuxta flumina, quasi ferrea nouacula cædat: quin & hominis, venatoris præsertim, parte comprehensa, non antè, quàm fracta concrepuerint ossa, morsu resoluit.

De opi-

De opinione Solini circa Castoreum.

CAP. VI.

VOD autem Solinus dicit, castorem se castrare, ne captus hominibus prosit, in Septentrionalibus oris nulla videtur assertio veritati coniuncta, vt Plin. lib. XXXII. cap. III. testatur: quia à venatoribus captus, testiculos semper habet annexos, maiori vel minori quantitate, iuxta magnitudinem animalis: sed substrictos, & adhærentes spinæ, nec adimi posse sine vitæ iactura. Agricolæ ex eius structuris depressis vel eleuatis, agros sublimiori vel humiliori loco præparant, ob aquarum inundationem maiorem vel minorem. Pro compertissima etiam medicina fœminæ Septentrionales parituræ habent, quòd quantitate vnius auellanæ nucis huius castorei cum ceruisia pota, mirè alleuiat parturientem. Præterea tempore pestis odoratui suppositum omne toxicum arcet: quia odoris grauis, gustu amaro, & friabile est. Sternutamenta etiam olfactu mouet. Somnum conciliat cum rosaceo peruncto capite, & per se potum in aqua: & ob id phreneticis vtile est, cum similibus à Plinio XXXII. lib. cap. III. recitatis: vbi multa mira, & vtilia adducit. Pelles autẽ huius animalis, quasi plumæ molles sunt, & delicatæ, ac ideò pretiosæ, miram vim contra asperitatẽ frigoris expellendi retinentes: magnatum, & illustrium virorum vestitus est satis pretiosus.

Testiculi nõ videntur abscisi in castoribus captis.

Prognostica ex ædificio castorum.

Fœminę leuius pariunt bibentes castoreum.

Pestis auertitur

Somnus prouocatur castoreo

Pelles delicatæ castorinæ.

De Gulonibus.

CAP. VII.

NTER omnia animalia, quæ immani voracitate creduntur insatiabilia, hoc animal præsenti figura expressum, in partibus Suetiæ Septentrionalis præcipuum susceperat nomen, vbi patrio sermone Ierff dicitur, & lingua Germanica Vielefrass, Sclauonicè Rossomaka à multa comestione: Latino verò non nisi fictitio, Gulo, videlicet à gulositate appellatur. Grossities eius, vt magni canis: aures, & facies, velut catti; pedes, & vngulæ asperrimæ: cor-

Gulo.

Ierff.

Vielefrass.

Rossomaka.

Descriptio gulonis.

pus villosum, & prolixorum pilorum subfuscorum: cauda vt vulpis, licet breuior, sed crinium densiorum: vnde optima conficiuntur hyemalia capitum tegumenta. Hoc igitur animal voracissimũ est. Reperto nanq; cadauere, tantum vorat, vt violẽto cibo corpus instar tympani extendatur: inuentaq; angustia inter arbores, se stringit, vt violentius egerat: sicq; extenuatum, reuertitur ad cadauer, & ad summum vsque repletur: iterumq; se stringit angustia priore, repetitq; cadauer, donec eo consumpto, aliud solicita venatione inquirat. Creditur à natura creatum ad ruborem hominum: qui vorando, bibendoq; vomunt, redeuntq; ad mensam, noctes & dies continuaturi, prout Mechouita in sua Sarmatia opinatur. Caro huius animalis omnino inutilis est ad humanam escam: sed pellis multum commoda, atque pretiosa. Candet enim fuscata nigredine, instar panni Damasceni, diuersis ornata figuris: atq; pulchrior in aspectu redditur, quò artificum diligentia & industria, colorum conformitate, in quocunque vestium genere fuerit coadunata: soli Principes, & magnates eo indumento tunicarum more confecto, hyemis tempore vtuntur: quia calorem adducit citius, & eum diutius seruat inductum: idq; nõ solùm in Suetia, & Gothia, sed & in Germania, vbi raritas harum pellium maiorem sortitur æstimationem, quã do nauigiis vnà cum cæteris mercibus fuerit appretiata.

Modus egerẽdi

Mechouita Polonorum histo ricus.

Pellis gulonina pretiosa.

Vestitus princi pum.

De honestandis hospitibus in harum pellium tegumentis.

CAP. VIII.

NEQVE incolæ terrarum quæstus causa permittunt has pelles educi in alienas regiones, cùm & earum tegumentis tractent in hyeme hospites honorabiliores: argumentum ostendentes sufficiens, sese nihil amœnius, clariusq; ducere, quàm bonos hospites quouis tempore & ordine magnificare, etiam in vehementi frigore, quando inter alia beneficia lectos tam pretiosis pellibus stratos, eisdem exhibent præparatos, prout XVI. libro de hospitalitate gentis cap. XII. extitit declaratum. Sed neque silendum existimo, quòd dormientibus sub harum pellium tegumentis, euenire solent somnia, quasi eius animalis vitæ, naturæq; conformia, in insatiabilitate deuorandi, & bestiis insidiis faciendis, & præcauendis: quod forsan sub ratione fit, vt qui species calidas, zinziber, aut piper comedunt, comburi videantur: & saccharum manducantes, aquis suffocari credantur, prout Plutarchus habet in Problematibus suis. Videtur & aliud subesse naturæ secretum, vt iis pellibus induti, bibendo & comedendo nullum saturitatis vestigium relinquant. Intestina huius animalis, citharœdorum opera ad vsum chordarum (voluptate gentium) formata, seu extensa, raucum generant sonum: qui temperamento chordarum dulcium citò resoluitur in amœnitatem. Vngulæ in modum circuli vertiginosis capitibus, ac tinnientibus auriculis appensæ, celeriter recuperandæ sanitati prosunt. Sanguis eius aquæ calidæ admixtus, venatoribus est pro potu: immò etiam melle rarissimo conditus, in nuptialibus triumphis propinatur. Aruina, seu pinguedo eius, putridis vlceribus per modum vnctionis adhibita, celerrimè sanitati confert. Dentium vsus incantatoribus patrocinatur. Vngulæ prædictæ recenter extractæ, cattos, canesq; demonstratæ fugant, quemadmodum auiculæ viso vulture, vel erythrotaone.

Hospites hono rificè tractãtur

Somnia aĩalibus similima.

Causæ somniorum.

Sonus raucus.

Vngulæ medicinales.

Sanguis.

Aruina.

Vsus dentium.

De modo

De modo venandi Gulones.

CAP. IX.

VENATORVM arte varia acquiritur hoc animal insidiosum (cuius facies partim catto, partim cani similis est) solo respectu pretiosæ pellis, hoc modo: Portatur in syluam cadauer recens, vbi frequentius hæ bestiæ vagari videntur, præsertim in niuibus altis: (æstate enim nil valent pelles) quo cognito per odorem, & apprehenso, vescitur, donec ventrem instar tympani extensum, inter arbores angustas, non sine cruciatu cogatur exonerare: sicque occupatum, lata dimissa sagitta venator occidit. Est & alius modus huius bestiæ capiendæ, per trabes tenuissima chorda distinctas, vt eius leui motu, cadauer edendo stranguletur: vel etiam in effossas scrobes, seu cauernas obliquas, vt fame vrgente cadauere immisso vescatur, incidens capitur. Aliaque via vix conceditur, vt à canibus apprehendatur, cùm vngulas, dentesque adeò acutos habeat, vt eius cōgressum formident canes, qui in ferocissimos lupos vires suas extendere solent. Huic guloni in auibus magnis assimilantur harpyiæ, quæ in solitudine iuxta mare Ionicum morātur, tam rabidæ famis, vt ferè nullo cibo perhibeantur satiari. In marinis monstris ahunus cunctis aliis insatiabilior: cuius corpus extenditur, donec vomitu extenuet ventrem, prout Albertus & Vincentius attestantur. Ita & hippopotamus, fluuialis equus: qui naturali astutia inter arundines pedem vulnerando, saginam deponere nouit, impressaque complanare vestigia, vt venatores fallat insequentes, prout Plinius & Solinus dicunt.

Descriptio gulonis.

Pelles æstate nil valent.

Modus occidēdi gulonem.

Canes expauescunt dētes gulonum.

Harpyię.

Hippopotam' equus fluuialis

De Leporibus.

CAP. X.

Multitudo lepo℞ discolo℞

VIA in frigidis nationibus Septentrionis maxima est leporum multitudo, volui paucis eorum naturam saltem in mira colorum mutatione declarare, cùm plurimi beatum Ambrosium lib. V. Hexam. cap. XXIII. allegent, quasi pro miraculo dicentem, eos hyeme albescere, & æstate in pristinum redire colorem: veluti vbiq; per orbem hoc creditur esse portentosum, aut mirum. Est igitur certissimum, omnes lepores Aquilonares post æquinoctium autumnale, primo præsertim niuium casu, candidum (dimisso griseo) induere pilum. Quæ autem mutationis ratio sit, satis diffusè pertractat Albertus lib. XIX. de animalibus cap. VIII. vbi summa varietas huiusmodi, aut ex infirmitate, aut colore cutis, aut ætate, aut situ cœli, & terrarum, aut temporum, (vt in hac instituta materia) fieri asseritur: quia sicut accidit hominibus secundum ætates alteratio, ita & aliis animalibus ex temporum mutatione. Fortior nanq; est diuersitas temporum, quàm ætatum. Amplius animalia vtentia multis cibi generibus, & edendi modis, efficiuntur plerunq; diuersi coloris: & ideò color apum est vnus: color autem vesparum rubearum, & citrinarum, est diuersus: modi enim diuersi cibi, causæ sunt alterationis colorum. Rationabiliter autem hoc accidit, quòd ex diuerso cibo superfluitas diuersorum humorum generatur: ex quibus & cutis, pili, cortex, pluma, & pennæ in auibus proueniunt. Vidi & ego mures candidum saccharum continuè comedẽtes, album induisse colorem, atq; itidem eundem exuisse, sacchari comestione subtracta. Autor libri rerũ naturaliũ dicit, hermineã bestiolam (quam alii hermelinam vocant) de genere mustelarum, totam præter caudam (quæ semper nigerrima est) mutare pellem, de subfusca scilicet in albam. Idemq; parandrum facere ait in terra, & polypum, ac trebium in aqua. Quantùm verò ad escam leporum Septentrionalium regionum, certum est, eos (frigore, ac niuibus conclusa terra) vesci corticibus arborum pinei, quercini, tremulei, ac populei generis, & aliis sagacitate naturæ conquisitis, non autem niuibus, vt Plinius opinatur lib. VII. in mensibus hybernis. Somnumq; capiunt sub densis abietum ramis, altitudine

Lepores cãdidi

Causa varietatis colorum.

Mutatio cibo℞ causat colores

Mures candidi ex esu sacchari

Cauda hermelinorum semper nigra.

Cibus leporum

tudine niuium (fouea relicta) condensatis. Habet namque hoc genus arborum maius frigoris tēperamentum, ꝓpter densitatem ramorum, et latebras secretas in animalibus conseruandis, quàm quoduis aliud fruticum genus. Aestate verò in rupibus, & petris domicilium eligit securum, cùm se nouit naturali cooperante timiditate, omnibus animantibus datum in prædam: quam sola velocitate, & fuga vbi poterit, euadere meditatur: non autem quando ludit cum mustela: quia hæc etsi lusum ostendit (vt præsenti lib. cap. II. de alce, seu onagro dictum est) tamen collo eius in tantum premendo se astringit, vt illicò guttur leporis quantùcunque validè currentis, dentibus, vt sanguinem eliciat, confringat, & manducet. Ita dolo, non viribus bestiolæ superatur: etiam accipitris velocitate: contra quem, vt flexuoso cursu aduersus canem, vix, aut raró se reseruat immunem.

Temperamentū frigoris.

Mustela lusum ostendit, sed mortem meditatur.

Vires superātur dolis.

De Leporum varietate.

CAP. XI.

SVNT & duplices lepores, montani videlicet maiores, & campestres exiliores: in quorum genere cuniculi deprehenduntur: qui subito partu, & eo plerunque damnoso, nimium multiplicantur, vt Plin. lib. VIII. cap. XXIX. & Strabo lib. III. in verbo cuniculorum meminere. Sed hi nulli, aut rari sunt in Aquilone, ob terræ durissimam congelationem: quam hyeme nequaquàm penetrare valerent, vti in terris arenosis Germanicæ nationis, Hollandię, ac alibi &c. Leporum cibus valde cōmunis est, & vsitatus in Septentrione, maximè elixus cum iusculo atro pro more gentis, satis salubri, atque eius generis carnibus assis. Vnam tamen infelicitatem pleræque mulieres vterum gerendo incurrunt, vt vel esu, vel saltu super caput leporis facto, generent infantulos oris leporini, inter os & nares diuisa labia perpetuò retinentes: nisi statim à principio assuant particulam pectoris tenerrimi pulli, illicò occisi, & sanguinolenti. Qui podagram patiuntur, pedes imponūt iusculo leporis cocti, temperato calore relicto. Renes etiam leporini inueterati, pedibus alligati, podagram leuant. Contra dolorem pedum frigore adustorum (vt plerunque ibidem accidit) cineres pili combusti apponuntur, & prosunt. Pellium leporinarum, candidarum præsertim, maximus quæstus, & vsus est apud institores Moschouitarum: qui plura millia vestium vel vendunt, vel pendunt Tartaris, vt redimant quietem, pace securiore fruituri.

Cuniculi in aquilone non sunt

Cibus leporinarū carniū atri coloris.

Os humanū quasi leporinum.

Remedium podagræ.

Remediū adustorū i frigore.

Vestes leporinę infinitæ.

FFF

De Lyncibus, & pellibus eorundem.

CAP. XII.

Lynces aquilonares.

Lyncurium.

Opinio succini generati refellitur.

Natura lyncis.

Pelles lyncinæ.

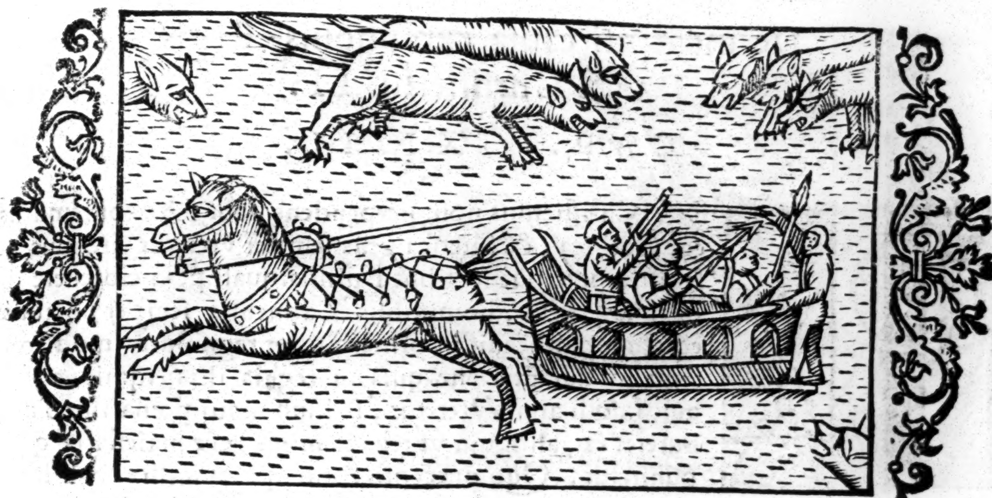
Pelles i frigore meliores.

YNCES in Septentrionalibus syluis non adeò frequentes generantur, vt lupi, licet impares haud sint in auiditate prædarum. Quòd autem Plinius lib. VIII. cap. XXXVIII. asserit, eorum vrina gemmam lyncurium vocatam, instarq; carbunculi rutilantem, humi defossam generari, atque in succinum conuerti, verisimile non videtur, vt cùm hæc bestia aliis inuidens, vrinam suam arena, vel terra opertam, profundius claudat: quò nunquàm perueniunt muscæ, ranæ, araneæ, vermes, bruchi, culices, neque formicæ: quæ passim in succino omnium colore variato, inclusæ videntur, prout superius lib. XII. cap. VIII. IX. ac XX. diffusius est ostensum. Nec lyncum transitus est prope riuos, vel aquas, sed campos, & syluas: vnde lyncurium, siue succinum inde generatum ad mare, & deinde vi tempestatum in tot millibus librarum, in littora Prutenica detrudi, & colligi posse, credibile non sit. Natura igitur lyncis est, vt non respiciat retrò, sed continuo progressu, & saltu præcipitet cursum. Cibus illi syluestrium cattorum frequentior, aut suauior est: quia sicut illis libentius vescitur, ita & eorum latibulis, vt rapiat, insidiatur. Pelles eius mollioribus plumis, & pulchrioribus maculis præditæ, satis carè venduntur, præsertim in asperrima hyeme prædatæ: tunc enim in virtute, & colore sunt aptiores, vti æstate viliores, immò deteriores. Qualiter autem & hæ, & aliæ pelles falsificentur, videat qui velit, supradicto VI. lib. cap. vltimo.

De Lupis

De Lupis, & sæuitia eorundem.

CAP. XIII.

SICVT Africa, & Aegyptus inertes, paruosque lupos gignunt: ita frigidus orbis Septentrionis (teste Plinio lib. VIII. cap. XXII.) hos asperos, & truces emittit. Et verè sic esse, sæuitia & malitia eorum ostendit, præsertim tempore coitus, & frigoris immensi, quando viatores armatos incedere oportebit, vt se, iumentaque sua illæsos conseruent, præcipuè mulieres partui viciniores: quibus lupi capto odore magis insidiantur. Ideoque nulla fœmina sola permittitur itinerari, quin armatus custos illi assistat, prout suprapolita figura demonstrat. Euenit enim plerunque mense Ianuario, vt hyemalibus vehiculis homines itinerantes, agminatim ab vtroque latere accurrentes lupos, si viuere velint, arceant sagittis, & bombardis: vnde fit, vt non secus viatores ad priuata negotia, etiam Ecclesias rurales transituri, in armis prædictis sint prouisi, quàm ad publica certamina forent profecturi: immò in tantam sæpissimè ferociam, & rabiem vrgente fame, frigore, & naturali congressu incidunt, vt humanas habitationes intrantes, rapta iumenta ibidem celerius deuorent, vel secum in syluas lacerata deportent. Sed neque impunè hoc faciunt: habent etenim & in his malis remedia ruricolæ, quòd falces ferreas alligato cadauere ponant in niuibus: vt lupi prędam voraturi, pedibus amputatis pœnas luant, vel sagittis impetiti, illicò moriantur, vel subterraneis specubus auiditate prædæ immersi, fame macerentur. Immò & plures diuersi generis rapaces bestias, vt prædictos gulones, & vulpes in eandem specum cadentes, habebunt socios mortis: qui communi sæuitia cum eis omnia deprædabantur.

Lupi truces.

Lupi insidiãtur mulieribus im prægnatis.

Bellum contra lupos.

Viatores armati

Lupi irruunt in ędes humanas

Remedia occidendorũ luporum.

Specus.

De incidenti causa expulsionis Regis Daniæ Christierni II.

CAP. XIIII.

Ballistę Gothicę.

EX Christiernus non perpendens, aut scire contemnens, cur Gothica, & Suetica gens semper vteretur arcubus, & sagittis, pręcipuè fortibus ballistis: quasi perniciosę ferę ibidem non essent, hominibus & armentis semper nocituræ, edictum publicauit in principio sui regiminis (modico interuallo durantis) ne quis in regnis illis Aquilonaribus, huiusmodi armis vteretur, sed sub graui pœna illicò combureret ea, alioquin vt reus criminis læsæ maiestatis quisque puniretur. Quo præcepto stante, plura millia ballistarum vbique comburebantur: licet aliqui præuidentes rerum mutationem, aliquot millia arcuum meliorum in abditis syluis reseruârunt. Sed visa crudelitate sæuientium beluarum in hominibus, & iumentis rapiendis, vocatis vbique artificibus, auctoque pretio, celerrimè loco cōbustarum ballistarum multò plura millia recuperârunt: immò & de laricibus, quasi è cornibus conglutinatos arcus fabricârunt. Quod cùm Regii præfecti iuxta constitutam legem vindicare proponerent, agricolæ (quorum bona depopulabantur à bestiis) dum causa necessitatis de arcendis bestiis, per hæc arma nihil efficerent, allegata, quasi vir vnus numero XL. millium cum singulis ballistis exeuntes, præfectos illos, & quotquot eorum complices statutorum Regiorum executores, inuenire poterant, cum Rege, & post eum per Smaalandicas syluas fugientes, è regno exturbârunt: documentum posteris præbentes, vt sic Regibus & Principibus obediant, ne se, atque proles, & iumenta sua bestiis permitterent deuoranda. Caueant Principes à delatoribus, adulatoribus, & susurronibus: & de arcubus, ac sagittis non erit formidandum. Nero Imperator dira crudelitate execrabilis, tantum delatoribus tribuit, vt falsa etiam, quæ deferebantur, pro liquidis ac compertis acciperet, & quàm primùm grauissimè, sæuissimeque vlcisceretur: & ex minimis causis malorum cumulum exaggerabat: & facta etiam dubia vi tormentorum vera videri adigebat: carnifex, vincula, & cruentæ quæstiones, sine discrimine vllo ætatis, vel dignitatis, semper præstò aderant, & calumniatorum funestas voces expectabant: quibus Principis aures intentæ erant, nec excusantibus, aut defendentibus vnquam patebant. Oportet ergo consilio Sapientis, iustum & humanum esse omnem hominem, maximè Principem multis imperantem.

Edictum Regis Christierni cassatum.

Incolæ Gothici regni fugāt regem Daniæ.

Adulatores pl' princìpi nocēt, q̄ ballistæ sub ditorum.

Exempla crudelissimi Neronis abhorrēda

Prouerbium.

De multiplici genere Luporum.

CAP. XV.

Luporum genera plura.

Lupi syluestres

VNT montibus Doffrinis, Suetica ac Noruegiana dominia diuidentibus, lupi albicantis coloris, gregatim vt pecora partim in vallibus, partim in montibus euagantes: quorum esca sunt animalia imbecillia, vt mures, talpæ &c. Syluestres, & communes lupi sunt, qui armentis incolarum mira importunitate insidiantur, vt vaccis, vitulis, capris, ouibus &c. Contra quos, pauperiem incolis facientes, venatio publica loco, die, & hora instituitur, vt retibus, canibus, ac reliquis insidiis interimantur.

Non

Non enim tantam curam habent pro veteribus lupis intercipiendis, quàm catulis ne coalescant, interficiendis. Quidam etiam ex catulis sic interceptis, etsi domestici fieri videantur in vinculis clausi, tamen sæuissimi generis non obliti, quibusuis aliis etiam volatilibus insidiantur. Fœtus tamen ex iis, & cane domestica procreatus, valde inimicus efficitur in omne aliud luporum genus, quod gregibus insidiatur. Est & genus luporum Thoes dictum, cæteris longitudine procerius, sed breuitate crurum dissimile, velox saltu, venatu viuens, innocuum homini: habitum, non colorem mutat: per hyemes hirtum, æstate nudum. Meminit Pau. Diaco. lib. IIII. cap. XXXVIII. lupum demonstrasse viam errabundo: quod portentoso euentui veniet attribuendum, prout Vincen. lib. XXVII. cap. LXXXXVII. asserit, in territorio Gebennensium lupum quendam magnitudine corporis, ferocitate aliis dissimilem, homines deuorasse, & plusquàm XXX. animas diuersi sexus, & ætatis vita priuasse. Etiam lib. XXIX. cap XVI. luporum rabiem tantum sæuiisse, vt filios ab vberibus matrum interceperint laniandos.

Lupi domestica ti semp. insidi

Thoes.

Lupus ostendit viã errabũdo.

Lupus deuorauit plures homines.

De Lutris, & earum diuersitate, ac pellium falsitate.

CAP. XVI.

LVTRAE quadrato ore mordaces, vt castores: quibus similes in pellibus, triplo tamen longiores, & in Septentrionalibus aquis, præsertim superioris Suetiæ, Helsingiæ, Medelpadiæ, Angermanniæ, Iempthiæ, & Bothniæ vtriusque reperiuntur: quarum pelles, sicut castorum, atque aliorum animalium, mira multitudine versus Moschouitas, & exinde versus Tartaros exportantur: quia in iis locis frigidioribus, pro humanis tegumentis, rerum commutationibus potius, quàm nummis auidissimè comparantur. In Suetia autem apud quosdam magnates adeò cicurantur, seu domesticantur lutræ, vt signo dato per cocum, vadunt in piscinam, piscem magnitudine ab eo designata suscipientes, rursumque alium & alium, donec sufficit imperatis satisfecisse. Caro eius solummodò valet pro bestiis venatione apprehendendis. In ma-

Lutræ.

Nomina puinciarum Suetiæ

Pelles exportantur.

Lutræ cicuratæ piscantur.

Fimbriæ lutrinæ — gno etiam vsu gentium Aquilonarium pelles earum sunt, ad fimbrias (propter corii tenacitatem) vestium ampliandas. Numero decadum, vt castorinæ, atque vulpinæ, seu mardurinæ &c. diuenduntur : carbonibusque, & piceo fumo falsificantur, vt appareant nigredinem tenere resplendentem: sed mox linteo albo attritæ, colore relicto sophisticationem ostendunt. Ita & luporum pelles carbone, ac creta puluerisatæ, linteo confricatæ, demonstrant falsificationem. Ita & sciurinæ (Dosse Italicè dictæ) pelles, creta resperse seipsas panno adhibito atro ostendunt, quis naturæ, vel artis color sit inueniendus, & æstimandus, vt suprà lib. VI cap. fi. nonnihil est dictum.

Pelles falsificant.

Pelles sciurinæ

De Sciuris.

CAP. XVII.

Sciuri inumerabiles in aquilone.

HORVM animalium minutorum infinita est multitudo in Septentrionalibus syluis, pilorum densitate & colore distincta : vna adiecta infallibili regula, quòd quantò magis tractus terrarum vergit ad Septētrionem, tantò pulchriores, frigore causante colorem, sunt harum bestiarum pelles, sub eleuatione poli scilicet 77. graduum incipiendo versus supremum polum : in quo spatio venatores magis fatigantur, quàm satiantur, hac infinita præda vbique in arboribus, veluti grege piscium in aquis abundante, ea præsertim commoditate, quòd arbores non sunt sublimes, in quibus hæc animalia ludunt. Sed reflectendo ad Meridionalem regionis situm, quantò magis reditur ad Austrum, tantò deteriores, & magis fuscæ occurrunt pelles. Caro huius bestiolæ assa, venatoribus est pro esca suaui. Dentes verò præstigiatoribus seruiunt, vt iis detegant futuros euentus.

Regula notāda

Arbores humiles.

Regula.

Dentes præstigiosi.

Adhuc

Adhuc de eodem animali præscio futurorum.

CAP. XVIII.

TRANATAT hæc bestiola per amnes exiguo ligno, caudam habens pro velo expansam: non enim ei natura alium concessit natandi modum, propter exiguum corpus, & nimiam pilorum densitatem in cauda villosa: qua citò imbuta aqua, mergeretur in fundum. Neque pedes habet huic necessitati accommodatos: alioquin sagacissima est tempore caloris, vt cibos habeat pro parte longæ hyemis reconditos, vbi dormiendo, & quiescendo reposuerat nidos: quos claudit ad latus, vel aperit iuxta flatuum asperitatem. Nuces autem corylinæ, & faginæ, siue pinei pampini, sunt cibus earum. Estq; alia earum species, quæ somno pascitur pro cibo. Miræ pernicitatis sunt in saliendo de vna arbore in aliam: caudaq; librant motum, & agilitate vngularum acutissimarum in ramis exultant, ludosq; pulcherrimo spectaculo super congelatas niues ostendunt. Harum pelles decadum numero ad plura millia, quasi ad totam Europam nauigiis institorum exportantur, pretii augmentum viarum longitudine, atq; voluptate eas concupiscentium, accumulantes. Senibus quidem vtilis, & honestus vestitus est: sed minimè deseruit armatis, aut fortibus viris: quibus congruit lupina pellis, vel gulonina, prout suprà cap. VII. reperitur.

Cauda ꝓ velo

Bestia prouida.

Cibus sciurorũ

Lusus in niuib'

De Marduris, & Zebellis, ac pellibus eorum.

CAP. XIX.

Marduri. Zebelli.

ARDVRI, ac zebelli, frigidarum regionum animalia sunt, vniuersis in nomine tantummodò nota: paucis tamen in proprietate virtutis: nisi ex qualitate pellium, quales bestiæ sint, agnosci possint. Id autem in eis deprehenditur, quòd valde agiles sunt in cursu, & saltu præualentes. Ferè etenim vt sciuri, cauda quasi pro temone vtentes, de arbore in arborem, ramos vngulis apprehendendo, saltant: sed morsu terribiles sunt, pro sui generis exilitate. Dentes enim natura eis quasi nouaculas dedit, & vngulas valde subtiles, & acutas. Sed vt caro ad nullum vsum valere dicitur, ita & pelles horum animalium sunt plurimum appretiatæ, apud remotas præcipuè nationes: quæ luxui magis intendunt, quàm commoditati. At earum differentia in hoc deprehenditur, quòd mardurinæ grossioris pili sunt à vertice ad caudam, non autem econtrà cõtrectatę, pulchrum ordinē habentes: haud ita zebellinæ, quæ à cauda ad verticem cõtrectatæ, æqualē seruant decorē: quia villosiores sunt, & densiores pili: quæ ob id citius vermibus consumuntur, quàm reliquæ pelles, nisi sint in continuo motu, aut absynthii ramis interpositis conseruentur. Et si pelles zebellinæ ad apertū solem siccandæ appenduntur, plus vno die consumuntur, quàm tritæ, vel portatæ forent per vnum annum. Viuens enim bestia semper latitat in vmbroso saltu, ex insidioso quæstu auicularum quærens victum: libidinosissimum animal, & valde fœtidum in naturali congressu, vt infrà de muribus Ponticis, seu hermelinis ostendetur. Vtræq; tamen pelles, hæ scilicet & istæ, pilos habent in tactu blandiores, satis superuacaneum generantes luxum: qui vermibus tandem consumitur, ac moritur horis suis, postquàm tanti empta sit voluptas aliena. In extremis Moschouitarum syluis zebellus nascitur, & magno terrarum, mariumq; spatio deportatur ad alienigenas: quod vetusto gentis huius Moschouiticæ artificio prouenit: quæ mineras auri, aut argenti in terris suis (amnibus, & paludibus plenis) non obtinens, aurum solidum & argentum, putrescentibus iis commerciis, magno suo lucro, mercatorumq; miro quæstu pertrahere nouit. Sed rursus metalla hæc, veluti ad prælia pro ornatu corporis, & iumentorum, vel potius vitæ pretio hosti exhibenda compor-tat,

Cauda pro temone.

Dentes acutissimi.

Differentia pellium.

Pelles corrumpuntur.

Sol pellib' obest.

Bestia latitās in vmbris.

Animal fœtidū

Luxus vermib' consumitur.

Metalla Moschi nō habent

Ornatus hosti cedit.

tat, vt hæres nil habeat: ita ii, qui ad luxum emerunt pelles eas, vermibus consumendas citius, quàm hæredibus possidendas adseruant. Nec satis feliciter ignaræ mulieres Italicæ odoratui subiiciunt has pelles zebellinas, ob rationes silentio potius premendas, quàm aperiendas: eò quòd eis maiora vitia insunt, quàm bonæ virtutes, ne crebrioribus Senatusconsultis, propter inanes sumptus arcendos, opus sit, vbi rei malitia patet.

Pelles zebellinæ vitiosæ.

De Hermelinis, quos secundum Plinium mures Ponticos opinor.

CAP. XX.

CONDVNTVR (vt Plinius lib. VIII. cap. XXXVII. scribit) in hyeme Pontici mures, & ii duntaxat albi: quod qualiter intelligi poterit, saluus sit sensus vnicuique, sine iniuria tamen naturæ philosophanti. Si hyeme clauderentur, & asperrimo gelu, nunquàm appareret albissima pellis huius bestiolæ, quæ æstate subrufa videtur in fine Maii, quando deposita albedine, propagationi intendit inter nouas herbas, prout fateor me obiter inter equitandum vidisse apud Helsingos populos Septentrionales M. D. XVIII. ita vt in congressu propter nimiam coniunctionem, in cursu velocissimo cohærerent, atque dentibus striderent, tantum fœtorem in magna parte syluæ diuersarum arborum (quia ibidem plures congrediebantur) relinquentes, vt vix meminerim me deteriorem sensisse vnquam. Asserit idem Plinius lib. X. cap. LXV. mures lambendo generari: quod in his animalibus simile vero haud videtur: quia more communi bestiarum coëunt, licet volens taceo modum copulationis. Hæ autem bestiolæ singulo quoque triennio, vt in plurimum præ nimia comestione ad maximum lucrum mercatorum ampliantur, ac prolongantur in pelle: quod eo modo nedum in Noruegia, sed & in prædicta Helsingia, atque vicinis prouinciis diœcesis Vpsalensis euenit, scilicet vt bestiolæ quadrupedes, Lemmar, vel Lemmus dictæ, magnitudine soricis, pelle varia, per tempestates & repentinos imbres è cœlo decidant: incompertum vnde, an ex remotioribus insulis, & huc vento de-

Pelles hermelinæ in hyeme albissimæ.

Fœtor pessimus in congressu.

Pelles amplian tur.

Lēmar, vel Lemus.

latæ, an ex nubibus feculentis temerè natę deferantur. Id tamen compertum est, statim atq; deciderint, reperiuntur in visceribus herbæ crudæ nondum concoctæ. Hæ more locustarum, in maximo examine cadentes, oĩa virentia destruũt, & quæ morsu tantùm attigerint, emoriuntur virulentia. Viuit hoc agmen, donec non gustauerit herbam renatam: conueniunt quoq; gregatim quasi hirundines euolaturæ, sed stato tempore aut moriuntur acetuatim cum lue terræ: (ex quarum corruptione aër fit pestilens, & afficit incolas vertigine, & ictero) aut his bestiis, dictis vulgariter Lekat, vel Hermelini, consumuntur: vnde iidem hermelini pinguescunt, & reddunt pellium mensuram longiorem. Et hæ quoque pelles decadum numero, præsertim X L. pelles in quolibet fasciculo, vt zebellinæ, mardurinæ, vulpinæ, castorinæ, ac sciurinæ, vel leporinæ, venundantur, atque nauigiis in regiones longinquas exportantur. Sophisticantur & illæ modo in lib. VI. cap. vltimo ostenso: quod attendant atris chirothecis eas tangendo, qui emere volunt. Et hæc fideliter scribo, ne dolosis artibus ob miserrimum lucellum intendant mercatores, qui putant impunè fallere Deum, vt hominem dolos & fraudes ignorantem.

Bestiolę stato tẽpore moriunt̃

Lekat Gothicè vel hermelini.

Pelles decadum numero venduntur.

Cautela.

De venatione huius animalis.

CAP. XXI.

QVALITER autem hermelini (vt vocabulo Italico, immò & Gothico vtar) à venatoribus capiantur, & ad quem vsum deputentur, paucis ostenditur, & in primis supradicta positione transuersorum lignorum subtilissima chorda adhibitorum: quę (ingredientibus harmelinis tribus, quatuor, vel octo simul) mota, repentè eos in sua pressura claudit: taliaq; ligna, ob nimiam multitudinem harũ bestiolarum, passim sunt extensa. Item sunt & foueæ, seu fossæ oblongæ, quibus supersternuntur subtilissima ligna, atq; super ea nix, vt quasi appareat continuus, atq; solidus campus: in quam fossam magno numero cadentes bestiæ, à patrono loci, vel eius substituto captæ, occiduntur. Item sunt & canes adeò celeres, & sagaces, vt eas comprehensas morsibus occidant, & cõportent, vel ante pedes patroni cumulando colligant. Item sagittarii inter adolescentes, plurimi adeò triti sunt, vt nec in sagitta, nec in præda arripienda fallantur. Caro autem huius animalis, propter esum vilium escarum, nihil valet: sed pellis sola: quæ propter candidissimum colorem in summis Principum vtriusq; sexus veneratur aulis. Licet ipsa bestiola sit luxuriosissima, vt prædictum est: in vno tamen admiranda, quòd ad finem Maii certis diebus operam præstet propagationi: & ita naturæ legibus est contenta. Illustres personæ vtriusq; sexus his pellibus continuo candore interpositis raris caudis nigris, vtuntur, maximè in amplissimis vestium fimbriis, antiqua honestate seruatis. Sed heu dolor eò iam ꝓcessit ille modus, vt illo despecto vestes in mille partes discissæ, foris indicent, paruum intus adesse pudorem, aut integritatem, vel pudicitiæ securitatem in ea æde, quando totus paries foris, vel ruptus est, vel tot habet pro furibus intromittendis apertas fenestras, prout superius lib. XIIII. cap. II. de pudico virginũ ornatu erat dictum. Nec aliud hic videtur expectandũ, nisi quòd Deus perdet omnes iniquè agentes superuacuè. Honestis tamen, ac legitimis personis, & coniugibus concessus est habitus, seu ornatus iste pellium hermelinarum, & cuiuscunq; generis nouis nuptis.

Hermelini capiuntur.

Modus alius capiendi hermelinos.

Canes venantur hermelinos.

Sagittarii.

Pelles pretiosę.

Vestit' illustriũ personarum.

Mores petulantissimi.

De natura

De natura Taxorum.

CAP. XXII.

ISI sunt superioribus capitulis fibri, siue castores, quomodo domos structuri in aquis, vnum videlicet alterius societatis profugum, vel alienigenam, in lignis comportādis, ad terram supinum statuunt, ventrique eius onus pedibus constringendum imponunt, ac demum eundem pertrahunt in locum destinatum. Ita praesenti cap. similis naturae sagacitas apparet, in animalibus, quae Taxi dicuntur. Hi enim, quia in specubus, ac subterraneis antris naturaliter habitant, mansionem mirabili modo confingunt, ita videlicet, vt vnum taxum constituant terrae pedibus suis effossae vectorem: qui supinatus extensis cruribus, & erectis, supra ventrem suum terra effosa accumulatur, oneraturque: per pedes ab aliis exportatur: totiesque hoc faciunt, quousque mansionis latitudo habitatoribus sufficere posſit. Sed habitationem huiusmodi tanto labore partam, non sine difficultate posteà tuentur. Primam namque hostilitatem patiuntur ab insidiis vulpeculae: quae cùm domū nunquàm fabricat, dolis confisa malignis & solitis, taxorum foueam ingreditur, ac foetore stercoris tantùm inquinat, vt horrore suam domum relinquere cogantur, & securitatem. Attamen ne insidiosae vulpis impunita perduret astutia, saepissimè venatorum industria canum proditione comprehenditur, & excoriatur. Profectò aequa lex esset, vt alienae possessionis inuasores partes, vulpium fierent, qui vulpium insidias, & mores malis artibus imitari conantur.

Castorū natura.

Taxorū natura.

Vulpeculae insidiosae.

Vulpeculę captae excoriant.

Partes vulpium fient.

Adhuc de eisdem.

CAP. XXIII.

Taxus.

Mordax.

Supin' pugnat'

Genus taxorũ duplex.

Astutia euadẽdi

Pharetrę è taxorum pellibus.

Vestitus.

Morsus exitialis.

EST igitur taxus animal agreste, magnitudine vulpis, licet staturæ humilioris: quia tibias habet curuas, pilosq́; plures albos, quàm nigros, præsertim in dorso, & in latere: caput in medio nigrum, & in lateribus album. Pili eius duri sunt, & spissa pellis, ac fortis: dentes acuti, ideoq́; mordax. Vnde à canibus, vel aliis bestiis molestatus, seipsum resupinat, & dentibus pedibusq́; repugnat, præcipuè contra vulpes: à quibus haud aliis armis, quàm fœtido stercore è propriis ædibus abiguntur. Duplex eorum genus est, domesticum videlicet, valde ludicrum: & syluestre, rigidioribus setis respersum. Dicitur etiam taxus caninus, quia in varia findit pedem, vt canis: etiam porçinus, quia in duo findit vngulam, vti porcus. Videtur autor libri de nat. rerum dicere, taxum habere crura breuia, nec in vtroque latere æqualia, sed in sinistro breuiora: vnde fit, vt in vestigia rotæ, quæ attritione currus faciunt, positis pedibus dextri lateris, valenter currat, sicq́; suos persecutores effugiat. Verùm hoc Alberto Magno nõ placet, cùm multos viderit sine eo defectu: egoq́; in Septentrionalibus terris nunquàm eam pedum inæqualitatem vidi, nec ab aliis visam audiui. Ibi etiam vulpibus sunt maiores, pellem habentes villosam, & setis rigidam, atque tenacem: de qua pharetras omnes & militares cooperiunt, & venatores, vt sagittas à pluuia, & niuibus illæsas conseruent. Fiunt & vestes integræ habitus virilis, prout & ex lupis, ex hac pelle, contra frigora, & omnem casum niuium sufferendum. Morsus eius fortissimus est, & exitialis, ac venenatus, propter nimium vermium reptilium, scarabeorum, & murium comestionem.

De Vrsis

De Vrsis piscantibus.

CAP. XXIIII.

VRSI albi maximi, & fortissimi, qui vnguibus glaciem rumpunt, & foramina multa faciunt, in Islandia sæpius prænominata, reperiuntur: per quæ glacialia foramina se in mare immergunt, & sub glacie pisces capientes, eos extrahunt, & ad littus deferentes, inde viuunt: idq; toties, quoties opus fuerit, reiterant, pro sua suorumq; catulorum sustentatione: quos etiam, vt similiter piscari debeant, naturali instinctu informant. Pelles horum vrsorum albæ, per venatores offerri solent summis altaribus Cathedralium, vel Parochialium Ecclesiarum, ne sacerdos celebrans in pedibus tempore horrendi frigoris gelu patiatur. In Ecclesia Nidrosiensi, idest Metropoli regni Noruegiæ, continuis annis tales reperiuntur albæ pelles, voto venatorũ fideliter in omni præda raptæ, atque oblatæ: etiam pelles luporum, pro cereis emendis, atque ad reuerentiam Sanctorum comburendis. Quod autem multitudo alborum vrsorum sit, & per quos successiuis temporibus appprehensi, annales historię Hispanorum in longa narratione ac probatione attestantur: ad quos curiosum lectorem, vbi occurrerit, & placuerit, breuitatis causa remittendum duxi.

Vrsi albi piscantur.

Pelles vrsorũ locis sacris offeruntur.

Nidrosia metropolis regni Noruegiæ.

Pelles luporum

Annales Hispa. de talibus plura dicunt.

De Vrsis artificiosè interficiendis.

CAP. XXV.

Modus venandi vrsos.

Vrsus nimium terretur.

Vrsa sæuit raptis catulis.

E nigris, ac ferocibus vrsis, in Aquilonaribus regnis capiendis, is seruari solet modus, vt, cùm in autumno maturis certis arborum rubeis fructibus, instar vuarum conglomeratis, arbores ascendendo, vel humi stando, arbore ad terram tracta, vescitur, sagax venator ballistis adaptatas latas sagittas, quæ pilos bene penetrent, in eum relaxet: ex quo terrore, & vulnere, tantùm subitò concutitur, vt impetu quodam esos fructus quasi grandines, & lapillos per secessum emittat: & mox in occurrentem statuam, instar hominis, vel spectri, ex industria collocatam irruit: atque in ea dilanianda laborat, donec aliam lethalem recipiat sagittam ab ipso venatore, post saxum, vel arborem sese abscondentem. Mira etenim furia accepto vulnere: atque viso sanguine, quodcunque occurrens ferit, & maximè ipsa vrsa, quando catulos alit.

De insi-

De insidiosa venatione Vrsorum.

CAP. XXVI.

TTENDVNT quàm diligentissimè vrsi ceruorũ transitum, & maximè enixis catulis ipsa fœmina: quæ non tam fame vrgente, quàm raptu catulorum, in omne obiectum animal sæuire consueuit. Illa etenim huiusmodi violentiis prouocata, vrsi fortitudinem, dolos, & insidias, vt raptum vindicet, longè superat & excellit. Latitat enim inter densos arborum ramos, & virgulta: cui si ceruus cornuum gloria, aut narium virtute, vel cursus celeritate confidens, incautius appropinquat, mox in eum irruit iugulandum: & si primam sui defensionem, triumphumq; in cornibus ponat, illorum tamen nodositate & pondere fessus, vrsinaq; rabie agitatus, ad humum deprimitur, vt viribus & vita destitutus, illicò corruat deuorandus. Accedit deinde cornutum taurum, simili astutia vtens, se super dorsum eius proiiciens: cumq; vrsam abigendo, cornibus se liberare nititur, ipsa cornua, scapulasq; tenet vngulis, donec pondere fatigatus corruat moriturus. Deinde dorso, velut sarcina, imposito tauro, bipes syluarum latebras ingreditur, vt eo vescatur. Verùm cùm hyeme committitur hæc præda, canibus prodita, vel niualibus vestigiis vrsa, non facilè euadet illicò venatores vndiq; concurrentes. A trigesimo die conceptionis, quinos vt plurimum catulos, paulò muribus maiores, informes, & candidos carne, sine oculis, sine pilo, vnguibus tamen apparentibus, parere solet: quos paulatim lambendo matres figurant. Nec quicquam rarius hominibus, quàm parientem videre vrsam. Ideò mares quadragenis diebus latent, fœminæ quaternis mensibus. Specus si non habent, ramorum fruticumq; congerie ædificant mansiones impenetrabiles imbribus, molliq; fronde, & musco, constratas. Septenis diebus graui somno premuntur, vt vulneribus vix excitari queant: tuncq; mirè pinguescunt, suctu præsertim dextri pedis. Fœtus rigentes apprimendo pectori fouent, idq; veluti volucres oua sua.

Vrsa fortior vrso.

Ceruus rapitur.

Taurus rapitur.

Catuli vrsini informes.

Specus vrsorũ. Somn' grauissimus vrsorum.

De Erinacii, & Vrsi conflictu.

CAP. XXVII.

Erinacius, qui & echinus terrestris dicitur.

LICET erinacius pinnas habet cacumine aculeatas, quibus sibi poma colligit ad victum, atque recondit in cauis arboribus, & vrsum in nido molestat: attamen mole opprimitur vrsi, ingenio adhibita, ea videlicet forma in imagine superius, vel simili expressa, quando scilicet conuoluitur erinacius in formam pilæ, ne quid in eo præter aculeos comprehendi possit: quo tamen remedio, aut vrinæ aspersione, contra vrsum vlciscentem hospitium violatũ, præualere nequit: neq; vrsus eam prædam, licet miseram, & inopem, quasi spinosam escam, vorare potest. Quocirca rediens in cauernam suam quiescit, atque suctu vngulæ viuit, & impinguescit: casuq; quo caperetur, & caro eius assaretur, præter morem omnium carnium nigresceret, licet nullum argumentum minimi humoris, in aluo eius inueniretur, neque circa cor, nisi exiguæ guttæ, nihilq; sanguinis in reliquo corpore. Procedunt vernali tempore mares præpingues: cuius rei causa nõ prompta est, quippe qui nec somno quidem saginentur præter XIIII. dies. Manifestum relinquit Aristoteles, vrsum agrestẽ hyeme latere: sed vtrum hoc faciat propter frigiditatem, an propter aliud, quæstio est: quæ tamen videtur sequẽtibus causis posse solui, videlicet quòd vestigiis niuibus impressis, non rapiatur in prædam: quodq; naturæ instinctu hoc fit, ne luporum agmine, qui hyberno tempore plus sæuiunt, lacerari possit: neue acuta glacie lædat pedũ molliores plantas. Ideoq; propter frigiditatem latere vix creditur: quia adeò villosus est, vt ne niuibus, pruina, vel glacie penetrari possit: immò omnes in asperrima hyeme vtũtur vrsina cute, pro calore conseruando, dum iter agunt per dies & noctes in vehiculis suis. Est etiam pugna vrsorũ cõtra apros, sed rara victoria: quia plus præsidii habent in dẽtibus, quàm cerui, vel tauri in cornibus, aut celeritate. Equas grauidas dentibus, ac calcitratione pedum validi caballi defendunt ab vrsis. Pulli agilitate cursus se defendũt: attamẽ pauorem semper retinent, vt inutiles sint ad bellum: in quo sub stratagemate solet aliquis armatus occurrere in pelle vrsina, ꝓpter equos ab vrsis alias vexatos. Attamen id notandum erit, quòd sæpe minores bestiæ angustiatæ, maiores interimunt & fortiores, vt superius de mustela & alce, atq; hic de erinacio spinoso & vrso villoso exemplificatur, vt loco cedat: immò fortissimis pugnatoribus euenit, vt pericula ab exiguo hoste, non præuisa, aut contempta, pati cogantur.

Violator hospitioꝝ punitur.

Vrsus suctu vngulæ impinguescit.

Vrsus villosus.

Pellis vrsina vtilis.

Pullus equinus ab vrso fugatus nil valet in bello.

De Vrsis

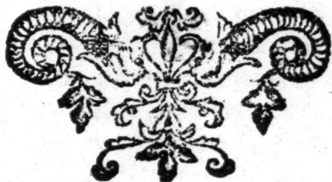
De Vrsis prædantibus mella.

CAP. XXVIII.

ICTVM est superiori cap. XXVI. quomodo vrsa insidians, plena fraudis fera, informes vtero partus edere soleat, sed natos lingua fingere, atque in speciem sui similitudinemq; lambendo formare, vt beatus Ambrosius in Hexame. ait. Hic verò ostenditur, adultos educi catulos in antra fauorum, vt in syluis, & campis inueniant pastum, vbi vitæ sumpsere principium, cùm gustauerint mandragoræ mala. Sed eunt obuiàm, ne malum in perniciem inualescat: & formicas deuorant, ad recuperandam sanitatem. Sed nec mirum est, quòd mella deuorent, cùm Aristoteles lib. VIII. Nat. cap. V. vrsum vocet animal omniuorum, quippe qui & fructus arboris, quas conscendit corpore lubrico, edat, & leguminibus, ac apibus, perfringens alueos, cancrisq;, ac formicis vescatur, & carne. Propter quam escam frequentius instituta publica venatione per totam syluam, sub certa distantia loci, vbi damnum dederat, interfici solet, vt inferius cap. de venatione ostendetur. Puncturas apum, propter mellis suauitatem, parum reputat, vt conuulneratum ab apibus os leuet, & sanguinis grauedinem. In dominiis autem Regis Poloniæ, Podolia videlicet, & Valachia, reperiuntur terræ cauernosæ infinitis apibus, & fauis plenæ: & hinc est, quòd tot centena millia librarum optimæ ceræ nauigiis ab Orientalibus institoribus lucri causa portantur ad Occiduas terras.

Vrsa plena fraudis.
Ambrosius.
Vrsi formicas deuorant.
Vrsus aïal omniuorum.
Podolia.
Valachia.
Opulentia ceræ

De occisione Vrsorum per ferream clauam.

CAP. XXIX.

VALITER apibus vrsi insidiantur in terris, iam visum est: ita quanta auiditas rapiendi mellis in altis arboribus etiam illis inest, præter præmissæ imaginis signum, paucis ostendetur. Cùm in Aquilonaribus terris, maximè Podolia, Russia, atque vicinis locis, ob infinitam apum multitudinem, domestica aluearia, arte fabricata, pro infinitis apum examinibus domi condendis non sufficiant: facilè terrarum incolę sinunt, vt ad cauas arbores arte, ad eum vsum aptatas, vel à natura sic relictas, euolent, stirpem multiplicaturæ. Vrsis igitur ad rapinam mellis assuetis, eo modo parantur mortiferæ insidiæ, vt (cùm debilissimum caput habeant, vti leo fortissimum, quòd aliquando alapa accepta examinentur) claua lignea, ferreis cuspidibus circundata, super foramen egredientium apum ex altiori ramo, vel aliàs suspendatur: quæ impatientis vrsi, mella rapturi, capite reiecta, reuertens interimit rebellantem, vt vita priuatus carnem, & pellem domino exhibeat, pro exiguo melle. Carnes sale conditæ, quasi suillæ asseruari solent, sicuti & ceruinæ, alcinæ, vel rangiferinæ, pro castrensibus cibis: aruinaq; , pro medendis vulneribus, quacunque occasione susceptis.

Podolia. Russia.

Arbores cauę p apibus.

Caput debilissimum vrsi.

Vrsi claua occiduntur.

Carnes bonæ.

Aruina.

De raptu

De raptu puellæ, & generatione Vlfonis, astutissimi ac fortissimi viri.

CAP. XXX.

NISI Saxo Danorum scriptor, atq; reliqui post eum, tot circũstantiis recenserent puellæ raptum, parũ referret huius historiæ meminisse. Attamen quia simile nonnihil apud alios autores ostenditur, indignum non erit, opus naturæ potius admirari, quàm temerè tantillulum in abditis eius rebus conuitiari, cùm & verecũdia matrimonii licitis subdatur legibus, non contẽnendis. Quantum igitur ad raptũ puellæ attinet, sic vt sequitur, ex noua historia charissimi fratris & antecessoris mei, Io. Magni Archiepiscopi Vpsalensis lib. XVIII. ex relatione Saxonis accepta, diffusius manifestatur. Ait enim: Cuiusdam patrisfamiliâs in agro Suetico filiam, liberalis formæ, cùm ancillulis lusum egressam, eximiæ granditatis vrsus, deturbatis comitibus complexus rapuit: exceptamq; vnguibus præ se leniter ferens, ad notam nemoris latebram deportauit: cuius egregios artus nouo genere cupiditatis aggressus, amplectendi magis, q̃ absumendi studium egit: petitamq; laniatui prædam, in vsum nefariæ libidinis vertit. Continuò enim ex raptore amator effectus, famem concubitu soluit, ardoremq; gulæ veneris satietate pensauit. Quoq; eam indulgentius aleret, crebris incursionibus vicinum acrius incessabat armentum: nec nisi lautioribus antè vesci solitam, sparsis sanguine dapibus assuefecit. Adeò enim captiuæ species efferatam raptoris sæuitiam fregit, vt quem sanguinis sui cupidum extimescebat, amoris auidum experiretur: pastumq; ab eo perciperet, cui fore protinus alimonia metuebat. Tandem fera à canibus, & retiariis circumuenta, ac venabulis occupata, confoditur. Vt ergo duplicis materiæ benigna artifex natura, nuptiarum deformitatem seminis aptitudine coloraret, generationis monstrum visitato partu edidit, syluestremq; sanguinem humani corporis liniamentis excepit: natoq; filio paternum nomen à necessariis imponitur: qui tandem agnita suæ propaginis veritate, à patris interfectoribus funesta exegit supplicia: cuius filius Trugillus Sprachaleg, nihil à paterna virtute

Op⁹ naturę potius admirãdũ q̃ cõuitiandũ.

Historia puellæ raptæ.

Amator ex raptore.

Vrsus capitur.

Filius natus.

deficiens, Vlfonem genuit: à quo Rex Sueno, & cætera Danorum Regum stemmata, ceu quodam deriuata principio, longo successionis ordine (teste Saxone) profluxerunt. Quomodo autem similes partus iudicabuntur, August. de Ciui. Dei plurima dicit de simili propagine, vtri sexui magis sit attribuenda.

Origo magnorum regum.

De raptu fistulantium Subulcorum.

CAP. XXXI.

Bestię delectant musicis sonis.

SATIS tritum est vrsos, sicuti & delphinos, ceruos, oues, atque vitulos, immò & agnos plurimum delectari musicis melodiis, rursusq́ue certis horrisonis cornibus, seu tubis, adeò ab armentis arceri, vt sono percepto, in longos syluarum recessus abscedant. Quod quia non ignorant pecorum pastores, bicornibus fistulis ludentes, aliquando per vrsos rapti, continuè sufflant, donec fame vrgente vrsus discedat alimoniam cōquisiturus. Quocirca accepto caprino cornu, interdumq́ue vaccino, sonum horridum excitant, vt territa fera, immunes ad armenta dispersa recurrant. Quòd bicornem fistulam, vulgari gentis Seeckpipa dictam, secum ad pascua ferant, ita natura vsus docuit, vt oues, & armenta auidius escam sumant, atque compressius pascantur in herbis: quod & Paulus Dia. lib. V. cap. XXXVII. meminit. Ita & Plinius de ouibus, atque agnis: de quibus infrà de auibus specialiter dicendum erit.

Vrsi & lupi territi cornuum horrore fugātur.

Seeckpipa.

De chorea

De chorea Vrſorum Lithuanicorum.

CAP. XXXII.

QVOMODO bruta animalia quadrupedia, volatilia, vel natatilia diſciplinantur, inter alios ſcribentes diffuſius tractat Albertus Magnus lib. XXI. de Animalibus: licet huic ſubiecto ſpectaculo vix congruat, vt inde ſuſcepta ſit hæc diſciplina. Ruſsi etenim, ac Lituani, gens fortis & bellicoſa, Sueonibus & Gothis in Orientalibus plagis viciniores, pro ſingulari voluptate ducunt, ferociſsimas beſtias ſemper ad manum habere domeſticatas, ac omni eorum arbitrio ſingulariter obtemperantes. Vnde vt id celerius fiat, in caueis, vel catenis eas recenter è ſyluis captas, præſertim vrſos, aliquantulum fame macerandas obſeruant, vnum, vel plures magiſtros conſormiter veſtitos, eis eſcas porrecturos deputantes, vt è cibis vſum, & luſum, ac tactum cum eis etiam ſoluti ingrediantur. Adhibent & dulcem ſonum fiſtularum, quo plurimum gaudent, vt eos ſtudioſius, pelle etiam vrſina indutos, ad ludicros geſtus, & choreas aſſueſcant: ac tandem diſſona tubarum voce ad pedes erigēdos, tanquam acriore ſigno inducant: & finaliter vt à choreæ inſpectoribus, matronis præſertim & virginibus, pileo anterioribus vngulis porrecto, bipedali inceſſu mercedem ſaltus exquirant: quæ ſi illiberalior viſa fuerit, directoris nutu murmurant, atque capite moto nummum petunt augeri. Ita mutus interpres, linguæ ignarus, in exteris terris, vbi hæc ſpectacula fiunt, mutæ feræ ſignaculo præſcribit aſtutum quæſtum. Nec tamen id fieri videtur, quòd ſolùm eo exili quæſtu viuant ita proficiſcentes: quia ii vrſorũ ductores ſunt ad minus ſex, vel duodecim valentes viri: in quorum ſocietate quandoq; ſunt filii magnorum nobilium, & magnatum, vt remotas nationes, mores, locorum diſtantias, arma, concordiam, vel diſcordiam Principum iis ludicris artibus agnoſcant. Verùm cùm aliquando deprehenſi ſunt in Germania viatores ſpoliaſſe, atque vrſis obieciſſe deuorandos, technis his oppoſitæ ſunt leges grauiſſimæ, ne à modo eò ingrediantur. Dicit prætereà Volater. lib. XXV. Roxolanos, & Lithuanos, ingentes hodie vrſos venari: qui Principibus illorum ſunt in deliciis manſuefacti, maximè cuidam Suidergal, qui vrſam aluit è ſylua venientem, manuq; ci-

Albertus de docilitate brutorum.

Lituani, & Ruſsi.

Vrſi obediunt.

Modus domeſticandi.

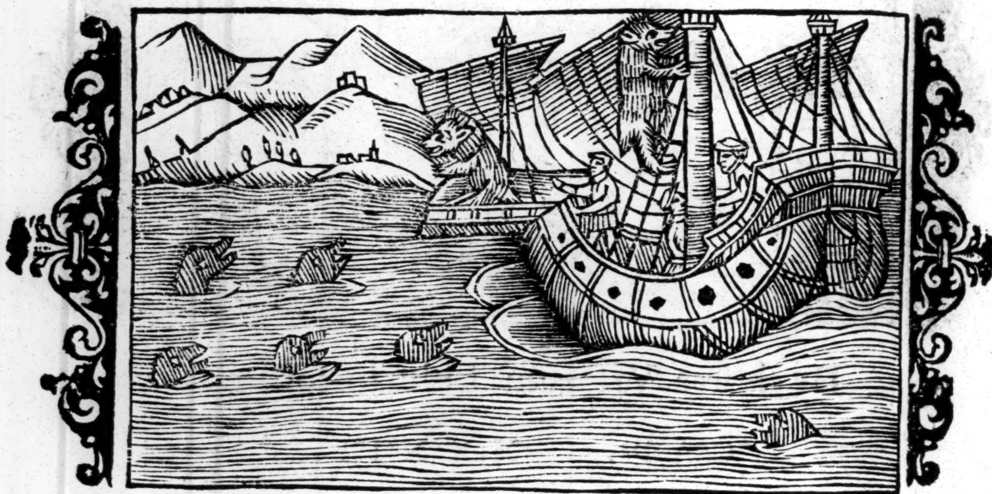
Nummus petit pro ſaltu.

Filii magnatũ vt vexentur emittuntur.

Roxolani.

Suidergal occiſus occaſiõe pul

santis vrsæ. bum capientem, & mane ostium cubiculi adeuntem, vnguliſq; pulsantem, donec intromitteretur: quæ res occasionem posteà hostibus suis tribuit, vt simulatione vrsæ eadem hora solita ingressi eum interemerint.

De agilitate Vrsorum.

CAP. XXXIII.

OCCVRRIT & aliud spectaculum, quo vrsi capti deportantur in naui, atque in funibus ascendendo, vel descendendo, ludicras exhibent exercitationes: aliquando etiam vtiles, pro rerum inopinato euentu. Nam accidisse meminere prouincialium historiæ, quendam à pirata æmulo suo liberatum fuisse, hac occasione, quòd territus erat is pirata in accessu sceleris perpetrandi, ex eo quòd à longe funibus vidit ascendentes, & descendentes homines (vt putabat) pro defensione nauis, vt moris est, è sublimiori malo nauis. Nec alii erant, quàm iuuenes vrsi, in funibus colludentes. Præterea amœnius est spectaculum, quòd eis ad aquas extra naues aspicientibus, maxima multitudo marinorum vitulorum admirabunda occurrit, vt quasi innumeri porci videantur hincinde circumnatare nauem: fitq;, vt hastis longis, atque hamatis, affixa chorda capiantur à nautis. Similiter & cæteræ bestię, quę captum vitulũ marinũ eiulantemq; more porcorum iuuare conantur: immò & ipsi vrsi ad natandum dimittuntur vt eos admirantes vituli capiantur, vel aliâs orta tempestate, cœloq; tonantes eminentes extrahantur, prout inferius lib. XX. de phocis, & vitulis marinis perampliis ostendetur.

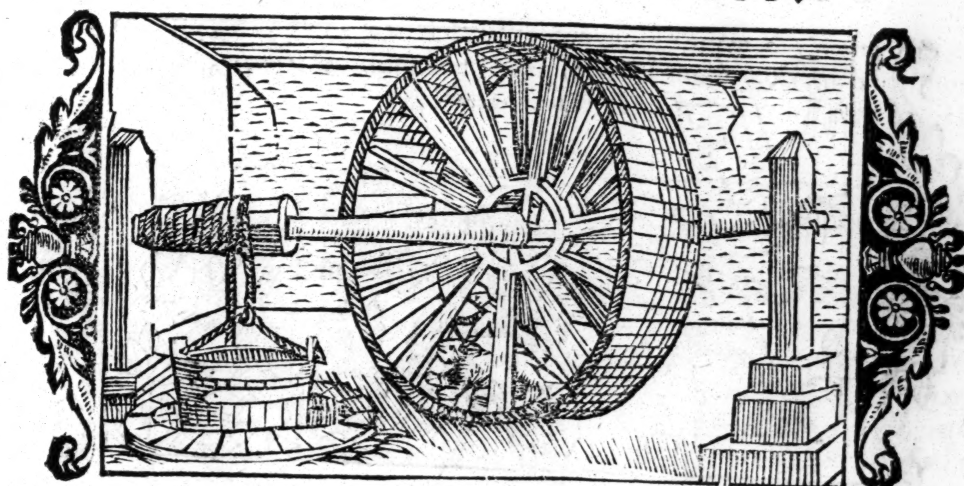
Vtilitas vrsorũ familiarium.

Hostes terrẽtur illusione.

Vituli marini capiuntur.

De Vrsis

De Vrsis voluentibus rotas.

CAP. XXXIIII.

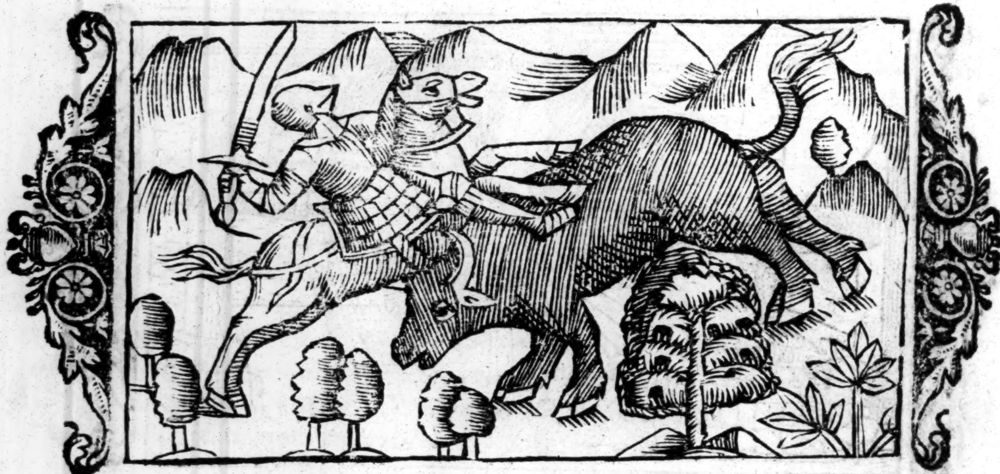

E autem domesticati vrsi escas, quasi solis spectaculis reseruati, inutiliter consumant, rotis applicantur in curiis magnatum, vt vno vel duobus sociis, aut pluribus annexis, pondera aquarum, vel alias res eleuent à puteis altis: idq; conuenientibus vrnis magnæ quantitatis capacibus, ad hoc specialiter ordinatis. Nec solùm in hoc iuuaminis genere, sed & magnis plaustris pertrahendis applicantur: quia magna fortitudo eis inest in brachiis, vngulis, & lumbis. Sed nec inuisum est, vt in pedes erecti saccos, vel ligna ad locum designatum comportent, aut in portis magnatum pro custodibus, ne noxiæ intrent bestiæ, deputentur. Mirum tamen ludum, dum paruuli sunt, cum pueris domesticis impunè exercent. Adest etiam exemplum externum, quòd domiti leones trahebant currum M. Antonii, peracto Pharsalico bello Romæ triumphantis, vt superius dictum est de iugalibus ceruis, vel rangiferis. Mos autem Aquilonaribus est, non bestiis, sed armis monstrare triumphos.

Vrsi eleuant pōdera.

Vrsi ligna saccosq; portāt.

De Vris, & eorum ferocitate.

CAP. XXXV.

ETSI ferocissimum hoc animal, videlicet vrum, Gothia, aut Suetia non habeat: tamen quia eius figura in Charta mea Gothica, siue Septentrionali descriptione, præcipuè in Lithuania, vnà cum aliis animalibus inserta est, volui eam huic loco imponere, vt vnicuiq; bestiæ assignari debeat originis suæ locus. Est igitur Vrus bos agrestis, adeò ferox, & fortis, vt armatum militem equo insidentem, cornibus eleuet, & prosternat. Neq; enim homini, neq; feræ, quam prospexerit, parcere nouit: idq; crudelius plerunq; euenit, quia maximæ velocitatis est, cornua antrorsum quasi directè mittens, velut bubali cornua retrorsum ad terga mittuntur. Hercinia Germaniæ maxima sylua, versus Indiam per mare Caspium protensa, hanc bestiam nutrit: cuius cornua in tantum protensa sunt, vt Isidorus & Solinus dicunt, quòd ob insignem capacitatem inter Regias mensas, potuum gerula fiant: immò auro argentoq; circundari solent, atq; inter amplissimas epulas tabulis Principum præsentari. Caro eius nihil differt à communi boum carne, nisi solennioribus præparamentis multarum specierum, vt viscositas eius totaliter elixetur. Vrorum autem genera multa sunt. Quidam habent cornua alta, & longa: quidam breuia, & spissa, ac fortissima: & hæc genera in saltibus Herciniæ syluę versus Lithuanos, & Russos procreantur. Horum similes plures aliâs vidi in viuariis Serenissimi Regis Poloniæ Sigismundi primi M. D. XXVIII. prope Regiam curiam Balesta, viuente clarissimo viro domino Boner. Et ii vri reseruabantur, dum videretur, ad vsum Regiæ coquinæ. Meminit etiam horum, Germanicarum rerum scriptor Franciscus Irenicus lib. VII. cap. XIII. his verbis: Sunt & vri taurorum maximi in Germania, penè omnem tauri speciem habentes, nisi quòd barbas longissimas nutriunt, ac cornibus breuiusculis apparent, alioqui pro tanta corporis mole. Cæsar, & Solinus ex eorum cornibus pocula fieri indicant. Virg. lib. II. Geor.

Vrus.
Bubali retrorsũ cornua mittũt
Cornua vrorum auro argẽtoq; circũdantur.
Vrorum genera plura.
Sigismũdus rex Poloniæ.
Vri taurorum maximi.
Virgilius.

Syluestres vri assiduè capreæq; sequaces
Illudunt. Et lib. III.
Quæsitas ad sacra boues Iunonis, & vris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.

Adhuc

Adhuc de eisdem Vris, & captura eorum.

CAP. XXXVI.

SVNT etiam deprehensi in partibus Prussiæ, & Russiæ, integros currus cornibus euertisse: quod tamen videtur minus esse, quàm robustissimum equum, & sessorem eius cum integris armis deiicere. Imperitum vulgus eos bubalos, teste Plinio & Solino, vocat, cum bubali penè ad ceruinam faciem in Africa procreentur. Sed (vt dixi) vri antrorsum, & bubali (qui & buffali dicuntur) retrorsum cornua mittunt. Cæsar dicit eos capi in speluncis: sed prædictus Franciscus Irenicus modum adiicit eos capiendi: quem & didici verissimum esse: vt inter fortissimas trabes angustissimam faciant speluncam, quam ramusculis fœnoq; cooperiunt, vt per insidias irritata bestia, venatorum calliditate prouocetur: vbi vel fame, vel sagittis laceratur ad mortem. Nam si vires suas in patenti loco exercere valeret, nihil tam firmum foret, quod cornibus & calce non infringeret. Sed domesticari nec paruuli excepti possunt. Meminit etiam venationis harum bestiarum Volater. lib. VII. sub nomine bonasorum, quos venatores ob carnis dulcedinem venantur, periculo licet magno: quod vt euitent, hunc seruant modum: Locum, in quo versantur, sepiunt, vno tantum relicto aditu, qui in imam vallem deducat: vnde feræ per eum de industria perunctum ac lubricum, in vallem ruunt: sicq; capiuntur debilitati. Corium vrorum cum pilis balthei more scissum, corporiq; spasmum patientis circumligatum, illicò confert: vnde & mos genti est, vbi bestiæ hæ capiuntur, hospitibus gratis dono offerre cingula. Adhuc dicit Perottus, binas vrnas vnius capitis cornua tenere: & forsan de primo genere locutus est, quod alta, atq; longa cornua gerit.

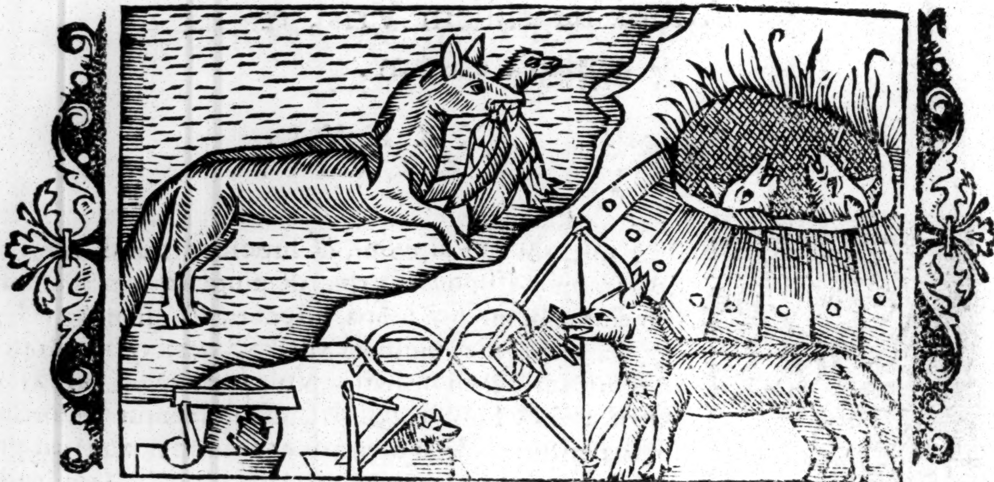
Vrorum fortitudo.

Vri capiuntur in speluncis.

Vri domesticari nõ possunt etiam paruuli

Bonasi capiunt

Corium vrorũ vtile.

De Vulpibus, & earum dolis.

CAP. XXXVII.

VOD vulpes, ficuti & lepores, infinita multitudine, atq; in colore mutabiles, in Septentrionalibus terris reperiantur, iam satis est dictum, vt & hoc mirabilis naturæ spectaculum consyderetur. Sunt igitur in Septentrionalibus syluis vulpes nigræ, candidæ, rubeæ, crucigeræ in dorso, aliæq; cœlestino colore resperfæ: omnes tamen in eadem malitia, atq; astutia participantes. Nigræ pelles pretiosiores cæteris æstimantur: quia Moschouitarum Principes frequentius his vtũtur, vt superius lib. XI. cap. X. de receptione oratorum alienigenarum declaratur. Deinde crucigeræ pelles, hoc est, quæ nigra cruce dorsotenus sunt à natura signatæ, propter maiorem ornatum, & pellium magnitudinem: quam non nisi in maturiore ætate vulpes consequitur. Hæq; pelles, vti nigræ, magno commercio Moschouitarum, & Russorum, & Tartarorum appretiantur: quãuis nigræ annexam habet suspicionem, quòd atro colore, fumo videlicet picearum tedarum sint adulteratæ, prout superius lib. VI. cap. vltimo plura enarrata videntur, atq; hoc eodem lib. cap. XX. de pellibus mardurinis, zebellinis, seu zapherinis. Candidæ pelles minoris sunt reputationis, & coloris cœlestini, aut asurini, propter multitudinem, & pilorum casum: minus enim cutibus adhærentes durant. Attamen qui curiositati student, aut vtilitati, mixtura diuersarum pellium operimenta arcendi frigoris pro vsu dormientium conficiunt: quia magnum calorem citò inductum conseruant, leuesq; sunt, senioribus conuenientes. Rubeæ vulpes prædictis omnibus frequentiores, vbique reperiuntur, facileq; vestigiis post se in niuibus relictis, venatorum sagacitate, & canum celeritate capiuntur, prout & lepores, vrsi, cerui, lupi, lynces propriis vestigiis se venatoribus produnt: æstate verò odore canum.

Vulpiũ colores varii.

Pelles nigræ.

Pelles crucigeræ.

Vestitus principum.

Pelles albæ.

Pelles rubeæ.

De diuersa

De diuersa natura carnium, pellium, & vtilitate bestiarum.

CAP. XXXVIII.

SOLAE carnes vulpium, & luporum damnantur: quia eorum natura immunda est, & pluribus morbis subiecta, præsertim rabiei. Sed vulpes resina, siue lachrymis pini esis, morbos omnes expellit, vitamq; prolongat. Vnde & Ambrosius dicit: Vulpes est animal odio dignum proprer rapinam, despectum propter infirmitatem, incautum suæ salutis, dum insidiatur alienis. Sed resina sibi medetur: & tali remedio mortis imminentis spatia profert. Plinius lib. VIII. asserit quomodo in Thracia vulpes locis rigentibus (animal alioqui solerti auditu) gelatos amnes, lacusq;, non nisi ad pastus ituræ, redituræq; transeunt. Itaque obseruatum est, vulpem aure ad glaciem posita coniectare gelu crassitudinem. Verùm hæc naturalis coniectura in Aquilonaribus congelatis aquis, nunquàm aut raró succurreret illi, cùm glacies adeò spissa fortissimo superueniente gelu, etiam repentino constringitur, atque casu niuium condensatur, vt prius fame conficeretur, quàm fractæ, vel frangendæ glaciei quærendo cognosceret signum. Adhæc volubilitate pedum, & tortuoso gressu, atque cursu, fraudibus æquè ac escis intenta, agilitate canum facilimè circumuenitur, præsertim vulpes nigri, rubei, ac cœlestini coloris: nam coloribus produntur, dum candidæ vulpes, aut lepores niuibus colore conformes, à canibus non videntur. Ita pauidis bestiis mitigato remedio benigna natura succurrit. Aestate autem alio modo capiuntur. Nam etsi subterraneas specus, foueasq; alieno labore paratas occupant, vt superius cap. XXII. de taxis habetur: tamen rapina hac sæpissimè periclitantur. Venatores enim, vbi eas delitescere nôrunt, canes industria assuetos, seu exercitatos, ad foueæ summitatem immittunt, vt latratu prodant inibi bestias latitantes. Itaque sine mora egesta terra viuæ, vel mortuæ capiuntur. Vel etiam campestres foueas faciunt, quibus cadauera immittunt, funiculis & trabibus alligata, vt insidioso pastu bestias comprimant comedentes. Vel etiam validos arcus forti chorda extensos, sub cadauere in niuibus ponunt, tenuiq; filo confirmant, vt eo leuiter soluto, illicò capite, vel pede, vel alio membro quod occurrerit, rapiatur in prædam. Verùm cadaueribus illis longè lateq; tortuosa vestigia, velut aratro, niuibus imprimunt, vt deducantur ad insidiosam escam. Et is frequentior modus est sub fortissimo gelu.

Carnes imundę

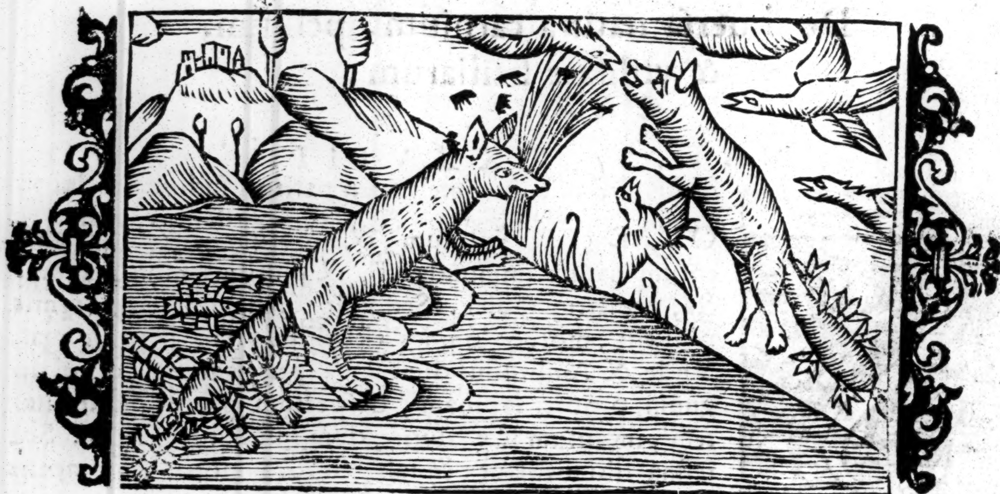
Vulpes.

Coniectura vulpiũ de glacie.

Vulpes volubilis in cursu.

Venatio vulpium.

De doloso ingenio Vulpium.

CAP. XXXIX.

Vulpes ꝓpriā domum nunq̄ faciunt.

CAPITVLO de taxis XXII. eiusdem lib. dictum est, quomodo vulpes propriam domunculam nunquàm faciens, fœtido suo stercore emisso taxorum foueas ingreditur, vt egestionis putore, fouea polluta vilescat. Ideoq; Aristoteles rectè vulpē animal in terrestribus dicit ingeniosum, & malarum operationum, inter volatilia solum coruum similem habens, auiculas deplumantem. Vulpes igitur pressa fame, frigore, & niuibus, accedendo ædes humanas, fingit latratum canis, vt confidentius domesticæ bestiæ eam accedant. Insuper fingit se mortuam, vt & beatus Hieronymus in Epistolis suis ostendit: ac resupina flatum attrahit, lingua porrecta. Tunc aues incautè descendentes, quasi cadauer comesturas aperto ore rapit, & vorat. Et ob id etiam Isidorus vulpem vocat animal insidiosum, & fraudulentum. Prætereà quando esurit, nec inuenit quod manducet, rubea terra se inuoluit, vt appareat quasi cruenta: proiiciens se in terram, retinet flatum: quam videntes aues non spirantem, linguamq; ore eiectam, mortuam putant. Sed mox vt descenderint, eas attractas deuorat. Prætereà cùm videt non posse propter aculeos superare echinum, se resupinat, atq; ita mollem corporis partem lancinans enecat. Vesparum etiam quandoq; multitudinem, cauens simulatè se abscondit, extante cauda: circa quam vt illas certatim occupatas, villoq; denso implicitas animaduertit, egreditur, atque ad saxum, siue arborem perfricando obterit, vt extinctas deinde pascatur. Eodem ferè commento cancris, & pisciculis insidiatur, ripam oberrans: caudaq; in aquam demersa, illi nouitati occurrunt, villisq; obuoluti illicò extrahuntur. Prætereà cùm pulices habet, fasciculum mollis fœni ore accipit pilis inuolutum, seq; paulatim posterius inchoando in aquam mergit, ac totum corpus, vt pulices aquam fugientes, ad caput ascendant. Deinde caput immergit, vt in fœnum fugiant: quo facto, fœnum relinquit in aqua, & mox enatat.

Vulpes coruo assimilatur.

Vulpes fingit se mortuam.

Ingeniū vndiq; fraudulentū.

Vulpes piscat̄ cancros.

Adhuc

Adhuc de dolis Vulpinis.

CAP. XL.

RAETEREA cùm famem patitur, ludum simulat cum lepore: quem illicò rapit & deuorat, nisi fuga, vt frequentius fit, suam vitam conseruet. Canes etiam quandoque vulpes euadit latratu, se canem fingens: sed certius, dum ramo se suspendit, canes errare cogit, incerta vestigia insequentes. Solet etiam venatorem, & canes eludere, dum gregem caprarum intrans, vnam ex eis occupat, eius dorso insiliens, vt per cursum capræ fugientis, propter odiosum sessorem, citius euadat. Nam & aliæ capræ sequuntur: quas cùm venator turbari timet, canes reuocat, ne pereant plures. Capta quoque in pedica, quandoque morsu sibi pedem præscidit, vt vel sic euadat. Cùm verò fuga nulla patet, se mortuam simulat, vt à pedica extracta fugam arripiat. Prætereà cùm canis eam insequitur, & assecutam apprehendere nititur, villosam caudam suam per insequentis ora trahit: sicq; canem eludit, donec syluarum latebras ingrediatur. Vidi & ego in scopulis Noruegiæ vulpem, inter rupes immissa cauda in aquas plures educere cancros, ac demum deuorare. Idq; non rarum est spectaculum, cùm nulli pisces, ita vt cancri, immissæ rei præsertim villosæ, adhærent: etiam aridis piscibus, in aquas ad emolliendum emissis. Qui podagra vexantur, calida huius bestiæ pellicula extracta, atque pedibus circumligata sanantur. Adeps etiam eiusdem animalis, auribus & membris podagram patientis adhibita, prodest. Pinguedo eius torminosis, & omni dolori confert. Cerebrum eius infanti sæpius datum, nunquàm caducus erit. Et ita hæc, & similia pro simplicibus medicinis per experientiam obseruant Aquilonares.

Ludus insidiosus.

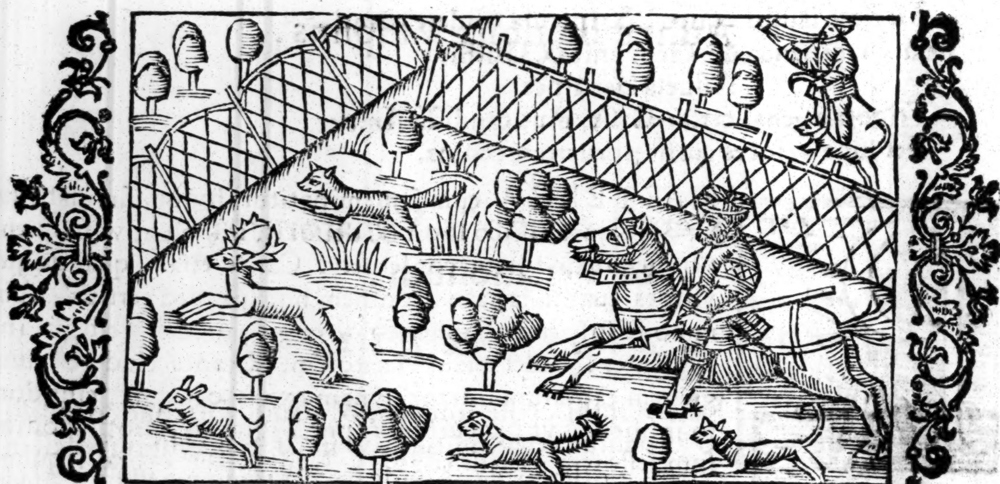
Canis reuocatũ, ne pereant capræ.

Spectaculũ cõmune.

Cãcri omnibus adhærent.

Medicinæ.

De Venatoribus, & Venationibus.

CAP. XLI.

Venatores multi.

OMPERTVM omnibus relinquitur, multos esse venatores, atque diuersa ingenia eorum in Aquilonaribus terris, qui tot ferocibus bestiis sine suæ sanitatis iactura occurrere possunt. Cùm verò præmissum sit in aliquot capitulis, quàm sagaces sint venatores, iuxta animalium proprietates, in eorum captura facienda, vtilius videbitur exinde adducere, quales ibi sint venatores, aut reperiantur in aliis terris. Certum est eos nedum ibidem, sed vbique patienter in omnibus oportere tristissimos sufferre casus, vndecunque subortos, maximè illis in locis, vbi non minus intractabilibus elementis, quàm sæuis animalibus erit congrediendum: & interim niues, & æstus ferre, famemque prædæ auiditate equitando, currendo, prosiliendo, montesque scandendo tolerare, atque cum feris dubio sub euentu pugnare, arteque & viribus experiri, an ipsorum promptitudini, vel feræ victoria cedat: atque inde egregii milites, & expertiores quorumcunque certaminum duces, immò & Principes ad publicum gubernium felicibus auspiciis educi solent, vt plures attestantur annales. Venatio etenim claris Principibus semper est grata, atque olim (otio non concesso, dum rigidè & non delicatè, vt nunc, Magnatum filii educabantur) gratissima fuit, quasi peculiaris quædam exercitatio. Nec quidem immeritò: speciem nanque non paruam fortitudinis præ se fert, & similitudinem quandam cum re bellica tenet: ducem præficit sibi venatio, cuius dicto omnes auscultant: hostem excursoribus prouocat: exploratores in speculis disponit: insidias abdit: apertum Martem simulat: diuortia, quæ ad fugam patent, obseruat: per saltus quidem, & arua pedites præmittit: loca plana, & aperta equitum alis præcingit: cornuum strepitu progressui, receptuique canit: dat signa prædæ, ac victoriæ: prædam aduenientem, aut euadentem significat: moueri castra indicat: adeò vt concludendum sit, venationem bello, ac pugnæ simillimam esse. Vnde Virgilius poëta præmissis astipulatur, dicens:

Venatores patientes sufferunt omnia.

Pricipes ex venatoribus fiũt

Venatio ducem habet.

Simulachra præliorum.

Venatu inuigilant pueri, syluasque fatigant,

Flectere

Flectere laudis equos, & spicula tendere cornu.
Item Mantuanus de Germanis & Gothis:
Assueta per alpes
Frigora agens, certare vrsis, niue candida semper
Per iuga veloces cursu præuertere ceruos.

De externis exemplis Venatorum, ac Venationum.

CAP. XLII.

ETSI Gothi, teste Iordane, & Paulo Diacono, deditissimi asserantur venationibus, vt in iis cum Hunnis descenderent in discrimen, & inde in acerrimum bellum: tamen nulli, aut rari talium eorum exercitiorum nomina, tempora, vel gesta in scriptis exhibuere: immò satis parcè, & minutatim de præclarissimis eorum bellis scribunt, quę propter saluandos oppressos, aut ampliãda dominia fecere vetusſimis æuis, quemadmodum Saxo in principio suarum historiarum conqueritur, & post eum antecessor meus D. Io. Gothus Archiepiscopus Vpsalensis, causas negligentiæ satis arduas afferentes. Ergo pro solatio Aquilonarium populorum, aliunde venari congruit honestissima exempla, vt saltem agnoscant, maximos olim in orbe Principes nequaquàm otio torpuisse, aut deditos fuisse turpissimæ vitæ. Alexander cognomento Magnus, vbi tantillulum quieuit à prælijs, assidua venatione oblectabat: vnde & leonem, velut æmulus Herculis, fortissimũ interemit. Sed ad Pencesten vrsi morsu, & vnguibus laceratũ scripsit, q̃ si quis venatorũ eum in vrsi cõgressu destituerit, tãquã desertor debitas pœnas luat. Bellator maximus Rex Ponti Mithridates, XLVI. annis cum Romanis varia fortuna confligens, venationis studio venena euasit, & insidias. Annos enim circiter septem (vt superius lib. VIII. cap. XXXV. habetur) neq; vrbis, neq; ruris tecto vsus est: sed inter syluas quasi errabundus vagabatur, atque in diuersis montibus pernoctabat, ferasq; insequebatur, ac milites indurauit. Crœsus Lydorum Rex (quem Solon super nimia felicitate gloriantem arguebat) filium perdidit in venatione. Darius Persarum Rex potentissimus, inter prima bellorum respiracula venationi intendebat. Epaminondas Thebarum princeps, venationibus durante vita semper operam dabat. Ferdinandus Aragonum Rex optimus, etsi venationi intentus esset, nunquàm tamen solus trucem bestiam est aggressus: quod & alii obseruabant. Gelonus Herculis filius, vestigia patris secutus, venator & bellator eximius fuit. Hadrianus Imperator Masorem Germanum quotidie secum in venatione habuit, quia peritissimus erat. Iason Regis Thessaliæ filius, pro vellere aureo venatus est. Caroli Magni venatorius gladius, auro circundatus, adhuc visitur in Aquisgrano. Sed nec deessent in exemplis allegandi, qui venatorio exercitio frequentius vel verè, vel fictè instituto, patriam tyrannis interemptis libertati restituerunt: vt Pelopidas quidam Thebanus, qui ex venatore Dux factus est in maximo principatu. Item Viriatus Lusitanus primus Hispaniarum magnus Dux, decem annis vario euentu contra Romanos acriter pugnans, cùm pastor esset, militarem disciplinam ex sola venatione didicit, cui quidem operam dedit: & à venatoribus Dux factus, cùm nulla generis, aut maiorum commendatione clarus esset, vniuersum Hispanię exercitũ magna cũ laude diutius duxit. Et ita de pluribus aliis, quos Francis. Senensis Episcopus Caietanus de Regis institutione recenset.

Gothi venationi assueti.
Causæ bellorũ.
Alexander Magnus.
Mithridates.
Cyrus.
Darius.
Epaminõdas.
Ferdinandus.
Gelonis.
Hadrianus.
Iason.
Carolus Magn'
Pelopidas.
Viriatus.

De periculis Venationum in spectaculis.

CAP. XLIII.

Venatio periculis plena.

Epistola Theoderici regis gothorum.

Actus detestabilis.

Captus esca fit hosti suo.

Sacrificium detestabile.

Triplex dea.

Luna.

Diana.

Proserpina.

Athenienses.

NE autem longius per vastas solitudines, & peregrinas allegationes euagetur hæc venatio, Mantuani verbum adhibendum est dicentis: Quis scelerum comprehendere formas? quis omnia pœnarum percurrere nomina possit? Quasi diceret, omnia periculorum plena in venatione, veluti expectatio vulnerum in atrocissimo bello. Et ob hoc non incogruè inserta est huic loco epistola Theoderici Regis Gothorũ, quam Maximo viro illustri (vt lib. V. apud Cassiodorum habetur) scripsit in hunc modũ: Si Consularem munificentiam prouocant, qui peruncta corporum flexibilitate luctantur: si organo canentibus redditur vicissitudo præmiorum: si venit ad pretium delectabilis cantilena: quo munere venator explendus est? qui vt spectantibus placeat, suis mortibus elaborat. Voluptatem præstat sanguine suo, & infelici sorte constrictus festinat populo placere, qui eum non optat euadere. Actus detestabilis, certamen infelix, cum feris velle contendere, quas fortiores se non dubitat inuenire. Sola est ergo in fallendo præsumptio, vnicum in deceptione solatium. Qui si feram non mereatur effugere, interdum nec sepulturam poterit inuenire. Adhuc superstite homine perit corpus, & antequàm cadauer efficiatur, truculenter absumitur. Captus esca fit hosti suo, & illum (proh dolor) satiat, quem se perimere posse suspirat. Spectaculum tantum fabricis clarum, sed actione deterrimum, in honore Scythicæ Dianæ repertum, quæ sanguinis effusione gaudebat. O miseræ deceptionis errorem, illam desiderasse colere, quæ hominum morte placabatur. Primùm sibi per lucos, & syluas agrestium populorum vota, & venationibus dedita, hanc triplicem deam falsa imaginatione finxerunt: ipsam scilicet in cœlo Lunam, ipsam in syluis Dianam, ipsam apud inferos Proserpinam esse, firmantes. Sed solum Herebi potentem, non improbè forsitan æstimarunt: quando tali falsitate decepti, in profundas viui tenebras cum suis erroribus intrauerunt. Hunc ludum crudelem, sanguinariam voluptatem, religionem impiam, humanam (vt ita dixerim) feritatem, Athenienses primùm ad ciuitatis suæ perduxere culturam, iustitia permittente diuina, vt ad illusionem spectaculi perueniret, quod falsæ religionis ambitus inuenisset.

Hoc Titi potentia principalis diuitiarum profuso flumine cogitauit ædificium fieri, vnde caput vrbium potuisset extolli.

De eodem

De eodem continuatio.

CAP. XLIIII.

T cùm Theatrum,quod est hemisphærium,Græcè dicatur, Amphitheatrum, quasi in vnum iuncta duo visoria, rectè constat esse nominatum: oui speciem eius arena concludens, vt concurrentibus aptum daretur spatium, & spectãtes omnia facilius viderent, dum quædam prolixa rotunditas vniuersa collegerat. Itur ergo ad talia, quæ refugere deberet humanitas. Primus fragili ligno confisus, currit ad ora beluarum: & illud,quod cupit euadere, magno impetu videtur appetere. Pari in se cursu festinat & prędator,& præda: nec aliter tutus esse potest, nisi huic, quem vitare cupit, occurrerit. Tunc in aere saltu corporis eleuato, quasi vestes leuissimæ supinata membra iaciuntur, & quidam arcus corporeus supra beluam libratus, dum moras descendendi facit, sub ipso velocitas ferina discedit. Sic accidit, vt ille magis possit videri mitior, qui probatur illudi: alter angulis in quadrifaria mundi distributione compositis,rotabili facilitate præsumens, non discedendo fugit, non se longius faciendo discedit, sequitur insequentem, poplitibus se reddens proximum, vt ora vitet vrsorum:ille in tenuem regulam venire suspensus inuitat exitiabilem feram: & nisi periclitatus fuerit,nil vnde viuere possit, acquirit. Alter se gestabili muro cannarum, contra sæuissimum animal, ericii exemplo, receptatus includit: qui subitò in tergus suum refugiens, intra se collectus absconditur: & cùm nusquam discesserit, eius corpusculum non videtur. Nam sicut ille veniente contrario reuolutus in sphæram, naturalibus defensatur aculeis, sic iste consutili crate præcinctus, munitior redditur fragilitate cannarum. Alii tribus (vt ita dixerim) dispositis ostiolis paratam in se rabiem prouocare præsumunt, in patenti area cancellosis se postibus occulentes,modò facies,modò terga monstrantes: vt mirum sit euadere, quos ita respicis per leonum vngues dentesq; volitare. Alter labenti rota feris offertur: eadem alter erigitur, vt periculis auferatur. Sic hæc machina ad infidi mundi formata qualitatem, istos sæpe refouet, illos timore discruciat, omnibus tamen vicissim, vt decipere possit., arridet.

Attamen his antiqua liberalitate constituta sunt præmia, vt miseris satiatis iustitia videatur habere vigorem,& illi pro intentato periculo,solatio non careant desiderato. Heu mundi error dolendus, si esset vllus æquitatis intuitus, tantæ diuitiæ pro vita mortalium deberent dari, quantæ in mortes hominum videntur effundi.

Amphitheatrũ.

Rotũditas prolixa.

Prędator,& pda citissimè cõcurrunt.

Illusus videtur mitior.

Ericius se recludit ĩ sphæram.

Fragilitas cannarum.

Spectaculũ miserrimum.

Machina infidi mundi.

Liberalitas antiqua.

Error dolendus

De ferocia Hominum in Lupos conuersorum.

CAP. XLV.

Luporũ genus ex hominibus conuersum.

Rapacitas luporũ vbi exercẽt

Dãnũ ab hominibus grauius quàm à feris.

Luporũ ex hominibus cõuersorum copia.

Lupi ædificia hominum oppugnant.

Lupi ceruisiam bibunt.

Locus fatidicus

Lupi ex hominibus cõuersi parietẽ transiliunt.

Lupi flagellis cæduntur.

Magnates inter lupos versant

VONIAM præsenti lib. cap. XV. de diuerso luporum genere dictum est, pretium operæ me facturum esse arbitratus sum, si in fine huius lib. de animal. syluest. luporum genus ex hominibus conuersum, quod Plinius lib. VIII. cap. XXII. fabulosum, ac falsum confidenter existimandum esse affirmat, tales in terris ad Septentrionem maximè vergentibus, etiamnum magna in copia reperiri, adiicerem. In Prussia, Liuonia, atque Lithuania, quamuis luporum rapacitatem per totum penè annum incolæ haud exiguo cum damno experiuntur, quia eorum pecora ingenti multitudine passim in syluis, dummodò exiguo interuallo à grege aberrant, dilaniantur, ac consumuntur: tamen hoc dispendium non adeò magnum ab illis reputatur, quàm quod ab hominibus in lupos conuersos sustinere coguntur. In festo enim Natiuitatis CHRISTI sub noctem, statuto in loco, quem inter se determinatum habent, tanta luporum ex hominibus diuersis in locis habitantibus conuersorum copia congregatur, quæ postea eadem nocte mira ferocia cum in genus humanum, tum in cætera animalia, quæ feram naturam non habent, sæuit, vt maius detrimentum ab his, istius regionis inhabitatores, quàm vnquam à veris & naturalibus lupis accipiant. Nam vti compertum habetur, ædificia hominum in syluis existentium, mira cum atrocitate oppugnant, ipsasq; fores effringere conantur, quòd tam homines, quàm reliqua animantia ibidem manentia consumant. Cellaria ceruisiarum ingrediuntur, ac illic aliquot ceruisiæ, aut medonis tonnas epotant, ipsaq; vasa vacua in medio cellarii vnum super aliud eleuando collocant: in quo à natiuis ac genuinis lupis discrepant. Locum verò, vbi forsan illa nocte quieuerunt, harum terrarum incolæ fatidicum arbitrantur: quia si alicui in eo quid aduersi contigerit, veluti vehiculum obuertatur, atq; ipse niuibus iniiciatur, planè sibi persuasum habent, eum isto anno morte moriturum, quẽadmodum id à multis temporibus per experientiam explorârunt. Intra Lithuaniam, Samogethiam, ac Curoniam est paries quidam, ex quodam castello diruto reliquus, ad hunc certo anni tempore aliquot millia eorum cõueniunt, ac vniuscuiusq; agilitatem in saltando explorant: qui hunc parietem transilire nequiuerint, vti pinguioribus ferè euenit, flagellis ab eorum præfectis cæduntur. Deniq; constanter asseritur, inter hanc multitudinem etiam istius terræ magnates, atque ex prima nobilitate viros versari: qui quomodo ad eam vesaniam, ac metamorphosin longè terribilem, quam deinde statis temporibus negligere haud possunt, plerunque perueniant, sequenti cap. docebitur.

De Meta-

De Metamorphosi hominum in Lupos.

CAP. XLVI.

PLINIVS inter eos, qui vnquam naturalis historiæ argumentum attigerunt, atque etiam tractandum susceperunt, facilè princeps, suprà citato loco refert, Euantem autorem Græcorum haud spretū tradere, quod Arcades scribant, ex gente Antæi cuiusdam sorte electum ad stagnum quoddam regionis eius duci, vestituque in quercu suspenso tranare, atque in deserta abire, transfigurarique in lupum, & cum cæteris eiusdem generis congregari per annos IX. Quo in tempore si homine se abstinuerit, reuerti ad idem stagnum: & cum tranauerit, effigiem recipere, ad pristinum habitum addito nouem annorum senio. Hæc metamorphosis etsi Plinio vero similis haud videtur, ac impudens mendaciū esse opinatur: tamen ad Euantis, Agriopæ, aliorumque autorum sententiam saluandam, in allegatis oris talia in hunc vsque diem accidere, aliquot exemplis declarabitur. Quandocunque enim aliquis rerum nouarum præter diuinam institutionem cupidus, siue Germanus, siue indigena, in collegium istorum maledictorum hominum, qui in lupos, cùm eis integrum videbitur, conuertuntur, associari cupit, ita vt certis anni tēporibus ad destinata loca, per oēm vitam suam vnà cum suis asseclis conueniat, damnumque ac mortē ipsam cæteris mortalibus, & pecoribus inferat: hanc mutandi rationem, ipsi naturæ maximè contrariam, à quodam huius veneficii perito, per poculum ceruisiæ propinando (dūmodò is, qui huic illicito consortio applicatur, illud acceptat) certis verbis adhibitis consequitur. Posteà quando sibi consultum videbitur, hominis idæam, in cellarium aliquod, aut abditam syluam se conferendo, in lupi formam totaliter transmutare potest. Denique hanc iuxta placitum post aliquod tempus relinquere, atque illam vicissim assumere sibi integrum est.

Plin. nat. histo. princeps.
Euantes Græcus autor.
Homo in lupū transfiguratur
Metamorpho sis hominis in lupum.
Modus vt homo in lupum conuertatur.

De exemplis, in quibus homines in Lupos conuersi sunt, & è contra.

CAP. XLVII.

AC vt ad exempla perueniamus. Cùm nobilis quidam longam per syluam iter faceret, aliquotque seruilis conditionis rusticos, huius veneficii haud ignaros (quales plerunque istis in oris reperiuntur) secum ducebat: dies ad vesperam tendebat: tum etiam in sylua pernoctandum erat, quia in proximo nullum hospitium fuit: denique fame ac penuria premebantur. Tandem vnus eorum repentinum consilium proponit, cæteros debere esse quietos, nec vllum tumultum, si

Rustici in Liuonia seruilis cōditionis.

quid viderent, excitare: se à longinquo gregem ouium pasci conspicere, curaturum, vt absque magnis laboribus vnam ex his ad cœnam, alioquin satis exiguam, haberent assandam. Statim deinde in opacam syluam, ne ab aliquo conspiciatur, se confert, ibiq; formam hominis in lupum transfigurauit: q; in nullo hæc metamorphosis distare visa est, ab illa Lycaonis (quamuis is propter scelera transmutatus) cuius in hunc modum Ouid. Metamorphos. I. meminit:

Homo in lupū transformatur

Lycaon i lupū transmutatus.

Ouidius.

Frustraq; loqui conatus: ab ipso
Colligit os rabiem, solitæq; cupidine cædis
Vtitur in pecudes: & nunc quoq; sanguine gaudet.
In villos abeunt vestes: in crura lacerti.
Fit lupus, & veteris seruat vestigia formæ.
Canities eadem est: eadem violentia vultus:
Iidem oculi lucent: eadem feritatis imago est.

Posteà in ouium gregem haud aliter quàm magno impetu irruit, & vnam ex eis retrò in syluam fugiẽdo diripuit: quam aliquantò pòst in lupi forma ad currum defert. Socii autem huius prædæ conscii, talem grato animo suscipiunt, & in curru clàm abscondunt: qui verò in lupum se transformauerat, ad syluam iterum reuertitur, humanamq; formam rursus assumit. Contigit quoq; in Liuonia haud multis ab annis, inter nobilis cuiusdam coniugem, atque seruum suum (quorum illic maiorem copiam, quàm in vlla alia Christianorum regione habent) quòd altercarentur, homines in lupos mutari haud posse: demum ille prorumpit, extemplò eius rei exemplum velle ostendere, dummodò sibi facultas concederetur: ac cellarium solus ingreditur: vnde pauló post lupi forma indutus egrediens, à canibus per agrum ad syluam tendens effugatur: qui ei oculum (etsi satis acriter se defendebat) eruunt. Postera autem die, ad dominam suam monoculus redit. Vnde Euantis opinio, quam Plinius citato loco refert, saluatur: quòd scilicet homo in lupum per annos IX. transfiguratus, cùm suam effigiem reciperet, ad pristinum habitum, atq; ætatem nouem annos addiderit. Certò etiam constat, si lupus ex homine transmutatus occisus, aut alicuius membri mutilationem passus fuerit, quòd statim quando hominis figuram reassumet, isto membro carebit. Sin verò à canibus, aut venatoribus interfectus, nunquàm talis homo amplius apparebit. Denique recenti adhuc memoriæ compertum relinquitur, quomodo Dux Prussiæ, tali veneficio parum fidei adhibens, quendam huius maleficii expertum, vinculis clausum coëgit, vt in lupum se transformaret: quod ita factum est. Hunc tamen, ne huiusmodi idololatria impunita maneret, igne posteà comburi mandauit. Talia enim flagitia tam diuinæ, quàm humanæ leges seuerissimè puniunt.

Ouis à lupo ad currū defertur

Lupus humanā formā assumit

Seruorū copia in Liuonia.

Homo cellariū ingreditur, lupus exit.

Canes lupo oculum eruunt.

Homo in lupū trāsmutatus occisus, posteà non apparet.

Hō cogitur, vt in lupū se trāsformet.

Pœna in lupos se cōuertentiū

LIBRI XVIII. FINIS.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE AVIBVS.

LIBER XIX.

PRAEFATIO.

ETSI plurima in Septentrionalibus terris, tam campestrium, quàm aquatilium auium genera sunt, cæterisq́ue nationibus nota, vt superuacaneum sit de earum naturis aliquid adducere, maximè cùm à veteribus scriptoribus id argumentum copiosè fuerit tractatum: attamē in frigidissimis his terris & aquis, nōnihil peramplius ostendi poterit, quod optimum lectorē semoto fastidio recreare, aut lectum meminisse iuuare queat. Mirantur enim plurimi, nec frustra, quomodo rigentibus vndique campis densitate niuium, concretis vbiq; aquis solidissima glacie, longisq; frigidis noctibus per multos menses durantibus, nedum viuere, sed & genus propagare probentur. Quocirca nemo præcipiti iudicio (hortante Platone in principio de legibus) ignotæ rei naturam, ob difficilem eius notitiam, damnet, aut arguat, donec acrius inquirat, & æquius intelligat, atque perfectius diiudicet, quid artifex ipsa natura producere, productumq; suis legibus statuere possit. Multa enim sunt, quæ sensus humanos, etsi videantur, latère solent, atq; sui admirationem potius, quàm notitiam scrutatoribus ingenerant. Nec nisi minutuli Philosophi eiusdem Platonis iudicio censendi sunt, qui nihil nisi sensibus comprehensum asserere, aut credere volunt. Quibus integer naturalium rerum terrarumq; scriptor Celtes, qui quinque annis vniuersam perlustrauit Germaniam, satisfacere possit, vbi ait: De volucribus autem, vt apud grauissimos autores, nihil compertum habeo: multa enim desiisse, quæ hodie non sunt, & multa renasci in rerum natura, quæ olim non fuerūt, constat: quod noua coelestium corporum (si quid in mundo nouum amplius emergere potest) factum configuratione crediderim. Hæc Celtes. Cui etiam Plinius lib. X. cap. XV. suffragatur his verbis: Sunt præterea complura genera depicta, in Hetrusca disciplina, seculis non visa: quæ nunc defecisse mirum est, cùm abundent etiam quæ gula humana populatur.

Nemo temerè damnet rem ignotam.

Infrà cap. vlt. lib. 22.

Artifex natura.

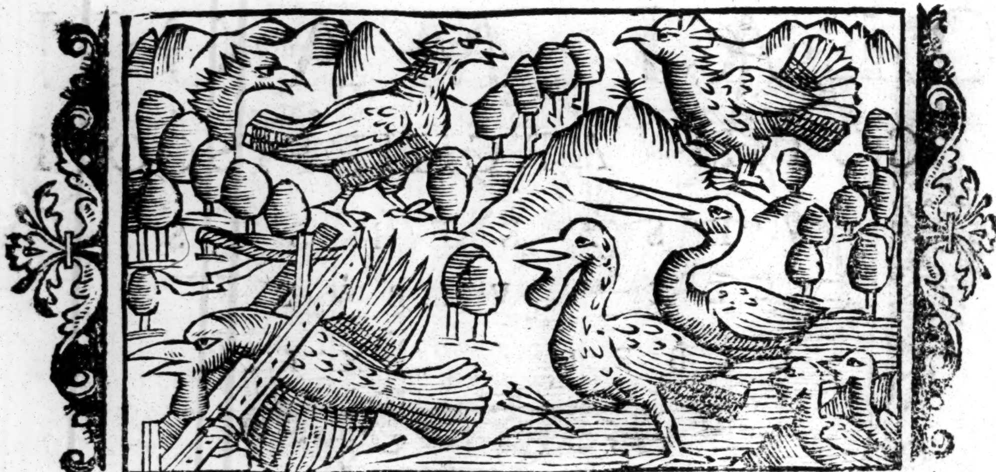
Philosophi minutuli.

Celtes.

Nouum nil videtur.

Gula humana multa depopulatur.

De multiplici genere Auium, & earum distinctione.

CAP. I.

Distinctio auiū

Differentia alia.

DISTINGVVNTVR itaq; in frigidis, sicuti & aliis nationibus aues, vt quædam carniuoræ sint, vt aquilæ: & quædam semine vtantur, vt anseres: quædam fortuito cibo, vt cornices: quædam vermibus, vt galli: quædam in aëre reflexo volatu nutriūtur, vt hirundines. Est etiam diuersitas in copula: qua carent, quæ rapinis intendunt, vt aquilæ, & accipitres. E contra verò grues, & columbæ societate gaudent. Aliæ aduentitiæ, vt ciconiæ, & hirundines: aliæ manibus subiectæ, quæ tactu mansuescunt, & mulcentur, vt accipitres, & monedulæ: aliæ cōmuni domicilio fruuntur cum hominibus, vt hirundines: aliæ deserta, vt turtures, frequentant, libertatis amore victum quærentes: aliæ obstrepunt, vt picæ: aliæ canunt, vt merula: aliæ noctu vlulant, vt bubones: aliæ die cantant, vt ferè omnes: aliæ æstate, vt cuculi: aliæ vtroq;, vt passeres & aquilæ, tempore perennes: aliæ vocem humanam imitantes, vt psitaci, quibus veluti raris hospitibus importatis, gaudet regio Septentrionalis, nam & ibi loquentes secreta domestica reuelant: aliæ Regibus subiectæ, vt grues, & apes: quædam confricantur ad purgationem in cinere, vel arena, vt sturni: quædam semetipsas regunt, vt pici, & graculi: quædam rarius apparentes, vt corui albi, & falcones, picæ, & passeres. Magna quoq; differentia vocum, & morum: rapax aquila, lasciuus gallus, diligens pauo, libidinosa columba, dolosa perdix atque zelotypa, crudelis struthio, qui in Septentrione nunquàm videtur, sed eius natura suffertur: item garrula pica, monedula furax. Est & alia volucrum distinctio in pedibus, & rostris. Aut enim habent vngues aduncos, vt aquilę, & falcones: aut digitos palmipedes, vt anseres, & aquaticæ ferè omnes. Est & alia distinctio, vt quædam mutent colorem, vt turdi, & grues in senectute: quædam vocem, vt gallinæ: quædam colorem & vocem, vt merulæ, & lusciniæ: quædam senio canant, vt cygni, tuncq; præcones sui fati: quædam in æstate dulciter, & in hyeme malè canunt: quædam diuersis vocibus quolibet die mutant vocem, vt kyces: quædam tacent in hyeme, vt turtures, & hirundines: quædam hyeme variant, & quædam æstate cantum.

Psitaci rari & ĩportati in aquilone.

Corui albi & falcones.

Distinctio auiū alia.

Adhuc

Adhuc de earum distinctione.

CAP. II.

VAEDAM etiam aues rapinis intentæ, vt superius dictum est, societatem horrent. Nam propter auiditatem prædandi, vel insidias explorandi, nec ipsæ conueniunt, nisi lege coniugii: refugit enim auaritia consortium plurimorum. Aues rapaces acuti visus sunt, quia indigent ex alto remotius, profundiusq; videre: quibus pennæ fluunt, & redeunt ad vigorem: nec nisi duos producunt pullos. Si plures, proiiciunt eos, vt aquilæ. Omnes aues prædatrices venantur prædam alterius generis, non de sua specie, contra naturam piscium. Solus nisus expers est pietatis huius. Aues prædatrices fugitiuæ loris reuocantur. Distinguuntur etiam aues in sumendis nutrimentis. Quædam enim carnes comedentes, incuruata rostra habent, vt eas teneant: quædam grana comedentes, subtilia habent rostra, atque lata, sicuti aquaticæ, vt è profundo victum rodant: quædam etiam rostra longiora habent, & hæ crura longiora: quædam colla recta. Vulturum rostrum in senectute arcuatur. Bubo à reliquis auibus deplumatur. Reliquæ aues perdunt plumas in pullificatione. Est & genus auium quoddam, præeminentes in medio capitis plumas instar galeæ habens. Vultur ea quæ venatur, vel cum quibus pugnat, stupefacit alis percutiendo. Aquilarum pennæ mixtas reliquarum alitum pennas deuorant, prout superius dictum est, de pellibus luporum, & ouium: ita & cattorum, ac glirium. Est & alia differentia earum in alis, vnguli sq; pluri um, vel paucorum digitorum: quia pleræq; quatuor digitos habent, tres anterius, & vnum posterius. Bubo tamen duos antè, & duos pòst. Omnes autem aquaticæ pellem in digitis habentes, gregatim ambulant. Picus marinus vncorum vnguium est, ideò semper in volatu. Nec aues terrestres vncos habent ad ambulandum, præsertim in petris, idoneos. Suntq; breuioris colli, & magnarum alarum.

Aues rapaces.
Auaritia refugit consortium.
Nisus.
Aues pdatrices
Bubo à reliquis deplumatur.
Pennę aquilarũ
Bubo.

De Auium differentia, ex Casiodoro lib. VIII.

CAP. III.

Cõparatio pulchra bonæ ciuitatis.

Differẽtia auiũ.

Aquilæ acutius vident.

Volũtas hominum plerũque detestabilis est

Aues soliuagæ insatiabiles.

Tria genera animantium.

Aues canũt laudes creatori.

Turtures gemẽtes.

GOTHORVM Rex Athalaricus volens ostendere pulchram eam fore ciuitatem, quæ populorum probatur habere conuentum, asserit, feris datum esse, agros syluasque quærere: hominibus autem focos patrios supra cuncta tueri. Aues ipsæ gregatim volant, quæ innoxia voluntate mitescunt. Canori turdi amant sui generis densitatem. Strepentes sturni compares sequuntur indesinenter exercitus. Murmurantes palumbi proprias diligunt cohortes: & quicquid ad simplicem pertinet vitam, adunationis gratiam non refutat. Contra, animosi accipitres, aquilæ venatrices, & supra omnes alites acutius intuentes, volatus solitarios concupiscunt: quia rapaces insidiæ innoxia conuenticula non requirunt. Ambiunt enim aliquid soli agere, qui prædam cum altero non desiderant inuenire. Sic mortalium voluntas plerunque detestabilis est, quæ conspectum hominum probatur effugere: de illo aliquid veraciter credi, cuius vitæ testis non potest inueniri. Hæc ille. Soliuagæ etenim aues, vt dictum est, & infrà dicetur, semper insatiabiles sunt, atque rapaces, etiam sub marinis tempestatibus in litoribus aberrantes, vt pisces exquirant. Huic etiam proposito non incongrua applicari poterit animantium distinctio, per diuum Ambrosium lib. V. Hexame. cap. XII. facta: tria videlicet eorum esse genera, terrenũ, volatile, & aquatile. Ante quam differentiam dicit, auium naturam esse, quòd cùm eunt cubitum, quasi peracto læto munere, æthera cantu mulcere solent: quod velut solenniter surgente & occidente die, instaurare consuerunt, vt decursi, vel adorituri nocturni iuxtà ac diurni temporis laudes suo referant creatori. Et demum ad finem capitis precatur adesse lusciniam, vt dormientes excitet à somno: ea enim auis significare solet diei surgentis exortum, & effusiorem diluculo deferre lætitiam. Tamen si illarum suauitas deesset, sunt gementes turtures, & raucæ columbæ, vt homo excitetur ad laudem altissimi creatoris.

De Acci-

De Accipitre, & diuersis eius speciebus.

CAP. IIII.

IN partibus Aquilonis huius auis natura generosior, ac fortior, quàm in cæteris mundi partibus, esse censetur, maximè propter cœli soliq; rigorem, & abundantissimam escam volucrum, scilicet suæ naturæ conuenientium, pro solido nutrimento. Sanguine enim, corde, ac pectore earum auidius nutritur, magnamq; venandi audaciam, affectumq; sumit: qui & naturali superbia, ac tyrannide magis quandoq; quàm necessitate stimulatur ad raptum, & delectatur in illo. Sunt etiam, qui cor tantūmodò latere per rostrum aperto deuorant: aliquando etiam cerebrum appetunt, reliqua parte corporis reiecta. Qui venationi student per accipitres, cancros eis offerunt manducandos: ex quorum esca mira satietate delectantur: auideq; volatilia venantur, vt gratam pro exquisita esca restituant prædam: idq; facilimè faciunt ob volatus agilitatem, quam supra reliqua volatilia habent, pennasq; acutas, quæ singulis annis veteribus abiectis eis renouantur. Estq; huiusmodi naturæ, quòd auem, quam vesperi prædatur, vngulis sub pectore ob inducendum calorem seruat, maneq; liberaliter sine iterata rapina absoluit. Sunt igitur accipitrum genera multa: alii non nisi à terra rapiunt auem, alii circa arbores, alii in sublimi sedentem, alii in aperto volantem. Deniq; accipitrum genera XVI. inueniūtur. Ex his Circon altero pede claudū. Triorchem à numero testiū: hunc Romani Buteonem appellant. Aesalona Græci vocant, qui solus omni tempore apparet. Est etiam nocturnus accipiter Cymindis vocatus, qui cum aquila pugnat: vngulisq; ei infixis pariter rapiuntur à venatore.

Adhuc quidam syluestres, quidam domestici dicuntur. Syluestris domesticas aues rapit, & continuò vorat: idq; solet fieri aucupis adiutorio, qui citò impotenti audaciæ succurrit.

Accipitres generosi.

Superbia naturalis in accipitre.

Cancri danт̃ accipitri.

Pēnæ renouanт̃

Accipitrū genera multa.

Auceps adiuuat audaciam impotentem.

Adhuc de natura Accipitrum.

CAP. V.

Accipiter domesticus.

OMESTICVS accipiter domino rapinam syluestrem porrigit: vnde cor, & intestina recipit in escam. Et hi tepidioribus locis plus delectantur, citiusq; carne bouina, vel porcina impinguantur, vti gallinacea carne iuuene marcescunt, & veteri temperantur. Ante aucupium commodius in locis non nimium tenebrosis seruantur, vt alternis diebus producantur. Sed ante omnia cauendum, ne teneris infantulis exitio sint. Nulla nanq; bestia quantuncunque domestica, adeò grassatur in infantulos, vt simiæ, & magni accipitres: qui aduolant cunabula, vngulasq; tam fortiter imprimunt oculis, & naribus prolium, vt vix euolaturi eximant. Hiq; sunt corpore amplo, oculis variis ac perlucidis, vultu hilari, grossis pedibus, longis vnguibus, delitiosè comedentes, cunctasq; aues inuadentes: quia nullas timent aues, nisi pauonem, qui eos necat secundum Augustinum: immò & lepores, cuniculos, vulpeculas, porcellos, anseres, grues, anates, & gallos syluestres venantur, præsertim fame & frigore vrgente, quando aduolant domos humanas: vbi subtilibus filis ala permotis, intra ianuam reclusi capiuntur: tandem longo ieiunio domesticantur, ferè eodem modo quo falcones, vt infrà dicetur. Est & aliud genus accipitrum in Septentrionalibus terris, quod domesticis auibus insidiatur, vt anserulis, anatibus, & pullis: hyemeq; tempus suum cognoscens, latitat in nidis: audax in paruis, & timidum in magnis. A niso etiam fugatur, & gallo: tandemq; emoritur fame. Nisus rapax, vltra omnium ferarum naturam sæuiens in suum genus, prout homo, ibidem in magna multitudine reperitur. Solus frequentius volat, ne in præda sustineat sodalem. Passeres, cæteræq; auiculæ eius insidias fugientes, quàm celerrimè sese recipiunt ad rubos spinosos. Tardioresq; rapiuntur in momento, vti sæpius vidi: quia solum vitæ præsidium remanet inter spinas, vt columbarum in certa arbore Indiæ, ab insidiante dracone.

Accipitres et simiæ insidiantur infantulis.

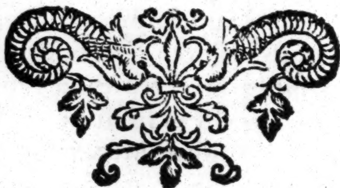
Signa rapacitatis.

Accipitres capiuntur et domesticantur.

Accipitres quidà audaces in paruis.

Nisus rapax.

Auicula tardior in fuga rapit.

De Aqui-

De Aquilarum natura, & differentia earundem.

CAP. VI.

QVILAM auem nobilem & rapacem, ab acumine visus, teste Isidoro, sic dictam, omnibus notam relinquo. Veruntamen quia in Septentrione maxima eius generis multitudo propter ferarum abundantiam reperitur, aliquid de earum natura præmissa distinctione præsentibus interponam. Sex igitur sunt genera aquilarum. — Aquila ab acumine visus dicta. — Aquilarum 6. genera.

Primum herodius, qui & girfalcus dicitur, auis inter omnes nobilissima, colore cæruleo, ad albedinem tendens, prætérquàm in pectore & alis, vbi cœlestem colorem euidentius imitatur: adeò fortis, vt aquilam rapiat: etiam adeò animosus, vt si in aëre post quatuor vel quinque grues, vel alias aues dimissus fuerit, non desinat à præda, donec omnes ad terram successiuè deiiciat, cane ad hoc edocto rapiendas. Nec reuocatus herodius is præ indignatione descendit, donec rapiat elapsam. Nec plures generat, quàm vnum pullum, Alberto teste. — Girfalcus. — Herodius.

Secundum genus post hos nobilius est, quod anseres, cygnos, cuniculos, & lepores præcipuè rapit, quando pullos habet. Herodio quantitate minor, coloris varii, ex albis & cinereis pennis intermixtis, candidas pennas habens in breui ano. — II. genus.

Tertium, quod truncatis insidet arboribus, vnde denominationem accipit: estque cinerei coloris: anates, & anseres venatur: duobus prædictis generibus in quantitate, & audacia minus. — III.

Quartum, quod accipit pisces, varium in ventre, album & nigrum in dorso, & in struma nigras habens maculas: vnum pedem habet anserinum ad natandum, alium vngulis acutum ad rapiendum. Insidet arboribus super flumina piscibus insidians: quorum maxima est multitudo in Aquilonaribus aquis. — IIII.

Quintum genus paruum est, variique coloris, sed ingenio pollens: nam ossa in sublimi portata, versus saxum, vt rumpantur, ob medullam exugendam emittit. — V.

Sextum genus candidum, viuens ex venatione leporum, cuniculorum, porcellorum, catellorum, vulpium, & similium. Aquila tantùm pullos diligit, vt sagittarum ictibus se pro illis interponat tanquam scutum. — VI.

De proprietate Aquilarum, & cubatione.

CAP. VII.

MNE autem genus earum hoc proprium habet, quòd pellibus vulpinis, & leporinis casu inuentis, vel ab eis extractis, oua fouenda inuoluunt, nidisq; beneficio caloris solaris cubanda reponunt. Non enim continuò cubare possunt, manentes in nidis: quia vngulæ tantum curuantur, vt rebus prædandis ineptæ reddantur. Curam tamen erga pullos educãdos maximam gestant, pisces, aues, lepores eis in escam afferendo. Quod cùm consyderant sagaces venatores, nidos ascendunt, anosq; pullorum ligaculo stringunt, vt comedendi incurrant impedimentum. Soliciti itaque parentes erga sobolem ægritudine liberandam, omnia genera ferarum in cœlo, terra, mariq; recepta, nidis important, vt diuerso medicamine, vno vel altero modo suscepto sanentur. Congeritur in hanc rem maxima escarum copia: quam aucupes extrahunt, comeduntq;, vel vendunt. Nec sterili quæstu id accidere solet, cùm aliquando lepores, gallos syluestres, anseres, anates, lucios, & pisces magnos, plurium florenorum æstimatione inueniunt, inuentosq; domesticis cibis apponunt, vel magno pretio vendunt. Colligitur, aucupem vnum quandoque plus duorum pullorum prouentu lucrari, quàm colonum aliquem prædiis binis. Ne tamen pulli huiusmodi fame pereant, anum soluunt, animæq; in famelico corpore pendenti appositos cibos permittunt, iterumq; restringunt, quantò longius id natura concedit. Est nanq; aquila adeò generosi animi, vt pullos proprios nunquàm dimittat, antequàm sibiipsis enutriendis sufficiant: nec eis putridas escas apponit, sed recentes. Nobilitate naturæ aquila nedum aliis auibus secum permittit pastum, verùm eo deficiente, ex eis vnam rapit deuorandam: vnde & pennæ aquilæ in pharetris telis appositæ, pennas alitum consumunt, præcipuè anserinas. Item visa aquila cæteræ aues pro eo die tantum terrentur, vt vix famem pulsuræ exeant in prædam.

Oua fouẽtur in pellib' vulpinis aut leporinis.

Vngulæ incuruantur.

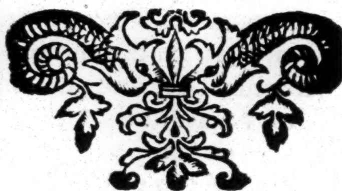
Venatorum industria.

Copia escarum.

Lucrum duorũ pullorum.

Pulli non deseruntur à parentibus.

Pennæ aquilæ alia. cõsumũt

De Anate

De Anate, & genere eius.

CAP. VIII.

NAS ab assiduitate natandi dicta, omnibus nota, tam syluestris quàm domestica, alioq; modo & genere diuisa, hic veniet annotanda, maximè quòd in Septentrionalibus aquis tanta earum, præsertim syluestrium, copia est, vt ferè cunctas aquas cooperire videantur. Non enim eas aucupes exturbant, nisi rarò: quia anatum carnes frigidæ sunt, & grossi nutrimenti: immò verius, quia longè meliores ex syluestri venatione, quàm aquatica, habent carnes. Et licet anates diuersi sint generis, tamen omnes conueniunt in forma rostri, seu oris lati, & figura pedum membranalium ad natandum, colore secundum qualitatem regionis ab inuicem discrepantes. Domesticæ tamen propè candidæ sunt vniuersæ: sed syluestres non nisi in tepidis aquis morantur, quarum subterraneæ venæ calidam quasi sulphuream exhalationem continuè subministrant. Ne tamen glacie constringantur aquæ huiusmodi, naturæ instinctu circulariter, & obliquè natantes, eas aquas seruant apertas, tantumq; vociferantur, vt ad magnam viarum distantiam inde audiantur. Cùm verò vehementia frigoris fuerint superatæ, in sublime se eleuant, vastum mare velut vnicum præsidium pro securissima statione petentes.

Anas i duplici genere est.

Anatum infinita multitudo i aquilone.

Carnes syluestrium auium meliores.

Anates domesticæ ferè omnes candidæ.

De mirabili generatione Anatum Scotiæ.

CAP. IX.

Rupes Bassensis

RAETEREA prope Glegornum (teste Scotorum recentiore historico) ad duas leucas est rupes Bassensis, in qua est arx inexpugnabilis: circa quam magnarum anatum (quas Sollendas vocat) piscibus viuentium, est mira multitudo: quæ cum anatibus ferinis communibus, aut domesticis, non sunt eædem in specie specialissima: sed quia eis in colore, & figura persimiles sunt, nomine communi anatum congaudent. At discriminis causa Sollendæ vocantur. Hæ anates in vere turmatim à Meridie in rupem de Baß quotannis veniunt, & rupem duobus, vel tribus diebus circumuolitant: quo in tempore rupem inhabitantes, nullum tumultum faciunt. Tunc nidificare incipiunt, & tota æstate manent, ac piscibus viuunt: & incolæ rupis, piscibus ab illis captis pascuntur. Ascendunt enim illarum nidos, vt superius de pullis aquilæ dictum est, & ad libitum pisces acceptant. In capiendis autem piscibus mirabilis est huius auis industria. In fundo maris lynceis oculis piscem contemplatur: contra quem se præcipitat, sicuti contra ardeam nisus: quem protinus ore, & vngulis extrahit: etsi à rupe aliquo alio interuallo distet, alio pisce meliore viso priorem elabi permittit, quatenus posterius visum capiat: & sic semper recentissimos pisces habet, tota æstate rupem inhabitantes. Iuniores anates, aut anserculos in terra vicina vendunt. Si ex his bis, vel ter quis comederit, sapidissimæ apparebunt: aues enim istæ pinguissimæ sunt. Earumque pinguedinem artificiosè extrahunt, quia in multis medicaminibus prodest: & partes macras vendunt. In fine autumni rupem triduo circũuolant, & posteà agminatim ad partes Meridionales pro tota hyeme auolant, vt illic viuant in æstate: quia quando nobis est hyems, Meridionalibus est æstas. Diutissimè hæ anates viuunt: quod per quasdam signatas incolæ perpenderunt. Triginta, aut quadraginta in rupe bellatores harum auium fructus alit, & domino rupis nonnihil vectigalis penditur. Præterea alius Scotorum scriptor, qui diligentius rerum secreta pertractat, dicit in Orchadibus ex quodam fructu arboris cadente in mare, generari anates: qui paulum susceptis alis euolant ad domesticas, vel syluestres.

Incolę rupis pascuntur piscibus raptis.

Modus rapiendi pisces.

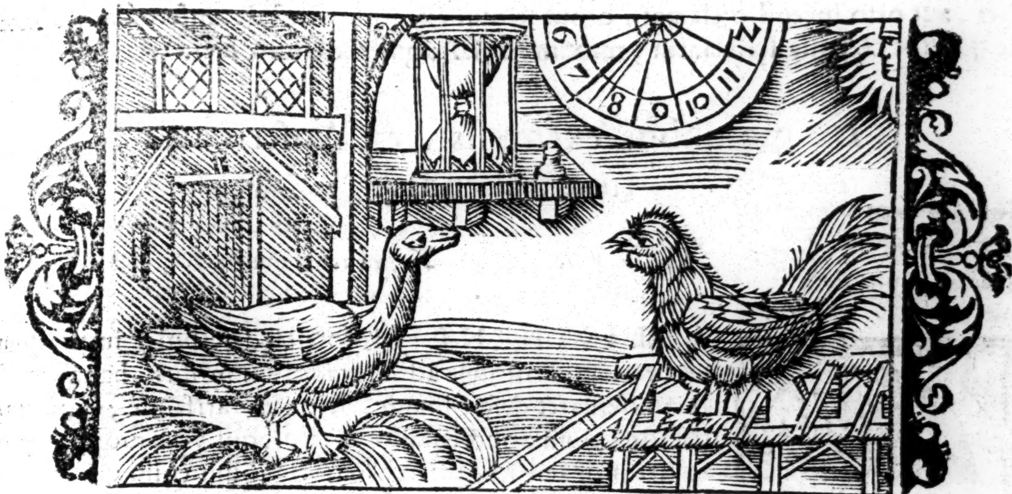
Pinguedo anatũ medicinalis

Vicißitudo tẽporum.

Anates generantur ex fructu arboris in mare cadente.

De Anse-

De Anseribus.

CAP. X.

SYLVESTRIVM, domesticorumq́ anserum mira est multitudo in Septentrionalibus regnis, & maximè tempore cubationis, quo syluestres redeunt à Meridionalibus plagis, idq́ circa initium Aprilis: hiq́ cinerei, nigriq́ coloris, & rubei rostri ac pedum sunt, veluti domestici ferè omnes candidi, & magni reperiuntur. Syluestres sunt in multiplici differentia, videlicet in quātitate, colore, volatu, & origine. Quidam enim aliis sunt maiores, vt cinerei coloris: quidam nigri, & cinerei, altè volantes: quidam candidi nigerrimas pennas in extremitate alarum habentes, & hi altissimè volant: quidam ex arboribus nascuntur, vt præcedēti cap. de anatibus Scotię dictum est. Plinius etiam ponit vnum genus anseris, vocās ipsum Comagene: cuius adipem proficere dicit in adiutorium præclarissimi medicaminis, quod Comagenum vocatur: & conficitur ex adipe huius anseris cum cinnamomo confecto, & in vase æreo sub niue recondito, donec frigore diu congelante maturetur, & maceretur. Vtuntur tamen homines Septentrionales adipe anserino domestico in cibis condiendis, loco butyri: etiam in medicinis ad perfrictiones, conuulsiones, cæcosq́ dolores subitos. Hic adeps butyro coniunctus, sanguinem sistit: eoq́ ignis sacer, carbunculus, vlcera linguæ, & labiorum, cutis in facie, & grauitas aurium sanatur. Anserino adipe vtuntur Aquilonares ad rimas labiorum, totiusq́ vultus, ortas ex frigore. Isq́ adeps melli coniunctus, & morsui canis rabidi adhibitus, ad celerem sanationē prodest. Carnibus anserinis sale conditis, ventoq́ siccatis, tam coctis quàm crudis, post æstiuale solstitium, vti omnium aliorum animalium, vtuntur Aquilonares. Sed ante solstitium hyemale augurium sumunt ex osse pectoris anserini, quàm sæua, & quàm durabilis erit hyems, hoc scilicet modo: Si clarum est esis carnibus, hyems rigida apparebit. Si spissum, & opacum, nix plurima, hyemsq́ tepida sequetur. Anser tædio longissimæ noctis ante diluculum in forti frigore plus solito cantat: quia fame, & frigore concutitur, etiam in tantum, quòd albescit rostrum, & vngues: cuius vnicum remedium est, paleis vti substratis. Nec minus intentatis insi-

Anserū infinita multitudo in Aquilone.

Anseres syluestres differunt

Lib. 10. cap. 22

Comagene.

Comagenū medicamen.

Vsus adipis anserini.

Plin. lib. 29.

Medicinę ignis sacri.

Vsus carniū anserinarum.

Augurium venturæ hyemis

Anser intempestiuè cantat.

Rostrū albescit ob frigus.

diis, aut orto incendio clamat, prout tritum exemplum est de ansere Capitolino: de quo tot & tanta scribuntur, maximè à S. August. de Ciuit. Dei.

Anser Capitolinus.

De moralibus exemplis, ex Anseris natura trahendis.

CAP. XI.

Disciplina silentii apud principes seruãda.

ALLISTHENI Aristotelis discipulo imperatum fuit, vt ab Aristotele ad Alexandrum missus, hanc praecipuam seruaret disciplinam, vt quàm rarissimè, & iucundè admodum apud eum loqueretur, qui vitae mortisq́ potestatem in acie linguae haberet. Scribunt enim qui animalium naturam diligenter scrutati sunt, aliqua animalia ratione carentia, salutem alto silentio tueri: veluti anseres, qui linquentes prae nimio calore Orientalem plagam, Occidentalem, seu Aquilonarem petentes, cùm montem Tantaurum aquilis abundantem praeteruolare coeperunt, timentes rapacissimas illas volucres, rostra lapillis obstruunt, ne consuetudinis, aut necessitatis vis vocem eis eliciat, qua aquilis proditae periclitentur. Verùm postquàm verticem montis eius, collesq́ tali silentio deuolàrunt, calculos respuunt, & securiore nexu per aperta coeli strepitu, ac clarioribus vocibus feruntur, Proinde cui in simili casu onus legationis, vel aliud incumbit, anseris exemplo cogitet tacere, & cum quibus loquetur, opportunitate prouida vti. Emissum nanque verbum (vt vulgò dicitur) nunquàm reuocari potest. Ideoq́ anserum more potius, quàm Callisthenis vtatur. Illi enim paruo silentio vitam tutati sunt, hic autem vel modica loquendi licentia eam amisit, cùm nec dicto optimi praeceptoris auscultasset, nec sanctam illam Pythagorae taciturnitatem didicisset. Opportuni nanq́ silentii maior est laus, quàm tempestiuae orationis. Est & alia virtus huius animalis, quòd nutritores suos adeò amat, vt quasi sapere, & intelligere videatur. Est & anser animal pauidum, & auditu acerrimo: quod ipsa natura praescribit, vt quò timidiora animalia sunt, eò diligentiora ad custodiam habeantur, quandò metus optimus custodiendi sit artifex. Ita quoque anser à beato Ambrosio lib. V. cap. XIII. in Hexameron commendatur. Ait enim: Nocturnas autem anserum quis non miretur excubias? qui vigilias suas etiam cantus assiduitate testantur. Denique eo etiam Romana Capitolia à Gallo hoste seruarunt. Meritò illis debes Roma, quòd regnas, Dii tui dormiebant, & vigilabant anseres. Ideò illis diebus anseri sacrificas, non Ioui. Cedunt enim dii vestri anseribus, à quibus se sciunt esse defensos, ne & ipsi ab hoste caperentur.

Plaga orientalis calida.

Tataurus mons

Exultatio post periculũ speranda.

Verbũ irreuocabile manet.

Pythagoricũ silentium.

Anser amat nutritores.

Excubię anserũ cõmendabiles

Dii Romani anseribus cessere

De Gallis

De Gallis.

CAP. XII.

ALLI etiam præcisè in media nocte inchoant cantum, horisq; (vt cunctis notum relinquitur) interpolatis continuant ad lucidū diem: eoq; frequentius canunt, quò magis diei successerit hora. Crista plerunq; consumitur gelu, pendetq; abscindenda, vt stupida caro, ex albedine turpis, & pallida apparens. Tanta est Aquilonarium obseruantia in gallorum nocturno cantu, vt nullum horologium eligatur rectius in noctium progressione, vel distinctione. Sciunt etiam gallum facilè sentire auræ mutationes, ex motu solis contingentes: cumq; canit, se erigit, & alis percutit veluti nuntius (vt beato Ambrosio placet) vigilans, ad laborem solicitans dormientes: idq; iucundius auditur in pagis, cauatisq; montibus vicinis, vbi echo per ventum duplicat cantum: quo audito, tempestiuius transitur ad opus. Veteri etiam obseruantia receptum est, & adhuc seruatur, vt post gallicinium noctis, securiores à phantasmatibus, dæmoniisq; nocturnis, quam anteà, sint viatores. Ideoq; prima cura est nouis inquilinis, ædes ingredientibus habitandas, vt rubei coloris potius habeant gallos, quàm alterius: (nam ferè omnes candidi sunt) quia cæteris omnibus perhibentur sagaciores. Canente gallo, latro fugatur, peregrinus & hospes solatur, & ægris incommodum alleuiatur. Parientibus ergo fœminis, summaq; ægritudine laborantibus, gallus non longè abest, ob felix omen, & temporis lapsum indicandum, vt probat Volater. lib. XXV: quos & dicit strepitu suo bellum, & faustam partubus natiuitatem annūtiare. Vtq; tandem ad mensam conuiuantium meliores, crassioresq; offerantur, iuniperi baccis, seu leguminibus, in toto Aquilone abundantibus, sicuti & aliæ syluestres volucres, saginantur: vt elegantiores, saniorescq; carnes eorum reddantur.

Galli media nocte canunt.

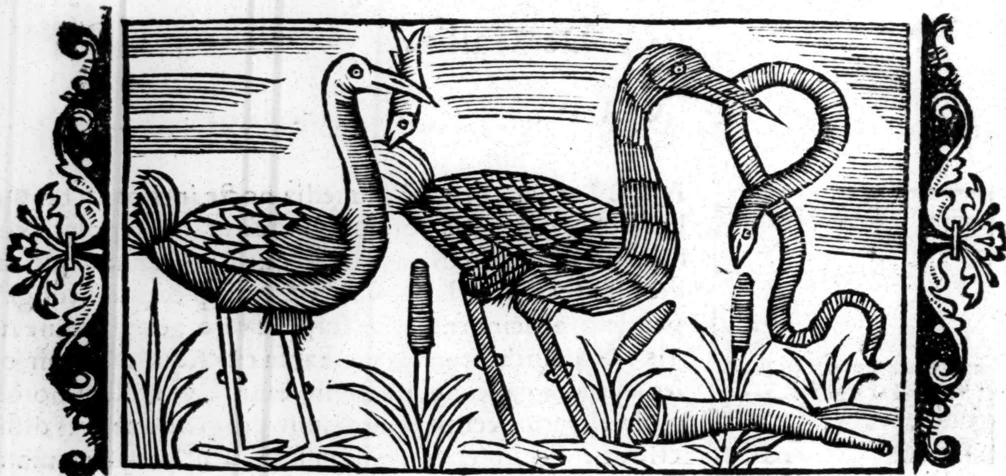
Cantus gallorū certior horologio.

Viatores ante galli cantū nō exeunt ędes.

Gallus adest fœminis pituris

Galli saginātur iuniperi baccis

De Ciconiis.

CAP. XIII.

Ciconiæ nigræ.

Pulli in paludibus pducunt

Esca ciconiarũ.

Ciconia p pullis pugnat.

Signũ victoriæ in sono rostri.

Pietas eximia erga filios.

N Septentrionali Gothia & Suetia grad. eleua. poli Arctici 56. in Meridionali situ, versus 90. gradũ pcedendo, solũmodò ciconiæ rubeo rostro & pedibus, sed pennis nigris inueniuntur, verno tempore à calidis regionibus, aut à vastis et abditis paludibus, mitiori cœlo subiectis, vbi hyeme latuerant, reuertentes. Aduenæ nocturno volatu cum gruibus veniunt, veteraq; domicilia repetunt, eo scilicet naturæ instinctu, quòd potius in paludibus, quàm hominum domibus nidos, pullos producturæ ponant. Aues etenim hæ plus aquatiles sunt, quàm terrestres: vnde & lumbricis, ranis, muribus, piscibus, & carnibus, ac serpentibus vescuntur: sed bufonibus nunquàm. Animal ad pastum conquisitum rostro comminuit, glutitq;, ac in struma retinet, donec mollificatum mittat ad stomachum: vnde reiicit ad pullos enutriendos. Hæc auis nigra est, fortissimi rostri: acerrimè pro nido & pullis, etiam ad mortem vsq; pugnat, alam vnam ante crus, quasi pro scuto opponens. Aquilas, & cæteras rapaces aues tempore pullorum insequitur: quas si sola exturbare, aut superare nequierit, alias conuocat, victoriam parem ex hostibus habituras: qua obtenta, rostri percussione alacritatem ostendit: etiam quando socia accesserit, vel pulli prosperantur in pastu: tuncq; diu sonat, caput antè & retrò sæpius plicando. Nocturno autem concussa timore sonat, & sibilat, auxilium in noxias bestias petitura. Præterea vnum ex pullis, vel quia degener est, vel quia tædio pascendi ducitur, deplumatum nido deiicit, vulgi iudicio velut decimas pendens, aut domino fundi censum pro hospitio præbens. Eximia tamen illis circa filios est pietas. Nam adeò nidos impensè fouent, vt assiduo incubitu plumas exuant. Quantum autem tempus impenderunt in fœtibus educandis, tantum & ipsæ inuicem aluntur à pullis: nam frigida earum membra refouentes, eas in pastu procurant, donec redierit fortior ala ad parentum senectutem nutriendam. Tradit & Volateranus, & Aelianus, eas teste Alexandro Magno, ob pietatem deorum beneficio in quibusdam Oceani insulis in homines conuerti: quare eis nocere, omnibus locis ducitur impium, & indignum, maximè in Thessalia,

Thessalia, vbi serpentum immanis est copia: quos dum escandi gratia insectantur, incolas liberant à magno veneni malo. Quare ibidem ciconiis honor, & immunitas est concessa, vt capitale fuerat, occidisse ciconiam, vti hominem. Nec dubium, eas castitatis sectatrices esse, fœdusq; coniugii adinuicem seruare.

Serpentes deuorãt ciconiæ in Thessalia.

De naturali pietate Ciconiarum, & Ardea.

CAP. XIIII.

LOQVITVR etiam de earum pietate & clementia beatus Ambrosius in Hexameron. Nam depositi patris artus, per longæuum senectutis plumis nudatos, circumstans soboles pennis propriis fouet: & quid dicam? collatitio cibo pascit, quando etiam ipsa naturæ reparat dispendia, vt hincinde senem subleuantes, fulcro alarum suarum ad volandum exerceant, & in pristinos vsus desueta membra reducant. Quis nostrum patrem ægrum non leuare fastidiat? quis fessum senem humeris suis imponat? At verò auibus graue non est, quod pietate plenum est: vnde & auis hæc Romanorum vsu Pia vocatur. Est & aliud genus, Isidoro teste, meropes, siue gauli: qui parentes suos recondunt, & alunt, quando senescunt, deficiuntq; volare &c. In partibus verò inferioris Germaniæ omnes ciconiæ sunt variæ, culmina ædium humanarum inhabitantes, eiusdem naturæ cum nigris in Septentrione. Abituræ autem, vt dicit Perottus, in certo loco congregantur, ita vt nulla sui generis nisi captiua relinquatur. Domesticantur nigræ, & variæ: sed frigora intensa fortius tolerant nigræ. Est deinde alia auis palustris, Ardea dicta, in Septentrione vt in plurimum cinerei coloris, vnum intestinum sicuti ciconia habens: victum quærit in palustribus ripis, & aquis: præsenti capitulo iuncta, propter magnam vtriusq; concurrentem proprietatem. Ardea dicta est, quia ab arduo volatu nomen sumit: vnde altissimè volat duplici ratione, aut scilicet ob metum accipitris, aut imminentes tempestates. Si verò accipiter eam in sublimi molestat, stercore misso in pennas eius, eas putrescere facit: vbi Solinus scribit de Bonaso, qui spatio trium iugerum stercus post se mittit in venatorem, & maxima bestia Zubro secundum Albertum. Ita & lupus vrinam spargit in persequentem. Ardea, quæ paludibus inhæret, notas sedes deserit, imbresq; formidans supra nubes volat, vt procellas imbrium non sentiat. Ardea, Plinio teste, cùm in mediis arenis tristis extat, diras tempestates prænuntiat. Ardeæ verò albæ extra Aslogiam in Noruegia sunt in maxima copia, vt stercoris vredine destruant arbores, & frondes subiectas nidis. Ita & in Hedensoe, non longè ab oppido Sundensi in Pomerania.

Ciconię veteres à iuuenib' nutriuntur.

Exhortatio b. Ambrosii ad pietatem.

Gauli.

Ciconiæ variæ in Germania.

Ardea cinerei coloris.

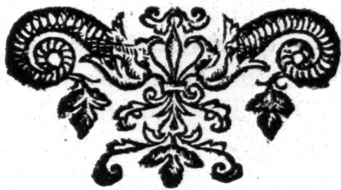
Stercus ardeę.

Sterc' bonasi.

Zubro.

Vrina lupi.

Ardea nuntiat tempestates.

De Cygnis.

CAP. XV.

Cygnus mitis.

Cygni multi nimis in aquilonaribus aquis

Cygni altissimè volātes frigus asperitatē nuntiant.

Modus capiendi cygnos.

Cygnus præco sui fati.

Plato.

YGNVS, siue olor (vt omnibus videtur notum) volucris mitis & mansueta, à canendo sic dictus, eò quòd sonum carminis dulcedine modulatis vocibus, propter longum collum & inflexum, fundit: quo necesse est eluctantem vocem reddi sonoram. Rarius tamen cæteris auibus cantat, nisi in productione pullorum, aut vrgente forti frigore: idcp in Septentrionalibus aquis, vbi aues; illæ durante tepiditate, longiori se continent mora: & tandem frigoribus superatæ acerrimis, sese in sublime efferunt, & euolant ad calidas regiones: tuncq; inter niues candidas, permixtas atris nubibus, sola voce prodeūte in magnis agminibus, ordine etiam literali pulcherrimo spectaculo per altissimas nubes euolare cernuntur, prognostico incolis terrarum relicto, quòd hyems validissima sit secutura. Sed hoc prognosticum quantò seuerius exinde visum fuerit, tantò lætius omen terrarum incolis administrat, prout superius lib. I. dictum est, & infrà dicetur. Habent enim incolæ multas commoditates ex eo asperrimo gelu. Tandem mitigato tempore redeunt ad veteres aquas. Verùm quia carnem suauem, mollesq; plumas tanquam merces pretiosas incolis portant, diu sine insidiis haud perseuerant. Nouere per experientiam venatores, eos suaui citharæ, tibiarumq; cantu naturaliter delectari: ideoq; mentita bouis, vel equi imagine, aut sub ipsa bestia viua ad littus in cithara canunt, donec appropinquanti cygno, dulciq; voci intento, ferreum hamum hasta infixum pectori immittant, chordaq; hastæ annexa ad littora trahant. Nec solicitus est cygnus superuiuens, aut plures: quia nō formidāt iam captum littus adire, propter solitum pastum: sicq; cygnus sui fati præco, cithara deceptus incidit in fatum, quod aliis concinere solet. Aliàs in senecta leuiter cum melodia, vita soluitur, penna capiti traiecta. Cantat enim, vt ait Plato, non ex tristitia, sed potius lætitia, propinquante fato.

Adhuc

Adhuc de aſſertione plurimorum autorum de natura Cygnorum.

CAP. XVI.

AMBROSIVS dicit: Cygnea carmina ſub graui terrore mortis imminentis delectant: naturales enim edunt modulos, quibus paludes reſonant dulciſsima ſuauitate. Iorath tamen dicit, olorem dulci modulatione minimè delectari: ſed cùm ſuauiſsimè modulatur, tunc ſignat, quòd morti ſuæ magis vicinatur. Plinius lib. X. cap. XXIII. olorum morte narrari cantum flebilem falſum arbitratur aliquot experimentis. Cygnus itaq;, vti plumas habet albas, ita carnes nigras, fortitudinem in alis habẽs: quod colericam ſignat complexionem. Ideoq; iracundus, oneris impatiens, nec libenter volat. In lacubus, & ſtagnis quieſcit. Vno pede natat, altero dirigitur vt velo. Piſcibus nutritur, & herbis. Penes aquas nidificat in arundineto. In pullis educandis ſolicitus: qui primùm cinereum, deinde candidum colorem habent. Auis hæc plena conuitiis fertur, vt ea clamante, reliquæ volucres omnes ſileant: vnde & olor dictus, quaſi alogos, quod Latinè dicitur iniuria. Eſt tamen nautis placida in prognoſtico viſa, vt Aemilius dicit:

Modulatio dulcior morti viciniorapparet

Experimenta falſa.

Plumæ albæ & carnes nigræ.

Cygni deſcriptio.

Olor.

Auis placida nautis.

> Cygnus in auſpiciis ſemper lætiſsimus ales.
> Hunc optant nautæ, quia non ſe mergit in vndis.

Non longè à Londino Regia ciuitate Angliæ, in flumine Tameſia reperiuntur plura millia cygnorum domeſticorũ: etiam in lacu Scotiæ, Spina dicto. Olores, ſiue cygni, ad alia loca pabuli gratia migraturi, congregati cõmeant; tali ordine volandi, vt impetu roſtrato ferãtur, quò facilius aëra findant, q̃ ſi recta fronte impellerẽt: à tergo dilatati, vt in cuneum porrigatur agmen, colla præcedentibus imponunt: feſſoq; duce tergo illum recipiunt. Cygnus in capite percuſſus, facilè moritur: alioquin multas ſuſtinet læſiones. Caſſiodorus lib. I. dicit beluas ipſas ſono hominum conformi plurimum delectari. Ita & Plinius dicit paſſim, quòd videlicet aues vt cygni, piſces vt delphini, terreneq; beſtiæ cantu mulcentur, ſomniq; dulcedine capiuntur, vt ſuperius dictum eſt.

Volatus roſtratus

Beſtiæ cãtu mulcentur.

De Columbarum genere, & colorum varietate.

CAP. XVII.

Colũbaria vel rara vel nulla ſunt in ſeptentrione.

QVAMVIS in Aquilonaribus terris nullus, aut rariſsimus ſit vſus columbariorum conſtruendorum, atque columbarum ſpecialiter enutriendarũ: attamen quæ ad hanc artem attinent, pro informatione earundem terrarum, aliqua honeſta compendia populis illis inſpectione huius libri poterunt demonſtrari: vt ex aliorum ingeniis commoda ſolatia aſſequi valeant, & quatenus opus fuerit, ſine cuiuſuis iniuria imitari. Vnde autore Palladio, columbarium accipere poteſt ſublimis aliqua turricula in prætorio, vel alio excelſo loco conſtituta, læuigatis & dealbatis parietibus, in qua columbæ recipiantur, ac nutriantur: cuius cellæ duo ſubiecta cubicula fiant, vnum breue, ac propè obſcurum, quo columbæ claudi poſſunt: (quas nutrire facilimum eſt) aliud verò turdos nutriat. In columbariis à quatuor partibus feneſtrellæ breuiſsimæ fieri debent, vt columbas ſolas ad introitum, exitumque permittant. Nidi quoque inferius figurentur. A muſtelis tutæ fient, ſi inter eas vetus lini ſolliculus proiiciatur. Inducunt alias, ſi cymino aſsiduo paſcantur, vel eis alarum extremitates melle inungantur. Rutæ ramulos plurimis locis oportet contra animalia inimica ſuſpendere. Eſt etiam habenda auis tinnunculus, vel alia, quæ terrore ſuo accipitrem à columbario deturbet. Inducendæ ſunt columbæ, vt aues huiuſmodi ament. Fertur enim, ſi in quatuor angulis defodiantur in ollis nouis oblitis, non mutare ſedem colũbas, multiuaga alioquin aue. Eſt enim ars illis inter ſe blandiri, & corrumpere alias, furtoque comitatiores reuerti. Verùm vt hoc ipſum fiat, pauci inter Septentrionales populos, quibus curioſitas iſta, non neceſsitas placet, præbent in paſtum columbis piſa melle tincta, quatenus inter oſculandum blandiendumque, hac oris ſuauitate campeſtres columbæ manſuetas comitentur in antra: eoque caſu multæ capiuntur: quæ mox vt ſunt ingreſſæ, certis repagulis antra huiuſmodi clauduntur. Accipitris impulſu vaſtum mare ingrediuntur, ac ſe manibus hominum committunt pertractandas, prout & ego in mari Germanico conſtitutus vidi.

Columbarium

Turdi.

Nidi.

Modus inducẽdi extraneas columbas.

Tinnunculus.

Auis multiuaga columba.

Eſca columbarum.

1527.

De pullis

De pullis Columbarum, & virtute medicinali eorum.

CAP. XVIII.

DVPLICES in Septentrionalibus terris sunt species columbarum, syluestrium scilicet, & domesticarum. Quæ syluestres sunt, satis frequenter in escam hominum, arte & industria venatorum captæ deputantur: non autem vt ordinarius cibus, sed pro voluptate permissus. Harumq; columbarum pullos ex cauis arboribus, seu rupibus extractos, iuuenes heremi scrutatores sæpe quæsitos, ad ædes reportant: iisq; vescentes auidiores redduntur, vt eos deprædentur ex syluis. Domestici verò pulli verni reputantur meliores, ob sana nutrimenta: sed pinguiores in autumno, ob maturiorem pastum. Medici, licet rari sint in regionibus illis, pullos teneros ex syluis raptos, suadent dari phlegmaticis, sed non colericis, & calidis à natura. Item omni morsui columbam recenter occisam applicant, & sanatur. Item stercus columbarum doloribus apponunt, vt humores desiccentur. Item sanguine columbæ sanant podagram, vel mitiorem faciunt. Item sanguine columbæ leuant oculorum maculas: fluxumq; sanguinis eodem naribus instillato sistunt. Item stercore columbarum mixto melle verrucas tollunt. Item sanguine columbę ex ala dextera accepto, oculo infirmo medentur. Recenter enim eductus, acutus valde est, & dissolutiuus: & ideò eum congruere asserunt lippientibus oculis: quorum alioqui dolor frequentius generatur ex vehentissimis ventis frigidis: qui videntur magis foris vrere, quàm aliqua intrinseca causa.

Colũbarum species duplices.

Pulli domestici

Pulli syluestres pro medicinis dantur.

Medicinalia aquilonariũ ex columbis.

De Coruis syluestribus, & domesticis.

CAP. XIX.

VARTO libro cap. XV. huius voluminis, dictum erat de legibus coruorum necandorum Islandiæ, atque quod in ea terra glaciali sunt ferocissimi corui, etiam albi, ac vrsi albi, atque reliqua ob frigoris asperitatem in aliis regionibus Aquilonis animalia alba, prout proximè superiori libro de leporibus, ac vulpibus albis fuerat declaratum, & probatum. Nunc verò quia specialiter de auibus est agendum, coruus quoque veniet in proprietate sua perstringendus. Illud satis arbitror dictum, quod siue syluestris sit, siue domesticatus, semper naturam sæuiendi, rapiendi, & furandi habet, vt necessum sit vbique eius arcere crudelitatem: in campo, ne deuoret agnos: in domo, ne infantulis in cunis vagientibus eruat oculos: & in loculis, ne subtrahat æra, vt Cicero Valerio Flacco de monedula visus est dicere: Non plus aurum tibi, quàm monedulæ cōmittendū est. Ait etiam Plinius monedulæ miram inesse furacitatem, præcipuè auri & argenti. Monedula dicta quasi monetam tollens, voceque iuuenis imbuitur humana, vt amplius noceat, & præsertim agris triticeis: à quibus non nisi per spectra agris imposita, arcetur. Igitur vt de coruo candido videatur exemplum, Perottus asserit, quòd Alphonso Regi Siciliæ coruum candidissimum misit Rex Britannorum: alium etiam Rex Scytharum, aucupio mirabilē: quo reliquos coruos, & phasianos venari solebat. Rursum si Scythæ saltem Europiani agnoscere vellent, quanta docilitate polluerint Romani corui, intelligerent eosdē plus, videlicet quadraginta millia florenorum meruisse, propter quatuor adulatoriis verbis, quàm forsitan multi Britannorum Scytharumque Reges toto æuo vniuersis canibus, aut coruis, vel etiam falconibus acquirere valuerunt. Idque tali modo accidisse scribitur: Redeunti Cæsari Augusto in curru triumphali, gesticulatoris cuiusdam coruus singulariter institutus, hæc verba locutus est: Aue Cæsar, Victor, Imperator. Qui ob id viginti millibus nummorum aureorum emptus est. Sed multò pluris alius cuiusdam sutoris coruus, qui Cæsari dixit: Opera & impensa perdita. Vtcunque se habeant hæc trita adagia in Latio, certum est, omnes coruos totius Aquilonis nunquàm pro verbis, & vocibus suis recepisse mercedem, licet

Corui albi atque cætera animalia alba.

Ferocitas coruorū cōmunis

Aurū monedulæ non cōmittendum.

Monedula.

Spectra agris imponenda.

Coruus candidissimus.

Corui Romani multa millia nūmorum meruere platis quatuor verbis.

Verba vnius corui.

Verba alterius.

licet LXIIII. voces formare dicantur: inter quas pessima quædam est, Cras cras, omnibus pollicitatoribus valde communis, & pluribus perniciosa. Præterea alia est vox, Erit erit: & nunquàm erit. Et ita de reliquis, quæ garritu, singultu, latratu, crocitatione, vocis resorbitione, strangulatione, diras trucesque tempestates, imbres, & euentus rerum vniuersis absque nummis exponunt. Immò in ceruisiariis tabernis cicures corui retrò, vel à latere clandestinæ furantur pecuniã ab inebriatis, certoque loco reponunt, vt symposio soluendo per cõscium furti addatur aliquid pretii: & ita gratis bibere videntur, vbi coruus pro omnibus soluit. Corui 64. voces formant. Corui furantur in ceruisiariis tabernis.

De Coruis marinis.

CAP. XX.

EST & aliud genus coruorum, aquaticum, siue cornices anguillarum, appellatum. Hæ aues nigerrimæ sunt, præter pectus, & ventrem: quibus cinereum colorem natura præscripsit, & incomparabilem vorandi auiditatem. Venantur pisces, tardi sunt volatus, diuque sub aquis manent, quando se immergunt. Habent rostra dentata, vt falces messorum: quibus retinent lubricos pisces, anguillas præsertim: quas adeò gulosè venantur, & vorant, vt eas per aluum, tanquam per canale egerant viuas. Sunt etiam hæ aues ingratissimæ naturæ, quia stercoribus egestis cortices, ac arborum ramos, vbi habitant, inficiunt, vt subitò arescant. Idque ardea facit: quæ æquè ac ille in altis arboribus nidum collocat prope piscosas aquas, vt ferè omnia genera auium aquaticarum. In vere producunt oua. Est & aliud genus coruorum, quod in principio hyemis septem diebus nidificat, & septem diebus pullos cubando producit. Hyemis autem principium intelligitur, quando quarta cœli hyemem facit, cùm scilicet sol intrat Tropicum Capricorni hyemalem, vsque ad Arietem. Accedit etiam huic coruo, ingrato auium generi, alia auis aquatica, Morfex dicta, totaliter nigra: quæ ei insidiatur, rostrum habens serratile, vngues fortes: quibus aquis immersa, grandes pisces venatur, & edit. Gregatim in arboribus nidificat iuxta aquas, pullos piscibus pascens. Relinquens nidos, si sentit se grauari, nouum cibum euomit, alioqui peritura. Hæc saturata, alas sole siccandas expandit, diuque aquam cauda percutit, antequàm ad volatum eleuatur. Sortitur ergo aliud nomen, quòd Humusculus, vel Humidusculus dicatur. In omnibus littoribus Septentrionis tam æstate, q̃ hyeme hęc auis versatur.

Corui aquatici rapaces. Aues ingratissimę. Hyemis principium. Morfex. Pinguedo impedit volatum. Humusculus.

De inimica aue huius Corui.

CAP. XXI.

AVIS est Platea dicta, Septentrionalis aquæ incola: quæ acerrimus vindex est auiũ se mari mergentium, vt piscibus vescantur. Ideoque his insidiatur hoc modo: Aduolat eas, capitaque mordet, & corripit, donec ad suũ vsum extorqueat prædam: quam mox dimittũt taliter lacessitæ. Hæc aliquando conchylibus se replens, cùm testis grauari se sentit, calore ventris semicoctas eiicit, conchyliaque, & ostreum quod intus est, latè exugit & edit. Præterea inter pisces Oceani

Platea auis.

Raia piſcis ini micus aui ra/ paci.

Exēplū clemen tiæ ſequendū.

latos, & aculeatos, Raia dictus reperitur: qui hominem à canibus marinis natan/ tem, ad deuorandum raptum, & ſuffocatum defendit, nec deſerit, donec viderit eum à periculo euaſiſſe: de cuius clementia, & aliorum crudelitate, plura inferius oſtendentur: vt ſaltem hinc humana temeritas ſeſe diſcat comprimere à ferina crude/ litate, nulli inferenda, ſed innocentia vbiq; defendenda. Hic piſcis coruum mari/ num ſub vndas ſe mergentem, ſæpiſſimè ad paſtum rapit, ne etiam in aquis careat vltore ſuæ rapacitatis.

De Erythrotaone.

CAP. XXII.

HAEC auis nigerrimi coloris eſt, rubeam habens criſtam, fortem & altam, roſtrum aduncum, & vngulas acutas, de genere vulturum, aquila grandior: cui in odoratu præfer/ tur, vt aquila cæteris in acumine viſus. Habitat in Aqui/ lonaribus ſyluis, immò ſaltibus Tridentinis, vbi eam M. D. XLV. guſtaui. Dulciſſimi ſaporis eſt caro eius, ſiue aſſa fuerit, ſiue lixa. Nec vnquam facilius capi/ tur, quàm ſub vmbra equorum: eo ſcilicet modo, vt eam ſagittare volens in arbore ſublimi (vbi ſemper quieſcit) neceſſe habeat ſecum ducere iumentum ad locum opportunum, vt ſupra dorſum eius ab extenta balliſta extrudat violentiſſimam ſagittam, latam ſcilicet in dente, vt pen/ nas penetret nimis fortes, & condenſatas. Nec errante ſagitta ſtatim euolat: quia fragorem auditum exiſtimat à colliſione arborum (vt in ventis ſemper fit) exiiſſe, & non à ſagitta. Cùm verò in terram paſtus cauſa deſcenderit, aquilam à cadauere, cæ/ teraſq; rapaces aues, etiam ſolo terrore perturbat, ſolis imbecillibus, & minutulis parcens. Venatur lepores, & vulpes, cæteraſq; minutulas beſtias vngulis exportan/ das, percuſſione alarum. Miro robore valet, ac viribus vngularum: vnde omnem prædam primo ictu ſtupefacit. Venatur & aquaticas aues, vt nec euolando, nec ſe ſubmergendo ab eius perſecutione ſint immunes, pondus obſeruans prædæ viuæ, vel mortuæ ſuſcipiendæ, vt eam non exportet in nidum, vel arborem altam, niſi con/ formis ſit vnguibus eius: & ita cibat pullos. Plurimam famē ſufferre poteſt: ſed eam

Erythrotao.

Modus venādi eam auem.

Pennæ fortes.

Auis hęc parcit exiguis.

Pondus prędæ attenditur.

mira voracitate luporum more restituere nouit: eaq́ voracitatis ratione euenit, vt in pectore, vel intestinis cadaueris cor, & mollia vorando, reti vel laqueo tanquam caueis inclusus circundetur. Maiori tamen discrimini submittitur, quando cum nocturnis alitibus ingreditur pugnam: de quorum numero otus est, de die nunquam apparens: cui acriter congrediens, tantum mutuis vngularum impressionibus configitur, vt & ipse, & aduersarius orto die venatori fiant præda. Et hoc quoq́ Albertus fatetur fieri inter VVormatiam, & Treuerim in Germania. Ne autem videatur hæc rapax auis in aquis simili compare carere, ecce auis Linachos occurrit: quæ tantæ rapacitatis est, vt cæteræ eam in mari videntes, se terrore eius submergant, & pro tota ea die non nisi à longe emergant, eò quòd illa obseruat aquæ superficiem, ne aliquæ eam euadant.

Aues pugnãtes à venatore capiuntur.

Linachos.

De Falconibus, & eorum distinctione.

CAP. XXIII.

EX quo falconibus tanta reuerentia, honosq́ conceditur, quòd procerũ manibus, gemmis, margaritisq́ adornati insideant deportandi, vt suo raptu spectaculum aliquod gestantibus se demonstrent: nefas crederetur, huiusmodi auium præfectos, seu barisellos, præsentibus volucribus haud rectum attribuere locum. Aquilonares igitur montes hos generant valde feroces, sed generosos, etiam candidos: qui ballistis incolarum, nisi omnimodam vim in rapiendo fecerint, tanquam aues sacræ non impetuntur: alioquin damna facientes, quantũcunq́ nobiles, aut candidi sint, sagittas incolarum non euadent. Habitant tamen in rupibus quasi inaccessis, viuentes ex raptu piscium: quos ob nimiam multitudinem diminuere nõ sufficiunt homines etiam innumerabiles, nisi concurrerit adiutorium rapacium bestiarum. Adeò natura ludit in rebus abundantia, vel defectu sagacissimè temperandis. Abundant etiam ibidem accipitres, & milui, ac corui, ob aquaticarum auium segnitiem, ac tardum volatum: quia nimium fertilitate fundi saginantur. Dicit etiam Albertus, quòd in animalibus Septentrio-

Falcones ornati

Falcones generosi aqlonares

Natura ludit in reb' tẽperãdis

Accipitres.

nis multa est rapacitas, ferocia, ac audacia: quia corpora illa magna sunt, & multi spiritus, & ferocitatis. Volateranus Alberti sententiam sequens, inter septem falconum genera subalbidos ponit in Septentrione, propter frigus, humorem, & locum, in quo nascuntur. Ponitur etiam falco lanarius: qui stat in aere contemplans prædam, vbi subalbidus vnguibus & rostro audacius aduolando ferit: non ita falcones nigri, qui tardiores sunt: quia corpora nigra, seu fusca, porosa sunt, de facili euaporantia spiritus, qui sunt vehicula virtutis: tuncque lassantur, & debilitantur, quamuis sunt agilia per naturam. Econtra autem alba, frigida, consertas habent carnes: & quia sunt multi humidi, multorum sunt spirituum, & propter carnium consertionem non citò euaporantia: & ideò diu durant in labore. Genera tamen falconum ab aliquibus ponuntur VIII. vt Symmacho, & Theodotione: ab aliquibus X. vt Alberto, & sequacibus suis. Sed quoad nobiliores, primum sacrum, siue aëlium, vel aëriphilum: secundum girofalconum: tertium montanum: quartum peregrinum: quintum gibbosum: sextum nigrum: septimum album à Suetia: octauum rubeum, quia maculas rubeas & nigras habet: nonum hyacinthini pedis: decimum minimum quantitate, quod vulgariter smerlin vocatur.

Falco subalbidus. Falco lanarius. Corpora nigra porosa. Copa alba diu durant. Nomina falconum.

De curandis Falconibus, & aliis auibus venatoriis, more Aquilonarium.

CAP. XXIIII.

Infirmitates & medicinæ distinctę per ordinem.

VANDO habet dolorem capitis claudendo oculos, & mouendo caput in diuersum, datur ei lardum cum puluere piperis, & caro pullina alternatim.

Quando aperit rostrum, & percutit pedem, habet malum humorem in capite: torquendus est stylo argenteo in naribus, vt exeat humor, & vngatur recenti butyro.

Quando sternutat proiiciens aquam de naribus, habet nimium humorem: & capiantur tria grana saxifragæ, cum totidem granis triti piperis cum aceto, & applicentur naribus cum lana bombacina, aut subtili stupa lini.

Quando collum inflatur, aperiatur vena auricularis, vt gutta exeat, & comedat ranam, & detur cibus pullinus.

Quando leuato pede percutit crus suum rostro, habet guttam salsam: aperiatur vena inter crus & coxam.

Quando habet pediculos, vngatur caput cum axungia veteri, admixto argento viuo, & misceatur sæpius.

Quando habet febres, scilicet quando ei calent pedes, & contremiscit, axungia gallinæ cum forti aceto admixto aloë, detur ei interpolatè, & deinde testudo limax dicta.

Quando cibum reproiicit, habet viscositatem in stomacho: dentur carnes passerinæ aspersæ cum trito gariophyllo alternis diebus, & rursus pipio alternatim: si tenuerit, sanabitur.

Quando non longè egerit, detur cor porcinum cum seta porcina minutim incisa, vsque in diem tertium, & liberabitur.

Quando habet lumbricos, detur limatura chalybis depurati, super carnem porcinam sparsa triduo, & proderit.

Quando

Quando tineæ comedunt pennas, detur vinum calidum, & piper tritum, & infundatur in gulam falconis, & teneat donec digeratur.

Quãdo podagrã patitur, id est, pedes sine extrinseca læsione tument, detũ oleũ oliuæ, & butyrũ, æqualiter, & aloë, iecinoris modo coacta, vnius vnciæ: quolibet die misceantur, pedesq́ triduo vngantur: poneturq́ ad solem, & comedat carnem catti.

Quando habet pruritũ, hoc est, quãdo se pectit, & scalpit, et pennas trahit, detur stercus anseris, ouis, & aloe, æqualiter, forti aceto tẽperata: bulliãtur ad solem triduo, vel igne lento: in quo balneetur falco: edatq́ carnem colũbinam cum melle, & pipere: sit in loco obscuro diebus nouẽ, vsquequò apparuerit penna bona in cauda: tuncq́ lauetur aqua rosacea, & sanabitur: iterum tamen sæpius lauetur.

Quando est vulneratus, albumen oui, & oleum oliuæ, vel butyrum recens, æqualiter mixta, & apposita prosunt. Purgetur vulnus lauando cum calido vino, non aqua, donec cutis texerit carnem.

De Garrulis, & Cornicibus, ac Graculis.

CAP. XXV.

GARRVLI syluestres domesticantur, ac voces articulatas addiscunt, vt suprà dictum est de imperialibus coruis. Sed garrulus à graculo natura, coloreq́ distinguitur: nam graculus est totaliter niger, de genere cornicum, in Septentrione rarissimè apparens, sed frequens in Germania inferiore: garrulus autem diuerso colore, garritu, ac volatu lateraliter inter arbores garriendo peruolat: nec quisquam transire potest, contra quẽ non garriat importunè. Aliarum auium voces nõ delectationis, sed garritus causa imitatur. Vnde garrulitati nimium intendens, à niso rapitur in escam: exemplum ardelionibus præbens, ne aliena sic scrutentur, vt propria obliuiscantur. Habet & omnium volucrum colorem: & intantum furit, & insanit, niso vel catto viso, vt in ramis arborum se suspendat. A iuuentute domesticatus, diutius garriendo mirè loquitur.

Distinctio garrulorũ & graculorum.

Nisus rapit garrientem.

Exemplum.

LLL

Cattum domesticum, tanquam hostem insidiantem, continuo garritu, vt auferatur, prodit. Nuces, & glandes pro hyemali esca æstate recondit, signum loci & rei custoditæ à transitu nubium sumens: quo fit, vt stulta memoria illusa sibiipsi famem, aliisque ei solicitudini non intentis escam exhibeat copiosam. Discant ergo ex eo pecuniosi & auari, ne damnata solicitudine congestos thesauros mittant ad hostes, & ingratos hæredes. Cornices sunt in Septentrionalibus terris mixtæ, coloris cinerei, & atri: vngulis & rostris plurimum potentes: carnibus, alioque pabulo indifferenter, etiam nucibus alto casu confractis vtentes. In hyeme cibum cum porcis sumentes, ascendendo descendendoque semper resident super dorsa eorum, propter vngulas frigoribus non consumendas. Solicitæ genitrices sunt pro pullis educandis. Cornicem incubantem mas pascit more coruorum, teste Alberto. Vtraque auis infauspicatæ garrulitatis. Vterque parens fœtum secum volantem diu nutrit, pietatis amore. Discant ergo homines, hortante Ambrosio, amare filios ex vsu cornicum: quæ etiam volantes filios sedulò prosequuntur, & solicitè, ne forte teneri deficiant, cibum suggerunt, ac plurimo tempore nutriendi officia non relinquunt.

Collecta annona aliis cedit.

Cornices cur sedēt hyeme in dorsis porcorum.

Exemplū pietatis erga filios.

De bona Auium natura attendenda.

CAP. XXVI.

Virtutes exemplo auium amplectendæ.

Auguria auiū.

ISCANT homines ex auibus hospitalia iura seruare cum ciconiis. Item pericula sua communicare cum necessariis, vt cornices: & ab eisdem castitatem, quia inter se fidissimæ sunt. Mira etenim his castitatis & matrimonii cura, haud palàm coëuntibus: extincta consorte, alteri viduitas impolluta manet. Sunt etiam cornices in auguriis, & incantationibus aptæ, vt Alberto placet. Plin. dicit lib. XIX. cùm contra aquā (vt aliæ terrestres aues) clangorem dant, seseque perfundunt, imbrem præsagiunt. Vero experimento etiam receptum est, vt sese in Septentrione niuibus perfundant, vt turdus vel alauda arena, aut puluere gallus: tuncque profundum casum niuium præmonstrant. Insidias etiam omnium rapacium volucrum improba voce, & volatu domesticis auibus demonstrant: immò & sola voce, vt Suetonio iocanti placet:

Nuper Tarpeii consedit garrula cornix.
Est bene non potuit dicere, dixit Erit.

Pica insuper quasi poëtica dicitur, eò quòd verba in discrimine vocis exprimere, & importuna garrulitate vocem imitatur humanam, colorem ex nigro & albo communiter habens: quanquàm in Septentrione totaliter candidæ sint, licet rarò reperiantur. Vidi ego in Polonia M. D. XXXVII. transiturus ad Concilium generale Mantuæ conuocatum, prope Gnesnam toto corpore candidam picam à nobilibus terræ, ad propagationem generis diligenter inquiri. Communis autem pica, frigore pressa, hominum ædibus se confidit, veluti & corui, cornices, & similia, vt facilimè capiantur, prout lib. I. cap. XIX. multis effectibus probatum est. Sustinet tamen hæc auis vltra cæteras immensum frigus: sed parcitur illi, ne capiatur: quia noxias bestias, lupos, vulpeculas, lutras domesticis animalibus insidiantes, plurimo garritu prodit. Lætiore etiam cantu lætos hospites insinuare videtur aduenturos. Alia de eatum mira natura, refert Plinius lib. X. quomodo adamant

Pica quasi poëtica dicta.

Pica prodit bestias noxias.

adamant verba, quæ loquuntur, cura atq; cogitatione intentionem non occultantes. Constat emori victas difficultate verbi, ac nisi subinde eadẽ audiant, memoria falli. Hilarantur verbum audientes sæpius repetitum.

De Gryphis, & aliis Auibus.

CAP. XXVII.

NEQVE Plinio, neq; Alberto physica ratione aliqui videntur gryphi esse in rerum natura, nisi secũdum traditiones historiarum. Dicunt enim eos antrorsum aquilæ formam effigurare in capite, rostro, alis, ac anterioribus pedibus, licet multò maiori quantitate: in posteriori verò parte, cauda, cruribus imitari leonem: & in aquilinis vnguibus longos habere vngues, in leoninis verò, breues & magnos: è quibus scyphi fiunt, vti ex ouis struthionum ad bibendum: & ideò quosdam longos, quosdam breues gryphorum vngues inueniri. Habitant in Hyperboreis montibus, infesti maximè equis, & hominibus: tantaq; fortitudine præditi, vt equum, & armatum sessorem rapiant. Isidorus tamen dicit, eos gryphos ea ratione vocari, quasi animalia quadrupedia, ac pennata: viuereq; in montibus prædictis, equis infestos, etiam vt hominem decerpant. In Asiatica Scythia terræ sunt locupletes, sed inhabitabiles, referente Solino. Nam cùm auro & gemmis affluant, gryphes vniuersa tenent, alites ferocissimæ, & vltra omnem rabiem sæuientes: quarum immanitate obsistente, aduenis rarus accessus est. Visos quippe decerpunt, velut geniti ad plectendam auaritiæ temeritatem. Arimaspi cum his pugnant, vt lapides, qui ibi sunt, intercipiant: ex quibus sunt smaragdus, cyaneus, & crystallus. Dicitur etiam lib. de nat. rerum, gryphes esse quadrupedes, capite & alis aquilæ similes, sed multò maiores. In nido suo lapidem agathen ponunt, nec dubium quin ad aliquid vtilem. Hi equis, & hominibus maximè infesti sunt, ita vt homines armatos prælìando superent, & occidant. Dicuntur aurum effodere, et in effossi inspectione gaudere. Gryphem in India, teste Volaterano, quadrupedẽ esse aligerum tradunt, viribus potentem, leonis more recuruis vnguibus, dorso nigrum, priori parte purpureum, alis albicantibus, ore aquilino, igneis oculis, captu haud facilem, nisi pullum. Prætereà nidificare in altis

Gryphi forma qualis tandem est.

Scyphi ex vngulis gryphonũ, et ouis struthionum.

Gryphi.

Alites ferocissimæ.

Arimaspi.

Gryphes.

Aliger gryphes

Aurum effodit. montibus: & illi congredi nullum, nisi leonem, & elephantem, audere. Aurum insuper in desertis fodere, & accedentes arcere, ex eoq; nidos texere ferunt: ad quod surripiẽdum sæpe venit mille, aut duúm millium hominum exercitus magno cum periculo, tum etiam quæstu. Tertio deinde, aut quarto redeunt anno ex Aeliano. Philostratus verò in vita Apollinis lib. III. scribit hanc auem, simul & phœnicem sacram esse soli, currumq; solis hisce gryphibus iungi: superare insuper elephantes, & dracones, omnia deniq; animalia, præter tigridem, quæ ob velocitatem ab eo aufugit: vultu quoq; non multũ ab humano differre. De animalibus autem bigeneribus, Vincen. in spec. nat. lib. XXII. plura dicit. Etiam Plin. lib. VIII. cap. XXI. vbi de equo pennato, & similibus multa dicuntur. Porphyrio est auis, contra modum aliarum vnum pedem habens latum ad natandum, alium verò fissum ad ambulandum: & id genus est in Balearibus insulis. Pegasus (de quo Plinius) est equus pennatus, cornutus, & armatus, quem Aethiopia gignit. Habet & alas, vt aquila: valde monstrosus. Struthio alta bestia est, per me visa in Concilio Vicentino M.D.XXXVIII. in pedibus fissis animal, & rostro auis: de quo in Iob plura dicuntur: & quomodo ferrum glutit, & digerit, alibi requiretur. Auriphrygius est auis, sic dicta, quasi auram phrygiam sequẽs. Habet vnum pedem cum vncis acutis ad prędandũ, alterum verò latum ad natandũ. Gyro multiplici vtitur in aëre, nunc more ludentis, nunc more insidiantis, vsq; dum prædam in aquis cernens, impetuosè descendat, altero pede prædam rapiens, altero natante rapientem adiuuans.

Animalia bigenera. Porphyrio auis. Pegasus. Struthio. Auriphrygius.

De Gruibus, & vigilia militari.

CAP. XXVIII.

RVES peregrino agmine cum ciconiis ab Australibus locis, veris tempore in Septentrionales terras venientes, satis, vel in maiori parte lib. II. cap. XI. demonstratæ sunt, & ex Solino cap. XV. quatenus lectori placuerit, adhuc in earum mirabili natura notari possunt, hoc reseruato ad hunc passum, de auibus Septentrionis, quòd prænominatæ grues non conferunt in mutuam operationem, secundum Albertum, nisi vigilias, & volatum: quæ Liburnicarum more rostrato impetu, veluti

Volatus et vigiliæ gruibus cõmunes.

& anseres

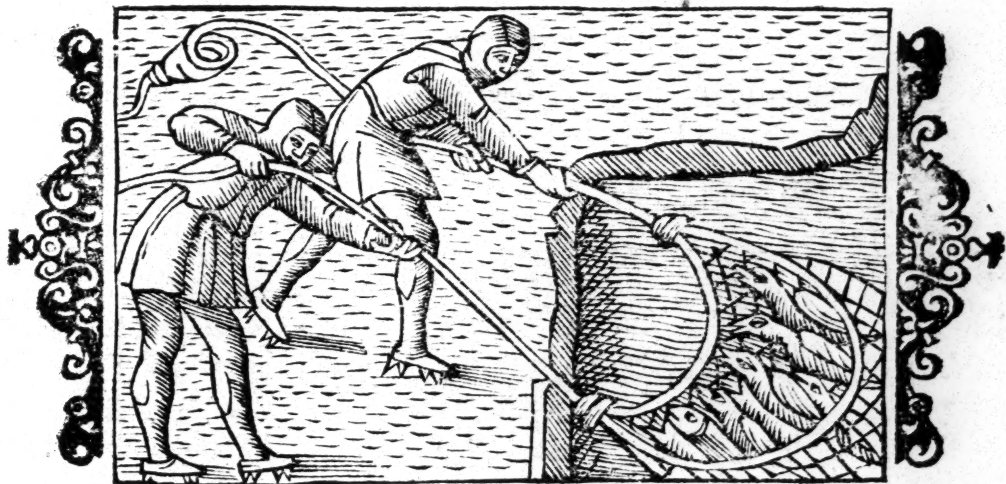
& anseres, feruntur, facilius ita findentes aëra, quàm si recta fronte impellerent: à tergo sensim dilatante se cuneo, porrigitur agmen, largeque impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedentibus, fessosque duces ad terga recipiunt. Quæ autem domesticatæ sunt, mirè lasciuiunt, gyrosque quosdam indecoro cursu vel singulæ peragunt. Vigilias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes: qui lassatis somno decidens, indiligentiam sono coarguat. Cæteræ dormiunt, capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac periculum prædicit. Ex hac gruum vigilia, visus est Alexander accepisse exemplum vigilandi, dum non crederet exercitui fortunam suam dormiendo. Vnde ne à somno deciperetur, ænea pelui supposita, brachioque extra cubile exerto, pilam in manu tenebat argenteam, vt cùm neruorum vigorem sopor laxaret, lapsæ pilæ tinnitus somnum rumperet. Hoc quidem documentum Regem illum excellentissimum à gruibus accepisse arbitrandum est, qui nocturnas excubias lapidis pondere semper exercent, ne à somno decipiantur. Qua diligentia si vsus fuisset Thrasybulus Atheniensis, restitutor oppressæ patriæ à XXX. tyrannis, nunquàm hostili irruptione noctu famulis suis dormitantibus interfectus fuisset: relicto exemplo, verissimum esse militare præceptum, Nihil in bello oportere contemni. Neque sine causa dicitur, Matrem timidi non rarò flere. Verùm qui videre velit de cauendis nocturnis insidiis, videat parum caput V. lib. X. & meliora speret.

Gruum vigiliæ

Alexander exēplo gruū vigilauit.

Thrasybulus.

Præceptum militare.

De Hirundinibus ab aquis extractis.

CAP. XXIX.

ETSI multarum naturalium rerum scriptores memoriæ prodiderunt, hirundines mutare stationes, hoc est, exurgente leui hyeme, repetere terras calidiores: attamen in Septentrionalibus aquis sæpius casu piscatoris extrahūtur hirundines, in modum conglomeratæ massæ: quæ ore ad os, & ala ad alam, & pede ad pedem post principium autumni sese inter cannas descensuræ colligârunt. Notatum enim est, eas eo tempore suauissimo completo cantu taliter descendere, & pacificè post principium veris inde euolare,

Hirundines cōdūt se hyeme in aquis.

atq; repetere vetustos nidos, vel nouos naturali solicitudine fabricare. Massa autem illa per imperitos adolescẽtes (nam antiqui, et experti piscatores eam remittũt) extracta, atque in æstuaria portata, caloris accessu hirundines resolutæ, volare quidem incipiunt, sed exiguo tempore durant: quia immatura acceleratione non liberæ, sed captiuæ sunt reductæ: documentum præbentes, abortiuum partum esse cauendum. Accidit etiam tempore verno, liberè reuertentes, nidosq; veteres intrantes, aut nouos construentes, superueniente horrida hyeme cum denso casu niuium, omnes pariter emori, vt nullæ in tectis, aut fluminum ripis tota ea æstate videantur, præter paucissimas, tardius à profundioribus aquis ascendentes, aut aliunde peregrinantes, quæ naturæ beneficio sobolem reparaturæ, hyeme penitus in Maio soluta, aduolare cernuntur. Agricolæ enim ex earum nidis sublimius, vel depressius ædificatis, prognosticum capiunt, an in vallibus, an in montibus, vel collibus (propter imbrium incrementum, vel decrementum) sint seminaturi. Immò nec bonum omen capiunt incolæ ex tectis, vbi hirundines habitare perhorrescunt: quia ea culmina casura creduntur. Et cùm triplex hirundinum genus sit, istud primum est, quod cum hominibus habitat, scilicet candidum pectus habens, & caudam longiorem bifurcatam, garriensq; perpetuò in domesticis nidis. Secundum genus agreste & nigrum, in rupibus & saxis, ac ruinis murorũ habitat: quod alto volatu siccitatem, & humili pluuiã præsagire videtur. Tertium genus ripale, ventre subrufum: & hæ hirundines statim non ædificant, cauando terram, propter fluminum inundationes,

Partus immaturus cauendus.

Prognosticũ seminandi.

Culmina tectorum casura.

Signum pluuię vel serenitatis

Adhuc de Hirundinibus, & medicinis ex eis inuentis.

CAP. XXX.

Sapientia hirũdinis.

IRVNDINEM, referente Ambrosio, accipiamus maternæ sedulitatis in filios grande documentum. Hirundo quidem minuscula est corpore, sed præsublimis pio affectu: in nido constituendo tam sapiens est, vt hominum domiciliis pullos suos commendet, vbi nullus eos incurset. Ore festucas legit, & luto illinit, vt conglutinare possit: sed quæ lutum pedibus deferre nequit, aqua pennas infundit, vt eis puluis hæreat, & limus fiat, quo festucas sibi colligat

colligat, & hærere faciat. Si qua verò eius pulli fuerint cæcitate perfusi, remedium habet, quo visum reformet. Volaterranus dicit eam quinos pullos producere, quibus ex ordine cibos administrat: & si quem debilem, & implumem viderit, molliores plumas adducit, & supponit. Ipsum quoq; nidum (vt Plinius refert) plumis mollibus, floccisq; consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit tenerioribus pullis. In fœtu summa æquitate cibos alternant. Notabili munditia pullorum egerunt excrementa. Adultos etiam circumagi docent, & foras emittere stercus. Dicitur autem hirundo, eò quòd non sumat cibos residens, sed in aëre edat. Aliis auibus non impetitur, nec vnquam præda est: idq; benigna naturæ prouidentia factum existimatur, cùm se, pullosq; suos tam sterili aëris quæstu cibare cogatur. Passeres tamẽ, dum nidos earum habitaturi ingrediũtur, cum exercitu venientes hirũdines, lutum ore ferentes, subitò claudunt, ac suffocant eos: documentum præbentes, alterius libertatem minimè esse violandam. Pulli earum combusti, conferunt morsui canis rabidi. Item puluis combustorum pullorum, morbos faucium curat, vulneraq; linguæ, & labiorum sanat. Item hirundo in mulso cocta, pectus optimè purgat: & cor eius pulueri zatum, & bibitum idem facit. Maiores hirundines si combustæ fuerint, puluis earum melle mixtus, & inunctus, caligines oculorum detergit. Hæc etiam squinanticis prodest, & vuæ fauciumq; tumorem compescit: quod ignorárunt medici, curantes charissimum fratrem meum Io. Magnum Archiepiscopum Vpsalensem M. D. XLIIII. ex eo morbo Romæ mortuum. Pulli hirundinum, qui in Augusto sunt, lapidem chelidonium, aliquando in epate, aliquando in stomacho gestant: quem ego diuersicolorem inueni. Pulli autem conuersis ad se vultibus in nido, generosi sunt: posteriora verò vertentes, degeneres. Strabo lib. XVII. in verbo hirundines, asserit eas gigni septenûm cubitorum, quæ gulam perforatam habent, atque per hanc respirant.

Hirũdo visum pullorũ reformat.

Cibi æqualr̃ distribuũtur inter pullos.

Hirundo vnde dicitur.

Perditio passerum.

Medicinę ex pullis hirũdinum

Io. Archieps Vpsal. obiit Romæ.

De Lago &c.

CAP. XXXI.

LAGVS est auis aquatica, moribus mergo contraria. Nam vt mergus tempestatem maris fugit, sic lagus in ea lætatur, & ludit. Viuit indifferenter in terra & mari, volans ac natans, prout animal lutra inter bestias syluestres & aquatiles. Lagus etiam lepus dicitur Latinè. In stagnalibus locis, vel petrosis nidum collocat, miro ingenio factum: sed sæpius in profundo manere delectatur. Larus est de genere milui, tam in aqua, quàm in aëre pro præda volitans, semperq; famelicus perseuerans. Mergus ab assiduitate mergendi & natandi dictus, demisso in profundum capite, aurarum signa sub fluctibus colligit, & cùm præuidet æquoris tempestatem, ad littora cum clamore tendit. Mergus, vt Plinius dicit, in arboribus vere nidificat, vltraq; ternos pullos non producit: estq; de genere insatiabiliũ aĩalium, quibus à ventre protinus recto intestino cibi transeũt sicuti lupis ceruiariis: qui, vt cæteræ aues aquaticæ, pẽnas rostro purgãtes, aut maria & stagna fugientes, præsagiunt ventum. Plinius lib. XXX. dicit ossifrago vnum tantum esse intestinum, omnia deuorata conficiens: cuius extrema pars adalligata prodest contra colum. Est etiam quædam species mergorum cornuta, à re sic vocata, eò quòd rubeas plumas masculus, & fœmina varias, velut cornua in capite ge-

Lagus lætaĩ in tempestatibus maris.

Larus.

Mergus.

Genus insatiabile mergi.

Species mergorum cornuta.

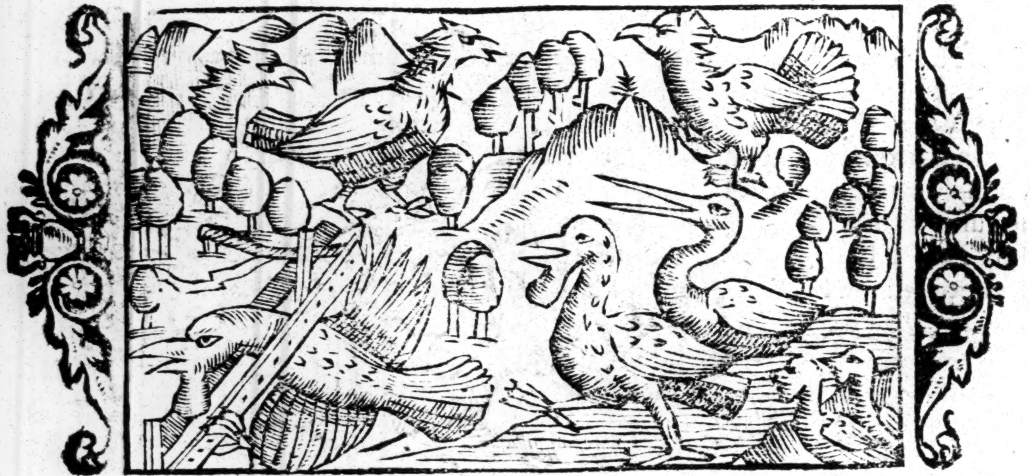
stant, contra omnium volucrum genus in cauda pedes habentes, ita vt stando in terra (quod rarius accidit) sicut homo gestu pectoris erigantur: quas aues beatus Martinus diuina virtute coëgit aquam contra naturam suam deserere, & arida loca, ac deserta petere, prout alibi habetur, quòd S. Hieronymus leonem asino custodem deputauit. Horum pulli statim vt oua exeunt, tanto vigore pollent, vt si matrem eos perdere contigerit, virtute propria viuant: hyemeq; pinguiores sunt, propter paucitatem motus: quia omne animal sereno aëre gaudet, & in eo plus vagatur: sed multò magis frigore vrgente, quando frequentissimos faciunt motus circulares, & quadratos, ne congeletur aqua, prout superius de anate dicebatur. Nepa est auis longi rostri, cinerei coloris, vt perdix in dorso, & in ventre vt nisus. Hæc suscceptura cibum, in luto tantùm rostrum infigit, vt nisi pede illud extrahat, persecutoribus suis fiat præda: & ideò in die quiescit, & nocte ac aurora cibos quærendo vagatur, etiam currendo: & ita capitur retibus, propter carnis dulcedinem, præsertim quæ minor est, instar turturis hyeme latitans in cauernis. Aquatica verò maior, gemitu importuno indicat tempestates.

Aues aquaticæ virtute diuina fiunt terrestres

Leo custos asini

Animal sereno aëre gaudet.

Nepa.

De Onocrotalo.

CAP. XXXII.

ONOCROTALVS in numero aquatilium, multas in ventre recondens escas, & posteà extrahens, & manducans, habet similitudinē oloris: nec differre existimaretur, nisi faucibus inesset alterius vteri genus. Huc oīa inexplebile animal congerit, mira capacitate, vt mox perfecta rapina sensim inde in os reddita, deferat in aluum ruminantis modo. Auis hæc rapax est, & longi ac serratilis rostri, instar oloris: quod in aquam, vel terræ lutum infigit, & quasi cornu sonans, horribilem sonum emittit. Suntq; duo genera, aquaticum, & syluestre: & vtrunq; inter aues splene caret. Folliculos magnos in gutture habet: quibus primò cibus mollificatur: deinde ventri, vt digeratur, transmittitur. Alia cibi receptacula non habet. Ideoq; in aquis potius viuit. Gallia etiam Septentrionalis hanc auem habet: cuius quoq; Hieronymus meminit, quòd fixo in puluere rostro horrendè clamat. In Oriente reperitur etiam hæc

Onacrotal' aīal inexplebile.

Hieronymus de onocrotali natura loquitur.

auis

auis eiusdem naturæ & proprietatis: quippe cùm vocem edere voluerit, caput in aquis ponit, & illic instar rugitus clamorem emittit. In faucibus enim quosdam habet folliculos, quibus cibum primò concipit, & post horam in ventrem mittit, ibiq; eum digerit inexplebile animal. Plinius dicit, quòd multas simul escas recondit. Ideoq; Dominus per Esa. cap. XXXIIII. ciuitati desolādæ cōminat̄ his verbis: Non erit transiens per eam, & possidebunt eam onocrotalus, & ericius, & ibis, & coruus habitabunt in ea. Omnia hæc aīalia diri portenti signa sunt. Nec dissimiles onocrotalis osinæ aues perhibentur: quæ magnitudine cygnis comparatę, fluuios ac piscinas inhabitāt, rostrū habentes magnū, & à gutture vsq; ad pectus instar sacci receptaculum longum, & amplum: in quo magnā simul reponūt copiam piscium, vt scilicet paulatim digestis cibis, paratam escam reperiant, quò ingluuiem, licet insatiabilem, sedent. Neq; tales famelicæ bestiæ alibi, quàm in aquis, vbi copia piscium reperitur, grassari solent. Est etiam bestia Botaurus appellata, quæ similem onocrotalo naturam habet, vt Vincen. in spe. nat. lib. XVI. cap. XLIII. diffusius affirmat.

Onacrotal' Esa. 34. notatur.
Aīalia diri portenti.
Osinæ aues.
Famelicę bestię plures ī aquis
Botaurus.

De Auibus sub niue reclusis.

CAP. XXXIII.

SVNT in Septentrionalibus terris galli syluestres, quantitate similes phasianis, licet multò breuiore cauda, & absoluta nigritia in toto corpore, & candentibus aliquot pennis in extremitate alarum, & caudarum. Mares rubea & eminenti crista, fœminæ verò humili ac lata, colore griseo decorantur. Hæ aues mirabili natura sustinent frigus immensum in nemoribus, vti anates in aquis, prout suprà dictum est cap. de anate. Verùm cùm niues instar collium terræ superficiem vbiq; cooperiūt, ramosq; arborum diutius deprimunt, & condensant, certos fructus betulæ arboris (Gatulo Italicè dictæ) in forma longi piperis vorant, & glutiunt indigestos: idq; tanta auiditate, ac quantitate, vt repletum guttur toto corpore maius appareat. Deinde partitis agminibus sese inter medios niuium colles immergunt, præsertim in Ianua-

Galli syluestres phasianis maiores, sed nigerrimi.
Aues sub niuibus latitantes.

Niues vt turbines cadunt.

Sagacitas venatorum.

Aues sub niuibus iterum se recondunt.

Gallus syluester diligẽtius obseruat pullos.

rio, Februario, Martio, quando niues vt turbines, typhones, vel tempestates grauissimæ è nubibus descendunt, prout superius cap. de niuibus lib. primo est expressum. Cumq; coopertæ sunt, penitusq; vt nulla videatur conglobatæ, certis hebdomadis cibo in gutture collecto egesto, ac resumpto viuunt. Venatorum canibus non produntur: attamen sagacitate expertorum venatorum sæpius euenit, vt canibus in odore errantibus, ipsi signis deprehensis maximum numerum viuarum auium comprehendant, extrahantq; ad magnum lucrum. Sed id fieri oportebit celeriter: quia audito canum latratu, mox vigore alarum (non secus ac agmina apum) erumpunt, & se in sublime efferunt. Quòd si præsentiunt niuem imminere maiorem, prædicto fructu iterum deuorato, aliud domiciliũ captant, inq; eo manent vsq; ad finem Martii, vel celerioris resolutionis niuium, sole Arietem egrediente: tunc enim niue liquefacta, naturæ instinctu (vt multæ aliæ aues) à latebris surgunt, oua pullosq; producturæ: & hoc in montibus, vbi vepres sunt, & arbores densæ. Mares & fœminæ vicissim oua cubant, & vterque pullos obseruat, & præsertim mas, ne ab aquila, vel vulpe rapiantur.

De venatione earum extra niues.

CAP. XXXIIII.

Modus venãdi gallos syluestres.

Aues mirè saltantes.

Aues cãtu se pdunt.

Bonosa auis.

Modus propagationis.

HAE aues in maxima turba congregatæ volant, atque in altis arboribus, præsertim betulinis, manent: nec descendunt, nisi propagationis causa, quia in earum arborum summitate habent sufficiens nutrimentum. Et eo viso, scilicet quòd sese dilatent per campos, etiam niue repletos, venatores siue rustici, ad quos rura spectant, baculis seu fustibus longitudine VIII. vel X. pedum, obliquo situ è terra supra niues erectis, è quorum summitate dependet laqueus ad omnem tactum mobilis, venantur huiusmodi aues: quia in congressu naturæ mirè saltant, vti perdices currunt: & ita incidunt in laqueos, atque pendentes manent. Cumq; vna funiculo videtur suspensa, aliæ eam liberaturæ aduolant, & similibus laqueis irretiuntur. Est etiam alius modus eas capiendi, videlicet sagittis sub vmbra equorum (prout superius dictum est de erythrotaone) vt minus insidias valeant præcauere. Tempore autem propagationis, incessabili garrulitate alterutrum se superare volentes canunt, mares præsertim, vt longo latoq; spatio per omnes syluas audiantur: seq; cantu frequentius produnt. Est etiam alia auium species, Bonosa dicta, carnes habens exterius nigras, interius albas, satis delicatas & sapidas more perdicum, licet sint magnitudine phasianorum. Tempore coitus masculus hianti ore currit, donec spumet: tunc fœmina occurrens spumam recipit, indeq; videtur concipere, & parere oua, atque educere pullos: quod Alberto non placet. Carnes verò supradictarum auium, syluestrium scilicet gallorum, sunt admodum dulces, & temperatæ, vt caponum: & ob id ingeniosè, vt dictum est, hyeme scilicet laqueis, & æstate sagittis capiuntur.

De niualibus

De niualibus Auiculis.

CAP. XXXV.

EST præterea admiranda quarundam auium Aquilonarium natura, quòd in syluarum solitudine ita sese contineant, vt ibi genitæ humanis habitaculis nunquàm, vel raro appropinquent. Sturnorum magnitudinem, & colorem æstate habent: hyeme verò multiplicatis niuibus semper candidæ apparent, veluti cygni. Pedes earum rubei, vt nigrarum ciconiarum: sed rostrum croceo colore decorum, breue tamen & acutum. Cibus earum, vt cæterarum auium, vermiculi inter cortices rimosarum arborum latitantes, vel aridi pinorum, aut abietum, aut coryli fructus: quæ etiam sub asperrima hyeme vim nutrimenti non amittunt. Sed difficile capiuntur retibus, laqueis, arcubus, aut ballistis, ob niuium profunditatem, cùm pulchriorem colorem habeant, quàm saporem. Vbi verò alites prædictæ concauitates niuium, veluti abditas specus sortitæ fuerint, eas ingrediuntur, sese balneantes, vti puluere gallus, vel sturnus arena: deinde cacumina arborum niuibus oppressarum repetunt, tanquam locum naturę beneficio maiorem voluptatem administraturum: immò & necessitatem, vt eminentius præcaueant insidias importunas accipitrum: quibus visis se in medias niues intrudunt, vt passeres contra miluum inter spinas, & demum niuibus consumptis, inter arbores densas tempore veris. Quando ab albedine in cinereũ colorẽ naturali varietate transeunt, vitam degunt placidã, nullum inter rapaces alites accipitre minore sentientes hostem seueriorem. Quòd verò cernuntur arbores sub candidis illis auibus incuruatæ, maximam abundantiam niuium signat: quia proceræ arbores velut semicirculi, aut arcus in terram depressæ, per menses Decembrem, Ianuarium, & Februarium, aut amplius detinentur. Adhæret enim nix densa, latioribus ramis frigore congelata: augeturq́ frequenti niuium casu, vt sæpius importabili onere vastæ arbores vel rumpantur, vel in partes diuidantur.

Aues niuales.

Cibus auium.

Aues niuib' se balneantes.

Accipiter auiũ hostis acerbior

Abundantia niuiũ anni fertilitatẽ pnũtiat.

De ponderosis Niuibus, & Culicibus hyemalibus.

CAP. XXXVI.

Nix diu durat in aquilone.

HAECQVE niuium magna pressura continuè durat, vsquequò solis ascensu, & Austrino vento consumitur. Deinde post tantum, tamque diuturnum naturæ certamen, rediuiuo humore huiusmodi arbores incuruatæ, ad pristinam libertatem, & decorem resurgunt, eminentius in sublime tendentes, quò terra niuium humore resoluto, singulari fertilitate fuerit impinguata: quod & agricolis pro liberaliori commodo cedit. Resolutione enim niuium agri fœcundiores redduntur, citiusque germinant, quàm quiuis alii agri diligentissimo labore præparati, prout superius lib. XIII. in primis capitulis est enarratum. Similiter & prata, ac pascua tantùm luxuriant graminum vbertate, ac diuersitate, vt necessum sit inde arcere iumenta, ne nimio herbarum esu crepent, aut debilitentur: immò vbi prata sunt, falcibus sæpe truncare herbas. Accedit prætereà aliud naturæ portentum versus Septentrionem, quomodo in plerisque locis penes terrarum calida spiracula minutuli culices generantur, Austroque flante modicum à terra eleuantur, & innumerabili agmine supra niues turbato volatu mouentur: & sicut nulli sunt molesti, ita vnico flatu venti Borealis asperi, veluti hemerobii extinguūtur. Sed tamē rediens Auster nouos ꝓducit ex eisdē cauernis, & filibus, vt plurima pars hyemis etiā culices videat in aëre perstrepētes. Simile Strabo lib. XI. in verbo Vermiū ostendit. Est etiam hic cōsyderandū propter coloris similitudinem, quòd caladrius albus secūdum legem immundus, cuius interiora femoris curant caliginem oculorum, in atriis Regum inuenitur. Homini infirmo, morituro faciem auertit: sed victuro faciem intendit, ægritudines eius assumens, & dispergens eas: aliquando etiam ob hoc moritur ipsa auis. Licet autem flaccescant arbores niuium densitate, & teneri rami nimio pondere more arcuum deprimantur, atque plures arbores pronæ in terram inclinentur: tamen sub eis, tanquam in opacis locis, frigido vento liberis, habitant diuersæ bestiæ in maxima securitate. Sed nec silendum est, itinerantes sub his incuruatis arboribus, tanquam fornicibus, perficere vias suas: leues tamen ictus casu niuium aliquando sustinere.

Nix magis q̄ fimus agros impinguat.

Prata vberrima

Culices minutuli in hyeme.

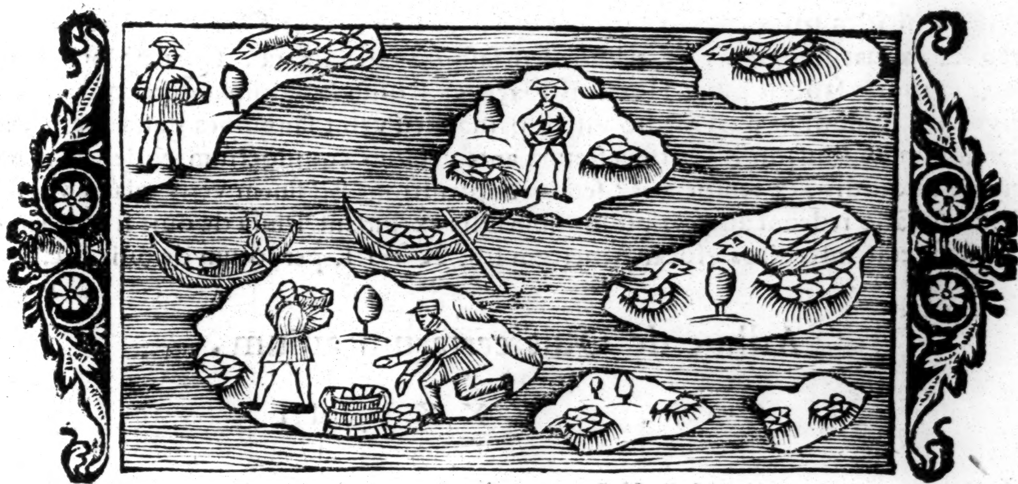
Caladrius albus

Auis mirum ꝑsagium.

Iter sub niuosis arboribus.

De Ouis

De Ouis insularibus diuersarum auium.

CAP. XXXVII.

QVIA aquatilibus auibus tutum minimè est, oua ponere in terra firma, aut pullos producere longè ab aquis, propter noxias bestias, vulpeculas scilicet, & mustelas: ideò natu-ræ instinctu in insulis (quarum infinitus in Aquilone nume-rus est) & rupibus fruticum germine denudatis, maximo agmine, ac numero diuersi generis cohabitant: nidosque ea-rum aliquæ in nudo silice, aliquæ tortis aridisque stipulis, vel gramine sicco reponunt, ouaque innumera pariunt: quæ qui-buscunque nauigantibus liberè cedunt occupanda, ita vt ma-xima vasa colligant, & in forum vendenda comportent, aut sale (corticibus exuta) ad domesticum cibum, non ingratum, longo tempore seruent: bonique saporis sunt, licet à feris accepta. Anas tamen in terra prope aquas, aut insulas educit pullos. Inter eas aues fulica aquatica est, nigri coloris, de genere mergorum, anate minor: quæ in mari, & circa stagna habitat, non vagabũda, sed permanens in loco suę generationis. Cadaueribus vescitur pisciũ à rapacibus auibus dimissorũ: præter quos ipsa insidiosè inter rupes alios venat: è quibus viceuersa cæteris auibus magna liberalitate escam partitur. Tempestatibus gaudet, eò quòd ludendo se submergit, & enatat. Matutino clangore tempestatem præsagit. Fulica, vt dicit Ambrosius, pullos aquilæ nido deiectos, reuerenda clementia cum pullis suis pascit ac nutrit: hominibus ratione vtentibus exemplum præbens, quanta debeant erga peregrinos, & pauperes, ac tribulatos pietate moueri. Item si fulica locum inuenerit, vbi pacem & pastum habet, inde non recedit. Nidum tamen in petris ponit prope ripas, & oua plurima parit: quæ à fluctibus minimè rumpuntur. Ouorum igitur tantam vim dicit Isido. lib. XIII. cap. VII. vt lignum perfusum ex eis non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. Admixta quoque calce cum albumine oui, quo & succini frusta solidantur, conglutinant vitri fragmenta: immò id verum est, quando calx est viua: vel minio admixto, quando calx viua non occurrit. Generaliter oua omnium volatilium, tam syluestrium quàm domesticorum, vel aquaticorum, naturam eorum sapiunt, vnde genita sunt. Oua aquatilium auium pallida sunt, & varia, ac punctis distincta. Intus autem omne ouum volucrum bicolor. Aquaticis lutei

Insulæ innumerę septetrionis

Differentia nidorum.

Oua innumera cedunt occupanti.

Oua anatum prope aquas.

Fulica in loco suo manet.

Tempestas pręscitur.

Clementia erga peregrinos habenda.

Oua à fluctibus non rũpuntur

Vis ouorũ glutinatiua.

Vitra & fictilia vasa.

Ouorum diuersi colores.

Differentia ouorum in forma.

plusq̃ albi, idq; ipsum magis luridum, quàm cæteris auibus. Oua volucrũ ex calore fragilia: aquatilium rotunda, reliqua ferè fastigio cacuminata. Quæ oblonga sunt oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Rotunda fœminam, reliqua marem gignunt. Omnibus ouis medio vitelli parua inest velut sanguinea gutta: quod esse cor auium existimatur. Optima fœtura ante vernum æquinoctium, videlicet in regionibus calidis, & temperatis: sed in Septentrione ad finem veris, glacie vix resoluta, quãdo redeunt aues, vt pullos in insulis excludant. Plura de ouis si quis scrutari desiderat, inter alios videat Albertum lib. XVII. per totum de ouis &c.

Adhuc de Ouis certarum auium.

CAP. XXXVIII.

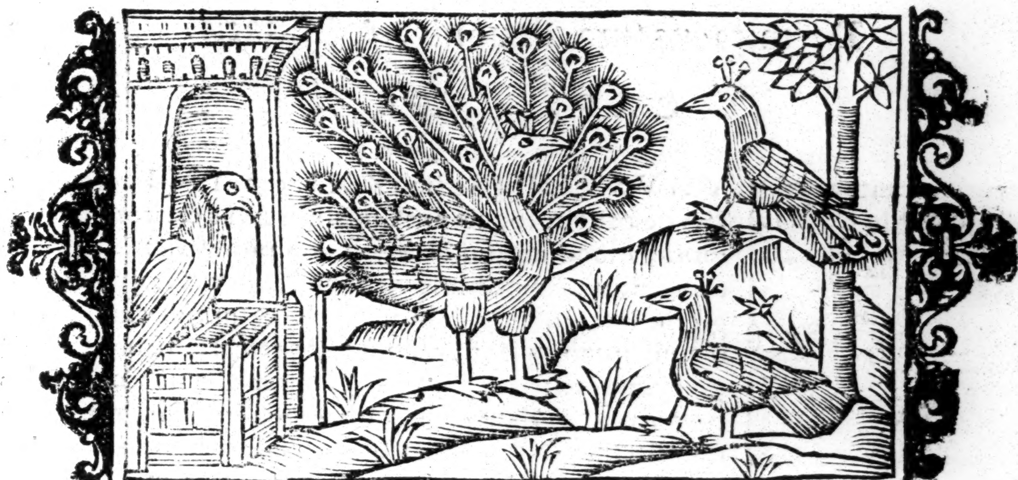

Larus auis. Carthates. Meãtę aues mea mea dicentes. Merguli. Insulæ innumerabiles littoris Noruagici. Partus supposititii.

LARVS auis est de genere milui, tam in aëre, quàm in aqua prædam venans, ouaq; instar gallinarum producens. Est & carthates auis nigra de genere mergorum, plurimum piscibus nociua, quos è stationibus turbat, ac vorat. Meantæ aues anatibus maiores (Germanicè Meuen, ac Gothicè: Maaker dictæ) breui collo & pedibus, coloris cinerei, oculis glaucis, rostro partim croceo, partim rubeo, semper clamantes Mea mea. Hæ vesci cupiunt cadaueribus hominum: vnde naufragis, & submersis in tempestatibus insident deuorandis. Multa harum auium genera reperiuntur, quæ oua in nudis rupibus plurima ponunt. Sunt & merguli, tempestates præsagientes: auidè vorant, ac in littore se conseruant. Sunt & aliæ, quæ longè lateq; per agros, & loca campestria volando se subducunt, ne grandinibus ab æthere tempestuosè in mare cadentibus, infestius corripiantur, aut interimantur. In littoribus Noruagicis etiam sunt innumerabiles insulæ, vsq; ad suppolares terras progrediẽtes: in quibus vti plurimæ aues alibi nõ reperibiles sunt, ita & oua ꝓducunt innumera: quæ occupantibus cedunt. Sed vnum est cæteris spectaculis miserabilius, quòd gallina ex anatum ouis, pariter & propriis pullos producens, proprio fœtu secum gaudet in fricatione ventris cubatione fatigati: alterũ verò aquis se immergentem vocat ad escã, qui nec matrem agnoscit etiã vociferãtem. Ita forsitan est de quouis suppositio partu, prout latius in sequenti capitulo ostendetur de pullis pauonum, qui contemnunt gallinam nutricem, vti & anatum pulli.

De Pauo-

De Pauonibus.

CAP. XXXIX.

AVONES in Aquilonaribus terris, vti rari reperiuntur, ita & chari habentur, præsertim ob pennarum decorem, & vtilitatem. Oua, pullosq; producunt semel in anno: licet in tenera ætate, ob immensum frigus, pauci pulli coalescunt. Attamen in Ostrogothia, & Vestrogothia, ac Suetia plures generantur, & maxima diligentia educantur, ita vt primis diebus farina hordeacea in modum pillularum confecta vescantur: posteà caseo recenti à lacte expresso, (nam serũ nocet) deinde XXXV. die euoluto, hordeo solido nutriunt: ac vltimò in apertis agris, & campis, vbi naturæ instinctu seipsos liberius sustentare possunt, præcipuè vbi vulpes non habeāt ad eos accessum. Quòd autem cæteris auibus diligentius fouentur, causam præstat vtilitas, & pulchritudo pennarum, quam pictores, et textores Aquilonarium terrarum in colorum varietate distinguenda imitantur, cùm magnorum artificum picturæ rarò, ob itineris prolixitatem, à remotis terris afferantur. Rusticana simplicitas hos alites Angelico vestitu cœlitus missos putaret, nisi horribili clamore, & serpentino capite ipsa natura refelleret opinionem. Nec mirum: quia Volateran. lib. XXV. dicit: Pauone primùm in India viso, Alexandrum ferunt admiratum, prohibuisseq; edicto, ne quis eam auem necaret. In Græciam demum delata, diu quæstui fuit: primùm elegantibus tantùm mercede indicatus, deinde ad eorum spectaculum admissa multitudine. Masculi (seorsum quinis fœminis sufficientes) oua perquirunt, vt frangant ob libidinosum ardorem: pullosq; suos veluti alienigenas persequuntur, antequàm illis cristarum insigne nascatur. Sed oua pauonum gallinis maioribus, & electioribus in cubando supponuntur: sicq; supposita sæpius manu vertere oportet, vt eò facilius foetus educatur adulterinus: circa quem non minor gallinæ cura est, quàm aliâs de pullis anatum: qui aquis se immergentes, parientem natura vigente non sequuntur vocantem. Pulli verò pauonum citius crescentes, nutricem facilè contemnunt; & ita solicita gallina solatio productæ sobolis vbiq; defraudatur.

Pauones rari in Septentrione.

Esca iuuenum pauonum.

Vulpes pauonibus insidiant.

Opinio vulgi de pauone.

Edictum Alexandri.

Pauones ob libidinẽ oua frãgunt.

Partus supposititius ingratus

De mira natura Pauonis, & Psittacis.

CAP. XL.

Pauonis mira natura.

VGVSTINVS lib. XXI. cap. IIII. de Ciuit. Dei de pauone loquēs ait: Quis, nisi Deus creator omnium, carni pauonis mortui dedit, vt non putresceret? Hoc vtiq; cùm auditum incredibile videretur, euenit, vt apud Carthaginem hæc auis cocta nobis apponeretur: de cuius pectore pulparum, quantum visum est, seruari iussimus: quod post tantum dierum spatium, quantum alia quęcunque caro putresceret, prolatum atque oblatum, nihil nostrum offendit olfactum. Item repositum post dies plusquàm XXX. idem quod erat inuentum est: idemq; post annum, nisi quòd aliquantum corpulentiæ ficcioris, & contractioris fuit. Idem in eodem cap. VII: Cùm ergo dicimus de multis rebus mirabilibus, quæ nobis in promptu sunt, ipsi de illis rationem reddant, vt de carne non putrescente pauonis, cùm putruerit & Platonis. Isidorus: Caro pauonis ita dura est, vt putredinem vix sentiat, nec facile coquatur. Hieronymus contra Iouinianum: Fimus pauonis feruorem podagræ dicitur mitigare: & ideò fimum suum, ne hominibus prosit, resorbent, vtilitatibus hominum inuidentes: vt superius de vrina lyncis dictum erat. Accedit prætereà suprapositæ imagini pauonis, decorus et gratus Aquilonaris hospes psittacus, de Indicis oris per lōga maris nauigia adductus in Septentrionem: qui cùm tanto ingenio polleat, vt voces proferat articulatas, dominū & reliquos eius domesticos salutando, in magna habetur æstimatione, cibaturq; sacharo aliunde per mare importato, ne naturali originis suæ, vt creditur, frustretur alimento. Idq; fieri solet per pueros, aut nobiles puellas, quibus garrulitas inest ab ipsa natura. Item risumq;, pariter & gemitum, atq; alia gesticulamenta proferens, hominum excitat hilaritatem. Aspectu virginum delectatur, & tactu, atq; caput exhibet fricandum. Deluditur autem in propria forma speculum osculando. Cùm verò domestica secreta reuelare cœperit, vilipenditur, vt alius quispiam afferens testimonium veritati, eam non amanti. Psittaco autem datum est in suo genere fortissimum caput, veluti vrso debilissimum. Pauo XX. annis, & vultur centum viuere dicitur.

Caro 30. diebus non putrescēs

Caro pauonis dura.

Fimus pauonis

Psittacus.

Psittacus risū, & gemitū ꝓfert.

Reuelans domestica secreta cōtemnitur.

De Perdi-

De Perdicibus, & venatione earum.

CAP. XLI.

PERDIX, vt omnibus ferè notum relinquitur, est auis dolosa, & luxuriosa. Vnde masculis pro fœminis certantibus, victi calcantur coitu à victoribus. Ita sexum obliuiscitur libido præceps. De nocte conuersis posterioribus sedent perdices, & tempore libidinis, linguis adinuicem extensis desiderio coitus æstuant. Volantes sui iuris non sunt, quia in ipso aëre metas habent, quas transire non audent. In frigidis tamen locis maximè coalescunt. Perdix prope terram volat: quæ cùm in multis sit astuta, in hoc tamen decipitur, quòd sicubi possit, caput abscondendo credat se totam latère: & cùm ipsa neminem videat, putat quoque neminem se videre. In hoc quoq; fatua est, quòd alienos pullos, vti adulteri filios putatiuos, fouet & nutrit, more domesticæ gallinæ, cùm eos citius sit amissura, quos nō peperit: quia loco ouorum amissorū, vel derelictorum, damnum resarcit in alienis. Veruntamen, vt dicit Ambro. lib. VI. Hexam. fraudis suæ fructum habere non potest: quia cùm pullos suos eduxerit, eos amittit: vbi enim veræ genitricis vocem audierint, quæ oua generauit, relicta ea, ad illam se naturali quodam munere & amore conferunt, quam veram sibi matrem ouorum generatione cognouerint. Capiuntur multis modis, vno videlicet frequētiore in terris Aquilonaribus, vt venator serpat sub cute vaccina in terra: quem semina spargentem perdices accedunt securè, donec retibus inuoluantur circūquaq; in circuitu ordinatis. Capiuntur & à fistulatore, qui extensis retibus domesticam vnam perdicem offert certamini aliarū: & ita accensæ rabida libidine accurrunt, & capiuntur. Capiuntur etiam retibus rubeo colore perunctis, cùm venator in frutice clausus eas fistula vocat. Frigoribus compressè volitant ad nemora vasta: sed neq; ibi à venatoribus sunt securæ, propter delicatam escam solidæ carnis earum. Ius perdicum recreat stomachum. Morbo etiam regio resistit cerebrū perdicis in tribus vini cyathis sumptū. Oculis contusis fel perdicis prodest cum æquo pondere mellis coctū, & datum. Fel contritum & appositum, valet ad oculorum claritatem restituendam. Oua perdicum æreo vase decocta cum melle, vlceribus oculorū, & glaucomatis medētur, vt Plinius refert. Epar perdicis siccatum, diligenterq; tritum, ac bibitum, epilepticis prodest.

Perdix auis dolosa.

Multitudo maxima in aquilone.

Oua aliena cubat.

Modus venandi perdices.

Perdices fistula decipiuntur.

Medicinæ ex perdicibus.

De docilitate quarundam Auium.

CAP. XLII.

LTRA prædictas aues, tam terrestres quàm aquaticas, maiori vel mediocri forma, ac proprietate descriptas, plurimæ minutulæ ibidem, etiam valde canoræ reperiuntur: quæ communiter in aliis regionibus suauissimè cantant. Atque vt magis articulatè id efficiant, à præceptoribus instruuntur, sicuti sunt sturni, merulæ, turdelæ, cardueles, & calandra. Sturni autem, etsi in niuibus saltantes præsagiunt imminere tempestates, tamen capti, atq; in cauea tenti, propter gracilem linguæ latitudinem, facilimè instruuntur ad cantum, vt Vincen. in specu. nat. lib. XVI. cap. CXL. attestatur. Auis est nigri, et cinerei coloris, cum quibusdā respersis maculis generata. Nisum insidiantē, & subtus volātem stercoribus opprimunt, atq; in arenis paludibusq; sedent. Merula, quæ IX. voces, quibus omnis cantilena componitur, quasi inimitabiles habet, gloriabunda in hominum præsentia canit, verno præsertim tempore, quia hyeme balbutit. Nigra, croceis pedibus, & ore, melior est, quàm alia cinerei coloris. In Achaiæ partibus candida inuenitur. In Septentrione ante glacierum recessum mirè cantat, à verno æquinoctio vsque post solstitium æstiuale. Diligit habitare in paludibus, ac vastis syluis. Turdela magnitudinem, & ferè colorem turdi præferens, vere canit voce mira, & multiplici. Domesticatur veluti cæteræ aues, vt melancholiā leuet. Vincen. in spe. nat. lib. XVI. cap. CXLII. Carduelis ædiculis clausa, cornu suspensum rostro trahit, vt bibat, pedibus pro manibus vtens: sed post potum inordinatè cadere finit: in quo mirum videtur, quòd natura huiusmodi auibus eam astutiam concessit, quam nec boui, nec magnis animalibus voluit impartiri, vt vasculo in bibendo supponat pedem, ne cadat, & illicò rumpatur. Calandra est auis parua, propè consimilis alaudæ, colore fusca, plumis despecta, sed mira modulatione vocis. Audientes lætificat, omniumq; auium voces expressè imitatur. Itaq; quando capta ergastulo includitur, ibi quoque captiuitatis, & calamitatis suæ oblita, vix vnam diei horam sine cantu præterit: adeoq; spatiari diuersis auium cantibus gaudet, vt nec de se solicita sit.

[Margin notes: Aues instruunt ad cantum. Nomina auiū. — Sturnus. — Merula. — Candida. — Turdela. — Carduelis. — Calandra.]

Adhuc

Adhuc de Auibus sonoris, quæ in extremis oris Aquilonis reperiuntur.

CAP. XLIII.

IN primis philomela occurrit, quæ, vt omnibus notum relinquitur, auis est parua, dulciter cantans, voce quàm corpore maior: potius vitam, quàm cātum victa deponit, multiplicem ædens sonum, inflexum, grauem, acutum, eleuatum, depressum, & circunflexum. Aduolat cantantem, vt tacitè edocta vincat eandem: seq; se inuicem prouocant, quasi in genere omnium musicorum instrumentorum. Breuiterq; (vt Plin. lib. X. cap. XXIX. asserit) omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit: vt non sit dubium hanc suauitatem præmonstratam efficaci auspicio, cùm in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, & non iidem omnibus, sed sui cuiq;. Animoso certamine canunt. Meditantur aliæ iuniores, versusq; quos imitentur accipiunt. Audit discipula intentione magna, & reddit, vicibusq; reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam reprehensio. Refert eodem loco Plinius, candidam dono datam fuisse Agrippinæ Claudii Principis coniugi: iussas canere cœpisse, sæpe anteà visum. Habuit & turdum Agrippina sermones hominum imitantem: immò & Cæsares iuuenes sturnum Latini Græciq; sermonis docilem. Carduelis prædicta vescitur semine papaueris, rutæ, aut cannabi: quorum cortice extracta, puram medullam eligit in escam. Comedit & minimas nuces, eodem modo nucleos à pelle excorians. Multa sunt genera huius auiculæ: tria tamen præcipua in Borealibus terris. Quoddam enim genus dorso cinereum, lateribus croceum, capite anteriori rubeum. Quoddam paruum, & croceum. Tertium verò in pectore totum est rubeum, ac flammeum. Quartum genus cinereum in dorso, & in pectore croceum, residet in lino dulciter canens, aut arundine exili. Omnia hæc genera gregatim volant, facilimeq; per viscum virgis impressum ad hastam, vbi vlula (quam omnes persequuntur) sedet, capiuntur. Remanent semper in Aquilone, etiam sub asperrima hyeme: in qua non deerit eis victus. Deniq; sciendum est, q; aues paruæ, præcipuè tempore coitus, sint cæteris loquaciores.

Philomela.

Differentiæ sonorum.

Cantus sunt diuersi.

Agrippina Claudii cōiunx.

Sturnus Græcè Latineq; locutus.

Auium genera gregatim volantia.

Vlula vexatur ab auibus.

De diuersis Auibus natura contrariis.

CAP. XLIIII.

REPERIVNTVR etiam plerę que aues diuersæ speciei, magnitudinis, & coloris in vasta solitudine versus polum Landzrygga dicta, id est, terræ dorsum: quarum præsentia solis aspectibus aucupium sine vlteriori naturæ notitia offertur. Peregrinæ sunt à viciniori bus Scythiæ desertis per terras & maria peruenientes, verno præsertim tempore, vt rupes hominibus inaccessas, sobolem producturæ inhabitent, atque autumno recedant. Nec aliquæ nisi captiuę relinquuntur: inter quas quædam apparent discolores, è vertice emittentes antrorsum plumas albas, totum caput tegentes: acutissimas que vngulas quantitate aquilæ habentes: ac ex serpentibus, & muribus victum quærunt. Videntur prætereà aues candidæ toto corpore, præter caudam, quæ fusco est, & rubeo commixta colore, coruo maiores: quæ busones, ranas, bestias que venenatas comedere visæ sunt: ideò aucupes ab illis abstinent intercipiendis. Prætereà aliæ, vt vlulæ, sed luce volantes, in putridis arboribus habitantes apparent. Admiratur Plinius lib. X. cap. XXIX. miram naturæ differentiam: quia alia aliis locis negat, tanquam genera fruticum, frugumúe, sic & animalium: non nasci, translatitium: inuecta emori, mirū. Quid est illud vnius generis saluti (noctuæ videlicet in Creta) aduersum? quæue est ista naturæ inuidia? aut qui terrarum dicati auibus termini? Rhodus aquilam non habet. Transpadana Italia iuxta alpes Larium lacum appellat, amœnum arbusto agro, ad quem ciconiæ non transmeant. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Perdices non transuolant Bœotiæ fines in Attica: nec vlla auis Achillis sepulchrum infestat in Ponto. Nec Herculis ædem Romæ in foro Boario, muscæ, aut canes intrant. Non tamen hic negat Plinius inuectitias (teste Theophrasto) in Asia esse columbas, pauones, & coruos, sicuti superius dictum erat de psittacis, seu papagallis. Alia est etiam admiratio, quòd quædam mutant colorem & vocem certo tempore anni, ac repente fiunt aliæ, vt grues, quæ senectute nigrescunt. Merula ex nigra rubescit. Turdis color æstate circa ceruicem varius, hyeme concolor. Sunt etiam aues anate maiores, versicolores, quæ canum latratus

per om-

Lādzrygga sylua sub polo Aues ignotæ.

Aues candidæ.

Vlulæ i die volantes.

Rhodus aquilā non habet.

Aues q̄dam mutāt colorē, vocem et māsionem.

per omnia imitantur: item aliæ boum mugitum. Item aliæ, quæ equorum hinnitum faciunt, vt à pascuis abigant inimicum.

De Auibus ignoti nominis in Lacu albo.

CAP. XLV.

LACVS albus inter Scricfinnos, & Biarmos, ac Moschouitas versus polum Arcticum situs, dominiorum & gentium terminos habet, longus & latus, adeoque piscosus, vt quibusuis piscatoribus, æstiuo præsertim tempore, exhibeat se sine sui diminutione liberalem. Quare ad eum multæ gentes accedunt, domesticam prouisionem ex eius abundantia facturæ per totum annum. In eo lacu, & penes eum habitant infinitæ species auium, continuum garritum ferè sex mensibus sub clarissima luce dierum ac noctium, vsque ad graue fastidium emittentium. Quædamque earum ignoti nominis sunt, & maximè mollium plumarum, vt incolæ eas venantes, exinde acquirant ingentem quæstum. Opus enim est in his regionibus frigidissimis, pro arcendo gelu vti plumis, & mollibus lectis, præcipuè pro aduentitiis viatoribus, qui talibus asperitatibus non sunt assueti. Cernuntur hîc diuersorum hominum habitus, in nauibus (Strudzar, & Haapar dictis) Moschouitarum scilicet, Finnonum, & Scricfinnorum, quibus stante regionum pace, pacifica est compiscatio ineunda, vt nulli (quod mirum est) iniuria pro quæstu, seu captura piscium, aut auium irrogetur: nisi furto (quod raro accidit propter continuam lucem) aliquid ablatum fuerit, aut falsificatum. Gens enim illa Moschouitica more Græcorum astuta est, & varia in verbis. Videntur etiam aues onocrotali, saccum sub gutture habentes, ne & deesse videatur inexplebilis auis: de qua suo loco, sicuti & coruo, & reliquis nonnihil fuerat allegatum. Item in hoc lacu infiniti cygni, anates, & anseres reperiuntur.

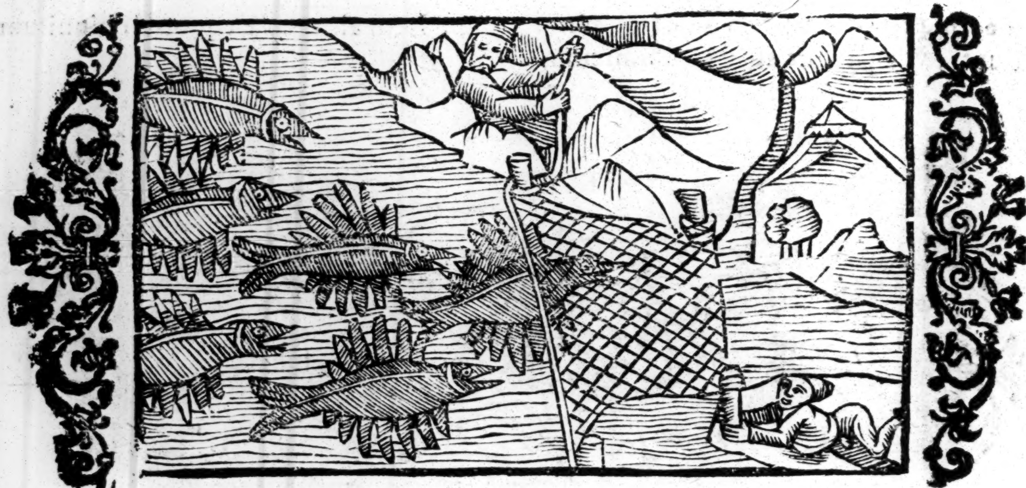
Lacus albus.

Lacus inexhaustus piscibus.

Quęstus ex plumis.

Remedia arcendi frigoris.

Furta rara propter lucem.

De auibus Alle alle dictis.

CAP. XLVI.

EST in hoc lacu quoddam auium genus admodum frequens, immò & in aliis finibus maris Bothnici, ac Suetici, quod tempore æstiuo nunquàm intermissa voce clamitat, Alle alle: vnde propter hoc vbiq; ab incolis aues illæ Alle alle appellantur. In eo nanque lacu propter dulces aquas à calidis fontibus vndiq; scaturientes, multarum, ac magnarum volucrum (prout priori cap. dictum est) tanta multitudo reperitur, vt quasi spatiosa littora, & vasta flumina cooperire videantur, præcipuè corui marini, siue cornices anguillarum, morsices, ac mergi, anates duarum specierum, & cygni, præter minuta aquatilia infinita. Hos igitur coruos, & reliquas inexplebiles aues, venatores facilius ob grauem tardumq; volatum, duobus vel quatuor cubitis super aquas eleuatas, capiunt: eo videlicet modo, quòd in arctis scopulis, velut in sularum ianuis, in vtraq; ripa hastis atra retia, vel aqueo colore tincta appendunt: quæ trochleis sursum deorsumq; repentè mobilia redduntur, vt agmine magno aduolaturas aues depressis, subitoq; leuatis in obliquum casum retibus inuoluant: quod necessariò auibus illis euenit, ob grauem tardumq; volatum, quem recto & lineari motu seruant institutum, ita vt paucæ periculum euadant. Etiam anates, aliæq; aues quandoque retibus huiusmodi subiiciuntur. Hæ igitur aues nigræ, & pigræ, siue natantes, siue volantes, semper Alle alle vociferantur, quod Latinè sonat Omnes omnes, etiam quando retibus sunt inclusæ: quam vocem irrisoriam solicitus auceps interpretatur, quòd nequaquàm omnes habeat in sua potestate, neq; vnquam per retia quoque sexcenta sit habiturus. Sunt & hæ aues maxima multitudine in scopulis Suetiæ, & Gothiæ superioris, licet non tanta, vt in lacu prædicto, aliisq; fluminibus huic vicinis. Capiuntur etiam aquaticæ aues in vasculis littoralium arborum, ramis per modum nidorum appensis: in quæ anates præcipuè sese recipiunt, ad producendum oua & pullos, propter vulpeculas, à quibus in terra infestationem patiuntur. Item capiuntur & visco, præsertim paruulæ.

Aues Alle alle dictæ.

Corui marini.

Modus venādi aues atris retibus.

Volat' linearis.

Aues nigræ & pigræ.

Aues capiūtur ī cophinis &c.

De Vpupis

De Vpupis, & aliis Auium generibus.

CAP. XLVII.

VPVPAE quando ad Septentrionales campos stato tempore è regionibus alienis adueniunt, veris tempus accedere indicant. Auis gemitu plena, & clamore, ob ouorum, aut pullorum custodiam. Vulpes in herbis importuno clamore latitare indicat: ita & canes, ac cæteras bestias ab omnibus locis abigendas exclamat. Bellum eis cum hirundinibus, ac picis, & monedulis est. In paludum tuberibus oua ponit, & pullos educit. Domesticata venando muscas domum purgat, etiam in murium raptu. Pluuiam gemitu indicat: quód & nepæ campestres faciunt, cuculi equarum dictæ: quæ transuerso volatu, citatoq; forti sonitu, imbres illicò adesse præsagiunt. Item nepæ maiores longissimis rostris pluuiam adesse prædicunt: ita & pici arborum. Est etiam auis, quæ pluuialis dicitur, perdicis magnitudine, variis pennis ornata, croceo, albo, nigroq; distincta colore: hæc creditur solo aëre viuere (quod omnino Albertus negat) licet pinguis sit, & in ventre eius nihil inueniatur. Hanc grauibus baculis venantur aucupes, quos altius in aërem ad deterrendum eam iactant, vt ita auem ad ima volantem, & fugientem acquirát. Vincentius lib. XVI. cap. XXXIX. citato autore de nat. rerum, loquitur de auibus paradisi pulcherrimis, quód nescitur vnde veniant, aut quò vadant: non enim origo earum, vel propagatio videtur, sed certis temporibus congregatæ, terras quas inhabitant, aliò migraturæ relinquunt, ac iuxta Alber. de tempore in tempus loca mutant. Item auis est acanthis dicta, quæ equos edit, & persequitur. Similiter & alia Assalon dicta. Auis subis, apud Nigidium sic appellata, aquilarum oua frangit, vt refert Plin. lib. X. cap. XIIII. Sunt & apodes, quæ carent vsu pedum, multum volantes, de specie hirundinum. Nidificant in scopulis: & hæ toto mari cernuntur, continuoq; naues sequuntur à terra recedendo, atq; semper eas circuuolitant. Item è volucribus solæ hirundines indociles sunt, & è terrestribus animalibus mures nil addiscunt: cùm tamen leones iuga subeant, ac onagri, seu alces, plaustra pertrahát. Quędam aues nullam, nisi in nido retinent quietem: aut pendent, aut iacent. Et ingenia æquè varia, ad pastum maximè.

Vpupa auis gemebunda.
Vulpes prodit clamore.
Nepæ equarum cuculi dictę.
Auis pluuialis.
Modus aues venandi fustibus.
Aues paradisi.
Acanthis
Assalon
Subis.
Apodes.
Hirundines indociles.

De Auibus nocturnis, & earum cibis.

CAP. XLVIII.

NON putaui fas esse, præterire nocturnas volucres, quia vt reliquæ supradictæ, ita & hæ ad decorē vniuersi à summo Creatore sunt productæ. Offertur autem in primis bubo Septentrionalium tenebrarum obseruator, auis diri ominis, vt Virgilius asserit:

Bubo.

Ignauus bubo dirum mortalibus omen Affert, &c.

Lunam tamen clarissimam intuetur, vt aquila solem. Sed quia visum in meridie habet debilissimum, coruos sustinet hostes atrociores: verùm sibiinuicem aduersantur in nidis. Nam vti coruus meridie comedit oua bubonis, ita bubo oua corui de nocte: neq; sic decrescit generatio rapax. Cæteræ etiam aues bubonem deplumant, verùm resupinus fortissimis vnguibus se defendit, maximè minoris generis bubo: maiores verò in rupibus, & desertis, & vmbrosis arboribus tempore præsertim æstiuali manent, cùm hyeme arcibus, ac turribus Ecclesiarum horrisonam semper ingerunt vocem. Visum habet flammeum, aures cuneatis plumis eleuatas, vngues acutissimos: nunquàm volans quò libet, sed transuersus aufertur. Otis est auis bubone minor, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus. Aliarum auium imitatrix, ac parasita reputatur, et saltatrix: & facilè capitur. Mures persequitur, quia cadaueribus, & carnibus viuit. Capiuntur hæc nocturna auium genera per lucernas accensas in horreis rusticorum: ibi enim congregantur, ob quæstum, & pastum murium latitantium. Mortua otis in stabulis super equos suspensa, creditur eos ab ægritudinibus præseruare. Vlula est auis à planctu luctuq; nominata: cùm enim clamat, fletum imitatur. Augurum iudicio ad dexteram volans, & tacens, prosperitatem significat: gemens tristitiam. Vespertiliones aues agrestes, pedes auium habent, cauda carentes, alas mēbranaceas è corio indistinctas: dētibus vt mures. Victum nocte quærunt. Pullos pariunt lacte nutriendos: quod nullis aliis volucribus est concessum. Vbera admouentes (teste Plin. lib. X. cap. LXI.) gemellos volitant amplexæ infantes, secumq; deportant. Culices gratus eis pastus. Caprimulgi nocturni fures sunt, interdiu visu carentes. Pastorum stabula intrant, caprarumq; vberibus aduolant

Furtū alternatū
Generatio rapax nō decrescit.
Descriptio bubonis.
Otis.
Aues nocturnæ lucernis capiuntur.
Vlula.
Vespertiliones.
Caprimulgi.

lant propter suctũ lactis: qua iniuria vber emoritur, caprisque cæcitas (quas ita mulsere) oboritur. De die manent in petris. Noctua glaucis oculorum pupillis tenebras non sentit, quia obscuriore nocte volatum habet crebriorem, & hunc inoffensum. Sole exorto visus eius hebetatur. Noctua contraria est apibus, vespis, crabronibus, & sanguisugis. Strix est auis nocturna, à sono sic dicta. Lucanus: Noctua. Strix.

Quid trepidus bubo, quid strix nocturna queruntur.

Plura qui videre velit de auibus nocturnis, videat Volater. lib. XXV. & Plin. lib. X. cap. XVI.

De Vulturum differentia, & proprietate, quos Aristoteles & Plinius Aquilas appellant.

CAP. XLIX.

QVANDOQVIDEM suprà eod. lib. aquilarum genera diuersa secundum Albertum, quæ frequentius in Septentrionalibus oris reperiuntur, demonstrata sunt: hic vulturum (quos Aristoteles et Plinius aquilas appellârunt) differentiã, ac proprietatem inserẽdam esse duximus. Quòd autẽ ab his, alioquin primas tenẽtibus, in aĩalium proprietatibus describẽdis dissentimus, maximè autoritate Alberti Magni mouemur, cui ora Aquilonaria magis fuere cognita: qui etiam sibi aquilarum naturam apud nos cõmorantium intimius perspectam habens, in hunc modum lib. XXIII. de Animal. scribit: Scias quòd Aristoteles, & quidam Philosophi alii aquilam, & vulturem in idem genus auis ponunt, aquilam quidem ab acumine, vulturem autem à volando & capiendo nominantes: propter quod quidam dicunt nobilissimum auis genus esse vulturem. Hactenus ille. Vulturum igitur sex genera, videlicet pygargus, qui ab albicante cauda dicitur, ac si albicillum nomines. Hic gaudet planis, & lucis, & oppidis: hinularius etiam à nonnullis cognomine appellatus: montesque, ac syluas suis fretus viribus petit. Aliud genus magnitudine secũdum & viribus, plangus aut clangus nomine, saltus & conualles, & lacus incolere solitũ, cognomine anatarius, & morphnos à macula pennę: hunc Homerus in exitu Priami percnon vocat. Est & tertium genus, colore nigricãs, vnde nomen accepit, vt fuluius vocetur, Græcè melænaëtos. Hic magnitudine minimus, sed viribus omnium præstantissimus est. Colit montes, ac syluas: & leporarius, eò quòd propriè interficit lepores, cognominatur. Hic solus bono nutrimento fœtus suos alit, atque educit: hic denique pernix, intrepidus, strenuus, quippe qui non clangat, aut murmuret, citoque venetur. Aliud etiam est genus, ab alarum notis, quæ malæ sunt, percnopterus, aliàs oripelargus appellatum. Hic est capite albicante, corpore maiore, quàm cæteri adhuc dicti: sed breuioribus alis, cauda longiore. Huius quantitas, quasi aliorum vulturum medietas, vulturi nanque speciem plenè refert: subaquila, & montana ciconia cognominatur. Manet in locis multarum arborum. A coruo, cæterisque alitibus capitur: grauis est enim, victuque iners. Ex naturali malitia exanimata fert corpora: ieiunæ semper auiditatis, & querulę murmurationis. Porrò aliud genus vulturum est, quod haliæetus, hoc est marinus vocatur, ceruice magna & crassa, alis curuantibus, cauda lata: moratur hic in littoribus & oris. Accidit etiam huic sæpius, vt cùm ferre quod ceperit nequeat, in gurgitem demergatur. Hunc etiam Plinius lib. X. cap. III. inter vulturum genera recenset, & ex eis vultures procreari affirmat. Denique aliud genus gnesium, id est

Aquilarũ genera diuersa. Vultures à quibusdã aquilæ appellati. Arist. aquilã, & vulturẽ p eadẽ aue posuit. Vulturũ 6. genera. I. Pygargus. II. Plãgus siue clãgus. III. Melænaëtos. IIII. Percnopterus, aliâs oripelargus. V. Haliæetus, siue marinus. VI. Gnesium.

verum, germanumque appellant. Vnum hoc ex omni vulturum genere esse veri incorruptique ortus creditur: cætera enim genera & vulturum, & aquilarum, & accipitrum, & minutarum etiam auium, promiscua, adulterinaque inuicem procreant. Maximus omnium vulturum hic est, quia cæteros vel sesquialtera portione excedit. Colore est rubeus, conspectu rarus, more eius, quem suprà cymindem intra accipitrum genera vocari diximus. Vnum par vulturum occupat magnam syluam: vnde fit, vt etiam pullos suos à nidis expellant, & longè fugent, æmulos scilicet rapinæ, ne vllo pacto vicinos habere patiantur. Demum senescentibus rostrum superius accrescit, incuruaturque subinde magis magisque, vt tandem fame intereant. Erythrotao Septentrionalis, vulturi haud dissimilis, grauis corpore & pondere, capitur in terra, vt refert Plinius lib. X. cap. XXII.

Vulturum par magnā syluā occupat.
Vultures senescētes fame intereunt.
Erythrotao quomō capitur.

Adhuc de Vulturum generatione, & pietate.

CAP. L.

Vulturum generatio.

TRADIT beatus Ambrosius in Hexameron lib. V. cap. XX. in generatione vulturum non interuenire concubitum, & sorte coniugali minimè misceri, atque ita sine vllo masculorum concipere semine, & sine coniunctione generare: natosque ex his in multam ætatem longæ vitæ procedere, vt vsque ad centum annos vitæ eorum series producatur, nec facilè eos angusti æui finis excipiat. Et ita generatio eorum suscipitur introducta. Pietas autem horum animalium ab alio graui autore Cassiodoro libro II. Epistolarum sic adduci, & accipi potest, vt inde eliciatur excelsa illa virtus, quæ generosis hominibus, maximè supremis principibus, inesse probatur. Ait enim Rex Gothorum Theodericus, vulturum pietatem commendans, atque detestans crudelitatē famulorum, qui dominum suum turpiter interemerunt, atque inhumatum (omissa funeris reuerentia) indignè abiecerunt, vt seuerissimè castigentur: quatenus qui exemplis prouocantur pessimis, pœnis arceantur aspectis. Proh dolor, pietas in auibus inuenitur, quæ ab humana cōditione deseritur. Vultur ipse, cui vita est cadauer alienum, tantæ magnitudinis corpus nec exiguis alitibus probatur infestum, sed magis accipitrem, vitam plumigerûm auium persequentem, alis cædit, ore dilaniat, totoque suo pondere periclitantibus nititur subuenire: & homines parcere nequeunt, cuius se genus esse cognoscunt. Ille non vult extinguere, quo poterat vesci: serui maluerunt occidere, qui eos superstes consueuerat enutrire. Fiat ergo pastus pii vulturis, qui necem potuit crudeliter desiderare pastoris. Tali potius sepulchro recipiatur, qui dominum reddidit insepultum.

Aetas vulturum C. annorum.
Pietas vulturū.
Pietas ī auibus inuenitur.
Homines pcere nequeunt.
Serui dominos occidūt, à qb' enutriuntur.

De Cuculo

De Cuculo, & multiplici genere Picorum.

CAP. LI.

ST etiam in Aquilonaribus syluis optatæ lætitiæ annuntiatrix auis omnibus nota, Cuculus appellata, circa principium Maii erumpens in vocem sonoram: quam ferè in finem mensis Iulii continuat. Sed hoc in vastis nemoribus, ob inimicas aues, naturali odio eam in omnibus molestantes, eò quòd & ipsa (coccyx Græcè dicta) aliis sit insidiosa. Nidum enim proprium non facit, sed in alienis, palumbi scilicet, alaudæ, vel passeris solitarii, ponit sua oua cubanda, & alterius labore producit pullos: qui à testa exeuntes, pulchritudine, vt educentur, prouocãt nutricem: quæ specie & forma impinguescentis sobolis gaudens, fœtus suos damnat, atque absumi patitur, donec ab adulterino fœtu euolaturo interimatur: & demum ipse coccyx à suo genere, videlicet accipitre, dilaniatur. Nulla auium carnis dulcedine superat coccycem: quæ & frigidissimæ est naturæ, vt Aristo. lib. VI. de animal. cap. VII. placet. Albertus dicit hanc auem minimè æstate colligere, quę sit hyeme comestura: sed latitat in concauitatibus arborum, aut cauernis terrarum, plumis spoliata. Quandoque etiam autumno capta hæc auis, educatur in vaporariis, vt quasi species falconum, ad venandum aptari possit. Sed degeneris naturæ suæ non oblita, deuorat omnes occurrentes domesticos pullos: & ob hoc posteà occiditur. Alio autem tempore ponit vnum ouum in nido fulicæ, & eius oua sugit: illa verò futuri euentus ignara, sedulò fouet ouum, pulloque producto ab eo necatur. Mirabile quoddam de cuculo refert Albertus lib. XXIII. quo quis loco primùm audiat alitem illam, si pes dexter circũscribatur, ac vestigium id effodiatur, hanc terram interimere pulices, vbicunque aspergatur. Præterea picorum genera plurima sunt in Aquilone, magnitudine monedularum, asperrima hyeme in corticibus arborum quærentes victum: quorum aliqui nigerrimi sunt, rubeam habentes cristam, aliqui glauci, aliqui virides, aliqui vario colore respersi, signa asperioris hyemis venturæ gemitu prænuntiantes.

Cuculus.
Coccyx.
Pulli pducunt alieno labore.
Caro coccycis dulcissima.
Cuculus errore fouet, captus pro specie falconum.
Mater necatur à pullo.
Picorũ genera varia.

De Prognostico diuersarum Auium.

CAP. LII.

ATISSIMO terrarum spatio incolis Septentrionalibus per maxima loca habitantibus, hæc suppetit ratio venturos euentus cognoscendi, præsertim in natura auium terrestrium, & aquaticarum more augurum, qui ex gestu, motu, volatu, voce, & garritu auium, futura prædicunt. Aues enim aquaticæ in terram volantes, procellam: & terrestres si ad irrigua, & loca palustria transuolant, serenitatem portendunt: de quibus in extenso Plinius loquitur lib. XVIII. cap. vltimo.

Prognostica quã ex auibus cognoscenda.
Aues aquaticæ.

Alauda cantu imminentem auroram prænuntiat.

Anser continuo clangore diras tẽpestates, pluuiamque aqua se spargens prædicit. Pectore verò puro, & candido, postquã lixus vel assus est, significat immensum frigus.

Alauda.
Anser.

Anates. Anates se sæpius balneantes, & mergentes pluuiam notant.

Ardea. Ardea nubes petens imbres, et procellas præsagit: dumq; mediis arenis tristis insidet, diras tempestates.

Bubo. Bubo noctis monstrum, in vrbe visus solitudinem imminere demonstrat.

Cornices. Cornices contra aquas clamantes, & aqua vel niue se perfundentes, copiosum imbrem præsagiunt, prout Isidorus allegat: Tunc cornix plena, pluuiam vocat improba voce, insidias etiam bestiis, vel hominibus paratas, aliaq; plurima mutabilitate vocis ostendens.

Coccyx. Coccyx eiusdem naturæ est cum cornice, fereq; garritu idem designat.

Coruus. Coruus est citissimus mutationis aëris nuntius: & alia crocitationis voce prophetat, quia LXIIII. voces formare dicitur, teste Fulgentio: alia voce auram tranquillam, alia tempestuosam, alia niuem, alia densam nebulam monstrat.

Cygni. Cygni à terra auolaturi, sublimiori volatu incolis relinquunt horrendum frigus, aliâs æstate nautis bonum omen, vt Aemilius ait:

Cygnus in auspiciis semper lætissimus ales.
Hunc optant nautæ, quia non se mergit in vndis.

Ciconiæ. Ciconiæ horas diei crepitatione rostri diuidunt: quod & Iordanes de Attila Aquileiam obsidente, & vincente attestatur.

Doffrinæ aues. Doffrinarum alpiū Noruegiæ aues, vti variæ & mirabiles sunt, ita incolis mira ostēdūt.

Diomedeæ aues. Diomedeæ aues Græcis tantummodò adulantur.

Hercinіæ aues. Herciniæ syluæ aues, lucentes frequentiori volatu, tenebras densiores signant.

Fulicæ. Fulicæ, seu fuligines clangore tempestates præsagiunt.

Gallus. Gallus noctis horas cantu diuidit: eoq; frequentius reiterato, frigus præsagit.

Grues. Grues circulari volatu in sublimi aëre serenitatem, humili autem tempestatem, præsertim ad mediterranea tendentes, & clamore pluuiam præsagiunt.

Hirundo. Hirundo deserens culmina inhabitare, eorum casum portendit: volatu aquas percutiens, tempestates: altè nidificans, in montibus tutè seminandum: humiliter, in vallibus ruricolis signat.

Ispidarum pelles. Ispidarum pelles & plumæ, parieti infixæ mutationem aëris, veluti coloris, ostentant: & Alberto teste, hæ aues custoditæ, thesaurum augere creduntur.

Lagus. Lagus ludens super aquas, tempestatem præsagit.

Mergus. Mergus à mari fugiens, grauissimam imminere tempestatem ostendit.

Meanta. Meanta tempestate imminente plus solito clamat, gaudetq; se præda submersorum posse satiari.

Noctua. Noctua in imbre garrula serenitatem, & in sereno tempestatem signat, voceq; importuna mortem imminere præsagit.

Nepa. Nepa gemebunda voce per aërem volans, nebulas densas, & pluuias signat.

Otis. Otis in culmine domus, vel turribus, ridenti sibilis cùm audit, fortissimū frigus ostēdit.

Pica. Picam cōem continuato garritu, lætos aduentare hospites, vbiq; signare receptum est.

Querquedulæ. Querquedulæ ferè omnes aquaticæ, quarum quædam species quercus aridas inhabitant, pauco vel multo garritu aëris mutationem significant.

Sturnus. Sturnus aurora surgente nimium murmurans, pluuiam: parum verò garriens, serenitatem præsagit.

Turdi. Turdi niuibus se balneātes tēpestates, et niuiū casus vehemētiores imminere p̄sagiūt.

Vlula. Vlula clamans tristitiam, silentio verò prosperitatem significat.

Vultures. Vultures agminatim volantes, strages hominum quò volant ostendunt.

Adducit etiam Volat. lib. XXV. plura alia volucrum signa, futuræ mutationis temporum, & elementorum, &c.

LIBRI XIX. FINIS.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE PISCIBVS.

LIBER XX.

PRAEFATIO.

BSOLVTIS præcedenti libro terrestribus atque aquatilibus auibus, eò relaxatur rerum ordo, vt ad natatilia in gurgite, vel fluminibus viuentia descendatur, videaturque quid in aquis Septentrionalibus producitur, quod præter vitæ spiraculum parum commune in forma, vel proprietate habeat cum cæteris bestiis aliarum aquarum, & regionum. Habent enim lacus & amnes Aquilonares, adeò multiplices piscium species, in figura, qualitate, & quantitate ab aliis distinctas, vt delectabilius esset vti eorum sapore, quàm altercari de nominum appellatione. Intuitus aliquando sum forum piscarium abundantissimum Venetorum: sed vix quatuor, aut quinque piscium genera, scilicet lucios, tenchas, anguillas, orches, ac squatinas reperi, quæ comparari poterunt Aquilonaribus piscibus multiplici varietate distinctis: quorum veriora nomina si Latino, vel Græco sermone elici, aut indicari nequeunt, veniam facilimè merentur sapore gratissimo, quando parum famelico stomacho de nominibus, vel æquiuocis (cuius nominis, vel generis sunt) ratiocinari proderit, vbi delicatius præparati, ac oblati iucundius exhilarent suos inquisitores. Nec fide carebunt, si insoliti sunt aut inuisi: quia in lib. De animal. conformi oīum sententia dicitur, diuersa aīalia sua propria sortiri loca, vt leones in Libya, & rangiferi in Suetia: ita & de auibus, piscibusque veniet vbilibet existimandum. In contemplatione enim naturæ nihil potest esse superuacaneū, nihilque incredibile conceditur intelligendum, vt vnicuique existimatio sua salua sit, quando conformioribus causis & rationibus approbata fuerit, atque rerum experientia corroborata. Cum Isidoro tamen animaduertendum est, quòd bestiis, & volatilibus prius (tanquam anteà visis) nomina imposita sint, quàm aquatilibus: & his, cognito eorum genere ex similitudine terrestrium animalium, aut ex ꝓpria specie, natura, moribus, coloribus, varietate, & sexu noīa data: similitudine, vt ranis, vitulis, leonibus marinis: ex moribus terrestrium, canibus, vulpibus, lupis, in aquis existentibus, eò quòd improba voracitate sua alios deuorant, vel persequuntur: ex colore, vt vmbris, auratis, aureisvellis: ex varietate, vt trutis, boctibus: ex figura, vt orchibus, rotis, serris: ex sexu, vt musculo, eò quòd sit ipsius balenæ masculus, cuius coitu concipit, producit, & lactat fœtum. Sed de his, & similibus particularius sequenti libro XXI. de piscibus monstrosis plurima successiuè ostendentur, vt interim via aperiatur ad loca piscibus magis abundantia.

Piscium spēs ī aquilone multiplices.

Pisces Venetorum multi, sed diuersi ab aq̄lonaribus.

Pisciū sapores potius q̄ noīa attendenda.

Aīalia diuersa loca congrua sortiuntur.

Existimatio sua vnicuique salua

De triplici Bothnia terræ Septentrionalis, & abundantissima eius piscatura.

CAP. I.

Bothnia, id est fundus vasis

Copia piscium maxima.

Merces exoticę

Merces internæ

Insulæ plurimę

Amœnitas singularis Bothniæ.

Turpitudo nulla in populo.

Ignorãtes vitia beatiores.

Thorna oppidum.

BOTHNIA, quæ sinum Gothicum, siue Sueticum ad Septentrionem terminat, latissima est terra, diuisa in tres magnas prouincias, Occidentalem, Aquilonarem, & Orientalem. Qui Aquilonarem incolunt, piscatu maximè viuunt: non quòd agrum sterilem habeant, sed quia tanta est his copia piscium optimorum, vt in omnium necessariarum rerum permutationẽ abundè sufficiat. Suntq; in omnibus rebus locupletes: siquidem ex Hispania, ac Lusitania optimum vinum, & sal: ex Anglia, & Flandria pretiosum pannum: ex Germaniæ ciuitatibus variam domorum supellectilem & ornatum, præter domesticum cultum: ex Suetia, & Gothia triticum, siliginem, hordeum, & omne genus necessarii leguminis illuc nauibus aduectum, comparant. Omne littus, insula, sinus, amnis, riuulus illic exuberantem piscium copiam toto anno, maximè tempore æstiuo, quo omnia ibi amœnissima sunt, præbet. Insulæ circa maris littora plurimæ sunt, & iucundissimæ: quæ herbis, arboribus, & graminibus, maximam recreandi delectationem exhibent. In arboribus auium diuersi generis suauis concentus: piscium mira varietas, sese super vndas ludendo efferentium: piscatorum maximus in omni loco prouentus: nulla illic nociua belua in mari: nullum perniciosum reptile, aut formidabile animal propè in terra: nullæ tenebræ tempore totius æstatis: nullus ardor solis: aër salubris, & temperatus: omnia ibi iucunda, quieta, & tranquilla. Verùm quod magis mirum est in tanta locorum, & temporum amœnitate, ac licentia, nullum turpis lasciuiæ facinus admittitur: castus, & verecundus inter homines vtriusq; sexus conuictus: nec incestus, nec fornicatio, nec adulterium fit, aut nominatur in illis: tantum enim valet lex Domini immaculata apud simplices illos populos, vt ipsorum castimoniæ multi in lege diuina doctissimi cedere videantur. Labitur ex montibus huius Aquilonaris Bothniæ (id est fundi maris) vndosus, & profundus amnis: qui duobus ostiis fertur in mare, relicto in medio breui spatio, in quo fundatum est oppidum, quod Thorna, id est

turrita

turrita insula dicitur: cuius latitudinis eleuatio est circiter 82. grad. longitu. 42. Est autem hoc oppidum in loco plurimum amœno, & commodo situatum: nec aliud emporium frequentius in toto tractu suppolari, quàm est hæc Thorna. Ad ipsam enim confluunt Rußi albi, Lappones, Biarmi, Bothnienses, Finni, Sueci, Tauasti, Helsingi, & complures alii, ex partibus Noruegiæ, per altißimos montes, & vastas solitudines, ac Iempthiam regionem: & hi omnes, partim oblongis nauiculis, incitatißimis fluuiorum casibus aptatis, partim curribus domitorum rangiferorum instar ceruorum vtuntur, partim etiam pandis perticis, quibus conspersa niuibus iuga montium citò superant, celeriq; allapsu concurrunt, vti in principio huius voluminis explanatum reperitur.

Thorna emporium valde frequentatum.
Nomina gentiũ

De multitudine Piscium huius Emporii.

CAP. II.

COMPORTATI pisces diuersarum specierum ex piscaturis superiorum fluminum in hunc locum, mercatoribus longinquarum prouinciarum rerum commutatione venundantur: & hoc in colligatis fasciculis quingentarum grauium librarum, quod pondus illic est vsitatius: & prætereà in maximis vasis sale conditi pisces, seu alio modo suauioris saporis conciliandi gratia fumigati. Ad hanc insulam frequentiorem nauigationem Holmenses, Aboënses, Raugmenses, & Eregrundenses, quotannis in maximo capiendo lucro instituunt, ac mercimonia non pecuniarum numeratione (eò quòd gens illa nummos non æstimat) sed commutatione rerum necessariarum, prout libro IIII. cap. V. fuit enarratum, distrahunt. Et id quidẽ fit, quia ad hoc emporium ob populi simplicitatem, ac credulitatem, plerũque à dolosis mercatoribus importata moneta, deprehensa sit falsa, vafro præsertim ingenio Moschouitarũ, qui illuc circa æstiuale solstitium (vti ego M. D. XIX. vidi) in magno numero, nauigia in humeris aliquãdo inter distantes aquas portantes, concurrere solent. Sed dolus eorum cùm detegitur, repentinã illicò recipit vltionem, prout superius lib. VI. cap. XIII. clarius patebit intuenti: vbi etiam de damnis vilißimæ monetæ plura dicuntur.

Rerum cõmutatio vbi exercetur.
Piscium diuersitas.
Nomina locorum.
Nũmi quo ĩ loco nõ æstimantur.
Moscouitarum gens astuta.
Dolus punitur

De piſcatura Salmonum.

CAP. III.

Salmonũ piſcatura vberrima

IX alicubi in tota Europa vberior ſalmonum piſcatura reperitur, quàm in Bothnico mari verſus Lappones, è quorum montibus & terris, vaſtiſſima flumina dulcium aquarũ deſcendunt: contra quæ pulcherrimo ſpectaculo, quaſi milites micantibus armis, ſub ſolari æſtu aſcendere videntur ſalmones, tanto præſertim agmine, vt ſuperiores montium aquæ prædam reſeruent piſcatoribus ſuis. Dicitur nanque ſalmo à ſaltu: caudam enim ore replicat, & reflectit, firmiter eam ore tenens, donec ſaltus agilitate locum abruptum conſcendat: ad quem tendens contra fluminis impetum, à propoſito non deſiſtit, quouſq; dulcibus aquis (quas auidè deſiderat) reficiatur: ac poſteà viciſſim deſiliendo, ad nota domicilia intra cauernoſas rupes reuertitur. Gaudet enim alternatim ſalſis, & dulcibus aquis. Creſcit hic piſcis in longitudine VI. vel VII. pedum, magno præualens robore, ſed ponderoſus & grauis: omniſq; quam habet agilitas, à potentia virtutis eius eſt potius, quàm à leuitate corporis. Hic, vt dicit Plin. lib. IX. cap. XVIII. olim præferebatur omnibus piſcibus marinis, & maximè in Aquitania. Carnes eius rubeæ ſunt: quæ licet dulces & gratæ ſint, valde tamen ſatietatem citò manducantibus ingerunt: quod verum eſt recentes auidius ſumptæ. Dum verò ſale condiuntur, gratiores æſtimantur, ita vt magno pretio ac multitudine emptæ, ad ſuperioris Germaniæ partes vſq;, primùm nauigiis, & demum curribus aduehantur. Neque genus hoc piſcium, quantũcunque capiatur, deficere videtur in loco natiuo ſuo. Vidi enim ego circa æſtiuale ſolſtitium in extremis Bothniæ littoribus circa Thornam, adeò magnam eorum multitudinem capi, atque in tanto numero extrahi, vt fortiſſima retia rumperentur. Nititur enim hic piſcis, dum ſentit ſe retibus preſſum, omnibus viribus ſe liberare, caudam ad os applicando, vt circulari ſaltu exiliat: idq;, licet tardus ſit, & piger ob ſuam pinguedinem, celerrimè oſtendit. Cor eius extractum diutius omnium cordibus animalium mouetur. In Rheno, & Viſtula, ac Duna, vel Dzuina prope Rigam in Liuonia, magno pretio comparantur ſalmones: hiq; fumo querno ad gratiſſimum ſaporem indurantur, prout

Salmo à ſaltu dictus.

Salmo 6. vel 7. pedum longitudine.

Carnes ſalmoĩs rubeæ.

Sapor ſalſus gratior.

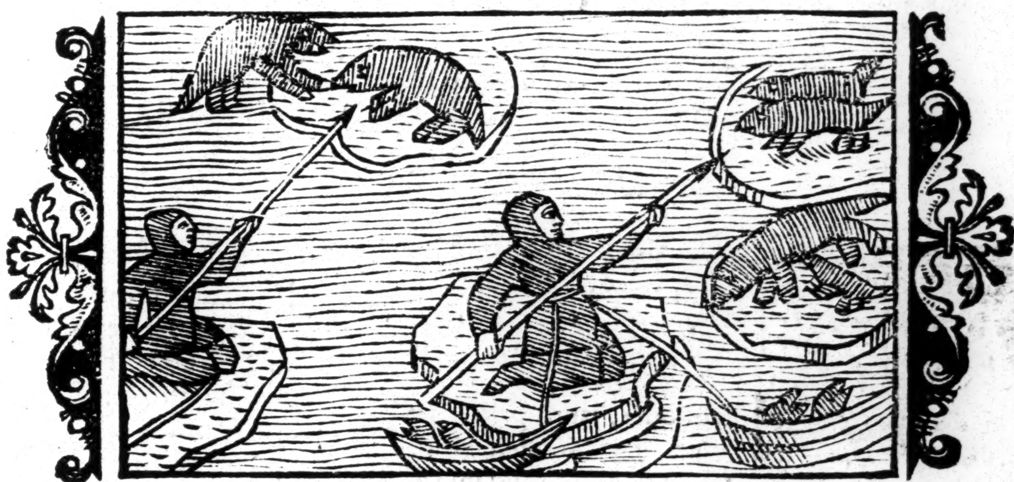
Modus exiliendi à retibus.

Salmoĩs cor diutiſſimè viuit

Sal. Germanici

tur, prout & generaliter fieri solet apud omnes aquas Septentrionales. In regionibus autem Ostrogothorũ ac Vestrogothorũ, etiam plurimi capiuntur. Flumina enim illic in plerisque locis XX. vel XXX. pedum altitudine reperiuntur, maximè penes Vestrogothos in prouincia VVermelandia dicta, quæ olim regio titulo decorabatur: vbi lacus dulcium aquarum, centum millibus passuum in longitudine, & XL. in latitudine patet, cui nomen Vener est: in quem XXIIII. magna flumina à montibus Noruegiæ illabuntur, vnum solum exitum versus Meridiem habentia: qui Trolhetta, id est, dæmonum caputium appellatur. In fluminibus illis recentibus in maxima copia salmones capiuntur: inque genere suo maxima producunt oua, ciccerculas, vel pisa in quantitate superantia, ac maculas nigras in cute respersas habentia cum magno decore. Maximus denique horum piscium, vbicunque capiuntur, quæstus est, & adhibito ingenio capiendi maior indies excrescit.

Salmones Gothici.
Lacus C. milliũ passuum.
Flumina 24 fluunt in vnũ lacum, ac vnum exitum habẽt.
Salmonum oua

De piscatura Vitulorum marinorum.

CAP. IIII.

QVIA in mari Bothnico & Finnonico maxima vitulorum marinorum, siue phocarum multitudo reperitur: idcirco naturam eius, & demum venandi modum, quem videram, paucis annectam. Vitulus marinus, qui & Helcus Latinè dicitur, à similitudine terrestris vituli sortitur nomen: habetque corpus durum, & carnosum, ideoque difficulter interficitur, nisi elisis temporibus capitis. Vox eius est vt tauri: quatuor habet pedes, non autem auriculas: quia regimen vitæ eius, & mansio est in aqua. Si enim auriculas haberet, multum humorem susciperet, natationemque sibi in aqua prohiberet. Animal generat cõpletum: parit vt homo omni tempore, sed maximè cum primis capris. Vitulus marinus pilo vestitus, auerso coitu, vt canis, inuitus adhæret: parit animal in terra more pecudũ, nunquàm tamen plures geminis fœtus, licet autor de nat. rerum dicat, tres. Fœtum non ante XII. diem à partu in mare producit, subinde assuefaciens. Ipsis in somno mugitus, vnde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam, vocemque pa-

Vituli marini.
Helcus.
Vox vt tauri.
Vituli marini partus.

riter & viſu populum ſalutant, incondito fremitu: nomine vocati reſpondent. Nullum animal grauiore ſomno premitur. Pinnis, quibus in mari vtuntur, humi quoq; pedum vice ſerpunt, ſurſum deorſumq; claudicantium more ſe mouentes. Pelles eorum etiam detractas corpori, ſenſum æquorum retinere traditur, ſemperq; æſtu maris recedente inhorreſcere. Dextera pinna vim ſoporiferam, ſomnoſq; alliciendi capiti ſubdita habet. Pauidi fulminū, tutiſſima putant tabernacula è pellibus vitulorum marinorum confecta, eò quòd ſolum hoc animal in æquore, vt aquila in æthere, à fulminis ictu immune eſt, & ſecurum. Octauius Auguſtus, licet non minus ſeuerus, quàm facilis & clemens patronus, ac dominus eſſet, tonitrua fulguraq; paulo infirmius expaueſcebat, ita vt ſemper, & vbiq; pellem vituli marini pro remedio circunferret. Pellis enim hæc ſecundum Albertum lib. XXIIII. piloſa eſt, nigris albiſq; maculis diſtincta. Hoc animal lactando, catulos mammis nutrit, duodecimo die in mare producens. In ſomno ita altè ſtertit, quòd ſomnus eius mugitus eſſe videatur, vt aliàs balena, roſmarus, ſiue morſus, & celetus in arena, vel monticulis eminentibus ſuper aquas.

Sõnus grauiſſimus. Prognoſtica ex pellibus. Octauius Auguſtus. Vituli marini deſcriptio.

De modo piſcandi eos, & eorum medicina.

CAP. V.

Mod' piſcandi vitulos marinos. Belua crudelis ĩ cõiugis interfectione. Modus alius capiendi vitulos marinos. Canicies piſci, vti homini accidit. Reuerẽtia ſenū. Fluxus & refluxus maris in pellibus apparet. Tẽpus ex veſtitu iudicatur.

ODVS verò piſcandi eos, ex ſupraſculptis imaginibus facilimè deprehenditur. Piſcator nanq; mentita pelle nigra, cum longa haſta ferro hamata, ſuper glacie curuatus iacet, mugituq; vitulum vocat, qui mox accedit, putans nouam ſuſcipere coniugem, propria interfecta: eſt enim (vt Albertus refert) ſuper omnes beluas crudelior vxoricida, vt vnam alteri ſuperinducat, donec ab aliqua earum in defenſione fuerit interemptus: verùm non conſortem, ſed iaculum, non luxuriam, ſed laqueum inuenit, vt occidatur. Nam ſpiculum per haſtam immiſſum, manet in corpore, donec debilitata belua ex ſuſcepto vulnere, per funem attrahatur. Capitur etiam dormiens, præſertim hamato mucrone, quia ꝓfundiſſimè dormit, vt & alii quidam piſces, de quibus infrà cap. de roſmaro ſequenti lib. dicetur. In aquis dulcibus naturaliter non ſunt vituli marini, ſecundum Albertum lib. XX. cap. III. niſi auiditate prædæ eò ſe conferant, vt infrà de captura halecum dicetur. Canicies vti homini, & equo, ſic quoque vitulo marino accidit: ſenectutiq; reuerentiam iuniores ſemper habent. Vbi enim in ſcopulis XXX. vel XL. vel plures dormiendo iacent, tanquam pecorum greges, fideliter notatum eſt, ſenes pariter, & iuniores ſeorſum dormire: vnde & ſeniore in aquas deſcendente, nec vnus è toto grege in ſcopulo montano, lato, vel in glaciei parte natante remanet, niſi pariendi cauſa. Huius animalis pili in corio detracto vbicunque fuerint, compoſitione, & erectione ſua indicant fluxum, & refluxum maris, veluti aliorum animalium marinorum, quæ piloſa ſunt. Nam ſi mare turbatum in fluctus ſurrexerit, & pilus ſimiliter erectus exurgit: ſi verò mare pacificum fuerit, pilus in planum ſternitur: ſicq; maris ſtatus in re inſenſata, & mortua deprehenditur. Bothnici nautæ prognoſticum ſuſcipiunt ex veſtitu proprio, de pellibus huiuſmodi compoſito, an mare tranquillum, & proſpera nauigatio ſit ſperanda, vel periculum in mari ſubeundum. Tranquillus in vita Tiberii ſcribit, pellem hāc ictum fulminis auertere, ne noceat. Et hoc quoq; repetit Volateranus lib. XXV.

Præterea Plin. lib. XXXII. asserit facies expauescentium morsum canis rabidi, perungi debere adipe vituli marini. Idem quoque adeps lichenas, & lepras soluit. Coagulum eiusdē vituli comitiales bibunt cum equino lacte: eodemque coagulo magi in lethargum vergētibus ad olfactum vtuntur. Coagulum phocarum etiam virtutem habet castoreo similem, & epilepticis prodest. Item pro præfocationibus matricis, mulieribus bibitum valet: verùm coagulum integrum in aqua manet, sophisticatum mox soluitur: quod attendant medici.

Medicinæ ex vitulo marino.

Adhuc de virtute huius bestiæ.

CAP. VI.

EL etiam horum vitulorum marinorum ad multa valet, si quis Dioscoridem quæsierit. Item bestiæ hæ adeò animosæ sunt, vt audito tonitru, visoque fulmine ac coruscatione, gaudentes ascendant planos monticulos, sicuti ranæ exultant accessu pluuiarum. Nauigaturi Bothnienses, seu Aquilonares nautæ, versus Germaniam in asperrima hyeme, pinguedine huius beluæ liniunt tabulas nauium, ne glacie congelentur ad nauis demersionem. Item pinguedo hæc, Seeltraän vulgariter dicta, plurimum valet ad inungendum diuersa genera coriorum, ac pellium, quas alutas appellant: vnde caligæ molliores conficiuntur: quemadmodum videtur, quomodo in Prussia hac pinguedine per aquarum rotas aluta præparatur, atque distrahendi gratia in Flandriam, & tandem in Italiam, Galliam, ac Germaniam transportatur. Tergora etiam bouina, nisi vncta fuerint hac pinguedine, vel ceti, non valent ad conficiendum ocreas viatorum in pluuia, eò quòd arcet omnem humiditatem, & diutissimè conseruat eas: nec mures hac pinguedine calceos, vel ocreas vnctas rodunt, aut lora equorum ad præsepia ligatorum, sicuti alia, scilicet bouina, vel arietina pinguedine vncta. Immò hoc bonum naturaliter inest huic corio, vt fulmine non tangatur, vbicunque fuerit alligatum. Item superius lib. XI. cap. XXIII. plura notata sunt de hac pinguedine, quomodo tempore obsidionis super aquas inter glaciem apertas effusa, impedit congelationem.

Naues perūctæ pinguedine vituli marini nō congelantur.

Pelles syluestriū & domesticarum caprarum vnguntur pinguedīe vituli.

Pīguedo vituli marini ad multa vtilis.

De perplexitate comedentium carnes huius Vituli tempore Ieiunii.

CAP. VII.

VM hoc animal carnem habeat, & laridum, more domesticorum porcorum, nonnulli scrupulosè se torquent, ne his, scilicet interioribus carnibus, vescantur in Quadragesima, ea securitate, sicuti lardum vel pinguedinem, quę foris est, & auulsa carnem retinet sibi coniunctā. Quocirca rectoribus Ecclesiasticis hęc causa discutienda cōmitti consueuit: dumque in vnam, & alteram partem physica ratione multa adduci, probarique solent, nec satis concorditer diffiniri, simplicioris ingenii viri, multis post-

Vituli marini pinguedo comedit diebus ieiuniorum.

habitis causis, in vtrãq; partem prolatis, dicunt, & probant, ex ipso vitulo marino sumendam fore demonstrationem, hanc videlicet, vt cùm partum fecerit in littore, si ad syluas à venatore compulsa belua fugerit, abstinendum eius esu erit tempore prohibito: si verò ad aquas, securissimè ea vescendum erit. Et ita seruatur, vt infinitę hominum multitudines hac pinguedine vtanť in obsoniis suis, loco olei: atq; ob eã causam carnes in maxima quãtitate, veluti latera porcorũ, in vasa recluduntur. Pinguedo tamen huius vituli marini solidior, defertur ad amplam Germaniam. Solebat nihilominus esse valde vtilis, & delectabilis olei vsus in Aquilonaribus regnis, immò & lucrosus quæstus ipsis mercatoribus, donec ipsimet Lutherano dogmati petulanter adhærentes (quatenus omne ieiunium tollerent) dixerunt populo, quòd Hispani lauarent suos leprosos in oleo, ideoq; nequaquàm eo vescendum. Illisq; creditum est, nec quisquam amplius oleum ab ingeniosis illis impostoribus emere in animum sibi induxit: & ita in hac parte bonum quæstum se perdidisse lugent, tum etiam in aliis rebus indiscretè diffamatis.

Vitulus iter pisces cõputat', rectè i quadragesima mãducatur.

Lutheranorũ detestabilis impostura.

De Lupis, siue Luciis.

CAP. VIII.

SVNT lacus dulcium aquarum in montanis Lapponiæ, CCCC. milliarium Italicorum longitudine, latitudine verò C. & amplius: in quibus tanta est luporum aquatilium (quamuis & aliorum piscium) copia, vt non solùm alendis hominibus, per quatuor amplissima Septentrionalia regna sufficiant, sed etiam latius sale, soleq; siccati nauigiis, velut lignorum magnæ strues, in amplam Germaniam vendendi exportentur. Itidem de lacubus Finlandiæ censendum erit. Est igitur lupus, piscis fluuiatilis, ore lato, dentibus acutissimis, minorum piscium deuorator: cui tamen perca squamis, & pinnis asperrimis armata resistit, vt sibi non præualeat: tamen ex insidiis transuersam percam, ore compressam lupus ipse minutim lacerat, & deglutit: adeò nullus, etiam armatus piscis, à voracitate eius permanet immunis. Vescitur

Lacus maximi dulciũ aquarũ.

Lupus piscis, seu lucius vorax.

lupus

lupus, seu lucius, bestiis venenosis, vt bufonibus, ranis, & huiusmodi: nihilominus ægrotantibus consilio medicorum deputatur inter sanos cibos. Retibus inclusus facilimè euadit, si attrahendo retia piscatores lento vtuntur tractu: celerrimè etenim retia attracta non euadit. Lupus hic aquatilis nominatur, & si fluuiales aquas, cibumque pro vita sufficientem habuerit, successu temporum ad longitudinem octo pedum euadet: piscemque ferè ad sui magnitudinem vorat. Nam vbi victum subegerit, caput primùm ore comedit, quo digesto, paulatim sequentia, donec totum consumat. Pari quoque generi suo parcere recusat, vel ob naturalem crudelitatem, vel quia auidus est cibi, rapinæque impatiens. Prætereà & propria semina persequitur, vbi induerint formam piscis: neque à spinas acutas, ac squamas aculeatas habentibus abstinet: stomachum nanque habet ita gutturi continuatum, quòd aliquando eiicit eum, auiditate glutiendi piscem.

Lup' piscis etiã venenosis bestiis vescitur.

Lup' caput piscis, & squamas aculeatas primò comedit.

De eiusdem Piscis captura.

CAP. IX.

OEMINA huius piscis cùm oua spargit, multum à loco, vbi morari consueuit, abscedit, ibique oua parit, vt filii sui non sint sibi impedimento ad prædam capiendam: idque fit vel naturali crudelitate, vel cibi, vel rapinæ inuidia. Capitur multis modis, hamo videlicet lato, ex aurichalco, vel rutilante ære ad hoc fabricato, cui appositus est piscis cãdidi coloris. Item furca ferrea dẽtata sub tenebris, ad ignem piceis tedis accensum: quem cùm auidè miratur, ferro furcaque percutitur. Insuper quãdo sub glacie ludit in fine Martii: tunc enim proiicit oua, tantumque strepitum valido capitis motu aquæ ostendit, vt vltro piscantibus signum suæ capturæ demonstret. Domunculis etiam capitur, ex asserculis longis confectis, ac in arundine firmatis: quas ingressus grassatur in quoslibet pisces deuorandos. Proceres gulæ, qui hosce pisces in piscinis pro claris hospitibus excipiendis, præcipuè in Germania seruant, plus in eos singulo mense expendunt, quàm in equos ad equestrem militiam enutriendos. Sexaginta enim lupi magni mense vno plures pisces, quos carpiones vocant, aliunde quæsitos, pede humano longiores, piscinis immissos consumunt, quàm aliàs equi decem in pabulo. Habent etiam nonnulli, nedum pro voluptate, sed domestico vsu fabricatas penes aquarum littora lacunas, vbi piscium agmen sub libera captiuitate ludentium, & delectatione reficit animos intuentium, & hospitibus parat appetitum. Currunt auidi ad manus hominum, & antequàm cibi fiant, escas expetunt. Pascit homo delicias suas, & dum habet in potestate quod capiat, frequenter euenit vt repletus omnia derelinquat. Lupi autem sale conditi, longo tempore inter castrenses cibos seruantur. Sed siccati sole, sale, & vento, longè vtiliores sunt: quia crudi fuste, vel malleo contusi, escam exhibent conuenientem. Sale verò conditi viscositatem sibi annexam etiamnum retinent. Dentes luporum combusti mediocriter, & in puluerem redacti, rupturas equorum sub ephippio aspersi, atque membrana cooperti, continuò sanant.

Cautela captandæ prædæ.

Lupus piscis capit' vario mõ.

Lucius sub glacie ludit.

Proceres gulæ.

Lupi carius pascuntur quàm equi

Lacunæ pisciũ.

Hõ pascit delicias suas.

Lucii sale cõditi, & siccati boni.

Luporum ossa sanant equorũ rupturam.

De Piscatione per flammas.

CAP. X.

QVIA superiori cap. de furca ferrea dentata, qua lupi aquatiles facilè capiuntur, mentio facta est: ideò prima virtus eius erit hic ostendenda: quia ea, ob plures hamos, sagaces piscatores in captura luporum, ac anguillarum præcipuè vtuntur, maximumq; quæstum facilitate talium instrumentorum assequuntur: eo tamen modo, quòd in lintribus monoxylis, aut duobus ex lignis confectis, in prora piceis tedis alacriori, quoniam tenebræ sunt, suscitata flamma, videant lupos, & anguillas admirationis causa in magna multitudine accedentes, atque eos ferro hoc hamato transfossos, ad vsus suos retrahant. Quandoque etiam suppositis lignis grossioribus, in natantibus crustis glacialibus extructo igne, simili ferro, quasi in nauicula starent, acquirunt pisces: qui ita stupidi redduntur, vt nullum adesse periculum putent. Similiter & frondibus in nauigio erectis capiuntur, quibus pisces quiescendi gratia sese submittunt. Sæpe etiam accidit, vt sæuientibus tonitruis, anguillæ tanquam non securæ in gurgite, aquas exilire volentes, vel retibus, vel hamis, vel cassibus, ac ligneis ædificiis quadratis perforatisq;, in maximo numero capiantur: & hinc est maior incolarum prouentus, quando tonante cœlo ab antris excitantur anguillæ, aliâs difficulter exituræ. Item appenso sufficientis ponderis saxo, cuneata vasa lignea perforata, culmis pisorum repleta, & ad fundum vsque demersa, pro ingressuris piscibus seruant. Nec frustra: alligatis enim funibus extrahuntur ad summum vsque repleta. Is modus est nouiter inuentus, & mirè lucrosus. In hyeme latent in limo profundo, vbi stagna non congelantur: quæ si totaliter glacie constricta fuerint, simul omnes respiraculum ab aëre non habentes, pariter suffocati moriuntur, prout aliâs vidi, & infrà de glaciali piscatura dicetur. Diu etiam, scilicet sex diebus anguillæ extra aquas, præsertim Borea flante, in agris pisis consitis viuere solent: sed sabulo, vel cinere sparso, inde egredi non possunt. Mirè delectantur sub frumentariis molendinis, ob dulcedinem farinæ minutatim descendentis. Maxima anguillarum multitudo in Aquilonaribus terris reperitur, tam sale conditarum, quàm fumo siccatarũ: & hæ crudæ comedũtur. Quomodo autem glomeratæ anguillæ mirabili

Instrumẽta piscandi aptissima.

Pisces stupidi.

Anguillæ eleuãtur ad sonum tonitru.

Modus nouus capiẽdi pisces

Anguillę 6. dieb' extra aquas viuunt.

Anguillę crudę comedũtur.

rabili multitudine voluuntur in lacu Benaco, in agro Veronensi, mense ferè Octobri, videatur Plinius lib. IX. cap. XXII. vt in excipulis eius fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum millium globi reperiantur. Anguillæ glomeratę in lacu Benaco.

De æstiua Piscatione, & Aucupio.

CAP. XI.

DVO præcipuè obseruare solent prouidi piscatores, vt in aurora ante solis ortum, quando visus piscium maximè fallitur, gregatimq; cibaria quærunt, & cum magno silentio piscari possint. Imago igitur superioris hominis, duobus officiis, exercitiisq; notatur, aucupis videlicet, & piscatoris. Aucupis, ob maximam aquatilium auium multitudinem, anatum, fulicarum, & mergorum: quæ æquo euentu, laboreq; super caput callidè rapiuntur, vt inferius pisces in aquis. Eliguntur ad hoc perficiendum aridi fungi betulini ligni, quos maximos ea regio gignit: qui per vadosas aquas proiiciuntur, vt vagantes aues sint securiores. Auceps autem magno fungo, vti galea, caput contectus, ac mentotenus stagnum ingressus, insidias eis vt struat, ad volucrum natantium agmen progreditur: hæ viso fungo capiti aucupis imposito, persuasum sibi habentes, vnum esse ex reliquis natantibus, appropinquantes manu ipsius aucupis intercipiuntur: & ita successiuè plures accedunt, similiter interficiendæ. Nam auceps exerta sensim manu, volucrem incautam cæco raptu pedibus prehendit, & demersam subtrahit in manticam ad id præparatam. Cæteræ volucres sua sponte subnatasse comitem arbitratæ, quærendi victus causa (vti solent) nil sollicitæ, omnes suum iter prosequuntur, vt sic in aucupis & ipsæ manus cadant. Quòd autem altera manu amplo casse piscatur, non frustra agit: quippe aqua pedibus eius turbata, piscium oculos alioquin debiles, debilissimos facit, adeoq; incautos reddit, vt vltrò in retia tendant. Præterea hamo post tergum, brachiumq; longo fune dimisso, non importunè piscatur. Vbiq; etenim tanta piscium occurrit multitudo, vt quibuscunq; piscariis instrumentis, etiam singulis membris applicatis, fa-

Piscatores duo obseruare debent.

Aucupiũ, & piscatura simul fiunt.

Volucres nõ fugiũt à capiẽte.

Pisciũ multitudo capitur variis ĩstrumẽtis

cilimè capiantur, maximè in finibus maris, & fluminibus, quò magna societate se recipiunt pisces, vt tranquillius tempestatibus liberati ac securiores degant. Sed nullibi tuti, vbi humano ingenio poterunt deprehendi.

Adhuc de ingeniosa Piscatione.

CAP. XII.

EST & alius modus piscandi sonoris insidiis inuentus, cùm constet, plurimos pisces sensum auditus habere, vt soni dulcedine rapiantur. Retia tendũtur in longum aquæ, vel in transuersum, & ante retia super aquas instrumentum instar arcus, ita vt fluitet super vndas: in superiori autem huius arcus parte nola, seu campanula suspenditur: ob cuius sonum pisces gregatim adueniunt, tinnitum nolæ mirantes: vnde apertis insidiis capiuntur. Quidam pisces domesticantur, iuxta Alber. lib. XXI. cap. VI. vt campanæ sonum audientes, ad alimentum capiendum conueniant. Præterea naturalium scriptorum turba delphini insaniam, quanta soni dulcedine rapiatur, enarrat: præsertim Solinus cap. XXII. Nec pigeat vnum referre casum, quem vidi: citharœdum videlicet in aperto mari cithara acuto sono canentem, plurimos allexisse delphinos: qui postquàm spatio vnius horæ sonum in tranquillissimo mari (vbi nec festuca ventis mouebatur) audierant, flatu, caudaq; turbârunt aquas: cumq; abiere, signum grauitudinis fortè monstrantes, extemplò secutæ sunt tempestates tam horrendæ, tamq; sæuæ, vt vix vita ex adeò magno periculo liberari potuerit. Quidam etiam piscatores pisciculos filis alligant viuos, filaq; per longum & latum trahunt, vt maiores ob prædam, & voracitatem grassantes reti circumueniant. Quidam etiam fossas faciunt iuxta fluminis ripas, vt aqua ingrediatur, tabulisq; obstruunt, vt pisces quietem capturi, ibi delitescant: qui deinde per insidias rapiuntur: idq; frequentius autumno, quàm æstate contingit, propter sæuiores tempestates. Quidam etiam ponunt oblongas cuneatasq; sepes, ex saxis lignisq; congestas in modum pyramidalem, ad medium fluminis vsq;: ne tamen vicinis publicus piscium meatus, qui per medium flumen protenditur, venaq; regia huius gentis appellatione nuncupatur, omnino occludatur, atque sic in orificio pyramidali, vbi nassa depressa, ac extensa manet, conprehendantur.

Pisces cãpanæ sono capiunt.

Delphini citharę sono cõgregantur.

Delphini tẽpestates indicant

Modi diuersi capiendi pisces.

Vena regia piscium.

De gla-

De glaciali Piſcatura.

CAP. XIII.

HOC capitulum modum oſtendit diuerſum, qualiter ſub glacie capiuntur piſces, Borbochæ dicti, ſeu Lake vulgari gentis idiomate appellati: quos piſcatores ſub tenui glacie viſos, ictus grauis mallei ſtupefactos, ſubtus ſiſtere cogunt, atq; ſupinato motu peruertere ventrem, vt glacie perforata, eos apprehendant ſemiuiuos. Et hic modus circa ſolſtitium hyemale frequentius vſu venire ſolet. Eſt & alius modus piſcandi ſub glacie, cæteris communior, per hamos: quibus piſciculi alligati, maiores ſui dulcedine inuitant ad rapinam, lupos præſertim, qui reliquis piſcibus perhibentur magis inſatiabiles. Mittitur ſubtilis funis LX. vel C. paſſuum, inter duo foramina longè directeq; diſtantia, per noctem integram, ſub glacie cum hamis plurimis dependentibus permanſurus: quem cùm piſcatores ſequenti die viciſſim extrahunt, miram piſcium multitudinem conſequuntur: hiq; piſces de varia ſorte ſunt, & vt plurimum valde pingues, propter meliorem paſtum, & tutiorem quietem, quam obtinent in frigidis locis, præſertim in lacubus degentes, & maſculi, qui fœminis ſunt pinguiores, præter halecem, vt in fine dicetur. Dicit etiam Ariſtoteles lib. VIII. cap. XIX. De animal. quòd aliquando per algorem accidere videtur, vt piſces moriantur: & propter hoc, cum alibi, tum in Nauplio agro terræ Argiuæ, in vadis, fluuiis, ac lacubus, multos cæcos captos eſſe, cùm hyems fuiſſet aſperrima: præterea multos albos habentes oculos. Capitones maximè, ac mugiles per hyemem de facili excæcari, ſi modum aqua exceſſerit: oculoſq; eorum albeſcere, & macilentos circa hoc tempus capi: deniq; per nimium frigus ad poſtremum interire. Quæ poſitio veriſſima eſt, ſcilicet quòd glacie incluſi moriantur, niſi rupturam, aut reſpiraculum aliquod habuerint, vnde auram ſumant: præſertim anguillæ, quas VI. vel VIII. pedum longitudine, glacie reſoluta, putridas aliquando extrahi vidi, reliquoſq; piſces mortuos, & fœtentes: ac ob id poſſeſſores lacuū, & ſtagnorum, ſæpius aperturas faciūt glaciales: moxq; piſces ad aëris reſpiracula accurrētes, manibus capiuntur, atq; ſuper glaciem diſperguntur: vbi continuo frigore conſtricti, per to-

Borbochæ piſces.

Piſcatura hamata.

Lupi inſatiabiles.

Piſces variæ ſpeciei extrahunt.

Piſces maſculi pinguiores.

Piſces glacie incluſi moriunt.

Piſces manibus capiuntur.

tam hyemem recentes manent: & ita in remotas partes vendendi, vel rerum commutatione distrahendi gratia, ad publicam vtilitatem exportantur.

De modo reducendi congelatos Pisces ad mollitiem, vt coquantur, & Piscatura in hyeme.

CAP. XIIII.

Modus expellẽdi gelu à pisci bus cõgelatis.

Homines frigore adusti quomõ sanantur.

CONGELATI pisces instar duri ligni, vel saxi, decoquendi, primùm ponantur in frigidissimam aquam, vt resoluantur squamæ, & mollescant: & nequaquàm in calida aqua: quia nedum squama resoluitur, sed noxiam etiam viscositatem inducit, & insipidum piscem reddit: quẽadmodum et homines in pedibus, vngulis, aut digitis frigore adusti, aqua frigidissima sanant̃, quę calorem genuinũ paulatim iterum reducit, vbi calida aqua eum totaliter adimit, nec vnquam ad adustas partes redire permittit. Quare autem id fieri debeat, inter problemata Aristotelis, & Plutarchi, atq; alios naturalium rerũ indagatores, quatenus opus fuerit, rationes requirantur. Præterea alius modus, quàm supradicti, in hyeme piscandi seruatur, scilicet quòd piscatores foueam prope ripam faciant, atque canalem currentis aquæ largum constituant: quem in continuo motu, ne congeletur, obseruant: vt pisces recentem aërem capturi, eò se conferentes capiantur. Estq; notandum secundum Aristotelem loco suprà allegato, quòd omnis piscis naturaliter in capite lapidem habens, hyeme magis lædatur, quàm qui non habet: quia huius lapidis rigor efficit, vt per algorem huiusmodi pisces gelentur, & ob frigus ingruens profunda petant: de quorum genere sunt chromes, lupi, phagri, vmbræ, atque hi, qui vulgari Gothico Torsck, Batauorum verò vocabulo Cabbelau dicuntur: qui etiam totum ferè per annum longis hamis ex fundo maris trahuntur. Huius generis pisces Reuerendissimus ac Illustrissimus Elector, & Princeps Imperii, Dominus Adolphus Archiepiscopus Coloniensis, inter alios optimos adduci Tridentum M. D. L I. tempore Concilii generalis iussit. Pauci tamen Prælati Italicæ nationis hos pisces, licet delicatè præparatos, ob soliditatẽ quã in se continent, ausi sunt gustare: mihi verò gratissimi erant, ob connatum saporem, satis multis annis intermissum. Dicit insuper Plinius lib. IX. cap. LVII. in Ponti regione apprehendi quosdam pisces in glacie, maximè gobiones, non nisi patinarum calore vitalem motum facientes. In his quidem, tametsi mirabilis, est tamen aliqua ratio. Demum corticibus tiliæ, palustribus iuncis, cannabi, ac lino omnes Septentrionales ad texenda piscibus retia vtuntur: piceq; liquida perungunt, salmonum præcipuè: denique fortissima sint, instar capiendorum vrsorum, summopere prouidere oportebit.

Modus capiẽdi pisces ĩ foueis ripalibus.

Lapis in capite piscium.

Torsck. Cabbelau.

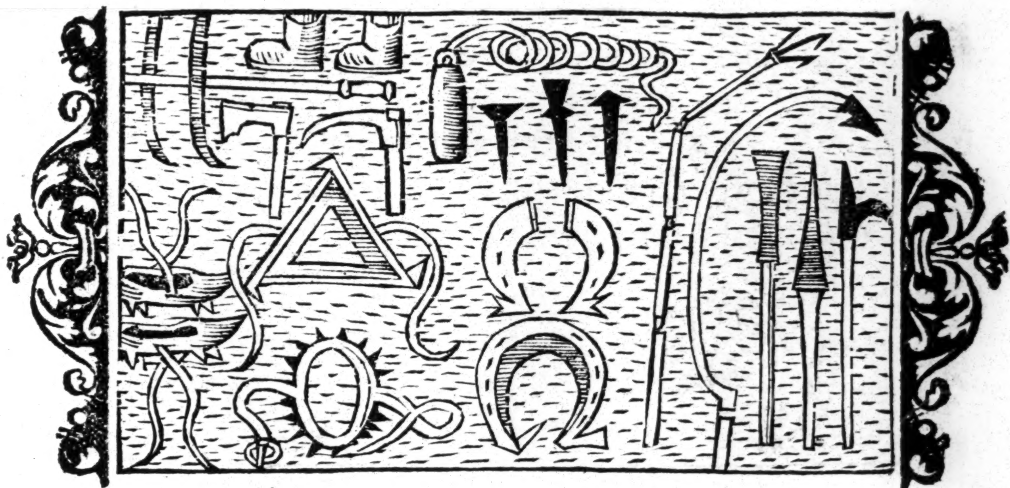
Archieps Coloniensis.

Gobiones.

Retia vnde fiũt

De glacia-

De glacialibus Instrumentis.

CAP. XV.

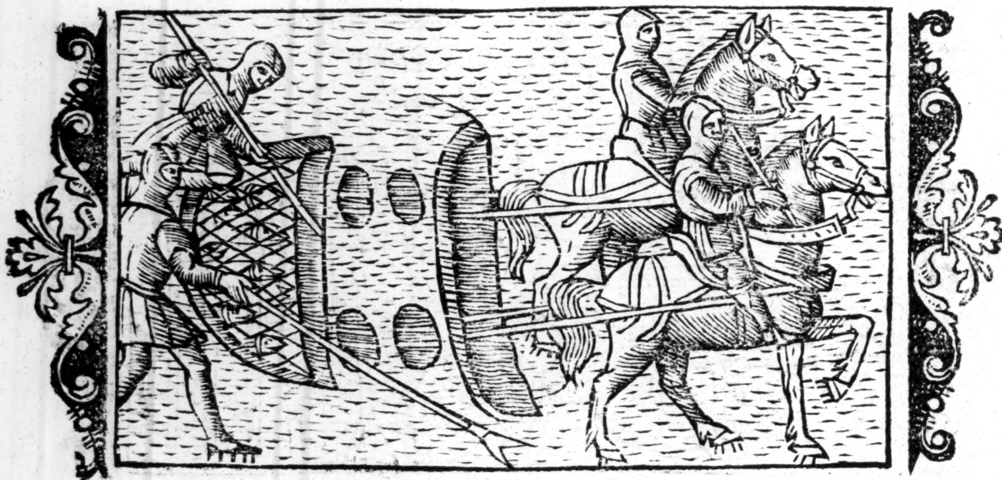
HAEC imago multorum aliis nationibus inuisorum instrumentorum, glaciem calcandi, perforandiq́ formam demonstrat: sine illis enim impossibile est tantam soliditatem penetrare, vt saxea illa durities excauetur, pro foraminibus incidendis, diuidendis, ac piscibus extrahendis: vel in tanta lubricitate gressus, aut cursus intentandi, & producendi: quemadmodum superius lib. primo cap. XXVIII. specialius de quolibet instrumento, & causa eius reperitur expressum: immò latius in re militari, & glacialibus bellis, quàm necessaria sunt similia instrumenta, lib. XI. cap. XXIII. & pluribus sequentibus demonstratum est: vbi etiam qualis sit vestitus militum armatorum in vehementissimo gelu, & longissima nocte, cum similibus ad bellum requisitis, satis copiosè enarratum. Hoc autem capite sufficiat hæc instrumenta monstrasse. Horum verò instrumentorum ad glaciei soliditatem effringendam excogitatorum, Herodianus quoq́ lib. VI. meminit, dicens, Rhenum & Danubium hyemis tempore frigore obduci: ac equitibus patêre campi instar, & adeò rigidos, vt qui hausturi ex illis aquam sint, non tam vrnas aut vasa secum, quàm secures & dolabras portare: cæsamq́ inde aquam sine vllo vase veluti lapidem auferre posse.

Instrumēta rum pendæ glaciei necessaria.

Vestitus militaris qualis i hyeme.

Aqua tanq̃ lapis portatur.

De Piscatura equestrium piscatorum.

CAP. XVI.

ODVS hic piscandi supra glaciem, in magnis lacubus, & dulcibus aquis, ac finibus salsi maris, singulo quoque anno à mense Nouembri in finem Martii, & amplius, quoties opus fuerit, pro multitudine piscium capiendorum obseruatur. Siue enim glacies spissa, siue niue cooperta, siue clara, siue lubrica, aut prout frigore constricta sit, apparuerit, aut quomodocunque natura eam produxerit, nunquàm deest ingenium, aut voluntas publicæ vtilitati in necessariis rebus fideliter inseruiendi. Ita frigus & æstum pariter æquo animo tolerant populi Septentrionales. Pro calcanda verò glacie, calceis tabulatis vtrisque pedibus congruentibus, ferreæ cuspides triangulares, æqualiter in glaciem lubricam cuspidibus versis alligantur: quo fit, vt ad omnem motum solidior figatur gressus, quemadmodum in firma terra. Si ferrum non adsit, nudis sotularibus sine cadendi formidine firmiter gradiuntur piscatores. In calceis verò corii vncti, nequaquam stabiliuntur pedes, propter gelu, quod corium huiusmodi illicò induratum in glacialem lubricitatem conuertit: maximè si rara nix vnius noctis, aut mediæ super glaciem sit respersa: quia hæc improuisum reddit casum in momento: alta verò, siue spissa, vestigiis solidiorem incessum et cursum permittit. Volentes igitur piscari sub glacie, duo magna foramina, latitudine VIII. vel X. pedum, centum & quinquaginta, vel CC. passibus, à seinuicem directò distantia, aperiunt: inter quæ XXX. vel XL. minora foramina, latitudine vnius pedis & semis, ab vtroque latere distantia XXX. pedum, intermedia constituunt: tum per ea à primo grandi foramine immissos funes hastis longis sub glacie dirigũt, directosque ad alterum magnum foramen, extremas horum funium partes sessoribus equorum extrahendos committunt: iniunguntque, vt eò velocius equos ad trahendum incitent, quò retia ad exitum properare videntur, ne pisces captos se sentientes, maximè lupi, impetuoso strepitu retia frangant, & euadant. Et sic extrahuntur plerunque pulcherrimo spectaculo, adeò grandi multitudine, & diuerso genere pisces, vt non libra (cuius vsus ibi non est) sed integris plaustrorum, magnorumque vasorum mensuris diuidantur.

Marginal notes: Ingeniũ capiendorũ piscium varium. — Modus calcãdi glaciem. — Calcei vncti lubrici in glacie fiunt. — Casus improuisus in glacie. — Mod' piscandi cũ equis sub glacie. — Lupi super oẽs pisces retia irrũpere conanſ. — Pisces plaustris non mensuris diuiduntur.

De cursu

De Cursu glaciali pro Piscibus, vti aliâs pro pallio, & cur sæpius Piscatura instituitur.

CAP. XVII.

CCIDIT plerunque, vt in tanta multitudine piscium, viri iuuenes pecuniam nō habentes, à piscatoribus gratiam & fauorem obtineant, quòd celeritate glacialis cursus, posita meta longissima, in lubrica glacie aliquam piscium quantitatem stadio completo, assequi sua fortuna valeant. Nec eis negatur, quod honestè, vel laboribus meruerant, vel alia liberalitate eisdem sit vltrò concedendum. Communiter XX. vel XXX. magni pisces (qui fortè totidem florenos valerent Romæ) proponuntur eisdem lucrandi. Ad hunc tamen cursum pro pallio, siue brauio, equorum & hominum, in simili casu repetendum veniet cap. XXIIII. ac XXV. libri primi huius voluminis. Quòd autem tanto labore, & industria sub glacie sit piscandum, multiplex ratio vrget, tempus scilicet propagationis piscium, quorum plura genera in asperrimo frigore oua emittunt: qui societate plures pisces, non naturali amicitia sibi coniunctos, sed tanquam suorum ouorum deuoratores habent. Vtilitas etiam, & necessitas publica vrget, vt de abundātia piscium populo prouideatur: naturaq; piscium exigit: qui nisi glacie perforata respiracula susciperent, quotquot in flumine, vel stagno versantur, subitò morerentur. Pisces longi miro modo impinguantur vento Septentrionali, quemadmodum lati aura Meridionali. Neq; vno solo lacu, sed ferè in omnibus tempore hyemis, fit hæc, vel similis piscatio glacialis, maximè in amplioribus stagnis, vt sunt Meler, Vener, & Vether, lacus recentes: tempusq; hi demonstrant, naturali sua proprietate, quo tutè in eis piscatio fieri non possit. Vether autem præcipuè suam naturam hominibus, ne ob hoc graue aliquod periculum incurrant, significat: tempore enim resolutionis glacierum vehementissimo strepitu incipit ebullire, & à fundo commoueri, magnaq; violentia rumpi in paruas rimas, vel scissuras, quæ plerunq; fiunt in glacie: & has in modico temporis spatio valde latas faciens. Licet autem tunc glacies in densitate etiamnum plus, quàm palmas VI. vel VII. habeat: tamen cooperante superiore impetu venti, tota in plures

Cursus pro piscib', vt aliàs pro pallio.

Causa piscandi multiplex.

Pisces quidam societatem sequunt ob oua deuoranda.

Pisces longi, & lati diuersis vētis īpinguātur

Lac' insigniores

Vether lacus singularis naturæ

Cognoscētes virtutē huius lacus, fugiūt ad littus vitā saluaturi.

particulas diuiditur, ita vt multi pedestres, vel equestres super ipsam existentes, sæpius submergantur, si eius naturam ignorent, aut negligant, celerrimè fugiendo ad littus, seruare vitam: vel saltem audita, & visa horribili glacierum collisione, maiori particulæ natanti adhærere, quæ vi ventorum celerius iactatur ad littus. Inuocatione tamen Sanctorum, multi ab his periculis, vt in legendis eorum sæpissimè refertur, miraculosè liberantur.

De mirabili euentu huius glacialis stagni.

CAP. XVIII.

Euentus casualis, sed notabilis.

VRICOLA quidam plaustrum fœni ex aduersa parte huius lacus (Italicorum milliarium XVI. in latitudine, longitudine verò LX. habentis) in aliud littus transuecturus, audiuit crepitum fieri, atque glaciem in rimas exiguas paulatim rumpi. Quocirca intelligens naturam eius, citò viscerum inferiorum vrgente impetu, illam ruptum iri, ac fuga opus esse, vt quàm celerrimè suæ consuleret saluti: relicto plaustro fœni, equis citatis velocissimè festinauit ad proximum littus. Quod quatuor armati equites retro eum constituti videntes, hunc celerrimè (quasi furem, aut latronem, propter eorum accessum præ nimio terrore fugientem) velocissimeq; insequuntur, atq; in littore apprehendunt: & causa intellecta, quòd ob crepitum glaciei mox resoluendæ, secundum experientiam eius, ac nullum maleficium, aufugisset, valde lætati sunt, se præter suam intentionem, tum etiam industriam à suffocatione liberatos fuisse. Vnde & rusticus ille eisdem in littore demonstrauit, plaustrum suum non in glacie, sed apertissima aqua natare: quod & illis periclitantibus (nisi quàm citissimè aufugissent) euenisset. Per hunc lacum qualitercunque congelatum, ab Ostrogothis ad Vestrogothos, & è contra, solet fieri iter: sed nunquàm fortunatum equestribus turmis, qui terris illis hostilia arma meditantur inferre. Neq; etiam in vicino nemore amplissimo, Holueden vulgariter dicto, felicia auspicia senserunt, videlicet cùm Danica temeritas ibidē sæpius tentauerit vires suas demonstrare: quæ prima sepulchra eodem in loco inuenit, ne ad vlteriora tormenta procedere opus haberet. Demum hic gregario Danorū militi, Ostrogothorum exercitus prima stipendia ferro numerare consueuit.

Intētio diuersa fugiētium, sed vna salus.

Lacus īfelix hostilibus armis.

Holueden sylua

Stipendia ferro numerantur.

De Piscis

De Piscibus Nigri fluminis ad Arcem nouam in Finlandia.

CAP. XIX.

RX est in extremis terris Finlandiæ suppolaris, regno Suetiæ subiecta, Noua arx dicta, eò quòd miris ingeniis extructa, arte, naturaq; munita sit: nam in rotundo monte collocata est, vnicum habens introitum, & exitum versus Occidentalem partem: idq; per ratem grandibus catenis ferreis alligatam, quæ forti labore singulis diebus trochlearum beneficio, ob aquarum impetum, per noctem à custodibus Regis Suetię deputatis, vel feudum ibi tenentibus, ad vnam partem fluminis attrahitur. Hoc castrum præterlabitur vastissimus fluuius, inscrutabilis profunditatis, ex albo lacu ortus, successiueq; descendens: à fundo nigri coloris efficitur, præsertim in circuitu huius arcis, vbi omnes pisces nigros habet, & generat, non tamen ingrato sapore existimatos, vt sunt salmones, trutæ, percæ, lupi, & cæteri de genere mollium piscium. Producit etiam trebium piscem æstate nigrum, ac hyeme candidum, qui (vt Alberto libro XXIIII. placet) in Oceano efficitur macer, & cùm pedalis est, pinguedinem habet quinque digitorum: quæ sale condita, aurum ex aquis, quamuis in profundissimas deciderit, extrahit, & de fundo facit fluctuare. Tandem verò nigrum lacum efficit, transiens per Viburgum, quemadmodum Nilus nigrum flumen facit, vbi se exonerat. Solinus cap. XXXVII. etiam amnis atri coloris meminit, qui ab Atlante monte exit, atque se per intimas & exustas solitudines protendit: quæ torrente perpetuo, soleq; nimio, plus quàm ignito, nunquàm ab æstu vindicantur. Iordanes dicit Valamir Regem Ostrogothorum inter Scarniungam, & nigram aquā castra tenuisse. Dicit etiam Plin. lib. XXXI. cap. II. in Armenia fontem esse, ex quo nigri pisces illicò mortem afferant in cibis, donec veniatur ad fontem alueo oppositum, vbi finitur id genus piscium: quod in hoc flumine minimè formidandum erit. Petrus Martyr lib. IIII. Crediti continentis, adducit riuum nigrum, in cuius ripa populi ensibus ligneis, ac sudibus præustis, & hastis oblongis in bellis vtuntur, sed non sagittis.

Arx noua, corona terræ, vel domus S. Olai dicta.

Pons vnicus ferreis catenis firmatus.

Aquæ nigræ pisces nigros souentes.

Genera molliū piscium.

Trebius piscis.

Viburgum.

Iordanes.

Valamir Ostrogoth. rex.

Pisces nigri in cibis mortem afferentes.

Enses lignei.

De portentoso Citharœdo huius fluminis.

CAP. XX.

Citharœd' portentosus.

Atlas mons nocturnis lucet.

Triton in specu cōcha canit.

Sirenum natura

Serpentes Arabiæ volant.

Verbū Cęsaris, iacta est alea.

QVOD autem superius cernitur imago instar citharœdi modulantis in mediis vndis, portentum signat, videlicet, quòd arcis præfectus, vel capitaneus in fata subitò ruet, aut è sublimibus muris negligens, & somnolentus custos (castrensi lege) moribundus præcipitabitur. Intereà aqua hæc à spectris, ac monstris omni tempore apparentibus, haud est immunis, prout Solinus supradicto cap. meminit de Atlante monte, qui lucet nocturnis ignibus, ac choris Aegipanum vndique personatur. Audiuntur & cantus tibiarum, & tinnitus cymbalorum per oram maritimam, prout etiam superius allegatum est lib. III. cap. X. de fatalibus sororibus & nymphis: quod etiam Plin. lib. IX. cap. V. ad similitudinem præsentis materiæ refert, cognitu non indignum. Dicit enim: Tiberio Principi nuntiauit Olysipponensium legatio ob id missa, visum auditumque in quodam specu concha canentem Tritonem, qua noscitur forma: et Nereidum falsa opinio nō est, squamis modo hispido corpore, etiam in quo humanam effigiem habent. Nanque hæc in eodem spectata littore est, cuius morientis etiam gannitum tristem accolæ audiuere longè &c. Quæ etiam sit natura Sirenum in dulci modulatione, ad decipiendum nauigantes, Philosophi conscribunt, rationesque pro euidentia rei plures adducunt: immò & sacræ scripturæ expositores verissima monstra eas dicunt: etiam quòd serpentes sint in partibus Arabiæ, equis cursu velociores: quorum quidam alas habent, vt volare possint: morsque, antequam læsi dolorem sentiant, apparet. Præterea cunctanti Iulio Cæsari, ostentum tale factum est, Suetonio teste: Quidam eximia magnitudine & forma, in ꝓximo (scilicet littore fluminis Rubiconis) sedens, repentè apparuit arundine canens: ad quem audiendum, cùm præter pastores, plurimi etiam ex stationibus milites concurrissent, interque eos & æneatores, rapta ab vno tuba prosiluit ad flumen: & ingenti spiritu classicum exorsus pertendit ad alteram ripam. Tunc Cæsar, Eatur (inquit) quò deorum ostenta, & inimicorum iniquitas vocat: Iacta est alea, inquit. Denique Plin. lib. V. cap. I. dicit, prope montem Atlantem esse fluuium nigrum, qui per solitudines nigri pulueris, eminentibus interdum velut exustis cautibus, loca inhabitabilia feruore decurrit, quanquàm hyberno tempore illud per Suetonium Paulinum consulem Romanum expertum sit.

De mixtis Piscibus cum Hirundinibus.

CAP. XXI.

PROXIMO libro superiore XIX. cap. XXIX. introducta erat hæc imago, super hirundinibus hyemali tempore ab imperitis piscatoribus de aquis extractis, atque in ædes calidas importatis, & citò extinctis: nunc autem ostenditur hac figura, mixtos pisces cum hirundinibus capi, multotiesq́ sine auibus illis hoc modo fieri glacialem piscaturam, ita vt retibus sub glaciem missis, tot pisces diuersi generis capiantur, quòd vix educentium vires sufficiant, nisi sociæ manus ad extrahendum accedant. Patroni enim lacuum aliquos sibi reseruant aquarum angulos, quasi priuilegiatos, vt ex eis, veluti ex pecorum stabulis infallibiliter pro voluptate eximant desiderabiles pisces. Mergunt sæpius dulces fabarum, pisorumq́ frutices, & culmos ad istos angulos, quatenus semper ea loca pisces habeant pro pascuis vberioribus, & reperiantur frequentius, cùm opus sit, ibidem. Omnibus interim modis cauetur, ne viua calx ponatur prope aquas, quia omnium piscium pestis est irremediabilis. Cauetur etiam ne quis arbores semitruncatas demergat in fundo pisculento, ne retia rumpantur: insuper ne saxa ignita proiiciantur in piscinas, neque lapides quadrangulares.

Hirundines extrahũtur ab aquis.

Pisces cũ hirundinibus mixti capiuntur.

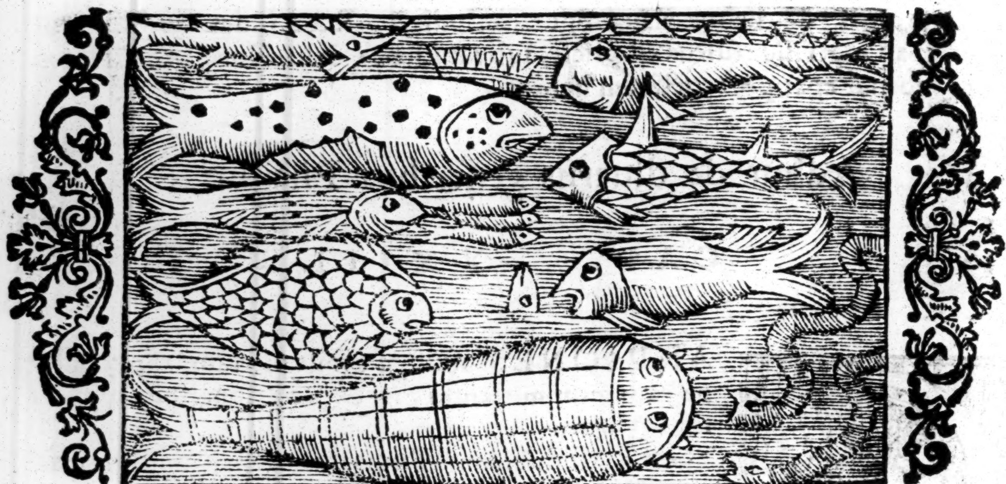
Aquarũ loca reseruata pro piscibus.

Pisces quomodo reseruãtur.

Calx viua piscium pestis est.

Piscibus saxa ignita nocent.

De Piscibus diuersorum generum.

CAP. XXII.

Pisces plurimi, generis ignoti

VARIAE figuræ piscium præsenti capitulo atque imagine designatæ, miram ac diuersam eorum multudinem circunquaque per Aquilonaria littora inueniri ostendunt, quorum vsus, nomina, naturæ, & proprietates, nec apud Philosophos, nec alias nationes, vti in præfatione huius libri dictum est, reperiũtur: vt pisciculi forma, palmam longitudine non excedens, leporinam faciem, ac spicula in dorso habens, qui quoslibet etiam magnos pisces solo aspectu terret, & in fugam conuertit. Deinde pisces aculeati dorsi, instar serræ, qui asperis illis aculeis, ac pinnis acutis, antrorsum (dum nocere intendunt) admotis, omnes offendunt: & hi duo tanquam aquarum, & piscium latrones, vbi capiuntur, vti inutiles ob spinas, & aculeos, ac carnem insipidam abiiciuntur. Sunt & pisces cornu in capite gerentes antrorsum, sicuti rostratæ, vel Liburnicæ naues, in ventre ora habentes, macilenti, & insipidi, ob corporis macritudinem, quam incurrunt alios pisces persequendo. Pisces præterea arcuata figura, capitis bubalini, ac soleæ ferreæ similitudinem habentes: in vsu escarum plurimum frequentes, cùm in grege electorum piscium ad cibum capiuntur. Qui verò electiores ex vsitatis aliorum vocabulis reperiuntur, hi sunt. Araneus piscis, spicula in branchiis habens, quibus appropinquantes percutit: etiam in dorso spinas altas, similiter nociuas. Aniger bonarum, & albarum carnium, rotundus, & longus est, dulcisq; saporis. Prasmi pisces pingues, ac lati, & longi vnius, vel duorum pedum. Borbochæ pisces fluuiatiles, & in lacubus degentes, breuiores anguillis, sed magnis ventribus: profunda petentes, præterquàm in hyeme, quando sub glacie (vt supradictum est) malleo stupefacti capiuntur. Carnem habent dulcem, pellem viscosam, non spissam, epar magnum, rotundum, & dulcissimum. Euoluto duodecimo anno maximus euadit, mutatq; nomen, ac solaris vocatur. Glanis (teste Plin. lib. IX. cap. XLIII.) piscis, qui ab Alberto claucius, & clauis dicitur, tantæ est astutiæ, quòd auersos mordeat hamos, nec deuoret, sed esca saltem spoliet, vti mugil, & vulpes marina: quod sentiens piscator, sæpius hamũ subitò attrahit, vt hunc, & similes ventre arripiat. Capitatus, quia caput ferè habet ad magnitudinem reliqui totius

Pisces aculeati dorsi.

Pisces cornuti.

Pisces arcuatæ figuræ.

Araneus.

Aniger.

Prasmi.

Borbochæ lake Gothicè dicti

Glanis.

Mugil.

Vulpes marina

Capitatus.

totius corporis: & dicitur clauæ figura assimilari. Reor illum Gothico vulgari dici Simpa: niger, siue fuscus est piscis, sub lapidibus delitescens, pedalis longitudinis, rubeum epar post cocturam habens.

Simpa Gothicè piscē quēdam designat.

Adhuc de diuersis generibus Piscium.

CAP. XXIII.

CARPIONES astutum genus piscium, caput in fundū ne capiantur mittentes, in Septentrionalibus aquis non reperiuntur.

Carpiones.

Gobio est pisciculus fluuiatilis, albus, sed nigris maculis respersus, in Orientali Finlandia prope Viburgum pedalis longitudinis: idoneus cibus castrensi rigori, dum sole siccatus est.

Gobio.

Muræna piscis notus, vtriusq; sexus, cum serpente (teste Ambrosio) coit, sibilo eius de aquis euocata: quod Alberto haud placet: extra aquam vt anguilla non viuit. Genus murænarum triplex est: vnum pedalis longitudinis: alterum bipedalis, quod oculata vocatur: tertium tripedalis, quod in coctura indiget speciebus multis. De muræna Volateranus lib. XXV. satis pulchra dicit. Septem stellas aureis maculis viuæ dorsotenus habent.

Muræna.

Mugil piscis notus, sibis lupo, cū quo æstate, vt socius, & hyeme vt hostis manet.

Mugil.

Mullus piscis est lati capitis, longitudine VI. vel VIII. pedum, Suetiæ lacum, Meler dictum, inhabitans, Germanis VVelss dictus.

Mullus.

Pungius omnium piscium minimus, duas habet lanceolas, vnam hinc, & aliam inde in radicibus pinnarum ventris.

Pungius.

Tencha cubitalis longitudinis, in multis lacubus Septentrionis reperitur, licet in parua sit æstimatione, propter viscosam pellem, & escam putrescentis terræ.

Tencha.

Præterea compertum est sæpius mare Liuonicum, siue Finnonicum, ingredi pisces peregrinos maris Pontici, per vastissima flumina Moschouiæ, ac Russiæ descendentes, etiam à mari Caspio, quod plures specus, & subterraneos meatus habet, vt Strabo testatur. Sunt & alia genera piscium ignoti nominis & naturæ, non autem saporis, quoniam sæpius capta piscantibus gratissimum comedendo saporem exhibuere.

Pisces ꝑegrini īgrediunt̄ mare Liuonicum

Pisces ignoti nominis, sed non saporis.

De electione viuorum Piscium.

CAP. XXIIII.

N multis ciuitatibus, & oppidis Aquilonarium regionum, ea commoditas, & nobile naturæ donum existit, vt omni die nauigiis viuos pisces diuersi generis, & saporis, etiam pro exiguo pretio habere possint: quos tamen non libra, propter multitudinem & abundantiam, sed sportulis ad æquam æstimationem à piscatoribus ciues emunt: & hoc præsertim circa pontem regiæ Holmensis fieri consueuit, vbi varia genera piscium æstate nauiculis, & hyeme vehiculis oblongis super glaciem, per equos in grandibus plaustris, veluti saxa, vel ligna, in forum venundanda apportantur: qui etiam arbitrio, non pondere emuntur: quoniam si libra emerentur, æquitas minimè obseruaretur, dum piscis mollis, & viuus, idemque congelatus variaret pondus, ab aliis gelu haud constrictis. A frigore tamen ad mollitiem tantùm aqua frigida reducuntur, non autem calida, vt suprà eodem lib. cap. XIIII. dictum est: quia calidum corrumpit, & frigidum resoluit. Pisces igitur congelati branchiarum rubedine, & grauitate eliguntur, etiam si ante menses quatuor, vel quinque extra glaciem fuerant, tamen in frigore sine sale conseruati. Genera verò talium secundum virtutem locorum, vnde pisces extracti sunt, & hominum voluptatem comparantur, vt sunt magni, mediocres, & minores: macri, pingues, & odoriferi: squamosi, viscosam pellem habentes, & pinnati. Ex piscibus duram carnem habentibus, eligitur minor: ex mollibus maior, ad terminum aliquem: ex locis petrosis ferè omnes sunt optimi: ex aquis dulcibus, præsertim fluminibus, eliguntur puriores. Et hoc est iudicium Auicennæ.

Nauigia piscibus plena.

Pisces sportulis non libra vendũt, ac ad æstimationem.

Pisces vt saxa ferunt in plaustris.

Pisces recentes 5. mensium.

Piscium qualitates diuersæ.

Piscium electio notabilis.

Adhuc

Adhuc de electione Piscium.

CAP. XXV.

ARINI pisces, vt Auicennæ placet, optimi sunt in petrosis, & arenosis locis habitantes, & qui contra flumina vagantur, cùm plurimis exercitiis agitati sint: vnde sapidiores, & saniores redduntur. Etiam electio est in illis ob escam, qua vel herbis, vel radicibus, vel sordibus enutriuntur: adeò luctatur ventris necessitas cum luxuria gulæ, prout in simili Seneca meminit De naturalibus quæsti. lib. III. de mullo asserens: Incredibilia sunt opera luxuriæ: in cubili natant pisces: & sub ipsa mensa capitur, qui statim in mensam transferatur: parum recens videtur, nisi qui conuiuæ manu moritur. Obseruatur morientium color, quem in multas mutationes mors ipsa luctante spiritu vertit &c. Nolunt attingere, nisi eodem die captum: quò peruenere delitiæ? Ad hunc fastum peruenere delicatorum ventres, vt gustare non possint, nisi quem ipso conuiuio natantem viderunt, oculos, antequàm gulam pascentes. Ita quotidie subtilius, & elegantius aliquid excogitat luxuriæ furor, vsitata contemnens. Hi itaque non sunt ad poma dentibus, ore, ventre contenti, sed oculis quoque gulosi. Nec Plinii verba lib. IX. cap. XXXIIII. hoc loco omittenda sunt. Dicit enim: Iam quidem ex tota rerum natura damnosissimum ventri mare est, tot modis, tot mensis, tot saporibus piscium, quibus pretia capientium periculo fiunt. Dicit etiam eodem lib. cap. XVII. mullum vnum VIII. millibus nummûm emptum, cocorumq; pretium plus, quàm militarium equorum ascendere. Deinde: At nunc coci triumphorum pretiis parantur, & coquorũ pisces. Nullusq; propè iam mortalis æstimatur pluris, quàm qui peritissimè censum domini mergit. Verũtamen vti hæc vesania, prudentum conformi sententia dudum damnata est, ita insatiabili potentum, ac petulcorum gula, vt luxuriæ comes, immò parens, ad Sybariticas delicias indies magis ac magis inuitatur. Rarissimè hac vesania vexantur principes Aquilonis, ob cœli rigorem, & animi fortitudinem, ad arma, & bella propensi. In summa tantum hic colligitur ex Plinio, & Seneca, quòd vnus pisciculus Echeneis detinere potest maximam nauim, & integer sturio non potest satiare ventrem.

Pisces marini q̃nam optimi.

Pisces ob nutrimenta eorum eliguntur.

Luxuriæ opera incredibilia.

Pisces viui electiores.

Oculi pascũtur ante ventrem.

Luxuriæ furor.

Mullus 8000. nummûm emptus.

Dilapidatores pecuniarũ pretiosi.

Gula luxuriæ parens.

Echeneis tenet maximam nauim, et maximus piscis nõ satiat vnũ ventriculum.

De Piscibus salsis, siccatis, & fumigatis.

CAP. XXVI.

APITVLVM hoc de multiplici genere salsorum, siccatorum, ac fumo induratorum piscium tractat, ea præsertim ratione, quòd talibus cibis nutriuntur durissima illa corpora Septentrionalium populorum : in primis siccis piscibus, vt lupis, mugilibus, prasmis, borbochis, & quos Gothicè Siick appellant : qui omnes vt strues lignorum, tum mensura cannarum, seu cubitorum, tum ponderum maiorum, vt centenariorum, millenariorum, ac eorum quæ vulgari Gothico Schippunt appellantur, libramento cõmunius venundantur. Aptandi itaq; hi pisces esui humano, biduo forti lixiuio, ac vno die pura aqua, vt ad gratam mollitiem redeant, resoluuntur : deinde cocti, ac salso butyro respersi, mensis etiam Principum, vt nutrimentum desiderabile & voluptuosum, imponuntur. Posteà diuersi generis recentes pisces cum siccis alternato ordine, & festiuitate, obsoniis interpositis eduntur, præsertim in eorum symposiis & ædibus, qui luxum & felicitatem in esca reponunt. Reliqua hominum turba cœli rigore semper vrgetur, vt non quàm delicata, sed quàm fortia comedat, curam habeat. Quidam pisces malleis ex robusto ligno apparatis, ante decoctionem fustigantur : quidam etiam sole, saleq; siccati, crudi tunduntur, ac manducantur : quos Siick vulgari sermone vocant : suntq; genere duplici præsertim in mari Bothnico, in quod influunt maxima flumina ex altissimis montibus Noruegianis. Fumigati pisces non infimam sortiuntur æstimationem, vt salmones, prasmi, siick, halec, murænæ, mugiles, & boctes. Salmonum tamen genus cæteros omnes præcellit, eò quòd vices omnium escarum sua bonitate supplet, tum quòd ante quemlibet potum esus, gratum appetitum parat. Estq; viatoribus grata, & parata esca: crudi enim optimum saporem habent. Idem de arengis passis, quas Germani Bucking appellant, sentiendum est: quæ satis carè à Romanis emuntur, & auidissimè nullo generato fastidio (præter morem aliorum piscium) manducantur: nauigiis verò Flandrorum per portus Hispaniarum in Vrbem quotannis, nisi bella impediant, deferuntur. Sunt & boctes, ac orches pisces fumigati, qui in esum genti Septentrionali conceduntur. Plin. lib. XXXII. cap. II. dicit: Salsamenta omnium generum

Pisces sicci, vt strues lignorũ habentur.

Modus preparandi siccatos pisces.

Cibi fortes mãducandi.

Pisces crudi comeduntur.

Pisces fumigati

Salmones fumigati.

Arengæ. Bucking.

nerum in Italia Beneuenti recentia effici constat. Pisces marinos in vsu fuisse protinus à condita Roma, autor est Cassius Hemina: cuius verba de ea re hîc subiiciam: Numa constituit, vt pisces qui squamosi non essent, ni pollucerent patrimonia, commentus vt conuiuia publica & priuata, cœnæque ad puluinaria facilius compararentur, ni qui ad pollučtū emerent, pretio minus parcerent, eaque præmercarentur. Edictū Numæ de salsamentis

De Piscibus sale condîtis.

CAP. XXVII.

SALITIS piscibus infinita gentium multitudo nutritur, vt suprà hoc lib. dictum est cap. de electione piscium viuorum, & cap. præsenti dicetur. Iidem ferè omnes, qui vento siccantur, aut fumo macerantur, etiam sale, vt longius diutiusque interni sapores illæsi permaneant, condiuntur: ac æqua æstimatione, non libra (vt dictum est) sed numero decadum, & quantitate venundantur. Horum maximus, & necessarius vsus in castrorum obsidione, & classica pugna attendi solet, quales sunt arengæ, anguillæ, prasmi, & quos in vulgari lingua Torsck appellamus, quemadmodum superius dictum est lib. IX. cap. XIX. de necessariis rebus ad obsidionem tolerandam. Si quis verò huiusmodi salitos pisces immiscendo corruptos falsificauerit, aut vasis putridis conseruandos crediderit, grauiter à fisco mulctatus restituet pretium acceptum: & tales pisces in aquam proiiciuntur, vel in publico foro comburuntur. In aquam autem perrarò mittuntur, ne fortè reliqui pisces boni sanique, fame vrgente his vescentes inficiantur. Integri verò pisces infinita multitudine signo magistratus apposito validantur, vt in remotas terras pro lucroso quæstu in vasis ad hoc fabricatis exportentur. Et vt omnia iustè recteque fiant, iurati officiales, sicuti præfecti annonæ, ita & piscium, pelliumque scrutatores ac æstimatores, sunt deputati. Cætera de piscibus petantur à Paulo Iouio, qui constanter asseritur eos amplo calamo descripsisse, sed rarò, vel nunquàm quoad saporem degustasse: verùm clarius ab Hippolyto medico Tiphernate, qui ad viuum omnia resecando mira solicitudine, & fide bona, hoc tempore de diuersis piscium generibus scripsit, maximè de delicatioribus, huic regioni magis congruentibus, propter stomachorum imbecillitatem: mea autem scripta vt dura sunt, ita & de durissima gente agunt.

Piscium salsorum genera multa.

Piscium sale cōditorum vsus in castris necessarius.

Pœna falsificantium pisces.

Pisces integri signo magistratus emittūtur.

Officiales iurati

Paulus Iouius.

Hippolytus Tiphernas.

Scripta autoris quare dura.

De Halece, siue Arenga.

CAP. XXVIII.

HALEC in littoribus Meridionalis Gothiæ terræ Schoningiæ, veteri iure ad regnum Gothorum, cuius pars est (teste Saxone) spectantis, sub principio autumni in tanta multitudine plerūque capitur, & infinitis in vasis sale conditur, exportaturq́, vt sufficiat in salsamentorum genere maiori parti totius Europæ cibandæ. Congregantur enim illic super latas, longasq́ ripas in domiciliis, & tentoriis spatio duorum mensium, ex omnibus vicinis nationibus diuersæ sortis mercatores, pretio, vel rerum commutatione huiusmodi halecem ementes, vt nauigiis abducant. Euenit plerūque vt leuissimo pretio comparari queat, ex maximo eius accessu, quoniam tam vasta in multitudine littoribus offertur, quòd non solùm retia piscantium lacerentur, sed etiam in agmine illo bipennis, vel lancea militaris in medio piscium immissa firmetur: idq́ Regio fisco maximum in lucrum cedit. Lex enim grauibus vallata pœnis, mercatoribus huiusmodi imposita est, vt anteomnia vectigali Regio soluto, ad sua abeūtes saluum cōductum, siue testimonium à Regio præfecto accipiant: duas quidē ob causas, tum quòd licentia recedendi eis libera concessa sit, tum quòd ad propria reuertentes, apertis documentis demonstrare queant, nemini isto in loco, vbi tam piscaturam, quàm mercaturam exercuere, violentiam, iniuriam, vel damnum intulisse. Capitur & halec duobus, aut tribus milliaribus ab eo loco: sed degener est in sapore, & æstimatione, ac vilipenditur. Est etiam eodem tempore copiosissima halecis piscatura in littoribus Angliæ, & Scotiæ: quæ per piscatores Flandriæ instituitur: à quibus posteà sortitur nomen, vt Romam ille piscis delatus, halec Flandrorum appelletur. Non tamen adeò pingue genus est pisciū, licet longū & crassum, ob sterilem fundum, & pastum minus vberem, ac vndarum conflictum, quemadmodum halec Septentrionale, quod propter gratum saporem vbiq́ in maiori pretio habetur. Non videtur ex puro elemento, scilicet aqua, semper viuere, vt Isidoro placet, veluti salamandra ex solo igne: sed pingui esca in maris fundo, ac scopulis reperta nutritur, maximè tempore, quo è mari littoribus appropinquat.

Halecis infinita multitudo.

Mercatores diuersarum regionum.

Lācea militaris firmat in agmine arengarum

Piscatores Schoningiam relinquentes saluū cōductum accipiunt.

Piscatores littoris Anglici.

Isidori opinio de nutrimēto halecis.

De natura

De natura Halecis.

CAP. XXIX.

ISVM est autori in libro De naturis rerum asserere, quòd halec est piscis marinus, admodum paruus in Occiduo mari, quod mediterraneum est inter Britãniam & Germaniam. Cumque vnumquodque ferè genus piscium marinorum habeat suum tempus, quo sit bonum & delectabile, hoc ab Augusto ad finem Octobris copiam sui præbet: gratique saporis tum temporis esse, cunctis qui eo vescuntur, notum relinquitur. Recenter captus, delicatior videtur: salsus autem in vsus hominum vltrà quàm alii pisces (præter salmones) integer durare potest. Omnium ferè piscium solus aqua viuit, quod Albertus lib. XXIIII. De animal. negat. Ductus extra aquam statim expirat, nulla mora inter aëris contactum & eius expirationem, quando aqua extrahitur, visa. Oculi eius instar luminis noctu lucent in mari: immò quod magis est, huius piscis maximo motu, & reflexu vasti sui agminis, quasi fulgura & coruscationes per æquora excitata apparent, fulgura halecis communiter nuncupata. Vbicunque super aquas in mari lumen videt, gregatim adnatat, & hoc astu ad retia statis temporibus allicitur, quasi paratus ad capiendum, vt iussu Dei (qui dat escam in tempore opportuno) ad vsum & nutrimentum infinitorum hominum rapiatur. Hyberno tempore in abdito maris ad consuetum terminum, vsque dum capiatur, se abscondit. Appropinquat etiam littoribus propter contemplandos ignes copiosos, ante tentoria mercatorum accensos, veluti in militaribus castris. Est & halec longitudine vnius palmæ in mari Bothnico versus Thornam, quod non minus quàm antè dictum, gratissimi est saporis & nutrimenti: atque hoc ferè omni tempore capitur, maximè in æstate & autumno, ac hyeme sub glacie. Tanta etiam (referente Alberto in lib. De animal.) multitudine post æquinoctium autumnãle capitur, quòd funes retium scindere oporteat. Hic piscis nõ habet intestinum nisi ieiunum, et ideò in ventre eius nihil inuenitur: tamen propter hoc sola aqua haud viuit, quemadmodum superius notatum est. In hoc genere piscium fœminæ vulgi æstimatione carius emuntur, quia oua earum stomachum satiant, dum stato tempore à piscibus veniet abstinendum: quod & similiter aliorum piscium oua, vt salmonum, & quos Gothi stick vocant, faciunt. Denique mas & fœmina eandem afferunt vtilitatem, sale, sole, & vento siccati, tanquam paratior esca ad præsentissimum vsum. De halece Schoningiæ Celtes loquitur:

Halec quo tempore bonum.

Sapor salsus durabilior.

Fulgura halecis

Halec accedit littora.

Halec paruum, sed grati saporis in Bothnico mari.

Fœminæ halecis carius comparantur.

Celtes.

Oceanum Codanumque videns, vbi Scandia diues
Haleces totum mittit piscosa per orbem.

De lapsu Piscium, Ranarum, Murium, Vermium, & Lapidum.

CAP. XXX.

VIA hæc materia physicis rationibus, & experientia demonstratiua (quòd fieri soleat) comperta est, superuacaneum est, quòd in ea probanda repetantur plures causę causarum, aut fastidiosæ probationes. Sufficit enim hic indicasse, similia etiam in Septentrionalibus oris contingere: & forsitan sæpius ac frequentius ibi, quàm alibi, ob nubium viscositatem, & inclusum fœtificum calorem à sulphureis mineris (quæ ibidem infinitæ, & efficaces sunt) aut aliis fœcundis exhalationibus excitatum. Quantum ad mures attinet, satis dictum est superiori lib. XVIII. cap. XX. quomodo, & qualiter infinita murium multitudo de nubibus demissa, impinguat bestiolas illas Hermelinas vulgariter appellatas. Ranæ similiter, & vermes sæpe è nubibus decidunt, sicuti & pisces: immò & triticea, ac siliginea grana, quæ germinant vsque ad flores cœlestini coloris, atque exinde emittunt fructum satis multiplicatum. Verum de his rarò contingentibus parua fit mentio in annalibus moderni temporis, vti alias maior videtur fuisse facta in historia effigiata, dudum Norinbergæ impressa, quoniam ille liber plenus est eiuscemodi portentis, aut naturæ purgamentis. Meminit Plinius lib. II. cap. LVIII. Anaxagoram prædixisse apud Græcos, tali die casurum saxum è sole: quod ita euenit, atque pro maiori portento deinceps habitum. Et ipse quoque Plin. eodē cap. dicit se talem vidisse in Vocontiorum agro paulò antè delatum. Prioribus etiam capitulis plura adducit idem autor de vigore fulminum, sed LVI. cap. de prodigiosis pluuiis, lacte, videlicet sanguine, carne, ferro, lana, & lateribus coctis pluisse: atque ob id aruspices cauenda præmonuerunt superna vulnera: magni enim consules occisi sunt.

Causæ causarū non repetēdæ.

Mures è nubibus cadunt.

Hermelini muribus impinguantur.

Triticea grana è cœlo pluunt.

Historia effigiata totius orbis Noribergę impressa, plena portentosis signis.

Aruspices docent cauenda prodigia.

De Piscinis

De Piscinis, & semine Piscium.

CAP. XXXI.

VNT etiam in Aquilonaribus terris, qui piscinas pro singulari quorūdam piscium quæstu extructas habēt: quas aliquando emissis aquis desiccant, atque piscibus euacuant, vt nullo penitus relicto, easdem pro alio genere imponendo euacuatas relinquant: vnde et reductis aquis, atq; piscibus impositis nouis, simul exoriūtur ex semine priorum piscium latete in limo, veteris speciei pisces, atq; amplius cæteris immissis coalescere deprehendunt, Ægyptiacis Nili piscibus non dissimiles, qui post annum à semine sparso, & in limo recedēte aqua relicto, accessu redeuntis aquæ quasi infinita multitudine reuiuiscunt. Quidam etiam semen exenterando pisces receptum, in humido loco per hyemem custodiunt, vt tempore propagationis post vernale æquinoctiū in aquas emittant. Verùm statim in aquas haud proiiciunt, eò quòd à piscibus famem patientibus, ob pigritiam quęrēdi victus, illicò deuoraretur, prout plurimi tam malignæ naturæ sunt, vt vel propter præmissam rationem, vel odium proprii germinis augendi, vel luxuriam (vt in terrestribus animalibus dictum est) continuandā vorent proprium semen. Hoc autem tam fertile genus, nisi in tam infinita multitudine instar grani papaueris, vel milii, infinito numero de vno pisce emitteretur, non posset coalescere in aquis ad sustentandam humanam vitam. Cui optimè, sed temperatè natura subuenit, vt vbi sint homines voraciores, veluti in terris frigidis gelu citò vrēte & consumente) ibi prouidit de maioribus beluis marinis: vbi verò graciles morantur populi, pisces ordinauit tenuiores.

Piscinæ singularium pisciū.

Pisces noui piscinis imponuntur.

Pisciū Nili natura.

Oua pisciū certo tēpore extra aquas seruātur, vt rursus immittātur.

Pisces cur adeò augentur.

Pisciū multitudo vel paucitas, vnde descendit.

De differentia multiplici Piscium, ac Piscibus venenatis.

CAP. XXXII.

VONIAM in hoc præsenti tractatu de vario ac multiplici genere piscium, qui in Septentrionalibus oris maiori in copia, quàm alibi, propter frigus annexum occurrunt, egimus: antequàm monstra marina adiungantur, etiamnum differentiā eorum longè diuersissimam, quāquàm ferè omnes in aquis degant, paucis inserendam esse duximus. Ac primùm quidem quoddam monstrosum genus piscium est, in littoribus Noruagicis stupendæ magnitudinis, similimū illi, quod Plinius balenam appellauit, quaternûm iugerûm: de quo genere in sequenti lib. latius agemus. Quædam genera piscium differunt secundum tegumenta. Alia enim corio & pilis teguntur, vt vituli marini, hippopotami, canes marini: alia corio tantùm, vt delphini: quædam viscosa pelle, vt anguillæ, borbochæ, capitati, tenchæ, quorum omnium ingens copia apud Septentrionales populos: quædam squamis, vt salmones, prasmi, & eius generis similes, quos Plin. pisces vocat: alia aspera cute, vt squatinæ (qua lignum & ebora poliuntur) passeres, raiæ, percæ: alia molli, vt murænæ, oculatæ, trutæ, & similes. Estq; hæc differentia inter pisces, vt alii alibi principatum obtineāt: coracinus in Aegypto: zeus, idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebusum salpa, obscœnus alibi, & qui nusquam

Differentia pisciū multiplex

Pisciū maximi

Pisciū tegumēta plura, ac eorūdē differētię

Pisces alii aliis in locis principatū obtinēt.

Salpa.

percoqui possit, nisi ferula verberatus. Huius vsus frequētissimus est in Septentrione, ac vulgari Gothico Stockfisck appellatur. Differunt præterea pisces, quòd alii sunt plani, vt passeres, pectines, raiæ, rhombi, soleæ: alii longi, vt anguillæ congri, lampetræ, murænæ, oculatæ. Inter planos aliud est genus cartilaginem, non spinam habens, vt oculatæ, pastinacæ, squatinæ, raiæ, quæ in maxima multitudine in Septentrione vbiq; capiuntur: & huius generis sunt, quos Græcia bouis, lamiæ, aquilæ, ranæ nominibus appellat. Tales etiam in Borysthene flumine Russiæ esse Pompo. Mela tradit. Pisces quidam pro diuersitate temporis mutant colorem, vt mænæ, quæ hyeme candidæ, & æstate nigriores existunt: phycis omni anni tempore candida, vere varia. Quidam in hoc à cæteris differunt, quòd in aquis volitant, vt hirundo, sanè perquàm similis volucri hirundini: item miluago, qui quoties extra aquam volitare cernitur, tempestates mutantur. Trebius Niger tradit, loligines tanta multitudine ex aqua euolare, vt nauigia demergant. Piscium quoq; genus quoddam est venenosum, vt lepus marinus, colore tantùm lepori similis, qui in Indico mari etiam tactu pestilens, vomitum dissolutionemq; stomachi protinus creat: araneus æquè pestiferus: verùm hos duos longè superat venenosissimus radius, qui aliâs pastinaca appellatur, quoniam arbores infixus radici necat, arma vt telum perforat vi ferri, & veneni malo. Præterea stella marina adeò est venenosa, quòd omnia in mari contacta adurat, omnemq; cibum statim peragat. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, in quo (vt suprà eod. lib. relatum est) nigri pisces, qui in cibis illicò mortem afferunt. Horum deniq; venenatorum piscium Seneca lib. III. nat. quæst. meminit. Insuper pisces differunt, quòd alii animal generant, qui viuipari ab Aristotele appellantur: alii oua pariunt, ac ouipari dicuntur. Animal, vt delphini, balenæ, & reliqua cetorum genera, quæ non branchias, sed fistulam habēt: quibus adduntur pristes, boues, ac vituli marini, quorum maximam copiam in sinu Gothico enumerauimus. Nullum ex his oua habere cernitur, sed statim fœtum, ex quo redacto in formam animal constat: quemadmodum homo & quadrupedes, quæ animal pariunt. Oua verò pariunt omnes, qui squamis teguntur, vt salmones, carpiones, prasmi, mugiles, lupi, & qui candidi appellantur, & qui leues, reliquaq; genera infinita: præterquàm anguillæ, qui scopulis se atterunt: ea strigmenta viuiscunt, nec alia est earum secundum Plin. procreatio. Quidam pisces ab humanorum vnguium similitudine dactyli appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgore clarere concessit: & quantò maiorem humorem habent, tantò clarius in ore mandentium lucent: in manibus splendent, atque etiam in solo, ac veste decidentibus guttis. Denique differunt inter se pisces, quòd alii mutuam amicitiam colunt, alii pro diuersitate temporis inimicitiam fouent. Mugil & lupus mutuo odio flagrant: conger & muræna caudas inter se prærodunt. Nigidius autor est, prærodere caudam mugili lupum, eosdemq; statis mensibus concordes esse. Amicitiam è contrario maximam balena & musculus inter se colunt, quando obrutis eius oculis prægraui superciliorum pondere, infestantia vada prænatans magnitudinem eorum demonstrat, oculorumq; vice fungitur. Plures piscium differentias qui videre velit, videat Aristotelem VI. VIII. & IX. lib. de animalibus, & Plin. lib. IX. ac de ingeniis & mansuetudine eorum lib. XXXII. cap. II. Hinc monstrorum in mari viuentium naturas prosequemur.

[Margin notes: Stockfisck. — Piscium planorum differētiæ — Pisces cartilaginei. — Pisces qui colorem mutant. — Pisces in aquis volantes. — Pisces venenati — Armenia. — Pisciū quidam viuipari, quidam ouipari. — Piscium quidā lucent. — Pisces alii amicitiam, alii inimicitiā fouēt. — Aristoteles. — Plinius.]

LIBRI XX. FINIS.

OLAI MAGNI
GOTHI ARCHIEPISCOPI
VPSALENSIS
DE PISCIBVS MONSTROSIS.
LIBER XXI.

PRAEFATIO.

DMIRABILE spectaculum vastus Oceanus in suo gurgite cunctis nationibus offert: diuersos partus ostendit, hosq; non tam magnitudine et comparatione syderum mirabiles, quàm forma minaces adducit, vt nec coelo, nec terra, aut eius visceribus, aut domesticis instrumentis aliquid abscondi videatur, quod non adsit in sua profunditate retentum. In eo nãque Oceano tam lato, supino, molli, ac fertili accremento accipiente semina genitalia, sublimi semperq; pariente natura, pleraq; esse monstrifica reperiuntur: quae perplexis, & insemet aliter atq; aliter nunc flatu, nunc fluctu conuolutis, ex se ac aliis principiis generare formas videntur, vt quicquid nascatur in vlla parte naturae, etiam in mari esse nobis persuasum habeamus, & perquàm multa alibi nusquam reperibilia, ibidem inueniri. Nec solùm animalium simulachra mari inesse licet intelligere intuentibus, sed vuam quoque in eo, gladium, serras, equorum capita in paruis cochleis eminere. Praetereà spongias, vrticas, stellas, lamias, miluos, monachos, vaccas, lupos, erythinos, spondylos, mures, passeres, merulas, coruos, ranas, phorcos, boues, arietes, equos, asinos, canes, locustas, vitulos, arbores, rotas, cantharos, leones, aquilas, dracones, hirundines, & similes. E quibus quaedam beluae in terram exeunt, pastaeq; radices fruticum ac satorum remeant: quaedam Australi, & quaedam Aquilonari vento hausto impinguescunt. Sunt & beluae in mari quasi hominis figuram imitantes, lugubres in cantu, vt nereides: etiam marini homines, toto corpore absoluta similitudine, qui ascendere nauigia nocturnis temporibus videntur: statimq; degrauari quas insederint partes compertum est, & si diutius permanent, etiam ipsae naues mergũtur. Immò per fidelem Noruagicorum piscatorũ assertionẽ addo, nisi tales capti illicò dimissi fuerint, adeò saeua tẽpestas exurgit cum horrido planctu eius generis hominum, ac nõnullorum aliorum monstrorum, vt coelum ruere videatur: piscatoresq; vitae suae vix etiam summo labore succurrere, multò minus piscibus insidiari poterunt. Quocirca in tali casu piscaria lege cautum est, & obseruatur, vt monstrosi pisces taliter attracti, secundum figurae varietatem illicò abscisis hamatis funibus dimittantur. Atque his paucis à nobis adductis de variis piscium, ac monstrorum in mari existentium generibus non contenti, videant latius Plin. lib. XXXII. cap. vltimo, & Ambros. lib. V. Hexamer.

Mõstra marina mirabilia.

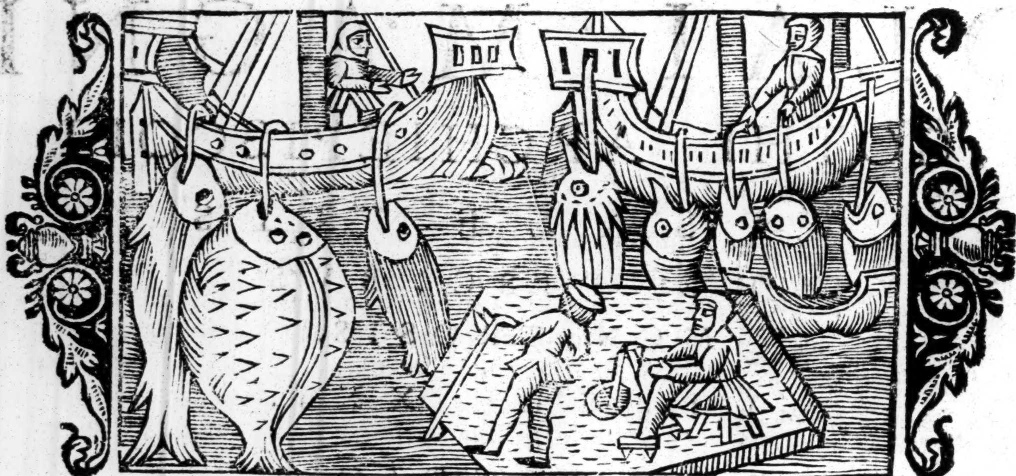
Aĩalia omnium figuraq; in Oceano.

Pisciũ varia nominá.

Beluae humana figura apparentes.

Homines marini.

Lex piscatorũ.

De Piscatura periculosa in Noruegiano Oceano.

CAP. I.

PERICVLOSA piscatura in Noruegiano Oceano ob multiplices rationes dicitur, quia in aperto mari longissimo tractu à littore cõmittitur. Diris tẽpestatibus ortis, celerrimè piscatores fluctibus obruuntur: tum fluitante mole maxima glacierum dispergũtur: balenarum monstrorumq; pugna in diuersa diuiduntur: deniq; horribili quorundam piscium seu monstrorum è gurgite extractorum forma, & attactu, in manibus eneruantur, ac nisi eos (prout supradictum est in præfatione) illicò dimiserint, mota tempestate suffocantur. Si igitur quidam piscatorũ temerarii certamine cõmisso cum belua, eam intra nauim (cucullati hominis formam habentis) induxerint, mox vlulatu & strepitu socialium bestiarum obruti, nec hamos ad capturã piscium proiicere, nec remis laborare, vixq; vela pro fuga arripienda, nisi monstrum dimiserint, expandere queunt. Hæc monstra etsi æquè atque pisces electi (salpæ communiter dicti) in retibus apparuerint, tanquam inutiles eiiciuntur, sed electi in naui reseruantur, magnoq; venduntur lucro, tum in loco vbi capiuntur, tum in vicinis regnis, ac vltimis Germaniæ oris. Plura millia piscatorum in pagis extremæ regionis Noruegiæ habitant, Andanes, Trondanes, Duuanes, Gamblauick, Nyauick dictis, & aliis circũiacentibus terris apud VVardahus, idest castrum, siue domum præsidii totius regni. Mense Februario, & Martio, immò & Ianuario, robustis nauibus horum locorum incolæ piscandi gratia à littore in altum vadunt, quãtum scilicet intra biduũ nauigando conficere possunt, rebus necessariis ad victum XX. vel XXX. dierum spatio secum comportatis. Locus autem, vbi frequentius hanc piscaturam exercere solent, inter Noruegiam & Islandiam situs est. Neq; hi piscatores, dum tempestates sæuiunt, in anchoris manent, sed fluxu refluxuq; maris fluitando piscantur, donec naues sint vndiq; plenæ. Sola autem eis salus in repetendo littore indicio gnomonis nautici cõsistit: quia per hunc ortis ventis quò iter suum dirigant, agnoscunt. Estq; notatum, quotiescunq; extrahuntur à mari monstrosi pisces leonina, vel humana facie, & similibus, quòd semper discordiam, & bella in terris portendant.

Causæ cur periculosa piscatura dicitur.

Piscatorum manus stupescũt.

Salpa vulgatissimus piscis in oceano Noruagico.

Piscatura plura millia.

Nomina locorũ vbi piscatura exercetur.

VVardahuss.i. dom' præsidii

Piscatorẽs fluitãt sine anchoris.

Gnomonũ nauticorũ virtus.

Pisces portẽtosi bella denotãt.

De pericu-

De periculo Piscatorum, & qualitate Piscium.

CAP. II.

NEC leue periculum illis ipsis piscatoribus imminet, quando hamis attrahunt maximæ fortitudinis, molis, ac XII. pedum longitudinis pisces, vt sunt rhombi, squatinæ, & reliqui pisces alati: qui cùm apparuerint ab aquis extrahendi, sæpe piscatores in mare retrahunt, nisi se funibus firmati in naui anteà præmuniant, aut mutua ope hoc in labore sibi inuicem subueniant. Qui verò felici vento tantis maris periculis superatis, nauibus piscosis ad littora propria appellunt, pisces extractos purgatosq́ue, integros vel in partes diuisos, salito liquore conspergunt: sole, flatibus asperrimis, frigore, atque aëris rigore ad siccandum exponunt: tum in excelsas quasi lignorum strues componunt: quas in naues vicissim collocant, atque ad celeberrimum totius Noruegiæ emporium, Bergen nuncupatum, pro rerum commutatione, aut pretio distrahendas exportant. Et hinc verius hoc genus piscium Bergerfisck vulgari gentis idiomate vocatur, & non Stockfisck à fuste, vel baculo, vt mollior ad coquendum fiat pluries fustigatus. Non tamen vno eodemq́ue genere hic Bergensis piscis, sed quãtitate, vel bonitate æstimatũ. Nam aliud est genus longioris quãtitatis, asellus dictus: cuius ventres in bicubitales ligulas instar funium abscisos, & aëre desiccatos, quasi longè delicatiores cibos Aquilonares eligere, & vendere solent, Roedscher dictos. Similiter et extremas caudas eorum piscium in magnis vasis ad quæstum, siue delicatam escam reseruant, quas Spore Germani vocant. Præterea ex ventre rhomborum etiam fiunt ligulæ cubitales, vel bicubitales, sed latiores aliis, valde pingues, quas incolæ Raff vocant: eisq́ue pro pane & obsonio vtuntur. Fortibus enim hominibus iste cibus conuenit, non delicatis: ferè eius saporis est, vt semen piscium induratum, Italicè Bottargi dictum: sed illæ longè pinguiores. Capitibus horum piscium loco lignorum pro cibis coquendis vtuntur incolæ Noruegiæ. Capitur etiam in littoribus Noruegiæ, præcipuè in scopulis Asloënsibus, quidam piscis in maxima multitudine, Makreel dictus, sale sufficienter conditus optimus, & sine sale pessimus.

Rhombi. Squatinæ. Piscatores ligati trahunt pisces, ne ipsi retrahantũ i mare. Bergen emporium Noruegiæ celeberrimum. Bergerfisck. Asellus piscis. Roedscher pars piscis. Raff, rhombi piscis pars. Makreel piscis

De Piscibus Islandiæ.

CAP. III.

EST & alia piscium distinctio & qualitas, qui in Islandicis aquis infinita multitudine ab incolis illius loci capiuntur, molliori scilicet carne, & longitudine ab istis, quos in superiori cap. introduximus, differentes. Præterea aselli, rhombi, vituli marini, merlusia, Gothicè Torsck appellata: inter quos balenæ, pristes, atque alia monstra marina apparent: quorum indomabili immanitate miræ aquarum turbationes excitantur. Pisces verò electiores ibi capti, ab Italis & Hispanis Marlucz, in Romam vsque etiam per Hispanos, aut Lusitanos delati, appellantur. Tempus capturæ eorum est in Februario, Martio, & Aprili: piscesque capti frigidis ventis exiccantur, ac demum in apertis campis, quasi lignorum combustibilium strues compositi, per mensuras longorum cubitorum, siue cannas Italica mensura, ad plura millia mercatoribus Germanicis diuenduntur, aut pro frumento, ceruisia, panno, & similibus in rerum commutatione distrahuntur. Si verò pondere vendendi sunt, idipsum in centenario, ac millenario numero, & æstimatione distincto fieri solet. Huiusmodi pondus vernacula eorum lingua VVaagh dicitur, veluti apud Gothos, Suecos, & Germanos Schippunt communiter appellatum (CCC. maioribus libris constans) in ponderando obseruatur. Gentis huius quasi melior, & maior prouentus est in piscibus, propter quos, vt superiori lib. X. cap. XV. dictum est, fiunt maximæ nauales pugnæ inter diuersarum nationum mercatores: quia ad hanc insulam nauigaturi mercatores quæstus causa, non aliter se instruunt, quàm aliquod atrox prælium subeundum foret, vt in præallegato loco demõstratum videtur. Præterea cùm humanus hostis sufficere haud videatur, occurrunt vastissimæ beluæ instar montium in magna multitudine, nauigantibus, nisi prospexerint, periculum illaturæ. Sed his inter alia remedia per clangorem acutæ sonantis tubæ succurritur: cuius tinnitum eædem beluæ audiendo sufferre minus valentes, ad gurgitem ac maris abyssum vicissim aufugiunt, prout infrà de physetere ostendetur.

Marginalia: Pisciũ nomina. — Marlucz. — Pisces vt ligna per strues venduntur. — VVaagh maximum pondus. — Mercatores armati pro piscibus cõparãdis nauigant. — Beluæ fugantur sono tubæ.

De mira

De mira abundantia Butyri Islandiæ.

CAP. IIII.

IN eadem prætereà insula Islandiæ tanta butyri saliti, ob pecudum multitudinẽ, & pascuorum vbertatem, reperitur copia, vt non sufficientibus vasis aut tonnis, cistas vel capsas ex odorifero ligno confectas, XXX. vel XL. pedum longitudine, IIII. verò, vel V. altitudine, quotannis pluribus in locis repleant, atque in domesticum vsum, immò & mercatorum commutationem conseruent. Piscibus enim tostis, huiusmodi butyro inunctis, loco panis frequentius vtuntur: vnde etiam Ichthyophagi appellati, prout inferius dicetur de structuris ex ossibus & costis marinarum beluarum. Capsæ autem huius abundantis butyri, reperiuntur in Abbatia Helgafiel gentis idiomate appellata: quæ in butyro, & piscibus siccis, quasi melioribus thesauris, est fundata, quemadmodum & duæ Ecclesię Cathedrales Scalholdensis, et Holensis, vnà cum nobilium mansionibus plurimis, habentibus similem prouentum. Pro potu gens illa vtitur exotica ceruisia, è ciuitatibus Germaniæ maritimis nauigio adducta. Prætereà sunt apud eas gentes, fontes cerealis liquoris dulcedinem habentes, qui omni earum necessitati in bibendo, certa etiam cum delectatione, ac sano sapore subueniunt, quemadmodum in simili refert Solinus cap. L I. de Choaspi amne, inquiens: Choaspes ita dulcis est, vt Persici Reges, quamdiu intra ripas Persidis fluit, solis sibi ex eo pocula vendicàrint, & cùm eundum foret peregrè, aquas eius secum vectitàrint. Ac cap. X L V I. de Eulæo flumine, quòd ortum à Medis tam puro fluore inclytum habeat, vt inde omnes Reges non alias, quàm eius aquas bibant. De ichthyophagis similibus plurima Strabo meminit, etiam Plinius, Solinus, ac alii historiam mundi describentes. Hi autem Islandenses sani, iucundi, & liberales sunt: diu sine medicina, etiam supra centum annos viuunt: facili causa prouocantur ad arma, ac bella, quæ satis crudelia gerunt: denique tam ad pedestrem, quàm equestrem expeditionem in omni euentu cuncta disposita habent, veluti superius lib. X. cap. X V. ac aliis in locis extitit allegatum.

Butyri copia.

Capsæ ligneæ butyri 30. pedum.

Helgafiel abbatia.

Scalholdẽsis & Holensis cathedrales eccl'iæ.

Fontes cerealis liquoris sapo rem referentes

Choaspes fluuius dulcis.

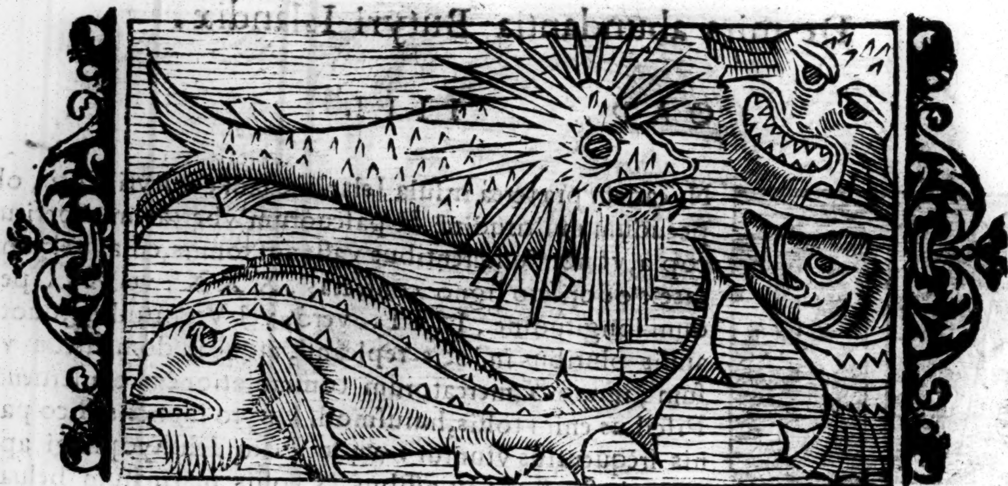
Eulæus flumen.

Potus regius.

Ichthyophagi.

Islandensiũ arma semper parata.

De horribilibus Monstris littorum Noruegiæ.

CAP. V.

Bestiæ horribiles in littore Noruegiæ.

Piscium capita quadrata & spinosa.

Pupilla vnius oculi cubiti mensuram habet.

Pili grossi vt pennæ anserinæ.

Epistola Archiepi Nidrosiensis Erici Falchedorff, missa Leoni 10. cũ capite mõstro sæ beluæ.

Belua capitis grauitate facilius in aquam mergitur.

SVNT monstrosi pisces in littoribus, seu mari Noruagico, inusitati nominis (licet reputentur de genere cetorum) qui immanitatem suam primo aspectu ostendunt, horroremcp intuentibus incutiunt, tum in formidinem diutius conspicientes pariter & stuporem vertunt. Horribilis etenim formæ sunt, capitibus quadratis, vndicp spinosis, & acutis, ac longis cornibus circundatis, instar radicis arboris extirpatæ: decem, aut duodecim cubitorum longitudine, colore nigerrimo, prægrandibus oculis: quorum ambitus VIII. vel X. cubitos excedit: pupilla verò vnius cubiti, rubeum & flammeum colorem referens, qui à longè in tenebrosis temporibus inter vndas, veluti ignis accensus, piscantibus apparet: pilos, vt anserinas pennas, spissos & longos, in modum dependentis barbæ: reliquum verò corpus ad magnitudinem capitis (quod quadratum est) valde pusillum, cùm vltra XIIII. vel XV. cubitos in longitudine minimè habeat. Vna harum beluarum plures naues & grandes, fortissimis nautis confertas, facilimè subuertit, aut mergit. Huic admirandæ nouitati idoneum testimonium perhibet longa, ac clarissima epistola Erici Falchendorff, Archiepiscopi Nidrosiensis Ecclesiæ (quæ totius regni Noruegiæ metropolis est) Leoni X. circa annos salutis M. D. XX. transmissa: cui epistolæ annexum erat alterius cuiusdam monstri horrendum caput, sale conditum. Meminit etiam Plin. lib. IX. cap. XXXIII. pectinum vngues in tenebris etiam ore mandentium mirè lucere, & dactylorum: de quibus eodem lib. cap. LXI. Totum igitur caput huius beluæ, cornibus instar durissimi corii circũdatum, valde graue est, quia natura sic fortè instituit, vt citius mergatur: nec alibi maior naturæ lasciuia: lusit enim in cornibus ac armis animalium, vt Plin. lib. XI. cap. XXXVII. testatur, & Perottus in lib. quem Cornucopiæ intitulauit.

De Physetere, & eius in nautas crudelitate.

CAP. VI.

IN genere cetorum physeter, siue pristes, ducenûm cubitorum, seueram admodum consecutus est naturam: in perniciem enim nauigantium plerunque vltra nauium antennas se extollit, haustosque fistulis fluctus supra caput collectos ita eructat, vt nimbosa alluuie plerunque naues fortissimas deprimat, aut maximo periculo nauigantes exponat. Nec mirum: pristes enim (teste Vincentio) est belua tantæ altitudinis, vt attollens se super fluctus, ingentis columnæ similitudinem referat: altiusque veluti diluuium quoddam eructans, nautas pauefacit fluctuantes: cuius calamitosæ rei testimonium Strabo lib. XV. de illo magno Nearcho bellicæ classis Alexandri Magni præfecto, affert, dicitque: Physeterum magnitudines fluctum maximũ, & accumulatum, & caliginem tantam reflationibus excitarunt, vt quæ ante pedes erant, conspici non possent. Sed cùm nauigationis duces illis timentibus, & causam ignorantibus indicassent beluas esse, quæ facilè tubarum sonitu, & plausu exaudito discederent: (in quo Plinius concordat lib. IX. cap. III.) Nearchus naues in fluctum egit, quà maximè arcebatur, ac tubis beluas exterruit. Illæ vndas subeuntes, nauale certamen à puppi minabantur, verùm subitò cessauere. Quod & nunc in Indiam nauigantes asserunt, beluarum scilicet magnitudines, quæ nec gregatim, nec sæpius se offerant, sed discedant clamore, ac tubis repulsæ. Hæc Strabo. Meminit etiam Petrus Martyr lib. I. Crediti continentis, monstri, seu immanis cuiusdam piscis, qui circuiuit biremem, caudæque ictu gubernaculum in frusta confregit. Idem asserit, monstrum marinum integrum virum in littore dormientem ad mare rapuisse. Hircus, siue aries (teste Volaterrano lib. XXV. ...pacissima bestia est, quia homines & nauigia inuoluit, spiritu graui, & vehe... quo sanè instrumento ad prædas vtitur. Item aries marinus in mari (teste P... IX. cap. XLIIII.) grassatur vt latro. Et nunc grandium nauium in salo ...um occultatus vmbra, si quem nandi voluptas inuitet, expectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculatur, occultusque adnatans mergit.

Physeter crudelis.

Naues fortissimæ à beluis obruuntur.

Pristes.

Strabo.

Nearchus præfectus Alexãdri per beluas turbatus.

Tubarum clangor terret beluas.

Mõstrũ rapuit in littore virũ integrum.

Hircus seu aries belua rapax.

Cymbę piscatorum ab ariete merguntur.

De suffocatione nauium per monstrosos Pisces.

CAP. VII.

Physeteris os circulare.

OS etiam hæc belua magnum & amplum habet, circulare, veluti muræna, quo escam vel aquam sugit, ponderecp̄ suo in proram, vel puppim iniecto et impresso, nauim deprimit, & submergit: quandocp̄ sola aqua (vt præmissum est) nocere non contenta, dorso, vel cauda nauim, vt minusculum aliquod vas, crudeliter euertit. Spissum, & nigrum corium habet in toto corpore, pinnas longas in forma latorum pedum, ac caudam bifurcatam latitudine XV. vel XX. pedum, qua circuuentas nauium partes vehementius stringit. Verùm malignitati eius remedio occurritur opportuno, tuba videlicet militari (vt dictum est superiori cap.) ob asperum acutumcp̄ sonum, quem ferre haud potest: & magnis, ac immanibus vasis, seu doliis eiectis, cursum beluæ impedientibus, siue pro lusu ei oppositis: aut validis tormentis, seu bombardis, quarum sono magis, quàm ferreo, vel saxeo globo terretur, cùm globus huiusmodi vel aqua, vel pinguedine obstante vim perdit, vel paululum vulnerat vastissimum corpus, immensa pinguedine instar valli munitum. Paulus Orosius in vita Caligulæ asserit, anno imperii eius V. in Theram, aut Theramnem insulam de profundo emicuisse beluam triginta stadiorum extensam spatio. Quòd autem variæ sint beluæ vastæ, & immanes in Oceano, satis examinatum reliquit Plin. lib. IX. cap. V. inquiens: Tiberio Principe contra Lugdunensis prouinciæ littus in insula simul trecentas amplius beluas reciprocans Oceanus destituit, miræ varietatis & magnitudinis: nec pauciores in Santonum littore. Immò & addendum erit, in Noruegiano littore frequentius, tum vetera, tum noua cerni monstra, maximè propter inscrutabilem aquarum profunditatem, vti superius lib. II. cap. [illegible] est expressum. In profundo etiam maris multa piscium genera sunt, quæ nu[illegible], vel rarissimè hominum aspectibus præsentantur: quemadmodum præclari ciu[illegible] Venetiis, qui in omni vita sua algam circunatantem littori suo haud transierunt.

Nauis vt minusculum vas euertitur.

Physeteris cauda bifurcata.

Nautæ à beluis tubæ sono, & vasis vacuis euadunt.

Physeterib' globi bōbardarū parum nocent

Belua 30. stadiorū extensa spatio.

Beluæ 300. tempore Tiberii Imp. visæ.

Beluæ in Oceano nunq̄ apparentes.

Veneti quidam nunq̄ ciuitatē exeunt.

De inimi-

De inimicitiis, & amicitiis quorundam Piscium.

CAP. VIII.

SED neq; illa animalia aquatica à mutua infestatione sunt libera: & hoc propter quadruplicem rationem, videlicet naturalem superbiam, cibum, coitum, & fœtum, vt infrà dicetur de balena & orca, atque hic de mugili & lupo, qui mutuo flagrant odio. Lupus & muræna caudas suas mutuò prærodunt, alioquin statis mensibus sunt concordes. Polypum intantum locusta pauet, vt si iuxtà viderit, omnino moriatur. Locustam conger timet, rursus polypum congri lacerant. Omnes autem viuunt, etsi eis caudæ amputentur. Seneca in lib. Naturalium quæst. plurima adducit de certamine beluarum marinarum: & Alber. lib. XXIIII. de animal. quomodo carabi ex genere cancrorum gregatim acie instructa, cum aliis aciebus generis sui pro pascuis, pullis, vel fœminis pugnant. Multis etiam generibus piscium conuenit amicitia naturalis, vt musculo cum balena: de quo Plin. lib. IX. cap. vltimo. Aliis in magna societate viuere, vt haleci. Quidam separantur per se, ac solitariè degunt. Multis impossibile est alios admittere socios. Quidam diligunt seinuicem, quidam non. Omnes autem piscium greges rectorem habent. Loligines pugnaturæ turmis se muniunt. De animalibus inter se semper mutuas inimicitias fouentibus, Volaterran. lib. XXV. & alibi multa dicit. De multiplici etiam generatione piscium Vincen. lib. XVII. cap. CXLI. plurima annotat. Ponit & Volaterran. lib. XII. cap. De locis nuper repertis, quòd Oceani monstra speciem equorum, vitulorum, ac luporum præ se ferant, tum quòd aduentu nautarum in littus exiliant. Mitem autem multorum animalium interpretationem adducit beatus Ambrosius in Hexameron lib. V. vt vnicuique attribuat aliquid boni, quo homo se, suosq; mores emendet. Quòd verò in mari maiores bestiæ sunt terrestribus animalibus, facit humoris luxuria, & alta profunditas, in qua & abundantia victus est, & securitas euadendi pisces insidiantes.

Ratio quadruplex inimicitiæ beluarum.

Carabi pisces.

Pisciũ quorũdam amicitiæ

Piscium greges rectorẽ habent

Piscium variæ species.

Pisciũ virtute et exẽplo praui mores corrigi possunt.

De pugna Balenæ contra Orcam.

CAP. IX.

Balenarum magnitudo.

Orca minor balena sed crudelior.

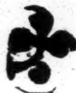
BALENA, etsi quantitate maxima, centum scilicet, aut CCC. pedum longitudine, & vastissima corporis mole prædita, tamen orcam quantitate minorem, sed agilitate tam in saltu, quàm aggressu crudeliorem, sibi infestam habet. Est autem orca similitudine carinæ inuersæ, belua truculenta dentibus, quibus ceu Liburnicarum rostris secreta balenæ, ac vituli eius corpus lacerat, vel celeriter aculeato dorso discurrit eam agitãdo, vt in vada littoraq́ protrudat. Illa verò, scilicet balena, pondere vasti corporis ad flexum immobilis, ad repugnandum astutiæ orcæ iners, in fuga vnicum præsidium collocat: licet ea fuga infirmior sit, eò quòd ignaua belua põdere suo onerata, ad vada periculaq́ euitanda directore indigeat. Vnde fit, vt eam longissimus præcedat piscis, colore candidus, quem Isidorus masculum balenæ, & Plinius musculum vocat, qui ob naturalem amicitiam beneficium huiusmodi præstat. Dicit enim idem Plin. lib. IX. cap. vltimo: At è contrario amicitiæ exempla sunt, præter illos de quorum diximus societate, balena & musculus: quando prægraui superciliorum pondere obrutis eius oculis, infestantia magnitudinem vada prænatans demonstrat, oculorumq́ vice fungitur. Ingreditur etiam arenam balena æstuante sole, ibiq́ vti vitulus marinus profundè dormit, ita vt funibus alligata sæpius occupantibus cedat, vt idem Plin. eod. lib. cap. XIX. dicit de exocœto, marino mure, polypo et muræna. Celetus (de quo Alber. lib. XXIIII. de animal.) adeò graui somno opprimitur, vt manu dum dormit capi queat, quẽadmodum etiam de rosmaro, siue morso, inferius dicetur. Deniq́ delphini, balenæ, & quæcunq́ fistulam gerunt, quomodo edita per summa æquoris fistula dormiant, apud Aristotelem lib. IIII. cap. X. de animal. requiratur.

Fuga infirmior ob graue pondus.

Musculus balenæ masculus.

Balena in arena dormit.

Pisces q̃dã manu capiuntur dormientes.

De multis

De multiplici genere Cetorum.

CAP. X.

VLTIPLEX est genus cetorum, quidam enim hirsuti, & hi maximi (vt Alber. attestatur) quatuor iugerum magnitudine : (iugerum verò habet secundum Plin. lib. XVIII. cap. III. in longitudine pedes CCXL. in latitudine CXX.) quidam planæ pellis, hicꝙ sunt minores, atque in Occidentali, ac Septentrionali Oceano capiuntur. Quòd quatuor iugerum sint, Plin. lib. IX. cap. III. & Solinus cap. LXV. asserit : sed lib. XXXII. cap. I. dicit Plin. cetos DC. pedum longitudinis, & CCCLX. latitudinis in flumen Arabiæ intrasse. Quidam rictum oris habent dentatum, ac longissimum, videlicet longitudinis XII. vel XIIII. pedum, ac dentes sex, vel octo, vel duodecim pedum. Duo tamen dentes canini cæteris sunt longiores, subtus sicut cornu ad modum dentium apri, vel elephantis. Hoc autem genus ceti habet os aptum ad manducandum : oculos adeò amplos, vt ambitus vniuscuiusꝙ XV. homines sedentes admittat, immò XX. vel amplius, secundum beluæ quantitatem. Cornua prætereà longitudinis sex, vel septem pedum, CCL. super quemlibet oculum habet, cornea duritie, ad rigidam vel placidam, anteriorem vel posteriorem motionem, & ventilationem. Hæc simul cohærent ad oculorum protectionem tempore tempestuoso, aut cùm alia eum inuaserit belua inimica. Neque mirum, quòd tot cornua, licet satis molesta, habeat, cùm inter oculos in fronte spatium est XV. vel XX. aut amplius pedum. Quantæ autem magnitudinis, aut longitudinis costæ, & ossa eius sint, aut in quem vsum reseruata prodesse queant, etiam pellis, caro, pinguedo, in sequentibus capitulis ostendetur. Similitudinem autem prædictæ orcæ, quæ lingua Noruagica Springhual dicitur, id est saltans, ab agilitate & celeritate, qua balenam vrget, & eius secreta petit, qui amplius videre velit, videat Solinum cap. XLV. de delphinis Nili, quorum dorsa serratas habent cristas. Hi delphines crocodilos studio eliciunt ad natandum, demersiꝙ astu fraudulento tenera ventrium subternatantes secant, & interimunt, vt astutia formidabilem beluam, scilicet crocodilum deleant, quam fortitudine nequeunt superare.

Ceti 4. iugerũ magnitudine.

Balenæ rictus oris. 14. pedũ.

Oculi ambitus ceti 15. homines capit.

Cornua cohærentia.

Balenæ frontis spatiũ 20. pedes habet.

Springhual.

Delphines Nili serrata dorsa habent.

De crudelitate cuiusdam Ceti.

CAP. XI.

VM Procopius lib. III. belli Gothorum plurima de Totila, ac armis, & stragibus suo tempore in Italia perpetratis commemorat, volui etiam huic proposito hoc memorabile portentum accommodare: quod eadem tempestate, hybernoq; tempore, cum Byzantii, tum & in aliis locis terræmotus facti, asperiores quidam & maximi, noctuq; omnes, atque adeò, vt qui ea incolerent loca, ruinis iam iam suspicati oppressum se iri, ingenti formidine tenerentur, cùm aliàs nullo affecti sint malo: tunc item & fluuius Nilus vltra XVIII. cubitos supra alueum ipsum ita elatus excreuit, vt sua inundatione præter solitum vniuersam irrigârit Aegyptum, quod nullo anteriori seculo accidisset. Ideoq; hominibus stuporem, & animalibus exitiũ intulit admirandum. Per id tempus etiam cetus quidam marinus piscis (quem Porphyrium Byzantini vocant) mirificè capitur. Hic sane circa annum iam quinquagesimum, vt Byzantinis ipsis, ita & finitimorum locorum tunc incolis infestior fuerat, non continenter, sed per temporis interualla. Nam & nauigia pleraq; ad ima depresserat, multarumq; nauium vectores ac nautas turbando, & vim inferendo longius disturbârat: cuius beluæ capiendæ magnum Iustiniano Imperatori studium fuit: peragere tamen, quod ei animo inerat, nulla hic potuit arte. Sed quemadmodum in capturam hæc belua venerit, paucis ostendetur.

Totilas.

Terræmotus crebriores fiunt.

Nilus præter solitũ excrescit.

Cetus quidam capitur.

Cetus nauigia ad imum deprimit.

Iustinian' Imp.

De captura

De captura huius Ceti, & magnitudine eiusdem.

CAP. XII.

ERAT fortè in summa tranquillitate tunc mare, delphinorumq; grex ingens circa ostium Euxini ponti vno agmine confluebat: qui subitò ceto illo conspecto, quocunque licuit, perfugium habuere: pars tamen maxima ad Sagaridis fluminis exitum sese ex fuga recepit. Cetus verò in eo tum primùm delphinorum aduentu, nonnullos ex his, sed improuidos equidem vorauit. Siue itaque fame tunc detineretur, siue id ex certamine ageret, continenter, & tam diu fugientes hos insectatur, quoad tandem in continentem ex incursu delatus, nec volens quidem, profundiori se limo immersit. Vnde quibusuis modis eruere se connitendo, nullo potuit pacto limoso è loco exolui, sed quò magis enitebatur, eò & acrius limo se immergebat. Quæ res vbi ad circumiecti loci incolas passim est perlata, concursu vndique facto, in cetum mox irruunt, securibus vndequaque, & crebris ictibus præcidendo: neque hoc pacto conficere beluam potuere. Funibus demum præualidis colligatam, magna vi hominum extrahunt, & plaustris deuehendam imponunt. Cuius magnitudinem cum cura emensi, cubitis in longitudine XXX. in latitudine X. hanc esse comperibant: quam illi per cœtus partiti, vt cuiq; libuit, vel sibi sale conditam seruârunt, vel fortè depasti mox sunt. Byzantini verò, siue terremotu pauefacti, siue Nili inundatione insolita moti, siue ceti prodigio ducti, futura statim animo præsagire, quæ de se fortè quisque excogitârat mortalium more: qui dum præsentibus molestiis opprimuntur, temerè contemplando quædam futura prognosticantur, put cetum illum absumptum, à malis vindictam sumere præferebant. Strabo asserit lib. primo, vix apud Græcos balena maiorem beluam inueniri: & illa plerunque à validiore voratur.

Modus capiendi cetum.

Sagaris fluuius.

Cetus delphinos vorat.

Cetus in limum se mergit.

Incolæ ad prædam cōfluunt.

Cetus funib' ligatus attrahitur.

Cetimagnitudo

Byzātini malè sibi presagiūt

Balena in Græcia maxima belua.

De monstroso Pisce in littore Septentrionalis Angliæ M. D. XXXII. reperto.

CAP. XIII.

Belua mõstrosa in Anglia reperta.

1532.

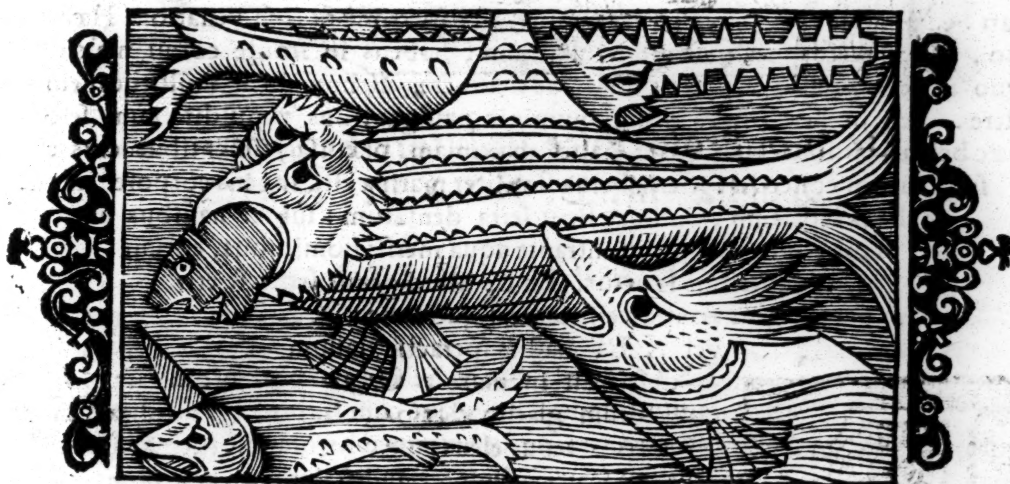
TSI hæc monstrosa belua pro portento ab incolis illius regionis habita sit, atque cum stupore ob insolitam magnitudinem conspecta: attamen littora Noruegiana inter Bergensium, ac Nidrosiensium ora, quasi continuum domesticumq; hospitem talem beluam habent. Ideoq; locum hic inter grandiores maris incolas obtinet, ea relatione, qua verè descriptus erat à quodam nobili Anglicano, sub hac forma: Proiecit in arenam apud Thinemuthum, mare nostrum hoc mense Augusto M. D. XXXII. mortuam beluam molis, & magnitudinis ingentis, quæ iam magna ex parte discerpta est, remanet adhuc tamen, quantum centum fermè ingentia plaustra vix auehere poterũt. Aiunt, qui primùm beluam viderunt, & vti poterant diligenter perscripserũt, longitudinis illam fuisse XXX. vlnarum, hoc est pedum nonaginta: à ventre ad spinam dorsi (arenis immersam) spatium esse circiter octo, vel nouem vlnarum: certum non habetur. Nam XXVII. die Augusti ipse ibi affui, fœtente iam belua, vt vix ferri posset fœtor. Coniectant dorsum ipsius ad spatium trium vlnarum esse in arena immersum, quandoquidem quotidie alluitur, & operitur fluctibus arenosis. Rictus oris longitudo sex vlnarum, & dimidiæ: mandibulæ septem vlnas ac mediam continent: circuitus alicubi vlnæ vnius & dimidiæ, alicubi minus: omnino sicut quercus grandis est. Triginta costas in lateribus habet, magna ex parte longitudinis XXI. pedum, circuitu vnius pedis & dimidii: tres ventres, veluti vastos specus: & triginta guttura, quorum quinque prægrandia sunt. Habet duas pinnas: vtraque quindecim pedum in longitudine: vix poterant decem boues alteram earum abstrahere. Palato adhærebant quasi laminæ corneæ, vna ex parte pilosæ, qualem iam vnam vides supra mille. Non est fabula Polidore, sed res verissima, quamuis non omnes vnius magnitudinis. Longitudo capitis à principio vsque ad rictum, septem vlnarum.

Beluæ lõgitudo 90. pedum.
Dorsi lõgitudo
Oris rictus.
Mandibulæ.
Costæ 30.
Ventres tres.
Guttura 30.
Pinnæ duæ.
Laminæ corneę innumeræ.
Capitis longitudo.

De lingua

De lingua variatur: maior pars censet septem vlnarum fuisse longitudine. Aiunt genitale ei fuisse prodigiosæ magnitudinis: membrum (inquam) masculinum vir quidam cùm dilaniaret, ferme submersus fuisset, in ventrem beluæ cadens, nisi costa arrepta se sustentasset. Spatium inter oculos sex vlnas tenebat: oculi, & nares tanto corpori valde impares, & quales bobus esse solent. Cauda bifurcata, & serrata, latitudine septem vlnarum. In capite duo magna foramina erant, per quæ putatur beluam plurimam aquam, veluti per fistulas eiectasse. Nulli denique illi fuere dentes: vnde colligitur non fuisse balenam: nam balenis aiunt maximos esse dentes: exceptis laminis aliquot corneis, quæ in ore huius piscis erant.

Ligua 7. vlnarum.
Genitale immensum.
Oculi 6. vlnis inuicē distabant
Cauda bifurcata
Branchiæ duæ.
Balena maxios dentes habet.

De Xiphia, Monocerote, & Serra.

CAP. XIIII.

QVIA & hæc belua versatur in Septentrionalibus aquis, meritò aliis monstrosis veniet adiungenda. Est enim xiphia, secundum Albertum lib. XXIIII. de Animal. animal nulli alteri simile, nisi in aliqua proportione ceto. Caput habet horridum, vt bubo: os profundum valde, veluti barathrum immensum, quo terret, & fugat inspicientes: oculos horribiles: dorsum cuneatum, vel ad gladii formam eleuatum: rostrum mucronatum, quo naues per fossas, vt Plinius lib. XXXII. cap. II. asserit, in Oceano ad locum Mauritaniæ, qui Cotta vocatur, non procul Lixo flumine submergit: vbi quasi in primo originis loco diutius conseruatur. Littora verò Septentrionalia plerunque veluti latrunculi, ac noxii hospites damna semper occurrentibus nauigia perforando, ac submergendo illaturi ingrediuntur. Vocantur & xiphiæ gladii, Siciliam attingentes, qui venatione thynnorum, ac eorum comestione mirum in modum impinguescunt: capiunturq; hoc modo, vti refert Stra-

Xiphiæ piscis descriptio.
Xiphię dorsum cuneatum.
Gladii pisces.

Modus capiendi xiphias.

Galeota piscis.

Xiphiæ telo hamato capiunt.

Remiges vulnerant à belua.

Monoceros piscis.

Monoceros belua ferox, sed tarda.

Serra piscis.

Orcarũ gladio nautæ vulnerantur.

bo lib. I. Manentibus in statione frequentibus duorum remorum scaphis, speculator quidam communis supernè instat: duos singulæ scaphæ tenent: alter remigat, alter hastam habens manet in prora. Cùm primùm verò speculator supereminentiam galeotæ signo indicat (beluæ verò supra mare pars tertia eminens fertur) scapha propius appellitur. Deinde iacto manu telo, vulnus incutit. Tum euulsa sine cuspide de corpore hasta, quod telum sanè est hamatum, vt educi facilè queat, apteq́ infixo ei funiculo appenso, sauciata acclinat belua, donec agitata suffugiensq́ lassetur. Tunc in terram subducunt, aut intra scapham accipiunt, nisi prorsus immensum corpus existat: quod si in mare telum exciderit, haud sanè perit. Est nanque vel è quercu, vel ex abiete compactum, adeò vt querna grauitate demersum, deinde in sublime relatum facilè possit apprehendi. Contingit autem interdum & remigem in scapha per magnum galeotarum gladium vulnerari: cùm instar apri beluæ vigeat impetus: asperrimè fit ipsa venatio. Hæc Strabo. Monoceros est monstrum marinum, habens in fronte cornu maximum, quo naues obuias penetrare possit, ac destruere, & hominum multitudinem perdere. Sed in hoc pietas diuini numinis nauigantibus prouidit, cùm ferox sit hæc belua, tarditas sua, quam habet maximam, præuisa, timentibus eius accessum fugam concedit. Serra belua similiter marina est, ingens corpore, caput habens cristatum, durum, sicut serra dentatum: subter nauibus natans secat easdem, vt intrante aqua mersis hominibus, eorum cadaueribus satietur. Est & aliud genus serræ, se erigens contra velificantes: quod mox XXX. vel XL. stadiis peractis, lassum descendit in mare. Orcarum gladio dorso tenus eleuato sæpe piscatores vulnerati, deficiunt: ita & loliginum tactu manum retrahunt stupefactam.

De modo

De modo piſcandi Cetos, & Balenas.

CAP. XV.

QVIA mira auiditate balena fertur in eſum halecis, & vitulorum marinorum, tanquam piſcium cæteris omnibus pinguiorum: idcircò ſæpius periclitatur in ſcopulis arenoſis, qui maris æſtu, ſiue fluxu, atq; refluxu, quaſi denudati ab aquis, immerſæ beluæ exitum non concedunt, vt ſe recipiat ad gurgitem propinquiorem: vnde tãto cum impetu fortitudine caudæ laborat, quòd foſſa ampliſſima relicta, veluti in nido ligata (obſtantibus vndiq; arenis) enatare non poſsit. Hoc cùm piſcatoribus innotuerit, turmatim accurrunt, funibus atque anchoris fortiſsimis (ne æſtus reditu eos euadat) intra rictum oris, atq; capitis ſpiracula, ſeu branchias, beſtiam hanc ligant: magnaq; manu, multiplicatiſq; viribus eam in littus attrahunt, vel ita conſtringunt, vt nulla etiam magna potentia in aquas reſilire valeat. Eoq; caſu feliciter arridente, diuiſa præda, quiſque regreditur ad alias domeſticas occupationes, donec iterum occurrat ſimilimus, vel alius optatior quæſtus. Sanèq; in tempeſtatibus contingit, vt aliqua immanis belua, vi inimicæ beſtiæ vulnerata, vel fatigata, ſeu cunctis viribus deſtituta, ventorum vi ad littus proiiciatur, præda vt ſit occupantibus eam. Verùm vbi dubitatur quòd illi rediture ſint vires, gladiolos, aut grãdes acutiſsimoſq; tribulos ſub latus quieſcentis immittunt, vt ſanguine impetuoſo ferri motu effluente, vita deſtituatur. Accidit etiam, & quidem facilius, quòd beluam in arena ad obiectum ſolis profundiſsimè dormientem, funibus & anchoris ita firment, vt in prædam venantibus cedat.

Balẽa arenis ob auiditatem vorãdi immerſa capitur.

Piſcatores congregantur ad prædam capiẽdam.

Beluę tẽpeſtatibus in littus agitantur.

Cautela ne pda ĩ mare euadat.

Balena pſundè dormiẽs facilimè capitur.

De mira affectione Balenarum erga fœtum.

CAP. XVI.

BEATI Ambrosii in Hexamer. lib. V. cap. III. trita sententia est, quòd sicuti volatilium, terrestrium, ita & aquatilium varia generatio reperiatur. Hincq; receptum est, quòd piscium alii oua generent, vt trutæ, lupi, & percæ: alii viuos fœtus de corpore suo edant, vt mustelæ, caniculæ, ceti, delphini, phocæ, seu vituli marini. Qui oua generant, non nidos texunt vt aues, neq; cum molestia sui nutriunt, sed aquis oua fouenda committunt: ipsaq; aqua fœtus animat & creat, tanquam blanda quædam mater animantium. Cùm ergo ouum cadit, aqua quodam naturæ suæ gremio, quasi blanda nutrix illud suscipit, & animal celeri fotu reddit: continuo enim tactu parentis animatum ouum cecidit, & piscis exiuit. Qui autem viuos fœtus emittunt, cùm partus ediderint, si quid fortè insidiarum terrorisq; præsenserint circa catulos suos quequam moliri, quò tueantur eos, vel teneræ ætatis pauorem materno affectu comprimant, aperire ora, & fœtus suos innoxio dente suspendere, interno quoq; recipere corpore, & genitali feruntur aluo abscondere: atq; iterum fotu quodam eos sui caloris animare, & spiritu alere, duosq; in corpore vno viuere, donec aut in securitatem deferant, aut corpore suo obiecto, natos suis defendant periculis. Qui humanus affectus hanc piscium pietatem possit imitari? Ecce natura seruat in piscibus, quod rarò inuenitur in hominibus. Balenæ igitur branchias non habentes, fistulis spirant: quod in paucis animalibus inuenitur. Fœtus suos gestant cùm infirmantur, & inualidi sunt: & si parui sunt, eos in orâ suscipiunt. Hoc idem imminente tempestate faciunt, & post tempestatem illos euomunt. Quando propter defectum aquę fœtus impediuntur, ne matrem sequantur, mater aquam ore receptam, instar fluuii, ad eos eiicit, vt sic inhærentes terræ (quemadmodum in superiori imagine videtur) liberet. Adultos etiam diu comitatur. Adolescunt autem celeriter, & decem annis crescunt.

Pisciū diuersa generatio.

Pisces qui oua generant.

Aqua blāda nutrix aiantium

Pisces q fœtus emittunt.

Balenę fœtus in aluū ob pīcula recipiunt.

Piscium pietas ī homine vix reperitur.

Balenę brāchias non habent.

Balenæ aq̄s spirāt super catulos, ne arena impediantur.

Balenarū catuli 10. ānis crescūt

Adhuc

Adhuc de aliorum Piscium affectione erga suos fœtus, & pietate in suam speciem.

CAP. XVII.

PISCIS Abren dictus, tempore tempestatis maris natos suos in ventre saluat, & posteà serenitate oborta euomit eos. Galalca, secundum Albertum lib. XXIIII. de Animal. animal est marinum, quod fœtum in vtero viuere sentiens extrahit, & lactat: sin autem extractum immaturum comperitur, in vterum reponit, nutritq́, donec ad maturitatem formetur. Torpedo, iuxta Plin. lib. IX. cap. LI. octogenos fœtus habens inuenitur: eaq́ intra se parit oua præmollia, in alium vteri locum transferens, atq́ ibi excludens: & circa æquinoctium parit. Est & piscis testudineæ formæ, de quo Pet. Martyr VIII. lib. Crediti continentis deca. III. mira refert, quòd licet sit monstrosus, mirè diligat hominem, vt permittat se ab eo aliquoties capi. Rursus asserit eodem lib. in principio, piscem esse in mari Caspio cani similem, qui dente hominem secet, & deuoret. Ad hoc etiam propositum verba Cassiodori in vltima epistola lib. XI. de pietate loquentis, non incongruè venient applicanda. Dicit enim quorundam piscium hanc esse naturam, vt se muniant ab insidiis, & alios irretitos iuuent. Pisceus (inquit) lupus arenis se mollibus, vt plumbati lini insidias euadat, immergit: qui vbi supradicta retia eius tergum frustra diraserint, alacer in vndas exilit, & vitati periculi gaudia liberatus agnoscit. Scarus esca pellectus, cùm iunceum carcerem cœperit introire, mox vt ad se exitium suum inuitatum fuisse cognouerit, in caudam labitur, paulatim se ab angusto subducens. Quem si alter eiusdem generis cognouerit irretitum, extrema eius mordicus trahit, vt qui sibi captus non potest subuenire, alterius solatio probetur euadere. Sic & sauri argutum piscium genus, à velocitate nominati, cùm se in insidias nexuosas impulerint, quasi quibusdam funibus æquabiliter illigati, totis nisibus trahentes retrorsum, socios conantur liberare captiuos. Plura sunt, si talia perquirantur. Omnia enim, quæ possunt habere contraria, facilis casus absumeret, si curam propriæ salutis non haberent.

Abren piscis.

Galalca belua marina.

Torpedo piscis

Piscis hominē diligens.

Piscis hoīem iterficiens.

Cassiodorus.

Pisciū quorūdam pietas.

Lupi piscis astus.

Scari piscis ingenium.

Sauri piscis pietas.

Opera mutua est prēstāda.

De spermate Ceti, quod Ambra dicitur, & eius Medicinis.

CAP. XVIII.

Alber. lib. 24.

CETVS humanæ propagationis more cum balena congrediens, ob velocitatem coitus multum sperma emittit, & resoluit, atque sic resolutum vulua totaliter non admittit. Spargitur amplè per mare in diuersis figuris, colorem cæruleum habentibus, magis tamen ad albedinem tendentibus, sibiinuicem conglutinatis: atque à nautis solicitè (vt inter nauigandum in Oceano sparsum vidi) colligitur, vt medicis purgandum vendant, qui purgatum ambram vocant: eoq; (vt Iorath autor est) contra guttas, & paralysin, tanquam præcipuo, & pretiosissimo vnguento vtuntur. Præterea Platearius asserit, quòd ambra sit sperma ceti, id est balenæ, & quòd calida sit & sicca in secundo gradu. Est autem alba, & si inuenitur coloris gypsei, melior est. Sophisticatur autem cum puluere ligni aloës, & styrace, musco, & quibusdam aliis. Sed hoc agnoscitur: quia sophisticata ad mollitiem facilè reducitur tanquam cera, ambra verò integra non ita liquescit. Habet virtutem confortandi, valetq; contra syncopin, & epilepsiam. Præterea Constantius in lib. graduum dicit, quòd ambra de ventre cuiusdam maximæ bestiæ egrediatur. Quidam tamen dicunt, quòd in fundo maris nascatur, calida & sicca in secundo gradu existens, & frigidas naturas confortans. Auicenna asserit: Ambra (vt æstimo) est manatio fortis in mari, melior grisea quia fortis, deinde varia, pòst citrina. Et adulteratur cum gypso, & cera, & ladano: nigra specie mala est. Multoties autem assumitur ex ventre piscis: qui si eam comedit, moritur. Est autem calida & sicca, & videtur esse calida in secundo gradu, sicca in primo. Confert autem decrepitis propter subtilitatem suæ calefactionis, tum etiam cerebro, sensibus, ac cordi.

Ceti spma passim ampliat i vndis.
Ceti spma à nautis colligitur
Medicinæ ex ambra.
Ambra calida & sicca.
Ambra quõ sophisticetur.
Constantius.
Auicenna.
Modus adulterandi ambram
Ambræ variæ medicinæ.

De causa

De causa cur sperma animantium non sit nigrum, sed album.

CAP. XIX.

QVOD sperma multam similitudinem cum vnguento habeat, vt superius dictum est, inconueniens non videtur: quandoquidem Alber. lib. XVI. cap. IX. de Animalibus dicit, sperma in multis conuenire cum substantia olei: tum etiam spissari calido in corpore animalis existens, & solui frigido, quando sub dio stat extra corpus animalis. Causas prætereà ibidem ponit, quare sperma animalium exit spissum & album à corpore generantis. Ex calore enim interiori generatur, & adunatur in eo spiritus multum calidus, qui inspissat & dealbat substantiam eius: cùm autem exierit, & infrigidatur, dissoluitur calor, qui est in eo, & euolat cum calore spiritus: sed hoc accidit spermati, quando infrigidatum incipit desiccari. Prætereà, quòd quidam dicunt sperma elephantis esse nigrum, vt carbo, propter terreum in ipso contentum, & per consequens magna generari ex eo ossa in corpore elephantis, &c. arguit Albertus eodem loco impossibile: sed necessarium esse, quòd sperma vnum ad naturam animalis sit magis terrestre, quàm aliud secundum diuersitatem complexionis animalium. Sperma tamen animalis, cuius corpus est terrestre, efficitur terrestre, & album, & spissum, propter aëris admixtionem, sicut & alia spermata. Neque Aethiopis sperma nigrum est, cùm deprehenditur dentes eorum esse albissimos. Causa enim albedinis spermatis est spumositas ipsius, quæ spuma est albi coloris, præcipuè illa, cuius substantia est ex partibus paruis, ventosis, & ampullis minutissimis latentibus. Similiter accidit mixtioni aquæ, & olei, fortiter factæ. Sperma autem esse butyrosum & spumosum, antiqui fabulantes non ignorabant: quandoquidem deam coitus Venerem, quæ cupidinem lactat, dixerunt natam esse de spuma testiculorum. Qui autem hac ratione Alberti haud contentus, meliorem cum in his, tum in aliis (si possit) indagare voluerit, liberum ei relinquitur.

Ambræ cum vnguento magna similitudo.

Sperma à corpore album exit.

Sperma elephãtis nigrum.

Spermatum color varius.

Spermatis albedo spumositas ipsius.

Sperma spumosum.

Venus Cupidinem lactat.

De pinguedine, carnibus, ossibus, & coriis Cetorum, ac similium animalium.

CAP. XX.

Cetorũ magna vtilitas.
Currus 300. ex vno ceto replentur.
Ceti carnes & lardũ sale condiuntur.
Ceti pinguedo maxima.

CETIS, seu balenis è mari piscatorum arte, ingenio, & magno labore extractis, siue vi ventorum ac tempestatum, aut inimicorum piscium furia littoribus impulsis, incolæ prædam securibus, & asciis partiuntur, ita vt ex vnius balenæ, siue ceti carne, pinguedine, & ossibus, CCL. vel CCC. plaustra repleri possint. Carnem & lardum in multis, & magnis vasis, inter cæteros immensos marinos pisces sale condiunt: eaq; pro commoditate, & esca domestica vtuntur, aliisq; ad eum vsum vendunt in remotas orbis partes deferenda: Pinguedo, vel adeps ceti, magna est in toto corpore, sed maxima in capite circa cerebri medullam: vnde quandoque XII. lagenæ, quarum quælibet vix ab vno homine portari potest, quãdoq; XXX. vel XL. huius pinguedinis plenæ (quælibet Barile Romanum magnitudine sua superans) per totidem viros fortes vix portatu idoneæ extrahuntur, eliciunturq;. Vtilitas verò huius saginæ ea est, vt lampadibus infusa, & aucta semper, ad altaria, siue alia loca sacra, tam noctu, quàm interdiu continuò lumen administret: priuato etiam vsui, ac domestico, cùm in hyeme nulli ibidem dies sint, plurimum deseruiens. Ossa prætereà eius minora defectu lignorum domestico foco adaptantur: immò & aliorum piscium capita, vti etiam Solinus cap. XXV. gentem Neurorum ponit, quæ ossibus adolet ignes focorum. Adest & assertio Volaterrani lib. XXV. qui pro miro adducit, Scythas animalia, & Tylenses loco lignorum pisces comburere: quod in Septentrione vltra Nidrosiam non est, quia ibi (lignis ob frequentes tempestates haud crescentibus) continuò comburunt ossa piscium in maxima multitudine (vt suprà dictum est) captorum. Ex corio deniq; balenæ fiunt balthea, loculi, tractorii funes pro vsu campanarum, diu durantes: immò partita pelle vnius beluæ, XL. homines ex ea vestiri queunt, quemadmodum Solinus cap. LXVII. refert de Chelonophagis, qui

Ceti pinguedinis vsus.
Ossa pro lignis comburuntur.
Pisces & aïalia loco lignorũ comburuntur.
Ceti corio 40. homines vestiuntur.
Chelonophagi

coriis piſcium veſtiuntur. Dicit & autor libri De nat. rerum, quòd in mari Occidentali piſces ſunt, ex quorum pellibus homines ampla, & pulchra faciunt ſibi veſtimenta, prout ſuprà de multis generibus pellium eſt oſtenſum. Item Paulus Diaconus de corio biſontis meminit, quòd in eo XV. viri vnus iuxta alium cubare potuerint.

coriis piſcium veſtiuntur.

Coriũ biſontis 15. hoĩes capit

De multiplici vſu, & medicina pinguedinis Cetorum.

CAP. XXI.

NAVTAE hac præcipuè vtuntur pinguedine ad nauium tabulas foris inungendas, ne in horrida, ſiue aſperrima hyeme, glaciales aquæ nauibus ſubmergendis adhæreant, aut congelentur; quia aquarum conſtrictionem prohibet, prout ſuperius lib. XI. cap. XXIII. & lib. XII. cap. XI. fuerat oſtenſum. Aurigæ etiam neceſſarium eius vſum ſibi vendicant in rotis curruum perungendis: immò & pellium præparatores, vt etiam ſuperius dictum eſt de pinguedine vitulorum marinorum. Nec Plin. lib. XXXII. cap. I. eius vſum Arabis deeſſe aſſerit, ſicuti nec aliorum piſcium adipis, in camelis perungendis, vt aſili ab his fugentur odore. Pulmone marini piſcis ſi fricetur lignum, ardere videbitur ſicut oleum: vnde & ex quorundam pulmonibus oleum fieri couſuetum eſt. Adeps marinorum, ac fluuiatilium piſcium liquefactus, oleo, & melle admixto, oculorum claritati confert. Eſt & Auicennæ opinio, quòd adeps piſcis confert aquæ oculi, ac acuit viſum cum melle. Dioſcorides aſſerit, quòd adeps piſcium fluuiatilium melle mixto, ſolutus in ſole, caligines oculorum detergat. Demum Plin. lib. XV. cap. VII. dicit ichthyophagos ex piſcibus oleum factitium ad plurimam rerum vtilitatem exprimere.

Nauiũ tabulæ inungũtur, ne congelentur.

Cetorum adipe aurigæ rotas vngunt.

Cameli adipe piſciũ perunguntur.

Piſcium adeps prodeſt oculis

Oleum factitiũ ex piſcibus.

De structuris ex ossibus Cetorum.

CAP. XXII.

ACTA mentione quàm maxima sint corpora cetorum, siue balenarum, in capite, dentibus, oculis, ore, cute, ossa locum exigunt, vt & suam inueniant declarationem: quæ talis est: Cùm vehementia frigorum in extremis partibus Septentrionis, & validæ tempestates ibidem haud sinant in altum crescere arbores, è quibus erigi possint necessariæ ædes: ideò prouida natura incolis prospexit, vt ex ingentissimis beluarum costis fabricare valeant domos, & reliqua necessaria in eisdem. His enim beluis marinis ad littora tam inimica vi aliarum bestiarum appulsis, quàm venatione hominum frequenti attractis, vt illic incolarum præda fiant, vel putredine consumantur, certum est ex eis relinqui talia, tamq; vasta ossa, quòd ex his integræ habitationes, tum quoad parietes, portas, fenestras, tecta, sedilia, tum etiam quoad mensas, confici queant. Hæ enim costæ XX. XXX. aut plurium pedum sunt: præterea spinæ, spondyli, atque vasti capitis bifurcata ossa haud paruam in se quantitatem habent: quæ omnia artificum industria ita serris & limis aptantur, vt faber lignarius adhibita ferrea iunctura compendiosius nihil extruere posset. Meminere similia Plin. lib. IX. cap. III. & Strabo lib. XV. qui in hunc modum hac de re loquitur: Ichthyophagorum regio in India secus mare est, & magna ex parte arboribus caret, raritas in ea palmarum. Deinde: Vescuntur piscibus, tum ipsi, tum eorum pecora: & aquas pluuiales, aut fossiles potant: pecorum carnes piscibus præbent: domicilia ex ossibus cetorum, & ostreorum conchis magna ex parte faciunt. Nam trabium, & fulcrorum vsum costæ præstant, portas maxillæ: ex vertebris fiunt mortaria, in quibus pisces subiguntur ad solem assati: posteà ex his panem conficiunt frumenti paululum admiscentes. Hæc Strabo.

Arbores i extremis Septẽtrionis humiles.

Cetorũ ossa pro structuris ędiũ valent.

Tecta ex ossib. Sedilia ex ossibus

Ceti costarũ longitudo.

Spinę ceti quãtitas.

Ichthyophagi Indiæ domicilia ex ossibus habent.

Portę ex maxillis cetorum.

Panes ex piscibus cõficiunt.

Adhuc

Adhuc de externis exemplis huiusmodi structurarum.

CAP. XXIII.

ASSERIT Plinius lib. IX. cap. III. dicens: Gedrosos, qui Arbin amnem accolunt, Alexandri Magni classium præfecti prodidere, in domibus fores maxillis beluarum facere, ossibus tecta contignare, ex quibus multa quadragenûm cubitorum longitudinis reperta. Sunt etiam qui spinis dorsi huius beluæ, seu vertebris concauatis, velut mortariis, pro speciebus conterendis vtantur. Prætereà Volaterranus lib. XXV. dicit se vidisse anno Domini M. CCCC. XCVIII. apud vada Volaterrana repertam in littore extinctam, siue balenam, siue cetum, siue alterius generis beluam, magnitudine pedum centum, cuius dorsi vertebræ sexaginta fuere: septem ex eis Volaterras allatas: quarum quælibet equi ephippium æquabat. Sunt & testudines in Taprobana insula, quarum tanta est magnitudo (teste Solino cap. LXVI.) vt superficies earum domum faciat, & numerosam familiam non arctè receptet. Et idem cap. XLVII. inquit: Ioppe oppidum antiquissimum orbe toto, vtpote ante inundationem terrarum conditum. Id oppidum saxum ostentat, quod vinculorum Andromadæ vestigia adhuc retinet: quam expositam beluæ non irritus rumor circumtulit: quippe ossa monstri illius M. Scaurus inter alia miracula in ædilitate sua Romæ publicauit. Annalibus nota res est. Mensuræ quoque veracibus libris continentur, scilicet quòd costarũ longitudo excesserit pedes XL. & excelsitas elephantis fuerit Indicis eminentior. Porrò ventriculi spinæ ipsius, latitudine semipedem sunt supergressi. Hæc Solinus. Horum quoque ossium in eundem modum Plin. lib. IX. cap. V. meminit. Sunt denique maxima cetorum ossa in scopulis Islandiæ, & Noruegiæ, in quibus tanquam saxis naufragia fiunt.

Costę quadragenûm cubitorũ.

Belua marina vertebras dorsi 60. habuit.

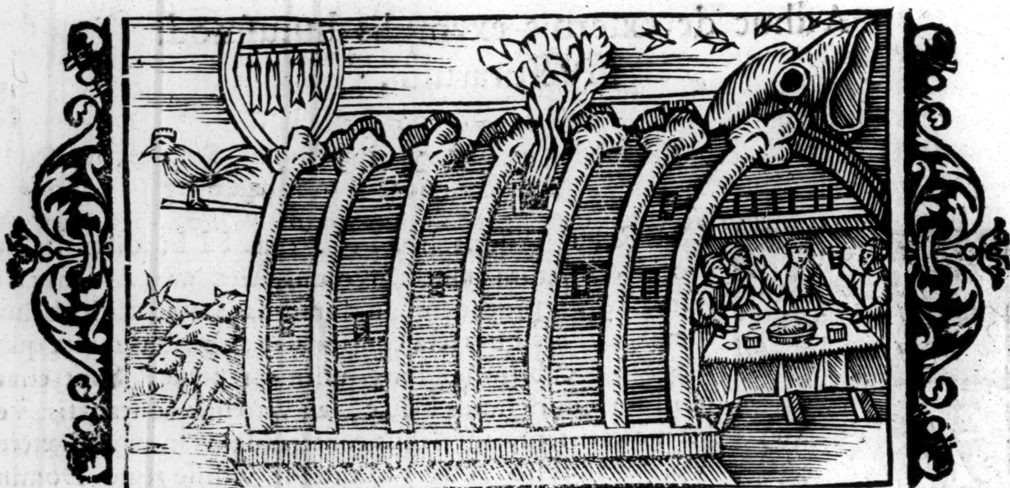
Testudinũ superficies domum faciunt.

Andromadæ vinculorũ vestigia M. Scaurus.

Costę 40. pedũ

Cetorum i ossibus naufragia fiunt.

De Domibus ex erectione integrarum costarum.

CAP. XXIIII.

Ceti ossium cō pago pro domo erigitur.
Ianuæ ex corio marinarum beluarum.
Cameræ itra costas cetorum.
Ossea in domo quiescentium natura.
Aqtilia pectora carinatā habēt
Costę quot homini, suibus, cornigeris, ac serpentibus.

EXESIS igitur, ac dissolutis carnibus, & intestinis huius vastissimæ beluæ, sola ossa remanent in modum magnæ carinæ: quæ demum imbribus, & aëre purgata, viribus hominum ad hoc vocatorum, instar domus erigitur: tum industria constituentis patroni, fenestris in culmine tecti, vel lateribus beluæ collocatis, in plures & cōmodas habitationes diuiditur: ianueq́ꝫ fiunt ex corio eiusdem beluę, longè prius ad eum, aliumq́ꝫ vsum extracto, atq́ꝫ vetorum asperitate indurato. Separatim etiam intra hanc carinam, quasi domum erectam, distinguuntur cameræ pro porcis, & aliis animalibus, more aliarum ædium lignearum: relicto semper sub culmine huius structuræ loco, pro gallis quasi horologiis, vt homines nocte (quæ ibidem hyeme continua est) ad opus excitentur. Dormientes inter has costas non alia insomnia vident, quàm si continuè in fluctibus marinis laborarent, aut in tempestatibus ad naufragium vsq́ꝫ periclitarentur, prout in simili superius lib. XVIII. cap. VIII. de gulonibus extitit declaratū. Refert etiam Plin. lib. XI. cap. XXXVII. maxima aīalia aquatilia habere pectora carinata, atq́ꝫ costas multas pulchro naturæ ordine distinctas, sicuti ī aliis animalibus terrenis: vt sunt homini octonæ, suibus denæ, cornigeris tredecim, & serpentibus triginta.

De Anchoris dorso Ceti impositis.

CAP. XXV.

Balena creditur insula natans.
Anchorę demittuntur in dorsum ceti.

HABET etiam cetus super corium suum superficiem tanquam sabulum, quod est iuxta littus maris: vnde plerūq́ꝫ eleuato dorso suo super vndas, à nauigantibus nihil aliud creditur esse, quàm insula. Itaq́ꝫ nautę ad illum appellunt, & super eum descendunt, inq́ꝫ ipsum palos figunt, naues alligant, focos pro cibis coquendis accendunt: donec tandem cetus sentiens ignem sese in profundum mergat, atq́ꝫ in eius dorso manentes, nisi funibus à naui protesis se liberare queant, submergantur. Hic cetus (vt superius de physetere

setere, & priste dictum est) aliquando fluctus haustos ita eructat, quòd alluuie nimbosa plerunque classem nauigantium deprimat: & cùm in mari tempestas oritur, se super fluctus attollit, vt in his commotionibus, ac turbinibus naues mergat. Arenas aliquando dorso sustollit, in quibus ingruente tempestate (vt libro De nat. rerum habetur) nautæ, terram se inuenisse gaudentes, anchoris demissis falsa firmitate quiescunt, ac ignes accensos belua sentiens, subitò commota se in aquas mergit, hominesque cum nauibus, nisi anchoræ rumpantur, in profundum attrahit. Quòd verò nauigantibus terra apparet cetorum ac balenarum immensitas, Ambrosius in Hexame. lib. V. cap. X I. fidem facit. Dicit enim: Cetus est piscis infinitæ magnitudinis, qui si quando supernatat fluctibus, annatare insulam putes, montes altissimos summis ad cœlum verticibus eminere: qui non in actà, nec in littoribus, sed in Atlantici maris profundo fertur videri, vt eius conspectu nautæ à nauigandi in illis locis præsumptione reuocetur, nec secreta elementorum adire supremæ terrore mortis vsurpent. Idem eod. lib. cap. X. Cete illa immensa genera piscium, æqualia montibus corpora. Et paulò antè: Vltra terminos orbis terrarum mare nôrunt, quod nullæ interpolent insulæ, nec terra aliqua interiaceat, vel vlterius sit posita. Illic igitur, vbi diffusum latè mare omnem spectandi vsum, vtilitatis gratia nauigandi intercludat audaciam, condere se feruntur. Deinde: Habent suas regiones & habitacula distributa, manēt in his inoffenso vicinorum limite, nec vago transitu mutationes quærūt locorum, sed tanquam patrium solum diligūt, & in his immorari dulce arbitrantur. Hęc Ambrosius. Meminit & Strabo lib. X V I. in verbo Dracones magni, quòd super eorum dorso in Libya herba innascatur.

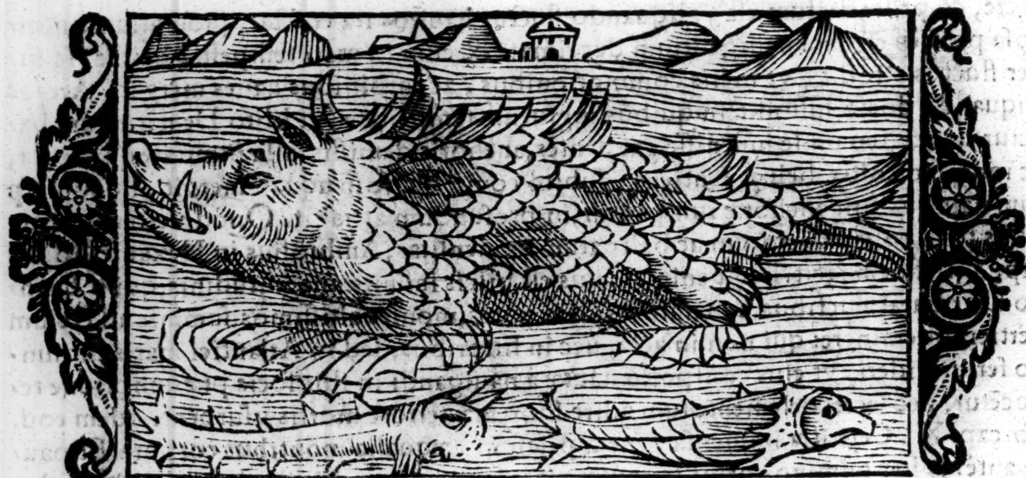
Cetus arenas in dorso fouet. Ignes in dorso ceti accendunt. Ambrosius. Ceti vbi frequētius morantur. Cet' grādis mōtibus adęquat. Ceti patriū solum diligunt. Herba in dorso draconum nascitur.

Adhuc de magnitudine eiusdem Ceti. CAP. XXVI.

IN ceto (vt autor est Iorath) magis terrestris, quàm aquea dominatur natura: quando enim senescit, radices, frutices, & arbusta super se colligit, quæ crescunt super ipsum, & multiplicantur. Vnde beatus Hieronymus inquit, cetos & testudines tanta magnitudine eminere, vt nauigiis anchorarum stationem capiendis instar insularum sufficiant. Confirmat etiam hoc præsens propositum diui Brendani Britanniæ Pontificis marina peregrinatio in septennium vsque deducta, atque in catalogo Sanctorum commemorata, quòd videlicet ipse cum suis sociis piscem ingentem, nomine Iasonem, inuenerit: in quem, insulam eum esse sibi persuadentes, descenderunt, ignemque accenderunt: dumque piscē se mouere sentirent, ad nauim repentè fugiendò vix vitam illo se continuò mergente seruārunt. Præterea iussu Brendani pisces super vndas se leuārunt, vocecque tonante Deum laudauerunt. Verùm ne temerario iudicio cuiusuis talia tanquam vero haud similia refutentur, attendere ad Platonem oportet dicentem, Non esse à nobis calūnianda, quę libris sacrorum delubrorū conscripta referunt: prout Alber. lib. X X I I I. de phœnice aue Arabiæ allegat. Cetus non comedit vt alii pisces, manducando scilicet, cibumque dentibus comminuendo: sed tantūmodò glutiendo intra ventriculum pisces immittit. Habet enim oris meatus strictos ad pisces abglutiendos, quos odorifero anhelitu attractos deuorat, & in ventrem mittit. Habet insuper in gutture quādam pellem membranæ similem, quæ multis meatibus perforata, non sinit quicquam, nisi minutum, ingredi ventrem. Meminit demū Strabo lib. X V I. Eratosthenem tradere, se vidisse cetum in littus de mari eiectum centum & quinquaginta cubitorum longitudine. Estque notatum, quòd quando cetus, seu balena ludit super aquas, grauissimas indicat aduenire tempestates.

Cetus in dorso radices, frutices, & arbusta fouet. Hieronymus. Brēdanus 7. annis in mari peregrinatus est. Iason piscis ingens. Pisces iussu Brēdani cantādo Deum laudāt. Plato venerat scripta sacrorū delubrorum. Cetus pisces saltem glutit. Strabo. Cetus à mari eiectus 50. cubitorum. Ceti lusus tēpestatē prędsagit.

De Porco monstroso Oceani Germanici.

CAP. XXVII.

Piscis mõstros' in littore Angliæ repertus.

DICTVM est superius eodem lib. cap. XIII. de monstroso pisce reperto in littoribus Angliæ, cum clara descriptione totius corporis, & singulorum membrorum eius, quòd scilicet M. D. XXXII. ibidem visus sit, & ab incolis in prædam raptus: nunc autem ad memoriam reducetur mõstrosus ille porcus, qui M. D. XXXVII. posteà anno, in eodem Germanico Oceano repertus est, totusq; in omnibus suis partibus portentosus visus. Habuit enim porcinum caput, quartam lunæ partem in occipite, quatuor pedes draconis, duos oculos ab vtroq; latere in lumbis, tertium in ventre ad vmbilicum inclinantem, atque in posterioribus caudam bifurcatam instar vsitati piscis. Facta est eo tempore in vrbe Roma interpretatio, & imprimendo publicata, quid singulæ illius bestiæ partes portenderent, videlicet hæreticos porcinam vitam plerunq; agere. Per lunam in occipite immutatio veritatis, quæ non in fronte, sed in occipitio porci existit, significatur. In lumbis ac ventre, oculi scandalis pleni sunt: ideoq; amputandi. Per pedes deniq; draconis quatuor mortalium affectus, & operationes peruersissimæ indicantur, à quatuor angulis orbis terrarum malitiosè irrumpentes, inq; pisce præcipuè tanquam curioso insidiatore apparentes. Vtcunq; igitur sit de hoc prodigioso porco, meritò hic infelicis huius æui impuris hominibus proponi poterit, vt per eius similitudinem mõstrosos mores horreant, virtutesq; ac benignitatem amplectantur. Certum est porcum marinum prædandi artem, & sæuitiam multum truculentam probè nouisse: ferociorq; existit, quando vitulum marinum tanquam socium in omni præda aggredienda sibi adiunctum habet. Autor deniq; libri De natura rerum concludit, quòd potentiores & validæ beluæ, semper imbecilliores & debiliores deuorent, vti in trito prouerbio Gothico fertur, Maiores fures minores plerunque suspendere.

Porcus mõstrosus.

Porci marini mẽbra monstrosa.

Porci marini membrorum interpretatio

Oculi in lũbis, & ventre.

Porcus marinus truculentus.

De Rosmaro

De Rosmaro, siue Morso Noruagico.

CAP. XXVIII.

NORVAGICVM littus versus loca ad Septentrionē magis vergentia, maximos ac grandes pisces elephantis magnitudine habet, qui morsi seu rosmari vocantur, forsitan ab asperitate mordendi sic appellati: quia si quem hominem in maris littore viderint, apprehendereq́ poterint, in eum celerrimè insiliunt, ac dente lacerant, et in momento interimunt, veluti alius quidam truculentus piscis Tiburonus dictus, qui à profundis cauernis Caspii maris in Oceanum Scythicum discurrit, & post aliquantulum tempus ad id reuertitur, vt Pet. Martyr lib. VIII. Crediti continentis in principio refert. Rosmari itaq́ hi pisces, siue morsi dicuntur, caput habentes bouinæ figuræ, hirsutam pellem, pilosq́ spissitudine veluti culmos, vel calamos frumenti latè defluentes. Dentibus sese ad rupium cacumina vsq́ tanquam per scalas eleuant, vt rorulento dulcis aquæ gramine vescantur, seseq́ volutando mari vicissim exponant, nisi intereà somno profundissimo oppresi, pendendo in rupibus dormierint: quoniam tunc piscatores appropinquantes quantocyus poterunt, pellem à lardo secundum caudam soluunt: & in hoc, quod solutum est, funes fortissimos mittunt, eosq́ in scabrosis rupibus, vel propinquis arboribus firmant: saxis deinde funda ad caput, vt excitetur, proiectis, eum descendere cogunt, maiori parte pellis funibus firmatæ spoliatum: vnde debilitatus exanguis, ac semiuiuus redditur in opimam prędam, maximè propter dentes, qui pretiosi sunt apud Scythas, Moschos scilicet, et Ruthenos, ac Tartaros (vti ebur apud Indos) ob duritiam, candorem, & grauitatem: qua de causa etiam framearum manubriis artificum excellenti industria accedente adaptantur. Et hoc Miechouita quoque Poloniæ historicus in sua duplici Sarmatia attestatur, & Paulus Iouius post eum ex relatione cuiusdam Demetrii, à magno Duce Moschouitarum ad Clementem VII. missi.

Morsi siue rosmari pisces.

Morsi pisces hominē dēte interficiunt.

Rosmari piscis figura.

Rosmari dentibus loco scalarum vtuntur.

Rosmarus profūdissimè dormiēs capitur.

Dentes morsi pretiosi.

Miechouita historicus.

De pelle eiusdem Rosmari.

CAP. XXIX.

Rosmari pelles vtiles.

ELLIS, siue corium huius animalis, vti nigrum & fortissimum est, ita bono pretio emptum ad maxima leuanda per trochleas, combinandaque pondera reseruatur, præcipuè pro campanis altarum turrium: immò & huius pellis fortitudine grauissimæ campanę ad lignum, in quo vertuntur, ac machinæ bellicæ colligantur. Est & aliud marinum monstrum in Arcadia secundum Plin. lib. IX. cap. XIX. adonis, siue exocœtus, ab eo, quòd in siccum somni causa exeat, appellatum. Hoc per maris tranquillitatem in terram se confert, ac inter rupes prostratum altè soporatur. Aues aquatiles maximè exhorret. Dormit vt balena, & vitulus marinus, in arena, solis vehementi ardore ad grauem somnum excitatum. Quòd verò superius de vsu dentium dictum est, haud inconuenienter huic loco annecti poterunt duo illi dentes elephantis portentosæ longitudinis (decem enim pedes singuli continebant) de quibus Aurelianus Imp. sedem proposuit Ioui summo ædificare, si plures eiusmodi magnitudinis inuenisset, prout Sabellicus refert in vita Aureliani lib. VII. Ennead. VII. Morsorum, siue rosmarorum dentes valde artificiosè elaborantur in vsum ludi Latrunculorum, seu Schacorum, quo mirè & ingeniosè vtuntur omnes populi Septentrionales, maximè Principes & clarissimi viri: & hoc ob plures causas, quarum vna est cæteris honestior (vti superius lib. XV. cap. XII. dictum est) vt eo scilicet ludo parentes temperantiam, & modestiam procorum, qui veniunt ad nuptiale fœdus filias petituri, explorent. Non enim eo in ludo se continere poterunt, quin suæ virtutis & patientiæ in casibus prosperis aduersisque pro tempore, loco, & conditione fortiter tolerandis, aliquod specimen exhibeant. Dicit etiam Plato in lib. De legibus, vbi tractat gradus ebrietatis, quòd nullam habemus voluptatem commodiorem ea, quæ inter bibendum ludo mores examinat, si modò prudens quædam cautio adhibeatur: ibi enim probatur vtrum difficilis, aut agrestis animi sit, an venereus, an prodigus &c. Dentes autem pisces aliqui grandes, vt balena, & hic rosmarus siue morsus, exertosque veluti aper habent: quidam serratos, vt raiæ: quidam serratos, sed pectinatim coëuntes, ne contrario occursu atterantur, vt lucii vel lupi: quidam continuos, vt carpiones, sicuti & homines. Et ita denticulata asperitas aliis conceditur, aliis verò mordacitas cultellata.

Exocœtus monstrum marinū.

Dẽtes duo portentosæ longitudinis.

Ludi Latrunculorũ ex dentibus rosmari cõficiuntur.

Ludo Schacorum virtus procorum exploratur.

Dẽtium pisciũ differentia.

De Pisci-

De Piscibus alatis.

CAP. XXX.

ETSI aliquorum sententia est non prodesse piscibus, habere quatuor alas & duos pedes, aut duas alas & duos pedes, aut aliud membrum omnino ambulationi deseruiens, cùm videatur otiosum: est tamen piscis quidam duas alas membranaceas habens, qui volat per spatium modicum, posteaq; desilit in maris profundum, quem & hirundinem Plin. lib. IX. cap. XXVI. vocat. Pedes eius sunt sicuti auis, sed cauda caret propter volatum, hirundini quæ in arena riparum nidificat, plurimum similis. Inuenitur etiam piscis in mari Germanico inter Angliam & Noruegiam, qui habet duos pedes & quatuor alas: quæ mouentur flexæ ad inferiora ventris & pectoris sui, sicut aliarum auium alæ. Sunt autem duæ antè iuxta branchias, & duæ posterius ante caudam, suntq; alæ membranaceæ, spissæ quidem valde iuxta corpus in parte, quæ est loco adiutorii brachii, & tenuiores in parte anteriori alæ: & hanc dispositionem habent etiam alæ posteriores. Branchiæ autem istius piscis non habent fissuram versus ventrem, vel pectus pertingētem: sed hi pisces habent branchias, quæ terminantur super humeros alarum anteriorum, quatuor foraminibus quadratis, ita quòd duo sint propinquiora capiti, & duo propinquiora alæ dextræ, similiterq; disponuntur branchiæ in sinistro latere. Caput autem istius piscis, color, pellis, figura corporis, ac sapor carnis, est ferè sicut piscis, qui raia vocatur. Crura autem eius sunt cartilagines sine iunctura, & subtus in pedibus habet foueas, vt fortius figatur. Cauda autem eius non est vti raiæ, sed similis caudæ aliorum piscium, nisi quod est aliquantulò longior. Denicq; ante caudam in loco dorsi, vbi stringitur solida pars corporis, quæ est post concauum ventris, habet et pinnam more aliorum piscium, valde tamen magnam respectu sui corporis. Capitur hic piscis inter raias & squatinas, vt plurimum minus vtilis, propter steriles carnes, & exiguam pinguedinem: verùm difficilimè è profundo fune et hamo, ob resistentiam alarum, eruitur &c. Pisces præterea quidam lati corporis sunt, qui quatuor pinnas habēt, duas in ventre, & duas in dorso: & hæ pinnę, quibus vtuntur, alę vocātur: quales per oīa similes habēt pisces lepores ma-

Piscis alas mēbranaceas habens.

Hirundo piscis volans.

Piscis Oceani alatus.

Piscis alatus in cibo parū vtilis.

Lepores marini

Ludolatra marinum animal

Miluago piscis

rini dicti: hi enim duas pinnas in ventre habent:, & duas directè super eas in latere versus dorsum. Est etiam de supradictorum genere ludolatra animal marinum, quatuor habens alas, duas in facie, & duas in dorso, quibus magna velocitate fertur in omnem, quem elegerit volueritq; locum. Miluago piscis est secundum Plin. lib. XXXII. cap. II. super aquam volitans: qua lætitiæ nota tempestatum mutationem significat, contra morem aliarum beluarum, vt sunt ceti, vituli marini, delphini, & balenæ.

De Loligine, aliisq; alatis, ac serratis Piscibus.

CAP. XXXI.

Loligines naues obruunt.

Loliginum multitudo.

Loligines vltra biennium non viuunt.

Piscium multorum nomina.

Aries marinus.

Draco marinus

Pectuculus piscis.

LOLIGINES beluæ pennatę longitudine quinûm cubitorum, vti sagittæ extra aquam se efferunt, etiam tanto in numero, quòd naues obuiantes demergant, prout testes sunt Isidorus, & Albertus lib. XXIIII. tum etiam Plinius lib. XXXII. cap. II. Dicit etiam Isidorus, in Oceano Mauritaniæ non procul à Lixo flumine, tantam multitudinem loliginum esse, vt obuias naues ab aquis euolantes nedum molestare, sed & mergere possint. Vnum hoc omnibus, qui ab his molestantur, plurimum prodest, quòd vltra biennium haud viuunt, quemadmodum Aristo. lib. V. De animal. cap. XVIII. tradit. Hoc tamen genus loliginum est de lacertorum genere, miramq; in magnitudinem crescit. Plin. lib. XXXII. cap. vltimo loliginem volitantem vocat. Præterea ibidem marinorum piscium multa, miraq; nomina, ac naturas refert, scilicet caniculas, dromones, cornutas, gladios, serras, acipenseres, auratas, asellos, acarnes, aphyas, alopeciades, araneos, boctes, bates, banchos, batrachos &c. Idem autor lib. IX. cap. XLIIII. de ariete marino loquẽs asserit: Grassatur aries vt latro: & nunc grandiũ nauium in salo stantium occultatus vmbra, si quem nandi voluptas inuitet, expectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculatur, occultusq; adnatans mergit. Idem eodem lib. cap. XXVII. Draco marinus captus, atq; immissus in arenam, cauernam sibi rostro mira celeritate excauat. Pectunculus sicuti loligo volat, immò & sagittæ modo festinat. Demum aculeato pisce

digitus

digitus, vel manus tacta, illicò incurabiliter intumescit, cui solùmodò forte acetum succurrere videtur. Sed caniculæ marinæ morsus maximè periculosus est in ipso attractu, quo se eximere solet, atque hominem secum attrahere in mare deuorandum. Caniculę marię morſ' exitial.

De periculis Nautarum, infestatione maximarum beluarum, auium, & minimorum pisciculorum,

CAP. XXXII.

CERNVNTVR in hac suprapoſita imagine tria spectacula trepidantibus nauarchis satis formidoloſa, infestatio scilicet nautarum à grandibus balenis eructantibus haustas fistulis aquas in nauim, volucribus innumeris, ac minutiſsimis pisciculis retinentibus naues. Primo periculo subuenitur proiectione magnorum vaſorum, vel aſpersione lixiuii ab omni parte nauis ex castoreo confecti, vel alto clangore tubarum: secundum à coturnicibus auibus illatum, ardentibus faculis contra alitum alas extensis remouent: tertium, quia subtus in vndis latitat, nunquàm vel raro eius euitandi facultas datur, quòd minimum corpore, sed maximum naturæ potentia hostem, semipedalem scilicet pisciculũ, echeneidem, vel remoram dictũ superare nequeant: qui ex eo secundũ Isidorum nomen sumpsit, quòd nauem adhærendo retineat. Ruant licet venti, sæuiant procellæ, nauis tamen quasi radicata in mari stare videtur, nec moueri, non retinendo, sed tantũmodò adhærendo. Hunc Latini moram appellauerunt, eò quòd cogat stare ipsa nauigia. Dicit etiam Ambrosius lib. V. Hexamer. cap. IX. Echeneis est animal in mari exiguum, vile, & despicabile. Hic tamen cùm ventorum procellam præsenserit, calculum validum arripit, eumque velut saburram vehit, & tanquam anchoram trahit, ne excutiatur fluctibus. Itaque non suis se librat viribus, sed alieno stabilit & regit pondere. Stabilimentum præterea dat aliis, quod sibiipsi præstare non potest: sibi enim à lapillis mendicat, quod nauibus abundanter tribuit. Talibus itaque minusculis creaturis illuditur hominum impotens superbia,

Nautarũ pericula diuersa.

Remedia ad fugandas beluas marinas.

Coturnices quo modo à nauibus arcentur.

Echeneidis pisciculi potẽtia

Echeneis despicabile animal.

Superbia hominũ impotens à minusculis creaturis illudit.

vt Plin.lib. XXXII. cap. I. clarius asserit: Heu vanitas humana, cùm rostra illa nauium ære ferroq; ad ictus armata, semipedalis inhibere posiit, ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam nauim Antonii, properantis circuire, & exhortari suos, donec transiret in aliam. Ideoq; Cæsariana classis impetu maiore protinus venit. Tenuit & Caii Principis nauem ab Astura Antium remigantis, etiam auspicalis pisciculus. Siquidem nouissimè tum in Vrbem reuersus ille Imperator, suis telis confossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta, cùm è tota classe quinqueremis sola non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, ostenderuntq; Caio, indignanti hoc fuisse, quod se reuocaret, quadringētorumq; remigum obsequio contra se intercederet &c. Et hoc quidem adhæsione semipedalis pisciculi factum est, vt nauis CC. aut amplius pedum cum omnibus suis armamentis, ac ponderibus retineretur, nullā aliam ob causam mihi planè persuasum habeo, nisi quòd Deus mirabilis in creaturis suis glorificaretur. Pisciculus autem ille comedi non potest, quia infert mortem. Dicunt deniq; Solinus cap. XVIII. & Plin. lib. X. cap. XXIII. nautis infelix satis omen ex coturnicibus imminere: quippe noctu è transmarinis partibus in tanto sæpe agmine venire, ac velis insidere, vt nauigia mergant. Atque ita infertur, hominibus paratos esse hostes in æthere minusculas coturnices, in terra feroces bestias, in aqua permaximos cetos, & despicabiles semipedales pisciculos, potentissimas naues retardantes.

Echeneis 400. remiges supat

Deus in creaturis suis mirabilis.

Echeneis ī cibo mortem infert

Hostes humano generi vbique imminent.

Adhuc de Echeneide ex testimonio Cassiodori libro primo.

CAP. XXXIII.

THEODERICVS Rex Gothorum arguens moram apportantium annonam in maxima tarditate, scribit Fausto præposito in hunc modum: Cùm siccitas præsentis anni, quæ localiter certis solet desæuire temporibus, terrenis visceribus nimio calore duratis, abortiuos messium fœtus non tam edidit, quàm imperfecta vbertate proiecit: maiori nunc studio quærenda sunt, quæ etiam in abundantia expeti consueuerunt. Et ideò frumenta publica, quæ de Calabro, atque Apulo littoribus per cancellarium vestrum æstatis tempore consueuerant destinari, nec autumno venisse, modis omnibus permouemur: cùm solis reflexus Australia signa discurrens, naturæ ordine modificatus, tumultuosas procellas aëris permistione resuscitat: quod ab ipsis quoque mensibus datur intelligi, quando ex numero imbrium futurorum competenter nomina susceperunt. Quæ ergo talis mora, vt in tantis tranquillitatibus velocia necdum fuerint destinata nauigia? cùm stellarum non mergentium lucidum sydus tendi carbasa festinanter inuitet, & aëris sereni fides properantium nequeat vota terrere. Aut fortè incumbente Austro, remigiisq; iuuātibus meatus nauium echeneis morsus inter vndas liquidas alligauit: aut Indici maris conchæ simili potentia labiis suis nauium dorsa fixerunt: quarum quietus tactus plus dicitur retinere, quàm exagitata possint elementa complere. Stat pigra ratis tumentibus alata velis, & cursum non habet, cui ventus arridet: sine anchoris figitur, sine rudentibus alligatur: & tam parua animalia plus resistunt, quàm tot auxilia prosperitatis impellunt. Ita cùm subiecta vnda

Epistola Regis Gothorum de echeneide.

Menses ex numero imbriū nomina susceperunt.

Echeneis morsu suo naues alligat.

Nauis stat pigra tumētibus velis.

præcipitet cursum, supra maris tergum nauigium stare constat infixum, miroq; modo natantia inconcusse retinentur, dum innumeris motibus vnda rapiatur. Sed vt dicamus aliam piscis naturam, fortè nautæ prædictarum nauium torpedinis tactu segnissimè torpuerunt: à qua tantum insigentium dextræ prægrauantur, vt per hastam, qua fuerit vulnerata, ita manum percutientis inficiat, quatenus viuæ substantiæ pars sine sensu aliquo immobilis obstupescat. Credo talia incurrerunt, qui se mouere non possunt. Sed echeneis illis impedimentosa venalitas est: concharum morsus, insatiata cupiditas: torpedo, fraudulenta simulatio. Ipsi enim studio prauo faciunt moras, vt occasiones incurrere videantur aduersas: quod magnitudo tua, cui specialiter conuenit cogitare de talibus, celerrima faciat emendatione recorrigi: ne inopia non tam à sterilitate temporis, quàm à negligentia matre nata esse videatur.

Torpedinis tactus stuporem inducit.

Venalitas impedimentosa.

Mora fit studio prauo.

De Polypis.

CAP. XXXIIII.

IN littoribus Noruegiæ polypus, siue multipes animal est, fistulam in dorso habens, qua mare transmittit, eamq; modò in dexteram partem, modò in sinistram transfert. Cæterum per brachia velut acetabulis dispersis, ac denticulatas forcipes, omne quod sibi appropinquat, inuoluit: animal carens sanguine. Quicquid comedit, aggregat in cauernis vbi manet: deinde putamina erosa carne egerit, adnatantesq; pisciculos ad ea venatur: testas etiam & crustas cancrorum residuas eiicit. Mutatur color eius ex lapidis colore cui adhæret, maximè accedente timore ob aspectum congri inimici sui. Habet quatuor pedes medios magnos, & in totum octo: paruum corpus, quod pedum magnitudine compensatur: aliosq; adumbratos pedes, strictos, qui vix percipi queunt. His se sustentat, mouetur, & tuetur, tum etiam apprehendit quicquid à se fuerit remotum: supinusq; adhæret saxis, vt vix amoueri possit, nisi re aliqua fœtida admota. Polyporũ multa sunt genera: terreni maiores quàm pelagici: omnes brachiis, vt pedibus ac manibus (sicuti Plin. lib. IX. cap. XXIX. asserit) vtun-

Polypi descriptio.

Polypus mutabilis.

Polypi corpus paruũ magnitudine pedum compensatur.

Polypoꝝ genera multa.

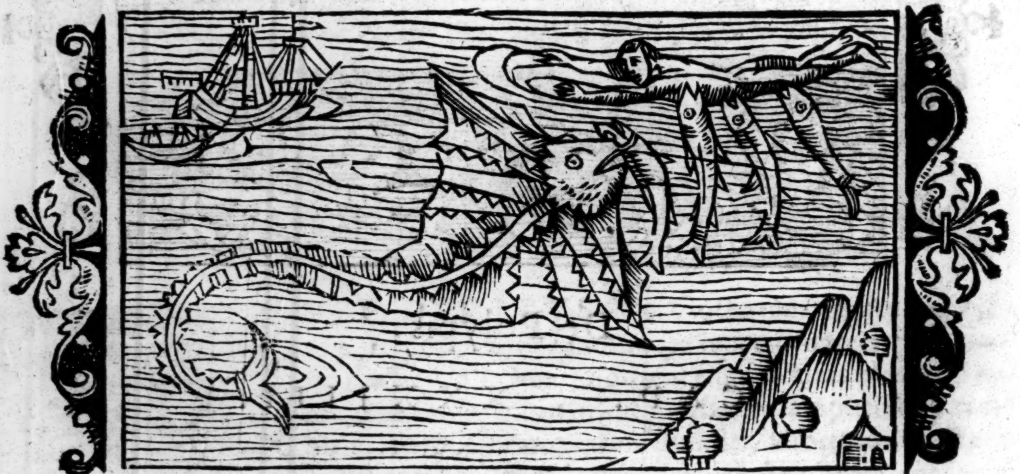
Polypi quo tẽpore pariant.

tur. In hyeme & vere pariunt vnum ouum simile nuci, de quo solo innumeri pisces generantur, sed propter paruitatem plurimi corrumpuntur. Polypus fœmina secundum Aristotelem lib. V. cap. XVIII. de animal. modò incubat ouis, modò in ore sui cubilis assidens, brachium super ouis exporrectum tenet, excluditque quinquagesimo die. Tempore coitus, vt ferè reliqua animalia, insipidas carnes habent, quia non pascuntur, neque ob libidinem saturantur, & intantum vehementi coitu debilitantur, vt à paruis pisciculis deuorentur, & facilè à suis cubilibus detrahantur, cùm anteà nihil tale iis vsu eueniat: tum verò paruos, nouellosque, quamuis recens natos, nullo eiusmodi malo affici narrant: quinimmò validiores esse, quàm grandes, confirmant. Præterea extra coitum adeò magnam fortitudinem habent, vt hominem inuadant: quod notent Principes, ne effœminatos, vti prius dictum est, ad bella educant, quia nihil valent in prælio. Dicunt etiam Plin. & Alber. lib. XXIIII. de animal. quòd nullum atrocius animal in aquis ad conficiendum hominem naufragum, vrinantem, aut natãtem: sed si inuertatur, elanguescit vis. Reliqua autem huius beluæ exercitia videantur apud Plin. lib. IX. cap. XXX. & lib. XXXII. cap. vltimo. Similiter & apud Alber. lib. XIIII. de animal. tractatu I. cap. IIII. Huic etiam polypo testudo Indiana assimilatur: quæ cùm sit longitudine octo cubitorum, & latitudine quatuor, homines tres vel plures inuadere audet, sed resupinata super latum dorsum nil potest.

Polyp' ob coitum fit debilissimus.

Effœminati nihil in prælio valent.

Testudo piscis.

De crudelitate quorundam Piscium, & aliorum benignitate.

CAP. XXXV.

Boloma piscis. Haafisck.

Raia piscis homine liberat.

HOMO apparet hîc natans in aquis salsis, quem piscis de genere canicularum marinarum Boloma Italicè, & Haafisck Noruagicè dictus, adeò auidè turmatimque ex insidiis adoritur, vt non tantùm morsu, sed pondere etiam in profundum demergat, deuorétque teneriora membra, nares videlicet, digitos, & genitalia: donec superueniat raia, vt iniuriarum vindex, quæ per aquas armata naturalibus pinnis discurrit, ac quodam impetu demersi hominis grassatores abigit, eumque vt enatet, pro viribus vrget: catenus

tenus quoque eum custodit, quatenus spiritu penitus extincto post aliquot dies dum mare naturaliter se purgat, sursum feratur. Dicit Alber. lib. XXIIII. de animal. delphinos in aquam proiectum etiam mortuum, vel natantem hominem dorso suo suscipere, ac saluũ in littus portare, si odore talem hoĩem carnes delphini deprehẽderint non comedisse: vbi verò hoc ab eo factũ exploratũ habuerint, si modo præsentes sint, mox deuoratur ab eis. Cernitur illud miserabile spectaculũ in Noruagicis oris, quãdo lauandi gratia homines, exotici videlicet nautæ periculorum & insidiarum ignari, è nauibus in vndas exiliunt. Latitant enim caniculæ, siue bolomæ huiusmodi sub nauibus in anchoris manentibus, velut aquatici arietes (de quibus suprà dictum est) vt homines rapiant naturę malitia stimulante. Verùtamen hoc periculum vrinatores stylis præacutis lineis annexis euitant, quibus arietes marinos, & has caniculas interficiunt: quia nisi his perfossi fuerint, haud recedunt. Ita sub aquis cum eis atrox oritur dimicatio. Inguina enim hominum, & calces, omnemque candorem corporum hæ beluæ appetunt. Huius caniculæ cutis in asperitate ad expolienda ligna & ossa, eandem naturam cum cute raiarum habet. Vtroque pisce vescuntur homines, licet vnus crassiore carne sit altero, vt raia, quæ dentato ore, eoque amplo sub collo, & horribilibus oculis, ore difformi & liuido, non sine piscatorum periculo capitur. Habet enim amplissimas alas, quas cùm hamo attrahitur, in transuersum mittit, sæpiusque ob suam magnitudinem piscatorem è naui extrahit, ni sociorum auxilio adiutus fuerit, vel seipsum (quod frequentius fieri solet) fune confirmauerit, vti superius eodem lib. dictum est de periculo piscatorum cap. II.

Delphinus hominẽ in dorsũ suum suscipit

Nautæ externi periculis subiiciuntur.

Vrinatores quibus armis ĩ aquis se defendunt.

Caniculæ marinæ, & raiæ comeduntur.

Raiæ cũ periculo capiũtur.

De Spongiis, & Vrticis.

CAP. XXXVI.

FIGVRA hæc, quæ vt rosa cernitur, spongiæ marinæ & vrticæ formam ostendit: spongia autem valde multiplicata penes littora Noruegiæ, eius est naturæ, quòd conueniat cum cæteris animantibus in motu dilatationis & contractionis. Quædam verò earum immobiles sunt à saxis, & si abrumpantur à radicibus, recrescunt: quædam autem sunt mobiles de loco ad locum: & hæ in maxima copia in littoribus prædictis reperiuntur. Cibantur limo, pisciculis, & ostreis. Viuentibus idem qui

Spõgia marina.

Spongiarum marinarum differentiæ.

madentibus, nigricans color. Adhærent nec parte, nec totæ: intersunt enim fistulæ quædam inanes, quaternæ ferè aut quinę, per quas pasci existimantur. Sunt & aliæ, sed supernè concretæ. Et subesse membrana quædam radicibus earum intelligitur. Viuere constat longo tempore. Vrticæ vis & natura est, secundum Plin. lib. IX. cap. XLV. vt sit pruritu mordax, veluti vrtica terrestris. Contrahit ergo se quàm maximè rigens, ac prænatante pisciculo frondem suam spargit, complectensq́ deuorat. Aliâs marcenti similis, & iactari se passa fluctu algę vice, contactos pisces, attritucp petræ scalpentes pruritum inuadit. Deinde: Tacta vredinem mittit, paulumq́ si fuit interualli, absconditur. Ora ei in radice esse traduntur: excrementa per summa tenui fistula reddi: quibus etiã inesse sensum Plin. eod. cap. arbitratur, quippe quòd nec animalium, neq́ fruticum, sed tertiam quandam ex vtroq́ naturam habeant, vrticæ videlicet, & spongiæ. Aristoteles de ea lib. IIII. animalium cap. VI. sic refert: Sentit, & manum admotam corripit, adhæresciťq́ perinde ac polypus suis brachiis, ita vt caro intumescat. Os medio in corpore continet, & de saxo quasi de testa viuit, & prænatantes pisciculos excipit, retinetq́, sicut manu admota hominis agi dictum est, deuoratq́ in hunc modum, quæcunq́ nacta est, esculenta. Est etiam genus quoddam vrticæ, quod & echinos, & pectunculos, in quos offenderit, corrodit. Reliquam eius, ac triplicem spongiarum naturam Aristoteles, Plinius, Albertus, ac alii tradunt.

Vrtica marina.

Vrticæ, & spõgiæ à cæteris aialibus, et fruticibus tertiã quandã naturam habent.

Vrtica os medio in corpore habet.

De Stellis marinis, & Vermibus longissimis,

CAP. XXXVII.

Stella marina.

TELLAM secundum Plin. lib. IX. cap. LX. in mari sapientia claros autores mirari video: cuius figura hæc est, quòd parua admodum caro eius sit intus, extrà duriore callo. Huic tam igneum feruorem esse tradunt, vt omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Carnes autem marinæ stellæ contra marini draconis ictus valent appositæ, vti refert idem lib. XXXII. cap. V. Stella verò iuxta Alber. lib. XXIIII. de animal. piscis est in mari Occidentali, in figura stellæ formatus. De hoc dicitur, quòd igneum calorem in se habeat, quia quicquid deuorauerit, mox in ventre eius ita coctum inuenitur, sicut biscoctus panis. Hæc Albertus. Quibus sit hoc cognitum (teste Plin. loco suprà allegato) experimentis, haud facilè dixerim: multoq́ memorabilius duxerim id, cuius experiendi quotidie occasio est: adeò humana calamitas (nunquàm in admirandis, & inuestigandis rebus satiabilis) causam multorum haud præstat, vt cogatur his, quę oculis coràm conspiciuntur, etiã absq́ aliqua ratione dare fidẽ. Sed hic quoq́ piscis inutilis hominibus est ad esum. Est præterea in littoribus Noruagicis vermis glauci coloris, lõgitudine XL. cubitorum, & amplius, vix spissitudinẽ infantis brachii habens: lineæ modo, ita vt eius progressus difficulter percipi queat, per mare se transmittit, nemini noxius, nisi humanis manibus pressus: vnde contactu tenerrimæ cutis eius tangentes digiti intumescunt. Vexatus, & detẽtus à cancris, tortuosum cursum euadendi gratia attentat: sed frustra. Cancer enim brachiis suis quasi denticulatis forcipibus, tum etiam pedibus ita eum stringit, vt non secus ac nauis anchora demissa, firmetur. Hunc vermem sæpius vidi, ab eius tactu nautarum informatione abstinens. Volater. tradit in vno flumine Aegypti vermes nasci septenûm cubitorum, crassitudinem vix pueri decem annorũ habentes.

Medicinæ marinæ stellæ.

Stella marina ignei caloris.

Homo insatiabilis in rebus inquirendis.

Vermis longissimus in mari.

Vermes septenũ cubitorum.

habentes. Aureum vellus est animal marinum de spongiarum genere, sed rarius, ac mollius ad modum lanæ. Lanugo eius in auri splendorem conuertitur: dilatatur & prolongatur sicut vellus, moueturq́; dum est in mari, motu dilatationis & contractionis, quemadmodum spongia: noctu lucet vt igneus globus. Sturicus animal est marinum, medium inter plantam & animal, sicut stella, quinque angulos habens, rubei corii, & in medio rimas, quibus attrahit nutrimentum: nemoq́; prouidus homo eo vescitur. Maxima eius multitudo est in littoribus Noruegiæ.

Aureum vellus piscis.

Sturicus piscis.

De Pisce, quem Noruegiani Svvamfysck appellant, maxima pinguedine eius, & aliis quibusdam Monstris marinis.

CAP. XXXVIII.

VARIETAS horum piscium, siue potius monstrorum, hic inserta est, ob eorum mirabilem formam, ac multifariam naturæ proprietatem, cùm littoribus Noruagicis inter alias beluas sæpius appropinquant: capiunturq́; ꝓpter pinguedinem, quam habent copiosam, ac abundantem. Eam nãq; piscatores, vt carnes, supra ignem coquẽdo expurgant, venduntq́; ad vsum corii inungendi, aut causa luminis in lampadibus, cùm tenebræ continuæ fuerint, conseruandi. Occurrit igitur in primis rotunda forma monstrum, Noruagico idiomate Svvamfysck dictum, quod Albert. lib. XXIIII. de animal. Hahanc siue Ahunum appellat, cæteris omnibus marinis beluis animal gulosius: cõtinua etiã præda vix satiatur, stomachum distinctum nõ habere dicitur: vnde quicquid comedit, vertitur in sui corporis crassitudinem, vt nil aliud videri possit, quàm vna massa pinguedinis adunata. Dilatatur & extenditur supra modum: cumq́; amplius extendi nequeat, pisces per os facilè eiicit, quoniam, vt cæteri pisces, collo caret. Os eius continuatum est ventri. Est autem adeò crassum hoc animal, quòd vrgente periculo carnem, pinguedinem, & pellem suam, vti hericius, super caput reduplicet, & contrahendo se caput abscondat: neq; id sine sui detrimento facit, quia inimicas bestias timens, fame vrgente se non aperit, sed esu carnium suarum sustentatur, magis eligens in parte consumi, quàm à beluis totaliter deprædandum vorari. Scrutatur tamen vt saluetur, si periculum est sublatum. Ita hippopotamus piscis Nili fluminis (teste

Pisces plurimi etiã monstrosi ob pĩguedinẽ capiuntur.

Svvamfysck aquatile valde gulosum.

Svvamfysck pisces euomit.

Svvamfysck se ipm ob timorem cõsumit.

Hippopotam' pedes vulnerat

Solino cap. X L V.) inter arundines vulnerat pedes, vt profluuio sanguinis leuet sagi/nam. Est & aliud monstrũ marinũ secundũ Alber. lib. X X I I I I. de animal. Cahab dictum, pedes paruos habens respectu magnitudinis corporis sui: vnũ tamen longũ, quo loco manus vtitur in oibus membris suis defendẽdis: & per ipsum ori suo cibũ porrigit, herbasq́ eradicat. Habet autem pedes maximè cartilagineatos, & forma/tos ad modum pedis vaccæ, aut vituli. Hoc animal natans in aqua spirat, & cùm spiritum emittit, ad aërem redit, aquamq́ eiicit in altum, vt delphini, et balenæ. Ap/paret etiam huic aliud simile monstrum Circhos, iuxta Alber. aut Cricos dictum, ha/bens cutem testaceam, mollem, partim nigram, partim rubeam, fissuras duas in pede, quæ tres digitos efficiunt. Pes dexter huius animalis valde paruus, sinister verò ma/gnus longusq́: & ideò dum ambulat, totum corpus fert super sinistrũ, & alium post se trahit: aëre sereno absolutum incedit, cõmoto autem vento, nubiloq́ cœlo applica tur lapidibus, & immotum quiescit, ac fortiter adhæret, vt vix auelli queat. Natura hæc satis admiranda, quæ sereno tempore sana, tempestuoso infirma inuenitur.

Cahab monstrũ marinum.

Pedes cartilagineati.

Circhos, siue cricos belua marina.

Corp' sup̃ vno pede fertur.

De Vacca, Vitulo, Equo, Lepore, & Mure marino.

CAP. XXXIX.

MARINA Vacca monstrum est magnum, robustum, ira/cundum, & iniuriosum, edens partum sibi similem, sed nõ supra geminum, vnum tamen sæpius, quem plurimum diligens solicitè secum ducit, quocunq́ tandem se per ma re transmittit, aut in terra gressus dirigit: decem mensibus impręgnatur: demum hoc animal aliquando C X X X. annis per caudæ ipsius amputationem probatũ est vixis/se. Vitulus marinus superioribus capitulis pro parte na/turæ suæ demonstratus est, hoc vno præsenti loco adiecto, quòd eo maior halecis deprædator inter aquatilia haud inueniatur. Accedit naq́ re/tia, in quibus halec secundum branchias, vel aliam partem corporis captũ retinetur, vnumq́ post aliud deuorat, vt paucũ remaneat dependens. Equus marinus inter Britanniam, & Noruegiam sæpius videtur, caput habens equinum, & hinnitum e/mittens: pedes autem fissos cum vngulis ad similitudinem vaccæ, tam in mari, quàm in terra pastum quærens. Rarò capitur, licet ad magnitudinem bouis deueniat. Cau/dam denique, vt piscis, bifurcatam habet. Mus marinus in terra scrobe effossa parit oua, & rursus obruit terra. Tricesimo die refossa aperit, fœtumq́ ad mare producit, primò cæcum, & deinde oculis illuminatum. Lepus marinus varii generis esse in Oceano deprehenditur, sed captus mox ob suspicionem veneni, quocunq́ saltem in dicio lepori conueniat, dimittitur. Habet autem post caput quatuor pinnas, duas, quarum motus est secundũ longitudinem piscis, & illæ sunt longæ sicut aures lepo/ris: & duas, quarum motus est à dorso secundum ventris piscis profunditatem, qui/bus grauitatem capitis sui eleuat. Hic lepus in mari formidabilis, in terra vti lepu/sculus pauidus, timidusq́ reperitur. Habentur & longè plura piscium nomina, ge/nera, & virtutes apud Plin. lib. X X X I I. vbi diuersarum aquarum & marium e/numerat pisces: inter quos satis multa genera ex libro Ouidii adducit, quem in Pon/to supremis suis tẽporibus meditatus est, titulum eidem De piscibus imponens. Hic tamen ob iniuriam tẽporum haud reperitur, licet satis auidè à plurimis studiosis desi/deretur. Centum septuagintasex pisciũ genera, quæ in mari, ac fluminibus, lacubusq́ degant, ponit Plin. lib. præallegato cap. vltimo. Rursus lib. I X. cap. XIIII. pisciũ species septuaginta quatuor ponit, præter crustis intecta, quæ sunt triginta.

Vacca marina simile sibi vitulum parit.

Vacca marina 130. annis vi/uit.

Vitul' marinus deprędator halecis.

Equus marinus magnitudinẽ bouis habet.

Mus marinus.

Lepus marinus formidabilis.

Ouidius librũ de piscibus in senectute scri/psit.

Piscium genera 176.

Pisciũ species 74. & 30.

De natura, tempore, & loco Piscium, quò se æstate conferunt.

CAP. XL.

E autem prolixius insumatur augmentum in rebus forsitan omnibus haud obscuris, finaliter cum beato Ambrosio cap. X. lib. V. Hexamer. asserendum erit, vnumquodque genus piscium præscripta sibi domicilia habere, quæ sui generis nullus excedat, non incurset alienus, ita vt hoc genus piscium in illo sinu maris alatur, & gignatur, illud in alio, nec confusum reperiatur, sed quod in vno loco abundet, alibi desit. Hic enim sinus maris cephalos alit, lupos ille: ille saxatiles, locustas alius. Non est libera vagandi potestas, nec tamen interclusa montibus copia, aut fluuiis interlabentibus transitus impeditur: sed vsus naturæ impressus, tanquam patriæ finibus vnumqueque se retinere, & vltra incolas prodire suspectum. Sed homines potentes, quibus mare non sufficit, diuidūt sibi elementa, faciunt viuaria atque apothecas ostrearum, vt conuiuia escarum numero instruant, quando mare non possit implere. Sunt tamen aliqua genera piscium, qui non ingenii facilitate loca mutēt, sed fouendi partus necessitate: quæ opportuno atque legitimo procurantes tempore, ex plurimis locis à diuerso sinu maris innumeri velut communi consilio conuenientes, coniuncto agmine Aquilonis flatus petunt: & ad illud Septentrionalium mare partium quadā naturæ lege contendunt. Deinde: Quid autem rationabilius hoc piscium transitu, cuius rationem quidem verbis non explicant, sed factis loquuntur? Pergunt enim æstatis tempore ad fretum Ponti, eò quòd reliquo maris sinu hic sinus dulcior sit. Posteà: Quis autem ignorat, quòd etiam ea quæ marina sunt, aquis plerunque dulcibus delectentur? Denique dum flumina sequuntur, & ad superiora ascendunt, frequenter alieni generis pisces capiuntur in fluuiis. Cùm hæc igitur causa Pontum illis faciat gratiorem, vel quòd æstus temperet solennis illic flatus Aquilonis, tum opportuniorem cæteris iudicant, in quo generare, & partus possint proprios opportunius enutrire: quod teneri fœtus rigorem (laborē habet textus) alienæ regionis sufferre vix possint, quos illic fouet aëris blanda ac benigna clementia. Itaque peracto munere, omnes simul eo, quo venerant, agmine reuertuntur. Huius enim Ponti sinus Boreæ obiecti amœnitate perfruiti, rursus hyemis aspera declinare contendunt, & Septentrionalis plagæ sæua fugientes, in reliquos se sinus conferunt, in quibus aut ventorum mollior sit placiditas, aut solis soleat vernare temperies. Nouit igitur piscis pariendi tempus: nouit tempus eundi, atque redeundi: nouit tempus perfunctionis, & iactationis: & nouit vt non queat falli: quia non rationis æstimatione, & disputationis argumento vtitur, sed inspiratione naturæ, quæ vera est magistra pietatis. Hæc Ambrosius.

Pisciū morandi loca diuersa.

Mare non suffi cit potentibus Apothecę ostrearum.

Pisces cur in aquilonem semper transeunt.

Ponticus sinus dulces aquas habet.

Pisces marini dulcib' aquis delectantur.

Aquilo æstus temperat.

Aëris clementia vbi.

Piscis nouit tp̄s suum à natura certius, q̄ de eo disputātes.

De pulchra comparatione naturæ Piscium, & Hominum.

CAP. XLI.

Homo indiscretum tẽpus pariendi habet. Mulieres inclementer partus edunt.

DENIQVE (teste Ambrosio in suprà allegato cap.) omnes animantes præscripta habent pariendi tempora, homo solus indiscreta atque confusa. Reliqua genera clementiam temporis quærunt, mulieres solæ partus suos inclementer effundunt. Vaga enim & intemperans libido generandi, vagam pariendi ætatem exhibet. Pisces tanta maria transmittunt, vt vtilitatem aliquã generi suo quęrant: nos quoque diffusa æquora transfretamus. Sed quantò honestius quod successionis amore, quàm quod pecuniæ auiditate suscipitur? Denique illis ad pietatem, hominibus ad quæstum transmissio deputatur: illi sobolem præferunt omnibus mercibus chariorem, homines mercem longè imparem ad periculi vicem misera lucri cupidine reportant. Itaque illi patriam repetunt, homines derelinquunt: illis natando incrementum generis acquiritur, hominibus minuitur nauigando. Quis igitur neget diuinitus illis infusum ingenium esse huiusmodi, atque virtutem? cùm videat istos in Aquilonem tam solẽnem obeundæ fœcunditatis peregrinationem viuaci ingenio componere, alios in exiguo corpore tantum validitatis assumere, vt maximas naues plenis currentes velis, in mediis fluctibus sistant: sicuti breuis pisciculus echeneis (de quo superius eodẽ lib. cap. XXXII. & XXXIII. dictum est) tanta facilitate memoratur nauem ingentem sistere, vt quasi radicatam mari hærere videas, nec moueri: aliquandiu enim immobilem seruat. An & huic quis putet sine creatoris munere tantum potuisse suppetere virtutis? Quid gladiis, serris, canibus marinis, et balenis tribuendum est? quarum magnitudo (vt idem Ambrosius hoc lib. cap. XI. testatur) tanta est, vt si quando supernatent fluctibus, insulæ annatare putentur, montesque altissimi summis ad cœlum verticibus eminere. Hæ balenæ non in actã, nec in littoribus, sed in Atlantici maris profundo feruntur videri, vt eorum conspectu nautæ à nauigandi in illis locis præsumptione reuocentur, nec secreta elementorum adire supremæ mortis terrore vsurpent, prout superioribus aliquot capitulis præsentis lib. XXI. fuerat declaratum.

Pisces patriã repetũt, quàm hoĩes relinquunt. Ingenium pisci bus diuinitus infusum. Echeneis ingẽtẽ nauim sistit. Virtus oĩs creaturarũ ab optimo creatore procedit. Nautæ beluas marinas timẽt

De clementia Piscium erga Homines.

CAP. XLII.

Clemẽtia beluarum marinarum. Ionas ab hoĩe in aquã proiicitur, à pisce colligitur.

ETSI superioribus capitulis plurima ostensa sunt de magna pietate, quam beluæ, seu monstra marina demonstrant afflictis naufragantibus, ne pereant: tamen inclytę adhuc eorum virtutes reputantur, quibus ipsis hominibus in aquis prosunt, quando à terrarum incolis vel deseruntur, vel crudeliter moribundi eiiciuntur: prout euidens exemplum pręfictus autor de Iona adducit, quem cetus excepit ad vitam, reddidit ad prophetandi gratiam: emendauit aqua, quem terrena deflexerant: psallebat in vtero ceti, qui mœrebat in terris.

terris. Et vt vtriusq; redemptio non prætereatur elementi, terrarum salus in mari antè præcessit, quia signum Filii hominis, signum Ionæ. Sicut iste in vtero ceti, sic IESVS in corde terræ. In vtroque remedium, maius tamen in mari pietatis exemplum: quoniam exceperunt pisces, quem homines refutarunt: & quem homines crucifixerunt, pisces seruauerunt. Petrus quoq; in mari titubabat, sed non labebatur: & confessus in fluctibus, negauit in terris. Itaq; illic quasi deuotus manu apprehenditur, hic quasi oblitus aspectu censorio conuenitur. Hæc Ambrosius. Qualis etiam clementia animalium terrestrium, auium, & aquatilium prædictorum erga homines exerceatur, in pluribus capitulis superius est relatum.

Salus ĩ mari prius q̃ in terra.
Pietatis exẽplũ magnũ ĩ mari
Petrus in mari Christum confessus, in terra negauit.

De magnitudine Noruagici Serpentis, & aliorum.

CAP. XLIII.

QVI naualibus exercitiis in littoribus Noruegiæ, vel mercaturæ, vel piscaturæ operam nauant, conformi testimonio stupendam sanè rem asserunt, serpentem videlicet vastæ molis, ducentorum pedum & amplius longitudine, ac viginti pedum spissitudine, in rupibus & cauernis penes oras maris Bergensium versari: qui vitulos, agnos, porcos voraturus, ab antris solùm lucido noctis tempore in æstate exit, vel polypos, locustas, & genera marinorum cancrorum vt deglutiat, maria transmittt. A collo deinceps dependentes pilos cubitalis longitudinis habet, squamasq; acutas, atro colore, & flammeos oculos rutilantes. Hic nauigia infestat, hominesq; se in sublime instar columnæ erigens rapit, ac deuorat: neq; id sine portentoso spectaculo regni, instante mutatione, euenire solet, nempe quòd Principes in fatum concedent, vel in exilium turbabuntur, aut bellicus tumultus euestigiò subsequetur. Est & alius miræ magnitudinis serpens in insula Moos dicta, diœcesis Hammerensis: qui vt cometa orbi reliquo, sic is regni Noruegiæ mutationem portendit, prout visus est anno M. D. XXII. altè super aquas se extollens, atq; in modum sphæræ conuoluens. Existimatus est hic serpens coniectura collecta ex longinquo visu quinquaginta fuisse cubitorum: quem expulsio Regis Christierni, atq; grauis Prælatorum persecutio secuta est: immò excidium patriæ demonstrauit, veluti Isidorus dicit de auibus Diomedis. De quibus re-

Serpens Noruagicus 200. pedum longitudine.
Serpentis Noruagici pili cubitalis longitudinis.
Serpẽs apparẽs regni mutatiõnẽ portendit.
Moos insula.
1522.
Serpens 50. cubitorum.

Diomedeę aues inter aduenas, ac incolas iudicant.

fert Solinus cap. VIII. quòd inter aduenas iudicent: si Græcus sit, propius accedant, & quantum intelligi datur, velut ciui blandius adulentur: si verò quis gentis alterius fuerit, inuolare eum, atque impugnare. Quæ ob hoc feruntur Diomedis socii facti, quòd ædem sacram omni die huiusmodi studio celebrēt: Aquis imbuunt plumas, alisque impendiò madefactis confluunt rorulentæ, ita ædem excusso humore purificant, tunc pennulis superplaudunt, inde discedunt quasi peracta religione. Hæc Solinus. Philosophatur prætereà Albertus lib. XXV. de animal. in principio, de serpentibus asserens, falsam eorum esse opinionem, qui dicunt omnes serpentes esse frigidos per naturam suæ complexionis. Deinde ponit duas causas longitudinis, vel breuitatis eorum: quarum vna est naturalis habitudo, quæ in omni animali ex specie constituitur, eò quòd omnium natura constantium terminus est, & ratio magnitudinis, & naturalis augmenti. Alia verò est cibus & locus, calidus vel frigidus, minus vel maius extendens humidum viscosum, quod est materia generationis eorum. Ponit idem Alber. serpentem Haren, siue Aren dictum, similem serpenti, siue draconi, qui Caruen ab eo appellatur, longitudine sex cubitorum. Dicit etiam Plinius lib. VIII. cap. XIIII. de magnitudine serpentum in hunc modum: Nota est in Punicis bellis ad flumen Bagradam à Regulo Imperatore ballistis tormētisque, vt oppidum aliquod, expugnata serpens, centum viginti pedum longitudinis. Pellis eius, maxillæque vsque ad bellum Numantinum durauere Romæ in templo: quod & Liuius, ac reliqui clas sici historici attestantur. Deinde eodem loco inquit, fidem his facere, quæ in Italia boæ appellantur: in tantam amplitudinem exeuntes, vt diuo Claudio Principe, occisæ in Vaticano solidus in aluo aspectatus sit infans. Hæ primùm bubuli lactis succo aluntur: vnde etiam nomen traxere, quemadmodum & Isidorus refert.

Serpentū longitudinis vel breuitatis duæ causæ.

Haren siue aren serpens.

Bagrada flumē. Serpens 120. pedum.

Boa serpens occisa infantē in aluo habuit.

Adhuc de magnitudine Serpentum.

CAP. XLIIII.

Draco 30. cubitorum.

Lacerta 24. pedum longitudine.

SSERIT etiam Alber. lib. XXV. dracones omnes corpore esse valde magnos, & vt plurimum triginta cubitorum, qui tamen libentius in frigore, quàm calore viuunt. Prætereà asserit lacertā apud Indos longitudine XXIIII. pedum, quod & Plin. lib. VIII. cap. XXXIX. testatur: etiam in Hispania magnitudine cruris humani sub genu inueniri. Solinus etiam cap. LXV. tantam enormitatem serpentum adducit, vt ceruos, & animantium alia ad parem molem tota hauriant: quinetiam Oceanum Indicum, quantus est, penetrent, insulasque magno spatio à continenti separatas, pabulandi petant gratia. Idque ipsum palàm est, potentia amplissimæ magnitudinis fieri, vt per tantam sali latitudinem ad loca permeent destinata. Etiam hydri secundum Plin. lib. VI. cap. XXIII. in mari longitudine vicenûm cubitorū. Volater. lib. XII. cap. De locis nuper repertis, allegat serpentes mille passuum longitudine, qui certò anni tempore armenta, & pastores ipsos totaliter deuorant. Strabo lib. XVI. allegat Possidonium scribere, in Macra campo fuisse visum serpentem mortuum iugeris longitudine, & crassitudine tanta, vt equites ex vtraque parte astantes, seinuicem intueri non possent: hiatu autem tanto, vt hominem equo insidentem reciperet: exuuiarum squamam quamlibet clypeo maiorem. Denique S. Donatus Episcopus spuit in os draconis, eumque interfecit, quem octo iuga boum ad cremandum vix trahere potuerunt.

Hydri vicenûm cubitorum.

Serpentes armēta, et pastores deuorant.

Serpens iugeris longitudine.

S. Donatus eps

Serpens 8. iugis

potuerunt. Hic draco (teste Zozomeno) in via publica circa pontem iacebat, capras<, oues, equos, boues, & homines deuorabat. — boum duci haud potuit.

De diuersitate, ac colore vario Serpentum.

CAP. XLV.

RBITRANTVR plurimi in solis regionibus calidis habitare serpētes, ob connatam frigiditatem eisdem animalibus inhærentem, tum quòd calore magis multiplicentur, ac citius incrementum suscipiant: sed reuera frigida illa Europæ pars in Septentrione etiam pessimos habet, & enutrit serpentes, licet quoad naturam veneni debiliores, quàm sint Africani. Et quāuis constanter asserat Plin. in præfatione VII. lib. historiæ suæ, naturaliter serpentem in genus suū non sæuire: tamen in littoribus Aquilonarium fluuiorum haud rarum est spectaculum, cernere serpentes acerbissimè sese morsibus petentes: sicuti stelliones in Italia contra scorpiones, & enhydri iuxta Solinum cap. XLV. aduersus crocodilos Aegyptiacos, parū in naturali malitia à seinuicem discrepātes, continuò pugnant. Vtcunq; se habeat huiusmodi certamen, certum est plures, & noxios esse serpentes in frigidissima plaga Septentrionis, terrestres scilicet, qui acrius aquaticos persequūtur: & hi in terris manent, ac diuersis nutrimentis minutarum herbarū, in quibus acriorem veneni vim cognoscunt, auidius reficiuntur, maximè in locis montosis productarum: hiq; deteriores sunt in lædendo homines veneno suo, quàm littorales, aut riparii. Serpentes autem ieiuni, satiatis sunt crudeliores: ita & irati, ac prouocati. Coloribus diuersis distinguuntur, nigro scilicet, cinereo, arenaceo, candido, rubeo, vario, guttis deniq; distincto, de quorum genere est Sabrin, & similes: quorum morsus aperit omnes poros naturales aurium, oculorum, narium, è quibus sanguis emanat, & aquosa sanies pauca ex membro corporis læso surgit, dolor in stomacho, constringitur anhelitus, oritur difficultas reddendi lotium: quam subsequitur spasmus. Remediis verò contra hæc serpentum venena vtuntur Aquilonares, theriaca videlicet Veneta, quæ cæteris omnibus præstantior reputari solet, ab exoticis mercatoribus in maxima quantitate ob quæstum terris illis importata. Nigri coloris serpentes, partim aquas, partim terras inhabitant, partim tubera in paludibus existentia, (Gothicè Tuuar dicta) partim rupes petrosas aquis contiguas. Hi serpentes de genere aquaticorum sunt, atq; noxii existūt: inter quos & Berus serpens aquaticus locum habet, astutus, nequitiosus, & lethifer. Dicitur hunc coire cum murēna: quod videtur Alberto lib. XXV. fabulosum, licet beatus Ambro. lib. V. Hexam.

Septentrio pessimos habet serpentes.

Serpētes seinuicem morsibus petunt.

Serpentes terrestres peiores aquaticis.

Malitię gradus

Serpētum colores diuersi.

Signa hominis veneno infecti

Theriaca remediū pręstās cōtra serpentes.

Serpentes nigri

Berus serpens.

Serpentes cinerei coloris pessimi.

cap. VII. coitum illum attribuat viperæ omnium adulterarum pessimæ. Cinerei coloris est aspis, & ceristalis secundum Alber. aliâs cristalis, de genere viperarũ, longitudinis duorum cubitorum: qui morsu suo alienat sensum & rationem, caliginem oculis inducit, & spasmum mortificantem. Est & alius serpens cinerei coloris, Hæmorrhois dictus, vnius cubiti, hominem morsu suo per sanguinis fluxum interficiẽs. Arenacei coloris serpentes sunt, de quorum genere est Ammodites, longitudine cubitalis, maculis nigris distinctus per corpus, supra dorsum habens vestigia linearum. Hic morsu suo vehementissimum dolorem cum tumore infert, vnde virus fluit, quod à tertio die in septimum vsq; hominem necat. Sabrin serpens iuxta Alber. etiam arenosi coloris, cum punctis albis & nigris corpus distinctum habens, longitudine vnius aut duorum cubitorum, naturamq; in morsu similem cum ceraste, siue cornuta. Quomodo autem hominem interficiat, suprà hoc capite demonstrauimus.

Hæmorrhois.

Serpẽtes arenosi

Ammodites serpens.

Sabrin serpens.

Adhuc de colore, & nominibus Serpentum.

CAP. XLVI.

Serpẽtes cãdidi

CANDIDI ac varii, de quorum genere est sabrin iam descriptus, & Alfordius, siue Affordius, similem naturam cum sabrin habens. Fului, vt pareas, ore lato, morsu maligno, sed plurimum veloces, atq; in cauda semper ambulãt. Rubei omnibus aliis sunt peiores, vt in plurimum cubitalis longitudinis, immò & pedalis, ac semipedalis, vt Altinanti iuxta Alber. ex insidiis plus nocens. Citrini coloris est serpens cenchris, à colore milii sic dictus: eius morsus vti viperæ venenosus est. Serpentes aquas inhabitantes duri et asperi capitis sunt, multiplici specie distincti: de quorum numero est Berus supradictus. Item natrix à nando dictus, quòd in aqua quoq; venenum spargat, cibosq; inficiat, vt si quis ex infectis quicquam gustauerit, illicò moriatur. Item coluber secundum Plin. lib. XXXII. cap. V. in aquis viuit. Serpentes in rupibus morantes plerũq; nigri sunt, quos vulgari gẽtis idiomate Snock appellant, quãuis etiam ibidẽ varii in magna multitudine reperiãtur. Hi mortalibus in rupibus versantibus, æstate præsertim, haud parum molesti sunt, cùm etiam veneno suo sæpe homines occidant. Antra incolentes lacertæ sunt, & hæ quoq; multiplices: sed non ita noxiæ, vt serpentes, attamen cauendę sunt. Terram & aquam indifferenter inhabitãt chelydrus & andrius. Chelydrus semper directus ambulat, quia si se multum torserit, dum currit, statim crepat. Andrius verò secundum Alber. in aquis, campis, & syluis habitat, aspide minor, sed latioris capitis, surdus, deterior & nocentior cæteris, quia morsus eius inducit vertiginem, et vomitum choleræ fœtidæ, ac debilitatẽ corporis, vt in hora moriatur læsus: & si tertiam horã superuixerit, ob fortem medicinam, & complexionẽ, tamen vlterior spes vitæ haud relinquitur. Scytale serpens est duplicis speciei: vnus admiratione suæ pulchritudinis detinet inspicientes, piger, paruus, & ignei veneni, ita etiam quòd ille quem lædit, statim moriatur: atq; Slaa Gothicè vocatur. Hic frigidissima hyeme pellem deponit, sicuti stupefaciẽs aspis, quę pellem mutat. Hic etiam, veluti alii serpentes in hyeme latitantes, se recipit in viscera terræ, à solis videlicet ingressu in Libram, vsq; dum Arietis signum exeat: intra quem terminum si solis attractu antra exierit, atq; calore haud tempestiuo nimis diu delectatus fuerit, niue geluq; antrum constringente, moribundus extra illud relinquitur, prout superius de hirundinibus est specificatum. Alius (teste Isidoro) amphisbæna dicitur, eò q; duo capita habeat, vnum in loco suo, alterũ in cauda, currens ex vtroq; capite tractu corporis circulato. Hic solus serpentium frigori se committit, primus omnium procedens.

Fului.

Rubei pessimi.

Citrini.

Cenchris serpẽs

Berus.

Natrix.

Snock serpens.

Lacertæ.

Chelydrus.

Andrius serpẽs

Scytale.

Slaa serpens.

Aspis stupefaciẽs pellẽ hyeme mutat.

Amphisbæna.

De habita-

De habitatione ac mansione Serpentum.

CAP. XLVII.

IDETVR (licet raro) mirum spectaculum in Aquilone, quomodo profunde sub radicibus arboris betulinæ manent serpentes: quorum multitudo suo afflatu calorem in radicibus excitat, vt folia huius arboris semper durante hyeme viridia permaneant. Quocirca gens naturæ secreta ignorans, arborem sacrã putat, quasi magno numini consecratã. Nec multum dissimile asserere videtur Solinus cap. XL. in quadã Africæ gleba non sine miraculo lucum virere vndique secus agris arentibus. Hyeme tamẽ in cauatis arboribus, vel rupibus serpentes latent, pro cibo somno vtentes: aliâs in æstate cibus eorum herbæ, carnes, & aues sunt, quarum pennas & plumas posteà euomunt: demũ si possunt, lac, & vinum (quod secũdum Plin. lib. X. cap. LXXII. præcipuè appetunt) vel modicam aquam bibunt. Sunt & plures serpentum species, vt (iuxta Solinum cap. præallegato) quantus nominum tantus mortium numerus, tot venena quot genera serpentum, tot pernicies quot species, tot dolores quot colores (vt Isidorus dicit) habeantur: sed nulla infestiora, quàm aspidum genera, & rubea rarius apparentia. Verũtamen omnia genera, aut species serpentum in Septentrione enumeratas, Africa in multitudine, ac serpentibus venenosis superat: de quibus Strabo lib. XV. multa & miranda dicit, & Solinus cap. iam citato. In Septentrione tempore veris fricatione serpentes cutem exuunt inter saxa: quæ cutis inueterata adiuncta cera dentes celerrimè euellit. Plutarchus in lib. De aspidibus dicit Aegyptios pro delitiis vnà cum pueris aspides educare, tantumque mansuescere, vt vocati mensis assistant, pultes farina & melle confectas deuorãtes: eorum Reges diadema aspidũ figura ob imperii firmitatẽ portant. Opimatum dicunt naturæ scrutatores, præcipuè Alber. lib. XXVI. de animal. vermem venenosum, qui cum serpente non viribus, sed audacia, & astutia pugnat, atque eum adhærendo gutturi ipsius, mordendoque sine intermissione vincit: vnde etiam auelli haud poterit, donec eum interficiat. Idem facit vermis, qui dicitur secundum Alber. spoliator colubri. Cornu ceruinum suffitum in abigendis serpentibus aptum, vt Volater. lib. XXV. de ceruis commentatur, & Plin. lib. XXVIII. cap. IX. Item euphorbia herba suo lacteo succo, quæ ob id miris laudibus celebratur, cõtra serpentes, & venena iuuat, vti idem Plin. lib. V. cap. primo in fine tradit. Quomodo denique locustæ, cùm libet, serpentes necent, ac occidant, faucibus eorum apprehensis mordicus, videatur prædictus autor lib. XI. cap. XXIX.

Arbores hyeme virentes.

Serpẽtibus hyeme somnus pro cibo.

Serpentũ plura genera, & venena.

Africa cæteras regiones serpẽtibus superat.

Cutis serpentis dentes euellit.

Serpẽtes vocati mensis assistũt

Cibus serpentũ

Diadema Regũ in figura aspidis.

Opimat' vermis

Remedia cõtra venena.

Euphorbia herba.

De pugna pastorum contra Serpentes.

CAP. XLVIII.

Remedia aquilonaria contra venena.

Serpentes eleuati venena euomunt.

Serpentes p 10. pedes saltant.

Serpens emisso veneno fugit.

Serpētes domestici i aquilōe.

Supstitiones vanæ prohibitę.

Serpētes à veterib' antris vix amoueriqueūt

Serpētes ducem habent.

SVNT & aspides in partibus Aquilonaribus scabrosa cute, dura siccitate, cinereo colore, oculis scintillantibus, longitudine triū vel quatuor cubitorum, veneni acumine hominē interficiētes ante horas quatuor, nisi remediis opportunis occurratur, theriaca scilicet Veneta, aut allio cum ceruisia antiqua bibito, aut succo, fraxini expresso, & epoto, vti Plin. lib. XVI. cap. XIII. docet, aut surfure more emplastri apposito. His remediis pro se pastores, sed theriaca pro pecoribus inungendis cum sale in circuitu tumoris vtuntur. Nam hi serpentes eleuati super pectus ad medium cubitum ineedūt, venenumq; in magna quantitate, diuersissimo colore in gutture collectum in resistētem aut obuium hominem expuunt, ac celerrimè sub antra & saxa fugiendo se recipiunt. Hoc autem ita esse meo ipsius exemplo comprobare queo, quia ante L. annos is casus in Arosiensibus pratis mihi accidit, dum more scholarium in medio Augusti collecturus eram grana iuniperorum, quæ tunc primùm in Aquilone maturescunt. Sunt etiam serpentes, qui arcuato, seu rotato cursu velociter mouetur, decem pedes saltando: & insuper pugnāt, strepitum vehementem inter herbas sole siccatas facientes. Verùm benignitate naturæ factum est, vt sonitu prodantur, quando nocituri accurrunt. Venenum autem sic exputū, in vestem occurrētis multiplici colore distinctum descendit, nec anguis posteaquàm venenum expuēdi in hominem sibi audaciam assumpsit, apparet. Sunt etiam domestici serpentes, vt penates in Aquilonis extrema plaga reputati, qui lacte vaccino vel ouino nutriti, cum infantibus sub tectis ludunt, & plerūq; in cunis, vt fidi custodes, dormire videntur: quos lædere pro piaculo existimatur. Sed hi ritus reliquiæ sunt veterum superstitionum, omnino suscepta Catholica fide interdicti. Si verò fulgure, vel domestico incēdio domus huiusmodi deletæ, aut peste grassante habitatoribus euacuatæ fuerint, remanent serpentes in antris exustæ domus, tantoq; agmine coalescūt, vt difficultatē nouo cultori pariant, quominus tutè cum ipsis cohabitare possit. Cernuntur etiā serpētes innumerabiles sub quercubus in æstatis initio, ducem (cui candida crista vt corona eminet) tanquam apes suum rectorem, sequentes. Credūtur veterum relatione lapidē flatu suo gignere, ex aliqua venenata particula eo in loco, vbi manent, inter folia producta, vel reperta. Talium serpentum con-

congregationem Solinus cap. L X. etiam meminit circa Caspias portas versari: qui vndique gentium conuenæ, à verno statim die illuc confluunt, maximo impendio viatorum, quibus omni tempore, præterquàm hyeme, accessum ad istos populos negant. Terra tamen Aquilonaris, vbi fraxinea arbore abundat, venenatis his bestiis caret: quod & Plin. loco suprà allegato testatur, quàuis idem autor eodem lib. cap. XXXIIII. hederam serpentium frigori esse amicam dicat. Fauorabile denique verbum Isidorus de natura serpentum profert, quòd hominem nudum & dormientem nunquam lædant: idque mihi in pueritia & adolescentia serpentibus sine læsione sæpissimè congredienti contigit.

Serpētes caspiarum portarum viatoribus nocent.

Serpētes dormientem et nudū non lædunt.

De Theriaca, ac aliis remediis aduersus venena.

CAP. XLIX.

ERTVM itaque relinquitur, serpentes euomere virus exitiale, multiplici colore distinctum: quod eò nocentius est, quò grauius irritati per calorem illud eiiciunt. Nec percutiunt, cùm natura frigidi sunt, nisi quando calescunt. Nam quando frigidi sunt, nullum tangunt. Percussus itaque serpentum veneno, primùm obstupescit: deinde vbi ipsum virus calefactum exarserit, statim hominem (nisi remediis efficacibus occurratur) extinguit. Tale autem remedium theriaca præstat, quæ est antidotum serpentinum, quo venena (ab eo quòd venas necent dicta) pelluntur, vt pestis peste soluatur. Verùm vt aliqua eius compositio Aquilonaribus incolis innotescat, operæpretium duxi verba Plinii lib. XX. cap. vltimo, præsentibus, donec aliud melius remedium contra venena occurrat, inserere hoc modo: Recipe aduersus venenata animalia serpilli duûm denariorum pondus, opopanacis & milii tantùdem singulorum, trifolii pondus denarii, anethi & fœniculi seminis, & anisi, & ammii, & apii denariorū senûm singulis generibus, erui farinæ duodecim. Hæc tusa cribrataque, vino quàm possit excellenti digeruntur in pastillos, victoriati pondere. Ex his singuli dantur ex vini mixti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus Rex aduersus omnia venena vsus traditur. Hæc Plinius. Quatenus autem talis compositio aduersus venenum valeat, an verò ea præstantior, meliorque esse possit, qua læsæ sanitati celerrimè subueniatur, ne toxico præualēte veneno infectus succumbat, artis medicæ periti in eius cōpositione dubio procul experientur. In Aquilone tamen contra pestem (licet raro grassantem) infallibile remediū cuiusdam electuarii apud plurimos suę sanitatis custodes habetur, quo nedum tempore pestis, sed & in cunctis ægritudinum principiis vtuntur: atque ita fieri solet: Recipiatur aloës hepaticæ, alias iecorariæ lotæ libra media, bene tusæ, cinnamomi electi vncia media, masticis vnc. med. cornu ceruini tosti vnc. med. centaureæ minoris vnc. med. gentianæ vnc. med. dictami albi Cretici vnc. med. lupini tosti, vt siliqua adimi queat, vnc. med. Hæc omnia seorsum in puluerem redigantur, & deinde simul cōmisceantur. Posteà capiatur mel quinque librarum: quod bene super ignem in patella ærea despumetur, atque in eo, cùm à feruore tepuerit, prædicti pulueres misceantur, inque modū pulmenti vndique voluantur. Hoc modo electuarium habebitur: quod in aurora cum bono vino, albo, ad quantitatem nucis auellanæ sumptum, omne venenum, & pestiferum ab humano corpore sine vlla violentia expellit. Habet hoc electuarium alias miras operationes auertendi multas ægritudines per facilimam purgationem, quocunque tempore securissi-

Serpentū venenum quando nocentius.

Venenū in corpore calefactū extinguit.

Theriaca remediū contra venena.

Venenum vnde dicatur.

Theriacæ secundum Plin. cōfectio.

Antiochus rex theriaca vsus.

Electuariū aquilonarium contra pestem.

Electuarii aquilonaris contra pestē cōfectio

Electuarium variarū virtutū.

mè sumptum. Scio multos homines, nullis adhibitis medicis, hoc solo electuario per continuos sexaginta vel nonaginta annos, etiam in vltimam vsq; senectam, suam sanitatem conseruasse: inter quos diuæ memoriæ Iacobus Archiepiscopus Vpsalensis, qui ad centesimum ætatis suæ annum peruènit, ac M. D. XXII. vita functus est.

Iacobus Archi eps Vpsalen. 1522. obiit.

De Thrissa pisce nuper etiam in Prusia reperto.

CAP. L.

RISTOTELES inter naturalium rerum indagatores facilè principatum tenens, lib. VIII. de animal. cap. XIII. asserit, piscibus hanc ferè inesse naturam, quòd præscripta sibi domicilia, vbi frequentius per naturalem quandam inclinationē morari soleant, non sine aliqua graui causa transgrediātur: tamen diuersa genera piscium, distincta maria, lacus, atq; flumina, pro ratione temporis inhabitare, atq; illa, tum pastus vberioris, tum vehementiæ caloris & frigoris, deniq; commodius fouendi fœtus gratia, prout ille à natura inditus affectus dictat, aliquando permutare concedit. Deinde diuersa loca, tempora, atq; nutrimenta, diuersos pisces producere, ita vt alii aliis in locis principatum obtineant, quemadmodum superius lib. XX. cap. vltimo relatum est, constanter affirmat: vt apud Cretam insulam gobiones pisces, omneq; saxatile genus plurimum pinguescere: qui tamen aliis in locis aridi reperiūtur. Huic diui Ambrosii in V. lib. Hexamer. cap. X. sententia, quæ hoc lib. cap. XL. inserta est, astipulatur: tum etiam Plin. lib. IX. cap. XVIII. ad hunc locum pertinentia pulcherrima adducit. Quare etiam operæpretium me facturū esse iudicaui, si talem antehac inauditū casum, præsertim istis in oris vbi contigit, qui mihi per literas à quodam fidedigno viro, cùm hic liber excuderetur, annuntiatus est, in fine huius libri, ad confirmandum horum summorum philosophorum opinionem, quæ verissima est, adiungerem. Quandoquidem Itali in hunc vsque diem se solos frui deliciis piscis cuiusdam sibi persuasum habēt, quem cōmuniter Thrissam, nostræ ætatis Græci corruptè Phrissam, Romani Laccia appellant: quidam ex eo clupeam, cuius Plin. lib. IX. cap. XV. meminit, esse opinātur, quòd id genus piscium Veneti etiamnū Chiepam nuncupent: talem etiam hoc anno in Prusia circa mare (vt vocant) recens, eo in loco, vbi in sinum Balthicum, seu Codanum iuxta Celtem, se exonerat, videlicet circa castra Balge, & Lockstede ad ducem Prusiæ pertinentia, in maxima multitudine captum esse compertum habetur. Nam horum piscium, quos Pruteni Porpel appellant (nomen anteà incognitum) piscator quidam duodecim millia et sexcentos, seu quod idem est, sexagenas (vti appellant) mille octingentas, mense Maio intra quatuordecim dies, præter alios pisces, quorum etiam haud parua copia erat, cepit. Non est igitur, quòd in posterum Italia de hoc pisce, tanquam sibi soli à diuino numine concesso glorietur, cùm idem prorsus genus per Dei benignitatem aliis in oris quoq; repertum sit. Vnde Aristotelis, Plinii, ac diui Ambrosii sententia, pisces aliquando loca mutare, firma permanet. Verùm ad insecta transeamus, quoniam hæc immensæ subtilitatis animalia restant.

Pisces pscripta domicilia habent.

Pisces aliquando loca cōsueta mutant.

Pisces alii alibi præstantiores.

Gobiones i Creta pingues.

Thrissa piscis.

Clupea piscis.

Thrissa i 554. in Prussia captus

Porpel piscis.

Thrissa 12600 capta.

Italia de thrissa pisce gloriat.

LIBRI XXI. FINIS.

OLAI MAGNI GOTHI ARCHIEPISCOPI VPSALENSIS DE INSECTIS ANIMALIBVS.

LIBER XXII.

PRAEFATIO.

ACCEDVNT & superioribus figuris ac imaginibus aliquot minuta animalia, quibus naturæ inscrutabilis ratio maiorem adiunxit admirationem, quòd nihil etiam in minimis otiosè productum videatur. Quomodo verò producuntur, aut ad quem finem seu effectum conseruantur, studiosis diligentius apud optimos autores (vbi ita visum fuerit) indagandum, ac plenius consyderandum relinquo: inter quos quantum Isidorus XII. Etymolo. lib. cap. VIII. de minutis animalibus præcipuè volatilibus pulcherrimè tractãs præstiterit, haud satis enarrari potest. Quãtum etiam in talibus specialiter exprimendis dudum Sapiens laborauerit, Prouerb. XXX. cap. his verbis explicatur: Quatuor(inquit) sunt minima terræ, & ipsa sunt sapientiora sapientibus: formicæ populus infirmus, qui præparat in messe cibum sibi: lepusculus plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum: regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas suas: stellio manibus nititur, & moratur in ædibus Regis. Quæ omnia animalia, licet parua corpore sunt, habent tamen insignẽ quandam innatam prudentiam: formicæ quidem ad sedulitatem monent: lepusculi suo exemplo veram quærendam securitatem, quæ in petra (id est CHRISTO) est, informant: qui cùm in terra timidi, in mari formidabiles. Horum Ambrosius in hunc modum lib. V. Hexamer. cap. X. meminit: Lepusculus quoque timidum animal in terris, in mari formidabile, citam, & quæ non facilè possit auferri, corruptelam inuehit. Voluit enim te creator nec in mari satis ab insidiantibus esse securum, vt propter pauca, quæ noceant, quasi in excubiis positus, arma fidei semper, & scutum deuotionis accinctus, à Domino tuo debeas salutis sperare præsidium. Hæc Ambrosius. Locustæ iustitiæ exemplum proponunt. Sine rege

Natura nihil otiosum produxit.

Isidorus.

Animalia terræ minima, sapiẽtiora sapientibus.

Aĩalia parua ĩnatam prudentiam habent.

Lepusculus in mari formidabilis.

enim sunt, attamen in volando suum ordinem tenent, & homines etiam sub magistratu in officio contineri nequeunt: araneus suo exemplo ad laborem inuitat. Insuper formicæ, quód homo deposita pigritia pro euitanda inopia laborare debeat, euidens exemplum ostendunt. Lepusculus, herinaceus, & cuniculus, quia animalia naturaliter timida sunt, intra petras refugium quærunt. Locustæ obliquo volatu longinqua loca petentes, flatu rigido in mare sæpius suffocandæ proiiciuntur, vel messem corrodentes patria lege interimuntur: attamen more militari explorando, pugnandoq; prudentissimè diriguntur. Stellio de araneorum genere, quod viribus à natura non obtinet, solertia & industria palatiis Regum inhærens acquirit. Reliqua huc pertinentia Iob prosequitur cap. XII. de indiciis rerum naturalium, ad quid sunt institutæ.

Homo formicæ exemplo laborare debet.

Locustæ more militari diriguntur.

De Araneis.

CAP. I.

IN primis itaque araneorum occurrit multiplex genus, colore, magnitudine, & naturali instinctu diuersum, ac mirabile. Vnum quantitate nucis, continuò in lucidis noctibus & diebus, sub fenestris grandioribus deprędans muscas, quæ propter abundantiam ferculorum conuiuantibus sunt molestæ. Aliud genus, minus scilicet quantitate, sed suo veneno magis nociuū, quod in foribus ędium venatur, tantumq; cumulum muscarum retibus aggregat, vt afflatu exigui venti retia facilimè dissoluantur: quæ tamen e uestigiò ad nouam prædam capiendam reficit. Hoc etiam genus contra frigidum accessum ventorum telas villosas instar subtilissimæ cutis conficit: idq; non solum inter hominum habitationes

Araneorum genus multiplex

Arane' telas villosas conficit.

tationes latas & altas, sed etiam inter arbores syluarum plurimum patulas, vt in his teneras lacertas, bruchosq́ue, & vespas capiat: fœmina telam producit, mas verò minuta animalia venatur. Huiusmodi tela humili vel sublimi loco posita, auguria agricolis præstat ad semina in collibus, vel vallibus proiicienda, vt superius de castorum, seu fibrorum ædificiis est notatum. Præter hæc duo genera (vt præmissum est) etiamnum aranei differunt, quòd alii sunt magni, & quasi rotundi, alii oblongi sicut columna, alii parui, alii minutissimi, alii subtiles: quidam cinerei, quidam virides, quidam varii per totum corpus, & hi plures lineas in dorso albissimas habent: quidam longorum pedum, qui discurrunt in gramine, & humiditates fructuum, ac animalium mortuorum, si aliqua inueniunt, sugunt: quidam in foraminibus terræ sedent, & per saltum parua animalia, quæ transeunt, inuadunt, exuguntq́ue ea: quidam denique super aquas erectis cruribus discurrunt, Trixales Græcè dicti, pisciculos prædantes, ac cyniphibus insidiantes. Coit araneus in fine veris, & cùm coire cupit, marem filo attrahit: oua autumno parit, & in principio veris fœtum producit. Araneus verò telam conficiens quinque obseruat: Materiam à superfluitate humidi ex cibo quotidiano assumpti, quo nimium euacuato tabescit: tempus, quia tota die ruptam telam mane retexit, vel veterem reficit, maximo tamen cum studio in aurora circa hanc laborat: situm telæ, quia in angulosis locis, penes parietes, vel arbores, in sublimi telam suam libenter suspendit: figuram, quoniam hanc in productione linearum per fila sua rotundam, triangularem, vel oblongam efficit: denique modum operationis, quia magnus posteriori pede ab aluo filum, vnde rete suum contexere queat, extrahit: aliud autem genus de ore filum emittit, ex quo anteriori pede telam longè lateq́ue conficit. Quemadmodum enim Dominus mulieribus (teste Ambrosio lib. V. Hexam. cap. IX.) texturæ sapientiam dedit, sic etiam araneum, qui tam subtiliter ac doctè laxos casses in foribus suspendit, sapientiæ immunem haud reliquit. Hic demum araneus secundum Plin. lib. XI. cap. XXIIII. orditur telas, tantiq́ue operis materiæ vterus ipsius sufficit: siue ita corrupta alui natura stato tempore, vt Democrito placet: siue est intus quędam lanigera fertilitas, tam moderato vngue, tam tereti filo, & tam æquali deducit stamina, ipso se pondere vsus. De telis araneorum etiam Paulus Diac. lib. VI. cap. IIII. pulchra meminit.

Araneorũ fœmina telas producit.

Mas venatur.

Araneorum variæ differentiæ

Araneus telam cõficiẽs 5. obseruat.

Araneus ex ore fila extrahit.

Mulieribus texturæ sapientia data est.

Araneus ĩtus fertilitatẽ lanigeram habet.

De Oestris, & Locustis.

CAP. II.

Oestrus siue asilus insectum.

ESTRVS animal est armentis aculeata punctura permolestum: dictio Græca, quæ Latinè asilus interpretatur: sed in Septentrionalibus terris vulgari gentis idiomate Hestabryms appellatur. Quoad indicandum inimicorum insidias inter nemora, Gothi hac præcipuè bestiola vtūtur, culmum siue straminis festucam caudæ suæ infigendo, vt eò volare cogatur, vbi deponendi culmi adiutorem inueniat, quem naturæ instinctu hominem esse cognouit: vnde eius vestibus insidet, donec à stramine, & homo ab insidiis intentatis liberetur, prout Saxo Danorum historicus lib. III. de quodam Amletho Regis filio ostendit. Quomodo autem animalia periclitantia apud homines remedia quærunt, Volater. lib. XXV. huius rei plurima exempla adducit. Sunt etiam rutili atque prægrandes scarabei, aridam terram fodientes, qui in Aquilone vulgari lingua Getingh appellantur: hi inter gramina situm molliorem habent, fauosq; paruæ ac fistulosæ modo spongiæ, medicato melle fingunt: quod à vulpibus studiosè quæsitum, plerunq; voratur &c. Sunt & locustæ arenosi coloris, magnitudine crabronum, quæ tanto cum agmine volant, vt solem obumbrent: arboribus teneris, præsertim quernis, insident, earumq; folia melleo rore conspersa, non solùm vorando depopulantur, sed & corticem ad solidum lignum vsque absumunt. Hæ autem densè volantes non aliter, quàm flamma & fumo picearum tedarum, manibus discurrentium iuuenum obiectarum, abiguntur: qui etiam iuuenes perticas, siue longas hastas ferunt, atque in earum summitate picea ligna humani capitis magnitudine alligata, et comburentia, ac fumigantia seruant, vt discurrendo inter segetes, veluti pastores inter armenta, his bestiolis eas opponant, ne contactu suo pestifero segetibus noceant, aut morsu corrodant. Et hoc terrarum incolæ tanquam lege decreta, quoties pestis talis ingruerit (quod tamē singulis annis haud accidit) obseruant, veluti Plin. lib. XI. cap. XXIX. de Cyrenaica regione attestatur inquiens: In Cyrenaica regione lex etiam est ter anno debellandi locustas, primo oua obterendo, deinde fœtū, postremò adultas, desertoris pœna in eum qui cessauerit constituta. Et in Lemno insula certa mēsura præfinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referant. Deinde: Necare & in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum, prout superius lib. IIII. cap. XV. de lege coruorum necandorum, & similium dictum est. Meminit idem autor lib. X. cap. XXVII. quomodo hæ locustæ seleucidibus auibus pœnas luant, his verbis: Seleucides aues vocantur, quarum aduentum ab Ioue precibus impetrant Casii montis incolæ, fruges eorum locustis vastantibus. Nec vnde veniant, quòue abeant compertum, nunquàm conspectis, nisi cùm præsidio earum indigetur.

Aīalia læsa ab hoīnib' remedia quærunt.

Scarabei rutili.

Locustę arenosi coloris.

Locustæ flāma & fumo abiguntur.

Lex debellādarum locustarū

Locustę magnū malum ī orbe ter rarum.

Seleucides aues locustas delēt.

De Scara-

De Scarabeis, Crabronibus, & duplicibus Vespis.

CAP. III.

ETSI cerui volantes de genere scarabeorum habere originem existimantur, tamen eorum natura purior, & audacior est in pugna, & virtute medicinali: syluaticusque scarabeus dicitur, non stercora comedens, sed folia arborum: cornua ceruorum cornibus in figura similia habet, quæ sunt mobilia in capite suo: etiam per ipsa apprehendit & tenet, vti Albertus lib. XII. tractatu tertio cap. VII. diffusius attestatur. Cornua igitur illa syluaticorum scarabeorum prælonga sunt, bisulcis dentata forcipibus, in cacumine, cùm libuit, ad morsum coëuntibus. Infantibus pro amuleto ex ceruice suspenduntur: etiam in formam coronæ redacta, capitum tegumentis affiguntur, præsertim adolescentum, quibus præcipuè commissa est venatio cornutorum scarabeorum: frigore latitant in antris. Hos secundum Plin. lib. XI. cap. XXVIII. Lucanos Nigidius appellat. Aliud rursus eorum genus, qui è fimo ingentes pilas auersis pedibus volutant, paruosque in iis contra rigorem hyemis vermiculos fœtus sui nidulantur. Alii volitant magno cum murmure ac mugitu. Alii focos, & prata crebris foraminibus excauant, nocturno stridore vocales, maximè in pascuis Aquilonarium equorum. Sunt etiam in Septentrione oblongi crabrones, quos Plin. eodem lib. cap. XXI. vespas maiores vocat: in volatu & murmure non dissimiles scarabeis, sed aculeum nocentissimum habent. Sunt præterea duplices vespæ, minores & maiores: Minores scilicet, quæ vermes, muscas, ac araneos grandiores venantur, habitantque sub tectis, veluti in sacco corticato, quoniam è luto nidos faciunt, in quibus ceras reponere queant: piscatoribus valde infensæ, quia omnium piscium humorem, antequàm indurescant solis ardore, exugunt. Punctura earum rubeum apostema cum vehementi dolore inducit, sed id curatur folio maluæ apposito, vel potius succo.

Scarabeus syluaticus.

Scarabeus cornua oblonga habet.

Scarabeorum cornua amuleta infantum.

Scarabei in stercore viuunt.

Crabrones.

Vespæ duplices, quę piscibus nocent.

Maluæ folium vesparũ puncturam sanat.

De grandioribus Vespis.

CAP. IIII.

Vespæ grandiores ĩ quercub' degunt.

ALIAE præterea vespæ sunt grandiores, de genere potius crabronum, quæ in arborum cauernis, quercuum præcipuè, degunt & habitant, fœtusq́; producunt. Hyeme, vt cætera insecta conduntur: colorem citrinum habent, plus ad glaucinum per lineas instar minorum vesparum tendentem: etiam aculeos pestiferos, ita quòd veneno suo per aculeum animalibus immisso, pullos equinos, aut hominem incautè sine cooperimento humi dormientem interficiant. Aliquando punctura earum spasmum inducit, tibiarum dolorem, ac genuum debilitatem. Hæ autem vespæ lingua Gothica Boól getingh vocantur. Ex his etiam videtur tritum illud prouerbium, Ne prouoces crabrones, originem suam traxisse: quia vno prouocato, terribili agmine omnes ad vindictam sumẽdam exeunt, prouocantemq́;, nisi fuga ab his se liberauerit, aut cooperimento vestium munierit, punctura venenata, aculeorumq́; vulnere sæpius repetito, vel extemplò de vita tollunt, vel grauiter debilitatum penitus in longum tempus inutilem reddunt. Auertere tamen earum à quercubus egressum, vel occludere foramen ne exeant volentes, betulaceos cortices cum piceo ligno in magna quantitate ardentes accipiunt, atque ad foraminis fauces suspendunt: per quam flammam ac fumum, quandoquidem vnicum saltem à nido exitum habent, extinguuntur & suffocantur. In his verò noxiis insectis obtruncandis, hi præcipuè studium suum collocant, qui ingentem numerum equarũ propagandæ sobolis gratia in pascuis habẽt, ne equulei, de quibus opulentum expectant quæstum, læsione talium vesparum interficiantur. Insidiatur denique istis vermis quidam secundum Albertum spoliator colubri dictus, qui est coloris aurei, viridi colore interlucente. Currit enim in puluere viarum campestrium, ac alibi, has vespas, ac scarabeos ad deuorandum, exugendumq́; humorem persequens ab Auicena etiã spoliator colubri appellatus, quia per caudã ad corpus colubri in sole iacentis ascendit, & primò caput colubri confricando demulcet, posteà verò mordet, nec deserit eum etiam fugientem, donec cerebrum penetret, & carnibus mortui (vt supradictum est) satietur.

Pulli equini vesparũ pũctura interficiuntur.

Crabrones prouocati seipsos vindicant.

Mod' abigẽdi vel interficiendi vespas.

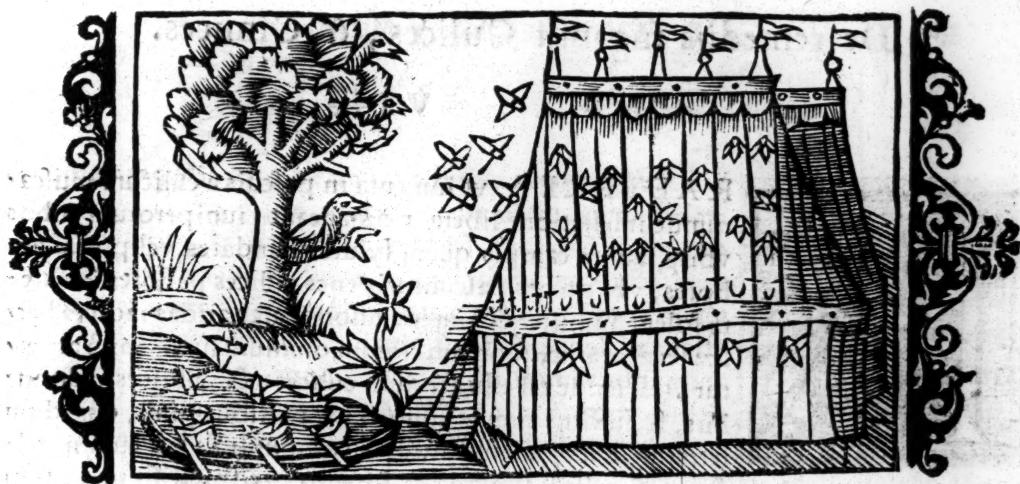
Spoliator colubri vermis.

Hic vermis primò natus à parentibus cibatur, posteà sine cibo diu immobilis iacet, tandem ad curam sui excitatur, atque seipsum nutrit.

Spoliator colubri à parentibus derelictus seipm̃ nutrit.

De mole=

De molestissimis Culicibus extremi Aquilonis.

CAP. V.

VERSVS extremas Septentrionis terras et aquas, maxima est molestia grandiorum culicum, præsertim in punctura, & fastidiosissimo sono, quando in continua dierum ac noctium luce dormiendum est. Verùm ad euitandam horum molestiam Aquilonares absynthio vtuntur, aceto peruncto, ac tosto, & fumigato, vt eo graui odore percepto aufugiant. Simili modo recedunt, quando caput, cæteraq; membra decoctione absynthii asperguntur, vel rutæ, aut nigellæ, cùm haberi queunt: vel atramento sutorio, permixto cum iunipero vsto, & fumigato. Dormientibus autem tentoriolum ex panno linteo, vel cortice confectum necessarium est, sub quo tanquam velamento, contra iniuriam culicum tutò dormire liceat, ac nullus omnino sonoris istis insectis aditus pateat, ne duplici malo, punctura videlicet, & fastidioso sono quiescentes molestentur. Huius culicis vim, atque inextricabilem perfectionem Plin. lib. XI. cap. II. pulcherrimè his verbis enarrat: In magnis siquidem corporibus, aut certè maioribus facilis officina sequaci materia fuit: in his tam paruis, atque tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quàm inextricabilis perfectio? Vbi tot sensus collocauit in culice natura? & sunt alia dictu minora. Sed vbi visum in eo prætendit? vbi gustatum applicauit? vbi odoratum inseruit? vbi verò truculentam illam, & portione maximam vocem ingenerauit? qua subtilitate pennas annexuit, prælongauit pedum crura? disposuit ieiunã caueam vti aluũ, auidam sanguinis, & potissimùm humani, sitim accendit? Telum verò perfodiendo tergori, quo spiculauit ingenio? Atq; vt in capaci cùm cerni non possit exilitas, ita reciproca geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter sorbendoq; fistulosum esset. Aculeum igitur in ore habet, à quo culex nomen accepit. Terebrat pellem animalium, vt sanguinem bibat: sed hoc longè auidissimè in meridiano solis æstu perficit, quem tantum appetit, vt in solis feruore etiam aliquando seipsum adustione lædat: ad dulcia non aduolat, sed acida petit. Aliud etiam culicum genus longè subtilius est, quod teneris insidet quercubus, ac ramis sub rosis exortis, aliisq; recenter è terra productis: sed hoc validis tempestatibus abigitur, aut aqua sulphurata super ramos aspersa.

Culices in septẽtrione molestissimi.

Remedia cõtra culices.

Tẽtoriolum ob culices necessarium.

Culicum mira subtilitas atq; vis.

Culicis aculeus fistulosus.

Culices dulcia fugiunt, & acida petunt.

Culices abigẽdi remedium.

De remediis fugandi Culices, & Cimices.

CAP. VI.

Culices & muscæ à pascuis fumo iuniperorum fugant.

RAETEREA vt iumenta in pascuis à culicum muscarúmue infestatione libera permaneant, iuniperorum rubos vbiq; tam in campis, quàm syluis abundātes, vel pineas arbores, vbi greges pascuntur, penes radices pastores incedere solent, similiter & iuncos odoratos, ac aridas radices herbæ serpentariæ, quoniam horum omnium fumis mirè arcentur. Deinde ad effugandum culices, & cimices è domibus, fit suffitus cum minutissimis partibus pini, quæ dum serratur, in magna multitudine colliguntur: aut cum nigella: similiter cum myrto sicca, & cum sulphure, & bdellio, ac spina fœtida, tum etiam stercore vaccino. Item pro eodem malo abigendo aspergetur domus ex decoctione radicis lupinorum, vel nigellæ, vel absynthii, vel rutæ. Cimices grauis odor rubearum pellium, quæ à Germanis Reusch leder appellantur, mirificè tollit: hę autem à Moschouia per Bulgariam in Italiam, et Romam venales aduehuntur: ita & calx viua cum sulphure mixta eos interficit. Occidūtur præterea cimices mixtura ex oleo, argento viuo, sale, aceto, & amaro pomo facta, simulq; contrita, decocta, ac rimis lectorum bis vel ter immissa: sed simplicius & frequentius feruentissima aqua, quæ intimius penetrat, etiam semina vermium noxiorum corrumpente. Quòd verò culices tam multi, frequentesq; in suppolaribus illis terris vagantur, hanc præcipuè causam habet: quia nulli vespertiliones, qui hos similiaq; insecta noctu deprædari solent, propter continuam dierum & noctium lucem, ibidem manent, neq; aliæ lucifugæ seu nocturnæ aues: quāuis quædam à natura deputatæ, culices ac muscas in escam colligentes, reperiantur. Verum vt à putrescentibus celeriter incrementum accipere apparent, ita & aspero flatu euanescere citò consueuerunt: pastu nanq; deficiente, ad cognatam putredinem pascendi euolant, atque ibi tabescunt: quod & Plin. lib. XV. cap. XIX. innuere videtur. Meminit deniq; idem Plin. lib. XIII. cap. VI. culices ex folliculis cuiusdam arboris nasci, etiam ex caprifico, quemadmodum lib. XI. cap. XXXV. attestatur: sed cuncti rigore ventorum Aquilonarium citò consumuntur.

Culices quibus à domib' pelluntur.

Cimices quomodo fugant, ac occiduntur

Culicū multitudinis causa.

Culices vt citò generantur, ita & citò pereūt

De San-

De Sanguisugis, ac Vermium differentiis.

CAP. VII.

ERNITVR in hac imagine suprapoſita homo pedibus immerſis in aquam, atque illis ſanguiſugæ adiunctę: ſimiliter & equus talem beſtiolam ad pedes habens adhærentem: quod hac ratione factum oſtenditur, quia commune remedium eſt hominibus & iumentis, ſuperfluum ſanguinem, ſiue putridum, in Aquilonaribus terris huiuſmodi remedio tollere, licet illis ordinaria phlebotomia cum ventoſis, aut corniculis inflãmatis haud deſit, prout lib. XV. cap. XXXV. de balneis, & ventoſis, ac phlebotomia reperiť expreſſum. Verùm vt opinio eorũ diſcutiatur, qui perpaucos maximè huius generis vermes in frigidiſsimis illis terris, ac aquis ineſſe poſſe autumãt, vbi terra ſubtus in ſaxeam duritiem ad quinque vel ſeptem pedes, ſimiliter & aqua congelatur: annectendum hic erit de generatione, & natura diuerſorum vermium, quomodo in tam arduis frigoribus incolumes ſeruari queant. Sunt autem vermes aut terræ, aut aquæ, aut aëris, aut frondium, aut lignorum, aut veſtium, aut carnium, aut piſcium, denique caſeorum. Terræ vermes, qui annulari contractu in directum partes corporis gradatim porrigendo mouentur, hyeme ſecũdum Ariſto. lib. VIII. de animal. cap. XIIII. in ruinis, ſeu venis terræ, quò nullum penetrat frigus, præſertim ſub niuibus altis, terram congelari prohibentibus, latitant, dormiunt, atque conduntur. Hæc etiam nix talpis viam liberam pro muribus, ac vermibus huiuſmodi deuorãdis relinquit, quoniam mures ſub alta niue inter paludum meatus, ac terræ cauernas diſcurrunt, atque etiam fœtum producũt. Experimẽtum huius rei facilimè reſoluta oſtendit, quæ veluti retia perforata, veſtigia ac nidos murium procreatorum indicat. Aquę vermes: de quorũ genere rana eſt, hyeme latens in riuis calidis, & aliquando in aquis ſub terra, quæ hyeme ſunt calidæ: in vere ad aquas procedit: aliquando in autumno frigore correpta habitationes humanas intrat, atque in ignem, vel cineres, aut hominum ſinus repit. Eſtque ſciendum, quòd ranæ tempore autumni, naturali ſilentio ſubiectę, vna tamen imperioſè vociferante, innumeræ in vicinis paludibus latitantes, ve-

Sanguiſugæ vtiles.

Phlebotomiæ vſus eſt in aquilone.

Terra i ſaxeam duritiem congelatur.

Vermium varię differentiæ.

Vermes terræ.

Nix alta terram ne congeletur conſeruat.

Muriũ via ſub niuibus.

Vermes aquę.

Ranæ in hyeme prodeunt.

Hyemis tarditas significat.

luti tempore coitus respondent, & vicissim subitò silent: demum excitatæ importunius clamant, iterumq́ silent: nec vlla eminet supra aquas, tardantem hyemem significans.

Adhuc de diuersitate Vermium.

CAP. III.

Vermes aëris.

ERIS vermes: de quibus superius eodem lib. cap. I. dictum est, quales sunt aranei semper in labore permanentes, qui etiam in hyeme tam inter homines, quàm in stabulis iumentorum telam suam suspendunt: vbi & papiliones Faedele Gothicè dicti, vermes multorum colorum rubei, candidi, hyacinthini, & varii, sub tectis latitant, qui asperrima in hyeme capti, ac calidis locis immissi, mox vt reliquæ muscæ volant. Frondium vermes: hi in sacculum instar testæ densissimæ se includunt, in quo per hyemem cum semine pendent, donec surgente calore verno vita priuentur, quam semini offerunt. Lignorum vermes: de quorum genere est teredo, eò quòd terendo edat lignum: hunc Isidorus Latinè termetem vocari inquit: nascitur ex humore corrupto in ligno, et nascendo paulatim exedit lignum, consumiturq́ humor naturalis. In tali autem ligno hic vermis procreatur, quod non est excisum in vltimis tribus diebus decrescentis lunæ: in aridis lignis Indiæ propter siccitatem non inuenitur: per Europam tamen in omnibus lignis plurimi reperiuntur, licet varius in tilia, & quercu. Viuit hyeme in arida medulla quercus, & vastæ tiliæ. Vestium vermes: qualis est tinea, à tenēdo dicta, quia eò vsq́ lanæ, ac pilis insidet, quò erodat: de exhalatione corruptæ lanæ originem suam trahit, quam posteà corrodit, maximè pilos zebellinos, & mardurinos. Carnium vermes & laridi: vt est tarmus, qui in larido porci nascitur quando putrescit, estq́ hirsutus vermis, & quoq́ in carne anserina inueterata procreatur. Vermis quidam candidus, nigro capite, qui nascitur in pane biscocto: hunc castrensi obsidione per biennium in regia ciuitate Holmensi clausus, cum aliis satis hilariter comedi. Vermis denique alius caseorum, saliens instar arcus in pinguibus caseis, qui nullo frigore interimitur. In his etiam vermes instar atomorum solis quasi corpora indiuisibilia, atque sensu imperceptibilia, quorum quidem motus in infinita multitudine, ac crassitudo aliqua eorum cernitur, sed vera forma difficilimè percipitur. Vermis verò propriè est, qui nascitur in carne putrefacta, tinea in vestimentis, eruca in olere, teredo in ligno, tarmus in larido. Ex medulla spinæ dorsi humanorum cadauerum nascitur (teste Pythagora) serpens, ex bobus apes, ex equis crabrones.

Faedele insecta

Vermes frōdiū.

Vermes lignorū.

Lunæ decrescētis effectus.

Vermes vestiū.

Vermes carniū.

Vermes biscocti panis.

Vermes caseorū.

Vermis quis ꝓpriè dicatur.

Serpētes ex medulla humana procreātur.

De Apibus

De Apibus, & earum nutrimentis.

CAP. IX.

REGIONES Aquilonares vti in plurimis rebus tam necessariis, quàm etiam superfluis, in vsum cæterarum nationum communicandis, abundant: ita & singulari naturæ benignitate prouidente, maximam mellis copiam habent, magnamque curam semper, & vbique circa apes adhibent, vt pura custodia seruentur, & coalescant. Cùm autem mella de aluеariis exempta sunt, mos est genti tantum nouellis apibus dimittere, quantum eis sufficere videtur ad hyemalem victum, scilicet duas partes: quia in hyeme, ac principio veris, anteaquàm flores apparent, ex melle, contritis ficis, et vuis passis aliunde quæsitis maximè, viuunt. Sed quia res istæ exoticæ sunt, & raró inueniuntur, mel eis pro esca præcipuè relinquitur: quod etiam minoris, quàm prædicta, venditur: quāuis necessitate vrgente loco mellis contusis fabis, pisis, libis ex papauere confectis, triticea farina mulso humectata, etiam carnibus pullorum recenter occisorum, in minutissimas partes confractis nutriantur. Refert Plin. lib. XI. cap. XVI. quòd apes à bruma ad Arcturi exortum diebus sexaginta somno aluntur sine vllo cibo: ab Arcturi exortu ad æquinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant, sed etiam tunc alueo se continent, seruatosque in id tempus cibos repetunt. Dicit tamen Aristo. lib. VIII. de animal. cap. XIIII. & XVII. quòd formica, mus, talpa, ac reliqua insecta, atque minuta animalia per hyemem in tabernaculis suis latitent: tum quòd apes in aluеariis quādiu algor vehemens est condantur, nec cibum sibi præparatum gustare, & si quā erepserint, ieiunas spectari, ventre translucente: quāuis contrarium lib. IX. cap. XL. sentire videatur. Quiescere prætereà eas ab occasu Vergiliarum, vsque ad tempus vernum: quod in Septentrione saltem pro apum exitu principium, vel medium Maii intelligitur, quoniam tunc primùm arbores folia producere, florere, campi ad largiorem fructum, animaliumque vberiorem pastum germinare incipiunt, apesque mella in maiori copia colligunt. Pro noua tamen propagatione in Iunio examina surgant, nouas mansiones quæsitura; circa solstitium æstiua-

Mel in aquilone abundat.

Apum cibus in hyeme.

Apes quibus in necessitate nutriuntur.

Apes 60. dieb' somno alunt.

Aristotelis opinio quādo apes se abscondant.

Ver floridum in Aquilone tardatur.

Apũ examina quando custodienda.

le agmina & principatus diuidunt: quo tempore patronis diligentior cura aërei gregis custodiendi incumbit, ne ab aspectu euolet, prout infrà dicetur. Est etiam notandum, quòd arescentibus floribus in campis, ob nimiam ac continuam aëris siccitatem, nutrimentum apibus mel, aut aliud æquiualens ex dulcibus quibusdam confectum præstet.

De modo quærendi Apes sublimius euolantes.

CAP. X.

Apes circa aq̃s clariores quærendæ.

Apes canũ latratu inuestigant̃.

Apes mane vbi morantur indagandæ.

Apes alueis odoriferis imponendę.

Apes æris tinnitu conuocant̃.

Stercus primogẽiti vituli ad quid vtilis.

Apes nouellæ citò euolant.

Apes turribus Eccł'iarũ adhęrentes Ecclesię cedunt.

Apes ĩfantibus cedunt.

CVM verò sublimius volant, solicitum insequentis aspectum ingenio multiplici fallunt, ne vbi stationem habent, reperiantur. Quocirca qui domicilia earum indagare sibi proposuerunt, ad limpidas aquas progrediuntur, ad quas aquandi causa apes, cùm sobolem faciunt, in maxima multitudine conueniunt: vbi plures comprehensæ, candidoq́ filo digiti longitudine cum pice signatæ, volatu continuo ad principalis agminis manentem locum, verum accessum patefaciunt: vel aliàs cum gypso, rubricáue molli circa fontes in dorso signantur: quo statio earum propinquior an remotior, per celerem aut tardum reditum consyderari solet: denique canum sagaci latratu (vt etiam Palladio lib. V. placet) apum examen in arboribus hærentium, per strepitum, quem satis magnum edunt, facilimè demonstratur. Posteà deprehensæ securi, vel serra leniter rami, aut frondes, quas insederint, ab altissimis arboribus, vt commodius alueis imponi queant, separantur. Inuestigantur autem matutino tempore, vt tota dies ad sequendum sufficiat: vesperi enim peracto opere ad aquas non reuertũtur. Vasa quibus apes recipientur, dulcibus ac odoriferis herbis, & melle interius liniuntur: quo euenit, vt multiplicatæ ad ea libentius reuertantur: vtq́ id opportunius fiat, fumo à speluncis, vel arborum cauernis, quibus adhærere solent, exturbantur, & plausu, tinnitúue æris, ne aliò se conferant, quando forsan animum auolandi habent, sed mansionem in alueo ad hoc destinato retineant, conuocantur. Si hoc modo per triduum conseruantur, & respiraculis paruis cibus apponitur, posteà fugitiuæ minimè creduntur, præsertim si stercore primogeniti vituli orificia alueorum illinita fuerint: & hoc quoque Palladio lib. I. placet. Hic etiam lib. II. asserit, quòd nouellæ apes vagantibus animis facilè, nisi seruentur, effugient: atq́ eius euolationis signum esse, biduanum vel triduanum anteà præmissum murmur: cui tamen per solicitum custodem remedio opportuno facilè occurritur, vasis videlicet pauco melle liniti appositione, quodq́ tenui puluere, aut aqua mulsa, aut lacte, nimio strepitu exeuntes conspergantur, vel fasciculi ex odorifera herba mellissophyllo, siue melittena (cuius flores, vti Plin. lib. XXI. cap. XX. refert, plurimum appetunt) confecti alueorum orificiis admoueantur. Vbi autem stationem examen firmauerit, attendere solent insequentes domini, atq́ in suam potestatem redigere, nisi atriis, aut turribus templorum adhæreat, quoniam tunc dictamine pietatis totum examen Ecclesiæ deputatur, vt inde cereos conficiat. Si verò super cunabula, aut dormientium infantum ora consederit, illi cedet: & expectatur euentus integerrimi ciuis futuri, vti idem Plinius lib. XI. cap. XVII. de Platone affirmat, cuius os infantis existentis apum examen circundabat, suauitatem illam prædulcis eloquii portendens: quemadmodum etiam beati Am-

ati Ambrosii, vnde posteà quoque & melliflua effluxere eloquia, pro medicina omnium sitientium animarum.

De cautela in Apibus comparandis.

CAP. XI.

VANTVM ad emptionem apum id seruatur, vt aluearia plena emantur: quæ plenitudo vel inspectione, vel murmure magno, vel frequentia commeantis examinis cognoscitur: etiam circa eas comparandas attenditur, quòd paruæ sint & variæ, tum in rotunditatem compactiles, atque constrictæ, quia diligentius laborant, & fauos ac mella subtilius formant. Ex vicina potius regione, quàm longinqua emuntur, ne ad insuetum aërem delatæ corrumpantur: maxima enim earum pestis est rigidus aër, & turbulentus. Per noctem in dorso ad longinqua loca aluearìis occlusis deportantur, sed melius in curribus vbi palustria, ac plana sunt loca, quandoquidem singulis curribus quindecim, vel viginti aluei simul, & hi quidem commodè imponi queunt, prout mos est in terris Brabantiæ, & Flandriæ, vbi aluearia ad campestria pascua distinctis æstatis temporibus, nutrimenti causa deferuntur, ibiq; sine custodibus in maximo numero dimittuntur, grauissima pœna adiecta in quemcunq; huiusmodi publici boni depopulatorem: qui licet testibus conuinci nequeat, seipsum tamen impertinentis rei venditione facilimè prodit. Non enim circa parietem dominorum aluearia cum apibus custodiri possunt, neque etiam debent (vt Palladio lib. I. videtur) vbi infinito numero apum statim in exiguo terræ spatio idoneum nutrimentum deficeret.

Apes quomodo emendi.

Apes breues & rotundæ meliores.

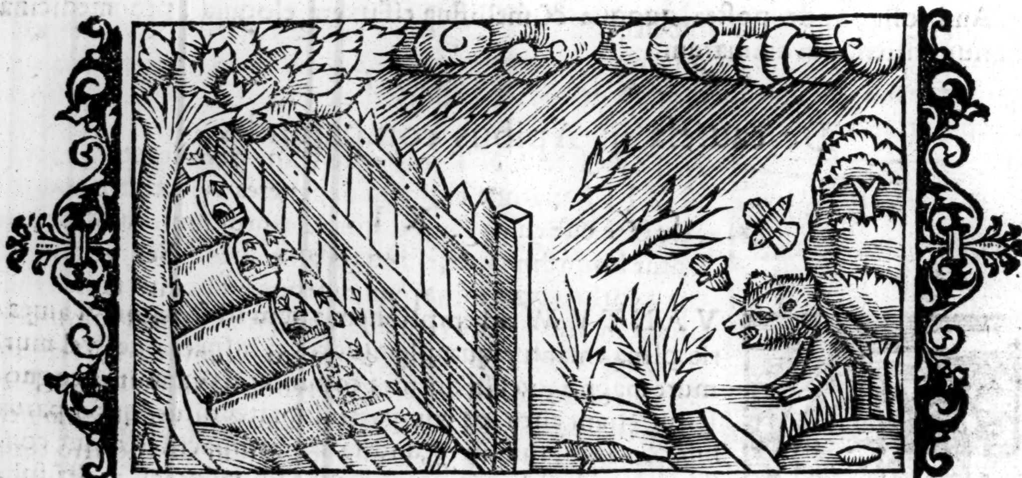
Apibus aër rigidus obest.

Apes curribus vehuntur.

Apes i campis absq; custode dimittuntur.

Apes, p pascuis magnum spatium requirūt

De nocumentis Apum.

CAP. XII.

PRO compertissimo in terris Aquilonaribus habetur, vt post resolutionem densarum niuium, campi & prata mira in varietate multiplices herbas, et diuersarum arborum suauissimos flores producant: quibus apes post longum ieiunium hyemale nimia voracitate abutentes, ægritudinem sæpius incurrunt, immò subitam mortem, prout etiam Palladius lib. IIII. his verbis testatur: Apibus nocet plerunque felicitas sua, nam si nimiis floribus annus exuberat, dum solam curam generandi mellis exercent, de prole nihil cogitant: cuius omissa reparatione, populus idem labore confectus, totius extinguitur gentis exitio. Itaque idem Palladius remedium affert, vt interiectis trinis diebus clauso foramine ad pascua non permittantur exire: quod ad generandum sobolem plurimum opinatur conferre. In hyeme circa apes singularem dispensationem esse adhibendam Aristoteles lib. IX. de animal. cap. XL. docet, vt secundum multitudinem eis prouideatur. Redduntur enim otiosiores, si in eximendis fauis plus mellis relinquatur: itaque pro examinis numero relinquendum est. Agunt etiam anxius, si plus demetatur, quàm vt residuum cibo sufficiat: atque etiam si alueus iustò amplior sit, desidiosiores redduntur: ægrius enim, quasi desperent, operi incumbunt. Et Plin. lib. XI. cap. XVI. refert (quod ratio persuadet) pro hyeme duas partes mellationis apibus relinquendas esse: tum etiam in eximendo melle alueos expendere operæpretium, ne ob inopiam cibi desperent, effugiant, vel moriantur, aut econtrà ob mellis copiam ignauæ fiant. Fures quoque, lenones, ac mulieres menstrua patientes, accessu suo ad aluearia apibus plurimum nocent. Palladius lib. IIII. idem asserit de exercentibus rem veneream, cibos acres, ac odoris immundi, & omnia salsamenta comedentibus: cui Plin. eodem lib. cap. XVIII. his verbis astipulatur: Odere apes fœdos odores, proculque fugiunt, sed & infectos. Itaque vnguenta redolentes infestant, ipsæ plurimorum animalium iniuriis obnoxiæ.

Apibus nimia voracitas nocet.

Apes à cibo, ne pereāt, restringuntur.

Apibus pro hyeme sufficiēs cibus relinquendus.

Apes fures, lenones, menstruosas mulieres haud ferūt

Apes multis iniuriis obnoxiæ

De inimi-

De inimicis Apum.

CAP. XIII.

MPVGNANT eas(teste Plin. præallegato lib. cap. XVIII.)naturæ eiusdem degeneres vespæ, atque crabrones, & è culicum genere, qui vocantur muliones: populantur hirundines, & quædam aliæ aues. Sed in fauo fucus exortus examinis apum morbus est: cuius tamen malitiam in vno natura repressit, quòd non habeat stimulum: terrestres verò fuci stimulo noxio vtuntur, ad senium defectuosum(morituri)citò vergentes: et hi malefici à Platone Dialogo VIII. in verbo Duo genera fucorum nominantur. Insidiantur apibus aquantibus ranæ, quæ maxima earum est operatio tum, cùm sobolem faciunt. Nec hæ tantum, quæ stagna riuosque obsident, verùm & rubetę veniunt vltrò, adrepentesque foribus per eas sufflant: ad hoc prouolant, confestimque abripiuntur. Nec sentire ictus apum ranæ traduntur. Inimicæ & oues, difficile se à lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore si quis iuxtà coquat, exanimantur. Inimica & echo est resultanti sono, qui pauidas alterno pulsat ictu: inimica & nebula. Aranei quoque vel maximè hostiles, cùm præualuere, vt intexant, enecant alueos. Papilio etiam hic ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolitans, pestifer: nec vno modo. Nam & ipse ceras depascitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur, ceræ depopulatores: filis etiam araneosa, quacunque incesit, alarum maximè lanugine obtexit. Hæc Plinius. Lacertæ denique apibus sunt infestæ, cùm inter herbas mella colligunt, etiam quando aluearia ingrediuntur, ad earum ingressum vigilant. Huic malo optimum remedium præstat minimum foramen ad quantitatem apis formatum, etiam stercus bouinum circùquaque linitum: quod & contra vermes, frigus, ac ventum ad apum conseruationem mirè confert.

Apibus quę inimica. Hirundines. Fuci. Ranæ. Rubetæ. Oues. Cancri. Echo. Nebula. Aranei. Papilio. Teredines. Lacertæ. Stercore bouio apũ foramina obliniuntur.

De aliis nocumentis Apum, & earum remediis.

CAP. XIIII.

MVLTITVDO quoque muscarum negotia impedit apum, ac tempora pluuiosa. In aluearii inuenitur vermis, qui in modum aranei telam facit, & dominatur super totum aluearium, mel putridum reddens: sed is (vt Palladius lib. IIII. in principio refert) suffitu aridi stercoris bouini, in vere collecti, sine apum læsione facilius ab alueis fugatur. Sunt & apes solitariæ quædam, & otiosæ, quæ volando per aërea loca, quasi exercentes se cum apibus operosis, intrant aluearia, & comedunt mel: sed apes operosæ eas interficiunt, ac extrahunt, maximè reges, quorum officium est rempublicam suam æquis legibus tueri, & gubernare. Si quis apes secundum Ambrosium lib. V. Hexamer. cap. XXII. oleo casu superfundat, properè necantur, eò quòd obstructis poris, aëreum spiramen illud haurire non possint: continuoque

Muscæ apibus obsunt. Vermis apibus nocẽs quomõ destruendus. Apum reges fucos interficiũt. Oleo apes exanimantur.

si quis acetum his superfundat, illicò reuiuiscunt, eò quòd vis aceti citò illos poros, qui concretione olei (aliàs magis continuo olei humore) obstruuntur, humore acido feratur aperire. Contra lacertas, aliaq; insecta ab aluearijs arcenda, ponantur altius à terra, fimoq; bouino paruo relicto foramine, fores (vt dictum est) oblinian tur. Contra ventos, pruinas, & tempestates erigantur parietes, vel sepes altæ, frondibus & foliis arborum, vel herbarum condensatæ. Contra sordes, quas tempus hybernum contraxit, vel vermiculos, tineas, araneos, & papiliones, purgamentum fiat fimo bouino, tempore mensis Aprilis, vt à Palladio sæpius est notatum: qui & lib. V. dicit: Mense quoq; Aprili purganda sunt aluearia (quod in Aquilone in mense Maio intelligitur) à sordibus, & maximè papilionibus, qui tunc propter florentes maluas abundant. Qualiter autem vrsis resistatur appetentibus mella, superius lib. XVIII. cap. XXIX. est expressum, quòd scilicet arbores ascendentes ad deprædanda mella, claua aculeata ab arbore pendente, atque mota, ipsi in capite debilissimo læsi interimantur. Rimæ deniq;, seu fissuræ fructiferarum arborum vi tempestatum, aut alia violentia ortæ, nullo celeriori remedio, aut meliori medicina restaurari queunt, quàm recenti fimo bouino, per quem illicò quasi visco, vel bitumine vicissim conglutinantur.

Lacertę quomodo ab alueis arcendæ.

Fimus bouin' pcipuũ remediũ in apibus conseruandis.

Vrsi mella deprædaturi interimuntur.

Fimo bouino arborũ rimę restaurantur.

De Apibus infestantibus ebriosos.

CAP. XV.

LICET apes iniuria aliquorum animalium lacessitæ, stimulo seu aculeo, veluti vnico à natura concesso armorum genere, sese acerrimè vindicare nôrunt: nulla tamen aduersus violentum hostem acrior pugnandi causa existit, quàm hominem ebriosum fœtido anhelitu, quem maximè abhorrent, domiciliis earum appropinquantem, aculeis petere. Sæpius enim contingit, vt ob nimiam crapulam homines quasi mente capti, aut omni ratione priuati, non solùm nesciant aperta euitare pericula, sed quòd in ipsa etiã celerrimè ruant, ita vt pars præcipitio, pars aqua, pars suffocatione conclusi spiritus extinguatur.

Apes ebriosum acerrimè pungunt.

Ebriosorum pericula.

tinguatur. Sed fortunatior multò cæteris iudicatur, qui incauto accessu aculeis lædentium apum ad sensum, & sanam mentem reducitur, vt à maioribus antedictis liberatus periculis, amodo sobrietatem summo studio colere addiscat. Stigmata tamen, seu puncturæ in facie ebriosi remanent, tanquam carnea quædam massa, nulla prorsus discretæ faciei forma apparente: quas peritiores, ac sobrietati magis operam dantes, succo virentis maluæ, aut vnctione recentis butyri adhibita tollunt. Moriuntur autem secundum Aristotelem lib. IX. cap. XL. apes quando pungunt, quoniam sine intestini eruptione aculeum haud emittere possunt: sæpe plurimum nocet ei, qui ab apibus ictus est, nisi locum, in quem aculeus infixus cum aluo stringat, & ab eo aculeum extrahat. Nam & ictu sui aculei maxima animalia, vt equos, & eorum pullos, necant. Pugnant etiam apes contra extrahentes mella. Item iuxta eundem autorem loco præallegato, breuiores apes, longas pugnando interimunt: etiam omne insectum quod extraneum est, aluearibus custodum negligentia intromissum. Apes (teste Plin. lib XI. cap. XVII.) deficiente cibo alicuius aluei, impetum in proximas faciunt rapinæ proposito. At illæ contra dirigunt aciem: & si custos adsit, alterutra pars, quæ suis fauere sentit, non appetit eum. Ex aliis quoque sæpe dimicant causis: easque acies contrarias, duo imperatores instruunt, maximè rixa in conuehendis floribus exorta, & suos quibusque euocantibus: quæ dimicatio iniectu pulueris, aut fumo tota discutitur: reconciliantur verò lacte, vel aqua mulsa.

Apũ pũgentiũ stigmata in facie ebriosorũ remanent.

Apũ puncturæ quo tollãtur.

Apes post ictũ moriuntur.

Apes cõtra extrahẽtes mella pugnant.

Apes destitutæ cibo in proximos alueos irrumpunt.

Apũ rixa quando flores conuehunt.

De officiis Apum.

CAP. XVI.

PVM ignauia, vt prædictus autor eod. lib. cap. XVI. asserit, fumo crebriore excitatur ad opera, nam nisi incubauere, fauos liuidos faciunt: rursus nimio fumo inficiuntur: quarum iniuriam celerrimè sentiunt mella, vel minimo contactu roris acescentia. Hæc Plinius. Portas more castrensium seruant. Tempore matutino secundum Aristotelem loco supra allegato, omnes silent, donec vna gemino aut triplici bombo, velut buccina omnes excitet: tunc si dies mitis futurus est, vniuersæ ad opus prouolant. Ventos enim, hyemem, & imbres præsagiunt: cuius rei indicium est, quòd non auolant: & quando sereno tempore adhuc in alueo volutantur, apiarii hyemem expectant. Cùm autem redierint, atque aduesperascit, primùm item tumultuant, paulatimque subinde minus strepunt, dum vna circũuolitando susurret, eodem quo incitauit bombo, & hoc castrorum more quasi dormiendum præcipiat: tum repentè omnes conticescunt. Cæterùm effecto penitus opere, educto fœtu, functæ munere omni, exercitationem tum solennem habent: spatiatæque in aperto, & in altum datæ gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Earum etiam diuersa genera, & officia, Aristoteles eodem loco in hunc modum recitat: Singulis autem muneribus se distribuunt, vt aliæ flores conuehant, aliæ extruant, aliæ poliant fauos, & dirigant: aquam tunc portant, cùm prolem nutriunt. His prædispositis subitò opus, maximè sub tempore sereno, præparant. Cernuntur prætereà iuxta beatũ Ambrosium lib. V. Hexamer. cap. XXI. certare de munere, alias inuigilare quærendo victualia, alias solicitam castris adhibere custodiam, alias futuros explorare imbres, & speculari cursus nubium, alias de floribus ceras fingere, alias rorem infusum floribus ore colligere: nul-

Apes pigræ fumo ad opus excitantur.

Apes ꝑ præcones opera incipiunt.

Apes vẽtos præsagiunt.

Apum solatia ꝑfecto labore

Officia apũ distincta.

lam tamen alienis insidiari laboribus, & rapto vita quærere, atque vtinam raptorum insidias non timerent. Hæc Ambrosius. Vna tamen huius mellis quod colligunt vtilitas, in superioribus libris, præsertim X V I I I. vbi de vrsis & melle agitur, omissa est, aut lib. I X cap. X I X. quòd videlicet ad obsidionem diutius tolerandam, copiam mellis habere, ad potum saniorem conficiendum, quando deficit, plurimum præstat, maximè pro his, qui hausta aqua continuè infirmantur: quibus forsan vita functis, obsidio defectu consiliorum (quod sæpe contingit) sustineri non posset. Quomodo autem potus ille fortior, vel tenuior conficitur, lib. X I I I. cap. X X I I I I. & sequenti abundè monstratum est.

Mel necessariũ est ꝓ toleranda obsidione.

De Apibus sub niue, & glacie seruandis.

CAP. XVII.

SED neqꝫ Aquilonares regiones ob asperrimas hyemes apibus, aut melle carent, præsertim homines Meridionalia & Orientalia loca inhabitantes, licet Iordanes verum dixerit, suppolarẽ oram Aquilonis incolẽtes, apum vsum non habere, cùm alioquin per totam penè Septentrionalem plagam in omnibus ferè locis sit maxima abundantia mellis, prout superius plurimis in capitulis est ostensum. Quòd autem in extremo climate polari apes nõ sint, cum vehementissimus ventus Circius, tum crabronum, vesparum, ac locustarum innumera multitudo in causa est, contra quas bestiolas nequaquàm solæ apes se opponere valent. Satis tamen ingeniosè Septentrionales eas sine morbo, et diminutione ab algore vehementi per hyemem custodire nôrunt, eo scilicet modo, quòd in medio mensis Septembris culmo siligineo, vel arundine, aluearia vndiqꝫ cooperiant, primo veniente frigore aquam desuper spargentes, vt congelentur: deinde altam niuem super eundem culmum veluti longissimam cutem congerunt, vt nullo demum frigore quantũcunqꝫ forti accedente, obtruncari queant: alioquin per negligentiam talis prouisionis faciendæ, multæ apes morerentur. Aliquæ etiam apes, spissis inclusæ lignis, pineoqꝫ cortice coopertis, inter den-

Homines suppolares apes non habent.

Circius ventus apes in extremis aquilonis non sinit.

Modus custodiẽdi apes ne frigore pereãt.

densas niues per hyemem ferè spatio octo mensium à frigore illæsæ permanent. Sic autem reconditæ secundũ Plin. lib. XI. cap. XVI. diebus sexaginta sine vllo cibo alũtur: posteà in mensem Maii vsq; vigilant, sed ꝓpter frigus etiãnum imminens alueo se continent, atque cibos, quos æstiuo labore quæsiuerunt, in id tempus seruatos repetunt. Hyeme denique peracta, tantò plus in reparando labore, & colligendo melle proficiunt, quantò in locis amœnioribus, ac magis floridis campis, hortisue sint collocatæ: taliaq; loca omni fertilitate repleta, in Aquilonaribus terris innumera reperiuntur.

Apes per 8. mẽses i alueis occluduntur.

Florũ maxima abundantia.

De immunitate Apum ob vtilitatem, ac regiminis ratione.

CAP. XVIII.

INCOLAE igitur terrarum videntes eas multiplici ratione super omnia insecta animalia habere principatum, esseq; solùm propter vsum hominum genitas, magna easdem legum libertate conseruant, vt vbique locorum permaneant inoffensæ. Agricolis etiam venturam pluuiam è foribus aluearii dependentes, & ex eisdem celerrimè euolantes, redeuntesue præsagiunt, suoq; communi labore omnibus ordinem adhibent, quò cereas structuras vnanimi moderamine absoluant. Cùm verò secundum Aristotelem migrare in animo habent, vox solitaria & peculiaris quædam aliquot antè diebus intus mittitur, & biduo aut triduo paucæ circum alueum volant: an rex etiam inter eas sit, explorari haud potest, quoniam difficile cognitu est. Hic tamen magno cum agmine exit: satellites quidam, lictoresq;, tanquam assidui custodes autoritatis sibi assistunt, pluresq; turmæ eum circũdant. In hunc modum collectæ apes, noua domicilia quæsituræ auolant: quæ possessoris visu per campos, & syluas diligentius obseruantur, vt eas in alienum fundum descendentes, ea scilicet seruata lege, quæ naturali æquitate in omnibus nationibus est communis, repetat. Apum seniores dulcius propter experientiam mellificant, quàm iuuenes: sed acrius pungunt. Rex eorum secundum Ambrosium lib. V. Hexamer. cap. XXI. formatur insignibus naturæ clarus, vt magnitudine corporis præstet, & specie, tum quod in rege præcipuum est, morum mansuetudine. Nam etsi aculeum habeat, tamen eo non vtitur ad vindicandum. Sunt enim leges naturæ non scriptæ literis, sed impressæ moribus, vt leniores sint ad puniendum, qui maxima potestate potiuntur. Sed & apes illæ, quæ legibus regis haud obtemperauerint, pœnitenti se multant condemnatione, vt immoriantur aculei sui vulneri. Denique ipsum regem suum summa protectione defendunt, & pro eo pulchrum perire putant: cui plus deuotionis, quàm Indi, vel populi Sarmatarum suis Regibus exhibent. Reges apum secundum Aristotelem loco iam suprà allegato, nunquàm foris visuntur, nisi cùm migratur, & tunc ita, vt reliquæ omnes circa ipsum principem suum glomerentur. Quandoquidem autem pluralitas Principum in omni imperio obest, ita quoque in apibus errorem, omniumq; mortem, ac perniciem inducit. Quamobrem cùm plures reges habent, per quos sigillatim diuiduntur, & si fortè paucæ prope multas consistunt, concedunt paucæ ipsæ ad plures, regesq; suos derelinquunt, ac ipsi qui pluribus præ-

Apes in septentrione inoffensæ manent.

Apum prognostica.

Apes migraturæ triduo antè murmur edũt.

Apes seniores dulciora mella conficiunt.

Apũ rex cęteras magnitudine antecellit.

Leges naturę firmissimæ.

Apũ reges exeunt toto agmine stipati.

Apes regē tyrā/num occidunt

Apum rex acu/leo caret.

est, adhærent: sin verò posteà primus rex eas insequitur, ac insuper molestare cupit, cùm tyrānidem exercere in animo habeat, eum interimunt. Seneca lib. I. de Clementia dicit, naturam regi apum aculeum detraxisse, iramq; eius inermē reliquisse. Vnde magni Reges euidens sibi exemplum quærere possunt, quòd pudeat eos ab exiguis animalibus mores non trahere, cùm tantò moderatior animus hominum esse debeat, quantò vehementius nocet. Denique mira secundum Plin. lib. XI. cap. XVII. apum circa regem obedientia. Cùm procedit, vnà est totum examen, circaq; eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore cùm populus in labore est, ipse opera intus circuit similis exhortanti, solus immunis. Circa eum satellites quidam, lictoresq;, assidui custodes autoritatis. Procedit foras non nisi migraturo examine. Hæc Plinius.

Apum rex à labore immunis

De Melle, & eius probatione.

CAP. XIX.

ELLIS abundantia magna est in Septentrionalibus terris, vt in plerisq; locis paulò antè de apibus fuerat annotatum, præcipuè lib. XVIII. cap. XXVIII. & XXIX. Attestatur Plin. lib. XI. cap. XIIII. fauos Septentrionales cæteros magnitudine superare, ponitq; in exemplis octo pedum longitudinis visum fauum. Sed reuera adhuc longiores in Podoliæ terris Regi Poloniæ subiectis, reperiuntur: vbi apes propter pascuorum vbertatem, odorem suauem, florem abundantem, ac saporem iucundum, maximas siccarum terrarum foueas fauis melle plenis replent, ita vt immanes vrsi in tales foueas cadentes, ob nimium mel deuoratum suffocentur. Et hinc est, quòd tot tantaq; nauigia Orientalium gentium, ceræ plena, per vniuersam Europam dispergantur: ceram quidem ad finitimas oras emittunt, verùm mel pro infinito vsu, præcipuè omnigeno potu, vino deficiente, sibi in magna copia reseruant, prout superius lib. XIII. in plurimis capitulis satis superq; tractatum est. Post æstiuale igitur solstitium, vti optimum mel (etiam per excellentiam bonum) colligitur, ita & in illis terris sine fraude dolòue in sua puritate conseruatur: licet vltra mare translatum, insatiabili mercatorum auaritia adulteretur. Quomodo autem id fieri soleat, emendent hi, qui id flagitii committunt: & nemo deinceps addiscere sibi proponat, qualiter hæc execrabilis ars perficiatur. Mella enim, quæ post solstitia colliguntur, adeò salubria sunt, vt nedum pro sano cibo in pane, potu, & escarum condimentis vsurpentur, sed etiam pro electissimis medicinis diligenter custodiantur: quandoquidem in Aquilonaribus terris medici (vt lib. XVI. cap. L. dictum est) rarissimi sint, sed salubris aër, escarum sana virtus, & melleus potus, optimam medicinam præstent. Hic quantò vetustior est à tempore suæ decoctionis (nempe sex, vel duodecim annorum) tantò efficacior ad multorum morborum remedia adhibitus reperitur. De hoc denique melle æstiuo, quod à tempestiuitate præcipuè nomen habet, & quod præcipuè circa æstiuale solstitium colligitur, Plinius loco suprà allegato in hunc modum meminit: Immensa circa hoc subtilitas naturæ mortalibus patefacta est, nisi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Nanque ab exortum syderis cuiuscunque, sed nobilium maximè, aut cœlestis arcus, si non sequantur

Faui septentrionales 8. pedū longitudine.

Fouex mellis plenæ.

Vrsi i melle suffocantur.

Mel extra aquilonaria loca adulteratur.

Medicinæ aquilonarium populorum.

Mel circa solstitiū collectum pstantissimum

quantur

quantur imbres, sed ros tepescat solis radiis, medicamenta non mella gignuntur, oculis, vlceribus, internisq; visceribus dona cœlestia. Quòd si seruetur hoc Sirio (id est Canicula) exoriente, casuq; congruat in eundem diem (vt sæpe) Veneris, aut Iouis, Mercuriiue exortus, non alia suauitas, visq; mortalium malis à morte vocandis, quàm diuini nectaris fiat. Hæc Plinius. Mel ferè per seculum durat, obsidione clausis inæstimabile solatium, ad innumerabiles defectus subleuandos.

Medicamẽta ex melle oculis gignuntur.

Mel necessariũ in obsidione ferenda.

De Formicis.

CAP. XX.

ORMICAS tam alatas, quàm sine alis in multiplici specie habent terræ Aquilonares: quæ maiores, & alatæ sunt, in solitudinibus ædes ex foliis capillatis pinorum, ac insectis pectinũ modo abietũ confectas, atq; magno altóue cumulo cõgestas inhabitãt. Has vrsi leuandi pruritus gratia in naribus impetuosè molestant, sed celeriter ab earum domibus recedũt, ne aliquas in suum nidum comportent, quæ quandoq; sobole multiplicata eos à propriis cauernis exturbare possent. Præterea in turribus altis Ecclesiarum, regiisq; pomariis sua domicilia collocant: vbi aliquando notatæ sunt euentũ abbreuiandi imperii Regum portentoso omine præsagiuisse, quòd videlicet Reges à plebeia multitudine vel occisi, vel è regno expulsi sint. Quando autem tale aliquod portentum imminet, tunc tenuiores formicæ iniuria maiorum excitatæ, arborem, præsertim antiquam pyrum, in qua grandiores morantur, infinita multitudine ad iniuriam illatam vlciscendam ascendunt, præliumq; graue in ea committunt: quod nullo modo anteà dirimere, licet ab vtraq; parte plurimæ earum ab arboris frondibus moribundæ ruant, quàm maiores superârint, earumq; mansionibus potitæ sint, in animo habent. Hoc genus portenti binis in locis, Vpsaliæ scilicet, & Holmiæ M. D. XXI. notatum est contigisse, quando Rex Daniæ Christernus II. ab incolis Suætiæ è regnis Gothorum ac Sueonum expulsus est, atque omnibus fortunis spoliatus. Tales enim nullius æstimationis creaturæ per iniuriam illatam prouocatæ, inuictæ pro diuersis generibus detrimentorum acceptis, ad vindictam atrociter sumendam existunt: neque aliter, quàm iratorum numinum prodigiosi nuntii, nihil boni suis præliis annuntiantes, reputari queunt. Sunt prætereà formicæ rubeę, paruæ, vrina sua valde noxium pruritum excitantes: atque hæ ab Aquilonaribus venenatæ appellantur, & in tuberibus pratorum habitant. Verùm hoc genus formicarum ab aliis iam enumeratis in laborum assiduitate haud dissimile esse videtur, quoniam etiam vestigia cursus sui in duro silice relinquit, prout refert Plin. de eo, lib. XI. cap. XXX. in hunc modum: Silices itinere formicarum attritos videmus, & in opere semitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacunque assiduitas. Hæc Plinius. Vnde meritò omnis piger ac desidiosus ex his, ne fame pereat, exemplum assumere debet: nec dubitet quantum sedulitas in re qualicunque erogata valeat. Studiosa formica in continuis laboribus suis summa cum diligentia versatur: ideoq; in disciplina, industria maxima, ac conuersa-

Formicæ duplices in aquilõe

Vrsi nares ĩ ędibus formicarũ fricant.

Formicæ regũ exitus sua pugna portendunt.

Formicæ paruę magnas omine portentoso occidunt.

1521.

Formicæ rubeę venenatæ.

Formicarũ vestigia in silice cernuntur.

Formica ĩ labore imitanda.

tione imitanda est. Non enim frustra piger à beato Ambrosio lib. VI. Hexamer. cap. IIII. ad formicam mittitur, vt eius assiduitate laborando se à frigore, & estate tutum reddat.

De Margaritis, & earum generatione.

CAP. XXI.

E autem margaritarum delicata materia post descriptionem piscium omissa, intacta relinquatur, in primis fatendum est, in Aquilonaribus terris quosdam esse amnes gemmiferos: quoniam hi conchas producunt, è quarum testis albicantes margaritæ, licet pallidæ propter aërem gelidum, extrahuntur. Aër enim iste rori admixtus, circa medium mensis Augusti in concham descendit, causamq́ præstat, vt quantocyus margaritæ in ea contentæ maturescant. Hæ autem ita extractæ, in ornatu ac pretio apud Septentrionales habentur, atque vbi debito ordine collocatæ fuerint, pulchritudinem micantem obtinent: quæ illustratione mangonum augetur. Et hi quoque splendidiores Orientis margaritas, seu vniones maximo numero, præsertim in vsum, vel potius abusum illustrium fœminarum, immò communis sortis mulierum, ad oras Aquilonarium apportant: quæ talibus tanquam rarioribus gaudent ornamentis, atque iis in coronis, brachialibus, humeralibus, ac capitum denique tegumentis vtuntur. Nulla tamen mulier ibidem quantuncunque illustris, visa est vnquam margaritas, vniones, aut gemmas propter graue opprobrium euitandum, auribus apposuisse, quasi non vnicuique membro suum decorem & venustatem, absque aliunde à vermibus vilissimis mutuato splendore artifex ipsa natura attribuisset. Olim honestissimæ mulieres, Reginæ præsertim, & Ducissæ, gemmas margaritasq́, vt superius lib. XIIII. cap. VIII. dictum est, maximo pretio emptas, propriis manibus laborando, ad vsum & ornatum sacrorum vestimentorum

Amnes gēmiferi i Septētriōe Margaritę pallidæ.

Māgones gemmas illustrant.

Mulierū ornatus specialis.

Gemmæ vbi in auribus nō habentur.

Reginę sacra vestimēta laborāt

torum

torum ministrorum summi Dei deputârunt, cuius maiestati nunquàm satis dignum putabant se posse obsequium exhibere. Sed proh dolor eò processit ardens mulierculărum insania, atque æstuans luxuriæ pruritus, vt pilos capitis subtiliter pretiosis vnionibus & margaritis retorqueant, totum fortè thesaurum in hoc inani ornatu dilapidantes: quòd fortassis effœminati huiusmodi fallaci spectaculo magis, quàm ambigua pudicitia, quæ tot exoticis signis prostituta videtur, in earum amorem (plurimis venalem) allici queant. Et vbi fortefortuna inter tales personas connubium sequitur, quid maritus præter vnam concham margaritis plenam, sed stupidam adipiscitur? Prætereà neque ipse multum prouidus reputabitur, dum nihil excellentius in fœmina, quàm talem inanem fucum, & forsitan scissas vestes, odores, ac blandiloqua verba desiderauit, per quæ tandem etiam omnes suos sensus infatuatos experietur. Igitur amputando hac in re omnem perplexitatem, vir fortis consilio Sapientis Prouerb. cap. vltimo, ducat mulierem fortem, in qua confidat cor suum, & spoliis non indigebit. Denique notandum est, quòd Nero omnes scurras, & protomimos pretiosis margaritis ornauit, vt forsitan sibi similes essent.

Effœminati quibus in amorẽ alliciantur.

Amor puellis venalis.

Vestes scissæ signa læsæ pudicitiæ.

Mulieris fortis ptium de vltimis finibus.

YYY

Conclusio huius Operis.

CAP. XXII.

ANDEM ab Aquilone rebus plurimis adductis, atque in lucem editis, alibi per orbem minus (vt apparet) visitatis, perplexo instituto, ne prolixius aut fastidiosius diuagetur, aliquando finis optabilis erit imponendus. Vereor autem ne occasione comperta has lucubrationes leuiter magis, quàm vtiliter iactare videamur, cùm exigua atque sterilia de propriis nos assumpsisse, opulentiora verò ab alieno thesauro, quasi ornatiora vasa pro nobilioribus hospitibus, aut inspectoribus exhilarandis, mutuasse confitemur. Idque aliorum more bona fiducia freti eò syncerius fecimus, quò veterum scripta atque dicta (tanquam vetus moneta, quæ purior existimatur) tutiora ad imitandum probantur: neque aliquid censeri poterit proprium, quod antiquitas diligentissima millies ad posteros non trãsmiserat examinatum: quod etiam in hoc volumine, qualecunque sit, si nihil aliud efficit, saltem varietate sua, atque picturarum diuersitate fastidium legentium deprehenditur moderare. Atque in hoc nostro proposito iudicando, aliquis non incongruè verbis diui Augustini lib. XI. de Ciui. Dei cap. XXII. inniti poterit, sic dicentis: Diuina prouidentia nos admonet non insipienter res vituperare, sed vtilitatem rerum diligenter inquirere: & vbi nostrum ingenium, vel infirmitas deficit, ita credere occultam, sicut erant quædam, quæ vix potuimus inuenire: quia & ipsa vtilitatis occultatio, aut humilitatis exercitatio est, aut elationis attritio, cùm omnino natura nulla sit mala. Hæc ille. Nemo etiam præcipiti iudicio (hortante Platone in principio De legibus, vt superius in præfatione lib. XIX. citatum est) ignotæ rei naturam, ob difficilem eius notitiam, damnet, aut arguat, donec acrius inquirat, & rectius intelligat, atque æquius diiudicet, quid artifex ipsa natura producere, productumque suis legibus statuere possit &c. Qui autem præsentis voluminis collectanea fastidierit, aut minus vtilia putauerit, nostræ humilitatis consilium est, vt se conuertat ad amœnius studium, in quo quicquid inuestigatur est veritas, quicquid præcipitur bonitas, & quicquid promittitur felicitas. Ipse autem mediator Dei & hominum, IESVS CHRISTVS homo, veritas est sine fallacia, bonitas sine malitia, & æterna felicitas sine miseria: cui sit honor, & gloria ab Aquilone, mari, ac omni natione in æuum sempiternum. AMEN.

Finis rebus imponendus.
Hospites honorandi.
Moneta vetus purior.
Antiquitas oĩa examinauit.
Varietas fastidium leuat.
Incognita non temerè contẽnenda.
Platonis dictũ, Nõ temerè de aliqua re iudicandum.
Consilium autoris salubre.
Iesus Christus in sempiternũ laudandus.

LIBRI XXII. FINIS.

APPENDIX QVORVNDAM VOCABVLORVM, AFFINITATEM CVM LATINO ET Italico sermone habentium.

VM suprà lib. XIIII. cap. XXV. aliquot vocabula Gothica cum Italico idiomate concordantia, & sermones Gothorum ac Italorum in idem tendentes, sub finem huius voluminis adducere promisimus, tum quòd inde notum vnicuique relinqueretur, Gothos qui Italiam deuastarunt, ex Scandiana peninsula primam suam originem, non aliunde traxisse, tum etiam cunctis manifestum fieret, talia vocabula tam in Italia, quàm Gothia etiamnum in communi hominum sermone versari. Hæc igitur quisque iuxta infrascripta accipiat, ac certò apud se statuat, Gothos ex Septentrionalibus illis terris ad multas orbis partes debellandas descendisse, ac nequaquàm veritati consentaneum esse, quod alii asserunt, eos Scythas Asianos fuisse, quemadmodum illud latius in historia Gothorum in præfatione cap. VII. tractatum est.

CONCORDANTIA VO: CABVLORVM ITALICORVM ac Gothorum.

Acciaio	ſtaal	Fiaſca	flaſcha
affinare	fina	flota	flotta
aggiuſtare	diuſta	fodera	foder
		fino	fyn
Boſco	buſche	folda	folla
balco	balck	freſcho	friſck, vel ferſck
bicchiere	bicher	fraſcha	fras
beccho	boch	fante	fanth
ballotta	ball	feltro	filth
balla		foderare	fodra
biretta	birreth		
boia	boya	Guanti	vantha
banchetto	banchet	gotho	gothe
bianco	blanch	giallo	gool
banco	banch	gelatina	geelrey
bandiera	baner	grattare	gratta
bau bau	bobba	guardare	varda
bando	band	gittare	giuta
benda	bindika	gabbare	gabba
buſto	buſt	gridare	grina
brando	brande	guadagnare	gangna
bruciare	bruſa	guadagno	gangnn
brauare	brauia		
		Hauere	haua
Ciarlare	ſoerla	haraldo	herolt
cacciare	kaſſen		
compagnio	compan	Lotto	loth
compagnia	compeny	laſciare	lata
canton	cant		
cappa	caapa	Marcho	merck
campo	camp	martore	marder
coſa	coſa	maniera	maner
compaſſo	compaſſ	mantello	mantel
calcina	kalch	manco	mynne
coſtare	coſtha	mancare	manka
corallo	koral		
coppa	cuppe	Nicolo	niels
capitano	capiten		
ciambelle	ſembla	Picca	pych
		panzera	panſer
Daga	daggar	parlamento	perlament
danſare	danſza	pelegrino	pelegrin
		puzza	puſz
Elmo	hielm	perla	perla
ermelini	hermelyn	puttana	puta

papagallo	papagaia	ſtoppa	nuppa
piſſiare	pyſſa	ſtoppare	ſtuppa
paſſare	paſſa	ſputare	ſputta
puzzare	puza	ſcopare	ſcopa
		sforzare	forſa
Quitantia	quitans	ſottile	ſuttil
quitare	quita	ſaccare	ſaccha
		ſalata	ſallat
Rizzarſi	ryſa	ſtalla	ſtal
roca	rok pro colo	ſchiumare	ſchiuma
rima	rym	ſchiuma	ſchum
rico	riick	ſcarſo	ſcarp
ribaldo	riball	ſtentare	ſtenya
roſſo	rodh	ſchiuare	ſchiua
ratti	rottha	ſmaltire	ſmelta
robare	roua.		
Raia	rock pro piſce	Taſcha	taſcha
		tagliere	taller
Spedone	ſpeth	toſa	toſa
ſuppa	ſuppa	toſo	toſe
ſtanga	ſtang	tina	thina
ſtrale	ſtral	tetta	titte
ſpione	ſpeyar	tagliare	telgia
ſtoppa	ſtop	toccare	taka
ſtiuali	ſteuel	trouare	treua
ſproni	ſpore	trottare	trotta
ſtracco	ſtracker	tatta	tate
ſaffrano	ſaffran		
ſapone	ſapa	Vernice	ferniſſa
ſchermo	ſcherm	voltare	velta
ſcharamucia	ſchermuſſ		
ſtrata	ſtrath	Zibellino	ſabel
ſchifo	ſchip	zoccoli	ſochar
ſpanna	ſpan		
ſtuffa	ſtuua		
ſpeſa	ſpyſſ		
ſparuiere	ſperuer		
ſoldato	ſollener		
ſuolo	ſoola		
ſemola	ſemla		
ſpada	ſpatha		
ſtropiato	ſtimper		
ſorci	ſorkar		
ſpiare	ſpeya		
ſguazáre	ſuaſſa		
ſcaldare	ſcholla		
ſpaccare	ſpecchia		
ſtropiare	ſtrupa		
ſtudiare	ſtudera		
ſcampare	ſcampa		

Vocabula compoſita.

Breue del papa	pauens bref
laſſa me ſtare	laſ mich ſta
ſtudio di camera	camer ſtudium
tre miglia	tre milier

FINIS.

VOCABVLA LATINA CVM

Vulgaribus Gothicis concordantia.

Abrotonum	abroth
ager	acher
ah	ay
alnus	all
angelus	angil
anglicus	angilſch
andreas	anders
anchora	anker
altare	alter
anguſtia	angeſt
aniſum	anyſſ
archiepiſcopus	archebiſcop
arare	erya
apoſtolus	apoſtel
articulus	artichel
arca	arch
aſinus	aſne
auca	aucha
amen	amen
æuum	euig
Bancus	banch
barba	bard
bannum	ban
bannire	banna
baltheus	belte
balſamum	balſama
baſilica	baſilica
bauarus	bayer
beſtia	beeſth
benedictus	bencth
blaueus	blaa
boare	boela
bohœmus	bem
breue	breff
burgimagiſter	burgomeſter
buxus	buxbom
beguina	begghin
Cacabus	catel
camera	cammer
chamelus	cammel
chamomilla	camel
canella	canel
camelus cabel	pro fune nautico
cancellarius	canceller
canonicus	canich
campus	camp
cantilena	cantilen
capella	capel
capellanus	capellan
charta	carth
cattus	cath
cacare	caccha
calx	calck
calix	calch
clarificare	clara
clarus	clar
claritas	clarhet
charus	keer
clauſtrum	cloſter
capitaneus	capiten
catena	cheda
capitulum	capitel
cardinalis	cardinal
caulis	choal
cellarium	cheller
cæſar	cheſar
clericus	clerch
clenodium	clenot
cuminum	cumyn
circulus	circhel
ciſta	chiſta
cocus	cock
copia	copi
coquere	coka
chorda	corde
chorus	chor
corbis	corg
corona	crone
coronare	crona
coruus	corp
corpus	crop
copula	copel
copulare	copla
cornu	horn
chriſtianus	chriſten
chriſma	chriſm
cryſtallus	criſtal
coaxare	quaxa

chronica	cronich
crux	cors
cuprum	coper
curtus	cort
curuus	croch
cuculus	cuccuc
claua	clobba
creatura	creatur
Danus	deen
decanus	dechin
diabolus	diebel
dies	dach
dictare	dicta
dictatus	dictad
diſcipulus	dicipel
diſcus	diſch
doctor	docter
draco	drache
ducere	tucza
ductor	tuczare
ducatus	ducat
damnare	doema
domare	doma
deuiare	vicha
Edere	etha
eſus	ethin
elementum	element
eſt	eſt
es	er
eleemoſyna	almoſa
epiſcopus	byſcop
exemplum	exempel
extendere	tenya
emplaſtrum	plaſter
eiulare	hula
eremita	ermete
Falſus	falſcher
fallere	fella
fallacia	falſchet
flandrus	flamſch
falco	falche
fœdus	fred
ferre	fœra
feneſtra	fenſter
flumen	floed
fluere	floeda
floccus	floch

forma	form
finno	finne
friſo	fryſſ
francus	franzoſſ
franciſcus	frans
fructus	fruct
fundus	fund
fundare	funda
fremere	fremia
Gammarus	gammar
gardianus	gardechin
gepidi	gepar
gleſſum	glas
gloriari	gledas
gloſa	gloſa
gothus	goethe
grypho	grip
groſſus	groef
gramen	gras
guloſus	gulog
græcus	grech
Habere	haua
habe	haff
habitus	hauin
heſſus	heſſe
hiſpanus	iſpan
hollandus	hollender
honeſtus	houiſch
hyſſopum	iſop
Iacobus	iacob
intus	inne
ioannes	hans
iudæus	iude
Labes	libba
lactuca	leticha
laus	loff
laudare	loua
lappo	lapper
labium	lepa
lambere	laepia
laurus	larbertre
lauri bacca	larber
lectio	lexe
lenis	len
leuis	leth
legatus	legat

leo	leon
linum	lyn
lilium	lylia
linea	linie
lineare	linia
linire	lena
locus	loch
longus	long
lucere	luſa
lux	luſſ
lutra	vtter
Maieſtas	maieſtat
mandatum	mandat
mamma	mamma
martyr	martir
marmor	marmer
macula	machel
maculare	macla
mas	mader, vel maſſe
marca	march
magiſter	meſter
mentha	mynta
meta	meeth
metiri	meta
medium	medel
mediare	medla
mediator	medlare
milliare	myll
minorare	myndra
miraculum	mirachel
minium	mynia
mhi	mich
myrrha	mirram
miſericordia	miſcund
miſereri	miſcunda
miſſa	meſſa
mingere	myga
monachus	munk
molere	mala
monere	mana
moneta	mynt
mus	muſſ
mulſa	mulſcha
muſtum	muſth
mulus	mule
murus	mur
murmurare	murra
mutare	muta

Naſus	neſa
natura	natur
nardus	nardus
nicolaus	nyels
noruegus	norſch
noruegia	norye
nodus	knode
nomen	nampn
nominare	nampna
nox	nat
nunc	nu
nux	noth
Oleum	olya
oculus	oga
octo	otta
offertorium	offer
offerre	offra
ora	orth
ordo	ording
organum	orgar
oſgothus, vel oſtrogothus	oſgoethe
oriſa	ryſs
Palma	palm
papa	paue
palus	pall
pappa	pappa
papyrus	paper
paradiſus	paradyſſ
paſcha	paſcha
pars	part
partiri	parta
pater	fater
pœna	pyna
penna	penne
pergamenū	perment
peregrinus	pelegrim
perſona	perſon
pecunia	pening
petrus	pedar
petroſelinū	peterſilia
peſtilentia	peſtilens
piper	peper
pinnaculum	pynne
pyrum	peron
piſcis	fiſch
pullegium	polleya
polonus	pol

pomeranus	pommer
pondus	pund
podagra	podagel
porta	port
planus	plan
planare	plana
purus	pur
pupa	ducka
puluis	puluer
punire	pina
punctus	puncth
prior	pryere
presbyter	preſter
præpoſitus	proſth
propheta	prophete
plaga	plaga
planeta	planet
planta	planta
plantare	planta
plantator	plan taere
predicare	predica
prædicator	predikere
prædicatio	predicam
probare	proua
princeps	prins
prutenus	prudz
pſalmus	pſalm
pſalterium	pſaltere
premere	prema, vel prenta
preſſor	prentare
prouentus	prouenta
prælatus	prelath
Quarta	quarter
Rabidus vel rabioſus	raſand
radere	racha
rapere	reppa, hinc rapper
redditus	renta
rectus	reth
regula	regel
regulare	regla
regimen	regement
regere	regera
rotundus	ronth
roſa	roſſ
ruga	rynchia
Saccus	ſach
ſal	ſalt

ſallere	ſalta
ſalſum	ſalſa
ſacriſtia	ſacherſty
ſaluus	ſeel
ſapphirus	ſaphir
ſanctus	ſanctus
ſatur	ſath
ſaturare	ſethia
ſaxo	ſaſſe
ſedes	ſethe
ſedere	ſethia
ſex	ſex
ſigillum	ſigel
ſigillare	ſigla
ſigillator	ſiglare
ſinapi	ſinap
ſignare	ſigna
ſobrius	ſober
ſol	ſool
ſoccus	ſock
ſomnus	ſompn
ſubtilis	ſubtil
ſumma	ſumma
ſummare	ſumma
ſutor	ſutare
ſus	ſu vel ſvvin
ſuccula	ſucka
ſcandalum	ſcham
ſcandalizare	ſchamma
ſcabies	ſcab
ſuedus, vel ſuecus	ſuenſcher
ſcutella	ſcutel
ſquatina	ſcata ꝑ piſce
ſtabulum	ſtall
ſtabularius	ſtalſuen
ſaccharum	ſocher
ſtabilire	ſtadgha
ſtatutum	ſtadge
ſtrabo	ſtarblind
ſcribere	ſcriua
ſcriba	ſcriuare
ſcriptura	ſcript
ſcriptum	ſcript
ſtare	ſta
ſtatus	ſtat
ſchola	ſchole
ſtudens	ſtudent
ſtudium	ſtudium
ſcotus	ſcotte
ſcopare	ſcopa

ſmaragdus	ſmaragd	verſus	verſ
ſturio	ſtor	ventus	veder
ſtramen	ſtra	verna	terna
ſcrinium	ſcrin	vincere	vinna
ſcorpius	ſcorpe	victor	vinnare
ſtillare	ſtilla	vicus	vich
ſtillicidium	ſtilling	vinum	vin
ſtylus	ſtiil	vncia	vncz
ſcabellum	ſchem	vlmus	vlm
ſcurra	ſcorre	via	veg
ſpuma	ſpum	vitta	vitta
ſpumare	ſpuma	vrus	vr
ſpina	ſpina pro ſente	vngarus	vngerſch
ſpinoſus	ſpinogh	vimen	vidia
ſtatua	ſtod	vadum	vad
ſputum	ſput	voluere	velta
ſpuere	ſputta		
ſtruthio	ſtrudz		
ſtrenuus	ſtreng		
ſqualidus	ſqualter		
ſqualere	ſquala		
Tabula	tauel		
tangere	tagha		
tapetum	taepethe		
tectum	tach		
tegere	tecchia		
tegula	tegel		
templum	tempel		
textus	text		
teſtamentum	teſtament		
theodericus	dirich		
tolerare	tola		
tu	tu, vel du		
turris	turn		
tundere	tudza		
tuſus	tuſad		
trahere	draga		
trudere	troſſa		
truſus	troſad		
truſor	troſare		
taurus	tiur		
Vagari	vandra		
vagator	vandrare		
vallis	vall		
vanus	van		
vanitas	vanhet		
velle	vylia		
væh	ve		
ver	vaar		

Sermones Italici, ac Gothici in idem tendentes.

Laſſa me ſputare, laſſa my ſputta.
la toſa e nel boſco, toſa er in boſcho.
lo ſpione ſcampa, ſpione ſcampa.
tre fiaſchi di vino, tre floſch vino.
tre panzere, tre panzer.
ſei ſtiuali, ſex ſtiual.
otto ſperoni, otta ſpura.
s'abbruſia la cappa, cappan bruſar.
il ribaldo braua, ribaldo brauar.
armellino bianco, blanc ermelin.
va à la tua ſtrada, paſſa tin ſtrata.
il zibellino è ſottile, zibelle er ſottil.
il bicchiere è compagno del tagliere, bycher er tallers compan.
ſcopa la camera, ſcopa cameren.
il capitano riccho, rych capiteen.
el guardiano troua la taſcha, guardian treua taſchan.

FINIS.

ERRATA INSIGNIORA inter legendum animaduersa, sic corrige.

PAgina 12. verſ. 28. tormentis, lege tormentatis. pa. 14. verſ. 6. quando-quidem bis poſitum, le. quandoque. pa. 16. verſ. 16. principio noctis, le. fine noctis. pa. 23. verſ. 17. eo, le. ea. pa. 54. verſ. 4. habitatores, le. habitantes. pa. 79. verſ. 13. extracto, le. extructo. pa. 80. verſ. 23. maris, le. mare. pa. 86. verſ. fi. in aliquibus rma, le. firma. pa. 88. verſ. 14. ſcrineis, le. ſcriniis. pa. 110. verſ. 2. eos, le. eas. pa. 115. verſ. 15. viſi, le. vſi. pa. 124. verſ. 11. ſuperatum atque ligatum, adde, conſpiciant. pa. 128. verſ. 6. II. cap. le. III. cap. pa. 153. verſ. 20. diuinæ maieſtati, le. diuina maieſtas. pa. 156. verſ. 19. perſtiterunt, le. præſtiterunt. pa. 162. verſ. 4. cubitalium, adde, membrorum. pa. 166. verſ. 8. inps, le. inops. pa. 179. verſ. 11. Aruadori, le. Aruarodi. eadem pagina verſ. 12. quos, le. quas. pa. 182. verſ. 19. earum, le. eorum. pa. 187. verſ. 21. adminiſtrationem, le. animi rationem. pa. 192. verſ. 4. & 5. nacuius, le. alicuius. virgiliis, le. virginis. pa. 194. verſ. 24. Aluilda proram inſiliente, le. Aluildæ proram inſiliens. pa. 200. verſ. 10. Vtbi le. Vrbi. pa. 204. verſ. 4. minarum, le. minerarum. pa. 205. verſ. 7. videbantur, le. videbatur. pa. 211. verſ. 16. ideo, le. adeò. pa. 214. verſ. 1. pugnaturus, adde, ſecutus. pa. 222. verſ. 22. quarum, le. quorum. ead. pa. verſ. 23. harum, le. horum. pa. 224. verſ. 19. longitudinem, le. longitudine. pa. 230. verſ. 3. factæ, le. tactæ. pa. 241. verſ. 2. lib. III. le. lib. II. pa. 245. verſ. pen. peperunt, le. pepererunt. pag. 248. verſ. 15. am, le. eam. pa. 250. verſ. 5. gracilis, le. gratioſus. pa. 253. verſ. 17. pharetras, le. phaleras. pa. 259. verſ. 3. ago, le. ego. pa. 260. verſ. 34. nobilitas, le. mobilitas. pa. 269. verſ. 22. tantis, le. tacitis. pa. 275. verſ. 34. X. le. XI. pa. 285. verſ. 24. arno in aliquib. le. armo. pa. 287. verſ. 17. alligatos, le. alligatas. pa. 288. verſ. 4. emittitur, le. emittatur. pa. 304. verſ. 4. quid, le. quod. ead. pa. verſ. 19. dimittuntur, le. dimittantur. pa. 311. verſ. 37. chameleonis, le. chamæleontis. pa. 315. verſ. 5. ipſius vrbis, le. ipſi vrbi. pa. 321. verſ. 14. vt, le. &. pa. 322. verſ. 21. dominoꝝ, le. dominiorū. pa. 323. verſ. 5. felicitas, le. infelicitas. pa. 324. verſ. 24. ad Erycem, adde, clauſos hoſtes. pa. 330. verſ. 10. reperabilia, le. reperibilia. ead. pa. verſ. 13. Habebāt, le. Habent. ead. pa. verſ. 18. ad quinquaginta, adde, ordines. pa. 331. verſ. 15. peregrinos, le. peregrinas. ead. pa. verſ. 25. aliquis, le. aliquid. pa. 334. verſ. 18. IX. le. VIII. pa. 335. verſ. 10. nimis, le. minus. pa. 341. verſ. 23. coguntur, naues effuſa, deme, naues. pa. 347. verſ. 24. aut habitu, adde, admonent. pa. 352. verſ. 20. humani, le. humanis. pa. 353. verſ. 8. cultum, le. altum ead. pa. verſ. 23 diffiſa, le. diffiſſa. pa. 354. verſ. fi. admouerent, le. admonerent. pa. 359. verſ. 22. exercitum, le. exercitu. eodem verſ. prædictamq̄ꝫ, le. prædictam. pa. 361. verſ. 22 accepta, le. acceptæ. pa. 364. verſ. 14. lib. VII. le. VI. pa. 366. verſ. 28. munitos, le. munito. pa. 368. verſ. 27. idem Dux, le. idem Rex. pa. 373. verſ. 25. æquis cōditionibus, le. æquas conditiones. pa. 378. verſ. 9. equis trahentibus, adde, ſuperare poſſint. pa. 381. verſ. 12. adaucta, le. adauctæ. pa. 382. verſ. 17. per vigiles, le. peruigiles. pa. 385. verſ. 14. diſpergente, le. diſpergentes. pa. 394. verſ. 25. vix, le. nix. pa. 401. verſ. 16. IX. le. VIII. pa. 412. verſ. 15. quarum, adde, euellendarum. pa. 416. verſ. 1. Maxima prætereà commoditas, le. Maximam prætereà commoditatem. ead. pa. verſ. antepe. firmari poſsint, le. nō firmari poſsint. pa. 421. verſ. 8. repletū, le. repletam ead. pa. verſ. 14. adaptātur,

In apoſtillis marginalibus.

Pagina 22. uaſtantur, le. naſcuntur. Pag. 27. drarii, le. denſi. Pag. 55. ſydere le. ſydera. Pag. 56. naucleri turbantur, le. naucleri nō turbanť. Pag. 167. Bauella, le. Brauella Pa. 171. petita, le. petitæ. Pa. 252. Scutū abſcindiť, le. Pedes equi ab ſcinduntur. Pag. 311. Cameleonis, le. Chamæleontis. Pa. 318. nocturnis, le. nocturnus. Pa. 322. lectoꝝ le. tectorum. Pa. 329. 1300. naucleros, le. 1000. armatos ac 300. naucleros. Pa. 330. Nautarum, le. Remigum. Pa. 339. nautas le. caſtrorum cuſtodes. Pa. 371. domini, le. dominū pe nè.

Pa.374.Fumus le.Puluis.
Pa.380. nō gla cio,le. nō gla dio.
Pa. 413.Poma, le. Cerasa
Pa. 564. viros minus mortuos, le. viros mortuos.
Pa.639. Cyrus le.Crœsus.
Pa.650. frigus le.frigoris.
Pa.730. Piscatura,le. Piscatorum.
Pa.790.inuestigant. le.inuestigantur.

le. adaptat. ead. pa. vers. 20. sit, le. sint. pa. 422. vers. 7. duo, le. duæ. pa. 425. vers. 32 tenacitate sibi, deme, sibi. pa. 429. vers. pen. viderentur, le. videntur. pa. 433. vers. 12. nutriat, le. nutriant. pa. 440. vers. 4. vel vi ventorum, adde, vertantur, veluti. pa. 443. vers. 30. in aliquibus venundari, le. comparari. pa. 444. vers. 15. in aliquibus æqualiter terreant, le. vt æqualiter terreant. pa. 445. vers. 22. in aliquibus hic appellantur, le huc appelluntur. pa. 446. vers. 25. in aliquibus ducentis annis, le. ducentorum annorum. pa. 447. vers. 14. saccus lupuli, adde, cum aqua suæ decoctionis. pa. 449. vers. 2. qui, le. quæ. pa. 453. vers. 29. quintuplicis, le. quintuplo. pa. 469. vers. 27. Retiaria tamen intexta filorum opera, le. Retiariis tamen intextis filorum operibus. pa. 471. vers. fi. deme, aliisq;. pa. 486. vers. 11. suis, le. sui. pa. 488. vers. 20. quòd nullum est debemus reum dicere, qui reus non, nec &c. le. quòd nullum debemus reū dicere, qui reus non est, nec &c. pa. 502. vers. 15. in Frisia, adde, cōtigisse. pa. 519. vers. 8. ipsum, le. ipsam. pa. 526. vers. 2. facit, le. faciunt. pa. 529. vers. penul. fuerant, le. fuerint. pa. 536. vers. 12. ceruisia, le. ceruisiæ. pa. 546. vers. 4. in aliquibus laëtre, le. latère. pa. 549. vers. 39. Israël, le. ab Israël. pa. 553. vers. 19. fit, le. sit. pa. 559. vers. 16. translatæ, le. translata. pa. 570. vers. fi. solent: le. consueuerunt: pa. 575. vers. 15. in aliquibus mellio, le. melleo. pa. 599. vers. fi. IV I. le. V I I. pa. 602. vers. 13. adesset, le. esset. pa. 608. vers. fi. V I I. le. V I I I. pa. 619. vers. 16. vt horrore, le. vt cum horrore pa. 630. vers. 20. tonantes, le. tonante. pa. 656. vers. 25. sunt, le. sint. pa. 659. vers. 27. vbi, le. vti. pa. 661. vers. penul. somniq;, le. soniq;. pa. 667. vers. 16. præfectos, seu bari sellos, le. præfectis, seu bari sellis. ead. pa. vers. seq. attribuere, le. attribui. pa. 668. vers. 34. admixto, le. admixta. pa. 680. in aliq. CAP. X X I. le. CAP. X X X V I. pa. 691. vers. 22. edit. le. odit. pa. 704. vers. antepe. tamen, le. quāuis. pa. 730. vers. 15. inutiles, le. inutilia. pa. 737. vers. 5. lupus, le. conger. pa. 775. vers. 31. quæ, le. qui. pa. 782. vers. 28. adlutas, le. adultas. pa. 788. in aliq. C A P. I I I. le. C A P. V I I I. pa. 796. vers. 1. vita, le. vitam. pa. 798. vers. fi. exortum, le. exortu.

Figura 1. lib. cap. 14. apposita est cap. 15. & sic èconuerso. Eiusdem lib. cap. 28. apposita est cap. 27. & sic èconuerso. Lib. 5. cap. 17. apposita est cap. 18. & sic èconuerso.

CAETERA DISCRETVS LECTOR SVPPLEAT.

ELENCHVS REGNORVM, PROVINCIARVM, REGIONVM, dominiorum, ac insularum principaliorum, in Septentrione consistentium, quarum in hoc opere frequentior passim facta est mentio.

Alandiæ insulæ.
Angermannia olim regnum.
Biarmia olim regnum.
Blechingia.
Bothnia Occidentalis.
Bothnia Orientalis.
Bothnia Septentrionalis, in qua vltima Ecclesia S. Andreæ.
Carelia.
Curonia.
Dalacarlia.
Dalia.
Dania, siue Dacia regnum insulare, & potens.
Esthia.
Faroë insula.
Finlandia olim regnum.
Finmarchia olim regnum.
Gestricia.
Gislemarchia.
Gothia regnum fortissimum.
Gothlandia insula.
Gronlandia, in qua olim IIII. Episcopatus, sub Archiepiscopo Nidrosiensi regni Noruegiæ.
Hallandia.
Helsingia olim regnum.
Hetlandia insula.
Hetmarchia.
Hybernia regnum populosum.
Iempthia olim regnum.
Islandia insula.
Iuthia
Lapponia Occidentalis.
Lapponia Orientalis.
Liuonia.
Moringia.
Myddelpadia.
Nericia.
Noruegia regnum vastissimum.
Nylandia.
Oplandia.
Orcades insulæ XXXIII. olim regnum sub Noruegia.
Ostrogothia.
Prussia.
Russia alba.
Samogethia olim regnum Gepidarum.
Schoningia.
Scotia regnum amplissimum.
Scricfinnia olim regnum.
Selandia.
Smaalandia.
Sudermannia.
Suetia regnum latissimum.
Tauesthia.
Tylemarchia.
Vermelandia olim regnum.
Vestrogothia.
Vichia olim regnum.

Quorum regnorum & prouinciarum situm, locum & ordinem si quis cognoscere voluerit, repetat Chartam siue Descriptionem Aquilonarem, per eundem autorem Venetijs anno M. D. XXXIX. editam. Sunt & aliæ regiones quàmplurimæ & latissimæ, è quibus tumultuariè V. X. XV. XX. millia sagittariorum tempore hostili ingruente educi possunt: sed earum nomina hic non sunt expressa, partim quòd non occurrebant, partim quòd minimè necesse videbatur, ne videlicet lector superflua nomenclatura obrueretur.

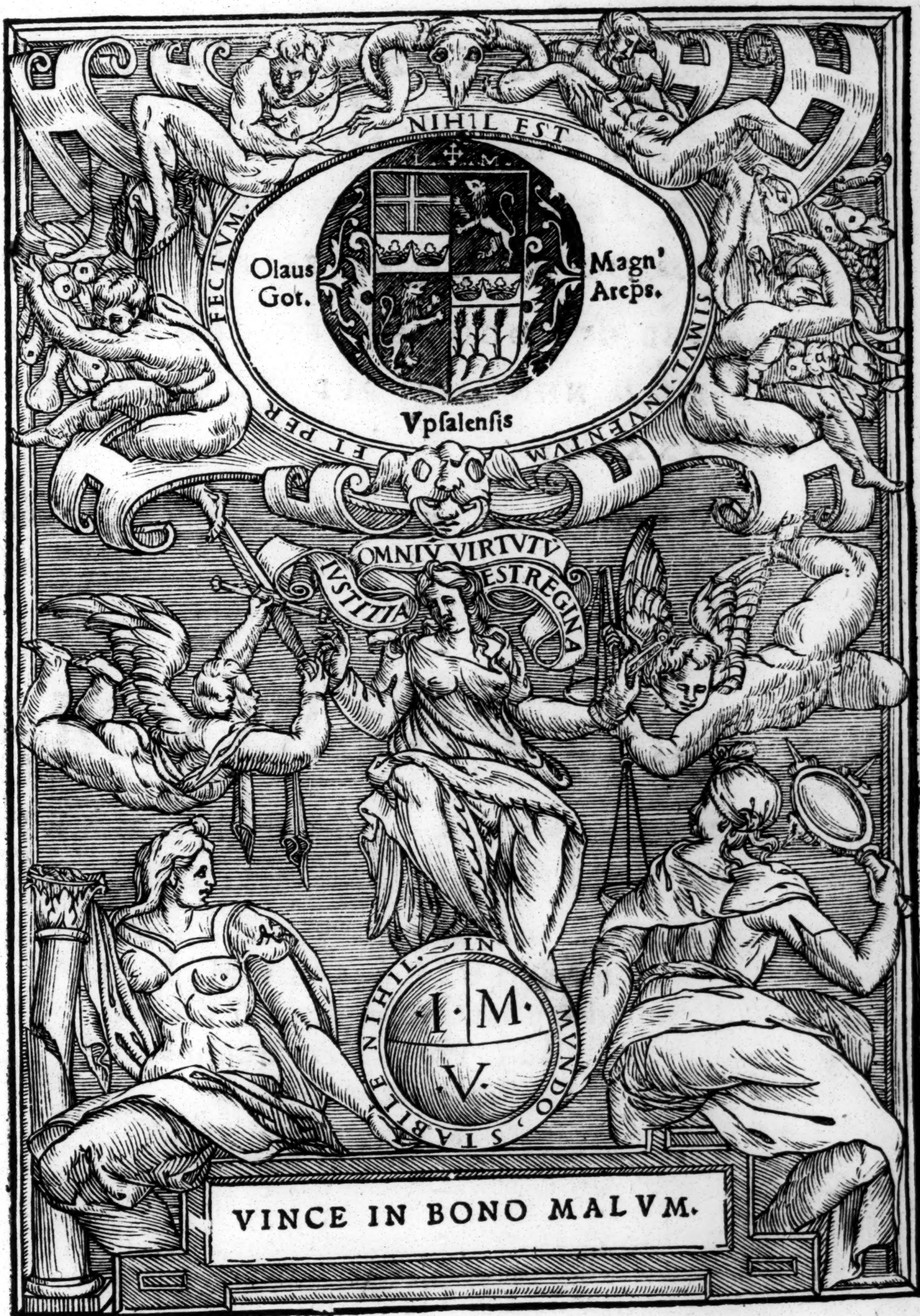
REGISTRVM.

A B C D E F G. a b c d e f g H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY ZZ. AAA BBB CCC DDD EEE FFF GGG HHH III KKK LLL MMM NNN OOO PPP QQQ RRR SSS TTT VVV XXX YYY.

Omnes sunt terniones, præter a qui est duernio, & YYY quaternio.

IMPRESSVM

ROMAE APVD IOANNEM MARIAM
DE VIOTTIS PARMENSEM, IN AEDIBVS
Diuæ Birgittæ nationis Suecorũ & Gothorum,
anno à CHRISTO nato M.D.LV.
mense Ianuario, sedente IVLIO
III. Pont. Max. Pontifi=
catus verò eiusdem
anno quinto.

NIHIL EST
L. M.
Olaus Got.
Magn' Areps.
Vpsalensis
SIMVL INVENTVM ET PERFECTVM.
OMNIV VIRTVTV IVSTITIA EST REGINA
IN MVNDO STABILE NIHIL
I·M·V·
VINCE IN BONO MALVM.